This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

UC-NRLF
B 2 893 132

Digitized by Google

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

Denne Bog
tilhører
Industriforeningen
i
Kjöbenhavn

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DANSK TIDSSKRIFT. NY RÆKKE

GADS DANSKE MAGASIN

1913—1914

REDIGERET AF

H. BOESGAARD

FORLAGT AF G. E. C. GAD — KØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

(AXEL SIMMELKIÆR).

1914

Digitized by Google

Digitized by Google

AP42
G3
1913/14

INDHOLD

Agerholm, Edv., August Bournonville og Balletten 52
Bapst, Edmond, Det franske Diplomati og Nordens Neutralitet ved Krimkrigens Udbrud 284
Bentzen, Sophus, Strandbade og Øerne 658
Berger, Henning, Friesleben 434
Berlin, Knud, Folkeafstemning som konservativ Garanti 73
— Rigsforbindelse med Island eller Adskillelse 331
Bielefeldt, Carl, Pollard-Systemet 529
Buhl, Fr., Dr. Østrups Bog om Islam 614
Brummer, Carl, Carl Jacobsen 281
— Udstillingen i Malmø 605
Bruun, Daniel, Fra Krigens Tid 302
— — 480
— — 537
— — 645
— — 674
Christensen, Arthur, Herman Vambery 118
— *Victor P.*, Thorvaldsen og Palazzo Torlonia i Rom 71
Clausen, Jul., Korsør—Kiel................ 62
— Reisebogen 113
— I Villa Wesendonts Have..... 184
— Dort wo du nicht bist 266
— Teaterbetragtninger 387
Dahl, Kai R., Raceduer 239
— Gribskov-Tyren............. 566
Dam, Albert, Straffekolonien ved Kjølsen ... 81
Diemer, Asmus, Vintersporten 213
Erichsen, H. og *Elinor Drøsser*, Valdemar Poulsens traadløse Telegraf. 424
Eschricht, Augusta, Lidt om Nattens dæmrende Taage og dens Komponist........... 115
Fabricius, C., Rejser 342
— — 399
Fabricius, C., Rejser 468
— — 531
— — 596
— — 660
— — 725
Fog, Emil, Publikum og Biblioteker 520
Goll, Aug., Af Vidneudsagnets Psychologi .. 186
Gravlund, Thorkild, Veteranstudie 496
Hansen, Søren, De førstefødte Børn 47
Hjortø, Knud, Forædling................... 15
— Sypigens Dagbog 363
— Fra Ordenes Samfund 632
Holten-Nielsen, Verdenskrigen 747
Høffding, Harald. Nationalitet og Kultur.... 209
Jansen, Hans, De heldbredende Kilders hemmelige Kraft 144
Janssen, Børge, Den store Gud Fredrik og den liden Gud Cupido 694
Jessen Fr. v., Staten i Svøb 23
— Det nye Balkan............. 448
— *Halvor*, Hvad er Rekyl............. 54
Kidde, Astrid Ehrencrone, Køresvenden..... 155
— — Tolderen 617
Kure, Centralgymnasiet.................... 551
Lehmann, Edv., Germanske Perspektiver: I. Det frie Ords Mænd 1
— II. Er Tyskland en Verdensmagt 95
— III. Folketal og Folkestammer 137
— De lystige Nordmænd 234
— Kierkegaard som Humorist.. 292
— Universitetskrav 415
— Paa Færøtur I.... 559
— — II 627
— Bevægede Tider 669
Leopold, Svend, Anno 14 768
Liljefalk, Axel, Et Mindedigt om Slaget ved Sehested 264
Linck, Olaf, En Uge paa St. Jan 381

M766251
Digitized by Google

Lodge, Oliver, Tilværelsens Kontinuitet 121
Lützhöft, Nicolaus, Indtryk og Billeder fra Foraarsudstillingen ... 473
— Udstillingen af fransk Malerkunst 588
— Kunsten paa den baltiske Udstilling 778
Madsen, Johs., I Elbakejserens Hjem........ 351
Meisen, V., Læger og Publikum 699
Mikkelsen, Einar, Grønlands Indlandsis 5
Mortensen, H., Et nationalt Foretagende 328
— *R. C.,* Bundhenteren............ 392
— Danmarks første Seminarist 689
Møller, H. L., Stemmekøberpolitik 322
Munthe-Morgenstjerne, O., En Rapport fra 1814.......... 581
N. R., De tre Sømagter 759
Neve, Georg, Pollard Systemet 464
Nutids-Nyt 63
— 134
— 200
— 269
— 339
— 403
Nutids-Nyt 470
— 533
— 598
— 662
— 727
— 791
Pio, Frantz, Fremtidens politiske Partideling 345
Pontoppidan, Morten, Tyskland som kæmpende Verdensmagt .. 733
Prior, W. R., Ulsterproblemet 198
Rimestad, Chr., Sigbjørn Obstfelder og Maurice Maeterlinck 256
Rostrup, Eigil, Japansk Teater............. 508
Rørdam, Valdemar, Dybbøl 409
— En svensk Kritiker 500
Rasmussen, Alexander, Danmarks første Seminarist 789
Schultz, H. J., Kjøbenhavns Søbefæstning... 170
Steinthal, Th., Berlinske Presseforhold 770
Söderhjelm, Werner, Finsk Kultur og Aandsliv 103
Weilbach, Fr., Boldspillere i den græske Kunst 440
Welle-Strand, Edv., To Udstillinger......... 573
Worster, W. J. Alex, Krig 100
— Kiplings England 720

Digitized by Google

KJØBENHAVN

GERMANSKE PERSPEKTIVER

I. DET FRIE ORDS MÆND.

Af Edv. Lehmann.

FESTTALER er som bekendt de tommeste af alle taler og det kedeligste af alt hvad der foregår ved en fest. Og det er i grunden dumt; for ved sådanne lejligheder, hvor sindet er festligt stemt, og ligesom blomsterne på bordet, åbner sig stedse mere, jo mere stemningen skrider frem, skulde man jo rigtig have fat i folk; den mindre kreds med dens i reglen ret ensartede sammensætning er et bedre forum end folkeforsamlingen, ja selv end foredragsmödet, og indholdet af det sagte kunde smælte sammen med festens øvrige elementer til et hele, der kunde stå fast i erindringen.

Det har ogsaa Englænderne forstået. Ikke just ved deres sædvanlige toaster ved sædvanlige lejligheder, thi disse består i reglen kun i nogle fremmumlede ord, der kun har til hensigt at forberede det endelige *„the queen“* eller *mr. Blacksmith*, som toasten skal serveres for. Derimod har de engelske klubbanketter altid været berömte for deres taler, og der er skrevet hele böger om, hvilken historisk indflydelse klubtalerne har haft, navnlig i den liberale politiks blomstringstider. Sådanne bedre middagsselskaber er jo også særlig skikkede til at udvikle liberalismen i det bedre bourgeoisi. Thi hvad er liberalisme andet end at være liberal i den ene ende og passe sin middagsmad i den anden ende?

Også Tyskerne begynder at forstå, at man må gribe den festlige anledning for at få folk i tale. Först og fremmest er der jo et ophøjet forbillede for denne praxis, som ikke forsømmer at gribe lejligheden, sig selv og andre tidt til stor ulejlighed. Men i kredse, der nærmest vilde svare til den engelske liberalismes bourgeoisi, göres festtalen nu jævnligt til en programtale, der er beregnet på at göre sin virkning i det offentlige liv. Först og fremmest gælder dette om universitetskredsene, fra hvilke man efterhånden hörer en del, der vel fortjener at bemærkes.

Selv uden mad, ja endogså uden öl, kan ordet komme til sin ret i disse kredses festlige forsamlinger, og hvis man vilde blade rektorats- og de andre universitetsfesters programmer igennem, så vilde man få artig besked om, hvad der menes og hvad der tör siges i det lag af den tyske befolkning, der dog særlig kunde betegnes som intelligensens sæde eller ihvertfald som den professionelle intelligens. (Dette til underretning for hr. cand. mag. N. N. der går og leder om æmne til en doktordisputats).

Der er jo nemlig det at mærke ved tyske universiteter, at de danner en stat i staten, bestående af æmbedsmænd, der — om de end ikke er fuldt så uafsættelige som höjsteretsdommere — så dog har fuld gage til deres dödedag; de står udenfor rangklasserne, ligesom de står udenfor „karrièrernes“ lønskala, og ganske særlig står de udenfor den justits, der föres med skalaens og rangens repræsentanter. Engang imellem forsöger ganske vist en minister at gribe ind i disse frihedens nedarvede forrettigheder; men strax höres der en truende summen fra alle bistaderne, og en fornuftig mand trækker da hurtigt fingrene til sig, vel vidende, at stadernes flittige beboere ikke blot laver vox og honning til omsorgsfuld pleje af en kommende generation, men at de også er væbnede med brådde, — og at de holder sammen.

Således stod universiteterne sammen for en snes år siden, da det gjaldt at holde Jesuiterne ude fra skolerne og dermed at værge den frisindede undervisnings princip i Tyskland. Det nationalliberale parti, der politisk er svagt — det er for en stor del sammensat af akademisk uddannede mennesker og

Digitized by Google

som fölge deraf en lille minoritet — viste her sin styrke netop ved sin dannelse, d. v. s. ved den kulturmagt, en fast sammenslutning af et lands intelligens besidder, og denne lille hær viste sig uindtagelig ved de faste borge, den havde i universiteterne.

I tillid til dette sammenhold kan den enkelte universitetsmand træde adskilligt dristigere op end en æmbedsmand, ja selv en privatmand ellers vilde tillade sig, såmeget mere som den akademiske form jo har den fordel at kunne give et angreb en eller anden filosofisk, historisk, juridisk eller theologisk karakter, ved hvilken angriberen er dækket — thi det er jo sagen og ikke personen der taler — medens den angrebne part er forsvarsløs; thi det er jo sagen og ikke en person der retter sig imod ham. Og hvem kan værge sig mod århundreders röst eller evighedens synspunkt eller andet lignende?

Derfor var professor Ulrik v. Wilamowitz-Möllendorf også sageslös, da han for c. 15 år siden — kort efter sin forflyttelse til Berlin — på selve kejserens födselsdagsfest rettede et bredt og fyndigt angreb på det hele pröjsiske væsen, således som det var personificeret i, eller ihvertfald blev særdeles billiget af det höje födselsdagsbarn, — sageslös, ikke fordi han er friherre, men fordi han er en anset lærd, og fordi han med mesterskab forstår den kunst, som i det finere sprog hedder diplomati og paa grovere tysk: „den Sack schlagen und den Esel meinen".

Det var dengang Romerriget, der måtte være sæk, og pröjserdömmet, som var den anden ærede part. For Wilamowitz, der kun vil anerkende noget som kultur, når det har individualitetens præg over sig, og som i den anledning indenfor oldtidens kulturer kun respekterer den græske, var det let at vise, at både Romere og Pröjsere gik fejl i byen, når de vilde tvinge statsprincipet igennem alle forhold og derved også trådte ikke blot den enkelte personlighed men först og fremmest den enkelte folkeindividualitet under fod eller endogså mente, at der var opnået noget ved at udrydde folkeslag til fordel for sin egen udbredelse. Det var i denne tale, Wilamowitz tog Danmark og derved indirekte de danske interesser i Slesvig i forsvar, — han har selv en forkærlighed for dansk kultur netop på grund af dens individuelle karakter, og plejer denne interesse gennem et intimt samarbejde med sine danske kolleger. Hovedsagen var, at en mand stod op og talte med vægt mod den sort-hvide fare, at der for förste gang siden Tyskland blev „stort", fra et midtpunkt i selve Berlin blev peget på, at denne storhed kunde blive til skade for selve den tyske kultur.

Det i omfang lille, men som princip meget vigtige spörgsmål om danskheden i Nordslesvig, har vel overhovedet sine frieste ordførere ved universiteterne. Ganske vist har disse sidste en hel del på deres samvittighed fra den tid, da de gik i spidsen for „befrielsen fra danskhedens tryk", som sikkert kun de færreste af sagens lærde talsmænd havde nogensomhelst begrundet mening om. Navnlig virker det rörende, nu bagefter at se, hvorledes digterprofessoren Friederich Rückert har siddet nede i Tübingen og digtet glödende kampsange mod „den dänischen Schulmeister".

Men ligesom de dengang gik i spidsen for fanatismen, således synes dog nu besindigheden at have sine foregangsmænd blandt universitetslærerne, dels vel fordi en rettænkende frisindethed jo har sit naturlige tilhold i denne klasse, dels fordi den rummer folk, der sidder inde med kendsgerningerne, hvad ingenlunde altid er tilfældet med de mænd der stærkest förer ordet i kampen, ja selv blandt dem, der på æmbeds vegne giver sig af med den. Jeg havde en henrivende samtale med en höjtstaaende æmbedsmand, der havde haft sin virksomhed i Slesvig. Han belærte mig i et langt historisk foredrag med en kaffekop i hånden om, at det afgörende punkt i Slesvig-Holstens historie

Digitized by Google

havde været enevoldsmagtens indførelse, der havde isoleret hertugdømmerne, hvilket også straks efter førte til, at Christian den fjerde (!) havde udtalt det berömte ord „op ewig ungedeelt“.

Enhver, der fölger med i det nordslesvigske spörgsmåls nuværende bevægelser, vil vide, at det er to universitetsprofessorer, theologen Rade i Marburg og historikeren Delbrück i Berlin, der er de ivrigste talsmænd for at Tyskland, ihvertfald for sin egen værdigheds skyld, bör slå ind paa andre baner i denne sag; mindre bekendt er det — eller det er måske glemt, at to slesvigske professorer gjorde et meget energisk skridt imod den tyske folkestemning på et tidspunkt, da der var udbrudt et sandt raseri over, at en danskvenlig röst havde tilladt sig at sige, at det tryk, der i den sidste danskertid havde været övet mod det tyske sprog havde været meget ringere end det, der nu övedes over det danske. Da trådte filosofen Friedrich Paulsen og theologen Julius Kaftan, begge ansete Berlinerprofessorer, offentligt i skranken for den forurettede part. De var så meget Slesvigere, at de trods deres udprægede tysksindethed kunde föle på deres nordlige landsmænds vegne; og Kaftan, den endnu levende af de to, udtaler altid ved given lejlighed, at man har budt Slesvigerne mere end en Slesviger lader sig byde, og at sprogreskriptet fra firserne var en utilgivelig politisk fejl, hvormed regeringen sårede befolkningens hjærte og vendte folkestemningen imod sig.

Den kritik, der her har været övet mod regeringen på et punkt i rigets periferi, er dog kun en ringe ting mod det arbejde, de tyske universiteter har sat ind på den sociale retfærdighed, og her har de vel at mærke ikke blot övet den bedrift at gå op mod vinden men også den större bedrift at dreje vinden.

Det er kendt nok og behöver blot at nævnes, at de tyske kathedersocialister aldeles væsentlig har fremtvunget den sociale lovgivning, der i visse henseender har givet det tyske rige præg af en socialistisk stat, skönt denne stat i selve sin bygning er stik det modsatte af hvad socialismen önsker sig; men det fortjener at fremhæves, at det ikke er abstrakt retfærdighed eller en blot theoretisk beregning, der har gjort nationalökonomerne til talsmænd og ophavsmænd for arbejder- og forsikringslovgivningens vidtgående reformer, men at der hos de mænd, der stod i bevægelsens spidse, spores et virkeligt hjærtelag for den befolkning, hvis sag de antager sig.

For nu ikke bestandig at tale om gamle Adolph Wagner, hovedmanden for den hele bevægelse, kunde hans Berlinerkollega Schmoller passende drages frem i denne sammenhæng. Schmoller, en aristokratisk udseende og aristokratisk optrædende mand, smuk, rig, veltalende — alt det, der står om Alkibiades i Cornelius Nepos — ligner så lidt som muligt den forbitrede folkeförer, der med skrålende mund og med hidsige fagter må holde sit publikum i live for at det også kan holde ham i live. Han kunde for figurens skyld ligesåvel være förer for de konservative, ja selv for det katolske centrum. Men han har valgt den bedre del: at varme studenterne op for arbejdernes sag, og han kan overraske dem med forskellige småting, der af naturen vilde ligge den tyske korstudent såre fjernt.

I sin bestandigt gentagne forelæsning over arbejdernes stilling i det 19de århundrede gennemförer Schmoller en påvisning af, at det ikke blot er en pengenöd, men også en kulturnöd, der ligger bag ved den sociale uro. Arbejderförernes bestandige krav om oplysning og sunde adspredelser er ingen frase; det er et virkeligt livskrav, som er kommet op samtidig med, og med samme nödvendighed som de ökonomiske fordringer. Med maskiners og fabrikers opkomst er arbejdet ikke blot blevet dårligt betalt, men også interesselöst; de gamle former for samarbejde

Digitized by Google

som fölge deraf en lille minoritet — viste her sin styrke netop ved sin dannelse, d. v. s. ved den kulturmagt, en fast sammenslutning af et lands intelligens besidder, og denne lille hær viste sig uindtagelig ved de faste borge, den havde i universiteterne.

I tillid til dette sammenhold kan den enkelte universitetsmand træde adskilligt dristigere op end en æmbedsmand, ja selv en privatmand ellers vilde tillade sig, såmeget mere som den akademiske form jo har den fordel at kunne give et angreb en eller anden filosofisk, historisk, juridisk eller theologisk karakter, ved hvilken angriberen er dækket — thi det er jo sagen og ikke personen der taler — medens den angrebne part er forsvarsløs; thi det er jo sagen og ikke en person der retter sig imod ham. Og hvem kan værge sig mod århundreders röst eller evighedens synspunkt eller andet lignende?

Derfor var professor Ulrik v. Wilamowitz-Möllendorf også sageslös, da han for c. 15 år siden — kort efter sin forflyttelse til Berlin — på selve kejserens födselsdagsfest rettede et bredt og fyndigt angreb på det hele pröjsiske væsen, således som det var personificeret i, eller ihvertfald blev særdeles billiget af det höje födselsdagsbarn, — sageslös, ikke fordi han er friherre, men fordi han er en anset lærd, og fordi han med mesterskab forstår den kunst, som i det finere sprog hedder diplomati og paa grovere tysk: „den Sack schlagen und den Esel meinen“.

Det var dengang Romerriget, der måtte være sæk, og pröjserdömmet, som var den anden ærede part. For Wilamowitz, der kun vil anerkende noget som kultur, når det har individualitetens præg over sig, og som i den anledning indenfor oldtidens kulturer kun respekterer den græske, var det let at vise, at både Romere og Pröjsere gik fejl i byen, når de vilde tvinge statsprincipet igennem alle forhold og derved också trådte ikke blot den enkelte personlighed men först og fremmest den enkelte folkeindividualitet under fod eller endogså mente, at der var opnået noget ved at udrydde folkeslag til fordel for sin egen udbredelse. Det var i denne tale, Wilamowitz tog Danmark og derved indirekte de danske interesser i Slesvig i forsvar, — han har selv en forkærlighed for dansk kultur netop på grund af dens individuelle karakter, og plejer denne interesse gennem et intimt samarbejde med sine danske kolleger. Hovedsagen var, at en mand stod op og talte med vægt mod den sort-hvide fare, at der for förste gang siden Tyskland blev „stort“, fra et midtpunkt i selve Berlin blev peget på, at denne storhed kunde blive til skade for selve den tyske kultur.

Det i omfang lille, men som princip meget vigtige spörgsmål om danskheden i Nordslesvig, har vel overhovedet sine frieste ordførere ved universiteterne. Ganske vist har disse sidste en hel del på deres samvittighed fra den tid, da de gik i spidsen for „befrielsen fra danskhedens tryk“, som sikkert kun de færreste af sagens lærde talsmænd havde nogensomhelst begrundet mening om. Navnlig virker det rörende, nu bagefter at se, hvorledes digterprofessoren Friederich Rückert har siddet nede i Tübingen og digtet glödende kampsange mod „den dänischen Schulmeister“.

Men ligesom de dengang gik i spidsen for fanatismen, således synes dog nu besindigheden at have sine foregangsmænd blandt universitetslærerne, dels vel fordi en rettænkende frisindethed jo har sit naturlige tilhold i denne klasse, dels fordi den rummer folk, der sidder inde med kendsgerningerne, hvad ingenlunde altid er tilfældet med de mænd der stærkest fører ordet i kampen, ja selv blandt dem, der på æmbeds vegne giver sig af med den. Jeg havde en henrivende samtale med en höjtstaaende æmbedsmand, der havde haft sin virksomhed i Slesvig. Han belærte mig i et langt historisk foredrag med en kaffekop i hånden om, at det afgörende punkt i Slesvig-Holstens historie

Digitized by Google

havde været enevoldsmagtens indførelse, der havde isoleret hertugdømmerne, hvilket også straks efter førte til, at Christian den fjerde (!) havde udtalt det berömte ord „op ewig ungedeelt".

Enhver, der fölger med i det nordslesvigske spörgsmåls nuværende bevægelser, vil vide, at det er to universitetsprofessorer, theologen Rade i Marburg og historikeren Delbrück i Berlin, der er de ivrigste talsmænd for at Tyskland, ihvertfald for sin egen værdigheds skyld, bör slå ind paa andre baner i denne sag; mindre bekendt er det — eller det er måske glemt, at to slesvigske professorer gjorde et meget energisk skridt imod den tyske folkestemning på et tidspunkt, da der var udbrudt et sandt raseri over, at en danskvenlig röst havde tilladt sig at sige, at det tryk, der i den sidste danskertid havde været övet mod det tyske sprog havde været meget ringere end det, der nu övedes over det danske. Da trådte filosofen Friedrich Paulsen og theologen Julius Kaftan, begge ansete Berlinerprofessorer, offentligt i skranken for den forurettede part. De var så meget Slesvigere, at de trods deres udprægede tysksindethed kunde föle på deres nordlige landsmænds vegne; og Kaftan, den endnu levende af de to, udtaler altid ved given lejlighed, at man har budt Slesvigerne mere end en Slesviger lader sig byde, og at sprogreskriptet fra firserne var en utilgivelig politisk fejl, hvormed regeringen sårede befolkningens hjærte og vendte folkestemningen imod sig.

Den kritik, der her har været övet mod regeringen på et punkt i rigets periferi, er dog kun en ringe ting mod det arbejde, de tyske universiteter har sat ind på den sociale retfærdighed, og her har de vel at mærke ikke blot övet den bedrift at gå op mod vinden men også den större bedrift at dreje vinden.

Det er kendt nok og behöver blot at nævnes, at de tyske kathedersocialister aldeles væsentlig har fremtvunget den sociale lovgivning, der i visse henseender har givet det tyske rige præg af en socialistisk stat, skönt denne stat i selve sin bygning er stik det modsatte af hvad socialismen önsker sig; men det fortjener at fremhæves, at det ikke er abstrakt retfærdighed eller en blot theoretisk beregning, der har gjort nationalökonomerne til talsmænd og ophavsmænd for arbejder- og forsikringslovgivningens vidtgående reformer, men at der hos de mænd, der stod i bevægelsens spidse, spores et virkeligt hjærtelag for den befolkning, hvis sag de antager sig.

For nu ikke bestandig at tale om gamle Adolph Wagner, hovedmanden for den hele bevægelse, kunde hans Berlinerkollega Schmoller passende drages frem i denne sammenhæng. Schmoller, en aristokratisk udseende og aristokratisk optrædende mand, smuk, rig, veltalende — alt det, der står om Alkibiades i Cornelius Nepos — ligner så lidt som muligt den forbitrede folkeförer, der med skrålende mund og med hidsige fagter må holde sit publikum i live for at det også kan holde ham i live. Han kunde for figurens skyld ligesåvel være förer for de konservative, ja selv for det katolske centrum. Men han har valgt den bedre del: at varme studenterne op for arbejdernes sag, og han kan overraske dem med forskellige småting, der af naturen vilde ligge den tyske korstudent såre fjernt.

I sin bestandigt gentagne forelæsning over arbejdernes stilling i det 19de århundrede gennemförer Schmoller en påvisning af, at det ikke blot er en pengenöd, men også en kulturnöd, der ligger bag ved den sociale uro. Arbejderförernes bestandige krav om oplysning og sunde adspredelser er ingen frase; det er et virkeligt livskrav, som er kommet op samtidig med, og med samme nödvendighed som de ökonomiske fordringer. Med maskiners og fabrikers opkomst er arbejdet ikke blot blevet dårligt betalt, men også interesselöst; de gamle former for samarbejde

Digitized by Google

og samvær er hört op, den individuelle glæde ved at göre sit stykke færdigt med dygtighed, ja med kunstfærdighed, er forsvunden, kort sagt: arbejderens intellektuelle forplejning og dertil hans sindsstemning og sindelag, der tidligere gav sig med arbejdet selv, holdt pludselig op med de nye arbejdsvilkår, og nu må der skaffes ham en erstatning på den moderne kulturs grundlag.

For personer, der skriver böger om almueliv fuld af véklager over at de gamle arbejdsskikke forsvinder, er en betragtning som denne en glædelig oplevelse, men også en gavnlig leksion. Schmoller har jo nemlig ret; det nytter ikke blot at klage over det forsvundne eller at önske det tilbage eller imitere det; der maa skabes noget tilsvarende, der også er tidssvarende, noget nyt, der fuldtud kan betyde det samme for dem, som det gamle betöd for deres fædre, og det må gives dem ovenfra, ligesom den kultur, vi nu kalder folke- eller almuekultur, i sin tid gik i arv til den arbejdende befolkning fra de höjere samfundslag. Derfor er det dobbelt rigtigt, at denne appel netop rettes til den akademiske ungdom, thi det er den, der skal bringe helbredelsen.

Gud skal vide, at Schmoller ikke er Grundtvigianer; men er det dog ikke mærkeligt, at denne moderne mand ved sit höjlærde skrivebord i virkeligheden er kommet til det samme resultat om befolkningens sande behov som præstesönnen fra Udby. Hvad mon den gamle herre i grunden vilde sige, hvis man en dag „ledsagede ham over grænsen“ som det så könt hedder i gendarmsproget og lod ham sidde et par dage på Askov?

Men lad os ikke bilde os ind, at det altsammen er frisind og fremgang ved de tyske universiteter. Der gives også mænd, der siger noget ganske andet. I strid med hævdvunden praxis og meget imod universiteternes önske har regeringerne i de senere år fra tid til anden fået „gesinnnungstüchtige“ mænd anbragt på lærestolene: dels de såkaldte „Straffeprofessorer“, som liberale theologiske fakulteter bliver opmuntret med, når de viser sig for liberale; dels — som forholdet var i Berlin fornylig — en nationalökonom, der „möglichst“ ikke er kathedersocialist; dels personer, der med tålelig videnskabelig fortjeneste kommer utåleligt langt frem ved at ytre deres begejstring for det bestående tilstrækkeligt höjröstet. At se en sådan mand stå op ved officielle lejligheder og udbryde i kejser- eller kanslerhyldest, uden at noget menneske, end ikke vedkommende standsperson selv, i mindste måde har bedt ham derom, hörer til de oplivende momenter i den festlighed, som der i denne sammenhæng har været tale om. Men det må hurtigt bemærkes, at sådanne tilfælde hörer til undtagelserne, og der er såmeget mere grund til at bemærke, at der også fra udpræget konservativ side kan tales faste og frie ord om Tysklands nuværende stilling. En sådan festtale, der har virket overraskende både ved sit brede overblik og ved sin kraftige kritik, skal i et fölgende hefte blive genstand for nærmere omtale.

Digitized by Google

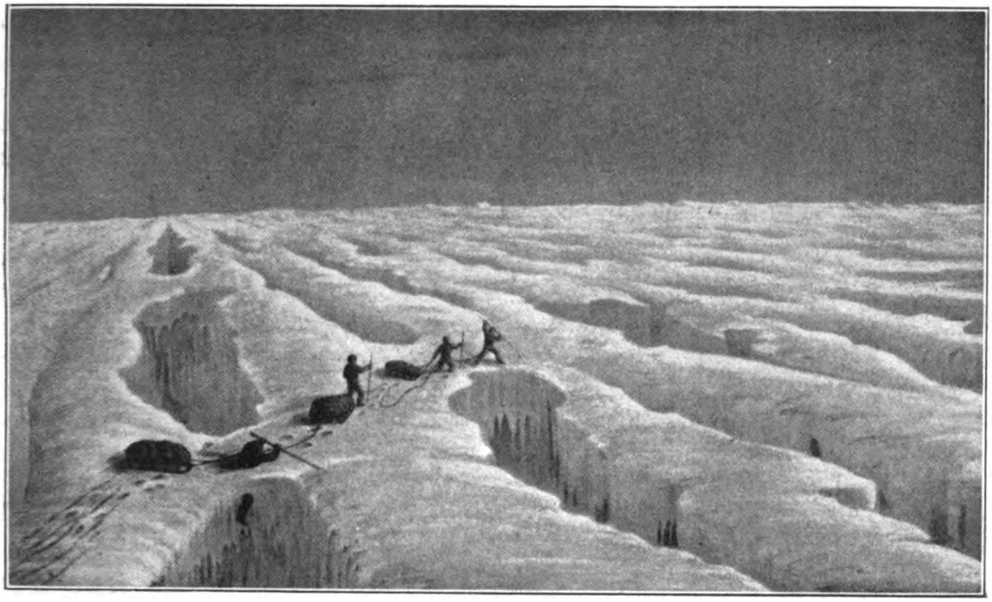

Kløfter i Indlandsisen. Efter Tegning af A. Kornerup i „Meddelelser om Grønland“.

GRØNLANDS INDLANDSIS

Af Einar Mikkelsen.

Grønland — hvor ofte har det ikke beskæftiget Sindene, hvor tidt har det ikke givet Anledning til de mærkeligste Vrangforestillinger, hvor uendelig mange Gange har det ikke været den Fanfare, der fik Verdens Vise til at stikke Hovederne sammen og komme med Teori efter Teori, medens Verdens foretagsomme Mænd forsøgte at løfte det Slør, der har hvilet over Landet fra Arilds Tid.

Thi alt det ubekendte og fremmede kommer nemt til at staa med Æventyrets Glorie om sig, bliver Skuepladsen, paa hvilken løssluppen Fantasi kan tumle sig, et Sted hvor der er Spillerum nok for æventyrlige Planer, og hvad kan være mere æventyrligt, mere fremmed og mere egnet til at opvække Videbegær, end den mægtige Ismur, som overalt kommer ud til Kysten, eller ender i Bunden af dybe Fjorde, igennem hvilke den udsender Skarer af mægtige, tavse Ishavskrydsere, de store pragtfulde Isfjælde?

De første Mennesker — Eskimoerne — som satte Foden paa Grønlands Kyster, henlagde Æventyret til Landets Indre, bag Isbarieren, hvor Fantasien befolkede Landet med sære Væsener, Kæmper paa Størrelse med en Konebaad, som nu og da kom ned til Kysten og røvede Mennesker. For Eskimoerne medbragte Sagn fra andre Egne om fjendtlige Stammer i Landets Indre, Indianere, Ingalikkerne, som de kaldte dem, og for hvem de stadig levede i den største Frygt.

I Grønland var der imidlertid ingen Ingalikker til at opskræmme Sindene, men Fantasien vil gærne have noget at sysle med, en Mand var bleven borte i sin Kajak, en Kvinde maaske styrtet ned af et Fjæld, de var forsvundne, og da alt mystisk fordrer en Forklaring, sagde en snild Grønlænder det

Digitized by Google

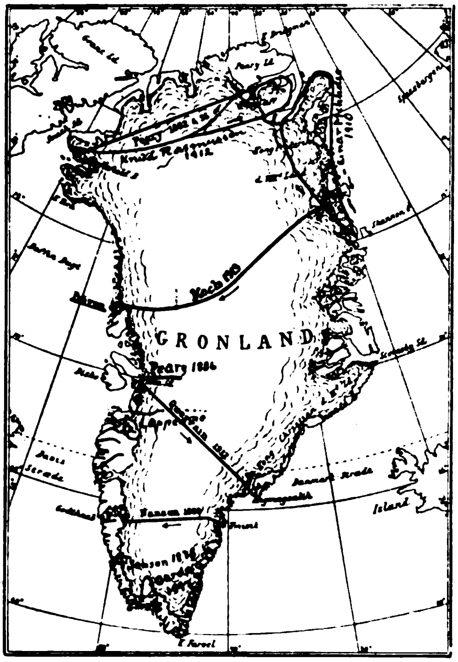

Oversigt over Rejser paa Indlandsisen.

forløsende Ord — Ingalikkerne har taget dem — og siden da har Indlandet været befolket af dem.

De næste, der landede og bosatte sig paa Grønlands Kyst, var Erik den Røde og hans Husstand, siden fulgt af saa mange æventyrlystne Islændere, lokket did af hans fagre Løfter om grønt og frugtbart Land. Men Landet var ikke saa grønt som lovet, alt langt til Søs maa de have set den glitrende, hvide Indlandsis, der hæver sig som en flad Kuppel over Kystlandets Bjærge, og siden hen, naar de rejste ind i Fjordene for at søge de bedste Græsgange, blev deres Fremgang standset af den høje, stejle Indlandsiskant.

Som Eskimoerne, saa har vel ogsaa nok Nordboerne til en Begyndelse dannet sig de særeste Tanker om det der kunde findes bag Isbarieren, men det varede dog ikke længe, før disse raske og dristige Folk kom til den Opfattelse, at Isen strakte sig langt ind, om ikke over hele Landet; for der findes en Optegnelse fra Aar c. 1200, som giver en Karakteristik af Indlandsisen, der er saa god, at den til de seneste Tider var den, der gav det sandeste Billede af de faktiske Forhold.

Men Nordboerne blev glemt, Kunsten at finde Grønland gik tabt, og kun i gamle Sagaer levede Sagnet om det mærkelige, isklædte Land, der fandtes langt vesterude, krandset af drivende Is. Da man — flere hundrede Aar senere — fandt Grønland paany, havde man glemt Nordboernes Karakteristik af Indlandet, saa de Rejsende, der naaede Landets Kyster og saa det uhyre Isdække, paany henlagde Æventyrets Verden til dets Indre.

Der figurerer Sunde, som gennemskærer Landet paa de gamle Grønlandskort, og lige til omtrent vore Dage har den Tanke holdt sig, at bag Isen, paa den anden Side af Barieren maatte der findes sne- og isbart Land, maaske endda befolket.

Man syslede med Planer om at gaa over Indlandsisen til Nordboernes Østerbygd, som man mente maatte ligge paa Østlandet, og Længslen efter at finde den forsvundne Bygd og dens Indbyggere gav Stødet til de første Indlandsisrejser.

Hans Egede var den første, der blev opfordret til at forsøge paa at sende Folk over Landet til Østerbygden; og af det Brev, som hans Direktion i Bergen sendte til ham angaaende denne Tur, fremgaar det med al ønskelig Klarhed, hvad Folk, der sad hjemme og ikke kendte Grønland, tænkte om dets Indre; thi der staar, at Opdagerne skal „under Veis inkvirere efter Skov med videre — og være vel forsigtig for de Vildes Overfald om nogen under Veis antræffes".

Men Egede var for klog; han kendte Landet og vilde ikke have noget med denne Sag at gøre. Og hans Opfattelse deltes af andre samtidige, hvilket fremgaar af et Brev skrevet i 1727 af en Assistent Ferslev, hvori der staar om Indlandsisen, at „over Landets Ryg eller Midte, sør eller nord strækker

Digitized by Google

sig et skrækkeligt Is eller af Is belagt Fjæld".

Den Karakteristik er god, netop „et skrækkeligt Is", men Folk herhjemme var klogere end de paa Grønland, og allerede Aaret efter, i 1728, fik Guvernør, Major Paars Ordre til at rejse over Indlandsisen til Østerbygden. Som Egedes saa lød ogsaa hans Instruks, nemlig at søge efter „Skov, Græsning og om der er Heste, Kvæg eller andre til Menneskenes Nytte tjenlige Kreaturer".

En herlig Tanke — og Paars begav sig trøstig paa Vej, fulgt af en Kaptajn, en Løjtnant samt mange „gemene". De havde elleve Heste med sig, dels til at ride paa, dels til at trække deres Proviant, og det Artilleri, man mente var nødvendig for at sikre sig paa Turen. Men Paars var uheldig, det siger sig selv, han naaede end ikke Indlandsisen. Han var imidlertid en ihærdig Mand, som ikke lod sig skræmme tilbage af det første, mislykkede Forsøg, saa næste Aar var han paa Farten igen, fulgt af „Løjtnant Richard og Assistent Jens Hiort samt 5 gemene i Herrens Navn og hissede Sejl med en Storm og Snefog".

Det gik bedre denne Gang, han naaede Indlandsisen, men efter at have opholdt sig paa den i to Dage havde han faaet nok og tænkte ikke længere paa at komme til Østerbygden ad den Vej. Han indsaa klart, at den var upraktisk og han skrev i sin Rapport til Kongen „Isbjærget (Indlandsisen) er at se til, som man ser udi den vilde Hav, hvor ingen Land er at se til, saa er her ej heller andet at se end Himmel og den blanke Is".

Det næste Forsøg blev foretaget af Lars Dalager i 1751, og han naaede ind til et Par smaa Nunatakker, der ligger to til tre Mil inden for Isens Rand. Han skriver pudsigt om Rejsen: „Veyen dertil var lige saa slet og jevn som paa Kiøbenhavns Gader, Forskiælen syntes mig allene at her var noget glattere, men derimod havde ikke fornøden at vaade ud til Siderne i Skarnet af Frygt for at overveltes af Postmesterens Heste og Vogne".

Han naaede, som sagt, de to Nunatakker og saa' Bjærgtoppe rage op over Isens Hori-

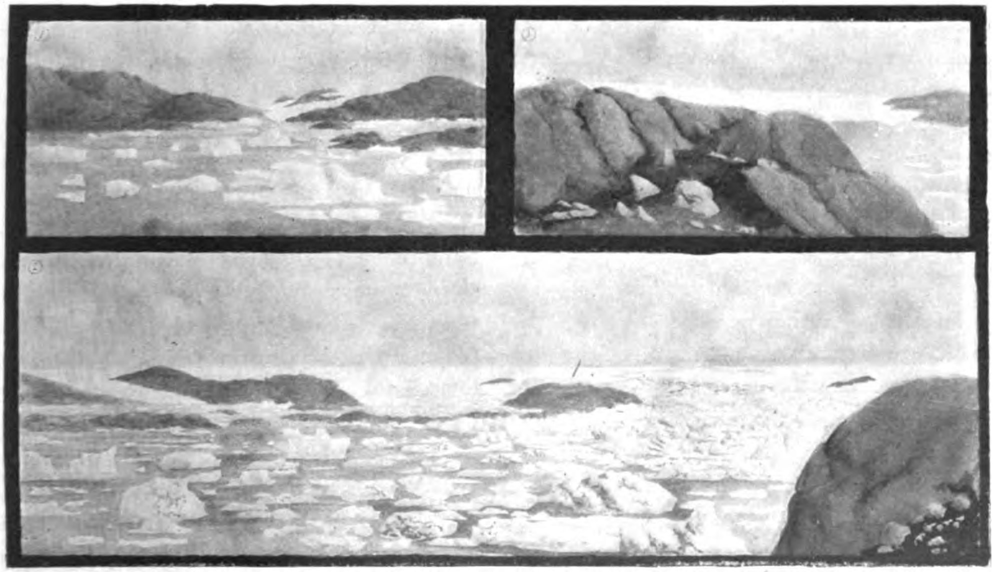

Digitized by Google

sont langt, langt borte, og da var Dalager glad, — han troede det var Østkystens Bjærge, som kunde ses. Begejstret holdt han et Foredrag for sine to Ledsagere, en Eskimo og hans Datter, om Nordboerne og Østerbygden; men han naaede ikke det attraaede Østland — det var forøvrigt kun nogle isolerede Nunatakker, som han antog for Kysten — han maatte vende om og nøjes med som Moses at skue ind over det forjættede Land, thi „vores medhavende Jomfrue havde til al Ulykke tabt sine Sye-Naale, saa vi kunde ikke faae noget lappet om os, hvorfore vi bleve meget betuttede, dog trøstede vi hinanden med Latter naar vi betragtede de nøgne Tæer fremkrybe af Støvlerne".

Ja, Dalager var en Mand med et godt Humør, for han afsluttede sin Rejse paa Indlandsisen med at „udtømme en hel Bouteille Portugis-Viin, hvorpaa — skriver han — jeg sov hen indtil den næste Dag ved Middagstider".

Det var den sidste Tur paa Indlandsisen i lange Tider, for Drivfjedren til alle de første Rejser var jo Haabet om at naa den forsvundne Østerbygd, og den ophørte nu at trække — ikke fordi man opgav Tanken om Østerbygden, langtfra, men Erfaringen havde efterhaanden lært Folk, at dette ikke helt var den rigtige Metode, nej, saa var Kysten bedre, den vidste man da hvad var. Og Rejserne til den forsvundne Bygd foretoges for Fremtiden med Baad.

Saa slappedes Interessen, Indlandsisen sank igen hen i Sagnverdenen — og Teorierne om isfrit og frugtbart Land derinde bag Isbarieren begyndte at blomstre paany.

Imellem de Mænd, der boede i Grønland, har denne Tanke dog sikkert ikke faaet fast Grund og den bekendte Grønlandsforsker Dr. H. Rink troede afgjort paa, at et Isdække strakte sig over hele Landet fra Kyst til Kyst. I Tale og Skrift hævdede han denne Anskuelse og fremsatte Teorier og Forklaringer i 1857, som siden har vist sig at være fuldkommen rigtige.

Dr. Rink rejste ikke selv paa Indlandsisen — Kysten og Befolkningen gav ham nok at bestille, men han besøgte ofte Randen af Isen og anstillede Maalinger over Isstrømmenes Bevægelser. Det er ham, der ved sine mange Skrifter om denne Sag genopvakte Interessen for Indlandsisen og stod Fadder til den nyere Indlandsforskning.

Først i 1860, 109 Aar efter den sidste Ekspedition, blev Indlandsisen igen Genstand for Angreb. — Telegrafnættet begyndte at omspænde Jorden, og Kablet fra Evropa til Amerika skulde lægges over Grønland.

Allan Young var Chef for Ekspeditionen, ham fulgte dygtige Mænd, ingen ringere end den bekendte Polarrejsende Dr. Rae, der skulde lede Rejsen over Indlandsisen for at undersøge Mulighederne for at lægge Kablet over Grønlands sydlige Ende. Men den umaadelige Isørken var for meget for Rae, han gav tabt, standset lige ved Randen af en dyb og bred Revne.

Langt norden for ham arbejdede samtidig en anden Amerikaner, Dr. Hayes, og hvis man skal tro hans egen Beretning, har han foretaget en lang Rejse ind paa Indlandsisen fra sit Vinterkvarter paa 78 n. Br. Hayes har imidlertid ikke altid været lige paalidelig paa flere væsenlige Punkter, saa man bør vistnok ikke fæste for megen Lid til hans Beretning om de umaadelige Strabadser, som den forfærdelige Vandring i den dybe, løse Sne over ujævn Is og med en bidende Storm imod, foraarsagede ham og hans Ledsagere. Hans daglige Distancer var mægtige, saa store, at de absolut maa være overdrevne — ti danske Mil slæder man ikke paa selv det bedste Føre, naar man selv skal slæbe en tung Slæde — langt mindre under de Forhold, han beskriver.

Det „isfrie Land" i Grønlands Indre havde ved denne Tid tilsyneladende vundet Hævd og lokkede de Rejsende til en Attaque, begyndt af Englænderen Edward Whymper, der forsøgte at naa det i 1867.

Digitized by Google

Risikabel Slædekørsel. Efter Fotografi af Ejnar Mikkelsen.

Han foretog en kort Recognoscerings-Rejse og fandt herlige Forhold, glat og haard Sne, jævn Is med ringe Stigning, saa han spildte ingen Tid med at organisere en stor Ekspedition. Den kom af Sted, men ak — da Whymper kom til Stedet med den jævne Is og det gode Snelag, da saa han til sin Sorg, at Solen havde smeltet Sneen og at Kløft ved Siden af Kløft gabede ham imøde. Man indsaa, at det var et umuligt Forehavende og hans skønne Teori om isfrit Land, om Øer og Sunde i Grønlands Indre led en ynkelig Død, da han — uforfærdet Bjærgbestiger som han var — havde naaet Toppen af et højt Fjæld, hvorfra han kunde se ind over Isen —, glitrende hvid Is, saa langt han kunde se, helt til Horisonten.

Men Interessen var nu for Alvor vakt for det mægtige Isriges Indre og A. E. Nordenskiöld foretog i 1870 en mindre Rejse ind over Isen. Han naaede imidlertid kun at rejse et halvt hundrede Kilometer indover, inden han blev tvungen til at vende om, ved at hans Eskimoer gjorde Strike — de vilde ikke godvilligt vandre for langt ind i Ingalikkernes Rige.

Det var dog først i 1878, at den systematiske Undersøgelse af Indlandsisen blev paabegyndt af J. A. D. Jensen (Bildsøe), der foretog en Rejse ind forbi Dalagers Nunatakker til de Bjærgtoppe, som var set over Isens Horisont. Det viste sig, at det ikke, som antaget af Dalager, var Grønlands Østkyst, der her nærmede sig Vestkysten, men nogle smaa, aldeles isolerede Bjærgtoppe, der ragede op over Isen. Jensen opholdt sig inden for Isens Omraade i 22 Dage og foretog de første videnskabelige Undersøgelser af den mægtige Bræ. Han havde store Resultater, inden han vendte om, Resultater, som var opnaaet ved meget strængt Arbejde og først og fremmest ved en fortrinlig Udrustning. Trods den blev Turen meget besværlig og farlig, for Isen var overmaade kløftet paa hele Rejsen, og Afstanden fra Kløft til Kløft var ofte smallere end Kløfterne selv. Paa disse smalle Iskamme skulde Fremtrængningen til Landets Indre foregaa, og den yderste

Digitized by Google

Forsigtighed var nødvendig for at forebygge en fatal Katastrofe; thi gled Slæderne til en af Siderne, maatte Manden, der trak den, straks kaste sig ned paa Isen og hage sig fast med Hænder og Fødder for ikke at blive trukken ned i et bundløst Svælg.

Kløfterne var vanskelige at komme over, men selv om de ophørte paa en kort Strækning, blev Slædningen derfor ikke mindre farefuld eller besværlig, thi saa samlede Smeltevandet sig i store Damme eller strømmede af Sted i rivende Bække; nu da det ikke kunde faa Afløb.

Andre Steder dækkedes Isens Overflade af et dybt Snelag, der sammenblandet med Vand frembød et næsten uigennemtrængeligt Ælte; men værre end det, Snelaget dækkede Kløfterne, og som i Blinde maatte Slædeholdet arbejde sig frem over den forræderiske Overflade, haabende, at det vilde gaa godt, men stadig frygtende en Katastrofe. Intet Under, at Glæden var stor, da den første Nunatak blev naaet efter en 11 Dages Rejse.

Foruden det, at Nunatakken var et naaet Maal, bidrog dens venlige Udseende til at opmuntre de trætte Rejsende, thi selv om der ikke fandtes Dyr i den store Højde af c. 4800 Fod, saa var der dog Græs og Mos — det var en Oase i Ørkenen, nej, i noget, der var mere goldt end Ørkenen, thi dér lever dog Dyr, dér findes vel nok Planter, men Indlandsisen er det goldeste paa Jorden, det eneste virkelig døde i Naturen.

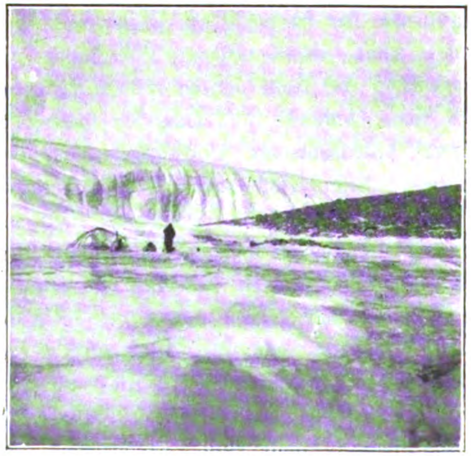

Hvor Is og Land mødes. Eft. Fot. af Prmlt. Laub.

Der var ved J. A. D. Jensens Rejse begyndt en ny Æra for Indlandsisens Forskning; det var den første, ordenlig udrustede Ekspedition, som rejste derinde, og Eftertidens Rejsende paa Indlandsisen har hans Erfaringer, hans Udrustning og maaske hans Fejltagelser at arbejde videre paa og maa derfor tilskrive ham som den banebrydende en stor Del af deres Held.

Fem Aar senere, i 1883, foretog Nordenskiöld sin store Rejse ind paa Indlandsisen, som Whymper opfyldt af Tanken om at finde isfrit Land derinde bag den mægtige Isrand, thi Nordenskiöld regnede med, at de høje Kystbjærge maatte optage største Delen af Nedbøren, saaledes at der ikke kunde komme noget videre Sne ind i Landets Indre, og: ingen Sne, ingen Is. Men Menneskene spaar, Gud raader, og Nordenskiöld foretog en c. 125 km lang Slæderejse paa Is og atter Is og med højere Is forude. Ikke tilfreds endnu og fremdeles haabende paa Land sendte han sine Lapper videre paa Ski, med Ordre til endelig at medtage mindst en Prøve af alt Græs, al Mos, som de maatte finde paa Landet.

Lapperne skiede efter eget Sigende c. 120 km længere frem, men fandt kun Is, saa Nordenskiöld maatte nøjes med dette negative Resultat og vende om, tilfreds med de Undersøgelser, han og hans Ledsagere havde foretaget paa Isen, samt med Visheden om, at han indtil da var naaet videst frem over Indlandsisen.

Peary, fulgt af Danskeren Mailand, var den næste paa Indlandsisen; han foretog en c. 160 km lang Rejse ret imod øst fra Pakitsak og naaede en Højde af c. 1500'.

Hans Rejse blev foretaget om Foraaret, inden Sneen endnu var bleven opblødt eller afsmeltet, saa alle de Revner, der baade før

Digitized by Google

og siden er omtalt af de Reisende paa Indlandsisen, var endnu dækkede. Peary, i det mindste, omtaler dem ikke og synes at være den eneste af de mange, hvis Rejse ikke er bleven besværliggjort af den Grund.

Dernæst prøvede Nansen sine Kræfter paa den indtil da længste Rejse, fra Kyst til Kyst over Indlandsisen. Han begyndte fra den rigtige Ende, idet han i 1888 lod sig landsætte paa Grønlands Østkyst. Der var ikke noget, der lokkede paa den Side af Landet, det mest golde og barske Sted paa Grønlands Sydland, medens derimod Vestkysten i Sammenligning med Østkysten flød med Mælk og Honning. Han *skulde* frem, og frem kom han da ogsaa, den 250 km lange Rejse blev tilbagelagt paa 41 Dage.

Det var en smuk Tur, Nansen foretog, og Rejsen var glimrende gennemført, men han slædede ogsaa — delvis tilfældig, da hans Landsætning paa Østkysten var bleven meget forsinket — paa den bedste Aarstid. Sneen var bortsmeltet og Vanddammene dækket af saa tyk Is, at de kunde bære Slæderne. Derimod var det meget koldt, og Farer havde de mange af: Kløfter og Sprækker; men Heldet fulgte ham som de tidligere og senere Ekspeditioner over det farlige Indland. Kløfterne blev opdaget i Tide, Snebroerne holdt, og netop som det kneb værst, var Hjælpen for Haanden.

Peary, som jo allerede en Gang havde været paa Indlandsisen, befandt sig i Foraaret 1892 igen i Grønland og forberedte en Indlandsisrejse fra Vinterkvarteret i Inglefield Gulf til — ja, det vidste han ikke, til Polen maaske, det var Haabet; men, under alle Omstændigheder, saa langt ind i det ukendte som muligt.

Fulgt af én Mand, Astrup, med to Slæder, trukken af 14 Hunde — for første Gang brugt paa Indlandsisen, da alle de tidligere Rejser havde været foretaget med Trækslæde — begyndte han den 3die Maj sin Rejse over fuldkommen ukendte Strækninger.

J. A. D. Jensen. 1878.

De Kløfter og Revner, der stadig staar som Memento mori for Indlandsisrejsende, havde Peary selvfølgelig ogsaa at frygte for, men traf ikke nær saa mange som de, der færdedes i den sydlige Ende af Grønland, og da Isen var jævn og Sneen gennemgaaende haard, kom han rask fremad og naaede ukendt Land — nord for Grønlands Indlandsis. Det var mærkeligt at finde isfrit Land nord for de mange Hundrede Mil Is, men han fandt det — Academy Land og Peary Land. I nogen Tid opholdt han sig i det frugtbare og jagtrige Land, inden han vendte om og begav sig ind i Isørkenen. Storm, Snefog og Taage var Fjender, som forsinkede ham og vanskeliggjorde Turen, men den 1. Aug. naaede han velbeholden tilbage efter at have tilbagelagt den længste Isvandring, der indtil da var foretaget.

I 1894 vilde Peary igen rejse over Indlandsisen med en langt større Ekspedition,

Digitized by Google

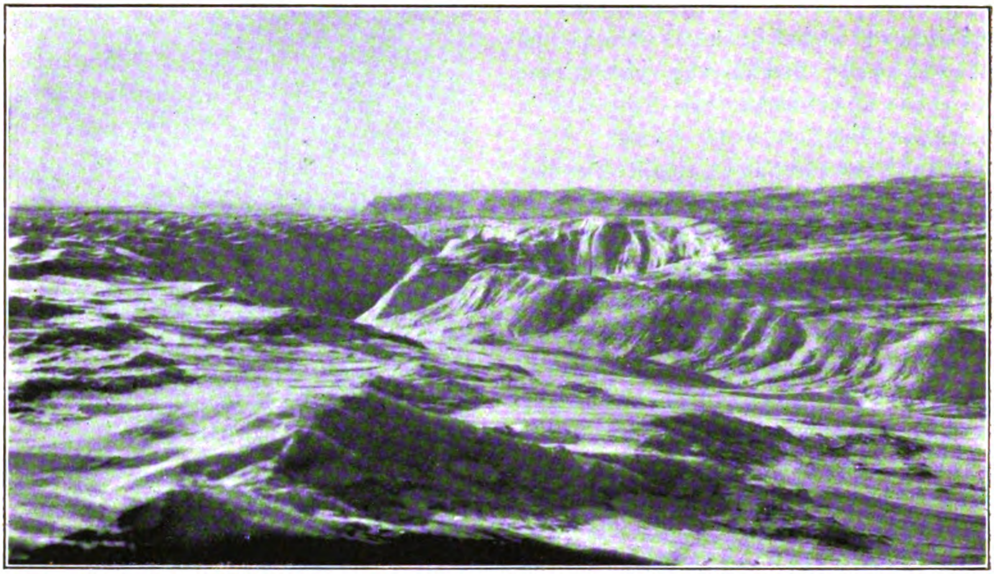

Flodleje paa Indlandsisen. Efter Fot. af Ejnar Mikkelsen.

bestaaende af en halv Snes Mand og over halvanden Hundrede Hunde, men Ekspeditionen blev slaaet tilbage af vedvarende Storme. Forsøget maatte opgives og et mægtigt Depot blev efterladt deroppe.

Aaret efter *vilde* Peary over — man siger paa Trods —, men Depotet var sneet ned, var helt forsvundet, og anden Proviant havde han ikke. Men Peary *vilde*, med frossent Hvalroskød som Rejseproviant begav han sig paa Vej, fulgt af to Mand. Den Rejse bragte ikke noget Nyt, da Peary slædede i sit gamle Spor og ikke kom en Fodsbred forbi det Sted, han allerede havde naaet i 1892, men han havde Tilfredsstillelsen at komme over, omend han og hans Ledsagere nær satte Livet til paa Tilbagerejsen.

I 1893 foretog daværende Løjtnant V. Garde en Rejse ind paa Indlandsisen i Grønlands sydlige Del, og han hjembragte derfra et saa betydeligt Observationsmateriale, at hans Observationer over Isens Højde, sammenholdt med Jensens og Nansens, var tilstrækkeligt til at give et godt Kendskab til Sydgrønlands topografiske Forhold.

Nu varede det flere Aar inden der igen blev foretaget Rejser af Betydning paa Indlandsisen, og først i 1908 blev der gjort nye Opdagelser. Denne Gang var det fra Østkysten, som grundet paa dens vanskelige Besejlingsforhold var sjældnere besøgt end Vestkysten, og den østlige Indlandsis var saaledes bleven stedmoderlig behandlet af de Rejsende. Derfor havde ogsaa de Rejser, som blev foretaget af Kaptajn Koch og Aage Bertelsen, da Deltagere i Danmark-Ekspeditionen, saa stor Interesse, ikke mindst fordi det lykkedes dem at naa ind til Dronning Louises Land og Ymers Nunatak, tilsammen den hidtil største kendte Landstrækning indenfor Isens Domæne.

To Aar senere, i 1910, foretog Iversen og jeg en Slæderejse fra Dove Bugt til Bunden af Danmarks Fjord og berejste derved den nordøstlige Indlandsis, som delvis blev undersøgt.

Paa Vestkysten arbejdede samtidig Dr. de Quervain paa Indlandsisens Randzone med den store Rejse for Øje, som han foretog i 1912, da han gik fra Ritenbenk til Angmag-

salik, en Strækning af c. 450 km og med en Kurs, som krydsede Nordenskiölds og Pearys Ruter. Rejsen gik efter Planen, hans Rutelinie er ret og som trukken efter en Lineal, og udover Randzonen forvoldte Isen ham ingen større Besværligheder.

Denne Rejse bragte vort Kundskab til Grønlands Indland meget videre, idet hele den sydlige Del nu var kendt og berejst.

Samme Aar blev der foretaget en Rejse over NV-Grønlands Is, som — hvis den ikke allerede før havde været foretaget — vilde have bragt dens Udøvere, Knud Rasmussen og Freuchen, al mulig Anerkendelse. Men desværre for dem, Peary havde allerede to Gange passeret denne Strækning, omend lidt nordligere, saa den nye Underretning, de bragte fra den c. 1050 km lange Indlandsisrejse, stod ikke i Forhold til det store Arbejde, de havde udført, og den Dristighed, hvormed de havde gennemført Turen. Det bør dog bemærkes, at Indlandsisrejsen kun var Midlet til at naa Formaalet — ikke Formaalet selv.

Knud Rasmussen, Peter Freuchen og de Eskimoer, der fulgde dem — i Tillid til Rasmussen, har imidlertid slaaet en Rekord, som vistnok kun vanskelig kan overgaaes, den nemlig, at deres gennemsnitlige daglige Distancer er lidt over 60 km, d. v. s. at de kunde paa $4^1/_4$ Dag have udført den Rejse, som Nansen behøvede 39 Arbejdsdage om at gennemføre.

Nu manglede der kun et Areal i Grønland, der ikke var undersøgt, nemlig det der ligger imellem Quervains og Peary's Ruter.

Det var rigtignok ogsaa den største Opgave, der her var tilbage, og det har været manges Haab at udføre den — dels Peary, som har haft den paa sit Program, og sidst Danmark-Ekspeditionen; men det blev aldrig til noget, den lange Vej virkede afskrækkende; indtil Koch besluttede at foretage sin nu afsluttede Rejse.

Foruden at foretage denne Rejse, som i sig selv vilde være betydningsfuld nok og vanskelig nok til at være en Ekspeditions eneste Formaal, havde Koch andre Planer, maaske lige saa vigtige, om ikke mere, nemlig at overvintre paa Indlandsisen for ved Assistance af Meteorologen Dr. Wegner at udføre Maalinger og Observationer, der vilde være af meget stor Vigtighed for Belysning af dunkle glacialogiske Gaader.

Begge Dele opnaaede Koch trods store Uheld. Indlandsisen „kalvede“ d. v. s. gik i Stykker, efter at Ekspeditionen havde faaet alt sit Gods op paa den, hvorved et umaadeligt Arbejde var omsonst og kostbar Tid gaaet til spilde, for det hele maatte gøres om, inden han kunde rejse sit medbragte

Over vanskeligt Terræn. Efter Fot. af Ejnar Mikkelsen

Digitized by Google

Hus, som grundet paa det sig hurtigt nærmende Mørke og det ovennævnte Uheld blev rejst nærmere ved Kysten end ønsket.

Nu skulde Observationerne drives med Kraft, men saa brækkede Koch til alt Uheld sit Ben — vel nok det næstværste, der kan hænde deroppe, hvilket forhindrede ham i at tage Del i Observationerne. Disse blev alligevel udført af hans dygtige Hjælpere, saaledes, at et rigt Materiale bragtes med hjem over Isen.

Dernæst kom selve den lange Indlandsisrejse paa c. 1200 km og maaske for sidste Gang blev Grønlands Indre Genstand for omhyggelig videnskabelig Undersøgelse. Kochs og Wegners Navne som Iagttagere borger for disse Undersøgelsers Godhed og vidtrækkende Betydning, og det er næppe for meget sagt, at denne nys afsluttede Ekspedition bringer et større og omhyggeligere samlet Materiale end nogen af de foregaaende.

De tidligere Ekspeditioner havde enten været Trækslæderejser eller Hunde var bleven brugt som Trækdyr; men ogsaa her brød Koch nye Veje, idet hans Slæder blev trukne af islandske Heste. Det var et Vovestykke, og mange troede ikke derpaa, da de Erfaringer, man hidtil havde haft med Heste, ikke var helt tilfredsstillende, særlig ikke paa den kløftede Indlandsis, hvor mere eller mindre solide Snebroer maa benyttes for at komme frem. Til al Held for Koch ser det ud, som om han ikke har truffet mange Revner — men, hvorom alting er: over kom han, og har derved udført en af de smukkeste, om ikke den smukkeste Rejse paa Indlandet. Men først og fremmest har han hjembragt et Materiale, der gør det muligt at danne sig et fuldstændigt Billede af hele Grønlands Indres topografiske Forhold — den nordligste Klodes største Bræland har ophørt at være Terra incognita.

Slæde i et Flodleje paa Indlandsisen.

Og til hvad Nytte er alt dette Arbejde gjort? — ja, det er svært at omvende Ikketroende ved at opremse de videnskabelige Resultater, møjsommelig samlet sammen af disse mange Ekspeditioner. Og det vil jeg ikke forsøge, det nytter alligevel ikke. Men ét — nej, to Momenter til at forklare „hvorfor“ vil jeg drage frem: det første, at Grønland er *nu*, som hele Nordevropa har været, en umaadelig Isørk, hvor man kan studere Fortidens Isperioder i Nutiden, saaledes, at det, som før var mere eller mindre velfunderede Slutninger angaaende *vor* Verdensdels Istid — den Istid, der har skabt Danmark og store Dele af Tyskland — nu er bleven Vished eller fuldkommen skrinlagte ved Undersøgelser paa Verdens næststørste Bræland, hvor Forholdene er analoge — — — Grønland nu og Evropa før er ét.

Og dernæst — det er maaske ikke saa vægtig en Grund, men sikkert mere menneskelig: vi Mennesker har levet paa Jorden, Gud véd hvorlænge, alt har været ukendt for vore Forfædre udover deres nærmeste Omegn, indtil man begyndte at rejse, hvorefter det ene ukendte Areal efter det andet blev inddraget i det kendte Land. Vor Jord er mægtig, et kolossalt Arbejde har det kostet vore Forfædre at opnaa det udstrakte Kendskab til den, som de har, og vi fra Nutiden maa løfte Arven, bidrage vort til, at det Arbejde, der er begyndt, bliver fortsat — det Arbejde, hvis Motto er: ingen Ro, ingen Hvile, før hver Plet paa Jorden er kendt!

Nu er uopdaget Land bleven sjældent, der findes næsten ikke mere, og Koch har med en umaadelig Energi gjort sit til at inddrage et stort Stykke ukendt Land til det kendte.

Digitized by Google

FORÆDLING

Af KNUD HJORTØ.

HISTORIEN om Killeriks forædling skulde egentlig fortælles med to ansigter; til den ene side med et smil og en undskyldning, fordi saadan noget overhodet blir fortalt, men til den anden side med alvor og respekt, fordi den handler om de underlige veje, ad hvilke man blir et bedre menneske. Men denne dobbelte maner maa opgives. Kun undskyldningen kan det måske være rimeligt at la blive stående.

Da Killerik første gang optrådte i den fremmede by, blev der sagt om ham: Han ser ikke ud af meget. — Og det var sandt; ret beset lignede han i den grad ingenting, at man altid syntes man havde set ham før. — Noget lignende følte også de unge piger der så ham gå ned ad gaden, eller mødte ham på hans daglige vej mellem kontoret og pensjonatet. Når da de ældre damer sae noget fordelagtigt om ham, kunde de unge la sig henrive til krasse udtalelser, som det er kedeligt at blive mindet om senere, når man mener noget andet.

For Killerik, der stod ene i den fremmede lille by, kom det først og fremmest an på at gøre bekendtskaber, og da han havde medfødte anlæg for dameselskab, holdt han sig til byens unge piger. Han sørgede for, at de talte om ham, siden med ham, og det næste budskab, der udstedtes om ham, var: Han er underholdende. Så lo de af, at han tit lavede rund mund, når han talte. Men han var god i en lille by, hvor folk er vant til at kede sig; han lod aldrig en samtale gå i stå. Når konversasjonens ild var ved at slukkes, havde Killerik altid en lille pind at stikke til; der blev god brug for ham i byens mellemste lag.

Killerik udnyttede sine bekendtskaber; han stansede folk, han havde været sammen med om aftenen, og takkede for behageligt samvær; han spurgte om et eller andet, som folk i et kedsomhedens øjeblik havde indviet ham i; han forhørte sig om et befindende, han stilfærdigt havde opsnappet noget om; han fandt altid noget, han kunde hage sig fast i, og han kom gærne fra det med en indbydelse til kaffe eller til at kigge inden for ved lejlighed. Han var så deltagende. Han gjorde fremgang, arbejdede sig ind i folks bevidsthed. Når Killerik nu blev drøftet, så var der gærne tre hold meninger om ham: Først påviste de satirisk anlagte hans komiske sider, og der blev leet; så kom andre og begyndte: Men — — og så kom hans gode egenskaber, godmodighed, forekommenhed og så videre, og der blev nikket og gjort indrømmelser. Endelig tog et tredie parti ordet og udtalte, at der alligevel, på bunden, ikke var rigtig noget ved ham, men ganske vist, naturligvis, i en lille by som vor — —, og saa var folk endelig blevet enige.

Hvis sådanne undersøgelser eller referatet af dem synes smålige, bedes høfligst den zoolog bragt i erindring, der har sat sig til opgave at studere vandkalvens tarmkanal. Et menneske, selv Killerik, en vandkalv af et menneske, burde altid kunne påregne lige så megen interesse som en vandkalv.

Der skal gives mænd, som ingen kvinde nogen sinde har smilet til i betagelse (men det er vist aldrig bevist); Killerik var ikke en af dem, Killerik var ikke ufarlig for pigehjærter. Han havde et par brune øjne, der lignede to mosehuller, hvor vandet synes dybt, fordi det er uklart, og han havde kruset hår ligesom påfaldende mange matroser, man gærne ser i de små gader omkring havnen. Og så havde han dette finere ved sig, det ubestemmelige, som kvinden kan føle, men ingen kan beskrive.

Vist er det, at den pige, der først hang om Killeriks Hals, følte det, som om hun skulde falde i trance af henrykkelse, hvad

Digitized by Google

hun vel også vilde ha gjort, hvis ikke kamfer- og hofmannsduften fra Killeriks ny celloluid-flip, havde kaldt hende tilbage til samlingen igen. Det var Killeriks første pigeprøve. Den lar jo aldrig vente længe på sig, og det er et spørsmål, hvem der er mest ivrig efter at gøre prøven, en tosse eller en fornuftig mand. Killerik tog det alvorligt, for han var på bunden alvorsmand, hvad kun de færreste endnu havde opdaget. Han tog det med al mulig højtidelighed, forlovede sig med ring og planer om stilen i det fremtidige møblement. Dermed gik der et halvt år. Da han og pigen var færdige med huset, som de skulde bygge selv, når Killerik var kommet højt nok op i gage, og endelig var kommet til udenomsbekvemmelighederne, slog Killerik op og solgte ringene til nedsat pris. Huset lod han stå, som det var.

Nå Killerik, De er ikke forlovet længere, sae hans bekendte til ham.

Nø-ø, sae Killerik med sin rundeste mund, — døt bløv for kødeligt y løngden.

I det hele taget tog han det med jovialitet og lod årene gå med andre ting.

Jonathan Swift, der som bekendt blev forrykt af lede ved mennesker, må ha kendt adskillige af Killeriks art. Killerik, morsom eller alvorlig, var et syn, der kunde få mænd til at beklage, at dette var et medmenneske. Men han var endnu ung den gang.

Der er dog ikke noget kreatur, der i latterlighed kan sammenlignes med mennesket. Køtere og aber er i det højeste komiske, men latterlighed er et privilegium, der ene tilhører homo sapiens.

Og denne mand, hvis liv skulde ha løbet jævnt og lige ud som vandet gennem den lille bys rendesten, ham tog tilfældet sig af og skænkede ham det usædvanlige, blot ved at betjene sig af hans medfødte tankeløshed.

Da Killerik havde været otte år i byen, mente han, det var på tide, at han giftede sig. Der var nok at vælge imellem, men Killerik var bleven kræsen af den megen imødekommenhed. Der var særlig to, han tænkte på; han gjorde jævnt kur til dem bægge og forhastede sig ikke med afgørelsen. De havde jo også godt af at vente, for at de kunde lære, hvem der er manden og siger til, når det skal være.

Men hverken Anna eller Eleonora kunde bære denne uvished, og en aften da solen gik stemningsfuldt ned, satte hver sig ved vinduskarmen i deres lille værelse og skrev til ham. De kunde ikke udholde det længere, de måtte sige ham, at de elskede ham. Killerik blev overrasket, imponeret blev han; han glemte, hvad han i sin skrøbelige overlegenhed havde bestemt, og satte sig straks til at skrive svarene. Han var ikke i tvivl om, hvem det skulde være. Selvfølgelig holdt han mest af Eleonora; hendes brev betog ham fuldstændigt. Hvad der senere skal fortælles, vil forklare denne omstændighed. Han skrev altså sine to breve, lae svarene i forkerte konvolutter og sendte dem afsted.

Næste morgen da han skulde ud og besøge Eleonora, kom Anna stormende op ad hans trappe. Brevet havde hun med, ikke for at dokumentere sin ret til at falde ham om halsen, hvilket var det første hun gjorde, men hun rev det op, idet hun tog sit Lommetørklæde frem, og så kunde hun ikke la være at vise ham det. Det havde ikke været fra hende siden i aftes, da hun fik det.

Killerik satte sig ned, dels for at tænke over tingen, dels fordi den impulsive kraft, hvormed pigebarnet kastede sig om hans hals, bragte ham ud af ligevægt. Han glemte sine sunde principper om mandens overlegenhed; han sad og betænkte sig og huskede på, at der var engang da han ikke vidste, om ikke det var Anna han holdt mest af.

Han tog et kys — noget han var så øvet i — jo måske var det egenlig hende, og det vilde jo også blive en uhyre skandale, dertil kom Killeriks syn på livet, der i tidens løb var blevet meget mere alvorligt, og da der var gået en halv time — troede han, men

Digitized by Google

det var kun fem minutter — var det jo for sent at berigtige fejltagelsen. Han tørrede med den ene hånd sveden af panden, og klappede hende med den anden adspredt på kinden; han sad usikkert på sin stol som en klat smør på en varm kartoffel, men med hvert sekund der gik sad hun fastere på ham.

Killerik rejste sig; han fik da engang pigen af sig og kom op. Han så ud ad vinduet, hvor alvorlige mennesker gik til og fra deres daglige dont, hm, ja, han følte sig berørt af livets alvor; han havde taget fejl, nu gjaldt det om at vise sig som en mand og ta følgerne. Killerik havde en stærk følelse af indre vækst, da Anna kom hen til ham og spurte, hvad han tænkte på. Hun sae allerede du til ham. Killerik så sin skæbne i øjnene og anerkendte hende som sin brud med et par smukke alvorlige ord.

Folk var forbavsede; de, der undte Killerik det godt, var glædeligt overraskede.

De havde ikke tiltroet ham saa megen sund sans, hvad skulde han også med et forskruet pigebarn som Eleonora?

Eleonora var fortvivlet; hun havde dog så bestemt troet, det var hende, han holdt af for det er gerne sådan, at før man har oplevet sin første skuffelse — som regel forslår een dog ikke — vil man ikke tro, at der er skuffelser til. Hun lukkede sig inde på sit værelse i otte og fyrre tyve timer for at græde og skrive i dagbog nr. seks, der var tykkere end de foregående, da den var bestemt til at handle om hendes kærlighed til Killerik. Halvdelen af dens 144 sider var allerede beskrevet. Den havde i modsætning til de andre sin særlige tittel, den hed: Interiør af et ungt Pigehjærte.

Hun havde den tilfredsstillelse at se ni og tyve sider blive fyldt i de otte og fyrretyve timer.

Da hun var mæt af sorg og ikke kunde finde på mer at skrive, gik hun sig en tur, og i anlægget mødte hun Killerik, der også var alene. De veg sky til side for hinanden, gik uden om hinanden i en halvcirkel, i hvis centrum de dog uimodståeligt mødtes. Her rakte hun ham en varm, bævende hånd og ønskede ham til lykke. Killerik tog hånden og bævede selv over det hele, idet han sae tak. Men han kunde ikke slippe den igen, han begyndte at sige et eller andet på må og få; det kunde gærne ha blevet om været, der var gråt, men det blev til et helt foredrag om lykke og pligt og om ikke at gøre en anden ulykkelig, indtil det gik op for den bestyrtede pige, at det var hende han elskede, og da hun af hans ubestemte vendinger var kommet til det resultat, at der var grunde, der gjorde det nødvendigt, at han giftede sig med Anna, saa rev hun sig løs og styrtede bort. Killerik så efter hende og gjorde op med sig selv, at nu havde han begået en dumhed til.

Næste morgen fik han et langt brev fra Eleonora. Hun forstod ham, å hvor hun forstod ham; han havde gjort sin pligt, han havde handlet ret og ædelt, og hun var stolt af at være den første, han skænkede sin fortrolighed. og hun vilde vise, at hun var den værd. Ingen skulde ivrigere end hun bestyrke ham i hans ædle forsæt; hun ønskede ham tillykke igen og gav en nærmere forklaring af det ord lykke. Den jordiske lykke var jo nu tabt for dem bægge (og derved spandt han, uden at tænke over det, et stærkt bånd imellem dem), men der gaves en anden, en højere, som ingen kunde ta fra dem (og sådan forstærkede hun båndet med en stræng til). Hun gav højtideligt afkald på ham, hvad denne verden angik, så at hun på den måde bandt ham stærkere, end nogen vielse kunde gøre det. Hun sluttede med nogle hentydninger til en kvindes tabte ære, og håbede, at Anna måtte blive så lykkelig, som hun fortjente det, og Killerik forstod denne indskrænkning derhen, at det ikke var megen lykke Anna fortjente. Om det også var sådan ment, hvem kan udgrunde det? Eleonora sluttede sit brev med stemningsfulde ord om helligt ægteskab.

Digitized by Google

Selv om dct vel må siges, at så megen sjælelig højhed delvis gik over hodet på Killerik, så var han dog dybt grebet af Eleonoras brev. Han kunde ikke andet end beundre hende. Den fejltagelse, brevet var bygget på, var ham mindre påfaldende. Havde han ikke været den alvorsmand, han med tiden havde udviklet sig til, havde han vel ikke helt kunnet bare sig for at le. Nu følte han kun beundring for hende, og ad en indre lønlig sti, som det er vanskeligt at belyse, kom der også lidt til ham selv: Vist var han den mand, der gjorde sin pligt og tog følgerne, og nu var der en, der vidste det og agtede ham for det.

Noget støttede det jo også, at hans forlovelse havde skaffet ham posisjon i byen. Ansete borgere ønskede ham til lykke på en måde, der betød, at de optog ham i deres kres; et vittigt hoved iblandt dem sae, at Killerik havde valgt sin svigerfaer med omtanke. Killerik havde vundet i anseelse, han forsøgte at finde sig til rette i det.

Killerik blev gift, og der påfulgte en lykkelig tid med hvedebrødsdage, hvor manden tørrer opvasken op for sin kone om Søndagen, men det varede kun kort. Eleonora var langt borte, og hun havde taget de fleste af Killeriks tanker med sig; det var ganske vist ikke nogen tung baggage, men der blev dog endnu mindre til Anna, der havde ham hver dag at gå og se på og tit ikke vidste, hvad hun turde snakke med ham om. Som alvorsmand i udvikling var han ikke helt morsom i sit hjem, men så kom efterhånden børnene og erstattede den munterhed, som Killerik unægtelig ikke spredte om sig. Derimod kom han til at betyde noget i byen. Det smigrede Killerik, at spidserne undertiden spurgte om hans mening. Derved kom Killerik næmlig til at tænke på sin forstand, mens de, der spurgte mere, tænkte på de penge, han engang skulde arve. Selv om Killerik var dum, vilde hans mening dog næmlig komme til at betyde en vis pengeværdi.

Eleonora var borte i to år, og Killerik var ikke meget lykkelig i al den Tid. Hans indre nagedes af evig længsel, og i sit hjem var han fattig på ord, i alt fald på gode ord. Anna gjorde ham engang opmærksom på, at han var tit gnaven. — Så må det være din skyld, svarede Killerik, — for det har jeg aldrig været før. — Et sådant svar kunde Anna ikke tie til, og det kom til et opgør imellem dem. Killerik var så fuld af Eleonoras brev, at han ikke kunde la være at komme med hentydninger til hvad der er en mands pligt, og Anna forstod det som om han nærmest havde taget hende af medlidenhed. Hun græd og spurgte, om han ikke snarere havde taget hende for pengenes skyld, men han afviste det med harme. — Hvorfor havde han så ikke taget Eleonora, der heller ikke var fattig. — Ja men hvad var der vel blevet af Anna uden ham? —— Anna tav lidt til den forklaring; så gik hun hen og tog ham om halsen; Killerik lod hende gøre det, om han just ikke beredte hende nogen festlig modtagelse om sin hals.

Da Anna havde grædt over det, mens hun gjorde sine stuer i orden, tænkte hun, idet hun lavede middagsmad, at det var rigtigt af ham, at han havde sagt det det var ærligt og mandigt. Men så skulde han heller ikke komme til at beklage sig over hende; han skulde agte hende, som hun højagtede ham. Det var vel nok sandt, at han havde taget hende fordi han vidste, hun holdt så meget af ham, og så vel også fordi han holdt lidt af hende. Det lidt vilde hun stræbe at bevare. Hun lae sig efter at elske ham på afstand og stred med sin kærlighed. Hun gjorde den opdagelse, at man kan nøjes med mindre, end man tror, og hun skabte ved sin selvbeherskelse en afstand imellem dem, der gjorde, at deres første opgør også blev deres sidste.

Da Eleonora efter to års fraværelse kom tilbage til byen, havde sorgen forlængst gjort hende til digterinde; hun havde udgivet en

Digitized by Google

samling vers, hvori hun fortalte det store publikum, hun straks vandt sig, at hun havde ægtet smærten; sorgen var hendes brudgom, og medgiften var tårers bitre giftdrik i kunstens diamantskåler.

Var de vers kommet en halv snes år før, havde de vist ikke fået nogen betydning, men Eleonoras gennembrud — som hun selv kaldte det — faldt på en tid, da der folk imellem var stærk trang til ædle følelser. Men Killerik, som hun først og fremmest ønskede at vinde for sin digtning, var ikke rigtig modtagelig for det ædle — den gang. Han var foreløbig skuffet af livet og gnaven. Den platoniske kærlighed, som disse vers glødede af, tiltalte ham ikke. Han vilde meget hellere lære det umodne pigebarn, hvad kærlighed er, og han besluttede ganske råt og simpelt, at Eleonora skulde blive hans elskerinde. Hvordan det i virkeligheden ikke stod i strid med hans udvikling som alvorsmand, vilde det blive for trættende at forklare. En alvorsmand er stivfrossen på overfladen; en livsglad mand bølgende. På bunden er temperaturen omtrent den samme.

Det vil også være til gavn for hendes kunst tænkte Killerik, og han hyklede for sig selv, at hans sidste betænkelighed — men han havde ingen — dermed var forsvundet.

Eleonora besøgte ham, hun måtte høre af hans egen mund, at han nu var lykkelig. Jo han havde opnået al den lykke, han kunde vente sig. Hende var det gået lige så, de havde bægge fundet trøst, og kunde vel nu være venner for resten af livet.

Hun sukkede; han trak også været lidt tungt. Anna var tilfældigvis ikke hjemme.

Hvordan synes De for resten om mine vers? spurte hun.

Udmærket; jeg anede ikke, at De havde sådan et talent.

Jo jeg anede det nok, sae hun med alvor, — men det kom alligevel så pludseligt over mig.

Han tænkte ikke på den latterlige forveksling af brevene, der havde fået så ophøjede følger; den havde han næsten glemt. Havde han været bedre underrettet, vilde han ha vidst, at det ophøjede, der tit ender i det latterlige, ikke sjældent tar sin begyndelse samme sted.

De er meget forandret, sae hun.

Men De er stadig den samme, forsikrede han varmt. Hun smilede og rødmede og så bort, og denne rødmen var ham mere værd end alle de vers, hun havde skrevet.

Jo, sae hun så, — jeg er ikke mer den samme, men nu må jeg gå.

Killerik fulgte hende hensynsfuldt til døren; han var ikke dum i alle henseender; han vidste, at en kvinde, der en gang er så nærvøs efter at komme afsted, meget sandsynligt blir hos een næste gang.

Eleonora ilede hjem og skrev det senere så almenyndede digt „Sorgens Fælleseje“, og tidligt om morgenen rejste hun bort til en eller anden rolig krog, hvor hun kunde fuldende sin næste bog.

Killerik, der havde ventet sig så meget af hendes besøg, måtte nøjes med tre ord på et kort, siden måtte han et halvt år gå og spæge sig i unyttig længsel og han kunde ikke komme over den ved at skrive vers som Eleonora, der stadig omsatte sin længsel i poesi, hvorved den endte i digterisk træthed.

Killerik gjorde også noget; han indførte brugen af whisky i byens selskaber og gik selv i spidsen med et godt eksempel. Før den tid drak folk romtoddy.

Eleonora kom tilbage, stolt og glad over sit ny værk, der hanlede om ene sørgelige ting. Hun kom jævnlig i Killeriks hus og bragte mange tanker, der ellers ikke meget var til huse dær. Det pust af noget højere, der en gang var faret hen over de to ægtefolk, men i tidens løb næsten henvejret, blev frisket op igen.

En vintereftermiddag sad Eleonora og Killerik sammen i hans dagligstue og talte fortroligt om litteratur, særlig om hendes

Digitized by Google

egen produksjon. Da var det, at Killerik mente, at hun havde digtet nok om sørgelige æmner. Var det ikke på tide at stryge sorgen og sætte noget bedre i stedet for? Eleonora støttede tankefuld panden i venstre hånd, dog således at de smukke krøller ikke kom i uorden. (I denne sin yndlingsstilling er hun fotograferet og hang i sin tid to steder på strøget foruden i mange private hjem).

Sorgen er det eneste, der kan inspirere mig, svarede hun.

Det er en mangel ved Deres digtning, sae Killerik. — Udskyld at jeg siger Dem det, men livet har mange ting, der er lige så meget værd som sorgen.

For mig er sorgen den højeste livsværdi, svarede hun.

Han rykkede nærmede, så hendes hoved til dels kom til at hvile på hans skulder, og da han mente, det var bedst foreløbig at ta sagen rent æstetisk, spurte han, om hun ikke kunde tænke sig en gang at digte om glæden.

Hun sukkede. Han vidste ikke, om det var et menneskes eller en digters suk, men antog det første og lae sin arm om ryggen af hendes stol.

Jeg vilde ønske for Dem at De kunde digte lige så smukt om glæden som om sorgen, sae Killerik.

Han lod sin arm synke fra stoleryggen ned om hendes liv, hvor den lå mere bekvemt.

Umuligt, hviskede hun, men flyttede sig ikke. Og hendes hoved faldt ned på hans skulder.

Killerik fik pludseligt et genialt indfald; han sae, idet han kyssede hende:

Og De vilde jo blive en meget større digter.

Da løftede hun sit hoved fra hans skulder, rettede sig, så hans arm faldt ned og spurte: Tror De?

Ja, svarede han, — hvis du bare kendte kærligheden.

Hun rejste sig og stod nu over for ham; han ventede, hun skulde synke til hans bryst, men ingenlunde. Hun gik hen i en anden krog af stuen, hvorfra hun så på ham med store øjne. Han gik efter. Hvor den var sød, denne kvindelige undseelse. Måske vilde hun nu støde ham blidt fra sig, skælve i hans arme, bede for sig. Han skælvede selv, idet han tog om hende, men hun skælvede ikke. Hun mærkede ham slet ikke; hun så igennem ham, som om han var af glas; hun stirrede på noget, der syntes at ligge uhyre langt bag ved ham, og idet han bøjede sit ansigt frem mod hendes bævende mund, der åbnede sig, hørte han hende hviske:

Større digter; endnu større. Skulde det være muligt?

Han kyssede hende, og hun mærkede det heller ikke, og dette livløse kys var for Killerik som en spand koldt vand. Han løftede hende alligevel op i sine arme og bar hende, for at hun skulde komme til sig selv, men hun rørte sig ikke; han vidste ikke, hvordan han skulde forstå det, han måtte sætte hende ned igen. Var hun ved at besvime? Han blev bange for udtrykket i hendes øjne

Sig noget sae han. Han kaldte hende sin fortryllede prinsesse og befalede hende at vågne op; hendes prins var hos hende.

Man kan sgu da heller ikke være ene om en hyrdetime, tænkte han ærgerlig.

Men nu vågnede hun da. Hun vendte sine øjne imod ham og sae: giv mig et ark papir.

Æ-æ, er det et glas vand du vil ha? stammede han uforstående.

Nej, sae hun med klar stemme og rettede sig, — papir og blæk.

Hun gik et par gange frem og tilbage; han gik ikke efter hende.

Er der noget, du skal ha skrevet? spurte han.

Hun så genkendende på ham, strøg håret fra sine hede kinder og sae:

Digitized by Google

Å, jeg kan jo også gå hjem, ja.

Hun vendte sig mod spejlet, ordnede si hår og gik uden at sige andet end far vel. Han fulgte hende bestyrtet til døren og vidste heller ikke, hvad han skulde sige.

Killerik så efter hende og ligesom anede den poetiske forklaring på denne udgang Anna kom hjem med alle børnene efter. Hun tog observasjon af sin mand, formanede børnene til at la ham være i fred, tændte lampe, dækkede bord, udsendte behagelig duft af noget varmt fra køkkenet og omgav sig på alle måder med hygge og velbehag, men hun kunde ikke fordrive den anden af Killeriks tanker. Han satte sig til bords med en klam atmosfære af skummelhed om sig børnene rykkede helt hen til moeren for at være udenfor den. Men selv et barsk ansigt kommer uvilkårligt til at se mildere ud, når der siddet en tændt sigar i det, og da det tidspunkt var kommet, spurte Anna, om der var gået ham noget imod. Han udtalte, at livet ikke altid er lige morsomt, og for at bøde på det gik han straks på hotel.

Der fandt han tørstigt selskab og blev til klokken elleve. Han drak så meget whisky, at allerede det halve vilde ha været en skam. Han opnåede at blive i bedre humør, og så gik han hjem.

Killerik fandt sit hus mørkt og sovende; det eneste, der lyste, var en hvid firkant på hans skrivebord. Det var et brev; Killerik tændte; fra Eleonora. Killerik rømmede sig en sky af tobaksatmosfære ud a halsen og slikkede sig i den ene mundvig, hvad der smagte af whisky. Han blinkede en spiritushinde af sine øjne og læste.

Det var langt. Det hanlede om deres forbudne kærlighed, om brøde, men også om afkald. Det var første halvdel. Den anden var et fuldstændigt udkast til et nyt digterværk, som Eleonora vilde stå tidligt op og begynde på næste morgen.

Når fulde folk får den slags breve klokken halvtolv om aftenen, plejer de at blive ædru, i bøger; det gjorde Killerik ikke. Han syntes „brøde" var noget vrøvl og gav sig derefter saa godt han kunde, til at tænke over „afkald". Det Killerik havde haft om livet og båret hen over gulvet, det var ligesom det kunde være selve poesien, eller poesiens genius, eller hvad man nu i fuldskab vil kalde det. Men det var ikke et menneske, ikke en pige. Nej. Hvis man var blevet gift med en pige som Eleonora kunde man risikere, at hun i et hvilket som helst kærligt øjeblik vilde ligesom gå bort, forvandle sig til noget højere, der hverken hørte eller så noget, der hed Killerik. Ja.

Killerik nikkede og havde nær tabt hodet ned på skrivebordet, men han fik det til værs igen, stivede det af og læste slutningen. Et digterværk om ham og hende. Skandale altså alligevel, skønt der ingenting var sket.

Killerik rejste sig for at komme i seng. Jo han havde fået respekt for det højere, for poesien. Han kunde på en vis måde beundre det, men det var ikke noget for ham. Nej. Han rystede med kraft på hodet, så han skejtede langt ud fra det gulvbræt, han havde udset sig til at gå op og ned ad. Killerik følte sig gennem entreen, mens han tænkte over, hvad poesi er for en løjerlig ting. Han fandt omsider ind i sovekammeret og der lå prosaen og sov sødt i den store seng ved siden af hans, med håret og panden og lidt af næsen oven for dynen. Killerik klædte sig af og gik rørt i seng. Han sov øjeblikkelig.

Eleonoras bog blev skrevet på en måned og kom ud. Ingen i byen tænkte på at søge modellen til bogens helt i Killerik, men han lignede jo heller ikke meget en høj, bleg, asketisk præst med sortlokket hår, og som er lige ved at bukke under for brødefuld elskov. Kritikken fandt for resten, at forfatterinden her havde vovet sig for langt ud; det var ikke en bog, en moer trygt kunde gi sin unge datter i hænde. Men alt det er ligegyldigt. Nu kommer derimod noget, der

Digitized by Google

er af vigtighed, hvis blot det kunde fortælles, men det kan kun hviskes. Hvis meddeleren af nærværende beretning magtede den tankestregernes kunst, der er så opdyrket i moderne litteratur, så havde det været muligt at komme endnu mere hensynsfuldt over det.

Men altså: Eleonora kom igen. Hun havde skrevet en hel måned, og hun var helt udskrevet; hun havde ikke netop da den ævne i et givet øjeblik at forvandle sig til det ulegemlige, fjærne og poetiske. Killerik så hende under en mere menneskelig form, men han følte sig advaret af sin tidligere erfaring. Han benyttede ikke ligefrem ordet afkald, men fik hende ad en fin omvej til at huske på det. Hun så afgrunden så nær ved sig og flygtede rædselsslagen tilbage mod poesiens land, der snart igen åbnede sig for hende.

Killerik, der altid var heldig, blev også nu beundret og omdigtet af Eleonora, ligesom han blev hygget om af Anna; han blev draget ind i den evige higen, der som en blå bomuldstråd gik gennem al Eleonoras digtning, som han ad denne vej efterhånden lærte at beundre.

Alt dette lyder groft og skematisk i mandfolke-prosa, men det læses bedre, når det blir skrevet ned med en fjer, der er plukket af en ærkeengels vinge, den fjer førte Eleonora, og dertil henvises de læsere, der ønsker et højere syn på denne lidt lavt liggende beretning.

Digitized by Google

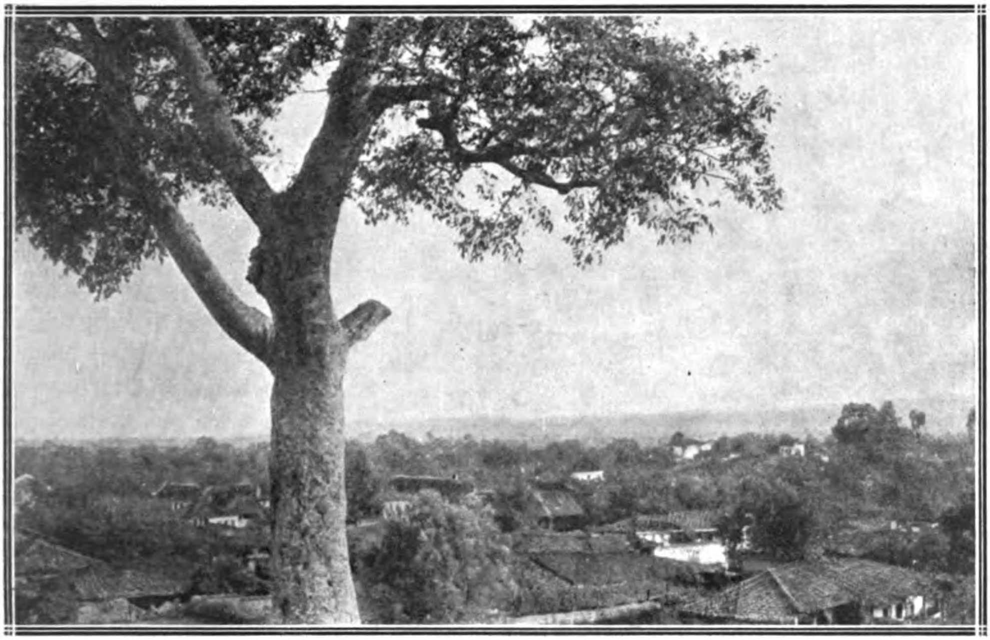

Kavaja. Udsigt over Byen.

STATEN I SVØB

IAGTTAGELSER FRA ET RIDT GENNEM DET UKENDTE ALBANIEN

(Med Illustrationer efter Forfatterens Fotografier).

Af FRANZ V. JESSEN.

BALKAN-HALVØEN er de udholdent stridende Nationaliteters Hjemsted. Et halvt Aartusindes tunge Tryk har ikke mægtet at røve Serbere, Bulgarere eller Hellenere Haabet om Folkets Frigørelse, Troen paa Nationens Fremtid. Ligesom den makedonske Fjældsø Okkrida aldrig, selv i den haardeste Vinter, fryser helt til, men altid lader en blaa Plet aaben, hvori Himlen kan spejle sig, saaledes har ingen tyrkisk Vanrøgt, ingen Tvang eller Underkuelse kunnet lukke de slaviske og græske Folks Sjæl for en barnligt inderlig Tillid til Gud, der fra sin Himmel vaager over det Folk, som ikke vil dø.

Dagen, den længe ventede, oprandt, da Slægternes Drøm blev til Virkelighed, kunstige Grænser slettedes, og Frænde frit kunde samles med Frænde. I dette Opgør mellem de fire kristne Balkanstater og det ottomanske Rige ydede Serbere og Montenegrinere, Bulgarere og Hellenere hver især den højeste Indsats, de ævnede. Under deres Faner flokkedes Ynglinge, som nys var slupne af Skole, og graanende Familje-Forsørgere, der længst havde hængt Bøssen paa Væggen. Hele Nationens Ungdom og Manddom stred den store Strid mod Evropas Stormagts-Diplomati og en tapper og frygtet Fjende. Om nogensinde før i Historien saa var det Anno 1912, at Folkene selv afgjorde deres Skæbne og vandt den nationale Ret Sejr.

Med Oprettelsen af det uafhængige Rige *Albanien* er derimod et nyt politisk Kunst-

Digitized by Google

Albansk Køretøj.

Muhammedanere, hvorledes skulde den have kunnet ytre sig paa dette Tidspunkt, hvor al Magt og Myndighed i Landet beroede hos fjendtlige Generaler?

Under Ledelse af *Ismajl Kemal* bej — en gammel Konspirator, som i sin Levetid har vekslet mangen Slags fremmed Mønt — paatog en lille Kres af tvivlsomme Notabler sig at tale paa hele den albanske Races Vegne. De raabte *Leve!* for Albaniens Uafhængighed og dannede fra Dag til anden en Regering, hvis Fuldstændighed ikke overgaaes i de ældste og mægtigste af denne Verdens Riger. Befolkningen i Valona selv (henved 3000 Sjæle) og i Byens nærmeste Omegn fik Underretning om den indtrufne Begivenhed. Hele det øvrige Albanien levede i lykkelig Uvidenhed, og der var ingen, som tænkte paa at sende Bud til Landets Suveræn, Tyrkiets Sultan. Endnu langt ind i Juni Maaned, da jeg red gennem Albanien, nægtede *Ørnesønner* (det er det Navn, Albanerne giver sig selv) at tro mig, naar jeg fortalte dem, at de nu var Borgere i en uafhængig Stat.

produkt sat i Verden. Selv om der bestod en albansk Nation — hvad der ikke gør — saa er det i hvert Fald sikkert, at den intet har foretaget sig for at vinde statslig Selvstændighed. Denne kostelige Værdi har Albanerne erhvervet sig som Snyltere paa de fire kristne Balkanfolks Sejre. Da Tyrkiet laa knust paa alle Balkans Valpladser — men ogsaa først da — vovede en lille, frækt virksom Kres af albanske *bej*'er at proklamere Albaniens Uafhængighed. De fire albanske Vilajeter (Guvernementer): *Skutari* (Skodra), *Yskyb* (Skoplje), *Monastir* (Bitolja) og *Janina* var den Gang oversvømmede af montenegrinske, serbiske og græske Tropper; selv de rent albanske Sandsjaks (Amter) *Durazzo* (Durzi), *Elbassan* og *Berat* maatte lyde fremmed Øvrighed. Serberne holdt Landet besat helt ned til Skumbi-Floden, der skiller Gegerne i Nord fra Toscerne i Syd. Den græske Flaade blokerede Valona (Vlora), og græske Soldater laa i Garnison 40 kil. Sydøst for denne Havnestad. Klemt inde mellem disse to Hære og afskaaret fra sin Forbindelses-Linje mod Øst laa *Ali Riza* pasja og *Djavid* pasja med Resterne af den tyrkiske Armé, som Serberne havde drevet bort fra Monastir og de store makedonske Søer. Om nu Trangen til Uafhængighed havde været aldrig saa hæftig hos Albaniens

---

Hvem førte Ismajl Kemal bej's Haand og indblæste ham Aanden, da han hin November-Aften grundlagde det nye albanske Rige? Svaret hviskes forsigtigt af Østerrigs Fjender og Medbejlere langs Adriaterhavets Kyst. Men sandt er det i hvert Fald, at den Beslutning, næppe tyve Albanere havde taget, blev som en lille Sten, der løsnes paa Bjærgets Tinde. Østerrigs Statsmænd skubbede til den — og idet den rullede nedefter, dannede den en larmende Lavine. Et Øjeblik saae det endog ud, som om disse letfærdigt løsslupne Kræfter skulde om-

Digitized by Google

styrte de Magtgrupperinger, hvorpaa Evropas Fred hviler.

Efterretningerne om Albanien kom ikke længere fra Wien alene. Den italienske Politik med dens stedse redebonne, mangfoldige og uudgrundelige Hjælpekilder greb „det albanske Spørgsmaal" som en Jonglør sine skinnende Metalkugler, og i en Haandevending spredtes fra Rom over hele Evropa Meddelelser om urovækkende Gæring i Albanien. En evropæisk Intervention var nødvendig til Beskyttelse af Evropæeres Liv og Ejendom. Alt kan bildes Evropa ind. Skøndt Albanerne var lige saa uvidende om deres mulige Ophøjelse til Uafhængighed som om, at de nu pludselig befandt sig i Gæringstilstand, saa blev de italienske Telegrammer dog taget for ramme Alvor. Wien begyndte at faa Syner og underlige Fornemmelser, da Italien med en bedaarende Haandbevægelse mod Hjærtet erklærede, at det paa ingen Maade var til Sinds at handle alene. Tværtimod indbød det Østerrig til at være med i det civilisatoriske Paciferings-Arbejde, der forestod. Landet Nord for Skumbi skulde Østerrig besætte — Landet Syd for denne Flod („den skummende") vilde Italien nøjes med at tage i sin Varetægt.

Som altid, naar det gælder albanske Anliggender, viste Triple-Ententens Stormagter, England, Frankrig og Rusland, deres Ligegyldighed for Begivenhedernes Udvikling. Ambassadør-Konferencen i London — denne ulykkelige Eksekutor i Tyrkiets evropæiske Bo — syntes rede til at skrive under paa en hvilken som helst Afgørelse.

De italienske Telegrammer fra Albanien blev mere og mere alarmerende, Pressens og Diplomatiets Tone overfor Østerrig mere og mere hjærtelig. Fristeren talte med en Engels Røst: Det drejede sig om hele det albanske Land Nord for Skumbi — en ny, bred Kyststrækning ved Adriaterhavet, en Række Havne med rige Fremtids-Muligheder, et østerrigsk Bolværk mod Serbien, en glimrende Erstatning for de Fordele, der letsindigt blev opgivne i 1908, da Østerrig trak sine Garnisoner bort fra Sandsjak'et Novibazar.

Allerede troede Statsmændene i Rom, at de havde Fangsten i Garnet. Da pludselig kom Østerrig til Bevidsthed og saae Faren: Italien gav rundhaandet Afkald paa et Nordalbanien, der ikke var dets Ejendom, for trygt at kunne sætte sig i Besiddelse af Sydalbanien og derved blive Herre over begge Kysterne ved den smalle Udgang fra det adriatiske Hav. Naar denne Plan var gennemført, vilde Italien til enhver Tid kunne sætte Proppen i Adrias Flaskehals — og med et elegant Tag havde den snilde Forbundsfælle da lukket Østerrigs Flaademagt ude fra Middelhav og Ægæerhav.

Saa snart Wien havde faaet Øjnene op for det italienske Spil og indrettet sit eget derefter, meldte Telegrammerne, underlig nok, atter om Ro i Albanien. Gæringen ophørte som ved et Trylleslag. Evropæerne og deres Ejendom nød Fredens Velsignelse. Og Evropas offenlige Mening troede det ene lige saa godt og lige saa gærne som det andet.

Men i samme Øjeblik, Italiens geniale

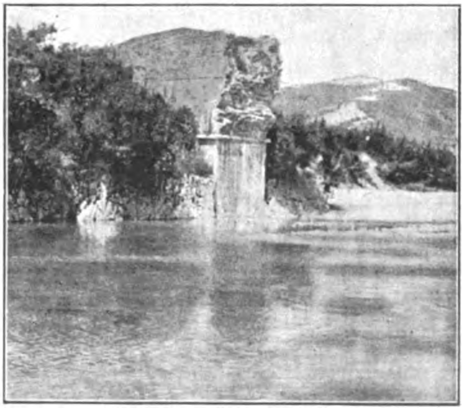

En albansk Bro, der holder op, hvor den skulde begynde.

Digitized by Google

Delingstanke var bleven opgivet, rykkede et nyt Synspunkt frem, og denne Gang blev Østerrig vundet fuldt ud. Naar de forbundne Adriaterhavs-Stormagter ikke kunde blive enige om selv at dele Albanien mellem sig, saa vilde de i hvert Fald sørge for, at ingen andre — det er: Serbere og Grækere — fik Part i det værgeløse Bytte. Derfor krævede Italien og Østerrig, at *det uafhængige Albanien* skulde gøres saa stort og stærkt som paa nogen Maade muligt. Den forkrøblede Uafhængigheds-Erklæring i Valona blev til en national albansk Viljes- og Stemnings-Ytring af høj Rang og vidtrækkende Betydning. Med koldt Blod havde Italien forberedt sig paa at sluge det halve af Landet. Østerrig-Ungarn undertrykker den sydslaviske Nationalitet med Midler og Metoder, der er værre end Prøjssernes i Alsace-Lorraine, Polen og Slesvig. Ikke desto mindre blev nu disse to Stormagter pludselig til ivrige, ja ubønhørlige Forsvarere af „Albanernes nationale Rettigheder". I Modsætning til Frankrig, England og Rusland, der ingen Konsuler har i det egenlige Albanien, og hvis Kabinetter er uvidende om albanske Forhold, kender Wien og Rom fortrinlig Besked. Disse to Stormagters Statsmænd *veed*, at der ikke findes og næppe nogensinde har eksisteret nogen albansk Nationalitet, men kun en tvedelt albansk Race. De *veed*, at denne Race, hvis eneste tydelige, fælles Kendetegn er et ordfattigt Talesprog (uden Skriftsprog), aldrig har frembragt nogen Kulturværdi, af hvad Art nævnes kan, og at den ikke holdes sammen af noget Fællesskab i Tro eller i den bevidste Stræben mod statslige og folkelige Maal. De *veed*, at de muhamedanske Albanere, Befolkningens store Flertal, staar paa et primitivt Udviklingstrin og saa langt fra ønsker „Uafhængighed" eller „Autonomi" — politiske Begreber, hvis Betydning er dem uklar — at de snarere frygter den, fordi ethvert andet Styre, end det af Kalifen udnævnte og godkendte, vil fjærne dem fra Samhørigheden med den øvrige Islam. Og Udenrigsministerierne i Rom og Wien *veed*, at den albanske Befolknings kristne Mindretal, navnlig de græsk-ortodokse Kristne, hverken anerkendes af deres muhamedanske Landsmænd som Folkefæller eller føler sig som saadanne, men tværtimod stræber hen imod en Forening med Serberne i Nord og Grækerne i Syd, fordi Kirke og Skole har knyttet dem til disse Folk med den store historiske Fortid og den løfterige Fremtid.

Alt dette veed Østerrig og Italien. Netop derfor er det oprørende Humbug, naar disse to Stater hævder den nationale Grundsætnings Anvendelse i Albanien.

Det er imidlertid sket tidlig og silde — ikke for at gavne Albanerne, men udelukkende for at fravriste Slavere og Hellenere Frugterne af deres Sejre. Hensynet til „det uafhængige Albanien's Levedygtighed" og til „Albanernes nationale Rettigheder" har krævet, *at* Serberne maatte trække sig tilbage fra Adriaterhavets Kyst og hele Landet bag Durazzo, *at* alle Evropas Stormagter sendte Krigsskibe til Antivari for at tvinge Montenegro til Afkald paa Skutari, og *at* den albanske Sydgrænse kommer til at skære en tæt boende græsksindet og græsktalende Befolkning bort fra det nye, opblomstrende Hellas. Det var storpolitiske Afgørelser af lignende Art, som gjorde Traktaten i Berlin af 13. Juli 1878 til en Forbandelse for Balkans Folkeslag og en bestandig Trusel mod Evropas Fred. Efter kun 30 Aars Forløb, da Østerrig annekterede Bosnien og Herzegovina, og da Bulgarien erklærede sig for uafhængigt af den tyrkiske Overhøjhed, havde Berlin-Traktaten allerede ophørt at forpligte sine Ophavsmænd. I 1912 og 1913 slettedes de sidste Spor af dens Virkninger. Det Værk, Ambassadør-Konferencen i London har flikket sammen, vil ikke engang holde saa længe. Det bygger paa falske Forudsætninger, naar det gaar ud fra, at

Digitized by Google

Markedsdag i Tirana.

Bestemmelserne i et møjsommelig tilvejebragt Forlig mellem rivaliserende Stormagtsgrupper er i Stand til at opstemme den mægtige sydslaviske og helleniske Flodbølge. Dets Beregninger er urigtige, fordi de anslaaer Værdien af det østerrig-ungarske Monarkis Handlekraft for højt og Serbernes Udviklingsmuligheder for lavt. Men først og fremmest er det Konferencens albanske Kunstprodukt, der vil styrte sammen.

Thi hvor svært det end er at forstaa, saa *kan* det dog være muligt, at Stormagter finder deres Fordel ved at undertrykke erobrede Folkeslag med en udpræget og levedygtig Nationalitet. Men den Tanke er absurd, at der af det albanske Raamateriale kunstigt kan laves en Nationalitet og en Nation, som skal være i Stand til at stille sig hæmmende i Vej for gamle Kulturfolk, hærdede i et halvt Aartusindes nationale Kamp, stolte af friske Sejres Lavrbær.

Det første, jeg hørte til Albanien, da jeg i Maj begav mig paa Vej derned, var i Wien, hvor jeg havde Lejlighed til at gøre Bekendtskab med *Sureya* bej *Vlora*, tidligere Deputeret for Berat i det tyrkiske Parlament. Medens han (paa Tyrkisk, det eneste Skriftsprog, der stod til hans Raadighed) skrev Anbefalinger for mig, talte han om de ledende Albaneres Planer. Han opholdt sig i Wien som Fører for en Deputation, der skulde vinde Østerrigs Støtte til den albanske Trones Besættelse med en passende evropæisk Prins. Sureya bej vidste nøjagtig, hvad han og den provisoriske Regering i Valona vilde og burde forlange, og hans Ord formede sig næsten som et Avertissement:

En Prins søges. Han maa forstaa sig paa Regering efter de Metoder, som fortrinsvis kommer til Anvendelse i konstitutionelt-monarkiske Stater. Han maa være nøjsom af Vaner og let at omgaaes. Der kan foreløbig kun gives beskeden Løn. Paa Religionen ses ikke saa nøje, men protestantiske Ansøgere med Formue vil blive foretrukne. Uden

Digitized by Google

gode Anbefalinger fra Wien og Rom nytter det ikke at melde sig.

Sureya bej var fuld af Fortrøstning til Virkningen af dette Tilbud, især fordi det underhaanden kunde meddeles Ansøgerne, at den heldige straks vil blive ikke blot Fyrste af Albanien, men mere end det — noget i Retning af: „Ørnesønnernes Konge". Naar Montenegro er Kongerige, kan Albanien vel ogsaa være det. Vanskeligheden vil først og fremmest bestaa i at vrage mellem Ansøgernes Skarer. Om en tyrkisk Prins kan der ikke blive Tale, endnu mindre om nogen Slægtning af det græske Kongehus. En Russer vil ligeledes være uanvendelig paa Grund af hans medfødte ortodokse og slaviske Sympatier. Men der er muligvis en Englænder eller i hvert Fald en eller anden Tysker. Allerede har bestemte Navne været nævnt — en Prins af Huset *Wied* og en hidtil lidet fremtrædende Aristokrat, Hertugen af *Urach*, Greve af Würtemberg, der iøvrigt ikke tilhører nogen suveræn Fyrsteslægt. Alt i alt talte Sureya bej som en Mand, der er sikker i sin Sag. Han sad med en Krone i Haanden, og denne Krone var Albaniens — vilde saa ikke Prinserne stime til hans Værelse i det Wien'ske Hotel!

Ganske det samme tillidsfulde Syn prægede den apostoliske Pronotar, Monsignore *Nikolaj Kaciorri*, som i en dalmatinsk Havn kom ombord paa Skibet, der førte mig til Albanien. Dom Nikola er Typen paa den albanske Bondesøn, som for østerrigske Penge opdrages af Jesuiterne. De fine, lange Klæder passer ikke og synes aldrig at have passet denne kraftige, kærnesunde Skikkelse, der træder Skibsdæk og Landjord, Gader og Kirkegulv med en Bjærgbo's faste, elastiske Skridt. Han har en frejdig Appetit og en lykkelig Tørst, som han tilfredsstiller i 1ste Klasses Spisesalon; men han opholder sig det meste af Dagen sammen med Mellemdæks-Passagererne, spøger med de unge Piger, taler fortroligt med hjemvendende Landsmænd og har et forfriskende Ord til Matroser og Fyrbødere. Selv naar han læser sit Breviar, ligger der Smil om hans smaa, lunt listige Øjne. Fra det Øjeblik, vi forlader den montenegrinske Havn Antivari, overtager han paa den naturligste Maade af Verden Ledelsen af alle Samtaler ombord. Han synes at være allestedsnærværende for i det nyttige Øjeblik at kunne give netop de historiske og geografiske Oplysninger, man ønsker sig. I hans Fremstilling bliver Kysten — og hele Landet bag den — albansk og romersk-katolsk, et herligt Rige, beboet af ædle Mænd og skønne Kvinder, der kappes i Fromhed og Tapperhed. Smaa fiffige Parentheser fremhæver Østerrigs Velgærninger mod dette Paradis paa Jorden. Men hele Vejledningens Tone er saa let og frisk, at man først bagefter reagerer mod dens Overdrivelser. Der staar en Duft af Konspiration og Intrige om Dom Nikola, naar han romersk glat, wiensk gemytlig, albansk naturmenneskelig bevæger sig mellem Lloyd-Damperens Mandskab og Passagerer. Man veed ikke ret, hvor man skal føre ham hen; snart tænker man sig ham i en gammel aristokratisk Dames Salon, snart i en Stald, snart i en af Praterens Ølpaviljoner, snart i en fjærn og ensom Fjældkirke. Men ligesom det fiffige Smil om hans Øjne aldrig slukkes, saaledes vedbliver hans Tale at være lys og haabefuld: Albanien gaar en stor Fremtid imøde, skærmet og støttet af Østerrigs velsignede Magt.

Tilfældet vil, at vi i San Giovanni di Medua — fem smaa Huse paa en smal Kyststrækning mellem Havet og nøgne, stejle Bjærge — faar en anden højtstaaende Gejstlig ombord, den græsk-ortodokse Ærkebisp i Durazzo, en imponerende Skikkelse med bølgende sort Haar og Skæg, sølvknappet Hyrdestav i Haanden og juvelfunklende Kors om Halsen. Han synes paafaldende ung til sit høje Embede, og der er noget barnligt blidt

Digitized by Google

og forlegent over hans Væsens Værdighed. Da Dom Nikola og Durazzos Metropolit hilser paa hinanden — de boer Side om Side i den lille albanske Provinsby — kan jeg ikke lade være at iagttage, at de begge er unaturlig hjærtelige. Den romerske Prælat ler larmende; den græske smiler og rødmer som en ung Pige. Men det hele varer kun et Øjeblik — hastigt kalder Dom Nikola mig til sig for at præsentere mig for Metropoliten. Og fra denne Stund, til jeg fire Dage senere forlod Durazzo for at ride ind i Landet, befandt jeg mig med eller imod min Vilje tidlig og silde i disse to fornemme gejstlige Herrers Selskab.

Sagen var den, at jeg under Turen gennem Albanien (og min umiddelbart derefter følgende Deltagelse i den anden Balkankrig) repræsenterede ikke blot nordiske Blade, men ogsaa „Le Temps“ i Paris og „Morning-Post“ i London. Ambassadør-Konferencen holdt den Gang ugenlig Møder med det albanske Spørgsmaal paa Dagsordenen. En passende tilrettelagt Vejledning kunde derfor være paa sin Plads overfor en Mand i min Virksomhed og med mit ubestridelig mangelfulde Kendskab til Albanien og Albanerne.

Dom Nikola spadserede med mig paa Skibsdækket og lagde fortrolig sin Arm i min.

„En klog og dygtig Herrens Tjener, den græske Metropolit“, sagde han med Overbevisning. „Men desværre helt fremmed i sin Diøcese. Og hvorledes skulde det kunne være anderledes? Født i Smyrna, opdraget i Patriarkatets Præsteskole i Konstantinopel . . .“

Metropoliten indbød mig til at tage Plads ved hans Side i Rygesalonen.

„Skade“, sagde han mildt og ligesom drømmende, „Skade, at en Mand med Dom Nikolas fremragende Ævner har en saa snæver Virkekres! Der findes næppe tyve katolske Familjer i Durazzo og nærmeste Omegn.“

Ved Bordet kunde de ikke lade hinanden et Øjeblik i Fred. Dom Nikola fortalte støjende muntert om den Tid, han havde været i tyrkisk Fængsel, arresteret for nationalistisk Propaganda og anklaget for en Forbrydelse, der kom i betænkelig Nærhed af Højforræderi-Paragrafen.

„I tyrkisk Fængsel!“ afbrød Metropoliten ham undseligt. „Og jeg som troede, at Deres Højærværdighed blot havde haft Stuearrest!“

„Ganske vist . . . ganske vist, Deres Højærværdighed, men min Bolig var Dag og Nat bevogtet af Djavid pasjas Soldater . . .“

Eller Talen faldt paa den nærliggende Tid, da Serberne holdt Durazzo besat.

„En ren Skandale!“ forsikrede Dom Nikola. „Et sandt Rædselsregimente, der farvede alle Albaneres Kinder røde af Harme og Skam!“

Metropoliten saae fromt mod Loftet. „Og dog har Befolkningen aldrig følt sig saa tilfreds og saa tryg, som da Serberne vaagede over den offenlige Ro og Sikkerhed.“

„Det er sandt,“ indskød Dom Nikola hastigt, „jeg har ikke før haft Lejlighed til at lykønske, ret af Hjærtet *lykønske* Deres Højærværdighed til det serbiske Storkors, hvormed Deres Tjenester under Serbernes Okkupation er bleven belønnet. Det var Storkorset af Sankt . . . Sankt hvad-var-det-nu-for-noget? . . .“

„*Sava*, Deres Højærværdighed, den hellige Sava, en Troens Forkynder, der prædikede Evangeliet og grundede vor hellige Kirke i disse Egne af Verden.“

„Østerrig, den store Velgører,“ sagde Dom Nikola. „Rusland, de kristne Balkanfolks Beskytter,“ svarede Metropoliten. „Italien og Albanien,“ dundrede Dom Nikola. „Frankrig og Hellas,“ lovsang Metropoliten.

Bordet i Salonen flød af mine østerrigske Generalstabskort, og vi tre talte om Vejene, der burde følges, naar man ret vilde lære *Ørnesønnernes* Land at kende.

„De vil undre Dem,“ forklarede Dom Nikola, „over dette Folks Intelligens og Uafhængigheds-Trang. Derfor er dets Historie

Digitized by Google

Fontænen paa Hovedtorvet i Elbassan.

ogsaa et bestandigt Oprør mod det tyrkiske Regimente . . ."

Om Metropolitens Mund spillede et blidt og beskedent Smil. „Hvor husker jeg ikke," sagde han ud i Luften, som talte han til en usynlig Person, „hvor tydeligt ser jeg ikke for mig den stolte albanske Livgarde, der i min Konstantinopel-Tid omgav Sultan Abdul Hamid, og som med Rette besad denne Herskers urokkelige Tillid."

Dom Nikola fortsatte stædigt: „Her, Nord for Skumbi, i Gegernes Land, bærer Mændene den Dag i Dag den saakaldte *Tsjoka*, en Slags spansk Vest af sort Uld, med sorte Uldbroderier og sorte Uldfrynser. Tsjoka'en er oprindelig en Sørgedragt for Skanderbeg, den største Skikkelse i Albaniens Historie . . ."

„Den største? Men sig mig, højærværdige Ven, er der da flere?"

„— Og dermed," vedblev Dom Nikola uforstyrrelig, „er samtidig sagt, at Skanderbeg er Inkarnationen af det albanske Folks Stræben mod Befrielse fra det tyrkiske Aag."

„Min højærværdige Ven husker ikke rigtigt," sagde Metropoliten, henvendt til mig. „Iskenderbeg, Georgios Kastriota, var Søn af en græsk Stormand og en serbisk Prinsesse. Det var en Græker, der i Midten af det femtende Aarhundrede for første og eneste Gang samlede de albanske Stammer til et uafhængigt Rige. Han maatte iøvrigt kæmpe mod albanske Høvdingers Forræderi, og efter hans Død ævnede Albanerne ikke selv at hævde hverken deres Uafhængighed eller deres kristne Tro."

Men der er ikke Tid til længere Drøftelse. Skibet glider ind paa Durazzos Rhed. Det vinblaa Adriaterhav skvulper tungt mod hensmuldrende Ruiner af venitianske Fæstningsværker. Ved den skrøbelige, halvraadne Landingsbro er der rejst en Flagstang, og Brisen fra Søen løfter Fligene i Evropas yngste Flag: Det uafhængige Albaniens blodrøde Dug med den sorte Dobbelt-Ørn.

Det er vanskeligt at rejse i Albanien. Fra gammel Tid har Landet daarligt Ry, og kun meget faa Evropæere har vovet sig ind i det. En væbnet Eskorte er nødvendig. Der findes ikke i hele Albanien en meter, end sige da en kilometer Landevej, kun Stier over Bjærge og Sumpe. Ved de to større Indlands-Byer, Berat og Elbassan, er der Broer, men i Reglen træffer man kun Ruiner af Broanlæg. En Bro i Albanien plejer at holde op paa det Sted, hvor den skulde begynde. Landet er tyndt befolket, og det er derfor ikke altid let at skaffe sig at vide, hvor Vadestederne findes.

Kroer og Gæstgivergaarde i vestevropæisk Forstand er ukendte. Hist og her har jeg vel truffet en *han* — denne tyrkiske Betegnelse bruges over hele Balkan — men enten var Huset lagt i Ruiner af fjendtlige Tropper (Tyrkere, Serbere) eller afbrændt af Røvere eller endelig i jammerlig Forfatning og ubeboeligt paa Grund af Utøj og Smuds. Den Rejsende maa medbringe alt, hvad han har Brug for, baade Seng, Sengeudstyr, Fødevarer og Køkkentøj, i den kølige Aarstid desuden Telt, der imidlertid er overflødigt om Sommeren. Navnlig den første Tid efter min Afrejse fra Durazzo, da Pakhestene

Digitized by Google

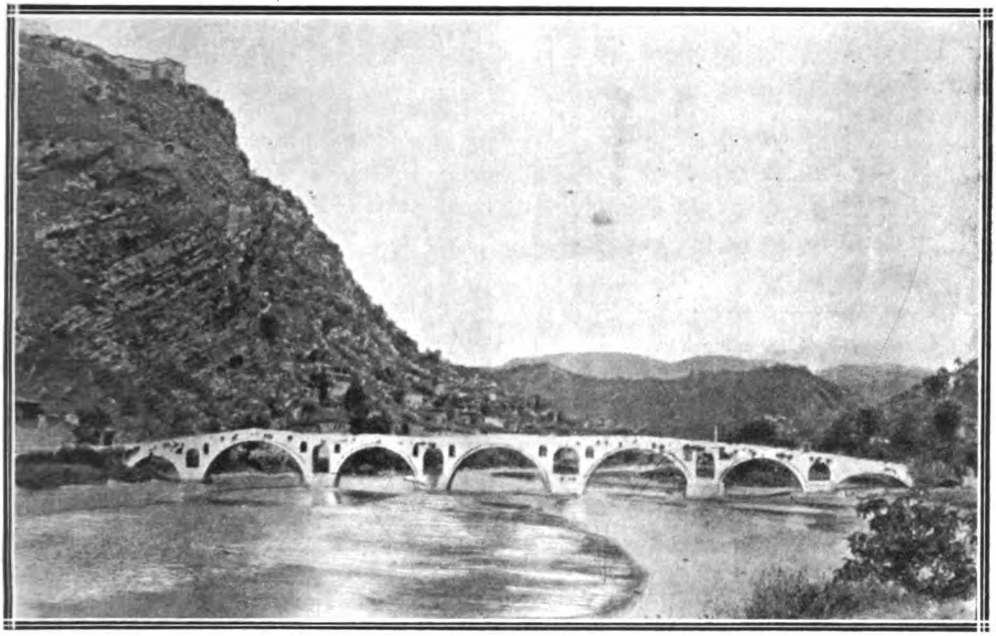

Berat. „Den hvide Bro". Til venstre Bjerget Kalà med Fæstningen.

maatte slæbe paa en fuld Maaneds Provisioner, var Bagagen til stor Ulejlighed.

Den hele Karavane talte paa intet Tidspunkt mindre end fem Mand og seks Heste, nemlig foruden mig selv en ung Repræsentant for Dania Biofilm Kompagni — der uden mindste Tvivl er det første Firma, som har ladet optage levende Billeder i Albanien — min Tolk, to albanske Tjenere med tre Pakheste og endelig Eskorten, som i Reglen bestod af en bereden Gendarm. Vejenes Tilstand og Terrænformationerne gjorde det saa godt som umuligt at trave, end sige galoppere over nævneværdige Strækninger, og desuden nærede jeg Bekymring for at lade Folkene med Bagagen være altfor langt udenfor Rækkevidde. De godt og vel 300 kilometer, hvorover Ridtet gennem Albanien spænder, er altsaa bleven tilbagelagt i Skridt, saaledes som det ogsaa bedst passede de smaa, indfødte Heste, der er ypperlige i Bjærgegne, men ikke egner sig til nogen Slags Væddeløb.

Min Rute førte mig fra Durazzo stik Øst til Tirana, hvor Nordalbaniens mægtigste Mand, den tidligere Kommandant i Skutari, General *Essad* pasja *Toptani*, har sin faste Borg. Fra Tirana red jeg i sydvestlig Retning til Kavaja og fulgte derefter Adriaterhavets Kyst til Fieri og Valona, Sædet for den midlertidige Regering. Knap 20 kil. Øst for denne Havneby gjorde jeg et Ophold i Landsbyen Selenitza, hvor et fransk Selskab driver og udnytter Evropas eneste Bitumen- (Jordbeg-) Miner, der forsyner Paris' Gader med det Mineral, som giver Asfalt Fasthed og Form. Derefter gik Turen ind over Højlandet til Berat og videre mod Nord til den fremtidige Hovedstad Elbassan ved Skumbi. Tre Dage senere naaede jeg Albaniens Østgrænse ved Okkrida-Søen, hvorfra jeg over Galisitsa-Fjældene red til Monastir. Her, i den store vest-makedonske By, der nu er i Serbernes Besiddelse, opløste jeg Karavanen.

Mellem Byerne, hvor jeg gjorde Ophold af forskellig Længde, gennemførte jeg en

Digitized by Google

En Bej's Fæstningshus.

Marsj paa omtrent otte Timer daglig, fra 7-Tiden om Morgenen til 11 om Formiddagen og derefter fra Kl. $2^1/_2$ til $6^1/_2$ eller 7 Aften. I Middagstimerne steg Temperaturen til op over 30° C., og Marsjen blev en Lidelse for baade Mennesker og Dyr. En enkelt Nat (16.—17. Juni; Fuldmaane) maalte jeg paa mit Termometer + 3° C. under aaben Himmel; vi kamperede da i Babia, mellem Elbassan og Okkrida, c. 650 meter o. H. Denne lave Temperatur var dog en Undtagelse selv i Højlandet, hvor Nætterne vel kunde være friske, men ikke kolde.

Den eskorterende Gendarm, der afløstes fra By til By, skulde efter et regelmæssig fornyet Løfte være en stedkendt Mand. Det viste sig imidlertid uafbrudt, at hans Erfaringer ikke strakte sig udover en Omkres paa nogle faa kilometer. Jeg maatte derfor selv finde Vej ved Hjælp af Kompas og de østerrigske Generalstabskort, hvis Paalidelighed fortjener den største Anerkendelse. Der er imidlertid Tilfælde, hvor hverken Kompas eller Kort kan stifte ringeste Gavn: Vadesteder flytter sig, Stier over Sumpe skifter Retning efter Aarstiden. Derfor hændte det ogsaa flere Gange, at vi foer vild og maatte gøre lange Omveje. Nord for Valona var hele Karavanen nær bleven opslugt i Saltsumpene, og en Uges Tid senere kunde den let være druknet i Skumbis rivende Mudderstrøm. Albanien har allerede i sin overordenlig fuldstændige Regering en Minister for offenlige Arbejder. Den Mand faar noget at bestille.

I Byerne boede min unge Ledsager og jeg hos Muhamedanere eller Kristne, til hvem jeg havde Anbefalings-Skrivelser fra Essad pasja eller fra den græske Metropolit i Durazzo. Vi har været Gæster hos baade bej'er og pasja'er og i Klostre eller Skoler. Under Marsjen maatte vi derimod klare os selv. Nu var dette min sjette Rejse paa Balkan — den femte, som førte mig til Egne, hvor Hesten er det eneste anvendelige Befordringsmiddel — og min hele Udrustning var derfor omhyggelig indrettet efter de Krav, der vilde blive og ogsaa blev stillede til den. Naar hen imod Aften Skyggerne voksede, saae jeg mig om efter en god Lejrplads ved en Kilde eller et klart Vandløb; Brød havde vi med os fra nærmeste By, og i Sækkene laa Konserves af alle Slags; maaske havde vi undervejs kunnet købe lidt Frugt i en eller anden Landsby, og tørre Kviste til Ildstedet var let at skaffe. Vi lavede saa selv vor Mad. Hestenes Forben blev bundne sammen med Reb, hvorefter de sørgede for deres eget Foder paa Enge og græsbevoksede Skraaninger. Feltsengene blev rejst under et skærmende Træ, og Moskitonettene ophængt, saa godt det lod sig gøre. Vi led ingen Nød. Alt som Aarene gaar udøver tværtimod dette frie og ubundne Liv, Naturen nær og fjærnt fra alle de Ind-

Hus i en Landsby.

Digitized by Google

retninger, der kaldes Civilisation, en stedse større og større Tiltrækning paa den, der har udstaaet dets Savn og prøvet dets rene, dybe Glæder.

I Byerne, og senere, da jeg traf Evropæere udenfor Albanien selv, vilde Folk daarlig tro, at vi saaledes havde kamperet under aaben Himmel og i afsides Egne af Albaniens Indre. Rigtigt er det ogsaa, at hver Gang jeg besluttede mig til at slaa Lejr paa et smukt Sted langt fra Landsbyerne, gjorde den eskorterende Gendarm mange Indsigelser og søgte at skræmme mig med Fortællinger om de Farer, der truede fra Røvere og Banditter. Under Virkningen af disse Formaninger bestemte jeg mig derfor til at tage min Revolver med, naar jeg lagde mig paa Feltsengen. Men der blev aldrig Brug for den. Ingen Mennesker gjorde os Fortræd. Intet blev os frataget. Selv da jeg en Nat lod slaa Lejr paa en aaben Mark tæt op ad en forfalden *han*, i hvis Ruiner pjaltede Vandringsmænd og forkomne tyrkiske Soldater, ynkelige Rester af Djavìd pasjas Hær, søgte Tilflugt og tiggede om en Smule Mad — selv dèr var Hvilen uforstyrret og hver Ting paa sin Plads, da Morgenen brød frem. Tilsidst lagde jeg derfor ogsaa Revolveren bort. I Albanien gjorde den ingen Nytte.

Men naar Aftenen var for kold, eller Natten truede med Regn, eller naar i Middagstimerne Solheden og det skærende skarpe Lys vakte Længsler efter at komme under Tag, saa søgte jeg paa Kortet efter nærmeste muhamedanske Landsby. Jeg sendte Gendarmen og Tolken forud med Besked om at finde ***Muktaren*** (Sognefogden) og anmode ham om at anvise os et Hus, hvor der var Plads til Mænd og Heste. Det lykkedes bestandig. Ingen kan være mere gæstfri end Balkans Muhamedanere. I Makedonien, i Novibazar og i Tracien har jeg kendt muhamedanske Bønder, der modtog deres fremmede, uindbudne Gæster med en

Den provisoriske Regerings-Bygning i Valona.

Ridderlighed, hvis fine og naturlige Former ikke overgaaes af noget evropæisk Aristokrati. De albanske Bønder handlede i et og alt som deres østlige Troesfæller. Saa fattige de end er, og saa godt de end forstaar, at de har lidet at byde, saa præges dog deres Optræden fra det Øjeblik, da de modtager Gæsten, til de holder Stigbøjlen for ham ved hans Afrejse, af en enkel, ukunstlet Værdighed, der efterlader et dybt Indtryk. Fra hvilke Kilder i Muhameds Lære næres Kendskabet til disse skønne Former, som er fælles for Stormændene ved Kalifens Trone og den jævneste Bonde i Albaniens Bjærge? Bag dem ligger Østerlands ældgamle Kultur; mellem dens Ruiner har de holdt sig som en af Slægt efter Slægt værnet og plejet Arv.

Et albansk Bondehus er et Stykke bevaret Middelalder. I Reglen ligner det af Ydre en af de Negerhytter, der henrykkede os i vor Barndoms Billedbøger. Der er Hundredvis af Landsbyer i Albanien, som udelukkende bestaar af Hytter, flettede af Grene og tækkede med Straa. I Bjærgegnene, hvor der bygges Stenhuse, har disse næsten alle et fæstningsagtigt Udseende. Stald og Lade findes i underste Etage, Beboelsen i øverste, og man kravler derop ad stejle, primitive Stiger. Vinduesaabningerne heroppe, højt over Jorden, er smaa som Skydehuller; Glasruder kendes ikke; der lukkes for Lys, Regn og Blæst med Træluger.

Digitized by Google

Baade i Hytter og Huse er Ildstedet aabent, og Røgen fra Baalet, der tændes paa dets flade Sten, trækker op gennem et Hul i Taget. Der er ingen Lofter; Soden har farvet Tagets Spærreværk sort, og naar et af de Avlsredskaber, der hænger deroppe, tages ned, løsnes samtidig et sort Snefald. Stenhusene har Trægulve, Hytterne blot et Gulv af stampet Ler. Stole, Borde, Senge og andre Møbler er fuldstændig ukendte. Der spises og soves paa Gulvet; kun i videre fremskredne Hjem kan der forekomme en Slags Divan med Puder, lavet af Hø. De store Vanskeligheder og Omkostninger, der er forbundne med Transport af Varer i et bjærgrigt Land uden Køreveje, nødsager Befolkningen til at leve paa Landets egne Produkter. Derfor er Petroleumslamper en Sjældenhed. Hjemmestøbte Lys eller smaa Lerlamper, der brænder med enten animalsk eller vegetabilisk Olje, erstatter dem, saa godt det kan lade sig gøre. Befolkningens Fornødenheder er smaa; Husfliden er i Stand til at tilfredsstille dem.

Naar jeg med min Karavane ankom til en saadan albansk Landsby, og naar Ankomst-Ceremoniellet var overstaaet, gav jeg mig hurtig i Lag med Udpakningen. Husets Mænd og Drenge — Kvinderne var gemt bort, og det vilde have været at krænke alle Velanstændighedens Love blot saa meget som at hentyde til deres Tilstedeværelse — flokkedes om os og kiggede med vanskelig tilbageholdt Nysgerrighed paa alle de fremmedartede Sager. Det var mig om at gøre at overvinde den gennemførte Beskedenhed, der prægede unge og gamles Forhold til den Fremmede. Derfor begyndte jeg i Reglen med at uddele Cigaretter i stort Omfang, og lidt efter lidt foreslog jeg ogsaa de stærkt interesserede Tilskuere at se nærmere paa de Ting, der fængslede deres Opmærksomhed, og hvis Anvendelse forekom dem gaadefuld. Mange af dem saae for første Gang sig selv i et Glasspejl. Det morede dem i høj Grad at skyde med en Revolver, som selv pressede Patronerne op i Løbet og selv kastede de tomme Hylstre bort. De var fulde af Beundring over Feltsengenes simple Mekanisme, medens Fotografiapparatets Bestemmelse aldrig gik op for dem. Størst Lykke gjorde ubetinget min Zeiss-Kikkert. Naar Indstillingens Vanskeligheder var overstaaede, og naar en Bonde pludselig opdagede, at de Bjærge og Træer, som han et Liv igennem bestandig havde set paa samme Afstand, rykkede ham tæt ind paa Livet, saa blev han først forfærdet og syntes at betragte mig som en Slags farlig Troldmand; men efterhaanden som han kom paa det rene med, at alle de andre, der laante Kikkerten, saae det samme i den, som han havde set, følte han sig beroliget, og hans Usikkerhed forvandledes til støjende Munterhed. Der stod et Brus af Latter om os, naar Kikkerten saaledes gik fra Haand til Haand og Omgivelsernes forskellige Genstande blev rykket ud af deres vante Plan eller forstørredes og formindskedes ligesom paa Befaling, blot ved at sætte en sort Tingest foran Øjnene.

Snart rygtedes det hos Naboer og Genboer, at en Fremmed var kommen, og at han førte mange mærkelige Ting med sig. Stuen fyldtes til Trængsel, og Forholdet mellem Gæster og Værter blev hjærteligere og hjærteligere. Der blev budt os Kaffe, som var tillavet paa tyrkisk Vis med Grumset paa Bunden af Fingerbøl-Kopperne, og jeg bød til Gengæld paa The — en Drik, der aldrig før havde været smagt i disse afsides Egne. Af Hensyn til Vægten og til Faren for Smeltning i den stærke Hede medførte jeg ikke Sukker, men Sakarin i smaa Glasflasker. Ligeledes paa Grund af Transportvanskelighederne ved flydende Sprit førte jeg udelukkende Tørsprit med mig. Disse to Brugsartikler vakte Sensation. De smaa, hvide Tabletter, der sødede saa stærkt, at det var umuligt ret længe ad Gangen at

Digitized by Google

holde en af dem paa Tungen, og de gennemsigtige Tærninger, der brændte med høj, klar Flamme, saa snart en Tændstik nærmedes til dem, syntes at høre hjemme i en overnaturlig Verden.

Der var noget at tale om, mange Spørgsmaal, som skulde stilles og besvares. Tolken havde fuldt op at gøre. Isen var brudt. Værter og Gæster følte sig næsten som gamle Bekendte, og dermed var ogsaa Hensigten naaet. Det blev muligt at trænge ind bag Formernes Skal og at vinde Kendskab til disse brave Folks Opfattelse af Anliggender, som vel skulde kunne kaldes deres.

En gammel Muhamedaner (Elbassan), som ikke ønsker Uafhængighed eller europæiske Prinser.

Mangen Aften har jeg saaledes drøftet Nutid og Fremtid med de muhamedanske Bønder i Albaniens Bjærge. Bestandig hørte jeg det samme. De vidste intet om, at de var bleven Borgere i en uafhængig Stat. De vilde knap tro paa, at denne Efterretning var rigtig, og i hvert Fald vakte den kun Bekymringer til Live hos dem. De kaldte sig selv Tyrkere, og de ønskede intet andet end at forblive under tyrkisk Herredømme. Saa vidt de overhovedet forstod, hvad „Uafhængighed“ vil sige, erklærede de sig for dens Modstandere, fordi de ikke vilde skilles fra den øvrige Del af Islam. Det viste sig umuligt for min Tolk, der selv var Albaner (ortodoks Kristen med græsk Dannelse), at gøre dem forstaaeligt, at muhamedanske og kristne Albanere tilhører samme Race. De muhamedanskeBønder anerkendte kun *vantro* og *troende*, og kun disse sidste er Albanere, selv om de vantro taler nok saa godt Albansk. Jeg stræbte at faa mine Værter til at indse, hvad den midlertidige Regering i Valona havde tænkt sig at kunne opnaa ved Anbringelsen af en kristen evropæisk Prins paa Albaniens Trone. Naar jeg imidlertid kom ind paa dette Spørgsmaal, blev de muhamedanske Bønder tavse. De er altfor høflige og kender Velopdragenhedens Krav altfor nøje til at ville modsige eller endog ligefrem være ubehagelige mod en fremmed Gæst. Jeg lod imidlertid mine Spørgsmaal om deres Stilling til en saadan kristen Prins gentage saa ofte og saa indtrængende, at det i Længden ikke var muligt at overhøre dem. Svaret blev da Gang efter Gang dette, at de ikke ønskede nogen kristen Fyrste; „thi,“ sagde de, „vi er bange for, at han skal fratage os vor hellige Tro.“ Men iøvrigt tillagde de ikke denne Plan nogen virkelig Betydning. „Vor store Padisjá giver aldrig sit Minde dertil og lader os ikke være ene blandt de Kristne.“

Disse Folks Kendskab til Begivenhederne paa Balkan ifjor og iaar var forsvindende ringe. De vidste intet om, at det tyrkiske Herredømme i Evropa praktisk talt var blevet trængt tilbage til Tsjataldsja-Linjen. Selv i Landsbyer, hvor serbiske Soldater havde ligget i Kvarter gennem flere Maane-

Digitized by Google

der, fandt jeg ikke noget tydeligt Kendskab til de forefaldne Begivenheder. Ganske vist, Serberne havde været der, og disse uvelkomne Gæster havde uden Betaling fortæret en Mængde Æg, Fjerkræ og Lam; men nu var de borte igen — og hvorfor? Naturligvis fordi Sultanen i Konstantinopel havde givet dem Befaling til at trække sig tilbage.

Svarene paa mine Spørgsmaal kunde det ene Sted formes paa den ene, det andet Sted paa den anden Maade. Men de løb alle sammen i eet fælles Resultat. Den albanske Befolknings store muhamedanske Flertal har intet vidst om, at den skulde lyksaliggøres med politisk og statslig Uafhængighed. Den ønsker ikke Uafhængighed. Den ængstes for Følgerne af en Udvikling, som vil overskære Traaden mellem den og det øvrige Islam, og som vil underlægge den et fremmed og i dens Øjne fjendtligt Styre.

Det kristne Mindretal i Albanien falder i to skarpt adskilte Dele: De romerske Katoliker, som væsenlig boer i Egnen Syd og Sydøst for Skutari, og de græsk-ortodokse, der er spredt over hele Landet, men dog navnlig holder til i Byerne, hvor de udgør Handels- og Haandværkerstanden. Katolicismens Tilhængere har deres virksomme og fortrinligt disciplinerede Præsteskabs Meninger, og *det* er middelbart eller umiddelbart Talsmand for Østerrigs Anskuelser, Organ for Østerrigs Politik. Ortodoksiens Tilhængere tænker og føler enten serbisk eller græsk.

Jeg indførte den 28. Mai, en af de første Dage af mit Ophold i Albanien, følgende Optegnelse i min Dagbog: „Her i Tirana er jeg efter Anbefaling af den græske Metropolit i Durazzo Gæst hos den velhavende kutso-vallakiske*) Familje Hovdari. Medlemmerne af denne store og ansete Købmandsslægt har to Modersmaal: Kutso-Vallakisk og Albansk. De voksne Mænd taler desuden Tyrkisk, men det eneste Sprog, hvorpaa de er i Stand til at skrive, er Nygræsk; en enkelt skriver dog ogsaa Fransk. Mænd og Kvinder har alle gaaet i græsk Skole. Paa min Forespørgsel om, hvilken Nationalitet de selv regner sig for at tilhøre, lyder Svaret: *Vi er albanske Kutso-Vallaker, men vort Hjærte er græsk.*"

Og dette „græske Hjærte" genfandt jeg senere i hver eneste albansk By, jeg gæstede. Der kan slet ikke være Tvivl om, at det økumeniske Patriarkat har udført et mægtigt Denationaliserings-Arbejde overalt i det tidligere evropæiske Tyrki; baade Slavere (navnlig Serbere, idet Bulgarerne i det ottomanske Rige længst har haft deres eget nationale Kirke- og Skolestyre, *Eksarkatet*, oprettet ved Firmán af 10. Marts 1870), Kutso-Vallaker og Albanere, frem for alt *Toscerne* i Epirus, er vitterlig gennem Patriarkatets storhellenisk virkende Skoler og Kirker bleven lavet om til Grækere. Intet er nu naturligere, end at Serbere og Rumænere af al Ævne modsætter sig denne Virksomhed, der røver Sjæle og baner Vej for

---

*) *Kutso-Vallaker* (ɔ: „Vallaker, der halter") kaldes den Stamme kristne *Rumænere*, som boer spredt over hele Balkan. De er flittige og dygtige Folk, der ernærer sig som Hyrder, Smaakøbmænd o. a. l. Deres Sprog, som de trofast har bevaret under Aarhundreders Samliv med Tyrkerne, og trods den græske Kirkes og Skoles Denationaliserings-Forsøg, er en Afart af Rumænsk. En Kutso-Vallak forstaar ikke en Rumæner fra Rumænien og omvendt. Kongeriget Rumænien har gjort energiske Forsøg paa at støtte disse Stammefrænders Kamp for Bevarelsen af deres nationale Egenart. De rumænske Bestræbelser førte til skarpe Sammenstød med den storhelleniske Propaganda i det tidligere evropæiske Tyrki, og en Tid var i den Anledning den diplomatiske Forbindelse mellem Rumænien og Grækenland afbrudt. — Freden i Bukarest indeholder en Række Bestemmelser, der tilsigter at give Rumænien Adgang til virksom national Understøttelse af Kutso-Vallakerne i Serbiens og Grækenlands nyerhvervede Besiddelser.

Digitized by Google

territoriale Udvidelser paa jævnbyrdige Nationaliteters Bekostning. Men med hvilken Ret skulde man kunne bebrejde Hellenismen, at den har denationaliseret Albanere og erobret deres Hjærte? Hver Albaner, som Hellenerne har vundet, er en Mand erobret fra Uvidenhed og Aandsfattigdom. Det er for den himmelske Løn alene, men ogsaa i Haabet om, at Storhellenismen vil komme til at høste dets Frugter allerede her paa Jorden. Arbejdet selv er derfor lige sundt og lige fortjenstfuldt.

Under mit Ophold i Berat mødte jeg en Dag paa Gaden en Flok Drenge i ti-tolv

Drenge bader Bøflerne.

den græske Kirkes og Skoles uvisnelige Fortjeneste, at den har aabnet Albanerne Adgang til Kultur og skabt en taalelig oplyst Middelstand. Romerkirkens Opdragelses-Arbejde har, underlig nok, altid været geografisk stærkt begrænset og er hidtil ikke naaet nævneværdigt Syd for Durazzo. Den feodale Overklasse i Albanien, bej'erne, er enten totalt uvidende som den muhamedanske Masse, de hersker over, eller deres Dannelse er udelukkende tyrkisk. Den græske Kirke derimod har spredt sine Skoler over det hele Land og aabnet dem paa vid Gab for Børnene af Smaakaarsfolk, der stræber frem og hungrer efter aandelig Næring.

Lad være, at dette Arbejde ikke er gjort Aars Alderen; de kom lige fra deres Skole og havde Skolebøgerne under Armen. Jeg bad om at maatte se Bøgerne. Der var Geografier, Verdenshistorier, Regnebøger og hele det øvrige Undervisnings-Apparat — altsammen paa Nygræsk. En af Bøgerne indeholdt imidlertid ogsaa franske Læsestykker; jeg slog op et vilkaarligt Sted og lod Tolken spørge, om Drengene kunde læse for mig, hvad der stod? Det kunde de alle. Senere gjorde vi en anden Prøve; Drengene oversatte til Fransk fra Nygræsk, saaledes at jeg fulgte med i den franske „Nøgle" til det paagældende nygræske Stykke. En Række fortrinlige Præstationer. Disse Drenge, Sønner af Haandværkere og Smaahandlende,

Digitized by Google

talte indbyrdes Albansk, der er deres Modersmaal. De undervises paa Nygræsk, og her i Berat, en af Albaniens mest utilgængelige Byer, fulde tre Døgns Rejse fra Kysten, bestaar de uden Varsel og med Glans en Eksamination i Fransk! Selv om vi ombytter Fransken med Engelsk eller Tysk, saa tvivler jeg for mit Vedkommende paa, at Drenge i en dansk Købstad og paa samme Alder vilde have kunnet præstere noget lignende.

Muhamedanerne har ingen Skoler og savner dem ikke heller. Om en national albansk Undervisning kan der alene af den Grund ikke være Tale, at der hverken eksisterer Læremidler eller et Skriftsprog, hvorpaa de kan affattes. I Elbassan saae jeg enkelte haandskrevne Skilte, som forkyndte, at her boede en Lærer, der vilde undervise Lysthavende i Albansk. Elbassan er udset til at være det „uafhængige“ Albaniens Hovedstad, og Sproget, der tales dèr, skal, saa vidt jeg forstod, danne Grundlaget for det nye Skriftsprog (der skrives med det *latinske* Alfabet), idet Byens Beliggenhed ved Skumbi, midt i Landet, paa Grænsen mellem Gegernes og Toscernes Omraade, har skabt en Blandings-Dialekt, der skal være en Slags Mellemproportional for Gegisk og Toscisk. Men jeg tvivler paa, at Lærerne i Elbassan vil faa Elever nok til, af de kan leve af Undervisningen i Albansk. Albanernes Lærelyst er ringe. Det er endnu ikke et Aar siden, at al Overklasse-Dannelse i Landet og hele Forvaltningen fra *A* til *Ø* var tyrkisk. Byernes Middelstand er glad ved sine græske Skoler og sit græske Hjærtelag. Hvem er det saa, der skal give sig i Lag med det nye Kunstsprog og dets latinske Bogstaver?

Maaske vil der af dette Spørgsmaal udvikle sig en Strid, hvis Følger kan blive vidtrækkende. Thi allerede har den provisoriske Regering i Valona vist, at den ikke agter at bære Sværdet forgæves. Triple-Ententens Magter veed intet om, hvad der foregaar i Albanien. Østerrig og Italien har derimod officielle og en Hærskare af uofficielle Agenter, som puster til Regeringens i Forvejen hede Nationalisme og gør den rødglødende. Bortset fra de romersk-katolske Skoler, højt mod Nord, findes der ingen andre Folkeskoler end de græske. Og dem vil de nye Ministre nu lægge Haand paa ved at tvinge dem til at undervise paa Albansk. Den græske Kirke-Øvrighed, de to Metropoliter i henholdsvis Durazzo og Berat, begge udnævnte af Sultanen paa det økumeniske Patriarkats Indstilling, sætter sig hæftigt til Modværge. Der har været Tilfælde, hvor de græske Skoler er bleven lukkede med Magt. Og saa er der slet ingen Skoler. Thi Undervisnings-Ministeren er endnu ikke bleven færdig med at lave Skriftsprog, end sige da at han skulde være i Stand til at byde paa Læremidler, Lærere og Skolebygninger.

Statsretlig set er Stillingen paa dette Omraade uhyre vanskelig. Det græske Kirke- og Skolevæsen i Albanien sorterer under det økumeniske Patriarkat i Konstantinopel, hvis Rettigheder atter er fastslaaet gennem Traktater mellem Tyrkiet og de evropæiske Stormagter. Nu er ganske vist den tyrkiske Suverænitet over Albanien *de facto* ophævet, men paa den anden Side er Albanien ikke konstitueret, end sige anerkendt som suveræn Stat. Tilstanden er flydende. Den midlertidige Regerings Ret til at udstede Befalinger kan i høj Grad omtvistes, men hvor den har Magten, vil den udøve den efter sit Forgodtbefindende uden Hensyn til Traktater, der ikke kan binde den, fordi den ikke har været Part ved deres Afslutning. Og saaledes gaar det til, at denne nye Stat, undfanget i en illegitim Forbindelse mellem Usandhed og Frækhed, født til Verden i Nid og Ondskab — at, siger jeg, denne nye Stat kan begynde sin Tilværelse med Undertrykkelse af den eneste virke

Digitized by Google

lige Kulturfaktor, som findes indenfor dens Grænser.

Østerrig og Italien støtter Angrebene paa den græske Kirke og Skole. Frankrig, England og Rusland lukker Øjnene og taler om andre Ting. Serbien og Grækenland har til det sidste haft Hænderne fulde. Denne Tilstand kan ikke i Længden bestaa. Det bliver ikke to isolerede og værgeløse græske Bisper, de albanske Ministre faar at brydes med om Skolespørgsmaalet, men det bliver Serbiens, Grækenlands og Triple-Ententens Regeringer. Her er Tuen, der kan vælte et helt Læs. Her er Aarsagen, der kan volde en ny Balkankrig — og den Krig, som større er.

Men allerede nu har Sammenstødet mellem det „uafhængige" Albaniens Magthavere og det kristne Mindretal vist, at Ismajl Kemal bej og hans Venner i Valona i hvert Fald ingen Ret har haft til at tale paa de ortodokse Kristnes Vegne. Den jævne muhamedanske Befolkning ængstes for Uafhængigheden. Den ortodokse Befolkning hader den.

Men hvem i Albanien er det da, der kræver Autonomi?

Svaret ligger lige for Haanden. Det er en lille Kreds af Godsejere, der til Fuldkommenhed har forstaaet, at ethvert andet Regimente end netop deres eget vilde gøre en Ende paa deres nedarvede Privilegier til Udbytning og Udsugning, der er den eneste nationale Institution i Albanien. Bej'en er Jordens Herre, til hvem der svares Skat, Tiende og al anden Slags Afgift, derunder ogsaa Hoveri. Han er paa een Gang Anklager, Dommer og Dommens Fuldbyrder. Ingen tyrkisk Øvrighed har nogensinde ævnet at knække hans Magt. Han er modig overfor de svage, fejg overfor de stærke. Derfor havde han sin store Tid, dengang han alene havde Lov til at bære Vaaben, medens de serbiske Landsbyfolk i Kossovo og Grækerne i Epirus ikke maatte eje saa meget som en Foldekniv. Nemt at være Røver og Troens Forkæmper i hine Dage. Abdul Hamid prøvede at tale disse høje albanske Herrer til Rette, fordi Stormagterne klemte ham slemt. Men det nyttede ikke. Haandværket var altfor indbringende. Saa blev der sendt Soldater imod Albanernes Høvdinge — forsigtigt, uhyre forsigtigt, et Demonstrations-Nummer til Evropas Beroligelse. Det hjalp heller ikke. Da fandt Sultanen paa at købe bej'erne med Guld, Æresbevisninger og alle Slags Indrømmelser i Retning af Skattefrihed og Tilladelse til at skalte og valte, som de vilde i den Del af Landet, hvor der ingen fremmede Konsuler var, og hvor ingen Udlænding vovede sig frem. *Det* hjalp. Saa hedt blev Forholdet, at Sultanen dannede sin Livgarde af „Ørnesønner", og da han blev styrtet, truede bej'erne med at gøre Oprør. Ungtyrkerne forstod imidlertid ikke Spøg. Disse orientalske Demokrater krævede, at ogsaa den feodale Overklasse i Albanien fra Dag til anden skulde bøje sig for Forfatningens Grundsætning om Lighed for Loven. De ungtyrkiske Embedsmænd ophævede bej'ernes Privilegier og brugte krasse Midler til at skaffe Øvrigheden Resrekt. Oprøret brød ud i lys Lue, og saa længe „Ørnesønnerne" ingen virkelig Modstand mødte i Vilajetet Kossovo, vandt de glimrende Sejre. Da blev Djavid pasja sendt imod dem med prøvede anatoliske Tropper, Artilleri og Maskinskyts af nyeste Konstruktion. Dermed var Oprøret knust. Tilfældet vilde, at netop Djavid pasja, Ungtyrkernes General, den mest forhadte Mand blandt „Ørnesønnernes" Høvdinge, maatte ty til Albanien efter Serbernes Sejre i Makedonien. Skæbnens Hjul drejer. Djavid havde jaget Albanerne foran sig som Faareflokke; nu kunde han ikke finde Ly andre Steder end i de albanske Bjærge. Saa ynkelig var hans Troppers Forfatning, saa jammerligt stod det til med den

Digitized by Google

Den nordalbanske Bej Issa Boletinaz og hans Garde.

dette Øjemed. Man maa indrømme, at Ismajl Kemal bej og hans lille Kres har baade tænkt logisk og handlet konsekvent. Utroligt er det blot, at de har kunnet faa Ambassadør-Konferencen i London og hele det Stormagts-Evropa, den repræsenterer, til virksomt at understøtte et Foretagende, hvis Grundlag er ligesaa forløjet som dets Hensigter er reaktionære.

Bej'erne behøver imidlertid en Fyrste, bag

slagne, oprevne Hær, at Soldaterne solgte deres Geværer og Bajonetter for nogle faa Pjastre til de samme Folk, som deres General nys havde afvæbnet. „Vi var som Kvinder og Børn," siger en af Oprørsførerne, Mehmet pasja Kalkandelen, nu Krigsminister i Kabinettet i Valona, da vi taler sammen om disse Begivenheder. „Djavid pasja havde frataget os vort dyreste Eje, vore Vaaben. Men Allah har villet, at Tyrkiet ogsaa skulde bringe os dem tilbage — billigt, saare billigt, effendim."

Erfaringen havde vist, at under et ungtyrkisk Regimente lod bej'ernes Magtstilling sig i Længden ikke opretholde. Endnu mindre vilde dette kunne lade sig gøre, hvis Landet tilfaldt to saa demokratisk styrede Stater som Serbien og Grækenland. Selv en østerrigsk eller italiensk Besættelse maatte nødvendigvis gøre en Ende paa de feodale Privilegier og Misbrug. Derfor var der ingen anden Udvej end Autonomien, og i en Haandevending blev da „det albanske Folks Trang til Uafhængighed" opfunden.

I et „uafhængigt" Albanien vil det endnu for lange Tider blive bej'erne, som kommer til at danne Regeringen. Der er ingen andre Befolknings-Elementer, som kan anvendes i hvem de kan dække sig, og som kan gøre Arbejdet for dem. Selv udretter de intet for at skabe den Samfundsfølelse, der hidtil fuldstændig har manglet i Albanien. „Det bliver Fyrstens Sag," siger Nationalisterne og Regeringens Medlemmer til mig. „Evropa vil sende ham til os. Vi har kun at lyde ham." Naar jeg hertil svarer, at uden Folkets Medvirkning kan et Statsoverhoved intet udrette, og at der desværre ikke findes noget nationalbevidst Folk i Albanien, saa faar jeg at vide, at jeg tager fejl. „Se blot paa Bulgarien og Grækenland," lyder Indvendingen. „De store Fremskridt, disse to Lande har gjort paa næsten alle Omraader, skyldes udelukkende Kong Ferdinand og Kong Georg, begge fremmede i deres Folk." Og videre kommer jeg ikke. De albanske Nationalister mener for ramme Alvor, at man maa begynde med at udnævne en Konge og slutte med at skabe en Nation. Derfor imødeser de ogsaa utaalmodigt denne fantastiske Fyrstes Komme. Allerede i Juni ventedes han fra Dag til anden. Men ingen saa meget som rørte en Haand for at skaffe ham et Sted, hvor han kunde bo. Ulykkelige Mand, der skal anbringes i Elbassan, flere Dagsrejser ad snævre Stier fra Kysten, et haabløst Fængsel!

Digitized by Google

Indtil videre regerer bej'erne i Valona paa eget Ansvar og, tør man nok paastaa, for egen Regning. Det provisoriske Ministerium tæller ikke mindre end ni Medlemmer. Her er en Udenrigsminister i en Stat, som endnu ikke er anerkendt, og hvis Grænser endnu ikke er fastsat; her er en Krigsminister uden Hær, en Undervisningsminister uden Skolevæsen, en Minister for offenlige Arbejder i et Land, hvor der hverken findes Veje, Broer, Havneanlæg eller overhovedet andre Samfærdselsmidler end dem, Menneskeheden har kendt fra de ældste Tider, der klarede sig aldeles uden Ministre. Her er endvidere en Minister for Post-, Telegraf- og Telefonvæsen i et Land, hvor der ikke findes en eneste Telefon, hvor den enstrængede Telegraflinje permanent er afbrudt, og hvor der ikke findes andet Postvæsen end det, Østerrig og Italien opretholder i Havnebyerne. Folk i Indlandet, der vil skrive til hverandre — hvad meget faa vil — sender deres egne Bude med Brevskaberne. Saa er der endelig en Finansminister, der tager de direkte og indirekte Skatter, han kan faa fat paa i Valona og nærmeste Omegn, og som lader „Staten" leve fra Dag til Dag, ubekymret for det kommende Opgør med Tyrkiet og dets evropæiske Kreditorer. Thi ogsaa det „bliver Fyrstens Sag".

Regeringen i Valona er i Sandhed let tilgængelig. Den har sine Kontorer i en lille forhenværende tyrkisk Administrationsbygning, hvis underste Etage tjener til Opholdssted for et halvt hundrede Gendarmer. Over Porten vajer det albanske Ørneflag — til Trods for sin korte Levetid allerede falmet i den glødende Sommersol. Gendarmerne danner en broget Flok; nogle bærer de gamle tyrkiske Uniformer, andre Folkedragter fra Vilajetet Kossovo, som nu er i Serbernes Besiddelse, andre atter sydalbanske Dragter og nogle faa en Uafhængigheds-Uniform af forskellige Bestanddele, som tilfældig har været ved Haanden. Men fælles for dem alle er den lave, hvide Fez, et af Albanernes Kendingstegn — den pudsigste lille Pjerrotkalot af Filt, utvivlsomt den mest upraktiske Hovedbedækning, der findes, fordi den hverken beskytter mod Sol eller Kulde eller overhovedet mod noget som helst. Flertallet af Ministrene bærer ligeledes denne nationale Kalot til iøvrigt rent evropæiske Klæder; enkelte af dem bærer den røde tyrkiske Fez; ingen viser sig med Hat.

Ind og ud ad Porten til den albanske Regerings „Konak" slentrer Folk med sindig, østerlandsk Ro. Her kommer Kaffehandleren med Fingerbøl-Kopperne paa sin Bakke, Bagerens Dreng med en stor flad Kage paa Hovedet, Venner og Bekendte af Gendarmerne forneden og Ministrene foroven. Portens Skygge fyldes af Mennesker, der sætter sig paa Hug, ruller Cigaretter, drikker Kaffe, spiser søde Sager og veksler Ord, der falder langsomt med uhyre Pavser. Æselsdriveren og hans Dyr, der trænger til lidt Hvile efter Vandringen i Solheden, passerer

Essad pasja.

Digitized by Google

uhindret forbi Vagten og slutter sig til Selskabet. Folk, der har Ærinde til Ministrene, som arbejder i et Fælleskontor, hvori der kun findes eet Blækhus og een Pen, gaar uden videre op ad Trappen og ind gennem Døren. Saa sætter de sig ned og venter taalmodigt paa, at nogen skal bemærke deres Tilværelse. Der kan sidde 6—7 Mennesker ad Gangen og vente, medens Ministrene fortsætter deres Samtale. Og Ventetiden kan blive Timer. Men her har alle god Tid. Det hæsblæsende Jag er en vesterlandsk Uskik. Ligeledes naaede jeg under mit Besøg i Regeringsbygningen i Valona til den Opfattelse, at der skrives altfor meget i evropæiske Administrations-Kontorer. Hvilke Katastrofer der end kan ramme det uafhængige Albanien — eet synes mig sikkert: Det vil ikke komme til at drukne i administrative Paperasser.

Ikke en eneste af de midlertidige Ministre er i Stand til at betjene sig af det albanske Sprog ved Udfærdigelsen af de faa Aktstykker, der udgaar fra Regeringskontoret. Om Krigsministeren hedder det, at han hverken kan læse eller skrive. Nogle af Ministrene har tyrkisk Dannelse, hvilket ogsaa er Tilfældet med Embedsmændene ude omkring i Landet. Andre har gaaet i græsk Skole og betjener sig derfor af det nygræske Skriftsprog. Alle taler de om Nødvendigheden af at faa indført det nye, kunstigt lavede albanske Skriftsprog i Forvaltningen, og de vil gærne have mig til at tro, at dette Maal vil blive naaet i Løbet af faa Maaneder. Sandheden er, at hvis det overhovedet nogensinde bliver naaet, sker det ikke førend i næste Slægtled.

Det er vanskeligt at sige, hvor langt Regeringens Magt strækker sig, ogsaa af den Grund, at der ikke kan skaffes fuld Klarhed om Essad pasjas Stilling. Denne viljestærke, kloge og rige Aristokrat forsikrede mig, da jeg i Slutningen af Maj gæstede ham i Tirana, at han intet som helst vilde have med de provisoriske Ministre i Valona at gøre; han omtalte dem med Spot og Haan og svor paa sin Troskab mod Sultanen i Konstantinopel. Senere synes der at være sket en Tilnærmelse mellem Essad og Regeringen i Valona. Hvorvidt Skutaris berømte Kommandant har ladet sig vinde, og derved har bragt det meste af Landet Nord for Skumbi ind under Valonas Styre, eller om han foreløbig venter med at tage Stilling — hvad Meddelelserne fra Albanien i de sidste Dage af September Maaned ganske vist ikke synes at tyde paa — kan man vanskelig paa Grundlag af de næsten udelukkende østerrigske og italienske Bladefterretninger, danne sig nogen klar Forestilling om. Men hvad enten nu Essad pasja tager Del i den foreløbige og fremtidige Regering eller selv alene tager Styret, saa er eet i hvert Fald sikkert: Endnu for lange Tider vil al virkelig Magt i Albanien være samlet hos Overklassens Godsejere, bej'erne fra Nord og Syd for Skumbi, Evropas mest reaktionære Junkerkaste, som instinktmæssig har tilegnet sig sine prøjssiske Standsfællers Grundsætning: der König absolut, wenn er unsern Willen tut.

Den Rejsende i Albanien faar alle Vegne, hvor Menneskeværk blander sig i Naturens Linjer, et Indtryk af Ruin og Forfald. Syd for Durazzo og kun 10 Kilometer fra Adriaterhavets Kyst ligger en lille By ved Navn Kavaja med en herlig gammel bysantinsk Kirke, der for Aarhundreder siden er bleven ombygget til Moské; nu segner baade Kirkens korinthiske Søjler og Moskeens Minaret i Grus. Broen over den rivende Arzén (Sølvfloden) har været et mægtigt Bygningsværk fra Kalifatets Stortid; nu mangler hele Midterpartiet, og kun de to Buer, der er nærmest Breddernes Skrænter, staar tilbage som forvitrede Murklipper. I Valona ligger midt i Byen en forfalden Moské, der ikke mere kan

Digitized by Google

tjene Allah til Ære; Minaretens Spir er længst faldet ned, og paa den takkede Kure, hvorfra tidligere Muezzinen kaldte de Troende til Bøn, har nu et Storkepar bygget Rede.

Byerne i Albanien er smaa og fattige. Som alle østerlandske Stæder tager de sig paa Afstand henrivende ud med de slanke, hvide Minareter, høje Cypresser og Frugthavers Trækroner over Husgrupperne, der ligger spredt over Fjæld og Dal. Nærved er det imidlertid forbi med Skønheden; de snævre, krogede Gader uden Brolægning stinker af Snavs og fyger med Støv. Der er ikke et Hus, ikke en Bro, ikke et Rækværk, ikke en Moské og ikke en Mur eller en Trappe, uden at det altsammen er i Forfald. Der er ikke en Farve, uden den er falmet, ikke en Rude uden den er revnet. Alt, hvad man ser, er søndret, forsømt, ødelagt.

Den eneste af Albaniens Byer, som taaler nærmere Bekendtskab, er Berat. I den bysantinske Tid hed den Pulcheriopolis; Berat er en tyrkisk Form for det slaviske *Veligrad*, det samme Navn, som bæres af Belgrad (Beograd) i Serbien, og som betyder „Den smukke Stad“. Berat ligger i et snævert Dalstrøg, der dannes af Floden Lumi Beratit. Højt oppe over Berats muhamedanske Bydel knejser paa Bjærget Kalà de vældige Ruiner af en Fæstning, der stammer fra den bysantinske Tid (det fjortende Aarhundrede), og som siden har været først i Slavernes og derefter i Tyrkernes Besiddelse. I Kalà's Ruiner er der bygget en hel By, som udelukkende beboes af ortodokse Kristne, og her har ogsaa den græsk-ortodokse Ærkebiskop sit Sæde. Efter Indbydelse besøgte jeg ham heroppe, og han modtog mig omgivet af hele sit Raad af Gejstlige og Lægmænd. Sent skal jeg glemme den dybe Bevægelse, der greb Metropoliten og hele Forsamlingen, da han bønfaldt mig om at lade de ortodokse Kristnes Stemme blive hørt i Evropa. „Vi er forladt af alle“, sagde han, medens Taarer trillede ned ad hans Kinder; „vor Menighed har lidt grænseløst under en Krigstilstand, som har varet næsten et Aar. Vi er retsløse; her bor jeg milelangt fra Kysten i en Egn, hvor aldrig nogen fremmed sætter sin Fod. Ingen hører mig, naar jeg kalder paa Hjælp. Vore Skoler, ja endogsaa vore Kirker trues af nye Magthavere, der ikke vil anerkende vore traktatmæssig sikrede Rettigheder. Den italienske og den østerrigske Konsul i Valona vil ikke lytte til mine Klager. Frankrig, England og Rusland lader os i Stikken. For Guds Skyld beder jeg Dem gøre alt, hvad der staar i Deres Magt for at oplyse den offenlige Mening i Europa om de virkelige Forhold her i Albanien. Lad os ikke værgeløst blive udleverede til et Uvidenhedens og Vilkaarlighedens Regimente!“

Efter bedste Ævne har jeg søgt at opfylde den ærværdige Metropolits Anmodning. Jeg har gentaget hans Ord i baade „Le Temps“ og „Morning-Post“. Men det er aldrig værd at tale om Nytten deraf. Paa Ambassadør-Konferencen i London var der næppe et eneste Menneske, som havde Kendskab til Albanien. Det var heller ikke nødvendigt; thi Triple-Ententens Magter syntes paa Forhaand at have været besluttet paa at lade Østerrig og Italien afgøre det albanske Spørgsmaal, som de var Venner til, uanset hvilke Rettigheder der derved krænkedes, og hvilke Kulturværdier der derved tilintetgjordes.

Berat er en af de renligste, Elbassan og Valona utvivlsomt de mest snavsede, Tirana ubetinget den venligste af Albaniens Byer. Hovedstaden i Essad pasjas Lehn er en Idyl. Dens smaa Huse, dens Moskeer og Kirker skjuler sig mellem hundredaarige Plataner, mægtige Morbærtræer, højtidelige Cypresser og en Vrimmel af Haver, hvorí Orange og Citron blander sig mellem Roser, Myrter og Lavrbær. Fra de høje Bjærge som beskytter Tirana mod Nord, rinder et Mylr af smaa kolde og klare Strømme gennem Byen. Overalt hører man denne liflige Rislen fra Kilder, der snart falder i dukkeagtige Vandfald, snart

Digitized by Google

snor sig som Sølvtraad gennem de gamle Træers Rodnæt, snart endelig samles i Aa'er, hvis hvirvlende Strøm iler mod Havet.

Men Billedet af Albanien dannes ikke af de faa og spredte Byer. Albanien er Natur — saa rig og skøn som den findes i noget Bjærgland i Verden. Endnu er Albanien uberørt af Civilisationen. Her er endnu en Krog af Evropa, hvor lidt romantisk Røvervæsen, en fredelig Hyrdeidyl, tilfreds Uvidenhed og lykkelig Fattigdom ejer et Fristed. Endnu vil det vare længe, inden disse afsides Egne gøres tilgængelige for Samkvemmet med andre. Endnu i mange Aar vil den albanske Bonde vedblive at pløje sin Jord med Træplovene fra de gamle Patriarkers Tid. Endnu længe vil Hyrdefolket i Fjældene nøjes med en Bolig, flettet af Grene og tættet med soltørret Ler. Endnu vil mange kommende Slægtled leve fra Haanden i Munden uden Trang til at vide om andet eller tænke paa andet end hvad der foregaar indenfor en Kres, der kan drages med Skyggen fra Landsbyens Minaret som Radius.

Naturen har ødslet med sine Rigdomme i Albanien. Skøndt Agerbruget virker med Redskaber af ringeste Art, giver Høsten mange Fold. Frugttræer breder sig langs alfar Vej. Hav og Søer vrimler af Fisk. I de store Skovstrækningers Skjul lever Storvildt og utalte Fugleskarer. Kaktus og Aloe danner Hegn ved Foden af Bjærge, hvis Tinder glimter af Sneens Krystaller. I Fjældene hviler Kul og kostbare Metaller.

Her er Arbejde nok. Men Albaneren holder ikke af at arbejde, og han har stemt sine Livskrav ned til et Mindstemaal. Mangen Dag, naar min lille tapre Hest støt og udholdende bar mig ad Stierne paa de skovbevoksede Fjælde, har jeg kunnet tænke, at jeg red gennem Urskov et eller andet Sted paa den anden Halvkugle. Fra Wien til Durazzo eller Valona er der kun et Par Dages Rejse. Og dog er det, som om Landet, de tilhører, laa tusinde Mil fra Evropa, og som om det i mange Hundrede Aar aldrig havde været i Forbindelse med de store Kulturfolk hinsides Havet. Maaske er det netop derfor, at en Rejse i Albanien er en herlig Oplevelse. Her i det mindste kan man leve et uforstyrret Samliv med Naturens Skønhed.

En Aften henimod Junis Slutning slaar jeg Lejr paa en Græsslette i Højfjældet, nær en rislende Kilde, og under et stort vildt Valnøddetræ tænder vi Baal til at koge ved. Andre Vejfarende paa Vej til Albaniens Indlandsbyer slutter sig til os, baade fordi Kilden lokker Mennesker og Dyr efter Dagens lange Vandring, og fordi der paa denne Plet er rigelig Græs til Hestene. Mørket kommer brat. Uvilkaarlig søger da Vandrerne til vort Baal, og i dets Skær samles vi, Kristne og Muselmænd, Venner for en Nat paa den alfare Vej. Her er Folk, som har købt Salt i Værkerne ved Valona og nu bringer det til Byerne ved de store Søer paa Albaniens Østgrænse. Her er et Par tyrkiske Soldater i Pjalter — Vragstumper fra den store Armé, der under det serbiske Uvejr strandede paa Albaniens Fjælde. Naar Sulten er stillet, strækker alle disse Mænd sig i Græsset, hyllede i Kapper og Tæpper. Søvnen bliver kort for dem, der skal være rede til at genoptage Vandringen med det første aarle Gry.

Fjærnt hvælver Stjernehimlen sin uendelige Kuppel. Men ikke Stjærnerne alene blinker histoppe, hvorhen Menneskers Drømme og Længsler søger. Nærmere ved Jorden, i Træ-Silhouetternes Greneflet, paa de sorte Blade og i Græssets usynlige Dværgskov driver Ildfluerne deres gækkende Leg. Glimt paa Glimt tændes nærved, længere borte, over og under Øjnene, som følger de vingede Lysalfers Spil. Lydløst sejler Straaleblinkene gennem det bløde Mørke. Det er som Guldpaljetter paa sort Fløjt. Det er som en Stjærneregn over Jorden.

Den slukkes i samme Nu, de første Solstraaler farver Østhimlen rød. Lidt efter lidt,

Digitized by Google

som naar et Tæppe langsomt drages op, træder Omgivelsernes Farver og Former frem af Dæmringen. Vildt taarner Fjældene sig op mod det skyløse Hvælv, og Sneen lyser rødgyldent paa deres Tinder. Skraaningerne ned mod Sletten er dækkede med en Urskov af Ørnebregner, hvorfra klingre Klokker kimer; nu og da løfter der sig over det tungede og takkede, dybtgrønne Vildnis et hvidt eller graat Gedehoved — som var det Pan selv, der vilde se, hvem hans store, stille Natur husede til Gæst i denne Morgen.

Karavanen sætter sig i Bevægelse. De lunefuldt slyngede Stier fører frem gennem Bælter af Vellugt. Oppe i Bjærgene er det de vilde Roser og Gyvelen, der aander ud over vejfarende Mennesker og Dyr. Nede i Slettelandet er det Engenes Blomsterflor og det nyslagne Hø, hvis Duftbølger vugger for Brisen. Den vilde Klematis bygger lette Broer fra Gren til Gren, og dens Tusinder af lyslilla Blomster nikker tyst til hverandre. Brombærranker, klædt i rødmende Flor, rækker lange Fangarme ind gennem det viftende, frøtunge Græs, hvor hist og her Skovjordbærrets Draaber pibler som Blod mellem slanke Straa og skælvende Blade.

Solen stiger, og vi stræber op mod de Højder. hvorover dens Lys nu straaler. Bestandig skifter Naturen om os. Snart er Karavanen lukket inde mellem nøgne Fjældsider, og Hestehovene vader i raslende Sten. Snart snor Stien sig mellem Bjærgmuren og Afgrunden. Snart taber den sig i et udtørret Flodleje. Eller vi rider gennem Olivenlunde og langs Marker, hvor Majsen spirer, hvor Hampen blomstrer og Vinen vinder sine Ranker. Højt oppe, nær Tinderne, staar Egenes knudrede Stammer Vagt ved den smalle Vej, Dyr og Mennesker har traadt. Over et Krat af Akasier hæver Poplen sin slanke Søjle.

Mangen Sangfugl bygger her i den store Ensomhed. Mellem Stenene smutter irgrønne Firben, og Skildpadder vralter i Græsset og under Buskene. Hvor Krattet er tættest, gemmer Vildsvinet sig Dagen lang. I den fugtige Jord om Bækken efterlader Ulv og Bjørn deres Spor. Og højt under Himlen kredser Ørnen i sejlende Flugt.

Naar Middagstimerne er inde, og Luften nede i Dalstrøget syder af Hede, rejser vi

Durazzo. Det albanske Uafhængighedsflag hejst over den tidligere tyrkiske Administrationsbygning.

atter Lejr paa et Hæld under Figen, Granater i Blomst og Morbær med modne Frugter. Landsbyens Børn bringer Vand i vaade Lerkrukker, lysegult Majsbrød og Jogurt af Faaremælk. Efter Maaltidet sender vi en Dreng op i Morbærtræet, og han ryster en Gren eller to; saa drysser de gulhvide, saftspændte Frugter i Hundredtal ned til os som en solfødt Manna, der er liflig sød og læskende. Om de ildrøde Granatblomster summer Honningbierne, og juvelfarvede Biller sætter sig paa Figentræets krogede Grene. Alt bliver tyst og stille. Hestene samler sig

Digitized by Google

ludende i Skyggen. Ingen Fugl synger. Intet Blad skælver. Tungt aander Naturen under Solens Zenitsbrand.

Men saa snart Skyggerne længes, maa Vandrerne atter ud i Solen — paa Vej op over Bjærgryggene. Mellem Valona og Berat ligger Male Kastra med sin Stigning til 1200 m. Ved Berat selv ligger Albaniens hellige Bjærg Tomorr, der naaer 2500 m, og hvor den mystiske Gud boer, ved hvis Navn Folket endnu sværger, hvilken Tro det end bekender sig til. Mellem Berat og Elbassan løber Stien hen over Silova med henved 1000 m Stigning, og mellem Elbassan og Albaniens Østgrænse ligger Male Polisit, som rejser sine Stenkegler til 1800 m Højde. Helt mod Øst endelig knejser 2000 m over Havet det herlige, bøgekronede Fjæld Galisitsa, der skiller Okkrida-Søens dybe, blaa Bækken fra Prespas Spejl.

Okkridas Skønhed er uforlignelig. Søen danner en næsten regelmæssig Oval med en Længde fra Nord til Syd paa omtrent 30 kilometer og fra Øst til Vest paa omtrent 14 kilometer; dens Dybde naaer over 280 m. Okkrida er blaa som Himlen. Dens Vand er klart som Krystal og koldt som smeltet Sne. Naturen, der omgiver den, er højtidelig som en Kirke. Den er lukket inde i en Kres af skovklædte Bjærge, paa hvis Tinder Sneen først smelter sent paa Sommeren. Ved dens sydlige Kyst, paa en Engslette mellem et Kæmpefjæld og den blaa Sø, ligger det græsk-ortodokse Kloster San Naum, som blev grundlagt for 6—700 Aar siden til Minde om en hellig Eremit, der paa vidunderlig Vis helbredede Syge, og som tæmmede Bjærgenes vilde Dyr for at spænde dem for sin Plov og sin Vogn.

Klostrets lille Kirke — der nu ligger i den indre Gaard — blev bygget nær ved det Sted, hvor *den sorte Drins* Kilder springer, inden Floden kaster sig i Okkridas Bølger. Drin gennemstrømmer Søen fra Syd til Nord. Længe troede man, at den havde sit Udspring nær San Naum. Nu veed man, at Drin som de fleste andre Strømme, der flyder i Okkrida, kommer gennem dybe underjordiske Aarer fra Prespa-Søen paa den anden Side Galisitsas vældige Stenmasser. Prespa ligger 807 m, Okkrida kun 687 m over Havet. Naar Vandene fra Prespa kommer frem for Dagens Lys nær Okkrida eller i Søen selv, efter at have gennemstrømmet Jorden paa en Strækning af omtrent 11 kilometer, er de klare og selv midt om Sommeren isnende kolde.

Paa Galisitsa findes derimod ingen Kilder. Den store Bøgeskov, som dækker Fjældet, ernærer sig af Regn og smeltet Sne. Heroppe, paa de løvskyggede Højder, ser man begge de to store blaa Søer, Okkrida og Prespa — skilte fra hinanden ved det mægtige Fjæld, forenede ved de kolde, klare Strømme, der baner sig Vej i Jordens hemmelighedsfulde Dybder.

Nu ejer Serberne Okkridas østlige Bred, og de mødes med Grækerne ved Prespa. Det uafhængige Albanien har overalt disse to ærgærrige og nationalbevidste Folk til Naboer. Den anden Balkankrig tilintetgjorde Østerrigs Haab om, at Bulgarien, netop ved Okkrida, skulde faa Grænser fælles med det nye Albanien og saaledes blive en Kile, drevet ind mellem Serbere og Grækere. Af alle Østerrigs Planer paa Balkan er det overhovedet kun Oprettelsen af det selvstændige albanske Rige, der hidtil er lykkedes. Men hvor længe vil et uafhængigt Albanien kunne bestaa, og hvor meget vil Østerrig og Italien ofre paa at holde dette skrøbelige Kunstprodukt i Live?

De albanske Grænser, der er bleven tegnede ved Stormagt-Diplomaternes grønne Bord i London, og som mod Nord udelukker Serberne fra Havet, mod Syd afskærer en levende Del af det græske Folk fra Forbindelsen med Hellas — disse Grænser er ikke bestemt til at vare en Evighed. Albanien kan ikke værge dem. Serbere og Grækere vil udslette dem den Dag, de føler sig stærke nok dertil.

Solnedgang over Okkrida.

Digitized by Google

DE FØRSTEFØDTE BØRN

Af Søren Hansen.

Det er den i de fleste Kulturlande stærkt faldende Fødselshyppighed, der har givet Spørgsmaalet om de først fødte Børns ringere Kvalitet en Interesse, der række betydeligt ud over Familiekredsen. For Tiden fødes der hvert Aar her i Landet ca. 75,000 Børn, og heraf er vel et Hundrede Stykker aandssvage. Om der blandt disse er 16 eller 25 Førstefødte, er selvfølgelig ret ligegyldigt for alle andre end de paagældende selv og deres nærmeste, men hvis de Førstefødte *gennemgaaende* er af væsenlig ringere Kvalitet end deres yngre Søskende, vil Nationens Racekvalitet i sin Helhed kunne forringes, naar Fødselshyppigheden falder, fordi der derved bliver forholdsvis flere Førstefødte. I Berlin er Antallet af dem saaledes steget fra 22 pCt. i 1885 til 33 pCt. i 1906, og i Frankrig er omtrent Halvdelen af Børnene førstefødte, medens de her i Landet endnu kun udgjør en Fjerdedel af samtlige Børn.

At de første Børn er af ringere Kvalitet end de følgende *ved Fødselen* er en gammel og uomtvistet Erfaring. De vejer mindre, de er langt hyppigere dødfødte, og af dem, der kommer levende til Verden, dør der langt flere i det første Leveaar, men man har hidtil troet at Forskellen tabte sig med Aarene, og de første Forsøg paa at paavise den i de mere fremrykkede Aldersklasser var heller ikke afgørende. Man havde ikke været opmærksom paa, at Problemet er langt mere indviklet, end det ved første Øjekast kunde synes, og ikke behandlet Opgaven med tilstrækkeligt Hensyn til alle de mange Biomstændigheder, der maa tages i Betragtning ved Undersøgelser af denne Art. Medens adskillig af den fremsatte Kritik har været ganske overfladisk, er der dog ogsaa rejst Indsigelser, som i væsenlig Grad har bidraget til at uddybe hele Problemet og bringe Studiet af det ligesaa ejendommelige som betydningsfulde Fænomen ind i et rationelt Spor.

Der skal i det følgende gives en sammentrængt Fremstilling af Beviset for, at de først fødte Børn ikke blot ved Fødslen men langt op i Aarene er af ringere Kvalitet end de senere fødte. Om Beviset er rigtigt, vil enhver kunne dømme om, da der ikke kræves særlig matematiske eller andre videnskabelige Forudsætninger for at følge det.

Der er til dette Bevis valgt Lungetuberkulosen, som i Almindelighed erhverves i den tidlige Barnealder, medens Organismen endnu er mindre modstandsdygtig, men som sædvanligvis først kommer til fuld Udvikling i en senere Alder, og som er saa almindelig, at der uden større Vanskelighed kan tilvejebringes et til statistisk Undersøgelse tilstrækkelig stort Materiale.

Ved at gennemgaa Journalerne paa Øresundshospitalets Tuberkuloseafdeling er der fremskaffet Oplysninger om 3522 Tuberkulosepatienters Fødselsnumer. Ordner man disse Patienter i en Tavle som hosstaaende, har man straks et almindeligt Overblik over de paagældende Familiers Størrelse og Patienternes Plads i Rækken af Søskende, og det ses da — i Talrækken længst tilhøjre — at der var 988 førstefødte, 713 var andet, 568 tredie Barn o. s. v. Da der var 178 Ægteskaber med et Barn, 301 med to Børn og i det hele en stor Mængde Ægteskaber med faa Børn, er der ikke noget paafaldende i, at der var mange førstefødte, men vil man vide, om der var flere eller færre, end der skulde være, hvis Fødselsnummeret ikke havde nogen Indflydelse, maa man undersøge, hvor mange der vilde være, hvis Patienterne var fordelte paa Fødselsnumrene

Digitized by Google

i ligeligt Forhold til det samlede Antal af sunde og syge Børn paa hvert enkelt Nummer.

Gaar man ud fra, at de 3522 Tuberkulosepatienter repræsenterer ligesaa mange Ægteskaber, er det klart, at der i disse Ægteskaber maa være født 3522 førstefødte Børn og trækker man de 178 Ægteskaber med kun et enkelt Barn fra dette Tal har 602 førstefødte, 572 andenfødte, 520 tredie-fødte o. s. v., medens der faktisk var 988, 713, 568 o. s. v.

Ved denne Fremgangsmaade er det nu paavist, at der blandt de 3522 Tuberkulosepatienter var 386 eller ca. 64 pCt. flere førstefødte, end der skulde være, hvis Fødselsnummeret ikke havde nogen Indflydelse. Dette Resultat er det imidlertid ikke tilladt

Antallet af Børn i Ægteskaberne.

Fødsels-Nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20 o. fl.	Ialt
1	178	155	170	128	107	74	52	45	26	19	10	9	6	3	—	5	—	—	1	—	988
2	—	146	134	106	100	77	44	45	22	12	9	11	5	1	—	1	—	—	—	—	713
3	—	—	120	109	85	68	56	51	32	19	11	4	1	5	2	1	1	2	—	1	568
4	—	—	—	115	63	81	60	33	31	18	9	7	8	1	1	—	—	—	—	—	427
5	—	—	—	—	75	54	35	38	19	23	10	7	3	3	2	1	—	1	—	—	271
6	—	—	—	—	—	81	43	29	11	12	10	8	3	1	—	—	—	—	—	—	198
7	—	—	—	—	—	—	44	36	13	7	5	6	—	—	1	—	—	—	—	1	113
8	—	—	—	—	—	—	—	49	12	5	6	3	2	2	1	—	—	—	—	1	81
9	—	—	—	—	—	—	—	—	25	6	4	6	2	1	—	2	—	—	—	—	46
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	8	2	1	3	2	3	1	—	—	—	48
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	9	3	1	2	1	1	—	—	—	23
12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	5	2	—	2	1	—	—	1	25
13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	—	1	—	—	—	—	8
14	—	—	—	—	—	—	—	·	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	3
15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	4
16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	5
17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Ialt...	178	301	424	458	430	435	334	326	191	149	88	86	41	30	13	21	7	4	1	5	3522

man Antallet af Børn, der er fødte som andet Barn eller 3344. Trækker man herfra Antallet af Ægteskaber med kun to Børn, har man Antallet af tredie-fødte Børn eller 3043 o. s. fr. Lægger man endelig alle disse Tal sammen, faar man ud, at det samlede Antal af Børn i samtlige Ægteskaber har været 20,600, og heraf var altsaa 3522 eller omtrent en Sjettedel tuberkuløs. Hvis man nu fordeler Tuberkulosepatienterne paa de forskellige Fødselsnumre med en Sjettedel (nøjagtigere: $0_{,171}$) af det til Numrene svarende samlede Antal af Børn paa hvert, vil man finde, at der *skulde være* at slaa fast, før det ved en indgaaende Kritik er godtgjort, at Regnestykket er rigtigt, og det maa da først erindres, at der kun er Tale om Børnene i de Ægteskaber, hvorfra Tuberkulosepatienterne hidrører. Det var jo muligt, at der af en eller anden Grund var kommen for mange Førstefødte under Observation, og at det fundne Overskud derfor ikke svarer til de virkelige Forhold. I saa Henseende ligger det nær at betragte det som misvisende, at alle Børnene i Ægteskaberne med kun et Barn og omtrent Halvdelen af Børnene i dem med to Børn var tuberkuløse, da det jo dog ikke er Tilfældet

Digitized by Google

ude i Befolkningen. Man kan klare sig fra denne Indvending paa en overmaade simpel Maade ved at se fuldstændig bort fra alle Ægteskaber med et enkelt Barn eller med ganske faa Børn eller endnu lettere ved at holde sig til Ægteskaber med et bestemt Antal af Børn f. Eks. fem, og det viser sig da, at der af de fra saadanne Ægteskaber hidrørende 430 Tuberkulosepatienter var 107 førstefødte, medens der kun skulde være en Femtedel eller 86. Man kan imidlertid ogsaa undersøge, om der i de paa Hospitalet repræsenterede Familier er flere eller færre Førstefødte end i Hovedstadens samlede Befolkning, og denne Undersøgelse er afgørende.

I de ved Folketællingen 1ste Februar 1901 i København bestaaende 17,819 Ægteskaber med Børn var der ialt født 69,940 Børn, hvoraf de 17,819 eller 255 pro mille var førstefødte, medens der i de paa Øresundshospitalet repræsenterede Familier var 20,600 Børn og 3522 eller 171 pro mille førstefødte.

Denne Forskel hidrører fra, at Tuberkulosepatienterne gennemgaaende var voksne, altsaa fødte i Ægteskaber, der allerede havde bestaaet saa længe, at Børneavlen var ophørt, hvilket ikke var Tilfældet med alle Folketællingens Ægteskaber.

Ved nærmere Undersøgelse viser det sig, at der i Ægteskaber af under 5 Aars Varighed var 613 pro mille førstefødte, i Ægteskaber af fra 5 til 10 Aars Varighed 337 pro mille o. s. fr.

Ser man bort fra disse Ægteskaber, og holder man sig alene til dem, der havde bestaaet i 25 Aar og derover, var der i dem født 173 pro mille førstefødte eller næsten nøjagtigt det samme Forhold, som i de paa Hospitalet repræsenterede Familier, hvor det som allerede omtalt var 171 pro mille eller omtrent en Sjettedel af samtlige Børn, medens Antallet af førstefødte Tuberkulosepatienter udgjorde omtrent en Fjerdedel af det samlede Antal. En Sammenligning mellem Antallet af Førstefødte i samtlige Ægteskaber uden Hensyn til deres Varighed og blandt de gennemgaaende henved trediveaarige Tuberkulosepatienter er ikke tilstedelig.

Det ligger nær at formode, at den betydelige Overvægt af førstefødte Tuberkulosepatienter kunde hidrøre fra, at de var ældre end de senere fødte og derfor havde havt længere Tid til at paadrage sig Sygdommen. For at undersøge, hvorledes det forholder sig hermed, er der tilvejebragt Oplysninger om Aldersforholdene i et noget mindre Materiale fra Boserup Sanatorium, der omfatter 2113 Tuberkulosepatienter, og det har da vist sig, at Gennemsnitsalderen for samtlige Mænd var $29{,}_6$, for samtlige Kvinder $27{,}_4$ Aar. Den var ganske uafhængig af Fødselsnummeret. Hvis man for at faa større Tal at regne med deler Materialet i to Grupper for hvert Køn, af hvilke den ene omfatter de tre første Fødselsnummere, den anden alle de senere fødte Børn, finder man, at de først fødte Mænd endog er lidt yngre end de senere fødte, nemlig $29{,}_5$ mod $29{,}_8$ Aar, medens der ikke er nogen Forskel for Kvindernes Vedkommende. Dette Resultat er i god Overensstemmelse med, hvad man længe har vidst om de førstefødtes Levedygtighed. Naar de har overstaaet det første eller det første Par Aar, er deres Udsigter til at bevare Livet ikke ringere og snarest lidt bedre end senere fødte Børns, ikke fordi de i og for sig er sundere, men fordi Dødeligheden tiltager med Børneflokkens Størrelse, og de dermed stigende Vanskeligheder ved at skaffe dem tilstrækkelig Ernæring og Pleje. Dette velkendte Forhold medfører, at der omkring Trediveaarsalderen er omtrent ligesaa mange førstefødte som senere fødte Børn i Live. Efter enkelte Undersøgelser er der endog lidt flere, uden at Forskellen dog er saa stor, at den kan forklare det store Antal af førstefødte Tuberkulosepatienter. Den er

Digitized by Google

størst i Lande, hvor Fødselshyppigheden er ringe, og hvor der værnes særlig godt om de faa Børn, der kommer, navnlig naar man ikke ønsker at faa mere end et Par Stykker. I Frankrig vil man saaledes kunne paaregne, at der ved Trediveaarsalderen er omtrent 790 af 1000 førstefødte Børn i Live mod omtrent 725 af 1000 femtefødte.

Her fra Landet foreligger der ikke saadanne Undersøgelser, men gaar man ud fra de franske Erfaringer, kan det beregnes, at der i de foran omtalte 430 Familier med fem Børn vilde være 90 Tuberkulosepatienter, hvis Fødselsnummeret var uden Betydning, medens der var 107. Selv under denne meget vidtgaaende Forudsætning er der saaledes et kendeligt Overskud, men iøvrigt er der ingen Grund til at antage, at der virkelig lever flere førstefødte end senere fødte Trediveaarige her i Landet, og følgelig skulde man vente ikke 90, men som foran omtalt 86 førstefødte blandt de i Ægteskaber med fem Børn fødte 430 Tuberkulosepatienter.

Det har været nødvendigt at omtale dette Forhold med nogen Udførlighed, fordi det til en vis Grad kunde forklare Tuberkulosens større Hyppighed hos de Førstefødte, hvis Fødselshyppigheden var ligesaa lav hos os som i Frankrig. Ved Undersøgelser af denne Art er det nødvendigt at være opmærksom paa enhver tænkelig Fejlkilde, og hertil hører netop den store Forskel paa Befolkningens Sammensætning i de forskellige Lande. Vil man undersøge de førstefødtes Hyppighed i et københavnsk Sanatorium vil det være ligesaa fejlagtigt at sammenligne med Forholdene i Maribo Amt som i et engelsk Sanatorium at sammenligne med Forholdene i Ny-Syd-Wales. Materialet maa endvidere hidrøre fra en saa kort Tidsperiode, at der ikke er foregaaet væsenlige Forandringer i Fødselshyppigheden, og der maa i det hele paa ethvert Punkt regnes med de faktiske Forhold. Man maa endelig have Sikkerhed for, at Materialet er saa paalideligt som muligt, og i saa Henseende er Oplysninger fra Sanatorierne langt at foretrække for Livsforsikringsselskabernes, hvor man stedse maa regne med, at de Forsikringssøgende ikke har været interesserede i at erindre deres Søskendes Tuberkulose, men har man gennemtænkt alle disse Omstændigheder og taget tilbørligt Hensyn til dem, kan man ogsaa roligt gaa ud fra, at Resultatet er saa rigtigt, som statistiske Resultater overhovedet kan være.

Ved de her refererede Undersøgelser maa det anses for godtgjort, at Lungetuberkulosen er betydeligt hyppigere hos førstefødte end hos senere fødte, og det maa, efter alt hvad man ved om denne Sygdoms Aarsagsforhold, antages, at det er fordi deres Modstandsevne overfor den tuberkuløse Infektion i de første Leveaar er ringere end deres yngre Søskendes. Dette har rimeligvis atter sin Grund i, at de førstefødte Børn har været underernærede i Fosterlivet, fordi Kredsløbsforholdene i Moderens indre Kønsorganer endnu ikke har været saaledes udviklede, at der har kunnet tilføres Fosteret tilstrækkeligt Blod. Herom vides der vel ikke noget nærmere, men det er under alle Omstændigheder en sandsynlig Forklaring, der navnlig er i god Overensstemmelse med det velkendte Forhold, at nygifte Kvinder særdeles hyppigt abortere. Det første fuldbaarne Barn kommer kun ganske undtagelsesvis ni Maaneder og, naar man ser bort fra dem, der er avlede før Bryllupet, gennemsnitligt mindst seksten Maaneder efter dette for yngre og langt senere for ældre Mødres Vedkommende. At en saadan total eller partiel Underernæring af Fosteret er i Stand til at forringe det førstefødte Barns Kvalitet paa mange Maader, synes indlysende, og der er for saa vidt intet usandsynligt i, at det hyppigt er behæftet med Defekter, som forringer dets Levedygtighed i saa høj Grad, at det døer før eller kort efter Fødslen. I mange Til-

Digitized by Google

fælde er disse Defekter dog af en saadan Art, at Barnet kan leve med dem og endog opnaa en ret anselig Alder. Spørgsmaalet er da, om det sker saa hyppigt, at det kan paavises ad statistisk Vej, saaledes som det er Tilfældet med Lungetuberkulosen. De hidtil foreliggende Undersøgelser tyder paa, at det virkelig forholder sig saaledes, men med Hensyn til Aandssvaghed, Epilepsi og lignende Defekter er de endnu ikke absolut overbevisende.

Spørger man saa slutteligt, om de førstefødte Børns ringere Kvalitet nu ogsaa er saa ringe, at det faar Indflydelse paa Racekvaliteten i Almindelighed, naar Antallet af førstefødte Børn stiger, fordi Fødselshyppigheden aftager, saa kan dette vel ikke benægtes, men man har ganske sikkert overvurderet Faren. Racekvaliteten er betinget af saa mange andre Forhold, at den ialfald kun til en vis Grad paavirkes af de førstefødte Børns større eller mindre Mængde, og særlig med Hensyn til Børnedødeligheden er det tilstrækkelig godtgjort, at den er betydeligt mindre i Familier med faa Børn end i Familier med mange. Ogsaa i denne Henseende maa man dog vogte sig for almindelige Slutninger. Medens Forholdene i Frankrig har en betydelig Stabilitet, fordi Fødselshyppigheden allerede i mange Aar har været ringe, er det ikke udelukket, at der i England og de øvrige engelsktalende Lande vil kunne paavises en virkelig Forringelse af Racekvaliteten som direkte Følge af den faldende Fødselshyppighed. Da den ægteskabelige Frugtbarhed aftager langt hurtigere i de velstillede Samfundsklasser end i Befolkningens lavere Lag, er det meget muligt, at der Haand i Haand med den deraf følgende sociale Forskydning vil gaa en Sænkning af det aandelige og legemlige Niveau, der kan blive skæbnesvanger for Nationen, hvis man ikke er opmærksom paa Faren. Ogsaa her i Landet er den aftagende Fødselshyppighed et socialt Fænomen, der kræver Opmærksomhed. Erfaringerne fra Frankrig tyder paa, at Bevægelsen neppe lader sig stanse, men der kan bødes paa Følgerne af den ved at værne om de Børn, der kommer, og da navnlig om de førstefødte, fordi de fra Naturens Haand er mindre godt udrustede til Kampen for Tilværelsen.

Digitized by Google

AUGUST BOURNONVILLE OG BALLETTEN.

I Anledning af Hundredaarsdagen for hans første Optræden paa det kgl. Teater.

Ved EDVARD AGERHOLM.

LØRDAG den 2. Oktober 1813 opførte det kgl. Teater, til Indtægt for Fattigvæsenet, Syngestykket „Skatten“ og *Galeottis* pantomimiske Sørgespil „Lagertha“. I Balletten fandtes to Børneroller, Regner Lodbroks og Lagerthas Sønner, hvoraf den ene hin Aften udførtes af Teatrets Balletmester *Antoine Bournonvilles* lille Søn *August*, en otteaarig „smuk og tækkelig“ Dreng med et „ovalformet, intelligent Ansigt og lange, lyse Lokker“. Det var første Gang, *August Bournonville* viste sig for Publikum paa den Scene, han siden, med enkelte Afbrydelser, viede hele sin Livskraft og sit fantasifulde Talent. Sine Kunstbegreber dannede denne Choreografiens Mester efter den gamle Indskrift over det kgl. Teaters Proscenium: *Ei blot til Lyst*, og af Balletkunstens Udøvere forlangte han først og fremmest „Flid i Øvelse og Udførelse, Omhu og Paapasselighed i Tjenesten, og en Opførsel, der var den dannede Kunstner værdig“, medens han betragtede „Sløvhed, Efterladenhed, Mangel paa den nødvendige Øvelse, Uefterrettelighed og upassende Adfærd“ som Forseelser, der „var Straf underkastede“. I de talrige Kampe, han maatte bestaa, for at hæve Balletten og dens Personale, samt værne om det alt erobrede Territorium i Kunstens Rige, trættedes til sidst den ellers ukuelige Mand, og 1. Januar 1861 meddelte han Teaterchefen, Gehejmekonferensraad *v. Tillisch*, at han ikke mere var til Sinds at forny sit Engagement ved det kgl. Teater, og at han ansaa sin Virksomhed i dets Tjeneste afsluttet, fordi han, der nu i mere end 30 Aar havde kæmpet for Ballettens æsthetiske og økonomiske Berettigelse, følte sig trykket baade som Kunstner og Embedsmand, ligesom han med Sorg mærkede sin Kunsts Existens undergravet, saavel *udenfra*, hvor „Rigsdagens mest fremragende Organer“ behandlede Balletten med Uvilje og Haan, som *indenfra* ved en Del af selve Teaterpersonalet, der vilde bevise, at Ballettens Afskaffelse maatte gavne de andre Kunstbrancher (*Skuespil* og *Opera*) og „skaffe deres Repræsentanter højere Løn“.

Mod denne Balletmesterens Beslutning indvendte Direktionen, at den danske Ballet stod og faldt med Bournonville, og at dens totale Opløsning vilde blive en Følge af hans Bortgang. I sit Svar (d. 5. Marts 1861) belyser Bournonville

Digitized by Google

i korte Træk sit Forhold til den danske Bailet:

„Den danske Ballet er ikke bleven til ved mig, men florerede allerede i min Forgænger *Galeottis* Tid. Fra hans Død af (1816) vegeterede den og tabte sin Betydning, indtil jeg ved min Hjemkomst (1829) vækkede den til fornyet Liv. De Farver, jeg har været saa heldig at udfinde som svarende til vore æstetiske Anskuelser og til de forhaandenværende Kræfter, have præget sig i det Balletrepertoire, som jeg efterlader. Jeg vil ikke pastaa, at disse Former af mig ere blevne udtømte, men da vore økonomiske Forhold paa den ene Side, og Kritikens og Blaserthedens Fordringer paa den anden og endelig den lange Række af foregaaende Kompositioner, der har betegnet min Virksomhed, sige mig tydeligt nok, at jeg kun har en Tilbagegang ivente, saa byder min egen Ære og Kunstens Tarv mig at afslutte min Balletkariere ved min Kontrakts Udløb.

Dersom det virkelig var Tilfældet, at Ballettens hele Eksistens var afhængig af min Person, vilde jo f. Ex. min svækkede Sundhedstilstand eller min dødelige Afgang ligefuldt bevirke dens Ophør — og under de heldigste Konjunkturer maatte den jo dog ældes og svækkes med mig, ja efter at være bleven en Genstand for Medynk og Haan, dog om nogle faa Aar tilligemed mig hjemfalde til Reduktion. Nu derimod, da jeg trækker mig tilbage i min Alders Kraft, staar Balletten i sin bedste Glans. Det vilde øjensynlig være uklogt at berøve Teatret en saa værdifuld Bistand, og ingen Bestyrelse kan være bekendt, med velberaad Hu, at lade en blomstrende Kunstbranche hensygne og forfalde. Jeg vil med Taknemmelighed indrømme, at denne Tendents, der har været saa ødelæggende for Ballettens økonomiske Forhold, ikke findes hos den nuværende Bestyrelse. Dog, i Fald man ønsker at se den Retning, hvori jeg har virket, repræsenteret, vil en stor Del af mine Arbejder kunne vedligeholdes af Personalets egen Midte, og jeg er vis paa, altid at se dem gengivne paa en tilfredsstillende Maade. Derimod blev det en Nødvendighed at imødekomme Trangen hos det yngre Publikum til *noget nyt*, der ligner Divertissements, der ikke gør Krav paa en Reflexion, Hjærtelighed og Begejstring, der tilhører en forsvunden Kunstperiode. Der udfordres nuomstunder noget mere blændende, letfordøjeligt og i kunstnerisk Henseende mindre fordringsfuldt end min Genre, der, som jeg nu meget vel indser det, har stræbt efter et uopnaaeligt Maal. Det vil da bero paa Bestyrelsens, Personalets og det dannede Publikums gode Smag, hvorvidt disse nyere Præstationer holde sig indenfor det skønnes og sømmeliges naturlige Grændser". Efter at have udviklet de skæbnesvangre Følger, en mulig Reduktion af Balletpersonalet vil blive for Teatret, ender hans Brev: „Det er vistnok ikke uden Vemod, at jeg siger min mangeaarige Virkekreds Farvel, men det er paa Tiden, at Følelsen viger Pladsen for den kolde Fornuft. *Dandsen* er ikke det Kald, hvori man fejrer sit 50 Aars Jubilæum. *Teatret* ikke den Valplads, hvorpaa det er hæderligt at falde. Ligesaa bestemt, som jeg i 1848 opgav min Stilling som udøvende Kunstner, ligesaa fattet er jeg nu paa at afslutte min Virksomhed som Lærer og Balletkomponist. Det er ikke umuligt, at jeg kunde skaffe mig en Beskæftigelse, hvor jeg kunde gjøre min kunstneriske Erfaring frugtbringende paa en anden Maade, men hvilken Skæbne, der endnu maatte være mig forbeholdt, skal jeg aldrig tabe Erindringen om det gode og skønne, jeg har oplevet paa den danske Scene, og mine bedste Ønsker skulle følge mine elskede Kunstfæller".

Til Held for Balletten genoptog Bournonville dog atter sin Virksomhed efter fire Aars Forløb og endnu den Dag i Dag, 100 Aar efter Mesterens første Optræden paa den danske Skueplads, lever og virker August Bournonville i *den danske Ballet.*

Digitized by Google

HVAD ER REKYL —?

Af Premierløjtnant HALVOR JESSEN.

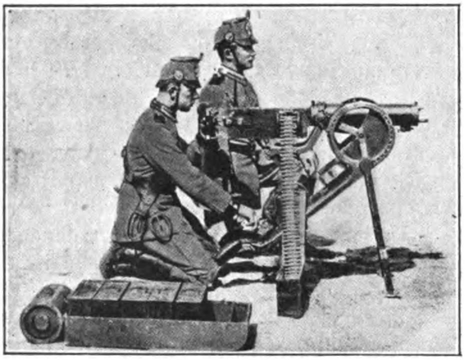

Fig. 1. Den tyske Maxim-Mitrailleuse i Stilling.

GAAR man ud fra — og den Mulighed tør vi vel desværre ikke betragte som udelukket — at den danske Hær først vil blive mobiliseret i allersidste Øjeblik, muligvis først, naar Fjenden allerede har sat Foden paa dansk Grund, saa vil de danske Liniebatailloner, der for en stor Del bestaar af gammelt Mandskab, og som kun har faaet en højst nødtørftig Uddannelse, komme til 1—2 Dage efter Mødet under Fanerne at kæmpe mod fjendtligt Infanteri, der bestaar af ungt Mandskab, har en lang Uddannelsestid bag sig, ja som muligvis for største Delen er inde til dets første, 2-aarige Uddannelse ved Hæren.

Man skulde da synes, at der var al Anledning til, at man her i Landet søgte til det yderste at udnytte Nutidens Opfindelser pas det tekniske Omraade, saaledes at man ved Hjælp af Nutidens bedste Vaaben bestræbte sig for at udligne den Underlegenhed paa Personellets Omraade, som ingen vil nægte i høj Grad er til Stede.

Men tvertimod!

Vi har i en lang Aarrække roligt set paa, at vore Naboer forsynede deres Infanteri med det i Udlandet højt vurderede Vaaben *Mitrailleusen*. — De, der skulde give vort Infanteri dette Vaaben, erklærede i sin Tid ikke før at have hørt Tale om Maskingeværer eller Mitrailleuser — altsaa hvorfor skulde den danske Hær have dette Vaaben? Og altsaa strøg man den Bevilling!

I 1870—1871 bragte Franskmændene første Gang dette Vaaben til Anvendelse; deres højtstemte Forventninger blev dog fuldstændig skuffede; dels led deres Mitrailleuser af visse tekniske Mangler, og navnlig var den taktiske Anvendelse af Vaabnet ganske forfejlet; man havde nemlig tænkt sig, at Mitrailleuserne ganske skulde kunne erstatte Artilleri — et Standpunkt som samtlige Nutidens Reglementer paa det stærkeste tager Afstand fra. I Murene i den fra Slaget ved Wörth bekendte Bruch Mühle har jeg set Virkningerne af de franske Mitrailleuser i 1870 — Udhulninger af en Haands Størrelse frembragt af Mitrailleusernes Hundreder af Projektiler, en uøkonomisk Anvendelse af Infanteriammunition; hvorfor nemlig anvende 100 Projektiler for at gøre 1 Mand ukampdygtig, naar 1 Projektil er tilstrækkeligt?

Midt i 80'erne fremstillede saa den amerikanske Ingeniør Maxim sin betydeligt forbedrede Mitrailleuse; men endnu skræmmede de franske Erfaringer fra 1870—1871 Militærstaterne fra at indføre Mitrailleusen i Hærene, og det var først, efter at Mitrailleusen i Kolonikrigene og navnlig i Boerkrigen havde bevist sin store Kampværdi, at Konstruktionen af Mitrailleuser tog Fart. Ved Aarhundredets Begyndelse indfører Tyskland Maxim-Mitrailleusen (se Fig. 1), Frankrig Hotchkiss (Puteaux-) Mitrailleusen, Østerrig Schwarzlose-Mitrailleusen. Ogsaa Danmark fulgte med i denne Vaabenindustri, idet Generalmajor V. H. O. Madsen omkring 1900 konstruerede sit Rekylgevær, (se Fig. 2—4), eller som det benævnes i Udlandet: „Gewehr-

Digitized by Google

mitrailleuse (fusil-mitrailleuse) Madsen", „Rexergeværet" og „Rekyl".

Maxim-, Hotchkiss- og Schwarzlose-Mitrailleusen kaldes „egentlige Mitrailleuser (Maskingeværer)" og kan afgive 400—500 Skud pr. Minut. Rekylgeværet hører til Vaabenkategorien „Geværmitrailleuser", der skyder 200—300 Skud pr. Minut, og udmærker sig ved deres geværlignende Udseende og ved at kunne transporteres og betjenes af 1 Mand.

Fælles for alle Mitrailleuser er, at de anvender det paagældende Lands Infanterigeværammunition. Den store Skudhastighed opnaas ved, at hvert Skud ved sin Affyring besørger Aabning af Mekanismen, Udkastning af det benyttede Patronhylster, Indførelse af en ny Patron, Spænding af Hanen, Lukning af Mekanismen og Affyring af næste Skud; ved blot at virke paa Aftrækkeren afgives saaledes af alle Mitrailleuser (Rekylgeværer) 25—30 Skud i 2—3 Sekunder.

Drivkraften, der sætter Mekanismen i Bevægelse, er for Maxim-, Schwarzlose- og Rekylgeværer *Rekylen*, for Hotchkiss- (Puteaux-) Mitrailleusen Krudtgassen, der gennem en Aabning midt paa Piben strømmer ud og paavirker et Stempel.

Det tilsyneladende svære Løb paa Maxim-Mitrailleusen er en Vandkappe, der omslutter selve Piben; det deri værende Vand er bestemt til at afkøle Piben, naar denne under Skydningen bliver ophedet. Vandet bringes ret hurtigt i Kog og maa stadig fornyes; for at formindske Ulempen ved de Vanddampe, der herved udvikler sig om Mitrailleuserne, og som vilde røbe Mitrailleusernes Standplads, bortledes Vanddampene gennem en Slange til en Vandbeholder, hvor Dampene saa vidt muligt fortættes.

Hotchkiss-Mitrailleusen og Rekylgeværet bruger Luftafkøling, undertiden i Forbindelse med Vandafkøling.

Maxim- og Schwarzlose Mitrailleusen benytter Ladebaand med 250 Patroner (se Fig. 1), Hotchkiss-Mitrailleusen og Rekylgeværet stive Ladebaand (Magasiner) med 25 Patroner. Patronerne medføres i Kasser eller Tasker, hver med 1 Baand à 250 Patroner eller 10—12 Magasiner à 25 Patroner.

Teoretisk kan Maxim- og Schwarzlose-Mitrailleusen bortskyde Ladebaandets 250 Patroner i ca. $^1/_2$ Minut, i Praxis maa dog Ilden afbrydes nogle Gange i Løbet af det halve Minut, for at Sigtet kan blive korrigeret. For alle Mitrailleuser bliver da den normale Skudhastighed under feltmæssige Skydninger ikke over 300 Skud pr. Minut.

I Tyskland sker Transport af Mitrailleusen og Ammunition udelukkende paa 2- eller 4-spændige Køretøjer, i Østrig udelukkende

Fig. 2. Rekylgeværet under March.

Digitized by Google

Fig. 3. Rekylskytte med 2 Hjælpere rykker i Stilling.
Hver Hjælper medfører 800 Patroner til Rekylgeværet.

paa Heste; i Frankrig dels paa Heste og dels paa 4-spændige Vogne. Patronforsyningen i forreste Linie er pr. Maskingevær 10—14,000 Patroner, pr. Rekylgevær 4000 Patroner.

Under saavel den russisk-japanske Krig som i Balkankrigen har Mitrailleuserne været anvendt og vist deres store Kampværdi. Tropper, der med største Dødsforagt har stormet fjendtlige Stillinger, har næppe været til at drive frem mod Forskansninger, hvor Mitrailleuser var i Stilling. Mitrailleusernes Betydning ligger ikke blot i deres reelle Kampværdi, i den ødelæggende Virkning, de har mod saarbare fjendtlige Maal, men ogsaa i den moralske Virkning af deres automatiske Ild, lammende paa Angriberen og løftende for egne Tropper.

Med Bekymring har vi danske Officerer set paa, hvorledes Spørgsmaalet om det danske Fodfolks Forsyning med Mitrailleuser stadig blev skudt ud, samtidig med at Udlandet i stadigt stigende Antal forsynede deres Fodfolksafdelinger med Mitrailleuser.

Saa rejstes Frivilligbevægelsen herhjemme, takket være Eksemplet fra en enkelt Mands enestaaende Offervillighed, og i Løbet af det sidste Par Aar er det ene frivillige Korps efter det andet dukket op rundt om i Landets forskellige Egne — alle bevæbnede med vort danske Rekylgevær; ved Opvisninger paa Skydebaner og under de frivillige Korps' Øvelser har Rekylgeværet ved sin automatiske Ild talt sit indtrængende og let forstaaelige Sprog. Her var et Vaaben, hvis Betydning for Danmarks Forsvar selv den, der ingen militære Forudsætninger havde, kunde forstaa. Og nu er Vejen forhaabentlig banet for Vaabnets Indførelse i vort Fodfolk.

Rekylgeværet har allerede en smuk Krigshistorie bag sig. I den russisk-japanske Krig (se Fig. 5) bestod det paa den smukkeste Maade sin Ildprøve; mest bekendt er her

Digitized by Google

den russiske General Samsonows Rapport om Rekylgeværets Deltagelse i Slaget ved Nantchend den 8. Juni 1905; i 3 Timer holdt her 4 Rekylgeværer alene Stand mod et japansk Infanteriregiment, der forsøgte at omgaa den russiske venstre Fløj; Japanerne naaede efterhaanden ind paa 300 Meters Åfstand, men herefter blev alle deres Angreb slaaede tilbage, og de trak sig tilbage, forfulgt af 2 russiske Kavalleriregimenter, der under Kampens Begyndelse var tvungne tilbage fra den Stilling, hvori Rekylgeværerne laa. Under Dagens Kamp havde de 4 Rekylgeværer bortskudt 38,300 Patroner.

I de sidste Aar har der i Udlandets militære Presse været ført en livlig Diskussion om Mitrailleusernes taktiske Anvendelse; og de nye Reglementer viser en fuldstændig Ændring i de Anskuelser, der var gældende før den russisk-japanske Krig. Fra at være Afdelinger, der mere eller mindre lignede Artilleri (jvfr. Fig. 1) og anvendtes som Artilleri forlanges der nu, at Mitrailleuseafdelingerne skal være Infanteri, skal beskyde de samme Maal som Infanteriet og følge og understøtte Infanteriets Skyttekæder indtil den sidste Stilling før Stormen.

Et Blik paa hosstaaende Billeder vil vise, i hvor langt højere Grad Rekylgeværet egner sig til denne Opgaves Løsning end de tunge Mitrailleuser. Og hertil kommer, at man for hver tung Mitrailleuse kan anskaffe mindst 12 Rekylgeværer.

De tunge Mitrailleusers Præcision er større end Rekylgeværets. Javel! Men se engang paa Figur 1, hvorledes Mitrailleuseskytten under Skydning med sin højre Haand drejer paa et Rat, hvorved Pibens Munding bevæges op og ned, medens den venstre Haand samtidig virker paa Aftrækkeren og bevæger Mitrailleusen frem og tilbage i vandret Plan. Ilden sprøjtes ud over et 50—300 Meter bredt og dybt Terrainbælte; mod feltmæssige Maal paa mere eller mindre ukendt Afstand og under vekslende Lufttæthed og Vindstyrke duer for stor Præcisionsskydning nemlig ikke.

I de Konkurrenceskydninger, der i det sidste Par Aar har været afholdt i Udlandet mellem Rekylgeværer og tunge Mitrailleuser, har Rekylgeværet paa en særdeles smuk Maade hævdet sin Stilling.

I Slaget ved Mukden erobrede Japanerne 2 Rekylgeværer, og skønt de under Krigen havde god Nytte af deres Hotchkiss-Mitrailleuser, har de dog forstaaet Betydningen af at knytte de lette Rekylgeværer til den mobile Felthær og har nu med ovennævnte 2 Rekylgeværer som Model tildelt hvert Infanterikompagni 2 Rekylgeværer.

Her i Danmark er Rekylgeværet indført i Rytteriet med 4 pr. Eskadron, og endvidere er det indført i stort Antal ved Kyst- og Fæstningsartilleriet.

I vore frivillige cyklende Rekylkorps har Hæren faaet et betydningsfuldt Supplement,

Fig. 4. Rekylgeværet i Stilling. (I Fig. 6 ses Magasinet paasat.)

Digitized by Google

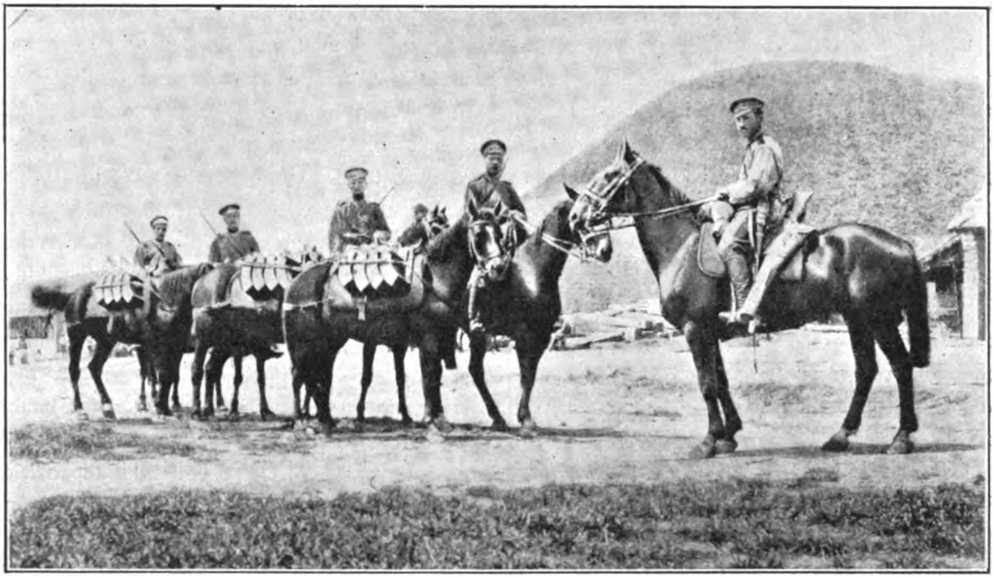

Fig. 5. Rekylgeværet i det russiske Kavalleri under den russisk-japanske Krig. Rytteren i Forgrunden til højre har Rekylgeværet anbragt paa Saddelen; hver af Pakhestene bærer 1600 Patroner (8 Ammunitionstasker) til Rekylgeværet.

der navnlig vil komme vort faatallige Rytteri til Gode og lette dets Løsning af mange Opgaver. Endvidere vil disse Korps være en udmærket mobil Reserve for de højere Førere til hurtig Anvendelse paa truede Punkter og til Imødegaaelse af truende omgaaende Bevægelse; men til en almindelig Forstærkning af Fodfolkets Kampfront under Fægtning er hverken deres Antal eller Uddannelse tilstrækkelig; hertil er et intimt Samarbejde med Fodfolkets Afdelinger under Uddannelsen i Fredens Dage nødvendigt, og dette Samarbejde kan ikke etableres med frivillige Korps, der kun har Søndagen til Raadighed.

De cyklende Korps' store Hurtighed bør udnyttes ved de ovenfor omtalte Opgaver; for Fodfolkets Rekylgeværformationer er den store Hurtighed unødvendig, og Cyklerne er her lidet anvendelige som Ammunitionstransportmiddel under Fægtning.

I indeværende Sommer afholdes der ved Fodfolket Forsøg med 8 Rekylgeværer ved en Bataillon, organiseret omtrent som vist paa Fig. 7. Saafremt Ammunitionsvognene viser sig tilstrækkelig stærke og saa lette, at de kan følge Bataillonen gennem Terrainet, staar vi her overfor ikke blot den billigste, men — efter min Mening — ogsaa overfor den i taktisk Henseende bedste Form for Indførelse af Mitrailleuser ved vort Fodfolk.

Udgifterne til Anskaffelse af de nødvendige Rekylgeværer til Fodfolket, komplet udstyrede med Ammunitionstasker og Ammunitionsvogne, vil ikke overstige 200—250,000 Kr. Den Udgift skulde ikke være uoverkommelig. Og den er i hvert Fald *nødvendig*.

Hvad er Rekyl —?

Rekylgeværet er en ret kompliceret og fint forarbejdet Mekanisme, hvis forskellige Bestanddele kan deles i 2 Hovedgrupper, nemlig:

a. *Den faste Del:* Overrør (A), Glidekasse (B) og Aftrækkerblik med Skæfte (C).

b. *Den bevægelige Del:* Pibe (b), Laasestol (c) og Bundstykke (f. h.); ved hvert Skuds Afgang bevæger denne Del sig i

Digitized by Google

Overrør og Glidekasse ca. 5 cm tilbage og derefter det samme Stykke frem: 25 Gange i 2—3 Sekunder under automatisk Skydning.

Overrøret er gennemhullet, for at Varmen, der under en længere Skudrække bliver meget betydelig, kan slippe ud. Fortil er Overrøret omsluttet af en Ring med Hængselsøjer til Benene, der under Transporten bliver holdt sammen med en Laas (se Fig. 2). Hvert Ben bestaar af 2 i hinanden forskydelige Rør, af hvilke det inderste er forsynet med en Fod.

Under Kolben er anbragt en Understøtter, der ved Hjælp af en Stilleskrue let kan gives forskellige Højder, saaledes at Sigtet rettes mod Maalet (se Fig. 4, hvor Skytten med venstre Haand omfatter Stilleskruen).

Naar man vil skyde med Rekylgeværet, skal det først lades d. v. s. Magasinet (q. r.) med 25 Patroner paasættes, og Haandtaget trækkes tilbage, hvorved den første Patron fra Magasinet trykkes ind i Geværet, klar til at indføres i Kammeret (b i Fig. 8) og til at affyres.

Skydningen kan udføres enten som Enkeltskydning eller som automatisk Skydning. Ved den første Skydemaade maa Skytten for hvert Skud trykke paa Aftrækkeren (v), idet Rekylen selv besørger Ladning, Udkastning af Hylstret og Indføring af en ny Patron; ved automatisk Skydning har Skytten kun at holde fast paa Aftrækkeren, idet Geværet da tillige selv besørger Affyringen, og herved opnaas den store Skudhastighed af 25 Skud i 2—3 Sekunder.

Hvorledes arbejder nu Rekylgeværets enkelte Dele under Skydning? (Se Fig. 8—10).

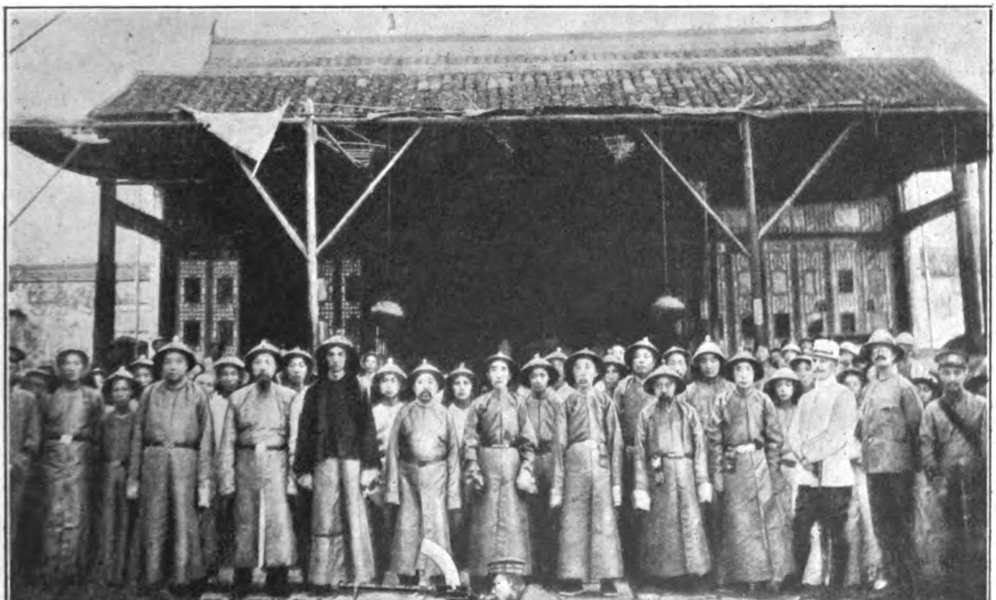

Fig. 6. Rekylgeværet i Kina.
Rekylgeværet er indført i stort Antal i Kina og har fundet udstrakt Anvendelse under de kinesiske Oprør.

Digitized by Google

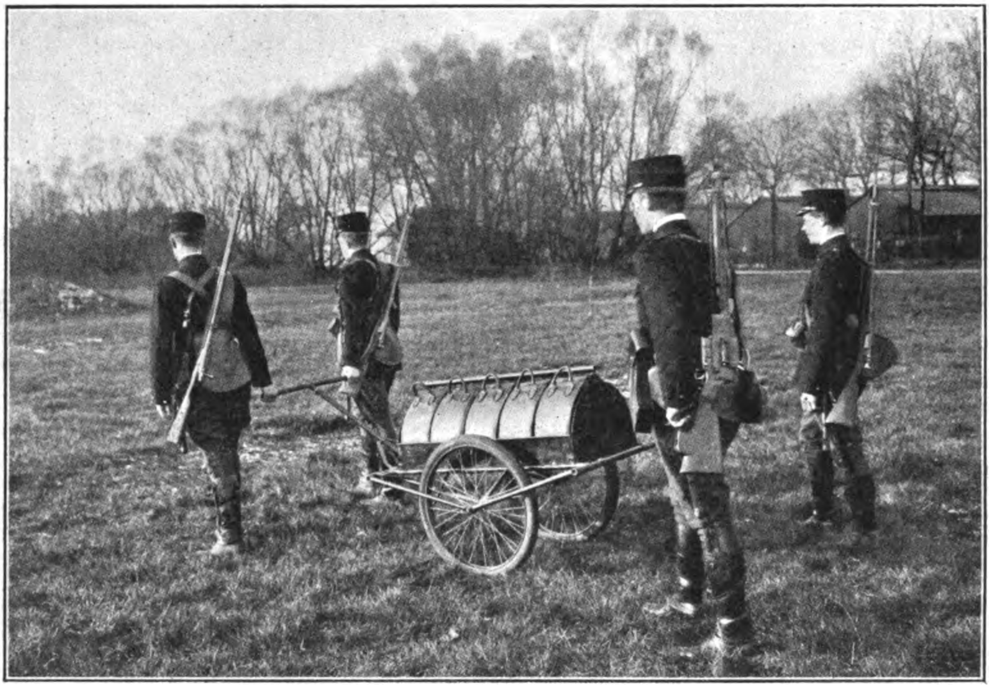

Fig. 7. Forsøg ved Fodfolket i 1913 med 8 Rekylgeværer ved en Bataillon.
Til hvert Rekylgevær hører 1 Rekylskytte og 3 Hjælpere med Gevær 1889, samt en Ammunitionsvogn med 2000 Patroner. Vognen skal følge Bataillonen gennem Tarrainet og trækkes som Regel af 2 Mand, over vanskeligt Terrain af alle 4 Mand.

Vi gaar ud fra, at Geværet er ladt, d. v. s. der er Patron i Kammeret, Laasen er lukket og Hanen spændt (se Fig. 8).

Naar man nu trækker Aftrækkeren (v) tilbage, slaar Slagarmen (t) ned, rammer Slagvippen (s), der giver Slaget videre til Slagstiften (h), hvis Forende endelig rammer Patronens Fænghætte.

Den ved Patronens Affyring opstaaede Rekyle (Tilbageslag) trækker Pibe, Laasestol og Bundstykke tilbage; samtidig gaar Bundstykkets Forende noget opad, idet dens Sporknast (i) glider op over Knasten (k); herved er der blevet aabnet for Kammeret, saaledes at det tomme Hylster kan kastes ud (se Fig. 9). Under denne tilbagegaaende Bevægelse støder tillige Patronførerens (l) fremadvendende Arm mod Patronførertanden (w), hvorved Patronførerens øverste Del med sit Hoved (n) føres tilbage.

Naar Tilbageløbet er endt (se Fig. 9), drives Piben (b) med Laasestol (c) o. s. v. igen fremad af Rekylarmen (a. e). Herved støder Bundstykkets Sporknast (i) mod den bageste højeste Kant af Sporet (k), glider ned ad dettes bageste Flade og sænker derved Bundstykket (f) saaledes, at den næste Patron fra Magasinet kan finde Plads paa Bundstykkets øverste Flade foran Patronførerhovedet (se Fig. 10). Ved den videre Fremadbevægelse, ved hvilken Sporknasten (i) glider langs med Sporets (k) nederste Side, slaar Patronførerens bagud vendende Arm mod Patronførertanden (w), hvorved da Patronføreren drives fremad, og Patronen skubbes ind i Kammeret. Ved Slutningen af Frem-

Digitized by Google

løbet støder Sporknasten (i) mod den nederste skraa Flade (x) af Sporet og hæver derved

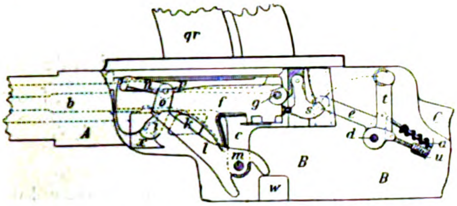

Fig. 8. Laasen er lukket.
Patron i Kammeret (b) og Hanen spændt.

atter Bundstykket (f) op i sin vandrette Stilling, saaledes at det lukker for Patronen.

Slagarmen (t) er under Tilbageløbet blevet spændt og holdt tilbage af en Stopper (ikke vist paa Tegningen), og Geværet er saaledes atter klar til Affyring, idet jo ved Affyringen Hylstret er udkastet, en ny Patron indført og Hanen spændt.

Holdes Aftrækkeren (v) stadig tilbage, foregaar Affyringen automatisk, idet Slagarmen (t) da, saa snart en ny Patron er indført i Kammeret, af sig selv slaar ned.

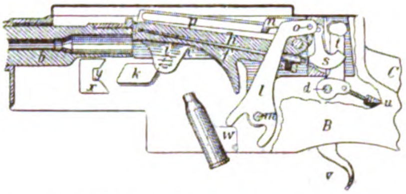

Fig. 9. Laasen under Tilbageløbet; Bundstykket løftet, saa at Hylstret kan kastes ud.

Slippes Aftrækkeren, ophører Skydningen selvfølgelig straks.

Vore frivillige cyklende Rekylkorps tæller i Øjeblikket c. 800 Cyklister; af disse er c. 200 bevæbnede med Rekylgeværer, Resten med Geværer 1889, og der meldes stadig om Oprettelse af nye Korps — et glædeligt Tegn paa den voksende Forsvarsvilje i Folket.

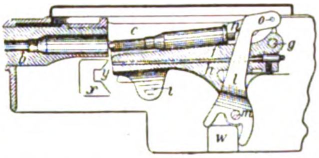

Fig. 10. Laasen under Fremløbet; den ny Patron foran Patronføreren, klar til at føres ind i Kammeret.

Digitized by Google

REJSEDAGBOGEN

Af Julius Clausen.

I.

KORSØR—KIEL.

Den synger paa sit sidste Vers den gamle Rute. De Rejsende er faa og Underskuddet er stort. Strømmen gaar andre Veje, over Gjedser og Trelleborg, og om nogle Aar kommer mulig andre til.

Men Korsør—Kiel har sin Historie. Den begyndte den Februardag i 1764, da Jens Baggesen saa Lyset i Korsør gamle Fæstning i Kornskriverens smaa Stuer.

Jens Baggesen — i dit Liv, i din Aand, i din Færden gaar Rejsen fra Nord til Syd og fra Syd til Nord, fra Danmark til Tyskland, og fra Tyskland til Danmark!

Du, den evige Vandringsmand, som aldrig fandt Freden, men altid higede ud, til ny Rejser, til ny Mennesker, til ny Oplevelser. Du, Udveens Legemliggørelse, Du, den danskeste af alle, og Du, som forstod Germaneren bedre end nogen anden Dansk — Du er selveste Korsør—Kiel.

Til Kiel gik Korsørsønnens første Udenlandsfærd, og paa Kiels Kirkegaard lagde han sine trætte Lemmer.

Og hvad lærte Du derude i det fremmede? Du lærte Nationalgiftblanderiets Vederstyggelighed, Du tilegnede Dig det attende Aarhundredes store Broderskabstanke, det ny Evangelium: „Alle Menschen seien Brüder“, Du oplod dine Øjne for Bjergets Vælde, Du, den fødte Sletteboer. Og Du fortalte derom, Du Sprogets store Mester, der aldrig glemte Modersmaalets hellige Lyd.

Men din evige Hast, din nervøse Jagen satte kun lette Spor. Hvorledes udholdt dog Du, den stadig omskiftelige, den ustanselige „Vandrer om i Syd og Nord“ Postvognens langsommelige Støden over Lüneburger-Hedens lyngdække Øde eller dens kvalme Luft paa de elleve Dages og Nætters Rejse fra Paris til Hamborg?

I Kraft af din Fantasi, der lod Synerne skabes for Dig, hvor dine Medrejsende sov eller gloede; i Kraft af din Evne til af den mindste Oplevelse at skabe et Eventyr.

Men om Du nu om Aftenen havde kunnet borde Dampskibet i din Fødeby, for næste Morgen aarle at stige ind i Pariser-Expressen i Kiel og være i Verdensbyen femten Timer efter.

Hvad mon Du da havde sagt?

— Hosiana, havde Du raabt, Du evig Begejstrede, Du fødte Enthusiast. Og om Du paa Rejsen havde set Luftskibet krydse din Vej, var Du faldet ned paa dine Knæ og Taarerne var strømmet Dig ned ad Kinderne, Du vidtfarende, letbevægelige.

Med et ømt vemodigt Smil krystede Du den Plet af Jord, der havde set Dig vaagne — for ingensteds var Roserne saa røde. Men naar Farven var falmet og Duften veget, da søgte Du ud, søgte videre og videre frem. Thi dér bag Bjerget, bag den synkende Sol maatte Lykken ligge.

Du Verdensvandrer! Som en arm og forpjusket Fugl, ribbet for dine Fjer og dine Drømme søgte Du hjem til din Barndomsrede for at dø.

Men Du naaede ikke Sjællands Strand. Døden var hastigere end Du. Dér hvor Du først satte din Fod i det tyske Land, dér indhentede den Dig.

Faa Skridt fra Jernbanestationen i Kiel hviler nu dine Ben paa Süd-Friedhof. Exprestoget farer forbi din Grav, og Vejen gaar vesterud, og den gaar østerud. Og Du smiler under Stenen. Det gungrer og drøner over dit Hoved, men Du smiler, Du følger dem — alle de travle Vandringsmænd.

En bedre Hvileplads kunde man ikke have givet Dig.

Thi Du er selveste Korsør—Kiel.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Vivisektionens Anvendelse i England. Bevægelsen imod Vivisektionen har i det sidste Aar givet sig ret kraftige Udslag i England, hvor saaledes den mod den bekendte Dyreven, Frk. *Lind af Hageby* for „blackmail“ anlagte Proces gav Anledning til en Mængde Vidneforklaringer og Indlæg for og imod Betydningen og Berettigelsen af at foretage lægevidenskabelige Eksperimenter med levende Dyr. Paa den store Lægekongres i London i August vedtoges imidlertid en Udtalelse, der betonede Berettigelsen af saadanne Eksperimenter og deres Nødvendighed for Videnskaben i dens Arbejde til Gavn for Menneskeslægten.

Nu har nylig det engelske Indenrigsministerium udsendt en Beretning, der viser Antal og Art af de Eksperimenter, der i Aaret 1912 er foretagne i Storbritannien og Irland paa Grundlag af de af Ministeriet udfærdigede Bevillinger.

Tallet paa udfærdigede Bevillinger var 598, hvoraf dog 151 ikke blev benyttede. Der blev foretaget i alt 83,599 Eksperimenter, hvilket er 11,604 færre end i 1911. Godt 5000 af samtlige Eksperimenter faldt ind under Rubriken store og alvorlige Forsøg, og af disse var igen 2803 af den Art, at Dyret ifølge Lovens Bestemmelse skal holdes bedøvet hele Tiden, medens Forsøget staar paa, eller dræbes, saafremt der er Sandsynlighed for, at Smærten vil vedvare efter Narkosens Ophør.

Det kræves, at alle Operationsindgreb skal foretages under aseptiske eller antiseptiske Forholdsregler, saaledes at Dyrenes Saar saa vidt muligt kan heles uden Smærte, og saafremt disse Forholdsregler svigter — saaledes saafremt der støder Suppuration til — skal Dyret dræbes. Det anføres fremdeles i Beretningen, at naar Saarene er helede, er det sjældent, at Dyrene føler Smærte, og at saaledes Bortiagelsen af vigtige Organer, f. Eks. Dele af Hjærnen, og de degenerative Forandringer, disse Operationer foranlediger, ikke medfører Smærtefornemmelser.

De Forsøg, der blev foretagne uden Anvendelse af Narkose, var næsten alle Inokulationer, af hvilke iøvrigt en meget stor Procentdel gav et negativt Resultat. Ikke mindre end 24,870 af samtlige Forsøg var knyttede til Undersøgelser vedrørende Kræft, og Hovedparten af disse Forsøg blev foretagne paa Mus. 12,000 af Forsøgene gik ud paa Fremstilling og Undersøgelse af Antitoksin Serum og Vaccine.

Populære Vejrspaadomme. Den gamle Tro paa Himmellegemernes og navnlig Maanens Indflydelse paa Vejret holder sig med en forbavsende Fasthed i Landbefolkningen. Der gives en Mængde Regler, som tit har antaget Ordsprogsform, og som ved deres Ælde aftvinger Respekt som Udtryk for adskillige Slægtleds Erfaringer: grøn Jul giver hvid Paaske; tidlig Vinter hører tidlig op; megen Regn om Vinteren giver smukt Foraar; efter roligt Efteraar følger koldt Foraar, o. s. v.

At saadanne Regler viser sig ganske uholdbare, naar de underkastes en kritisk Prøve, er Gang paa Gang bleven godtgjort. Nu for nylig har Meteorologen *Eisenlohr* i Karlsruhe undersøgt 93 saadanne Regler. De fleste viste sig ganske urigtige, en Det ret upaalidelige, og kun ni af dem var rigtige. Ser man nøjere til, opdager man snart, at deres Rigtighed beror paa, at de udtrykker Sandheder, som er kendte ad anden Vej. Man siger, at naar Dagene begynder at blive længere, begynder Kulden først at komme. Det udtrykker den af Astronomien gennemskuede Kendsgerning, at den største Vinterkulde ikke indtræffer med den korteste Dag (i December), men først senere, naar Solen staar højt over Horisonten og er længere

Digitized by Google

Tid fremme. Aarsagen dertil er den skæve Stilling af Jordaksen til Jordbanen omkring Solen. Naar den korteste Dag forlængst er forbi, kan Jorden endnu selv mildne Klimaet noget ved at afgive noget af den Solstraalevarme, den har modtaget fra Solen i den foregaaende Sommer.

I saadanne Tilfælde som dette ligger der altsaa nogle almindelige Erfaringer til Grund, men ganske meningsløse er de Forestillinger, der knytter sig til enkelte bestemte Dage, og som endnu er Genstand for megen Overtro, f. Eks. at Regn paa Syvsoverdag giver Regn hver Dag i syv Uger.

Folk som opholder sig i det Frie, saasom Jægere og Fiskere, kan sikkert gennem mange Aars Iagttagelser naa til en vis Dygtighed i at forudsige Vejret, men det drejer sig altid kun om Timer, sjældent om Dage. Noget langt rækkende Vejrinstinkt eksisterer ikke! Resultatet af en videnskabelig Undersøgelse af alle Slags Vejrspaadomme er da det, at den rent videnskabelige Meteorologi er den bedste, endskønt den endnu ikke er kommet længere end til, — med alle sine tekniske Hjælpemidler, først og fremmest Telegrafen — at forudsige Vejret med nogen Sikkerhed fra 24 til 48 Timer. Paa Meteorologiens Omraader griber saa mange forskellige Aarsagsrækker ind i hverandre, at vi med et helt Aarhundredes opdyngede uhyre Samlinger af Iagttagelser ikke er i Stand til at rede dem ud fra hverandre.

Det traadløse Kompas. Af de mange Opfindelser, der har de elektriske Bølger til Forudsætning, er der vel faa, som i praktisk Betydning kan staa Maal med det traadløse Kompas. Ved Hjælp af dette er Sømanden nemlig i Stand til paa Punkt og Prikke at bestemme det Sted, hvor hans Skib befinder sig, naar Taagen staar tyk og tæk og umuliggør al Observation.

Dette Kompas er opfundet af de italienske Officerer Bellini og Tosi og gaar derfor ofte under Navnet: Bellini-Tosi-Kompasset. Det blev i Fjor underkastet en Række Prøver, der alle forløb højst tilfredsstillende. Prøverne fandt Sted ud for den franske Atlanterhavskyst. Her blev der fra forskellige Stationer ved Hjælp af elektriske Bølger udsendt Signaler til Forsøgsskibet ude paa Havet. Viseren paa det traadløse Kompas angav da rent automatisk, i hvilken Retning hver af de signaliserende Stationer laa. Det følger af sig selv, at de forskellige Stationer anvendte forskellige Signaler, kendte af Skibets Fører. Herved var Muligheden for en Forveksling af Stationerne udelukket.

Ved Hjælp af det traadløse Kompas kan Sømanden altsaa nøjagtig afgøre, i hvilken Retning de forskellige signaliserende Stationer ligger, og derved med absolut Sikkerhed bestemme, hvor hans Skib befinder sig, og i hvilken Retning han sejler, selv om Taagen er aldrig saa tæt.

Bølgernes Højde. Oceanografen *Vaughan Cornish* har nylig foretaget en Mængde Maalinger for at faa afgjort det meget omstridte Spørgsmaal: Bølgernes Højde? Han mener at kunne fastslaa som godtgjort, at Bølgerne i det nordlige Atlanterhav aldrig opnaar en større Højde end 43 Fod, om end de ved Interferensvirkninger ɔ: ved at to Bølger mødes, kan hæve sig til en Højde af 59 Fod. Hvad angaar Bølgebredden ɔ: Afstanden fra Kam til Kam, anslaar han denne til ca. 400 Fod i Atlanterhavet. Andre Iagttegere hævder, at de har maalt Afstande af indtil 650 Fod fra Kam til Kam. — De højeste Bølger findes forøvrigt ikke i Atlanterhavet, men i Oceanet syd for Kap Horn og syd for det gode Haabs Forbjerg. Man har her set Bølger, der maalte over 1100 Fod fra Kam til Kam.

Solens Bevægelse. Ligesom Maanen bevæger sig omkring Jorden og Jorden omkring Solen, saaledes bevæger ogsaa Solen sig omkring en større Klode eller maaske en Samling af Kloder ude i det uendelige Verdensrum. Thi i Kraft af Loven om den almindelige Tiltrækning, Støv som Stjerner imellem, kan intet Himmellegeme, det være sig nær eller fjern, forblive i Ro.

Nylig har Atronomen Professor *Boss* foretaget en Del nye Observationer til nøjere Bestemmelse af Solens Bevægelseshastighed. Hans Resultater, der nu foreligger i *Astronomical Journal*, viser, at denne Hastighed beløber sig til 24 km i Sekundet. Før har han foretaget Observationer i samme Øjemed, men fik da en Hastighed af kun 20 km i Sekundet. At han ikke fandt et større Tal, skyldes efter hans Formening en Fejl i den spektroskopiske Metode, han den Gang anvendte.

Digitized by Google

Fra Verdensmarkedet.

Et hæsligt Guldland. Verdens samlede Guldproduktion beløb sig i Aaret 1912 til en Værdi af ca. 98 Millioner Pd. St., og heraf kom ikke mindre end de 38 Millioner fra Rand-Distriktet i Syd-Afrika. Man vil herved kunne forstaa, i hvor høj Grad Evropas Guldforsyning — og dermed Finans- og Forretningslivet har været truet af de Arbejderuroligheder, der i Sommer har hersket i de sydafrikanske Guldmine-Distrikter, og som blussede op i de blodige Tumulter i Johannesburg.

Nu maa man imidlertid ikke tro, at Guldet i Sydafrika „ligger Dig for Din Fod". Man kan om Udvindingen af det ædle Metal dernede med større Ret benytte Udtrykket Guldtilvirkning end Guldgravning, thi Ertsen er ikke meget righoldig og det er en meget besværlig Proces at faa det rene Metal udskilt. I de rigeste Miner indeholder Ertsen ca. $^1/_2$ ounce Guld pr. Ton, men den Mængde Erts, der overhovedet indeholder Guld, er saa uhyre, at den praktisk talt maa kaldes uudtømmelig. Hvorvidt det kan betale sig at udvinde Guld af den, afhænger imidlertid af Arbejdspriser og Bekostningen ved Anskaffelse og Drift af Maskiner — maaske ogsaa paa den mulige Opdagelse af nye kemiske Udvindings-Metoder. De tarveligste Miner, der for Tiden er i Drift, giver omtrent $^1/_3$ ounce Guld pr. Ton.

Med det poetiske Begreb „Guldland" har Rand-Distriktet ikke meget at gøre. Det kan vistnok, uden at man gør det Uret, betegnes som en af de hæsligste og mest poesiforladte Egne i Verden. Det nøgne og golde Højland, der strækker sig i en Længde af ca. 60 eng. Mil, strutter med et Mylr af Skorstene og Mine-Nedgange og er dækket af uhyre Dynger af hæslige Slagger. Der er hedt om Sommeren og bidende koldt om Vinteren, Støvet fyger næsten altid over Landet, men naar dette undtagelsesvis ikke er Tilfældet, er Luften iøvrigt mærkelig klar og ren, omtrent som i det schweitziske Højland. Og midt i denne Kæmpeskov af sodede Skorstene er Byen Johannesburg, som nu har ca. 120,000 Indbyggere, vokset frem.

Rand-Distriktets Rigdom paa Guld blev først konstateret i Aaret 1886, men man forholdt sig iøvrigt en Tid lang ret tvivlende overfor Beretningerne herom, og mange ansaa de første Forsøg paa at eksploitere Guldlejerne som ren Svindel. Den afgørende Vending og det store Opsving i Guldindustrien skriver sig fra Opfindelsen af Udvindings-Processen ved Hjælp af Cyanid, som i 1890 begyndte at komme i almindelig Anvendelse. Hidtil havde man malet Ertsen til en tynd Grød, som man lod løbe over Kobberplader belagt med Kviksølv, som opfangede en Del af Guldet. Men det lod sig ved denne Metode ingenlunde gøre at faa udskilt alt Guldet, og man regner, at der i de vældige Dynger af Slagger og Affald rundt om i Rand-Distriktet endnu findes for over 20 Millioner Pd. St. Guld. Men efter at man havde fundet paa at behandle den Erts-Grød, der allerede har passeret de nævnte Kobberplader, med en Cyanid-Opløsning, er Minernes Produktivitet øget med 33 Procent, saa at flere Miner, som hidtil ikke ansaas for at kunne betale sig, nu forrenter sig udmærket. Opfindelsen af den nævnte Proces har ved Guldproduktionens stærke Forøgelse haft en ganske overordentlig Indflydelse paa Værdier og Priser Verden over.

Man frygtede en Tid, at de guldførende Lag ikke var synderlig dybe, saa at de vilde være udtømte indenfor en overskuelig Tidsgrænse, men Boringerne har vist, at denne Frygt er fuldkommen ugrundet.

Guldindustrien i Sydafrika sysselsætter naturligvis en meget betydelig Arbejdsstyrke, i 1911 25,000 Hvide og ca. 200,000 Indfødte.

En hvid Arbejders Dagløn er aldrig under 1 Pd. St. for 9 Timers Arbejde, ofte derimod meget mere, men alt er meget dyrt dernede — ca. 75 pCt. dyrere end i England — saa der er jo ikke meget Forslag i Pengene. Arbejdet er ret sundhedsfarligt, navnlig er Brystsygdomme meget hyppigt forekommende.

Nogen særlig lukrativ Forretning er Guldindustrien i Sydafrika ikke, og hvis Arbejds- og øvrige Driftsomkostninger gaar ret meget mere i Vejret, vil det ikke kunne betale sig at drive flere af Minerne. Men standser man Driften, vil det øjeblikkelig kunne mærkes paa Verdensmarkedet.

Man regner, at Guldminerne i Transvaal indtil Dato har ydet ca. 350 Mill. Pd. Sterling, hvilket er mere end Halvdelen af Englands Nationalgæld.

Digitized by Google

Bomuldindustrien og Verdens-Civilisationen. Hvor naar fandt man paa at væve sine Klæder af Planteuld, vides ikke, men en Gang i Tidernes Morgen er Opfindelsen bleven gjort et Sted ovre i Østasien. Et ældgammelt Sagn fortæller om et Træ, hvis Frugter, naar de blev modne og aabnede sig, indeholdt smaa Lam, hvis bløde Uld brugtes til at væve Klæder af. I europæisk Litteratur omtales Bomulden først hos Herchel, der fortæller, at Indierne har en Plante, som i Stedet for Frugter frembringer Uld, der er finere og bedre end Faareuld.

Nu til Dags dyrkes Bomulden i alle tropiske Lande. Den kræver et halvt Aars stadigt varmt Vejr, helst af en meget høj Temperatur, men mættet med Fugtighed. Otte eller Fjorten Dage efter Saaningen kommer Planten op af Jorden, og snart efter danner der sig Stængler, i hvis Spids Knopperne udvikler sig. Blomsternes Farve varierer stærkt hos de forskellige Arter, fra bleggult til mørkerødt. Blomsten visner efter to tre Dages Forløb og efterlader en Kapselfrugt, der vokser til en Hasselnøds Størrelse. Hver af dens tre eller fire Celler indviklede i stærkt sammentrykt Bomuld. Bomulden indsamles med Hænderne, og en enkelt Arbejder kan indsamle indtil 200 Pund paa en Dag. Dette Arbejde, som gærne udføres af Kvinder og Børn, er let, men kedeligt, og det maa udføres med Omhu. Bomulden løsner sig nemlig let og falder paa Jorden, hvor den blandes med alskens Affald og gaar til Spilde. Hver enkelt Plante maa i øvrigt plukkes tre Gange i Løbet af Aaret. Den er saaledes meget ydende, men da den er stærkt efterstræbt af Insekter og udsat for Sygdomme, maa den i Reglen saas paa ny hvert Aar.

Den største Vanskelighed for Bomuldsdyrkningen er Mangelen paa tilstrækkelig Arbejdskraft til Indsamlingen, og da det endnu ikke er lykkedes at konstruere en brugbar Maskine dertil, holder Produktionen sig indenfor Grænser, der let vilde kunne overskrides, uden at der blev Overproduktion.

Naar Bomulden er løsnet fra Frøene, kan der udvindes Olje af disse, og derefter kan Resterne med Held bruges som Kreaturfoder og endog til Dels erstatte Hø.

Fra sit Hjem i Østasien har Bomulden langsomt udbredt sig over Jorden. I Vestindien kendte Indianerne den, da Columbus opdagede Amerika. I Sydeuropa kendtes den sikkert i det sjette Aarhundrede, og i det trettende kom den til England og Frankrig. I Tyskland, Holland og Schweitz træffes den i det sejstende Aarhundrede, og til Rusland kommer den i det attende. Nu om Stunder raader England over en Tredjedel af Verdensproduktionen. Den aarlige Middelhøst over hele Jorden kan anslaas til 20 Millioner Baller med en Gennemsnitsvægt af 200 Pund, det vil sige tre Gange saa meget, som der frembragtes for fyrretyve Aar siden. Man kan imidlertid rolig sige, at der ikke frembringes nok.

Beklædningsspørgsmaalet er i den Grad fælles menneskeligt, at Bomuldsindustrien ganske naturligt er kommet til at spille en verdenscivilisatorisk Rolle. Først af alle Industrier har den styret hen imod en international Organisation. I Aarene 1903 og 1904 stødte Bomuldsfabrikationen overalt paa en alvorlig Hindring, nemlig Mangelen af det fornødne Raastof, og man var i de ledende Centrer klar over, at Krisen kun kunde overstaas ved en Reduktion af Arbejdet i alle Verdens Fabriker. I Maj 1904 mødtes derfor Udsendinge fra de vigtigste Industrilande i Zürich, og Forhandlingerne førte til Oprettelsen af en permanent Organisation. Paa en ny Konference i Manchester og Liverpool Aaret efter blev denne endelig stiftet som et internationalt Forbund med Sæde i Manchester, og den varetager nu fælles Interesse for Alverdens Bomuldsindustri. Blandt disse fælles Interesser regnes — Befolkningens Forøgelse og Civilisationens Udbredelse! Der er endnu altfor mange Mennesker og Folkeslag paa Jorden, som er daarlig klædte, eller som slet ingen Klæder har paa, og de skal gøres til Bomuldskunder! Saaledes har det hurtigt vist sig, at de forskellige Industrilandes Interesser i denne Henseende saa langt fra konkurrerer med hverandre, at de tværtimod er fælles for alle Parter, og den Tvivl, der i Begyndelsen kom til Orde overfor den internationale Organisation, er ganske forstummede. Det er nu fastslaaet med Sikkerhed, at den slet ikke kan undværes, og disse Købmænd, der for nogle faa Aar siden traadte sammen i Zürich for at værne om deres egne Interesser, har saaledes i al Stilhed fuldbyrdet en verdensomspændende Kulturopgave, skabt et nyt Organ for Menneskehedens Solidaritet.

Krisen i Kautschuk-Industrien. Det

Digitized by Google

store Forbrug i Kautschuk i Automobilindustrien har gjort dette Plantestof til en af Tidens vigtigste Handelsvarer, men tillige en af dens uroligste Værdier. En stærk Prisstigning fik Alverdens Kolonister til at kaste sig over Gummiproduktionen, og Priserne faldt langt ned igen. De stærke Prissvingninger gjorde, som man vil erindre, for et Par Aar siden Kautschuk til Genstand for et vanvittigt Børsspil: der købtes og solgtes svimlende Mængder af ikke eksisterende Gummi!

For Tiden befinder den hele Produktion sig i en Krise, som navnlig volder de tyske Afrikakolonister mange Bekymringer. Efter at de trykkende Forhold paa Verdensmarkedet i 1908 var overvundne, udviklede Kautschukdyrkningen sig hurtigt, om end den ikke kunde holde Trit med Forbruget. Priserne blev ved at stige og Produktionen steg ogsaa. For saa vidt var alt i Orden!

Den Gang var der allerede anlagt forholdsvis mange Plantager i Sydindien, men de fleste var endnu ikke modne til Tapning, og de Anlæg, som var i Virksomhed, betalte sig derfor glimrende. Desværre lyttede Plantageejerne ikke til de Advarsler, der fra kyndig Side blev givet dem, mod at sætte alt andet til Side for at dyrke Gummi, ikke blot udvidedes Arealerne stærkt i Syd- og Bagindien og i Afrika, men der opstod i Mellemamerika, som slet ikke havde været med før, en meget stor Produktion, som især har Betydning for det amerikanske Marked. Følgen er, at man nu maa imødese et uhyre Prisfald, som vil rive utallige af de mindre kapitalstærke Plantere med sig, og det vil især ramme Afrika, der ikke raader over nær saa fordelagtige Vækst- og Arbejdsforhold som Sydindien. Det er en Verdenskonkurrence, hvori Afrika bukker under for Malajstaterne i Bagindien! Allerede i 1911 forudsagde den tyske Generalkonsul i Singapore, at Malajstaterne i 1816 vil producere Kautschuk nok til at dække hele Verdens Forbrug, og Begivenhederne synes at give ham Ret. Udførselen fra disse Stater var i de første fem Maaneder af 1911 7 Millioner engelske Pund og steg saa i 1912 til 13 Millioner og i 1913 til 19 Millioner. Udførselen fra Ceylon steg endnu raskere, fra 1 Million i 1911 til over 9 Millioner i 1913. Det tilsvarende Prisfald er allerede i fuld Gang, og det er saa meget betænkeligere, som vi ellers i det hele befinder os i en økonomisk Opgangsperiode. Det viser med Sikkerhed, at Katastrofen har sin Aarsag indenfor selve Kautschukproduktionen; den skyldes ikke ydre Grunde, men en svimlende Overproduktion, der endnu langt fra har naaet Højdepunktet.

Først og fremmest rammes ikke den plantede Gummi, men den, der indhøstes i Urskoven, og som har givet de tyske Kolonier en betydelig Indtægt. Arbejds- og Transportomkostninger fordyrer denne Gummi meget betydeligt, og med en Markedspris af henved 5 Mark pr. Kilo kan det slet ikke betale sig at indhøste den, — men i 1916 kan indisk Gummi leveres i London for den halve Pris! Naar man saa betænker det gode Arbejdsforhold i Indien i Modsætning til i Afrika, er der ingen Tvivl om, at Forholdet vil vedblive at udvikle sig i samme Retning, saa at den afrikanske Kautschukproduktions Tilværelse inden faa Aar trues med Undergang.

Dette er i øvrigt ingenlunde den eneste Bekymring, man i tysk Afrika nærer for indisk Konkurrence. Østafrika er oversvømmet af et indisk Proletariat, som besidder en mærkelig Evne til at udnytte de Indfødte. De indiske Smaahandlende forstaar at tilpasse sig til de Indfødtes Sæder og Skikke, vinder derved deres Tillid og trænger al europæisk Konkurrence ud. Disse Indiere har naturligvis intet andet Formaal end at tjene Penge paa lovlig eller ulovlig Vis, men saa stor er deres Magt over de Indfødte, at disse hellere betror deres Spareskillinger til en Indier, som flaar dem, end til en Europær eller en Bank. Intet Under at de tyske Kolonister betegner denne indiske Pøbel, der tilmed har ført Tuberkulose med sig til Landet, som en Pest, og forlanger, at Regeringen skal standse dens Indvandring.

Det 3die Vaaben.

Reorganisationen af det franske Militærflyvevæsen. Den overraskende Fart, der har været i Flyveteknikens Udvikling i Frankrig, er som bekendt ogsaa kommet Hæren til Gode. Ingen anden Magt har et Flyvekorps, der allerede kan tælles i Hundredevis. Men det kan forstaas, at den administrative Side af Sagen ikke har kunnet følge med i samme Fart. Der savnes

Digitized by Google

Organisation. Der er altfor megen Omstændighed i Forretningsgangen, altfor meget Skriveri.

Man tænke sig f. Ex., at en Officersflyver skal have en ny Motor. Han indsender sin Ansøgning om den gennem flere Instanser til Inspektøren for Flyvevæsenet, som saa giver Konstruktøren Ordre. Konstruktøren afsender Motoren — ikke til den Mand, som skal bruge den, men til Centralundersøgelsen for Flyvemateriellet i Chalais-Meudon. Der bliver den, naar dens Tur kommer, skilt ad, for at de enkelte Dele kan blive undersøgt. Langt om længe bliver den færdig, dersom ikke andre Forsinkelser indtræffer, og afgaar til Flyveren, som imidlertid har ligget uvirksom og ventet paa den. Der berettes, at al denne Langsommelighed kendeligt har svækket Lysten blandt de unge Officerer til at flyve, og Tilgangen til Officersflyvekorpset er i et Aar gaaet ned fra 81 til 32.

Krigsministeriet har nu besluttet at foretage en stor Reform af det hele Flyvevæsen. Man vil oprette en særlig Afdeling i Krigsministeriet, til hvis Leder den fremragende Artillerigeneral Bernard skal være udset, og der skal derved bringes Sammenhæng tilveje mellem de forskelllige Afdelinger. Det er nemlig ikke blot nødvendigt at gøre Ende paa al den tidsspildende Blæktjeneste, men hele Flyverkorpsets Selvfølelse trænger til en Opstramning. Det gælder om at give Flyverne et stærkt Indtryk af deres Betydning. Der skal stilles dem Opgaver, for at deres Tjeneste, som fremfor alle andre ikke taaler Ensformighed, kan blive mere afvekslende. Og de skal ikke længere være ene om at risikere Liv og Lemmer: Hærens højere Officerer skal hyppigt med som Passagerer!

En Grundtanke i den hele Reform er det, at Flyvemaskinen i langt højere Udstrækning end før skal gaa over til at være et Angrebsvaaben. Man har bestemt sig til at pansre Maskinerne for at beskytte dem mod Beskydning. Det har nemlig ved Forsøg vist sig, at de kan rammes indtil en Højde af 1200 Meter, men i de fleste Tilfælde maa de, for at gøre tilstrækkelig Nytte, bevæge sig i en Højde mellem 600 og 800 Meter.

Den nye franske Flaade af Flyvemaskiner til Krigsbrug kommer til at bestaa af fire Grupper: 1) pansrede Enkeltmandsmaskiner til Rekognosceringer for Artilleri og Kavalleri, med en Hastighed af mindst 120 Kilometer i Timen; 2) pansrede Tomandsmaskiner til Stabsrekognosceringer, mindst 100 Kilometer i Timen; 3) pansrede Tomandsmaskiner, bevæbnede med Mitrailløser og Maskingeværer for at kunne forfølge fjendtlige Flyvemaskiner og Luftskibe, mindst 120 Kilometer i Timen; 4) svære Maskiner til flere Mand til Brug i særlige Øjemed og med en Hastighed af mindst 100 Kilometer i Timen. Maskiner af denne sidste Type kan f. Ex. bruges til at genere Fjenden under Marschen, angribe og ødelægge Militærtog osv.

Den hele Reform vil naturligvis komme til at koste mange Penge, men der er næppe Grund til at tvivle om, at de bliver bevilgede. Frankrig ser med Stolthed op til den Sværm af Ørneunger, som flyver i Hærens Front og giver den et helt nyt Fysiognomi. Dertil kommer, at der er drevet en meget kraftig Agitation for, at Hæren skal indlede Samarbejde med de civile Flyvere. Man forlanger en ny Lov, efter hvilken der skal skabes et Civilflyvekorps, der i Krigstilfælde kan staa til Krigsministeriets Raadighed. Man gør med Rette gældende, at der ikke vilde være nogen Mening i at lade al denne sportsligt udviklede Flyverdygtighed gaa unyttigt til Spilde, hvor den kunde gøre saa god Nytte. Et Lovforslag til Ordning af disse Forhold er da ogsaa udarbejdet af Krigsministeriet for et Aar siden, men det er endnu ikke blevet ophøjet til Lov. Det vil nemlig forpligte Statskassen stærkt overfor forulykkede Civilflyveres Efterladte, men det er dog næppe mere end et Tidsspørgsmaal, naar det bliver gennemført.

Kunst og Kultur.

Fredstemplet i Haag. *Paci Justitia firmandae Hanc aedem Andreae Carnegii Munificentia Dedicavit.* Denne Indskrift, der findes paa Grundstenen til det nylig indviede Fredspalads i Haag, nedlagt den 30. Juli 1907 af M. *de Nelidoff*, den anden Fredskonferences Præsident, bevarer Grundlæggerens Navn for kommende Slægter.

Fredspaladset hæver sit 260 Fod høje Taarn og sine hollandsk-flamske Gavle og Tinder ved den skyggefulde Allé, der fører fra Haag til Scheveningen, paa det Omraade, der tidligere hørte til Dronning *Willeminas* Bedstemoders, Prinsesse *Anna Paulovnas*

Digitized by Google

Miniaturslot. Den Tegning, hvorefter Paladset er opført, skyldes den franske Arkitekt *Cordonnier* og blev af en Komité, sammensat af 6 Arkitekter af forskellige Nationaliteter, foretrukket mellem 216 indgivne Konkurrence-Planer.

Fredstemplets Midte optages af en Gaard, 144 Fod lang og 111 Fod bred, i hvilket et Springvand plasker. Dette Springvand er Danmarks Gave, idet dets Kumme er udført i dansk Porcelæn. Hver Nation bragte jo sin Skænk: Frankrig gav saaledes et Maleri af Bernard og Gobeliner, Norge Granit til Ramperne ved Indgangen, Sweitz gav Ure, Rusland en 11 Fod høj Jaspis-Vase til Hovedhallen, Tyrkiet Tæpper, Meksiko Onyks til Trapperne, Kina Cloisonné-Vaser, Japan guldindvirkede Tapeter til det administrative Raads Sal, hvis Paneler er af Træ fra Brasilien. Ja selv San Salvador og Haiti har ydet *deres* Skærv.

Blandt de Billedhuggerarbejder, der pryder Fredspaladsets Enemærker, bør nævnes en Statue af Kong Edward VII og af Karl Marx og af Mazzinis Hjælper, Sir W. Randal Cremer, der modtog Ridderslaget i borgerlige Klæder, fordi han vægrede sig ved under nogen Form at bære et Sværd.

En Afhandling om Danmark. Hvem er Hr. *Jacques de Coussange*, som i *Revue de Paris* har skrevet en lang Artikel om det nationale Opsving i Danmark? Er det en veritabel Franskmand, eller skjuler der sig under det velklingende galliske Navn en Landsmand, som vil lægge et Ord ind for sit Fædreland? Vist er det, at han i Modsætning til de fleste Udlændinge, der skriver om Danmark, er grundigt underrettet, og at han tillige har tilegnet sig dansk Tænkemaade, saa at hans Artikel er et tro Spejlbillede af Anskuelser, der næres i konservative Krese her i Landet. Ved Læsningen har man derfor ikke den altfor vel kendte Nydelse, som det er, at se sig selv i Karrikatur, naar en „aandrig“ Udlænding sætter sig for at underholde sine Landsmænd om „Miniaturkongeriget“ ved Sundet.

Hr. de Coussange antyder en Sammenligning mellem Danmarks og Frankrigs Udvikling siden de sidste Krige. Her som der fremkaldte det militære Nederlag et dybt Mismod hos hele det Slægtled, som selv havde oplevet Katastrofen, og i begge Lande er denne dybt indgribende Krise i Folkesjælens Udvikling forløbet paa samme Maade: efter en Menneskealders oprivende Kampe har en ny Ungdom, der ikke selv var ramt af Ulykken, rejst sig mod det foregaaende Slægtleds Tvivlsyge og samlet sig i nyt Haab om den nationale Sag. En Handlekraftens Æra er fulgt efter Kritikens og Ironiens Tidsalder. Forfatteren citerer med Tilslutning Harald Nielsens Udtalelse, at vi Danske har gjort altfor meget af *Ord*. Handling kræves og ikke Snak!

Med Rette søger Coussange Grundlaget for det nye Danmark i det Opsving, som den materielle Kultur her i Landet har taget siden 1864, og hvis Motto kunde være Dalgas' berømte Ord: hvad udad tabtes, skal indad vindes. Han giver derfor et Overblik over de store Bedrifter, som dansk Foretagsomhed har udøvet paa dette Omraade. Skønt han her holder sig til de Foretagender, der har været baaret oppe af virkeligt Storsyn, og lader dem passere Revue for Læseren, lykkes det ham at give et virkeligt imponerende Indtryk. Den Franskmand, for hvem Navnet Danmark hidtil har staaet i en skjulende Taage, og som troede, at vort Isbjørneland rangerer med Montenegro, maa fremtidig opgive denne Tro. Andelsbevægelsen, der har hævet vort Landbrug og vor Bondestand til en førende Stilling i Europa; det store nordiske Telegrafselskab, Østasiatisk Kompagni — for blot at nævne noget af det vigtigste, er, naar alt kommer til alt, Udslag af et Vidsyn, som staar i omvendt Forhold til Landets Lidenhed. Og ved Siden af Mænd som de to Bryggere Jacobsen (Fader og Søn), Tietgen, H. N. Andersen nævner Hr. de Coussange Prinsesse Marie som en af dem, hvis Blik for Danmarks sande Interesse spændte omkring hele Kloden.

Sammen med dette materielle Opsving er der her i Landet foregaaet en Udvikling af de Grundstemninger, som har behersket vort Aandsliv. Fra den Modløshed, der fulgte efter Krigen, har man bevæget sig henimod en national Samlingsperiode. Det er ikke svært at se, hvor Hr. de Coussanges Sympati ligger, og fra hvilke Krese han har sit Syn paa denne Udvikling. Skønt han omtaler Georg Brandes med nogen Respekt, betragter han ham dog som en Mand, hvis Indflydelse nu er forbi, medens han til Støtte for sine Anskuelser om danske Forhold citerer Mænd

Digitized by Google

som Harald Nielsen, Valdemar Rørdam, Vilhelm Madsen („Dansk Renæssance“) og P. Lauritzen („Georg Brandes og det danske Folk“). Maaske burde han have sparet sig at omtale det Simonsen'ske Universitets-Optrin for sine franske Læsere.

Fra Karakteristikken af Aandslivet gaar Hr. de Coussange over til Forsvarssagen, som han følger til dens Begyndelse, hvor den hang nøje sammen med Forfatningskampen under Christian IX. I de politiske Kampe søger han Aarsagen til, at Danmarks militære Stilling nu er langt ringere, end den kunde være, og derfor hilser han de senere Aars nationale Agitation — de frivillige Korps, den store private Forsvarsindsamling forrige Vinter — som et Gennembrud af en helt ny Aand, der skal og maa sejre. Til sidst strejfer han Skandinavien.

Der vil her i Landet være delte Meninger om mangt og meget i Hr. Coussange's Artikel, men i det hele er den egnet til at stille os i et ærefuldt Lys overfor det fremmede Publikum, den er skrevet for at skabe Sympati om vort Land.

Menneskets Alder. Ved *Red Crag* i Nærheden af Byen Suffolk, England, har man nylig fundet et større Antal skarpeggede Hammerhoveder af flækket Flint. Dette Fund har affødt en interessant Diskussion mellem Arkæologerne. Skønt de forstenede, eksotiske Skaldyr, der laa omkring Hammerhovederne, viser, at disse maa være lavet, da Suffolk havde et tropisk Klima, synes de mange Ridser og Skrammer, som findes paa dem, at skyldes Glasialtidens-Isskruninger. — Disse Redskaber har overbevist Arkæologerne om, at Menneskets Historie i England gaar langt længere tilbage, end man hidtil har troet. I Følge Sir E. Ray Lankaster maa ovennævnte Hammerhoveder være lavet af Mennesker, der levede for over 500,000 Aar siden, da England var landfast med Norge og havde et ganske andet Klima end nu om Dage.

Fra Literaturhistorien.

Striden om Tolstoys Efterladenskaber. Som bekendt har Leo Tolstoys tidligere Sekretær *Chertkov* udgivet tre Bind af hans efterladte Skrifter, men der endnu meget mere, som ligger deponeret i det kejserlige historiske Museum i Moskva. Om Retten til at udgive disse Ting har der udspundet sig en Strid, som langtfra stemmer med Tolstoys egen Lære om, at al Strid er af det onde. Derom giver *Michael Stakhovich* nogle interessante Oplysninger i „Russian Reviev“, for Størstedelen paa Grundlag af Meddelelse fra Tolstoys Datter, Fru *Sukhotin.*

Hvad den juridiske Side af Sagen angaar, saa har Tolstoy selv for mange Aar siden givet sin Hustru alle de Manuskripter, der her er Tale om, og hvoriblandt der ogsaa findes en Række Dagbøger. Hun har saa deponeret det alt sammen i det nævnte Museum, og uden hendes Tilladelse kommer det ikke videre, men naturligvis løber hele den russiske Læseverdens Tænder i Vand efter denne Lækerbidsken, Tolstoys intime Liv.

Imidlertid har Tolstoy i sin høje Alder ønsket at alle hans Værker skulde være offentligt Eje, for at de i saa stor Udstrækning som muligt kunde komme Menneskeheden til Nytte. Han indsatte derfor testamentarisk sin Datter Alexandra til sin literære Arving, for at hun skulde sørge for, at hans Efterladenskaber blev stillede til Raadighed for Chertkov, som efter hans Ønske skulde udgive dem. Man husker, at det var denne Datter, som sammen med Chertkov ledsagede Tolstoy paa hans sidste Flugt fra Hjemmet, — og dermed er Baggrunden for hele Striden givet! Chertkov vilde have Manuskripterne i det historiske Museum udleveret, men Museet vilde ikke give ham dem uden Grevindens Tilladelse, og Grevinden sagde Nej. I Fortalen til sin Tre-Binds-Udgave beklager Sekretæren sig overfor Publikum, og Publikum slutter sig indigneret til ham. Seks russiske Forfattere offentliggør paa Russisk og Engelsk, og med Tilslutning af nogle godtroende Englændere, en Protest imod, at man tilbageholder de Tolstoyske Privatissima stik imod hans sidste Vilje.

Efter hvad Fru Sukhotin oplyser, kan man nu næppe fortænke Familien i, at den ikke ønsker at give Hr. Chertkov Hals- og Haandsret over dens Hemmeligheder. Det er ikke givet, at Familiens Uret over for den store Digter har været saa absolut, naar den maales med en almindelig menneskelig Alen. Derimod er det givet, at Chertkov har forstaaet at skaffe sig Indflydelse hos ham, som ikke har tjent til at gøre Familieforholdet bedre, — og hvorledes har han benyttet sig af Tolstoys Tillid? Jo, da Tolstoy for nogle

Digitized by Google

Aar siden gav ham Ordre til at udslette alle de Steder i hans Papirer, hvor han har talt ilde om sine nærmeste, lystrede Chertkov naturligvis, men sikrede sig først et fotografisk Aftryk af de paagældende Steder. Sligt stiller ham jo straks i et uheldigt Lys, og nu et andet Eksempel. I nogle Breve, der skulde offentliggøres efter Tolstoys Død, sørgede Chertkov for at slette alle de Steder, hvor Tolstoy talte godt om sin Hustru. Da en af Døtrene hørte om det og spurgte ham, om det forholdt sig rigtigt, kunde han ikke „huske“, hvad han havde slettet, men nedlod sig dog til et Slags Forsvar ud fra dette besynderlige Ræsonnement: „naar det er en Regel, at man ikke maa tale ondt om en Person, maa man heller ikke tale godt om ham?“

Derimod undlader han ikke at trykke alt det gode, Tolstoy har sagt om ham selv, med Forbigaaelse af den gamle Mands Klage over hans paatrængende Indblanding i alle hans Anliggender.

Der er ingen Tvivl om, at Chertkov har arbejdet paa at fjærne Tolstoy fra alle dem, der stod ham nær, og noget sympatetisk Indtryk faar man ikke af Fru Sukhotins Skildring af ham. Der er da ingen Grund til Fortrydelse over, at det ikke bliver ham, der kommer til at foranstalte den store Udgave af Tolstoys efterladte Papirer, der skal og maa komme, selv om den endnu i Dag synes fjærn.

En magyarisk Opfattelse af Hamlet.

Mon der ikke er en Smule fromt Selvbedrag i den Maade, hvorpaa de fleste Danske opfatter Hamlet? Han er Prins af Danmark, og han skylder nogle Linjer hos Saxo, at han har faaet Indpas i Verdenslitteraturen; endelig er Scenen henlagt til et af vore skønneste Slotte, og — kort sagt! vi accepterer ham som Dansk og føler os ikke lidet beærede ved, at den nyere Tids største Digter har bygget den danske Vankelmodighed et saa storslaaet Monument! Thi vi accepterer ogsaa den gængse Fortolkning af Hamlet som den, hvis Handlekraft er dræbt af Reflexionssyge, et Fænomen, vi kender saa godt fra os selv.

Mon der i Grunden er ret meget Dansk i Shakespeares Hamlet ud over Fabelen som er hentet fra Saxo, og en vis nordisk Vildskab, som Shakespeare kender fra sig selv, men som er fællesgermansk? Og nu kommer oven i Købet en Magyar, Hr. *Henri Béla*, og tager i et Hefte af „Revue de Hongrie“ Livet af den Paastand, at Hamlet er Typen paa refleksionssyg Mangel af Handlekraft. Han viser, hvorledes Hamlet i alle Situationer, hvor der overhovedet er Mulighed for Handling, handler med en spontan Voldsomhed, som er alt andet end svag. Og han søger at tegne os en ny Hamlet, en dramatisk Heros, hos hvem Handlingen ved Omstændighedernes Magt ikke foregaar blot i Legemets Bevægelser, men i Samvittighedens indre Kampe. Hans Energi undlader aldrig at udløse sig i Bevægelser, men den koncentrerer sig i hans indre Liv og kommer aldrig for tidligt til Udbrud. Det er den mægtige Konflikt mellem Sjælens Kræfter, der giver Indtrykket af en lidenskabelig og frygtelig Vilje.

Helt ny er denne Opfattelse ikke. Den er beslægtet med Georg Brandes' Skildring af Hamlet som Renæssancemennesket med Krudt i alle Nerver. Men det er interessant at se, hvorledes den ungarske Forfatter, som ikke kan mistænkes for at være fortrolig med nordisk Aand, søger at trænge ind i Hamlets Karakter og virkelig naa til en ganske enkelt og klar Opfattelse af ham og hans Situation. Det vidner om dette Dramas universelle Gyldighed.

Hamlets Situation er — efter Béla — den, at han maa tøjle sin stærke Vilje, opslides i indre Kampe, fordi han maa vente paa det rette Øjeblik til at handle. Der er Lejlighed nok for ham til at dræbe Kong Claudius, men det er ikke nok! det alene vilde ikke være den Hævn, der er krævet af ham; han vilde ikke derved staa som den, der har Ret, thi han har jo ingen Beviser. Man maa huske paa, hvem der er hans Modstander: en Konge, der er forgudet af Folket, en Mand, der bedrager alle Mennesker med sit glatte Væsen og endog fra først til sidst viser Hamlet kærlig Omsorg. Denne Konge, der har myrdet sin Broder, er en udmærket Diplomat, som skjuler sit Samvittighedsnag bag en smilende Maske og kun røber sig to Gange i Løbet af Dramaet, overfor sig selv og overfor Gud. Hamlet ser en frygtelig Modstander i ham, fordi han er saa vanskelig at ramme. Hamlet véd kun om ham, hvad først hans egen Mistanke har sagt ham, og hvad Faderens

Digitized by Google

Genfærd har bekræftet, men med hans dybe Hæderlighed gælder det for ham om at staa overfor Folket som den, der har Ret — men Lejligheden udebliver. Da han endelig i den ellevte Time fuldbyrder Hævnen, efter at han selv er saaret med Laërtes' forgiftede Sværd, bønfalder han Vennen Horatio, der vil følge ham i Døden, om at blive ved at leve for at kunne meddele de efterlevende Sagens Sammenhæng.

Dette, at Hamlet ikke blot fra først til sidst har Ret, men at Dramaet egentlig drejer sig om, at han ogsaa overfor Verden maa staa med Retten paa sin Side og derfor ikke kan faa sin Opgave gennemført, er et ægte moderne Træk. Hamlet er en Skæbnetragedie, men ikke i dette Ords klassiske Betydning. Béla gør den fine Bemærkning, at det ikke er Hamlet selv, men hans Modstander, Kong Claudius, der svarer til Aristoteles' Definition af en Tragediehelt. Hamlet begaar ingen Forbrydelse eller Fejl, han har ingen Svaghed, som bringer ham i Konflikt med Verdensordenen, der paatvinger sig Helten og sætter ham i Knæ. Alt dette passer bedre paa Claudius, som har ladet sig rive med af sin Ærgerrighed og Lidenskab og straffes derfor — som en Macbeth eller en Richard III.

Medens Hamlet-Dramaet saaledes kan føres tilbage til en meget enkelt, men meget dyb sjælelig Konflikt i Hamlets Væsen, skjuler dette Forhold sig let i Shakespeares Skildring af ham, fordi den er saa rig paa dybsindige Tanker. Hamlet har derfor faaet Ry for at være en stor Filosof, men Béla viser, at dette maa opfattes med Forsigtighed. Shakespeare har ikke nægtet sig noget i Retning af at overbrodere sit Stykke med menneskelig Visdom, og Broderparten deraf er ganske vist faldet i Munden paa Hamlet. Men det kan ikke gøres til en sammenhængende Filosofi, og hvor lidt Shakespeare har søgt at bringe det i Overensstemmelse med Hamlets Individualitet, ses af, at han, der har modtaget saa stærke Impulser fra et Genfærd, taler om Døden som det, hvorfra ingen vender tilbage.

INDUSTRIFORENINGEN
KJØBENHAVN
Digitized by Google

FOLKEAFSTEMNINGEN SOM KONSERVATIV GARANTI

Af Prof. Dr. Jur. KNUD BERLIN.

FOLKEAFSTEMNINGEN har haft en mærkelig Skæbne her i Landet, idet Kravet derom herhjemme modsat andre Steder først er blevet rejst fra radikal og socialdemokratisk Side. Dette har ført til ikke ringe Forvirring i Begreberne, idet mange inden for konservative Kredse, der har vanskeligt ved at tilegne sig nye Tanker, har faaet det falske Indtryk, at Folkeafstemningen skulde være noget meget radikalt og altsaa efter deres Mening af det onde.

Det er lige tværtimod. Folkeafstemningen en vel tilvisse en saare demokratisk Institution og passer derfor ikke i aristokratiske Forfatninger, hvor Tyngdepunktet endnu ligger hos en snævrere, mere bemidlet „privilegeret" Klasse. Derfor behøves den som konservativ Garanti ikke og vilde være en lidet konservativ Garanti dér, hvor Forfatningerne skaber tilstrækkeligt Bolværk mod Flertallets Misbrug af Magten igennem en uafhængig Kongemagt eller et stærkt Overhus eller gennem begge Dele i Forening. Derfor var Folkeafstemning, som dengang ogsaa endnu var lidet kendt, overflødig som konservativ Garanti efter Junigrundloven, fordi denne byggede paa en stærk Kongemagt med absolut Veto og Opløsningsret, en uafhængig Kongemagt, der kun skulde være indskrænket ved, men ikke ophævet af Folkets Deltagelse i Statsstyrelsen. Og i endnu højere Grad var Folkeafstemningen overflødig efter den nuværende Grundlov af 1866, der, da den blev givet, baade forudsatte en stærk Kongemagt og et uafhængigt Landsting, som man tænkte sig skulde kunne staa fast overfor Folkeparlamentarismens Stormløb urokkelig som en Klippe af Malm.

Men nu er de Tider forbi, sikkert uigenkaldelig forbi. Hvor er nu den uafhængige Kongemagt, der frit kan bruge sit Veto og som ved blot at udtale Ordet „Opløsning" ligesom ved Troldomsmagt kan forvandle den mægtige Rigsdag til en forvirret Sværm af Privatmænd, der skyndsomst pakker deres Papirer sammen for at forsvinde ud af Rigsdagsbygningen? Nu er det de af Rigsdagens Flertal — undertiden ogsaa af dets Mindretal — udpegede Ministre, der i Kongens Navn udøver Kongens grundlovmæssige Rettigheder. Og Landstingets urokkelige Klippe! I faa gamle Mænds Liv hænger nu det konservative Landstingsflertals sidste hensmuldrende Magt.

Vi staar nu ved Tærskelen til en ny Forfatningsæra herhjemme. Den „almindelige Valgret" gaar sin Sejrsgang her som andet steds — saalænge til den har løbet Linen ud. Privilegiernes Tid er forbi. Der kan maaske blive en lille forkrøblet Rest tilbage ved det ny Landstings Sammensætning. Regeringens Grundlovforslag giver selv Anvisning derpaa ved at bygge Landstinget paa de af kommunale Skatteydere valgte kommunale Raad — helt højtideligt tager altsaa heller ikke Regeringsforslaget Frasen om den lige og almindelige Valgret til begge Ting. Men paa dette Værn alene kan ikke meget bygges. Det vil blive undergravet og vil let smuldre sammen ved nye Angreb fra radikal-socialistisk Side. Der maa derfor søges et nyt konservativt Værn, stærkt og uangribeligt overfor alle Stormløb fra den almindelige Valgrets Fanebærere, fordi det staar plantet dybt i selve den almindelige Valgrets egen Jord.

Og hertil er Folkeafstemningen Midlet. Det er en konservativ Garanti, fordi Vælgerne selv derved faar Adgang til frit og ubundne af Partihensyn at forkaste en af et tilfældigt Rigdagsflertal vedtaget daarlig Lov, imod hvilken ellers intet Værn vilde gives, efterat Kongens Veto faktisk er blevet en Saga blot. Det er et *Veto, givet Vælgerne selv*, og der-

Digitized by Google

for et Veto, som intet nok saa mægtigt Rigdagsflertal vil vove at trodse. Og faktisk har det ogsaa vist sig som et konservativt Værn dér, hvor det er indført: i Svejts, Amerika og Australien.

Og vil man se nøjere til, var det i Virkeligheden ogsaa i en Slags konservativ Hensigt, at de radikale Partier i 1909 og 10 vilde indføre Folkeafstemning, nemlig for at bevare den bestaaende Tilstand af haabløs Uenighed om Forsvarssagen, hvori de saà en saa frugtbar Jordbund for deres Partiers Fremgang. Som Indenrigsminister *Rode* selv indrømmede under Grundlovsforhandlingen ifjor rejste de Radikale Kravet om Folkeafstemning for at skabe „en Hindring for et Forlig“ altsaa som en „kontrollerende Institution“ d. v. s. som en konservativ Garanti. Men vil man være retfærdig, bør man dog ogsaa tro, at det radikale Parti forlangte Folkeafstemning indført i Grundloven ikke alene ud fra denne rent tilfældige Grund, at de heri saá den sidste Udvej til at faa kulkastet det Forsvarsforlig, de ellers ikke kunde hindre, men ogsaa fordi de selv havde en uvilkaarlig Følelse af, at det Grundlovsforslag, de fremførte, trængte til konservative Garantier, om det ikke skulde give Flertallet altfor enevældig Magt over Mindretallet. De Radikale kunde jo maaske ogsaa selv komme i Mindretal, selv under den almindelige Valgrets Herredømme. Disse konservative Anfægtelser varede dog ikke længe. Maaske er de radikale Partier allerede blevne for sejrssikre. Nu da de uventet er blevet Flertal, føler de ledende Partiførere ikke længer samme Sympathi for et Middel, hvorved Vælgerne kan frigøres fra Partiførernes Aag og udenom Partirammerne samle sig imod og fælde de af Partiflertallet gennemtrumfede Love. Baade de Radikale og Socialdemokraterne har derfor igen ladet Folkeafstemningen i Stikken. Det bliver derfor nu alle *deres* Sag, der ikke ønsker et almægtigt Partiflertal i begge Ting, at optage det Krav om Folkeafstemning, som de radikale Partier har ladet falde, og føre det frem til Sejr, selvom de nu maaske skal møde begge de radikale Partier som dets aabne eller hemmelige Modstandere.

Saa ny som Tanken er herhjemme, vil den naturligvis møde Modstand fra forskelligt Hold. Ny Tanker har altid en vanskelig Vej frem. Inertiens Magt er uhyre og ikke mindst i Politik: Folk gaar helst ad de gamle udtraadte Veje. Man vil derfor forekaste Folkeafstemningen snart, at den er for konservativ, snart at den er for radikal.

Maaske vil man nu fra radikal Side forkaste den, fordi den hviler paa en vis Mistillid til Folketingsparlamentarismen. Det er rigtigt, at det gør den. Den forudsætter, at man ikke altid kan stole paa, at de Love, der gennemføres af Parlamentet og af det ledende Parti udskriges som store, velsignelsesrige Reformer, altid virkelig ønskes af Vælgerne selv; derfor skal Vælgerne først selv direkte stemme over dem, inden de bliver Lov. Heri ligger unægtelig en vis Forringelse af Parlamentets Magt. Parlamentet maa dele sin Magt med Vælgerne, ja, for saa vidt ogsaa almindelige Love kan underkastes Folkeafstemning, faar Vælgerne derved Andel i selve den lovgivende Magt. Men fra radikal Side kan denne Konsekvens i hvert Fald ikke angribes. De, der forfægter den „almindelige Valgret“ som det ene saliggørende, kan ikke gaa imod, at den almindelige Valgret gøres til Alvor, saa at Vælgerne fra at være stakkels Marionetter i Partiførernes Haand, der kun har at stemme for eller imod en radikal eller ikke radikal Rigsdagskandidat, emanciperes til at faa en Stemme med om selve de Reformer, som det drejer sig om at gennemføre. Er Vælgerne ikke modne dertil, saa er de heller ikke modne til den almindelige Valgret. Thi kan det være vanskeligt for en Vælger at stemme for eller mod en enkelt bestemt Lov, saa er det i

Digitized by Google

Virkeligheden en ulige vanskeligere Opgave for ham at træffe Valget mellem de forskellige Valgkandidater, der bejler til hans Stemme og som alle lover Vælgerne Guld og grønne Skove, men med hvis Afstemning i de enkelte Spørgsmaal den enkelte Vælger i Virkeligheden ikke kan føre allerringeste Kontrol, saasnart Kandidaten først er valgt. Ud fra den almindelige Valgrets Standpunkt er Folkeafstemningen derfor uangribelig, og den findes da ogsaa netop i de mest demokratiske Lande.

Og hvad særlig den Indvending angaar, at Folkeafstemningen bygger paa en vis Mistillid til Folketingsparlamentarismen, saa kan i hvert Fald de radikale Partier ikke bruge dette Argument. Thi de har jo selv først rejst Kravet om Folkeafstemningen og derved selv erkendt at Folketingsparlamentarismen trænger til et „kontrolerende“ eller konservativt Korrektiv. Og ligesaa lidt kan det „moderate“ Venstre afvise Tanken ud fra den Betragtning, at Folketingsparlamentarismen har virket saa fortræffeligt herhjemme, at intet Korrektiv mod den behøves. Thi hvorfor har det da selv rejst Kravet om en fuldstændig Omvæltning af vor Forfatning, dersom det ikke selv mente, at den Folketingsparlamentarisme, som Venstre i en Menneskealder kæmpede for, allerede saa kort Tid efter dens endelige Sejr har vist sig som en stor Skuffelse baade for dem selv og andre? Men iøvrigt er Folkeafstemning slet ikke uforenelig med Parlamentarismen. Den er derfor ogsaa ved Grundlovsændringer indført i Australiens parlamentariske Forfatning.

Fra konservativ Side vil man indvende, at selvom Rigsdagsmændene, saaledes som de oftest er, giver ringe Garanti, saa giver Vælgerne selv dog snarest mindre, da de gennemsnitligt ikke staar over deres Rigsdagsmænds Niveau i Kultur og maa forudsættes at være mindre inde i de enkelte Lovforslag end disse. Og man vil tilføje, at er det allerede nu smaat bevendt med Rigsdagsmændenes personlige Ansvar, vil det blive endnu ringere, naar de af Partihensyn kan stemme for Lovforslag, de egentlig misbilliger, i det hemmelige Haab, at Vælgerne bagefter vil forkaste dem. Man vil derfor maaske mene, at man hellere skal stræbe efter at forbedre Rigsdagsmændene ved at søge at faa højnet deres Ansvar end at svække Ansvaret.

Overfor Betragtninger som disse vil det være paa sin Plads at anføre, hvad den fortrinlige Kender af amerikansk Demokratisme, Englands fhv. Gesandt i Nord-Amerika *James Bryce* i Skriftet „The American Commonwealth“ udtaler om de praktiske Amerikaneres Syn paa denne Sag. Han anfører, at de fleste Europæere vil finde, at man hellere bør søge at forbedre de lovgivende Forsamlinger. „Men denne Forbedring af de lovgivende Forsamlinger“, udtaler han, „er det netop, som Amerikanerne ikke tror paa, eller, som de foretrækker at udtrykke det, ikke har Tid til at vente paa. Derfor falder de tilbage paa Folkeafstemningen som den bedste Udvej, som Sagerne staar, og i en Verden som denne. De paastaar ikke, at det har nogen stor opdragende Indflydelse paa Folket. Men de bemærker med Rette, at Massen af Folket i Intelligens og Karakter staar paa lige Fod med Gennemsnits-Rigsdagsmanden og er udsat for færre Fristelser. Borgerne selv er i hvert Fald mere uafhængige end Rigsdagsmændene. De lovgivende Forsamlinger vil let overfor Talsmændene for Kvindevalgret eller Spiritusforbud komme under et Tryk, der er uimodstaaeligt for almindelige dødelige, men Borgerne er for talrige til at lade sig enten smigre eller skræmme“. Hvem tør nægte, at disse Udtalelser passer ogsaa paa danske Forhold? Paa den danske Rigsdag findes der næppe en eneste Rigsdagsmand, der har Mod til at gaa imod Kvindevalgretten, skønt denne Reform maaske endnu ganske stille vilde falde, om den kom ud til

Digitized by Google

direkte, hemmelig Folkeafstemning. Og allerede nu har vi set de forskellige ledende Partiførere bejle til Spiritusforbudsmændenes Stemmer, parate til at gaa med til Forbudet, hvis den politiske Strøm synes at bære i den Retning.

Bryce slutter sin Dom over Folkeafstemningen i Nord-Amerika med at udtale: *„Folkeafstemningen virker derfor som en konservativ Magt d. v. s. det er en konservativ Metode i Sammenligning med de lovgivende Forsamlingers Virken.“*

Denne af en Kender udtalte Dom vil sikkert bekræftes ved en nærmere Undersøgelse af Folkeafstemningen som den har virket, hvor den er prøvet; d. v. s. i Svejts, Nord-Amerika og Australien. Det maa derfor meget beklages, at Ministeriet *Berntsen* ikke fremlagde mindste Oplysninger herom, da det forelagde sit Grundlovsforslag. Kravet var da allerede kommet frem i det radikale Grundlovsforslag af 1909, og selvom det igen var opgivet i det af det radikale Parti i stor Hast udarbejdede subsidiære Grundlovsforslag, der stilledes ved Sagens anden Behandling i 1910 og som er den umiddelbare Kilde til det Berntsenske Regeringsforslag, saa maatte Regeringen dog forudsætte, at Tanken kunne komme frem igen. Ja, selv om Ministeriet Berntsen principielt var imod Folkeafstemning, havde det været dets Pligt udførligt at begrunde, hvorfor det ikke paa dette Punkt som paa adskillige andre var vandret i de Radikales Fodspor. Da det nu ikke vel kan antages, at Regeringen gik til en omfattende Forandring af selve Grundloven, uden at underkaste alle de i Forbindelse dermed staaende Spørgsmaal samme grundige Undersøgelse, som enhver Regering anstiller, naar et Lovforslag om Ændring i Tyendeloven eller Ægteskabslovgivningen skal forelægges Rigsdagen, tør man vel gaa ud fra, at alle fornødne Oplysninger forlængst er indsamlede og bearbejdede af Regeringen, og at denne alene for ikke at volde sit Forslag Vanskeligheder lige foran Valgene har afholdt sig fra at fremlægge dem. Er dette rigtigt, vil Landstingets Grundlovsudvalg altsaa kunne kræve dette Materiale udleveret, og det vil da sikkert vise sig, at Folkeafstemningen virker konservativt, idet mange Lovforslag forkastes af Vælgerne, som ellers vilde være blevet ophøjet til Lov under Paaberaabelse af, at det var Vælgernes næsten enstemmige Vilje.

Folkeafstemningen har imidlertid mange Sider og rejser flere Spørgsmaal end jeg her er i Stand til at behandle blot nogenlunde udtømmende. Saa meget mere er der Trang til den fyldige Udredning af hele Spørgsmaalet, som Landstingsudvalget forhaabentlig endnu vil faa Tid til at fremskaffe, hvis Regeringen ikke allerede har sørget for det fornødne. Der er saaledes fremfor alt Spørgsmaalet, om man i et parlamentarisk regeret Land strax bør gaa til Indførelse af fakultativ Folkeafstemning ved alle Lovforslag eller foreløbig bør nøjes med obligatorisk Referendum alene ved Grundlovsforslag. Som bekendt har man i det svejtsiske Forbund — jeg bortser her ganske fra de enkelte Kantoners Forhold — saavel obligatorisk Folkeafstemning ved Grundlovsforslag som fakultativ Folkeafstemning ved almindelig Forbundslove. I de Forenede Stater i Nordamerika kender man derimod kun obligatorisk Referendum ved Grundlovsændringer, og det samme er vistnok ogsaa Tilfældet i det australske Forbunds Forfatning.

I det Grundlovsforslag, som *J. C. Christensen* har forelagt i „Tiden“ og som har skabt et helt nyt Grundlag for Forhandlingen i Grundlovssagen, foreslaas det endnu kun at indføre Folkeafstemning ved Grundlovsforandringer, og i de Afhandlinger om Grundlovssagen, som jeg før Folketingsvalgene skrev i dette Tidskrift, tog jeg ogsaa kun Ordet for

Digitized by Google

Folkeafstemning i dette Tilfælde*). Det bør dog sikkert grundigt overvejes, om man bør blive staaende derved. Det er vel selvfølgelig af den aller største Betydning, at der skabes saa betryggende Garantier som muligt imod, at der af Partipolitikerne og deres lydige Presse trumfes noget igennem som Grundlov, som ikke Folkets overvejende Flertal i Virkeligheden ønsker. Men Grundlovsforandringer vil dog eller bør i hvert Fald høre til de mere sjældne Ting; Døgnpolitik og Valgpolitik *bør* ikke bygges derpaa. Og kan Folkeafstemningen kun anvendes ved Grundlovsforandringer, vil den derfor ikke yde noget Værn i det normale Tilfælde, at Partierne søger at gennemføre deres Planer ad den almindelige Lovgivnings Vej. Men hvor nødvendigt et sligt konservativt Værn her kan føles netop i de mest demokratiske Lande, viser slaaende Exemplet fra de enkelte Stater indenfor Nord-Amerikas forenede Stater.

Dér har man som bekendt overalt bygget Forfatningen paa den almindelige Valgret, omend det kun er i faa Stater, at man har vovet at gaa saa vidt som det paatænkes i Kongeriget Danmark, at indføre Valgret også for alle 25-aarige Kvinder. Dér har man tillige reduceret Overhuset (Senatet) til næsten en blot Skygge af det andet Kammer, og nogen synderlig Garanti betyder det derfor ikke. Derimod har man de allerfleste Steder mere og mere søgt en Modvægt imod og en Kontrol overfor de lovgivende Kamre hos en stærk og uafhængig udøvende Magt, idet Guvernøren de fleste Steder ligesom de Forenede Staters Præsident har et Veto, der vel er suspensivt men til Gengæld kun kan slaas af Marken ved $^2/_3$ Flertal i begge Kamre. En almindelig Lov kan altsaa der kun vedtages med kvalificeret Flertal, naar Guvernøren bruger sit Veto. Og i Modsætning til de konstitutionelle Kongers absolute Veto, der oftest er gaaet ud af Sagaen, bruges de amerikanske Guvernørers Veto hyppigt, og den Guvernør er mest folkeyndet, der kraftigst bruger sit Veto til Værn for Folket imod de ofte af tvivlsomme Elementer rekruterede lovgivende Forsamlinger. Ja, i den nyeste Tid er man endog flere Steder gaaet til at give Guvernøren Veto ogsaa overfor enkelte Bestemmelser i en Lov, for at Politikerne ikke skal smugle en slet Bestemmelse igennem ved at putte den ind i en god Lov.

Det vil saaledes ses, at naar et Folk først faar den „almindelige Valgret“s Velsignelser at føle, ændres Opfattelsen noget. Medens i Europa de Radikale søger at reducere den uafhængige Kongemagt til en næsten fuldstændig Nullitet overfor Rigsdagen, udruster man i Amerika den udøvende Magt med ny kraftige Vaaben overfor Kamrene. Medens der i Europa endog er et tusindaarigt Kongerige, hvor selv „moderate“ Politikere kæmper med ægte Overbevisning mod alle „konservative“ Garantier, udpønsker man i den almindelige Valgrets Land *par excellence* stadig ny „konservative“ Garantier. I Sandhed, vore hjemlige Demokrater og Demagoger vilde have godt af noget nærmere at studere Demokratiet i Amerika! Og man begynder næsten at forstaa den politiske Klogskab i, at Ministeriet Berntsen ikke ledsagede sit Grundlovsforslag med aller mindste Oplysninger om Forholdene andetsteds i Verden.

Men selv den kraftige konservative Garanti, som Guvernørens Veto betyder, har ikke syntes de amerikanske Demokrater nok. De har derfor mere og mere søgt deres egentlige Værn mod de professionelle Politikere i de lovgivende Kamre hos Vælgerne selv, d. v. s. i Folkeafstemningen. Vælgernes Valg af Rigsdagsmænd er tidt en ynkelig Komedie, som de politiske Partiførere kan udlægge hver paa sin Vis, men har Vælgerne direkte vedtaget eller forkastet en Lov, saa

---

*) Se navnlig dette Tidsskrift for 1912—13: „Fortsatte Grundlovsbetragtninger“ S. 192 fg.

Digitized by Google

er der ingen Vej udenom. Nu har man vel indenfor de enkelte amerikanske Stater endnu kun indført Folkeafstemning ved Grundlovsforandringer, men man har til Gengæld i stort Omfang optaget almindelige Lovforskrifter i Grundloven, for at Kamrene ikke skal kunne ændre dem, uden at Sagen kommer ud til Vælgerne ved direkte Folkeafstemning. Derved er i Virkeligheden skabt en Tilstand, der meget ligner den i Svejts, idet altsaa ogsaa alle vigtigere almindelige Lovforslag underkastes Folkeafstemning.

Meget synes mig derfor alt vel overvejet at tale for, at man, naar vor Grundlov dog skal saa fuldstændigt omforandres, hellere bør tage Skridtet helt ud og indføre Folkeafstemning som fakultativ ogsaa ved almindelige Lovforslag, saaledes at altsaa Afstemning skal finde Sted over et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag, naar et i Grundloven fastsat stort Antal Vælgere forlanger det.

Ellers vil ethvert Rigsdagsflertal let blive almægtigt for hele den Tid, det er valgt. Thi Kongens Opløsningsret vil her ikke mere være mindste Værn imod Partiflertallets Overgreb, siden det faktisk er selve Partiflertallets Chef, Konsejlspræsidenten, og ikke længere Kongen, der bestemmer, naar Opløsning skal ske. Og Kongens Veto er jo i Praxis ikke mere til, selvom man endnu ikke i Danmark, saaledes som man nylig har gjort det i Norge, har tænkt paa ogsaa formelig at slette Kongens Veto af Grundlovens Text. Men rimeligvis kommer det i næste Omgang, naar Tæppet ruller op for den fuldstændige Revision af Grundloven. Tilmed foreslaar Regeringsforslaget at udvide Valgperioden for Folketinget fra tre til fire Aar. I fire Aar vil altsaa et radikalt-socialistisk eller rent socialistisk Flertal eller et reaktionært-konservativt Flertal i begge Ting, selvom det har en nok saa stærk Opposition imod sig, kunne regere fuldkommen enevældigt, hvis der ikke i Tide skabes et Værn derimod.

Men det eneste Værn paa den almindelige Valgrets Grund, der betyder noget her — thi at give Kongen personligt uden Ministre et lignende kraftigt Veto som de amerikanske Staters Præsident og Guvernører tør sikkert ingen foreslaa — er Folkeafstemningen. Dette bør vort Højre, inden det er for sent, forstaa. Forholdstalsvalgmaaden, som for mange i Højre er blevet næsten til en fix Idé, kan slet ikke sammenstilles dermed. Denne Valgmaade, der har sine store Fortrin men ogsaa sine Mangler, vil højst give et Parti, der er i født Mindretal, det Antal Repræsentanter, det som Mindretal har Krav paa. Men Flertallets Magt rokkes ikke derved, da Flertallet jo ogsaa og i endnu fyldigere Grad faar de Repræsentanter, det rent matematisk har Krav paa. Gennem Forholdstalsvalg vinder et Parti ikke én Stemme mere. Men ved Folkeafstemning vil Mindretallets Vælgere ofte faa stærk Tilslutning fra Flertallets, saaledes at Modstanden mod en af Rigsdagsflertallet gennemtrumfet Lov kan voxe sig saa stærk, at den faar Flertallet af Vælgerne med sig og vælter Loven.

Men hvad man end vil mene herom — og endnu er der vel Tid til roligt at drøfte dette højst vigtige Spørgsmaal uanset den udstedte Ukas om, at Grundlovsforhandlingen skal være endt i denne Rigsdagssamling, enten Sagen er drøftet til Ende eller ej —, saa betyder det en afgørende Vending, at J. C. Christensen nu i sit Grundlovforslag afgjort er traadt i Skranken for Indførelsen af Folkeafstemning i hvert Fald ved Grundlovsforslag. Hvis Højre nu endelig en Gang forstaar at slaa til, mens Tid er, vil intet kunne standse Folkeafstemningens Indførelse. Ikke de Radikale og Socialdemokraterne, der selv har haft den i deres Grundlovsforslag og vist endnu har den paa deres Program, og heller ikke de „moderate“ Medlemmer af det sidst afgaaede Ministerium, der ikke godt kan modsætte sig denne Tanke alene, fordi

Digitized by Google

den ikke fandtes i deres paa ny Tanker saa fattige Forslag.

Heller ikke vil noget Angreb med Rette kunne rejses imod Tanken i J. C. Christensens Udformning, fordi den tillige kræver kvalificeret Flertal ved Grundlovsforandringer. Denne Udformning er ganske vist ny, idet der vel mangfoldige Steder ved Grundlovsændringer kræves kvalificeret Flertal i Kamrene og derefter enten nye Valg og en ny Vedtagelse med kvalificeret Flertal i begge Kamre eller ogsaa direkte Folkeafstemning over Forfatningsforandringen. Derimod er det noget nyt at kræve baade Nyvalg til Kamrene og efter Kamrenes fornyede Vedtagelse direkte Folkeafstemning. Og dette er maaske ogsaa for meget af det gode; er først Folkeafstemning indført, maa denne sikkert kunne fuldt erstatte Nyvalgene af Kamrene.

Nyt og dristigt nyt synes det endvidere ved første Øjekast efter J. C. Christensens Forslag, at det kvalificerede Flertal af to Trediedele af Stemmerne kræves ikke ved Afstemningen i Rigsdagen, men ved Folkeafstemningen. Men ved nærmere Betragtning er Tanken dels ikke saa ny, som den synes, dels sikkert en rigtig Tanke, enten den maa kaldes ny eller ikke. I første Henseende kan henvises saavel til Svejts' som til Australiens Forbundsforfatning, hvor der vel kun kræves et simpelt Flertal af de afgivne Vælgerstemmer, men hvor der foruden dette Flertal af de stemmende Vælgere tillige kræves et Flertal af de for Forfatningsforandringen stemmende Stater eller Kantoner, altsaa i Virkeligheden et kvalificeret Flertal ved Folkeafstemningen Og hvad det andet angaar, da maa det sikkert kaldes en rigtig Tanke, at naar alene Vælgernes egen Afstemning afgiver fuld Garanti, bør ogsaa det kvalificerede Flertal for Grundlovsforslaget indhentes ved selve Folkeafstemningen.

Skal noget Angreb rettes herimod, maa det bygges paa, at det er urigtigt eller for at tale i det politiske Sprog udemokratisk at kræve et kvalificeret Flertal ved Grundlovsforandringer. Men naar Indenrigsminister *Rode* har villet hævde, at Tanken om, at fremtidige Grundlovsforandringer skal have $^2/_3$ Flertal blandt Vælgerne, kun skulde være „en Omskrivning af, hvad der faktisk af den privilegerede Valgrets Særindflydelse kræves under den nuværende Forfatning af 1866“, og at Tanken altsaa er lige saa gammel som den Forfatning, der nu skal afskaffes*), saa hviler disse Betragtninger paa en dobbelt Misforstaaelse Dels er der jo ved at kræve et Flertal af to Tredjedele blandt de *almindelige* Vælgere slet ikke Tale om, at som nu et lille bitte Mindretal af priviligerede Vælgere, hvoriblandt nogle, der som de direkte Landstingsvælgere paa Landet hver for sig vejer lige saa meget til som et helt Sogn, skal kunne hindre en Forandring af Grundloven. Og dernæst er Tanken om at kræve et kvalificeret Flertal ved visse særlig vigtige Vedtagelser næsten lige saa gammel som Menneskeheden selv, ja i gamle Dage forlangte man endog Enstemmighed dertil. Saaledes kræver man endnu i engelsk Proces Enstemmighed indenfor Juryen, for at den kan fælde en anklaget som skyldig, og i nyere Retsforfatninger kræver man kvalificeret Flertal dertil. Ligeledes er det den mest dagligdags Ting, at der til Forandring af Aktieselskabers Statuter, altsaa af deres Forfatninger, kræves kvalificeret Flertal. Det samme gælder ogsaa indenfor de fleste Foreninger, og det gælder ligeledes fra gammel Tid om mangfoldige Staters Forfatninger. Man behøver ikke her at henvise til den belgiske Forfatning, der dog er ældre end Junigrundloven, eller til den norske Forfatning af 1814. Men betragter man den ældste skrevne Forfatning, der tillige er en af de mest demokratiske, nemlig de Forenede Staters Forfatning af 1787,

*) Se et Referat af en Tale i Holbæk, „Politiken“ for 13. Oktober 1913.

Digitized by Google

saa kræves der til dens Forandring, at et Forslag derom vedtages først med $^{2}/_{3}$ af begge Kongressens Huse og derefter af Lovgivningsmagterne for $^{3}/_{4}$ af de enkelte Stater. Ydermere er som nævnt Kravet om kvalificeret Flertal i Amerika endog knæsat ved almindelige Love derved, at Præsidentens eller en Guvernørs Veto kun kan overstemmes med $^{2}/_{3}$ Flertal i begge Kamre. Denne Tanke, at Landets Forfatning ikke skal kunne ændres blot af et øjeblikkeligt opagiteret simpelt Flertal paa Rigsdagen, men at der først maa skaffes fuld Vished for, at det langt overvejende Flertal i Befolkningen virkelig ønsker Forandringen, hviler derfor paa en saa ældgammel demokratisk Tankegang, at alle godtkøbs skindemokratiske Argumenter vil prelle af paa den.

Men yderligere har Tanken om Folkeafstemning ved Grundlovsforslag den Værdi, at er den først grundlovfæstet i den ny Forfatning, vil det, som jeg allerede tidligere har gjort opmærksom paa*), kun være naturligt, at ogsaa den nyvedtagne Forfatning først endelig stadfæstes af Kongen efter selv at have været underkastet Folkeafstemning. Hermod vilde der i hvert Fald ikke kunne rejses nogen Indvending fra de radikale Partier, eftersom disse selv i 1909 vilde have Forsvarslovene underkastede Folkeafstemning, uagtet Folkeafstemningen dengang endnu ikke var anerkendt som grundlovsmæssig Institution. Og ved at gøre den ny Forfatnings endelige Stadfæstelse afhængig af, at den opnaar kvalificeret Flertal ved en Folkeafstemning blandt de almindelige Folketingsvælgere, vilde man paa den bedste Maade kunne berolige baade dem, der frygter for, at et radikalt Forlig, og dem, der frygter for, at et konservativt Forlig, afsluttet i det hemmelige Fællesudvalg, skal med knebent Flertal blive paatvunget Folket.

*) Se min ovenfor nævnte Afhandling S. 193.

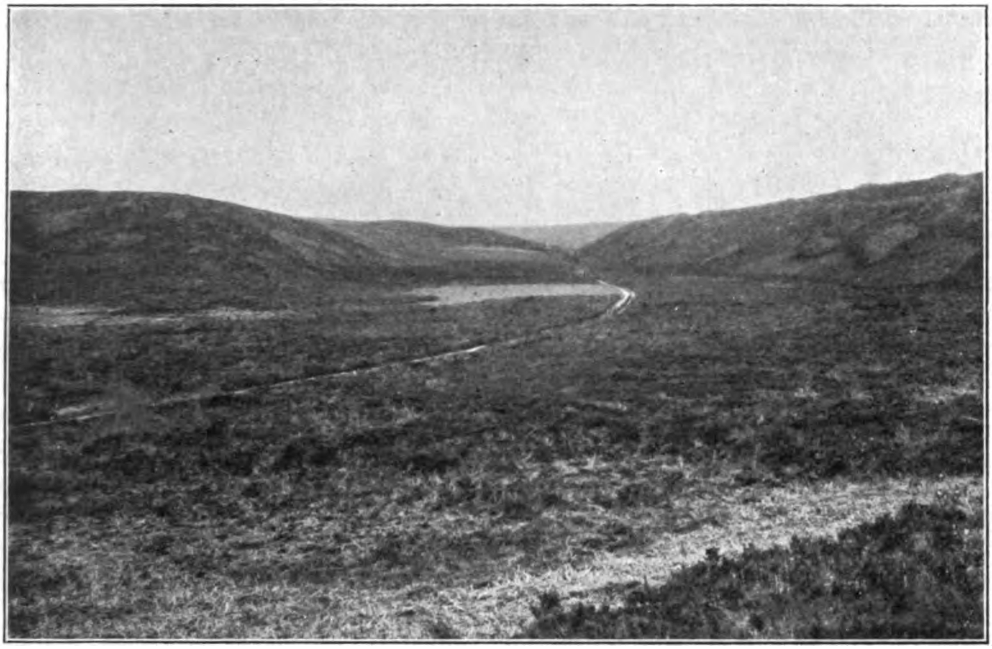

Typisk midtjydsk Hedelandskab (Hjelm Hede).

STRAFFEKOLONIEN VED KJØLSEN

AF ALBERT DAM.

FRA Aarhus til Viborg gaar Banetoget gennem et Tværsnit af Danmarks Jord. Sort Muld, skinnende op over Bakker og ned i Dale ligger pløjet i Efteraaret med Kræfter til at frembringe. Flødejorden vedbliver et godt Stykke, kun en Grad mindre fed efterhaanden. Vi gør Ophold i Langaa, hvor der er udført betydelige Arbejder med Udgravning og Flytning for Bane- og Stationsanlæg. Og nu kommer de udstrakte Flader af lysegul, hendrysset Grusjord, længere ude at se Sandhøjene, den forkrøblede Granskov, Lyngen.

I Viborg blev jeg vist omkring af en ung Pige. Vi travede rundt om Domkirken og skjulte os for hinanden i de udvendige Vindueshvælvinger, det var for sent at komme indenfor. Til sidst kom vi nedenfor Byen og gik langs Sindssygehospitalets Have. Indenfor Haven var en glat Ringmur om Anstalten. Vi gik langsomt nedefter ude paa Vejen.

Da maatte jeg standse og samle mig. Nederst havde Ringmuren udvendige Stræbepiller. Bag denne krængede Fæstningsmur befolkedes det i samme Nu for min Tanke: Svampede Kroppe i graa Bajstrøjer og halvlange Bukser virrede rundt bag Mure i en indespærret Formaalsløshed, oppustede, gulblege Ansigter mellem fire Vægge som i en Kasse fortalte svullent om hobsamlet Fordærvelse og Usundhed, døde Øjne hos de Ansigter hviskede hæst om Aars endeløse Unytte, hele den civiliserede Verdens Fængselssystem saa jeg bag denne Mur som Skilt! Det var en Knytnæve ind i min Ungdoms Leg.

Den unge Dame vidste nok Besked, det

Digitized by Google

var Kriminalafdelingen. Og hun smilede prøvende, mente vel, det kunde være en ungdommelig Kaprice, da hun bemærkede min Alvor. Men eftersom hun følte det at se, hvordan det rev ham hen deroverfor hende, og det saas, som havde han at kæmpe med et Bjerg, saa sloges hendes lyse Ansigt sammen i Medfølelse, hun bøjede Hovedet den unge Pige, bøjede Hovedet.

Næste Dag cyklede jeg ad Landevejen Nord paa. Det var en ukendt Egn, og Straffekolonien stod ikke paa Kortet. Da jeg forlod Chausseen, maatte jeg ind at spørge Vej.

I et Boelssted traf jeg en ældre Kone. Hun vidste ikke saa nøje, hvor den laa, men hun kunde da vise mig efter Kjølsen By, og de var vist ikke saa slemme endda! Hun saa mig bange og usikkert an.

Kommen gennem Kjølsen havde jeg endnu ikke truffet den Straffekoloni. Jeg sprang af ved en Mand, der stod og klippede en Tjørnehæk: Nu laa den straks nedenfor! Hækken voksede herude rundt om de frie Agre. Jeg har ingen Steder ellers i Danmark truffet en saadan Orden og Flid, at man holder en velklippet Tjørnehæk rundt om hele Marken. Jeg faldt i Snak med den Mand og fik hans Mening: Det, Forbrydere trængte til, var at arbejde, og der var ingen Mening i, at vi andre skulde føde og udstyre dem, som vi gjorde! Folkets Røst.

Vejen søger brat og langt ned, og saa træffer jeg et Sidespor fra Viborg—Løgstør Banen, der gaar frem foran opdyngede Jordhøje. Mergelbrinker stejler skarpt afskaarne 15—30 m op til den anden Side. Fjernt henne i den flere Hundrede Meter lange Udskæring med fortløbende Banespor og skinnende Mergelbund ses et Par Hold af hvidgraa Skikkelser klumpede sammen mod Skræntens nederste Kant som en Flok Insekter i en Plovfure, de samler sig i en lille Række og skyder tværsover Udskæringens Bund mod Jorddyngerne som Myrer paa Arbejde.

Udenfor Jorddyngerne ligger et Par Huse, der flager med Split og viser et Statsforetagende. Meget smaa synes de her nedenfor Bakkerne, der strækker sig ud som hvælvede Baades Køle, hvoraf Stedet har Navn. Og hele Kolonien med Bygninger, Jorddynger og den lange Mergelgrav ligger i Læ af Bakkernes overragende Højde, godt fordækt som det anstaar sig en Korrektionsanstalts Karakter.

Over Banesporet og frem ad en dyndet Mergelvej støder jeg først paa et Murstenshus, hvortil der er Adgang udvendig fra. Herinde træffer jeg Overbetjenten, som er Tilsynsførende paa Stedet, Kolonien sorterer under Horsens Tugthus og har tre Reservebetjente som Opsyn.

Gennem et Stakit af almindelige Lægter, kun med Pigtraad foroven, naaer vi ind i Koloniens Gaard og søger straks over mod en Pavillon af malede Brædder. Den har to Indgange. Indenfor den sydlige passerer vi et lille Rum, der har Oplag af Fangedragter, Trøjer, Veste og Bukser af det musegraa svære og grove Vadmelsstof, som er Tugthusets; Benklæderne bruges kun i almindelig Længde her i Kolonien. Desuden er der Drejlsjakker, hvis Stof har en rød Traad paalangs i Vævningen med ca. en Decimeters Mellemrum.

Her er ogsaa et Medicinskab med de almindeligste Lægemidler, at anvende efter Overbetjentens Skøn. Alvorligere Sygdomstilfælde behandles af Distriktslægen i Viborg. Sundhedstilstanden blandt Koloniens Fanger er ellers tilfredsstillende. Der er dog i Sommerens Løb død en Mand af Lungeslag, men det er en Sygdom, som har sin Aarsag længere tilbage i Levned og Diæt.

Op ad Trappen kommer vi ind i Soverummet, som findes under Taget med halvt skraa Vægge og gaar paalangs gennem hele Bygningen. I begge Ender indtager det

Digitized by Google

Mergeltog i Kjølsen. Tilvenstre Fangernes og Opsynets Bolig.

ogsaa hele Bredden. Lejerne har Gulvet som Underlag for en Halmmadras og er ellers dannede af to Sidefjæl og en Endefjæl. Ved Hovedgærdet er fastsømmet en Lægte paatværs; ved at stille smaa Brædder derfra mod Udvæggen er dannet Hvilested for Hovedet. Sengetøjet er det tilstrækkelige Antal Tæpper og et Lagen. Der er en fortløbende Række Senge langs Ydersiden og to smaa Rækker modsat i begge Ender, 32 Senge ialt.

Et Par Vinduer i Gavlen er gitrede.

Luften herinde er, som vi Soldater sagde i sin Tid, saaledes, at den godt kan skæres i Skiver og lægges paa Fedtebrød. Skønt der er to Træskorstene op gennem Taget, er der altsaa ikke tilstrækkelig Ventilation til en regulær Udluftning, men Folk, der arbejder i den frie Lufts Træk hele Dagen, kan nok døje nogen indelukket Luft om Natten.

Sovestuen har to Syge. En tyveaarig ung Mand med det karakteristiske spidse Hoved, Sukkertophoved, der skal være Tegn paa en udpræget Forbrydernatur, ligger i sin Seng med Klæde om Hovedet for Tandpine og Ørepine. Han simulerer ikke, han er hed af Feber, og hans smaa Øjne følger os kun valent. Hans Ansigt tyder ellers paa en skikkelig Undermaaler.

Lige indenfor Døren ligger en tredive-aarig Mand med et mægtigt Overskæg. Straffeanstalternes Regel for Haars og Skægs Klipning er ophævet her i Kolonien. Han har Omslag for en Rift i Haanden fra at flytte Brædder, fejler ellers ingenting. Ved Overbetjentens elskværdige Forespørgsel faar han Lejlighed til spøgende at forlange Fjedermadras at ligge paa. Hans Hudfarve er usvækket, han har et zünftigt overlegent Udseende og er med det brede grove Ansigt, de udflydende glubske Øjne en Mand, fra hvem der kan komme alt muligt, ikke just fordi alting kan trænge sig frem hos ham, men fordi hans tomme Karakter vil lade sig bemestre af enhver Paavirkning og reagere brutalt.

Digitized by Google

Væggen, der springer frem midt i Sovestuen, har store Observationsglas i Hjørner og Sider. Herindenfor findes Soverum for Koloniens tre vagthavende Betjente. Fra deres Kammer kan de overse hele Fangestuen, men ingen vaager om Natten. En Hund, der er lænket udenfor Pavillonen, har at gø Anskrig, hvis noget særligt indtræffer.

Nogle af Sengene er uopredte. Kolonien, der begyndte med 30 Mand om Foraaret, er nu i Oktober svundet ind til 23, navnlig fordi Straffetiden for nogles Vedkommende er udløbet i Mellemtiden. De tætsatte „Kanner“, interimistisk fremskaffede og anbragte, som naar man i en Hast skal indkvartere et stort Antal Soldater under Kantonnement, giver et tiltalende Indtryk af, at her har man gjort det mindst mulige ud af det, og det maa da kun være foreløbigt, noget andet end de slotsoptaarnede Straffeanstalter med Sandstensportaler og monumentalt dyrt Udstyr, der synes at ville holde sin Mand indespærret saa længe som muligt.

Herinde sover altsaa mellem 20 og 30 Forbrydere sammen om Natten og kan hviske til hinanden, ligesom de jævnlig kan tale sammen om Dagen, og der foreligger dog intet om fra de 5—6 Aars Virksomhed, Kolonien har bag sig, at de her aftaler fælles Forbrydelser at udføre efter Løsladelsen. I Vridsløselille Straffeanstalt derimod, hvor Fangerne isoleres gennemført Dag og Nat, aftales mange fælles Forbrydelser. I Horsens Tugthus, hvor Fangerne isoleres i Enkeltceller om Natten og ved en vis Tavshed om Dagen, aftales færre.

Vi gaar ud af Sovestuen, og med Mindet om Tugthusets og Forbedringshusets store Nøgleknippe i svære Laase, gør det et befriende Indtryk at se en jævnstor Nøgle dreje om i en almindelig Laas.

I Stueetagen er en Dagligstue for de tre Betjente. De benytter den til Cykleskur. Ind mod Gaarden er deres Spisestue, der indtager Midten af Pavillonen og har en Udbygning med Vinduer i Fremspringets Sider, saaledes at Betjentene herfra kan overvaage Gaardsrummet tæt op ad Pavillonen. Desuden er der store Observationsglas ud mod Fangernes Samlingsstue og Køkkenet.

I Køkkenet, som findes mod Udsiden bag Betjentenes Spisestue, er kogt Klipfisk og delt i Portioner paa Tallerkener. Vælling staar over Komfuret, Som Kok fungerer en Fange paa et Par og tyve Aar med et droget Ansigt ret tilfreds i Omgivelserne, som det synes, en Skikkelse saa typisk af ringere Sort ligefra de to Gange skæve Ben op gennem den klodsede, bullede Krop til det Ansigt, der er som afharpet for ethvert Udtryk af Selvstændighed og Intelligens, som en Forekomst gravet op fra et fjernt Slægtled. Det er maaske en Mand fra Amagerland eller Egnen om Aalborg, jeg undlader med Forsæt at udspørge om hans Person for ikke at give Oplysninger til Genkendelse. Nogle overlegne Kammerater har blot for Spøg givet ham et lille Skub, som ellers vilde faaet sin Mand til at staa sikrere fast. Droget er altsaa plumpet godt i. Naturligvis er det en eksemplarisk Fange. De sikre Forhold og den omgærdede Stilling, som Straffefuldbyrdelsen giver, er ham nok. Og han gør et saa karakterløst Indtryk, at det anløbne Præg af Sleskhed og Devotisme, som Tugthusopholdet har fremelsket, ikke virker stødende hos ham.

Under Køkkenet findes et Kælderrum. Her opbevares Fødemidlerne, der udbringes til Forsyning hver femte Dag.

Som Middagsmad har Fangerne en Turnus paa 5 Retter. 1) Oksekødsuppe og Peberrodskød, 2) Grynsuppe og Bankekød, 3) Ærtesuppe og Flæsk, 4) Vælling og Klipfisk, 5) Vandgrød og stegt Flæsk. Af Oksekød til Suppen, af Bankekød og af Flæsk gives 325 gr pr. Mand, af Flæsk til Ærtesuppen 225 gr, af Klipfisk 250 gr. Til Vandgrøden gives Sødmælk og

Digitized by Google

Sukker. Efterretterne serveres med Sovs opbagt i Smør og tilsat med Krydderier, Peberrod, Timian, Løg o. s. v. som almindeligt.

Den tørre Kost er Straffeanstalternes sædvanlige: Rugbrød og Fedt til Frokost, Rugbrød med Ost og Resten af Morgenfedtet til Vesperkost. Til hvert af disse Maaltider gives $^1/_2$ l varmt 3 Procents Øl. Som Ekstraration her i Kolonien serveres 3 dl Kaffe om Morgenen, samme Kvantum Te om Aftenen, hvortil 10 gr Kaffe, 1,25 gr Te og 30 gr Sukker at fordele til begge Gange. Desuden faar Fangerne 250 gr Sigtebrød daglig. Rugbrødsrationen er 700 gr, men kan forhøjes, hvis det forlanges og skønnes nødvendigt.

Denne Kost er væsentlig bedre end Straffeanstalternes sædvanlige, den koster ca. 70 Øre daglig. Kosten i Straffeanstalterne andrager ellers ca. 43 Øre daglig. De 70 Øre er ogsaa mere, end en Arbejdsmand kan bruge for sig, vel endog over Gennemsnittet af hvad der bruges til Indkøb af Fødevarer for et Menneske i Danmark. Men det er ikke Meningen, at et Fængselsophold skal være luksuøst, Levevilkaarene maa være haardere end for Livet i Frihed og under Ansvar.

I Aar har man foruden den omtalte fem Dages Turnus *forsøgsvis* indført en til, saaledes at Fangerne nu faar 10 forskellige Middagsretter. Den nye Række er: 1) Kærnemælkssuppe og Bøf, 2) Øllebrød og Lobescowes, 3) Boghvedegrød og stegt Flæsk, 4) Vælling og sprængt Oksekød eller islandsk Lammekød med Kartofler, 5) Risvandgrød og kogt Flæsk. Disse nye Retter er noget mere sammensatte end de forrige. Sammen med dem faar de yderligere Interesse derved, at man tænker at forandre ogsaa almindelige Straffefangers Kost i samme Retning.

Foruden Dagens Retter finder jeg en Gryde hensat paa Gulvet med Kaffegrums og Vand. Det var den een Gang brugte Kaffe, der igen afkoges og gives Fangerne som Ekstradrik et Par Gange om Ugen.

Samlingsstuen, der ligesom Soldaters er Spise- og Opholdsrum, indtager hele Pavillonens Bredde i den nordre Ende. Store Observationsglas med pyramideformede Gruber ind mod Betjentstuen karakteriserer den som Fangers Opholdssted. Vinduerne mod Ydersiden her og i Køkkenet er gitrede.

Omkring ved Væggen findes et fast Bord med Trætaburetter foran. Paa Væggen selv hænger for hver Mand et aflaaset Madskab, derovenpaa findes den obligate Salmebog og Testamentet, de ser kun lidet brugte ud. Regelmæssige Gudstjenester holdes ikke. Fængselspræsten fra Horsens kommer en Gang imellem. Om Søndagen kan Fangerne til øjeblikkelig Brug faa udleveret et Par Bøger, væsentligt af underholdende Art. Undervisning, som ellers paanødes Straffefanger i vekslende Grad, er de ogsaa fri for. Iøvrigt stilles de alle lige, uanset hvilket Stadium, hvilken Klasse de er naaet til i Tugthuset. Kun Arbejdsducøren er forskellig.

Et aabent Madskab viser 2 emaillerede Tallerkener og 2 røde Krus, Kniv og Gaffel af Staal, men Ske af Træ, et rent Luksus-Udstyr i Forhold til Tugthusets sædvanlige. Den brugelige Fangemetode at opspare og hengemme af det udleverede anvendes ogsaa her. Jeg finder smaa Skaale med Sukker, Øl i et ekstra Krus foruden Levninger af Middagsmad, at anvende til Aftensmaden.

Jeg ser velsovset Skraatobak i Sondolinæsker, og udenpaa Skabene hænger de fleste Steder en lille „Agrarpibe“. Det er nemlig tilladt Fangerne at ryge en Time før Sengetid hver Aften og efter Kl. 2 Søndag Eftermiddag. Rygestedet er Gaarden, og Betjentene tænder for dem. Piberne faar de tilkøbs gennem Anstalten. De maa ryge et Pund Tobak og tygge to store Ruller Skraa om Maaneden, et Kvantum, som vel er mindre, end de fleste forbruger i Frihed, men dog

Digitized by Google

ret stort. I den Bevægelse, der nu er fremme for at omgive Straffefanger med Smaabekvemmeligheder og Smaabegunstigelser, kan man let gaa for vidt, navnlig naar det som her drejer sig om en Nydelse, der ialfald aldrig er til noget positivt Gavn for Organismer, der har vist, at de ikke formaar at frembringe den psykiske Styrke, der skal til for at holde sin Mand indenfor Samfundslivets tilladte Rammer.

Til Hygge for sin Plads har Fangerne som ellers i Straffeanstalterne faaet Lov at anbringe Billeder paa Væggen. Omtrent ved Halvdelen af Skabene findes en Samling af de tilfældige Fotografier og Prospektkort, de har kunnet samle sammen. Nogle er smækkede op med Tegnesøm, de fleste er indsatte i Rammer, de selv har lavet i deres Fritid herude. Blandt disse Rammer er flere kunstfærdigt udførte, betegnende nok i en slet Kirkestil med Altertavler som Forbillede.

Samlingsstuen er hyggeligere end Soldaternes Samlingsstue almindeligt.

Udenpaa Pavillonen hænger ned ad Væggen forskellige Flasker med hvidt Indhold. Det er Sødmælk, Fangerne sparer op fra Vandgrøden for at bruge til Kaffen, som de jo faar uden Fløde. Flaskerne er Bajerflasker, som Betjentene har overladt dem; det lader til, at der er rigeligt af dem.

Denne malede Træpavillon med Soverum til Fanger og Betjente under Asfalttaget, med de øvrige nødvendige Rum underneden og nødtørftigt opført af uhøvlede Brædder med Kalkpuds indvendig, er den oprindelige Kolonibygning og i sin Simpelhed saa praktisk, at den næsten kan være mønstergyldig, Hvis man istedetfor de monumentale milliondyre Straffeanstalter tænker sig et tilstrækkeligt Antal lignende Pavilloner paa egnede Arbejdspladser, kunde Fængselsvæsenets Bygvingsbudget skrives med $^1/_{20}$ af de over fire Millioner, det nu staar i.

Gaardspladsen er grusbelagt af Størrelse som et Boelssteds Gaardsrum og som et saadant indesluttet af tre enetages Bygninger. Overfor Træpavillonen ligger Overbetjentboligen udenfor Stakittet; ind mod Bakkerne er en anden Murstensbygning. Mod Nord afgrænser kun Stakittet for det aabne Rum i vidtstrakte Enge over mod Skalsaaen og Hjarbæk Fjord. Her er fire Petroleumslygter paa Træpæle til Natbelysning.

Op ad Stakittet, der afgrænser for Overbetjentboligen, er anlagt en Keglebane, lidt kort ganske vist, men den kan nok bruges til Søndagsfornøjelse af Fangerne. Som en anden Søndagsfornøjelse kan der gives Fangerne Lov til at gaa de 2—3 Kilometer til Hjarbæk Fjord for at fiske. Deres Medestænger er anbragte paa Stakittet.

I det yderste Hjørne af Gaarden staar en Klynge Fanger omkring en Kran med en Rambuk ragende højt op. Jeg saa dem nok straks, da vi gik mod Pavillonen, nu først faar jeg Tid at spørge, og vi driver henimod dem,

De borer efter Vand.

Der er seks Mand med en Civil i blaa Mekanikerdragt i deres Midte. De hilser høfligt ved at tage Kasketten af. Da jeg er tæt ved, faaer jeg en meget ærbødig Hilsen fra et Par Stykker. Deres Paaklædning er Træsko eller Træskostøvler, lange graa Bukser, en Drejlsjakke udenpaa den graa. Om Halsen har de et tyndt Halstørklæde. Kasketten er den brugelige Vadmelshue fra Tugthuset, forsynet med en lille Skygge.

Kolonien arbejder for „A/S Alhedens Mergelforsyning“, en Afdeling af Hedeselskabet, som har bekostet Træpavillonen opført og ellers har at lade alle nødvendige Arbejder udføre med Fangerne som Arbejdsmænd. Overbetjentboligen og Murstenshuset er opførte paa Straffeanstaltens Regning. Af Arbejdsredskaber anskaffer Straffeanstalten Skovle, Hakker og Grebe, Resten, navnlig Trillebøre og Brædder, bekostes af Mergelforsyningen.

Kolonien har en artesisk Brønd i Forvejen,

Digitized by Google

men den har vist sig utilstrækkelig i Sommerens Løb, nu skal der laves en Hjælpebrønd.

Den civile Mekaniker skruer et nyt Rør paa for at ramme ned til ny Boring. De seks Fanger staar omkring hensunkne i ledige Stillinger, der synes at bekomme dem

Resten af Murstenshuset bestaar af en stor Arbejdsstue med Borde og de nødvendige Hjælpemidler til at flette Halmmaatter. Her er alle Vinduer gitrede. Dette Indendørsarbejde foretages i Regnvejr og i de korte Dages Aften- og Morgenmørke, desuden hele Dagen de to—tre Vintermaaneder, da der

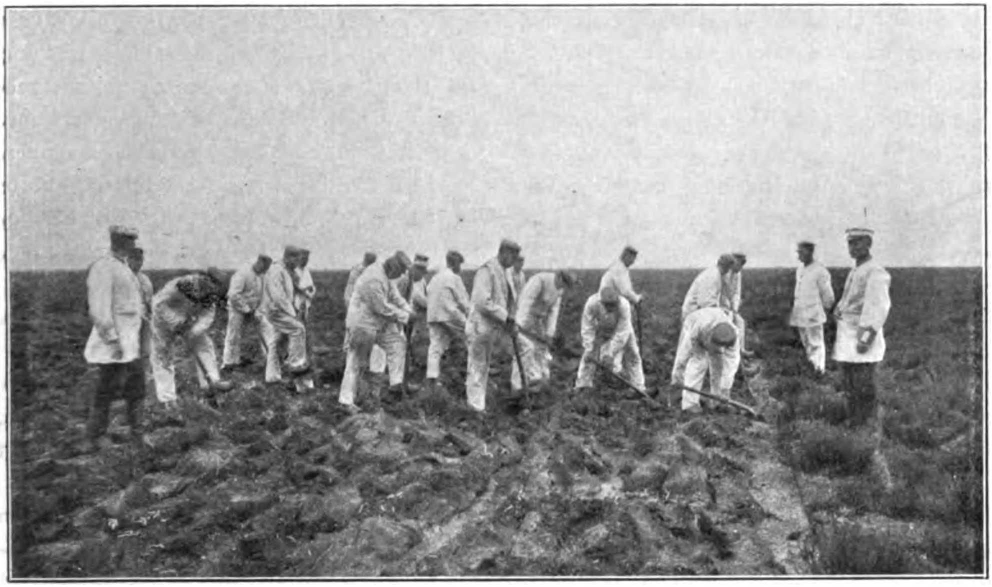

Hvor Merglen anvendes. Straffefanger paa Arbejde paa Karup Flade.

vanemæssigt godt. Men vi har endnu Murstenshuset tilbage.

Ad en Dør nærmest Overbetjentboligen træffer vi nogle Retirader og indenfor en Arrestationscelle, 2—3 m i Kvadrat og med Cementgulv. Gulvet er ikke slidt, der staar et Par nye Skovle herinde. Hvis en Mand opfører sig daarligt i Kolonien, bliver han hjemsendt til Tugthuset. Cellen bliver da kun benyttet i de Timer, til det bekvemmest lader sig udføre. Hvis en Mand undviger eller forsøger derpaa, bliver han ogsaa straks bragt tilbage til Tugthuset. Omkostningerne baade ved Paagribelse og Hjemsendelse tages af Fangernes opsparede Arbejdspenge. I Sommerens Løb er der kun indtruffet et Tilfælde af Undvigelse.

ikke kan arbejdes i Jorden. Arbejdstiden er den normale for Straffefanger, fra 5 (Vinter 6) Morgen til 7 Aften med 1/2 Times Spisetid Formiddag og Eftermiddag og en Times Middag.

Herinde er desuden en høj Bænk med Vaskefade. Tandbørster som i Tugthuset findes der kun faa af. Fangerne kan altsaa vaske Fingerspidser og Næsetip, som det hedder. Bad faaer de ikke med Undtagelse af, at de paa deres Søndagsture til Skalsaaen og Hjarbæk Fjord kan faa Lov at gaa i Vandet der.

Tidligere, da der ikke var andre Bygninger end Træpavillonen, foretoges Halmfletning og Vaskning i Gaarden, og Kampagnen varede kun fra April til Oktober. 1911 om

Digitized by Google

Sommeren er Overbetjentbolig og Arbejdshus opførte, og fra Efteraaret 1911 er Kolonien helaarlig. Første Vinter beskæftigedes Fangerne med at lave Tøndebaand, men med et kummerligt Resultat. Nu har man genoptaget Maattefletningen, som ogsaa i Tugthuset giver et latterligt ringe Udbytte.

Under Sommerkampagnernes strængere Arbejde har Fangernes Opførsel gennemgaaende været god, med kun et enkelt Flugtforsøg og ubetydelige Disciplinærforseelser, men i Vinterhalvaaret har Opførselen været mindre god, med to Undvigelser og to svære disciplinære Forseelser. Man maa dog ikke deraf slutte, at Arrangementet med Helaars-Kampagne er uheldigt. En Mangel ved en saadan Koloni er, at der ikke paa Stedet findes en overordnet Funktionær til at haandhæve den *faste Orden og Disciplin*, som al Nutidens mildere Syn tiltrods er en nødvendig Betingelse for en Korrektionsanstalts Sundhed. Da det underordnede Opsyn ikke har Lov til at dømme disciplinært, men kun kan rapportere, bliver det tilbøjeligt til at se igennem Fingrene med Fangerne for ikke at rapportere til for megen Besvær. Med en saaledes slappet Disciplin som Baggrund lader Fangerne sig henrive til sværere Opsætsigheder, navnlig da der altsaa ikke er nogen tilstrækkelig autoritativ Myndigheds direkte Øje paa dem. Desuden kan det alt for lette Pillearbejde med at flette Halm eller lave Tøndebaand ikke binde deres Kræfter tilstrækkeligt. Fejlen er altsaa ikke, at Straffekoloniarbejdet gennemføres til Helaarsarbejde, men derimod, at det endnu er irregulært og ikke gennemført i den Grad, at en Koloni kan have en øverste Myndighed over sig paa Stedet, og at man maa ty til indendørs Pillearbejde som Supplement. Istedetfor at være et Bevis mod, at Straffekolonier kan indføres som eneraadende, bliver Vinterens slappede Disciplin en Opfordring til at konsolidere og udvide Arrangementet. I den forløbne Vinter 1912—13 har de tiloversblevne fra Kjølsen arbejdet med udendørs Planeringsarbejder ved det nye Statsfængsel i Nyborg, og der har deres Opførsel været saa god som i de regulære Straffeanstalter. Det vilde ikke være vanskeligt at skaffe endog samtlige danske Straffefanger lignende Jordarbejder ved Stats-, subsidiært kommunale Foretagender.

Medens vi har været inde i Arbejdshuset, er Fangerne hjemkomne til Middagsspisning. De sidste hvidgraa Skikkelser i snerpede Bukser og Drejlsjakkerne forsvinder med barok Fart som Skoledrenge ind i Pavillonen. Fangerne ved Boringen er allerede borte. Den gruslagte Gaardsplads ligger aaben og trøstesløs i Efteraaret, gabende tom med de vide Enge udenfor.

Men vi har at bese Arbejdsstedet for Mergelgravningen.

Straks udenfor Gitteret, som lukker for Gaarden mellem Arbejdshuset og Pavillonen, ligger et Halvtagsskur, hvori opbevares langt Rughalm til Maattefletningen og Trillebøre.

Jordhøjene strækker sig hen som en Kæde af 15—25 m høje Bjerge. Paa Toppen af den højeste ligger et Vagtskur. Ad et Pas naaer vi over til Mergelgravens lange Dal. Og vi gaar tværs over dens Bund, som har et Par lodrette Grøfter, hvor gamle Banespor har gaaet. Derimellem er Revler af en Banevogns Højde, saaledes at Mergelen har kunnet trilles nemt over i Vognene. Den første Grøft er delvis fyldt af sort Muldjord.

Der staar ingen Vogne i Øjeblikket. Selve Mergelgravningen er nu sidst i Oktober hørt op. Fangerne har allerede med Midten af Maaneden leveret den Mængde, Mergelselselskabet har kunnet aftage.

Arbejdet gaar saaledes for sig: Ud af Brinken hugges den faste Masse løs med Hakker og Grebe. Med Skovle eller med Grebene læsses den i Børene og trilles paa Fjæl, som gaar lige over i Vognene.

Som Pligtarbejde skal en Fange læsse $1^1/_3$

Digitized by Google

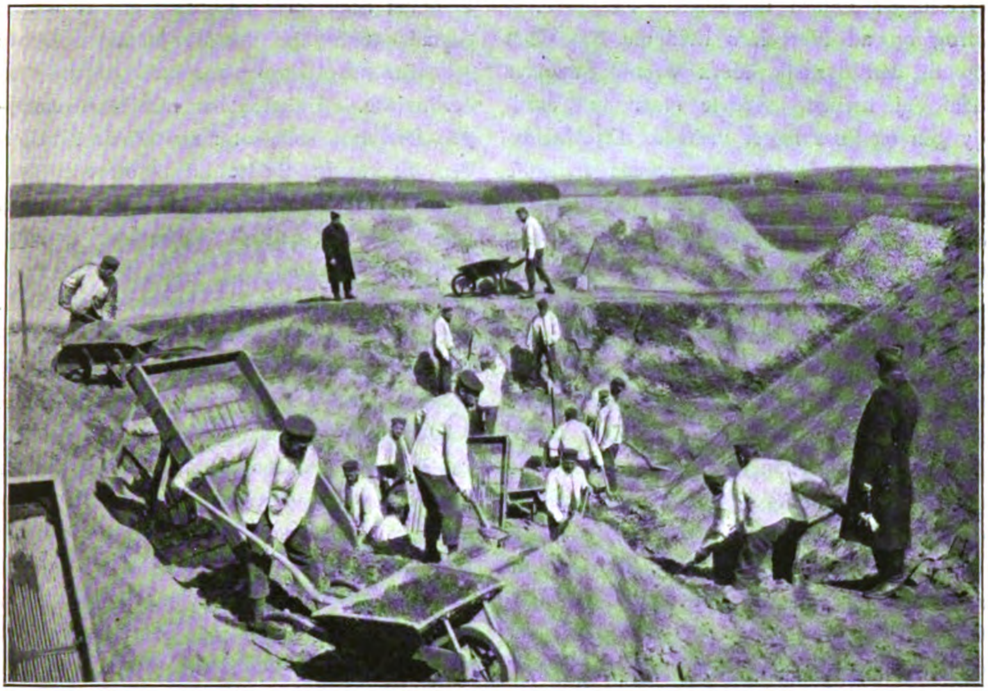

Straffefangerne læsser Mergel.

Vognladning, i de korte Efteraarsdage dog kun 1 Vognladning, henholdsvis 60 og 45 Trillebøre. For dette Arbejde giver Mergelselskabet henholdsvis 1 Krone eller 75 Øre, som tilfalder Kolonien. Desuden betaler Selskabet Overarbejdspenge efter to Skalaer, eftersom der er kort eller langt at trille.

	Skala 1	Skala 2
10 Trillebøre	5 Øre	15 Øre
20 —	15 -	30 -
30 —	30 -	55 -
40 —	55 -	

Disse Overarbejdspenge tilfalder Fangen, som desuden faaer sin normerede Arbejdsducør efter sit Straffestadium. De har i Sommerens Løb udgravet 4100 Vognladninger, en Vognladning rummer ca. en Kubikfavn. Fangen triller gennemsnitlig 2 Kubikfavn om Dagen, men jeg kan ikke med Tal fastsætte Forholdet mellem en Fanges her præsterede Arbejde og en civil Arbejders sædvanlige Ydelse.

Mergelgravningen vilde faa et større Sving over sig, hvis Kolonien brugte en Gravemaskine. Selv om den saaledes kom til at levere et større Kvantum Mergel, end det kontraherende Mergelselskab i Øjeblikket kan aftage, saa vilde den dog ikke levere mere, end der kan være Brug for i Hedeegnene. Staten kunde ad den Vej begynde en storslaaet Forbedring af Jyllands Jord, en Forøgelse af Landets Grundværdi, som snart ligger for. Og Fangernes Arbejde vilde paa den Maade komme op paa Højde med moderne Arbejdsdrift, en uvurderlig Fremgang. For Fejlen og det nedslaaende ved Straffefangens Arbejde vanligt er Sløseriet med Menneskekræfter paa Grund af forældede Metoder og Redskaber. Og Grundprincipet i Straffekolonierne, nemlig Arbejdet i fri Luft, opretholdtes alligevel.

Tæt ind mod Mergelskræntens Bund ligger

Digitized by Google

Overflade-Muldjord nedstyrtet. Et sort Anstrøg op ad Mergelens hvidgule Side helt op til den dyrkede Mark ovenfor angiver dets Vej herned. Skovle staar ved Jorddyngen og Børe ligger væltede. En Bræddebane fører tværsover Banesporene hvilende paa de mellemliggende Revler. Paa Gravens anden Side er Jorden væltet af i jævnt Lag ud til Siderne.

Den Afrømning, som Fangerne nu er i Lag med, gaar da saaledes for sig: Ovenfor Udgravningen væltes Jorden ned. I Bunden trilles den over bag Banesporene og danner ny Jord færdig til Dyrkning. Hvis de af den tidligere Rømmejord opdyngede Høje skal anvendes til Agerjord, maa der udføres dyre Planeringsarbejder dermed.

Jeg prøver at læsse en Bør. Skovlene er af almindelig Størrelse, et dansk Fabrikat. Ogsaa Trillebøren har den ved Jordarbejder ellers brugte Størrelse og Skabelon. Jeg er 165 cm høj, vejer 60 kg og har nogen Vane med kropsligt Arbejde, men uden speciel Træning i at gaa med en Trillebør. Den læssede Bør er ikke just tung, det kniber kun med at holde Balancen, da jeg svæver over Grøften. For en almindelig bygget Mand, vant til at gaa med den, maa det være et ret let Arbejde. Mergelen selv er dog tungere end den løse Muldjord.

Ved at gaa videre langs Skrænten finder vi en Stige, hvor vi kan komme ovenfor. Agrene er i Dyrkning helt ud til Mergelgravens Rand. Kolonien disponerer over et stort Stykke, foreløbig nok at grave for en Snes Aar.

Vi er her højt oppe med vid Udsigt, og min Ledsager vil udpege mig Kirketaarne og Landsbyer med Navne rundt om. For mig er det kun Kolonien at tage Syn over.

Dens Bygninger ligger gemt bag Jorddyngerne, Vimpelen rager ovenover. Ved en af Jordhøjenes Top stikker Bræddestumper ivejret, Resten af et Stillads. Heroppefra et andet Sted fører en Stump endnu bevaret Stillads et Stykke ud over Gravens Dybde og stiler svagt skraanende mod en anden af Jordhøjene. Tidligere har nemlig Afrømningen foregaaet ved, at man trillede Muldjorden direkte fra Stedet ad optømrede Broer tværsover Graven. Ved at tømme Jorden ned ved hvert Stillads' Endepunkt er Jordhøjene fremkomne.

Vi gaar ud paa det resterende Stillads. Det er forsvarligt forsynet med et meterhøjt Rækværk. Trillebanen er tilstrækkelig bred, og selve Opbygningen har da været solid, siden det har holdt, men det ser ganske sprinklet ud, saadan som det er tømret op fra Gravens Bund af Affaldsbrædder uregelmæssigt forbundne Dybet svimler under Broen.

Min Ledsager er ikke svimmel. Han staar ved yderste Kant af det afbrudte Stillads og slynger det frem og tilbage, og han kan samtidig fortælle, at han for et Par Dage siden var ude paa Stilladset derovre. Samme Eftermiddag stod det i blikstille Vejr og ramlede sammen uden at være benyttet i Mellemtiden, der hvor nu det Par Bræddestumper stikker op.

Den svimlende Gyngen hensigtsløst paa de skrøbeligt sammentømrede Brædder herude over Dybet ligger ikke for mig, der maa have fast Grund under Fødderne for at tænke. Inde paa Land og med et samlende Blik udover Stilladsstumpen tætved, de barokt og nytteløst opdyngede Jordhøje, de stakkels Rester af det forsvundne Stillads derovre, den fornuftigt jævne Anbringelse af frugtbar Muldjord, som nu bruges: Er det ikke et Billede paa hele Fængselsvæsenet? Disse dyrt opførte store Straffeanstalter svimlende over en Afgrund af Udgifter, dette Sprinkelværk af Straffesystemernes Regler for Avanceren i Stadier og Klasser, den hensigtsløse og nytteløse Indespærring i Dage, Maaneder, Aar som Dynger af Driverliv, barokt hos Karakterer som netop

Digitized by Google

trænger til at skoles i Enkelhed. Arbejde og den frie Lufts styrkende Sundhed. Det er muligt, at der ganske simpelt ikke var Plads indenfor Koloniens Omraade til at blive af med Rømmejorden, da den begyndte i 1907. Den sure Eng nedenfor vilde dog vinde ved at blive Agerland. Det er ogsaa muligt, at noget centraliseret indendørs Straffearbejde har været nødvendigt i tidligere Tider for at fremdyrke en regelret Disciplin. Nu er al Indespærring kun af det onde. Med lyst Haab kan jeg se hen til den sammenstyrtede Trillebro. Om kort Tid og uden Storm skal Ensomhedscellens nussede Uhumskhed, Arbejdsstuens beklumrede Tjat-Gøremaal være forsvundne umiddelbart efter, at de gamle Fængselsfolk har fundet Systemet elastisk nok til at række gennem Aarhundreder.

Medens vi er gaaet udenom Mergelgraven for at naa tilbage til Koloniens Gaard, er Fangerne førte ud til Arbejdet igen. Holdet herinde har allerede fat paa Rambukken.

— Og saa har jeg set det hele! betyder min Ledsager mig.

— Men Fangerne da, Fangerne selv? maa jeg virkelig udbryde.

— Dem saa jeg jo, da vi gik over Gaarden før, forresten staar de derhenne endnu, svarer Overbetjenten usikkert afvisende.

Det lader, som om jeg ganske lempeligt er ført udenom dem hele Tiden.

Der er kommen en civil Mand til ved Brøndboringen, en Inspektør ved Hedeselskabet, for at tilse. Man har naaet Vand og sætter en Prøvetud paa Røret for at maale Mængden.

De seks Fanger staar omkring og ser til, som Børn ser paa Voksnes Foreteelser, med en pligtskyldig Interesse. En af dem forsvinder et Øjeblik ind i Samlingsstuen. Jeg ser ikke, om efter indhentet Tilladelse, det synes at være paa eget Ansvar og Risiko og tyder altsaa paa en vis Frihed. Han vender snart tilbage og har ombyttet Træskoene med Træskostøvler. Den fugtige Jord er opæltet om Kranen.

Helt ude fra Fjorden, henover Engene staar Blæsten i aabent Strøg over de seks Mænd, der præsenterer sig til Undersøgelse, nu da de staar ledige. Lerklin op ad Bukseben og Ærmer fortæller, at de har arbejdet. Vejret om dem opliver Ansigterne, de har virkelig et fælles frisk Træk af Barnlighed, som kommer af det sorgløse og ret gunstige Liv. Se hvor den lille mørke med graasprængt Haar og Skæg kan le nysgerrigt ud af Øjnene. Og den gamle dèr tripper paa Stedet, som om der er krøbet Undseelighed ind i hans forslidte Figur. Den unge samler sig i jævn Alvor. Disse Folk ser ud til at have et Fond af Modstandskraft og Friskhed, naar de nu snart slipper ud efter Tur. Og de kan godt taale at fotograferes ved Siden af andre. Retoucherede og iførte gængs Tøj vilde de ikke falde igennem ved Siden af en tilfældig Flok Arbejdere.

Men der er under Overfladen et andet Lag af Forkuelse, som manifesterer sig aabenbart i Kroppenes slatne Holdning, i de sky og bortvendte Bevægelser, i det slavemæssigt bundne, hele det nussede hensigtsløst udtværede, som er Tugthusets, Forbedringshusets. Bag dette Stempel, som binder dem sammen i en Klump, er det vanskeligt at fremlede de specielle Karakterer. Som et Slam er det skyllet over deres tidligere Liv, hvordan det nu har formet sig: I den ordinære Vildskab med Spiritus, Pukken paa Førerskab blandt Kammeraterne i Skibet, til det endte med Knive og Slagsmaal en Aften i Lukafet, som hos den svære grove Fyr med plumpe Træk over en uregelmæssig Mund. Eller dette halvfiffige og heldumme Udtryk hos den anden unge, endnu mere ordinært, og saa de hængende Labber i Drejlsjakken, disse Hænder, der er saa vante med jappende Tag; er det ikke dem, der maa rapse til sig, hvor der ses Lejlighed og uden Lejlighed. Den bagerste deromme næsten skjult af Kranstolpen er mere rank og spænstig, hærget i Ansigtet mere end al-

Digitized by Google

mindeligt for en ikke fyrretyveaarig Mand. Ham holdt jeg ikke af at træffe, naar han flammer til.

Ved at vende mig om mod Pavillonen ser jeg, udskaaret af det smalle Vindue i Udbygningen, en Strimmel af en Betjents Drejlsfrakke med Uniformsknapperne og to Øjne paa Vagt over os. Ingen Fange noget Øjeblik uden Observation er Reglen for Straffefanger, naar de da ikke sidder i Ensomhedscellen.

Vandmængden fra Boringen er maalt, den giver en Spand i 50 Sekunder. Det kan være tilstrækkeligt, men for at være paa den sikre Side vil man drive en Rørlængde længere ned. Et 3 m langt, 5 cm vidt Rør anbringes vandret inde i Kranen, skrues fast, og en tilstrækkelig stor Skære-Club sættes mod Enden for at svire Gevinnet op. Fangerne har at dreje i Skære-Clubbens Rat. Kun de fire kan komme til. Og Rattet vil ikke skære sig jævnt rundt, efter nogle Omgange standser det helt. De fire synes ikke at kunne rokke Skære-Clubben videre. Da tager den civile Mekaniker fat, staar paa Benene og drejer den frem nogle Omgange, ene Mand. Fangerne stilles til igen og gør sig mere Ulejlighed. Det er muligt, at dette tilfældige Arbejde ikke ligger for dem, og det er ialfald uvant, men Tilfældet saa ikke godt ud og tydede mistænkeligt paa Uvanthed med at tage alvorligt fat!

— Saa de andre Fanger ved det regulære Arbejde? henvender jeg mig til Overbetjenten. Han peger op over Plankeværket mod Vagtskuret, derfra kan jeg se dem, om jeg har Lyst at kravle helt derop.

I Vagtskuret sidder de to andre Betjente. Herfra har man god Udsigt over Fangerne, de to Hold fra Formiddagen er nu delte i tre paa 4, 4 og 6 Mand for at faa Arbejdet fremmet ligeligt de tre sædvanlige Steder, medens det ene Hold er ved Brøndboringen.

De tre Smaaklumper bevæger sig langt dernede. Saa kommer de efter Tur skydende frem i en lille Række med Tipmesteren foran, Børene vælter, de trækker ind imod Skrænten igen. Man kan heroppefra nok holde Tal over Fangerne, ogsaa konstatere, at ingen rent ud smider Skovlen og lægger sig til at sove, men om de arbejder med Energi eller sløser den af, er det umuligt at afgøre paa den Afstand.

Jeg falder i Snak med de to unge Betjente, og Samtalen leder sig til en Betjent fra Tugthuset, der fornylig var dømt til Bødestraf og Afskedigelse for at have faret for haardt frem mod Fangerne, efter at en Undersøgelse var iværksat i Anledning af, at en anden Fange i Straffeafdelingen havde overfaldet og forsøgt at slaa ham ihjæl. Betjentene udtaler sig nu meget strængt om deres Kollega. Da jeg i sin Tid besøgte Horsens Tugthus, saa jeg baade Betjenten og den overfaldende Fange. Da var al Sympati paa Betjentens Side, men det var ogsaa før der var tænkt paa retslig Undersøgelse endsige falden Dom.

Hvadenten man har Straffeanstalter eller Straffekolonier, er Opsynsspørgsmaalet det allervanskeligste. Et enkelt Uheld, der kan dømmes af udenforstaaende Myndigheder, gør hverken fra eller til. Tonen og Niveauet som Helhed hos Betjentstaben er Tappen, hvorom det hele drejer sig. Man kan ikke være kritiske og prøvende nok ved Ansættelse af disse Mennesker, der skal optræde reglerende og støttende for Individer af vanskelige og vildledte eller vildvoksede Karakterer. Man maa heller ikke forsømme nogen Lejlighed til at nærme Betjentene til Fangerne.

Jeg kommer tilbage til Overbetjenten, som stadig staar ved Brøndboringen, og beder ham følge mig over til Fangerne. Lov til at gaa uden kontrolerende Ledsagelse ved jeg, at jeg ikke faar. Det er nødvendigt at fremsætte et bestemt gentaget Ønske.

Vi avancerer gennem et af Passerne. Min Ledsager holder sig tilbage, medens jeg forcerer endnu et Stykke frem.

Digitized by Google

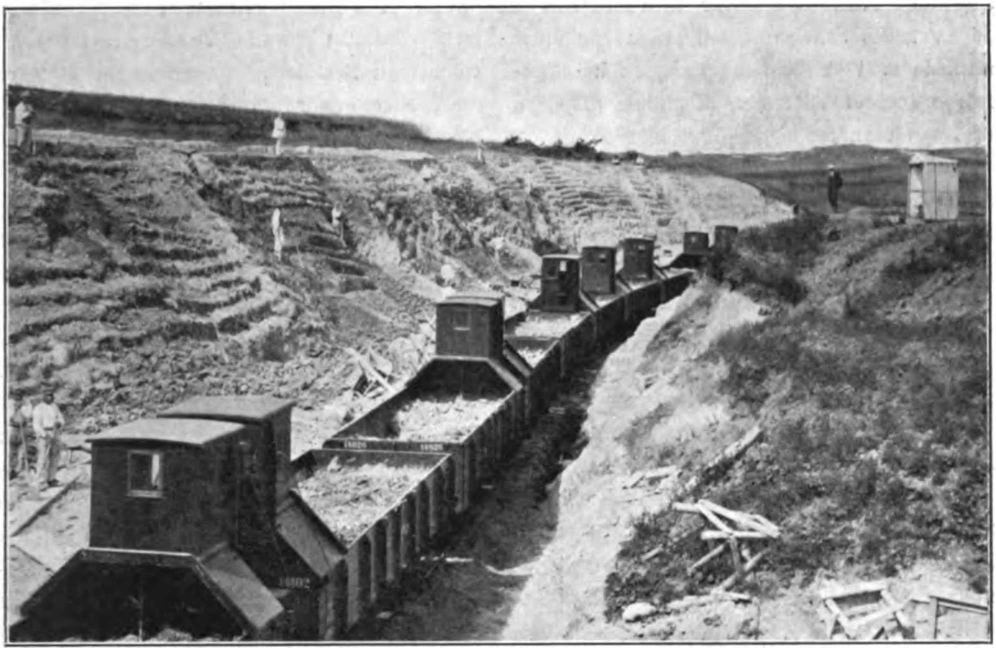

Straffefangerne paa Arbejde i Kjølsen Mergelgrav.

Hen ad Lerrevlen, hvorfra Jorden væltes ud, kommer en Fange. Han gaar med den lade Selvbevidsthed og Styrke som en Arbejder, der er sin Løn værd. Han trækker i Hofterne af Kræfter, en stor stout Skikkelse. Han slutter sig til de øvrige og tager sin Bør som den bagerste i Rækken, da de trækker ind mod Mergelskrænten. Han er altsaa Tipmester.

De andre i Holdet er uanselige og hærgede. Børene kan være lette, som Rækken triller bort fra mig, dog er der i de Nakker, der fjærner sig, som om de bærer paa en tungere Byrde. Er det Vægten af Ulykken over dem, den, der har bragt dem gennem saa mange Ting og tilsidst kastet dem herhen? Triller de paa deres korte Bane ind mod Rømmejorden nu da der er Pusterum, som om de maa føle Tyngselen af deres Livs Fejlgreb og Ulykke, eller tænker de blot, om de ikke da snart kan komme fri og slaa Slag som før?

De har standset Børene i Halvkreds og læsser paa. Her tætved ser deres Bevægelser mere energiske ud, men der er dog en Forskel i den Maade, hvorpaa de og et Hold frie Arbejdere tager fat. De har noget sløvende omstændeligt, og Enderesultatet maa blive i de frie Arbejderes Favør. Hvis man saa sammenligner dem med vanlige Straffefanger, bliver Forskellen endnu mere slaaende til den anden Side. Det nussede, den blegfede og anæmiske Impotens er skubbet tilbage, den resterer kun i en Levning af en vis sløv Ugidelighed, fremkuet ved lang Tids Mangel paa Selvinitiativ og Indespærring, det Mærke, hvormed Tugthuset, Forbedringshuset, uundgaaeligt kendetegner sin Mand, ja, som selv en kortvarig Arrestation kan bibringe til Genkendelse lang Tid bagefter.

Læssene er færdige. De kommer tilbage i Rad. Armene er tyngede strakte ned, Benene stritter spændte ud fra hinanden mellem Børenes Horn. Bundne af hver sit Læs ser de stift fremad. Det ensartet an-

Digitized by Google

spændte i Ansigterne giver dem et Udtryk af en fælles Stræben, som om de nu stiler samlede mod et Maal langtude, en karakterfast omgærdet Tilværelse at kunne tilkæmpe sig blandt andre.

Det har begyndt at regne med en børstende Byge ude fra Hjarbæk Fjord. Jeg maa endnu betragte disse Fanger.

Stadig med Mindet om vanlige Straffefanger ser de afhærgede Friluftsansigter tiltalende menneskelige ud. Disse Individer ser jo Sommer og Vinter og Sol, lever direkte under Regnen og Naturens Vekslen, bundet af Arbejde aabent paa Jorden, en haard Tilværelse, som dog er taalelig.

De er gennemgaaende ældre end Folk i Straffeanstalterne. De udvælges hertil blandt Fanger af eksemplarisk Opførsel, betegnende nok som Regel Fanger med flere Fængselsophold bag sig. Det synes som om Straffeanstalterne navnlig ved gentagne Kursus forstaar at opdrage *gode Fanger* i samme Grad som de berøver dem Karakteren til at leve hæderligt i Frihed, men det er ikke Meningen med den idømte Korrektion.

Min Ledsager er iforvejen vendt tilbage, da jeg kommer ind i Gaarden for at tage Afsked.

Regnen strømmer fremdeles. Boringsholdet er forsvundet. Fangerne fra Udgravningen trænges om Døren til Samlingsstuen som en Flok Faar, og jeg cykler i drivende Regn til Viborg.

Tilbage med Toget til Aarhus gennem ufrugtbar sandet Jord til Østjyllands fede Muld, som maa ligge udenfor i Mørket, og med Ophold i Langaa, hvor der er udført Jordarbejder for at anbringe de nødvendige Krydsningsspor.

Altsaa: Hvis man dannede en Arbejdsstyrke af samtlige danske Straffefanger, ca. 800. Hvis man dertil tog 400 af de sværest dømte rundt i Arresterne, fik man 1200 Mand. Herfra vilde en omhyggelig mental Undersøgelse, saaledes som den nu er forordnet at skulle iværksættes, nok fradrage en Sjettedel; i Horsens Tugthus regner man en saadan Brøkdel af Fangerne for at være mere eller mindre udtalt abnorme. Tilbage blev en disponibel Styrke paa 1000 Mand at anvende i Statens Tjeneste, til Jordarbejder ved Baneanlæg for Eksempel, eller til at bringe Dele af Midtjyllands golde Marker op i Højde med frugtbare Egne af Landet, den sublime Idé at anvende Landets Bærme til at bygge Landets Fremtid.

Saadan som Forholdet er ordnet mellem Horsens Tugthus og „A/S Alhedens Mergelforsyning“ er Statens Udgifter taalelig ringe: Koloniens Bygninger bekostede af Mergelselskabet og den Krone, som betales for en Fanges Arbejde, maa nogenlunde kunne dække Udgifterne til Kost, Husning og Opsyn. Ved forandret Organisation, ved at inddrage Overarbejdspengene, ved skrappere Arbejdsfart og navnlig ved udelukkende at anvende Arbejdskolonier ser det skønsmæssigt ud til, at der kunde naaes et Korrektionssystem, der hviler økonomisk i sig selv. Udgiften til Bygninger kan, naar man tager de to Murstenshuse i Betragtning i Kjølsen foruden Træpavillonen, sammenligningsvis anslaaes til en Tiendedel af, hvad de nuværende Straffeanstalter staar i.

Endnu vover man kun at udsende udvalgte Folk, de saakaldte „gode Fanger“, der har en Del af Straffetiden bag sig. Men at en Mand opfører sig godt i Tugthuset, siger kun, at han, som Regel belært ved flere Straffe, ser sin Regning ved og forstaar at bøje sig for Fængselsdisciplinen og Reglementet, intet om, hvorvidt hans Karakter nu kan være forbedret. Og naar det saa overvejende anerkendes, at Fængselsopholdet ikke virker ubetinget heldigt, for at bruge et mildt Udtryk, kan det kun være af det gode, at en dømt Mand anbringes i Straffekoloni saa hurtigt som muligt, altsaa straks ved sin Domfældelse.

Digitized by Google

GERMANSKE PERSPEKTIVER

II. ER TYSKLAND EN VERDENSMAGT?

Af EDV. LEHMANN.

OTTO HINTZE, Professor i Tysklands-historie i Berlin — hvilket vel er noget af det tyskeste, et menneske kan blive — er en mand af konservativt snit, således som et ungdommeligt sind i en kraftig mandsnatur kan blive det, når det föler sig styrket af de faste forhold, i hvis ly det er voxet frem. Og når man nu tilmed er historiker og daglig under sit studium oplever, hvorledes den struktur, Preussen har haft fra den første tid, der har kunnet være tale om et Preussen, har fört til en så sikker og stigende væxt, mon det da ikke ligger nær at tro på dens berettigelse?

Men historikeren oplever også noget andet. Han ser — og også dette er hans daglige erfaring — at der er andre samfund, som har udviklet sig efter ganske andre love, som kommer ligesåvidt med en ganske anden struktur.

Denne dobbelte erkendelse sætter hos en redelig og tænksom mand som Hintze så at sige den nationale overbevisning på en bevægelig fod; men ligesom det at ro med glidende tofter sætter mere fart i båden, således vinder også videnskaben frem, når dens mænd ikke har sat sig for fast i sædet. Og således kan også Hintze på engang glæde sig ved sine landsmænds patriotiske tillid og samtidig styrke dem med den styrke, man får ved at holdes smidig.

Hans festtale i Berlineruniversitetets aula ved kejserens regeringsjubilæum i Juni 1913 var præget af denne holdning; strax indledningen slog tonen an. Han mindede om de universitetstaler, der havde været holdt i Berlin ved tidligere regeringsjubilæer og stillede her en karakteristisk modsætning op mellem den tale, historikeren Friderich von Raumer havde holdt til ære for Friederich Wilhelm III den 18. November 1822, og den, som siden fulgte efter. Den förste havde, med al fremhævelse af Preussens dengang allerede store historie, en meget dæmpet klang; den bar et umiskendeligt præg af den resignation, der havde grebet selv de besindige blandt tænkende og sandhedskærlige mennesker under den hellige alliances tryk; og den må, selv i sin blide form have skurret i regeringens ören, thi censuren lemlæstede den på alle kanter, för den kunde gå i trykken — så stærkt, at forfatteren nægtede at lade den trykke.

At tonen var en ganske anden, dengang Keiser Wilhelm I fejrede sit jubilæum i 1886, er selvsagt, og når man hører, at det var storpatrioten v. Treitschke, Hohenzollernes livhusar, der holdt festtalen, vil man kunne tænke sig, hvordan den lød.

Hintze står med sin tale som det tredie led i udviklingen, hvor bölgen atter viger tilbage. Om Preussens kraft og Preussens fremtid er han troende overbevist, men kraften er ikke den verdensbesejrende styrke og fremtiden vel en himmel, hvor solen står höjt, men hvor der dog lejrer sig antagelige skybanker i horisonten.

For strax at sige hvad der er ivejen: Tyskland er ikke stort mere i den forstand, som det var for 25 eller 30 år siden. Ikke at riget er blevet mindre, men andre er blevet større. Eller rettere sagt: Der regnes ikke blot med stater mere men med verdensmagter, og mellem disse er Tyskland en af de mindste. „Det evropæiske statssystem, der i fire hundred år har været vor histories ramme, er i begreb med at udvide sig til et *verdensstatssystem*, i hvilket der gælder ganske andre målestokke og magtgrupperinger, end

Digitized by Google

vi hidtil har været vant til. Amerika er trådt ud af sin politiske isolation og er siden den kubanske krig i 1898 begyndt at drage det stille hav ind i sin magtsfære; og med den forestående fuldendelse af Panama-Kanalen vil den store omvæltning fuldbyrdes, som allerede Bismarck så imöde: at i steden for det atlantiske havs kystlande Stillehavslandene vilde blive verdenshistoriens hovedskueplads. Hinsides det store ocean, ligeoverfor amerikas vestkyst, er der med uhyggelig pludselighed, til den evropæiske verdens overraskelse, dukket en våbenstærk stormagt op, som, först i krigen med Kina og dernæst i den vældige brydekamp med Rusland, har vist sin moralsk-politiske kraft og jævnbyrdighed; den förste moderne stormagt, der ikke tilhörer den hvide race og heller ikke den kristelige kulturkreds. Det er et tidernes tegn, at fredsmæglingen mellem Japan og dets russiske modstander blev sat i værk af De forenede staters præsident og at også den store omdannelse af Kina, der nylig har fundet sted, har fulgt den amerikanske forfatnings forbillede.

„Samtidig har en almindelig og vældig drift til kolonial udvidelse og oversöisk magtudfoldelse bemægtiget sig verden. Rusland er med sin kolonisation og sine jærnbaner rykket tæt ned mod Indiens grænser; dets forsög på at erobre stillehavet med sin sibiriske jærnbane strandede ganske vist på den japanske krig, men er ikke opgivet dermed. England har ikke blot forögel sine kolonier betydeligt, navnlig i Afrika, men er optaget af at drage de oversöiske kolonier, der har hvid befolkning og fri forfatning sammen om sig til et krigs og handelsforbund, der måske engang vil tage form af et virkeligt fællesskab.

„Disse Europas udenværker, der just i deres geografiske beliggenhed har de allervigtigste betingelser for en ubegrænset udvidelse tillands og tilsös, har således udviklet sig til sande kæmperiger, og samtidig er det amerikanske statsvæsen opfyldt af bestræbelser for at opfylde og beherske sit hele kontinent.

„Overfor sådanne statsdannelser, hvis våbenmagt har sat verden ud af ligevægt, ser de evropæiske magter sig truede af den skæbne at synke ned til at være magter af anden rang, hvis det da ikke lykkes dem, ved en strammere spænding af deres økonomiske og militære kræfter at forhöje deres betydning i verden og erstatte det mindre kaliber med en såmeget kraftigere aktivitet.

„De forenede stater tæller med deres lydlande nu allerede en befolkning på over 100 millioner mennesker, Rusland 165 millioner, England med Indien og kolonier 423 millioner, deraf 63 millioner hvide, altså ikke ret meget mindre end de 65 millioner, som det tyske rige, der tilmed i sine kolonier endnu kun har 12—13 millioner farvede mennesker.

Allerede disse tal viser, at imperialismens tidsalder betegner en for Tyskland ikke just gunstig vending i verdensforholdene; og dette indtryk forstærkes, når man betragter landets indesluttede geografiske beliggenhed og afvejer dennes politiske konsekvenser. På alle sider er Tyskland omgivet af fastlandets störste militærmagter. Det vilde være en uudholdelig situation, hvis der ikke bestod et fast forbund med Østrig; men man bör ikke lukke öjnene for, at denne alliance har mistet en del af sin militære betydning ved den nye magtfordeling på Balkanhalvöen."

Dette sidste forhold, som Hintze blot lige berörer, vilde i en agitatorisk anlagt tale have kunnet kaste et endnu grellere lys over situationen. Thi enhver må jo kunne se, hvilket udslag denne vægtforskydning giver i Tysklands balance. Tyrkiet var Tyskland en venligsindet magt, hvis gamle fjendskab mod Østrig holdtes nede af hensyn til den nye stærke ven.

Nu holdes Østrig i skak af en magtkombination, der, selv om den i öjeblikket er

Digitized by Google

indbyrdes stridig, dog altid har det ved sig, at bliver den enig og stærk, så bliver den i og for sig farlig, og bliver den uenig og svag, så bliver den farlig ved Ruslands indflydelse. Ihvertfald er det en uberegnelig størrelse, der er sat ind, og det er altid ubehageligt for et regnskab.

Nu, den usikre fremtid får passe sig selv, sålænge der er nok at göre med den sikre nutid, og det sikre er dette: at Tyskland bærer et uhyre militærpolitisk tryk på sine grænser og det er afskåret fra enhver udsigt til umiddelbar landvinding. Begge omstændigheder understreges stærkt: „Ingen stat i verden har et sådant tryk at bære“ siger Hintze; — hvilke fölger det har for Tysklands indre konstitution, skal strax komme på tale; forelöbigt trænger det andet punkt sig i forgrunden.

De andre evropæiske magter har alle et opland at tære på. Rusland har Asiens uhyre landområde til sin rådighed og kan bestandig skyde overflødige kræfter ind på dette territorium og derved direkte eller indirekte göre det til sit. Østrig har i mindre målestok i Balkanlandene et halvciviliseret terræn at voxe ind i; Italien behøver blot at udstrække armen for at gribe ind i den nordafrikanske verden, som kun venter på at åbnes for europæisk stats- og kapitalmagt. Her har Frankrig allerede passet sit snit og benyttet sig af Spaniens forsömmelighed til at skaffe sig et stort oversöisk rige. England har allerede benyttet det 19de århundrede, hvor ingen bestred dets herredömme på havet, til at lægge en fjerdedel af Jordens overflade under sit flag“.

Det er denne verdenssituation, som kejser Wilhelm II strax fra sin første regeringstid har set, og hvis rækkevidde for Tyskland han som ingen anden har forstået. Skulde der siges noget til hans ære ved hans regeringsjubilæum, måtte det förste og fremmest være dette. Stillingen var dengang i virkeligheden den, om Tyskland efter sine store krige og deres i virkeligheden meget beskedne landvinding skulde blive stående ved dette eller söge videre frem for at holde sig i verdensmagternes række. Historien har set magter nok, siger Hintze, der en gang har spillet en stor rolle, men som måtte opgive kaplöbet, fordi de tabte pusten: Spanien, Nederlandene, Danmark, Sverige. De står nu som magter af anden rang; men som det er gået dem, således kunde det også gå Tyskland, hvis det havde ladet sig nöje med sejrsperiodens öjeblikkelige opsving. Det vilde stå i anden række bag de store verdensmagter.

Det er nemlig ikke blot landområde og kolonialbesiddelse, — det er interessesfære, ökonomiske områder, det nutildags drejer sig om; for en industristat först og fremmest exportmuligheder, hvilket nutildags er kolonibesiddelsens egentlige interesse langt mere end — som tidligere — importen af kolonialvarer.

For at skaffe sig sådanne interessesfærer og dermed afsætning for sine produkter, måtte Tyskland skabe sig en flåde, simpelthen for dermed at ernære landets børn. Hvor lidt man indså dette ved kejserens förste fremtræden, derom vidner den personlige kamp, han måtte bestå for at få flådetanken frem.

Hvad skal man med disse skibe löd ræsonnomentet? Tyskland er jo ingen sömagt; og at underholde en flåde ved siden af den store landhær overstiger landets kræfter. Så hellere skaffe sig af med disse kolonier, når de skal holdes for den pris. Havde denne kleinmodige indenlandspolitik sejret — den var udbredt nok til at have udsigt dertil — ja så var Tyskland allerede sunket ned til at være en andenrangs magt. Thi flådemagten betyder ikke blot at man kan værge sine kyster og skabe sig oversöiske interesser; kun den giver i virkeligheden adgang til at tale med

Digitized by Google

i de storpolitiske spörgsmål, som folkenes skæbner afhænger af.

Stöttet af marineministeriets utrættelige statssekretær Admiral v. Tirpitz, og först og fremmest båret af sin egen klippefaste tro på sagen og dens sejr, förte kejseren den igennem med en sådan kraft, at den overvandt ikke blot den ökonomiske modstand, men også de fordomme, denne beroede på, og som iövrigt hele verden siden Wienerkongressens dage havde delt med Tyskland: at England nu engang var verdens sömagt, og at de andre magter kun havde maritime interesser i forhold tll deres kyststrækninger og til hævdelsen af deres kolonialbesiddelser — og det vilde dengang for Tysklands vedkommende sige: omtrent ingen.

Hvad der er nåt og hvilke ofre det tyske folk har bragt for at nå det, nu da alle kan indse hvad der bör göres, derom taler tallene tilstrækkeligt. Krigsflåden, der i 1888 stod på femte plads i verden, repræsenterede dengang 174,000 tons under vandlinien mod Englands 756,000 tons; nu er den den anden magt i verden med 950,000 tons mod Englands nuværende 2,029,000; og udgiften, der i 1888 var 49 mill. mark er nu steget til det tidobbelte. At bevillingerne af disse store belöb har kunnet opdrives i folkerepræsentationen, og at de efterhånden er gået stedse glattere, viser, at kejserens tanke er blevet folkets tanke og at folket forstår at samle sig om sine egne livsopgaver.

Denne reelle byrde, så stor den end er, har dog vist sig at tynge landets borgere mindre end andre, nedarvede vanskeligheder, som Tyskland bestandig har at kæmpe mod. Et mærkeligt misforhold i landet er nemlig dette: at medens vistnok ingen regering i vore dage har strakt sig så langt for at komme de arbejdende klasser imöde, — thi hvilket andet land kan opvise en sådan række af ökonomiske og hygieiniske forsikringslove? og Tyskland har på dette område været forbillede for andre stater — og skönt man i det hele må sige, at de tyske arbejdere er så godt, og i mange stykker bedre, stillede end andre kulturstaters, så er der dog stadig en uro og en misfornøjelse i det tyske socialdemokrati, som de fleste andre större kulturlande ikke lider under i samme grad, og som efterhånden har givet hele oppositionen i Tyskland karakter, idet de hensygnende liberale partier mere og mere henvises til at gå socialdemokratiets ærinde.

Hintze lægger ikke dölg på grunden til dette misforhold. Det er, siger han, „fremfor alt modsigelsen mod den monarkiske militær- og æmbedsmandsstats stramme övrighedsmæssige ordning, der har samlet sig på en særlig larmende måde i den socialistiske opposition. Der er fremdeles den mangel på alburum for den enkelte, der i ingen stat bliver så fölelig som i Tyskland fordi den stigende befolkning stedse er omsluttet af landets politiske grænser og ikke kan finde noget nybyggerområde“. Emigrationen, der tidligere aftog en del, er også sagtnet — ikke fordi forholdene har bedret sig hjemme, men fordi de ikke mere er så lokkende ude: den tempererede zone har ikke længere plads for de nybyggere som tilforn. Denne stagnation af folkelegemets safter virker ved Tysklands indeklemte beliggenhed og ved den noget stive ordning af ungdommens uddannelse og dens adkomster stærkere end andensteds til sociale rivninger og til vanskeligheder for den enkelte ved at komme frem. „Desuden har vi et agerbrug at beskytte, som vi af politiske og ökonomiske grunde ikke kan undvære eller prisgive, og de brödfortærende massers stærke interessemodsætning til agrarerne forgifter hos os arbejdernes forhold til statsmagten mere end i andre industrilande. Dertil kommer den modsætning i verdensanskuelser, som ifölge den i Tyskland bestående forbindelse mellem stat og kirke har övet en skæbnesvanger indflydelse paa den politiske stemning“.

Hintze ser meget vel, at disse vanskelig-

Digitized by Google

heder i det væsentlige falder bort i et samfund som det amerikanske, hvor arbejderne dog nyder langt mindre beskyttelse og moralsk set er slettere stillede end de tyske. Men når han ikke kan beslutte sig til at sige: „Nuvel, så lad os indrette os på amerikansk, eller lad os ihvertfald göre det nærliggende: udskifte storgodserne, omdanne skolevæsenet og adskille stat og kirke!“ Så er det for det förste fordi han som historiker lægger megen vægt på historisk udviklede tilstandes berettigelse, f. Ex. det gamle taknemlighedsforhold, som består mellem kronen og jorddrotterne fra kongeriget Preussens udviklingstid — dels fordi han bestandig må henvise til den indre begrænsning, som landets ydre grænser nödvendigvis medförer. Det er et anerkendt ord fra en stor politikers mund, at den indre spænding i et land forholder sig ligefremt til det tryk, der öves mod dets grænser. Den ydre politiske spænding strammer regeringens holdning og denne igen oppositionen. Som indenlands og mellemlands rige står Tyskland bestandig under dette tryk og derfor bliver det preussiske væsen nødvendigt for Tysklands opretholdelse og uafvendeligt, sålænge Tyskland vil bestå.

Digitized by Google

KRIG

Af W. J. ALEXANDER WORSTER.

„KÆRE Mor. — Vi naaede Klerksdorp igaar, og jeg haabede, der vilde være Brev, men der var ingenting. Men Brevene bliver sendt rundt fra det ene Sted til det andet; vi er jo stadig i Bevægelse. Og Bothas Kommando huggede en Postvogn forleden. Nu er vi atter paa Vej mod Elandsfontein — men det nytter jo ikke at skrive om, hvad vi foretager os her: Du ved det jo fra Bladene længe inden Du faar Brevene. Det regner nu hver Dag, og navnlig hver Nat — derhjemme er der sagtens allerede Sirener og Guldregn, og saa tager Du af Guldregnen og stiller paa Flygelet, saa de svømmer i den sorte Flade — men det er ikke saadan noget, Du vil høre om. Men jeg kan ikke lade være med at skrive om det, for her er slet ingen Ting, bare Græs og stenede Bakker. Lille Mor, naar Krigen engang er forbi, og jeg kommer hjem . . .“

„Nej, det gaar ikke!“ Græme Kinnaird afbrød sin egen Tanke. Han gik og „tænkte Breve hjem“. — Der var to Slags Breve; dem, han afsendte, naar Lejlighed gaves, og dem, han gemte eller rev i Stykker. Allesammen blev de skrevet i samme Stilebog, som laa i den Inderlomme i hans Trøje, hvori var syet den reglementerede Seddel med hans Navn og Nummer, Hjemsted og „nærmeste Slægtning“. Det gik saaledes til med at skrive Breve hjem: man begyndte ganske roligt at fortælle, og saa kom man i Tanke om et eller andet derhjemmefra — og saa blev Brevet kasseret, og man begyndte forfra, og naar man saa endelig havde naaet at faa et Brev færdigt uden at „klynke“, saa blev det sendt afsted ved første Lejlighed. Man havde ingen Frimærker, man skrev bare udenpaa „*On active service*; *no stamps available*“. — At „klynke“ — derunder regnede han alt, hvad han mente yderligere kunde bedrøve en tapper Kvinde, for hvem hver Foraarsdag derhjemme var overskygget af en endeløs Angst . . .

Han holdt op med sit Tankeskriveri og saa sig om. Der var ikke meget at se. Til venstre hans Sidemands Ansigt, med et stubbet otte-Dages Skæg, i hvilket Regndraaberne samlede sig, til højre et lignende Billede, og foran, Ryggene af en fire, fem af hans Kammerater i forreste Geled, med Tornystre og regnsorte Remme, samt Bagsiden af de khakiovertrukne Tropehjælme. Udover dette var alt opslugt af Regnen og Mørket. De tunge Støvler masede i det vaade Græs og gled og skvulpede i den opblødte Jord; af og til stødte man Foden imod en Sten, eller faldt over en Myretue; det var umuligt at holde Trit over det ujævne Terræn, hvor man intet kunde se. De knuste *ikula*-Planter udsendte en ram og sur Lugt, der blandede sig med Lugten af vaadt Tøj og fugtigt Læder. Men den regnfriske Luft var vidunderlig kølig og blød paa ens Kind . . .

Han gjorde et Kast med venstre Skulder for rigtig at føle Riffelens Vægt; Riffelen var ham aldrig nogen Byrde, tværtimod, den gav saa dejlig Ligevægt — ganske som den Stang, en Linedanser bærer paa.

Gennemblødt var han, men det gjorde ingenting; kun det tunge Skørt generede Benene lidt — inde under Knæet, hvor den vaade Kant rørte Huden for hvert Skridt. Ellers var det helt rart at være gennemblødt — han skuttede sig i Tøjet; der var en tør Plet lige der, hvor Feltflasken dækkede et Stykke bag den ene Hofte. Han rykkede i Remmen og flyttede den lidt, saa dér ogsaa kunde blive vaadt. Det var i det hele taget ganske behageligt at gaa der i Regnen og Mørket; nu var man kommen saa dejligt i Gang, det gik af sig selv. Han ønskede næsten, at det aldrig vilde høre op.

Og efterhaanden gled han over i en halv-

Digitized by Google

drømmende Tilstand; hvor man gik og gik gennem et regnfyldt Elysium af usigelig Fred. Langt, langt borte, i et Liv, han næsten havde glemt, var der et Land, der hed Sydafrika; et underligt, uvirkeligt Land, fuldt af Sol og Støv og stenede Bakker, og hvor man førte Krig. Og langt, langt ude hinsides Natten var der noget, der hed Koranna-fontein, og det var Verdens Ende. — Men det var saa langt borte; man behøvede ikke at tænke paa det endnu. Slet ikke tænke paa noget — bare gaa og gaa . . . Og Regnen blev til Violiner — uhørte Strænge af Æventyr, der hyllede Sjælen ind i en rhytmisk vuggende Ro . . .

Der var noget, der vilde vække ham. Og han vilde ikke. Noget langt borte, der kom nærmere, noget, der gryede, og vilde bryde hans Drøm, hans Fred. Men han vilde ikke. Et Maal, en Vaagnen, en Forandring . . . Det var alligevel saa langt borte — det *maatte* ikke komme endnu; han vilde ikke vaagne endnu — bare blive ved at gaa i det venlige Mørke og Regnen, der var saa god; saa blid og god. Men det kom nærmere — og nu vidste han, at intet længere kunde holde det borte. Han grebes af den samme hjælpeløse Hjemvé, hvormed han saa mange Gange før var vaagnet af sine Drømme: revet bort fra Søvnens fredlyste Sted til den uhyggelige Virkelighed.

Han løftede Hovedet lidt, og forsøgte at orientere sig paany. Der var hans Kammerater — de var bleven ham underlig fremmede, han følte sig næsten fjendtlig stemt imod dem nu. Men der var ogsaa kommet noget over dem, — ikke noget, man kunde se, men en underlig Usikkerhed, en nervøs Spænding, som man kunde *føle*. Af og til var der en, der drog Vejret dybt, Fodslagene lød famlende, som om man hvert Øjeblik ventede Ordre til at gøre Holdt. Ganske som dengang man var Dreng, og forsøgte at gaa saa og saa mange Skridt med lukkede Øjne.

Man nærmede sig Fjenden.

Etsteds derude var der vel Førere, der vidste og viste Vej, men blandt de Menige i Geledderne var der ingen, der anede, hvor langt der var igen inden de stødte paa de fjendtlige Forposter; for hvert Skridt ventede de at høre de første spruttende Skuds advarende „Giv Agt!“

Kinnaird forsøgte at stramme sig op. *Enfin*, man var her jo til det samme. En Gang maatte være den første — og om en Time vilde det hele være forbi. — Bare det vilde begynde, saa skulde Kamplysten nok komme. Eller naar blot man kunde *se* . . .

— — —

— En Tunge af glubende Lyn, der flængede Mørket over den halve Himmel; et rullende Brag af sammenflettede Knald, der sprængte Stilheden og tilintetgjorde al Erindring — Natten opløstes i et kaotisk Helvede af stønnende, skrigende Gru. Gennem det synlige Mørke skimtedes formløse Rædsler; Dynger af døende Mænd, flygtende Skarer, og Klynger, der styrtede frem mod det luende Ildsværd deroppe, mens Luften fyldtes med en lunken, vammel Lugt af Blod.

Kinnaird vaagnede til Bevidsthed om et Hjerte, der truede med at sprænge hans hele Legeme, og et fortvivlet søgende Aandedræt. Han laa i Læ af en Klippeblok halvvejs op ad Skrænten. Højt over ham spruttede og luede endnu den ustandselige Geværild, og længere nede, lige over hans Hoved, hvæsede Kuglerne i deres Flugt; nede ved Foden af Bakken stred de og stønnede endnu, men omkring ham var der Mørke.

„*Scotland for ever!*“ Raabet steg op fra Dybet dernede, haardt, hæst, udfordrende; det sidste Skrig af det bjærgfødte Mod, der nu hilste Døden med ukuelig Trods.

Kinnaird sprang op. Spændt allerede til det yderste, hans nittenaarige Drengesjæl brast og opløstes nu i en delirisk Fortvivlelsens Jubel. „*Scotland for ever*“ raabte det

Digitized by Google

inde i ham, men fra den febertørre Hals og Mund lød kun et skurrende Brøl. Han følte, hvor skælvende Muskler og sitrende Nerver strammedes, følte sig fyldt af en berusende Kraft. Han løftede Hovedet, som for at se sig om i en ny og vidunderlig Verden, og slikkede Læberne. Bajonettens uvante Vægt tyngede Riffelmundingen nedad; han flyttede Haanden lidt frem, indtil Dækpladens velsmurte Træ laa som en Vens Haand i hans egen. Saa spændte han Brystet mod Tornystrets Remme, rystede med en svingende Bevægelse Skørtets regntunge Folder tilrette om Hofte og Lænd, og styrtede frem.

„*Scotland for ever!*“

Af al den vaade Vægt, han bar, var der intet, der tyngede mere. Med fjedrende Spring satte han opad den stenede Skrænt, op mod den dødsudspyende Halvkreds af knitrende Flammer, som kronede Højen.

„*Scotland for ever!*“

Kuglernes hvæsende Sang lød nærmere nu — dens Tonart ændredes for hvert Spring, han tog, som en Dampfløjte under stigende Tryk.

„*Scotland* — . . .“

— Det var, som stødte han Brystet imod en haandgribelig Taage: noget der trykkede imod, og vilde bøje ham bagover . . . han følte sit hele Legeme underlig levende . . .

Han stod et Øjeblik vaklende: gennem den Evighed, som var hans Livs sidste Sekund søgte han og stred for at huske *hvad* han var — hvad alting var . . . indtil alting forsvandt.

. — — —

„Tyve, enogtyve . . .“

„Hold op, for Satan!“

Ved Daggry var Fjenden rykket ud fra Stillingen for at se paa Nattens Værk. Den første de fandt, var en Dreng, hvis glatte Kind og Hage paa de Steder, hvor Ansigt endnu lignede et Ansigt, røbede hans Alder. En Ordonnans knælede ned og begyndte at tælle Skudsaarene.

Kommandanten rettede sig, og bed sig i Læben. *A la guerre comme à la guerre* — og dog . . .

„Videre“ kommanderede han skarpt.

Og de gik ned i Dalen, hvor Taageskyens barmhjertige Slør dækkede en Rædsel, der fyldte den gryvaade Luft med en lunken, vammel Lugt af Blod . . .

Digitized by Google

FINSK KULTUR OG AANDSLIV

(Foredrag holdt i *École des hautes études sociales* i Paris af *Werner Söderhjelm*, Professor ved Universitetet i Helsingfors — med Forord af Professor KR. NYROP.)

Werner Söderhjelm.

DER er fornylig i Paris udkommet en Bog om Finland og Finlænderne. Den består af en Række mindre Afhandlinger, i hvilke finske Forfattere har givet en kortfattet Oversigt over Finlands kulturelle Udvikling, og den behandler såvel Landets politiske, sociale og geografiske Forhold, som dets Litteratur, Kunst og Musik. Bogen bringer et levende og mangfoldigt Billede af det finske Folks Historie lige op til vore Dage; alle de karakteristiske moderne Bevægelser er medtagne, både Kvindebevægelsen, Folkeoplysningsarbejdet og Sportslivet; den er bestemt til overalt i den civiliserede Verden at sprede Kendskab til den højst ejendommelige Kulturudvikling, der har fundet Sted i Finland og derved vise, hvilke store åndelige Værdier, der nu trues med Undergang.

Ideen til dette Arbejde, der særlig i de små Lande vil mødes med megen Sympathi, skyldes Professor *Werner Söderhjelm* i Helsingfors. Han har redigeret Bogen og desuden skrevet en udførlig og indholdsrig Fortale, der er vel egnet til at vække det store Publikums Opmærksomhed for den Sag, han er trådt i Skranken for. Prof. W. Söderhjelm, hvis videnskabelige Arbejder har gjort hans Navn kendt viden om i Europa, har ikke udelukkende virket som Forsker og Universitetslærer. Talrige andre Opgaver har kaldt på hans Energi og Virkelyst. Han har stiftet Foreninger med humanistiske Formål, foretaget lange Rejser for at træde i personlig Berøring med de ledende Mænd i Politik, Retsvidenskab, Nationaløkonomi osv., og har på enhver Måde søgt at fremme den kulturelle Forbindelse mellem Finland og det øvrige Europa. Dette store og uegennyttige Arbejde har han udført, drevet af en varm og levende Fædrelandskærlighed. Hensynet til Finlands Vel og Fremgang har overalt for ham været den afgørende Faktor. Han lider med sit Land i dets mange Trængsler og søger med al den begejstrende Kraft, hvorover han råder, at bygge op, hvad der rives ned, at styrke og udvikle den nationale Bevidsthed, og udadtil at skabe den størst mulige Sympathi for sit Land og Forståelse af de mere end vanskelige Forhold, under hvilke det arbejder og kæmper.

I dette Forår opholdt Prof. Söderhjelm sig i Paris, og han holdt her ved *École des hautes études sociales* et Foredrag om finsk Aandsliv, der vakte levende Interesse. Det meddeles her med Forfatterens Tilladelse i en lidt forkortet dansk Oversættelse.

Kr. Nyrop.

For ret at kunne forstå Udviklingen af finsk Aandsliv og dets nuværende Tilstand i al Almindelighed, må man fremføre visse historiske Forhold, hvoraf det afhænger.

Da de svenske Konger og Hærførere i det 13de og 14de Aarh. kom til Finland og tog det i Besiddelse, var Landet beboet af nogle finske Folkestammer, der var kommet fra

Digitized by Google

Rusland eller fra Østersøens Kyster. Svenskerne, der var helt forskellige fra Finnerne, påtvang disse den kristne Tro og indførte Svensk som Administrationssprog. Dette Sprog blev dog kun almindeligt hos de svenske Kolonister på Kysterne og blandt de Overordnede, medens den største Del af Folket aldrig lærte det. Lidt efter lidt opstod der af denne Embedsstand, af Krigere og adelige, som

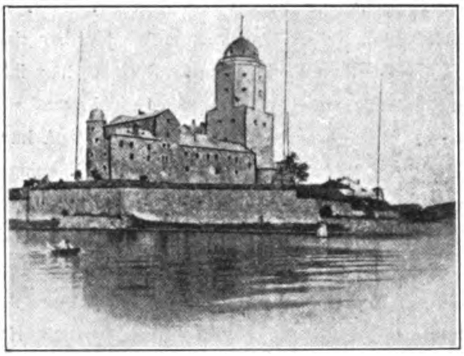

Det gamle Slot i Wiborg.

havde fået Jord i Finland, en Overklasse, hvis Sprog var Svensk; derfor foregik hele den højere Undervisning på dette Sprog, der således i Aarhundreder blev det egentlige Kultursprog. Ganske vist blev der i det 16de Aarh. dannet et Slags finsk Skriftsprog af den første Bibeloversætter. Men som vi vil se, vågnede den finske Races Kulturtrang først langt senere. Universitetet, der blev stiftet 1640 i Åbo af Dronning Christina, var svensk. Hele den Civilisation, som ligger til Grund for vor, er altsaa oprindelig vesteuropæisk og er bleven os overdraget med Sverige som Mellemled; ved dette Land har vi gennem Tiderne kunnet vedligeholde Forbindelse med Europa, og de store Kulturstrømninger, der nåede til Skandinavien, enten de kom fra Frankrig, Tyskland eller England, sendte Dønninger også mod vore Kyster. Men fra Sverige selv fik vi endnu mere. Da det var det eneste Land i Europa, ved Siden af England, der tidlig fik en fri Forfatning i Ordets rette Betydning, kom dette også os til Gode.

Finlands Forhold til dets anden Nabo, mod Øst, havde et helt andet Præg. Så snart den svenske Kolonisation var begyndt at brede sig mod Øst, opstod der Stridigheder med Rusland. Wiborg Fæstning med Slottet, hvis Ruiner endnu den Dag i Dag er imponerende, blev grundlagt og påbegyndt Aar 1293 af den store Anfører *Torgil Knutson;* men Russerne rettede ustandselig Angreb på Svenskerne, som måtte arbejde, ligesom de gamle Babylonere, med Sværdet i den ene Hånd og Murskeen i den anden. Dette Forhold blev ved indtil 1721, da Sverige måtte afstå til Rusland hele Wiborg Len, „gamle Finland“, som man har kaldt det siden. Men dermed ophørte dog ikke Striden og Kampene. Finland fristede stadig Rusland og lå som en sand Stødpude mellem de to Lande. Man forstår, hvad Folket måtte lide ved disse stadige Krige; dog vedblev det at være tro og ærlig, og når man kan nævne et Exempel på, at det svigtede, som den Gang da nogle finske Officerer, under den store Konflikt mellem Gustav d. 3die og Catharina i 1788, drømte om en betinget Selvstændighed under Ruslands Beskyttelse, og derfor indlod sig på Forhandlinger med Kejserinden, så er dette en ganske enestående Tildragelse. I Virkeligheden havde man i Finland vænnet sig til at betragte Rusland som Arvefjenden, med hvem man intet havde og intet kunde have til fælles. Russerne var af anden Race, talte et andet Sprog og var opvoksede under helt andre Forhold end de vestlige Folk, ja, de tilhørte kort sagt en hel anden Verden.

Denne Opfattelse gennemgik dog en Forandring, da de russiske Tropper besatte Landet i 1808. Som De véd, begyndte Gustav d. 4de i romantisk Egensind denne Krig, fordi han troede sig udvalgt af Forsynet til at standse Napoleons sejrrige Ørne og befri Jorden for den, som han kaldte „Uhyret fra

Digitized by Google

Johannes Aabenbaring". Den finske Hær, dårlig udrustet og underholdt af den svenske Regering, ledet af en udygtig og fejg Anfører, måtte under store Lidelser og trods al Tapperhed og Fædrelandsbegejstring langsomt vige helt op mod den nordlige Polarkreds. De russiske Anførere indyndede sig hos Befolkningen; hist og her lod de finske Damer sig blænde af de strålende Uniformer og af Officerernes Evner i en Balsal. Kejser Alexander I, en af de største Charmeurer, som nogen Sinde har hersket, forstod at vinde hele Befolkningens Hjerte; inden Krigen var afsluttet, og medens den finske Hær stadig kæmpede helt oppe i Nord mod Kulden og en overlegen Fjende, sammenkaldte han i Borgå Repræsentanter fra hele Landet og stadfæstede for dem den gamle finske Forfatning og de Love, hvorefter Finland havde levet i syvhundrede Aar. Selv tog han Titel af Storfyrste af Finland. Vort Land blev da, trods Erobringen, en selvstyrende Stat.

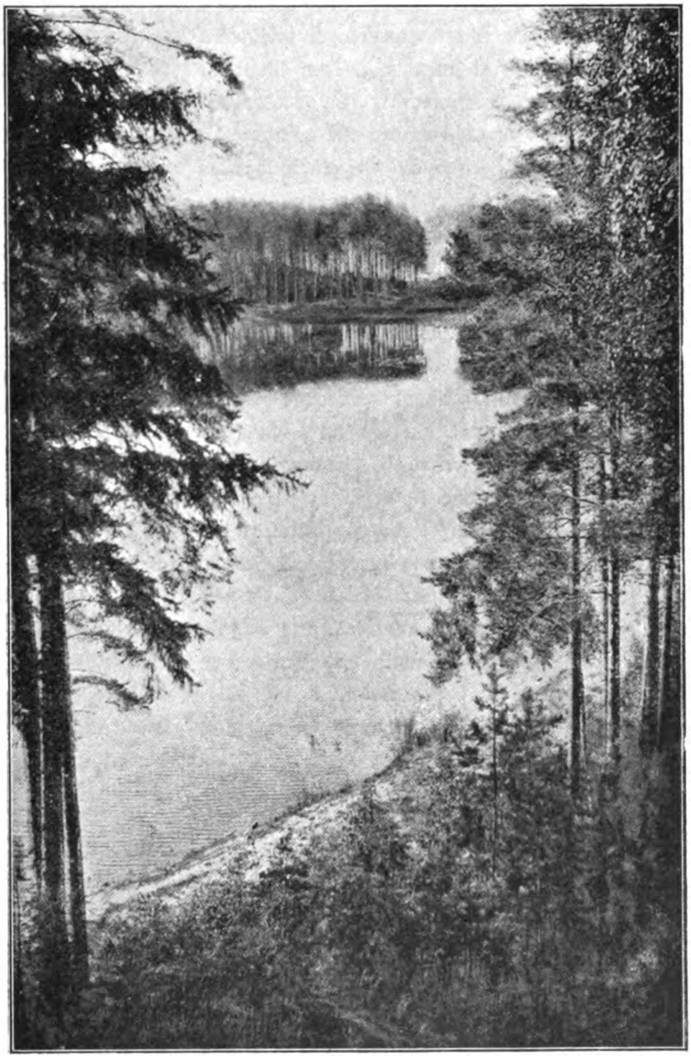

Fra „De tusind Søers" Land.

Og derfor, trods alt det der knyttede os saa fast til Sverige, og trods den store Smerte det var at skilles, fandt Sejrherren ikke i Finland den Fjendtlighed, han kunde have ventet. Der var endogså Kredse, særlig i den højere Embedsstand, hvor man brændte Virak for Alexander, Fædrelandets Befrier og Velgører, den højsindede Kejser, hvis første Handling havde været at indvarsle en ny Fremtid for Finland. På sine Rejser i Landet vandt han alles Sympathi ved sin elskværdige Optræden. Kort sagt, der opstod strax fra Begyndelsen et fuldtud loyalt Forhold; og den loyale Optræden er altid blevet overholdt fra vor Side, selv i Øjeblikke, hvor vi har haft Grund til med Sorg og Bitterhed at mindes de Løfter, der blev givet og holdt før i Tiden.

Digitized by Google

Men Rusland vedblev dog at være fremmed for os. Der fandtes mellem de to Racers Karakter og Fortid et Svælg, som ikke tillod nogen Art Assimilation. Dybest i Finlændernes Sjæl ulmede endnu det gamle Had, og den første Betingelse for en indbyrdes Forstaaelse, Kendskabet til hinandens Sprog, manglede. Hos os var det kun de højeste Embedsmænd, og undertiden ikke engang dem, som talte russisk; dette Sprog ejede ikke på den Tid, således som nu, nogen videre Litteratur, og når vi ikke senere har udvidet vore Kundskaber i Russisk, så er det naturligvis fordi vi, når vi skal lære endnu et Sprog foruden de to, som tales hos os, og som vi er tvungne til at kunne, da foretrækker et, som giver os Adgang til en rigere Kultur, som f. Eks. Fransk, Tysk eller Engelsk. Og jeg må tilstå, at man tillige anser det for en national Styrke ikke at kunne tale Russisk, fordi en Assimilation derved gøres endnu vanskeligere.

Den politiske Union, vi havde indgået, fik således ingen direkte Indflydelse på vor Kultur. Alligevel forandrede Erobringen i væsentlig Grad Retningen i vort Aandsliv; som vi har set havde dette tidligere været nøje knyttet til Sveriges; fra nu af var vi ikke længer svenske; vi vidste, at vi aldrig kunde blive Russere; der var da kun et tilbage: at blive Finner. Med andre Ord, vi måtte vågne til Bevidsthed om os selv og arbejde på at udvikle en national Kultur; og dette gjorde vi da. Ganske vist var man allerede i Slutningen af det foregående Aarhundrede, ansporet af den dygtige Historiker *H. G. Porthan* begyndt at studere Finlands Historie, Sprog og Folkedigtning. Men, som det så ofte går i et Lands Historie, er det først, når en stor Ulykke har ramt det, at dets Folk begynder at blive sig bevidst og at sætte alle Kræfter ind på fælles Arbejde mod ny Maal. I Begyndelsen var alt tåget og vagt. Men snart får Bevægelsen faste Omrids. Landets Universitet flyttes til den nye Hovedstad, Helsingfors, og snart rører der sig her et intellektuelt Liv, vi hidtil aldrig havde kendt. Svensk vedbliver at være Kultursproget, på Svensk skriver *Runeberg* sine Mesterværker, hvor han for første Gang viser det finske Folk i Kamp med Fjenden og med den karrige Jordbund, med Sult og Kulde. Alle føler Trang til at stå fast sammen, oplyste og uoplyste, høje og lave; alle føler sig som hørende til een Nation, skønt der tales to forskellige Sprog, og man søger at bringe Fasthed i de politiske Forhold, hvis Grundlag var skabt af Alexander I, men så stærkt rokket af hans Efterfølger Nikolaj I. Man vil forene alle i Folket i Samarbejde henimod en fælles Fremtid, og den første Opgave der da stiller sig, er at give de lavere Klasser den Oplysning, der var bleven Overklassen til Del under det kulturelle Fællesskab med Sverige. Men denne Opgave synes uløselig. Den største Del af Folket taler et hårdt og barbarisk Sprog, der tilhører en Sprogstamme, hvis andre Grene har forvildet sig helt op blandt de finske Folkestammer i Ruslands og Asiens Tundraer, og det er absolut dårlig egnet til at udtrykke nogen finere Tankerække. Det synes utænkeligt, at dette Sprog nogen Sinde skulde kunne blive Udtryksmiddel for en højere Civilisation. Men da sker der en Begivenhed, som inden længe skulde blive af stor Betydning for den finske Sag og for den nationale Vækkelse: Lægen *Elias Lønnrot* finder de finske Sange, der samlede danner den store episke Digtning *Kalevala*.

Lønnrots Ungdomsår viser os hvilke Vanskeligheder en Mand fra de lavere Klasser havde at kæmpe med, når han vilde studere. Hans Fader var Skræder på Landet og så fattig, at der hjemme ofte kun var Barkbrød at spise, og at Barnet måtte sendes ud på Vejene for at tigge. Tre Gange måtte han afbryde sin Skolegang af Mangel på Penge og sætte sig som Skræderlærling på sin Faders Bord. Ved at gå rundt til gode Mennesker

Digitized by Google

paa Egnen lykkedes det ham at samle nogle Mål Korn (man gav dengang Understøttelse i Naturalydelser), med hvilke han drog til Åbo og lod sig indskrive ved Universitetet. På det Tidspunkt var den første Samling finske Folkesange udkommet, og den vakte den unge Lønnrots varmeste Interesse. Nogle af hans Professorer havde lagt Mærke til hans sjældne Evner og Energi og hjalp ham, så han kunde fuldføre sit medicinske Studium; han bevarede dog stadig sin Kærlighed til det finske Sprog og til sin Races Fortid, og da han senere blev sendt op i de nordlige Egne for at studere en Tyfus-Epidemi, der var udbrudt efter en Hungersnød, og således kom i Forbindelse med Befolkningen, førte dette ham til at samle dets Sange og bestemme deres indbyrdes Forhold.

Han fortsatte sine Undersøgelser på talrige Rejser i de østlige Provinser og hos Finnerne hinsides Grænsen, og i 1835 udgav han da den første Udgave af Epos'et. Det blev en Aabenbaring. Man fik at se, at det finske Sprog havde været Udtryksmiddel for en Digtning, der var ligeså rig som original, og at det smidigt havde gengivet de forskelligste og mest ophøjede Tanker. Tillige fik man at se, at den finske Race havde frembragt en af de ejendommeligste og mærkeligste Digtninge, som noget Folks episke Fantasi har skabt. I dette Digt synger selve det finske Folks Sjæl, og det giver hele dets Livssyn. Lønnrots Fund vakte den største Begejstring overalt. Det blev oversat på fremmede Sprog, og i Finland opildnede det alle dem, der arbejdede for den finske Kultur. En af de stærkeste, klogeste og mest energiske Personligheder Finland har haft, Filosofen, Forfatteren og Statsmanden *J. V. Snellmann* gjorde sig til Forkæmper for den finske Sag; men han gik for langt. Også han vilde ved Hjælp af Modersmålet give de lavere Klasser en højere Undervisning og således skabe en national Kultur, men han drev sin Fordring for vidt, idet han med eet Slag vilde ophæve Brugen af det svenske Sprog, eller i det mindste reducere dets Rolle i Civilisationens Tjeneste til næsten intet. Snellmann glemte, at der i Forvejen fandtes i Finland en anselig Del af Befolkningen, hvis Sprog var Svensk, at denne Befolkning havde Ret til at opdrage Børnene i deres Modersmål, og at endelig en Litteratur af stor Værdi på dette Sprog havde givet Udtryk for Folkets Fædrelandskærlighed og Nationalitetsfølelse.

Der er ingen Tvivl om, at Snellmann og og hans Tilhængeres Uforsonlighed har skadet den finske Kulturs Fremskridt; thi jo større Fordringer der blev stillet, des stærkere Opposition blev der gjort fra Svensk-Partiets Side. Jeg må dog straks tilføje, at også selve Oppositionen har vist Uforsonlighed. I alle Fennomanernes Fordringer så de andre en direkte Fare for den gamle Kultur; de hævdede, at hvert Område det svenske Sprog måtte vige fra, betød en Forbindelse mindre med det vestlige Europa. Desuden mistænkte Regeringen de finsk-venlige Bestræbelser for at skjule en Arbejden hen mod politisk Uafhængighed, og den tog derfor sine Forholdsregler. Der har endog været Tider under Nikolai I's revolutionære Regering, da det var forbudt at udgive andet på Finsk end religiøse og økonomiske Skrifter. Men med den Ihærdighed, for ikke at sige Stædighed, som er et Karaktertræk hos vort Folk, fortsattes der ad den een Gang påbegyndte Bane. Når Landdagen, eller rettere de to Stænder, hvor det svenske Element var i Overtal, nægtede at give Tilskud til de højere Skoler med finsk Sprog, skaffede man den fornødne Sum ved private Indsamlinger.

På denne Måde blev blandt andet tillige det finske Theater stiftet; i hele Landet gik Subskriptionslister rundt, der blev lavet Lodtrækninger, Koncerter osv., og således har vi nu i 40 Aar haft en Scene, hvor ikke blot finske Stykker bliver opførte, men tillige udenlandske.

Den finske Litteratur har haft en forbav-

Digitized by Google

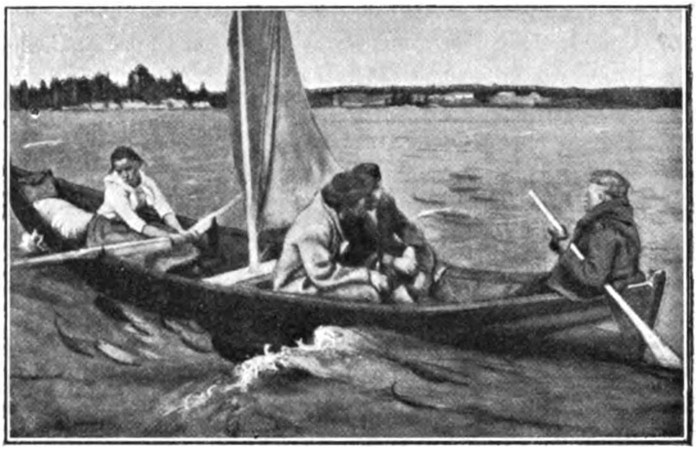

Af Finlands Malerkunst: „Paa Hjemvejen“.
(Maleri af Eero Järnefelt.)

Disse forskellige Institutioner bliver for største Delen opretholdt ved Bidrag fra private, og til Tider blot fra en enkelt Mand. Overalt arbejder de to Køn jævnsides.

Således spredes Oplysningen over hele Landet, og det er forbavsende at se den Lærelyst, der har grebet vore Bønder. Fornylig begyndte man at udgive en stor encyklopædisk Ordbog på Finsk. Man finder dens Hefter selv

sende Opblomstring; det, der særlig er dyrket, er Lyriken og den realistiske Roman. På dette sidste Område har vi haft en meget talentfuld Forfatter, *A. Kivi*; man kan sige om ham, at han var Realist før Realismen, thi allerede i 1872 blev hans Digterbane afbrudt af en frygtelig Sygdom. I sit Hovedværk „De syv Brødre“ har han givet et på een Gang naturalistisk og symbolsk Billede af Kulturens Erobringer. Det Emne, han bygger over, og som vore Digtere og Forfattere ofte vender tilbage til, er: den fortvivlede Kamp mod det barske Klima, mod Kulde og Mørke, og tillige den stærke Idealisme, som besjæler dem, der kæmper, de store Ofre der bringes, og endelig den vundne Sejr. Thi Sejr er der. Herom vidner de små røde Skolebygninger, som vokser frem overalt i Landet, og som er så besøgt, at der nu ikke findes Folk hos os, som ikke kan læse og skrive. På flere Steder ser man på Højderne, eller ved Bredden af en Sø, andre Bygninger, som er større og mere anselige; det er Folkeuniversiteter og Folkehøjskoler; eller det er Forsamlingshuse, hvor de Unge kommer sammen for at høre Foredrag, synge flerstemmig eller diskutere sociale Spørgsmål og øve sig praktisk i kommunale Sager.

i usle Hytter, hvor Pengene næppe kan strække til til det allernødvendigste Behov; Udgiveren fortalte mig forleden, at dette Værk, som når det engang er afsluttet, vil koste omtrent 200 Mark (ca. 150 Kr.), straks fik henved 20,000 Abonnenter af alle Samfundsklasser. En ung finsk Digter, som for kort Tid siden har udgivet en Oversættelse på Finsk af Goethes *Iphigenia*, blev ikke lidt forundret, da han på en Rejse i det Indre af Landet fandt denne Bog på Bordet i de Stationer, hvor han skiftede Heste. Vi har oversat alt, fra Shakespeare, Molière og Dante, til Racine, Flaubert, Anatole France, Maeterlinck og Verlaine; og man må indrømme, at denne vanskelige, ja næsten umulige Opgave, ofte er lykkedes ret godt. Dette ihærdige og begejstrede Arbejde for en Kultur med finsk Sprog har endelig overbevist Svensk-Partiet. Nu er der næsten ingen Opposition mere; på begge Sider enes man om at gøre, hvad man kan for det fælles Mål, Kulturens Fremme og Fædrelandets Vel; Kampen mellem de to Sprog er blevet en gavnlig Kappestrid. De politiske Tilstande har bidraget meget til denne Udvikling; da vi til at hævde vor nationale Uafhængighed og til at yde stadig Modstand overfor vore An-

Digitized by Google

gribere, kun har det ene Våben: at styrke den nationale Bevidsthed ved Oplysning, samler vi alle Kræfter om at sikre vort Forsvar på dette Område. Efter at det finske Sprog gennem Lovgivningen har fået den Stilling, det har Ret til, er Stridighederne ophørt også på dette Punkt. Løsenet er blevet: Een Nation, een politisk Enhed, skønt der er to forskellige Racer med hver sit Sprog.

Det siger sig selv, at denne sproglige Dobbelthed medfører store Vanskeligheder, og især at den er upraktisk. Jeg kan ikke gøre rede for alle de Forsøg, vi har gjort for at bøde på dette. Men jeg synes, at disse Forsøg belærer os om en psykologisk Sandhed, som det er værd at lægge Mærke til, nemlig, at det ingenlunde er rigtigt, at en Nations Natur er nøje knyttet til dens Sprog, eller til et Sprog overhovedet, og at man, til en vis Grad i det mindste, kan bestride Sandheden i den romerske Forfatter Ennius's Ord, der siger, at man skifter Sind, så ofte man skifter Sprog. Trods de Modsætninger, der altid er fremtrædende mellem Finner og Svenske i Finland, findes der dog et ubestrideligt åndeligt Slægtskab mellem dem. Når man læser Finlands svensk-skrevne Litteratur, ser man straks, hvor meget den er forskellig fra Sveriges. Alene Sproget har et andet Præg hos os, hvor det gennemgående er et Trin længere tilbage i Udvikling og derfor mere enkelt og fattigere på Udtryk end det, der benyttes af Digterne i Sverige. Hvad Emnerne angår, så gengiver denne Litteratur, i det mindste hos de betydeligste Forfattere, Livet i Finland, Fædrelandsfølelsen og hele den finske Natur, ligeså hyppigt som den finsk-skrevne Litteratur gør det. Det er desuden ikke altid let at afgøre, hvem der hos os er Svensk, og hvem der er Finsk, i den Grad er der gennem Aarene sket alle mulige Sammensmeltninger, og de gamle Traditioner er ikke altid blevet overholdt; således kan en radikal Fennoman godt være af gammel svensk Slægt, og mellem dem, der allerivrigst forsvarer den svenske Sag, kan der findes Folk, hvis Forfædre altid har levet i Finland. Her som overalt er det hver enkelt Menneskes Natur, som bestemmer dets Sympathier og Antipathier.

Jeg vil dog ingenlunde sige, at de to

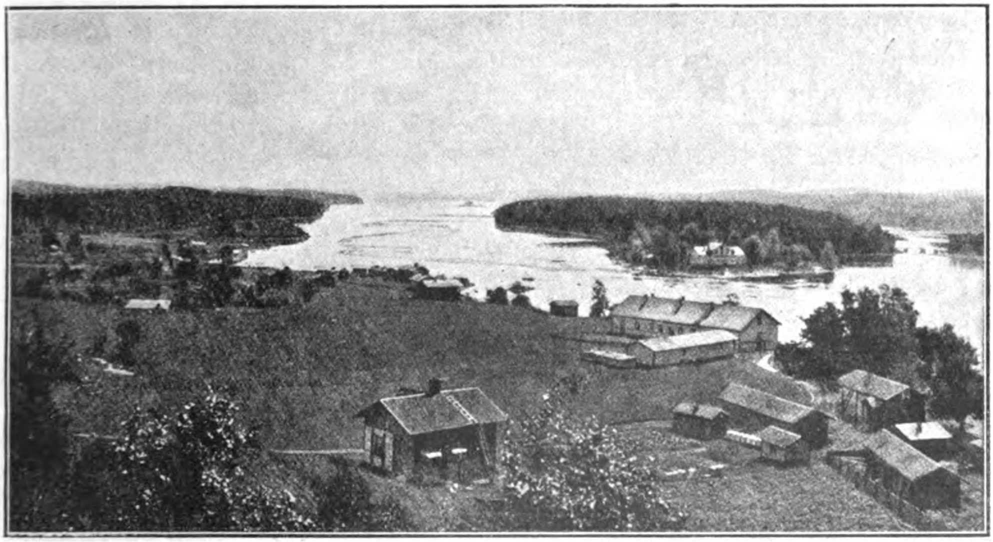

Finsk Landskab.

Digitized by Google

Racer og de to Kulturer har assimileret sig indbyrdes; snarere har de gensidig påvirket hinanden. Og det kan heller ikke skjules, at under dette blusser undertiden det gamle bitre Nag op og tænder Lidenskaberne i Brand.

Landets eneste Universitet ligger i Helsingfors og er stadig Midtpunktet for alt åndeligt Liv, og det har det været i henved 300 Aar. Undervisningen foregår på begge Sprog, og ofte benytter den samme Professor skiftevis Svensk og Finsk. Der findes nu over 50 fast ansatte Professorer, og i dette Semester [Forår 1913] har over 3200 Studenter, hvoraf 800 kvindelige, indskrevet sig ved Universitetet. Tre Fjerdedele af disse Studenter er Finsk-talende; ikke mindre end 47 % af de mandlige unge Finner er kommet til Universitetet uden at kunne gøre Regning på det mindste pekuniære Tilskud fra deres Familie; de er således tvungne til ved Siden af Studierne at tjene til deres Ophold, eller, som Tilfældet er med de fleste, at stifte Gæld. Trods disse Vanskeligheder ofrer Studenterne en stor Del af deres Tid og Kræfter på Oplysningsarbejdet i Befolkningen. I deres Ferier drager de ud på Landet for at holde Foredrag, foranstalte Møder, uddele Aviser og Bøger. Jeg kender nøje en Sammenslutning på omtrent 150 Studenter, der har stiftet og for egen Regning holder tre store Almueskoler i de fjerntliggende østlige Provinser, hvor Russificeringen er mest truende. Desuden kommer Lærerne fra Skolerne på Landet, når de har undervist nogle Aar, til Universitetet for at følge de Forelæsninger, som bliver holdt specielt for dem. Der holdes således stadig en Forbindelse vedlige mellem den Undervisning, der gives ved Universitetet og den, der gives i Skolerne, endog i Almueskolerne; hele vort Undervisningssystem bliver derfor yderst demokratisk. At Forbindelsen mellem Universitetet og Skolerne ikke er så fast knyttet nu, som tidligere, skyldes Regeringens Holdning. Den har inddraget de Midler, der var bestemt til at dække Udgifterne ved de ovennævnte Forelæsninger, og den ser i det hele taget med Misbilligelse på Studenternes Bestræbelser for at udbrede den nationale Kultur i Grænseprovinserne.

En fremmed kunde måske spørge om, hvilke Lande i Europa, der har haft størst Indflydelse på Finlands Kultur i al Almindelighed. Forinden jeg søger at besvare et sådant Spørgsmål, må jeg straks bemærke, at Rusland så godt som helt må lades ude af Betragtning. I den lange Aarrække, hvor vi endnu stod os godt med Russerne, havde de intet at lære os. I den sidste Tid har deres rige Litteratur sat Spor i vore nulevende Forfatteres Værker, og deres Musik har til en vis Grad påvirket vor. Men bortset fra dette er den bureaukratiske Korruption det eneste, vore Naboer mod Øst har lært os; den har angrebet enkelte Individer hos os, af den Slags, der findes overalt, og som altid dukker frem, hvor der er noget at tjene.

Som jeg allerede har sagt, fik vi de samme Påvirkninger som Sverige. Således blev der ved Universitetet i Åbo skiftevis doceret den cartesianske Verdensopfattelse, den engelske Filosofi, og de store franske Filosofers Teorier fra det 18de Aarhundrede. På Gustav III's Tid, hvor den svenske Kultur var halvt fransk, talte og skrev de dannede Kredse i Finland Fransk som deres Modersmål, og vort Svenske har derfor, ligesom Sproget i Sverige, optaget og ofte misdannet en Del franske Ord; men på den Tid, da Finsk blev Kultursprog, fandtes denne franske Påvirkning ikke længere, og vi kan således næppe opvise ret mange Ord, der direkte er lånt fra Fransk.

Videnskaben hos os har altid været påvirket af tysk Metode og Tænkning, og Forbindelsen med Tyskland har altid været meget levende; Sproget er let tilgængeligt for dem, der kan Svensk, og den germanske

Digitized by Google

Atavisme gør Resten. Dog søger i vore Dage de unge finske Videnskabsmænd, særlig Læger og Filologer, mere og mere hyppigt til Paris for at studere. Hvad Skønlitteraturen angår, har først og fremmest Skandinaviens Litteratur givet Impulser til den finske; ved Siden af den har Frankrigs haft Indflydelse, medens derimod Tyskland næsten ingen Rolle har spillet hos os i de sidste 75 Aar. Som overalt har Kampen mellem den gamle Skole og Naturalismen genlydt hos os, og Ungdommen fra for 35 Aar siden læste og beundrede såvel Zola og Maupassant som Ibsen og Dostojevski. Det Område, hvor vi har fået størst Påvirkning fra Frankrig, er Kunstens. Indtil for omtrent en Menneskealder siden søgte de franske Malere til Düsseldorfer Skolen. Men da vor første virkelig moderne Maler, *Albert Edelfelt*, kom til Paris, havde Frilufts-Maleriet lige sejret over Atelier-Maleriet, og under Bastien Lepage blev Edelfelt Realist og Forkynderen hos os af den franske Kunst, uden at han derfor ophørte med at være god Finlænder. *Axel Gallén*, der er yngre end ham og stammer fra en anden Del af Befolkningen, har forstået at præge det han har lært i Paris med sin store Originalitet og Personlighed i Opfattelsen; og nu vidner en ganske ny Skole af Kolorister, næsten altfor slående, om den intime Forbindelse, der hersker mellem finsk og fransk Malerkunst. Det forholder sig paa samme Måde med Billedhuggerkunsten; jeg skal blot her minde om, at Kunstneren *Walgren* er blevet mere end halvt Fransk. Vor store Komponist, *Sibelius*, er ikke blevet direkte påvirket af den franske Musik, som han dog beundrer meget i dens nyeste Retninger.

Finske Landarbejdere afbrænder Træstubbe.
(Efter Maleri af Eero Järnefelt.)

Medens jeg taler om finsk Kunst, vil jeg tillade mig at anføre en Episode fra dens første Tid hos os. Omkring 1845 var der ved Universitetet en ung Professor i klassisk Filologi, som interesserede sig meget for Kunst. Han ansøgte Regeringen om at få bevilget et Tilskud til Indkøb af Afstøbninger af berømte Værker; disse skulde da være Begyndelsen til et Kunstmuseum i Helsingfors. Da Regeringen afslog hans Andragende, foranstaltede han en Subskription blandt Studenterne, og det lykkedes ham da på denne Måde at gennemføre sin Plan. Disse Afstøbninger udgjorde den første Kunstudstilling i Finland, og Folk var begejstrede for dem; på denne Udstilling fandtes endog andre Kunstgenstande, en halv Snes Malerier, der tilhørte en tysk Handelsrejsende, som var paa Gennemrejse i Helsingfors.

Siden da har vi gjort Fremskridt, men man forstår, hvorfor vi er så sent på det; alt det, som i de store Lande fremelsker Kunsten, et rigt Hof, en Adel opfødt i Luksus, et velhavende Bourgeosi, alt det

Digitized by Google

eksisterer slet ikke hos os. Der har dog været stor Interesse for den nationale Kunst, og vort Publikum har gjort meget for at støtte den. Jeg tror ikke, at vort Folk egentlig er kunstnerisk af Natur; dog er der een Kunstart, hvor det viser en forbavsende Modtagelighed, nemlig Musiken. Hvad enten det drejer sig om Finnernes melankolske Sange, som fortæller om det dragende og længselsfulde i Landskabets blide og uendelig fine Vemod, om de lyse Nætters Mystik, og om Folkets dybe, indadvendte Karakter, eller det er de mere mandige og frejdig-glade Fiskersange fra Kysten, så mærker man, at de alle er skabt med dyb og medfødt musikalsk Sans. Fra selve Folkets Midte er der fremstået en hel Skare af unge Komponister, som har bevaret de gamle Folkesanges enkle Melodier og tillige lempet dem efter den nyeste Musik i Europa.

Jeg har søgt at give et Overblik over det kulturelle Livs Udvikling i Finland. Jeg har ganske vist kun kunnet tegne et Omrids, men jeg har heller ikke tragtet efter mere. Hvad jeg har sagt, kan kort gengives omtrent således:

1) Den finske Kultur er dannet ved Tilskud fra to, oprindelig vidt forskellige, Racer og Sprog. Svenskerne har en mere åben, udadvendt Karakter; de er mere ridderlige, mere smidige og talende, sætter Æresbegrebet højt og er tro mod de historiske Traditioner; Finnen derimod, er mere indadvendt, mere grublende, trist og yderst mistænksom; han er tung og langsom, tavs og drømmende; men han er utrolig stædig og svigter aldrig et givet Løfte; han har Stræberens Stolthed over at være kommet frem, og Traditionerne skaber han sig selv; han er altid rede til at ofre alt for den finske Sag. Så langt som disse to Racer kan gå sammen, følges de, under det politiske Tryk og besjælede af den samme Kærlighed til Fædrelandet. Den unge, finske Kultur er for Tiden den mest fremtrædende, i hvert Fald når man dømmer efter de ydre Tegn; men den svenske Kultur med de gamle Traditioner har så dybe Rødder i vort Aandsliv, at den endnu en lang Tid vil spille en betydelig Rolle.

„Sorg“.
(Efter Maleri af Albert Edelfelt.)

2) Finlands Kultur er upåvirket af enhver Indflydelse fra russisk Kultur.

3) Den germanske Indflydelse på Finlands intellektuelle Liv har altid været meget betydelig. I de sidste Aar er vi tillige begyndt at søge ret meget til England.

☛ . . . .

Digitized by Google

REJSEDAGBOGEN

Af Julius Clausen.

II.

REGNVEJR I CHRISTIANSSUND.

At rejse i Norge for Fornøjelsens Skyld er noget nær det samme som at spille i Lotteriet. Der er faa Gevinster og mange Nitter. Rejser man paa Vestlandet, er en Solskinsdag oftest efterfulgt af fire Regnvejrsdage. Og som det kan regne i Norge! Dag ud og Dag ind, til alt driver af Væde og siver af Fugtighed. Himlen er graa, Fjældene er graa — ikke en ærlig Farve bliver tilbage under denne graa-graa Taage-Em. Hvad Under, om Sindet ogsaa bliver graat i dette stadige Graavejr.

Vejrets Indflydelse ikke alene paa Menneskets Legeme, men ogsaa paa dets Sjæl, kan næppe sættes højt nok. Hvor stærkt det kan indvirke, kan maaske følgende lille norske Provins-Interiør vise.

Det var i Christianssund, en om ikke af Mennesker, saa dog af Guder forladt norsk Havneby paa Vestlandet, midt mellem Molde og Trondhjem. Selv om Norges meteorologiske Institut ellers byder paa „rolige Vindforhold“, kan Christianssund næsten altid melde „frisk eller haard Kuling“. Det sner hveranden Dag i de otte Maaneder af Aaret; men Sneen er ikke den faste, hvide Indlandsvinters Frostsne, men en ækel, klaskende, gennemblødende Tøsne. Og om Sommeren regner det til en lille Forandring — næsten hver Dag. Hovedindtrykket er det samme: vaadt foroven og vaadt forneden.

Byen er ikke nogen afsluttet og landfast Helhed, men bestaar af tre Øer, hvilket gør stadig Baadfart til en Livsbetingelse for hver af dens tolv Tusinde Indbyggere. Oljekapper, Regnfrakker og Galoscher er de fornemste Klædningsstykker. Fiskehandel under alle Former Hovednæringen.

En Søndag Eftermiddag Midtsommers. Den halve By under Vand. Dampskibets Baad havde ført mig over til Hovedøen, „Kirkelandet“. En halv Dag skulde i bogstaveligste Betydning „slaas ihjel“.

Med opslaaet Paraply gik Vejen til nærmeste Hotel, en to Etager smudsiggraa Bygning af Provins-Hotellers Gennemsnitstype. Ingen Mennesker at øjne i Forstuen og paa Trappen. Paa første Sal er en stor Dør tilvenstre, men ingen Lyd trænger ud derfra. Og dog, da den lukkes op, viser der sig Mennesker derinde. Vel henimod et Par Hundrede Stykker sidder bænkede ved lange Borde i en stor Sal. Men de sidder næsten som stumme — at de er faamælte, vilde være for meget sagt. Det er Christianssunds Afholdsforening, som holder „Kaffemøde“. Tungtbyggede og grovtskaarne Folk med Ansigter furede af haabløst Slid, en sekterisk Samling af fødte Pessimister, som sløvt stirrer hen mod den Fremmede, der er dumpet ind iblandt dem. Luften i Salen frister ikke til langt Ophold. Her oser af regndampende Klæder, og Gulvets Tilstand er et svagere Aftryk af Gadens udenfor. Det hele er som en Illustration til Dantes: „Lader Haabet ude, I som træder ind!“

Hotellets Værtinde kommer til. Hun synes ikke at være Vestlænding, ser sundere og frodigere ud. Da hun opdager en Fremmed, studser hun og beder ham gaa over paa den anden Side Gangen. Døren her fører ind til et net, lidt provinsielt udstyret Dagligværelse, hvis fornemste Møbel er et opretstaaende, sortbejset Klaver.

Med stor Venlighed byder hun Gæsten Velkommen, et Velkommen, der lyder ganske

Digitized by Google

anderledes hjærteligt end den gængse Hotelvært-Affabilitet. Hun forklarer, at om hun skal servere noget andet end „Svagdrikke“ eller Kaffe, maa det ske her paa privat Grund, da vi befinder os i et Afholdshotel. En vis Sørgmodighed over hendes Ansigtstræk staar dog i Modstrid med den friske Inderlighed i Tale og Væsen.

Da hun havde fjærnet sig for at hente den bestilte Flaske Vin, og jeg havde set mig lidt om i Stuen, aabnede jeg i Mangel af anden Beskæftigelse Klaveret og slog nogle Akkorder an. Nu skal Himlen vide at jeg er en meget slet Pianist, og ingen har — med Rette — nogensinde paaskønnet mine pianistiske Anlæg. Et Øjeblik efter kom Konen igen med Vinen. Jeg rejste mig hurtigt fra Klaveret, halvt undseelig over saaledes at være greben paa mine meget slette musikalske Gerninger. Hun bad mig imidlertid indtrængende om dog at fortsætte, og at det ikke var nogen tom Høflighed (hvilken som bekendt ligger alle Nordmænd meget fjærn), kan ses af, at da jeg omsider nølende gav efter for hendes Opfordring, slap jeg ikke, før jeg i Løbet af et Par Timers Tid — afbrudt af enkelte mindre Pauser — havde givet forskellige Stumper af Nationalsange, Salmer, sentimentale Valse og navnlig Pilgrimskoret af „Tannhäuser“ tilbedste. Sidstnævnte Nummer faldt især i hendes Smag — det maatte ialt spilles sex Gange og udgjorde sammen med „Dejlig er Jorden“ Programmets Hovedbestanddel.

Jeg maa bemærke, at dette altsammen tildrog sig før Grammofonens Sejersgang, og jeg gentager for at undgaa enhver Misforstaaelse, at jeg spiller meget slet paa Klaver, saa min Værtinde kan ikke have udmærket sig ved nogen musikalsk Finfølelse. Alligevel var det ikke til at tage fejl af, at Musikken, selv i den slette Gengivelse, gjorde et stærkt Indtryk paa hende. Lidt efter hentede hun to Smaapiger, der ogsaa ret andægtigt lyttede til, maaske dog mest betagne af Situationens Nyhed. Hvert Øjeblik vilde jeg standse, da mit musikalske Instinkt oprørte sig mod, at jeg blev gjort til Pianovirtuos — selv i Christianssund; men hun bad mig saa indtrængende blive ved, at jeg ikke nænnede at sige Nej. Forundret spurgte jeg hende omsider, hvorledes disse mangelfulde Harmonier kunde tiltale hende, da hun dog vel havde Lejlighed til at høre langt bedre Musik. Hun protesterede; selv kunde hun eller hendes Børn ikke spille; og hun syntes, at det var som Bud fra en anden Verden end den, hun ellers levede i. Her i Christianssund drejede det sig blot om Handel, Slagsmaal og Drik, for saa vidt Talen ikke var om Afholdsfolket. Men det var saa trist, saa bedrøveligt alt sammen heroppe — med den lange, mørke Vinter og det evindelige Regnvejr.

Ja, Regnvejret! Jeg saa ud af Vinduet, det vedblev at sile ned, og i en Slags Galgenhumor over en forspildt Rejse hamrede jeg løs paa Klaveret „Det regner, det regner hver evige Dag“. Men jeg forstod nu, at det var det sure og mørke Vejr og de sære og mørke Mennesker, som havde gjort denne brave og temperamentsfulde Kvinde, der var født nede paa Sydlandet, til en Musikbegejstret.

Omsider rejste jeg mig for at komme ud til mit Skib. Men det holdt haardt at slippe afsted. For Vinen var det umuligt at faa Lov til at betale. Og med Taarer i Øjnene og et stille: „Vil De nu forlade mig og mine Børn?“ — Ord, der under alle andre Forhold vilde have bragt mig til øjeblikkelig at flygte — trykkede hun min Haand med uendelige Taksigelser og bad mig endnu en Gang til Slutning — da det skulde saa være — at spille „Pilgrimskoret“.

Det var for syvende Gang.

Men det var første og eneste Gang, at jeg har høstet Lavrbær som Klavervirtuos.

Men det var ogsaa i Christianssund — i Regnvejrets By!

Digitized by Google

LIDT OM NATTENS DÆMRENDE TAAGER OG DENS KOMPONIST

I ANLEDNING AF HUNDREDAARSDAGEN FOR CARL PLOUGS FØDSEL

Af AUGUSTA ESCHRICHT.

Carl Ploug har som lyrisk Digter haft en ualmindelig Evne til at inspirere den skabende Musiker. Hans intense Følelse og sjældne Rytmesans maatte finde Genklang. Som fjerne Klokkeslag lyder „Paaskeklokken kimed mildt fra den danske Kyst“; der er en fængende Ungdom og Poesi over „Husker du i Høst“ (tonesat af P. Heise), og lidt af en Skærsommernats Drømme i „Nattens dæmrende Taager.“

DET var i et af Aarene mellem Sejrens og Nederlagets Dage i 1857*), at *Carl Plougs* Digt „Nattens dæmrende Taager“ fik sin Melodi, og saa forstaaende sluttede den sig til Digterens Tekst, at Ord og Toner efterhaanden fik det hele danske Folk i Tale. Soldaten sang den i Krigen, Høstfolkene fløjtede den paa Marken, i Dagligstuen lød den ved Klaveret, og de rigtige gamle Lirekasser spillede den i et Tempo, langsomt og drævende, saa langt hen mod Sentimentalitetens Grænse som muligt.

— Den, som vil forstaa Klangfarven i denne simple, folkelige Melodi, maa tage en Sommeraften ud til Hareskov — men helst ikke, naar Turisterne sværmer for stærkt omkring derude —. Staa stille ved det lille Skovfogedhus ved „Syvstjernen“ og drøm om Skoven, som den var for et halvt Aarhundrede siden! Ukendt af de fleste laa den i sin store, uberørte Ensomhed. Kun sjældent hørtes Fodtrin paa de mørke, skyggefulde Veje. Oppe paa Hejrebakken stod nogle store, gamle, spredte Træer med mægtige Fuglereder i Toppen, — ingen Ungskov hæmmede Blikket, man saa frit ud over Landet til alle Sider. — Sydvest for Søndersø laa den Gang, som nu, Jonstrup Seminarium, og her var det, at Carl Plougs Digt blev sat i Tone.

*) Dette Aarstal og flere Oplysninger om C. M. er meddelt mig af Skoleinspektør R. C. Mortensen.

Der var i de Tider to Lærere paa Seminariet med det gode, gamle, danske Navn *Mortensen*; de havde begge et Særpræg, de *arbejdede* og de *søgte* — den ene i Naturens Bog, den anden i Musikens Verden. Medens Naturforskeren *Hans Mortensen* drog om i Mark og Skov med Botaniserkassen paa Ryggen i Spidsen for en rask Skare Ungdom og aabnede dens Øjne for Naturens Underværker, saa førte *Carl Mortensen* de Unge ind i Musikens Rige, og begges Førerskab var saaledes, at det blev af Betydning for de Unge langt ind i Fremtiden. Maaske vil man sige, at H. Mortensens Navn ikke hører med i denne Artikel; men det gør det alligevel, thi det er næsten umuligt at nævne den ene af disse Lærere uden at omtale den anden; de hører uløseligt med til Jonstrups Historie fra den Tid, og ofte supplerede de hinanden. H. Mortensen skrev nemlig i Reglen Teksten til de Kantater og Sange, som Carl Mortensen komponerede Musiken til ved festlige Lejligheder, og begge kastede de samtidig en egen Glans over Seminariet som to af dets genialeste Arbejdere.

Carl Mortensen fødtes d. 6. Januar 1832 i Kerteminde, hvor hans Fader var Lærer ved Borgerskolen. 17 Aar gammel kom han til Jonstrup som Elev, men da havde han allerede vikarieret som Organist i sin Fødeby i længere Tid; i sine Fritimer havde han 15 Aar gammel beskæftiget sig med at lave sig en Violinskole, præntet med de fineste Noder.

Digitized by Google

For Skrivning havde han et stort Talent; en ualmindelig smuk Kalligrafi, som han havde skrevet, før han kom til Jonstrup, benyttedes i mange Aar ved Undervisningen, og at hans Skriftprøve, da han dimitteredes, fik ug — er forstaaeligt. Efter at være demitteret i 1851 med Udmærkelse, blev han straks ansat som Lærer i Musik og Skrivning ved Jonstrup Seminarium. I 1856—57 uddannede han sig med offentlig Understøttelse i Tegning i København for at kunne overtage Tegneundervisningen ved Seminariet, og her forblev han indtil sin Død 1893, efter at han senere var bleven Inspektør.

Som Menneske var Carl Mortensen stilfærdig uden Skygge af Brask eller Bram; han følte ingen særlig Trang til at bevæge sig udenfor Hjemmet, *der* var hans Virkekreds, hans Interesser; sit Arbejde og sit Land ofrede den flittige, fintdannede Mand hele sit Liv, der randt som en Strøm af et rent og klart Kildevæld. Ved hans Begravelse blev der sagt, at Carl Mortensens fine Haandskrift var som en Afspejling af hans Sjæl, og denne Udtalelse er rammende.

Man ser af forskellige Anmeldelser, som Carl Mortensen har skrevet i „Tidsskrift for Almue- og Seminarievæsen", hvor grundigt han fra Begyndelsen af sætter sig ind i Musikundervisningen ved at læse uden- og indenlandske Musikpædagogers Skrifter. Og ved en Artikel „Om hvad der hører til for at faa Skolebørn til at synge en Sang smukt", studser man uvilkaarlig over, at den er skrevet af en 23-aarig Lærer. Han skriver: „Naar jeg i en Skole hører en Sang uden *Takt*, da tænker jeg paa den, hvem Dagens Hede har gjort søvnig, og hvis Arm derfor fører Buen langsommere og langsommere — gid han helt maatte tabe den, det var bedre for Børnene og for Sangen." Ved Omtale af *Tempoet* fortæller han om en Taktmaaler, som den tyske Teoretiker Gottfried Weber har opfundet. (I sin Orgelskole giver Carl Mortensen Anvisning paa, hvordan man selv kan forfærdige „Webers Traadpendul"). Mortensen har straks lavet et selv og giver nu en praktisk Forklaring af det. Overhovedet var Mortensen en praktisk Mand med alt, hvad der hører Musiken til. Paa det store kgl. Bibliotek findes et Seddelleksikon, som han udarbejdede med stor Nøjagtighed, og hvori man vil finde Redegørelse for de fleste danske Sange indtil hans Tid. — Ovennævnte Artikel slutter med de smukke Ord: „Maatte dog den Tid komme, da Skolens Sang var den rette Forberedelse til Livets Sang; da Barnet ikke voksede fra sin Barndoms Sange, alt som det voksede fra Skolen; men gemte dem som en Skat for hele Livet."

Betegnende for Carl Mortensens Karakter er et Svar paa Pastor *Christianis* polemiske Skrift „Et og andet Kirkesangen og Kirkesangerne angaaende" (1860), hvori der bl. a. forekommer den krasse Bemærkning: „Oppositionen til Præsterne ligger maaske i, at den Brøkdel af Dannelse, der medbringes fra Seminariet, forekommer Skolelærerne en saadan Rigdom af Dannelse, at de ikke kunne forstaa, hvorfor Præsterne skulde være kørende og de ikke" — endvidere „det gaar ikke saa nemt, naar man har med en Kirkesanger at gøre, der hverken ved ud eller ind og dog i Reglen har en gennemtrængende Stemme og et Par øvede Lunger, hvorved hans Sang bliver saa meget mere fremtrædende og forvirrende." Herpaa svarer Mortensen i „Samleren"*), at denne Artikel kun vil gøre liden Nytte paa Grund af den hovmodige Aand, der gaar igennem den, og den haanende Tone, hvori Christiani omtaler Kirkesangen; Mortensen anbefaler nu *Orglet*, „det kan misbruges; men Misbrugen hæver jo ikke Brugen, og foruden den Understøttelse, Orglet yder Sangen, har dettes Toner i og for sig noget ganske særligt og gribende for enhver, over hvem Tonen har

*) »Samleren« for Skolen og Læreren udgivet af C. C. Carlsen.

Digitized by Google

nogen Magt.“ En kortfattet Orgelskole af Carl Mortensen, tildels udarbejdet efter Schützes „Praktische Orgelschule“ er bleven meget brugt, særlig ved Seminarier, og ligeledes hans Violinskole, som er tilegnet *A. P. Berggreen*, „Folkesangens trofaste Ven og Støtte — der ved sin venlige Opmuntring, ved sine indsigtsfulde Raad og sin redebonne Hjælp ogsaa ofte har været *min* Støtte.“

At Berggreen har sat Pris paa Mortensen ses blandt andet af et Brev, hvori han skriver, at han med megen Fornøjelse har læst Mortensens Fremstilling af sin Undervisningsmetode*); han har deri set Billedet af en dygtig og nidkær Lærer, som han er glad ved at lære at kende, og han takker Mortensen for Interessen for hans Salmeværk, „det er den største Belønning, en Gartner kan modtage, naar han ser, at andre gærne ville vande i den Have, som han med Kærlighed har anlagt.“

Adskillige af hans Sange har vundet Hævd, selv om ingen af dem naar den Popularitet‘ som „Nattens dæmrende Taager“ har fundet. Mest bekendt er „Rosen blusser alt i Danas Have“, den nydelige lille „Sov mit Barn, sov længe“, „Morgendug, som sagte bæver“ og »Lær mig o Skov“. Hans store Beskedenhed og stilfærdige Natur var langt fra al Trang til at vinde nogen Berømmelse; men hans Elever lærte Sangene at kende paa Seminariet, og saa gik de atter gennem deres Elever videre ud i Verden. Meget bekendt er han for sine Udsættelser af flerstemmige Sange, af disse særlig „Kvartetter for Mandsstemmer“.

Carl Mortensen var en stor Patriot, og det er vel denne stærke Følelse for Danmark, der fik ham til at sætte *Carl Plougs* smukke Digt-Cyklus „Slaget ved Fredericia“ i Toner. Dette Værk for Kor, Solo og Deklamation blev udført første Gang paa Jonstrup den 14. Marts 1857, 66-Aarsdagen for Seminariets Stiftelse. Komponisten lod selv „Slaget ved Fredericia“ trykke som Manuskript og tilegnede det til sin Svigerfader, Forstander ved Jonstrup, Prof. *J. Jensen;* paa Omslagsbindet er der tegnet en Krans af Bøge- og Egeblade og en straalende Sol, der gaar op over en forladt Skanse. Melodien til „Nattens dæmrende Taager“ (Paa Forpost) er i Manuskriptet trestemmig udsat paa eet System; paa to andre Systemer Akkompagnementet, bestaaende af brudte Akkorder.

Der maa have været noget ved den lille Melodi, som fængede, hvad den rørte ved; den vandrede ud af Manuskriptet og bar Carl Plougs Sang frem, blev først trykt som Skillingsvise, kom særskilt ud hos *Plenge* og senere paa *Wilhelm Hansens* Forlag, 1867 har den faaet Plads i „Danmarks Melodier“, den blev en af vore mest sungne Fædrelands- og Krigssange — en gammel Soldat fortalte mig engang, at han havde sunget den atter og atter den Nat, han gik fra Dannevirke — den gik ind i Folkets Bevidsthed først og fremmest, fordi den er skrevet og komponeret ud af en virkelig dyb Følelse — ogsaa maaske, fordi der i dens lyse Durklange er noget af Bøgeskoven og Kornmarkerne, af det danske Landskab, som Komponisten om Aftenen saa fra sit Vindue paa Jonstrup eller fra Skoven og Bakkerne, naar Solen gik ned, og Nattens dæmrende Taager brød frem.

*) Tidsskrift for Almue- og Seminarievæsen 1857.

Digitized by Google

HERMANN VAMBÉRY

Af Dr. phil. ARTHUR CHRISTENSEN.

DEN 14. September døde i Budapest en Mand, der i over et halvt Aarhundrede havde staaet i første Række blandt Europas Orientforskere og Kendere af den islamitiske Verden og dens Aand, Professor Hermann Vambéry.

Vambérys Liv havde formet sig som et Æventyr. Han var født i den ungarske By Duna-Szerdahely paa en Ø i Donau nær ved Pressburg og født i ringe Kaar. Hans Livs Begyndelse var hyllet i et saadant Mørke, at han siden, da han skulde indskrive sig i Dronning Victoria af Englands Fødselsdagsbog, maatte indrømme, at han ikke kendte sit Fødselsaar nøjagtigt. Med dette Forbehold indførte han Datoen 19. Marts 1832 i Bogen. Hans Slægt var jødisk. Faderen, hvis Navn, Bamberger, magyariseredes til Vambéry, var en betydelig Talmudkender. Han døde imidlertid, da Hermann kun var faa Maaneder gammel. Moderen, der sad tilbage i den dybeste Armod, giftede sig igen, men Stedfaderen lod Hermann og hans Søskende gaa saa temmelig for Lud og koldt Vand, og 12 Aar gammel blev Hermann sat i Lære hos en Dameskræder. Denne Beskæftigelse tiltalte slet ikke den opvakte Dreng, der snart løb af Lære og blev Privatlærer for en Søn af en Landsbykromand. I sin Fritid børstede han Støvler. Herved lykkedes det ham at spare otte Gylden sammen, og med dem i Lommen vandrede han til St. Georghen ved Pressburg for at studere ved det derværende Gymnasium. Han kastede sig ivrigt over Sprogstudier, og da Nøden tvang ham til at opgive Gymnasiestudierne, før han var naaet frem til Eksamen, tjente han sit Brød ved at give Undervisning i syv Sprog: Tysk, Fransk, Italiensk, Latin, Hebræisk, Slovakisk og Ungarsk. I Budapest lærte han sig yderligere Spansk, Russisk og Tyrkisk. Tyrkisk tiltalte ham mere end noget andet Sprog. Det aabnede ham Indblik i en orientalsk Verden, der var fuld af Tillokkelser for Fantasien, og fra nu af blev det hans højeste Ønske at faa Orienten at se. Under nogle Aars omskiftende Tilværelse som Huslærer i gennemgaaende lidet bemidlede Familier i Budapest og i Provinsen samlede han sig saa meget, at han omkring ved Trediveaarsalderen kunde rejse til Konstantinopel. Baron Eötvös skaffede ham fri Overfart over Sortehavet.

Hans Livs Drøm var gaaet i Opfyldelse. I 1861 stod han paa Stambuls Gader, midt i den Orient, han havde lært at elske. Men han rejste for sine egne Midler, og de var kun smaa. Han maatte ofte undvære Tag over Hovedet om Natten. Om Dagen tjente han til Livets Ophold ved at foredrage tyrkiske Elskovsvers i Kaffehusene. Fornemme Tyrkere blev snart opmærksomme paa den unge Fremmede, der besad et saa grundigt Kendskab til den tyrkiske Litteratur, og han blev ansat som Opdrager i forskellige højtstaaende Familier, endelig ogsaa hos en tyrkisk Minister. Vambéry, eller som han hed i Konstantinopel, Reschid Effendi, benyttede sit Ophold i Tyrkiets Hovedstad til at gøre sig fortrolig med alt, hvad der angik det tyrkiske Folk, dets Levevis og Karakter, sociale og kulturelle Forhold.

En større Opgave ventede Vambéry, da han vendte tilbage til Budapest. Han var bleven valgt til korresponderende Medlem af det ungarske Videnskabernes Selskab, og denne Institution tilstillede ham 1000 Gylden med den Bestemmelse, at han skulde foretage en Rejse til det indre Asien, specielt for at undersøge det ungarske Sprogs Slægtskabsforhold til de tyrkisk-tatariske Sprog. Vambéry paatog sig Opgaven og besluttede, for desto bedre at leve sig ind i Befolkningens Tænkesæt, at foretage Rejsen forklædt

Digitized by Google

som Muhammedaner, et Forsøg, som var blevet gjort af andre Forskere før, men som almindeligvis var slaaet fejl og havde kostet de dristige Rejsende Livet. Vambéry startede med en Karavane fra Teheran i Marts i 1863 og naaede efter en Fart gennem Ørkenen, hvor Tørsten foraarsagede de Rejsende store Kvaler, til Khiva, hvis iøvrigt for sin Grusomhed berygtede Khan behandlede den som Dervisch forklædte Vambéry med megen Velvilje. Han mindedes senere ikke uden Gysen de mange Gange, han som Khanens Gæst ved 3-4-Tiden om Morgenen havde maattet binde an med et Fad Ris, der svømmede i Faarefedt. Fra Khiva gik Turen videre til Bokhara, atter gennem Ørkenen, hvor en Mand døde af Tørst under Overfarten. Derfra fortsatte Vambéry Turen til Samarkand, Herat og Meschhed og naaede i 1864 tilbage til Europa.

I Budapest, hvor man ikke kunde glemme, at Vambéry var Jøde, fik han en ret lunken Modtagelse. Saa meget desto større Begejstring mødte han i London, hvortil han ankom efter Indbydelse i samme Aar, og hvor han gjorde Bekendtskab med Mænd som Sir *Henry Rawlinson* og Statsmanden Lord *Palmerston*. England var siden altid det Land, hvor Vambéry skattedes højest. Han holdt et Foredrag om sin Rejse i Royal Geographical Society og betonede her Nødvendigheden for England af at skabe en neutral Zone eller en „Puffer-Stat“ i Centralasien.

Arbejdet med at nedskrive Rejsens Resultater gik rask fra Haanden, skønt hans Notemateriale var meget mangelfuldt. Hans Forklædning som Dervisch havde ikke tilladt ham at gøre Notitser aabenlyst, og han havde derfor kun i Hemmelighed kunnet optegne et og andet paa smaa Lapper, som han skjulte i sin Dragt. For Resten maatte han stole paa sin gode Hukommelse. Bogen udkom imidlertid, og den spændende Fremstilling af hans æventyrlige Rejse vakte berettiget Opmærksomhed. Bogen blev siden

Ungdomsbillede af Hermann Vambéry i Dervish-Dragt.

oversat paa mindst 14 evropæiske Sprog, bl. a. ogsaa paa Dansk.

Da Vambéry vendte hjem fra London, var han en Mand med evropæisk Berømmelse. Det varede heller ikke længe, før han modtog et Professorat i orientalske Sprog ved Universitetet i Budapest. Her begyndte han nu sin videnskabelige Undervisnings- og Forfattervirksomhed, der havde de tyrkisk-tatariske Sprog og de islamitiske Folks Kultur og Aandsliv til Genstand. Han drev gammelosmaniske og tschagataiiske Sprogstudier, forfattede et etymologisk Leksikon over de tyrkiske Sprog, behandlede det uiguriske Digt Kudatku Bilik og udgav „Scheibaniaden“, et uzbegisk Heltedigt, i Tekst med Oversættelser og Noter. Udgivelsen af denne sidste smukt udstyrede Bog kostede ham 1400 Gylden af hans egen Lomme; solgt blev kun — 16 Eksemplarer. Mest læste blandt Vambérys Bøger er naturligvis hans Rejseskildringer, dernæst ogsaa hans Kulturskildringer fra Mellemasien og øvrige Skrifter om Islams Kultur, særlig i det 19. Aarhundrede. Han har fremdeles skrevet en

Digitized by Google

Bokharas Historie, væsentlig efter Nerschakhis paa Persisk skrevne Bokhara-Kronik. Andre Arbejder af ham har Ungarns Historie og det ungarske Sprog til Genstand. Endelig har han i sin høje Alder udgivet en Selvbiografi paa Engelsk.

Han vedligeholdt bestandig sin Kontakt med den levende Orient. Han kom jævnlig til Konstantinopel, korresponderede med Tyrkere, Persere, Hinduer og Parsier og modtog Besøg af alle Orientalere, der kom til Budapest. Hans Studereværelse, i hvilket saa mange Effendier og Paschaer, Vezirer, Scheiker, ja endog Fyrster og Sultaner havde dvælet, var efterhaanden blevet til en Slags orientalsk Musæum, der voksede i Righoldighed med hvert fornemt Besøg, idet Orientalerne gærne efter deres Hjemstavns Skik bragte Gaver med til ham. I senere Aar blev Vambéry en Raadgiver for Sultan Abdul Hamid, ja en Tidlang endog en af dennes intimeste Venner.

Ogsaa Schah Nasireddin, der i næsten et halvt Aarhundrede herskede over Persien, kendte og satte Pris paa Vambéry. Da Schahen i 1880erne kom til Budapest, var hans første Ord, da han forlod Særtoget, hvormed han var kommen: „Hvor er Vambéry?“ Det eneste, han vidste om Budapest, var, at Vambéry boede dér. Vambéry befandt sig virkelig paa Banegaarden, og saa snart Shahen fik Øje paa ham, tog han ham under Armen og vilde absolut have ham ved sin Side i Hofekvipagen i Stedet for den Ærkehertug, der var mødt for at modtage ham. Det kostede en Del Besvær at overbevise den med evropæisk Hofetikette ubekendte Schah om, at det ikke gik an.

Skønt Vambéry oftere maatte døje Krænkelser i sit Hjemland, ikke mindst paa Grund af sin jødiske Herkomst, vilde han dog ikke expatriere sig. Han modtog Tilbud om Professorater i Oxford og i Konstantinopel, men afslog begge Tilbud. Han stod forøvrigt i nært Venskabsforhold til Kong Edward VII som Prins af Wales og viste ofte den engelske Regering Tjenester ved at afgive sit Skøn i orientalske Anliggender. Altid indtog han et skarpt anti-russisk Standpunkt og advarede England mod Russernes Fremmarche mod Indien. Ogsaa Grev Aehrenthal som østerrigsk-ungarsk Udenrigsminister appellerede gentagne Gange under Krisen i Anledning af Bosniens Anneksion til Vambérys Sagkundskab. Fremfor alt var Vambéry altid en varm Ven af de muhammedanske Folk og deres Egenart.

Den gamle Professor var en beskeden Mand. Da han for nogle Aar siden modtog Titlen Hofraad, anmodede han alle Blade om at undlade at omtale denne Udnævnelse, da han følte, at denne Værdighed slet ikke passede til ham. Ordener og Æresbeviser vurderede han ikke synderligt højt, men én Ting var han stolt af: at det var lykkedes ham, Proletarbarnet, at samle sig en anselig Formue, samtidig med at han helt og holdent viede sit Liv til Videnskaben. Og det maa virkelig i vore Dage siges at være lidt af et Kunststykke.

Digitized by Google

TILVÆRELSENS KONTINUITET

Efter Sir Oliver Lodge.

For kort Tid siden beskæftigede hele Verdenspressen sig med et Foredrag om „Sammenhæng", som den berømte Fysiker *Oliver Lodge* har holdt i Birmingham den 10. September. Han gav deri et interessant Overblik over en Mængde aktuelle Problemer, og ligefrem sensationelt virkede Slutningen, der formede sig som en personlig Bekendelse, og hvor Taleren gjorde et Spring af den Art, som kun er tilladt de virkelig Store, fra Naturvidenskaben over i Spiritismen.

Lodge karakteriserer den Tid, vi lever i, som „hurtigt Fremskridt i Forbindelse med fundamental Skepsis." Det hurtige Fremskridt daterer sig fra 1890'erne, da en Række nye Opdagelser gav Stødet til en Omdannelse af Fysiken. Den fundamentale Skepsis er ikke af religiøs Natur, men er rettet mod de forskellige Videnskabers Grundprincipper og gaar ud paa en Anerkendelse af Videnskabens Begrænsning.

Der er rejst Tvivl om Gyldigheden af de tidligere antagne Naturlove, f. Eks. af Newtons Mekanik. Lodge mener dog, at det gamle kan forenes med det nye, naar det suppleres paa rette Maade. Det er vor Tids rigere Viden og nøjagtige Iagttagelser, der gør det hele mere indviklet. Indenfor Fysiken drejer Striden sig om, hvor vidt Naturen danner en Sammenhæng eller den bevæger sig i Spring. Disse to modsatte Synspunkter behersker skiftevis vor Verdensanskuelse, og i vore Dage er det Diskontinuiteten, der har Overhaand. Tendensen gaar aabenlyst i Retning af Atomistik paa alle Omraader. Man har gjort forbavsende Fremskridt i virkelig at kunne se eller næsten se Molekylerne. Og selv Biologien kan siges at blive atomistisk: „Det er saa langt fra, at Naturen aldrig gør Spring, at det bliver tvivlsomt, om den gør andet." Dens Løb ligner et steeplechase.

Lodge anerkender de nye eksperimentale Resultater, men advarer imod at tro, at de er saa revolutionære, som de gives ud for at være. Man kan trods alt ikke undvære „Sammenhæng." Han er derfor en ivrig Forkæmper for Æterens Eksistens, der benægtes af nogle moderne Forskere. Vel unddrager den sig næsten ganske Eksperiment, men vi er dog nødte til at betragte den som noget virkeligt. Den er det store Middel til Sammenhæng i Verden, og uden den kunde et materielt Univers næppe eksistere, men kun Kaos. Den er den alt gennemtrærgende Substans, som binder Materiens Smaadele sammen, og den er det universelle Medium for Vekselvirkning mellem Verdener og Atomer.

De, der nægter Æterens Eksistens, fordi den ikke meddeler sig til vore Sanser undtagen paa indirekte Maade til Synet, overskrider Videnskabens Grænser. Videnskaben har sin Styrke i sine positive Paastande, men den er inkompetent til at gøre omfattende Benægtelser. Selv om en Gren af den kan se bort fra en Side af Virkeligheden, er det muligt, at en anden Gren er nødt til at tage den op igen. Det viser sig ogsaa ved Betragtningen af Livet. Fysiologien kan vel betragte al Livsvirksomhed ud fra de fysiske og kemiske Love, men dersom den vilde gaa videre og af den Grund nægte det sjæleliges Realitet, vilde den overskride sine Grænser.

Lodge fralægger sig Beskyldningen for at være „Vitalist" i den Betydning, at han skulde antage Eksistensen af en Livskraft, som strider imod de fysiske og kemiske Love. Disse Love maa suppleres, men ikke overskrides. Levende Væsener adlyder virkelig Fysikens Love, men de frembringer dog Produkter — lige fra Fuglereder til Krigsskibe — som ikke kan forklares ad den Vej. Livet indfører et uberegneligt Element: Man

Digitized by Google

kan beregne en Planetbane, men ikke en Flues Flugt! Og man kan ved Fysikens Hjælp forklare, hvorledes et Krigsskibs Kanoner affyres, men ikke hvorledes det gør Forskel paa Ven og Fjende.

Fysiken kan med andre Ord ikke forklare den Hensigtsmæssighed, der præger alle Livets Gerninger, og selv om man kun kender det af dets Gerninger, kan man dog ikke benægte selve den usynlige Aarsag. Lodge belyser dette med en morsom Sammenligning. Man kan tænke sig, at et Væsen fra en fremmed Klode kom her til Jorden og kunde se alt her undtagen Mennesker og Dyr. Dette Væsen vilde nu se utallige Begivenheder, som skyldes menneskelig Virksomhed, men som han kun kunde forklare sig efter Fysikens Love. Dersom han da vilde uddrage den Slutning, at der ingen Plan er i, hvad der sker, vilde han gøre sig skyldig i en Fejl som den, man begaar, naar man benægter Livets Eksistens.

„Livet“ tjener altsaa i Lodges Livsanskuelse til at forklare Hensigtsmæssigheden i Verden („Mekaniken kan ikke forklare et Landskabs Skønhed“), ligesom Æteren i Fysiken tjener til at forklare Sammenhængen. Der er, mener han, en dybere Mening i Tingene. Videnskaben kan kun forklare Udviklingen Led for Led, men den kan ikke give en sidste Forklaring af det alt sammen. Det er alligevel meget, at den har kunnet lære os, at Udvikling ikke er en Illusion. Tilværelsen er som Arbejdet paa en Væv. Mønsteret er givet, men medens vore Vævestole kun er Maskiner, er Tidens Væv bestemt af en Mængde frit virkende Kræfter, som kan gøre Produktet skønnere eller grimmere, eftersom de er i Harmoni eller Disharmoni med det almindelige Mønster. Evnen til at virke til det gode eller det onde tilhører paa ansvarlig Maade bevidste Væsener, og derfor kan Resultatet ikke beregnes forud. Plan og Skæbne er ikke *udenfor* Livet, thi vi er selv en Del af det og er os dem bevidst i os selv.

Her rejser nu Lodge det Spørgsmaal, hvorpaa han gav et saa opsigtvækkende Svar: „Er vi udødelige Væsener, eller er vi det ikke?“ Der maa dog være en Bestemmelse med os, selv om vi ikke kender den. De, som benægte det, har lige saa megen Uret som deres Modstandere. Lodge vedkender sig den Overbevisning, at Tildragelser, der nu betragtes som utilgængelige for vor Erkendelse, vil kunne drages ind under den og gøres til Genstand for metodisk Studium. Kendsgerninger, der allerede foreligger, har overbevidst ham om, at Hukommelse og Følelse ikke er indskrænkede til den Forbindelse med Materien, hvorved de giver sig til Kende for os, og at Personligheden bestaar endnu efter Legemets Død. Han mener, at ulegemlige Intelligenser under visse Betingelser kan meddele sig til os og saaledes komme indenfor Videnskabens Synskreds. Vi kan derfor gøre os Haab om gradevis at naa til Forstaaelse af en højere, maaske æterisk Tilværelse og af de Betingelser, som regulerer Samkvemmet mellem de to Verdener. Videnskabens Metoder er ikke den eneste Vej til Sandheden, „skønt den er vor Vej.“

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

En ny Metode til Paavisning af Tuberkulose. Ingen Sygdom hærger i den Grad Menneskeheden som Tuberkulose. Alene i Frankrig dør der saaledes aarlig over 150,000 Mennesker deraf. Som bekendt kan den oftest helbredes, naar den kommer under Behandling, straks den viser sig, men bliver let dødelig, hvis dette ikke sker. Det er imidlertid netop i dens første Stadium, at det er saa vanskeligt for Lægerne at erkende den. Følgelig maa man betragte enhver Metode, ved Hjælp af hvilken man i rette Tid kan konstatere dens Tilstedeværelse, for et uskatteligt Samfundsgode. — En betydelig Opdagelse er i saa Henseende nylig gjort af den hollandske Læge *Pirket.* For ca. en Snes Aar siden viste som bekendt den tyske Læge *Robert Koch*, at en Tuberkulinindsprøjtning fremkaldte en stærk Feber hos tuberkelsyge Mennesker og Dyr. Takket være denne Opdagelse kan Dyrlægerne nu afgøre, om et Kreatur har Tuberkulose eller ikke. Men Fremgangsmaaden kan ikke anvendes over for Mennesker, thi i visse Tilfælde kan den febrile Reaktion blive farlig.

Pirket undfangede da den Idé at erstatte denne febrile Reaktion med en ren lokal Inflammation. Han indførte en ringe Mængde Tuberkulin i en let Ridse i Huden. Hvis Vedkommende er tuberkuløs, bliver det lille Saar da Midtpunkt for en rødlig Opsvulmen, i hvilken der ofte ses en lille Blegne lignende den, en mislykket Vakcination kan fremkalde. Hos sunde Personer finder denne Hudreaktion ikke Sted.

Professor *Calmette* i Lille har simplificeret denne Fremgangsmaade, saa den nu kan anvendes paa hvilken som helst uden Spor af Fare. I Stedet for Huden lader han Øjet reagere mod Tuberkulinet. Nogle faa Draaber af en yderst tynd Tuberkulinopløsning dryppes paa Øjets Bindehinde. Hvis Vedkommende da er tuberkuløs, inflammerer Hinden efter 6 Timers Forløb, og en trevleagtig Udsvedning og Taareværdskning viser sig. Efter nogle faa Timers Forløb fortager Inflammationen sig, og Øjet ser ud som før.

Det har vist sig muligt at anvende denne Fremgangsmaade ved andre smitsomme Sygdomme. Saaledes har den franske Læge *Chantemesse* vist, at Øjeprøven ogsaa kan anvendes til at stille Diagnosen for Tyfus. Han opløser Tyfoidtoksinet (den Gift, Tyfusbacillen udskiller) i Vand og drypper nogle faa Draaber af Opløsningen i Øjet. Hvis vedkommende Forsøgsperson da har Tyfus, ligegyldigt i hvor stærk eller ringe en Grad, opstaar der en ret kraftig Inflammation, hvorimod Reaktionen er en temmelig ubetydelig eller lig 0, hvis der ingen Tyfus er til Stede.

Platinets stigende Pris. Videnskabsmændene ude i Verdenen er atter blevet sat i Bevægelse for at finde et Stof, der kan erstatte det til Smykker og kemiske Redskaber saa uundværlige Platin. Grunden hertil er den stadig stigende Pris paa dette Stof. Deres Anstrengelser er dog endnu ikke kronet med Held. Platin er et Metal, der kun frembringes i smaa Portioner. De vigtigste Steder for Udvinding af Platin er *Uralbjergene* i *Rusland*, samt *Kalifornien* og *Oregon* i *De forenede Stater.*

Alle Metallerne fra Platingruppen findes som Regel sammen i Alluvialsand, hvoraf de paa Grund af deres store Vægtfylde let udvadskes. Nogle af de vigtigste af denne Platingruppens Metaller, der findes i Alluvialsandet, er Iridium og Rhodium. De smaa Iridiumkorn finder praktisk Anvendelse som Spidser paa Fyldepenne.

Platinets Vægtfylde er 21, hvilket vil sige, at Platin er 21 Gange saa tungt som Vand, medens Iridium dog er endnu tungere, ja i det hele taget det tungeste Metal, som fin-

Digitized by Google

des, idet dets Vægtfylde er 22,4. Platinets Farve er graa. Det er haardere end Kobber og blødere end Jern, medens det lettere end disse Metaller lader sig udvalse til tynde Plader og Traade.

Platinet har Værdi for Kemikerne paa Grund af dets høje Smeltepunkt, der ligger mellem 1700 og 1800 Graders Celsius. Det var dog først i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, at Platinet fik denne Betydning for Teknikken, thi før den Tid kunde man ikke frembringe saa høje Temperaturer.

I tidligere Tid udvandt man det metalliske Platin ved at smelte Platinertsen med Arsenik for derpaa atter at fjerne Arsenikken ved Ristning og saaledes faa det rene Platin frem i Form af Platinsvamp. Denne Platinsvamp omdannede man til massivt Metal ved Presning eller Svejsning.

Senere er det ved Hjælp af Knaldluftsflammen og den elektriske Ovn blevet en let Sag at smelte Platin. Det var først ved ca. Aar 1850, at det lykkedes *St. Clair Deville* at faa smeltet noget Platin ved at anvende et Apparat bestaaende af en hul Kalkblok med et Tilledningsrør for Knaldluftsflammen. Den høje Temperatur, som Knaldluftsflammen frembringer (ca. 2000 Graders Celsius), forandrer nemlig ikke Kalkens Konsistens. Gennem Tilledningsrøret rettes Flammen mod det Platin, der i Forvejen var anbragt inde i Kalkblokken.

Den væsentligste Grund til den stærk stigende Pris paa Platin er den stadig forøgede Efterspørgsel efter dette Metal i den elektriske Industri. Instrumentmagernes større Forbrug af Platin til videnskabelige Instrumenter og Apparater bidrager ogsaa sit til at forøge Prisen paa Platin. Hvis man engang finder et Stof, der kan erstatte Platinet, vil Prisen sikkert falde betydeligt paa dette nu saa dyre Metal.

Prisen paa Platin er steget stærkt i Løbet af de to sidste Aar, idet det saaledes i Marts 1912 blev noteret til 5 Kr. 15 Øre pr. Gram, medens det i September samme Aar naaede Prisen 5 Kr. 81 Øre pr. Gram. Dette er mere end det dobbelte af Guldets Pris, der er 2 Kr. 72 Øre pr. Gram. I December 1912 opnaaede Platinet en Pris højere end nogen Sinde før, idet det nemlig da blev noteret til 6 Kr. 47 Øre pr. Gram.

Naar man hører, at man i Rusland i tidligere Tider slog Mønt af Platin, forstaar man med Platinets nuværende høje Pris for Øje, hvilken Betydning Efterspørgslen har for Værdien af en Vare, der ikke kan erstattes af nogen anden.

Platin finder en vigtig Anvendelse ved Forfærdigelsen af Enheder for Maal og Vægt. Normalmaalene bestaar af en Legering af Iridium og Platin, da denne Legering modstaar Angreb af Syrer og Luftarter og næsten ikke paavirkes af Temperaturforandringer. Paa dette Omraade har man dog fundet et Erstatningsmiddel i Tantalum, der fuldtud, hvad Modstandsdygtigheden angaar, kan staa Maal med Platin, medens dets Pris kun er en Trediedel af hint Metals.

Pathologisk Dovenskab. En fransk Militærlæge Dr. *Haury* har offentliggjort nogle Studier over „klinisk Sociologi“, idet han med dette Udtryk betegner sygelige Anlægs Indflydelse paa Mennesker i deres Egenskab af sociale Væsener. En af dem handler om „pathologisk Dovenskab“. Det er en kendt Sag, at mange dovne Mennesker er syge, men hvad mener man i Grunden med Dovenskab? hvornaar kan man med Rette beskylde et Medmenneske for at være doven? Dr. Haury bestemmer denne Last som et socialt Fænomen, siden den i Reglen viser sig mere i Forhold til andre end, hvor det drejer sig om egen Fordel.

Mennesket har af Naturen Hang til Hvile: i det primitive Samfund benyttede Manden sig af den stærkes Ret til at skyde det mest mulige af Arbejdet over paa Kvinden. Og af det øvrige læssede man igen, naar man havde Magt dertil, det meste over paa Slaver. Det er Civilisationens Fremskridt, som gør det nødvendigt at alle arbejder, og Arbejdslyst er i Virkeligheden et af de sidste og højeste Produkter af sjælelig Udvikling. I det civiliserede Samfund er det nødvendigt, at hver enkelt anstrænger sig, og Dovenskab føles derfor som et Forræderi mod andre. Det er det, som gør denne Last saa foragtet til Trods for, at den ligger vor Natur saa nær, at den frembringer et helt Samfundslag: Forbryderne, Vagabonderne og de prostituerede.

Folk, hvis Kræfter ikke slaar til overfor de Krav, der stilles til dem, — enten det saa skyldes uregelmæssig Levemaade eller, at de er under den normale Styrke —, faar let Skyld for at være dovne. Men denne

Digitized by Google

Træthed, som kan overvindes ved Hvile eller ved en mere fornuftig Anvendelse af Kræfterne, maa ikke forveksles med den pathologiske Dovenskab, der skyldes Forstyrrelser i Organismen. Det er den, som ledsager alle Slags kroniske Sygdomme eller optræder som Forløber for en Sygdom eller endelig hos Rekonvalescenten. Det tragiske ved den er, at Patienten meget godt kan se ud. som om han ingenting fejler, men kun lider af en Mangel paa god Vilje. Svækkelsen føres ikke tilbage til sin Aarsag, men stemples som Dovenskab.

Især gælder dette, hvor det drejer sig om Forstyrrelser i de Organer, der leder Handleevnen, altsaa om Nervesystemets Sygdomme. Der gives forbigaaende eller periodiske Tilstande af Dovenskab, som i Virkeligheden skyldes saadan Sygdom. Man kan f. Ex. se en ung Mand, der af og til er uopmærksom, distræt, ligegyldig i alt, hvad han foretager sig; han hører ikke, hvad der siges til ham, og han udfører ikke de Ordrer, han faar, eller han udfører dem galt. Man synes, at han mest af alt trænger til at sove, — og hører saa, at han har sovet mere end nok hele Natten. Tilstanden varer maaske en hel Dag, og først naar man opdager, at den kommer igen en Gang imellem, bliver det klart, at han er syg! Saadanne periodiske Tilstande er meget iøjefaldende hos Patienter, hvis Humør og hvis hele Liv svinger frem og tilbage som et Pendul. De skiftende Perioder kan vare 5, 6, 8 Dage eller mere — eller blot en enkelt Dag. Man træffer f. Ex. en Spillelærer, som af den Grund kun kan give Timer hver anden Dag, eller en fremragende Diplomat, som forholder sig passiv og lukker sig inde hver anden Dag!

Tilfælde som disse er meget almindelige, og overmaade mange Mennesker skylder saadanne Pendulsvingninger deres sørgelige Ry for Dovenskab. Udenforstaaende ser nemlig kun deres Vægelsindethed, deres Ligegyldighed for deres Pligter eller for det, der kort før har optaget dem stærkt. Men en Undersøgelse af deres Tilstand viser et tydeligt Sygdomsbillede i Depressionsperioden: intellektuel Stumphed, Mangel paa Opmærksomhed, Ligegyldighed i Følelsen, Mangel paa Drift og Evne til at handle, Ængstelighed, daarligt Lune, Indadvendthed!

Endnu almindeligere er dog den vanemæssige pathologiske Dovenskab. Den følger med Nervesvækkelse paa Grund af en kronisk Træthed, og den viser sig som en stadig Misfornøjelse med alting. Patienten, der ikke føler legemlige Sygdomstegn, synes i Omgivelsernes Øjne urimelig: han mangler den Smule „god Vilje", som er nødvendig for at finde sig i alt det i det daglige Liv, som alle Mennesker maa finde sig i. Saadanne Folk beklager sig f. Ex. over, at de ikke kan holde deres Opmærksomhed ret længe ved et intellektuelt Arbejde, og de kan blive saa lede ved det Arbejde, de existerer ved, at de føler Trang til at forlade det. Og dog kan de pludselig udfolde Præstationer, som modsiger disse Paastande og derfor er meget farlige for deres Krav paa at være i god Tro: de kan f. Ex. tilbringe Timer med Skak og løse de vanskeligste Problemer. Følgelig bliver det andet stemplet som Dovenskab! Det er i Virkeligheden en Træthed, som viser sig i en Nedsættelse af hele Livsvirksomheden i de fleste Timer af deres Liv, og som efter sine forskellige Grader kaldes med mange Navne, Uro, Mangel paa Beslutsomhed, Dovenskab, Melankoli. Modarbejdes kan det kun hos de Patienter, som gør sig Skrupler over deres „Dovenskab", og som gærne vil helbredes for den. Man maa regulere deres Liv og lære dem at gøre sig nyttige.

Haurys Studie over den pathologiske Dovenskab (i *Archives d' Anthropologie criminelle)* er illustreret med talrige Exempler paa de mest forskellige Typer af Patienter. Den indeholder adskillige Vink, som Lærere og Opdragere kan drage Fordel af, men først og fremmest opfordrer den til Varsomhed i Bedømmelsen af Mennesker.

Fra Himmelrummet.

Hvor fører Solen os hen? Det omtaltes for nylig, at Professor *Boss* har beregnet Solens Fart gennem Verdensrummet tif 24 Kilometer i Sekundet. Men hvor fører den os hen med denne rasende Fart? hvor ender vi? I det internationale Tidsskrift „Science" meddeler *Th. Moreux*, hvad man indtil nu har ment derom.

Før Opdagelsen af den universelle Tyngdelov var det naturligt at tro, at Solen og Fixstjærnerne stod ubevægelige paa deres Pladser paa Himlen. Men siden *Newtons* Tid maatte man theoretisk gaa ud fra, at

Digitized by Google

intet Molekule og endnu mindre noget Himmellegeme befinder sig i Hvile i Rummet. Og saa paaviste da *Halley* i 1678, at Stjærnerne Aldebaran, Sirius og Arcturus bevæger sig langsomt mod Syd. Dette kunne naturligvis være rent tilsyneladende og skyldes, at ikke Stjærnerne. men Ekliptika forandrede Stilling. Men i 1738 beviste *Cassini* — til Dels paa Grundlag af Tyge Brahes Iagttagelser — at det virkelig er Stjærnerne selv, der bevæge sig, hver med sin ejendommelige Bevægelse.

Efter at adskillige Forsøg paa at bestemme Solens Retning var fremkomne i den følgende Tid, kom *William Herschel* i 1783 med sin berømte Løsning af Spørgsmaalet, efter hvilken Solen skal styre henimod Stjærnebilledet Herkules. Medens de samtidige Astronomer ikke vilde acceptere denne Opfattelse, blev den bekræftet ved senere Undersøgelser og trængte igennem, saa at den gik over i den almindelige Bevidsthed. De sidste Aartiers ihærdige Arbejde paa den himmelske Mekaniks Omraade har dog bragt adskilligt nyt Stof frem og tillige et meget paalideligere Materiale af Iagttagelser over de enkelte Stjærners Bevægelser. Det er blevet muligt at regne Verdensbygningen ud med langt større Kendskab til Enkeltheder. Omtrent ved Aarhundredskiftet fremkom den sindrige Tanke, at der ikke er et, men to Univers'er, og den hollandske Astronom *Kapteyn* udkastede sin storslaaede Hypotese om, at der er to store Stjærnestrømme, som krydse hinanden: enhver kendt Stjærne, altsaa ogsaa vor Sol, skal tilhøre en af disse Strømme. Det er gaaet med denne Hypotese som med William Herschels, at senere Undersøgelser synes at bekræfte den, men det aller nyeste er dog, at Professor Boss's Iagttagelser ikke synes at være den gunstige.

Hvorledes det nu end forholder sig dermed, saa er det sandsynligt efter de nyere Undersøgelser, at Solen bevæger sig henimod Stjærnebilledet Lyren, og at dens Retning sigter paa et Punkt lidt Syd for Stjærnen Vega. Dér vil vi — eller rettere vore Efterkommere — befinde sig om 325,000 Aar eller efter andre Beregninger om 400,000 Aar. Nogen Fare for Sammenstød vil der dog ikke være, thi Vega selv vil da befinde sig i andre Egne af Universet, og dette vil fremvise andre Stjærnebilleder end dem, som vi er vante til at beundre.

En 150 Fod høj Taarnkikkert. For nogle Aar siden stiftedes der i England en international Forening for Samarbejde ved Studiet af Solen *(International union for cooperation in solar research)*. Til Fremme for denne Forenings Formaal har Carnegie-Institutionen ladet opføre et Observatorium

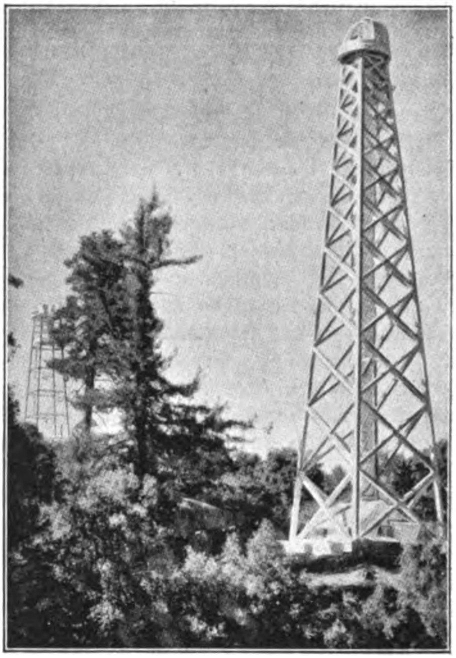

En 150 Fod høj Kikkert.

paa Toppen af Mount Wilson, California. Dette Observatorium, der hovedsagelig er indrettet til Studiet af Solens fysiske Forhold, ligger ca. 6000 Fod over Havets Overflade i Nærheden af Byen Pasodema, hvor Observatoriets Laboratorium findes. Her i denne høje, rene Luft, er Forholdene særlig gunstige for Solobservationer.

Til en Begyndelse havde man et Taarnteleskop af 60 Fods Længde at arbejde med. Det Billede, der dannedes af Solen i dette Teleskop, er omtrent 6,7 Tommer i Diameter. Hvorvel dette i flere Henseender er mer end tilstrækkeligt, var et større Billede dog ønskeligt, for at visse Enkeltheder paa Soloverfladen kunde trænge tydeligere frem. Man har derfor nylig opstillet et endnu større Taarnteloskop af samme Type som det første. Det er 150 Fod højt, og Solbilledet, som

Digitized by Google

dannes heri, maaler 17,5 Tommer i Diameter. Ved Hjælp af denne Kæmpekikkert er man i Stand til at studere Enkelthederne paa Soloverfladen langt nøjere end hidtil. Spektoheliografen i Kikkerten har saaledes en Fokus paa ikke mindre end 75 Fods Længde, hvorved de Frouenhoferske Linier i Solspektret fremtræder overordentlig tydelige. For at de optiske Apparater ikke skal paavirkes af Temperaturforandringer, er de anbragt i en Kælder af 80 Fods Dybde. Hernede beløber Forskellen mellem Sommer- og Vintertemperatur sig højst til et Par Grader.

Den mægtige Taarnkikkert blev taget i Brug sidste Sommer. Til at betjene den og lede hele det betydningsfulde Forskningsarbejde, som udføres paa Mount Wilson-Observatoriet har *International union for cooperation in solar research* i Astrofysikeren Professor *George Ellery Hall* fundet en Mand, der fuldtud er den vanskelige Opgave voksen. Udstyret med et sjældent mekanisk Talent har han mer end nogen anden forbedret den astrofysiske Observationsmetode. Ved Hjælp af et af ham selv konstrueret optisk Apparat er han i Stand til at fotografere Solen monokromatisk. Derved kan man langt mere indgaaende end tidligere studere Solens Overflade og alt, hvad der rører sig derpaa. Professor Hall har da ogsaa i den korte Tid, han har været Mount Wilson-Observatoriets Leder, bragt mange interessante Ting frem derom.

En ny Metode til Paavisning af usynlige Stjerner. Grundstoffet Selen udviser bl. a. den Ejendommelighed, at det bliver elektrisk ledende ved Belysning eller Bestraaling, hvor ringe og ubetydelig denne end er. Man har saaledes opnaaet en Strøm paa en Tusind-Milliontedel Ampère ved at udsætte et Stykke Selen for umiddelbar Bestraaling af Venus. Fysikerne mener derfor, at det herefter vil være muligt at paavise usynlige Stjerner ene og alene ved Hjælp af et Stykke Selen og et fintmærkende Galvanometer.

Kunst og Kultur.

En oldromersk Hjulbaad. I »*Nordisk Tidsskrift*« har Redaktøren, den berømte Oldtidsforsker, fhv. Rigsantikvar, Professor *Montelius* skrevet en interessant Afhandling om en oldromersk Hjulbaad.

Romersk Tegning til en Hjulbaad.
(Fra omkring Aar 400 e. Kr.).

Gennem flere Afskrifter fra 1400-Tallet kender man et Værk „De rebus bellicis“, som allerede da var 1000 Aar gammelt. Dette Værk, hvis Forfatter ikke kendes, indeholder Beskrivelser og Afbildninger af alle Slags mere eller mindre praktiske Krigsmaskiner og et af disse fortjener særlig Opmærksomhed i vor Tid, da man nylig har fejret Dampskibets 100 Aars Jubilæum. Det viser, hvorledes man paa en Tid, da hverken Damp eller Elektricitet eller Eksplosionsmotorer stod til Opfindernes Raadighed, forsøgte at fremskaffe en stærkere Drivkraft for de store Krigsfartøjer, end Aarer eller Sejl afgav.

Skrogets Form, Forstavnens karakteristiske Ornamentering, den som et Dyrehoved formede „Vædder“, der skulde tjene til at bore fjendtlige Skibe i Sænk, Styre-Aaren paa Siden, den ene Mast med Raasejlet — alt dette er velkendt fra Billeder fra den romerske Kejsertid, medens Fartøjerne omkring Aar 1400 havde et ganske andet Udseende, og der er da ingen Tvivl om, at vi har et oldromersk Skib for os. Men vi møder her adskilligt, som man ikke plejer at træffe paa, hverken ved Datidens eller nogen anden Tids Skibe, nemlig de tre Hjul udenbords og de tre Par Okser indenbords, hvert Par bundet til en lodret Stolpe.

Teksten giver følgende Forklaring af det mærkelige Billede; „Dette for Søkrigen bestemte Skib, som paa Grund af sin Størrelse ikke kan sættes i Gang ved Aarer førte af svage Menneskearme, kan let drives frem ved en sindrig Anvendelse af Dyrekraften. Okser,

Digitized by Google

som inde i Skibet er parvis forbundne med Maskiner, sætter de paa begge dets Sider fæstede Hjul i Bevægelse, og derved virker de udenfor Hjulringene forlængede Eger omtrent paa samme Maade som Aarer, idet de skyder Vandet bort, og saaledes driver Skibet frem".

Naar man betragter den her gengivne Tegning, maa man erindre, at den er rent skematisk, idet Tegneren ikke giver et fuldstændigt Billede af hele Skibet eller dets Besætning, men kun har villet anskueliggøre Hovedtrækkene i Anordningen saa tydeligt som muligt. Derfor er Okserne afbildede som om de havde deres Plads paa Dækket, medens de ifølge Beskrivelsen skulde anbringes under Dækket. Konstruktøren har benyttet sig af det samme Princip, som i vore Dage ligger til Grund for et af Okser drevet Tærskeværk. Dyrene — der naturligvis ikke kan have været bundne til de lodrette Stænger paa den Maade, som Tegningen angiver — gaar rundt paa samme Maade som i Tærskeværkets „Hestegang" og giver derved Stolperne en roterende Bevægelse. Gennem en Udveksling overføres denne Bevægelse paa de vandret liggende Aksler, paa hvis Ender Hjulene er anbragte. Hjulenes Eger, der er forlængede udenfor Hjulringene, skal virke omtrent paa samme Maade som et Dampskibs Skovhjul. Anordningen er imidlertid saa primitiv, at Virkningen næppe kan have været synderlig stor, hvorfor den romerske Opfinder har tænkt sig *tre* Par Hjul, medens det 19de Aarhundredes Dampbaade kun fik et Par, men med kraftigere virkende Skovle.

Muligvis kom den ukendte Opfinder ikke længere end til et Forslag; ialfald bemærker Professor Montelius, at han ikke kender noget, der kan berettige til den Antagelse, at saadanne Hjulbaade virkelig har været anvendte. Men hans Idé er ikke des mindre meget mærkelig, da den i Hovedsagen er den samme, som næsten halvandet Tusinde Aar senere førte til Konstruktionen af de første Damp-Hjulbaade.

Vi, der kender Indretningen af et Tærske- eller Kærneværk, finder det maaske ikke saa mærkeligt, at man kunde tænke sig lignende Anordninger paa et Fartøj i Romertiden, men ser man lidt nærmere paa Sagen, maa man indrømme, at det i Virkeligheden er overordentlig mærkeligt. Ganske vist brugte man i den romerske Kejsertid mindre Kværne, der blev drevne ved Hjælp af et Trækdyr, men hertil behøvedes ingen Udveksling, idet den roterende Møllesten bevæger sig i samme Retning som Trækkraften. Paa „Hjulbaaden" maatte derimod nødvendigvis den roterende lodrette Stang sætte en vandret liggende Aksel i Rotation. Hvorledes Opfinderen har tænkt sig denne Udveksling, fremgaar hverken af Tegningen eller Beskrivelsen, og der foreligger intet om, at de romerske Ingeniører har benyttet sig af lignende mekaniske Anordninger. Men at Problemets Løsning dog var mulig med de Midler, der stod til deres Raadighed, fremgaar af det ægyptiske Vandløftnings-Værk, som ganske vist skriver sig fra en noget senere Tid, men hvis Indretning dog var saa simpel, at den vel maa have kunnet udføres ogsaa paa den romerske Kejsertid, og for at faa den paakrævede Udveksling er det jo ikke nødvendigt at anvende Tandhjul støbte af Jærn — som man paa den Tid ikke kunde fremstille. Man kan, som man ser paa ældre Tærske- og Kærneværker, nøjes med Træhjul med Pinde i Yderkanterne.

Det er vel værd at tilføje, at den her gengivne Tegning til et Fartøj ogsaa ses paa det omkring Aar 1470 udførte Sokkel-Relief paa det hertugelige Palads i Urbino. Kunstneren har imidlertid ikke forstaaet, hvad Meningen er med Tegningen. Han har anbragt roset-lignende Ornamenter paa Baaden i Stedet for Hjul.

Japanske Antikvitetsfalsknere. Efter at gammel japansk og kinesisk Kunst er blevet en eftertragtet Genstand for evropæisk og amerikansk Samlermani, er der opstaaet en livlig Forfalskningsindustri i Japan. Efterspørgselen er saa stor, at den ikke paa langt nær kan tilfredsstilles ved Hjælp af ægte Varer, især da der i de senere Aar er udstedt Udførselsforbud mod adskillige Arter af Kunstgenstande, og den Kommission, som varetager Gennemførelsen af Forbudet, er meget skrap. Men Verden vil jo bedrages, og købelystne Globe-trottere slæbes derfor ad besværlige Veje hen til afsides liggende Templer, hvor en Munk viser dem kostbare Skatte, skjulte i et hemmeligt Rum. Det er falsk alt sammen! En eller anden Antikvitetshandler har anbragt en Del af sit Lager i det ærværdige Tempel, den fattige Munk faar et lille Vederlag for sin Hjælpsomhed,

Digitized by Google

og det lykkes følgelig altid den fremmede efter nogen hemmelighedsfuld Snak frem og tilbage at købe et eller andet Stykke for en glubsk Pris.

Fattige Enker, forarmede Adelsmænd, pengebegærlige Præster er staaende Figurer i det Galleri af Antikvitetsbedragere, som det moderne Japan kan fremvise. Det er en af Tysklands bedste Kendere af østasiatisk Kunst, som nylig har meddelt sine indgaaende Erfaringer om disse Folk i et tysk Tidsskrift, nemlig *Adolf Fischer* i Köln, som efter mange Aars Opkøbervirksomhed har tilegnet sig et næsten ufejlbarligt Blik for Spørgsmaalet om ægte eller uægte Varer. Helt ufejlbarlig er det vanskeligt at blive, thi Falsknerierne kan udføres med en Sikkerhed i alle Enkeltheder, som gør dem næsten uigennemskuelige. Saaledes fortæller Fischer, at han undertiden har set Original og Efterligning stillet ved Siden af hinanden, uden at det var muligt for de fineste Kendere at afgøre, hvilken der var den ægte. Kun Kunstneren selv havde et forsvindende lille Kendetegn paa sit Værk.

Naturligvis har saadanne fine Efterligninger virkelig en høj kunstnerisk Værdi. Sagen er, at det i Japan som hos os meget ofte betaler sig bedre at kopiere anerkendt Kunst end at skabe noget nyt, og der er derfor fremragende Kunstnere, som giver sig af med at kopiere de gamle Sager, som nu er i høj Pris. Især paa Billedhuggerkunstens Omraade besidder Japan endnu i vore Dage megen kunstnerisk Evne, og noget lignende gælder Billedskæreriet. Paa disse Omraader frembringes derfor de bedste Efterligninger. En stor Hjælp hertil faas fra de gamle Templer, som i vore Dage er i Færd med at erstatte Bjælkeværk og Træsøjler med Jærnkonstruktioner. Af denne Grund er det forholdsvis let at faa fat i store Mængder af gammelt ormstukkent Træ, der kan have mange Aarhundreder paa Bagen. Det afhænger derfor kun af Kunstnerens Dygtighed, om han kan faa sine Kopier til at ligne de gamle Ting. Man maa nu huske paa, at det ikke drejer sig om en bred, realistisk Kunstform, men om Værker, der er udarbejdede med den mest minutiøse Omhu indtil de fineste Enkeltheder. I Japan som i Evropa skyldes nemlig en stor Del af den gamle Kunst Munke, som ikke har haft noget at haste efter. Disse Folk satte en Ære i at udarbejde enestaaende Skatte til deres Klostre og Templer. Det kom for dem ikke an paa at frembringe en lang Række Værker, der kunde gøre deres Navne udødelige, men. selv navnløse, levede og aandede de for deres Klosters Ære, og en enkelt Mand kunde anvende et helt Liv til at frembringe et eneste Værk af uendelig Formrigdom. Da Tiden begyndte at blive kostbar, gik derfor Kunsten i Forfald, og det siger sig selv, at vore Dages Travlhed heller ikke er denne Arbejdsmaade gunstig.

Alligevel er det forbløffende, hvad der kan præsteres. Fischer fortæller om en Broncestatue fra ca. Aar 600, et vidunderligt Kunstværk, der blev tilbudt ham til Salg af en af Japans mest drevne Falsknere: en gammel Adelsmand, der tidligere havde spillet en vis politisk Rolle, men nu levede tilbagetrukken fra Verden, kun beskæftiget med at fabrikere gammel Kunst. Denne Mand forfalskede alt, hvad forfalskes kan, Broncer, Billeder, Skærme osv. Paa hans Ejendom kunde man omtrent finde Magen til alt, hvad Japan ejer af ældgammel Kunst. Intet Under, at Fischer nærede Mistillid til den omtalte Statue. endskønt baade dens (kunstigt frembragte!) Patina, dens Stil og alle Enkeltheder syntes ham paalidelig. Efter at have gaaet og set paa den i lang Tid, fik han den hjem til sig, og der lykkedes det ham efter lang Undersøgelse ved en anden Fagmands Hjælp at konstatere, at en Revne i Broncen var frembragt med Vold. I øvrigt erklærede denne professionelle Falskner, at Statuen var et beundringsværdigt Mesterværk, som hans Kollega mindst maa have arbejdet paa i tre Aar!

Idræt.

Sejlsport — Kampen om »America«-Pokalen. Den hjemlige Sejlsport har i den forløbne Sæson ikke været rig paa Begivenheder. Saa lang og smuk, Sommeren blev, var den ikke Kapsejladsen gunstig, idet det ved næsten alle de sejlsportslige Stævner skortede paa Vind. Saaledes blev Øresunds-Ugen, der i Aar havde vundet større Tilslutning end nogensinde før og havde kaldt en Mængde store og smukke Yachter til vore Farvande af saare ringe sejlsportlig Betydning. Den vil imidlertid ikke des mindre gaa over i Historien som bemærkelsesværdig,

Digitized by Google

idet da for første Gang — ganske vist i en halvt privat Ekstrasejlads — en dansk Konge deltog som aktiv Sejlsportsudøver i en Kapsejlads.

Interessen samlede sig for en stor Del om vor Deltagelse i Kampen om den internationale — oprindelig af en fransk Klub udsatte — „Entonnerpokal". Der kæmpedes iaar om denne meget ombejlede Vandrepokal i engelsk Farvand, ved Cowes, men den danske Baad „Nurdug III" formaaede ikke at gøre sig gældende. Det bør dog bemærkes, at de særlige Vind- og Strømforhold i det paagældende Farvand stillede de fremmede Deltagere i Kampen overordentlig ugunstigt. „Nurdug III" deltog senere paa Indsøerne ved Berlin i en anden international Dyst, Kampen om „Coupè de Belgique", men den havde her ikke bedre Lykke.

Aaret kendetegnes iøvrigt paa hjemlige Breddegrader *derved*, at „den lille Sejlsport", udøvet ved mindre Fartøjer maalte og byggede efter andre Regler end den internationale Maale- og Bygningsregel, var i øjensynlig Fremgang og opviste et Par Kapsejladser med ganske overordentlig stor Tilslutning. — Endvidere afholdtes nogle Motorbaads-Kapløb, som ikke var helt interesseløse, men som dog i Sammenligning med det, der paa dette Omraade præsteres i Udlandet, maa kaldes ret beskedne. De fremmødte Hydroplaner skuffede nærmest i Henseende til Paalidelighed.

Det interessanteste Fænomen indenfor den *store* Sejlsport er den optrækkende Kamp om Verdens mest omtalte Kapsejlads-Trofæ, „America-Pokalen", idet den engelske Stor-Købmand Sir *Thomas Lipton*, der tre Gange tidligere har deltaget i Kampen om denne Pokal, har faaet en Udfordring accepteret af Trofæens Indehaver, New York Yacht-Club, saaledes at en ny Kamp til Eftersommeren vil blive udkæmpet i Farvandet udenfor New York.

Over et halvt Aarhundrede er forløbet, siden der første Gang kæmpedes om denne berømte „Cup". I Juli 1857 vandt nemlig den amerikanske Skonnert-Yacht „America" i en af den engelske „Royal Yacht Squadron" arrangeret Kapsejlads Pokalen, som derefter fra amerikansk Side blev udsat som international Vandrepokal. Første Gang herefter kæmpedes der om den i 1870, da Englænderen Mr. Ashbury sendte sin Skonnert „Cambria" til amerikanske Farvande, hvor den blev slaaet af en 22 Aar gammel amerikansk Yacht. Næste Aar gjorde Mr. Ashbury et nyt Forsøg med Skonnerten „Livonia", men uden bedre Resultat. I 1876 og 1881 mødte Canadierne for de engelske Farver ligeledes uden Held. I 1886 og 1887 mødte fra engelsk Side henholdsvis Sir Richard Suttons „Genesta" og Løjtnant Henns „Galatea" — begge smalle og dybe Fartøjer — men Amerikanernes brede Sværdbaade var fremdeles overlegne.

Næste Gang mødte Englænderne med den af Mesteren G. L. Watson konstruerede smukke Kutter „Thistle" (senere købt af den tyske Kejser og kendt under tysk Flag som „Comet") — et hurtigt Fartøj, der rummede mange konstruktive Foregangs-Ideer, men ogsaa den blev slaaet, idet Amerikanerne som Forsvarer havde stillet Kutteren „Volunteer", et yderst vellykket Kompromis mellem de amerikanske og engelske Konstruktions-Principer. I 1893 og 1895 havde Englænderen Lord Dunravens „Valkyrie II" og „Valkyrie III" at kæmpe med Amerikanerne „Vigilant" og „Defender" (sidstnævnte med Overvandsskrog og Dæk af Aluminium og Undervandsskrog af Aluminiumsbronce), men begge blev slaaede, og der opstod et meget skarpt sportsligt Modsætningsforhold mellem de to Nationer, fordi Lord Dunraven fremsatte Mistanke om, at han havde været Genstand for illoyal eller rentud uhæderlig Fremfærd.

Endelig mødte Sir Thomas Lipton i 1899 med sin „Shamrock I", efterfulgt i 1901 og 1903 af „Shamrock II" og „Shamrock III",

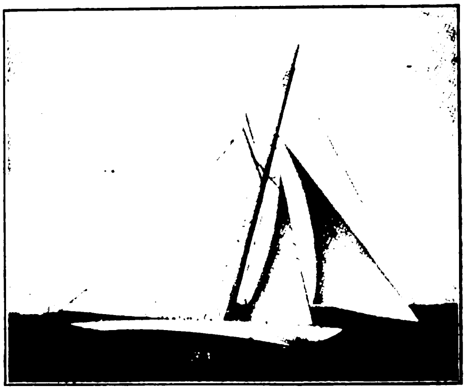

„Reliance", den sidste amerikanske Forsvarsyacht i Kampen om „America"-Pokalen.

Digitized by Google

der alle blev slaaede, — de to første af „Columbia", den sidste af „Reliance". De fem sidste af de amerikanske Forsvarere var konstruerede og byggede af *Herreshoff*, der almindelig anses for Verdens genialeste Yachtkonstruktør.

Under alle disse Kampe har Fordelene været paa Amerikanernes Side, idet de til Forsvaret i eget Farvand er mødte frem med uhyre let byggede Kæmpe-Kuttere, medens Englænderne har maattet bygge Udfordrerne saaledes, at de kunde gaa over Atlanterhavet paa egen Køl. Den amerikanske Maaleregel, der ifølge Fundatsen for Pokalen skal anvendes, begunstiger ikke Fremstillingen af et Fartøj af fornuftig Type, og Kutterrigningen er i en Yacht med 90 Fods Vandlinie-Længde — den Størrelse, Fundatsen angiver — uhandlelig og egentlig farlig for Besætningens Sikkerhed. Sir Thomas forsøgte med sin 4de Udfordring, i 1907, at faa Amerikanerne til at gaa over til at lade Kampen udkæmpe af mindre Fartøjer, men hans Forslag blev afvist, hvorefter der ikke blev noget af Kampen. Nu ved den 5. Udfordring fra Sir Thomas Liptons Side synes Amerikanerne lidt mere medgørlige, og efter al Sandsynlighed bliver de kæmpende denne Gang 75 Fods Kuttere. Den engelske Udfordrer, som naturligvis igen skal bære „Shamrock"-Navnet, konstrueres af en meget talentfuld ung Konstruktør *Nicholson*, medens det paa amerikansk Side atter tilfalder Herreshoff at fremstille Forsvareren. Denne bygges, ligesom ved de tidligere Lejligheder, naturligvis med Opbydelsen af alle konstruktive og tekniske Finesser, med Skrog af en papirtynd Aluminiums-Legering, Rigning af det letteste og stærkeste Materiale o. s. v.

Sir Thomas har vel næppe denne Gang synderlig større Chancer for at fravriste Amerikanerne Pokalen end tidligere. Men fra hver Plet paa Jorden, hvor der drives Sejlsport, vil man med den største Interesse holde Øje med Forberedelserne til Kampen, og naar den er begyndt i aandeløs Spænding følge dens Gang.

Fra Verdensvejene.

Sydamerikas Jærnbaner. Skønt Sydamerika besidder kolossale naturlige Rigdomme, er Udnyttelsen af dem endnu langt tilbage paa Grund af de store Vanskeligheder, der er forbundne med Samfærdselen. Brasiliens sydlige Kyststrækning er endnu kun slet befolket, fordi Landet der bestaar af terrasseformede Bjærge, som vanskeliggør Anlægget af Jærnbaner. Længere mod Nord har Amazonflodens mægtige Opland en stor Fremtid for sig, men Flodsystemet har ikke formaaet at skabe denne Fremtid, fordi Hastigheden af Strømmen og andre Vanskeligheder lægger Skibsfarten store Hindringer i Vejen. Endelig har Andesbjærgenes store Minerigdomme ikke kunnet udnyttes paa Grund af Transportvanskeligheder, og man har væsentlig indskrænket sig til at optage de ædle Metaller, som saa paa Lastdyr befordredes til Havnestæderne. Først da man i 1883 opdagede Salpeterlejerne, anlagde man i disse Egne enkelte smaa Jærnbaner, da det ellers slet ikke kunde lønne sig at udnytte Lejerne. Paa lignende Maade er overalt i Sydamerika de første Jærnbaner bleven anlagte af rent lokale Grunde, og derfor er Kolonisationen endnu meget spredt: der findes mange Egne, som endnu aldrig er betraadt af hvid Mand.

De første Mænd, der anlagde Jærnbaner i Sydamerika, var desuden indvandrede, især Englændere, og Banernes første Udvikling var overordenttig langsom. De engelske Baner havde størst Betydning, fordi de arbejdede med megen Energi og fremmede industrielle Foretagender. Men Englænderne byggede deres Banelinjer uden vidtskuende Overblik, idet hvert enkelt Selskab fulgte sine Særinteresser, som dikteredes af lokale Forhold. I Brasilien ejer Englænderne f. Eks. den vigtigste Linje fra Santos til San Paulo, en Bane, der er et Mesterværk af Teknik, og som er blevet Udgangspunktet for et Banenæt, der strækker sig over det indre brasilianske Højland.

En ny Æra for Sydamerika er begyndt siden Aar 1900, da Nordamerikanerne begyndte at blive det førende Land i Jærnbanepolitiken. Under Ledelse af en Mand, der hedder *Percival Farquhar*, stræber Nordamerikanerne efter intet mindre end Herredømmet over samtlige sydamerikanske Jærnbaner, og det er ensbetydende med den økonomiske Erobring af hele Sydamerika, da al Bebyggelse, al Industri, al Bjærgværksdrift og alt Landbrug er afhængig af Jærnbanenættet.

Først fik Nordamerikanerne Koncession

Digitized by Google

paa Banen Madeira—Mamoré i det tropiske Brasilien. Anlægget af denne Bane var en imponerende Bedrift paa Grund af det morderiske Klima. Selskabet gjorde alt for at lette Arbejdet, men til Trods for alle hygiejniske Foranstaltninger døde Arbejderne som Fluer.

I Tilslutning til dette Baneanlæg byggede Nordamerikanerne fra 1906 til 1913 en stor ny Havn i Parà ved Amazonflodens Munding. Ved dette storslaaede Havneanlæg, som er tilgængeligt for de største Skibe og udstyret med alle tænkelige tekniske Hjælpemidler, bliver Parà Udgangspunktet for uhyre store og rige, men endnu temmelig ukendte Egne og tillige for Peru og Bolivia. Ved Organisation af Dampskibsselskaber, som regulerer Samkvemmet paa Amazonfloden og dens talløse Bifloder, og ved Oprettelsen af Selskaber, som vil udnytte hele det nordlige Brasilien til landøkonomiske Formaal, kommer disse Egnes hele økonomiske Liv i Hænderne paa en nordamarikansk Trust.

I Syd-Brasilien har Nordamerikanerne ligeledes skaffet sig Herredømmet over alle Banerne. Der ligger en Række af Brasiliens bedst udviklede Stater, som er bragt til en høj Blomstring ved evropæiske Indvandrere fra de forskelligste Lande. Men et Jærnbanenæt, der tilhører Nordamerika, er nu i Færd med at omspænde alle disse Stater og gøre dem til en økonomisk Enhed. Man opslugte de andre, engelske og franske Selskaber ved at opkøbe deres Aktier. Kun det store og betydningsfulde engelske Selskab Santos—San Paulo kæmper endnu for sin Uafhængighed.

Skønt denne Indvandring af nordamerikansk Kapital truer med at omdanne hele Sydamerika til et eneste Aktieselskab med Kontor i Washington eller New York, gør de sydamerikanske Stater intet for at hindre den. De faa Statsbaner, der findes, bliver slet ledede af en korrumperet Embedsstand. En Statsbane i Argentina maatte i Fjor standse al Trafik i tre Maaneder paa Grund af Konstruktionsfejl i Banelegemet! Derimod florerer de amerikanske Selskaber, som allerede ejer over 12,000 Mil Jærnbaner i Sydamerika, og som nu er i Færd med at samle alle deres Anlæg til et eneste storartet System, der forbinder alle Sydamerikas Fremtidsbyer, Rio Janeiro, Santos, Montevideo og Buenos Ayres ved Atlanterhavet med Antofagasta ved det stille Hav. Om nogle Aar vil man kunne køre tværs igennem Sydamerika, og uendelige Rigdomme vil vælte op af Lande, der nu er ganske ukendte og utilgængelige, og Mr. Percival Farquhar vil da i Realiteten, om end ikke af Navn, være Jordens største Godsejer, — Indehaveren af en halv Verdensdel.

Uganda som Turistland. Det er ikke mere end en Menneskealder, siden Kong *Mtesas* Rige ved Nilens Kilder blev bekendt her i Evropa gennem Stanleys Rejseskildringer. Siden er Landet blevet en engelsk Koloni, og allerede nu begynder det at gøre sig gældende som Turistland. Den kendte Afrikaforsker Professor *Schilling* har givet en Skildring af en Jærnbanerejse over Ugandas Sletter og han skildrer dem som et rent Dyreparadis. Endnu har Civilisationen dog en meget alvorlig Hindring at kæmpe med: dette Eden er blandt andet rigt paa Rotter, og disse Dyr, der hører til de farligste Smittebærere, gør Landet til et af Verdenscentrene for Pest. Det kan dog betragtes blot som et Spørgsmaal om Tid og Penge, hvornaar denne Fare bliver overvunden.

Hør her, hvad man ser fra Toget! I Slettens Græs ser man langt borte fra nogle mørke Punkter, enkeltvis eller i Flokke. Det er Zebraer. Tykke og fede ser de ud, naar man kommer nærmere og kører midt igennem Hjorderne. Kun de aller nærmeste gallopperer nogle Skridt bort, standser saa og ser efter Toget; de andre bliver roligt staaende og æder videre. Iblandt dem græsser nogle større Dyr, halvt Hest, halvt Kvæg; det er Gnu'en, hvis buskede Hale er i stadig Bevægelse, medens den sorte Manke flagrer i Luften. Ganske nær, i et Stenkasts Afstand staar en tæt Skare af smaa Gaseller, „Tommys“ (Thompsongaseller), hvide, gule og brune med tykke sorte Striber henad Siden. Og Grantgasellerne med deres graciøse Gevir, og mellem dem nogle, der ligner rene Karikaturer med deres kantede Kroppe, deres lange smalle Hoved og „omvendt“ paasatte Horn. Dér staar en enkelt Elg-Antilope, mere Ko end Antilope, — her noget, der rager op af Græsset som en mandshøj graa Svamp: naar Toget nærmer sig, vokser en lang tynd Hals op deraf, og Svampen bliver til en Struds! I smaa Flokke paa tre eller fire græsser de ofte midt imellem deres fir-

Digitized by Google

benede Medskabninger. Man skal for Resten ogsaa have set Løver fra Toget. Dog har de ikke nogen videre let Jagt her mellem disse store Mængder af Vildt, fordi Dyrene advarer hverandre.

Midt i dette Land, der synes uberørt siden Urtiden, ligger der pludselig en halvt evropæisk By. *Nairobi* er en Stad i Udviklingsaarene: dens Børneklæder af Bølgeblik er ved at blive for snævre, og den begynder at klæde sig i dyrere Stoffer. Statelige Forretningsbygninger af Sten rejser sig hist og her i Hovedgaden, og henne i Sidegaderne, hvor Grundene er billigere, er tre Etages Huse allerede Reglen. Men man træffer ogsaa endnu Nybyggertelte, Bølgeblikshytter og Træhuse, som de bruges i Troperne, med en bred, tæt tilgitret Veranda. Dem er man dog nu ved at komme bort fra i Nairobi; man har forlængst indset, at Klimaet ikke kræver saadanne Forsigtighedsregler. Hele Dagen gaar man omkring i lette Sommerklæder, og om Aftenen klarer man sig udmærket med en Paaklædning som den, vi her hjemme bruger om Foraaret. Om Natten pakker man sig ind i varme Uldtæpper. Tilbage af Tropeudstyret er kun Hjelmen, som mange bærer, fordi Solen stikker stærkere inde i Landet end ude ved Kysten.

Hovedgaden er fuld af Butikker, hvor man kan faa alt, men det er rigtignok meget daarlige Varer i Forhold til Prisen, selv i de Butikker, der er beregnede paa Evropæere. Der er ikke faa evropæiske Embeds- og Købmænd, selv om Handelen naturligvis for en stor Del er i Hænderne paa Indiere ligesom i andre Dele af Østafrika. Deres Kulturstandpunkt giver dem et vist Fortrin overfor Negerbefolkningen fremfor de alt for fremmedartede Evropæere. Forretningslivet gør derfor et besynderligt broget Indtryk: i et Hus klaprer Skrivemaskinen i en moderne indrettet *Store*, medens en gammel Indier sidder i sin aabne Butik i Nabohuset og skriver med sin snørklede Skrift i en lille bitte Hovedbog.

Nairobi ligger ved Foden af et smukt skovklædt Højdedrag, som de velstaaende Fremmede benytter til at gøre sig Tilværelsen mere komfortabel. Her er et Villakvarter vokset op, omgivet af vel holdte Haver, men ellers rækker Civilisationen ikke mange Skridt udenfor Byen. I Gaderne farer Automobiler, Cycler, Oksekærrer, Æselvogne og Rickshaws i broget Forvirring mellem hverandre, men naar man har kørt i 25 Minutter i Retning af Kabetefarm (en engelsk Anstalt til Frembringelse af Serum mod Kvægpest), holder Vejen pludselig op for kun at fortsætte som et Hjulspor i Sletten. Ti Minutter længere ude stod der, da Professor Schilling kom forbi, et Automobil, som var kørt fast og hverken vilde frem eller tilbage.

Det indre Afrika, som de ældre af den nulevende Slægt erindrer som en stor hvid Kortflade, hvor de store Floders formodede Løb angaves som punkterede Linjer, befares nu pr. Jærnbane og Automobil. For den, der som Dreng læste i aandeløs Spænding om Stanleys Oplevelser ved den sorte Kong Mtesas Hof, er det mærkeligt at tænke sig, at man selv maaske en Gang kan faa de samme Egne at se som fredelig Turist!

Suezkanalens Fremtidsudsigter. Efter en 17-aarig Regeringstid har Suezkanalselskabets Præsident, Fyrst *Arenberg*, nedlagt sit Embede, og i den Anledning har hans Efterfølger *Jonnart* i en Tale gjort Rede for Selskabets glimrende Udvikling i det paagældende Tidsrum. Kanalen er udvidet baade i Dybden og i Bredden, og nye store Udvidelser er paabegyndt. I Aaret 1896 løb 3409 Skibe igennem, men i 1913 5375. Til Trods for en stærk Forøgelse af Skibenes Antal og Størrelse er Gennemfarten nu bleven hurtigere og sikrere. Man er nu gennemsnitlig 16 Timer 19 Minutter om at løbe igennem, og Strandingernes Antal er nu aftaget med to Trediedele. Kanalgebyrerne er nedsatte 30⁰/₀ og er nu de samme, som Panamakanalen vil forlange. Alligevel stiger Aktionærernes Indtægter bestandig. Dividenden er nu 165 Fr. mod 90 Fr. i 1896. Reservefonden, der statutmæssigt er fastsat til 5 Millioner Fr., overskrider nu 40 Millioner. Kanalens bogførte Værdi beløber sig til 670 Millioner Fr., og i Aaret 1912 oversteg Indtægterne Udgifterne med 92 Millioner.

Med særlig Omsorg har Fyrst Arenberg taget sig af Kampen mod Malariaen. Ismailia er nu helt befriet for denne Plage.

Hidtil var Tonnagen større fra Syd end fra Nord, men nu synes det omvendte efterhaanden at blive Tilfældet. Det forklares ved, at uhyre Omraader, som hidtil laa udenfor Verdenshandelen, nu aabner sig for den, og Udviklingen i disse nye Lande lover godt for Suezkanalens Fremtid. Man kan derfor

Digitized by Google

vente, at Panamakanalens Aabning ikke vil faa nogen nævneværdig Indflydelse paa Trafiken gennem Suez, ja, man kan endog regne med, at de to Kanaler i Længden vil gavne hinanden, fordi Verdenshandelen ad begge Veje erobrer nye Omraader.

Drivisen ved New-Foundland. I „Naturwissenschaftliche Wochenschrift“ skriver *O. Buschin* om Isbjærgene i det nordlige Atlanterhav, at intet Sted gaar de saa langt mod Syd som i Nærheden af New-Foundland. Driften mod Syd og Øst er stærkest mellem Januar og Juli. Ved Midten af Juni begynder de at trække sig tilbage mod Nordvest. De fleste af dem stammer fra det vestlige Grønlands Gletschere, idet den yderste Ende af disse brækkes af ved Vandets Tryk og gaar til Søs. Nogle af dem har kæmpemæssige Dimensioner, men kun en Tiendedel af Ismassen rækker op over Vandet. Resten danner Isbjærgets usynlige „Fod“, der kan strække sig langt ud til Siderne. Baschin mener, at „Titanic“ ikke er stødt sammen med den synlige Del af et Isbjærg, men med Foden af det, og at det altsaa er strandet der ligesom paa et undersøisk Rev. Siden denne Katastrofe gaar Sejladsen i den farlige Aarstid en Del sydligere end tidligere.

Det urolige Hjørne.

Balkankrigens Resultater. Ved de tre Fredstraktater, der er blevne afsluttede i Løbet af Sommeren 1913, henholdsvis i London (mellem Tyrkiet paa den ene Side og de Allierede, Bulgarien, Serbien, Grækenland og Montenegro paa den anden), i Bukarest (mellem Rumænien og Bulgarien samt mellem Grækenland, Serbien, Montenegro paa den ene Side, Bulgarien paa den anden) og i Konstantinopel (mellem Tyrkiet og Bulgarien), har Balkankortet i meget betydelig Grad skiftet Udseende. Grænserne staar endnu ikke fast overalt. Om Fyrstendømmet Albaniens Sydgrænse mod Grækenland er der ikke endnu opnaaet Enighed mellem Magterne og de ægæiske Øers Skæbne, der ved Londonfreden er lagt i Magternes Haand, staar ligeledes uafgjort hen. (De nordlige Øer i den tyrkiske Del af Ægæerhavet indtil inclusive Samoz og Nikaria holdes besat af Grækerne, Resten af Italienerne fra Tripoliskrigens Tid). Situationen paa Balkan rummer fremdeles saa meget Sprængstof, at Varigheden af Freden og dermed de nyskabte Grænsers Bestand ikke kan antages at være sikret for længere Tid. Endelig har Vesttrakien erklæret sig uafhængigt, og Bulgarien har først lige truffet Forberedelser til med Vaabenmagt at sikre sit Herredømme her.

Iøvrigt har Fredstraktaterne naturligvis kun kunnet trække Grænserne op i grove Træk, og den nærmere Detailudførelse af det nye Balkankort vil først fremgaa af de forskellige Grænsekommissioners Arbejde. Saa vidt som Forholdene nu kan overskues, er den nye Landefordeling i Hovedtrækkene følgende:

Efter Bukarest-Fredens Bestemmelser gaar den bulgarsk-rumænske Grænse fra Donau udfor Turtukaia i lige Linie til Sortehavet syd for Ekrene (hvorved Baltschik bliver rumænsk), Den nye Grænse mellem Bulgarien og Serbien begynder ved den gamle Grænse paa Toppen af Patarica, følger saa først den gamle tyrkisk-bulgarske Grænse, dernæst Vandskel-Linien mellem Vardar og Struma, dog saaledes, at Strumitza-Højsletten bliver serbisk. Ved Bjærget Belashica knyttes den serbisk-bulgarske Grænse til den græsk bulgarske.

Den bulgarsk-græske Grænse begynder ved Belashicas Kam, gaar herfra omtrent lige øst paa hen til Rhodope-Bjærgene, hvor den bøjer mod Syd og naar Ægæerhavet ved Mesta ud for Øen Thasos.

Grænsen mellem Bulgarien og Tyrkiet er ved Freden i Konstantinopel fastsat paa følgende Maade: Den følger Maritzas Løb fra dens Munding til Mandra, hvor den skærer Jærnbanen, løber nord paa med en let vestlig Bøjning og gaar forbi Ortaköj, som forbliver bulgarsk. Derfra gaar Linien til Lefke, nær ved Mustafa Pascha og derfra til det nærmeste Punkt paa den gamle tyrkisk-bulgarske Grænse, som nu følges indtil Omegnen af Kaibilar. Fra Kaibilar gaar den øst paa til Mundingen af Resvaja ved Sveti Stefan, dog med en lille Bøjning syd paa, hvorved Malka Tirnovo-Distriktet bliver bulgarsk.

Bulgarien har afstaaet til Rumænien ca. 8000 Kvadratkilometer gammelbulgarsk Land — hvor dog en stor Del af Befolkningen er rumænsk. Til Gengæld skulde det efter London- og Bukarest-Traktaterne have 38,000 Kvadratkilometer af det fra Tyrkiet erobrede Land, men heraf har det ved Konstantinopel-Freden atter maattet afstaa 15,000 Kvadratkilo-

Digitized by Google

meter, idet Tyrkiets Grænse blev rykket frem fra Enos-Midia til Enos-Resvaja, saaledes at Adrianopel og Kirk-Kilisse atter er bleven tyrkiske. Alt ialt har Bulgarien altsaa — naar det har betvunget Vesttrakien — vundet 15,000 Kvadratkilometer Land. Befolkningstal kan paa Grund af Landets Ødelæggelse, Massakrer og Landeflugt ikke angives.

Rumænien er vokset med 8000 Kvadratkilometer og ca. 250,000 Indbyggere.

Grækenland har erhvervet ca. 45,000 Kvadratkilometer Land, nemlig Dele af Sydmakedonien, Saloniki med dets Bagland, Egnene om Seres, Drama og Kavala, Epirus og Øen Kreta. Uvis er som sagt endnu Grænsen mod Albanien og de ægæiske Øers Skæbne Befolkningstilvækst ca. $1^1/_2$ Million.

Serbien har vundet det meste af Vilajetet Kossovo og Dele af Villajeterne Monastir og Saloniki (Byerne Prisren, Yskyb og Monastir), ialt ca. 45,000 Kvadratkilometer. Befolkningstilvækst $1_{,11}$ Million.

Montenegro har vundet ca. 7000 Kvadratkilometer (med 230,000 Indbyggere), nemlig Dele af Sandjaket Novibazar, Egnene om Ipek og Djakova og Grænseberigtigelse i Vilajetet Skutari. Montenegro er derved vokset til sin dobbelte Størrelse.

Albanien, der dannes af Størstedelen af det tidligere Vilajet Skutari og Dele af Vilajeterne Janina, Monastir og Kossovo, faar et Fladeindhold paa ca. 32,000 Kvadratkilometer med ca. 880,000 Indbyggere.

Tyrkiets samlede Tab bliver ca. 144,000 Kvadratkilometer med ca. $4^1/_2$ Million Indbyggere.

A. C.

Panhelleniske Forhaabninger. En Journalist sammenlignede for et Par Aar siden Macedonien med en Krudttønde, hvor der kun savnedes den tændende Gnist. Vi har nu oplevet Eksplosionen og set, at der var Sprængstof nok til hele to Krige. Er det dermed forbi, eller skal vi igen om faa Aar se Bulgarerne, udhvilede efter Blodtabet, rejse sig i al deres Vildskab mod Naboerne i Nord og Syd? Balkanhalvøens Sprogkort er saa broget som Harlekin, og det Land, som higer efter at „befri“ nogle Brødre, der endnu sukker under Fremmedmagt, kan med Lethed paavise lange Striber af dem ned gennem Naboens Lande.

Serbere og Bulgarer danner endnu saadanne kompakte Masser, at der geografisk set ikke er noget urimeligt i, at de drømmer om at samles til et Hele hver for sig. Men Grækerne bor, som det ældgamle søfarende Handelsfolk de er, i en Bræm langs alle Kysterne af deres gamle Rige i Europa og Lilleasien. Kun en Femtedel af dem ($2^1/_2$ Million) boede ved Balkankrigens Begyndelse indenfor Kongeriget, medens ti Millioner levede under Fremmedherredømme. At forene dem alle til et Rige er under Nutidens politiske Forhold kun en fantastisk og svimlende Drøm, — og dog drømmes den nu af alle sande Hellenere! To sejrrige Krige har pustet ny Lidenskab i gamle Forhaabninger. Dette højt begavede Folk forlanger nu sin Fortid tilbage. Det vil have sin Kejserstad, Konstantinopel. Det vil endnu en Gang gøre Athen til Verdens Midtpunkt.

I Epirus, som har henved en halv Million Indbyggere, udgør Grækerne to Tredjedele af Befolkningen. Ambassadørerne i London ønsker at skære dette Land midt over af Hensyn til Italiens og Østrigs „Interesser“, skønt hele Landet protesterer i de mest lidenskabelige Udtryk. Den lille By Koritsa har allerede sendt to eller tre Deputationer til London for at udvikle Nedsættelsen af en Kommission, som kan undersøge Befolkningsforholdene, men de tilføjer for alle Tilfældes Skyld, at de vil forsvare deres hellige Sag, at forenes med deres Moder, Grækenland, med Vaaben, dersom man bestemmer noget andet med dem. En Række andre Byer følger dens Eksempel. Indbyggerne i Chimarra erklærer, at de siden Skanderbegs og Anna Komnenas Tid aldrig har ophørt at kalde sig Hellenere af Opdragelse, af Blod og af Afstamning, og de vil hellere dø end underkaste sig et nyt barbarisk Aag. Den 30. April samledes 400 Udsendinge fra alle Lande i Epirus og erklærede, at ingen menneskelig Magt skal hindre dem i at gøre Modstand til sidste Bloddraabe mod ethvert Forsøg paa at adskille dem fra deres Moder og Fædreland, Grækenland.

Det samme Sprog møder man i Proklamationerne fra alle de ægæiske Øer, hvor det græske Flertal i Befolkningen er ganske overvældende: af en halv Million Indbyggere er 470,000 Grækere. De store, haardt hjemsøgte Øer ved Lilleasiens Kyst modtog den græske Flaade med ubeskrivelig Begejstring. Chios, hvis Befolkning blev masakreret i

Digitized by Google

1822, proklamerer sin urokkelige Beslutning om at tilhøre Grækenland og lover at forsvare sin Beslutning med nye Strømme af Blod. Lesbos kræver i „Menneskerettighedernes Navn“ at annekteres af Grækenland. Samos frasiger sig sin Autonomi. Kalymnos vil følge „sin Søster“ Kretas Eksempel, dersom man modsætter sig dens Ønsker. Indbyggerne paa Chalki vil med Ruinerne af deres Ø retfærdiggøre overfor Gud og Historien, thi »hele Befolkningen har svoret at leve eller dø som én Mand for Korset og for sit blaahvide Flag.“

I Macedonien rejste den hellenitiske Bevægelse sig med samme spontane Kraft, og her, hvor den mødte Serberne og Bulgarernes konkurrerende Krav, fordredes hele *Venizelos'* Statsmandssnille og Karakterfasthed for i det hele at gøre Alliancen mulig. Det græske Befolkningselements Overvægt strækker sig langt op i de af Forbundsfællerne erobrede Egne. Her gav Venizelos' Politik paa Forhaand Afkald paa meget, som vilde have tilfaldet Grækenland, dersom Nationalitetsprincipet skulde være det afgørende, og end ikke de første Efterretninger om bulgarske Voldshandlinger rokkede ham. Bulgarerne var straks fra Krigens Begyndelse paa det rene med — som en af deres Generaler sagde! — at det ikke tjente de bulgarske Interesser at beskytte Nationaliteterne. I de af dem besatte Distrikter var Grækerne derfor stillet overfor Valget mellem at forraade deres Nationalitet eller udvandre. En Deputation blev sendt til Athen for at appellere til græsk Hjælp, for at de kunde faa deres Ønske opfyldt, at blive forenede med Grækenland. Men Venizelos stod fast paa de trufne Aftaler og formanede til Resignation.

Efter en Krig, hvori et Folk, der efter alle nyere Skildringer gaar en straalende Fremtid i Møde, har lært sine Kræfter at kende og fordoblet sit Omraade, lever der dog endnu ude bag de nye Grænser skuffede Landsmænd, som højlydt proklamerer, at de vil udgyde deres Blod til sidste Draabe for deres hellige Maal, at forenes med „deres Moder, Grækenland“.

»Atrocités bulgares«. Rektoren for de to Universiteter i Athen har paa Fransk ladet trykke en Samling Dokumenter vedrørende Bulgarernes Grusomheder i Macedonien og sendt den til sine Kolleger, Rektorerne ved alle Universiteter i Evropa og Amerika. Den lille Bog drypper af Blod paa hver Side, og skønt man nu i nogle Maaneder er bleven vant til daglig at læse monotone Beretninger om Mord, Lemlæstelse, Voldtægt og Brandstiftelse, kan man ikke undgaa at blive ligesom bedøvet af at repetere det hele paa en Gang.

Bogens første Afsnit bestaar af Kong *Konstantins* Depecher, dem, han i Begyndelsen af den anden Balkankrig sendte hjem til Athen, da han med egne Øjne havde set Sporene af Bulgarernes Bedrifter. De gør et meget vederhæftigt Indtryk ved den spontane, rædselslagne Harme, der udtaler sig i dem. Men ellers skyldes det meste af Bogens Indhold Udlændinge, der har besøgt de af Bulgarerne forladte Egne, endnu medens Ligene af deres Ofre laa paa Gaderne i de hærgede Byer. Det er naturligvis især Krigskorrespondenter af de forskelligste Nationer, blandt dem *Franz v. Jessen* — *»le publiciste danois bien connu«*.

Indholdet er bestandig det samme: Massakrer af Befolkningen, Brand og Voldtægt. Den engelske Marinekaptajn *Cardale* fortæller, at han i Doxato kom ind i en Gaard, hvor 125 Kvinder og Børn var massakrerede. Ligene af 30 af dem laa der endnu, lemlæstede paa den utroligste Maade og gennemborede med Bajonnetstik. Murene var oversprøjtede med Blod i seks Fods Højde. I en Krog laa Legemerne af seks smaa Børn. I en anden Gaard saa han ganske det samme Syn. Nogle af Ofrene var flygtede op i Huset og havde gemt sig under Tæpper og Divaner. Cardale saa disse Tæpper og Divaner gennemhuggede med Sabler og Væggene bedækkede med Blod og Pjalter af Menneskekød. En lille Pige paa syv Aar havde forsøgt at flygte gennem et Kaminrør, men var bleven dræbt af fire Bajonnetstik. I en Kirke laa en Tyrker dræbt ved Foden af Alteret . . .

Det er unødvendigt at citere mere, thi det er alt sammen ens. Og Indtrykket forstærkes yderligere ved Tanken om, at disse Myderier synes at skulle blive endeløse. Der er jo Anledning nok, — der er endnu en Del Serbere, som Øjnene ikke er stukket ud paa, og nogle Grækere, som ikke er slagtede!

Digitized by Google

GERMANSKE PERSPEKTIVER

III. FOLKETAL OG FOLKESTAMMER.

Af Edv. Lehmann.

I forestillingerne om Tysklands storhed og magt er naturligvis folketallet en af de bærende bjælker. Her var da millioner at beruse sig i for en patriotisk mand, der ellers ikke har nogen part i millioner; stigende kurver for et statistisk øje, en almindelig lykkefølelse af fremgang og væxt udbredt i hele befolkningen.

Og ganske særligt tyskeren måtte føle lykke derved. Thi dette at føle sig folkestærk var noget nyt, hvis sødme han først fik at smage op mod århundredets slutning, medens man i dets begyndelse hårdelig måtte sukke over det tyndt befolkede land, man hørte til.

Der er vel heller intet større land i Europa, der har været sådan hæmmet i sin folkevækst i gamle dage som Tyskland. Atter den ulykkelige beliggenhed midt mellem de andre lande, som dengang var stærkere end Tyskland og som endogså måtte tværs gennem landet hvergang de skulde nappes med hinanden. Tyskland har været som en have, sagde en tysk historiker engang, som alle naboernes kreaturer har trampet i, indtil vi i 1870 fik sat gærde om haven.

Dertil rigets feudale forfatning, dets opløsning i småstater, som hadede hinanden og kivedes ved enhver lejlighed. For ikke at tale om den slette jordbund, den usle føde og den vanskelige samfærdsel. Dog synes der i middelalderen, i kejserdømmets blomstringstid, at have været god væxt i den tyske folkestamme; thi den skød sig jo ind på det slaviske område, både det vendiske og det polske, og senere det lithauiske og esthniske; men den afgav jo mere en administrerende overklasse end den egentlige folkemasse, og ihvertfald blev den her, som de fleste steder, tyndet ud af svære epidemier, først og fremmest af den sorte død i det 14de århundrede. Og usunde forhold med slet hygieine, med rivende dødelighed blandt barselkvinder og småbørn holdt bestandig selv i fredstider befolkningsforøgelsen nede.

Så endelig, som middelalderen er overstået, kommer 30-årskrigen og ødelægger landet, ja bringer en sådan affolkning, at man i visse egne maatte gribe til en så yderlig udvej som at tillade bigami for at bringe befolkningen på fode igen. Og just som den var begyndt at hæve sig og var kommet delvis til ro i det 18de århundrede begynder Napoleonskrigene at hærge det.

Intet under, at man ved det 19de århundredes begyndelse havde vænnet sig til ikke at regne Tyskland for noget; og landets elendige modstand mod Bonapartes arméer viste det som værre er: at folket heller ikke regnede sig selv for noget. Dette må vi danske ikke lade helt ude af betragtning ved vor selvbedømmelse. Det var en efter det almindelige omdømme svag nation, danskerne indlod sig med i 48, ja endnu i 64. Folkerejsningen mod Napoleon havde man, som A. D. Jørgensen engang udtrykte det, glemt at regne med i sin bedømmelse af Tyskerne, og siden den tid havde ingen krig givet dem lejlighed til at vise, hvad de duede til.

Hvad befolkningsvæxten angår, havde Napoleonskrigene omtrent standset den. I 1800 talte Tyskland 24,5 millioner indbyggere, i 1816 endnu kun 24,8. Men den lange fredstid, som nu fulgte efter, gav en rask stigning; i 1834: 30,6, i 1852: 35,9, i 1867: 40,0; en stagnation i krigsårene med 41,0 i 1871 vil ikke undre; men så tager det fat igen, og fra 1885 til 1890 stiger befolkningen fra 46,8 til 49,2 millioner for

Digitized by Google

nu i hvert femår at voxe med 3—4 millioner; i 1900 er der 56,4 og i 1910 omtrent 65 millioner indbyggere.

Endnu går befolkningen videre: men allerede fra 1880 viser der sig en nedgang i *fødselsprocenten*, som i 1876 havde hævet sig til 42,6; den glider nu, med enkelte svingninger, stille nedad med ca. en decimal om året til den i 1911 er blevet 29,5. Set over længere åremål vil det sige, at tilbagegangen, der fra 1880—1900 var 2,3 af tusend, i 1900—1911 var 7,5, altså mere end det tredobbelte.

Det er denne „Geburtenrückgang", der har skræmmet statistikere og patrioter op i Tyskland. Tidsskrifter og aviser har ledende artikler derom, og først fornylig har en af de theologiske professorer i Berlin, *Reinhold Seeberg*, der ved siden af dogmehistorie og dogmatik dyrker moralstatistiken, udsendt en energisk brochure: Der Geburtenrückgang in Deutschland, (Lpz. 1913), der råber vagt i gevær overfor de synkende procenter.

Den nærliggende betragtning, at en tilbagegang i fødsler jo kunde opvejes og foreløbig faktisk opvejes af længere levetider, idet jo dødeligheden som bekendt nu under de forbedrede livsforhold også er gået tilbage, byder kun de opskræmte ringe trøst; thi, siger Seeberg, dødelighedsnedgangen har, trods alle fremskridt i medicin og hygieine, sin naturlige skranke i den kendsgerning, at vi alle engang skal dø, medens fødslernes tilbagegang ikke kender nogen sådan naturlig grænse, og dertil kommer, at et forøget antal gamle folk med formindsket arbejdsdygtighed ingenlunde giver nogen fuldgyldig erstatning for de bortfaldende ungdommelige kræfter.

Frygten for, at Tyskland skal synke ned til det befolkningsforhold, Frankrig repræsenterer — og det vilde, hvis den nuværende linie forfølges, finde sted om c. 40 år — ytrer sig utvetydigt og røber en af bevæggrundene til den hele ængstelse; at Tyskland ikke vil kunne hævde sig som stormagt og ikke stå sig i kampen mod sine naboer. Når man betænker den svulmende stolthed, hvormed Tyskerne endnu i halvfemserne henviste til deres folkemasse som den ubetvingelige hærmagts jordbund og frydede sig ved de fem millioner, der kunde stilles under våben, når også landstormen opbødes, vil man kunne forstå, at fremtidsudsigter som de her bebudede må virke meget deprimerende.

Med iver søger man da — som en forstandig læge — årsagerne til dette forfald for desto sikrere at kunne hæve sygdommen; og Seeberg har, som det kan ventes af en moralstatistiker, da særlig det moralske forfald i slægten for øje og mener at kunne finde grunden her.

Han gennemgår de andre muligheder enkeltvis og giver hver af dem så megen ret som det resultat, han vil komme til, kan tåle. Resultatet af disse overvejelser har han givet i et kort overblik (s. 42—43), som det kunde være af interesse at gentage:

„Vi tror ikke, at der kan påvises en fysisk degeneration i folket som årsag til fødslernes tilbagegang. Men det synes os heller ikke godtgjort, at den tiltagende velstand eller sans for ordnede forhold bærer skylden. Som nærmeste årsag synes næringsmidlernes fordyrelse og dernæst — om end i langt ringere omfang, kvindernes voxende deltagelse i erhvervslivet og fremdeles kønssygdommenes udbredelse at måtte komme i betragtning. Men alle disse årsager står i sammenhæng med folkets hurtigt voxende industrialisering og den dermed følgende flugt fra landet og væxt af byerne."

„Dette bylivets opsving vilde imidlertid heller ikke i og for sig kunne forklare den store tilbagegang i fødslerne. Storstadens fare på dette område er ikke den, at fordyrelsen her fornemmes hurtigere eller at kønssygdommene åbenbarer deres farer i større

Digitized by Google

omfang, at de lokkende fornøjelser er hyppigere her eller at kvinderne i større omfang deltager i det offentlige erhvervsliv. Den endelige årsag er langt snarere den storstadens ånd eller den egoistiske subjektivisme, der i pagt med naturalismen giver den moderne dannelse eller rettere halvdannelse dens særpræg. Denne dannelse trives i storstaden med dens sensationer og suggestioner. Der trives den og der griber den om sig; storstadslivets ydre elementer kommer kun i betragtning som foranledninger og forlokkelser. Om disse forlokkelser drager nogen med sig, det afhænger af menneskets vilje; men denne vilje lader sig nutildags bestemme af den såkaldte „nye moral". Her ligger altså den dybeste grund til dette socialethiske problem. Det er et spørgsmål, der er knyttet til allehånde økonomiske og hygiejniske forhold; men det er til syvende og sidst et ethisk spørgsmål. Det er, som jeg tror, et lige så vigtigt som sikkert resultat af vor undersøgelse."

Det utilfredsstillende ved denne undersögelse er, at den tager hver af de mulige årsager enkeltvis frem og afviser dem enkeltvis til fordel for det „sikre og vigtige resultat" og at de ikke ses som led i en helhedsbevægelse, ved hvilken de hver for sig får deres „relative ret".

Man bliver åbenbart mere klog på forholdet ved at læse en afhandling, som den svenske statistiker *Pontus Fahlbeck* har skrevet i Zeitschrift für Socialwissenschaft om Neomalthusianismen (= Kap. 1—2 i hans bog Der Adel Schwedens und Finlands).

Han ser den hele stigen og falden af födselsprocenten som en stor bevægelse, der er gået hen over Europa i det 19de århundrede og som hersker endnu, kun på forskellige stadier, i de forskellige lande. Og vel at mærke: han fremhæver stærkere den pludselige stigning end han undrer sig over at der igen indtræder en dalen. Stigningen er for ham det mærkelige, der efter hans mening i virkeligheden er enestående i verdenshistorien.

Først i dette århundrede eller hvad man kunde kalde „den nyeste tid" har nemlig folkeforøgelsen fået frit løb, tidligere har den altid — både hos primitive folk, i oldtiden og middelalderen været begrænset, ikke af den enkeltes vilje, men af samfundsordninger og folkeskik. Det er nemlig galt, hvad Malthus i sin tid påstod og hvad hans tilhængere i ældre og nyere tid naivt har gentaget, at menneskene udbreder sig ligesom dyrene og derfor snart vilde have afædt jordens næringsmidler, om de ikke standsedes af krig og pest o. l. Mennesket er ikke et dyr, men et fornuftvæsen og et socialt væsen. Det har til alle tider søgt at begrænse folketilvæxten indenfor næringsmidlernes spillerum, enten ved direkte ægteskabsforbud som blandt oldtidens slaver og Ruslands livegne eller ved alskens ægteskabs- og forplantningsforhindringer som hos de primitive folk og hos mangfoldige folkestammer, der enten maa kæmpe meget hårdt for existensen eller for at bevare deres ejendomme, at f. ex. jordegodset ikke udskiftes. Dertil kommer de overalt i hedenskabet forekommende barnemord, de udstrakte coelibatbevægelser både i asiatisk og evropæisk religion, nonneklostre inklusive, og mange lignende foranstaltninger.

Disse begrænsninger hørte op, delvis med reformationen, men fuldstændigere med revolutionen, med livegenskabets ophævelse, med den moderne liberalisme og industrialisme, der har afskaffet gammel folkeskik og skabt nye menneskeklasser. Det første, den russiske bonde gjorde, da han frigaves, hedder det, var at drikke sig fuld, det næste var at gifte sig. Hvor bondestanden tidligere havde udvist megen betænksomhed med at indgå ægteskab, kunde de unge arbejderfolk nu tidlig sætte bo på selverhvervet brød. *Storindustrien* og, i forbund med denne, *samfærdselens* udvikling, som ikke blot

Digitized by Google

sætter bevægelse i råstoffer og varer, men også ophæver befolkningens gamle stavnsbundethed, byder de positive livsbetingelser for de masseægteskaber, den *sociale frihed* har gjort mulig. Og selv om der med disse utidige giftermål fulgte en øjeblikkelig børnedødelighed, så trådte *videnskaben* — som fjerde faktor i regnskabet — til og afhjalp også dette onde ved lægekunst, hygieine, boligs- og ernæringsforbedring. Derved fik folkeforøgelsen så at sige til alle sider fri baner, og med den stigende folkemængde indtraadte der unægtelig en spænding mellem folketal og levnedsmidler, der så truende ud. Det er denne, Malthus oplevede, og som førte ham på tanken om en begrænsning eller ihvertfald opsættelse af ægteskabet.

Men just på dette tidspunkt træder en *psychisk faktor* til, der regulerer forholdet i den ønskede retning. Det er fordringen om en *menneskeværdigere livsførelse*, der fra overklassen breder sig ned til mellemklasserne og virker af sig selv ind på ægteskaberne og frugtbarheden. Man gifter sig ikke længere blot fordi man tør eller fordi man kan få en plads, man tænker på sit afkom og sin husstand, vil leve efter nutidens fordringer, og under indflydelse af disse overvejelser synker den almindelige nativitet. „Forestillingen om rigtig livsførelse," siger Fahlbeck, „spiller i nutiden den samme rolle som tidligere ægteskabsforbudene." Endelig kommer hertil, som en meget stærk faktor af rent moralsk natur *kvindernes forøgede selvstændighed*, dels deres erhverv, dels deres interesser, der træder hindrende ivejen enten for ægteskabet eller for den store børneflok — lutter uvilkårlige standsninger eller retledninger, der ikke har det allermindste med tidernes fordærvelse at gøre.

Denne Fahlbecks bredere betragtning udmærker sig som alle sådanne stort anlagte redegørelser ved en velgørende ro, sammenlignet med den travle polemik og mistænkeliggørelse, der snart kaster skylden på alkoholismen og prostitutionen, snart på materialismen og socialismen. Socialismen selv er sandelig ikke interesseret i partiets numeriske tilbagegang; men når arbejderfamilierne nu mindskes, så spørg husværterne i Berlin om grunden eller lad de andre storstadskommuner gøre rede for, hvilke livsbetingelser de byder børnene.

Og når man nu samtidig taler om individualistisk egoisme, så kunde der være grund til at spørge, om denne ikke netop fandtes i de tidligere generationer, der hengav sig til al denne ægteskabelighed uden at agte på afkommets skæbne eller hustruens vel. Opgangen i fødselsprocenten skyldes individualiseringen, nedgangen følger med socialiseringen i Europa.

Med langt større ret kunde man angribe den tyske konservatisme og agrarpolitik, der midt i sin patentpatriotisme tjener til at affolke landdistrikterne ved bestandig at holde storbesiddelsen oppe og endogså lader staten hjælpe til ved allehånde finanskunster, medens den skambyder jordarbejderne og derved fordriver dem fra jorden, og, når de redder sig ind til byerne, endog forfølger dem ved fordyrelsen af levnedsmidlerne. At ködnøden har skræmt fra ægteskab og forplantning mere end nogen materialistisk forkyndelse kunde gøre, står sikkert udenfor enhver tvivl. Håndgribelige virkeligheder er altid mægtigere end en theori.

Med alt dette er det jo et spørgsmål, om denne befolkningsmindskelse ikke er et gode — hvad Fahlbeck vel nærmest vilde hævde — og om det onde ikke snarere blot skulde bestå i de mindre tiltalende midler, der bringes i anvendelse. Selv set fra det militærpolitiske standpunkt, som den tyske patriotisme skyder i forgrunden, kunde sagen blive et problem; det afhænger af, om hær-

Digitized by Google

massen fremdeles bliver det afgørende i krigene, om ikke maskinerne og flåden eller den længere tjenestetid — med den deraf flydende mandskabsforøgelse — bliver det afgörende. Først og fremmest vilde krigsførelsens finansside jo ubestrideligt styrkes af en sådan folkebegrænsning; når Frankrig i dette øjeblik hævder sig blandt stormagterne endogså på Tysklands bekostning — man tænke på Marokkokonflikten — så er det dets penge og ikke dets soldater, der her har gjort udslaget.

Imidlertid vilde man vel næppe ængstes så heftigt i Tyskland, hvis der ikke var noget at ængstes over; men kilden til den almindelige frygt må vist snarere end i den politiske bevidsthed søges i noget, man kunde kalde det *ethnologiske instinkt*, nemlig følelsen af, at det er selve den germanske folkestamme, der er truet.

Kaster man nemlig et blik på folkevæxttabellerne, vil man hurtigt se, at medens tallene står lavt i Tyskland, står de højt andre steder:

	1881-1900	1901-05	1906-09 (resp. $^{10}/_{11}$)
Rusland...	48,3	47,7	46,8 (1996)
Bulgarien .	—	—	42,1
Rumænien.	40,5	39,4	40,9
Serbien ...	43,3	38,8	38,5
Spanien...	35,6	35,3	33,2
Østrig....	37,4	35,6	33,7 (til 1910)
Italien	36,3	32,4	32,4
Tyskland .	36,4	34,8	31,1 (til 1911)

Det vil med andre ord sige: at de slaviske og halvslaviske riger (som Østrig og Rumænien) og de sydromanske folk holder deres folketal oppe, har deres fødselsprocent langt højere beliggende og mindre synkende end Tyskland, ja for Rumæniens vedkommende endogså stigende; af de omliggende lande er kun Ungarn i raskere fald end Tyskland (fra 42,3 til 36,3; men dog altid højere tal). Frankrig som bekendt langt nede (fra 23,0 til 19,7). Schweitz og Skandinavien med lavere tal, men med langsommere synken.

Öst og sydost for dette germanske landområde danner der sig altså folkemasser, der kan ventes en skønne dag at ville gøre sig gældende og med et hydraulisk tryks uimodståelige magt trænger Germanerne tilbage. Det har jo allerede vist sig at slå til hvad Balkanfolkene angår (Rumæniens selvstændige holdning iberegnet), at disse folk kan optræde med en uanet kraft. I Finlands russificering kan dog ingen se andet end et fremstød af den slaviske folkestamme, og paa Tysklands østgrænse ser det heller ikke oplivende ud. Ved de sidste aftaler mellem Frankrig og Rusland, hvor Frankrig forpligtede sig til den 3-årige tjenestetid, måtte Rusland nemlig til gengæld forpligte sig til igen at belægge den vestligste trekant, der rager ind i Preussen, med militær, hvad Rusland efterhånden var kommet bort fra. Og dette forklarer igen, at Tyskland ved de sidste militærbevillinger har måttet lægge vægt på et ellers så umoderne våben som rytteriet. Meningen er nok at lægge disse nye rytterregimenter hen mod de østlige grænser som det eneste værn mod vidtstrakte kosakindfald, overfor hvilke jo navnlig artilleri vilde være virkningsløst.

Man må ved sådanne forhold ikke blot regne med de rent militære operationer, men også med de folkeforskydninger, der altid finder sted over grænser, og hvor det talrigere folk uvilkårligt får overvægten. En okkupation af denne slags har Tyskerne selv i høj grad regnet med i den periode, da folket var i stærk numerisk stigning og ikke blot kunde fylde de nyerobrede landstrækninger i vest og nord, men også ved indflytning og ad forretningsvejen kunde gøre sig bestandigt mere gældende i nabolande som Frankrig, Holland og især Belgien, ja i England og Amerika.

Det var dengang, Tyskland kaldte sig „Europas Kinderstube« og ventede, dets børn skulde befolke verden. Det lader til at børnestuen nu er flyttet længere mod øst, og

Digitized by Google

at Tyskland efterhånden skal nyde den velsignelse selv, som det havde tiltænkt andre.

Ganske særlig påtrængende bliver denne forskydning, hvor den sker indenfor Tysklands egne grænser, og på dette punkt bliver folkevæxten ubestridt det afgørende, således som den nu går for sig fra dag til dag.

Det slaviske folkeområde indbefatter jo en antagelig del af det østlige Tyskland, ikke blot den del af Polen, som røvedes ved kongeriget Polens delinger, men går også ud over dette. I grunden er jo hele det østelbiske Tyskland gammel slavisk grund, af hvis oprindelige befolkning — navnlig Venderne — der kun findes rester tilbage. Men disse rester synes dog — ligesom egestubberne på de jyske heder — ved deres uudryddelighed at vidne om, at det er dem, jordbunden oprindelig er bestemt for, og de vil aldeles ikke uddø så hurtigt som man venter og håber. Da der på Luthers tid var tale om en vendisk bibeloversættelse, slog man det hen med den bemærkning, at det vendiske sprog vilde være forsvundet om 50 år; men endnu prædikes der på vendisk hver fjerde søndag i garnisonskirken i Berlin, og vendiske bibler besørges og udbredes af bibelselskaberne ligesåvel som tyske og danske.

At Tyskerne ikke frygter nogen nationalfare fra vendisk side, derom vidner den læmpelighed, der udvises mod denne folkerest. Desmere er man som bekendt på sin post overfor *Polakkerne*.

Mon Frederik d. 2den vilde have været så begærlig efter dem, hvis han havde vidst, hvilke kvaler de vilde berede hans fjærne efterkommere? Mon man i det hele taget nu ikke, både i Tyskland, Østrig og Rusland, hellere vilde have et polsk rige imellem sig, som man kunde tumle militært og politisk med, end alle de Polakker indenfor rigernes grænser, som man nu må beskytte som undersåtter, selv om man plager dem?

Hvilke anstrængelser Preussen gør for at holde det polske sprog nede og for ved opkøb af ejendomme og kolonisation at udbrede tyskhed i Østmarken eller ihvertfald hindre polskheden i at udbrede sig, er bekendt; bekendt også, hvor lidt det vil lykkes.

Det er i det hele taget en post, man ikke rigtigt har regnet med i krigsomkostningerne, at når man først officielt har erobret et land, så skal man bagefter i dyre domme opkøbe det privat for virkelig at komme til at besidde det. Og så er ovenikøbet de fleste af disse penge ligefrem smidt ud af vinduet, dels fordi polakkerne ved behændige operationer har tvunget regeringen til blot at opkøbe tidligere tyske besiddelser eller understötte nuværende tyske besiddere til ikke at afgive deres godser på polske hænder, — dels fordi det jo i og for sig kan være ganske ligegyldigt, hvem der ejer et saadant gods, sålænge dets arbejdere og tjenestefolk, dets forvaltere, håndværkere og handlende er polske og disse nu får deres velfortjente part af den pengestrøm, der fra staten tilflyder godsherren.

Man har derfor også mange steder iværksat en ligefrem kolonisation. Byer, hvis fuldstændige polonisering åbenbart kun var et tidsspörgsmål, har man forsøgt at omgive med et bælte af tyske bønder, og for at göre det rigtig godt, tog man katholske bønder fra vesttyskland, som man mente vilde føle sig hjemme og holde sig tappert i disse forhold.

Men man glemte at regne med de polske piger. De er nemlig smukkere end tyske bondefruentimmer. De fangede de nye bondekarle ind, fik dem gift med sig og fødte dem et utal af polske børn. Endnu ser man i nærheden af Görlitz rester af disse kolonister i tyske bønderdragter, men polsktalende sågodt som nogen polak i Polen.

Digitized by Google

Senere er man blevet klogere og er gået over til kolonisation med protestantiske bønder, i håbet om, at de vil undgå at gifte sig katholsk. Men mon man også regner rigtigt her?

I hvertfald går det rigtig godt fremad med Polakkerne også uden tysk statsunderstøttelse; de har fødselsprocenten med sig, og de udbreder sig ikke blot i Posen og Schlesien, men i hele Østtyskland, ja i Westphalen og Rhinprovinsen, hvor de har indarbejdet sig som billig arbejdskraft og er så talrige, at de allerede kan sende deputerede til rigsdagen. I selve Berlin er det polske element stærkt fremtrædende, hvad enhver får indtryk af, der læser navneskilte på gaderne eller på Nordens og Østens trappegange.

Og anser man dette for slemt, så har man den sikre trøst, at det kan blive værre. Det er ikke blot dette, at den slaviske folkekurve endnu er på sin højde, medens den germanske er synkende, og at denne slaviske højstand ligesåvel kan påvises blandt de prøjsiske Polakker som blandt udenrigske Slaver; — men der er ingen udsigt til, at den polske kurve vil synke så snart og så brat som den germanske.

Her kommer nemlig en omstændighed til, der vejer nok så meget som de andre faktorer, der kunde regnes med (Polakkernes naturlige frugtbarhed, deres ringere civilisation, deres liv som små landarbejdere, den stærke efterspørgsel, der er efter deres håndkraft overalt), nemlig *katholicismen*. Den har nemlig taget fat på det moralske punkt i sagen og benytter skriftestolens magt over kvinderne til at forbyde dem at træffe særlige foranstaltninger til at indskrænke børneantallet. Dette er nemlig efter den katholske kirkelære en dødssynd, og det er meget let at jage kvinderne en alvorlig skræk i livet, hvis de skulde tænke på at blive moderne på dette punkt.

Med ganske særlig beredvillighed har den katholske kirke gjort kirkelærens bestemmelser gældende i de polske distrikter, thi derved fremmes på engang to interesser, der i bogstaveligste forstand rimer sammen: den polske og den katholske, og med glæde ser den hellige kirke nu sine flittige sønner og døtre arbejde rundt i det store Tyskland på marker, i fabriker og i gruber. Den véd, at den rette tro følger med, hvor Polakkerne træder, og at der bestandig vil komme flere og flere små sorthårede og gulkindede unger, som den kan regne for sine børn.

Thi hvor er der ikke brug for Polakker? Den moderne industri, der mere og mere overlader de indviklede arbejder til maskinerne, lader i samme grad plads for mennesker netop til de laveste arbejder, som den intelligente Tysker, den civiliserede Dansker og den fornemme Svensker ikke gerne vil befatte sig med. Der er det, Polakken tager fat, og der er det, han ikke kan undværes. Den hvide Ørn, som Polens børn ikke længere må føre i deres våben, kunde de nu passende erstatte med noget andet hvidt, nemlig en flakt runkelroe. Det er roedyrkningen og sukkerfabrikationen, der fører Polakkerne rundt i verden og giver ny text til deres gamle sang: „Noch ist Polen nicht verloren", en text, der blot, til glæde for statistiken, sætter et lille *i* ind i ordet *leben*.

„Jeg ser en fremtid imøde," sagde Seeberg en dag, „(og den er ikke fjærn), hvor Prøjsen overvejende er polsk og katholsk."

Det er vel det mørkeste af alle germanske perspektiver — og det kommer også en gang til at ramme de nordiske lande.

Digitized by Google

DE HELBREDENDE KILDERS »HEMMELIGE KRAFT«

Af Dr. med. HANS JANSEN.

Ingres: La source.

FOR et halvt Aarhundrede siden skrev en Gasteiner-Læge, *Niederhuber*, om Gasteins Vande: „Wenigstens kann ich mit Wahrheit behaupten, dass weder die Bestandteile noch die Wärme des Wassers die wahre Grundursache der heilenden Wirkungen geben, sondern dass unssere Quellen, das Vehikel *einer feinen tätigen Materie sei*, welche unmittelbar in die Organe des Körpers eindringt und dadurch der erste Grundstoff der schnellen und ausserordentlichen Erscheinungen wird“.

Forestillingen om noget extraordinært, en eller anden ukendt Faktor har alle Dage knyttet sig til de helbredende Vande og Badestederne. I den græsk-romerske Oldtid mente man ligefrem, at det var *bestemte Guder* eller Kildenymfer, som boede i eller ved Kilderne og gav Lægedom til de syge, som søgte derhen. At man drak Vandet eller badede sig dermed, har vel nærmest været en Maade at sætte sig i Forbindelse med Guddommen paa, og for at være ganske sikker paa at faa en „god Forbindelse“ understøttede man gerne sin „Henvendelse“ ved at kaste en Guldring, et Smykke eller et Pengestykke ned i Vandet som Offer, eller man skænkede Gaver til Guddommens Tempel.

I Middelalderen var Tankegangen en lidt anden. Da mente man nok, at Vandet selv i de helbredende eller hellige Kilder havde lægende Kraft, men denne Egenskab havde det faaet ved en eller anden *Helgens Medvirken* eller til Minde om en eller anden Helgen. Vandets lægende Kraft var en Gave fra Gud. Stærkest ytrede den sig gærne St. Hans Aften, og dette medførte, at der til visse Kilder var en ligefrem Valfart af mange Hundrede Syge paa den Tid. Saadanne „Kilderejser“ holdt sig helt op til vor Tid for *St. Helene* Kildes Vedkommende. Og i *Lourdes* ser vi jo den Dag i Dag et analogt Forhold.

Ellers har „den oplyste Tidsalder“ selvfølgelig gjort en Ende paa disse Forestillinlinger. Efterhaanden som *Kemien* udviklede sig, søgte man ved dennes Hjælp at faa en Forstaaelse af de helbredende Vandes gode Virkninger. Man analyserede dem, og man fandt, at de indeholdt mange forskellige Stoffer, mest Mineralsalte. Nu, tænkte man, havde man opdaget det, det kom an paa; Karlsbadervand er gavnligt, fordi det indeholder en hel Del svovlsur Natron, og dette er afførende; Vichyvand er godt, fordi det indeholder en hel Del tvekulsur Natron, der neutraliserer „Mavesyre“ og maaske ogsaa „den slemme Urinsyre“; Wiesbadener Kochbrunnen er godt, fordi det indeholder en hel Del Chlornatrium d. v. s. almindelig Salt, „Kog-

Digitized by Google

salt", som løsner Slim, og saaledes videre. Men hvorfor saa ikke bare bruge det, drikke Saltvand, tage Natron, spise Glaubersalt. Og man gjorde og gør det ogsaa, men Brugen af disse rene enkle Stoffer ydede dog ikke det samme som en rigtig Brøndkur. — Maaske det kom af, at Mineralvandene indeholdt saa mange forskellige Salte, det var „den lykkelige Blanding af Stoffer", der gjorde Udslaget. Det laa da nær paa det mest minutiøse at efterligne Mineralvandene, og denne Bevægelse tog Fart i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. I Tyskland oprettedes Struves store Fabrik i Leipzig for kunstige Mineralvande (1829), herhjemme begyndte Rosenborg Brøndanstalt sin Virksomhed (1831). Til en vis Grad var det nu virkelig lykkedes at eftergøre de helbredende Kilder og faa lignende gode Virkninger, men — ogsaa kun til en vis Grad. En Kur ved vedkommende Badested syntes at have endnu bedre Virkninger.

Hvori laa nu det: paa den ene Side, at den minutiøse Efterligning af Mineralvandene ydede mere end det rene enkle „virkende" Stof; paa den anden Side, at de kunstige Vande dog ikke helt kunde erstatte de naturlige. Og endnu et: hvori laa det, at en Kur med de forsendte „aftappede" naturlige Vande aldrig kunde komme paa Højde med en Kur paa Stedet? Alle disse Spørgsmaal stod endnu aabne og efterlod endnu Plads til „en hemmelig Kraft", og dertil kom, at hele dette kemiske Studium slet ikke forklarede de ofte mirakuløse Virkninger af Vande, der næsten ingen Stoffer indeholdt, de saakaldte Akratothermer, ligesom det heller ikke gav Forstaaelse af, hvorfor Badning i de helbredende Kilders Vand gennemgaaende syntes at udrette mere end Badning i almindeligt Vand af samme Temperatur.

Kemiens Afmagt illustreres ganske malende ved følgende lille Anekdote: Den berømte Kemiker *Liebig* havde været syg i længere Tid, og man tilraadede ham at tage til Gastein. Inden han besluttede sig dertil, vilde han dog nok selv foretage en Analyse af Vandet. Han fik noget tilsendt og fandt saa godt som ingen Stoffer deri, det var næsten som destilleret Vand at regne. Dèr vilde han da ikke tage hen. Imidlertid blev han dog senere overtalt til at rejse til Gastein og — kom sig. Liebig drog saa den Slutning, at der i Gasteinervandet maatte være „etwas elektrisches", som gavnede.

Da man ikke kunde forstaa, hvorledes de helbredende Vande kunde virke, var man en Overgang tilbøjelig til at undervurdere dem. Det falder sammen med en Periode af Negativisme i det hele taget indenfor Medicinen eller rettere Terapien. Stærkest var den vel for 20—30 Aar siden: Badestedernes eneste Værdi var den, at Patienterne her kunde finde Adspredelse, at de blev fjernede fra de hjemlige Forhold, fra det anstrengende Arbejde, de huslige eller selskabelige Bekymringer, en Tid lang blev befriede for de tusinde Naalestik, af hvad Art det nu være maa, som det daglige Liv kunde føre med sig. Naar man dertil lagde, at Badestederne ofte rummede stor Naturskønhed, at Patienterne kunde faa god Motion i frisk Luft og en forandret, maaske sundere Kost, mente man at have udtømt de Virkemidler, Badestederne havde. Det var deres „hemmelige Kraft". Badningen og Drikningen var kun et Led i hele denne *i hygiejnisk-diætetisk Henseende forbedrede Tilværelse.*

De Tilfælde, der ikke lod sig forklare paa denne Maade, men hvor Virkningen syntes at komme som en umiddelbar Følge af Badning i eller Drikning af de helbredende Vande, og hvor de nævnte Forhold næppe kunde spille med, f. Eks. fordi det drejede sig om fattige Patienter fra samme Egn eller Patienter, der under Valfarten til Kilden snarest levede under ugunstigere Forhold end ellers, tilskrev man *Suggestion.*

Nu skal det ikke nægtes, at baade de førstnævnte Forhold, Bortrejsen og Ferielivet,

Digitized by Google

og den sidstnævnte Faktor, Suggestionen, kan være af afgørende Betydning, ja alene kan være det, som gør Udslaget. Og hvad Suggestionen angaar, maa man ikke tro, at den kun virker over for hysteriske Lidelser eller indbildt Syge. Ogsaa virkelig organisk Sygdom kan paavirkes gunstigt ad suggestiv Vej. Kan man faa Livsmodet op, vække Haabet om Bedring, kan det influere saa betydeligt paa Almentilstanden, Ernæringen, Kredsløbet, at Helbredelse ad den Vej ikke kan udelukkes.

Men der bliver dog nok af Tilfælde tilbage, hvor ingen af disse Forklaringer rigtig forslaar. At Benyttelsen af Badestederne ikke blot har holdt sig, men ogsaa trods lægelig Skepticisme og Negativisme er taget til og i de sidste Aaringer endog yderligere har naaet et mægtigt Opsving, skyldes sikkert en rigtig Erkendelse af, at der er Lægedom at finde i Kilderne. Og den mest moderne Videnskab har kunnet pege paa to hidtil ukendte Faktorer, der dog i det mindste forklarer en Del.

Titelblad paa en Badebog fra 1519.
Man ser de badende spise og drikke i Badet, medens de underholdes med Musik.

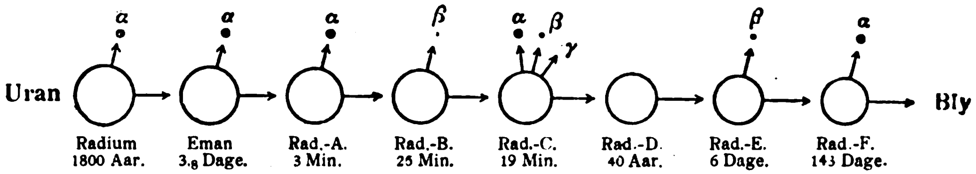

Skematisk Fremstilling af Radiumets Henfald.

Den ene er *Metallernes katalytiske Evne* og deres Betydning for de organiske Fermenter; den anden er *Radioaktiviteten.*

Naar en kemisk Proces paaskyndes ved Indvirkning af et eller andet Stof, som ikke selv indgaar i Processen, kalder man det en *Katalyse* og det paaskyndende Stof en Katalysator. Mest kendt er de organiske Katalysatorer, som man ogsaa kalder Fermenter eller Enzymer. Saadanne findes der mange af i den menneskelige Organisme, og de spiller en uhyre Rolle i hele vort Stofskifte. Nu har det vist sig, at ogsaa yderst tynde Saltopløsninger virker katalytisk. Pointen er, at Opløsningerne er saa tynde, at de er, hvad man kalder fuldstændig „dissocierede“ d. v. s. at Saltenes Bestanddele er, om man vil, helt fri af hinanden. Saa er Saltenes Metaldele fri, forekommer, som man siger, som frie Ioner, og det er disse frie Metalioner, som har katalytiske Egenskaber. Selv yderst svage Fortyndinger som 1—10 000, 1—100 000 og endnu lavere virker halvlytisk. Nogle Metaller er bedre Katalysatorer end andre, særlig gode er Platin, Guld, Sølv, Kobber, Jærn, Mangan o. fl. Nu har man tænkt sig den Mulighed, at de mange smaa Mængder af forskellige Metaller, der findes i alle Mineralvande, kan faa Betydning som Katalysatorer. Enhver, der har set en Analyse af et Mineralvand, vil erindre, hvorledes den bestaar af en lang Liste af Salte, et eller to i nogenlunde Mængde, svarende til 1—2 pro mille Opløsninger, men alle de andre i saa smaa Mængder, at det drejer sig om Opløsninger paa 1—10 000, 1—100 000 og saa tilføjes der endda gærne: desuden „Spor“ af det og det. Og nu viser det sig,

Digitized by Google

Gastein.

at disse foragtede „Spor" maaske er det aller vigtigste.

Ikke blot kan man ved at drikke Mineralvand tilføre Organismen nogle virksomme Katalysatorer — og hvem har ikke Brug for Stoffer, der kan fremme ens Livsprocesser, saa at sige, virke som indvendige Pidskesmæld — men de i Forvejen tilstedeværende organiske Katalysatorer, Fermenterne, kræver selv Metaller for at virke. Fermenterne er meget følsomme over for det Milieu, hvori de skal arbejde, de skal have en ganske bestemt Temperatur, og der skal være ganske bestemte Metalioner til Stede og i ganske bestemte Mængdeforhold. Alt sammen Forhold, som vist nok slet ikke er studeret tilstrækkeligt og ganske sikkert ikke i tilstrækkelig høj Grad er paaagtet. Og til at skabe dette gunstige Milieu kunde dog maaske Mineralvandsdrikningen virke.

Det andet betydningsfulde Bidrag, som moderne Videnskab har givet til Forstaaelse af de helbredende Kilders hemmelige Kraft er *Læren om Radioaktiviteten.* Hermed forholder det sig saaledes:

Radioaktivt kaldes et Stof, der ustandselig udsender virksomme Straaler. Denne Egenskab er opdaget af *Henri Becquerel*, idet han i 1896 fandt, at Uran kunde sværte en fotografisk Plade, og Straalerne kunde ligesom de nys opdagede Roentgenstraaler passere uigennemsigtige Stoffer. To Aar efter opdagede *Hr.* og *Fru Curie* det langt mere virksomme Stof Radium. Og senere er der endnu fundet nogle enkelte radioaktive Stoffer.

Straalerne fra et radioaktivt Stof kan ikke ses, de maa erkendes ved deres Virkninger; af disse skal nævnes: Paavirkning af den fotografiske Plade i Lighed med de kemiske Lysstraalers, Paavirkning paa Hud og dyriske Væv, saa at der kan komme »Forbrændinger" og Destruktioner ligesom ved Roentgenstraaler; falder Straalerne paa en fluorescerende Skærm, kommer denne til at lyse, falder det paa et opladet Elektroskop, aflades det. Dette

Digitized by Google

sidste hænger sammen med, at de radioaktive Straaler „ionisere“ den Luft, de passerer d. v. s. spalter Luftmolekulerne i positive og negative Smaadele, Ioner. Staar nu Elektroskopet ladet med positiv Elektricitet, vil det tiltrække de negative og frastøde de positive Ioner, men derved opstaar en Strøm, som aflader Elektroskopet.

Nogle af de Straaler, som udgaar fra Radium, er ligesom Lysstraalerne kun en Bølgebevægelse i Ætheren. Det er de saakaldte *γ-Straaler*, og de trænger med Lethed gennem de fleste uigennemsigtige Legemer. Andre er materielle, de saakaldte *α-Straaler*. De bestaar af (positivt) elektrisk ladede Smaadele, som med stor Fart slynges ud i Rummet. De standses let, har altsaa kun ringe Evne til at trænge ind i faste Stoffer. Endelig er der de saakaldte *β-Straaler*, de er negativt elektriske og trænger noget dybere end α-Straalerne.

Men Radium udsender ikke blot Straaler, det afgiver ogsaa uophørlig en Luftart, der selv har radioaktive Egenskaber, den saakaldte *Radiumemanation*. Denne er første Gang paavist af *Dorn* (1900), men Opdagelsen af radioaktiv Emanation (Thoriumemanation) var kort forinden gjort af den udmærkede engelske Forsker *Rutherford*, og han er ogsaa den, der har givet den sandsynligste Forklaring paa, hvorledes Radioaktiviteten skal forstaas. Hans Teori lyder saaledes: De radioaktive Stoffer er Stoffer i Henfald. I en given Portion Radium er der hvert Øjeblik nogle Atomer, hvis Levetid er udløben, saa sprænges de: en Del farer afsted som en α-Partikel, Resten er et nyt Atom i et nyt Stof, og det er just Radiumemanationen. Men dette Atom har ogsaa kun en vis Levetid, saa sprænges det, der udslynges en α-Partikel, og Resten er nu Atom i et fast Stof, det saakaldte Radium-A. Saaledes bliver det ved. Under stadig Udslyngning af Partikler — hvorved de ovenfor omtalte Straaler fremkommer — nedbrydes det radioaktive Stof, indtil der tilsidst bliver en uforanderlig Rest tilbage, og

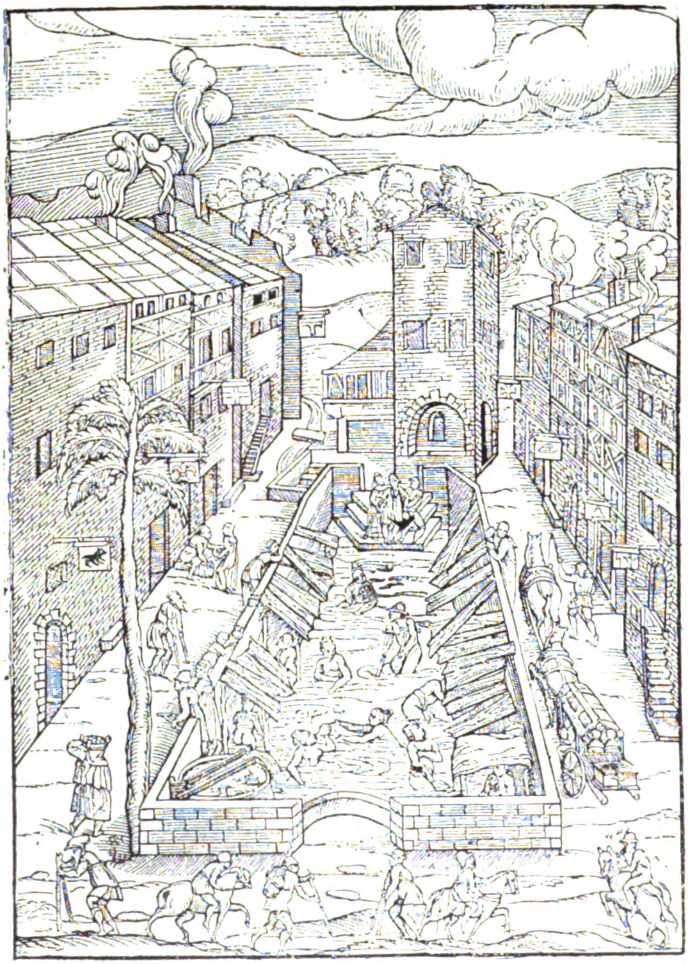

Plombières i gammel Tid.

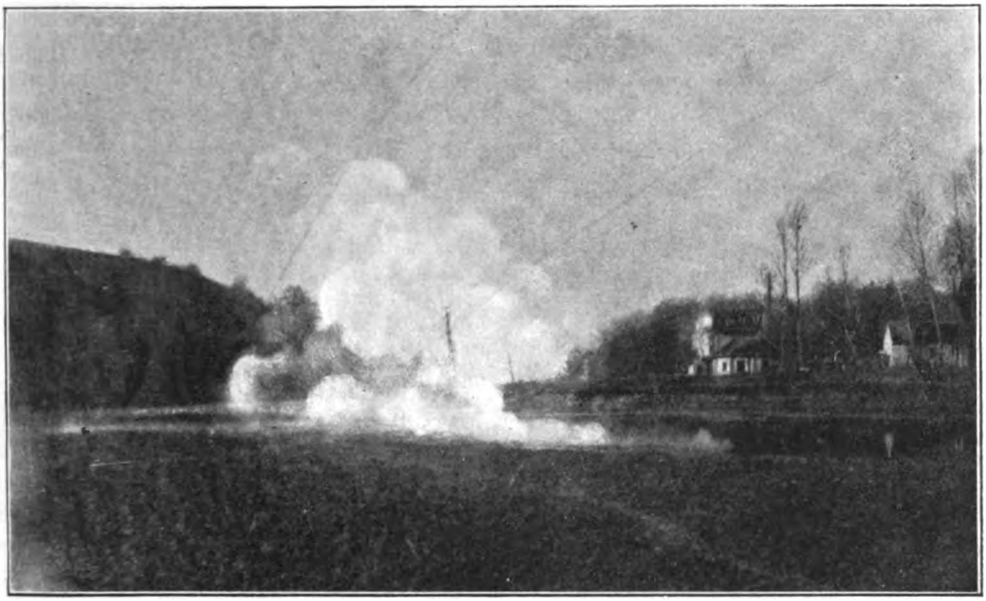

Pöstyén: Dyndfloden med de hede Kilder.

denne Rest formenes at være identisk med Bly. Naar Resten kaldes uforanderlig, vil det kun sige, at det indenfor en fattelig Tid ikke ændres. Thi i Virkeligheden er vel nok al Materie i Henfald; men kun for enkelte Stoffers Vedkommende er Henfaldet saa relativt hurtigt, at det erkendes, og det er dem, man kalder radioaktive.

For Radium selv er Hurtigheden endda ikke saa stor; man har beregnet, at der gaar 1800 Aar, inden en given Portion Radium er svundet ind til det halve, og for Uran vilde det vare Millioner af Aar; men med andre, f. Ex. Radiumemanationen, gaar det virkelig hurtigt. Har man opsamlet en vis Mængde Radiumemanation i en Flaske, vil der 4 Dage senere kun være Halvdelen tilbage og 1 Maaned senere saa godt som intet. Derimod kan man paavise et Beslag af et svagt radioaktivt fast Stof paa Flaskens Vægge — det er nogle af de følgende Henfaldsprodukter — og man vil finde, at der i Flasken er dannet en Luft, som ikke var der før, nemlig Luftarten Helium — det er alle de udslyngede α-Partikler, der, efter at Farten er gaaet af dem, bliver simple Heliumatomer. Helium har man kendt før Radium. Det er først paavist ad spektroskopisk Vej som en Bestanddel af Solen — deraf Navnet — senere fundet paa Jorden, og nu viser det sig, at der findes særlig meget i Minerallejer, som indeholder Radium.

Rutherfords Henfaldsteori kuldkaster, som man ser, fuldstændig den tidligere Teori om Grundstoffernes Uforanderlighed; thi de Stoffer, der her er Tale om, er Grundstoffer; derimod rører den ikke ved Læren om Materiens Konstans eller Energiens Konstans.

Tilstedeværelse af Radiumemanation paavistes ved Hjælp af særlig dertil indrettede Elektroskoper, og man opdagede nu, at Radiumemanation egentlig er ret udbredt. Der fandtes smaa Mængder *i Atmosfæren*, noget vexlende paa de forskellige Steder. Mest nede ved Jorden og særlig i Huler og Kløfter, idet den nemlig stammer fra Spor af Radium spredt i vor Jord. Og man fandt Radiumemanation *i Kildernes Vand.* Den første Paavisning skete i England, i *Bath*, af *Allen* (1902). Men hurtigt efter hinan-

Digitized by Google

den fulgte uu den ene Undersøgelsesrække efter den anden: i Frankrig af *Curie* og *Laborde*, i Østrig af *Mache* og *Meyer*, i Tyskland af *Himstedt*, *Elster* og *Geitel*, *Sieveking* for kun at nævne de vigtigste. Og det var interessante Ting, som herved kom for Dagen. For det første viste det sig, at alle Kilder, alt Vand, som virkelig kommer fra Jordens Indre, indeholder Radiumemanation i smaa Mængder. Men dernæst viste det sig, at de fleste af de helbredende Kilder, Mineralvandene, indeholder adskilligt mere og enkelte endogsaa overordentlig meget. Emanationen er simpelthen opløst i Vandet, ligesom almindelig Luft, Kulsyre o. l. kan holdes opløst i Vand. Den optages slet ikke særlig let af Vand, og Luften over Vandet i Kilderne, den saakaldte Kildeluft, der flere Steder strømmer ud eller op af Jordens Indre sammen med Vandet er altid endnu rigere paa Emanation.

Kildevandets Emanationsindhold angives gærne i de saakaldte *Macheenheder* (pr. Liter), det er et Maal for Styrken af den elektriske Strøm, som opstaar ved den ovenfor omtalte Ionisering af Luft, og det staar i ligefremt Forhold til den Hastighed, hvormed et ladet Elektroskop aflades. Paa vedføjede Tabel er Radioaktiviteten for en Række helbredende Kilder angivet i Macheenheder, og her er medtaget nogle Fund fra de aller sidste Aar.

	Macheenheder pr. Liter Vand	Macheenheder pr. Liter Kildeluft
Brambach—Wettinquelle(opd. 1911)	2270	·
St. Joachimsthal—Wernerlauf	600	
Ischia—Altrömische Quelle..	417	
Landeck—Georgenquelle....	206	
Gastein—Grabenbächerquelle	155	632
Baden—Baden—Büttquelle ..	125	ca. 500
Kreuznach—Gradierhaus—2.	50,8	
La Bourboule—source Choussy	49,2	305
Karlsbad—Mühlbrunnen....	31,5	104
Nauheim—Karlsbrunnen....	28,6	
Pöstyén—Schlammbassin...	23.5	
Plombières—Capucin.......	12.6	157,9
Aix-les-Bains—source d'alun	8,7	47,3
Franzensbad—Fraznensquelle	8,16	
Teplitz-Schönau—Steinbadquelle	6,56	21
Marienbad—Kreuzbrunnen ..	4,26	
Wiesbaden—Kochbrunnen ..	1,23	

Jeg kan hertil føje, at jeg i 1909 undersøgte Radioaktivitet i en Række danske Kilder. Jeg havde særlig min Opmærksomhed henvendt paa saadanne Kilder, der fordum havde hatt Ord for at have helbredende Kraft som *St. Helenekilde* og *St. Nicolaus Kilde* ved Aarhus; men hverken i disse eller i nogen af de andre Kilder, jeg undersøgte, fandt jeg mere Emanation, end man som sagt altid kan finde i Vand, som kommer fra Jordens Indre, nemlig fra 0,2—1.5 M. E. pr. Liter. I 1906 har cand. mag. Thorkilsen undersøgt de hede Kilder paa Island og her flere Steder fundet endog betydelige Mængder Emanation særlig i Kildeluften.

Naturligvis vakte Opdagelsen af de helbredende Kilders Emanationsindhold en umaadelig Opsigt. Nu havde man da endelig fundet, hvori Kildernes hemmelige Kraft bestod. Radiumemanationen var den Brunnengeist, den Kildeaand, man i Aarhundreder havde drømt om.

Den Tanke laa da nær at give *kunstige emanationsholdige Bade*. Den første, som fremkom med en Meddelelse herom, var Prof. *Neusser* i Wien. Han tilberedte kunstigt Gasteinervand simpelthen ved at hælde Vand paa radiumholdig Erts (den nedenfor omtalte Uranpecherzrüchstände). Efter nogle Timers Henstand indeholdt Vandet lige saa megen Emanation som Vand fra Grabenbächerquelle, og Badning i dette Vand syntes at have lignende gavnlige Virkninger som Gasteinerbade.

Digitized by Google

Dr. *Loewenthal* i Braunschweig meddelte, at Gigt-Patienter, som indaandede Radiumemanation eller drak emanationsholdigt Vand frembød Fænomener, der ganske svarede til de fra Badestederne kendte Badereaktioner, d. v. s. forbigaaende Forværrelse af Gigten, Opblussen i Led, som maaske i lange Tider havde været i Ro, Prikken og Stikken, Uro stigende til Exaltation og Opstemthed, de gamles „Brunnen-rausch“. Det var da klart, at man ikke længere behøvede at søge til Badestederne, det var nok at blive behandlet med Radiumemanation!

Som rimeligt var, saa Badestedernes Læger og Direktioner just ikke med Velvilje paa hele denne Bevægelse. Jeg husker, hvor forbavset jeg blev, da jeg i 1909 rejste til Gastein i den Formening at komme midt ind i alt det ny, at finde Sindene optaget af, hvorledes man nu, da man vidste, hvad det kom an paa, bedst skulde bruge Kilderne o. s. v. og saa fandt alt gaaende i den gamle Gænge, ingen ny Foranstaltninger, ingen Tale om Radiumemanation som Gasteins egentlige Helbredelsesmiddel. Og jeg forstod, at det var den *tavse Modstand*, thi selvfølgelig vilde det blive den rene Ruin for Gastein, hvis det virkelig skulde vise sig, at det ikke var Gastein, Stedet, Vandene, som de var dér og kun dér, der helbredte, men bare Radiumemanation, som man jo kunstigt kunde faa, hvor man var i Verden. Og forholdt det sig saadan med de radioaktive Badesteder, hvor meget større Modstand maatte saa ikke de ikke-radioaktive gøre.

Og der har faktisk staaet en stor Strid mellem Emanationsmændene med *Loewenthal* og *Gudzent* i Spidsen paa den ene Side og Badelægerne og deres Forkæmpere som *Lazarus* paa den anden. Stærkest blussede den op paa Kongressen i Wiesbaden 1910, en vis Afslutning fandt den paa Fysioterapeut-

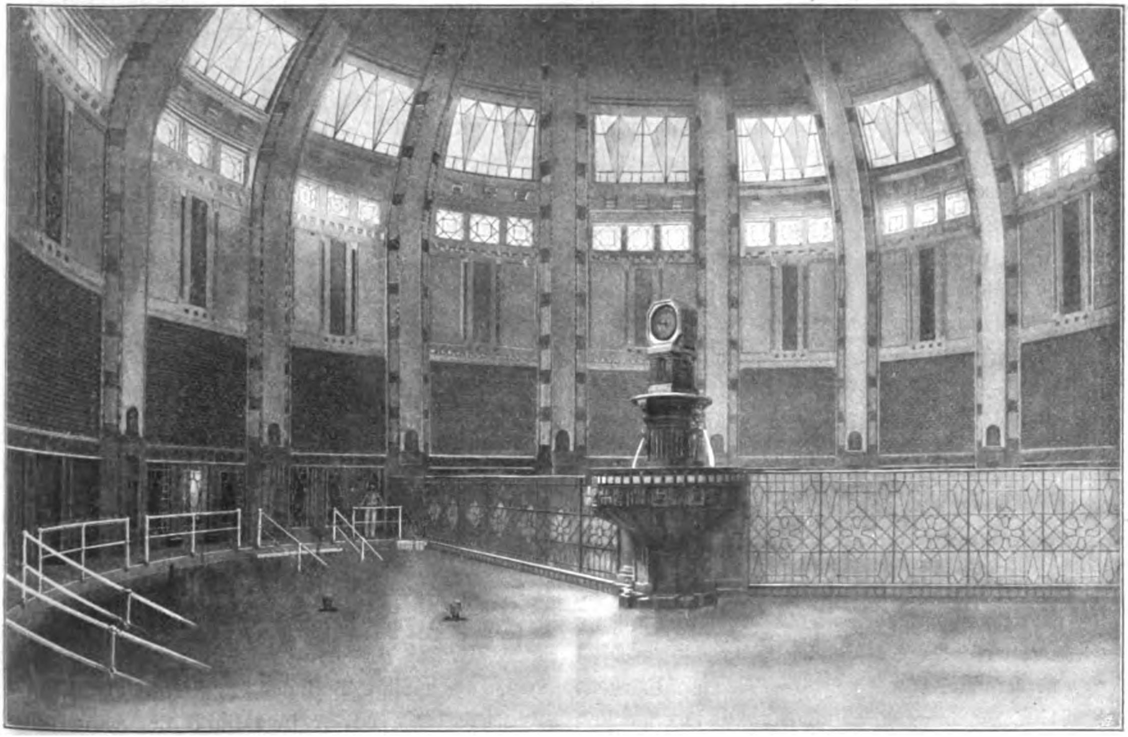

Pöstyén: Kuppelbygningen over Flodbassinet.

Digitized by Google

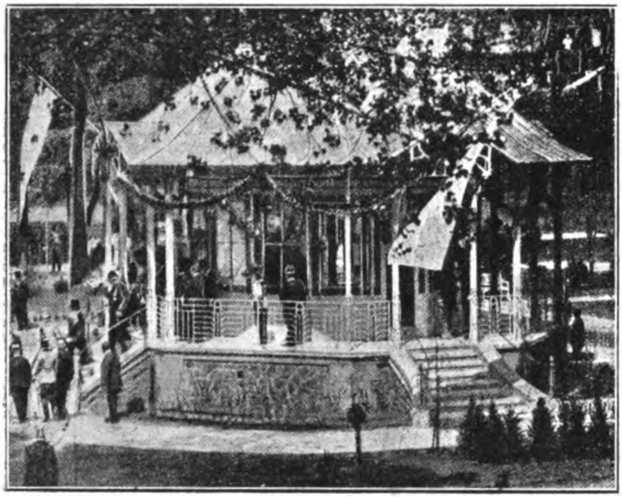

Bade-Emanatorium i Teplitz.

danne lange Tider ad Gangen; Badningen var fælles. Men hvilken Mulighed for Emanationspaavirkning! Med Vandet, som vælder frem af Jorden, følger den høit aktive Kildeluft, som Patienten direkte indaander, og Bassinet, som Dag ud og Dag ind, Aar ud og Aar ind staar fyldt med emanationsrigt Vand, faar et saadant Beslag af radioaktive Henfaldsprodukter, at det er som beklædt med Radium, og Patienterne, der timevis opholder sig deri, udsættes i al den Tid rent ud for en universel Bestraaling, om man vil et *radioaktivt Lysbad.*

Kongressen i Berlin i 1913 i det „historiske" Øjeblik, da Lazarus for alles Øjne rakte Gudzent Haanden.

Sindene er faldne til Ro. Selvfølgelig er ikke Badestedernes hemmelige Kraft udtømt med det ene Ord: Radiumemanation. Der er ovenfor nævnt mange andre Momenter, og ingen ved, hvad Dag ny Opdagelser gøres, ny „Emanationer" findes, men indrømmes maa det, at Radiumemanationen utvivlsomt spiller en væsentlig Rolle i mange Badekure, og hele dette Studium har kastet nyt Lys over mange hidtil uforstaaelige eller upaaagtede Forhold.

At forsendt Mineralvand ikke synes at yde det samme som det friske, kan saaledes muligvis bero paa, at Radiumemanation gaar tabt under Forsendelsen. Vi har jo hørt, hvorledes Halvdelen allerede er forsvundet paa 4 Dage.

Er det Radiumemanationen, det kommer an paa, da har man i gamle Dage badet paa en fornuftigere Maade end i vor hygiejniske Tidsalder. Da gik man ned i Kilderne og Kildebassinerne *(Piscinerne)* og tilbragte Timer og halve Dage i Vandet. Man fik sin Mad serveret i Badet og fordrev Tiden ved alskens Underholdning. Selvfølgelig kunde en enkelt Person ikke lægge Beslag paa Kilden saa-

Man sammenligne dette med et moderne Kursted: Den gamle berømte Kildes Vand ledes ad lange Rør rundt til alle Hotellerne og Badeanstalterne i Byen, ofte Distancer paa en Fjerdingvej eller mere — Hendes Naade maa dog endelig forskaanes for at tilbagelægge Vejen hen til Kilden —. Er Vandet for varmt, luftes det i Beholdere paa Taget, er det for koldt blandes der alm. varmt Vand til. Et Badekar af almindelige Dimensioner fyldes med den „kostbare" Vædske. Patienten faar højst $^1/_2$ Time. Karret tømmes og afskures omhyggelig, inden den næste kommer. Hygiejnen, Velanstændigheden og Mageligheden har faaet sin Ret, men det, som det kom an paa, det, som i sin Tid har gjort Kilden berømt, har man mistet. Faktisk er det, at man i gamle Dage hørte langt mere om mirakuløse Virkninger ved Brugen af de helbredende Vande og saa langt mere til Badereaktioner og Brunnenrausch end i Nutiden. Her er maaske Forklaringen.

Og man vender tilbage til de gamle Former. I *Pöstyén*, det berømte ungarske Dyndbad, hvor man oprindelig gik ud i den dyndede Flod, op af hvis Bund det varme radioaktive Vand ustandselig vælder, havde

Digitized by Google

man et Steds i Nærheden bygget et pragtfuldt Badehotel med mange smukke Badeværelser; Dyndet blev fisket op, magasineret og for hvert Bad blandet op med varmt Vand. Patienten fik et Dyndbad under de anstændigste og mest diskrete Former, men hvor uligt det naturlige! Nu har man resolut bygget et nyt Etablissement ud over Floden med et stort fælles Bassin overdækket af en mægtig Kuppel. Og herved er det blevet endnu bedre end oprindeligt, idet Emanationen ophobes i Kuppelrummet, og Indaandingen deraf saaledes øges.

I *Gastein* og ved flere andre Badesteder findes der Huler og Kløfter, op i hvilke „Dampene“ fra Kilderne, Kildeluften, stiger og her blev de syge i gamle Dage anbragt; det havde Ord for at være gavnligt. Ogsaa paa Island findes der Huler, der paa samme Maade er blevne benyttede til Behandling af gigtsvage. — Nu indretter man regulære Inhalatorier, de saakaldte Emanatorier, Rum eller smaa Saloner, ind i hvilke Kildeluften ledes, og hvor Patienterne opholder sig i magelige Stole eller liggende paa Chaiselonguer flere Timer daglig. — Nogle Steder bliver Emanationen ved særlige Anordninger ligefrem drevet ud af Kildevandet og opsamlet i Emanatoriet. Saadanne Kildeemanatorier findes f. Eks. i Teplitz-Schönau, Kreuznach, Landeck, Münster a. St. og Brambach. Man har om man vil fanget „Kildeaanden“ og sat den i Bur.

Aller mest interessant er det dog, at man har skabt et helt nyt Badested over en paa Forhaand funden „Kildeaand“. Jeg tænker paa det ny Radiumbad St. Joachimsthal.

St. Joachimsthal er et gammelt berømt Bjærgværk i Erzgebirge ikke langt fra Karlsbad. I Middelalderen vandtes her meget Sølv, der benyttedes til Mønter, de saakaldte Joachimsthalere, hvoraf Navnet ein Thaler, en Daler, stammer. Sølvudvindingen tabte sig, og det gik stærkt tilbage for Bjærgværket. I Nutiden var det atter blevet noget kendt for sine Uranlejer. Uran bruges bl. a. til Fremstilling af visse kostbare Farvestoffer. Det findes i en Erts, som hedder Uranpecherz. Det Produkt, som bliver tilbage, efter at Uranet er udvundet, kaldes Uranpecherzrückstände, og det var indtil for ganske nylig en ret værdiløs Masse. Nu har det faaet en uhyre Værdi, thi det er heri, at Hr. og Fru Curie fandt Radium. Og St. Joachimsthal er nu igen blevet et Verdenscentrum. Medens det forhen var Hovedleverandør af Dalere, er det nu Hovedleverandør af Radium.

Ud fra Gruberne og Skakterne løber Vand, egentlig kun simpelt Grubevand. — Naturligvis er det stærkt radioaktivt, ja viste en Aktivitet, der — da det blev fundet — langt oversteg de den Gang kendte stærkeste Kilders Aktivitet. Det laa da nær at bruge det til Patienter. Den stedlige Distriktslæge, Dr. Gottlieb, begyndte sine Kure under de mest primitive Forhold — Byen var en fattig

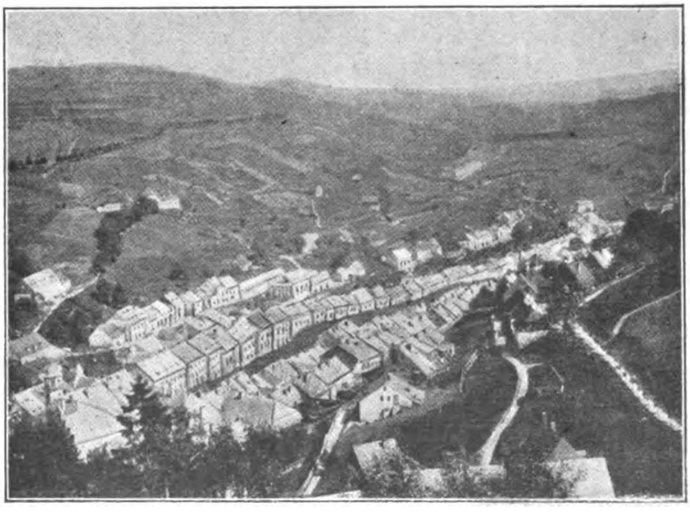

St. Joachimsthal, før det blev Badested.

Digitized by Google

Bjærgværksby — men Resultatet var yderst lovende. Da besluttede den kejserlig-østrigske Regering at gøre St. Joachimsthal til et fuldt moderne Badested. Endnu i 1909, da jeg var paa Stedet, saa jeg ikke andet end en lille beskeden By, som Billedet viser, uden noget større Hotel, uden Luxus og Komfort. Nu er der opført et stort og smukt Badehotel, og andre vil maaske følge efter; og nu skal det vise sig om denne homo novus, denne Parvenu, kan hævde sig indenfor Badestedernes ærværdige Rækker. I saa Fald staar vi over for en helbredende Kilde uden „hemmelig“ Kraft — det er tværtimod en kendt Kraft, der har skabt den helbredende Kilde — med mindre man i de radioaktive Stoffers Henfald, den bundne og ved Henfaldet frigjorte Energi ser en Kraft, der er og vel alle Tider vil vedblive at være en Hemmelighed.

Digitized by Google

KØRESVENDEN

Af ASTRID EHRENCRON KIDDE.

JEG har altid været noget af en Taugenichts, og mine Forældre skal sidst have Skylden for, at jeg aldrig fik lært noget rigtigt i min Barndom og min første Ungdom.

Ikke at jeg just foragtede Lærdom eller Kundskaber om nye og ukendte Ting. Jeg var blot ikke i Stand til at tilegne mig dem, ved at sidde stille timevis paa en Skolebænk for at indtage disse Kundskaber, saa at sige, rubrikvis: een Time Geografi, een Zoologi o. s. v., i seks lige skarphjørnede Firkanter hver Dag. Jeg foretrak stedse, fra helt lille, personlig at skaffe mig Oplysning om Livets Mærkværdigheder ved selv at gaa paa Opdagelse i Naturen. Først i vor egen lille Have hjemme i Kristinehamn, senere ved at foretage mere og mindre tilladelige Udflugter rundt om i den Del af Verden, der kunde komme indenfor min Rækkevidde.

Til de mindre tilladelige hørte de Afstikkere, som jeg jævnlig, undertiden flere Dage i Træk, foretog mig i Skoletiden. Idet jeg lod Lærerne om at antage, at jeg holdtes hjemme paa Grund af en af de Halsforkølelser, som jeg led meget af under min Opvækst. Indtil der fattedes Mistanke, og en Forespørgsel fra Skolen til mit Hjem bragte Sagen paa det rene, og forskaffede Synderen tre Dages Stuearrest efter Skoletiden.

Da jeg var fjorten Aar gammel, vidste jeg saaledes betydeligt mere om Myrernes og Edderkoppernes Privatliv, om paa hvilke Aarstider Birkene lettest lod sig afbarke, samt om Sol og Vind og om Stjærnernes Stilling, end jeg vidste om Mathematikens primitiveste Læresætninger, eller om Verdenshistoriens mest gennemgribende Omvæltninger.

Paa dette Tidspunkt blev min Fader, der hidtil havde været Præst i Kristinehamn, forflyttet til Ekshärad Sogn oppe i Klarelvsdalen i det nordvestlige Wärmland. Og han forlangte nu af mig, at jeg forinden Opbruddet skulde tage en Bestemmelse i Samraad med ham om, hvorvidt jeg, trods alt, dog maaske maatte ønske at studere videre og forberede mig til Artium. I hvilket Tilfælde jeg skulde sendes op til Skolen i Karlsstad. Eller om jeg foretrak, da jeg jo stedse havde haft en saadan Forkærlighed for Naturen, at blive sat til Landvæsenet. I saa Fald vilde han gærne, inden han rejste, se mig vel anbragt hos min Farbror, der havde en større Landejendom sydpaa, i den vestlige og ret flade Del af Dalsland.

Jeg havde imidlertid, sandt at sige, hverken Lyst til det ene eller det andet. Jeg vidste, at det, selv om jeg vilde begynde med de bedste Forsætter, vilde være min Natur umuligt at holde mig lænket til Bøgerne i de fire Aar, som jeg vilde være om at tage Eksamen. Og selv om jeg ved et Slumpeheld skulde være saa lykkelig at faa Artium, vilde jeg i hvert Fald aldrig naa videre end til at koste min Fader en unyttig Mængde Penge ved Ophold paa ubestemt Tid i en af Universitetsbyerne.

Paa den anden Side kunde jeg heller ikke sige, at jeg havde Lyst til aarevis at gaa bag Ploven over nogle flade og ensformige Marker, og, om jeg endelig en Gang selv erholdt en Gaard, da at være bunden til den samme Plet for Resten af mit Liv.

Jeg forklarede min Fader det, idet jeg tilføjede, at den eneste Stilling, jeg kunde tænke mig, var Ingeniør. Jeg tegnede ganske godt, og havde altid haft Interesse for Sluse- og Kanalanlæg, samt Opmaalinger af Skove og Landeveje, og jeg vidste, at det var en Stilling, som vilde give mig Anledning til at leve mit Liv ude i Naturen.

Min Fader, der aabenbart var glad over, at der dog fandtes noget, som jeg havde Lyst til for Alvor at tage fat paa, gav beredvilligt sit Samtykke. Og, samme Efteraar, som han blev forflyttet, tog jeg, efter at have fulgt ham derop til hans nye Kald, ned til Karlsstad for at tage en afsluttende Examen fra Skolen dér. Hvorefter det var Meningen at jeg skulde sendes til den polytekniske Skole i Stockholm, for at faa den nødvendige Uddannelse i mit Fag.

Jeg forlod min Fader med en vemodig Følelse; min Moder og min eneste Søster havde allerede dengang været død i flere Aar, og mine to ældre Brødre var længst voxne og hjemmefra. Saa at han nu ganske var overladt til vor gamle Pige, som havde været i vort Hjem siden mine Forældres Bryllup, og som, trods hendes kærlige Omsorg for ham, dog ikke kunde være ham til nogen selskabelig Adspredelse. Desuden var min Faders Helbred ingenlunde stærkt, han led ofte af nervøse Hovedsmerter og af Ængstelse for at opholde sig alene i et Værelse. Han havde ogsaa en ikke almindelig følsom Sans der gjorde, at han kunde høre og, til Tider, endogsaa se for sig, Mennesker, som endnu var langt uden for hans Syns- eller Hørekreds. Saaledes, har han fortalt mig, hørte han daglig mine Skridt paa Stentrappen og mine Fødders Gniden mod Skrabejernet, en Times Tid, inden jeg kom fra Skole. Og vidste da altid at Klokken maatte være omkring to. Og jeg husker, at han en Dag kom ind og bad min Moder sætte et Gæsteværelse i Stand til Tante Ottilia, thi han havde set hende for sig undervejs, og hendes Vogn befandt sig i dette Øjeblik udfor Mosedragene ved Andersfors, saa at hun vilde være her inden en Time. Og det var i Virkeligheden heller ikke mere, end at min Moder fik Gæsteværelset i Orden og mig i Søndagstøjet, førend vi hørte min Tantes Vogn skrumle ind over Gaardens Stenbro.

Naar jeg meddeler Dem disse, for min Fortælling uvæsentlige Træk om min Fader og mig selv — saa er det blot for at overbevise Dem om, at *mine* Nerver, takket være mit mere og mindre tilladelige Friluftsliv, var i den fuldkomneste Orden. Samt at jeg, til enhver Tid, havde foretrukket selve Naturens Resultater fremfor nogen mystisk Indflydelse gennem Læsning eller fysiologiske Studier. Og dog skulde denne, min Faders overudviklede Nervesans — i Forbindelse med Fremkomsten af en Larve i en Affaldsdynge, udklækket og modnet af Sydamerikas Sol — blive Aarsagen til min Lykkes Tab og til min Forudviden derom i lange, smertelige Tider. Thi hvem flygter vel bort fra den fædrene Arvekim i sit eget Blod, søgte han end til Naturens dybeste og ensomste Helligdomme. Førend han for sidste Gang og for Alvor gemmer sig ved dens Hjerte, med tre Alen Jord over sit Hoved.

Jeg havde imidlertid ikke opholdt mig ved Skolen mere end et Aars Tid, og var saaledes endnu ikke fyldt mit femtende Aar, da min Fader døde, pludselig og uden noget forudgaaende Sygdomsanfald. Jeg var derved med eet sat ude af Stand til at fortsætte mine Studier, idet min Fader ikke efterlod sig noget væsentligt, og ingen af mine Brødre var i saadanne Kaar, at de tillod dem at bekoste min videre Uddannelse paa den Bane, jeg havde valgt mig.

Derimod blev jeg, ved Hjælp af den lille Arv efter min Fader, anbragt paa Skovskolen i Gammelkroppa, beliggende fire Mil nord for Kristinehamn i de store Skove ved Yngen Sø. En Institution, som væsentligt opdrætter Kulsviere, Tømmerfløtere og Skovfogder, og som giver en, hovedsagelig praktisk, Uddannelse i disse Fag.

Sorgen over min Faders Død overvældede mig imidlertid saa ganske, at jeg ikke havde megen Sans tilovers for Skuffelse eller Tungsind i Anledning af at jeg maatte opgive mine Fremtidsplaner. Jeg lod mig villieløs føre, hvorhen man sendte mig; en usigelig

Digitized by Google

Følelse af Tomhed og af at staa ene i Verden, uden nogen som jeg kunde elske, havde gjort mig ligegyldig for det meste om mig. Og jeg havde ingen Grund til at gøre mine Brødre — der forøvrigt ved deres lange Fraværelse fra Hjemmet var blevne mig fremmede — imod i deres Omsorg for mig.

— Jeg befandt mig forøvrigt snart fuldkomment vel ved det aabne og frie, altid skiftende Liv ude i Dagen og Skovene; og demitteredes omsider, atten Aar gammel, og hverken bedre eller slettere udrustet med Hensyn til theoretiske og praktiske Kundskaber, end de femten andre Elever der, samtidig med mig, udgik fra den gamle Skole i Skovene.

Min Lærer havde imidlertid ansøgt om og faaet en Plads til mig oppe i Edebæk ved Klarelven, i Nærheden af de Egne, hvor min Fader havde haft sit sidste Embede, og paa hvis Kirkegaard han hvilede. Det var en saare beskeden Gærning, idet jeg foreløbig kun skulde være behjælpelig ved Arbejdet med at opmaale og indridse Tømmerstokkene fra Herskabets Skove, inden de forsendtes videre ned ad Elven til Munkfors Brug.

Min Husbond var Englænder, en forhenværende Oberst, der havde haft Ansættelse i de sydamerikanske Besiddelser, men havde maattet søge sin Afsked paa Grund af, at han var bleven angreben af den forfærdelige Soyesyge, en Sygdom som væsentlig angriber Negrene, men som kan forplante sig videre gennem den frygtede Tsetseflues Stik. Svækket paa Legeme og Aand var han søgt herop — hvorfra han i sin Ungdom havde hentet sin Hustru — sammen med sine tre unge Døtre, og havde købt en Gaard med et stort Areal Skov for Resten af sin Formue. Idet han forudsaa, at dette med Tiden vilde forrente sig betydeligt bedre som Arvelod for hans Børn, end om han havde anbragt Pengene i en Bank til fire, fem beskedne Procent.

Saa meget vidste jeg om mit nye Hjem — thi det var Aftalen, at jeg, trods min underordnede Stilling, skulde optages som Medlem af Familien — da jeg om Morgenen den 20de August for femogtredive Aar siden afrejste med Skyts fra Gammelkroppa nordpaa, for efter Bestemmelsen at ankomme til Edebæk den 21de om Aftenen.

Da vi næste Eftermiddag standsede ved den fjerde Skytsstation for at skifte Heste, var jeg imidlertid saa udmarvet af at hænge paa disse haardtfjedrede Karjoler, hvor Sædets Stødlæn gærne holder op midt nede paa Ryggen, hvad der foraarsager en overordentlig Træthedsfølelse paa bemeldte Sted — at jeg besluttede mig til at tilbagelægge de manglende treogtyve Kilometer til Fods gennem Skovene i den endnu lyse og lune Sommernat. Medens jeg lod mit Tøj om at befordres videre pr. Vogn til mit Bestemmelsessted.

Det var en saare skøn og blid Aften, selv om det ogsaa var noget skyet, og Luften forekom mig mere fugtigmild, end jeg holdt af; ogsaa Skovens metalliske Granlugt blev mig mistænkelig stærk og paagaaende. Jeg havde da heller ikke vandret mere end højst en halvanden Times Tid, før jeg fornam det første Regndryp som en Glasperle, der sprang mod min Hat. Og i Løbet af ti Minutter gik jeg under en tæt purlende Væde, der fik hele Naaleskoven til at rasle og blive levende om mig.

Jeg havde for en halv Time siden passeret Bosjön, men anede ikke hvor jeg i Øjeblikket befandt mig, da det havde været mig tilstrækkeligt at vide, at jeg blot hele Tiden havde at følge Landevejen, der næsten bestandig løb igennem Skov lige til Edebæk.

Men just som denne, efter i lang Tid at have løbet i lige Retning, drejede af tilvenstre — saa jeg inde mellem Træerne, paa en Ryddingsplads, der var forbunden med Skoven ved en tæt Birkeallee, en stor, gam-

Digitized by Google

mel to Etages Træbygning. Og da jeg næsten samtidig fik Øje paa noget Vand, der blinkede længere ude, og ved hvis Bred en aflang Klynge lave Træbygninger var beliggende — vidste jeg, at jeg maatte være kommen til Hagfors Brug ved Värmullen. Og at den hvide Bygning mellem Træerne sandsynligvis var Gæstgivergaarden.

Bruget var paa den Tid langt fra saa stort og betydningsfuldt som nu; og bestod foruden af Smelte- og Rystovn, kun af en Stanghammer og et Valseværk for Raajærnet. Forøvrigt var det allerede paa den Tid i Færd med at udvide sig, idet de nye Grubefelter i Persberg havde gjort Tilførselen af Jærn betydeligt større.

Jeg gik ind gennem Bislaget, ved hvis Indgangsdør to visne Birke fra Midsommerdagen stod og raslede med deres skrumpede Løv i Regnen, og kom gennem Forstuen ind i en overordentlig rummelig, men meget skummel Spisesal, der beskyggedes af en Veranda, som løb i hele dens Bredde langs med Vinduerne ud mod Haven, og var dækket af Klematis- og Ærteranker.

Skøndt Klokken var meget nær ved otte, forefandt jeg Middagsbordet dækket endnu, da man, som jeg erfarede, af Hensyn til de engelske Ingeniører, som var ansatte ved Bruget, havde anlagt Spisetiderne efter deres hjemlige Skik og Brug.

Jeg fandt et ledigt Bord henne ved det sidste Vindu, da alle de andre var optagne af en halv Snes unge Mennesker, som med en fortræffelig Appetit gik til og fra Midterbordet og forsynede deres Tallerkener. Jeg havde ikke lagt synderlig Mærke til nogen af dem, da en ung Mand, som vel kunde være i Midten af Tyverne, kom hen til mig og henvendte nogle Ord til mig paa engelsk. Da jeg imidlertid ikke er tilstrækkelig inde i dette Sprog til at forstaa en Indfødt, der tilmed talte meget hurtigt — forklarede jeg ham dette saa godt, jeg formaaede. Hvorpaa han høfligt og med et Smil fjærnede sig. Som havde han nu gjort sin Pligt.

Naar jeg saa hurtigt havde affærdiget ham, var det dog ikke alene paa Grund af mit Ukendskab til Sproget, men ogsaa fordi jeg havde følt en stærk Antipathi mod denne Mand, i det Øjeblik, jeg blev hans Ansigt var. Ja, det var endogsaa saaledes, at et vist fysisk Ildebefindende greb mig ved Syner af ham, saa at jeg uvilkaarligt fattede Haanden om Bordkanten, og løftede mig en Smule i Stolen, mens han talte.

Jeg tænkte mig, at dette maatte være et Slags Idiosyncrasi, som jeg havde hørt Tale om, at man kunde føle det saavel overfor Mennesker som overfor enkelte Dyr, og for visse spiselige Ting. Og jeg havde hørt, at man i saa Tilfælde stedse gjorde klogt i at undgaa dem. Da Aarsagen som oftest maatte søges i, at de stred mod et eller andet i ens Konstitution.

Efter at jeg, med en Følelse af Tilfredshed, havde set Englænderen bortfjærne sig, satte jeg mig hen ved Vinduet i Gavlen, og saa ud paa det dryppende Løv i Haven. Nogle purunge Piger, sandsynligvis Disponentens eller nogle af Bogholdernes Døtre, færdedes frem og tilbage ad den lange Birkeallee; i deres mørke Kapper, med Hætterne over Hovedet og de spinkle Ankler stikkende frem, lignede de lange sorte Regnfugle, der puslede om mellem Birkene. Ovre fra Smelteovnene ved Søen lød Blæsebælgens sørgelige og hæse Tuden. Som hev ogsaa den efter Vejret i den trange Luft.

Pigen, der havde taget af Bordet, aabnede ud til Verandaen; Regnens Lyd rislede ind, sammen med Lugten af vaadt Løv og muggent Træværk.

Jeg opdagede, at Klokken var bleven halvti, og at den store Spisesal laa i fuldkommen Skumring. Og da jeg var træt efter to Dages anstrengende Rejse, kaldte jeg paa Pigen, en stor og træagtig Skabning,

Digitized by Google

der lignede en Gallionsfigur, og bad hende vise mig mit Værelse for Natten.

Uden at fortrække en Mine i det stive Ansigt, pressede hun et: „Nummer 6“ frem mellem de tyndeste Læber, jeg nogensinde har set.

Den brede, hvidskurede Trappe førte op til en lang Gang med tre, fire Døre til hver Side. I en hvidlakeret Niche i de cicorieblaa Vægge stod paa et Mahognitræs Klapbord en Porcellænsvase med en meget omfangsrig Buket af Iris og hvide Pæoner. De fyldte Rummet og Trappen, ja hele Huset med en syrligsød og mættende Duft af Hvidvin og Kardemomme.

Det var alt det, jeg skelnede dem gennem Mørket, thi her fandtes kun et Vindu for hver Ende af den lange Gang, mellem hvilke det sidste Dagsskær gled som en bleg og skælvende Taagebro. Hvorover selve Blomsterduften syntes at blive synlig og vibrere som en sagte Luftbølge.

Jeg fandt strax det angivne Værelse, der maatte befinde sig just over det Sted, hvor jeg havde siddet i Spisesalen nedenunder.

Jeg aabnede Døren og traadte ind — men blev forlegen staaende lige indenfor.

Pigen maatte have taget fejl. Dette Værelse var ikke ubeboet.

Henne paa Sengen, op mod Væggen ved Vinduet, sov en ung Kvinde med Ryggen halvt til, og en lang, sort Fletning hængende ned over Sengekanten.

Jeg fjærnede mig sagte og gik ud i Gangen for at kalde paa Pigen. Men jeg maatte helt ned ad Trappen, inden det lykkedes mig at faa fat i nogen. Efter at have gennemvandret hele Huset, der nu syntes fuldstændigt øde, fandt jeg omsider paa en af Bænkene i Bislaget en ung Dreng, som jeg havde hørt Pigen titulere Portier. En klodset Fyr med en kirtelsvullen Hals, der øjensynlig nylig var bleven opereret, thi han bar en stor Forbinding, der gik ham helt op til Ørene. Paa min Forespørgsel drejede han besværligt hele Overkroppen samtidig med den syge Hals, idet han gurglede noget nede i Struben, som skulde antyde, at Nummeret var rigtigt nok, da det var det eneste af Hotellets faa Rum, som for Øjeblikket var beboeligt.

Jeg bad ham da, ærgerlig, gaa med op og overbevise sig, hvilket han ogsaa erklærede sig villig til.

Men hvorledes skal jeg skildre Dem min Overraskelse, da han aabner Døren og jeg ser, at Værelset virkelig er tomt. Og ikke alene fandtes den unge Pige der ikke, men endogsaa Sengen, i hvilken hun havde hvilet, var borte. Medens der paa den modsatte Væg stod et meget indbydende Leje opredt og afdækket til mig for Natten.

Skamfuld og forvirret bad jeg Drengen undskylde mig, hvilket jeg dog ikke antager at han gjorde; i hvert Fald trak han sig tilbage, idet han brummede en hel Del nede i Forbindingen.

Jeg blev staaende og stirrede frem for mig, forvirret og usikker.

Var det virkelig den tunge, engelske Porter til Aftensmaden — hvoraf jeg forøvrigt kun havde drukket et Glas — der kunde have sat min Fantasi i en saa stærk Bevægelse? Eller havde alligevel de to sidste Dages forcerede Vognrejse gennem bestandig nye Egne taget paa mine Nerver, og gjort dem modtagelige for en Hallucination?

Skøndt jeg hidtil havde følt mig fuldkommen sikker paa, at det var Nummer 6, som jeg havde aabnet Døren ind til før, begyndte jeg nu at tvivle. Sandsynligvis fordi jeg ikke vilde give denne sidste Formodning, med Hensyn til mine Nerver, Ret.

Jeg gik til Sengs og forsøgte at lade være med at tænke mere over det. Men trods min Træthed var det mig ikke muligt at falde i Søvn. Jeg laa og hørte Regnens Trommen paa Bislagets Tag og fornam hvorledes al Fugt slog ind gennem de raadne Trævægge i den gamle Gaard. I

Digitized by Google

Græsplænen udenfor mit Vindu sad Engknarren støt den hele Nat igennem nede mellem Straaene. Naar Regnen for nogle Øjeblikke holdt op, hørte jeg bestandig dens enstonige og utaalmodige Skræppen, som raabte den paa: „Regn! Regn! Regn!“ Men saa snart det igen begyndte at pylre mod Bislagets Tag, lige under mit Vindu, tav dens Røst.

Jeg ved ikke, hvor længe jeg havde ligget og lyttet til alle disse enstonige Lyde, eller naar min Bevidshed slettedes ud af Søvnen. Men med eet foer jeg op som ved et Stød og mærkede, at jeg havde sovet dybt.

Skyerne lod til at have spredt sig, der faldt et svagt Skær af Maane ind i Værelset.

Jeg rejste mig i Sengen for at se paa mit Ur, hvad Tid paa Natten det var — da mit Øje i det samme kom til at strejfe den modsatte Væg ved Vinduet.

Du gode Gud — var jeg vaagen — eller drømte jeg endnu?

Dér laa hun, den unge Pige, som jeg havde set før, og sov roligt i Maaneskæret, med sine sorte Haarfletninger hvilende over Sengekanten.

I et Nu var jeg paa Benene og fik Klæderne kejtet om mig. Jeg listede hen til hendes Seng og bøjede mig forsigtigt over hende. Denne Gang skulde hun ikke slippe fra mig, førend jeg havde rørt ved hendes Haand og hørt hendes Aandedræt, og kendt, om hun virkelig var tilstede. Eller om det blot var min egen, pludselig syge Fantasi, der slumrede derhenne i saa skøn en Skikkelse.

Omend jeg ikke kunde se hendes Ansigt tydeligt, thi, skøndt hun hvilede paa sin Ryg, havde hun drejet Hovedet til Side paa Puden — kunde jeg dog se, at hun var saare skøn. De tunge Øjelaag laa, svagt buede, som to hvide Jasminblade over hendes Søvn; et næsten umærkeligt Smil, barnligt og forkælet, bandt hendes fine Mund.

Ganske forglemmende det gaadefulde i hendes Nærværelse her — ja forglemmende alt uden en usigelig Følelse af Ømhed og Beundring, blev jeg staaende og stirrede paa hende. Hvor sov hun roligt og trygt — altfor roligt, syntes jeg . . .

Jeg bøjede mig dybere over hende — og foer tilbage.

Min Gud! Hun var jo død! Jeg følte Kulden fra hendes hvide Ansigt, inden jeg kom det nær.

Jeg vilde løbe ud — kalde Folk til Hjælp — men det var, som sugedes mine Fødder fast til det Sted, hvor jeg stod. Og, uden at grunde mere, blot vidende, at hun var her og sov sin sidste, dybe og uskyldige Søvn her i min Nærhed, gled jeg ned paa Gulvet ved hendes Side, og græd.

Jeg var kun atten Aar, og havde alt mistet tre usigeligt kære. Og jeg syntes nu, med eet, at Tabet af denne unge Kvinde, som jeg aldrig havde set før, og om hvis Tilværelse jeg ingen Anelse havde haft — at det var som hin Draabe, der giver Smertens Bæger den Overflod, som det ikke kan rumme. Jeg syntes med eet, at ogsaa hun havde hørt til mine kære, ja, at hun fra Fødslen havde hørt mig til, som jeg hende.

Ensom i det store skumle og tyste Hus i Skovene ved Värmullens Bred, sad jeg her, Time efter Time, og vaagede og græd hos den døde. Udenfor sukkede de tørre Birkes Løv ved Bislagets Dør, Maanens og Nattens Kulde krøb ind til mig gennem den lukkede Rude. Nede under mit Vindu i Plænen sad Engknarren endnu og skræppede paa sit: „Regn! Regn! Regn!“ Blomsternes oversøiske Duft af Vin og Kryderier trængte ind til mig gennem Nøglehullet og Fugerne i de gamle Trævægge.

Og mit Hoved blev tungt af Graad og Duft og af Vaagen.

Jeg veed ikke, naar jeg sov ind. Men da jeg slog Øjnene op igen, fandt jeg mig liggende i min egen Seng, sitrende i den

Digitized by Google

kolde og fugtige Luft. Morgenlyset var i Færd med at bryde gennem Ruden.

Jeg saa hastigt, endnu forvirret af Søvnen og af en ny Sorg, som langsomt kom frem til min Bevidsthed, hen til den modsatte Væg. Og saa i dette Øjeblik Sengen med den unge Pige allerede som et halvt udvisket Billede sitre og opløse sig; jeg saa Væggen bag hende blive synlig som gennem et transparent Maleri i en Rude. Og paa faa Sekunder var det hele borte. Som havde det aldrig været til.

Bedrøvet og endnu omtaaget af denne lange og sælsomme Nat, stod jeg op og klædte mig paa; mens jeg slog Ruden tilbage, og lod den kølige Morgenluft strømme ind. Jeg var endnu fuldt og fast overtydet om, hvad jeg havde set, og fyldt af Sorg og Undren over, hvorfor og hvorledes dette kunde ske, just med mig.

Men efterhaanden som jeg lod Vandets Kulde overrisle mig, og saa hvorledes Solen og Morgenblæsten lod Løvet derude lege ind paa min Væg — begyndte atter min unge Livstyrke og Forventning med Hensyn til Fremtiden at gøre sig gældende.

Desuden, tænkte jeg, kunde jeg ligesaa godt først som sidst, forsøge paa at glemme det hele, thi jeg vilde dog aldrig faa nogen anden levende Sjæl til at tro paa min Beretning, om jeg vilde lette mit Sind ved at delagtiggøre ham i denne Nats Hændelser.

Og allerede længe inden Drengen — som foruden sine Funktioner som Portier, tillige viste sig at besidde en Skytskarls Egenskaber — var naaet den første halve Mil frem med Karjolen, hvori jeg befandt mig — havde jeg med en rask Beslutning kastet hele Skylden for mit Mareridt, som jeg nu benævnede det, over paa den stærke, engelske Porter i Forbindelse med det ubehagelige Indtryk, som den fremmedes Ansigt nede i Spisesalen havde gjort paa mig. Og jeg samlede som i et Ryk alle mine Tanker om det nye og ukendte, som jeg, gennem Blæst og Lysstrømme, for fuld Kraft foer frem imod, paa denne straalende Augustmorgen.

Solen stod højt paa Himlen da jeg ved Nitiden naaede frem til den gamle Edebæk Gaard ved Klarelven.

Det var en meget gammel firkantet Træbygning, ligeledes i to Etager, med en temmelig afslidt tjærebrun Farve og med hvidmalede Vinduer. Foran Indgangsdøren var der en afsveden og sørgelig Græsplæne med en skæv Flagstang; i Jasminbusketterne paa hver Side stod en Række Halmbistader. De lignede med deres spidst tilløbende Tage en Miniaturlandsby af Negerkraaler. Fra Stentrappen saa man over en lav Tujahæk og et Stykke Eng Klarelven spille forsølvet ude i Solen. Paa dens modsatte Bred tegnede Ekshärads lange og blødt svungne Bjærglinier sig laaddenbrune mod den blaa Luft.

Jeg fik en meget venlig Modtagelse af min Principal, der, rystende utaalmodigt paa Hovedet, afskar mine Undskyldninger for at jeg ikke, som efter Bestemmelsen, var ankommen allerede i Gaar Aftes.

Den gamle Oberst havde et gustent og kummerligt Udseende, som om den gule Febers Sot havde hærget ham. Skøndt han kun var i Slutningen af Halvtredserne, saa han ud, som var han længst ude over Støvets Aar, med sin lange, magre og vaklende Skikkelse.

Et Par purunge Pigebørn i ankelkorte og stærkt brogede Kjoler puslede omkring ham og løb hen og kælede for Skytshesten og holdt Sukker i deres flade Hænder ind under dens Mule. Den ældste af Døtrene der kom til Syne bag Faderen, rakte mig med megen Ynde Haanden, idet hun slog sine store, sorte Øjne op paa mig i et hastigt Blik. Det var af disse bløde og straalende Øjne, hvis Udtryk synes at gemme i sig hele Ansigtets Liv, der slukkes som et Lys, idet Øjelaagene atter falder til over dem.

Hun havde et meget stille og ladt Væsen, og jeg tror, at jeg de første Par Dage ikke

Digitized by Google

hørte hende sige ti Ord. Men medens hendes Søstre smaapuslede og legede Tiden hen med Ting, der var dem ligegyldige i det Øjeblik, de slap dem — gik hun om og passede Husets Tarv, mens hun bar paa et hemmeligt Smil, som vidste hun om noget, der gav hendes Liv større Lykke end andres.

Jeg lagde snart Mærke til, at den gamle Oberst elskede sine Døtre meget højt — ja at de egentlig udgjorde hele Betingelsen for en forlænget Tilværelse med saa nedbrudt et Helbred som hans. Men paa samme Tid som han i en overordentlig Grad forkælede dem og saa vidt muligt opfyldte alle deres barnlige smaa Ønsker om at komme i Besiddelse af dette eller hint — paa samme Tid nærede han en forunderlig og sygelig Mistro til dem. Hvis det hændte at de ved Bordet udvekslede nogle Ord med dæmpet Stemme, løftede den gamle Herre, der var noget tunghør, strax Hovedet og strængte sig an for at lytte. Medens hans smaa syge og brune Øjne, hvori det hvide var gyldent som selve Ørkenfeberen, fik et lurende Udtryk. Som befandt han sig med eet paa utryg Grund, hvor der konspireredes mod hans Velfærd. Hvis han en Dag, svækket efter et Anfald, var nødsaget til at gaa tidligt til Ro, forhørte han sig altid først hos Døtrene, om de var hjemme, og han havde for Vane at lade dem kalde ind til sig, flere Gange i Løbet af Aftenen, og helst samlede, for at konstatere, at de var der alle tre.

Jeg saa heller aldrig at der kom nogen ung Mand i Oberstens Hus, og det eneste Sted, hvor det — skøndt uvilligt — var tilladt de unge Piger at tage hen om Aftenen, var hos Disponenten paa Götafors, som boede en Mil borte nedad Sundsjøn til, og kun havde fire jævnaldrende Døtre, men ingen Sønner.

Skøndt jeg for mit Vedkommende, af egenkærlige Grunde, var meget tilfreds med denne Ordning, navnlig med Hensyn til den ældste af Døtrene, Frøken Teresita — saa havde jeg dog ondt af de unge Piger, der virkelig levede et Klosterliv i deres eget Hjem. Og bestandig paa denne sørgelige og ensformige Feberkost, som den gamle Herres Helbred krævede. Idet Husholdersken, en aldrende Kvinde, som de havde medbragt fra Vesten, erklærede, at hendes Aars Skrøbelighed ikke tillod hende at servere à la carte „som paa et Hotel“, som hun kaldte det.

Den, der oftest benyttede denne karrige Tilladelse til Besøg, var til min Overraskelse Frøken Teresita. Det overraskede mig, fordi de unge og livlige Pigebørn fra Götafors, som jeg alt et Par Gange havde set i Oberstens Hus, langt snarere skulde synes at egne sig til Selskab for hans yngste Døtre, som, naar *hun* tog bort, stedse maatte blive hjemme hos Faderen. Thi det var hans udtrykkelige Ønske, at de aldrig alle forlod ham paa een Gang. Og da Teresita var hans Yndlingsdatter, hvem han nødigst, selv for nogle Timer, gav fra sig, maatte de stedse være to om at gøre Fyldest for hende.

Den gamle Oberst var i det hele ingenlunde nogen let Herre at omgaas. Den lange, amerikanske Tjener. George, tilbragte sine Dage, nu i det begyndende Efteraar med, snart at dynge Birkeved i de store Kaminer i Dagligværelserne — og snart at tage det bort igen, efter Oberstens Befindende. Dette sidste, der var vanskeligt nok, foretog han sig med et Par af de lange Hager, som vi anvendte til Tømmeret nede ved Elven. Idet han ved Hjælp af disse fik de halvforbrændte og flammende Birkeknuder baxet ud paa en Jærnrist, som han saaledes kunde bære til og fra flere Gange i Løbet af en Time. Lige saa mager og med samme slingrende Gang og nøjagtig samme Legemsbygning som sin Herre, kunde man, naar man ikke saa hans Ansigt, have an-

Digitized by Google

taget ham for en yngre Broder til Obersten, der af en eller anden Grund var kommen i et tjenende Forhold til ham.

Dèr sad saa i Skumringen den gamle Herre, gusten og mismodig, med altid rystende Hænder og med Silkekalotten over det sølvstraalede Nakkehaar, og stirrede med sine gule Feberøjne ind i Kaminens Ild. Medens de to smaa Døtre laa som tæmmet Smaavildt paa Tigertæppet ved hans Fødder i deres brogede og insektlette Silkestoffer, og turde næppe puffe og hviske til hinanden uden en Gang imellem at sige højt: „Vi talte kun om hjemme, Pappa.“

Teresita holdt altid til henne ved Vinduet, hvor hun over den lave Tujahæk saa Klarelvens hvide Bølger rinde i Maanelyset. Af og til besvarede hun, uden at dreje Hovedet, et ligegyldigt Spørgsmaal, som Faderen rettede til hende. En enkelt Gang kunde hun tilføje, i en sarkastisk, let ærgerlig Tone, som viste, at hun havde gennemskuet ham: „Jo, du kan være ganske rolig, Pappa. Jeg er her.“ Hvorefter den gamle med et træt Suk atter faldt i Tanker over Ilden.

Ogsaa Oberstens hyppige Sygdomsanfald lagde som en Dæmper over alt Liv i dette Hus. De kunde komme over ham, bedst som han sad i en Samtale eller jeg var i Begreb med at afgive en Beretning angaaende Tømmeret og Regnskaberne. Saa kunde han sove ind, pludselig, i et Smil, mens hans Hoved blev tungt og vaklende i det stive Halsbind, og Hudfarven paa hans Ansigt syntes at blive en Nuance gulere.

Undertiden varede disse Anfald af Søvn blot nogle Timer, men til Tider kunde de strække sig over et helt Døgn, ja endog to Dage, uden at han i den Tid tog Næring til sig eller blot aabnede Øjnene mere end et Minut ad Gangen.

Paa saadanne Aftener syntes Huset og hele den gamle Gaard som en aaben Grav. De to yngste søgte da gerne hviskende og paa Taaspidserne bort fra Sygestuen og fik George til at køre dem over til Disponentens. Og der var nu ingen anden Lyd end Elvens enstonige og lange Sus, Bjærgfinkens klagende Pippen ude i Tujahækken, og det udbrændte Birketømmers Skred i Asken.

Mærkeligt nok kom Anfaldene ikke sjældent over ham i fri Luft, saa at den gamle Herre aldrig fik Lov af Døtrene til at foretage Ride- eller Køreture alene. Thi gik de end i alle andre Ting som Børn i den gamle Herres Ledebaand, saa krævede de til Gengæld paa dette Omraade fuld Underkastelse. Hvad der dog ikke forhindrede Obersten i, naar han kunde se sit Snit, at luske sig til en Inspektionstur til Hest alene nede ved Tømmerfløtningen. Forøvrigt var det meste af, hvad der angik Forretning, selv de store Opkøb og Gensalg af Skovstrækninger, ham temmeligt ligegyldige Ting. Idet han i eet og alt stolede paa sin juridiske Konsulent, hvem han lod afgøre alt fornødent med Ingeniøren, der ledede det praktiske Arbejde. Og til hvem han ligeledes i Reglen henviste mig med Regnskaber og Maalnoteringer.

En Dag ved Middagshordet, da Teresita drejede Hovedet, slog det mig med eet, at jeg havde set hende før, engang i Tiden.

Jeg søgte tilbage i min Erindring til min afdøde Søsters unge Veninder — men fandt hende ikke. Hvorledes skulde det forøvrigt ogsaa være muligt? Hendes Fader var jo først for et Aars Tid siden kommen her til Landet. Men jeg syntes pludselig, at vi ligesom var kommen hinanden nærmere. Og jeg rykkede uvilkaarligt min Stol en Kende tættere til hendes ved Bordet, og blev meddelsommere overfor hende.

Men denne hemmelige Sympathi syntes ikke at være gensidig. Hun svarede mig meget venligt, men med nogen Forundring i sine bløde Øjne, der dog bestandig beholdt deres lille, løndomsfulde Smil. Som beroede hendes hele Tilværelse paa en skjult og stille Glæde. Maaske var der i dette Smil

Digitized by Google

tillige et Glimt af en nysgerrig Iagttagelse af min altfor aabenlyse Forelskelse.

— En Dag i Oktober havde jeg staaet flere Timer i Træk paa en Tømmerflaade ude i Elven og noteret Maalene op. En Dreng, bevæbnet med en lang Pigkæp, stagede Stammerne ind til Bredden, hvor en Assistent slog Maalejærnet om dem og raabte Tommetallet op til mig. Hvorpaa han med en Øxe huggede Ejerens Mærke i dem.

Det var blevet Skumring, inden vi blev færdige for den Dag, og jeg var temmelig forkommen af Oktoberkulden og den klamme Elvtaage, der kom dansende i lange, slingrende Søjler hen over Vandfladen,

Jeg gik op paa mit Værelse og klædte mig om, og da Ilden i min Kakkelovn var gaaet ud, gik jeg ned i Dagligstuen for at faa lidt Varme i Lemmerne foran den aabne Kamin.

Stuen var tom, og der var ikke tændt Lys. Jeg tog en Cigaret frem af Etuiet og tændte den, og lænede mig tilbage i Oberstens gamle Læderlænestol. Men, trods den dybe Stilhed, hvorigennem kun Elvens Sus hørtes, fornam jeg med eet, og med en mig selv uforklarlig Gysen, at jeg var ikke ene herinde.

Jeg drejede Hovedet og fik ganske rigtigt Øje paa Frøken Teresita, der laa og sov paa Divanen henne i Hjørnet, med Nakken hvilende paa en Pude.

Opfyldt af en Trang til engang i Ro at faa Lov til at betragte hende, uden den Følelse af Forlegenhed, der stedse betog mig i hendes dyrebare Nærhed — listede jeg mig nærmere. Men, idet jeg bøjede mig over hende, og blev hendes Ansigt vaer — fattedes jeg som af et kvælende Greb indvendig fra i min Strube — jeg syntes jeg maatte skrige for at faa Luft — men fik kun en svag Klagelyd frem, der blot naaede mine egne Øren.

Det var hin unge Kvinde, hvem jeg havde set ligge død paa Sengen i det frem-mede Rum i Skovene ved Värmullens Bred.

Skøndt hin Klagelyd, som jeg mente, kun havde naaet mine egne Øren, slog hun et Øjeblik efter Øjnene op og smilte sit søde, uendeligt besnærende Smil.

Jeg stammede en Undskyldning — jeg ved ikke selv, hvad jeg sagde — Ordene smuldrede som Støv paa mine Læber. Og jeg var paa Nippet til at briste i Graad som hin Nat.

Hun rejste sig op. „Ja, De skal virkelig ikke tage Dem det nær," sagde hun og lo, en stille, fornøjet Latter, „jeg er ingen Haremskvinde. De maa saa godt se paa mig. Ogsaa naar jeg sover." Hvorpaa hun rejste sig og gik frem i Stuen for at tænde Lampen.

— Men fra denne Aften forekom det mig, som levede jeg Side om Side med en Afdød — som havde jeg engang, i altfor unge, altfor tidlige Aar, elsket en Kvinde, der skulde blevet min, men som var død, inden vi fik levet vor Ventetid til Ende. Det var mig, som vandrede hun dèr, som et altfor levende, altfor smerteligt Minde, og dog for uvirkeligt til at turde omfatte med et jordisk Begær. Men paa samme Tid følte jeg det, at heller ingen anden turde nærme sig hende. Som et Taagebillede skulde hun vandre over Jorden, til Døden anden Gang og for Alvor opløste det; og jeg skulde se Livet afspejle sig gennem det, som gennem et Billede i en Rude.

Men, alt som Dagene gled, begyndte det gaadefulde i dette skønne og saa inderligt elskede Væsens Tilværelse her og nede ved Värmullens Skove, at lægge sig som et sygt Tryk over mine Tanker. Der var Tider, hvor jeg tvivlede paa, at jeg selv længere hørte til de levendes Tal eller om ikke vi begge, den unge Pige og jeg, førte en fortsat Existens mellem Mennesker og Omgivelser, hvor vi ikke mere hørte hjemme. Den mindste uventede Lyd, der løftede sig, i

Digitized by Google

Gaarden eller det tavse Hus, ja selv Klangen af de hverdagslige Stemmer, kunde til Tider faa mig til at fare sammen og blive ond.

Det var paa saadanne Aftener, hvor Teresita og jeg sad ene i Dagligstuen, efter at den gamle Oberst var gaaet til Ro, og Søstrene taget paa Besøg. Der sad vi da ene, den unge Pige og jeg, og, medens jeg vendte Bladene i min Bog, følte jeg hendes tavse og smilende Nærværelse derhenne ved Bordet, hvor hun sad med sit Sytøj, som stod et usigeligt elsket Minde bag min Stol og lagde Haanden over mine Øjne.

Ofte hændte det, at Søstrene kom ned og stod vippende ude paa Tømmerstokkene i deres lange, raslende Regnkapper, med Hænderne drengeagtigt begravede i Lommerne, mens de lod Haartjavserne flyve sig om Hovedet. Naar vi da fulgtes ad hjem, følte jeg ofte en ubeskrivelig Trang til at tale til dem om Teresita, blot faa dem til at nævne hendes Navn. Men bestandig var det mig i sidste Øjeblik umuligt at faa Ordene frem. Ja, jeg følte endogsaa som en fysisk Lammelse i Tungen, naar jeg vilde udtale hendes Navn.

En Dag da vi saaledes vandrede hjem sammen i en stærk Blæst, fortalte den yngste af Pigebørnene mig med en vigtig Mine, og medens hun samlede Haaret i Nakken med sine røde, forfrosne Hænder, at Teresita snart en Eftermiddag skulde besøge sin Kæreste. Ganske roligt stod hun dèr, mens hun stak Underlæben frem og holdt Haarbaandet mellem sine Tænder, og fortalte mig, at Teresita — *min* Teresita – var forlovet! Det vilde sige bundet til en anden!

Jeg blev forfærdet, oprørt. Hvorledes — var hun da ikke min? Eller havde hun ikke været det? Havde jeg ikke, jeg ene, vaaget og grædt en Nat ved hendes Leje? Vistnok var hun ikke selv vidende om det, nu. Aa, men hun maatte blive det engang, før eller senere.

Jeg stansede og stirrede uforstaaende paa den unge Pige. Hun lo, idet hun med en rask Haandbevægelse snurrede Baandet om Haartoppen og bad mig række hende Hatten, som jeg havde holdt imens.

„Ja, men — er det saa mærkeligt da?“ spurgte hun og lo igen. „Har De virkelig aldrig hørt noget lignende før, Hr. Tørne? Det forekommer meget ofte, at unge Piger besøger deres Forlovede, kan jeg sige Dem!“ tilføjede hun vigtigt. „Aa, Teresita er tit hos sin. Men Pappa tror naturligvis at hun bare er ovre hos Disponentens, forstaar De nok.“

Men nu kom Søsteren, der havde gaaet et Stykke foran, hen til os.

„Hr. Tørne, sagde hun, „jeg beder Dem meget indtrængende om ikke at omtale dette for Pappa. Eller i det hele taget nævne nogetsomhelst der kunde hentyde til det, De har hørt. Han ved ikke noget om det, nemlig. Og han kunde gærne faa et meget slemt Anfald i den Anledning. Pappa siger altid, at han vil beholde os hjemme hos sig. Det er saadan en Idé af ham, forstaar De.“ Hun trak paa Skuldrene. „Maggie er ogsaa altid saa sladdervorn af sig.“ Og hun sendte Søsteren et vredt Blik forbi mit Ansigt.

Jeg spurgte ikke om, hvem Teresitas Forlovede var. Hvad vedkom det mig? *Jeg* vilde i alle Tilfælde ingen anerkende. —

Jeg gik om den følgende Tid i en feberlignende Tilstand af Uro og Sorg. Jeg følte mig forraadt, ubodeligt krænket af denne ubekendte, der optraadte med Krav paa min Elskedes Liv.

Men snart tænkte jeg, med et sygt Smil, at det hele jo var ganske umuligt, utænkeligt. Hvorledes kunde hun, som jeg elskede og ved hvis Dødsleje jeg havde vaaget og grædt, nogensinde komme til at tilhøre nogen anden?

— Vinteren kommer tidligt i disse nordlige Egne ved Klarelven. En vakker Mor-

Digitized by Google

gen finder man Grøntsagerne frosne under Mistbænken, og næste Dag vaagner man op ved, at det første, hvide Snelag lyser ind i Værelset under Rullegardinets Sprække.

Allerede i Slutningen af Oktober kom dette Aar med Frost og Sne, og ind i November havde vi Slædeføre.

En Dag lige ved Middag, da Obersten var gaaet til Ro efter at have indtaget et stort Kvantum Kinin, hvad han undertiden gjorde, naar han mente at kunne mærke et Anfald nærme sig — kom Maggie ud til mig paa Tømmerflaaden. Og, uden at lade sig anfægte af, at jeg samtidig maatte høre efter Ingeniøren, der ustandseligt opraabte Tømmermaalene, hviskede hun med hemmelighedsfuld og vigtig Optagethed: „Teresita skal i Eftermiddag køre ned til sin Kæreste. Det er nu en hel Maaned siden hun sidst saa ham. Tænk Dem dog blot, Hr. Tørne — en Maaned! For Pappa har været saa utrolig mistænksom. Og fundet paa alle mulige Paaskud lil at holde hende hjemme, hver Gang hun vilde over til Disponentens. Det er ligesom han har anet Uraad. Men i Aften spørger Pappa ikke efter hende. Han har sagt, at han vil ikke forstyrres. Men — *hvis* han alligevel skulde gøre det, saa maa De hjælpe os, Hr. Tørne, med at sige, at Teresita har lagt sig, fordi hun havde Hovedpine. De vil nok, ikke sandt? Selv om det ogsaa er Usandhed. For Teresitas Skyld?“ Hendes Stemme var meget bønlig, og hun saa op paa mig med sine frostblanke Øjne straalende af Taarer.

„Men,“ vedblev hun, „hvis det skulde være, at Pappa alligevel finder paa at han vil ind og se til hende — for han kan have saa rent ubegribelige Kræfter, selv om han er syg, naar han tror, at der er noget mistænkeligt i Gære — saa maa De forhindre det. Det er bare ned til Hagfors. Hun er her igen ved Midnat. Og George kører for hende som sædvanlig. Og han er tavs, ved De nok.“

Jeg blev ude af mig selv af Angst. „Til Hagfors?“ raabte jeg, og, forglemmende alt om mig, mens Ingeniøren uforanderligt opraabte Tal efter Tal, uden de blev nedskrevet, spurgte jeg forfærdet: „Ja, men hvad vil dog deres Søster paa Hagfors? Hun kan ikke komme dertil — sig hende — nej, nej — men — hvad *vil* hun dog paa Hagfors?“

Den lille stirrede paa mig. „Hvad hun vil — men Gud, Hr. Tørne — hun vil besøge sin Kæreste, har jeg jo sagt Dem! Og naar han boer paa Hagfors, gad jeg nok vidst, hvor hun ellers skulde tage hen?“

Og med en fornærmet Mine sprang hun ind paa Bredden og spaserede bort med Hænderne i Lommerne uden at værdige mig et Blik mere.

Det havde ikke været meget klart Vejr den Dag, og Mørket faldt allerede ved Tretiden.

Da jeg Kl. $4^1/_2$ gik igennem Haven og aabnede Grinden for at gaa ned til Elven igen, saa jeg, at Drengen var i Færd med at trække Slæden frem. Han gik derpaa ind i Stalden og kom tilbage med Chieftain, den nye, graa Hingst, som Obersten havde købt for kun et Par Uger siden, og som var et ualmindelig kraftigt og uregerligt Dyr, med nogle vilde og fremstaaende Øjne, der havde en saa lyseblaa, menneskelignende Farve, som jeg aldrig før har set hos noget Dyr.

„Frøken Theresa“, sagde jeg, idet jeg nærmede mig, og jeg følte, at min Stemme rystede. „De giver vel ikke Deres Samtykke til, at George i Aften lader det vilde og uberegnelige Dyr spænde for Slæden?“

„Jo,“ sagde hun og smilede, »det er netop efter *min* Ordre, og ikke efter Georges. Chieftain er slet ingen uregerlig Hest. Det er netop et udmærket Dyr, blot man forstaar sig paa det. Og De vil vel ikke nægte, at Georges forstaar det.“

Den lange Amerikaner var i Virkeligheden

Digitized by Google

den eneste, der havde Magt over Hesten, men alligevel var jeg langtfra tilfreds med, at den skulde spændes for denne Slæde, der i Aften bar et, for mig saa dyrebart Indhold.

Men da Teresita ikke lod til at ville indlade sig paa nogen videre Debat, og desuden alt skulde gaa saa hastigt og stille for sig som muligt, af Hensyn til Obersten — trak jeg mig tilbage til Tujahækken, for i Skjul af denne at se hende køre bort.

Jeg saa nu et Øjeblik efter den lange George komme ud fra Huset, knappet i Skind til Halsen og med sin slentrende og dovne Gang, gaa hen og tage Tømmerne fra Drengen. Det forekom mig, som studsede han et Øjeblik, da han saa, at det var Chieftain, der skulde køre — men i næste Nu sprang han i et Sæt op paa det lille, fritsiddende Bagsæde, og arrangerede sig omhyggeligt med Tømmerne uden om Frøkenens Hals, idet han bøjede sig, ligesom spørgende frem bag hendes Nakke.

„Til Hagfors — naturligvis!“ hørte jeg hende sige med nogen Undren, skøndt hun øjensynligt dæmpede sin Stemme.

I det samme satte Slæden sig i Bevægelse og gled uden Bjælder eller Klokke, som en knirkende Sko, ud over det glatte og faste Snelag, hvor den slugtes af Skovmørket. Medens den syntes forsigtigt at trække den smalle Vej som et hvidt Baand efter sig.

Jeg havde næppe set Slæden forsvinde ind i Skoven og Mørket, før jeg, der hidtil med forholdsvis Ro havde set til — med eet blev grebet af en isnende Angst over, hvad jeg havde ladet ske. Nu, da jeg ikke længer saa for mig Teresitas rolige og sarkastiske Smil, der sagde mig, at her raadede hun, syntes jeg med eet, at jeg havde kunnet forhindre denne Færd.

Gemte ikke Hagfors bag sine skumle og fugtige Mure min Elskedes Skæbne? Stod ikke dér Døden, som Værten i sin Dør, og tog imod med aabne Arme? Det, at hun skulde til sin Fæstemand, opfyldte mig ikke mere. Jeg troede simpelthen ikke paa det. Det var jo umuligt. Hvorledes kunde en Kvinde som Teresita tilhøre to? Det var noget, Søstrene havde villet gække mig med. Formodentlig havde hun en Veninde dernede paa Bruget. Det var det hele. Kun Stedet og hin forfærdelige Nats Oplevelse var i mine Tanker.

Hun havde jo ganske vist ogsaa før været der, efter Søstrenes Beretning. Men da havde jeg intet vidst om det. Aa men nu — denne Aften — var det ikke just af den Grund kommet til min Viden, for at jeg skulde forhindre det?

I et Spring var jeg inde i Huset og kom i min Pels. Det var kun fem Minutter siden de var kørt, og jeg vidste en Vintervej gennem Skoven, som over Moser og Myr førte ud til Hovedlandevejen et betydeligt Stykke fremme. Saa at jeg, selv uden at løbe hele Tiden, maatte kunne indhente Slæden og støde sammen med dem paa mindre end en Time.

Alt som jeg løb frem, undredes jeg forresten over, at ikke George selv havde tænkt paa denne Genvej. Jeg vidste, at han kendte den, thi vi havde talt sammen om den engang. Men maaske holdt han ikke af at styre den vanskelige Hest mellem alle de Sten og Tuer, der gjorde Terrænet ujævnt herinde i Tætningen.

Men, Gud være lovet, at han ikke var slaaet ind paa den. Just dette satte mig jo i Stand til at naa dem. Aa, jeg vilde trygle hende om at opgive sit Forsæt, om at vende hjem igen sammen med mig. Ja, i Tilfælde af, at alt skulde bero derpaa, vilde jeg se mig nødsaget til at røbe for hende hin Oplevelse i den usalige Regnnat for tre Maaneder siden.

Jeg ved ikke selv, paa hvilken sær og ujævn Maade jeg kom frem. Snart satte jeg afsted, saa mine Fødders Løb lød som en Hests Stampen over Sneen, og jeg hørte

Digitized by Google

mig hvæse efter Luft, men som var det et fremmed Væsen, der ikke kom mig ved, men blot fulgte den samme Vej som jeg. Snart gik jeg i jævnt Vandretrav med alle Pulse hamrende og med Smerter i mit Bryst efter Jaget. Jeg gled, snublede og kom op igen, og blev slynget i et Spring fremover af Trærødderne, der krøb tværs over Vejen under Snelaget; Granernes Naale klorede mit Ansigt og lod en Duft af Tin og raa Kulde tilbage. Oppe mellem de grønne Fyrreduske saa jeg under Løbet Sneuglen sidde og lurende dreje sine melankolske Øjne. Den fremstødte en lang og træhul Tuden efter mig, som prøvede den en forstokket og ubrugelig Ocarino.

Af og til standsede jeg et Minut for at lytte gennem Snetystheden, om ikke den knirkende Lyd af Slædemederne skulde være kommen mig nær.

Uden jeg ret vidste af det og førend jeg havde ventet det, befandt jeg mig pludselig paa Hovedvejen, idet Tværstien løb sammen med den i en Vinkel. Og næsten i samme Øjeblik blev jeg Teresitas Slæde var, der kom ilende som et lille, sort Punkt højt oppe paa Vejen.

Det blev større — nu lignede det en Ulv, der kom slingrende ned gennem Skoven.

Da den kom nærmere, saa jeg, at Slæden virkelig slingrede mærkeligt, og, uden at faa Øje paa mig, der var bleven staaende under en Gran, hvor Vejene løb sammen, drejede nu Teresita sig og raabte tilbage til Kusken: „Hvorfor lader du dog Hingsten slingre saadan med Slæden, George?“

Men til min Skræk saa jeg George selv i samme Øjeblik begynde at slingre og vakle i Sædet, som om han kunde være beruset eller syg.

Uden at tænke paa, at Teresita jo intet vidste om min Nærværelse, sprang jeg til og naaede Slæden i det Nu, George tabte Balancen og gled ud af den og ned i Sneen, hvor han faldt paa sin Ryg. Medens Teresita, der aabenbart mente, at det var et Overfald, udstødte et hvinende Skrig og drev Hingsten frem med Pisken. Som i et Lynglimt saa jeg i samme Sekund med Forfærdelse, at det var Oberstens liggule Ansigt, der dybt sovende hvilede under Maaneskæret paa Sneen.

Men i det samme ser jeg Chieftain, rasende og sky ved Teresitas Skrig og Piskeslaget, stejle, idet den løfter sig paa Bagkroppen, saa dens Legeme staar lodret for Slæden — og, inden jeg kunde faa grebet Tømmerne, der slæbte i Sneen, faldt den atter forover i et Spring og foer frem med den lette Slæde, slingrende som en Garnrulle efter sig.

I et Fortvivlelsens Spring var jeg efter den. Jeg vilde berolige hende — jeg vilde raabe: „Det er mig — det er mig, Teresita —“ men af al Magt bekæmpede jeg min Angst for ikke at skræmme Dyret yderligere ved nogen Lyd. Ogsaa Teresita maatte af samme Grund have opbrugt al sin Villiestyrke, thi jeg hørte nu intet Skrig mere, blot at hun rastløs, øjensynlig i Angst for sin Forfølger, hidsede Hesten frem.

Hvorledes skulde jeg kunne naa ind paa dem — og hvor langt kunde vi endnu være fra Hagfors — og vilde Dyret blive stanset dèr — eller vilde den fortsætte — muligvis styrte sig paa Hovedet ud i Elven —

Det var som om en ny og ukendt Kraft i mig drev mit Løb op til det umulige; tilsidst følte jeg det, som svandt Jorden under mine Fødder, som svævede jeg fremad, ved Luftpresset af min egen forcerede Bevægelse.

Nu var jeg ikke en Snes Meter fra Slæden — i det samme hørte jeg en splintrende Bragen, som en Øxes Slag mod en Træbul, der springer i Splint. Hvorefter al Lyd, uden en Hests galopperende Stampen, forsvandt.

Og i samme Øjeblik styrtede jeg uden Bevidsthed forover paa mit Ansigt.

— Jeg vaagnede med en knugende Smerte

Digitized by Google

i Brystet af den voldsomme Anstrengelse, og jeg følte Blodsmag paa Tungen.

Jeg fik mig rejst med Besvær og vaklede langsomt frem. Jeg fandt ved hvert Skridt Slædesplinterne spredt i Sneen. Den røde Tømme med de smaa Perlemorspailetter randt som en Blodstrøm gennem alt det hvide. Tjenersædet stak frem som Puklen af en Kamel, hvem Ørkensandet har begravet. Jeg fandt en lille, sort Silketaske, som jeg kendte. Med et broget Broderi af to Paradisfugle paa en Citrongren. Jeg tog den mellem mine Hænder, som havde den været selve min Elskedes Haand.

De havde bragt hende ind paa Gaarden. Jeg spurgte ikke efter Værelset. Jeg vidste det jo.

En fremmed Mand kom imod mig, idet jeg lydløst aabnede Døren. Det var hin frastødende Englænder fra i Sommer.

Han stirrede paa mig med Undren og Frækhed i sit stygge Ansigt. „Hvad vil De? Er De Lægen?“ spurgte han. „Hun er død. Hører De ikke — hun er død.“ Hvorpaa han atter klemte Døren til. Men bag hans Ryg havde jeg set min Elskede ligge derhenne paa den hvide Seng ved Vinduet. Jeg havde set hendes Fletninger, der var drueblaa i Maaneskæret, hvile over Sengekanten.

Og jeg gik bort fra Stedet og vidste, at det var vel, hun var død.

Jeg gav Besked og Ordrer angaaende Obersten. Og undrede mig selv over, med hvilken Ro jeg forklarede Kørselsuheldet.

Man forargedes over, hvorledes man kunde lade en saa svækket og nedbrudt Mand køre ene med en Kvinde gennem Mørke og Sne, og med en vild Hest for Slæden. Jeg lod dem forarges og røbede intet.

— Obersten fik aldrig at vide, hvad hans Datter havde haft paa Hagfors at gøre hin Aften. Han spurgte ingen, og ingen forraadte hende.

— Men i femten lange Aar holdt den gamle Herre sit elendige Legeme i Live, med en sjælelig Anspændelse, som ingen begreb. Man har fortalt mig, at i de sidste Aar, var det blot hans ranglende Benrad i et Overtræk, der mere lignede Pergament end Menneskehud, der vaklede om i Huset, og med sine syge, rottebrune Øjne belurede sine to Døtres mindste Skridt. Egnen kaldte ham: „Den Afdøde.“

— Men oppe i den gamle Edebæk Gaard ved Klarelven leger og pusler endnu to smaa, gamle Frøkener med Ting, der er dem ligegyldige i det Øjeblik, de slipper dem. Undertiden gaar de ned til Elven med bart Hoved og med Hænderne stukket ned i Lommerne paa de lange, raslende Regnkapper, der er sølvgraa som de sirligt krusede Lokker, der vifter om deres gamle Hoveder. Og de ser Træstammerne skubbes i Flugt ned ad Elvvandet, hvor de et Øjeblik rejser sig lodret i al deres Styrke og Vælde, inden de gribes og føres bort af Strømmen.

Og de gaar hjem sammen, mens de — for et Øjeblik uberørte af Tiden — hviskende betror hinanden, at de vil se at slippe bort paa Besøg i Aften. Og de griber sig i det — og ryster paa Hovedet og smiler, skamfulde for hinanden.

Digitized by Google

KJØBENHAVNS SØBEFÆSTNING *)

Af Kommandør J. H. SCHULTZ.

I denne Jubilæernes Tidsalder kan det vel have sin Berettigelse ogsaa at mindes et, som spænder ud over de almindelige Jubilæums-Aar, over et Tidsrum, hvor der har været Opgang og Nedgang, men hvor den 200-aarige Jubilar staar i en Udvikling og synes at have en Livskraft som aldrig før.

I Vinteren 1713 lagdes den første Grund til Københavns Søbefæstning til Forsvar af Byen mod Angreb fra de dybe Gennemsejlingsfarvande mellem Sjælland og Sverige. Et saadant Forsvar havde der ikke tidligere været Trang til, idet Byen var skærmet af Øer og Grunde, Adgangen til Havnen var smal og Sejladsen vanskelig. Men efterhaanden som Byen voksede nordud — omkring Midten af det 17de Aarhundrede anlagdes Citadellet „Frederikshavn" — blev der Mulighed for et Angreb mod Byen ved Bombardement fra Søsiden af den nordlige Del af Staden og Fæstningen.

Et saadant Bombardement fandt ogsaa Sted i Dagene fra den 26de til 28de Juli Aar 1700, da en forenet engelsk—hollandsk—svensk Flaade rettede et Bombardement mod Københavns Yderhavn, hvor den danske Flaade havde trukket sig tilbage for Overmagten. Bombardementet var dog uden nævneværdigt Resultat, men det havde aabnet Øjnene for, at her var én Fare, som maatte afværges; desuden indsaa man Nødvendigheden af at kunne beherske det smalle Indløb til Københavns Yderhavn, „Kroneløbet", saaledes at det ikke kunde forsænkes.

Imidlertid var den store nordiske Krig udbrudt med Krigserklæring af 28de Oktober 1709, uden at man havde gjort noget ved Forsvaret af København mod Søsiden. Krigslykken var vekslende, og i Aarene 1712—13 frygtede man i Danmark stærkt for et nyt Overfald paa København fra Skaane. Da der nu ikke var Tid til at bygge faste, fremskudte Værker, besluttede man at hjælpe sig med gamle, udrangerede Skibe, der blev satte paa Grund. Nogle faa hundrede Alen fra det Sted, hvor nu Fortet Trekroner ligger, sattes foreløbig de 3 Linieskibe *Trekroner* (hvorefter Fortet fik sit Navn), *Prins Georg* og *Charlotte Amalie* paa Grund i Løbet af Vinteren 1713, og paa det Sted, hvor Fortet Prøvesten nu ligger, sattes Fregatten *Delmenhorst* og en flydende Dok paa Grund for ligeledes at danne et Batteri.

Man fik dog snart Erfaring for, at det var en kostbar og besværlig Maade at lave faste Værker paa; thi Skibene, som ikke kunde blive ordentlig eftersete, raadnede hurtigt og blev ubrugelige, hvorfor de først grundsatte Skibe maatte erstattes af andre, saaledes at der efterhaanden ialt var grundsat 10 Skibe ved Trekroner og ved Prøvesten 6 Skibe foruden den flydende Dok.

I 1731, altsaa efter kun 18 Aars Forløb vedtoges det at sløjfe Trekroner, medens man endnu til 1744 holdt tre Skibe besatte ved Prøvesten, der først blev helt demoleret i 1767.

Den dygtige Greve *Frederik Danneskjold-*

*) Den væsentligste Del af denne Artikel er for Udviklingen til 1884 bygget paa Ingeniørkorpsets Jubilæumsskrift af 1884.

Digitized by Google

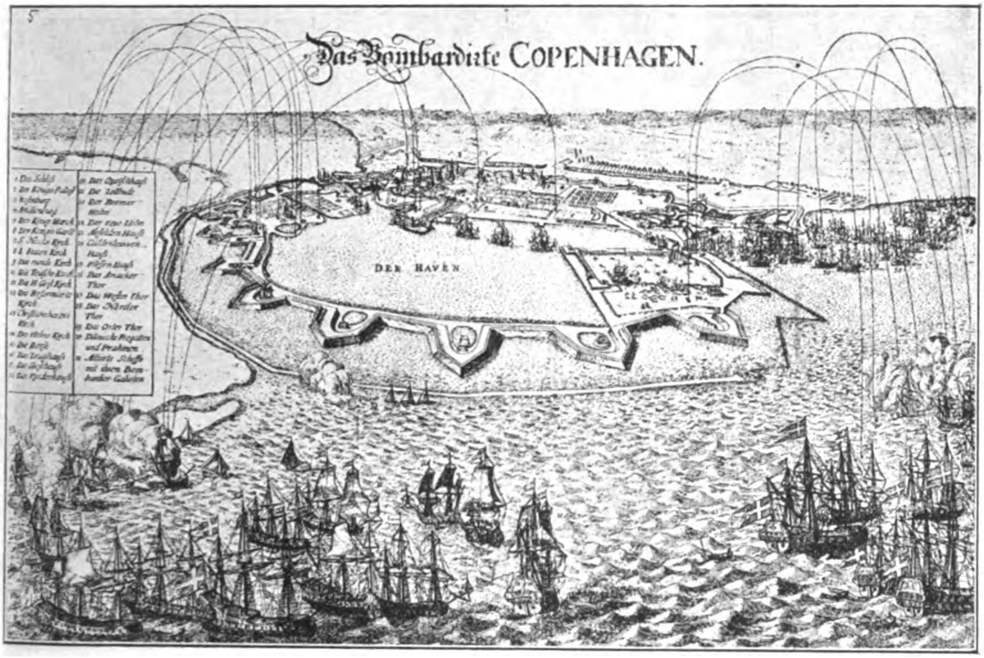

Kjøbenhavns Bombardement i Juli 1700.

Samsøe, der i Aaret 1735 var kommen i Spidsen for Flaadens Administration, indsaa at det var for dyr og utilfredsstillende en Maade at lave fremskudte Værker paa, og lod derfor udarbejde en Plan, hvorefter der anvistes 6 Pladser for Mudderoplag — der foretoges paa denne Tid store Oprensninger i Havnen for at udvide og forbedre denne — der skulde danne Grundlaget for faste Batterier til begge Sider af Kroneløb og Inderrenden, og foreslog desuden Estakaderækker ført uden om dem ind til Kalkbrænderiet og Batteriet Sixtus. Planen blev approberet i 1745, og det paalagdes ham i Forbindelse med Københavns Kommandant, General *Scholten*, at indkomme med Forslag til Forsvaret af det sydlige Indløb til Kongedybet og Kallebodstrand, i Forbindelse med hvilket han udarbejdede en Plan til dennes Uddybning.

Men Planen om Kallebodstrand gik i Stykker, vistnok fordi den blev sat i Forbindelse med en anden Plan til Drogdens Spærring for derved at tvinge Sejladsen paa Østersøen gennem Københavns Havn, og efter at Greve Danneskjold var bleven afskediget i 1746, blev hans Planer om det faste Forsvar af København mod Søsiden gemt hen.

En gammel Plan viser de førnævnte 6 Pladser for de nordlige Værker, hvoraf to paa de nuværende Trekroner og Lynettens Plads, og desuden tre sydlige Værker, hvoraf to paa de nuværende Prøvesten- og Mellemforts-Pladser.

Da Grev Danneskjold i 1766 igen fik Ledelsen af Marinens Administration, fremsatte han i Forbindelse med General *de Fleignet* et lidt ændret Forslag, som gik ud paa at anlægge syv Lynetter til begge Sider af Inderrenden, hvilket Forslag blev approberet den 28de Januar 1767 med det Tillæg, at der aldrig nogensinde maatte afviges eller noget Forslag gøres til nogen Forandring i denne Plan „under hvad Skin og Prætexte det end være maatte“. Der blev da anlagt en lille Del af den nordvestlige

Digitized by Google

Arm af den nuværende Lynette. Men videre kom det ikke; thi da Grev Danneskjold igen gik af samme Efteraar, og det udførte Arbejde blev noget beskadiget af Isen, foreslog en i 1768 nedsat Kommission at nøjes med at udlægge 8 Stykpramme paa de for Lynetterne bestemte Steder og at bruge Mudderet til en Udvidelse af Batteriet Sixtus, hvilket ogsaa skete.

De ledende militære Myndigheder var dog fuldstændig paa det rene med, at det var en meget mislig Sag for København ikke at have noget fast, fremskudt Søforsvar, og paa Forslag af General *Huth* indstillede Admiralitets- og Kommissariatskollegiet i Oktober 1775, at den i 1767 paabegyndte Ø skulde udvides, hvorimod Planerne om Trekroner og Prøvesten maatte opgives som for kostbare.

Dette Forslag mødte imidlertid ogsaa Modstand, særlig fordi det vordende Batteri ikke vilde kunne faa tilstrækkelig Understøttelse fra Citadellet og Sixtus med det daværende Skyts af ringe Rækkevidde, og for endelig at søge at faa en Ordning paa Sagen, blev der den 6te Januar 1777 nedsat den saakaldte *Defensionskommission* — der uafbrudt fungerede i 68 Aar, inden den blev opløst ved kgl. Resolution af 3dje November 1865 — med det Hverv at udarbejde Forslag med Overslag til hele Forsvaret mod Søsiden; Kommissionen var sammensat af Sø- og Landofficerer af forskellige Grader, men altid med en Admiral som Formand.

Kommissionen kom hurtigt til det Resultat, at Forsvaret mod Søsiden havde to Hovedopgaver at løse, nemlig: at umuliggøre en Forsænkning af Kroneløb og at forhindre et Bombardement fra Søsiden. Den førstnævnte Hovedopgave betragtedes som den væsentligste og fandtes kun at kunne opnaas ved faste Værker; den anden Hovedopgave maatte løses ved Hjælp af flydende Batterier, da Kanonernes Rækkevidde paa det Tidspunkt var altfor ringe i Modsætning til Morterernes, hvilken man satte til 4000 Alen. Men saa maatte man ogsaa have fremskudte Havne til de flydende Batterier, for at de kunde komme ud under alle Vind- og Strømforhold, og Defensionskommissionen foreslog derfor 2 Værker, ved Kroneløb — Trekroner og et paa Stubben — og et Værk omtrent paa Prøvestenens Plads, hvert Værk forsynet med en Havn for 5 à 6 Stykpramme, af hvilke der ialt foresloges anskaffet 12 Stkr. Desuden skulde den paabegyndte Lynette udvides til en Havn for et lignende Antal Stykpramme.

Indstillingen om Lynettens Udvidelse skete allerede den 18de Marts 1777, og Udvidelsen blev udført i Aarene 1777—79, hvorefter der opførtes en Bygning paa den nordvestlige Havnearm, som bærer Aarstallet 1780, og som staar endnu.

Det samlede Forslag om Københavns faste Søforsvar blev indgivet den 8de Juni 1784 og var eenstemmigt, hvad Batteriernes Plads og Størrelse angik, hvorimod der var megen Uenighed om Bygningsmaaden, og da Tiden trak ud og Enighed ikke kunde tilvejebringes, fik Kommissionen under 30te Juni 1786 Ordre til at være saa god at enes om et Forslag. I Oktober samme Aar blev det saa indsendt og gik ud paa, at Værkerne først skulde bygges af Pæleværk, bagved hvilket Mudderet skulde fyldes saaledes, at der erholdtes Brystværn m. m., og at der senere skulde inddæmmes foran Pæleværket, og Murene opføres, efter at der var udpumpet.

Der foresloges følgende Gang i Arbejdet med det til Disposition stillede aarlige Beløb:

	paabegyndes	Bolværk færdiggøres	Beklædning fuldendes
Trekroner	1787	1791	1811
Stubfort	1792	1796	1816
Prøvesten	1797	1801	1821

Digitized by Google

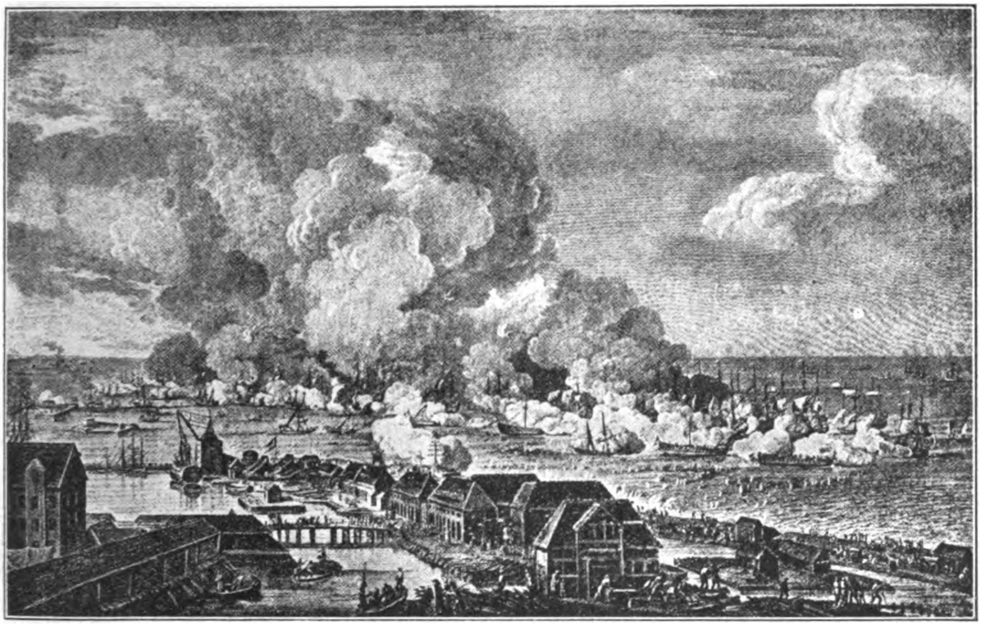

Slaget paa Rheden den 2. April 1801.
I Baggrunden til venstre ses Trekroner og Lynetten.

Tre Uger efter, at Forslaget var bleven indsendt, fik det kgl. Stadfæstelse, og Aaret efter paabegyndtes Arbejdet med Trekroner, hvilket synes at have skredet nogenlunde planmæssigt frem, saaledes at Bolværket og Opfyldningen bag dette har været fuldendt i 1792. Men derefter blev der ikke gjort noget ved Arbejdet, saaledes at til Trods for de hyppige optrækkende politiske Uvejr, der endte med den engelske Flaades Opsejling foran Københavns Søfront den 2den April 1801, paa hvilket Tidspunkt Opfyldningen af de tre Forter efter Arbejdsplanen skulde have været tilendebragt, var kun den ene af dem, Trekroners, nogenlunde tilendebragt. Bolværket her ragede 10 Fod op over Vandet, og bag det var der fyldt saa megen Jord, at der kunde opstilles 66 Kanoner; men disse havde kun Bolværkets øverste Del til Brystværn, og Beboelsesrum og Magasiner fandtes ikke. De to andre Værker var slet ikke paabegyndte.

Paa det bekendte Billede af Slaget paa Rheden den 2den April 1801 kan man se Trekroner i Baggrunden, og Billedet heraf svarer meget nær til den Tilstand af Fortet, som ovenfor er beskrevet.

Naar man ved, at dette usle Jordværk fremkaldte Lord *Nelsons* bekendte Udtalelse: „At angribe Defensionen nordfra vilde være at tage Tyren ved Hornene,“ og bevirkede hans berømte Manøvre med Opmarch sydfra gennem Kongedybet, kan man ikke lade være med at tænke paa, hvilken Indflydelse det kunde have faaet paa Historiens Gang, om man havde fulgt de ledende Militæres Raad og opført de faste Værker, som var foreslaaede for ca. 60 Aar af Grev Danneskjold, genoptaget som Forslag i 1766 og endelig fastslaaet ved kgl. Anordning i 1786 til at skulle være færdigbyggede i 1801. — Hvad vilde saaledes Nelson have gjort, hvis der for den søndre Fløj af Defensionslinien havde ligget et Fort af samme Slags som det, der laa for den nordre?

Straks efter Slaget begyndte man at op-

Digitized by Google

føre Brystværnet paa Trekroner, hvortil Jorden udgravedes fra Østerfælled, et stort Krudttaarn blev opført bag hver Flanke, og man besluttede midlertidig at erstatte det planlagte Prøvestensfort ved paany at grundsætte 3 Linieskibe, hvilket blev udført i Juli 1802. Dernæst maatte Defensionskommissionen ifølge Ordre fra Kronprinsen i Slutningen af Sommeren 1801 daglig afholde Møder, indtil den d. 7de September kunde indgive en ny Betænkning over hele Søbefæstningen med følgende Grundtræk:

a. 4 faste Værker vest for Kongedyb, nemlig foruden Prøvesten og Trekroner et Fort midt imellem dem og et Fort paa Stubben 16—1800 Alen nord for Trekroner, alle med Havne for Defensionsfartøjer;

b. faste Forsænkninger paa Middelgrunden langs Bombardementsgrænsen, der nu regnedes til 6000 Alen;

c. optagelige Forsænkninger, helst Skibe tvers over Løbene;

d. mange Morterer paa Værkerne for at forurolige Fjendens Skibe;

e. Operationer af den flydende Defension;

f. Artilleri til, at Flaaden, naar Bombardement alligevel ikke lod sig afvise, kunde forlægges til Langebro eller Kalleboderne, udenfor de fjendtlige Morterers Rækkevidde, hvormed der sigtedes til en Genoptagelse af Grev Danneskjolds Forslag til et dybt Løb gennem Kallebodstrand.

Ifølge Overslaget vilde Udførelsen af denne Plan medføre en Udgift af ca. 10 Mill. Kr. — men den blev aldrig udført, end ikke paabegyndt.

Ved Englændernes Ankomst i 1807 var Trekroner — det eneste paabegyndte af de vedtagne fire faste Værker — endnu ikke forsynet med Beklædningsmur, skønt der havde været arbejdet i 20 Aar og kostet over 2 Millioner paa det; det havde blot faaet Jordbrystværn, og Bolværkets Fod i Vandet var støttet af et Stenglaci. For at bøde paa Manglerne blev Trekroner støttet af Blokskibene „Mars" og „St. Thomas", samt af to Stykpramme paa hver 20 Kanoner; de tre Skibe ved Prøvesten blev understøttet af en Stykpram og et Flaadebatteri.

Derefter henlaa begge Værker urørte i 10 Aar, og først da Trekroners Bolværk paa dette Tidspunkt var aldeles i Forfald, tog man ifølge en kgl. Resolution igen fat paa Reveteringsarbejdet, som blev udført i de paafølgende ni Aar.

I 1828, 42 Aar efter at det første Forslag om tre faste Værker ved København var vedtaget, var kun det ene af Værkerne fuldført, og det endda i ret ufuldkommen Skikkelse, idet Trekroner egentlig først blev færdigt i 1836, hvor det fik sin fulde Armering. I Aaret 1828 solgtes det af Blokskibe dannede Defensionsværk Prøvesten for anden Gang i dets Tilværelse, da Skibene var raadnede op, og saaledes laa Københavns Søbefæstning hen i de paafølgende c. 20 Aar.

Ved Ordre af 21de Marts 1846 fik dernæst Defensionskommissionen Ordre til at fremkomme med Forslag til et nyt Fort ved Prøvesten og til Forbedringer ved Trekroner.

Kommissionen kom dog ikke til at indsende sit Forslag, da dens Arbejde blev afbrudt ved Krigen 1848. Forhandlingerne var imidlertid gaaet i en hel anden Retning end hidtil, idet de gik ud paa Anlæget af en sammenhængende Linie fra Lynetten langs Landgrundens Yderside til Prøvesten og derfra ind til Strickers Batteri. Linien skulde forsynes med Brystværn mod Søen, og paa tre Steder skulde der anlægges aabne Batterier, nemlig Hjørnepunktet ved Prøvesten og to Steder mellem dette og Lynetten. — Trekroner skulde sikres mod Rygskud ved Traverser og flankeres fra et Batteri paa Lynetten og en Stykpram.

Forslaget blev som anført, paa Grund af Krigen, ikke færdigbearbejdet og indgivet;

Digitized by Google

men da man trængte til Mudderoplag, begyndte man straks at slaa Bolværkerne om den østlige Del af Lynetten. I Aaret 1848 blev Trekroner armeret med 64 Kanoner og forsynet med en Del Traverser; paa Lynetten anlagdes det foreslaaede Batteri paa den mod Søsiden, i hvilken Anledning Ingeniørkorpset fik Ordre til at udarbejde et saadant Forslag. som blev indsendt den 29de Marts 1853 efter at være bleven tiltraadt af Defensionskommissionen.

Forslaget gik i Hovedtrækkene ud paa

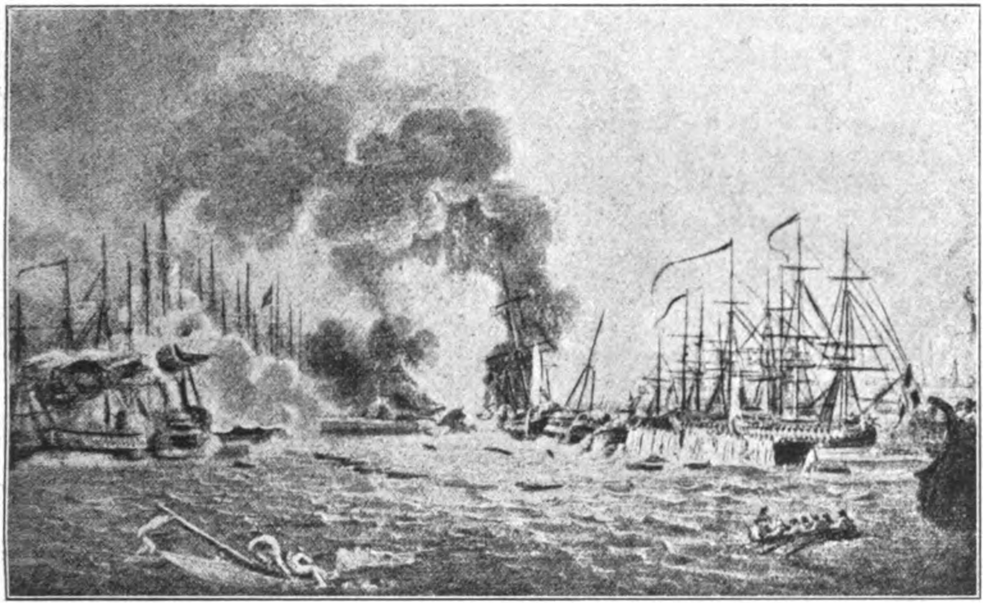

Trekroners Deltagelse i Slaget paa Kjøbenhavns Rhed 1801.
Den engelske Flaade længst til venstre, i Midten den danske Forsvarslinie med det halvfærdige Trekroner paa venstre Fløj. Bag Trekroner Steen Billes Eskadre, der ikke kom til at deltage i Kampen.

nordvestlige Ende, og i 1852 afleverede Defensionskommissionen de to Værker til fremtidig Vedligeholdelse af Søetaten.

Man havde altsaa været 108 (Et hundrede og otte) Aar om at frembringe to af de af Grev Danneskjold-Samsøe i 1744 foreslaaede 6 Værker til Forsvar af det nordlige Indløb til København.

I Maj 1851 blev der nedsat en Kommission bestaaende af Officerer af begge Værn for at overveje, hvad der kunde foretages i Henseende til Jyllands Sikring og Forbindelse med den øvrige Del af Monarkiet. Denne Kommission udtalte sig med stor Bestemthed for en Sikring mod Bombardement af København ved fremskudte Værker, ogsaa

Opførelsen af 4 ny kasematterede Forter — med 1-Etages Skytskasematter, hvorover et Dæk for Kanoner bag Jordbrystværn — nemlig Prøvesten, 2 Forter mellem dette og Trekroner og 1 mindre Fort paa Stubben. Trekroner og Lynetten skulde forstærkes paa forskellig Maade.

Det anførtes, at for at holde fjendtlige Skibe udenfor Bombardementsgrænsen, skulde Forterne skydes mindst 2300 Alen frem foran Christianshavns Vold. Da de paa denne Afstand vilde komme midt i Kongedyb, og da Bekostningerne ved at lægge dem paa Middelgrunden, ansaas for at blive uforholdsmæssig store paa Grund af den større Vanddybde og den forøgede Størrelse,

Digitized by Google

Forterne i saa Tilfælde maatte have for at gøre Front mod alle Sider, foresloges det at anlægge dem inde paa Landgrunden og med Hensyn til Bombardement paa de længste Afstande at regne paa den Hjælp, den flydende Defension kunde yde.

Der blev dog ikke udført noget af dette Forslag; men saa kom Krimkrigen i 1853—56 med dens Angreb af Vestmagterne paa Rusland i Østersøen, og det aabnede endelig Øjnene herhjemme for, at det ikke kunde gaa an at lade København ligge ubeskyttet mod Søsiden. Ingeniørkorpset fik Ordre til at tage Kommissionsbetænkningen af 1853 op til yderligere Behandling, og den 7de Januar 1858 blev Forslaget indsendt, i hvilket der var foretaget nogle Ændringer i Bestykningen. Efter Forslaget skulde Arbejdet skride frem paa følgende Maade:

Prøvesten paabeg.	1859	og være færdig	1864
Sydl. Mellemf. —	1861	—	1866
Nordl. Mellemf. —	1862	—	1867
Stubfort —	1863	—	1868

Forslaget blev vedtaget ved Lov af 31te Marts 1858; Prøvesten blev paabegyndt i 1859 og sydlige Mellemfort i 1860 istedet for som foreslaaet i 1861.

Alle Planer om Forterne var hidtil baseret paa glatløbet Skyts; men paa det Tidspunkt, hvor ovennævnte Forslag blev vedtaget, var Udviklingen af det riflede Skyts naaet saa vidt, at dets Virkning maatte tages i Betragtning ved Opførelsen af de nye Forter, og Ministeriet nedsatte derfor i Juni 1860 en Kommission for at undersøge og afgive Betænkning over, om der paa Grund af Indførelsen af det riflede Skyts kunde være Grund til at gøre væsentlige Forandringer i Planen for Søbefæstningen af 1858.

Kommissionen kom til den Slutning, at efter Indførelsen af det riflede Skyts var den planlagte Søbefæstning i ringere Grad end før skikket til at sikre Staden mod Beskydning med Granater fra de af den fjendtlige Flaades Dækskanoner, der var indrettede til meget høje Elevationer.

Saafremt den flydende Defension ikke fuldt ud var istand til at løse denne Opgave, maatte den løses ved Hjælp af Befæstningsanlæg paa Middelgrunden. Kommissionen var kommen til den Anskuelse, at allerede *et* Fort, anlagt saaledes paa Grundens Midte, at det omtrent dannede en ligesidet Trekant med Trekroner og Prøvestens-Fortet, vilde tvinge Fjenden til en saadan Kraftudvikling og bibringe ham saa betydelige Tab, før han kunde komme til at bombardere større Dele af Staden, at alene Udsigten til at møde disse Vanskeligheder maaske vilde forhindre ethvert fjendtligt Forsøg.

Kommissionens Flertal var af den Mening, at naar Forterne forsynedes med riflet Skyts, kunde man gøre nogle Indskrænkninger i den i 1858 approberede Plan, hvilke hovedsagelig skulde bestaa i:

at fuldføre det sydlige Mellemfort som aabent Batteri for 14 Kanoner, istedetfor som kasematteret Batteri for 35 Kanoner;

at udelade det nordlige Mellemfort og tildels erstatte det ved at anbringe 22 Kanoner paa Lynetten istedetfor 10 Stkr;

at udelade Fortet paa Stubben, og

at foretage nogle mindre Besparelser ved Trekroner.

Paa Grund af den stærke Udvikling, hvori saavel Artilleriet som Skibsbygningsvæsenet befandt sig, fandt Ministeriet det ikke formaalstjenligt at træffe nogen afgørende Bestemmelse angaaende det af Kommissionens Flertal fremsatte Forslag, men tog det dog straks til Følge, hvad Indskrænkningerne ved det sydlige Mellemfort og Udvidelsen af Batteriet paa Lynetten angik. Herved blev vundet, at da Krigen i 1864 kom, kunde ikke alene Prøvesten, men ogsaa de to sidste Værker armeres, saaledes at der var tilvejebragt en væsentlig Forstærkning over hele Linien. Tilmed var der ikke noget til Hinder for senere enten at gøre

Digitized by Google

Prøvestenen og Mellemfortet (til højre) tegnet af C. Neumann i 1863.
I Forgrunden til højre Sømærket ved den gamle Prøvesten.

det nordlige Mellemfort og Stubfort saa meget større, at de kunde optage det foreløbig udeladte Skyts, eller at anbringe det paa et Fort paa Middelgrunden, i begge Tilfælde uden at nogen Udgift var spildt.

Valget blev heller ikke truffet i de følgende Aar, hvor man indskrænkede sig til at udføre et Par mindre Fløjbatterier, Forstærkning af Trekroner, væsentligst Opførelsen af en Kasemat paa Afstumpningen, samt at udvikle og forbedre Forbindelsen mellem de forskellige Led i Søbefæstningen ved Telegrafanlæg m. m.

I Foraaret 1868 afsluttedes endelig Arbejderne ved Københavns Søbefæstning, som paa det Tidspunkt bestod af følgende Anlæg, regnet nordfra og sydefter.

Ny Kalkbrænderi Batteri, et lille aabent Jordværk paa 4 Kanoner, forsynet med bagvedliggende Travers, hvori laa et Ammunitionsmagasin af Træ (Fløjfort).

Trekroner, tidligere alene et Jordværk, oprindelig dannet af en Jord- og Mudderopfyldning bag Træbolværker, men siden omgivet med et Stenglaci og en derpaa opført granitbeklædt Mur. Det havde Form af en afstumpet Bastion, og bestod derfor af en Afstumpning, 2 Facer og 2 Flanker, alle med Jordbrystværn, og af 2 Strubelinier, dels med Jordbrystværn og dels med krenelerede Mure; det omsluttede en rummelig Havn, indfattet med granitbeklædte Kajmure. Ved Ombygningen var Afstumpningens Brystværn erstattet med en kasematteret Bygning med to hvælvede Etager — den nederste alene til Belægningsrum og Magasiner m. m., og foran dækket af en Jordmasse bag Beklædningsmuren, den øverste med Kasematter for 15 Kanoner — og derover et Batteri for 8 Kanoner under aaben Himmel bag Jordbrystværn, begrænset af to store Traverser, paa hvilke fandtes Standpladser for 4 Morterer. De øvrige Dele af Fortet dannede Batterier for 47 Kanoner under aaben Himmel bag Jordbrystværn, nemlig 38 paa Facerne og Flankerne, 9 paa Strubelinierne og for 3 Morterer ovenpaa 2 Flanketraverser. Fortet havde saaledes ialt 68 Kanoner og 7 Morterer.

Lynetten, et Jordværk bestaaende af 1 Face og 2 Flanker, opført paa en ældre, af Træbolværker indfattet og ved Opfyldning

Digitized by Google

med Mudder dannet Ø. Det havde 26 Kanoner under aaben Himmel bag Jordbrystværn og 2 Morterer ovenpaa 2 af dets 4 Traverser. Der eksisterede allerede forud en Havn. Foran en Del af Bolværket var der anbragt et Stenglaci og en lav Beklædningsmur.

Mellemfortet, et Jordværk med 1 Face og 2 Flanker, indfattet af granitbeklædte Mure. Det havde 14 Kanoner under aaben Himmel bag Jordbrystværn og 2 Morterer ovenpaa 2 af dets 3 Traverser. Ved dets Ender var der to Beboelsesbygninger, og det var forsynet med en Baadhavn.

Prøvesten, et Enetages, kasematteret Fort, hvis nederste Del var granitbeklædt. Det havde 2 Facer og 2 Flanker og desuden 2 Havnedæmninger, hvorved dannedes en rummelig Havn. Det havde 30 Kanoner i Kasematetagen og 22 Kanoner paa et øvre Dæk under aaben Himmel bag Jordbrystværn, 3 Morterer paa tre af Dækkets 5 Traverser og 4 Kanoner paa Havnedæmningerne, ialt 56 Kanoner og 3 Morterer.

Strickers Batteri, et ældre Jordværk for 6 Kanoner under aaben Himmel bag Jordbrystværn, omgivet med en vaad Grav (Fløjfort).

Det ved Loven af 31te Marts 1858 til Søbefæstningens Fuldførelse bevilgede Beløb lød paa 6,800,000 Kr., medens der ialt kun var forbrugt 3,512,756 Kr., saaledes at man meget nær havde det Beløb tilbage, som var anslaaet til Fortet paa Middelgrunden.

Efter at man endelig, efter 124 Aars Forløb, saa nogenlunde havde faaet opført det af Grev Frederik Danneskjold-Samsøe i Aaret 1744 planlagte faste Forsvar af København mod Søsiden, var Udviklingen af Artilleriet skredet saaledes frem, at man var fuldstændig paa det rene med, at skulde Søbefæstningen kunne skærme København mod et Bombardement fra Søsiden, maatte Forterne lægges længere ud. Kommissionen af 1860 havde allerede paapeget Nødvendigheden af et Fort paa Middelgrundens Midte; nu maatte man længere ud, saafremt man vilde forhindre en fjendtlig Flaade i at beskyde Staden fra Steder, hvor den ikke vilde være udsat for Værkernes Ild. Dertil kom, at efterhaanden som Artilleriets Kraft voksede, aftog de opførte Forsvarsværkers Modstandsevne, saaledes at denne maatte forøges, saafremt Forterne skulde kunne modstaa et Angreb i første Linie.

Af disse Hensyn fremkom der i den paafølgende Tid adskillige Forslag til Ordning af Københavns Forsvar mod Søsiden, hvoraf de væsentligste skal anføres.

1872. Under 15. Februar nedsatte Krigs- og Marineministeren en af 10 Officerer af begge Værn bestaaende Kommission, der i store Træk skulde udarbejde et Udkast til den samlede Anvendelse af de to Værn og tilvejebringe en samlet Erkendelse af de nødvendige, endnu manglende Midler til Forsvarets Fuldstændiggørelse. I Betænkning af 24. August 1872 foreslog Kommissionen bl. a.: Fuldstændiggørelse af Københavns Søbefæstning ved Forstærkning af de nuværende Forter og Anlæg af en Linie af fremskudte Forter fra Stubben over Middelgrunden.

1873. 20. Januar indsendte Cheferne for Ingeniør- og Artillerikorpset efter Ordre fra Ministeren et Forslag om Forstærkning af de nuværende Forter samt et Fort paa Stubben. Forstærkningen paa de ældre Forter skulde væsentlig gaa ud paa at forøge Frontmurenes Tykkelse og Lukning af nogle af Kasematterne.

Stubfortet foresloges givet en oval Form med 3 Drejetaarne paa Dækket, hvert for 2 Stkr. 12" Kanoner, og 2 Stkr. 84 Pd.s riflede Kanoner skulde anbringes i Brønde i Montcrieff'ske Forsvindingsaffutager.

Et Lovforslag, der bl. a. indeholdt disse Arbejder, blev forelagt i Folketinget i Rigs-

Digitized by Google

dagssamlingen 1872—73, men nød ikke Fremme.

1874 indsendte Ingeniør- og Artillerikorpset paa Opfordring af Ministeren et Forslag, der gik ud paa Forstærkning af de nuværende Forter og provisorisk Ombygning af Kalkbrænderibatteriet samt Opførelse af et Fort paa Middelgrunden, 6000 Al. foran Trekroner, der efter forskellige Udkast foresloges som et stjerneformigt aabent Fort til 13 Stkr. 12" Kanoner, hvoraf 9 Stkr. i aabne Standpladser paa de tre Grene og 4 Stkr. i to Drejetaarne i Spidserne af de to Grene, samt 5 Stkr. 24 Pds.s riflede Kanoner i Midterpartiet.

Disse Forslag blev optagne i et Lovforslag angaaende Befæstninger, som i Rigsdagssamlingen 1874—75 blev forelagt Folketinget, der imidlertid den 29de April 1875 vedtog et helt forandret Lovforslag, som for Søbefæstningens Vedkommende kun indeholdt et flydende Fort. Det kom i Landstinget kun til første Behandling og i Udvalg.

Derimod bevilgedes der paa Finansloven en Ombygning af Strickers Batteri, som udførtes i 1875—76.

1875. I Rigsdagssamlingen 1875—76 forelagde Krigs- og Marineministeren i Folketinget et Lovforslag om Befæstningsanlæg, der for Søbefæstningens Vedkommende burde omfatte:

1) Forstærkning af den daværende Søbefæstning.

2) Et Kystbatteri paa Sjælland omtrent ved Øregaard.

3) 2 Forter paa Middelgrunden, et nordre og et søndre, sidstnævnte lidt mindre end førstnævnte.

4) Et Kystbatteri ved Dragør.

5) Forandring af Batteriet ved Ny Kalkbrænderi.

Af økonomiske Hensyn indskrænkede Ministeren sig imidlertid til at foreslaa det nordre Middelgrundsfort, Kystbatteriet ved Dragør og Forstærkning af den daværende Søbefæstning.

Den 17. Februar 1876 vedtog Folketinget et helt andet Forslag, der indeholdt Bevilling til to flydende Forter og iøvrigt intet til Søbefæstningen. Lovforslaget blev ikke vedtaget.

I de nærmest følgende Rigsdagssamlinger forelagdes der ikke Forslag til fremskudte Søforter, hvorimod der opnaaedes Bevillinger til Forstærkninger ved Trekroner, Mellemfort og Prøvesten, der blev udført i Aarene 1877—79 og til Anskaffelse af 6 Stkr. 35½ cm. Kanoner, til hvilke Bridsken blev lagt i 1879—82, to i Strickers Batteri, to paa Mellemfort og to i det fremskudte Kalkbrænderibatteri, idet den nødvendige Udvidelse af Batteriet til at optage de store Kanoner ikke kunde finde Sted paa det gamle Batteris Plads, hvorfor det udvidede Batteri blev lagt 650 Alen østligere.

1881. I Landstinget forelagdes i Rigsdagssamlingen 1881—82 et af Ingeniørkorpset i Forbindelse med Artilleriet udarbejdet Forslag til Ordning af Landets Befæstningsvæsen, der for Søbefæstningens Vedkommende indeholdt Forslag om:

1) Et Fort paa Middelgrundens Nordspids af trekantet Form, bestykket med 12 Stkr. 30½ cm., 6 Stkr. 24 cm. og 6 Stkr. 9 cm. Kanoner; af de førstnævnte skulde 6 anbringes i 3 Drejetaarne i Trekantens Hjørner, Resten under aaben Himmel, men med Gruson'ske Brystpansre.

2) Et Kystbatteri bag Maglebylille Hage, sammenbygget med et Landfort og bestykket med 2 Stkr. 30½ cm. og 2 Stkr. 15 cm. Kanoner.

Forslaget blev godkendt af Landstinget, men kom ikke til Folketinget.

Det samme Forslag blev forelagt i Rigsdagssamlingen 1882—83, hvor det blev vedtaget i Landstinget og oversendtes til Folketinget, der henviste det til Udvalg, hvis Flertalsbetænkning vedtoges, hvorved Forsvarssagens Behandling standsedes.

Digitized by Google

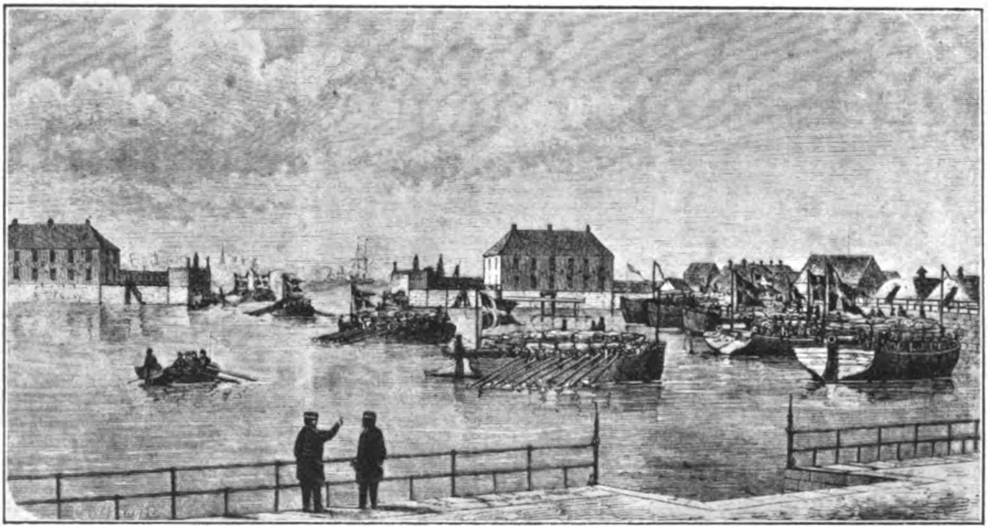

Trekroners Havn i 1863 med de til Afsejling bestemte Kanonbaade.

I den derpaa følgende Provisorietid anlagdes nedennævnte Forsvarsværker:

Charlottenlundfort, opført 1886—87 — det i 1875 foreslaaede Kystbatteri ved Øregaard nærmere behandlet af en Kommission i 1885 — et aabent Jordværk omgiven af en vaad Grav og armeret med de 2 Stkr. 35½ cm. Kanoner fra Strickers Batteri, der samtidig blev desarmeret, samt 2 Stkr. 15 cm. Jernkanoner.

Kastrupfort, opført 1886—87 — det i 1881 foreslaaede Batteri bag Maglebylille Hage nærmere behandlet af en Kommission i 1886 — et aabent Jordværk omgiven af en vaad Grav og armeret med 4 Skr. 30½ cm. og 2 Stkr. 15 cm. Kanoner.

Middelgrundsfort, opført 1890—94 — det siden 1860 stadig og under mange forskellige Former fremsatte Forslag om et Fort paa Middelgrunden — nærmere behandlet af en Kommission i 1889. Af Hensyn til Økonomien fik Fortet en fra de tidligere Forslag afvigende Konstruktion og — hvad der mest maa beklages — man opgav Opstillingen af det svære Skyts i Pansertaarne. Armeringen kom til at bestaa af 5 Stkr. 30½ cm., 12 Stkr. 17 cm. og 8 Stkr. 12 cm. Kanoner.

Endelig kan anføres *Hvidørebatteri* og *Avedørebatteri*, som egentlig er Fløjforter for Landbefæstningen, men som har deres Virksomhed ud over Søen. Forslaget til disse Forter blev udarbejdet ved Ingeniørdirektionen i 1891 og approberet samme Aar, hvorefter de blev opførte i 1892. Det er aabne Jordværker, Hvidørebatteri har en Armering af 4 Stkr. 17 cm. Kanoner og Avedørebatteri af 8 Stkr. 11" Forladekanoner installerede til at kunne skyde under høje Elevationer.

Ved Udgangen af det 19de Aarhundrede bestod Københavns Søbefæstning da af følgende Forter:

Indre Fortrække:

Kalkbrænderifort, Trekroner, Lynetten, Mellemfort og Prøvesten.

Ydre Fortrække:

Hvidørebatteri, Charlottenlundfort, Middelgrundsfort, Kastrupfort og Avedørebatteri.

Imidlertid gaar Udviklingen af Artilleriet sin ustandsellge Gang, der paa dette Tidspunkt kendetegnes ved Indførelsen af det røgfri Krudt til de største Kalibre, hvilket bevirker, at Bombardementsgrænsen rykker

Digitized by Google

længere og længere ud. Fra 4000 Alen, hvortil man ved Grundlæggelsen af Københavns Søbefæstning regnede Bombardementsgrænsen, maa den nu regnes til 16000 Al., og inden Forsvarskommissionen i Aaret 1908 fik afgivet sin Betænkning, maatte man for Anlæget af den udvidede Søbefæstning regne en Bombardementsafstand af ca. 24000 Al. eller 2 danske Mil.

Derved kom der helt ny Momenter ind for Søbefæstningens Vedkommende. Allerede ved en Bombardementsafstand af 16000 Al. vil den østlige Del af København kunne bombarderes med Kasteskyts, der er bragt i Land paa Øen Saltholm, og skulde man værge sig herimod, maatte Øen inddrages i Forsvaret. Da den russisk-japanske Krig udbrød i Februar 1904 og dermed i Begyndelsen Faren for, at samtidige europæiske Forviklinger kunde komme til at berøre vore Farvande, skred man straks til Indrettelsen af et foreløbigt Forsvar af Øen ved Anlæget af nogle Skanser samt et mindre Batteri paa Øens Nordside.

Ved Bombardementsgrænsens Udvidelse til 24000 Al., i Forbindelse med den stærke Udvidelse mod Syd, som Byen har undergaaet i Slutningen af forrige Aarhundrede, blev det endelig muligt at bombardere Byens sydligste Del, Frederiksberg og Valby fra den nordlige Del af Køgebugt, i og for sig det allerfarligste Sted for et overraskende Angreb, da de største Skibe kan komme herop fra aaben Sø uden at skulle passere snevre Passager og dermed Udsigten til at blive observeret, som Tilfældet er, naar man nordfra skal ind i Sundet.

Alle de her nævnte Forhold førte til Overvejelser om Udvidelse af Københavns Søbefæstning som resulterede i et Forslag, udarbejdet af Cheferne for Ingeniør- og Artillerikorpset i 1903. Men dette blev, ganske naturligt, henvist til den store parlamentariske Forsvarskommission, som var bleven nedsat i Marts 1902, og hvis Virksomhed resulterede i Forsvarslovene af 30te September 1909.

For Københavns Søbefæstnings Vedkommende bestemte disse Love, at der foruden Forstærkninger og Ombygninger af de alt eksisterende Værker, skulde anlægges følgende ny:

Saltholm Flakfort,
Saltholm Batteri,
Dragør Fort og
Kongelundsbatteri,

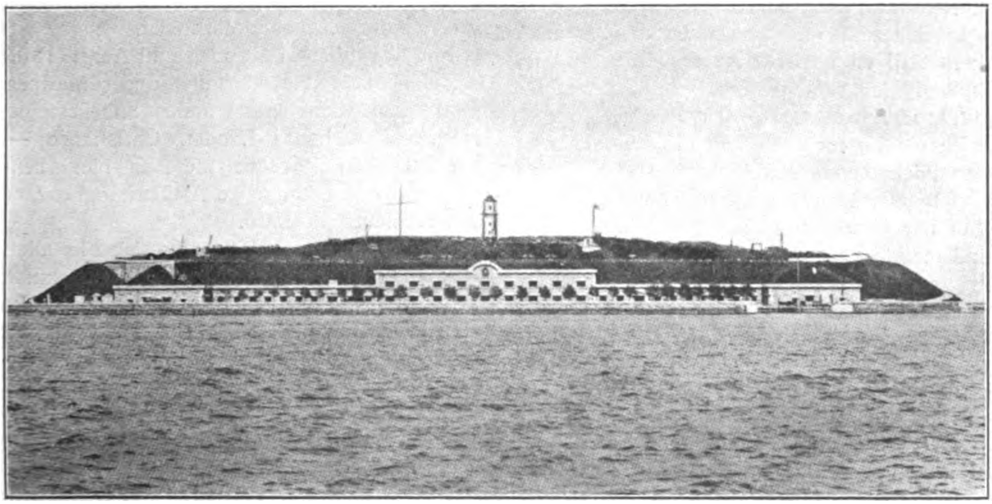

Middelgrundsfortet med Havnen.

Digitized by Google

samt de to Fløjforter:

Taarbæk Fort og

Mosede Batteri.

Om Detaillerne ved de ny Forter kan enhver læse sig til i Lovforslaget, saa jeg skal her indskrænke mig til nogle almindelige Bemærkninger.

Det er første Gang i Søbefæstningens Historie, at dens Forhold er søgt ordnede, uden at krigerske Forviklinger har været umiddelbart forestaaende, eller har givet Anledning dertil, og man ser ogsaa, hvorledes de rolige Overvejelser sætter deres gode Spor i Resultatet, og kun den ældgamle Svaghed, Pengemangel, foraarsager, man kunde næsten fristes til at sige, de nødvendige Mangler.

Forternes Antal og Beliggenhed er der ikke noget at sige til; de ligger paa de Steder, hvor de skal; derimod kan der indvendes en Del mod deres Armering og navnlig mod dennes Beskyttelse eller rettere sagt Mangel paa Beskyttelse. Det var en stor Fejl, at man ved Opførelsen af den ydre Fortrække fra Midten af 80'erne ikke fulgte de oprindelige Forslag, at opstille det svære Skyts eller i ethvert Tilfælde en Del af det i Pansertaarne, og endnu værre var det, at man fortsatte ad den daarlige Vej ved Opførelsen af de ny Forter, begge Gange af økonomiske Hensyn, men lige uheldigt derfor. Thi det er en given Sag, at gamle Kanoner under aaben Himmel ikke kan staa sig i Kampen mod moderne Kanoner, beskyttede af Pansertaarne.

Ligeledes af økonomiske Hensyn er man skredet til en udstrakt Anvendelse af Kasteskyts i den rekonstruerede Søbefæstning af 1909, idet man maatte have anlagt meget kostbare Forter paa dybt Vand, saafremt man udelukkende skulde have sikret Staden mod Bombardement alene ved Fladbaneskyts. Man har herved fulgt samme Vej som adskillige andre Stater, men jeg tvivler stærkt om, at man i fremmede Lande anvender Haubitserne paa Standpladser; der er saa let angribelige fra Søen som her.

Kjøbenhavns Søbefæstning, som den er eller rettere sagt vil blive om kort Tid, omfatter endnu Anlæg fra de første Tider; vil man i korte Træk tegne Gangen i Udviklingen, kan det gøres saaledes:

De glatløbende Forladekanoner foraarsager Anlæget af Trekroner og Lynetten.

De riflede Forladekanoner: Mellemfort og Prøvesten.

Bagladekanonerne: Kalkbrænderifort, Charlottenlundfort, Middelgrundsfort og Kastrupfort.

Det røgfri Krudt: Taarbækfort, Saltholmflakfort, Saltholmbatteri, Dragørfort, Kongelundbatteri og Mosede Batteri.

Fra Søbefæstningens første Tider har man, som det vil fremgaa af det foregaaende, gjort Regning paa andre Midler end selve Forterne for at sikre mod Bombardement fra længste Afstand. I Begyndelsen var det Stykpramme, senere blev det faste Miner, Torpedo- og Undervandsbaade.

I Aarene 1869—71 anlagdes der en Søminestation paa Trekroner og i 1873—75 paa Prøvesten, ligesom Middelgrundsfort ved dets Opførelse blev forsynet med en saadan; den udvidede Søbefæstning vil ogsaa blive forsynet med Søminestationer i den nødvendige Udstrækning.

I de Forthavne, som oprindelig var bestemt til Optagelse af Stykpramme — for at disse skulde kunne komme ud under alle Vejr- og Strømforhold — ligger nu Torpedo- og Undervandsbaade for derfra ved henholdsvis Nat eller Dag at kunne gøre deres Udfald mod den angribende Fjende.

Endelig skal endnu omtales en Side, og en ikke uvæsentlig Side, ved Søbefæstningens Liv, nemlig Kommandoforholdet.

Fra den første Begyndelse til Aaret 1865 laa Københavns Søbefæstning under Marinen — ligesom den eneste anden Søbefæstning vi har haft her i Landet, Christiansø — hvorefter den i ovennævnte Aar blev henlagt under det kongelige Artilleri, og der er den forbleven til Dato.

I Forsvarskommissionen foreslog Flertallet, at Kystartilleriet i taktisk Henseende skulde underlægges Flaaden, men det blev ikke optaget i Lovforslaget. Det vilde sikkert være rigtigt, om vi herhjemme fulgte Eksemplet fra Udlandet, hvor nu næsten overalt Kystbefæstningerne ligger under Marineadministrationen.

I sit 200de Aar er Københavns Søbefæstning i en saa rivende Udvikling, som den

Digitized by Google

aldrig har været før i sit Liv; af de ny Forsvarsværker er Saltholmsbatteriet udført, og Charlottenlundsfortet er ombygget; Dragør Fort vil blive færdigt til næste Aar, og Saltholmflakfort i 1915; de første Spadestik til Taarbækfort og Mosede Batteri er gjort.

Men den ny Søbefæstning er lige saa lidt nu som før bleven, hvad den *burde* være; Bevillingsmyndighederne har ikke ment at kunne ofre det paa den, som de sagkyndige militære maatte forlange, for at den fuldt ud skulde kunne løse den Opgave, der stilles til den.

Der er opnaaet det store Gode ved den udvidede Søbefæstning, at et Angreb fra Søsiden mod København ikke kan finde Sted med upansret Materiel eller en mindre Styrke; der maa udfoldes en virkelig Kraft for at et saadant Angreb skal kunne føres igennem. Men bliver det gjort, vil Søbefæstningen heller ikke kunne modstaa; thi gamle, langsomtskydende Kanoner under aaben Himmel kan *ikke* staa sig mod moderne hurtigskydende Kanoner i Pansertaarne.

Og det, der skal gøres ved Søbefæstningen er ikke uoverkommeligt; thi Grundlaget er godt; ganske vist er de ny, egentlige Søforter bygget paa Sand; men de er skærmet af solide nordiske Kampesten, saa at det ikke kan flyve væk. Det, der er mangelfuldt, er Toppen; her bør istedetfor 20-30aarige gamle Kanoner staa fuldt moderne Skyts i Pansertaarne, — ikke i Skærme, der er hule i Ryggen.

Men fremfor alt gælder det, at Søbefæstningens Personel er sin Opgave voksen, hvortil først og fremmest kræves Kendskab til og Forstaaelse af den Fjende, der skal bekæmpes. Er det Tilfældet, og Søbefæstningen har faaet det gamle Skyts erstattet med nyt, vil der kunne ydes et kraftigt Forsvar paa Københavns Søfront. Den gode Aand skal nok komme; thi der er Tradition her; den udvidede Søbefæstning omfatter jo en Del af Køgebugt og hele Kongedybet, og derfra kan Historien fortælle om Bedrifter af gæve, danske Mænd, der gjorde deres Pligt, da det gjaldt.

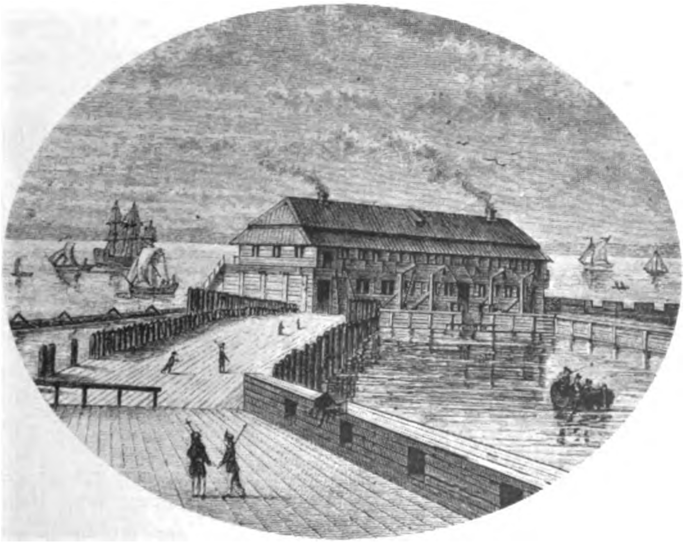

Gammelt Billede af Batteriet „Prøvestenen".
Originalen i Oldnordisk Museum.

Digitized by Google

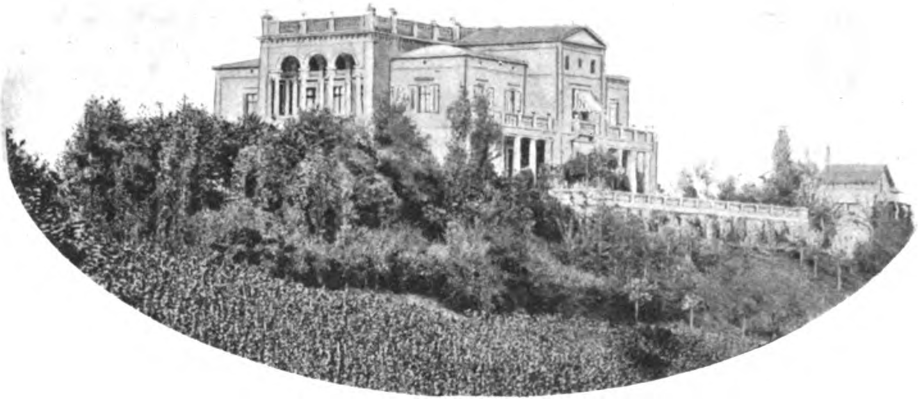

Villa Wesendonk.

REJSEDAGBOGEN

Af Julius Clausen.

III.

I VILLA WESENDONKS HAVE.

„Imorgen kommer jeg ind til Dig i Haven og haaber uforstyrret en Stund at kunne være sammen med Dig.“
(Rich. Wagner til Math. Wesendonk, April 1858.)

I Zürich, de politiske Flygtninges og Geniernes By, den mest internationale af alle Europas Stæder — i Zürich, Ingeniørernes, Silkekøbmændenes og Chokoladefabrikanternes Eldorado — i Zürich, den tæt befolkede, flittige, aarvaagne og skønne Schweizerstad, var det, at han — Musikens store Mester — levede sex Aar af sin politiske Forviisnings-Periode.

Her fandt han sit „Asyl“ — i Udkanten af Villa Wesendonks Have i Forstaden Enge.

Højt op over alle de andre Villaer og over Træernes Toppe hæver Villa Wesendonk sig. Fornemt og stilfuldt ligger den trukket tilbage fra Vejen, der bugter sig langt neden under. Ovre fra Søens østlige Kaj præsenterer den sig med sine søjlebaarne Loggiaer og sit Renæssance-Massiv helt slotsagtig. Og fra Smedejernsportene vinder Indkørslen sig opad, flankeret af Arver, Cypresser, Akacier, til den standser foran det pompøse Trappehus.

Her levede *hun*, den skønne og yndige Frue, Storkøbmandens ægteviede Hustru, og *han*, Geniet, i de længst svundne Dage et Liv, rigere paa Drømme end paa Virkelighed — et Liv, som varede et stakket Aar og lagdes øde af unænsomme Hænders Berøring; men et Liv, der udfoldede sig som Nattens Dronnings hvide Kæmpeblomst, og som satte Frugt i Verdens mægtigste og vildeste Kærlighedsdigt.

* * *

Hun satte alt ind paa at have *ham* ved sin Side, Mesteren, der havde favnet hendes

Digitized by Google

hedeste Længsler og Drømme, saa at de nu bar Frugt. Hun tvang sin Ægteherre til at overlade hendes virkelige Herre og Mester Huset dernede i Havens Udkant — „Asylet“ — og hun nødte Wesendonk under Samlivs Fortabelse til at tage til Takke med den officielle Hædersplads. Hun kunde ikke andet. Hun elskede i Lidenskab, ikke mindst vel fordi hun vidste, at hendes Lod maatte blive Resignationens og Afkaldets, medens hun drømte de dejligste Drømme. Og da Mesteren hin Septemberdag — som altid i Dæmringsstunden — traadte ind i hendes Stue og læste det første Optrin af „Tristan og Isolde“, deres Kærlighedsfrugt — da faldt hun ham om Halsen og erklærede at hun maatte dø.

Hvad er vel „Tristan“ andet end Drømme og Oplevelser her fra Villa Wesendonk og fra „Asylet“? Ingen — selv ikke en Romantiker som Richard Wagner — digter om andet end det han har oplevet i sit Liv eller i sin Drøm. Og naar Mathilde sender Richard sine Digte — hvad er da „Im Treibhause“, det store Forlængsels Suk fra Tropernes Planter over at holdes fængslet i Villa Wesendonks Væksthus, andet end en Omskrivning af Isoldes Klage i Skibets Telt over sin forsmædelige Skæbne?

Og det store Optrin i Haven i Dramaets anden Akt — er ikke ogsaa det Genklang fra Virkeligheden? Her i Haven har de jo mødt hinanden, og her har de ønsket sammen at gaa Forløsningen imøde.

Hør — endnu nemmes Kildens Rislen og endnu Løvets Susen. Her oplevede de den hellige Nat, her forbandede de Dagen og Lyset, som tvang dem til at være hinanden foruden for først at mødes i Tusmørkets Time. Her steg Sukket fra deres Bryst:

„O. skønne Nat, til os Du komme!“

Og her spurgte han hende, som Tristan spørger Isolde:

Derhen hvor Tristan vandrer,
Vil Du, Isolde, følge?
Derhen hvor Tristan gaar,
Dér Solens Lys ej naaer.
— Det er det mørke Nattens Land,
Hvorfra jeg drog
til Livets Strand,
den Stund min Moder
angstbetagen
døende fødte mig
frem til Dagen.
— Det viser Tristan Dig.
Derhen gaar nu min Vej.
Vil Du mig følge
uden Svig —
Isolde det mig sig!

Og Isolde svarer:

Nu gaar Du til dit Rige
ad Dødens dybe Stige,
Naaer jeg vel og den Strand
— ved Dødens Fædreland.
Hvor Tristan har sit Hjem,
dér er Isoldes Gem.
Derhen hun gaar
med Tak og Pris —
Men Vejen nu mig viis!

Kom dog den Stund, da de maatte skilles. Skæbnen vilde det, og det var umuligt at stampe imod.

Men den sidste Nat, Wagner tilbragte paa Villa Wesendonks Grund, følte han det, som var alt hans Haar bleget og han bleven en gammel Mand. Og i den aarle Morgentime, da han for sig selv skulde sige det evige Farvel, da vendte hans Blik sig over mod Altanen, hvorfra hun saa ofte havde givet ham Tegnet. Og da han stod ude i Haven, sugede hans Blik sig saa fast, saa fast mod Huset derovre, hvor hun nu hvilede vel saa søvnløs, som han selv havde været det. Og langsomt, langsomt vandrede han ned gennem Alleen mod Indkørslen.

I den store Ensomhed, i Lagunernes stille Stad, blev sidste Del af „Tristan“ — Længslernes sugende Savn — til.

Men i Villa Wesendonks Træer vifter Vinden endnu Motivet af Verdens tungsindigste og hæftigste Musik.

— — Og fra tvende Sjæles Møde
Klang det over Verden ud:
Først naar Hjærterne forbløde,
Fødes Kunstens Himmelbud.

Digitized by Google

AF VIDNEUDSAGNETS PSYKOLOGI

Et Foredrag af AUG. GOLL.

I.

DER er i vore Dage et Krav, som med stedse større Styrke stilles til den praktiske Jurist, navnlig naar han som Dommer stilles overfor Mennesker med Ret og Pligt til at raade over deres Skæbne, tage Bestemmelse for deres Ve og Vel — det er Kravet om, at Indehaveren af en saadan Myndighed ogsaa maa møde med de fornødne psykologiske Forudsætninger overfor det Menneskemateriale, hvormed han faar at gøre.

Ingen Forhørsdommer kan nu om Stunder røgte sin Gerning tilfredsstillende uden at være nogenlunde bekendt med Psykiatriens Begyndelsesgrunde, med Kriminalpsykologiens Læresætninger, med Pædagogikens Erfaringer om Børns Sjæleliv og Opdragelse. Overfor Dommeren som Kriminalist er det endda Minimalkrav. En indtrængende psykologisk Forstaaelse ikke blot af de Mennesker, der møder ham, behæftede med sjælelige eller sociale Abnormiteter, men ogsaa af de normale Menneskers Sjæleliv og Tankesæt, er en nødvendig Betingelse for at kunne trænge til Bunds i dem, lede dem, beherske dem, bringe dem ind under sin Vilje, hvor *det* er Formaalet — lade dem udfolde sig, staa selvstændige, lede Dommerens Fremgangsmaade, hvor *det* er hensigtsmæssigt. Uden Evne til som en anden Proteus at kunne tænke sig ind i sine Arrestanters, sine Tiltaltes, sine Vidners, sine Sagkyndiges Tankegang og drage sine Slutninger herfra, samtidig med at han selv bevarer sin fulde aandelige Selvstændighed, vil han — sent eller tidlig — falde for et fejlagtigt *parti-pris*, et Skævsyn, en Bornerthed paa et eller andet, ham selv maaske ganske ubevidst, Omraade og komme til at begaa en af de skæbnesvangre Fejltagelser, som Dagens Aviser strax og hans egen Samvittighed senere vil kræve ham til Regnskab for.

Og dog er det kun det historiske Udgangspunkt for de psykologiske Krav til Dommeren, der maa søges indenfor Kriminalogien. Ogsaa i Civilretten er det hans Opgave at træffe Mennesker og træffe Bestemmelser om Mennesker; ogsaa dér faar han at gøre med talrige menneskelige Viljeudslag, i Kontrakter og Testamenter, skadegørende Handlinger, civile Retsbrud af de forskelligste Arter, der er udgaaede fra psykiske Elementer, som fri Vilje, Bevidsthed, aandelig Upaavirkethed, eller som omvendt beror paa Vildfarelse, Tvang, bristende Forudsætninger osv. — lutter Begreber, der ikke kan læres eller forstaas gennem logiske Definitioner, men som maa finde Genklang i Dommerens Hjærte, udløse beslægtede Sjælsbestanddele hos ham selv, hvis hans Afgørelser skal komme til at bære Præg af den dybt sympatiske Forstaaelse, som netop Dommeren behøver fremfor alle.

Nu er det vel til en vis Grad sandt, at slige psykologiske Forudsætninger er en Naadegave, som haves eller ikke haves, men ikke kan erhverves gennem Studering — men det er ogsaa kun sandt til en vis Grad. Ingen kan lære en Blind at se — men den Sagkyndige kan give den Nærsynede et Par Briller. En vis Mængde Forudsætninger, et vist Kvantum Viden kan paa Forhaand tilegnes ogsaa paa det psykologiske Omraade. Derpaa alene bygger ingen det udmærkede, men enhver kan derved undgaa Begynderfejlene — de grove Synder, der ikke kan tilgives. Og i saa Henseende er der i de senere Aar gjort et stort Arbejde.

Dette Arbejde skyldes ikke saa meget den almindelige *spekulative* Psykologi, hvis Op-

Digitized by Google

gave er at finde de for al menneskelig Sjælevirksomhed til Grund liggende Principer, fælles til alle Tider og for alle Mennesker. Det er den unge, saakaldte *differentielle* Psykologi, der her har gjort sin Indsats. I Modsætning til den spekulative Psykologis Generalisering, er dens Virkefeldt netop Specialiseringen, de menneskelige Individualiteter, deres indbyrdes Forskelligheder og de Elementer, hvorpaa denne Forskelligartethed beror. I dette sit Arbejde for at fremhæve og forstaa det individuelt menneskelige — det, der adskiller dette Individ fra alle andre Individer, de være nok saa ligeartede eller nok saa fjærntstaaende — mødes den differentielle Psykologi med det praktiske Livs, den praktiske Jurisprudens' Mænd, der altid i deres Virksomhed træffer det enkelte Menneske, og hvis Opgave er at forstaa og kende netop dette enkelte Individ, de stilles overfor.

Denne differentielle Psykologi er som nævnt en ung Videnskab og derfor i det væsentlige kun en Videnskab i sin Vorden. Epokegørende Opdagelser har den endnu ikke gjort. Dens hidtidige Værdi beror hovedsagelig paa, at den har opdaget en Række Problemer, hvor man før ingen saa, og har kastet nyt Lys over en Række gamle Erfaringssætninger, underbygget nogle af dem, modificeret andre og derved gjort det muligt for sine Dyrkere ad den teoretiske Videns Vej at tilegne sig en Mængde psykologisk Stof, som tidligere enten slet ikke eller kun gennem en lang Praxis kunde læres. Og i ganske særlig Grad gælder dette om det Afsnit, jeg her udelukkende skal beskæftige mig med: ***Vidneudsagnets Psykologi****).

Det var Østrigeren ***Hans Gross***, en højt anset Forhørsdommer og Jurist, som for 15—16 Aar siden i sin berømte „*Handbuch für Untersuchungsrichter*“ først slog til Lyd for, at der paa dette Omraade „fandtes mere mellem Jord og Himmel“ end den almindelige Professorvisdom drømte om. I et Kapitel om „Afhøring af Vidner og Sigtede“ paaviste han med sin store Erfaring og sit skarpe psykologiske Blik, hvor mange Faldgruber selv tilsyneladende utvivlsomme Vidnesbyrd indeholder for den uerfarne Forhørsdommer og Statsanklager — oplyste, hvor lidet tilforladelig den menneskelige Iagttagelse og Erindring er, naar det gælder om at give en objektiv rigtig Fremstilling af passerede Begivenheder — gav endelig en Række interessante Exempler paa, hvilke skæbnesvangre Fejl selv en i den bedst mulige Tro afgiven Vidneforklaring kan indeholde, paa Grund af Vidnets Sindsstemning, da det gjorde Erfaringen, paa Grund af Vidnet overgaaede Læsioner m. v., og hvor forskellig Vidneudsagnet med fuld subjektiv Sandhed kan forme sig alt efter Vidnets Alder, Køn, Natur, Dannelsestrin, Stilling osv.

Gross havde dermed gjort opmærksom paa en Sandhed, der — om den end maaske ikke var absolut ny — dog ikke tidligere havde været fremført med en saadan Autoritet og Kundskabsfylde, nemlig at Bedømmelsen af et Vidneudsagn ikke er udtømt med de to Alternativer, som juridisk set er de eneste akceptable: Løgn eller Sandhed, men at der mellem disse Alternativer ligger et tredje — at der mellem disse to Yderpunkter strækker sig et Bælte, indenfor hvilket Udsagnet vel er subjektivt sandt, men dog objektivt kan være ganske urigtigt.

Dermed var Stødet givet til en Række omhyggelige Undersøgelser af dette Bæltes Omfang og Indhold — Undersøgelser, hvori en Mængde Psykologer, Læger og Jurister i Tyskland, Østrig, England, Holland og Norge kastede sig ind med en Iver og Interesse, som snart bragte adskillige interessante Sjælsanalyser for Dagen.

*) Tidligere behandlet af *Forf.* i Tidsskrift for Fængselsvæsen 1902 og 1903, af Professor ***Knud Pontoppidan*** i Bibliothek for Læger 1911 og af Kriminalretsassessor ***Haack*** i Tidsskrift for Strafferet 1913.

Digitized by Google

Saaledes offentliggjorde Psykologen *William Stern* i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1902 Resultaterne af en Række Forsøg, han havde anstillet paa 33 Personer, Mænd og Kvinder, med Hensyn til deres Vidnedygtighed. Jeg skal kortelig gøre Rede for disse Forsøg, der har været bestemmende for den Retning, de fremtidige Forsøg tog.

Stern lod sine Forsøgspersoner i ca. 1 Minut opmærksomt betragte 3 ufarvede Billeder, forestillende en Maler, der flytter, et Harebillede og en gammel Mand, der giver en lille Dreng Mad af sit Fad. „Vidnerne“ havde saaledes længere Tid til deres Iagttagelser, end der almindeligvis forundes virkelige Vidner; deres Iagttagelser foregik i Ro og Mag, uden abstraherende Indflydelser af nogen Art, og de vidste endelig i Forvejen, at der vilde blive afkrævet dem en Redegørelse for, hvad de havde opfattet — alt sammen Vilkaar, der stiller disse Vidner bedre end almindelige Vidner. Strax efter Iagttagelsen forlangte Stern, at Forsøgspersonerne skulde afgive en paa egen Haand udarbejdet skriftlig Beretning, som Stern kalder det *primære Udsagn*, og som altsaa nærmest bliver en Kontrol af *Iagttagelsens* Nøjagtighed. I de følgende 3 Uger indhentedes paa samme Maade en Række *sekundære* Udsagn, idet Vidnerne endnu en Gang beskrev Billederne — uden at disse paany var forevist dem — altsaa denne Gang tillige en Kontrol af *Erindringens* Trofasthed.

Derefter optalte Stern Antallet af positive Udsagn i hvert Totaludsagn og Antallet af begaaede Fejl i hvert af disse og udregnede saaledes Fejlprocenten.

Hans Resultat var, at umiddelbart efter Iagttagelsen falder der 1 Fejludsagn paa hver 17 positive Udsagn, ved senere Erindring 1 Fejludsagn paa hver 10 Elementer.

Stern mente endvidere at kunne paavise en vis Regelmæssighed i den Indflydelse, som Tidsafstanden har paa Udsagnets Troværdighed. Paa 5 Dage voxede Fejlprocenten med 1,5 $^0/_0$, paa 14 Dage med 4,3 $^0/_0$, paa 21 Dage med 6,0 $^0/_0$.

Tiden indvirker saaledes ikke blot svækkende og udviskende paa Erindringen — det er jo en gammel Erfaring, at Folk *glemmer*, hvad de har oplevet — men ogsaa *forfalskende*, og denne Forfalskningsproces synes at foregaa i et stadig voxende og ret regelmæssigt Omfang.

Herved maa dog gøres en netop for Retsplejen vigtig Restriktion. Ethvert i Mellemtiden afgivet Referat virker opfriskende paa Erindringen og formindsker saaledes Fejltilvæxtens Procentindhold. Dette fremgaar i Sterns Forsøg deraf, at det Billede, der i Tiden fra det primære Udsagn havde været refereret 2 Gange, ved det tredje Referat, afgivet 3 Uger efter Iagttagelsen, kun viste en Fejltilvæxt af 2,6 $^0/_0$; det Billede, der havde været refereret 1 Gang, viste ved det andet Referat 3 Uger efter en Fejltilvæxt af 5 $^0/_0$, og det tredje Billede, som slet ikke havde været refereret efter det primære Udsagns Afgivelse, viste 3 Uger efter en Fejltilvæxt af ikke mindre end 6 $^0/_0$.

Paa den anden Side indeholder imidlertid saadanne mellemliggende Referater en særlig Fare for Vidneudsagnet. Thi det, som Erindringen næste Gang klamrer sig til, er ikke saa meget den oprindelige Iagttagelse, som det er det sidst givne Referat, der skyder sig ind mellem Oplevelsen og Beretningen som et selvstændigt Bevidsthedselement, en ny Oplevelse, der ganske vist støtter Hukommelsen, hvor den har vist sig tro, men, naar den er kommen paa Afveje, kan føre Vidnet længere og længere bort fra det virkelig sete.

Et Exempel herpaa frembyder et af Sterns Vidner, der i det primære Udsagn havde brugt det Udtryk om den flyttende Maler, at han drog „zum Thore hinaus“, ɔ: hjemmefra, hvilket efter Billedets Indhold meget godt kunde forsvares, men som i sine se-

Digitized by Google

kundære Udsagn ikke længere husker, hvad han har set, men nok, hvad han har sagt, og derfor fortæller, at Maleren drager „ud af en Port“, som beskrives, skønt der paa Billedet ikke er Antydning af nogen Port.

Et andet typisk Exempel frembyder en Forsøgsperson, som i sit primære Udsagn har omtalt en paa Billedet værende Krukke som „brun“ — øjensynlig en ren „Stilblomst“, hentet fra at slige Krukker — Syltetøjskrukker — i Reglen er brune, medens Vidnet jo ikke umiddelbart efter Iagttagelsen godt kan have været i Tvivl om, at der i det hele taget ikke var Farver paa Billedet. I de følgende Udsagn huskes nu denne Farvebetegnelse som et selvstændigt Erindringsfragment, og Farverne breder sig herfra videre ogsaa til andre Genstande, der forsynes med Farver fra Forsøgspersonens egen Fantasi, saaledes at Billedets hele Udseende efterhaanden i den Grad omformes, at Vidnet efter Forsøgets Afslutning, da Billedet atter forevistes, forbavset spurgte, om da ikke Billedet forrige Gang havde været koloreret!

Naar man betænker, hvor ofte et Hovedvidne, der møder for Retten, i Forvejen har maattet afgive Beretning til Politiet, til interesserede Venner og Bekendte, til Avisreferenter, saa ligger heri et for Retsplejen særdeles nyttigt Vink — ikke mindst, naar det drejer sig om sensationelle Begivenheder.

Et interessant Moment i Sterns Experiment er det saakaldte *Edsforsøg*. Han lod nemlig ved et af de sekundære Udsagn Forsøgspersonerne understrege i Beretningen de Dele af Udsagnet, som de følte sig saa sikre paa, at de eventuelt vilde have aflagt Ed paa deres Rigtighed. Det viste sig, at Fejlprocenten ganske vist sank en Del, men at Edstilbudet desuagtet ikke forhindrede, at c. $^1/_9$ af Udsagnet var urigtigt. Til Gengæld var Fejlprocenten for de tiloversblevne Dele af Udsagnet nu steget til hele 20 $^0/_0$.

Med Hensyn til *Kønsforskellens* Betydning mener Stern at kunne paavise, at Kvinderne ere Mændene overlegne i Erindringernes Mængde, men staar tilbage i Erindringens Troskab — at de med andre Ord *glemmer* mindre men *forfalsker* mere end Mænd. Udtrykt i Tal skulde Kvindernes Glemsomhed forholde sig til Mændenes som 2 til 3, deres Upaalidelighed som 4 til 3.

Denne Forskel mellem Kønnene *forstærkes* ifølge Stern ved Edstilbudet. Allerede Edsvilligheden er karakteristisk for Kønnene. Medens Mændene kun tilbyder Ed paa 71 $^0/_0$ af deres Oplysninger, er Kvinderne villige til at beedige 85 $^0/_0$. Desuagtet er den beedigede Del hos Kvinderne omtrent lige saa fejlagtig som den ubeedigede. Og *da* nu Kvindernes Udsagn i det hele indeholder flere Erindringsmomenter end Mændenes, *da* de procentvis begaar flere Fejl, og *da* de endelig medtager en langt større Brøkdel af deres Fejl i den beedigede Del af Forklaringerne, bliver det samlede Resultat det for Kvinderne lidet smigrende, at et beediget Kvindeudsagn indeholder over dobbelt saa mange falske Oplysninger som et beediget Mandsudsagn. — Det maa dog bemærkes, at Sterns Resultater paa dette Omraade staar i bestemt Modstrid med, hvad andre Forskere har ment at kunne paavise (jfr. ndfr.).

Hovedresultatet af sine Forsøg sammenfatter Stern i følgende Thesis — og denne har senere Erfaringer ikke kunnet afkræfte:

„En bestemt Fejlagtighedsgrad maa paa Forhaand anses for en normal Ejendommelighed selv for den nøgterne og rolige, selvstændige og upaavirkede Gennemsnitserindring. *Den fejlfri Erindring er ikke Regel men Undtagelse.* — Og selv Eden er ingen Betryggelse mod Erindringsskuffelser.“

Sterns Forsøg og de Resultater, han mente at kunne opstille, vakte, da de kom frem, stor Opsigt og en hel Del Kritik.

Med Rette indvendte man, at en enkelt Forsøgsrække ikke var synderlig bevisende og navnlig ikke egnede sig som Grundlag

Digitized by Google

for almindelige Erfaringsresultater. Man protesterede særlig mod, at der opstilledes en Analogi fra de Erfaringer, hvortil man kom ved Iagttagelse af livløse Billeder, og til de Iagttagelser, det virkelige Liv fremkalder, ledsagede af Bevægelser, Toner, Støj o. l., som de i Almindelighed er. Dertil kommer, at det virkelige Livs Optrin som Regel følger *efter* hinanden med en kausal Sammenhæng, der giver Erindringen langt bedre Holdepunkter end et Billedes Stof, hvis Tilegnelse mere har Karakteren af en Udenadslæren, en uorganisk Sammenhoben af Elementer, overfor hvilken de færreste Menneskers Erindringsevne ikke vil vise sig synderlig holdbar.

Endelig kan det med Styrke indvendes, at man i det hele taget bør være varsom med at drage Slutninger fra Laboratorieforsøg og Universitetsauditorier over i det virkelige Retsliv. Med eller mod Forsøgspersonernes Vilje vil Følelsen af, at det dog ikke er Alvor, gøre sig gældende i det første Tilfælde i Modsætning til det sidste. Specielt gør denne Omstændighed det ganske utilstedeligt at bygge noget afgørende paa de saakaldte Edsforsøg og mene, at lignende Fejlprocenter skulde foreligge ogsaa i et for Retten edelig bekræftet Vidneudsagn. Alene den Udrensningsproces, et Vidneudsagn for Retten gennemgaar, før Edsfæstelsen foregaar (jfr. ndfr.), gør enhver Analogislutning paa dette Omraade uholdbar.

Paa forskellig Maade har man nu i andre senere Forsøg stræbt at komme udenom disse Indvendinger. Med særligt Henblik paa den fremsatte Indvending om Billedstoffets Forskellighed fra det virkelige Livs foretog den berømte Kriminalist, Professor *v. Liszt* nogen Tid efter Sterns Forsøg en Slags Kontraprøve, som jeg skal referere. I Stedet for Billeder konstruerede v. Liszt en virkelig Begivenhed, nøje forud indstuderet med Aktørerne, medens Vidnerne — ligeledes i Modsætning til Sterns — ikke under Oplevelsen havde Anelse om, at det kun drejede sig om et Forsøg, men fuldt og fast troede, at det var en alvorlig ment Episode, der foregik for deres Øjne.

Begivenheden, der foregik i v. Liszts Kriminalseminar i Berlin, gik ud paa følgende:

Seminaret holdt et af sine sædvanlige Aftenmøder med Foredrag og Diskussion, denne Gang om den franske Kriminalsociolog Tardes Lære. Efter Debattens Afslutning spørger v. Liszt, om nogen yderligere ønsker Ordet, forinden Indlederen gør nogle afsluttende Bemærkninger.

Dr. K. rejser sig.

Liszt: Dr. K. har Ordet.

K.: Jeg vilde gærne ganske kort betragte Tardes Lære ud fra den kristelige Moralfilosofis Standpunkt.

M. (blandt Tilhørerne, højt afbrydende): Det manglede jo bare!

K.: Vil De behage at være rolig, indtil De bliver spurgt.

M. (idet han rejser sig op): Det er en Uforskammethed.

K.: Hvis De siger et eneste Ord til, saa — — — (gaar samtidig hen imod M. med den knyttede Næve i Vejret).

M.: Haanden væk eller — — — (trækker et Skydevaaben*) frem og sigter paa K.'s Pande).

Liszt slaar til M.'s opløftede Arm, hvorved Skydevaabnet synker ned i Højde med K.'s Bryst.

Da den er omtrent ved Hjærteregionen, gaar Pistolen af og giver et lille, skarpt Smæld.

Det saaledes passerede gjordes nu til Genstand for en Række skriftlige Besvarelser, dels samme Aften, dels den følgende Dag, 6 Dage efter, 3 Uger efter og 5 Uger efter Begivenheden. Derimod afgaves ikke primære og sekundære Udsagn: hvert „Vidne“ refererede kun Begivenheden én Gang. End-

*) Det var en Barnepistol, men antoges af Tilskuerne for en Revolver.

Digitized by Google

videre blev der en Uge efter Begivenheden mundtlig afhørt 5 af de Tilstedeværende enkeltvis, saaledes at hvert Vidne gav en sammenhængende Beretning om det passerede, og derpaa besvarede enkelte supplerende Spørgsmaal.

Ingen af de fremkomne Besvarelser var fejlfri. Det bedste Svar indeholdt 4 Fejl, og det var endda et af dem, der afgaves 5 Uger efter. Daarligst er 2 Svar, hvert med 12 Fejl, det ene afgivet 6 Dage efter, det andet som mundtligt Referat 1 Uge efter Begivenheden. De 2 næstdaarligste Svar indeholdt 11 Fejl hver — det ene afgivet samme Dag, det andet ligeledes under den mundtlige Gengivelse 1 Uge efter.

Gennemsnitlig indeholdt de skriftlige Udsagn, der afgaves den samme og følgende Dag 9,7 % Fejl, de 6 Dage efter afgivne 8,25, og de, der afgaves 5 Uger efter endog kun en Fejlprocent af 7.

Det viser sig altsaa, at medens Sterns Teori om den normale Fejlagtighedsgrad bekræftes ved dette Forsøg, staar det i bestemt Strid med hans Lære om Tidens svækkende og forfalskende Indflydelse.

Muligvis beror denne Strid netop paa den oven anførte Forskel mellem de døde Billeders og det virkelige Livs forskelligartede Reaktion paa Bevidstheden. Den kausale Sammenhæng, Livets Forteelser sædvanligvis indeholder, træder skarpt nok frem i Liszts Forsøg til at forklare, at Bevidstheden i slige Tilfælde danner ligesom en Erindringskæde, hvoraf et enkelt Led, engang indkapslet i Hukommelsen, er nok til med Logikkens Kraft at fremdrage de andre, saaledes at Tiden ikke faar Lov til at svække og forstyrre i samme Grad som ved det simultant opfattede Billede, hvis Enkeltheder ikke i tilnærmelsesvis samme Grad kan fremkaldes ved en logisk Gennemtænkningsproces.

At Udsagnet endog til en vis Grad *bedres*, jo længere Tid, der forløber mellem Iagttagelsen og Gengivelsen, beror maaske ogsaa noget herpaa, men hænger sikkert ogsaa sammen med et senere ofte iagttaget Fænomen, nemlig den Indflydelse, som Affekttilstande kan udøve. Affekten virker vel som Regel stærkt forfalskende paa Iagttagelsen: i Stedet for at se skarpt og uhildet paa det, der passerer, giver Affekten Tilskueren ligesom et prismatisk Glas for Øjet. Hans Skræk eller Overraskelse lader ham se Begivenhederne med fortrukne Linjer, i forkert Forhold til hinanden, smaat bliver stort, stort bliver smaat, Konturerne udviskes og flyder over i hinanden. Meget ofte ser man mere, hvad man venter at se, eller frygter at se, end det virkelig skete.

Det er saaledes en bekendt Sag, at Øjenvidner til store Katastrofer, som Jernbanesammenstød, Skibsforlis o. desl., meget ofte afgiver aldeles utrolig overdrevne Beretninger om, hvad de har set. *Gross* fortæller om en yderst vederhæftig Jernbanefunktionær, som umiddelbart efter en Jernbaneulykke dybt rystet og øjensynlig i fuldkommen god Tro paastod, at han havde set de Dræbtes Hoveder rulle ned ad Jernbanedæmningen, skønt det legale Ligsyn senere konstaterede, at ikke en eneste af de Omkomne var lemlæstet paa denne Maade.

Men ikke sjældent fordamper disse Fantasibilleder efterhaanden. Det virkelig passerede og iagttagne dukker frem af Taagen, de falske Fortolkninger underkastes Forstandens Kritik og Retledning, rettes og udbedres, og Vidnet er nogen Tid efter Iagttagelsen i Stand til at give et langt rigtigere Billede af det sete end umiddelbart efter Begivenheden.

I Lisztʼs Forsøg er en saadan Affekttilstand hos Tilskuerne tydelig at konstatere. Hvis det, der skete for Tilskuernes Øjne, havde været alvorlig ment, hvad de, som før sagt, alle troede, vilde det jo have været en uhørt Skandale. I denne Sindsstemning iagttages den. Fra det Øjeblik, de to Kontraparter gaar personlig løs paa hinanden, stiger Af-

Digitized by Google

fekten til sit Højdepunkt. Det viser sig nu ogsaa, at fra det Øjeblik stiger Fejlprocenten i Beretningerne med ikke mindre end 12 %. Og karakteristisk nok: i de umiddelbart efter Iagttagelsen givne Beretninger er Fejlprocenten helt oppe ved 16 %, men synker derpaa til 9 % for de ca. 1 Uge efter afgivne Udtalelser. Rigtignok voxer den saa igen til 20 % for de først 5 Uger efter afgivne Referater — et Resultat, som, hvis det ikke beror paa Tilfældigheder, maaske kan tages som Indicium for, at det i Affekt opfattede Billede, selv om det senere forbedres, dog kun er af ringe Konsistens og derfor hurtig opløser sig under den indre Diskussion, for hvilken det er udsat. I saa Fald faar Sterns Tidsteori paa dette Punkt en Slags indirekte Bekræftelse.

Jeg skal endnu med Hensyn til dette Forsøg berøre en ofte fremsat Indvending, nemlig at Deltagerne sandsynligvis før de senere afgivne Beretninger har talt sammen om det passerede og saaledes korrigeret hinandens Iagttagelser. Denne Mulighed kan naturligvis ikke udelukkes, skønt Deltagerne var anmodede om ikke at konferere indbyrdes og desuden bestaar af for største Delen modne Mænd, tildels kommen sammen fra alle Lande, og derfor ikke kan sammenlignes med en Skare unge Studenter, der er indbyrdes Kammerater og stadig træffer sammen. Men selv om saadanne Konferencer forudsættes, saa er det jo ikke andet eller mere, end hvad der i de aller fleste Tilfælde sker med virkelige Vidner, der tilmed ofte gennem Avisreferater, der i Virkeligheden er ganske fejlagtige men udgives for fuldkommen paalidelige, underkastes særdeles kraftige Paavirkninger mellem Iagttagelsen og Gengivelsen. Der er derfor ikke Grund til at tro, at v. Liszts Forsøgspersoner paa dette Punkt har været underkastet andre eller værre Vilkaar end det virkelige Livs ægte Vidner.

De Forsøg, jeg her har beskrevet, og en Række andre, som jeg ikke skal komme nærmere ind paa, beskæftiger sig kun med Forhørspersonernes egne, spontane Beretninger. Blot den Del af Liszts Forsøg, der omfatter mundtlige Udsagn med supplerende Spørgsmaal — og som for Resten faldt endnu daarligere ud end de skriftlige Svar — nærmer sig til den egentlige *Forhørsmetode*, der jo navnlig bestaar i Svar paa Dommerens Spørgsmaal. I en Række andre Forsøg er imidlertid ogsaa denne Side af Vidneudsagnets Psykologi blevet nærmere udforsket.

Forskellen mellem de to Metoder er jo indlysende.

Idet de stillede Spørgsmaal lader alle Begivenhedens Faser en for en passere Revue for Vidnets indre Øje, bliver den ved de spontane Beretninger meget nærliggende Fare for, at Vidnet helt glemmer Dele af Begivenheden, som han dog baade har set og opfattet, ganske udelukket. Følgen heraf vil være, at Udsagnets *Kvantitet* har Chancer for at voxe betydelig. Da paa den anden Side Vidnet selvfølgelig bør besvare ethvert Spørgsmaal om Ting, han ikke véd, negativt, altsaa med ét: „Det ved jeg ikke“, behøver Udsagnets *Kvalitet* ikke at paavirkes af Forhørsfremgangsmaaden.

Men der kan være Fare derfor.

Med Rette siger Stern, at ethvert Spørgsmaal under Forhøret, selv det mest neutrale, er noget andet og mere end et Spørgsmaal: det er tillige en Befaling: Tænk Dig om — Husk! Ofte træder Befalingselementet oven i Købet direkte frem i Spørgeformen, som naar der siges: Det eller det *maa* De da have set — hørt — opfattet. Under slige Forhold føler den Adspurgte ikke det negative Svar som lige berettiget med det positive, men meget ofte som en ubehagelig Fallit-erklæring for sin Viden, navnlig naar han i det hele taget er ivrig for at bidrage til Sagens Oplysning. Eller han føler det som et kompromitterende Hul i sin Viden — et Hul, der maaske kan vække Tvivl om Forklaringens Rigtighed paa andre Punkter. Eller

Digitized by Google

han vil, hvis han i det hele taget er ængstelig og trykket af Dommerens Autoritet, føle sin Uvidenhed som en Slags Opposition mod den i Spørgsmaalet indeholdte Forventning eller Befaling — næsten som en Næsvished, han nødig vil fremkomme med. Idet nu Dommeren i sin Spørgsmaalsrække stadig rykker frem fra Vidnets centrale, sikre Viden til det stadig mindre og mindre sikre og til Slut til det, Vidnet slet ikke véd, fristes saadanne Vidner let til at følge Dommeren for langt: udgive en mindre sikker Viden for en fuldkommen sikker, eller endog give positive Svar ogsaa der, hvor hans Viden slipper. — Mange begyndende Forhørsdommere møder i saadanne „imødekommende", alt vidende Vidner, som siden svigter paa afgørende Punkter, deres første bitre Skuffelser.

Endnu større bliver Faren, hvis de stillede Spørgsmaal ikke, som hidtil forudsat, i Formen er neutrale, men antager den allerede i Romerretten og ogsaa i dansk Ret forbudte *suggestive* Karakter, som desuagtet har en meget hyppig Anvendelse, og som det efter Omstændighederne endog kan være umuligt ganske at undgaa.

Det ejendommelige ved disse Spørgsmaal er som bekendt, at „de lægger Vidnet Svaret i Munden", ɔ: gør en bestemt Besvarelse særlig nærliggende. Et saadant Spørgsmaal vil, naar Talen er om et Overfald, foreligge, naar Dommeren spørger:

„Havde Voldsmanden ikke en Kniv i Haanden*)" i Stedet for at bruge den neutrale Form:

„Havde Voldsmanden noget i Haanden?"

Ofte vil det hverken gøre til eller fra, om Spørgsmaalet har den ene eller den anden Form, men det er en bekendt Sag, at man overfor uselvstændige Vidner, saasom Børn, ængstelige Personer, meget fantasifulde Personer, noget berusede Personer eller Folk, som blindt forlader sig paa Dommerens Autoritet, skal være meget forsigtig med slige Spørgsmaal, ikke alene fordi Vidnet let vil fristes til at sige: Ja, selv om han ved med sig selv, at han ingen Kniv har set, men ogsaa fordi Spørgsmaalet kan bevirke en ligefrem Overførelse af Dommerens Opfattelse til Vidnet, altsaa en egentlig Suggestion: Vidnet tror fra det Øjeblik selv paa, at der var en Kniv, og at han har set den.

Dommeren kan naturligvis for at undgaa denne Fare vogte sig for at stille sine Spørgsmaal i denne Form, men uheldigvis gives der ikke den Spørgeform, som ikke i det givne Tilfælde kan have et suggestivt Indhold. Spørger man f. Ex.: „Hvilken Farve havde Konens Tørklæde," saa er Spørgsmaalet neutralt, hvis Vidnet er paa det rene med, at hun i hvert Fald havde et Tørklæde paa. Men har han slet ikke set nogen Kone, eller ikke har set, at hun bar Tørklæde, saa bliver det et Suggestionspørgsmaal og indeholder den Fare, at Vidnet akcepterer Dommerens Opfattelse, idet han ræsonnerer saaledes, at naar der spørges om Tørklædets Farve, maa det da under alle Omstændigheder været givet, at hun havde Tørklæde paa.

Dette er Exemplet paa en *Forudsætnings*suggestion. *Følge*suggestionen beror paa Sætningen, at den som har sagt A ogsaa maa sige B. Den, der bekræfter, at Konen havde Tørklæde paa, kan lettelig suggereres til at beskrive det i Størrelse, Form, Farve etc. Den, som erkender, at der i en Stue stod et Skab eller en Sofa, kan let suggereres til, at der ovenpaa Skabet stod en Krukke, at der i Sofaen laa en Pude osv.

Af en ganske besynderlig Kraft synes de *alternative* Suggestionspørgsmaal at være, ɔ: de, der benytter Formen Enten—Eller. Herhen hører mange af de bekendte Fortællinger om Forhørsdommerfif, hvorved Forbrydere brin-

*) Eller endnu skarpere: Han havde en Kniv i Haanden — ikke sandt?

Digitized by Google

ges til at tilstaa*). Men ogsaa overfor Vidner vil man kunne gøre lignende Erfaringer. Et Spørgsmaal som: Var Konens Tørklæde rødt eller blaat, tvinger Bevidstheden som i en Skruestik ind i de dermed afstukne Baner, saa at der hører megen Sikkerhed i Iagttagelse og Erindring for uanfægtet at kunne svare: „Det var hverken rødt eller blaat — men gult.“

De Farer, der ligger i Spørgsmaalsformen baade med og uden Suggestion, maner Dommeren til stor Forsigtighed og bør bl. a. gøre ham lydhør for det Tonefald, hvori, og de Udtryk, hvormed Svarerne falder paa hans Spørgsmaal — Klangfarven vil i Reglen være en ganske anden, hvor Vidnets Viden er ægte, i Modsætning til, hvor den beror paa mere eller mindre gennemført Suggestion.

Men iøvrigt tror jeg, at man netop her bør være meget skeptisk overfor de fra Forsøg hentede Resultater. Den almindelige *Forsøgs*metode er, at Vidnerne besvarer en Række forud planlagte, ofte trykte Spørgsmaalsrækker, ved hvilke Vidnernes Svar anføres ét for ét. Spørgeformen ligner saaledes meget den, der her hjemme anvendes i civile Sager, og som da ogsaa er anerkendt som yderst mangelfuld, trængende til en gennemgribende Reform. I kriminelle Sager er Forholdet derimod et ganske andet. Det karakteristiske her er mindre Spørge- end *Samtale*formen. Vidnets Svar fremkalder nye Spørgsmaal og Svar, der ofte breder sig til Omraader, der staa i fjærnere Forhold til selve Bevistemaet. Dommeren faar deraf efterhaanden et personligt Indtryk af Vidnets hele Karakter og Tænkemaade — Vidnet vinder paa sin Side mere Fortrolighed til Dommeren. Det vil i en saadan ofte i Timevis fortsat Samtale ikke let undgaa Dommerens Opmærksomhed, hvis Vidnet arbejder med desorienterede Forestillinger; den oprindelig benyttede Spørgsmaalsform faar ingen synderlig Betydning, fordi de samme Spørgsmaal og Svar kommer frem atter og atter i ganske forskellige Faser; de nærmere Omstændigheder, hvorunder Vidnet har gjort sine Erfaringer, fremdrages; Lejligheden til at korrigere indløbne Fejl tilbyder sig stadig, Misforstaaelser og Unøjagtigheder klarlægges — Protokollatet og Konfrontationen med andre Vidner, sluttelig med Sigtede selv bringer atter Uklarheden til at bundfælde sig, og det ender ikke sjældent med, at Vidnet, i Stedet for at have bragt Dommeren ud paa gyngende Grund, netop af ham oplyses om, hvor og hvorledes han har taget fejl — ja Punkt for Punkt kan bringes til at indse, paa hvilke Omraader hans Oplysninger *maa* være fejlagtige eller være komne ind i et galt Spor. — Det er da ogsaa med Styrke af fremragende tyske Jurister bleven hævdet, at Analogien fra Forsøgsresultaterne *maaske* kan gælde for Forhøret hos Opdagelsespolitiet og under Hovedforhandlingen, men ikke for Undersøgelsesdommeren, hvor hele Forhandlingen har et ganske andet Præg.

Jeg tror derfor ikke, at man i for høj Grad skal lade sig imponere af de ved Forsøg udfundne Fejlprocenter for Forhør, og tro, at tilsvarende Procenter maa findes i vore Forhørsakter. Der kan endda blive nok tilbage.

Jeg skal nu beskrive 2 saadanne Forsøg og nævne de Resultater, de synes at vise.

Det første minder noget om Liszts Forsøg — kun at det er endnu mere grotesk end dette. Det kaldes i Almindelighed *Webers* Forsøg.

Midt under et Diskussionsmøde paa Universitetet i Gøttingen og i Overværelse af flere af Tysklands første Navne paa Filosofiens og Psykiatriens Omraade, hørtes der pludselig udenfor Døren stærk Larm og Ord-

*) Exp.: Dommeren overfor en for Barnefødsel i Dølgsmaal sigtet Pige, der nægter sig skyldig, efter længe at have talt om andre Ting, pludselig til Pigen: Var det en Dreng eller en Pige? Pigen (uden Betænkning): En Dreng.

Digitized by Google

strid. Døren reves op og ind styrtede et Menneske, iført en stærkt koloreret Clowndragt; i den ene Haand holdt han en Svineblære, i den anden svang han en tyrkisk Fez. Strax efter ham kom Fezens Ejermand, en Neger, ligeledes i et meget paafaldende Kostume og med en Revolver i Haanden. Midt i Salen faldt Clownen omkuld, hvorved Svineblæren sprang med et Knald, medens Negeren styrtede sig over ham. De brødes nu en Stund paa Gulvet. Clownen tabte Fezen, men rev Revolveren ud af Negerens Haand, sprang op igen og ud af en anden Dør efterfulgt af Negeren, der havde sat sig i Besiddelse af Fezen. — Under Optrinnet raabte Clownen til Negeren: „Nu har jeg Din Fez, Din brune Slyngel," medens Negeren raabte: „Jeg skyder Dig ihjel, fordømte Skurk."

Man kan tænke sig de Tilstedeværendes maalløse Forbavselse under denne Scene.

De fik dog straks at vide, at det hele var et psykologisk Forsøg, som de $^1/_2$ Time efter anmodedes om at beskrive paa Grundlag af en Række skriftlige Spørgsmaal, der indeholdt alle Optrinets Enkeltheder.

Der indløb 40 Besvarelser, indeholdende gennemsnitlig *50 %* *Fejl* eller Overseelser.

Paa Spørgsmaalet om Fredsforstyrrernes Udseende gaves der en Række ganske fantastiske Beskrivelser: Clownens hvidmalede Ansigt opgives som brunt, hans strittende Haar bliver til en Hue med 3 Kvaster eller endog til en Cylinderhat! Hans posede Dragt siges at være et — Trikot.

Ogsaa om Negerens Udseende hersker megen Uklarhed. Et knaldende rødt Skærf, som han bar om Livet, er ikke set af en eneste. Til Gengæld oplyste nogle, at han var iført en „rød Kjole" — den var i Virkeligheden sort — eller „røde Skjorteærmer". Flere angiver hans hvide Benklæder som stribede, skønt det var hans Vest, der var stribet, men det havde ingen lagt Mærke til.

Selve Optrinet er i det væsentlige rigtig beskrevet af 15 Vidner. Ganske urigtige Oplysninger er her sjældne. Af Vigtighed for en juridisk Afgørelse er det dog, at der ofte i Svarene er Uvished om, hvem af de to, der var Forfølger, og hvem der var forfulgt. I flere af Svarene er Rollerne endog ombyttede.

Meget slet gengivet er de Optrædendes Ord og Injurier. Paa den anden Side angives flere Udtryk at være benyttede, som faktisk slet ikke er falden.

Om Optrinets Varighed er Angivelserne meget slette. Det varede 30 Sekunder, men siges regelmæssig at have varet i flere Minutter. Derimod er Klokkeslettet, da det skete — i Modsætning til andre Erfaringer om Vanskeligheden ved at faa Klokkeslettet for en Begivenhed nøjagtig oplyst — paafaldende rigtigt. Forklaringen er den, at Deltagerne, saa snart de hørte, at det drejede sig om et Forsøg, strax havde taget deres Uhr op af Lommen og konstateret Tidspunktet. Dermed stemmer det, at mange har opgivet Klokkeslettet paa Jernbanefacon: 9^{15} —9^{20} etc. — et Bevis paa, at det er umiddelbart aflæst af Uhret.

Paa Grundlag af de indgivne Besvarelser skulde endelig en Jurist, der ikke havde overværet det Passerede, udarbejde en Rekonstruktion af dette. Det lykkedes ham i alt væsentligt — hvilket viser, i hvor høj Grad det enkelte Vidnes Fejl udlignes, naar det sammenholdes med andre Vidners Forklaringer og Fejl.

Af større Fejltagelser, hvori Juristen gjorde sig skyldig som Følge af Vidnestoffets Upaalidelighed, kan fremhæves, at han anser det for sandsynligt, at Clownen havde Overskæg — hvad han ikke havde —, og at han bar en spids Hat med Kvaster. Om Negeren siger han: „Maaske var det en Vagabond"; og han anser det for muligt, at han ved sin Indtræden havde en *hvid Cylinderhat* paa Hovedet — skønt han var barhovedet og havde sort krøllet Haar. Hans røde Skærf

Digitized by Google

findes i Juristens Beretning — men er bleven til et rødt Lommetørklæde, der hang ud af Lommen.

Optrinets egentlige Sammenhæng, der skulde være fremgaaet af hele Situationen og Clownens Udraab, nemlig at denne havde revet Fezen af Negerens Hoved og derfor forfulgtes af ham, havde Juristen ikke faaet fat paa — af den gode Grund, at ikke en eneste af Beretningerne viste denne Forstaaelse. Havde denne været tilstede, vilde en Række af de begaaede Fejl have været udelukkede i Kraft af simpel Logik.

Svagheden ved dette Forsøg er dets hovedkulse og yderst hurtige Forløb. I Modsætning hertil staar *Günthers* Forsøg netop ved Optrinets rolige og lidet opsigtvækkende Art.

Det bestod i, at en Herre under en af Günthers Forelæsninger kom ind i Lokalet og overrakte ham et Brev — under Udvexling af nogle almindelige Talemaader. Medens G. læste Brevet, bladede Herren i nogle Bøger, der laa paa et Bord. Da Læsningen syntes at ville tage nogen Tid, bad han G. om og fik af denne Tilladelse til at sætte sig ned og læse videre. Da G. var færdig med Brevet, lagde han det fra sig paa Pulten, og meddelte Herren, at der ikke var noget Svar, hvorpaa denne stod op, og idet han tog en af Bøgerne i Haanden, spurgte han, om han maatte laane denne Bog. Det blev ham tilladt og han fjernede sig — medtagende ikke én, men *to* af de paa Bordet værende Bøger.

G. indbildte nu sine Tilhørere, at det her drejede sig om et virkeligt Tyveri, der vilde faa retslige Følger, og bad dem da de formodentlig vilde komme til at møde for Retten som Vidner, dels om strax at nedskrive en — spontan — Beretning, dels derefter om at besvare en Række skriftlige Spørgsmaal om Begivenheden.

Resultaterne var følgende:

Den spontane Beretning indeholdt gennemsnitlig 12,3 % Fejl, Forhøret gav 26 %. Mændene begik i den spontane Beretning gennemsnitsig 11,8 % Fejl, Kvinderne 12,8 %; i Forhøret begik Mændene 23,3 Fejl, Kvinderne 28,5 %.

Det bør dog bemærkes, at Kvinderne paa et enkelt Punkt i deres spontane Beretninger viste sig Mændene betydelig overlegne nemlig med Hensyn til Signalementet af den indtrædende Herre. Her synker Kvindernes Fejlprocent ned til 8, medens Mændenes stiger til 14,6. I Forhøret taber de — mærkelig nok — ogsaa paa dette Punkt Førerstillingen.

I alt væsentlig stemmer jo disse Resultater med Sterns. Men i Modsætning til denne fandt G. Kvinderne meget forsigtigere overfor Edskravet end Mændene. Af 18 Edstilbud hos Kvinderne var kun 1 falsk — hos Mændene 5 af 26 — altsaa en ganske kolossal Forøgelse.

Ogsaa Günther lod det Passerede rekonstruere paa Grundlag af Vidneforklaringerne, idet han lod 2 Jurister, hver for sig og uafhængig af hinanden, udarbejde en Fremstilling. Ligesom ved Webers Forsøg viste sig ogsaa her det glædelige Faktum, at Vidnernes Fejl for en stor Del ophævede hinanden, idet hver af Juristernes Svar kun indeholdt det halve Antal af Vidnernes Gennemsnitsprocent. — Karakteristisk for Juristens Forsigtighed overfor uklare og modstridende Vidnesbyrd er det, at ingen af de to „Dommere" anser det for bevist, at en ulovlig Borttagelse af Bog Nr. 2 har fundet Sted — hvilket naturligvis var Begivenhedens kriminelle Hovedpunkt. Den ene Jurist anser det for uoplyst, om Herren overhovedet har medtaget mere end én Bog — den anden anser vel dette for bevist, men anser det for sandsynligt, at Tilladelsen ikke har været skarpt begrænset til Bog Nr. 1: Tyveri er altsaa i begge Tilfælde udelukket.

Begge Jurister fastslaar, at G., efterat have læst Brevet, stak det i Lommen. Som om-

Digitized by Google

talt lagde han det fra sig paa Pulten, men af Vidnerne har kun et eneste rigtigt bemærket dette — og dets Forklaring tilsidesættes selvfølgelig af Juristerne som ikke stemmende med det „iøvrigt oplyste". Paa samme Maade mener „Dommerne", at den indtrædende Herre har banket paa Døren før sin Indtræden — han gjorde det ikke, men da alle de Vidner, der udtaler sig herom, mener Jo, gaar Juristerne ud fra dette som givet.

Günthers Forsøg kan anses for normgivende i Henseende til de fundne Fejlprocenter. Ca. 10 % for den spontane Beretning, ca. 25 % for Forhørsberetningen — det er, hvad man nu gennem en Række af yderligere Undersøgelser kan betragte som nogenlunde fastslaaet, naar ikke særlige Omstændigheder gør sig gældende.

Jeg lægger som før omtalt ikke synderlig Vægt paa disse Tal, og jeg kan alene af den Grund ikke tiltræde en af Stern paa dette Grundlag opstillet Thesis, at det bør paalægges Dommerne at give de frie Beretninger et saa stort Spillerum som muligt, medens Forhøret ikke bør udstrækkes videre end ubetinget nødvendigt. Jeg tror, at denne Thesis er utopisk — thi hvorledes skal man i mange Tilfælde faa Vidnet til at gaa i Gang med sin „frie" Beretning, man tænke paa Bønder, gamle Folk, meget generte Personer — og hvorledes skal man i andre Tilfælde faa standset Vidnets rivende Talestrøm, naar det begynder at diske op med løst og fast, væsentligt og uvæsentligt imellem hinanden, uden fjærneste Begreb om, hvad det er, det kommer an paa. Kun gennem en stadig og klogt ledet Spørgsmaalsrække kan man under slige Forhold komme til Bunds i Sagen. Men jeg anser ogsaa denne Thesis for ganske urigtig. Thi kun gennem et fornuftigt Forhør kan Dommeren faa en virkelig Forestilling om de Fejl, hvoraf selve den spontane Beretning — ogsaa ifølge Stern — lider; kun derigennem kan han blive klar paa, af hvilke *Fejlkilder*, Vidnet navnlig øser sine Deviationer, og saaledes faa Besked om, paa hvilke Punkter hans Mistro særlig skal være rettet.

Overhovedet kan man vistnok paa dette Punkt ganske henholde sig til Hans Gross, naar han siger:

„Enhver Undersøgelsesdommer kan bekræfte, at han i Begyndelsen af sin Praxis gjorde de samme Erfaringer som de experimentelle Psykologer: at den frie Beretning var bedre end Forhøret. Ved fremskreden Øvelse opdager han imidlertid, at han er i Stand til at faa langt paalideligere Oplysninger gennem sine Spørgsmaal end ved Vidnets frivillige Fortællen — det er, fordi han har *lært at spørge*. Det kan den gamle Forhørsdommer, men det kan d'Hrr. Psykologer, der begynder med Experimentet, ikke, og saaledes opstaar den højst forstyrrende Forskel, der bestaar mellem den nye Videnskabs Resultater og den hævdvundne Praxis Erfaringer." (Sluttes).

Digitized by Google

ENGLAND OG IRLAND

ULSTERPROBLEMET

Af W. R. Prior.

Den lille Forsøgsballon, som den afgaaede liberale Lordkansler, Lord *Loreburn*, i dette Efteraar har opsendt, Forslaget om en Konference mellem Parterne vedrørende Ulster, inden Regeringen til Foraaret trumfer Home-Rule-Forslaget igennem det afmægtige Overhus, lader til at have gjort sin Nytte.

Der er nemlig intet, alle Partier i England og Irland ønsker mere, end paa fredelig Maade at faa fjærnet den *sidste* Anstødssten for Genoprettelsen af et irsk Parlament i Dublin.

Førerne i Ulster har sagt deres sidste Ord til Regeringen og tilsyneladende truffet de sidste Forberedelser til aabent Oprør, men meget tyder alligevel paa, at Carson og hans Venner spejder efter den Bro, hvorpaa de kan tiltræde et Tilbagetog uden at kompromittere sig altfor meget i de menige Orangisters Øjne.

For *Redmond* er det egentlig det politiske Liv om at gøre at komme tilbage til sine Vælgere med gennemført Program. Strander Home-Rule-Sagen nu paany ved Uklogskab ra hans Side er hans politiske Saga ude, og de irske Farmere vil som de allerede har vist Tegn til give Home-Rule en god Dag.

De konservative Førere i England ønsker — ligesom den offentlige Mening — at blive alle irske Spørgsmaal med samt irske Politikere i Westminster kvit, enten de nu hedder Redmond eller Carson, og det samme gælder i fuldt Maal den liberale Regering.

Ganske vist har Nationalisterne i deres Magt at gøre *Asquith* Livet surt og i et Nu at overklippe Regeringens Livstraad, men de lader det nok blive ved Truslen, saalænge Kongen ikke har underskrevet Loven. Tomhændede tør de som sagt ikke vende tilbage til deres Vælgere.

Ved sin storpolitiske Tale i Dundee har *Churchill* — der her i endnu større Grad end før viser sig som en liberal *Statsmand* (modsat *Lloyd-George* den store liberale Agitator) og har forbedret sine Chancer som Premierministeremne — udnyttet den tilrettelagte Situation mesterligt. Han ser klart, at Ulsterproblemet betyder et Uføre for alle Partier, og at Regeringen ikke kan tiltræde et Tilbagetog og derved give baade Ulstermændene og den konservative Opposition i England Lejlighed til at fejre en Triumf. Men Problemet maa og skal alligevel løses enten af de liberale, som derved opfylder Gladstones sidste politiske Villie, eller af de konservative, hvormeget disse end krymper sig derved. Gennem Aar har nemlig Balfour og hans Kolleger lagt alt tilrette for at irsk Selvstyre kunde blive Endemaalet paa Reformarbejdet paa Øen.

Skolereformer, Indførelse af Amtsraad, Ophjælpning af Næringsvejene paa Øen, Oprettelsen af et særligt Landbrugsministerium, den konservative Politiker Sir *Horace Plunketts* mægtige Arbejde for Andelssagen, *Wyndham*'s Lov af 1904 om Forpagternes Overgang til at blive Selvejere, og endelig den stadige Leflen med Devolutionstanken, det formummede Home-Rule, har altsammen været som Trappetrin op mod den store Slutsten: Selvstyre for Irland med egen Finanskontrol.

Churchill tilbyder nu Ulster, i Kraft af at Sagen kun kan bringes i Havn om Provinsen afvæbner, og af at denne Landsdel faktisk har et berettiget Krav paa Hensyntagen, ikke en Udskillelse eller en *Separat-*, men en *Særbehandling*.

Noget saadant vilde f. Eks. blive større Kontrol med den lokale Administration — med andre Ord, Ulster skulde styres af „indfødte“ Embedsmænd —, og yderligere Garantier for bl. a. Religionsfrihed.

Digitized by Google

Om denne Særbehandling kommer til at gælde for de fire egentlige „oprørske" Grevskaber i Ulster — Antrim, Armagh, Derry og Down —, eller om alle Landsdelens ni Grevskaber skal medregnes, bliver vel et underordnet Spørgsmaal.

Hovedsagen er, at Irland bliver en politisk Enhed med de nødvendige Indrømmelser til Ulster, saalænge Orangisterne endnu udøver politisk Indflydelse i Nordost-Irland, og saalænge Landsdelen endnu ikke er parat til at gaa Side om Side med Munster, Connaught og Leinster.

Alt tenderer henimod en saadan mindelig Overenskomst, noget, der har været inderlig ønsket hos de moderate konservative paa Irland og hos de uafhængige Nationalister. Og skulde alligevel Carson eller Redmond — eller begge i Forening — vrage det Kompromis, som efter den Konference mellem Bonar Law og Asquith blev foreslaaet Underhuset, ja saa er Home-Rule ikke derfor dødsdømt. Begge Partierne i England véd nemlig, at den offentlige Mening er led og ked af det irske Vrøvl, og at de selv staar sig ved at blive Nationalisterne med samt Carson kvit i Westminster.

Det vilde passe Asquith fortrinligt at faa Loven i dens ændrede Form vedtaget af konservative Stemmer, hvormeget end Carson og Redmond protesterer.

De to fik saa selv udkæmpe Striden videre uden engelsk Hjælp.

Og Asquith har det i sin Magt at bestemme Tidspunktet for Valgene til det irske Parlament og dettes Ikrafttræden, f. Eks. først i 1915. Men om de liberale saa er ved Magten, er et aabent Spørgsmaal.

Churchill har varslet om Parlamentsopløsning allerede i 1915, og de konservative maa saa eventuelt tage Affære, enten føje Redmond, om de ikke opnaar en uafhængig Majoritet, eller risikere ny Gæring i Irland, om Home-Rule-Loven ophæves eller lægges ad acta. Et saadant perpetuum mobile vilde næppe hue de liberales Afløsere.

Foreløbigt synes det virkeligt, som de konservatives Fører Bonar Law er tilsinds at gaa med til en formløs Konference med Kabinettet, — hidtil har Partiførerne kredset uden om hinanden, men for hver Tale ligesom kommet hinanden et Hanefjed nærmere —, saa Ulster faktisk faar en Selvstilling, der er identisk med Landsdelenes Udskillelse fra det øvrige Irland. Da Regeringen ikke agter at bruge Vaabenmagt, og Ulster jo i Kraft af Kompromis'et bliver en Stat i Staten, eller faar en Art Home-Rule indenfor Home-Rule, finder vel den tredje Part, Redmond, sig i det uundgaaelige. Han faar maaske visse Garantier for at Særstillingen kun skal vare et Aaremaal, og at Ulsters Befolkning saa skal afgøre — om den da ikke allerede før det Tidspunkt har set den stiltiende Fordel ved at gaa i Trop med og blive den naturlige kommercielle Fører af det øvrige Irland —, om Adskillelsen skal opretholdes eller ej.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Livets Opstaaen. Det vigtigste Emne, der blev behandlet paa Efteraarsmødet i „Britisk Forening til Videnskabens Fremme“, var Problemet om Livets Opstaaen, et Emne, der ogsaa sidste Aar paa Mødet i Dundee blev sat under Diskussion af selve Foreningens Præsident, Sir *Edward Schäfer*. I Aar var det Professor *B. Moore*, der bragte det paa Bane.

Adskillige Kemikere og Biologer, sagde Professor Moore, betragter Problemet om Livets Opstaaen som uløseligt og ser derfor ingen Grund til at spilde Tid og Kræfter derpaa. Han mente imidlertid, at man med en saadan Opfattelse let vilde gaa Glip af meget værdifuldt. Det var saaledes, for blot at nævne et Eksempel, ud fra Forsøget paa at løse Problemet om Livets Bestaaen, at *Pasteur* og *Lister* var naaet til deres epokegørende videnskabelige Resultater. — Han for sin Part troede, at Problemet kunde løses rent eksperimentalt, og han mente at kunne paavise et Skridt, der forbandt det uorganiske med det organiske. Hans Fremstilling heraf gik i det væsentlige ud paa følgende:

Planternes og Dyrenes Verden bunder i Syntesen af organiske Forbindelser, dannede af uorganiske ved Hjælp af Bladgrønt, der omformer Lysenergi til kemisk Energi. Med en Smule Eftertanke vilde man imidlertid let kunne indse, at Tingenes nuværende komplicerede Tilstand maa have udviklet sig af en mere enkelt og usammensat Tilstand. Thi Bladgrønt, der nu virker som Energiomformer, er i sig selv en af de mest komplicerede af kendte organiske Substanser og kan derfor ikke have været den første af disse, der har udviklet sig af uorganisk Stof. Men skal man paavise, hvorledes Livet er opstaaet, maa man tage sit Udgangspunkt i den rent uorganiske Verden, i Stoffer kemisk rene for alle organiske Iblandinger, hvad enten det nu er vegetabilske eller animalske.

Som Resultat af halvandet Aars Forsøgsarbejde mente han at kunne paavise det første Skridt i den organiske Udvikling: Naar en fortyndet Opløsning af kolloidalt *Ferrihydroxyd* [$Fe(OH)_3$] eller den tilsvarende Uraniumforbindelse udsættes for stærkt Sollys, opstaar de samme organiske Forbindelser, som de, der dannes som det første Stadium i den af Bladgrønt formidlede organiske Syntese — nemlig *Formaldehyd* [CH_2O] og *Myresyre* [$H \cdot COOH$]. — Hvis man nu tænkte sig en Planet udsat for passende Sollys og Temperatur, maatte en Udvikling som følgende nødvendigvis finde Sted: I Begyndelsen, under Planetens Afkøling, vilde der dannes binære Forbindelser. Dernæst vilde simple krystalliske Salte opstaa. Saa vilde kolloidale Aggregater vise sig, ved at enkelte Molekyler forenes i Grupper paa halvtreds til treds. Eftersom disse kolloidale Aggregater tiltager i Kompleksitet, bliver de ogsaa mere fint afbalancerede i Struktur og bliver labile, ɔ: de ødelægges let ved pludselige Forandringer i Omgivelserne. Men indenfor visse Grænser bliver de tillige særlig følsomme for Energiforandringer, kan optage Energi i en Form og forvandle den til en anden Form af Energi. Disse labile Kolloider optager Vand og Kulsyre, og idet de udnytter Sollyset, frembringer de de simpleste organiske Strukturer. Ved at forbinde sig, dels med hinanden indbyrdes, dels med kvælstofholdigt uorganisk Stof, fortsætter disse simple organiske Strukturer Udviklingsprocessen og opbygger mere og mere komplekse, men tillige mere og mere labile organiske Kolloider, indtil disse endelig bliver i Stand til at omforme Lysenergi til kemisk Energi. Tilsidst vil Livet opstaa ved denne Udviklingsproces, og den samme Proces vil føre det fremad til en stedse højere Udvikling.

Digitized by Google

I den Diskussion, der fulgte efter Prof. Moores Foredrag, udtalte Sir *Oliver Lodge*, at selv om man var i Stand til at frembringe potentielt levende Stof ɔ: Stof, der rummer Muligheder for Liv, vilde man ikke dermed have løst Problemet om Livets Opstaaen. Et saadant Stof vilde i Virkeligheden højst kun være en fysisk og kemisk Bærer af Liv. Selve Livet betragtede han som et Fænomen af højere Orden. Thi han troede ikke, Verden helt og holdent var ensbetydende med det, vi kender.

Prof. *Armstrong* mente ikke, vi nogen Sinde blev i Stand til at frembringe Liv. Dette betyder nemlig en Række Operationer, saa uendelig indviklede, at vi for Øjeblikket er ganske ude af Stand til at danne os nogen begrundet Mening om Muligheden af at gennemføre dem. I det hele taget mente han, at Problemet om Livets Opstaaen ikke var ført sin Løsning et Haarsbred nærmere.

Dr. *Leonard Hill* troede, at selv om man i Laboratorierne kunde fremstille de Substanser, som fandtes i levende Stof, og ordne dem saaledes, at der under visse Betingelser opstod Liv, vilde det dog paa ingen Maade være ensbetydende med, at man havde skabt dette Liv, da Livskraften efter hans Formening blev tilført det fremstillede potentielt levende Stof udefra. Men hvad Livskraften er, véd man ikke mere om nu end før.

Prof. *Hartog* mente, der var ikke saa lidt videnskabelig Humbug i den Paastand, at Livet kun er en Form af kemiske og fysiske Virksomheder, som kunde eftergøres i Laboratorierne. De største Biologer har aldrig vovet at paastaa dette.

Drømme. I de senere Aar er Psykologernes Anskuelser om Drømme bleven i høj Grad ændret. Før ansaa de Drømme for intetsigende og meningsløse. Nu derimod indrømmer de, at Drømme kan give et Indblik i hine sjælelige Processer, der ligger mellem det normale og unormale. Ja, Drømmen anses nu i Virkeligheden for at være den største Tilnærmelse til det unormale, en normal Person gør. *Freud*, vor Tids største Autoritet i alt, hvad der angaar Drømme, skelner mellem 3 Former af Bevidsthedsvirksomhed; 1) den bevidste, som er den normale Tilstand; 2) den før-bevidste, som er Bevidsthedens Forgemak, hvor alle de Erindringer og Impulser findes, der til hver Tid kan fremkaldes ved Hjælp af almindelige Idéassociationer, og 3) den ubevidste, der involverer hine Erindringer og Impulser, som ikke kan genfremkaldes i vaagen Tilstand ved almindelige Midler, som er uafhængig af al Vedtægt, Moral, Opdragelse og sociale Traditioner, som i Virkeligheden er Bevidsthedens Barnetilstand. — Men hvorledes hindres det ubevidste i at naa frem til det før-bevidste og derfra videre til det bevidste? Som Svar herpaa siger Freud, at i enhver normal Persons Bevidsthed gør der sig en kritisk Virksomhed gældende, som undertrykker eller tilbageviser ubevidste Impulser, der strider mod Vedtægt og Moral. Denne kritiske Virksomhed regulerer dog ikke Drømmene hos normale Personer, fordi den under Søvnen enten ganske eller til Dels hæves. Det centrale i Freuds Teori er da dette, at Drømme og mentale Forstyrrelser bunder i een og samme sjælelige Mekanisme. Han mener derfor, at den rette Vej til Forstaaelse af abnorme mentale Processer gaar gennem Studiet af Drømme.

Hvad nu Drømmenes Funktion angaar, mener Freud, at den i Modsætning til det almindeligt antagne ikke gaar ud paa at forstyrre Søvnen, men derimod at bevare den ved at kontrollere de ubevidste Tendenser, der er paa Spil under Søvnen, og som uden en saadan Kontrol vilde vække den sovende. Efter Freuds Mening er et Barns Drøm Opfyldelsen af et Ønske, medens et voksent Menneskes Drøm er en formummet Opfyldelse af et undertrykt Ønske. Som Illustration til denne Opfattelse kan anføres to Drømme, den engelske Psykolog *T. Hatherley Pear* har haft. I den første blev et undertrykt Ønske om, at en nu afdød Kollega atter skulde samarbejde med ham, opfyldt i en formummet Form. I den anden blev en sjælelig Konflikt mellem Tilskyndelsen til at give sig i Lag med et interessant Arbejde og Tilskyndelsen til at opfylde et Løfte om at udføre et mindre interessant Arbejde fremstillet rent dramatisk: Den Professor, der symboliserede det første (det interessante) Arbejde, forklarede netop dette Arbejdes Natur for ham, da Forklaringen blev afbrudt ved Tilsynekomsten af en Ven, hvem han havde lovet at udføre det andet (mindre interessante) Arbejde.

Det er som bekendt en ret almindelig Op-

Digitized by Google

fattelse, at en Drøm altid foranlediges ved en legemlig Stimulus. Naar f. Eks. den sovendes Haand befinder sig uden for Dynen og derved bliver kold, skulde dette give sig Udslag i en Drøm om, at han fryser ihjel. Denne Opfattelse synes imidlertid ikke helt rigtig: kun i de færreste Tilfælde foranlediges en Drøm ved Indtryk udefra — i alt Fald forholdt det sig saaledes med en Forsøgspersons Drømme, som Freud for nylig udtømmende studerede. Disse Drømme foranledigedes væsentlig ved Plagerier og Ærgrelser, Hunger og Tørst samt alskens Ambitioner.

En anden almindelig Mening er den, at en Drøm, som synes at have varet i flere Timer, kun har strakt sig over nogle faa Sekunder. Freud mener imidlertid at kunne fastslaa som Resultat af sine Undersøgelser, at en Drøm gennemsnitlig varer ti Minutter. Dog er det utvivlsomt rigtigt, at en Drøm forløber langt hurtigere end en lignende sjælelig Proces under den vaagne Tilstand. Freud sammenligner derfor meget betegnende en Drøm med et Fyrværkeri: dens Dannelse tager lang Tid, thi Materialet til den maa indsamles fra alle Livets Erfaringer; men dens Udfoldelse former sig som en Eksplosion.

Ejendommelige Temperaturer. For et Par Aar siden indsendte det aeronautiske Observatorium i Lindenberg en Ekspedition til Østafrika under Ledelse af Luftskipper, Professor *Berson* og Dr. *Elias* Denne Ekspedition har for nylig offentliggjort Resultaterne af sine videnskabelige Undersøgelser. Det mest bemærkelsesværdige af disse Resultater, hvorom Lindenberger-Observatoriet nu har udgivet en ret omfangsrig Beretning, er vel nok de overordentlig lave Lufttemperaturer, som Professor Berson og Dr. Elias maalte i hine tropiske Egne.

Den 30. August 1911 opsendtes en ubemandet Ballon forsynet med et Registreringstermometer til en Højde af 19,339 m. Her i denne Højde under et Lufttryk af 48 mm viste Termometret en Temperatur paa ÷ 84,3 ⁰ C., der er den laveste Lufttemperatur, man nogensinde har maalt. Denne enestaaende Temperatur er saa meget mere mærkelig, som man tidligere andetsteds paa Jorden har opsendt ubemandede Balloner med Registreringstermometer til langt større Højder, lige indtil 30 km over Jordens Overflade, men aldrig fundet saa lav en Temperatur. Hertil kommer yderligere, at Observationen blev foretaget næsten umiddelbart under Ækvator, hvad der gør den endnu mere interessant. Ekspeditionen havde nemlig slaaet sig ned ved Schirati paa Østkysten af Victoria Njansa under 0⁰ 50′ sydlig Bredde. Flere Gange lykkedes det Ekspeditionens Ledere at sende Balloner op til lignende store Højder, ja en enkelt naaede endog 22,800 m til Vejrs. Og hver Gang viste Termometret i disse Højder en Temperatur omtrent som den førnævnte. Dette turde være et Bevis for, at denne lave Temperatur ikke var en Tilfældighed eller skyldtes en Fejl ved Registreringsapparatet.

Disse Observationer har godtgjort, at under Ækvator er Luften i store Højder koldere end paa hvilket som helst andet Sted paa Jorden. Ligeledes har de vist, at under Ækvator gaar den kolde Luft ned til en forholdsvis ringe Højde over Jorden. Saaledes fandt man ved Victoria Njansa i en Højde af 500 m som Regel en lavere Temperatur, end man i Europa og Amerika har fundet i samme Højde.

Som med Luften forholder det sig ogsaa med Havet ved Ækvator. Gaar man her ned til en Dybde af 100 m, finder man en lavere Temperatur end i de samme Dybder andetsteds.

Fra Dyreriget.

Sovende Fisk. Man har ikke sjældent iagttaget, at visse Fisk, der holdes i Akvarier, indtager en hvilende Stilling, under hvilken de i Timevis ligger paa Siden eller paa Ryggen i Vandet uden at bevæge Finnerne. Det samme Fænomen har den italienske Naturforsker *David Carazzi* iagttaget hos flere Arter af Lakse-Familien i Spezia-Bugten. I den varmeste Middagstid ligger Fiskene, der ofte opnaar en Længde af 30—35 cm og en Vægt af et halvt Kilo, undertiden ganske viljeløse paa Siden, og lader sig kaste hid og did af Smaabølgerne, saa at man godt kunde antage dem for at være døde; men saasnart man rører ved dem med en Aare eller med Haanden, flygter de lynsnart.

Carazzi nævner følgende Tildragelse, der viser, hvor forholdsvis fast disse Fisk kan

Digitized by Google

sove: En Dag foretog jeg en Rotur ud paa Bugten sammen med nogle af mine Bekendte, og medens en Fisker førte begge Aarer, sad jeg agter og styrede. Da jeg saa ud over Vandfladen, opdagede jeg et Stykke borte en temmelig stor Fisk, der lod sig gynge af Bølgerne, og uden at gøre andre ombordværende opmærksom herpaa foreslog jeg et Væddemaal om, at jeg skulde kunne vise, at jeg kunde tage en levende Fisk op af Havet med min Hat. Væddemaalet, som man kun ansaa for en Spøg, blev modtaget, og jeg gav da Fiskeren Ordre til at ro stærkt til, og saa lidt efter tage Aarerne ind, saa at Baaden løb lydløst frem med den opnaaede Fart. Jeg styrede nu lige forbi den sovende Fisk, og i det Øjeblik, da Baaden nærmede sig til den, sprang jeg hen i Forstavnen, stak min Hat ind under Fisken og kastede den ind i Baaden til stor Bestyrtelse for Selskabet.

Carazzi er af den Overbevisning, at Fiskene ikke blot hviler, men at de virkelig sover, da de ikke flygter, førend man rører ved dem eller gør stærk Støj. Han antager imidlertid, at Søvnen ikke saa meget er en Følge af Træthed, men at Dyrene kommer til at sove paa Grund af Overfladevandets høje Temperatur. Udenfor den varme Aarstid og Timerne midt paa Dagen har han aldrig truffet sovende Fisk af denne eller andre Arter, og det uagtet hans Iagttagelser strakte sig over flere Aar og har omfattet alle Tider af Aaret og Døgnet.

Ræve-Farme i Kanada. Styrelsen for de danske Kolonier i Grønland har under Overvejelse at anstille Forsøg med Opdræt af hvide og blaa Ræve i Grønland og har sidste Sommer ladet foretage Undersøgelser med dette for Øje. I Kanada har man allerede i flere Aar givet sig af med Opdræt af Ræve — *her* den sorte Ræv, den saakaldte „Sølvræv“ — og Erhvervet har her antaget et betydeligt Omfang. De største og mest indbringende Ræve-Farme findes paa Prins Edward-Øen, hvorfra Pelsvaremarkedet forsynes med smukke og kostbare Skind. Men de Priser, der betales for Pelsværket, er iøvrigt smaa i Sammenligning med, hvad de levende Dyr kan koste — Priser, der naturligvis tildels afhænger af Konjunkturerne paa Pelsmarkedet (hvilket atter er en Følge af Modens Krav), men som iøvrigt ogsaa afhænger af Liebhaveri, lokal Spekulation og Jobberi med Avlsdyrene. Ifjor blev der saaledes betalt 90,000 Kr. for et Par 2 Aar gamle Sølvræve, og for et Par, der kun var et Par Maaneder gammelt, betaltes 35,000 Kr. En særlig foretagsom Mand bød 30,000 Kr. for et Par Rævehvalpe, der endnu ikke var komne til Verden.

Dette er, som man vil forstaa, saadanne Fantasipriser, at Folk, der ikke er inde i Ræve-Opdrættets og Ræve-Handelens Finesser, helst bør holde sig derfra.

Forøvrigt har man i den senere Tid i Amerika ogsaa indrettet Forsøgs-Stationer, der skal undersøge Mulighederne for at drive rationelt Opdræt af Hermeliner og Skunks. Moskusrotten, hvis Pels jo ogsaa er et ret yndet Pelsværk, bliver i Maryland opdrættet i ret stort Omfang i de Sumpegne, som det ikke kan betale sig at tage under landbrugsmæssig Drift, og disse „Rotte Farme“ skal forrente sig særdeles godt.

Fra Teknikkens Verden.

Pedrailen eller den gaaende Maskine. Alt er Forandringens Lov underkastet. Nyt kommer til og hævder sig ved Siden af det gamle eller fortrænger det helt, hvis det er bedre og nyttigere. Større og mindre Revolutioner foregaar stadig væk paa alle Omraader. Selvfølgeligt vækker de store mest Opsigt.

Nu er der en Omvæltning under Opsejling paa Transportmidlernes Omraade. For at sige det straks: det gælder om at afløse Hjulene med Fødder. I Fremtiden vil man ikke mere se Vogne med Hjul, men Pedrailer med Fødder.

Pedrailens Opfinder er Englænderen *J. B. Diplock.*

Ved at forsyne Hjulene med Fødder undgaar Diplock det Kraftspild, der foraarsages ved at køre paa ujævne Veje. Naar nemlig et Hjul støder paa en Sten, mister det noget af sin Fart fremad alene ved Stødet, foruden at der medgaar nogen Kraft til at hæve det op paa Stenen. Pedrailen sætter derimod blot sin Fod paa Stenen og skyder fra i denne Stilling. For den videre Forstaaelse kan vi betragte Maaden, hvorpaa et Hjul fungerer. Vi kan først tænke os, at Hjulets Eger, ligegyldigt hvor mange, er forbundne med hverandre ved flade Plader

Digitized by Google

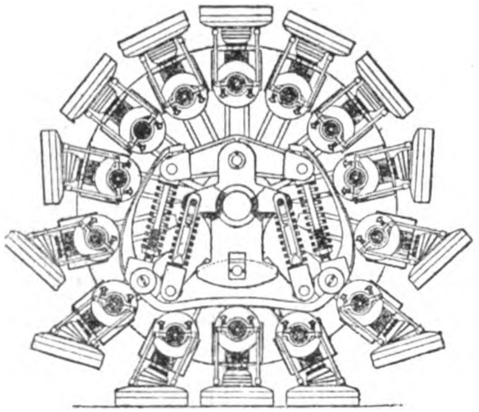

Pedrailen.

anbragt for Enden af hver Ege. Hver Gang en af de sammenstødende Kanter er passeret, falder Hjulet ned paa den næste Plade. Jo større Antallet af Egerne er, des mindre vil hvert Fald eller Skridt blive, saaledes at Hjulet teoretisk set bliver uendelig mange Eger, hver forsynet med en uendelig lille Plade.

Betragtet under denne Synsvinkel kan man sige, at en Hest har to Hjul, idet Forbenene er det ene og Bagbenene det andet. Skulder- og Hofteled er Akslerne og Benene Egerne. Naar Dyret trækker, bevæger Kroppen sig fremad, medens Fødderne beholder deres Plads paa Jorden. Hesten vilde saaledes uvægerligt falde, hvis den ikke samtidig satte et Ben frem. Hvert Skridt svarer til vort mangesidede Hjuls Falden.

Paa ujævn Vej har Hesten en stor Fordel fremfor et Befordringsmiddel med Hjul, da den kan sætte Foden ovenpaa de forskellige Ujævnheder 'og dog stadig trække. Det er klart, at et Hjul ikke kan gøre dette. Det løber tværtimod lige paa og støder imod, hvorved det, som vi har set, mister noget af sin Fart. Diplock har i sin Pedrail frembragt en Mellemting mellem et Hjul og en Hest, idet Hjulene er forsynede med Fødder og saaledes forhindrer al den kraftspildende Støden og Humpen, der er forbundet med Vognkørsel.

Pedrailens Fødder sidder ikke stive og ubøjelige. Nej i den Henseende staar de ikke tilbage for rigtige Fødder af Kød og Ben, idet de ogsaa har Vrist, ɔ: et Led lige over Pladen. Pladen hænger dog ikke derfor og dasker, som den selv har Lyst til, thi Leddet er forsynet med Fjedre, saaledes at Pladen staar vinkelret paa en Linie, man kan tænke sig dragen fra Aksen ud til Pladen. Efterhaanden som Pladen kommer nærmere og nærmere til Jordens Overflade, bliver den af en temmelig indviklet Mekanisme drejet saaledes i Vristen, at den bliver mere og mere vandret, indtil den berører Jordoverfladen ikke med en Kant, men med hele Fladen paa een Gang, saaledes som det ogsaa fremgaar af Figuren. Fjederen har endvidere den Virkning, at Vægten kommer omtrent til at hvile ligeligt paa alle Fødderne, der samtidig berører Jorden, selv om en af Fødderne hviler paa en Sten. Uden Fjedrenes Eksistens maatte denne Fod ellers have baaret hele Vægten, idet de andre Fødder da ikke kunde have naaet Jorden. Nu derimod kommer den kun til at bære lidt mere end de andre.

Mest forbavsende er den vidunderlige Lethed, hvormed Pedrailen straks kommer i Gang, og den ringe Støj, der frembringes, naar den arbejder. Selv større Sten gaar Pedrailen sporløst hen over, hvorimod et almindeligt Lokomobilhjul fuldstændig knuser eller jævner de Sten og Forhindringer, det møder paa sin Vej og saaledes efterlader sig tydelige Spor. Man har faaet en Pedrail til at gaa over Planker med en Højde af 10 cm, 15 cm, ja selv en Planke paa 20 cm har den kunnet komme over og det saaledes, at der ikke var det ringeste Spor at se i Træets Struktur. Hen over mudret Grund bevæger Pedrailen sig uden at stænke eller sprøjte det ringeste. Hvorledes et Hjul opfører sig i den Henseende, er sikkert almindelig kendt

Økonomisk set vil Pedrailen som Transportmiddel for Gods kunne hævde sig ved at være billigere end baade Vognen og Toget, hvorimod den med Hensyn til Hurtighed selvfølgelig ikke kan konkurrere med Toget. Den vil altsaa være et velskikket Transportmiddel for svært Gods, der ikke behøver hurtig, men derimod billig Befordring. Diplock har i en Bog om Pedrailen vist, hvorledes den kan bruges. Fra Biveje føres de mindre Pedrailer, ladede med Landbrugsprodukter, ud til Hovedlandevejen, hvor de saa kobles til den store Pedrail, der derefter trækker dem til deres Bestemmelsessted. Selve Vognkassen kan være til at løfte af

Digitized by Google

og anbringe i en almindelig Vognramme, saaledes at den kan transporteres ud paa Marken og fyldes. Ved Hjælp af en Kran anbringes de fyldte Vognkasser igen i de respektive Pedrailers Rammer, hvorefter hele Toget sætter sig i Bevægelse til den nærmeste Jernbanestation. Her læsses de fyldte Vognkasser paa en Godsvogn, der saa sørger for den videre Befordring. Varen kommer saaledes paa Markedet uden at have lidt under den nuværende Læssen om fra den ene Vogn til den anden.

De militære Autoriteter har ikke uden Interesse fra deres Side iagttaget den nye Opfindelse, der synes at kunne faa Betydning for Militærtransport over saavel ujævnt som jævnt Terrain. Forsøg med opmuntrende Resultater er bleven foretaget af Autoriteterne. Den bekendte engelske Forfatter *H. G. Wells* har i sin Bog „Land Ironclads" skildret, hvorledes Pedrailen tager aktiv Del i Slaget. Store Pedrailer, panserklædte som Forter og belæssede med svært Artilleri og Maskinkanoner, bevæger sig langsomt hen over Jordbunden, derhen imod hvor Fjenden har forskanset sig. Forterne er uigennemtrængelige for Bomber og Kugler, men samtidig med, at de i uhyre Skridt sætter over Grøfter og Smaahøje, bearbejder deres Artilleri med enorm Virkning Modstanderne, der til sidst bliver tvunget til ubetinget Overgivelse.

Selv om Pedrailen ikke skal bære Forsvarsvaaben, kan vi paa Baggrund af de store Hestetab i de moderne Krige forstaa, hvor vigtig den kan blive i militært Øjemed. Paa ujævnt Jordsmon, som Bagagetog ofte har at passere, vil Pedrailen gøre god Fyldest.

Som Modsætning til det Brug, Militæret er i Stand til at gøre af Pedrailen, kan man sætte dens Anvendelse som Pioner for den fremtrængende Civilisation i de øde Egne paa vor Jordklode. Paa de Steder, hvor nyt Land vindes for Menneskeheden, er der selvfølgelig ikke Landeveje, da saadanne forudsætter en vis Kulturudvikling. Hvis man i det hele taget kan tale om Veje her, indskrænker de sig til at være Hjulspor i Jordsmonnet. Ad saadanne Veje, hvor Lokomobiler, Vogne, ja selv Heste har ondt ved at trænge frem, vil Pedrailen naa frem og det til selve Civilisationens yderste Forposter, takket være dens store, flade Fødder, der, som det ganske træffende er sagt, giver den Udseendet af at være en Krydsning mellem et Lokomobil og en Elefant. Her hjemme vil vi have særlig god Grund til at byde Pedrailen Velkommen — om ikke for andet saa fordi den vil være i Stand til at jævne vore Veje og derved befri os for de besværlige Hjulspor. Ikke mindst vore Cyklister vilde af den Grund komme til at staa i Taknemmelighedsgæld til Pedrailen.

En fremragende engelsk Tekniker, Professor *Hele-Shaw*, siger om Pedrailen: „Efter mine Anskuelser er Pedrailen en heldig Løsning af Spørgsmaalet: den gaaende Maskine. De almindelige Indvendinger, man kan rette mod et Hjul, kan ikke rettes mod Pedrailen, som tilmed kan bevæge sig alle Steder, hvor et almindeligt Hjul kan komme frem, og mange Steder, hvor en Vogn er ubrugelig. De samme mekaniske Fordele, der har gjort Jernbanen til det, den er, besidder paa sin Vis ogsaa Pedrailen."

Edisons Kinetofon. Edisons Kinetofon betegner indtil nu den fuldkomneste Forbindelse af Kinematograf og Fonograf. Dens Forudsætninger er to Opfindelser, som først maatte gøres. Der maatte konstrueres et fonografisk Optagerapparat, som tydeligt kunde gengive, hvad der taltes i lang Afstand fra det, og det lykkedes for fire Aar siden. Apparatet optager al nogenlunde kraftig Lyd i en Omkreds af 12 Meter. Den anden Del af Opfindelsen var vanskeligere, nemlig at faa begge Apparaterne, Kinematografen og Fonografen, til at virke samtidig. Men ogsaa det lykkedes Aaret efter den første Opfindelse. En tilsyneladende ganske enkelt Skruemekanisme lader det fotografiske Apparat blive reguleret fra Fonografen gennem en elektrisk Ledning. Naar Fonografen begynder at virke, og naar den holder op igen, lystrer det andet Apparat øjeblikkeligt og gør det samme.

Foreløbig er Apparaterne dog ikke mere fuldkomne, end at samtlige Optagelser maa foregaa under Edisons egen Kontrol, og de evropæiske Selskaber, der vil benytte Opfindelsen, maa derfor faa alting fra Amerika. Allerede nu til Vinter vil i Følge „Film und Lichtbild" Opfindelsen sandsynligvis komme frem her i Evropa, og den vil

Digitized by Google

sikkert fremkalde en hel Revolution paa Filmsskuespillets Omraade.

Hvor mægtig en Virksomhed Filmsindustrien allerede nu er, kan man danne sig et Begreb om, naar man hører, at der alene i de forenede Stater er over 17,000 Filmsteatre med et Personale paa tilsammen 200,000 Mennesker. Den samlede Ugeløn til disse Funktionærer udgør over 8 Millioner Kroner. Værdien af de anvendte Projektionsapparater ansættes til 36 Millioner Kr. De hundrede største Filmsfabriker beskæftiger 20,000 Personer for en Løn af over $2^1/_2$ Million, men disse hundrede Fabriker har ogsaa tilsammen en Aktiekapital paa 72 Mill. Kr. og ejer Grundejendomme for 360 Millioner.

„Vognflaader" i Stedet for Færger. Spørgsmaalet om en hurtigere og bedre Forbindelse mellem Danmark og det sydlige Fastland staar stadig paa Dagsordenen, og man overvejer Muligheden for at faa Raad til — og at blive enige om — at faa bygget en Bro over „Storstrømmen" ved Masnedsund. Som bekendt har der ogsaa været Planer fremme om Anlæg af en Tunnel under Sundet — en Plan, der tidligere har været udførlig omtalt i „Gads danske Magasin". I nær Forbindelse med dette Spørgsmaal staar ogsaa Spørgsmaalet om det forhaandenværende Dampfærge-Materiels Tilstrækkelighed til Bestridelsen af Trafiken, navnlig Godstrafiken, over vore Bælter og Sunde. Paa Finanslovforslaget for 1914—15 er opført 650,000 Kr. til en ny Færge til Masnedsund-Farten, en Færge, der ifølge Finansministerens Udtalelse kun skulde bruges midlertidigt, indtil den naturnødvendige Bro (eller Tunnel) kommer der paa Stedet.

Det ligger i denne Forbindelse nær at tænke paa de i Nordamerika almindelig anvendte „Vognflaader" — *car floats* — der kan bygges for ca. 25,000 Kr. Stykket. Et Par saadanne Flaader vil kunne optage mange Gange flere Godsvogne end den lille Færge, der kan faas for de 650,000 Kr., og Bugserbaade til Betjening af disse Flaader har Statsbanerne allerede i de Isbrydere, der er stationerede omkring i Havnene, og som jo sjældnere og sjældnere kommer til Anvendelse. *Car floats* bruges i Amerika i Farvande, der er langt større og mere ud-

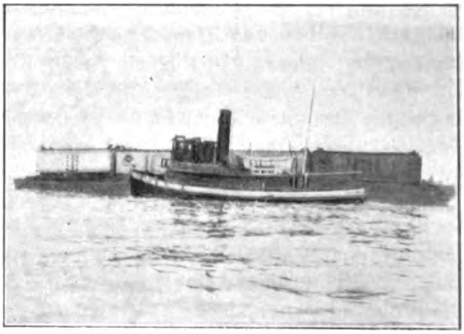

Car-float paa en af de store amerikanske Floder.

satte end de danske Farvande, hvor der vilde kunne blive Tale om at anvende Vognflaader.

Fra Verdensmarkedet.

Forretningslivets Internationalisering. I det tyske Tidsskrift „Friedenswarte" opholder en Englænder *G. H. Perris* sig over det paradoksale Forhold, at det ene Land leverer Krigsskibe og Vaaben til det andet. En Gang var det Skik, at en Nation ikke gav sine Krigshemmeligheder til Pris, men dette Princip er nu opgivet, og der finder paa dette Omraade en gensidig Udveksling af Ideer og Produkter Sted mellem Nationerne. Ved Neapel har saaledes det engelske Armstrong-Pozzuoli-Selskab et Værft, som beskæftiger 4000 Arbejdere med at bygge Krigsskibe til Italien. Mod hvem? mod Englands Forbundsfælle Frankrig! eller mod Tyrkiet og Spanien — samtidig med, at andre engelske Firmaer bygger Flaader for disse to Lande! En af de mærkeligste Episoder i den nyere Handelshistorie er Genskabelsen af den russiske Flaade, hvortil engelske, franske, tyske, belgiske og amerikanske Firmaer medvirker. Denne Flaade skal koste 900 Millioner Kroner, som laanes i Frankrig og forrentes af fattige russiske Bønder.

Paa samme Maade gaar det med Vaabenhandelen. England giver aarlig flere Tusinde Pund ud til at bekæmpe Slavehandlere i Afrika eller afværge indfødte Stammers Angreb. Disse Vilde er bevæbnede med moderne Geværer, og hvorfra kommer vel

Digitized by Google

de? Hvem bevæbner de Indfødte ved den indiske Grænse, Stratenrøverne i Persien, Araberne i Tripolis, Somalierne, Albanerne og Kreterne eller de revolutionære i Sydamerika? Ja, blandt andet steg den engelske Udførsel af Skydevaaben og Munition i Aaret 1911 til 4,845,000 £ eller henimod 70 Millioner Kroner.

De samme Forhold gøres til Genstand for Betragtninger i „Weltverkehr" af Dr. *Albrecht Wirth*, som blandt andet anfører, at den tyske Kanonbaad „Iltis" i 1900 blev beskudt med Kruppske Kanoner af kinesiske Soldater. Krupp erklærede rent ud, at han ikke kunde bestaa, dersom han ikke leverede Skyts til fremmede Stater.

Naturligvis kan Regeringen forbyde Udførselen af Krigsmateriel, men dette sker kun i Krigstid. Under Boererkrigen forbød den tyske Regering (for sin Neutralitets Skyld!) et Firma at levere Vaaben til Boererne, men da et andet Firma uhindret leverede Vaaben til England, maatte man efter nogen Vaklen tage Forbudet tilbage. Under den østasiatiske Krig solgte England og Chile Skibe til Japan, medens Tyskland solgte til Rusland. For nylig paaviste Liebknecht i den tyske Rigsdag, at franske og tyske Vaaben- og Munitionsfabrikker arbejdede i et vist Interessefællesskab, og at tyske Fabrikker havde søgt at faa en krigersk Allarmefterretning anbragt i franske Blade for at paavirke det franske Deputeretkammer til udvidede Rustninger.

Dette Forhold, der tager sig saa grelt ud, naar man holder sig Muligheden af en kommende Krig for Øje, er imidlertid kun et enkelt Led i vore Dages Bestræbelser for at internationalisere Forretningslivet. Skibsrederierne hører til de Forretninger, der gaar i Spidsen. Af de „Evropa-trætte", som Lloyd bringer til Amerika, er kun 3 % Tyskere, medens Resten kommer fra alle mulige andre Lande, og de Udvandringshavne, som tyske Selskaber benytter, er heller ikke blot tyske, men ogsaa f. Eks. Rotterdam, Antwerpen, Le Havre og Triest. Tydeligst kom Rederiernes Internationalitet til Syne i Pierpont Morgans Plan om et slutte alle de transatlantiske Linjer sammen til en Ring. Det lykkedes kun de forskellige Rederier ved Opbydelsen af stor diplomatisk Kunst at unddrage sig en saadan Sammenslutning. Men andre Steder er saadanne Truster ikke sjældne. Ganske sædvanlige er de Kompromis'er, hvorved konkurrerende Selskaber deler deres Virkesfære imellem sig. Det har f. Eks. fundet Sted mellem de tyske og engelske Selskaber i Kina og Bagindien og ved Sydamerikas Vestkyst.

I ikke ringe Grad ytrer den samme Bevægelse sig paa Bankvæsenets Omraade. Omtrent 2,8 Milliarder Mark er forenede hos otte tyske Banker, og deres Virksomhed strækker sig ogsaa til Udlandet. I Sydamerika, Palæstina, Ægypten og Østasien stiftes nye Banker, som støtter sig til dem. De driver hele Bjærgværker, bygger Jærnbaner, giver Statslaan. Tysk-asiatisk Banks Hovedforretninger er at laane Kina Penge, og helt international blev denne Bank, da den sluttede sig sammen med „Hongkong and Shanghai Banking Corporation" og saaledes kom til at virke for engelske Interesser i Kina. Bankerne i Paris laaner Penge ud til Alverdens Byer og Lande uden at gøre sig Skrupler over, at Laantageren maaske en Dag bliver Frankrigs Fjende. Kun sjældent kan det ligefrem bevises, at et saadant Laan er til Skade for det Land, som yder det, — men det hænder dog. Regeringen i den brasilianske Stat San Paulo laante i 1906 300 Millioner Mark af tyske Banker for at kunne gennemføre en Handelspolitik, hvorved Kaffen blev dyrere for alle tyske Husmødre.

Internationaliteten kan gøre de nationale Interesser Skade, men den kan ogsaa tværtimod gavne dem. Det har de amerikanske Truster forstaaet. Flere af dem, f. Ex. Standard Oil Co., har udviklet sig til Verdenstruster, hvis Indtægter væsentligst kommer Amerika til Gode. Prisen paa Petroleum i Tyskland dikteres fra Amerika, og efter mere end tyve Aars Kamp mod denne Indflydelse er man kommen til det Resultat, at Kampen kun kan føres igennem ved Statens Hjælp med Undtagelsesbestemmelser. Rusland kunde trodse Rockefellers Magt, fordi det selv producerer Petroleum nok, men Tyskland kunde kun besejre den ved andre Udlændinges Hjælp. Østrigs, Rumæniens, Ruslands og de uafhængige amerikanske Producenters Udførsel vilde være i Stand til at dække det dobbelte af Tysklands Forbrug af Belysningsnings-Petroleum, og derved vilde den blive 3 Pf. billigere pr. Liter. Omvendt er Tysklands Kalipro-

Digitized by Google

duktion saa stor i Forhold til alle andre Landes, at Tyskland vilde være i Stand til at paatvinge hele Verden Prisen paa Kali. Dr. Wirth beklager i ret skarpe Ord, at det er lykkedes amerikanske og belgiske Kapitalister at gennembyde Kalisyndikatet ved Hjælp af enkelte tyske Firmaer, som man derfor har beskyldt for Forræderi!

Efter at have paavist, at ogsaa Fabriksvirksomheden kan gaa over til Internationalitet, vender Wirth sig til sidst mod et Forhold, som hele denne Bevægelse i de senere Aar har givet Anledning til. Det er Statsembedsmænds Overgang til Privatansættelser. I Frankrig er det meget almindeligt, at en Løbebane ser saaledes ud: Advokat, Statsembedsmand, Præfekt (eller lignende) og til sidst Ansættelse i et privat Foretagende. Man lægger ligefrem an paa denne Udviklingslinje, og Følgen er, at Statsembedsmændene gærne viser sig imødekommende overfor de store Forretningers Ønsker. Ogsaa i Rusland, Italien og Tyskland kendes opsigtvækkende Eksempler paa det samme, og det kan ikke undgaas, at Erfaringer, der er indvundne i Statstjenesten og altsaa burde tilhøre Nationen, derved kommer til at tjene internationale Formaal.

Digitized by Google

NATIONALITET OG KULTUR

Af HARALD HØFFDING.

Harald Høffding.

En Følelse har sin Væxt ligesom en Plante har den, en Væxt, der kræver sine særegne Betingelser, ligesom Plantens Væxt kræver Lys, Luft, Væde og frugtbar Jordbund. Følelser opstaa og forgaa, hos Enkelte og i Menneskegrupper, og det er for Psykogen og Sociologen en stor Opgave at udfinde Betingelser og Hindringer for deres Liv.

Man siger, at om Følelser kan man ikke disputere. Men man kan dog undersøge Mulighederne for deres Opstaaen og Bestaaen; man kan drøfte Gyldigheden af de Forestillinger, til hvilke de ere knyttede, og Værdien af de Udtryk, de skaffe sig, og af de Handlinger, til hvilke de føre. Det er herom, Diskussionen om Følelsen maa dreje sig.

Paa den anden Side fører selve Følelsen ofte til at disputere. Ti naar en Følelse engang er udviklet, drives den til at søge Grunde til sin egen Retfærdiggørelse. Den øver en uvilkaarlig Tiltrækning overfor alle Forestillinger, der kunne støtte den. Den gør overordentlig seende paa nogle Punkter, og til Gengæld blind paa andre Punkter. Heri bestaar netop for en stor Del Følelsens praktiske Betydning. De bliver Motiver baade til at tænke og til at handle. Følelsen selv derimod kan man kun paavirke indirekte, gennem Begunstigelse eller Udelukkelse af Betingelserne af dens Bestaaen. Naar vi ikke mere tro paa Odin og Thor, saa er det ikke, fordi deres Existens er bleven modbevist, men fordi der ikke længere er Mulighed for det Følelsesgrundlag, den Trang, hvortil denne Tro støttede sig. Hvad der saaledes gælder for den religiøse Følelse, gælder ogsaa for Nationalitetsfølelsen. Hvis dens Tid, som nogle mene, skulde være forbi, saa maatte det være, fordi den ikke mere har sin Rod i Menneskelivets Indhold, i den Kamp for Livet, gennem hvilken Menneskenaturens forskellige Ytringer holdes oppe.

Lad os først se lidt paa Nationalfølelsens Historie.

Den opstaar som Følge af Trang til Sammenslutning og Sammenhold, allerede før der gives et Folk, hos Flokken, den mest elementære Form for menneskeligt Samfund. Sammenslutningen yder Sikkerhed og Hjælp. Selv hos Dyr kan hin Trang paavises. Galton har beskrevet den hos de vilde Oxer i Sydafrika, der følte sig urolige, naar de vare blevne skilte fra Flokken og ilsomt skyndte sig at opsøge denne, hvorefter de strax ganske roligt græssede ved Siden af de andre. Kropotkin saa, hvorledes Daadyrene i Mantschuriet samlede sig til en Marsch sydpaa, da Kulden nærmede sig, og hvorledes de ved at trykke sig tæt op ad hverandre uden Fare satte over en rivende, af Isstykker opfyldt Flod, som det vilde have været dem umuligt at

Digitized by Google

komme over enkeltvis. Hos Menneskene kommer Sammenslutning istand allerede paa Grund af Naboforholdet. Derved udvikle sig efterhaanden helt uvilkaarligt de mindste Samfund (Gilder og Lav), som Kropotkin i sin Bog „Gensidig Hjælp“ har skildret paa en saa interessant Maade i Modsætning til den fra oven regulerende Stat. I saadanne Samfund udvikler sig den fellow-feeling, hvorpaa de engelske Moralfilosofer, og Kropotkin med dem, lægge saa stor Vægt, og som næres gennem fælles Arbejde, fælles Skæbne og fælles Minder. Den begynder med at være Virkning, men bliver derefter selv en virkende Aarsag.

Gennem fredelig eller fremtvungen Sammenslutning af saadanne mindre Samfund bliver en eller flere Flokke til et Folk, og en mere omfattende Fællesskabsfølelse uddanner sig, selv i Modsætning til andre Folkedannelser. Nationalfølelsen faar, især i sine elementære Former, let en antipatisk Karakter, idet Sammenslutningen betinges ved Modsætningen til fælles Fjender. Fremmed og Fjende bliver da Et. Allerede Synet af det Fremmede, især om det kun er i Skik eller Dragt, kan vække Uhygge eller Haan. Man sætter sig ikke ind i, og kan ikke sætte sig ind i de Fremmedes Sæd og Skik, kender ikke deres Fortid, der har gjort dem til, hvad de ere, og begrundet deres Tro og deres Stræben. Noget af dette mærkes den Dag idag, selv i den saakaldte civiliserede Verden, især i Forholdet mellem Nabofolk.

Sin positive Form faar Nationalfølelsen først, naar der har udviklet sig et ejendommeligt Aandsliv hos Folket. Materiel Kultur kan saa omtrent udvikles overalt paa Jorden paa lignende Maade, skønt der ogsaa her kan paavises Ejendommeligheder. Man kan i Udlandet træffe danske Svende, som finde Arbejde, hvor de komme. Deres Hjemlighedsfølelse knytter sig ikke til deres Arbejde, men til Tale og Sang paa deres Modersmaal. En Aften, jeg for nogle Aar siden tilbragte i den skandinaviske Arbejderforening i Zürich, er mig uforglemmelig i denne Henseende. Et Folks inderste Ejendommelighed kommer frem i dets Sprog og dets Kunst, og gennnem begge leve dets Minder, som finde deres mest levende Udtryk i Sproget og er det Besjælende i Kunsten. Den nationale Vækkelse i Danmark i Slutningen af det 18. og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede hang da ogsaa sammen med en Genopleven af de gamle Sagn.

Udviklingen af aandelig Kultur er derfor af stor Betydning. Hos dem, hvis Tid og Kraft helt optages af det daglige Stræb for Føden, kommer Nationalfølelsen let til at mangle. Jo større Rolle aandelige Goder spille i et Folks Liv, des mere vil det føle Trang til at hævde sin Ejendommelighed. Derfor hænger det sociale Spørgsmaal, hvis Løsning bestaar i for alle Lag i Folket at skaffe Tid og Kraft til et Aandsliv, der ikke blot bestaar i Eftertanke over Midler til fysisk Bestaaen, nøje sammen med det nationale Spørgsmaal. Kampen for Nationaliteten maa ikke blot føres udadtil, men ogsaa indadtil, — hist gennem Afværgen, her gennem positiv Pleje.

Sand aandelig Kultur fører overhovedet til Forstaaelse af egen og fremmed Ejendommelighed. Barbaren staar endnu blind og antipatisk overfor det Fremmede, tramper paa det, snart af Overmod, snart af Frygt. Den sande Kultur vil ikke udslette Forskellighederne, men forstaa dem i deres Ejendommelighed og benytter dem til at gøre Livet rigere.

Sand Kultur kan kun opstaa indefra, ikke indføres udefra. Paavirkninger udefra kunne ikke undværes, men kunne kun tjene til Vækkelse og Udvikling af Selvbevidstheden og Selvvirksomheden. Vort danske Aandsliv vaktes paa Holbergs Tid som gennem engelsk og fransk Indflydelse, og senere, ved det 19. Aarhundredes Begyndelse gennem tysk Indflydelse. —

Folk og Stat falde ikke altid sammen.

Digitized by Google

Men det er en Ulykke, i hvert Tilfælde saalænge Barbariet endnu i saa stort Omfang raader i Verden. Ti gennem Statens Institutioner og Love bestemme Folkets Ejendommeligheder de store, faste Rammer, indenfor hvilke Aandens og Haandens Arbejde gøres. Derfor kunne de, ligesaalidt som Kultur idethele, ikke uden videre overføres fra det ene Folk til det andet, saa ofte man end, enten ved Erobring eller ved ukritisk Efterligning, har forsøgt derpaa. Kun i Stater med gammel og fuldt indøvet Frihed, som Schweiz og England, kunne Folk med forskellig Nationalitet leve sammen. Englands Opgave i Verden bestaar ikke mindst i at give store Exempler herpaa.

Netop fordi Barbarerne i tidligere Tider ringeagtede aandelig Kultur, lode de ved deres Statsdannelser Folkeejendommelighederne bestaa under Statens Overhøjhed. Derfor have mange Folkestammer kunnet bevare deres nationale Liv trods mange Aars Afhængighed af erobrende Magter. Og saasnart Erobrerens Magt var forbi, rejste de sig da igen til Forundring for Verden. Saaledes have nyligt Balkanfolkene rejst sig efter det tyrkiske Herredømmes Svækkelse. Endnu Napoleon ringeagtede selvstændig Aandskultur, hvad han kaldte „Ideologi“, for meget til, at han skulde forbyde erobrede Folk til at leve deres eget aandelige Liv. Det var herpaa, Fichte pegede i sine berømte „Taler til den tyske Nation“. Han gjorde sine Landsmænd opmærksom paa, at Erobreren vel havde berøvet dem deres Selvstændighed udadtil, men ikke tænkt paa at gribe ind i deres Sprog og deres Aandsliv. Han hævdede, at Folk og Fædreland kunne være mere omfattende med Staten, naar denne blot staar som en ydre Ordning, der sikrer Ret og Fred.*)

Men i vore Dage er den Indsigt trængt igennem, at en fuldstændig Erobring kræver Tilintetgørelse af det nationale Aandsliv hos de erobrede. Baade i Rusland og Tyskland gør denne Indsigt sig gældende hos de Styrende. Her kan da Barbariet optræde i en ny Form, som Fortiden ikke kendte.

— Nationalfølelsens Historie godtgør dens Værdi. Som den enkelte Personlighed for holder sig til Samfundet, — til Familie, Stand, Folk, — saaledes forholder det enkelte Folk sig til Menneskeheden. Det gælder overalt at forene Fylde med Enhed, ikke at tilintetgøre Ejendommelighederne, men harmonisere dem. Det gælder at være sig selv, tage og leve Livet paa sin egen Maade — og netop derigennem at give det bedste Bidrag til et mere omfattende Liv.

Kunsten afgiver her et oplysende Exempel. I sin Kamp for det Nationale i Kunsten lagde Høyen især Vægten paa, at Emnerne hentedes fra Folkets egen Natur og dets egne Minder. Julius Lange betonede, at nationale Emners Betydning kun maatte søges deri, at Kunstneren overfor saadanne Emner lettest kommer til at arbejde med hele sin Sjæl; men naar han blot arbejder med hele sin Sjæl, saa vil ethvert Emne kunne lade hans nationale Ejendommelighed fremtræde. Naar alle Sjælens Strenge klinge, saa vil blandt dem ogsaa de nationale Strenge klinge med, skønt Kunstneren maaske slet ikke er sig det bevidst. — Noget lignende gælder ogsaa for det videnskabelige Arbejde, og overhovedet paa alle aandelige Omraader. Intetsteds drejer det sig her om villet, bevidst opsøgt eller frembragt national Karakter af Aandsarbejdet, men om den uvilkaarlige Indflydelse, der følger med fuld Hengivelse til Emnet, hvorfra dette saa hentes. For megen Bevidsthed vil være til Skade. Der gives adskillig villet, sentimental eller hysterisk Patriotisme. —

I det europæiske Stormagtsvælde florerer Barbariet, kun begrænset af, at den ene Barbar i egen Interesse holder den anden Stangen. Man deler Verden efter geografiske,

*) Se nærmere herom mine *Mindre Arbejder.* Anden Række. p. 192—202. (»Fichtes Taler til den tyske Nation og de danske Nordslesvigere“).

Digitized by Google

militære eller merkantile Synspunkter. Man forbereder sig til den evige Fred ved foreløbigt at forsyne sig med saa meget fremmed Gods som muligt og paatrykke det sit eget Præg, for at kunne gaa saa rig som muligt ind i det tusindaarige Rige.

Kulturelt arbejder man i Retning af den evige Fred — selv om denne bestandig vil staa som et fromt Ønske, — ikke ved at ringeagte og udslette egen eller fremmed Nationalitet, men ved at øve saa oprindeligt og selvstændigt Arbejde som muligt paa Livets forskellige Omraader og ved at være saa lydhør og forstaaende som muligt overfor det Fremmede. Livet vil vedblive at være en Kamp. Men det kunde blive en Væddekamp, ligesom det antike Fakkelløb, hvor det gjaldt, hvilket Parti der først kunne bringe sine Fakler til Maalet, uden at de mistede deres rene og klare Lys.

Ligesom det overhovedet kan gaa ganske stille af, naar aandelig Død indtræder; — materielt mærkes maaske ingen Forandring, og dog er et af de aandelige Arnesteder i Verden forsvundet; — saaledes kan det ogsaa gaa ganske stille af, naar et Folk, eller en Del af et Folk, dør sin nationale Død. Sproget er det Sidste, der svinder. Det kan endog bestaa, efterat Nationalfølelsen er forsvunden, ligesom der endnu kan udløses mekaniske Bevægelser i en Organisme, efter at Livet egentlig er opløst. Tilsidst hører Moderen op at lære Børnene Modersmaalet, for ikke at lægge dem Hindringer ivejen senere i Livet. Og selv da tale de da uvilkaarligt endnu Modersmaalet, naar de tale til — Svinene. —

Hvad der kan holde en lille Nation oppe gennem trange Tider, er en Selvfølelse, der ikke skyldes Stemninger og Fantasier, men selvvunden Erfaring om aandelig og materiel Kraft, og som afføder en Villie til at hævde sin Plads i Verden til det sidste. Derigennem gør den ikke blot sig selv, men hvis den er noget værd, ogsaa Menneskeheden den bedste Tjeneste, den formaar at yde.

Digitized by Google

VINTERSPORTEN

Af ASMUS DIEMER.

I.

DEN DANSKE VINTER OG SPORTSVINTEREN.

VINTERSPORT er den Sport der foregaar paa Is og Sne. Den rigtige Vintersport finder vi derfor kun i de Lande, der har en virkelig Vinter. Til de Lande hører Danmark ikke. Vor Vintertid er for kort og for ustadig. Sneen ligger i Dag og tør i Morgen. Termometret svinger ustandselig omkring Frysepunktet. Den danske Vinter har 7 Sind over en Dørtærskel. Vi har Kælkebakker nok. Vi har Søer og Aaer i Mængde. Vi har Pladser til Isbaner midt i Stor-København. Vi har talrige Skøjteløberforeninger. Vi har noget saa fint som en Vinteridrætsforening med den utrættelige Falck i Spidsen. Vi mangler kun et eneste, som ikke engang Falck kan skaffe os. Vi har ingen Vinter, ingen Sportsvinter i hvert Fald. Og derfor har vi ingen Vintersport.

Er man tilpas rig og uafhængig, kan man endda klare sig. Saa kan man i Januar pakke sin Kuffert og drage af Sted mod Nord eller Syd til Egne, hvor der er Vinter og Sport. Der er nok af den Slags Lande rundt om os. Mod Nord har vi Norge og Sverige, mod Syd Tyskland og Schweiz. Længere borte ligger Rusland, Skotland, Holland, Østrig og Frankrig. Alle disse Lande har Vintersportspladser med luksuøst udstyrede Hoteller. Her udfolder sig i Maanederne Januar—April et rigt og muntert Sportsliv. Blandt vilde og øde Bjærge — midt i en Verden af Sne og Is — samles hver Midvinter Tusinder af Turister og dyrker Sne- og Issport.

Vintersporten er gammel, saa gammel som Menneskeslægten. I Grave fra den graa Oldtid har man fundet nogle mærkværdigt formede glatte Skinner, der var lavede af Dyreknogler, og Videnskabsmænd har regnet ud, at disse Indretninger er Skøjter. Stenalderens vilde Jægere bandt dem under Fodsaalerne, og saa fløj de paa dem ved Vintertid hen over de islagte Søer. I de samme Grave har man ogsaa fundet Skier, der ligner de moderne ikke saa lidt.

II.

DE FORSKELLIGE ARTER AF VINTERSPORT.

Sneskoen, Skien og dens Historie.

Det er umuligt at skrive om Vinter og Vintersport uden at give *Skien* en Førsteplads. Den er nemlig intet mindre end Menneskets Sejr over Vinteren. Paa vore Ski tvinger vi Naturen i Knæ paa en Aarstid, hvor den skulde synes uovervindelig.

En vidunderlig Opfindelse er disse Brædder under Fødderne. Paa dem kommer vi frem overalt, hvor der er Sne — op ad Bjærgsiderne, ned i Dalene, gennem vilde og uvejsomme Skove. Uden Skier var vi hjælpe-

Digitized by Google

En Skiløberske i fuld Udrustning.

sank i for hvert Skridt, det tog. Selv var han lige saa uheldigt stillet. Da foer en simpel, men genial Tanke gennem hans Hjerne. Han knækkede et Par smidige Trægrene af, bøjede dem i hver sin Ring og gennemflettede dem med Kviste og bandt saa en Ring under hver Fod. Paa den Maade kunde han bevæge sig hen over Sneen uden at synke i, og Vildtet var hans.

Det var Sneskoen, han havde opfundet. Den er Begyndelsen til Skien.

Ganske vist — Menneskene lærer kun langsomt. Jeg har adskillige Gange i Schweiz set Medmennesker, hvis Nysgerrighed vaktes af et eller andet, begive sig ud i den bløde, dybe Sne uden for den haardt tromlede Vej. Først naar de havde frembragt adskil lige Huller Sneen — Huller, der havde samme Dybde som deres Bens Længde — gik det op for disse det 20. Aarhundredes Kulturmennesker, hvorfor en af deres Forfædre i den graa Oldtid havde lavet sig Snesko.

Allerede Grækeren *Xenophon* fortælles os 400 Aar før Christi Fødsel om Snesko. Paa sit berømte Tog til Lilleasien saa han, at Armenierne om Vinteren bandt Sække under Hestenes Hove, da disse Dyr ellers vilde synke i Sne til Bugen. Og 20 Aar f. Chr. beretter den romerske Histkoriesriver *Strabo*, at Armenierne anbragte „runde Plader“ under Fødderne for ikke at blive siddende fast i Sneen.

løst prisgivne i denne barske Natur. Vi kunde ikke gøre et Skridt frem eller tilbage. Vi vilde begraves i Sne. Men Skien bærer os oppe og hjælper os fremad. Den er Nøglen til de store Snemarkers og de ensomme Vidders Hemmeligheder. Den er Menneskeaandens Triumf over Vinterens Farer og Rædsler.

Forud for Skien gaar *Sneskoen*. Den opfandt et Menneske engang i Tidernes Mor gen.

Et Stykke Vildt, som han havde saaret med sine primitive Vaaben, var flygtet for ham ind i Skoven. Det var Vinter, og Sneen laa favnedyb. Han saa, hvordan Dyrets Ben-

Digitized by Google

Snesko af en ganske lignende Form anvendes den Dag i Dag i snerige Bjergegne. Man kan f. Eks. købe dem i Butikkerne i St. Moritz. Men de anvendes ikke stort. Skierne har fortrængt dem.

Første Gang Mennesket — sandsynligvis ganske ufrivilligt — gled paa sine Snesko ned ad en Skraaning, dukkede den Tanke op i ham at forlænge Skoen og underbeklæde den med Træ. Saa vilde han i Ro og Mag kunne glide af Sted. I Stedet for ved hvert Skridt at løfte Foden og sætte den ene foran den anden, kunde han nu lade Skoene blive paa Sneen og skubbe Fødderne fremad. Kom han til en Skraaning, ad hvilken han skulde ned, behøvede han kun at holde Fødderne rolige. Han gled saa ned uden at bevæge Benene.

Dermed var Sneskoen forvandlet til Ski.

Saa ganske ligetil, saa selvfølgelig synes denne Forklaring os Nutidsmennesker. Men er det ikke altid saaledes med de virkelig geniale Opfindelser? De er saa rørende simple.

Skien har haft en uhyre Betydning for Folkeslag, der bor i Lande med en lang og streng Vinter. Hvor Skiens Urhjem har været, kan næppe nogen sige. Rimeligvis er det ikke Skandinavien. Lærde Forskere paastaar, at baade Sneskoen og Skien stammer fra Egnene omkring Baikalsøen i Sibirien, hvor Jordens mest udstrakte Snemarker findes. Netop der, hvor Kampen for Tilværelsen knuger Mennesket haardest, bliver ogsaa de Opfindelser gjort, der sikrer det Eksistensen.

Fra det nordlige Asien har saa Skien bredt sig i to Retninger. Den ene fører over Beringsstrædet til de nordamerikanske Eskimoer, den anden gennem Finnernes og Lappernes Ødemarker til Norge og Sverige. For en Lap er Skien det Skib, der bærer ham gennem Snehavet, naar han holder Udkig med

En Skiløberske holder Hvil paa en tilsneet Vejviser. Billedet giver et godt Indtryk af den Mængde Sne, der ligger i Bjærgene.

Digitized by Google

Ski-Kjøring.

sine Rener eller jager Ulv og Bjørn. En Lap uden Ski er et lige saa utænkeligt Fænomen som en Eskimo uden Kajak. Det er da intet Under, at Skien spiller en fremtrædende Rolle i de nordiske Folks Heltedigte og Sagn.

At Nordboerne løb paa Ski, vidste Sydeuropas Forfattere allerede i de første Aarhundreder e. Chr. De beretter ogsaa, at Finner og Lapper kaldes Skridfinner. Skrida er det samme som at glide. Skridfinner kaldtes de, fordi de gled af Sted paa deres Ski. Det er et Tilnavn af samme Art, som Folkevittigheden har givet Skiløberne i Sydtyskland og Schweiz, naar den har døbt dem Brettlihupfer.

I Skandinavien har der været en Flod- og en Ebbetid i Skiens Historie. Olaus Magnus beretter 1555 i sit Værk om Nordens Folk, at der blev afholdt Skiløb, og at Kvinderne var lige saa dygtige Løbere som Mændene. Men denne Skiens almindelige Anvendelse varer ikke ved. Der kom Aarhundreder, hvor Skien næsten var glemt. Den brugtes stadig af Landbefolkningen, men Indbyggerne i Byerne spændte aldrig Ski paa deres Fødder.

Vor Tids — nu saa berømte — norske Skisport er kun 40 Aar gammel. Den opstod egentlig først, da det moderne Erhvervs- og Kulturliv, der samlede Menneskene i de store Byer, vakte Bybeboernes Længsel efter Naturen. Saa kom med et Slag Skien igen til Ære og Værdighed. Nordmanden *Huitfeldt* — en Autoritet, naar der er Tale om Ski — fortæller, hvorledes i 1879 en Bondeknøs fra Telemarken kom til Kristiania paa Ski. Med sine mægtige og elegante Hop imponerede og begejstrede han hele Byen. Fra det Aar kan man notere den moderne norske Skisports Æra, der hvert Aar kulminerer i de store Skirend ved Holmenkollen. Huitfeld skriver om Telemark-Knøsen: „Som et Meteor fløj han hen over den forsamlede Mængde, der stod som forhekset . . . . Nu blev Telemarkens unge Mænd indbudte til Løb ved Kristiania. Jubelraabene steg mod Himlen, saa at Luften rystede, og de gamle Træer om Husbyhøjen skælvede."

Posten bragte Efterretningen om den nye norske Sport til Sweiz og Sydtyskland, og den norske Ski blev indført. Men Bevægelsen greb ikke Masserne.

Da kom i 1890 *Nansens* Bog om hans Skifærd tvers over Grønland. Han beskrev

Ski-Sejlads paa Højfjældet.

Digitized by Google

udførlig Ski-Teknikken, og hans stolte Bedrift tændte rundtom Interessen for Skisporten.

I vore Dage vrimler det med Skiløbere i alle de europæiske Lande, der har en ordentlig Vinter. I Frankrig, Tirol, Schweiz, Østrig, Sydtyskland — overalt i disse Lande er der i Vintermaanederne Skiløb, Skifester, Skikursus etc.

Her i Danmark har Skisporten ingensomhelst Udbredelse eller Betydning. Vor Sne er for sjælden og for kortvarig. Den falder ogsaa for sparsomt. Vort bakkede Land vilde ellers egne sig helt godt til Skiløbning.

Jeg skal ganske kort omtale nogle enkelte Former for Skiløbning, som vi ikke har Lejlighed til at se i Danmark. Det er

Skikjøring og Skisejlads.

Skikjøring er Skiløbning med Hesteforspand. Den stammer fra de norske Fjeldfinner, som lod sig trække af Kjøre-Ren hen over Snemarkerne. Man skal have megen Øvelse og Sikkerhed i at staa paa Ski, før man indlader sig paa den Sport. Mange Ski-Begyndere tror, at det er saa ligetil. I Virkeligheden er det meget svært. Kun en dygtig Skiløber og Hestebetvinger kan klare sig, naar hans Rosinante — i Trav eller Galop — har ham paa Slæb hen ad en tilsneet Landevej, over en Isflade eller over jævne Marker, der er dækket af Sne. Det er ikke gjort med at holde i et Reb og saa lade Hesten trække.

Et Ski-Hop.

En fremragende tysk Skøjteløberske,
Frk. Elsa Reudschmidt.

Et Vejsving — og saa ligger man der! Og Hesten stormer gladelig videre med den stakkels „Skimand“ slæbende efter sig. Han har ganske vist Tømme paa den, men den har han rimeligvis sluppet, da han faldt. Derimod er det ikke givet, at det er lykkedes ham at faa løst det Reb, der forbandt ham med Hesten. Det er nemlig ikke alle, der bruger Thoresens patenterede Fraspændingsapparat eller et andet, der anvendes i den svenske Hær. Kører man med et af disse, kan man straks slippe fri af Hesten. J. P. Müller og jeg har paa Skiture i St. Moritz ofte mødt og standset løbske Skikjøringheste, der havde slæbt deres „Passagerer“ en Fjerdingvej el. lign. Heldigvis er der jo i de Egne overalt Sne, og Snemadrassen tager af for Stød, men alligevel er det ingen hyggelig Tur. De rigtige Skiløbere regner ikke Skikjøring for Sport. Jeg tror, det kommer af, at der er saa mange Tosser, der giver sig af med den. For Sport er det, synes jeg, tilmed en baade morsom og farlig. Der skal

Digitized by Google

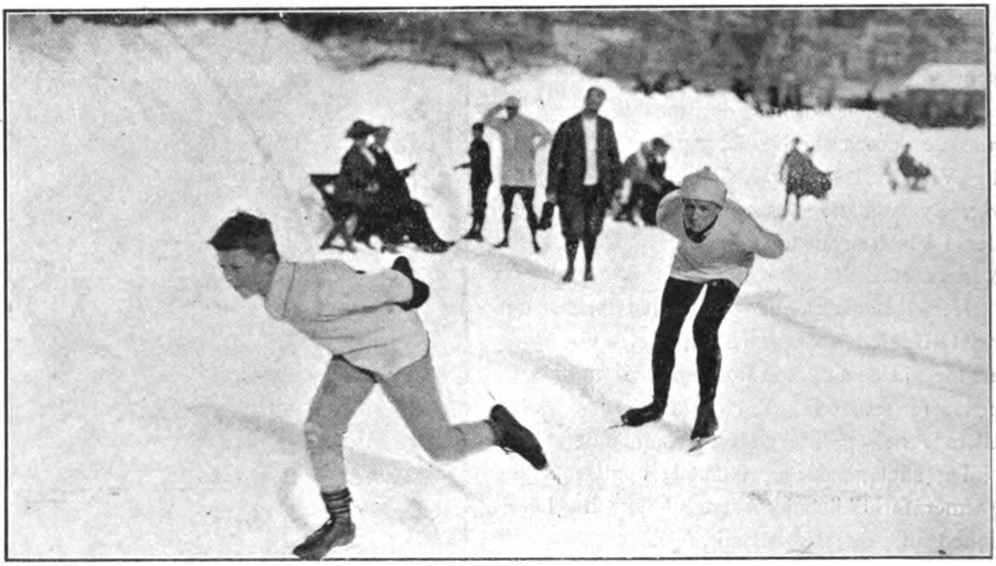

I. P. Müllers Sønner Per og Ib træner i St. Moritz

en sikker Haand og Fod og en vældig Portion Aansnærværelse til for at klare sig paa Ski efter en Hest i fuld Fart. Det gaar rasende hurtigt fremad. 3 Mil i Timen er inte usædvanligt.

Skisejlads eller — som Nordmændene siger — Sejling paa Ski anvendes ofte oppe paa de store Snemarker, især hen paa Eftervinteren, naar der blæser ret kraftige Vinde. Saa skal det være herligt at gaa paa Langtur med Skisejlet. En norsk Forfatter beretter, at han har været med til at lænse 3 Mand høj med rivende Fart for samme Sejl — en Mand foran og to paa Slæb i den førstes Spor. De tilbagelagde 80, 100, 120 km. paa en Dag.

Fra Skien vender jeg mig til de øvrige Grene af Vintereporten. Der er ikke saa faa. Maa jeg faa Lov til en Opremsning? Skøjteløb, Skøjtesejlads, Bandy, Issejlads, Kælkning, Bobsleighkørsel, Tobogganing, Sparkstøtting og Curling er de vigtigste.

SKØJTELØB, SKØJTESEJLADS OG BANDY.

Skøjteløb er vel nok den mest udbredte Vintersport. Den er rimeligvis ogsaa den ældste. Vore Forfædre — hine Mænd i Dyrehuder, der hører Stenalderen til — bandt tilpassede Dyreknogler under Fødderne, og paa disse primitive Skøjter færdedes de paa de tilfrosne Søer og Fjorde. I vore Køkkenmøddinger har vi fundet disse Skøjter.

Mens Skiløb bedst dyrkes i Bjergegne, kan man løbe paa Skøjter overalt, hvor der er Is. Sletten byder her større Fordele end Bjergene.

De husker fra deres Barndom de gammeldags Træskøjter med Jernskinner, som blev snøret fast med Snore og Remme. I Tredserne i forrige Aarhundrede kom saa fra De Forenede Stater og fra Kanada Staalskøjterne. Den første var den for længe siden „uddøde", der blev sat fast paa Støvlen med Skruer. Halifaxtypen er den næste. Saa gik Udviklingen hurtigt, og vi har nu flere end 100 forskellige Modeller, der alle falder ind under 3 Hovedtyper: 1) Turistskøjten, 2) Hurtigløbsskøjten og 3) Kunstløbsskøjten.

Skøjteløb som Turistsport har hjemme i Lande med store Søer, Floder og Kanaler, f. Eks. i Holland. Ogsaa Danmark har ret gode naturlige Betingelser for denne Form for

Digitized by Google

Skøjtesport. Vi mangler blot en solid Vinter. I Kjøbenhavns Omegn findes adskillige store Søer, der kunde afgive en fortrinlig Tumleplads. Hvad siger De f. Eks. om at følge Mølleaaen fra Bure- og Bastrupsøerne ved Slangerup, gennem Farum-, Fure- og Lyngbysøen? Det var da en Tur, der var værd at tage. Men ak — vor Vinter er ikke langvarig og paalidelig nok. Det fryser aldrig saa stærkt og saa længe ad Gangen, at de ovennævnte Vande faar et sikkert Isdække. Hertil kommer, at de fleste af disse Søer er lumske. Der er mange Steder Kilder i Søbunden, som modarbejder Isdannelsen. Paa saadanne Steder er Isen skrøbelig selv i en langvarig Frostperiode.

Kunst- og Hurtigløb dyrkes i vore Dage mest paa kunstige Isbaner, som findes overalt i de store Byer og paa Vintersportspladserne i Bjergegnene.

I St. Moritz f. Eks. har hvert af de store Hoteller sin Isbane. Her er de udlærte Kunstløbere i fuld Aktivitet, og en Mængde Begyndere foretager de første, vaklende Skridt ud paa den spejlglatte Flade. Banerne er ikke store, men de bliver passede med en rørende Omhu. Hver Aften bliver de fejet og glattet af, og saa straales der et tyndt Lag Vand over dem. Tidligt om Morgenen faar de igen en Omgang af Ishøvlen, og saa er de som et Spejl.

Det er en herlig og farefri Sport at løbe paa disse Baner. Midt paa Dagen er Temperaturen saa lun og behagelig, at man kan øve sig i Sommertøj. Jeg har truffet adskillige Mennesker, der har mødt denne Fortælling om Sommeren midt i Isen og Sneen med et tvivlende Smil. Ikke desmindre er den sand. Man mærker ikke Kulden i Bjergenes Højdedale. Om Natten kan det godt fryse 30° C., men man gaar overhovedet ikke ud efter Solnedgang. Det blæser ogsaa ofte om Natten. Det er en Udveksling af kold og varm Luft mellem Bjerg og Dal. Men om Dagen hersker der i Dalen et absolut Vindstille. Luften er desuden tør og let. Den er aldes fri for Støv og Baciller paa Grund af det dybe Snelag, der dækker Jorden overalt. En almægtig Sol stiger hver Morgen op over Fjeldtoppene og straaler et Hav af Lys

Skøjtesejlads i Stockholms Skærgaard.

Digitized by Google

og Varme ned i den højtliggende Dal. Til de lavere liggende Dale naar Solstraalerne ikke. Der opsuges de af den tætte, tunge og støvfyldte Luft. Solens Virkning bliver saa godt som fordoblet i Højdedalene, fordi den jomfruelig hvide Sne kaster dens Straaler tilbage. Og her er ingen Fugtighed i Luften, som opsuger dem. Her hersker virkelig Sommer paa Sneen, og jeg har ved Juletid i St. Moritz taget Solbade, som ingen Julimaaned i Danmark kunde byde Magen til.

Skøjtesejlads er en brillant Sport. Den, der har set en Skøjtesejler stryge af Sted, vil altid i sin Sjæl gemme et lille Ønske om at kunne gaa hen og gøre ligesaa.

Prinsesse *Maria Paulovna*, Prins Wilhelms fraskilte Gemalinde, som Bandyspillerske.

De almindelige Skøjter egner sig ikke til Sejlads. En Sejlskøjte skal være lav, lang og lige med en absolut linjeformet Løbeflade paa ca. 50 cm. i Længden og 2 cm. i Bredden. Den almindelige Hurtigløbsskøjte kani imidlertid anvendes, men helt hensigtsmæssig er den ikke. Den er lovlig spinkel til det Arbejde, der fordres af den, naar man krydser op mod Vinden. Turistskøjten er den bedste, men den bruges næsten ikke i Danmark.

Sejlet bliver naturligvis bedst, naar det leveres af en Fagmand, men en fingernem ung Mand kan godt lave det selv. Sejlmaterialet maa være let og stærkt. Masten laves af Fyr eller Ask uden Knaster og Ræerne af Bambusrør, som ved Hjælp af Metalhylstre kan skilles ad, saa Sejlet let kan føres med paa Jernbanen.

Under Krydsning i haardt Vejr er det vanskeligt at holde Sejlet roligt med én Haand, og der er derfor fastgjort en smækker Line — De kan se den paa Billedet — i hvilken man holder med den Haand, som vender bort fra Sejlet.

Kunsten ved Skøjtesejlads er ikke den at sejle med Vinden direkte agter ind. Til den Sejlads behøves ingen større Anstalter. En udspændt Frakke er tilstrækkelig. En Skøjtesejler skal kunne krydse sig frem, og mærkeligt er det, at den Fart, man naar med Vinden skraat forfra eller fra Siden, er langt større end Farten *for* Vinden. Det er fastslaaet ved Maalinger, at Skøjtesejlere kan opnaa en Hastighed, der overgaar Vindens.

Naar en Skøjtesejler vender, skal han altid gaa *gennem* Vinden. Det er det, Sømanden kalder at gaa over Stag. Han maa aldrig kovende, vende *for* Vinden, thi saa mister han for meget af baade Højde og Fart. Under Vendingen skal Sejlet flagre løst over Hovedet og derefter anbringes paa den anden Skulder. Men der skal selvfølgelig Øvelse til denne Manøvre som til de andre, der forekommer under Sejladsen.

Saa snart Skøjteløberen har begyndt sin Fart, ophører enhver Bevægelse med Fødderne. De holdes saa tæt som muligt sammen, saa bliver nemlig Gnidningen mod Isen mindst. Man styrer med Skøjtespidserne, og en ganske ringe Drejning med dem er nok til at ændre Kursen.

Lad mig til Slut omtale et Par smaa nemme Redningsapparater, som en Skøjtesejler altid bør have med, naar han ikke befinder sig paa absolut sikker Is.

Det ene er $1^1/_2$—2 Alen lang Stang med en spids Krog i Enden. Denne Stang kan bindes fast til Masten med Uldgarn eller en anden Traad, som let lader sig rive over. Falder man gennem, kan man ved Hjælp af Piggen faa Tag i den faste Is og trække sig op paa Maven, hvorefter man langsomt haler sig længere ind.

Digitized by Google

Det andet Redningsapparat er en 4—5 Favne lang Line med et Dræg i Enden. Et Dræg er et lille Anker, Det kan fremstilles af et Topunds-Blylod, i hvilket der er anbragt 4 krumme Hager. — Gaar man gennem Isen, og holder denne ikke til den ovenfor omtalte Ispig, kan man maaske faa fat længere inde ved at kaste Loddet ind paa Isen. Ved Hjælp af Linen kan man ogsaa komme i Forbindelse med mulige Redningsmænd. Linen anbringes opskudt enten i en Rem om Livet eller fastgjort til Masten paa en saadan Maade, at den let kan rives løs.

Bandy er ogsaa en Sport for Skøjteløbere. Det er Hockey paa Is. Adskillige Læsere ved maaske ikke, hvad Hockey er, men Fodbold kender dog de fleste. Nuvel, Hockey og Bandy ligner Fodbold meget. Der er 11 Spillere paa hvert Hold. Der er en Bane med et Maal for hver Ende. Hvert Hold har sin Banehalvdel og sit Maal og skal søge at faa Bolden i Modstanderens Maal. Bolden er lille og haard, og den bliver slaaet frem med krumme Stokke.

Hockey og Bandy stammer naturligvis fra England. Herrer og Damer kan spille dem i Fællesskab. Man skal være en behændig og sikker Skøjteløber for at blive en god Bandyspiller.

ISSEJLADS:

Isslæder, Islokomotiver og Isgodstog.

Isbaaden eller Isslæden, som vi kun sjældent ser anvendt hos os, er ret almindelig i Lande med streng Vinter. Den vedligeholder Post- og Passagerforbindelsen mellem Egne, der ingen Jernbaner har, og hvis Vandveje lukkes Maaneder igennem af stærk Frost. De store kanadiske Søer i Nordamerika og det nordlige Europas islagte Vande befærdes saaledes af talrige Isbaade, med hvilke Befolkningen er lige saa fortrolig som med de Baade, der om Sommeren kløver det aabne Vand. Til Guldlandet Alaska afgaar der i den lange strenge Vinter talrige Godstog, der slæbes hen ad Flodernes og Søernes Is af Islokomotiver. Baade Lokomotiv og „Vogne“ er bygget som Baade, saa at de ogsaa kan flyde, og Lokomotivet har skarpttakkede Hjul,

Slædefart. Efter Maleri af Boucher i Louvre.

Digitized by Google

der tager fat i Isen, men det har ogsaa agter en Skibsskrue, der kan drive det frem i Vandet.

Isbaaden — den, der drives af Vinden — er en Blanding af Slæde og Sejlbaad. Dens Træskrog har Form som et Kors, oven paa hvilket der er anbragt en ovalformet Kasse uden Laag, og under Korsets Ender sidder hulslebne Jern. Det bagerste er Styrejernet, der kan drejes som et Ror.

Isbaadens Rigning er næsten helt som en Sejlbaads, og den maa være godt forsynet med Ballast, som næsten altid anbringes over Jernene, mest over de forreste. Mange Steder i Verden, f. Eks. i Stockholms Skærgaard. afholdes der hver Vinter Regatta'er mellem Isyachter, der kan sejle med en Fart op mod en halv Snes Mil i Timen. Isen skal helst være lidt ujævn, da Baaden ellers faar for stor Afdrift. Selvfølgelig sejler den lige saa godt for Side- som for fuld Medvind.

Issejlads er en udmærket Vinterfornøjelse for Sejlsportsmænd.

Kjælkning,

Kjælkning er en herlig Vintersport for Ungdommen. Herhjemme har vi Ulvedalene og Højnæsbjærget, hvor Kjøbenhavnerne styrer deres Kjælk og Slæde fra Højderne ned i Dalen. Men rigtig System i Sporten er der ikke. Falck har ganske vist stillet sig i Spidsen for den, og alt det — om jeg saa maa sige — udenoms har han sørget helt godt for, men Falck er jo ingen Heksemester. Sne kan han ikke trylle frem, og uden Sne — Masser af Sne — kommer der aldrig noget ordentligt ud af Kjælkesporten.

I Norge og Sverige, i Tyskland og Schweiz's Bjerge er Kjælkning — Kjælkeakning og Rodeln — en meget yndet Sport. Dér har de Sne nok.

Kjælkning i Norge og Sverige foregaar mest paa en Slæde, der er et Par Meter lang og glider paa Staalskinner. Den bagest siddende Person styrer med 4—5 Meter lang Granstage. Den Ende af den, han holder i, er saa tyk som et Haandled. Den bliver saa tyndere ud mod den Ende, der glider paa Vejen bag efter Kjælken.

Start paa Djævlebakken.

Ved Kristiania kan man om Søndagen eller paa Hverdagaftener, naar Slædeføret er godt — d. v. s., naar Snedækket er haardt og iset — blive Vidne til et myldrende Kjælke-Liv i Terrænet omkring Holmenkollen, Voxenkollen og Frognersæteren.

Den mest besøgte af alle disse Kjælkebakker er den flere Kilometer lange Frognersæterbakke. Den øverste Del af den kaldes populært „Korketrækkeren“ paa Grund af de mange Sving. Ved det nederste af disse har

Digitized by Google

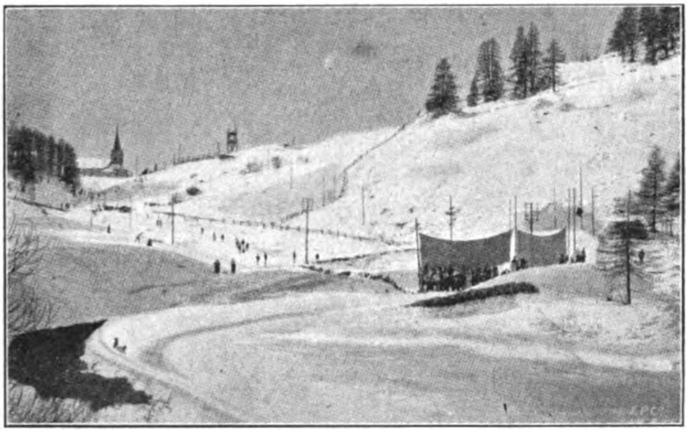

Toboggan-Banen: *Cresta run.*

man et glimrende Overblik.

Det er et spændende — mange kalder det et nerverystende — Syn at se Kjælkene suse forbi i svimlende Fart. Er det en uøvet Styrmand, der sidder agterude med Granstangen, saa kan det gælde Livet. En Brøkdel af et Sekund — og Kjælken flyver ud af sin Kurs og stormer mod en Forhindring, et Træ f. Eks. Passagererne slynges ud, fortumlede og forslaaede. De faar ikke mange Sekunder til at sunde sig. Et kraftigt Varskoraab oppe fra jager dem bort — og den næste Kjælke suser forbi.

I de tyske og østrigske Alpelande dyrker man Kjælkningen paa en lidt anden Vis. Kjælken styres ikke med en Granstage, men ved at flytte Legemets Tyngde efter Banens Sving og strække Haanden ud til Siden og lade den slæbe i den løse Sne.

Tobogganing er et Ord, der stammer fra det kanadiske Toboggan. Det er Navnet paa en Kjælk, der i oprindelig Form brugtes af Indianere i Kanada, som lavede den af tynde, opadbøjede Træer, der bandtes sammen med Strimler af Dyrehud. Den moderne Tobaggan bygges af tynde Brædder, der er bøjet opad i den ene Ende og paa Undersiden beslaaet med Staalplader. Denne Kjælkeform anvendes kun i Amerika.

Toboggan'ens europæiske Slægtning er Skeleton'en. Det er en Liggeslæde. Køreren ligger paa Kjælken med Hovedet fremefter og Ansigtet nedad. Kjælkens Staalskelet bærer foroven et polstret Brædt, der paa en enkelt Type er bygget som et Rullesæde, der kan glide vandret frem og tilbage. Dette Rullesæde er en Stridens Genstand mellem Fagmænd. Nogle priser det højt, andre fordømmer det. Jeg har engang ligget paa Maven paa et saadant Rullebrædt og kørt nogle Meter. Men jeg har ikke tilstrækkelig Erfaring til paa mindste Maade at turde blande mig i Striden.

Tilskuer har jeg ofte været ved den spændende Kørsel paa Skeleton, som foregaar paa Cresta Run i St. Moritz.

Et Par Ord om Cresta Run, der er den berømteste Skeletonbane paa hele Jorden. Den er lagt ned ad en Bjærgryg, der hedder Ruinatsch, og skiller St. Moritz Dalen fra Nabodalen ved Cresta. 1206 Meter lang er Banen og helt af Is. Ikke blot Grunden er Is, men ogsaa Voldene omkring den. Hver Vinter — fra Midten af November — gaar en hel lille Hær af Arbejdere og er travlt beskæftigede med Anlæggelsen af Cresta Run. Den staar jo kun Vinteren over, det vil sige i 9 Maaneder. I Sommertiden smelter den naturligvis bort.

Arbejderne — sortsmudsede, pjaltede Italienere — bygger den lange Bane op af Sne. Det er et Byggemateriale, af hvilket der er Overflod i Alpevinteren. Og naar de i Løbet af en Maanedstid eller saa er bleven færdige, saa vandes Grund og Volde rigeligt og fryser til klippehaard Is. Alle Ujævnheder glattes ud, og Cresta Run staar rede til at modtage Gæsterne.

Digitized by Google

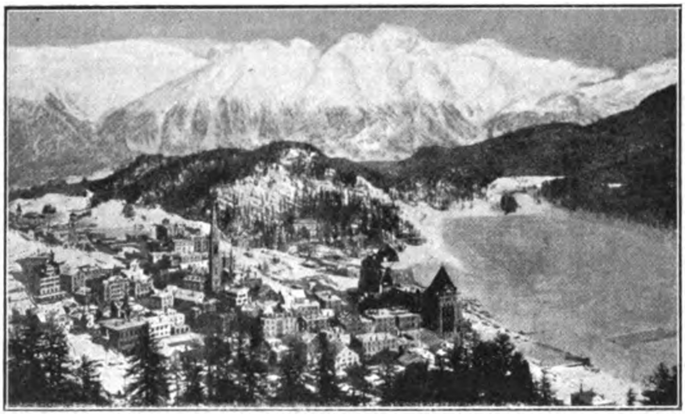

St. Moritz.

tager han et lille Tilløb, idet han skubber Kjælken foran sig, og naar den er kommen i Fart, kaster han sig paa Maven hen ad den. Hurtigheden vokser. Skeleton'en naar snart den første Kurve — der er adskillige Banen ned — og den piler op ad den stejle Isvæg — for et Sekund senere at staa i et fløjtende Sus nedad, ud af Kurven.

Det er en utrolig Hastighed, der kan naas paa Cresta Run. De vil forstaa det, naar jeg siger Dem, at Rekorden for de 1206 Meter er $59^7/_{10}$ Sekund. Den indehaves af Englænderen Thornton. Hastigheden paa den sidste Tredjedel af Banen svarer ofte til en Fart af 100 km i Timen.

Gæsterne — ja, tro nu ikke, at Hvermand kan møde op med sin Kjælk og kjøre ned ad denne Isbane. Den ejes af Tobogganing Klubben, som er meget 'eksklusiv og mest bestaar af rige Englændere, der hver Vinter gæster St. Moritz for at dyrke deres kære Sport. Det vilde vist heller ikke bekomme Dem, kære Læser, eller mig godt, om vi prøvede paa at køre ned ad Cresta Run. Vi slap neppe helskinnede fra det Eksperiment.

Banen har et stærkt Fald, og selv Tobogganing Klubbens Medlemmer starter ikke ved Sæsonens Begyndelse fra Toppen af Banen. De maa først træne sig op — eller rettere ned. Et midlertidigt Startsted lægges midt paa Banen, og saa gaar det løs!

Før Starten ifører Skeletonkøreren sig et Panser, der bestaar af mange Dele. Paa Hovedet tager han en Læderhjælm, om Albuer og Knæer spændes Skinner. Tykke Handsker beskytter Hænderne, med hvilke han griber fat i den forreste Del af Kjælken. Paa Støvlesnuderne har han en Krans af Jernpigge, og ved at hugge dem i Banens Is kan han bremse og styre. Han styrer ogsaa ved smaa Ryk med Hænderne i Slædens forreste Del.

Der kræves stærke Nerver, Aandsnærværelse og et betydeligt Maal af teknisk Kunnen for at styre en Skeleton. Naar Køreren starter,

Det sker ikke saa sjældent, at en Cresta-Kører kommer galt af Sted. Han render Panden mod Ismuren eller farer i en af Kurverne ud over den. Engang skete det, at en ung gentleman i Starten tabte Jernpiggene paa den venstre Støvle. Han lagde ikke Mærke til det, men da han naaede Vejende i Cresta Dalen, opdagede man, at han farvede Sneen blodrød med sin venstre Fod. Under den vanvittige Fart havde Banens Is slidt sig gennem Støvle og Strømpe, og Neglen paa den store Taa tilligemed alle de bløde Dele paa samme var raspet bort. Knoglen laa blottet og nydeligt affilet. Det er den Læge i St. Moritz, der behandlede den tilskadekomne, som har berettet cm dette ganske vist eksceptionelle Tilfælde.

Der køres kun om Formiddagen paa Cresta Run. Saa snart Solen ved Middagstid skinner ned paa Banen trods de Solsejl, der er spændt ud, indstilles Kørselen. Saa bliver Isen saa skør, at Kjælken kan skære gennem den under den stærke Fart. Og det er dog *for* farlig en Sport.

Digitized by Google

Bobsleighkørsel. To bob = at fare fremefter; sleigh = Slæde. Navnet stammer fra det Ryk fremad, som Slædens Mandskab undertiden foretager under Kørselen for at øge Hastigheden. Bobsleighkørsel har sit egentlige Hjemsted i St. Moritz, og det er ubetinget den mest interessante Kjælkesport.

Bobslæden er opfunden af en amerikansk Diplomat, Mr. *Townsend*, og en Smedemester *Matthis*. Den sidste bor i St. Moritz. De to Herrer byggede ved fælles Hjælp i 1889 den første Bobsleigh, som bestod af to amerikanske Slæder, der var sat sammen. Det gik imidlertid hurtigt op for de to Opfindere, at Træ ikke var det bedste Materiale til denne nye Slædeform. De sammenføjede saa to Jern-Skeletons, og den første moderne Bobslæde var færdig.

I nordøstlig Retning for St. Moritz-Dalen ligger en anden med Byerne Cresta, Celerina og flere andre. Floden Inn — der her saa nær ved sit Udspring kun har en dansk Aas Bredde — passerer først St. Moritz og derpaa Cresta. Bjergene har stærkt Fald i den Retning.

Derfor ligger ogsaa Bobsleighbanen — ligesom Cresta Run — den Vej. Den er 1600 Meter lang, altsaa paa det nærmeste en dansk Fjerdingvej. Den løber imidlertid ikke i lige Retning ned mod Cresta, men bugter sig i flere bratte Kurver og Sving. Den er i hele sin Længde omgivet af faste, metertykke Snemure, der i Kurverne naar en Højde af mange Meter.

Bob'erne er den moderne Slædesports Dreadnoughter. Ved Siden af en almindelig Kjælk er de at skue som et moderne Slagskib ved Siden af en Jolle.

Forrest sidder Føreren. Han styrer Slæden og er tillige hele Besætningens Kaptajn. De andre skal blindt lystre ham. Hans Hænder holder i to stærke Snore, som er fastgjort til de to forreste Glidemeder under Bob'en. Disse er nemlig bevægelige. Det er dem, Styrmanden drejer lidt tilhøjre eller tilvenstre ved at trække i sine Haandtag, som en Kusk rykker i sin Tømme.

En Bobslædes normale Besætning er 5 Personer. Ved Væddekørslerne i St. Moritz er dette Tal foreskrevet, og den ene af de 5 skal være en Dame. Til daglig derimod ser man ofte Slæder med 3, 4 eller 6 Personer.

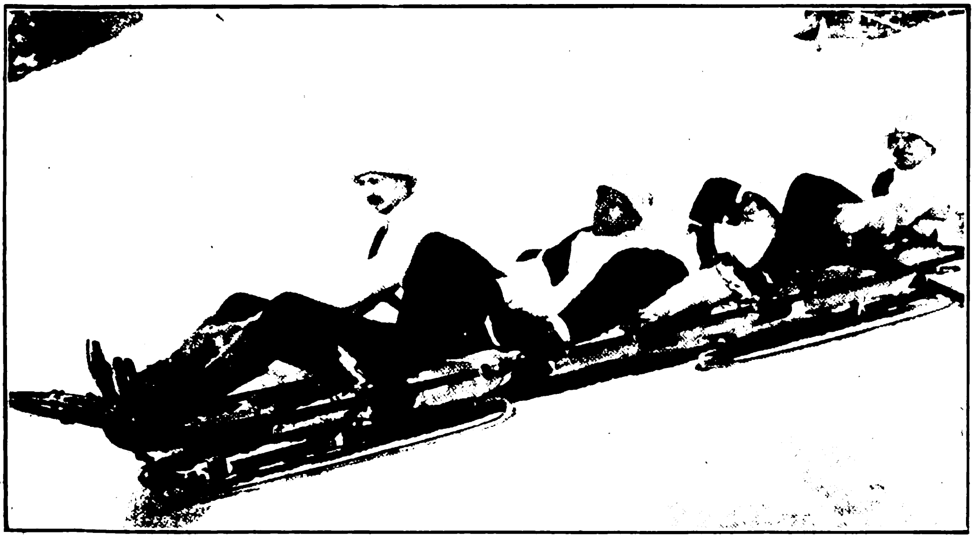

En Bobslæde. Den anden Mand paa Slæden er Svenskeren Salchow, som 10 Gange har været Verdensmester i Skøjteløb.

Digitized by Google

De sidder altid én efter én bag hinanden. Den sidste passer Bremsen, som bestaar af lange Jerntænder, der kan hugges ned i Banens Grund. Der fordres hertil en vis Kraft, og derfor er det forbudt Damer at sidde ved Bremsen.

Ved Startstedet er der altid Trængsel, naar de populære Bob'er kører. Skal vi trænge os frem og følge Begivenhedernes Gang?

En svensk Soldat paa Sparkstøtting.

En Bob skydes ud paa Banen. Besætningen indtager deres Pladser. Stor Forskel mellem de enkelte Personers Vægt maa der helst ikke være. Den sværeste sidder bedst paa anden eller tredje Plads, hvis han ikke er Fører.

Mandskabet gør sig rede til Turen. De sætter sig godt til Rette. Føreren fatter sin „Tømme", den bageste Mand prøver Bremsen. Han kaster sig flere Gange bagover med hele sin Kraft, og Jerntænderne bider dybt ned i Sneen.

„All right!" raaber han saa frem til Føreren.

„Go on!" svarer denne, og Bob'en gaar i Fart.

En tynd Jerntraad, der er spændt tværs over Startstedet, brydes, idet Slæden gaar frem. I samme Nu sluttes en elektrisk Strøm og et Ur ved Opløbsstedet i Crestadalen begynder at dikke.

Rejsen er begyndt.

Langs Snevoldene staar Masser af Tilskuere. For hvert 100 Meter er der posteret en Vagtmand.

„Achtung!" lyder Varselraabet fra Post Nr. 1, da Bob'en suser ham forbi.

„Achtung — Achtung — Achtung!" løber det langs hele Vagtkæden til Cresta Dalen.

Bob'en staar gennem den første Kurve. En kort Kommando fra Føreren, og hele Besætningen lægger sig i samme Nu i højre Side. Alle Bevægelser er samtidige, som blev de udført paa Tælling. Hele Holdet er sammenarbejdet og lystrer blindt.

I duvende, fjedrende Fart iler Bob'en gennem Kurven, idet den stiger et Stykke op ad den høje Snevold. Saa staar den igen nedefter og tager Fart i sin nye Retning. Mandskabet ligger helt bagover, for at Luftmodstanden kan blive et Minimum. Kun Føreren passer sammenkrøben sit Styreapparat. Hans Blik slipper ikke Furen foran ham. Han ved, at alles Liv er i hans Varetægt.

Den næste Kurve er der. Atter en ny Kommando. Slæden jager med Iltogsfart op ad den høje Snemur. Den krænger helt over i venstre Side. I samme Nu staar alle Slædeholdets Kroppe vandret ud fra Muren.

Kurven er klaret. Slæden glider atter ned paa Banens Bund. Den ryster som en ædel Ganger, den er undsluppen en Fare og piler derpaa — saa sikkert, som løb den paa Skinner — videre paa sin glatte Sti. Med en Fart af 12—13 Mil i Timen gaar Bob'en den sidste Del af Vejen ned mod Cresta.

Digitized by Google

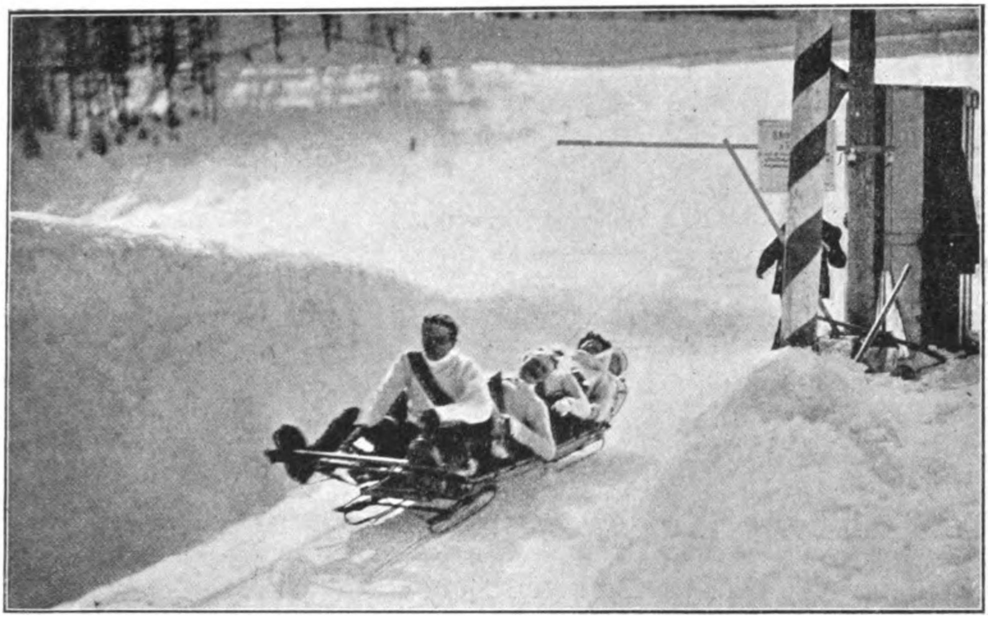

Bob'en ved Maalet nede i Cresta.

Ved Opløbsstedet brydes paa ny en Snor. Uret standser øjeblikkeligt og viser den nøjagtige Tid for Nedfarten.

Rekorden paa Bobsleighbanen er 1 Minut $39^{6}/_{10}$ Sekund. Den er sat med flyvende Start af en Bobslæde, der førtes af *Prins Heinrich XXXVII* af *Reuss* med en Englænder Mr. *A. Thompson* fra London som Bremser. Ved flyvende Start spiller Bremsevogteren en stor Rolle. Det er nemlig ham, der skal løbe Slæden i Fart ved at skubbe paa sin Formands Ryg, hvorefter han skal hoppe op. Mr. Thompson skal i den Henseende være en ren Verdensmester.

Curling-Spil paa Isen.

Sparkstøtting og Curling.

Disse to Grene af Vintersporten, som jeg her har sat sammen, har intet som helst med hinanden at gøre. Jeg nævner dem sidst, fordi de dyrkes mindst.

Sparkstøttingen anvendes ingen Steder i sportsligt Øjemed. Den bruges af svenske og norske Bønder somBefordringsmiddel. Man staar med en Fod paa den ene Mede og støder fra med den anden.

Curling er et Spil, der stammer fra Skotland. Det egner sig for ældre gentlemen. Det er nærmest en Slags Boccia paa Isen og spilles med tunge, runde Sten af poleret Granit eller Mar-

Digitized by Google

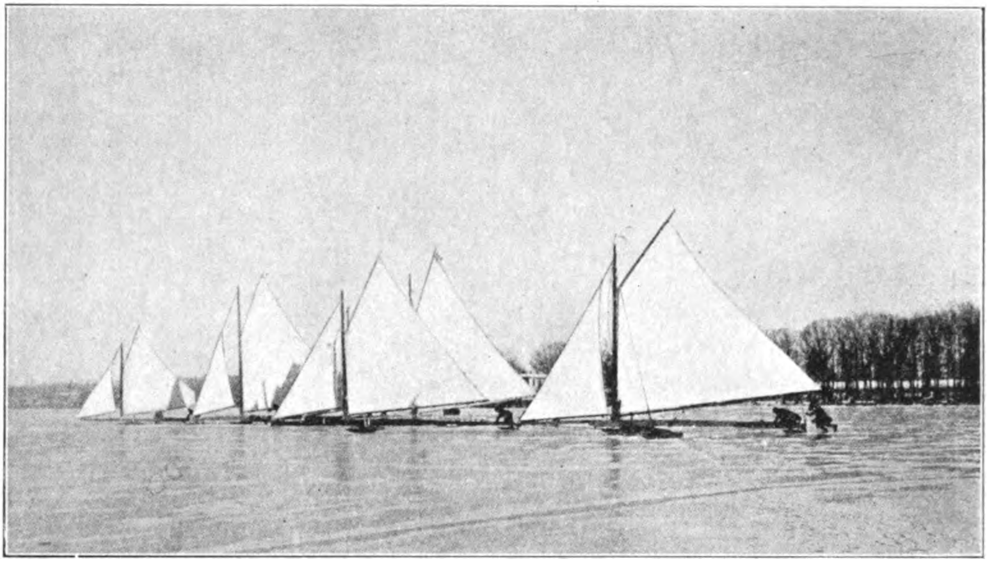

Isbaade starter til Kapsejlads paa Orange-Søen i Nordamerika.

mor. De vejer ca. 15 kg Stykket. Foroven er de forsynede med et Haandtag. De skydes fra et bestemt Punkt paa Isen hen mod en Skive, og det Parti, der faar de fleste Træffere nærmest Centrum har sejret.

Deltagerne i Spillet er baade Damer og Herrer. Men de gamle, drevne Spillere holder gerne sammen og lader Damerne og Begynderne more sig paa egen Haand.

I St. Moritz sad vi — J. P Müller og jeg — ofte i Timevis i den bagende Sol og morede os over at se de gamle „Rotter" tage et Parti. Naar en Spiller efter lange og omhyggelige Forberedelser sender sin Sten af Sted, saa opfører hans Kammerater — de, der er paa samme Parti — en sand Krigsdans omkring Stenen. Isen, de spiller paa, er glat som et Parketgulv, men alligevel vimser Spillerne omkring Stenen med store Koste og fejer hvert Fnug bort, for at den kan glide saa langt som muligt. Det vil sige, har den for stærk Fart paa, saa fejer de naturligvis ikke. Saa staar de dybt-melankolske og læner sig til deres Koste og overvejer med Bekymring i alle Miner, hvor langt den forbandede Sten vil fjerne sig fra Maalet. Og ramler den paa Farten sammen med én eller flere andre Stene, og skabes der paa den Maade enten et nyt Sejrshaab for det ene Parti eller uanede Chancer for Nederlag for det andet, saa danser alle disse gamle Millionærer, Diplomater, Bankierer og Gud ved, hvad de allesammen er af fint og fornemt og superrigt, rundt paa deres Siv- og Kludesko, som om de havde faaet Stenene over Ligtornene.

III.

Rejsen gennem Vinterens Rige er endt. Den blev ikke saa helt kort endda. Vi kom over høje Bjerge og gennem dybe Dale paa vore Ski. Vi foer med Staalet under vore Fødder hen over Flodernes og Søernes Is. Vi standsede undervejs overalt, hvor den hvide Troldmand opførte sine sportslige Skuespil. Fra Storbyens Taage og Mørke hævede vi os for en stakket Stund op i Viddernes rene og klare Luft, hvor Solen straaler fra en Bøcklin'sk blaa Himmel over en Vidunderverden af Sne.

Rejsen er endt. Vi er hjemme igen. Se blot ud ad Vinduet, hvor Regnen siler ned gennem den trøstesløse, graa danske Vintertaage.

Digitized by Google

LEGRANDS NOVELLE

AF ERIK HANSEN.

Legrand er i Tvivl om, hvad han skal kalde den unge Pige i sin nye Roman Han har hele Tiden betegnet hende ved *hendes* Navn *Lucie*, men nu, da Manuskriptet skal i Trykken maa der findes et andet Hvad hjælper det, der er tusinde at vælge imellem, naar han ikke kan komme paa et eneste. Han beslutter sig omsider til at lade Lucie blive staaende, desuden er det jo alligevel hende, der er Genstanden for alle de glødende Elskovens Ord, der siges i hans Bog.

Altsaa . . . men hvem er det, der gaar forbi hans Vindue og standser foran Gadedøren i det lille landlige Forstadshus, hvor han bor saa idyllisk og billigt? . . . Lucies Far . . , . . Regeringsraad Delbrück! Men hvad kan han ville?

Skulde det være . . . Aagerveksien i Delbrücks Bank? Aristide føler med det samme, at just saadan er det. Og saa klemmer det hans Hjerte sammen . . . . Herregud, at han heller ikke kan bevare sin Ro!

Som i en Taage ser han Delbrück tage Plads og aabne sin Portefølje og tage den frem . . . det blaa Papir med det frygtelige Tal, der isner ham lige til Hjerteroden . . . Aagerkarlevekslen, der gennem Aar er vokset fra Kvartal til Kvartal paa den ufatteligste Maade indtil den Svimmelhøjde, der knuser ham. Og dette Papir bringes ham af selve Bankens Chef, Lucies Fader, Lucie, som han elsker, som elsker ham, og fra hvem just denne Rædselsgæld skiller ham.

Det, der sker, er det værste, der kunde ske, og det han mest af alt har frygtet.

„Jeg har,“ siger Regeringsraaden . . . lidt tøvende, „at præsentere Dem, kære Ven, dette Papir, der forfalder i Morgen. Jeg har ikke hidtil bemærket dets Eksistens, skønt jeg nu ved, at den har løbet hos os . . . i . . . gennem . . . nogen Tid. Jeg kommer selv . . . fordi Banken har besluttet, at en Fornyelse denne Gang er absolut udelukket. Man ønsker overhovedet ikke Engagement med . . .«

„Med mig? Hr. Regeringsraad.“

„Nej . . . med . . . den paagældende Forretningsmand.“

Aristide Legrand føler sig underlig tom. Han mærker, hvorledes den kolde Sved springer frem paa Panden. (Den kolde Sved tænker han i Forbigaaende, er dog altsaa ikke noget Romanpaahit . . . den er et virkelig fysisk Fænomen.)

„Hr. Regeringsraad . . . til Trods for, at jeg burde have ventet og forudset dette, kommer denne Præsentation mig overraskende og overvældende. Denne . . . Aagergæld . . . er . . langt over min Evne. Jeg ser ingen Udvej. Absolut ingen!“

„De ser slet ingen Udvej?“

„Nej! Dette er mit økonomiske Waterloo. Jeg er færdig.“

„Ja, . . . dette gør mig oprigtig ondt. Jeg satte . . . og sætter fremdeles . . . særdeles Pris paa Dem, De var mig stedse en velkommen Gæst i mit Hjem, hvor vi . . . alle . . . vil beklage . . . dette Waterloo . . .“

„. . . Men — naar jeg hører Dem saa kategorisk opgive Ævret, melder der sig en Forundring . . .“

„Tingen er dog meget naturlig!“

Regeringsraaden, der har siddet med sin høje Hat i Haanden, lægger den nu fra sig og indtager sin Yndlingsstilling med Fingerspidserne mod hinanden. Han betragter opmærksomt sine Negle.

„Hr. Forfatter,“ siger han saa, „hvis De vil tillade mig en Bemærkning . . . det forekommer mig blot saa underligt selvmodsigende, at De, der i Deres Bøger paa den

Digitized by Google

genialeste og mest overraskende Maade reder Deres Helte ud af de uløseligste Forviklinger og allermest kritiske Situationer . . . undskyld, men det var det, jeg vilde sige . . . jeg forstaar blot ikke, hvorledes det kan være, at De ikke kan finde nogen Udvej for Dem selv."

Regeringsraaden gør en lille Pause, men da Legrand stadig ingenting siger, vedbliver han:

„I Deres sidste Bog, som jeg virkelig har læst med overordentlig Interesse, forekommer der saaledes en Forvikling, som jeg, da jeg læste den, maatte betegne som absolut uløselig, naar man da ikke vil ty til plumpe Effekter som Falddøre, Løngange og dobbelte Vægge. De skildrede en ung Adelsmand paa Revolutionstiden, der besøgte sin Elskede midt i Fjendens Lejr, det vil sige i en af Republikkens Tropper besat Egn af hans franske Fædreland. Nu vel, De lader den unge Franskmand, der tilmed bærer østerrigsk Uniform, befinde sig i et Værelse paa Slottet . . . naa Navnet er jo ligegyldigt . . . hvilket Værelse — foruden et Vindue, der vender ud til en af republikanske Tropper bevogtet Park, kun har en Udgang, den Dør, paa hvilken Kaptajn . . . Navnet atter ligegyldigt . . . just banker med Sabelfæstet, idet han i Republikens Navn forlanger sig indladt. Nuvel, tilsyneladende kan ingen menneskelig Magt redde den dumdristige Emigrant, og dog følte jeg mig, da jeg var naaet til dette spændende Sted i Deres Bog, at De paa en let og naturlig Maade vilde fri ham ud af denne fortvivlede Situation. Men hvorledes? Læseren ser ingen Udvej. Og dog findes den!"

„Aa," bemærker Legrand, „der er jo tusinde Maader. Intet er lettere. Kaptajnen kommer alene, han er maaske selv en Smule charmeret i den Skønne og vil ikke kompromittere hende, hvis hun skulde findes i samme Værelse som Emigranten. Han kan have andre . . . mangfoldige Grunde . . . der er nok at vælge imellem, til ikke at ønske hendes Person i Affærens Forgrund. Derfor foretrækker han at arrestere Emigranten alene. Der kan heller ikke være nogen Fare derved. Overfor en Pistolmunding maa Emigranten i hvert Fald give Køb. Og desuden er Republikens Officerer bestandig løvemodige Mænd. Nuvel, det hele drejer sig da ikke længer om en uløselig Knude, men om en Tvekamp i Snildhed mellem en jævnt begavet Officer og en snildrig, verdenserfaren Emigrant. Kan Udfaldet være tvivlsomt?"

„Nej, saaledes som det er beskrevet i Deres Bog, maa Resultatet blive Emigrantens Triumf og Frihed. Det umulige opløser sig til det selvfølgelige: „Intet er lettere" . . . men just derfor er det, jeg for min Død ikke kan fatte, hvorledes De kan staa aldeles hjælpeløs i Henseende til at løse en Knude, der knytter sig paa *Deres egen* Skæbnetraad . . . men, kære Ven, hvad gaar der af Dem . . . ?"

Tristheden i Aristide Legrands Ansigt har virkelig paa en Gang veget Pladsen for noget, der gør den unge Mands Øjne blanke. Forandringen er paafaldende.

„. . . Hjælpeløs . . . ude af Stand til at løse Knuden paa min egen Skæbnetraad . . . ja, men det *er* jeg heller ikke. I dette Øjeblik løste Knuden sig af sig selv . . . eller nøjagtigere . . . den er i Færd med at løse sig op . . . og Skylden er Deres!"

„Min? Hvorledes?"

„Hør mig! Aller først takker jeg Dem . . . De har bevist mig en overordentlig Velgerning . . . De har bragt mig i Aande, aabnet for Underbevidsthedens Sluser. Spiren gror! Tror De, en Forfatter sætter sig hen og udtænker en Situation fra Ende til anden og derefter, naar han har gennemarbejdet den, sætter sig hen og skriver den ned. O, paa ingen Maade . . . det vilde være det samme som hvis en Gartner vilde anbringe sig ved sine Aspargesbede og hale de

Digitized by Google

unge Spirer frem ved Toppen i Stedet for at lade dem gro. En Forfatter faar alting til givende. Han „griber Pennen“ i det Øjeblik en Ide fødes i hans Hjerne, og denne Ide bringer han paa Papiret. *Just* som den er, *frisk* som den er. Saa vokser Figurer og Situationer frem *af sig selv* som en Spire, der, efterhaanden som den gror, udfolder Blade og sætter Blomster. Forfatteren har ikke andet at gøre end at være Pennefører for en usynlig eller underbevidst Aandsvirksomhed, der strømmer frem uden nogen hans Fortjeneste eller Flid fra hans eget indre ukendte Selv . . . hans Sjæl . . . det som er det egentlige virkelige Liv i ham . . . Kunsten er blot at frigøre et Flodleje for den Strøm, der vælder frem . . . gribe det vingede Øjeblik . . . holde sig i Aande . . . d. v. s. holde Sjælen i den Strakthed, der betinger dens Mulighedsværdi.

Nuvel . . . denne Strakthed, som en Forfatter kan bevare i nogle lykkelige Øjeblikke, under en kornblaa Sommerhimmel eller ved sin Lampe i de tavse, stille Nattetimer, naar han er ene med sin Sjæl . . . denne Strakthed indfinder sig ikke overfor det daglige Livs Foreteelser, hvor Sjælen drager sig tilbage i Underbevidsthedens dybeste Skakter, som Sneglen trækker sig langt ind i sit Hus for den mindste Berøring. Overfor Situationer og Medmennesker indfinder sig Indstiltheden, der udelukker Mulighedsværdien og laaser af for Kraftens Kilde.

Men De, Hr. Regeringsraad, har paa en Gang aabenbaret mig en svimlende Hemmelighed, De har bragt mig et eneste Glimt, der i et Nu viser, hvor Landet ligger, De har givet mig en Ide, bragt mig en Nøgle til den hemmelige Dør: De har givet mig Pennen i Haanden, bragt mig i Aande, ladet mig indtage overfor Virkeligheden den samme Sjæls-Strakthed som overfor mine Fortællingers Mennesker. Nuvel . . . Spiren er født . . , den vokser . . . den sætter Blade . . . Jeg er Emigranten, De Kaptajnen . . . og se Løsningernes Mangfoldighed myldrer frem . . . Vanskeligheden er allerede indskrænket til Vanskeligheden ved et Valg!

Men lad os engang gribe paa maa og faa. De overrækker mig en Stævning . . . en Fordring . . . et Papir, der for mig betyder økonomisk Sammenbrud , . . jeg er ikke i Stand til at stille Sikkerhed, anvise Udveje eller opnaa Henstand: Republikens Tropper bevogter Slottets Park, den Vej er stænget. Adgang til at forsone Kreditor er udelukket, Appel til menneskelig Medfølelse ugørlig, thi Kreditor er nu en Institution, repræsenteret ved Bankens Direktør: Kaptajnen, der banker med Sabelfæstet. Nu, han indlades . . .

. . . Ah, De kommer alene, Hr. Direktør! Men hvorfor. Ja. hvad skal vi vælge. Vi kunde jo lade Dem være bange . . . De kunde fremstilles som en Keltring, der vilde gøre en Forretning og tilbyde mig Del i Byttet . . . men denne Hypotese forkaster vi . . . den vilde forekomme Læserne for paradoksal . . . skønt Metamorfoser ogsaa paa det psykiske Omraade gør god Effekt, især naar de indtræffer paa Romanens sidste Sider . . . men jeg opgiver at afsløre Dem som Skurk, jeg vil gøre noget ganske andet . . . De er fremdeles alene . . . jeg vil benytte mig deraf . . . og af, at jeg her paa mit Skrivebord har en skarpladt Revolver. Hænderne op! Udlever Dokumentet! Paa Ilden med den blaa Lap . . . færdig . . . men, kære Hr. Direktør, jeg tror De . . . tiltror De mig en saa slet Smag? Det med Revolveren og *hands up!* hører til de altfor *plumpe* Effekter . . . som De før meget rigtig forudsatte, jeg foragter . . . men Udvejene er jo mangfoldige andre . . . vent blot et Øjeblik . . . nu! Ja, vil De bevise mig den Godhed at forholde Dem roligt afventende, bare i 10 Minutter!“

Aristide Legrand sætter sig ved Skrive-

Digitized by Google

bordet, griber Pennen og skriver . . . i 5 Minutter . . . et Kvarter uden anden Lyd end Pennens Skratten hen over Papiret. Saa rejser han sig, og Skaberfryd glimter i hans Øjne:

„Se nu, her er Knuden løst . . . Slutningskapitlet paa vor lille Roman . . . maa jeg læse det for Dem . . . min Haandskrift er ikke af de tydeligste.“

„Ja jeg hører gerne, hvad De har skrevet.“

Saa læser den unge Forfatter:

„. . . Hvorfor, tænkte Forfatteren, kommer just Regeringsraaden selv . . . og alene med dette Papir . . . hvorfor sender han ikke en af sine Folk? Nuvel, han maa da være besjælet af en vis Medynk . . . en Medfølelse eller en Erkendelse af Brutaliteten i det Sammenbrud, der truer mig!“

Aristide grundede lidt og tænkte paa den første Ungdoms taabelige Leven . . . Tankeløsheden, Overfladetilværelsen, Letsindet, der nu fyldte ham med Modbydelighed . . . saa meget heftigere, som Regningen paa alle denne Periodes Ekstravagancer præsenteredes ham nu . . . en skidenfærdig, dum, spradet Knægt, der trængte sig frem for at ødelægge den hæderlige Mand ved at pukke paa Familieskabet!

Aristide grebes af en vild Sørgmodighed. Hvorfor skulde dette just ske ved . . . Han sad overfor Lucies Fader . . . der var ham venlig stemt, som satte Pris paa hans hele Virksomhed og som . . . hvis blot ikke denne svinagtige Gæld havde været. O, hvilken ubarmhjertig Gengældelse, hvilken raffineret Nemesis!

Lucie elskede ham jo . . . og han selv! Var hun ikke hans Sjæl . . . kunde det være skjult for nogen . . . nej . . . nej . . . og mindst for den Mand, der sad foran ham og i sin Haand holdt et blaat Papir, der lyste med et sært uheldsvarslende Skær paa den sorte Porteføljegrund.

Og alligevel . . . var det ikke for taabeligt, at denne blaa Lap skulde . . .

Han rejste sig brat. „Hr. Regeringsraad“, sagde han, „Hr. Regeringsraad, jeg vil vove en Hazard . . . i dobbelt Betydning et Lykkespil . . . et Spil om Lykken! Jeg sætter alt paa eet Kort! Jeg kaster mig ud og lader staa til. Enten—Eller. Enten tror De, jeg er en Slyngel, eller De antager mig for en hæderlig Mand, Slynglen er sort, Hædersmanden rødt . . , jeg sætter mit Livs Lykke . . . min Tilværelse paa rødt: *Jeg har herved den Ære at anholde om Deres Datters Haand.* Jeg anholder om Deres Datters Haand, idet jeg samtidig anmoder Dem om at give hende i Medgift denne Veksel i indfriet Stand. Betal den for mig!“

Regeringsraaden saa et Øjeblik paa den unge Forfatter. Han læste i hans Øjne og Aristide udholdt hans Blik. I sit Hjerte følte Delbrück noget komme til Verden . . . en Vished, en sikker Følelse af, at den unge Fortatter var en hæderlig Mand, en Mand af Ære og — endnu mere: en Mand af moralsk Mod. Og uden at løsne sit Blik fra Legrands gik han hen til Kaminen — og kastede det blaa Papir ind i Flammerne.“

— — — Legrand har læst dette med høj, lys, fast Stemme. Nu ser han paa Regeringsraaden og spørger:

„Svarer denne Løsning til deres Forventning?“

Regeringsraad Delbrück har faaet Taarer i Øjnene.

„Jo,“ siger han, „. . . Historien holder sig temmelig nær op ad Virkeligheden. Kun er her ingen Kamin, og selv om her var, vilde der ingen Ild være, thi det er Sommer, Solen skinner. Regeringsraaden kan derfor ikke kaste det blaa Papir paa Ilden . . . men jeg kan sønderrive det . . . *saaledes!*“

Og Regeringsraad Delbrück river Vekslen i smaa Stykker, der lander i Papirkurven.

„Og nu,“ siger han, „. . . Kære Svigersøn . . . vil Du ikke telefonere efter en Vogn . . . jeg længes efter at fortælle Lucie, hvad Formiddagen har bragt os alle.“

Digitized by Google

„Mon det behøves?" svarer Legrand og peger mod Døren.

Og se . . . der i den aabne Dør, med Solstrejf i det brungyldne Haar under den store Hat, som gør det lille, elskede Ansigt endnu sødere, staar Lucie Delbrück.

„Ja, Du maa undskylde Far . . . men i Banken sagde man, jeg vilde finde Dig her, og . . ."

Men hun faar ikke talt ud. Aristide har grebet hende i sine Arme og fortæller hende mellem to Kys, hvad der er sket.

Regeringsraaden ser smilende til. Og da han faar Ørelyd, siger han:

„Dette bør vi ikke tilføje i din Historie . . . dette Sammentræf af . . . Begivenheder . . . vilde tage sig uvirkeligt ud . . . det vilde komme ind under Kategorien: de *plumpe* Effekter!"

Aristide Legrand ser sin lille Kæreste ind i hendes mørke, af bløde Vipper kransede Øjnes Dyb.

„*Plump!*" siger han . . . „. . . Det er umuligt at sige noget taabeligere!"

Digitized by Google

DE LYSTIGE NORDMÆND

Af Edv. Lehmann.

Hvor kommer det, at Nordmændene, som nu er alvorsmænd på alt, engang var lystige fætre? Eller hvor kommer det, at Nordmændene, som engang var lystige og glade, nu tager så alvorlig på alt?

Fra Holbergs og Wessels århundrede til Ibsens og Jonas Lies, fra lattermild skæmt og ironisk spøg, fra kåde vittigheder og sorgløs morskab til tunge problemer og mørke livskampe, til rynkede pander og knyttede næver.

Det er intet århundredeskifte blot; det er et folkeskifte, en menneskeforandring.

Let nok at sige, at Ibsen ogsaa var ironisk og vittig, at Jonas Lie var skæmtefuld satirisk; at Holberg var bitter og livsmørk og Wessel ingenlunde glad. De to tidsaldres litterære fysiognomi bliver dog så forskellige som ansigter være kan, og forskellen bliver ikke den mellem spøg og alvor, der jo altid kan mødes og krydses — men mellem den sindets lethed eller tunghed, der røber sig i produktionens øjeblik og derved gør virkningen forskellig, ja modsat: i det ene tilfælde befriende, i det andet betyngende.

Måske den norske *karakter* er den samme, — det norske *temperament* er skiftet om, og dermed er nordmanden blevet en anden.

Indtrykket af dette bratte omslag fornyer sig ved læsningen af fru Aubert Lindbæks bog „Fra det norske selskabs kreds“, det fuldstændigste billede, der endnu er givet af denne mærkelige klub, som med sin improviserede tilblivelse og under privatiserende former var blevet midtpunkt i de literære strømninger i det efterholbergske København.

Vi føres op ad trapperne og ind i stuen i det gamle hus i Sværtegade, hvor Nordmændene holdt til. — „Stanken fra en almindelig sjap slaar mot os nede „i stuen“, hvor der nu mest skænkes øl. Men vi smutte op den lange trappe med gammeldags avsatser — og staar paa den koselige svalegang, kiker ut av små vindusruter på den usselige gårdsplads. Bindingsværksmurene taler svundne århundreders sprog — end om vi lettet paa denne messingklinken i døren? Staar vi på tærskelen til madam Juels allerhelligste?

Det er ingen „sal“, vi triner ind i, men loftet højner sig og væggene viger for alle de lystige regler, som rinder en ihu.

Her var det altså de tydde op, naar de ikke vilde være „udsatte for enhver fremmeds ubelejlige Nærværelse og ofte ubehagelige Nysgerrighed.“ Her var det, madam Juel bevertet dem og tok sig av dem, mens „fatter“ hadde nok med gjesterne i stuen“.

Man havde fundet sig et sted, hvor man hyggede sig paa norsk i Norges danske hovedstad, og hvor man kunde varme sig i det klamme København med kaffe og brændevin og punsch og tobak; her fik spasen sit frie løb og sangen løstes fra de vædede læber; her blev „visen“, drikkesangen, til i den form, hvori den gennem hundrede år skulde leve videre i København; og den løsslupne skæmt og muntre satire tog improviserede former paa vers og prosa og kastedes hen på løse papirlapper eller i den verseprotokol, som selskabet efterhånden anlagde sig, men hvis indhold væsentlig er bevaret dels ved at gå over i pressen og literaturen, dels ved afskrifter, hvis sidste utrykte rest fru Lindbæk har bevaret i sin bog.

Det norsk nationale kom naturligvis til udtryk her, hvor man fra begyndelsen samledes som norske, og i disse nytrykte digte kommer det også hist og her til orde, således i Zetlitz's hyldingsdigt: „Held dig mit elskte land og dine høie fjelde“ hvor hver-

Digitized by Google

ken graner eller Dovre eller St. Oluf (som Olav altså endnu dengang hed) eller Tampeskælver fattes, og — med den traditionelle bråd mod „jyder" — i Reins vers til madam Juel:

En Skaal for en Jyde vi Nordmænd fembær
skiønt mange vil finde det underligt er;
men Nordmænd det gode bør hædre og kan,
endog naar det findes i Jydernes land.

Sit stærkeste udtryk havde norskheden fundet i Nordal Bruns bekendte sang: „For Norge, kæmpers fødeland" i hvilken man undertiden har villet finde en opsang til norsk separatisme. Men allerede Welhaven har i sin „Erindring om det norske selskab" gjort opmærksom på, at den slemme linie: „saa vaagne vi vel op engang og bryde Lænkers Baand og Tvang" „først senere har faaet en Vægt, som den lojale Forfatter ingenlunde har tænkt sig, da han blot sigtede til det forhadte Struenseeske Ministerium"; og endda — kan man sige — var denne indignation mere dansk end norsk; thi just over Struensee havde Norge som helhed liden grund til at beklage sig; han havde bl. a. mere end nogen dansk statsmand i århundredet bragt tanken om et norsk universitet sin virkeliggørelse nær.

Langt snarere end separatismen må man fremhæve den rigs- og kongetroskab der går igennem disse Nordmænds tale og skrift. „Troskab mod vor allernaadigste Konge," siger Nordal Brun, „og kærlighed til fædrelandet er for os det samme".

Oversat paa vers hedder dette ikke blot i konventionelle strofer:

Glade vi priise nu
Rigernes Fader;
Længe vor Christian
Ziire dit Land!
Mildeste Fyrste! du
Sønner tillader
Frihed! thi Slaver
du elske ej kan

— et vers af Bendix Prahl, der vel blot giver den almindelige glæde over landbofrigørelsen genlyd; men mere sigende er Johan Vibes vers:

Elskte Norge! Troeskabs Sæde?
Ceres' dine Marke klæde!
Havets Rigdom dine Skiær!
Indtil inden dine Fielde
Danske Kongers milde Vælde
Elskes ej og æres meer,
Evig da din Lykke er.

En adskillelse mellem rigerne syntes dengang utænkelig og ingen i disse kredse tænkte paa at ønske den.

Des tryggere kunde man da knubse til danskerne, eller Jyderne, som de dengang endnu kaldtes af deres naboer*), d. v. s. man kunde kaste sig i flanken paa den kreds der under navn af „det danske literaturselskab" havde dannet sig om Ewald, med Abrahamson som kommandersergeant, og som nu fulgte den højtflyvende digterånd gennem tykt og tyndt og ha! og hu! og ak! og ve! til de norskes kostelige moro som snart fik umiddelbar brug for deres polemiske kraft, snart nøjedes med at tumle sig i parodier i versprotokollen, af hvilke de bedste ikke glemmer at tage Ewalds slesvigerdansk med til pryd for de Klopstockske rhytmer.

---

*) Sml. Reins betegnelse af Danmark som „Jyders land". At den egentlige Jyde har været skive for Wessels vid er der næppe tvivl om, men det må erindres, at Svenskerne endnu på Niels Juels tid kaldte danskerne Jutar, og at denne ældre svenske betegnelse stedse har holdt sig i det finske sprog, hvor en dansker hedder *Juutin* eller *Juutilainen* og øresund *Juutinrauma*.

Digitized by Google

Kling Harpe — højt — og bæve sødt i
Strenge —
Lyd Salighed —
Syng Muse — syng — æstherisk reen og
længe —
Syng Evighed —
Ha — Venskab — tryller — svulmend'
maae jeg svimle —
Af Mattighed —
Men sukker — Ven — for dig — ha! —
Glæders Himle —
Giv Varighed —

Det blev som bekendt en meget larmende kamp, som litterære fejder jo ofte bliver — formodentlig fordi folk trænger til at have noget at fejde om — og fordi der altid er folk der laver sådan noget til mere end det er, hvad Welhaven allerede i sit pyntelige sprog har udtrykt: at hin Splittelse ved Anstaltmageres og tjenende Aanders Indgriben allerede i Samtiden fik et hadefuldt Skin, og at en senere Opfatning ved at følge det falske Spor, ydermere har givet Striden en usand, overdreven Charakter.

Navnlig er der ingen grund til her at fremhæve den nationale modsætning mellem norsk og dansk synderligt: dømmer man med nutidens øjne, vilde man snarere her kalde Nordmændene de danske. De tog på den Ewaldske pathos med det lune og den kritik, som en dansker nu vilde gøre det, og tillod sig paa godt københavnsk at holde grin med de fremmede noder, som gennem Ewald trængte ind fra Klopstock og truede med at blive herskende smag i den endnu ubefæstede danske litteratur. At deres kritik allerede virkede ind på Ewald og lærte ham at tøjle sin vingehest lidt bedre i hans senere digtning, er ikke ubekendt: men langt vigtigere er det at betænke, at denne kritik utvivlsomt har virket med til at Oehlenschläger ikke blev en Schack-Staffeldt, men tidlig fik saltet i sig, der holdt ham ufordærvet af den Ewaldske digtning, skønt denne dog havde været hans første litterære kærlighed.

Skal man følge striden tilbage til dens historiske rod, bliver den, snarere end en norsk—dansk konflikt, at se som en modsætning mellem fransk og tysk, de vesteuropæiske og mellem germanske elementer i den danske digterverden, der senere samledes i Baggesens hånd men først smæltede helt sammen i Oehlenschlägers digtning; to retninger, der har været lige betydningsfulde for den danske litteraturs blomstring, og af hvilke den første havde sin faste borg hos de sunde og muntre københavnske Nordmænd.

De fornemmelig blev bærerne af den arv, deres store landsmand havde sat ind i det dansk norske åndsliv, kun at de omsatte hans litterære vid i personlig lystighed og derved skabte en lettere genre, der var egnet for øjeblikket og hvori småtalenter også kunde finde plads.

Det liv, der førtes i Sværtegade, var efter bedste ævne en kopi af den leven på kaffehuse og thehuse, som just den Gang var mode i Paris og London. Det literære fribytterliv, der ikke nøjedes med fagkritiken, men blandede religiøs og politisk kritik deri, var i udlandet blevet så dristigt, at det berømte kaffehus i *Rue de l'ancienne comédie* gentagne Gange blev lukket og kaffe overhovedet anset for en fritænkerisk drik. Den københavnske knejpe var uskyldigere og den blidnende punsch fik snart overtaget over den genstridige kaffe, indtil kritiken efterhånden tabte sig og det hele endte i Rahbeckske småløjer og borgerlig klubgemytlighed.

Der var meget lidt fransk elegance og meget lidt engelsk tænkning i disse soldebrødre; Wessel var ingen Voltaire og Claus Fasting ingen Addison, men de holdt sig dog *westward* så godt de kunde og reddede den *bon sens*, som Holberg havde bragt til

Digitized by Google

landet, fra at gaa til grunde i pathetisk romantik.

Hvor er den blevet af denne spodske munterhed og lystige kritik?

Tog Nordmændene den med til Norge, dengang de fik eget universitet og landet blev skilt fra Danmark?

Nej: *den blev i Danmark*, det er det mærkelige ved det. Det København, som Holberg havde skabt, og som Wessel aldrig havde kunnet løsrive sig fra, det var den naturlige jordbund for denne letlevende genre, og den har siden den tid grot som græs mellem brostenene, sålænge der har været København og Københavnere. Det norske gæstespil er blevet hjemmedansk hverdagskomedie. I uafbrudt række har denne type levet gennem århundredets danske digtning og givet denne det præg at harmløs skæmt i satirens og indignationens tjeneste men i den løsslupne lystigheds form, som nu er det, man kan kalde det ejendommelig danske, og som med skam at sige næsten trivedes bedre, jo dybere folkets uklogskab gang efter gang styrtede det i fordærvelse.

Det litterære kendemærke paa denne umiddelbare fortsættelse er først og fremmest *visen*, der efter sin første begyndelse med Johan Vibe og Zetlitz strax toges op af Baggesen og Rahbeck, den, som selv hverken Oehlenschläger eller Grundtvig forsmåede, som blomstrede i Vaudevillen og fik sine særlige talenter i mænd som Peter Faber, Adolph Recke og Erik Bøgh og som nu har bredt sig over hele Danmark i form af kupletter og lejlighedsdigte, — den der, når alt kommer til alt, måske indeholder det ægteste og ejendommeligste, der ydes i dansk versedigtning, netop fordi den improviserede form giver det bedste udtryk for det lette danske sindelags øjeblikkelige stemninger, for sarkasmen og for humøret. Men for den litterære produktion i Norge har denne digtform ikke faaet nævneværdig betydning.

Det var også ganske andre ting det 19de århundredes Nordmænd havde på sinde end det, der kan siges i en vise. Generationsskiftet, der forandrede den norske litteraturs karakter, falder sammen med Norges overgang til national selvstændighed, og det til en form af selvstændighed, der just ved sin relativitet egnede sig for det kunstneriske livs udvikling, gennem den blanding af politisk tryghed og politisk spænding, der dels muliggør, dels ægger den æstetiske produktion.

Grundlægningsopgaven var alvorlig nok til at gøre alvor og ikke spøg til litteraturens grundtone. Oprejsningen af det nye rige og den nye kultur vilde have givet selv et lettere anlagt folk end Nordmændene, karakteren af stræng idealisme og tungt arbejdende tænkning.

Men dertil kommer et andet. Medens punscheglassene endnu klang i madam Juels bagstue i Sværtegade, vandrede en mørk og ensom mand om i de norske bygder og vakte sind og tanker til alvorsliv. Pietismens kristendom med dens strenghed og inderlighed kom til Norge i Hans Nielsen Hauges person, og bønder og fiskere hele Norge over begyndte et liv, der aldrig før havde været kendt på disse egne. Den kristelige genfødelse blev til en kulturel og national opvækkelse. Man lærte sig at læse for at læse Hauges skrifter, der „i hele vognlæs blev transporterede op gennem de snævre fjelddale“; man skrev hans breve efter, indtil man havde lært at skrive deraf, man lærte købmandskab, jordbrug og fabriksdrift af den praktiske folkefører, glædedes med ham over Norges opkomst og led og harmedes med ham over den elendige retspleje, der holdt denne Guds mand og folkets

Digitized by Google

yndling i ti-årigt fængsel inden en ussel dom på 1000 rigsdaler kunde fældes over ham — vel den dummeste streg, som den danske regering fik spillet Norge — og sig selv — i disse rigsforeningens sidste dage.

At den åndskraft, der præger den norske folkerejsning, for en stor del har sin rod i Hauges alvorstale, kan der vist ikke tvivles om; men sangbunden for hans forkyndelse var givet ved Strilers og Dølers og Thrønders gamle stærke og stridbare natur, den som nu vågnede op til eget liv efter århundreders dvale. Det er disse og ikke, som væsentlig før, hanseatiske Bergensere og sydnorske købstadssønner, der sætte præg på alt hvad der er norsk. Hos disse mennesker er der ikke noget, der hedder spøg; de bedriver ikke sådant, og de forstår ikke spøg. Selvironien, der altid spiller gennem Wessels humor, er dem det fjærneste af alt. Selv den folkelige skæmt, der havde levet i den norske almue, og som Asbjørnsen med et saa kraftigt lune havde draget frem, bliver kun en forsvindende biklang i det nye tonelag. Endnu hos Nordal Brun, der dog var en mand af den højnorske type, finder man, hvor han skriver breve og dagbøger, en holbergsk lystighed og drøjhed, der heller ikke har så lidt af folkeskæmten i sig.

Men hvor lidt der i den nye slægt blev tilbage af den spøgefulde tone mærker man bedst hos Bjørnson, der med alt sit lyse syn og sit glade sind, i sin livsmodige kamp mod Haugianismen, mod surhed og snæverhed og mørke og kulde, som Digter har så lidt af spøgen i sig, at han ved sin første fremtræden i Danmark virkede anstrengende højtidelig, udfordrende pathetisk — endsige da Ibsen, som jo dog var en vittig mand.

Forholdet mellem norske og danske er nu det omvendte af, hvad det var i de lystige Nordmænds tid: den germanske pathos er blevet Nordmændenes, den franske vittighed og den engelske munterhed er kommet på den danske side, og blandt de store norske digtere er det kun den sydligste og i sin tonart danskeste, Stavangerpatricieren Kjelland, der kan holde lystigheden gående og for alvor gøre spøgen til sit våben.

Digitized by Google

En Samling Højstjærter.

RACEDUER

AF KAI R. DAHL.

VORE Husduer stammer antageligt ned fra den vilde Klippedue (columba livia). Ingen har dog med fuldstændig Sikkerhed kunnet afgøre, om denne Formodning er rigtig, men meget — deriblandt Klippeduens hele Levevis — taler for nært Slægtskab.

Tidspunktet for Duens Tæmning ligger flere tusinde Aar tilbage. Oldtidens Forfattere omtaler meget jævnlig de tamme Duer, og paa en saadan Maade, at man kan forstaa, at de da i lange Tider har værel Husdyr. Hos Plinius og flere andre romerske Skribenter ser vi saaledes fuldgyldige Beviser paa den Yndest, Dueopdræt allerede den Gang nød. Vanskeligt er det at sætte en bestemt Tidsangivelse for, naar Klippeduen lod sig tæmme. At det først maa have fundet Sted, efter at Menneskene har opgivet Nomadetilværelsen og taget faste Bosteder, er derimod sandsynligt. Og rimeligvis er det da gaaet til paa den Maade, at de vilde Duer af sig selv har søgt Redepladser i Menneskets Boliger og saa lidt efter lidt er blevet tamme.

Fra først af har Menneskets Interesse for Duerne sikkert kun været dikteret af rent materielle Hensyn. Men efterhaanden er der kommet noget til, som har bevirket, at Menneskene har holdt Duer, uden at det just altid var Bestemmelsen, at de skulde ende paa Spid. Glæden over at se disse kønne Fugle om sig, har snart gjort sin Indflydelse gældende. Og ganske naturligt er da hos Mennesket det Ønske opstaaet at forbedre og forskønne Duernes Farve og Form, og Grunden er bleven lagt til Raceduesporten,

Digitized by Google

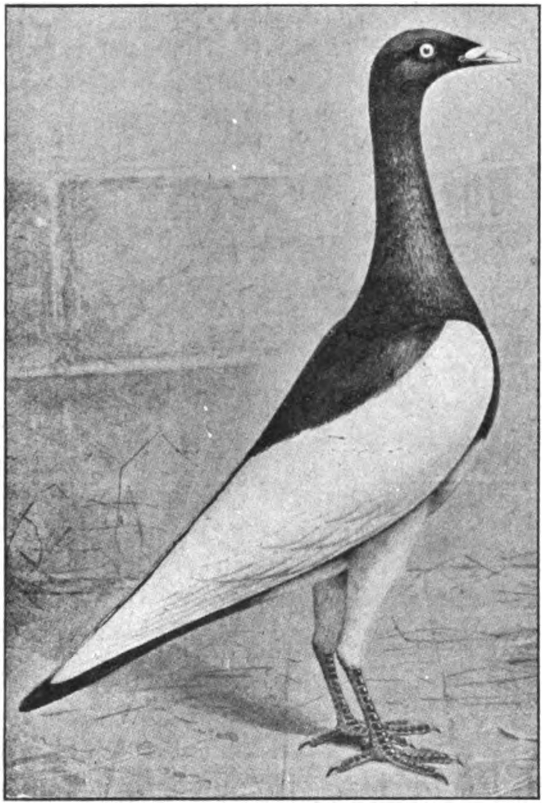

Engelsk Skade.

— — —

Opdræt af Raceduer er Sport, Luksus, om man vil, i hvert Fald et Udslag af Menneskets Tilbøjelighed til at herske over Omgivelserne, selv hvor der ikke ligger nogen økonomisk Interesse bag. Bedst ligner man Racedueopdrætteren ved Blomsteravleren. Det er Glæden over de smukke Farver og deres Sammenstilling, Glæden over at kunne frembringe egenartede og absurde Former, der er Drivfjederen i hans Passion og giver ham hans bedste Løn. Og at der virkelig er Tale om en Passion, vil enhver, der kender til Duevennernes altfor snævre Kreds, kunne bevidne. Udenforstaaende undrer sig som Regel over, hvordan Opdrætteren kan holde ud at opholde sig i hele og halve Dage paa sit Slag. De tænker ikke paa, at for ham har hver Due sin Historie; han kender som Regel dens Afstamning flere Generationer tilbage og ved derfor hvorfor den nu netop har de Fejl og de og de Fortrin. For ham er det en Kunst at sætte sine Duer saadan sammen, at Afkommet efter dem bliver saa godt og saa standardmæssigt som muligt.

En Kunst — vil igen nogle undre sig. Ja, det er til en vis Grad en Kunst, der bunder i en medfødt Gave, som ikke er alle skænket. Erfaring kan ganske vist bøde noget paa manglende Evner, men det centrale, det sikre Blik for, hvad nu hvert enkelt Dyr indeholder af Avlsmuligheder, faar man kun i Vuggegave.

Naturligvis er Racedueopdrætteren Dyreelsker. En Del af hans Glæde er det at have levende Dyr om sig. Dog er det ikke det enkelte Individ, han holder af. Det vil nemlig til en vis Grad hindre hans frie Dispositionsevne over sine Duer, idet han af Opdrættet uvedkommende Hensyn derved let undlader at foretage nødvendige Ændringer.

som uanfægtet af Tid og Folkeslags Undergang har holdt sig lige til nu og stadig bliver dyrket med om muligt endnu større Lidenskab end hidtil.

Ved det at Slægtsleds Arbejde og bevidste Stræben mod de samme Maal er blevet koblet sammen, er de næsten utallige Racer, som vore tamme Duer forekommer i, blevet dannet. De smukkeste Farver og de mest paradoksale Former er det lykkedes at fremstille. Enhver Særegenhed er i de forskellige Racer gennem systematisk Udvælgen af Avlsdyr i Aartier, ja Aarhundreder blevet fæstnet saaledes, at den nedarves. Og dette, at Duerne er konstante i Avl, saa Ungerne bliver Forældrene lig, er netop det, der betinger Begrebet: Race. Heri adskiller Raceduerne sig fra Maaneds- og tildels Brevduernes mere vulgære Hob.

Det gælder her som overalt — Sagen over Individet.

At Racedueopdræt kan blive en Lidenskab, som sætter meget andet i Skygge, bunder for en Del i, at det udløser en Skabertrang hos sine Udøvere, som det borgerlige Liv med sine mange underordnede Livsstillinger ikke altid kan tilfredsstille. Opdrætteren har her et Felt, hvor han kan arbejde selvstændigt. En Fordel netop ved Dueopdræt er, at det gennemgaaende ikke kræver store Anstalter, for at der kan holdes et saa stort Antal Avlsdyr, at man kan naa det tilsigtede Resultat. Ved Opdræt af Racehunde f. Eks. hindres det systematiske Arbejde ofte ved, at det er de færreste muligt at holde mere end 2, højst 3 Dyr.

— — —

Naar man tager Hensyn til det Liebhaveri, Raceduer er Genstand for, er det forstaaeligt, at der bliver ofret anselige Summer paa dem. I England er 400—500 Kr. for et godt Dyr ingen epokevækkende Pris. Sidste Aar blev der saaledes paa Krystalpaladsudstillingen, der er det største og fornemste Dueskue i Verden, solgt en Tumling (Skade) til 1800 Kr. Dog maa der bemærkes hertil, at Englænderne bag efter talte i flere Maaneder om denne Handel.

England er det Land, der i Øjeblikket staar som det første paa Duesportens Omraade, og som Følge heraf er de Avlsprinciper og de Moder, som følges der, Lov for de fleste Dueinteresserede Verden over. Men ogsaa i andre Lande, navnlig i Tyskland, Østrig Frankrig, Belgien og Holland staar Racedueavlen højt, og de Resultater, især Tyskland kan opvise, er jævnlig lige saa gode som Englands.

Her i Danmark er Raceduesporten af gammel Dato, hvad der hænger nøje sammen med vor i tidligere Tid anselige Søfart, som bragte os i Forbindelse med Orienten, hvorfra næsten alle gamle Dueracer er kommet til Europa. Bemærkelsesværdigt er det, at den Befolkningsklasse, der her i Landet mest har kastet sig over Duesporten og har naaet de største Resultater, er den brede Middelstand, Haandværkerne og de mindre Handlende. Og naar det da igen særlig blev Københavnerne, der gjorde sig bemærket, ligger det for en stor Del i, at de i Modsætning til Land- og Købstadboerne i en Tid, da Kommunikationsforholdene var yderst

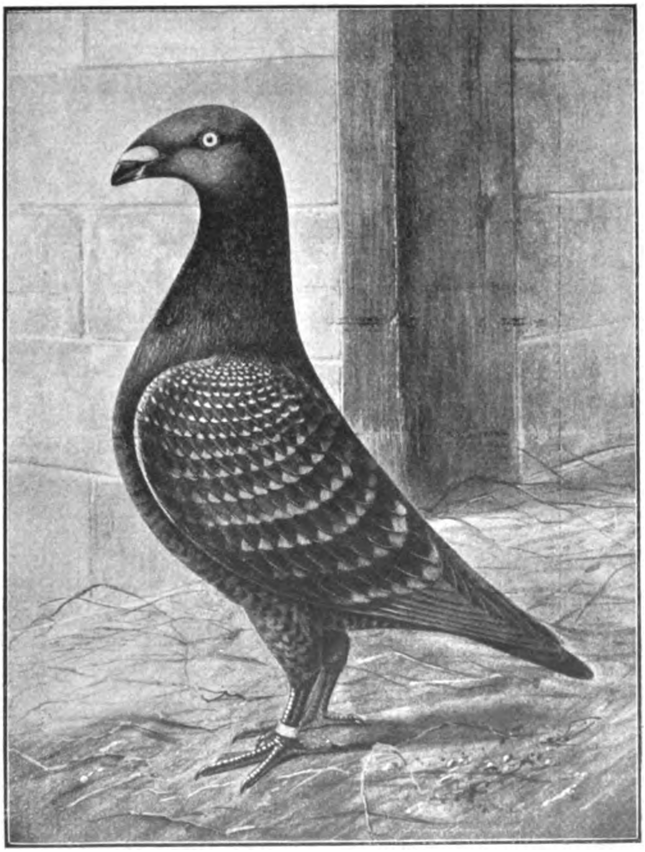

En Show-homer.

Digitized by Google

slette, boede ved en stor Færdselsaare. Desuden var der saa mange Opdrættere, at der kunde finde en gavnlig Udveksling Sted af Avlsdyr og tillige blive den fornødne Kappelyst.

Særlig efter at Jernbanerne er trængt frem overalt, har Interessen for Raceduer bredt sig til alle Dele af Landet. Det første direkte Udslag heraf var Dannelsen af en Forening i København den 14de Januar 1884, som fik Navnet „Duevennen", og omfattede hele Landet. Den har siden vokset sig større og større, og har nu henved 500 Medlemmer. Ved at udgive et illustreret Blad og ved at afholde Udstillinger hvert Aar har den bidraget meget til at sprede Kendskab til Raceduesporten. Væsentlig med „Duevennen" som Forbillede er der i de allersidste Aar dannet forskellige Lokalforeninger rundt i Landet. Den største af dem er Provins-Dueavlsforeningen", som blev grundlagt 1907 i Randers.

Alt i alt kan man ikke andet end glæde sig over Duesportens høje Standpunkt i Danmark for Øjeblikket. Ganske vist kan vi gennemgaaende ikke konkurrere med England og Tyskland, men paa den anden Side har vi i vore danske Tumlinger en national Skat, der fuldt ud staar paa Højde med Udlandets bedste Duer. — Morsomt er det, at vi ogsaa paa dette Felt har kunnet aftvinge Udlændingene Respekt for dansk Arbejde.

— — —

Som tidligere omtalt var der i Oldtiden levende Interesse for Duesporten, og adskillige af de Racer, vi har den Dag i Dag, er

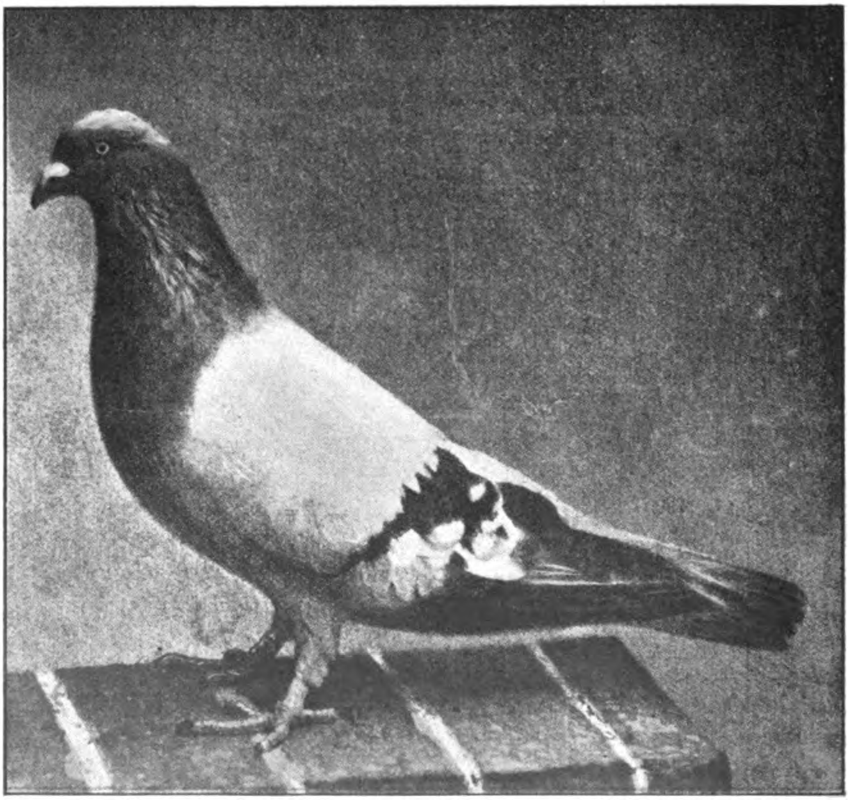

En Romerdue.

Digitized by Google

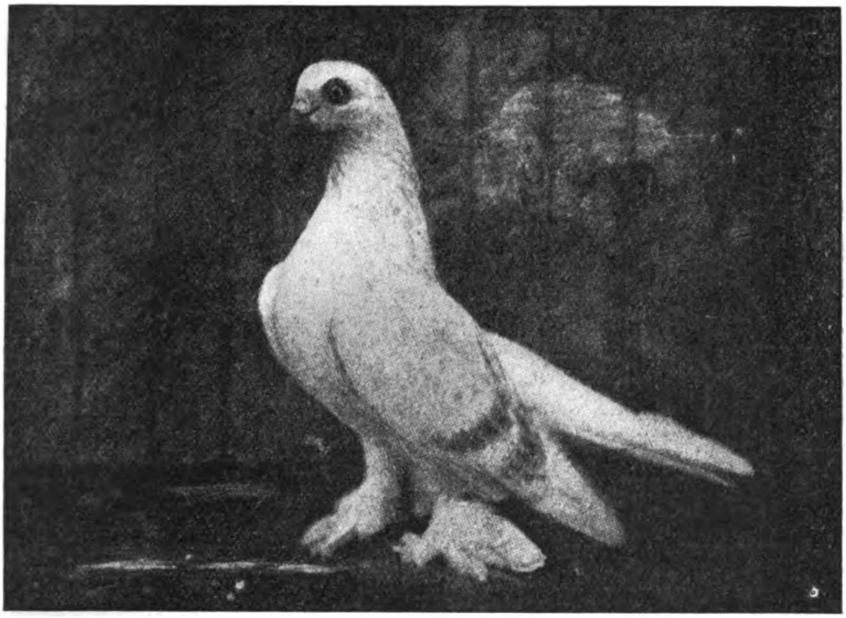

Tyske Tumlinger (kortnæbbet).

sikkert en direkte Frugt af hine Tiders Opdræt. Fra Middelhavslandene og Orienten er disse Duer da i de sidste to—tre Hundrede Aar bleven bragt til det vestlige Mellem- og Nordeuropa, hvor Racedueavlen har oplevet en Renaissancetid, hvis Kulmination efter alt at dømme endnu ikke er naaet.

Af de forskellige Dueracer er Tumlingerne de mest udbredte og mest kendte. Navnet har de faaet af den ejendommelige Lyst de har til under Flugten at kaste sig bagover og slaa en eller flere Kuldbøtter i Luften. Naar man — især i tidligere Tid — har ment, at denne Færdighed skulde kunne hjælpe til at undgaa Falken, er dette sikkert fejlagtigt. Snarere er det et Glansnummer, Duen udfører for sin Fornøjelses Skyld og for at tækkes sin Mage.

Man plejer at dele Tumlingerne i de lang-, mellem- og kortnæbede. Af disse har de førstnævnte deres Hjemstavn i Danmark og er herfra blevet spredt ud over en stor Del af den civiliserede Verden. Det er middelstore Duer med statelig Rejsning, og fortrinlige Flyvere. De forekommer i alle de almindelige Farver, blaa, sort, rød, gul og perlet. Inden for Racen er der forskellige Varieteter, som dog alle har ens Figur-, Hoved- og Næbform. Navnene paa dem er (se Billedet fra venstre): den brandede, den stænkede, den ensfarvede, Grejseren, den hvidhalede og Skaden.

Ejendommeligt ikke alene for Tumlingerne, men ogsaa for de andre Racer er den Indflydelse, de geografiske Forhold har paa Duernes Udseende. Ved at forandre Opholdssted skifter disse nemlig meget ofte Karakter og bliver undertiden endda ganske ukendelige. Dette er en af Grundene til, at vore danske Tumlinger i Udlandet ofte afviger en Del fra deres Stamfædre i Hjemlandet. Naturligvis spiller forskellige Smagsretninger ind ogsaa her. I England opdrætter man f. Eks. Skader med meget slankere Figur og meget længere Næb, end vi forlanger det her i Danmark.

I England, Tyskland og Østerrig finder vi talrige Repræsentanter for de mellem- og

Digitized by Google

kortnæbede Tumlinger. Det er gennemgaaende fikse Dyr, overmaade livlige i deres Fremtræden. De flyver fortrinligt og tumler bedre end de danske Tumlinger. Da de desuden er meget tillidsfulde, er de stærkt udbredte i deres Hjemstavn. Særlig i Nordtyskland træffer vi mange smukke mellemnæbede Varieteter, hvoriblandt Kalotter og Nonner er de mest kendte. Af kortnæbede Tumlinger er Pragere, Wienere og Pestere nogle af de mest efterspurgte.

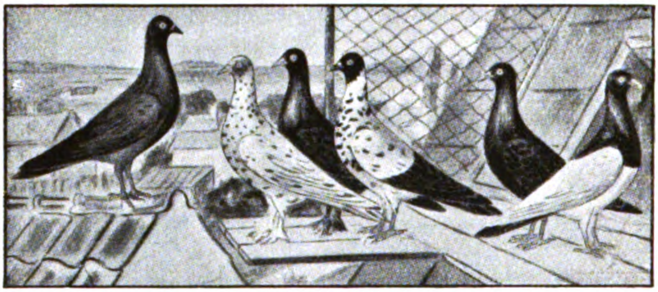

Danske Tumlinger.

Af mere forædlede Racer er Kropperten altid sikker paa at vække Opmærksomhed. Dens Kro, som den kan puste op til en lille Ballon, er et slaaende Bevis paa, hvilken genial Ekscentricitet Dueopdrætteren kan være i Besiddelse af.

Parykduen og Højstjerten er ogsaa meget aparte, men her er det Fjerdragten, som vækker Beundring. Parykker har en mægtig Fjerkrave om Hals og Hoved, jo større desto bedre. Følgen er, at et rigtigt fint Dyr har meget vanskeligt ved at se, saa dens Ejer, naar Udstillingssæsonen er forbi, gerne maa klippe hele Herligheden af.

Højstjerten eller Paafugleduen udmærker sig ved en Hale, der i Formen ligner et lille Møllehjul. Grunden er, at den er ganske overdaadigt udstyret med Halefjer — ca. 40, mens det normale er 12—14. At Duen derfor grupperer dem paa en højst usædvanlig Maade, er egentlig ganske forstaaeligt.

En af de Racer, der er mest yndet blandt Opdrættere, er Mæfikkerne. Ved deres kokette og soignerede Ydre og deres kuglerunde Hovedform med det ganske lille Næb, knap større end en Ært, gør de Lykke overalt. Men de virkelig fine Dyr er besværlige at opdrætte, da Næbene er saa smaa, at Duerne ikke selv kan made deres Unger. Man maa derfor bruge andre Racer til at sørge for dem. Mæfikkerne forekommer i en Mængde Varieteter, hvoriblandt den ægyptiske sikkert er den mest forædlede. Den er meget lille — paa Størrelse med en Stær — og meget degenereret.

Under Navn af Vorteduer kender man en Klasse Duer med stærkt udviklede Øjenrande og Næbvorter. Den mest typiske Race her iblandt er de engelske Carriers, hvis Næbvorter stundom kan blive saa store som Valnødder. En anden, ogsaa engelsk, Race er Indianerne, hvis Hovedform stærkt minder om en Traadrulle. Smukke er disse Duer under ingen Omstændigheder, men den Lidenskab, de i England bliver opdrættet med, viser, at der er mange, for hvem det særegne har lige saa megen Værd som Skønheden.

Medens man gennemgaaende søger at faa f. Eks. Mæfikkerne saa smaa som muligt, er der andre Racer, hvor Bestræbelserne gaar i den stik modsatte Retning. Dette gælder først og fremmest Romeren, som er Kæmpen blandt Duerne. Duens Vingefang maaler over 1 Meter. Men ogsaa Lærkeduen og Strasseren har en ganske respektabel Størrelse, for ikke at glemme Hønseduerne, som ikke alene i Kropform ganske ligner Hønsene, men ogsaa i Væsen og ringe Flyveevne.

Hos adskillige Duer finder man, at Fjerene

Digitized by Google

navnlig paa Vingerne er tilbøjelige til at krølle sig sammen. Dette har man udviklet til Raceejendommelighed hos den saakaldte friserede Due. Det siger sig selv, at i Byeme tager den friserede sig ikke ud, da Røg og Kulstøv sætter sig alt for meget i dens „Lokker“, men paa Landet bliver den meget smuk og pyntelig.

Ikke saa forædlet (og degenereret), men mere indtagende ved sin naturlige Skønhed virker den store Gruppe: Farveduerne, som for de fleste Racers Vedkommende har sit Hjem i Tyskland. Hos ingen andre Duer finder man saa smukke og saa kraftige Farver som hos disse. Men de har en ganske anden, mere vilddueagtig Natur end sædvanligt hos vore Husduer og taaler daarligt Indespærring. Derfor hører de udelukkende til paa Landet. De smukkeste Racer inden for denne Gruppe er Gimplerne, Svale- og Isduerne samt Sølvsvaberne. De sidste, som antagelig stammer fra Orienten, findes nu næsten udelukkende her i Landet.

At det ikke alene er Eksteriøret, Racedueopdrætterne har arbejdet med, afgiver Trommeduerne et ejendommeligt Eksempel paa. Deres Hovedkendetegn er Stemmen, som er meget stærkere udviklet end hos andre Duer. At høre en lille Flok Trommeduer give Koncert, er meget pudsigt.

Mellem Brevdue- og Racedueopdrætterne har der altid staaet Strid om, hvorvidt man kunde kalde Brevduen for et Racedyr. Spørgsmaalet er stadig brændende — og uløst, mener nogle. Englænderne har dog for deres Vedkommende endt Striden ved af Brevduer at fremavle en ny Race, de saakaldte Udstillingsbrevduer (paa engelsk Show-Homers). Ved sin flotte Figur og ved sit store, rottelignende Hoved har denne, den aller yngste Duerace vundet mange Liebhavere og er allerede — ogsaa her hjemme — et stort Sportsemne.

— — —

Naar Raceduerne, skønt deres Nytteværdi er ret ubetydelig, alligevel er saa stærkt udbredte, og efterspurgte, er det et Tegn paa, at selve det at beskæftige sig med dem giver rigelig Erstatning for Udgift og Ulejlighed. Skulde nogen efter at have læst denne lille Artikel yderligere have Lyst til at beskæftige sig med denne smukke Sport, vil jeg anbefale et Besøg paa den Udstilling, Foreningen „Duevennen“ afholder her i København i Dagene 1.—5. Januar. Det bliver det største Dueskue, der nogensinde har været i Skandinavien.

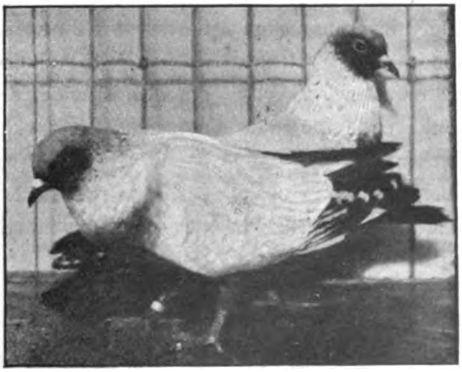

Danske Sølvsvabere.

Digitized by Google

AF VIDNEUDSAGNETS PSYKOLOGI

Et Foredrag af AUG. GOLL.

II.

Det er derfor langt snarere paa andre Omraader, vi kan lære noget af Psykologerne og deres Forsøg. Gaar vi fra deres Fejlkonstateringer og Fejltællinger over til *Fejlanalyserne*, saa ligger her en Mængde nyt Land, som Juristerne uden videre kan besætte. Her findes Værktøj, ved hvis Hjælp *Forhørskunsten* kan fremmes, saa at Udsagnene i Stedet for at inficeres med Fejl netop gennem Forhøret kan renses og forbedres.

Det gælder da først og fremmest at blive klar over, hvorpaa de fleste af de i Vidneudsagnene gennem Forsøg og paa anden Maade konstaterede Fejl beror. Hvilke Fejlkilder lader sig paavise?

Vidneudsagnenes Korrekthed beror paa Iagttagelsens Sikkerhed og Erindringens Trofasthed. I *Erindrings-* og *Iagttagelsesforfalskninger* skaffer Fejlkilderne sig Afløb.

De første kan bero simpelthen paa urigtige Ideassociationer: Vidnet forvexler et Erindringsbillede med et andet eller skyder Erindringselementer fra det ene over i det andet. Politibetjente, der for Retten til forskellige Tider skal forklare om ret ensartede Politiovertrædelser, Kørselsuheld o. l., hvoraf de i Tidens Løb har set adskillige, har ofte megen Vanskelighed ved at unddrage sig denne Fejlkilde. Ogsaa de før omtalte Forskydninger, der skyldes mellemliggende Referater af Begivenheden, hører herhen.

Fejlkilden kan ogsaa bero paa en løbsk Fantasi. Dette ses navnlig hos Hysterikere, unge Piger i Pubertetsalderen eller modne Kvinder under Menstruation eller i den saakaldte „farlige Alder". Visse utøjlede kunstneriske Naturer kan ogsaa i saa Henseende frembyde Farer, hvorimod de egentlige, udøvende Kunstnere ofte har en mærkelig intuitiv Evne til at genforestille sig det Oplevede i Erindringen, næsten med fotografisk Nøjagtighed.

Mere jævnt fordelt mellem Menneskenes store Flertal er det Fænomen, man kalder Erindringens Expansionstendens. Ligesom visse Mennesker, naar de taler, har en Tilbøjelighed til at „smøre tykt paa", har mange Personers Erindring en vis Tilbøjelighed til ligesom at udvide sig. Et Par Mennesker bliver for dem „en Sværm", et lille blødende Saar fremkalder „Blod i Spandevis", hurtig Gang bliver til „vildt Løb". Andre Erindringer voxer ikke saa meget i Kvantitet som i Kvalitet. Hvad Vidnet før formodede, er det nu sikker paa — hvad han før vidste af andres Erfaring, ved han nu af egen Erfaring — Unøjagtigheder i den tidligere Forklaring udvikler sig til positive Urigtigheder, og, hvad der er det værste: Vidnets subjektive Sikkerhed om hans Forklaringers Rigtighed voxer i omvendt Forhold til den objektive Nøjagtighed.

Stern har med Henblik paa denne Erindringsexpansion omformet Virgils bekendte Sætning: *fama crescit eundo* til *memoria crescit eundo.* Overfor Tidens vel kendte Evne til at gøre Forestillingerne blegere, mattere, usikrere og indholdsløsere, gælder det altsaa om at fastholde, at ogsaa det modsatte Fænomen er en psykisk Lov. Og et Udslag af denne Lov — skønt det tilsyneladende strider mod den ovennævnte Formulering — er det ogsaa, naar Erindringen bevæger sig i retrograd Retning: en ikke særlig fed Hest bliver en „radmager" Hest, en lille Person kaldes „en Dværg", en tyndhaaret Person benævnes „ganske skaldet" osv. Der foreligger *ikke* her, som man ved en overfladisk Betragtning kunde tro, Exempel paa Tidens udviskende Indflydelse, der viser sig ved, at

Digitized by Google

Billedet mere og mere tilsløres af Taage, men selvfølgelig ikke manifesterer sig derved, at det efterhaanden bliver mindre af Dimensioner. Den rigtige Forklaring er, som Stern udtrykker det, at vor Erindring beror paa to modsatte Strømninger: det gennemsnitlige og normale drages imod Forglemmelsen og absorberes, medens det afvigende, det paafaldende, det abnorme, i sin Modstand mod at blive forglemt og opslugt, stedse mere og mere fjerner sig fra Normaliteten. Om Expansionen gaar i Retning af en Forøgelse eller en Formindskelse bliver da uden Betydning eller beror paa Omstændighederne: en Hest, der afviger fra Normalen ved sin Fedme expanderes til det kolossale, en Hest, der afviger derfra ved sin Magerhed, expanderes i modsat Retning; i begge Tilfælde er det Erindringens Stræben efter at fastholde Afvigelsen, understrege og accentuere den, der efterhaanden fører til at forøge den, ud i Overdrivelsen.

Mere mangfoldige er de Fejlkilder, der beror paa *Iagttagelsesforfalskninger*.

Det gælder her om at gøre sig klart, hvor ufuldkomment det menneskelige Iagttagelsesapparat i det hele taget er. Den almindelige Perceptionsevne er meget langt fra at ligne en fotografisk Plade, som man kun behøver at undersøge for at finde alt, hvad der overhovedet fandtes i det paagældende Objekt. Snarere ligner den en elektrisk Lyskaster, der vel kan lade Opmærksomhedens skarpe Lys momentvis afsøge enkelte afgrænsede Dele af Iagttagelseshorizonten, men samtidig maa lade alle andre Dele, selv de nærmest liggende, forblive i Mørke, indtil der bliver Lejlighed til at rette Søgeren andre Steder hen, hvor det samme gentager sig. De Resultater, der indsamles, maa derfor blive Brudstykker, delvis klart belyste, i Periferien uklare, udenfor Mørke. Og selv overfor de bedst belyste Dele arbejder Tvivlens og Forglemmelsens udviskende Haand paa at gøre dem uklare, tvivlsomme, indholdsløse, indtil Mørket ogsaa sluger dem. For at skabe Sammenhæng og Oversigt arbejder den menneskelige Intelligens med sin Fantasi, sine Slutninger, sine Konstruktioner — undertiden med Held, ofte med Uheld. Det, der tros at være iagttaget, er ofte en langt større Del end det, der i Virkeligheden er iagttaget, fordi det formentlige Hele er Resultatet af et ubevidst Indiciebevis, i hvilket en enkelt fejl Forudsætning er nok til at gøre hele Rækker af Konsekvenser uholdbare.

De Iagttagelsessurrogater, paa hvilke vore formentlige Sanseresultater saaledes i stort Omfang kommer til at hvile, kan hos højt kultiverede Mennesker med en omfattende Viden og skarp logisk Sans være af største Værdi og give Billedet en Dybde, som den umiddelbare Iagttagelse ikke vilde evne. For det jævne, lidet udviklede Menneske — og hertil hører langt de fleste Vidner fra det daglige Liv — er det logiske Apparat, han raader over, af den aller tarveligste Art. De geniale Slutninger er ikke hans Sag: det er sine egne hjemmegjorte Forestillinger, det tilvante Bevidsthedsindhold, hvorfra han først og sidst henter sine Surrogater.

I Paradoxet: Intet bemærkes vanskeligere end det usædvanlige, ligger der ogsaa for Vidneudsagnet en stor Sandhed. Paa den ene Side er det, som nys omtalt, netop det usædvanlige, der tiltrækker sig Opmærksomheden, men paa den anden Side virker det sædvanemæssige som en Hviletilstand, til hvilket Bevidstheden straks søger tilbage, saa snart den fremmede Drivkraft slipper, og som den uophørlig higer imod, selv medens den virker. Paa Vidneudsagnets Omraade betyder dette, at det usædvanlige saa vidt muligt *fortolkes* i Overensstemmelse med det sædvanlige og *fortrænges* deraf, saasnart Lejligheden hertil foreligger.

Den, der ser en Mand i stærk Ophidselse løbe efter en anden med noget langagtigt blinkende i Haanden, vil heri se en Kniv,

Digitized by Google

uanset om det har været en Ske eller — en Spegesild. — Den, der ser to Mennesker i voldsom Trætte komme op af en Beværtningskælder og strax ryge i Haarene paa hinanden, vil gaa ud fra, at de er berusede og fortolke sine øvrige Iagttagelser paa denne Basis. — Den, der ser en Person sigte paa en anden med et diminutivt Skydevaaben vil fortolke det som en Revolver — selv om det som i Liszts Forsøg kun er en Barnepistol.

I disse Tilfælde staar Vidnet overfor det usædvanlige, der fortolkes sædvanemæssig. Endnu større er det sædvanliges Magt, naar Vidnet staar overfor det sædvanlige, der blot in casu faar et usædvanligt Forløb. Herpaa beror i Günthers Experiment flere af de fremhævede Træk: Vidnernes Utilbøjelighed til at bemærke det usædvanlige, at G. lagde Brevet paa Pulten i Stedet for at putte det i Lommen, at den indtrædende Herre ikke ved sin Indtræden bankede paa Døren — ja selve Hovedmomentet, at denne ved sin Bortgang „stjal en Bog“: mellem ordentlige Mennesker tænker man sig ikke Muligheden af sligt. I det daglige Liv er de velkendte „forlorne“ Prydelser, falsk Haar, Sminke, Tænder, Glasøje o. l., kun mulige paa Grund af den kendte menneskelige Tendens til at overse det usædvanlige og tankeløst fortolke det paa sædvanemæssig Maade.

Rodenwaldt udtrykker denne Tendens saaledes, at det tilvant generelle er en Fjende af det tilfældig specielle. Heraf kommer vistnok ogsaa den paafaldende ringe Evne, de fleste Mennesker besidder til rigtig at bestemme andre Menneskers Klædedragt og Udseende: deres Signalement, som det hedder i Politisproget. De lader sig nøje med et almindeligt Indtryk af Personen; er dette ikke paa et eller andet Punkt særlig iøjefaldende, udløses ingen særlig Reaktion, men Tanken holder sig til Trivialiteter (ung Mand, almindelig Højde, velklædt, „kulørt“ Slips o. l.).

Heilberg giver et fra et andet Omraade hentet Exempel paa denne Generaliseringstendens. Som Borgerrepræsentant i Berlin plejede han til Møderne at medbringe en Dokumentmappe, som han ved Bortgangen tog med hen paa en Restaurant, hvor han med sine Kolleger plejede at spise til Aften, og hvorfra han senere gik hjem med Mappen under Armen. En Aften savnede han Mappen ved sin Hjemkomst og spurgte straks telefonisk sine Kolleger, om nogen havde lagt Mærke til Mappen. Syv af dem huskede bestemt at han havde Mappen under Armen, da han forlod Restauranten, og sluttede deraf, at han havde tabt den under Vejs. I Virkeligheden var den bleven glemt i Mødesalen og havde slet ikke været med i Restaurationen: Det generelt kendte, at H. plejede at have sin Mappe under Armen, naar han gik, havde bortledet Opmærksomheden fra det tilfældig specielle, at han den Aften ikke havde haft den.

Man kan i slige Tilfælde tale om en *Forventnings*-Tendens, der henter sit Stof fra det *tilvante* og fortolker Iagttagelserne i Overensstemmelse hermed. Omvendt ser man imidlertid ogsaa, at Forventningen med en saadan Styrke er rettet paa det usædvanlige, at Iagttagelsen forfalskes i den Retning. Herpaa beror for en stor Del Taskenspillernes Evne til at dupere deres Tilskuere, maaske ogsaa de fleste af de indiske Trolmænds Mirakler. Herved forklares ogsaa de troende Spiritisters Evne til i en Stump Gaze at kunne se en Aand og i denne Aand genkende dyrebare Afdødes Ansigtstræk.

Men ikke blot det man *venter* at se — ogsaa det, man *ønsker* at se, spiller en Rolle som Forfalskningselement. Her gør *Interessen* sig i høj Grad gældende. Naar et Vidne har sin Sympathi hos den ene af Sagens Parter, eller omvendt føler en udtalt Antipathi for en af dem, vil Vidnesbyrdet, som almindelig bekendt, let farves heraf. I Reglen vil Dommeren gaa ud fra, at her foreligger bevidst Forvanskning af

Digitized by Google

Sandheden, og i mange Tilfælde sikkert med god Grund, men dog næppe saa ofte som i Reglen antaget. Der er i Interessen meget, der minder om Affekten, fra hvilken den egentlig kun adskiller sig ved at udgøre en kontinuerlig Tilstand, medens Affekten er intermitterende. I sine Virkninger er Interessen ikke mindre end Affekten suggestiv: den giver Indbildninger Realitetens Skær, forrykker Tingenes indbyrdes Forhold, og lader Vidnet i fuldstændig god Tro anvende en ganske forskellig Maalestok til Fordel eller Skade for den Part, overfor hvem eller mod hvem Interessen gør sig gældende. Vidnet ser saa at sige den ene af Parterne gennem Kikkertens lille Okular, den anden gennem det store, og kan følgelig med subjektiv Sandhed sige, at netop saaledes har Iagttagelserne formet sig for ham, ihvorvel det objektive Billede er ganske forvansket. Derfor vil man ogsaa hyppig høre slige Vidner med den helligste Overbevisning til deres Dødsdag hævde, at deres Fremstilling har været den eneste ægte og uforfalskede — alle andre skyldes Had og Bagvaskelse.

Et særligt Udslag af denne Interesseforfalskning har den norske Professor *Aall* for nylig behandlet i det, han kalder Loven om den personlige Identificering. Han lod en Del Mænd og Kvinder genfortælle en lille Historie om en Mand, en Kone og et Barn, der optraadte hver for sig under saadanne Forhold, at man fik Medfølelse og Sympathi med dem. I Beretningerne viste der sig nu en tydelig Forskellighed, eftersom Fortællerne tog deres Udgangspunkt fra Konen og Barnet — hvilket Kvinderne som Regel gjorde — eller fra Manden — hvad Mændene gjorde. Øjensynlig havde i de to Partiers Tankegang det ubevidste Ræsonnement: Saaledes vilde jeg have følt, tænkt, handlet, gjort sig gældende og ført dem til at opleve, beskrive, berette ud fra dette alter ego ganske anderledes, end den konkrete Virkelighed bød.

Denne Tendens til personlig Identificering kan sikkert spores overalt, hvor Interessen har Præg af Sympathi, og gør vistnok sin Indflydelse gældende ogsaa der, hvor Interessen paa Forhaand maa antages ret svag, og derfor ikke regnes med i det praktiske Retsliv. Jeg mener i hvert Fald at have Erfaring for, at Kald og Haandtering, Stand, Uddannelse, Partisammenhørighed, Over- eller Underklassebevidsthed og mange andre Momenter, der deler Samfundet i Grupper, hvoraf fremgaar Samhørighedsfølelse paa den ene Side, Antagonisme paa den anden, netop i Vidneudsagn gør sig gældende til Fordel eller Skade for den ene af Sagens Parter og ofte farver Vidnesbyrdene stærkt i Interessens Favør — uden at Vidnet har nogen Anelse derom. Ordet: Kollega dømmer Kollega bedst, har saaledes ogsaa sine Skyggesider, navnlig naar Begrebet „Kollega“ faar saa stor Udstrækning, som vore Dages Sammenslutninger fører med sig.

De anførte Fejlkilder, som godt kunde suppleres med adskillige andre, frembringer Vidneudsagnets paaviste Mangel paa objektiv Rigtighed — dets „normale Fejlagtighedsgrad.“

Men denne Grad er ingenlunde den samme paa alle Omraader. Ogsaa i den Henseende har den differentielle Psykologi gjort Erfaringer af Interesse.

Gennem talrige Forsøg synes det godtgjort, at størst er Fejlagtighedsgraden overfor Farver, Tal- og Tidsangivelser, mindst for Opgivelse af Personer og Ting. Beskrivelse af Handlinger ligger omtrent i Midtlinjen. Attributer, der bero paa ren Sanseiagttagelse, saasom Personers Signalement, ligger længst nede ved Tal og Tidsangivelser, hvorimod Attributer, der mere bero paa Skøn, saasom gammel, ung, smuk, hidsig o. l. ligger nær op ad de bedste Præstationer — et ejendommeligt Resultat,

Digitized by Google

der synes at vise, at det mere dramatiske i Livet i langt højere Grad hendrager Opmærksomheden paa sig end det rent faktiske.

Det stemmer paa en vis Maade med, at Ord og Sætninger er noget af det vanskeligste at faa rigtig konstateret, men sjældent svigter den menneskelige Fortolkningsevne, naar det gælder det mere dramatiske Spørgsmaal: den Sindsstemning, hvoraf Ordene er udsprungne. Om en Mand har sagt Skurk eller Æsel er ulige vanskeligere at faa oplyst end, at han i det hele taget har været vred og skældt ud. Den, som i en tilstrækkelig bøs Tone raaber: „Ti stille" til en Fredsforstyrrer, vil ikke let undgaa Beskyldningen for at have sagt: „Hold Mund" fra Vidners og Kontrapartens Side. Man kan vistnok sige, at medens Fortolkningen af Optrinets hele Art og Karakter som Regel højst vil vise kvantitative Forskelligheder i Vidnernes Opfattelse, vil de ledsagende Ord langt snarere oplyse, hvad Vidnet efter sin Sindsstemning og Dannelsesgrad vilde have fundet det naturligt at sige, end de virkelig brugte Ord — atter et Udslag af den personlige Identificeringstrang.

Hvad særlig angaar Tids- og Rumangivelser, synes man at have konstateret en vis Regelmæssighed, bestaaende i, at *smaa* Tids- og Rumangivelser regelmæssig overvurderes, *store* undervurderes. Stern har fundet den sikreste Tidsvurdering ved 5—10 Minutter, den bedste Rumvurdering ved 1—4 Meter. Hvad der ligger under, anslaas for højt — hvad der ligger over for lavt. Dette bør naturligvis gøre Dommeren varsom med at tillægge Vidners Angivelser paa disse Omraader alt for stor Betydning — hvad for øvrigt de fleste Praktikere er vel bekendte med — men kan dog ikke tages som absolute Sandheder. For det første kan Øvelse her skabe en forbavsende sikker Vurdering: de fleste gamle Lærere behøver ikke at se paa Uhret for at vide nøjagtig, naar „Timen" er forløben; Generalstabsofficeren har et meget skarpt Øje baade for lange og korte Afstande — og for det andet spiller det for Tidsvurderingen en afgørende Rolle, hvad der er gaaet for sig i den forløbne Tid: en stærk Koncentration af Interessen (som f. Ex. for Soldater i et Slag) vil saaledes bevirke, at Tidsvurderingen baade for kortere og længere Tidsrum saa at sige ophører, og paa den anden Side er den ganske indholdsløse Tid, f. Ex. Ventetiden, ikke lettere at faa til at glide, fordi den trækker ud i Timevis.

Overfor Iagttagelse af *Lokaliteter* synes den menneskelige Iagttagelsestræghed næsten at naa sit Maximum. Hvad der ved Forsøg er præsteret af slette Beskrivelser over Værelser, Bygningers Udseende indvendig eller udvendig, Gadepartier, offentlige Pladser o. l. grænser til det utrolige, og vel at mærke, netop hvor det gælder Lokaliteter, som den Adspurgte mener „at kende ud og ind", som han daglig har for Øje eller i lang Tid jævnlig har stiftet Bekendtskab med. Det synes næsten som om man her støder paa en paradoxal, psykisk Lov, der kan udtrykkes ved, at den stadige Gentagelse af en Iagttagelse udvisker det oprindelige, maaske ret stærke Indtryk af den — altsaa ligefrem virker sløvende paa Iagttagelse og Erindring.

Det sidste Punkt, den differentielle Psykologi skulde kunne vise os, efterat vi har faaet at vide, *hvori* Fejlkilderne bestaar, og *hvad* de særlig paavirker, er, *hvem* de særlig gaar ud over.

Her staar vi ved denne nye Videnskabs egentlige Opgave, og der gøres da ogsaa i de forskellige Lande et stort Arbejde for at vinde Klarhed paa dette Omraade.

Dette Arbejde varsler godt for Fremtiden, men hvad der til Dato er fremdraget, er ikke særdeles meget.

En Sondring, som straks frembyder sig, og som er saa vigtig, at den alene kunde fortjene en hel Afhandling, beror paa For-

Digitized by Google

skellen mellem de *psykisk normale* og *abnorme*. Her skal jeg indskrænke mig til nogle Antydninger.

At egentlig Sindssyge *kan* afgive fuldt troværdige Vidnesbyrd er lige saa sikkert, som at deres Udtalelser i Reglen ikke kan tillægges Vægt. Som Enevidner bør de aldrig komme i Betragtning, er der flere Vidner, bør de udskydes, hvor deres Forklaringer er i Modstrid med de andres. Tænkes kan det jo, at en Begivenhed kun er bleven set af Sindssyge, og at denne Begivenhed ved de sindssyge Vidners overensstemmende og i det hele uanfægtelige Forklaringer kan anses for bevist. Stort mere end et Tankeeksperiment er det dog næppe, og selv svage Indicier i modsat Retning bør vistnok altid kunne afkræfte Beviset.

For Grænsetilstandenes Vedkommende kan almindelige Regler næppe gives. Epileptikere, Alkoholikere, Hysterikere, Degenererede, Aandssvage kan sikkert svinge fra fuldstændig Troværdighed til fuldstændig Utroværdighed. Som Hovedprincip bør fastholdes, at ogsaa den lægevidenskabelig godtgjorte Grænsetilstand bør virke væsentlig svækkende paa Vidnesbyrdets Beviskraft. Man har da ogsaa Erfaringer nok for, at saadanne Syge kan finde paa de mest forbavsende Udsagn, i hvilke Sandhed og Digt indgaa en saa nøje Forbindelse, at det klogeste er at forkaste hele Forklaringen.

Vor Retsplejelov af 1909 lader for alle slige Abnormtilstandes Vedkommende Kriteriet være, om Tilstanden er saa udtalt, at Edsfæstelse vilde være betydningsløs. Hvis dette ikke ganske klare Udtryk skal betyde, at de skal have Bevidsthed om Eden og dens Betydning, er Kriteriet meget angribeligt. En Person, der lider af Forfølgelsesvanvid, vilde uden Betænkning aflægge Ed paa sine Kværulanterier og herved være fuldstændig klar paa Eden og dens Betydning, skønt hans Vidnesbyrd selvfølgelig bør være ganske værdiløst. Tilstandens egen Beskaffenhed i Forhold til Bevisthemaet — ikke dens Forhold til Eden, bør derfor være det afgørende.

Om *Kønsforskellens* Betydning er der oftere talt i det foregaaende. At Kvinder er ringere Vidner end Mænd, hævdes som anført af *Stern* og tildels af *Günther; Wreschner* og *Borst* mener at kunne bevise ganske det modsatte. Maaske er det rigtige, at Kønsforskellen som saadan er uden Betydning, hvad *Breukinks* Masseforsøg synes at bekræfte. Efter min Erfaring er Kvinder gennemgaaende udmærkede Iagttagere — finere og skarpere end Mænd. For Eden synes Kvinderne mig gennemgaaende at have en langt større Respekt end Mænd — hvad jo ogsaa Günther bekræfter. Til Gengæld synes baade Interesse og Affekt mig at have en mere dybtgaaende Indflydelse paa Kvindernes Udsagn end paa Mændenes. Selv mindre udtalte Affekter er for Kvinderne ofte skæbnesvangre i Relation til deres Vidnepaalidelighed.

Meget omfattende Undersøgelser er foretagne med Hensyn til *Børns* Vidneudsagn. At Børn tit bukker under for Suggestivspørgsmaal i alle Former, er utvivlsomt — ligesaa at de er meget tilbøjelige til at forveksle deres sekundære Beretninger med selve Iagttagelsen. Ved Sædelighedsforbrydelser mod Børn gør dette ofte Dommeren Opgaven meget svær, da Børnene altfor ofte i Forvejen har været krydsforhørte af Mødre, ældre Sødskende, Kammerater eller endog Bladmænd — ikke sjældent endda gennem Spørgsmaal af den aller mest suggestive Art. Hvad det i disse Sager ogsaa ofte gælder for Dommeren om er at fjærne den fra pædagogisk farvede tidligere Afhøringer af Forældre eller Lærere hidrørende Forestilling hos Barnet, at det selv har været „uartigt" og ikke baaret sig rigtig ad. En saadan Forestilling kan lægge næsten uoverstigelige Hindringer i Vejen for at faa Sandheden frem: nærmer man sig endelig til den, afbrydes

Digitized by Google

Afhøringen ofte ved, at Barnet brister i Graad og ikke kan bevæges til at udtale sig nærmere.

Overhovedet er Børneafhøringer ofte en af de aller vanskeligste Opgaver for en Dommer — og her begaas sikkert daglig mange Fejl. En ikke ualmindelig Fejl er, at Barnet udspørges om Ting, der ligger over dets Fatteevne. Man kan her ikke ræsonnere saaledes, at selv om Barnet ikke har forstaaet, hvad det drejer sig om, maa det dog kunne oplyse de enkelte Bestanddele af det passerede. Dette er næsten lige saa urigtigt som at forlange et Referat af en uvidende Person om en matematisk Forelæsning under Henvisning til, at han dog forstaar Sproget.

Paa den anden Side maa det hævdes, at Børn, hvor det drejer sig om simple og usammensatte Forhold, som Barnet har forstaaet, kan være næsten lige saa gode Vidner som Voksne, naar blot Dommeren ikke forskrækker Barnet ved en for støjende eller for højtidelig Optræden. Børn kan have en skarp Iagttagelsesevne, ofte lægger de Mærke til Detailler, som ganske undgaar de Voksnes Øje.

Stern mener, at man for at sikre sig, at de stillede Spørgsmaal holder Trit med Barnets Udvikling og ikke forlanger mere at Barnet, end dets Fatteevne tillader, bør følge de *Stadier*, Barnets Iagttagelsesbegreber gennemgaar. Han sondrer her mellem et *Substans*stadium hos 7—8-aarige Børn, hvori kun de iagttagne Personer og Genstande *opregnes*, et *Aktions*stadium hos 10—11 Aars Børn, hvori ogsaa Objekternes Handlinger følges, og endelig et *Relations*stadium for 13—14-aarige, hvori Objekterne beskrives og deres indbyrdes Forhold kan oplyses. Andre kalder det sidste Stadium for *Forklarings*stadiet og føjer til som en Fortsættelse et *kritisk-reflekterende* Stadium, hvor Individet søger at stille sig mere uafhængigt, personligt overfor sine Iagttagelser.

Om Kønnets Indflydelse i Barnealderen paa Vidnepsykologiens Omraade hersker næsten ligesaa megen Uenighed som om dets Indflydelse blandt de Voksne. Gross mener, at en halvvoksen, opvakt Dreng omtrent er det bedste Vidne, man kan faa, fordi han er videbegærlig, paapasselig og kvik i sine Kombinationer, medens han er fri for de Affekter og Interesser, der inficerer de Voksnes Udtalelser. Derimod anser han den halvvoksne Pige for et meget upaalideligt Vidne, navnlig naar hun er begynd at føle sig interessant og har faaet Hang til romantiske Sværmerier. Stern mener at have konstateret, at Drenge i 7—10-Aars Alderen er langt bedre Vidner end jævnaldrende Piger, men at Pigernes Vidneværdi derefter vokser betydelig og overgaar Drengenes i 13—14-Aars Alderen, hvorefter de atter sakker agterud.

Om Indflydelsen af Vidnets *Dannelsestrin* har Breukirk anstillet Undersøgelser. Han konstaterede, at de udannede Personer kun besvarede 72 pCt. af de stillede Spørgsmaal positivt rigtig, de dannede 80 pCt. Forskellen mellem de to Trin viser sig dog mindre i Fejlprocenten end i den forskellige Iagttagelsesdygtighed: 17 pCt. af alle Svar gaar for de udannede ud paa, at de ikke husker Sammenhængen mod 9 pCt. af de dannedes. Dette stemmer godt med, at de Udannede i deres spontane Beretninger kun er i Stand til at oplyse 35—40 pCt. af det hele Stof*), medens de dannede oplyser 69—72 pCt. Først under Forhøret vokser de udannedes Viden betydeligt, men staar dog selv der tilbage for de dannede med 8 pCt. I det hele kan man altsaa sige, at de udannede iagttager mindre, glemmer mere og begaar flere Fejl end de dannede — dog at den sidste Mangel er mindre udtalt end de to første.

---

*) En god Illustration til Sterns Lære om saa vidt mulig at undvære Forhøret.

Digitized by Google

Disse Resultater stemmer i det væsentlige med Rodenwaldts Undersøgelser af Soldaterudsagn.

Om det nu er nøjagtigt i denne Sammenhæng at tale om „dannede“ og „udannede“ Personer, kan omtvistes. Baade Breukirks og Rodenwaldts Undersøgelser leder Tanken hen paa en anden Modsætning, nemlig mellem Intelligente og Uintelligente — en Modsætning, der selvfølgelig ingenlunde falder sammen med den første. — Spørgsmaalet bliver saa, hvad man vil forstaa ved Intelligens. At det nu i hvert Fald er et væsentligt Moment i Intelligensens Begreb at iagttage godt, huske godt og drage rigtige Slutninger af sine Iagttagelser og Erindringer, vil næppe blive bestridt. Og da netop de samme Elementer karakteriserer det gode Vidne, synes Resultatet at blive det meget simple: at det gode Vidne er det intelligente Vidne, det mindre gode Vidne det mindre intelligente.

Slet saa simpelt er dog Forholdet næppe. Det vilde det kun være, hvis Intelligens i den angivne Forstand ogsaa betegnede relativ Uafhængighed af de Følelseselementer, der forstyrrer Iagtagelses og Erindrings frie og rigtige Udfoldelse — altsaa de Affekter, Interesser, den Forudindtagethed m. v,, som jeg før har omtalt. Og dette er naturligvis paa ingen Maade Tilfældet.

Overhovedet vil det altid vise sig indenfor Vidneudsagnets Psykologi, at ingen enkelt Egenskab, ingen særlig fremhævet sjælelig Evne, den være nok saa fundamental, er tilstrækkelig til derpaa at bygge en Theori om det „ideale“ Vidne. Vidneevnen beror i altfor høj Grad paa et Sammenspil af en Række Evner og Egenskaber, smaa og store imellem hinanden, til at en saadan ensidig Theori kan opretholdes.

De nyeste Bestræbelser indenfor Differentialpsykologien har derfor opgivet denne deduktive Vej. I Stedet for søger man ad Empiriens Vej at udfinde de Grupperinger, der kan opstilles for de i Forsøgene og for Domstolene optrædende Vidner, og samle dem under visse Fællesbetegnelser, saakaldte *Fundamentaltyper*, der hver for sig angiver den særlige Maade, hvorpaa de reagerer under Vidnefunktionen. Den specielle Analyse af hver af disse Typer vil da aabenbare, hvilke sjælelige Ejendommeligheder de frembyder, og hvilke af disse, der altsaa betinger henholdsvis det „gode“ eller det „slette“ Vidne.

Jeg kan ikke her give nogen udtømmende Beskrivelse af alle disse Grupperinger. Jeg skal nævne, at man har sondret mellem en visuel, en auditiv og en motorisk Type, alt eftersom Erindrings- og Reproduktionsevnen er knyttet til Evnen til atter at *se* det Passerede for sig, eller mere beror paa Hørelsesreminiscenser eller de Bevægelser, Iagttagelsesgenstanden har gjort. — En anden Sondring, der skyldes den berømte franske Psykolog *Binet*, deler Vidnerne i en beskrivende, en iagttagende, en fantasifuld og en undersøgende Type. Stern slaar disse Typer sammen i to, en *objektiv* og en *subjektiv* Type, af hvilke den første er ejendommelig ved, at den stiller sig køligt iagttagende overfor Fænomenet, som den derfor er i Stand til at fastholde overfor Følelseselementernes Angreb, medens den subjektive Type farver Iagttagelserne efter sit eget Jeg og i Gengivelsen stadig søger at trænge sin egen Person frem: give sig selv, idet han gengiver det Sete.

Denne Inddeling rammer ret centralt og angiver Karaktertræk, som enhver Dommer, ja, ethvert Menneske med lidt psykisk Sans med Lethed vil genkende. Og ingen vil paastaa, at denne Sondring falder sammen med Adskillelsen mellem intelligenie og uintelligente: tværtimod indeholder den subjektive Type, der naturligvis præsterer de upaalideligste Vidner, netop ofte Individer af fremragende Intelligens, uden at det dog omvendt med mindste Ret kan paastaas, at den objek-

Digitized by Google

tive Type rummer lutter aandeige Undermaalere.

I et meget skarpsindigt Arbejde har nu *Baerwald* søgt at naa til en nærmere Differentiering af disse to Typer, som han benævner den aktive ɔ: den subjektive og den passive ɔ: den objektive Type.

I første Omgang er, siger han, den aktive Type bedst som Vidne. I Modsætning til den passive *interesserer* den sig for selve Begivenheden som saadan, lever med i det, der foregaar, opstiller Hypotheser, drager Slutninger: søger med Ihærdighed at samle Iagttagelsens Brudstykker til et sammenhængende og overskueligt Hele. Men af dette i god Forstand *interesserede* Vidne udvikler sig undertiden i anden Omgang det *overfladiske* Vidne, der af et Par flygtige Iagttagelser straks selv komponerer baade Begivenhedens Indhold og Konsekvenser, tager Formodninger for Vished, Hypotheser for Realiteter, hvis sunde Kritik bliver Partiskhed og *Parti-pris*, og som saaledes hurtig bliver en Bold for de Følelser og Affekter, som Begivenheden selv eller Omgivelserne indgyder ham. — Det er dette Vidne, der yder Maximum af Oplysninger — men ogsaa Maximum af Fejl.

I diametral Modsætning hertil staar det udpræget passive Vidne. Han iagttager kun de nærmest liggende, afgrænsede Dele af Stoffet, men med den uinteresseredes hele Objektivitet. Han drager kun faa og nærliggende Slutninger af det sete, det falder ham ikke ind at besvære sin Hjærne med Hypotheser og Gisninger over det, han ikke umiddelbart ser eller forstaar, og han holder saaledes sin egen Person ganske udenfor, hvad der foregaar. — Hos dette Vidne faar vi Minimum af Iagttagelser, men ogsaa Minimum af Fejl.

Af disse to Typer udvikler sig nu ved en lykkelig Kombination den harmoniske Type, det ideale Vidne.

Han *er* det aktive Vidne men mod Følelsernes Spil, der ogsaa søger at fange ham ind, besidder han den usynlige Rustning, som Baerwald kalder, *der Urteilsvorsicht:* Evnen til at sondre mellem Formodning og Vished, mellem Hypothese og Faktum, mellem Iagttagelserne og de deraf deducerede Slutninger, og han vogter sig vel for at udgive Subjektiviteter for Objektiviteter. Denne Evne forhindrer ikke Kombinationerne fra at danne sig i hans Hjærne: uden bevidst Anstrængelse danner hans produktive Jeg Overblikket og Sammenhængen, men han tror ikke blindt paa, at det *er* saaledes — han er klar paa, at det kun er *sandsynligt*, at det er saaledes, og han formaar i sit Referat at holde disse to Sider ude fra hinanden. Derfor bliver han i Stand til at fremstille Sagen i det rette Lys for Retten, give den Udgangspunkter og oplyse den om Muligheder, men han leder den ikke paa Vildspor, fordi han i sin „Bedømmelsesforsigtighed“ kan holde det, han *véd*, ude fra det, han *tror*. Tænker man sig denne hans Forsigtighed for vidt drevet, saa ender han med at tvivle om sin egen Viden, han tør intet sige for vist og synker ned i Klasse med det *passive* Vidne. Tænker man sig hans Forsigtighed paa et eller andet Omraade hvirvlet bort af Affekt og Interesse, saa vil han udgive Slutninger for Iagttagelser og blive ligestillet med det *overfladiske* Vidne. Kun hvor Forsigtighedens Tryk breder sig ligeligt, harmonisk, paa alle Omraader opstaar det bedste Vidne, *den ideale Type*.

Denne Inddeling er ikke udtømmende, men peger paa noget særdeles afgørende for Forstaaelsen af Vidneudsagnets Psykologi. Den bygger paa Kriterier, som den habile Dommer hurtig vil kunne bringe paa det rene overfor det mødende Vidne, ved hvis Hjælp han med nogenlunde Sikkerhed vil kunne placere det og følgelig vide, hvad han kan vente sig af Vidnet, og hvilke Farer, han antagelig maa have sin Opmærk-

Digitized by Google

somhed henvendt paa. Den giver ham endelig et Værktøj i Haanden, ved hvis Hjælp han i mange Tilfælde ved at lukke for Trykket overfor det stærkt passive Vidne og lukke det op for det overfladiske Vidne kan lede dem et godt Stykke over mod den Plads, det bedste Vidne indtager.

Og Dommeren vil være i Stand hertil uden at behøve at tage sin Tilflugt hverken til de „psykologiske Sagkyndige“, som Stern vil have indført i Retssalen overfor problematiske Vidner, men som Gross*) med bidende Vid har kritiseret, eller til deres *„mental tests“*, hvormed de mener sig i Stand til at kunne fastslaa et Vidnes almindelige psykologiske Beskaffenhed eller Tilstedeværelsen af en enkelt psykisk Egenskab.

Og dermed turde Retsplejen som Regel være bedst tjent.

*) Gross: „Forbrydelsers Efterforskning og Opdagelse“ foreligger paa Dansk i forkortet Gengivelse ved Justitiarius V. Ingerslev.

Digitized by Google

SIGBJØRN OBSTFELDER OG MAURICE MAETERLINCK

Af Christian Rimestad.

Maurice Maeterlinck.

Maeterlincks Bog *La Mort*, det sidste af hans filosoferende Arbejder, har igen faaet mig til at tænke paa hvor dybe Lighedspunkterne er mellem den nu verdensberømte Belgier og den fine sjældne Nordmand der hed Sigbjøin Obstfelder, som gik bort førend han naaede sin fulde Modenhed, og fremkaldte Beundring og Kærlighed ikke blot ved sin Digtning men ogsaa ved sin Person. Obstfelder var blandt de udvalgte der bedaarer og foruroliger deres Medmennesker, fordi de i levende Live synes langt mere Aand end Kød.

Obstfelders og Maeterlincks litterære Gennembrud faldt omtrent paa samme Tid, og det føltes af dem som dengang havde den første Ungdoms Modtagelighed, med Inderlighed og Styrke at noget nyt og betydningsfuldt var under Ankomst, at Menneskesjælen paany var i Færd med at aabne for sine Hemmeligheder, at dens Ønske og Haab igen var at prøve hvor højt den kunde stige og hvor dybt den kunde dykke.

Den Tid der var gaaet forud havde belæsset sig med saa mange og saa forskelligartede Interesser, at det saa ud som om det var lykkedes den at dræbe den ældste af alle, den som Generation havde arvet efter Generation gennem umaalelige Tidsrum: den metafysiske Uro, Sjælens Nyfigenhed i de højeste og vanskeligst tilgængelige Sfærer. Da Obstfelder og Maeterlinck traadte frem, var det som denne Uro igen sneg sig almægtigt ind i Menneskets Sind, en Følelse vaagnede som var meget gammel men som saa længe havde været undertrykt, at den syntes at have faaet en ny, jomfruelig og frugtbar Ungdom, og det var den fundamentaleste og mest omfattende af alle: Følelsen af at vi lever i Midten af et Mysterium, at alt det vi tror at kende, er uhyre lidet i Forhold til det vi intet ved om, at alle vore Tanker, alle vore Følelser suger Næring af det Ubekendte.

Obstfelder og Maeterlinck aabnede igen

Digitized by Google

Aandens Ruder og imod os stod paany Suset af det Uendelige. Det var højtidelige Aar. Kilder som længe havde været udtørrede under Menneskefornuftens Solbrand tog igen paa at rinde. Natten aabned for sine umaadelige Verdener. Evighedens Konkylie gav sig paany til at koge . . .

Man har ikke hidtil gjort opmærksom paa de overraskende Analogier mellem Udtryksmaaderne i Obstfelders og Maeterlincks første Kunst. Det var som om de to Digtere just samtidig havde følt Beskrivelsens Uformuenhed. Det havde længe været anset for det ene rigtige at reproducere Tingene saa nøjagtigt, saa fyldigt som muligt. Digterens genskabende Evne var blevet anset for at staa i Forhold til hans Evne til at samle de yppigst mulige Detaljer. Den norske og den belgiske Digter indsaa, at det for en Poet var langt mere magtpaaliggende at fremmane Tingene indirekte end at beskrive dem direkte, at den egentlige Opgave var den at give deres Sjæl, deres Atmosfære og det de kommer til at betyde naar de gennemtrænges af den menneskelige Bevidstheds Anelser, Drømme og Følelser. Deres Billeder blev derfor ikke præcise, ikke nøjagtigt gennemførte, de blev vage og dybe, de virkede langt mere paa Fantasien og paa Følelsen end paa Sanserne. Hvad de mistede i stoflig Kraft og i Konturernes Skarphed vandt de til Gengæld ved den Mængde af Idéer og Følelsesassociationer som de evnede at fremkalde blot i Kraft af deres perspektiviske Fjernhed.

Mere end een Gang har disse to Digtere fundet disse knappe og hemmelighedsrige Billeder, som forfølger Erindringen, som man i Virkeligheden aldrig kan udtømme, og som man derfor aldrig kan blive træt af: de fortoner sig i Mysteriet, bliver en Del af det, de vender tilbage til det Ophav hvorfra de er kommet.

Men ogsaa indholdsmæssigt set var Lighederne mellem de to Digtere afgørende. Angsten, Uroen var Drivfjederen i deres Poesi. Det var den der fremkaldte baade Eksstasen og Depressionen. Og det var hos begge den samme mægtige Skikkelse der kastede Skyggen af sit Mørke ind i de Levendes Lykke og gjorde den bekymret, fyldte den med Anelser af en uundgaaelig Uhygge og stundom af Rædsel. Denne Skikkelse der stod ikke i Horizonten, men i selve Centret af deres Digtning, var *Døden*.

De som har kendt Obstfelder, kan ikke glemme i hvilken Grad Tanken om Dødens Gaade havde bemægtiget sig ham og altid fulgte ham.

Obstfelder havde neppe nogensomhelst *bevidst* Forestilling om, at han skulde dø ung. Men det var som om en underbevidst Forudanen drev ham til at beskræftige sig med det Møde, der skulde komme saa tidligt. Til nogen præcis Forestilling om, hvad der ventede ham bag Døden naaede han ikke og kunde han ikke naa, fordi hans Aand var kritisk øvet og dens Tvivl ikke kunde lade sig tie ihjel af Hjertets paagaaende Ønsker. Men han naaede utvivlsomt til den Overbevisning, at vi i vort Jordliv er Slaver af vore Sanser, at det er dem, der gør *os* blinde og døve, og at det derfor ikke er ganske usandsynligt, at *Virkeligheden* først kan afsløre sig for den der er blevet befriet for dem. Allerede de forunderligt bevægende Slutningslinjer i *Korset*, saa eksstatisk strakte, saa dunkelt forhaabningsfuldt, pegede mod dette.

Obstfelder arbejdede sine sidste fire-fem Leveaar uophørligt med det Værk „En Præsts Dagbog“ der udkom lige efter hans Død og som han ikke fik helt fuldført. Den tyngede og trykkede ham stærkt. Saa stærkt, at han stundom var ved at segne under Vægten. Det var ham ofte, som havde han taget en uudholdelig Byrde paa sig og som om kun Døden kunde befri ham. Men han tænkte ikke paa at opgive dette Arbejde. Han vidste for godt, at før han kom igennem det, vandt han aldrig frem til Fred.

Jeg husker han en Aften klagede over

Digitized by Google

at han havde anlagt det saadan at han blev nødt til at hente alting ud af sin egen Bevidsthed og i Følge Værkets Plan blev tvunget til næsten uoverkommelige Forkortninger. Han misundte *Troels Lund* der i sin *Livsbelysning* — et Arbejde som havde adskilligt tilfælles med hans eget — havde kunnet gøre sig Fremstillingen om end ikke let, saa dog tryg, rolig, fordi han behandlede et historisk Stof.

Obstfelder naaede ikke til i dette sit sidste Værk at anstille saadanne Hypotheser om Dødens Mysterium som Maeterlinck giver i *La Mort.* Hans Opgave var da ogsaa en noget anden og maaske endnu vanskeligere: han skulde give Menneskene et uimodstaaeligt voldsomt Billede af de uhyre Kræfter der rører sig om dem, uden at de direkte sanser dem. Han skulde aabne paa vidt Gab Ruderne ud mod Uendelighedens Afgrunde. Bogen slutter med, at den hvis Aand har færdedes i disse isnende Ensomheder, vender tilbage til vor lille Klode og føler sig lykkelig ved igen at mærke dens trygge Luft omkring sig. Imellem Menneskene i Hverdagens Afgrænsning er hans Liv.

Man kunne maaske deraf slutte, at Obstfelder der gennem Aar havde levet i denne Aandens Ensomhed og ombrust af denne Uendelighed, hvor den menneskelige Tanke farer vild og opdager, at den afmægtig gaar i Ring omkring sig selv, og hvor selv den mest eksstatisk anspændte Fantasi næsten intet evner, at ogsaa han havde slaaet sig tiltaals og faaet dræbt Driften mod det Ukendte og de Ukendelige. Men det var ikke Tilfældet. Han formaaede ingenlunde at befri sig for dette Mysterium. Han mærkede det angribe ham allevegne fra. Saa han ned i sit eget Indre, stirrede det ham i Møde lige uudforskeligt og uundgaaeligt.

Jeg erindrer den sidste Aften jeg saa Obstfelder. Det var nogle Uger før hans Død. Tuberkulosen havde angrebet hans Hals, saa han næsten intet kunde synke, men han vidste intet om Sygdommens Art.

Han var glad, næsten opstemt ved Tanken om, at hans Arbejde, lidet af Omfang, vægtigt af Indhold, snart var fuldendt. Han søgte at forme for mig gennem Antydninger det sidste Kapitel, der skulde blive mege afgørende og som levede i hans Bevidsthed som noget paa samme Tid festligt og højtideligt, som noget stort og lykkeligt ildfuldt. Det skulde blive en Hymne til Altet, til Kloderne, til Kvinderne, til alt det der bedaarer og beruser vor Aand og vore Sanser, til den Rus, der bliver en Styrke og aldrig en Svaghed, til Verdens Frugtbarhed, den Ild og den Skønhed Universet utætteligt skaber.

Han fik aldrig skrevet dette Kapitel. Sygdommen tog mere og mere Magten fra ham. Bogen kom til at munde ud i en meget stille Sang, og ingenlunde i den Hymnes Bugnen og Brusen, han havde drømt om.

Han haabede, at han nu kunde naa til det Menneskene kalder Harmoni, til et Ligevægtsforhold mellem Elementerne i sit Væsen, han drømte at hans aandelige Liv nu skulde drage Næring af alt det han havde samlet i sine aandelige Vandreaar af Uro, af vældige Længsler, af Forpinthed, af Eksaltation. Det er dog tvivlsomt, om hans Indre var egnet til at forme denne Harmoni som hvert Menneske fabler om, at hans Væsen skal udfolde sig til, i Rigdom og i Ro. Obstfelder forblev lige til sin Død besat af Tanken om, hvad der kunde vente os bag Livets Ophør paa en urolig, en næsten feberagtig anspændt Maade. Han talte denne samme sidste Aften, jeg havde den Lykke at se ham, om hvad der kunde ske. Jeg er temmelig sikker paa, at han ikke havde tumlet med just den Løsning, Maeterlinck naar til at antage for den sandsynligste: et Liv med en ganske forandret Bevidsthed og hvor det vi nu forstaar ved Jeget, Personligheden, er gaaet under. Da han havde talt nogen Tid, tav han, og med dette dobbelttydige Udtryk som var ham eget, halvt bekymret, indadvendt

Digitized by Google

grundende og halvt undseligt smilende, sluttede han med disse Ord, der efter tretten Aars Forløb uudsletteligt er bleven i min Erindring: „Ja — hvis nogen nogensinde skulde finde paa at tage Livet af sig, af Utaalmodighed, af Nysgerrighed efter at faa at vide hvad der er bag, saa bliver det ganske sikkert mig".

Et Par Uger efter var han borte. Var det Livet der hævnede sig — eller var det Døden der kom til Hjælp?

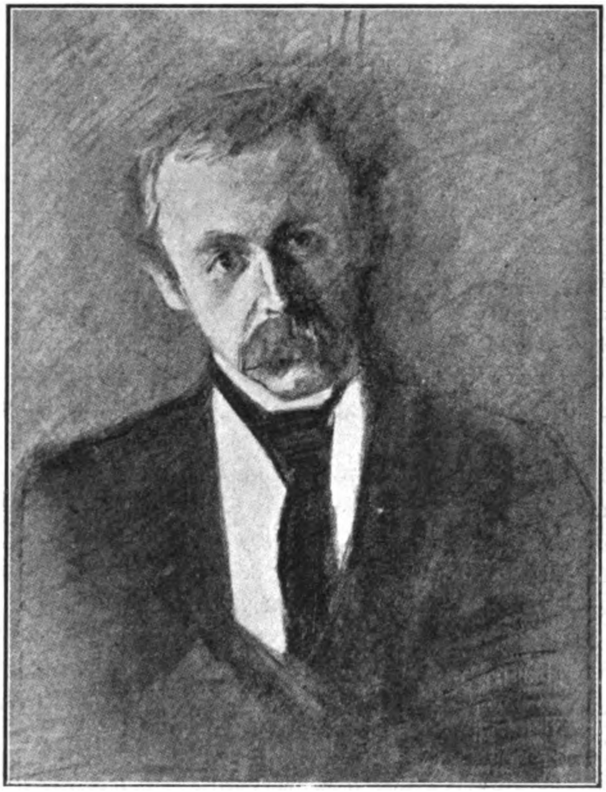

Sigbjørn Obstfelder.

II.

Hvad Obstfelder ønskede at vise i „En Præsts Dagbog" var det samme som *Flaubert* i en Aarrække havde arbejdet med i sit imponerende Værk: „Den hellige Antonius Fristelser". Han vilde aabne for Uendeligheden og derved kaste et grelt Lys over den menneskelige Bevidstheds Uformuenhed til at danne sig et blot nogenlunde paalideligt Billede af Universets Sjæl eller „Bevidsthed". Men han sluttede ikke som Flaubert i en iskold og nihilistisk Ironi over Menneskeaandens bestandig gentagne og magtesløse Forsøg paa at gennemtrænge Verdens Gaade, han varmede sit angstfulde Sind ved den Skønhed, dette ufattelige Univers frembringer, og som fylder Mennesket med en Glæde, som Ingen og Intet kan tage fra det.

Nu har Maeterlinck, paa sin Modenheds Højde dristet sig til at tage op til en systematisk Behandling det gamle Spørgsmaal om, hvad der kan vente os bag Døden.

Det er blevet en Bog af den vægtigste Interesse, fængslende ved Udviklingens overlegne Logik, passionerende ved alle de digterisk beaandede Billeder, der alle har til Formaal at give os et svimmelfuldt Indtryk af, *hvor* lidet vi ved. Men samtidig er det blevet en meget fortrøstningsfuld Bog: den aabner alle Mulighedernes Porte. Det er som om Maeterlinck har villet gøre sit til at forjage af Menneskenes Sind den Frygt, der gav alle hans første Værker et gustent og uhyggeligt Spøgelsesskær.

Døden var i alle hans tidligere Arbejder denne frygtelige *Ubudne* — som var Navnet paa et af hans smaa isnende Dramaer hvis Atmosfære var helt tynget, man kan sige næsten forpestet af Forudanelsen om det uundgaaelige Onde.

Alle Maeterlincks senere Arbejder har i Virkeligheden været baaret af Trangen til at borttage fra Menneskenes Sind de Byrder, som urimelige eller ufuldstændige Forestillinger har belæsset dem med.

Disse Bøgers store Betydning ligger imidlertid ikke i nye direkte Bekræftelser, han

Digitized by Google

naar aldrig til afgjorte Overbevisninger, men han anviser Udgangspunkter og Veje for det menneskelige Gemyt, det vil sige for Fantasiens og for Forstandens forenede Arbejdskraft.

Han siger et Sted i *La Mort*: „At vurdere mere og mere fuldkommet Udstrækningen af det, den er uvidende om, er alt hvad Menneskets *Erkendelse* kan haabe. *Vor* Forestilling om det Uerkendelige var og vil altsaa vedblive at være uden Værdi, men ikke desmindre er den og vil altid vedblive at være Menneskets vigtigste Idé. Hele vor Moral, alt det dybeste og ædleste i vor Eksistens var altid grundet paa denne Idé, der ikke har nogen virkelig Værdi. Selv om det er muligt nu at erkende med større Klarhed, at den ikke kan have nogen virkelig Værdi, hvor ufuldkommen og relativ den end forbliver, er det alligevel nødvendigt at bringe den saa langt og saa højt man kan. Den alene skaber den Atmosfære, hvori det bedste af os kan aande“. Disse Ord er betegnende for Maeterlincks hele senere Forfatterskab. Som en Traad gennem alle hans Værker gaar denne Bevidsthed, at vort Liv selv om det maaske ingensomhelst Betydning har i Universet, er det betydningfuldeste af alt for os. Han gør sig aldeles ingen Forhaabninger om, at det nogensinde skal lykkes Menneskeheden, end sige da ham selv, at afsløre Universets Hemmelighed, han tror ikke at den kan rummes i tre Ord, han mener ikke at den kunde gennemtrænge hans Hjerne uden at faa den til at sprænges. Han er endda overbevist om at Væsner der var adskillige tusinde Gange mere intelligente end den intelligenteste blandt os, heller ikke vilde kunne komme til at eje den, eftersom denne Hemmelighed maa være ligesaa grænseløs, ligesaa uigennemforskelig, ligesaa uudtømmelig som Universet selv.

Men Spørgsmaalet om et Liv efter Døden er jo ingenlunde det samme som Spørgsmaalet om, hvorvidt vi da skulde faa Nøglen til Verdensgaaden.

Maeterlinck mener, at der kun kan være Tale om fire Løsninger (af hvilke han endda straks erklærer den første for umulig): Den totale Udslettelse. Et Liv med vor nuværende Bevidsthed. Et Liv uden Art af Bevidsthed. Et Liv i den universelle Bevidsthed eller med en Bevidsthed, der ikke er den samme, som den vi betjener os af i dette Liv.

Hvad den første Løsning angaaar, erklærer Maeterlinck den for absurd. Han begrunder dette i en Udvikling, man kan sammentrænge saaledes: Vi er Fanger i en Uendelighed, hvor intet dør, hvor alting spredes, men hvor intet gaar tabt. Hverken et Legeme eller en Tanke kan falde udenfor Universet, udenfor Tiden og Rummet. Ikke et Atom af vort Kød, ikke en Sittren i vore Nerver vil kunne gaa et Sted hen, hvor de ikke mere vilde være til. Det er saadan med alt det vi ser og alt det vi ikke ser. *For* at kunne tilintetgøre en Ting maatte et *Intet* være til. Og hvis det eksisterer, er det ikke mere et *Intet*. Saasnart vi søger at analysere det, bestemme det, forstaa det, mangler vi Udtryk og Tanker eller vi skaber just *det*, som vi anstrenger os for at benægte. Med Ordet *Død* dækker vi de smaa *Dele* af det *Intet*, som vi mener at forstaa. Vi kalder det *Død*, som har et Liv, der er lidt forskelligt fra vort. Men er vi dog nu naaet til Erkendelse af, at selv det tilsyneladende mest døde Stof er besjælet af saa mægtige Bevægelser, at Dyre- og Plantelivet er Søvn og Ubevægelighed i Sammenligning med de Hvirvler og den umaadelige Energi, der er indelukket blot i en Sten paa Vejen.

Han vender senere tilbage til det samme Spørgsmaal, der hvor han omtaler Hypothesen om et Liv efter Døden uden Bevidsthed, hvilket jo maa blive det samme som Udslettelse. Han udvikler da, at dette kun kunde blive muligt, hvis man antog, at Universet selv ingen Bevidsthed ejede, og denne Antagelse vilde blive det samme som med eet Strøg at

Digitized by Google

gøre det af med det højeste Problem, Menneskeaanden har sat sig.

Hvad Spørgsmaalet om et Liv med vor nuværende Bevidsthed angaar, forkaster Maeterlinck ogsaa det som umuligt. Og her vil hans Bog utvivlsomt berede de allerfleste en dyb Skuffelse. Thi det der først og fremmest interesserer Menneskene er at erfare om just *den* lille Del af deres Væsen vil leve videre, som opfattede Fænomenerne under Jordelivet, den Del vi kalder vort *Jeg*. Han udvikler — fuldførende en Betragtning over det samme Emne i et af hans tidligere Arbejder — hvorledes Centret i dette Jeg er dette usikre og ugribelige: Erindringsevnen. Alt hvad der hænder os, eksisterer kun for saa vidt vi kan føre det tilbage til dette hemmelighedsfulde Væsen, som vi bærer med os ligesom et Speil. Vi er næsten sikre paa, at dette Jeg vil forsvinde i det frygtelige Choc som skiller Livet fra Døden, fordi det er noget meget skrøbeligt. Hver Nat tilintetgøres det i Søvnen, lidt Opium, lidt Alkohol er i Stand til at udslette det. Det er som om dette Organs Funktioner af og til standser og som om Nærværelsen af vort Jeg kun er en Række af uafladelige Afrejser og Tilbagekomster. Maeterlinck fortsætter saa med en Paastand om at, den menneskelige Aand ved at haabe paa et fortsat, et evigt Liv for sit Jeg, sit *Erindringsjeg*, forlanger Ting der er umulige, fordi de er altfor smaa. Den gør Fordring paa Privilegier, der, om de blev givne, vilde blive frygtelige: En Evighed lukket inde i vor svage nuværende Bevidsthed. Det vilde blive magtesløse Forsøg paa at tilegne sig Ting med Organer der ikke var bestemt til denne Tilegnelse. Det vilde være det samme som at handle som en syg, der for at genfinde sig selv, være sikker paa, at det virkelig ogsaa *er* ham selv, vilde tro det nødvendigt at forlænge sin Sygdom ind i Sundheden og Dagenes ubegrænsede Følge. (Det er i denne Sammenhæng, at Maeterlinck udfører den beundringsværdigt slaaende Lignelse om den døvstumme og blinde, der ved et Mirakel bliver helbredet, og som mister Erindringen om sin tidligere Tilstand, en Lignelse der bliver et Symbol paa hans Opfattelse af Overgangen fra Livet til Livet efter Døden.),

Endvidere peger han paa Barnligheden, Urimeligheden i den altopslugende Interesse, Menneskene tillægger dette Liv. Naar de antager, at de vil vedblive evigt at være til, maa de ogsaa antage, at de har været tii altid. Man kan **ikke** forestille sig det ene uden ogsaa at forestille sig det andet. Men har de været til altid, har de ingen Bevidsthed om deres tidligere Eksistens, mens de lige indtil de endeløse Aarhundreders grænseløse Horizonter, skulde bære med sig den lille Bevidsthed, de har erhvervet sig i Øjeblikket mellem deres Fødsel og deres Død. Det *Jeg*, som bliver evigt skulde altsaa kun dateres fra deres korte Jordrejse. Hele den foregaaende Evighed, som nøjagtigt opvejer den der skal følge, skulde altsaa ikke tælle med. Maeterlinck mener, at hvis noget saadant var muligt, var det den værste Død og den værste Skæbne der kunde ramme os; fordi vort skrøbelige og saa prekære Jeg kun vilde knnne holde sig oppe ved at forblive evigt tillukket, isoleret, afgrænset, ufølsomt, uigennemtrængeligt for alt nyt.

Her leverer Maeterlinck ogsaa en Kritik af Spiritismens og Teosofiens Opfattelser. Hvad *Reinkarnationen* angaar, beklager han i høj Grad at dens Tilhængeres Argumenter ikke er afgørende: „thi der har aldrig eksisteret en Tro, der var mere skøn, mere retfærdig, mere frugtbar og til en vis Grad mere sandsynlig end den“. Den alene aflægger Regnskab for alle de legemlige og aandelige, for alle de sociale Uligheder, for alle Skæbnens afskyelige Uretfærdigheder. Men — slutter Digteren — skønt den er Religionen for seks hundrede Millioner Mennesker, den ældste og den mindst absurde af alle, maa den gøre det de andre ikke gjorde: bringe os uforkastelige Vidnesbyrd. Dens Beviser har

Digitized by Google

kun været Hjærtets Postulater. Han har i mange Aar studeret de spiritistiske Fænomener. Han tager ikke afgjort Parti. I og for sig er han „troende“, fordi han anser adskillige af de Fænomener der er konstaterede, for gaadefulde i dybeste Forstand. Men han er i overvejende Grad tilbøjelig til at lægge Mysteriet i visse Mediers overmenneskelige Følsomhed, deres Synskhed og unormale Suggestionsevne. Dette er hans Konklusion: Førend vi vender os mod det *hinsides* ubekendte, lad os da først indtil Bunden tømme alle Mulighederne i det *jordisk* ubekendte. Alligevel tilføjer han et Par Linjer som unægtelig aabner et stort Perspektiv: „Det er ubestrideligt, at tiltrods for Strengheden i denne Lov der synes at udelukke enhver anden Forklaring, tiltrods for den næsten grænseløse Udstrækning som Suggestionens Verden sikkert har, bliver der dog nogle Kendsgerninger tilbage, der nøder en til at drømme om *noget andet*“.

Hvad den sidste Løsning angaar, den der er ham magtpaaliggende: Livet i den universelle Bevidsthed eller med en helt forandret Bevidsthed, er det vanskeligt at give et Indtryk af hans Udvikling. Først og fremmest fordi hans Gisninger nødvendigvis er vage, de behandler Fænomener, der i den Grad overskrider det vi kender, at det er næsten umuligt at give dem menneskelige Udtryk. Han er her ude paa det bundløse Hav, han er fortabt i „Det beundringsværdige Æventyr, det eneste der kan maale sig med Menneskets Attraa, det eneste der løfter sig ligesaa højt som dets Hjærte begærer“. Men det er uoverkommeligt fyldestgørende at gøre Rede for denne Betragtning ogsaa af den Grund, at han idelig tager meget afgørende Forbehold.

Først overfor dette dominerende Spørgsmaal, om Universet, Uendeligheden kan have en Bevidsthed. Vor *Tanke* kan ikke forbinde disse to Ting. Thi Bevidstheden er jo netop det endelige, der samler sig om sig selv for at erkende sine snævreste Grænser. Men paa den anden Side er det ikke *os* muligt at skille Idéen om Intelligens fra Idéen om Bevidsthed. Og paa vor lille Klode iagttager vi paa alle Grader af Liv en saadan Ødselhed af Intelligens, at vi nødvendigvis bringes til at spørge os selv, om denne universelle Intelligens ikke er Udstrømningen af en uendelig Bevidsthed, eller om den ihvert Fald ikke engang skal udarbejde en saadan.

Ikke mindre begribelig er Modsætningen mellem de to Forestillinger, vi er i Stand til at gøre os om *Uendeligheden*. Vor *Fornuft* viser os den som en evig Ubevægelighed. Den har aldrig begyndt og den vil aldrig slutte. Den kan ikke have noget Maal, thi hvis den havde et saadant, vilde den allerede have naaet det i den Uendelighed af Aar, der gaar forud for os. Altsaa kan alt hvad Verdenerne bærer i deres Skød og alt hvad vi selv foretager os ikke have nogen Indflydelse paa den. Alt hvad den *vil* gøre, har den allerede gjort. Hvad den ikke har gjort, vil den aldrig kunne gøre. Har den *ikke* en Tanke, vil den aldrig faa den. *Har* den en, har denne altid været paa sit Højdepunkt og og vil blive det uforanderligt. Den er saa ung som den altid var og saa gammel som den altid vil blive. Da alle tænkelige Kombinationer er udtømte, lige fra den Tid vi ikke engang kan benævne Oprindelsen, kan det som ikke har fundet Sted i den Evighed, der gaar forud for vor Fødsel, heller ikke fuldbyrdes i den som vil følge efter vor Død. Maeterlinck kalder denne Forestilling den aller mørkeste, som kan naa Mennesket.

Men i Modsætning hertil viser *Erfaringen* os, at denne Uendelighed som altid har vidst hvad den vil, eller aldrig vil lære det, synes at foretage bestandig mere eller mindre ulykkelige Forsøg. Alt det som vi kan opdage i den Uendelighed, som i Følge vor Fornuft ikke kan have noget Maal, synes i Følge vor Erfaring at forfølge et med en ufattelig Glød. Og den Aand, som skulde

Digitized by Google

synes at maatte vide alt, synes tværtimod at være uvidende om alt og uophørligt at søge sig selv.

Maeterlinck slutter med dette afgørende Spørgsmaal, der er det eneste absolut paatvingende, naar det drejer sig om de uforsonlige Modsætninger: Er vor Intelligens og vore Sanser ikke illusoriske, smaa Redskaber der aldrig var bestemte til at udforske Universet. Hvis der forekommer os at være en ufattelig Modsætning, er det saa klogt at standse og dømme det som umuligt, vi slet ikke begriber. Skulde Sandheden ikke befinde sig i umaadelige Distancer fra disse Modsætninger, der synes os enorme — og som maaske ikke har større Betydning end Regnen der falder paa Havet.

Egentlig bestaar den sidste Tredjedel af denne Bog kun af lutter Spørgsmaal. *Hvad* der venter os kan Maeterlinck ikke sige os, men det vigtigste er dette, at han er næsten overbevist om, at der venter os noget, og noget stort og lykkeligt.

Maaske gør han sig for urimeligt store Anstrengelser for at *bevise*, at Smerten ikke vil kunne eksistere, naar vort Legeme der er Kilden til alle vore Onder, er opløst, og vi er optaget i en Uendelighed der ikke vil kunne ønske at gøre os noget ondt, da den i saa Fald vilde ønske Ulykken over sig selv. Thi Begreberne Lykke og Ulykke anvendte paa Universet giver dette et altfor menneskeligt Præg.

Man maa igen tænke paa Obstfelder. Ogsaa han havde engang grundet paa Universets Gaade i Angst, i Beklemthed, ja i Gru.

Men ogsaa han var naaet til at betragte Døden som en lykkelig Udfrielse, et Løfte om noget stort, der endnu var navnløst. Begge har de søgt at paavirke Menneskene til at se bort mod Døden med den samme tillidsfulde Forventning, hvormed de nu ser hen til Fødslen.

Allerede i adskillige Aar har Sigbjørn Obstfelder haft Lejlighed til at erfare, om Menneskene ved at lade sig fylde af en saadan Illusion, lader sig indspinde i en Illusion. Men dette Haab, selv om det er nok saa bedragerisk, giver vort snævre korte Liv Højde, Dybde og Horizonter. Og derved bliver det en Kraft.

Der var dette Haab, som opretholdt en af det nittende Aarhundreds største Digtere, den mørkeste og mest fortvivlede af alle: Charles Baudelaire. Det var dette Haab som giver *Les Fleurs du Mals* udødelige Slutningspoem *Le Voyage* den eksstatiske Pathos, Majestæten, og den grænseløse Horizont.

O Mort, vieux capitaine, il est temps! levon! l'ancre!
Ce pays nous ennuie o Mort! Appareillonss
Si le ciel et la mer sont noirs comme de l'encre.
Nos cœurs que en connais sont remplis de rayons!

ET MINDEDIGT
OM KAMPEN VED SEHESTED

Ved Oberst AXEL LILJEFALK.

DEN 22de Juni 1822 blev Mindesmærket for Kampen ved Sehested afsløret under Kanonsalut og med stor Højtidelighed. I den Anledning udkom et

Heltedigt,
helliget
det danske Armeecorps
under
Hs. høifyrstelige Durchlauchtighed
General Prins Friederich
til Hessen Cassel,
i Anledning af
Æresstøttens Opreiselse ved Sehested
til Erindring om Seiren over de allierede
Tropper, d. 10. Decbr. 1813,
ved
J. J. Spéder
oversat af fransk med en Indledning
af
Hermann F. Coucheron
Seconde-Lieutenant og Candidatus Philosophiæ.
Kiøbenhavn, 1822.
Trykt hos B. J. Bendixen.

Indledningen stemmer strax til den rette Tone.

As-Odins Ætlinge, Cimbrernes Sønner,
I som nedstammer fra Frode og Dan,
Skuer tilbage i Tidens Annaler,
Betragter Fædrenes Heltedaad der; o. s. v.

Selve det fra fransk oversatte Digt falder i 21 Afsnit; i det første beder Poeten høfligst om Lov til at synge.

„Seirende Fyrste tillad at jeg synger
Højt om den Dag som kroner din Daad,
Og til de kiække Krigeres Hæder
Forfædrene lige i Kraft og i Mod;
Kongen højt skattende Heltenes Djærvhed,
Bød rejse en Støtte tll Minde om dem";

I anden Sang begynder den fremskridende Skildring af Kampens Gang:

„Her var det at Marts kaldte Friedrich til Seir,
En Fyrste hans høje Kald værdig;
Og Kongen straks selv approberer hans Valg,
Paa Prindsen han sikkert kan stole;
Prinds Friedrich nu selv Commandoen tog,
Armeens Bevægelser ledte,
For Oldtidens Helte ej Nutidens veeg,
Kiækt fjendtlige Masser de sloge,
Skiøndt Faae imod Mange, skiøndt ringe i Tal,
Skiøndt færre af danske Trompeter der klang
Skiøndt Spyd, Bajonetter, Kanoner var faae
Dog Fjenden maatte Kamppladsen vige.
De Danske er tidligt paa Færde

Knap farved' Aurora den blaalige Himmel,

Den Dag, som bestemtes til haardnakket Kamp,
Før Krigerne frydende sig som til Dans
Rask ilede Fjenden imøde;

Saaledes nu den hele Armee var stemt,
Og Prindsen straks uddeler Ordres,
Anviser enhver sin Function og Post,
Lallemand skal Avantgarden føre,

Dernæst følger en poetisk Opremsning af Troppernes Fordeling og deres Førere, medens

„Prinds Friederich i Freden saa blid og saa god,
Med Kaarden i Haanden lod Fjenden forstaae,
At hver som hans Klinge tør vove at trodse,
Maa frygte hans Arm og Daniens Kraft".

Digitized by Google

„Hugger ind Dragoner, Husarer som Mænd,
Kun Ære man høster hvor Faren er nær,
Artilleriet os ogsaa rækker sin Haand
Den Aand det besiæler mig borger derfor";

„Signalet til Angreb nu alt var givet,
I Ilmarcher hele Armeen gaaer frem,
„Knap Kampen begyndte, før Krigerne styrte
Sig sejrende ind paa den fiendtlige Hob;
Grenaderernes Kiækhed hver stræbte at ligne,
Gennem Vaaben og Farer hver følger sin Chef".

Det er let forstaaeligt. at Fjenden ikke formaaede at modstaa et Angreb, som foretoges saaledes.

„Seiers Gudinden i pragtfuld Costume,
I Spidsen for Daniens dierveste Mænd
Med Ørneflugt stedse fremad nu iler,
Bortfierner enhver som er slavisk og feig";

Ingen kan derfor undres over at

„Trompeternes' Skrallen i Luften forkynder
At Fienden flygter, vi følge ham brat,
Bekrandsed' med Laurbær vi vende tilbage,
Og Kongen vi vinder hans Odel igien".

Paa Kongens Bud rejses saa Støtten,

„Den Støtte om Fædrelandskierlighed minder,
Om Danskes Bedrivter i blodige Kamp
Hvilken Dansk den Rædselsdag kunde vel glemme
Og Medbrødres Fald ei Menneske var,
Borger og Bonde kom her, hæft dit Øje
Paa det for hver Dansk saa hædrende Sted,
End staae vi som danske og brave Soldater,
Indgravet i Erts Mindet evig bestaaer".

Indgravet i Erts staar Mindet endnu Hundrede Aar efter; men hvad hver Holstener den Gang kunde sige med fuld Sandhed „End staar vi som brave danske Soldater", det slettede de kommende Tider sørgeligt ud.

Digitized by Google

REJSEDAGBOGEN

Af Julius Clausen.

IV.

„DORT WO DU NICHT BIST —“

Et moderne Rejse-Eventyr.

DER var en Gang et Par unge Ægtefolk. De sled sig saa smaat igennem Tilværelsen. Flinke og rare Mennesker var det, men rigtig glade var de ikke. Han bestred punktligt og samvittighedsfuldt en Post i Overformynderiet om Formiddagen, og naar han gik derfra, kunde han lige naa op i et af Revisionsdepartementerne for paany at tælle og revidere. Det var ikke spændende, men nødvendigt for den huslige Økonomi. Og hun — hun havde kun det lille Hjem at passe, thi Børn kom der ikke, og til Ekstravagancer var der ingen Penge.

Som sagt, de var lidt utilfredse. For de syntes, at Dagene gled, og de saa ingen Udvej til at faa deres kæreste Ønske opfyldt: at komme en rigtig lang Rejse ud i Verden og se sig godt om. At *det* var Lykken, tvivlede ingen af dem om.

De boede i en lille fire Værelsers Lejlighed højt oppe ved det ny Jernbaneterrain med Udsigt over Kalleboderne; ud over Kongelundens fjærne Træer kunde de endda skimte lidt af Køgebugt. Og der gik jo Vejen sydud, ned gennem Østersøen, først til Tyskland, og saa videre over Bjærgene ned til deres Længslers Maal — til Italien, om hvis evige Solskin og aldrig falmende Roser de havde i høj Grad nordiske Forestillinger, tilegnet gennem Læsningen af Bergsøes „Fra Piazza del Popolo“ og andre ligesaa romantiske og fantasifulde Bøger.

Og de kunde staa Side om Side der i Karnapvinduet og se Solen synke bag Frederiksberg Have — hvor de dog længtes ud! Der bag ved, der hvor de ikke var og heller ikke havde mindste Udsigt til at komme — der laa jo al Verdens Herlighed og Dejlighed.

Blev det altfor stærkt, sugede Længslen altfor stærkt, tog de deres Overtøj paa. Men naar de kom ned paa Gaden, flyttede Fødderne sig instinktmæssig samme Vej — saadan en Sommeraften ved Solfaldsstemning, hvor de ingen kunde søge og ingen søgte dem. Nu var det i Feriernes Tid — nu var der trist og stille i Kongens København. Den ene Kollega var i Norge, den anden i Schweiz, deres Venner var i Skagen, Hornbæk eller Gud ved hvor. Men tre tusind Kroner kan nok give to unge Folk det daglige Brød, men ingen Ferierejse. Tid var der for meget af, Penge var der for faa af.

Og saa gik de deres Aftentur. Officielt aftalte de maaske at spasere ud til Byens dejligste Have, Vestre Kirkegaard, eller til Søndermarken. Men stiltiende lagde de Vejen saadan, at de kom over Jernbanebroen ved Vestre Fælledvej, naar et af de store Eksprestog omkring 8-Tiden kom susende og brusende frem ad Skinnestrengen og forsvandt der vest ude mod Solnedgangen, ud over det frie Land. Og de standsede og blev staaende, til Togets røde Slutningslanterne ikke længere kunde øjnes og Jernbanelinjen laa fri ud mod det ubegrænsede, ud mod Solnedgangens drømmerige Uendelighed.

Længe stod de der. Og naar de kom hjem, hændte det, at de ofte sad i Tusmørketimen, tavse eller faamælte. For begge vilde de skjule det Udveens Suk, som steg op fra deres Sjæl.

* *
*

Digitized by Google

Da skete det, at Lykken prøvede dem. Eventyret kom til dem i Form af en rigtig stor rund Rejseskilling — hvordan det kom er ganske ligegyldigt for Moralens Skyld, og Beretningen herom kan derfor passende overspringes.

Men nu skulde altsaa de to gode Venner ud at rejse. Nu havde de naaet deres Ønskers Maal. Og det skulde blive en Rejse for Alvor, en Rejse til Livets Ende. Intet bandt dem til Fødebyen, hvis Brosten saa længe havde brændt dem under Fødderne. Forstandigt vilde de indrette sig: først to Maaneder i en Pension i Berlin, saa en Maaned i Dresden, Sommeren i Bjergene, Vinteren i en lille Pension i Rom eller Florenz. Og saa videre ud i Verden — Spanien, Frankrig, England — Verden er saa stor. Der var Stof nok for hele Livet.

* *

*

Og saa kom den store Dag. Der stod de paa Færgens Dæk med hinanden i Haanden og stirrede ud mod den tyske Kyst, der dukkede op i Kimingen. „Nu kommer Lykken" — sagde hun og smilede op mod ham. Og han nikkede og trykkede hendes Haand.

Bagefter morede Spisevognen dem meget. Det var rigtig at nyde Tilværelsen — saadan gennem de store Glasruder at se Landskabet fare forbi, medens man spiste sin Mad og drak af sit Glas. Forresten var hun lidt skuffet over Mecklenburgs Marker og Søer — det lignede jo næsten Sjælland. Ikke just, at hun havde ventet at finde Græsset blaat og Himlen grøn. Men overraskende var det i hvert Fald ikke.

Og de kom til Berlin, fandt frem til Hotel og Pension og sprang paa Hovedet ud i Storstrømmen. De spiste paa de Restaurationer, de saa ofte havde hørt nævne derhjemme, og hun fik nye Klæder hos Werthheim. De gik paa Museerne og hilste med et Genkendelsens Udbrud de berømte Værker, de kendte fra Reproduktioner i de københavnske Kunsthandleres Vinduer. Og de besøgte Teatre og Koncerter. Men det kostede mange Penge, og han begyndte saa smaat at regne. Han længtes ud efter mindre kostbare og mere rolige Steder, men turde intet sige. Der var kun gaaet en Maaned, og Programmet lød paa to Maaneder i Berlin. Han laa vaagen og spekulerede paa Paaskud til at komme videre. Og hun — hun gjorde præcis det samme. Det kunde jo være godt nok med denne Storstrøm, som de nu hver Dag svømmede om i, men Gadeliv og Stormagasiner og Automobiler — det saa man da ogsaa hjemme. Hun var et lille poetisk Menneske, og af sin Solfaldsstemning fandt hun ikke Spor i Byen ved Spree.

En Morgen de sad ved Frokosten, var de rigtig forstemte begge to. Udveen plagede dem atter, og hurtig fandt de Vej til hinanden. „Mon ikke Dresden var nok saa rar at være i som denne Millionby, hvor man knap kan trække Vejret for Støv — nu vi har set det meste her?" — kom det forsigtigt og prøvende fra ham. Og hun slog straks til: „Der er da ved Gud ingen, som kan tvinge os til at blive her længere end vi selv vil." — „Nej, ikke sandt!"

Og de gik hjem og pakkede. Og samme Aften sad de i Dresden.

I Dresden skulde de efter Programmet blive en Maaned, og til en Begyndelse gik ogsaa alt saare vel. Men saa hændte det, de en Dag var paa Udflugt ude i de sachsiske Bjerge og stirrede ind over Grænsen, ind i Bøhmen. Og Bjærglængslen greb baade hende og ham. Nu var det bleven Sommer, det var jo ganske taabeligt nu at mure sig inde i Byerne. Og de fløj hjem til Dresden og pakkede igen.

* *

*

Digitized by Google

Faa Dage efter var de i Schweiz' Vidunderverden, midt nede mellem Alperne. Taagen beredte disse Sletteboere mange Overraskelser og Skuffelser, naar den som et Gardin sænkede sig for Næsen af dem, og Stemningen var til Tider en Smule trykket — man var ikke fri for at kede sig en lille Smule deroppe paa Bjerghotellerne, naar Regnen strømmede ned og der ingen Ende var paa Tiden. Men saa var der jo igen andre Dage, hvor Bjergene viste sig i hele deres Pragt med skinnende Sol over straalende Sne, hvor Blaat og Hvidt var de eneste Farver, naar man saa opad. Og de var paa Rigi, og de var paa Pilatus, og de kørte med Postvogn, og de gik paa deres Ben. Og en Aften stod de oppe paa en af Jordens største Dejligheder, paa Gornergrat, og saa Monte Rosa og alle dens Nabotoppe rødme i Solnedgangen.

„Nu er Du lykkelig — ikke sandt?“ hviskede han.

„Jo,“ sukkede hun. — „Hvad er der egentlig paa den anden Side?“

* * *

Og hun gav ikke Fred, før hun kom over paa den anden Side, før hun med egne Øjne fik set, hvad der var bag Bjerget. Hun vidste det jo nok i Forvejen — dér laa Italias solfyldte Sletter, dér laa det forjættede Land, som hendes Rejselængsel brændte allerstærkest mod. „Italia, Italia, du dejlige Land“ — jublede det i hende, og han satte selv Ord til Allegroen i Mendelsohns italienske Symfoni.

Italien blev dem straks begge en mægtig Skuffelse. De sagde ikke noget derom, men de sad der ved Kupévinduet og stirrede ud paa Poslettens flade og ensformige Rismarker og de opbundne Vinranker, der slet ikke saa poetiske ud. Det hjalp jo, da de kom til Florenz' Herligheder, skønt hun nok syntes, at hun havde set flere Blomster paa Amagertorv end paa Piazza dei Fiore i Florenz. Men Italien taaler at ribbes for de traditionelle Rejsesyner og romantiske Løgne — der bliver Skønhed nok tilbage. Og de to nød al den dejlige Kunst og alle de storslaaede Minder baade i Rom og Florenz. For de var jo, som sagt er, baade poetiske og belæste Mennesker. Og det syntes, som de havde fanget Ro i deres Sind og som om de havde naaet deres Længslers Maal.

Saa gik det galt en Dag. De var taget ud til Albani og vandrede over Ciceros gamle Tusculum paa Vej til Nemi. Her stod de højt oppe og saa Campagnen ligge for deres Fødder, mægtig og brun, og aller længst ude Havet; det glitrede under Solglans. Den Gang var det ham, som sukkede: — „Hvor jeg dog længes efter Vandet; man er jo ikke for ingen Ting født paa en Ø.“ Og han blev ved at fable om Middelhavets Dejlighed, til de et Par Dage efter satte Kursen syd paa, via Neapel til Sorrent og Capri.

Det var et nyt Under i den skønne, skønne Verden, og de fandt Ro her for nogle Uger. Men en Dag, da de spadserede paa Vejen bag om Capri By og kom ud paa Sydkystens Klipper, hvor efter Sagnet Tibers Palads knejse, bredte Middelhavet sit mørkeblaa bølgende Tæppe under dem — langt ud, i den fjerne Kiming. Ingen Horizont. Hun spurgte: „Hvad er der paa den anden Side — der mod Syd?“ — „Mod Syd — der er Sicilien.“ — „Sicilien, ja Du, med Palermo og Taormina — ja, det er vist det bedste af det altsammen — dér skal vi snart hen, ikke Du?“

Og Rejsefeberen greb dem igen. Og de kom til Sicilien, og da der jo her igen var noget „paa den anden Side“, kom de endda ogsaa til Tunis. Her laa jo kun Ørkenen bag, det vidste de, den slog en Bom for deres Ønsker om at finde Lykken der.

Og der kom et Bagslag. Rejsetrætheden begyndte at indfinde sig. Og da det blev Jul, søgte de tilbage til den hjemlige Rede, de havde forladt i Foraaret.

Og da havde de gjort den Erfaring, at *der hvor Du ikke er, dér er Lykken,* og naar man søger den, finder man den ikke. Den er inde i os selv, eller den er der ikke.

Men da Dagene efter Nytaar voksede og Nytaarsnyet tændtes, stod de atter i Tusmørketimen paa Jærnbanebroen og stirrede ud mod Aftenrødmen, vesterud, ud i den vide, vide Verden.

De var ikke bleven klogere.

„Thi hvor Solen gaar ned, bor din Lykke.“

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

En geologisk Sygdom. Fra forskellige Sider er der fremkommet Betænkeligheder overfor Anvendelsen af haardt, kalkholdigt Drikkevand, som det i Danmark forekommende Grundvand de fleste Steder yder. Det er derfor ganske interessant at gøre Bekendtskab med en lille Artikel i det norske Tidsskrift „Naturen“, der omtaler de Ulæmper, som følger med kalkfrit Drikkevand. Den beretter efter en fransk Kilde om en Egn i Ardennerne, hvor Jorden er ganske fri for Kalk, og hvor Befolkningen lever af Jordens Produkter. Blandt denne Befolkning lider over 10 % under Følgerne af Knokkelbrud, der utvivlsomt skyldes, at Befolkningens Benbygning er for skør paa Grund af for ringe Kalkindhold.

For Husdyrenes Vedkommende er der allerede tidligere i Norge konstateret ganske lignende Forhold, antagelig paa Grund af Mangel paa Fosforsyre, og Benskørheden fulgte her ganske nøjagtig de geologiske Grænser for den paagældende Egns fosforsyrefattige Bjærgarter. „Naturen“ mener under Henvisning til visse norske Egnes Mangel paa kalkholdige Jordarter og det betydelige Antal halte, man finder i Norge, at der maaske ogsaa dèr gør sig lignende Forhold gældende for Menneskenes Vedkommende.

Plante- og Dyreverdenen i Ørk og paa Steppe. Overalt i de tørre Egne er Planter som Dyr nøje afpassede efter de ejendommelige klimatiske Forhold, som findes her. Man iagttager en saadan Tillempning hos Australiens saftfattige Trævækster, hvis Rødder gaar saa dybt, at de efter flere Maaneders Tørke er i Stand til at opsuge den nødvendige Fugtighed, og hvis smalle, ofte kantstillede Blade med den tykke, læderagtige Overhud hindrer en Fordampning, der vilde kunne faa Træets Indtørring og Henvisnen til Følge.

Den samme Tillempning ser man hos de besynderlige bladløse Saksoultræer, der som mægtige, omvendte Riskoste rager frem over Turans øde Flader — hos Daddelpalmen, der staar „med Foden i Vand og Hovedet i Ild“, om man ellers kan fæste Lid til en arabisk Talemaade — samt hos de kæmpestore Søjlekaktus i Mojaveørkenen, Kalifornien og paa den mejikanske Højslette.

Mange Træ- og Buskvækster i de tørre Egne udsveder tykke Lag af Harpiks, der beskytter dem mod Tørken; ligesom de fleste Urter i de samme Egne skærmes mod utidig Henvisnen og Død ved deres stærke Duft, der skyldes Uddunstninger af smaa Kirtler i Overhuden. Ved Forsøg er det nemlig godtgjort, at Fordampningen fra en Plante mindskes i samme Grad, som Luften omkring den mættes med Duft.

Og som Planterne er ogsaa Dyrene tillempede efter Livsforholdene. Det er nøjsomme og udholdende Væsener med skarpe Sanser, der holder til i Ørk og paa Stepper. Thi Kosten er knap og vanskelig at bjerge. Tusinder af gravende Gnavere frister Livet ved underjordiske Plantedele — Rodstokke, Knolde o. lign. — naar Sol og Tørke har lagt Steppens Grønsvær og Blomsterflor øde. De Præriehunde, der lever paa Ny Mejikos Højsletter, nøjes Maaneder igennem med den Læskedrik, Morgenduggen paa de tørre Græsstraa yder. Det samme er Tilfældet med deres nære Slægtning, Bobakken, paa den sydrussiske Steppe. — Kameler, Heste, Antiloper og Strudser har i den Grad tillempet sig efter de tørre Egnes Levevilkaar, at de i Hurtigløb kan gennemile store vandløse Strækninger, uden at nyde vaadt eller tørt i flere Dage. Saaledes bærer den topuklede Kamel i den strængeste Vinter med Lethed sin centnertunge Telast gennem Ørkenen Gobi, selv efter at den paa tiende Dag ikke har faaet Fugls Føde og i al den Tid har været henvist til at slukke sin Tørst ved nu og da at slikke paa Sneen; ligesom dens

Digitized by Google

Frænde, Dromedaren, fem Dage igennem kan klare sig i Arabiens og Saharas glødende Ørken uden at tage Vand til sig.

Og nu disse Dyrs Sanser! — Højt over Jorden svæver Gribben i store Kredse gennem den klare, gennemsigtige Luft og øjner med teleskopisk Skarpsyn sit Bytte i Miles Afstand. Og den lille flagermuslignende Feneke eller Ørkenræv i Sahara opfanger med sine store, trekantede Øren de fjerneste og mest umærkelige Lyde. Medens Dromedaren er i Stand til at sanse den hede og giftige Ørkenvind, Samum, hele Timer før dens Komme.

Ogsaa i Farven er adskillige af hine Dyr afpassede efter Omgivelserne. Saaledes har Feneken samme rødliggule Udseende som Saharas grænseløse Sandflader „el areg", og den vilde Kamel er lødet som det ørkendøde Tarimbækken*), hvor den hører hjemme.

Denne Tillempning indenfor Stepperne og Ørkenens Plante- og Dyreverden er ligesom al anden Tillempning i den organiske Natur et Resultat af Kampen for Tilværelsen, idet de til deres Omgivelser bedst afpassede Livsformer har trængt sig frem paa Bekostning af andre mindre vel afpassede. Tillempningen giver dem et Plus, *saa at* de bedre kan hævde deres Eksistens. Den menneskelige Erkendelse evner her kun at paavise *Følgen*, ikke *Hensigten*. Naar man ikke des mindre den Dag i Dag kan se enkelte Lærebogsforfattere indlade sig herpaa — f. Eks. i en Sætning som denne: Sneharen er hvid, *for at* den bedre skal kunne undgaa sine Fjender — vidner dette om, at den teologisk-teleologiske Verdensopfattelse endnu kan spøge ret artig, trods Kant og Darwin med alle deres Elever.

Beton og Sukker. Vi har alle mere eller mindre vænnet os til at betragte Betonen som et ganske uforgængeligt Materiale, men den angribes i Virkeligheden let af forskellige organiske Stoffer, særlig af Sukker. *Engineering News* beretter om forskellige Lagerbygninger, hvor Gulvene pletvis er smuldrede hen, fordi der var spildt Sukker paa dem, og dette havde faaet Lov til at blive liggende og indvirke paa Betonen. Endnu værre er det, hvis Sukker bliver blandet i Cementen, inden den anvendes. Et Pund Sukker i en Tønde Cement er tilstrækkelig til, at den deraf fremstillede Beton bliver mangelfuldt afbundet og ganske mister sin Styrke.

Et Sted i Amerika blev et stort og kostbart Bygværk ganske ødelagt, fordi man, som det senere viste sig, havde forsendt den dertil anvendte og forøvrigt gode Cement i Sække, der tidligere havde været anvendt som Sukkersække.

Nogle senere foretagne tyske Laboratorieforsøg har ganske bekræftet Rigtigheden af disse Iagttagelser.

„Gammelt Brød". Den hollandske Læge *Katz* har i „Zeitschr. f. Elektrochemie" offentliggjort nogle interessante Undersøgelser over Brøds Holdbarhed.

Undersøgelserne viste, at der bestaar en Slags fysisk-kemisk Ligevægt i Krummen af Brødet, som er afhængig af Temperaturen. Ved 50 til 100 Graders Varme er det, vi kalder friskt Brød, Ligevægtstilstanden, medens gammelt Brød er Ligevægtsformen ved Temperaturer fra 0 til 25 Grader, altsaa ved Stuetemperatur. Det er altsaa ikke Udtørring af Brødet, der paa kort Tid gør det til „gammelt Brød", og dette stemmer ogsaa med det kendte Faktum, at gammelt Brød til en vis Grad kan gøres friskt igen ved at varmes op.

Det samme kan opnaas ved en stærk Afkøling af Brødet. Brød, som Katz opbevarede i længere Tid under meget lav Temperatur, holdt sig friskt, og ved særlig stærk Afkøling med flydende Luft el. lign. kunde han ogsaa gengive gammelt Brød dets Friskhed.

Det, der foregaar i Brødet, naar det bliver „gammelt", er en Forandring i dets Stivelsekorn, de bliver mindre og taber Evnen til at optage Vand i sig.

Undersøgelserne har altsaa givet det for det praktiske Liv vigtige Resultat, at man for at opbevare Brødet som „friskt Brød" enten maa lagre det i Beholdere, hvis Temperatur er over 50 Grader, eller ogsaa i Kølerum, hvor Temperaturen holdes adskillige Grader under Frysepunktet.

Der synes altsaa efter dette at være Udsigt til, at man kan opnaa at faa sit friske Brød om Morgenen, uden at Bagerne af den Grund behøver at undvære Nattesøvn.

*) Centralasiatisk Ørkenbasin med Floden Tarim, der løber ud i Søen Lob-Nor.

Digitized by Google

Fra Verdensmarkedet.

Russificeringen af de finske Jærnbaner. En lille Artikel: „Weltverkehr“ af *Egon v. Kapherr* vil have Interesse her i Landet, fordi den i usædvanlig skarp Form udtrykker visse tyske Anskuelser om Skandinaviens Fremtid. Efter at have paavist, at Ruslands Stilling som Handelsmagt er stærkt begrænset ved, at det uhyre Rige paa alle Kanter er spærret ude fra Verdenshavene, viser han, at Rusland skal og maa gøre Forsøg paa at bemægtige sig Norge. Her kunde Czarriget blive en Sømagt ved Atlanterhavet med udmærkede isfrie Havne og samtidig øve et Tryk paa Tyskland og England. At blive færdig med Norge er en Smaating, og Sverig kunde man maaske komme helt uden om uden Kamp. Det gælder om at faa fat i Lofoten, Andenæs, Tromsø og Hammerfest. „Maaske lader det sig ogsaa gøre med Penge. Norge er fattigt og vil kun ugærne indlade sig paa en Kamp, da det jo kun kan støtte sig til sin lille, slet uddannede og organiserede Hær. Nu er Nordmændene jo endog i Færd med, næsten selvmorderisk, at afskaffe ogsaa denne Skyggehær!“ Forsøget maa altsaa gøres, og det maa gaa over Finland. Derfor er man skredet til en energisk gennemført Russificering af dette Land.

Fremfor alt maatte man gøre sig til Herre over Jærnbanenættet, for at man ikke paa Marschen mod Norge og Sverig skulde benytte fremmede Baner. Og disse Baner maatte forandres, fordi det russiske Jærnbanemateriel er betydelig tungere end det finske. Fra næste Aar at regne er samtlige Baner i Finland russiske! Desuden bliver der anlagt nye strategiske Baner, og der bliver stadig sendt flere Soldater derover.

Rusland *vil* til Havet! Og man vil, selv med Fare for en Krig med Sverig, og selv med Fare for Tvist med Tyskland og England, have fat i de norske Havne enten paa fredelig Maade eller med Vaabenmagt. Allerede i 1872 havde Rusland denne Plan for, men den maatte opgives paa Wilhelm I.s Indsigelse. „Paa Jærnkanslerens Tid vovede ingen Nation i Verden at sætte sig op mod Tysklands ubestridte Hegemoni. For Bismarck og Moltke skælvede Verden! Og nu? Nu gives der ingen Berlinerkongres mere, nu holder man Ambassadørkonferencer i London.“

Friherre v. Kapherrs korte, men temperamentfulde Artikel fortsætter kun en Tankegang, der har været kendt længe. Men ved et mærkeligt Træf er det samme Emne samtidig bragt paa Bane i „Det nya Sverige“, hvor Dr. *Ivan Lagerwall* fra svensk Synspunkt kommer til en ganske modsat Opfattelse af russisk Udvidelsespolitik. I sin Afhandling om Ruslands Handelsveje til Verdenshavet søger han at tage Livet af den Opfattelse, at det skulde være nødvendigt for Rusland at komme i Besiddelse af Norges isfrie Havne eller i det hele af andre Havne end dem, det allerede har. Denne Paastand skal kun ved idelig Gentagelse være bleven en Trosartikel for talrige Mennesker, der er uvidende om de geografiske Forhold.

Det russiske Folk drømmer ikke, siger Dr. Lagerwall, om Havne og ufrugtbare Klippestrande. Dets Længsel er rettet mod de uoverskuelige Sletter, hvor Ploven gaar let, og Hveden vokser højt, blot Vorherre giver Regn. Mod Syd og Øst gaar Folkets Vandredrift. Allerede tidligere har *Harald Hjärne* paavist, at den hemmelige Drivfjeder i alle Ruslands Erobringer mod Nord altid har været Reflekser af Skuffelser mod Syd. Uheldigvis har dets Fremstød mod Sortehavets og Donaus Sletteland mødt større Modstand, end det skulde ventes. Og dette er i Virkeligheden hverken i Sverigs eller i det øvrige Evropas Interesse.

Ruslands Udførsel beløb sig i Aaret 1911 til 1600 Millioner Rubler. Deraf udgjordes en Milliard af Fødemidler til Europas Industrilande og henved en halv Milliard af Raaprodukter til de samme Lande, medens Udførselen af Industriprodukter kun androg 26 Millioner. Omvendt bestaar Indførselen væsentligst af færdige Fabrikater, og der er saaledes god Harmoni mellem det russiske Folks og det øvrige Europas Næringsveje: Det gensidige Forhold beror paa Udveksling af Produkter. De naturlige Udførselsveje fra Rusland gaar fra Østersøen og det sorte Hav. Østersøhavnene kan holdes fri for Is og Sand for Summer, der er forsvindende imod, hvad en Erobring af Norge vilde koste. Og i Syd er Ruslands Interesser fuldt ud tilfredsstillede ved, at Bosporus aabnes, og Konstantinopel gøres til en fri Handelsstad under Magternes Beskyttelse.

I det russiske Folk er der intet Grundlag

Digitized by Google

for Erobringslyster mod Nord. Men der er en virkelig Fare, som beror paa Enkeltmands Ærgerrighed. Store Dele af Asien er lagt ind under Rusland mere efter enkelte Guvernørers Initiativ end efter Regeringens Plan. Det var ingen handelspolitisk Nødvendighed at bemægtige sig Port Arthur. Denne Fare truer ogsaa Skandinavien. Der er indflydelsesrige Folk, som lokkes af Haabet om at leve som Satraper og Satrapers Parasiter i erobret Land og at nyde Magtens Sødme og de fede Indtægter af dets Embeder. Det er dem, man har at frygte, og derfor bør vi i Skandinavien følge den demokratiske Bevægelse i Rusland med Sympati. Vi maa glæde os over at se det russiske Folk vokse i Kultur og vende sin Udvidelseskraft mod indre Opgaver, mod intensiv Opdyrkelse af det uhyre Land.

Fra Dyreriget.

Dyrenes Alder. Den berømte engelske Filosof og Naturforsker *Bacon* skrev i sin Tid: „Hvad Længden af de levende Skabningers Liv angaar, er Oplysningerne, som kan faas derom, kun ringe, Iagttagelserne skødesløse og Beretningerne fabelagtige.“

Siden Bacons Dage er man vel naaet til større Klarhed over Dyrenes Alder; men endnu i vor Tid klager en anden engelsk Naturforsker, Prof. *Lancaster*, over, at de Iagttagelser, der foreligger herom, er yderst faa og usikre. Følgende Oplysninger om nogle af de bedst kendte Dyrs Levealder er derfor kun tilnærmelsesvis rigtige.

Blandt Pattedyrene hævder Hvalen med Glans Stillingen som Alderspræsident. At dømme efter Vækststriberne paa dens Barder skal den nemlig kunne blive mindst lige saa gammel som selve *Methusalem*, og han opnaaede dog en ret respektabel Alder — 969 Aar, om Genesis staar til Troende. I Alder som i Størrelse kommer Elefanten næst efter Hvalen. Hinduerne paastaar, at den kan blive 300 Aar. Men de mere kyndige evropæiske Zoologer lige fra *Aristoteles* til vore Dage holder paa, at den aldrig naar op over de 200. Kamelen skal kunne blive halvt saa gammel som Elefanten, og Hestens naturlige Levealder sættes i Almindelighed til 30 Aar. Saa er der Oksen og Svinet. De kan blive en Snes Aar, men faar jo kun yderst sjælden Glæde af hele det Liv, der af Naturen er dem beskikket. Endelig er der Hunden, Katten, Faaret og Kaninen, der alle kan opnaa en Alder af ca. 10 Aar.

Af Fugle, hvis Levedygtighed er undersøgt, skal ingen kunne blive saa gammel som Ravnen. Der gaar Legender om denne Fugls Alder: Fulde 200 Aar, inden den dør; og lige sort og fjong til det sidste. Dog kan Papegøjen ogsaa opnaa en ret betydelig Ælde. Da saaledes Storhertuginden af Urbino 1633 blev formælet i Florens med Storhertug *Ferdinand*, medbragte hun i Udstyr bl. a. en Papegøje, der var „det ældste Medlem af Familien“. Og saa levede samme Papegøje dog omtrent 100 Aar endnu i den Stad Florens. Ligeledes beretter den tyske Naturforsker *Alexander Humboldt*, at han ved Øvre-Orinoco traf nogle Papegøjer, der pludrede et Sprog, som ingen forstod, da den Indianerstamme, de havde lært det af, var uddød. Af andre Fugle, der vides at have opnaaet en temmelig høj Alder, kan nævnes Storken. Den skal kunne blive omtrent 100 Aar. Høns og Kalkuner har derimod sjælden en højere naturlig Levetid end 12 Aar, medens Kanariefuglen kan opnaa en Alder af 20 Aar.

Mange Krybdyr lever sikkert ogsaa meget længe. Man mener saaledes, at adskillige Skildpaddearter kan blive indtil 500 Aar. Ogsaa visse Fisk kan blive meget gamle. Den franske Naturforsker *Buffon* omtaler saaledes Karper, der bevisligt skal have været over 150 Aar; og i 1497 fangedes der i en Sø nær Heilbronn (Württemberg) en Gedde, som bar en Messingring, hvorpaa der fandtes følgende Inskription: „Jeg er den Fisk, som først af alle blev sat i Søen af Verdensherskeren Frederik den Andens Haand 5. Oktober 1230“. Denne Gedde maa altsaa have været over 267 Aar. Men den var ogsaa omtrent 19 Fod lang og vejede ca. 160 kg.

Hvad Insekterne angaar, er der som bekendt nogle af dem, der kun lever et Døgn eller blot faa Timer i fuldt udviklet Tilstand (Imago), andre derimod Aar igennem. *Aristoteles* paastaar saaledes, at Bidronningen (Viseren) kan blive hele 7 Aar. Det er imidlertid ikke bleven bekræftet af senere Forskere. Vor Tids Zoologer tør ikke skænke dem mere end højst 4 Aars Ælde. Arbejderne (naar undtages dem, der overvintrer)

Digitized by Google

faar kun ca. en Maaned og Hannerne (Dronerne) endnu kortere Tid at leve i. Myrehunnen kan derimod glæde sig ved et forholdsvis langt Liv. Den engelske Naturforsker *John Lubbock*, der i lange Tider daglig beskæftigede sig med Myrer for at studere deres Levevis og Livsvirksomhed, havde saaledes en Hun i 15 Aar.

Forstaaeligt nok er vort Kendskab til de lavere Dyrs Levealder saare ringe. Men lidt kender vi dog dertil. Saaledes har Englænderen *J. Dazell* konstateret, at Søanemonen kan leve 50 Aar. Dette Dyr tilligemed dets nærmeste Slægtninge optræder nemlig altid som Enkeltvæsen, d. v. s. med selvstændig Eksistens, og har derfor en bestemt afgrænset Tilværelse. Anderledes forholder det sig med de fleste øvrige Polypdyr. En Koralstok f. Eks. bestaar som bekendt af en Mængde Smaadyr, der ved Knopskydning er opstaaet af et enkelt Moderindivid, ligesom et Træ med dets Grene og Kviste har udviklet sig af et enkelt Frø, og alle Stokkens forskellige Medlemmer er saa nøje sammenknyttet, at der bl. a. finder et næsten fuldkomment Fællesskab Sted, hvad Ernæringen angaar, saaledes at den Føde, det enkelte Dyr indtager, kommer alle Stokkens Medlemmer tilgode. Her er, som man ser, ikke Tale om selvstændig Eksistens, ej heller om bestemt afgrænset Tilværelse, efterdi hvert enkelt Dyr som saadant kun er at betragte som en *Forlængelse* af et andet. Hele Koralstokken kan derfor med god Føje opfattes som en enkelt Organisme. Men i saa Tilfælde har man her at gøre med et Livsløb, der kan strække sig over Tusinder af Aar.

Og nu de allerlaveste Væsner — Slimdyrene, der kun bestaar af en eneste nøgen Celle! Betragter man ved Hjælp af Mikroskopet en saadan lille Skabning en vis Tid, vil man bemærke, at den pludselig begynder at indsnøres paa Midten for kort efter at parteres i to ensartede Dele, der hver optræder som selvstændigt Væsen. Atter og atter gentages hin Proces; thi paa denne Maade forplantes Slægten, d. v. s. ved Deling.

Som man vil se, medfører denne Forplantningsmaade, at Slimdyrene hverken fødes eller dør. De kan dræbes, men der gives ingen naturlig Grænse for deres Liv. De er i Virkeligheden udødelige. De Slimdyr, vi den Dag i Dag ser under Mikroskopet, er kun Dele af andre, der levede Millioner af Aar tilbage — eller rettere: det er de samme delt og atter delt i det uendelige.

Fra Verdensvejene.

Hvad koster Panamakanalen? Overslaget til Udgifterne ved Panamakanalens Anlæg var 375 Millioner Dollars eller henved 1406 Millioner Kroner, og man mener nu at kunne forudse, at Overslaget ikke vil blive overskredet. Til Dato er der forbrugt noget over 314 Mill. Doll. Af dette Beløb er $16^1/_4$ Mill. medgaaet til Forbedring af Sundhedsforholdene: Kloaker, Vandforsyning, Hospitalsvæsen, Udrydning af Myg o. s. v., og det er alene det paa dette Omraade præsterede store Arbejde, som har muliggjort Arbejdets Gennemførelse.

Til Ingeniørarbejder er medgaaet 185 Mill. Doll., hvoraf den saa meget omtalte Culebra-Gennemskæring har slugt de 84 Mill. Salg af Franskmændenes gamle Materiel, Salg af Vand til „Fristaten“ Panama, der er ganske i Lommen paa Amerikanerne etc., har givet en Indtægt paa 10 Mrll. Doll.

Post pr. Flyvemaskine. Det franske Postvæsen har i forrige Maaned gjort et Forsøg paa at transportere Post fra Paris til Pauillac pr. Flyvemaskine for at kunne forlænge Indleveringstiden for Post til Vestindien med nogle Timer. Skønt Flyveren havde et mindre Uheld under Vejs, betragtede det franske Postvæsen dog Forsøget som saa vellykket, at man vil forsøge at etablere en Flyvemaskine-Postbefordring mellem Paris og Nizza. Man venter herved at kunne distribuere den i Paris om Morgenen indleverede Post samme Dags Aften i Nizza.

Kunst og Kultur.

Primitive Fartøjs-Typer. Naar man i vore Dage betragter Skibsfartens vældige Udvikling, som den ytrer sig i Kæmpedampere som Hamborg-Amerika Linjens 50,000 Tons Damper „Imperator“ og i de Hurtigheds-Rekorder, Atlanterhavs-Luksusdamperne sætter, virker det ganske ejendommeligt et Øjeblik at lade Tanken vende tilbage til Sejladsens Barndom og de første primitive Midler, Menneskene benyttede til at befare Vandene med.

Urtyperne for Fartøjet er den udhulede Træstamme, Kanoen i den simpleste eller

Digitized by Google

En Flaade af oppustede Gedehuder paa Floden Skvina i Albanien (her efter Umschau).

lidt mere udviklede Form (undertiden i Skikkelse af Dobbeltbaaden, Polynesiernes Katamaran), samt Skindbaaden. Denne sidste, der er vel kendt i Former som Eskimoernes Enkeltmands-Kajak og de større »Konebaade“, anvendtes i Oldtiden — og forøvrigt helt ned til vore Dage i England (*Coracle* i Skotland og Irland). Skindbaadenes Forekomst i den evropæiske Oldtid synes at være knyttet til den keltiske Folkestamme, hvortil jo en Del af Befolkningen paa Englands Vestkyst (Wales, Øen Mann) og Irland hører; det kan da ogsaa paavises, at den har været benyttet af Oldtidens Kelter i Donaulandene, Øvreitalien og Spanien.

Et endnu mere primitivt Befordringsmiddel end den over et Skelet af Ben eller Træ byggede Skindbaad er den af oppustede Huder dannede Flaade, i sin enkleste Form blot en Svømmesæk. Flaader dannet af sammensyede og oppustede Gedehuder benyttes endnu paa Balkanhalvøen, bl. a. ved Floden *Drin*, hvor forøvrigt ogsaa forskellige Former af den mere udviklede Skindbaad forekommer. Ogsaa flere Steder i Asien anvendes Skindbaade eller Flaader af oppustede Huder, væsentlig i samme Form, som de forekom paa *Herodots* Tid og endnu tidligere. Et Relief, fundet i Ninives Ruiner, viser meget pudsigt og særdeles anskueligt, hvorledes man dengang benyttede smaa Svømmesække omtrent som de „Vinger“, der i vore Dage ses ved Badestederne. I de forskellige Lande har Fartøjerne efterhaanden udviklet sig i Overensstemmelse med de lokale Forhold og efter Befolkningens større eller mindre Sans for og Trang til at søge Erhverv paa Havet. Typisk og højst interessant er *Cæsars* Beskrivelse i „De bello gallico“ af den galliske Atlanterhavs-Kystbefolknings søgaaende Fartøjer. Og hvor højt et Udviklingstrin vore Forfædre i denne Henseende var naaede til, véd vi af de fundne Oldtidsbaade, der har saa fine Linjer og i det Hele saa udmærkede Søbaads-Egenskaber, at den moderne Skibskonstruktion ikke har kunnet præstere noget bedre.

Et Basrelief fra Ninives Ruiner, der viser Anvendelsen af oppustede Dyrehuder som „Svømmesække“. (Her efter Umschau.)

Fra Himmelrummet.

Himlens Vinduer. Foruden de lysende Himmellegemer, er der ikke Tvivl om, at der er utallige andre, som er usynlige for os, dels som Følge af deres større Afstand eller mindre Størrelse og dels som Følge af deres svagere Lysstyrke. Ja, vi ved nu med fuld Sikkerhed, at der er mange fuldkommen mørke Kloder, ligesom ogsaa adskillige, hvis Lysstyrke er saa ringe, at de kun kan ses i de kraftigste Kikkerter. Saaledes er den bekendte Stjerne, *Procyon*, i den *lille Hund* ledsaget af en mørk Stjerne, hvis Eksistens blev godtgjort ved Procyons Bevægelse. Ligeledes har *Algol*, en klar Stjerne i *Medusas* Hoved en mørk Ledsager paa sin Vej gennem Rummet. Denne Stjerne skinner med umindsket Glans i to Døgn og tretten Timer. Men i Løbet af tre og en halv Time svinder

Digitized by Google

den ind fra en Stjerne af anden Størrelse til en Stjerne af femte Størrelse. Derpaa opnaar den igen sin fulde Glans i andre tre og en halv Time. Disse Forandringer i Alyols Lysstyrke ledte Astronomerne til den Opfattelse, at der med bestemte Tidsmellemrum gled en mørk Klode ind mellem os og Alyol og derved skyggede for denne. Rigtigheden af denne Opfattelse er senere bleven bekræftet af den tyske Astrofysiker Vogel, der ved Hjælp af Spektroskopet har vist, at Alyol roterer omkring en mørk og derfor usynlig Ledsager. Under denne sin Rotation vil Alyol snart nærme sig os, snart fjerne sig fra os. I første Tilfælde vil dens Spektrallinier forskydes opad mod den violette Ende af Spektret, hvorimod de i sidste Tilfælde vil forskydes nedefter mod den røde Ende af Spektret. Ved at konstatere saadanne Forskydninger af Spektrallinier for Fiksstjerner har man paavist Eksistensen af mangen en Stjerne, som man aldrig vilde have opdaget ved Kikkertens Hjælp.

Himmelhvælvingen er saaledes ikke blot „tæt indlagt med Paneler af straalende Guld“, men ogsaa bestrøet med udslukte Stjerner, der sandsynligvis i sin Tid har haft samme Glans som vor Sol, som jo ogsaa engang skal slukne og dø.

Men foruden de mørke Stjerner findes der maaske ogsaa større mørke Masser ude i Rummet — Masser i Lighed med Stjernetaager. Saadanne Masser maa kunne svække, ja endog ganske skjule bagved liggende Stjerners Lys for os.

Meget kunde tyde paa, at noget saadant virkelig er Tilfældet. Saaledes har man hist og her paa Himlen iagttaget mørke Pletter eller Rifter tæt op til Regioner, tæt besaaede med Stjerner. Er nu disse Lakuner, som Herschel kalder for „Himlens Vinduer“, ikke fremkommet ved at mørke Masser skygger for bagved liggende Stjerner? — Astronomerne er uenige herom, men adskillige ansete, mener, at ovennævnte Forklaring virkelig holder Stik for nogle af de stjernetomme Himmelregioner. Og nylig har Astronomen *Zuns* i Transvaal gjort en Iagttagelse, der maaske kan føre til en Løsning af Spørgsmaalet: En lille Stjerne paa den sydlige Himmel befandt sig indtil 1899 i umiddelbar Nærhed af et mørkt Parti paa Firmamentet. Den stod opført i de astronomiske Kataloger som en Stjerne af tiende Størrelse. Pludselig i ovennævnte Aar forsvandt den, men er atter kommen til Syne og lyser nu som en Stjerne af ellevte Størrelse.

Hvorledes nu forklare dette?

Ja, Zuns antager, at den mørke Masse, som efter hans Formening skygger for Himmellegemerne i den tilstødende Region, for en Tid har dækket den lille Stjærne med sin yderste Kant. Nu er Zuns travlt optaget af at fotografere alle de Stjerner der befinder sig i Nærheden af den suspekte mørke Himmelregion, og haaber paa denne Maade i de kommende Aar at kunne faa det vigtige Spørgsmaal klaret.

Digitized by Google

REJSER

Ved C. FABRICIUS
Forstander for Statsbanernes Rundrejsebureau.

INDLEDNING.

Er man draget fra et Sted hen til et andet, og det har medført Anvendelsen af en Del Tid, forvoldt noget Besvær og krævet betydningsfuld Pengeudgift udbryder man uvilkaarligt:

»Det var jo en hel Rejse!«

Ja, saaledes er ogsaa Forholdet praktisk taget.

Indsatsen for Opnaaelsen af en Rejse er Forbruget af Tid, Besvær og Penge. Betalingen beregnes ogsaa fornuftigvis i netop denne Rækkefølge.

For at kunne foretage en Rejse maa man først og fremmest raade over den dertil fornødne Tid, dernæst være villig til at paatage sig et vist Besvær og sluttelig disponere over en passende Sum Penge. De tre Betalingsmidlers Forbrug staar i ligefrem Relation til hverandre indbyrdes samt til Trangen til at opnaa det størst mulige Udbytte ved Rejsen.

Disponerer man over ringe Tid og faa Pengemidler, kan Udbyttet ved Rejsen dog blive stort, hvis man blot vil paalægge sig saa meget mere Besvær, slaa af paa Fordringer vedrørende Befordringsbekvemmeligheder, Logi og Forplejning samt Rejse-Ekvipering, dernæst tage praktisk og energisk paa Sagen og lægge Besværet paa rette Tid og Sted ved et fornuftigt Forarbejde.

I vore Dage er det ingen Sag at rejse, idet Befordringsvæsnet er blevet særdeles betydeligt forbedret i Tidernes Løb.

For at forstaa denne mægtige Udvikling maa man kaste Blikket tilbage, betragte Fortidens Rejseforhold og drage en Sammenligning med Nutidens Kaar. Udviklingen ligger i overvejende Grad i det sidste Aarhundrede.

I de tidligste Tider var Befordringsmidlerne yderst primitive. Til Fods, paa Hesteryg eller i et meget middelmaadigt Køretøj drog man afsted, som Forholdene og Lejlighed til lod. Befordringsvejene stod ganske i Forhold dertil.

Vi skal helt frem til Aar 1514, før vi træffer paa ordnede Rejseforhold. Dette Aar gav *Philip den Smukke* Eneretsbevilling til Fyrsten af Thurm og Taxis paa Befordring af saavel Philip den Smukkes Post som Passagerer imod Betaling. Det var Befordringen af Posten, der førte til en Befordringsinstitution for Mennesker.

Da Hovedfarven i Fyrstens Vaaben var den gule Farve, malede han sine Vogne gule, det vi forefinder hos Postvæsnet den Dag i Dag.

En tilsvarende, planmæssig Ordning fik Danmark først godt Hundrede Aar senere, nemlig Aar 1624. Danmarks første Personpost-Rute gik mellem København og Hamborg via Roskilde—Ringsted—Sorø—Slagelse til Korsør pr. Vogn, den saakaldte *Holstensvogn*, derefter pr. Sejlfartøj *Smakken* over Store Belt til Nyborg, videre pr. Holstensvogn via Odense—Middelfart til Kongebroen ved Lille Belt, over denne i Baad til Snoghøj og derfra atter i Holstensvogn via Kolding—Haderslev—Flensborg osv. til Altona—Hamborg.

Denne Rejse varede i gunstigste Fald 7 Dage. Det beroede i særlig Grad paa Vejr og Vind, om der medgik flere Dage, og navnlig var Overfarterne bestemmende Faktorer heri.

Kun een Gang ugentlig afgik Holstensvognen fra Endestationerne Kjøbenhavn og Hamborg; mere magtede man ikke.

Ser vi nu paa Rejseforholdene, da er de unægtelig meget væsentligt forandrede og forbedrede i Sammenligning med Forholdene den Gang. Dette har sin Hovedaarsag i, at *Postvæsnet* har maattet afgive Befordringen af de Rejsende og deres Gods til to nye Væsner *Dampskibsvæsnet* og *Jernbanevæsnet*, der paa samme Tid medfører Postvæsnet.

Disse to Væsner har i betydelig og afgørende Grad afkortet Rejsetiderne, formindsket Rejsebesværet og nedbragt Rejseomkostningerne. Saaledes lader f. Eks. den før omtalte Rejse imellem København og Hamborg sig nu udføre paa ca. $11^1/_2$ Time og tilmed i en og samme Vogn, der fremføres saavel til Lands som til Vands, og som helt vel kan sammenlignes med et Hotel med udmærkede Opholdsværelser for saavel Dag som Nat

Digitized by Google

paa samme Tid som Udgifterne er nedbragte til ca. en syvende Del.

Disse to fortrinlige Væsner er kommet til Verden i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Som bekjendt konstruerede Amerikaneren *Robert Fulton* det første Dampskib og demonstrerede sin Opfindelse paa Hudsonfloden i 1807. Ligeledes er det velbekjendt, at Englænderen *George Stephenson* konstruerede det første Damplokomotiv paa Skinner i 1825, og at den første Banelinie med saadanne Lokomotiver derefter blev bygget mellem Darlington og Stockton i England.

Danmarks første Damper „Caledonia" blev 1826 sat i Fart imellem Kjøbenhavn og Kiel, medens Danmarks første Banestrækning Kjøbenhavn—Roskilde først aabnedes 1847.

Dampskibsvæsnets og Jernbanevæsnets kolossale Udvikling indenfor dette ret korte Spand af Tid op til vore Dage fremgaar klarest af de Rejsemuligheder, de har fremtryllet.

Betragt Danmarkskortet, Europakortet, Verdenskortet med derpaa indlagte Linier for Dampere og Tog. Disse Linier danner et saa stærkt indfiltret Net, at der maa erfarne Folk til for at finde Vej, den hurtigste, bedste og billigste, d. v. s. forstandigste Vej igjennem Virvaret og de mange Forbindelser ad hver Rejsevej.

Hvor før Rejsemuligheden var yderst ringe, ja selv der, hvor den syntes ganske udelukket, har Dampens Aarhundrede fremtryllet den bekvemmeste, den skønneste, den værdifuldeste Rejsevej. Hinanden fjerntliggende Egne af den største Samfundsværdi er blevet forbundet saaledes, at Afstanden næsten er bleven betydningsløs. Videnskab, Teknik, Intelligens, Initiativ og Energi har løst selv tilsyneladende uløselige Opgaver paa Befordringsvæsenets Omraade. Hele dette mægtige Resultat af kun faa Aars Virken ligger til Nutidens Rejsendes Raadighed.

Men, paa samme Tid er der da ogsaa tilført vor Generation — og i endnu højere Grad de kommende Generationer — en uomgængelig Forpligtelse til at benytte, udnytte og yderligere udvikle det skabte og til at gjøre Befordringsvæsnet saa samfundsnyttigt som muligt og til saa yderligtgaaende som muligt at anvende det i Kulturens Tjeneste.

Eksempler i tusindvis kan drages frem som Bevis for de ved et fortrinligt Befordringsvæsen muliggjorte Rejser, ligesom paa Fordelene der opnaas ved velordnede, forstandigt planlagte Rejser. Fordele paa saavel det aandelige som det materielle Omraade. Fordele baade for de finansielt set mere velstillede og for de mindre begunstigede Mennesker. De udmærkede Rejsekaar giver disse Fordele ikke alene til Folk i deres bedste Alder, men ogsaa til saavel yngre som ældre.

Lad Tanken et Øjeblik fæstne sig ved Fakta som følgende og Forstaaelse af Rejse-Muligheden og Rejse-Værdien ligger klar.

Bekvemme, hurtige Dampere forbinde betydningsfulde Pladser saavel af Flod- og Kanal-Vejen som over Indsøer og Have. Hvor Fortidens Fartøjer, kun møjsommeligt og langsomt fandt Véj frem, der glider nu mange Gange større og mange Gange hurtigere Dampskibe, hyppigt, sikkert, minutiøst nøjagtig efter forudlagte og bekjendtgjorte Planer let hen ad Vandvejene.

Mægtige Luksusdampere — saa store, at de med Lethed kan give bekvem Plads for en middelstor dansk Kjøbstads hele Befolkning — krydser paa 5 Dage Atlanterhavet mellem Englands og Amerikas Kyster. Nutiden ejer Skibe (Dampfærgerne) der medtager hele Jernbanetog og paa kort Tid og absolut planmæssigt forbinder Overfartsstederne næsten uden at ænse Vejr og Vind ejheller Ishindringer.

Lange Rækker af Jernbanevogne, indrettede efter *alle Samfundsklassers* Fordringer og Pengeforhold, føres med en Hastighed af op til 100 km i Timen ad Skinnevejen saavel over Slettelandet som op igjennem og over Bjerglandene. Hvor før næppe fandtes Vej eller Sti, der iler nu Damphesten med sin Vognrække med Lethed frem og gjør disse Egne tilgængelige, beboelige, nyttige.

Tænk paa Banerne igjennem øde, tause Hedeegne, over ørkenagtigt Terrain, ind i Alperne, over disses Bjergpas og ind igjennem indtil 15 km lange Tunneler, ja selv op paa Bjergtoppene ved Hjælp af Tandhjul og Tandstand. Hvor før kun kraftige, dristige og særdeles øvede Mennesker formaaede at arbejde sig klattrende op, derop drager i vore Dage med Bjergbanerne let og bekvemt selv bedagede, svagelige Folk, og de nyder da omtrent den samme Herlighed, som ellers tidligere kun Ungdom, Kraft og Energi formaaede at tilkæmpe sig. Eksempelvis: Da de gamle ved Vestnorges Fjorde for første Gang og i fuldt nutidssvarende Tog kjørte ad Bergensbanen op over Højfjeldet, igjennem

Digitized by Google

Gravehalstunnelen, Rejnungafjeldene, ind over Vidderne mellem Hallingskarvet og Hardangerjøkelen, da stod Begejstringens Taarer dem i Øjnene, da tog de i Ærbødighed Hatten af for den afdøde Ingeniør *Lekves* Bautasten ved Højfjeldsstation Finse, den Ingeniør, der havde bygget vel nok den vanskeligste Strækning af Højfjeldsbanen. Husk, denne Bane ligger paa samme Tid saa langt mod Nord og saa højt oppe i ensom Fjeldnatur, at den ret beset og berettiget kan benævnes Europas højestliggende Bane. Den gjennemskærer Egne, der har 9 Maaneder Vinter, og hvor man, for at kunne bygge Banen, maatte begynde med at bygge Vej og Sti til Fremførsel af Mennesker og Materiel samt rejse Boliger for saavel Ingeniørerne, Arbejderne som Lægerne m. fl.

I vore Dage er det muliggjort — ganske vist kun ved Brugen af I & II Kl. Befordringsbillet — at rejse fra Kjøbenhavn til Rom paa ca. 46 Timer og tilmed er det kun en Gang undervejs nødvendigt at skifte Befordring nemlig i Berlin, hvor man maa fra Stettiner-Banegaard med Bil til Anhalter-Banegaard.

Ligeledes kan man rejse fra Kjøbenhavn til Paris paa ca. 26 Timer og kun have nødig een Gang at skifte Vogn tilmed paa samme Banegaard, nemlig Hamborg ny Hovedbanegaard, hvis man rejser paa I eller II Kl.; rejser man paa III Kl., maa man yderligere skifte ved Masnedø-Overfarten.

Paa ca. 30 Timer rejser man i samme Vogn I eller II Kl. fra Hamborg via Frankfurt—Basel—St. Gotthard—Milano—Géneva til Ventimiglia, Grændsestationen mellem Italien og Frankrig ved Middelhavets skønne Rivierakyst. Man rejser i Tog, der medfører om Dagen Salon-Spisevogn og om Natten Sovevogne, om man har Raad at benytte saadanne.

Selv de fleste af Nutidens hurtigste Tog medtager Rejsende paa billigste (III) Klasse, og Vognene ere byggede efter vor Tids Fordringer til Bekvemmelighed; i Tyskland har disse Rejsende gratis Adgang til Spisevogne, og man paatænker dèr som i Norge, Sverige, Rusland m. fl. at indføre ogsaa Sovevogne for III Kl· Rejsende.

Foruden at være i Stand til at foretage lange Rejser indenfor kort Tid, kan man ogsaa i vore Dage rejse uanet billigt.

For at klarlægge, paapege samt muliggøre saadanne Rejser, saavel lange som korte, saavel i Indland som i Udland, er det, at jeg, fra 1ste Januar 1913 regnet, har stiftet „*Fabricius' Rejse-Klub Danmark*“ og givet denne et saa demokratisk Medlemsgebyr som 3 Kr. pr. Kalenderaar. Paa et Punkt er denne Klub (Forening) vel nok forskjellig fra andre Foreninger nemlig derved, at jeg leder den *absolutistisk*, idet den hverken har Generalforsamling, Love eller af Medlemmerne valgt Bestyrelse, men dette finder jeg og Mange med mig saavel berettiget som forstandigt, da jeg for det første nedlægger mine indhøstede 20 Aars Special-Erfaringer i Klubben og for det andet er Statstjener i Rejse-Specialet.

Klubbens Formaal er:

1) ved Klub-Sammenkomster at fremdrage i Ord og Billeder Egne, hvortil der bør rejses, at samle Klub-Medlemmerne til et fornøjeligt og indholdsrigt Samvær, hvorunder der tillige kan blive Lejlighed til at finde Rejseselskab for den, der ellers er henvist til at rejse alene,
2) at bygge en Hjælp og en Beskyttelse for Klub-Medlemmer, der agter sig paa eller befinder sig paa Rejser,
3) at medvirke til, at Rejsesagen bliver en Nationalsag, en Kultursag og en Samfundssag.

Klubben virker derfor ud fra følgende Motto:

„*Kender Du Danmark*“, „*Kunsten at rejse billigt (forstandigt)*“ og (ved et Sammenhold mellem Medlemmerne): „*Hjælp til Selvhjælp*“.

Jeg skal herefter gaa over til Omtale af og Udkast til bestemte Rejser under Overskriften:

Hvorhen og hvorledes!?

I.

HAMBORG OG BERLIN.

Vort sydlige Udlands Hoved-Indgangsdøre fra Nord er *Hamborg* og *Berlin*. Der igjennem gaar Vejen til alle Lande Syd over, thi fra dem udstraaler alle de bedste Rejseforbindelser igjennem Tyskland til Alverdens Kanter. Derfor ligger vor Vej altid, eller saa godt som altid, via Hamborg eller Berlin, naar vi agter at foretage Rejser i Egne Syd for Danmark, og derfor er det ganske naturligt, at vort første Rejsebesøg gjælder disse

Digitized by Google

to mægtige Byer, saa meget mere som de tillige giver os en tydelig Besked om det, der lever og rører sig, det der findes i den Verden, der ligger paa den anden Side af disse to hinanden vidt forskellige Byer. Vice versa kommer al Trafik Syd fra til os igjennem Hamborg og Berlin.

Hamborg er den store *Verdenshandelsstad*, den stærkt befarede *Havnestad*.

Berlin er og bærer ogsaa fuldt ud Præget af at være det mægtige tyske Riges *Hovedstad*, *Kejserstaden*.

Til og fra Hamborg har Danmark, jeg fristes til at sige Skandinavien, følgende Hoved-Rejseveje:

via Vamdrup, via Korsør—Kiel, via Gjedser—Warnemünde og ad Aare via Rødby—Femern-Ruten samt den direkte Dampskibslinie Kjøbenhavn—Lübeck.

Dernæst: Søvejen op ad Elben (fra Esbjerg), Ruten via Ribe—Vedsted—Marskbanen, Damperlinien, Bagenkop—Kiel samt i Sommertiden Damperforbindelserne Assens—Aarøsund—Haderslev og Faaborg—Sønderborg—Flensborg.

Mest trafikeret af disse Rejseveje er Vamdrup-Ruten, Korsør—Kiel-Ruten og Gjedser—Warnemünde-Ruten, ad hvilke vi pr. Døgn har 2 gode Forbindelser i hver Retning, en Dag- og en Natforbindelse. Vamdrup-Ruten har desuden 2 Dag- og 2 Natruter.

Alle Forbindelserne er brugbare for Rejsende paa III Kl. og særlig gode for Rejsende paa I og II Kl.

Paa Korsør—Kiel-Ruten anbefales det Rejsende i Natforbindelsen med III Kl. Billet at tage I Kahyts Plads ved Tilkjøbsbillet eller forud indrette Billetten for Skibet til I Kahyt, da kun Damperen „Freja“ egner sig for Rejsende paa II Plads (II Kahyt) og den sejler højest hver anden Nat. Vamdrup-Ruten og Gjedser—Warnemünde-Ruten har gjennemgaaende Vogne og Sovevogne; se herom i Statsbanernes Køreplan Hæfte I; foruden til denne henvises til Fabers Rejseliste, navnlig vedrørende Skibsforbindelserne.

Marskbanen frembyder ud over Marskegne ikke noget særligt interessant. Heller ikke Assens—Aarøsund—Haderslev frister i høj Grad; derimod er Faaborg—Sønderborg—Flensborg særdeles interessant, navnlig gjælder dette Sejladsen ved begge Liniens Ender. Det er meget at anbefale for den, der kan indrette sig efter dens Forbindelsestider, at benytte denne Rejsevej, og den fortjener saavel bedre Forbindelser som mere Benyttelse.

Endelig er der Linien Bagenkop—Kiel. Om den er der at sige, at Langeland er et skønt og interessant Land at passere, og at Sejltiden er kun godt 3 Timer.

Til Berlin har man de for Hamborg gjældende Rejseveje som mere eller mindre direkte. Som Hovedruter har Jylland og tildels Fyn Vejen over Vamdrup, medens Sjælland, Falster, Lolland samt omliggende Øer har Gjedser—Warnemünde som korteste og bedste Rejsevej. Desuden maa nævnes Kjøbenhavns udmærkede Damperforbindelse til Stettin med dertil sluttende Bane til Berlin. Endelig har vi jo Rejseruten over Malmö—Trelleborg—Sassnitz til Berlin med de store svenske Færger, der paa 4 Timer gaar over Østersøen og medfører udmærkede I, II og III Klasses Vogne i direkte Løb mellem Stockholm & Kristiania og Berlin samt Sovevogne i Nattogene. Linien har 2 Forbindelser i hver Retning.

Igennem Hertugdømmerne kommer man pr. Bane først til Altona Hovedbanegaard (en bekvem Station med Spor i Gadens Niveau). Derfra fører en Forbindelsesbane med 4 Skinnepar (2 for Nær- og 2 for Fjerntrafik) til Hamborg ny Hovedstation; der er 3 Mellemstationer: *Holsteinstrasse*, *Sternschanze* og *Dammthor*. Den sidstnævnte ligger bekvemt for et Ophold i Hamborg. Togene til og fra Berlin føres til event. fra Altona Hovedbanegaarden ad Forbindelsesbanen.

Til Hamborg over Gjedser—Warnemünde Forbindelsen føres Togene via Rostock—Kleinen—Lübeck til Hamborg ny Hovedbanegaard.

Den, der vælger Korsør—Kiel Linien og har god Tid samt rejser ved Sommer, anbefales det fra Kiel at lægge Ruten via Lübeck til Hamborg saavel for at passere det holstenske Schweiz ved Pløn og Gremsmühlen som selve Lübeck, da navnlig hvis der kan blive Tid til Ophold de nævnte Steder.

Fra Hamborg og for den Sags Skyld ogsaa Lübeck føres Togene til Berlin til Lehrter-Bahnhof, medens Togene fra Warnemünde, Sassnitz og Stettin løbe til Stettiner-Bahnhof i Berlin. Mellem Hamborg og Berlin har man nogle af de hurtigste Tog i Europa (Banelinien er næsten plan og lige), et Par af disse i hver Retning medfører ikke

Digitized by Google

III Klasse Vogne, nemlig fra Altona H., Middagstoget 12^{14} og Eftermiddagstoget 5^{54} samt fra Berlin Eftermiddagstogene 5^{25} og 8^{35}. Alle Eksprestogene er moderne D-Tog (Durchgangs-Züge med Sidegang i Vognene og dækkede Overgange fra Vogn til Vogn), de medføre Spisevogne, hvortil III Kl.-Rejsende ogsaa har Adgang. Et Nattog har Sovevogn. Rejsevejen mellem Hamborg og Berlin er uden særlig Interesse.

Ingen af Rejsevejene til Berlin passerer naturskønne Egne, det skulde da være Sassnitz-Rutens Rügenspartier.

Jeg skal ikke komme ind paa nogen Beskrivelse af Hamborg og Berlin, men henvise til de eksisterende Rejsebøger om disse, thi her er ikke Plads for eller Pladsen for saa meget Stof. Mest udtømmende er vel nok *Bædekers Rejsebøger*, men de er ogsaa de dyreste; at anbefale er *Griebens Rejseführer*, der er klare, kortfattede og billige. Af H. Hagerup forefindes paa Dansk gode Rejsebøger om: Haderslev og Omegn, Flensborg og Omegn, Sønderjylland samt Berlin.

Af Togplaner kan anbefales fornævnte *Statsbanernes Hæfte I* til 15 Øre, men beklageligvis mangler i det Togene Berlin—Hamborg og vice versa; man faar spørge sig frem; mest udtømmende er *Hendschel's Telegraph*, den lille Udgave, Pris 1 Mk., eller de smaa tyske Togplaner à 50 Pf. af *König*, *Møser* osv., der købes paa enhver tysk Station.

Rejseomkostningerne falder i 2 Dele. Den Ene er Billet-Udgiften, den Anden er Logi, Forplejning og Entréer & Smaaindkøb.

For den, der rejser Turen første Gang, anbefales det ubetinget at benytte et sammensat Billethæfte (Rundrejsebillet); derved er Befordringsudgiften besørget før Udrejsen og den Rejsende fritages for at medføre udenlandsk Mønt til Indkøb af Befordringsbilletter. Oplysning om Billetterne faar man forøvrigt paa saa godt som enhver Banegaard i Danmark, saavel Statsbane- som Privatbane-Station.

Man rejser i Tyskland udmærket i Hurtigtog paa III Kl., thi dernede har man saavel det billigere Persontog som ogsaa IV Klasse (godt halv III Kl. Pris). For at nævne et Eksempel paa en *Rundrejsebilletpris* skal jeg notere, at en saadan for *60 Dage* gyldig og til

Rute: Kjøbenhavn — Korsør — Kiel — Hamborg — Berlin — Warnemünde — Gjedser — Kjøbenhavn
koster I Kl. 80 Kr. 78 Øre, II Kl. 56 Kr. 73 Øre, III Kl. 35 Kr. 48 Øre;

Rute: Aarhus — Vamdrup — Hamborg — Berlin — Gjedser — Kjøbenhavn — Kalundborg — Aarhus
koster I Kl. 96 Kr. 48 Øre, II Kl. 63 Kr. 83 Øre, III Kl. 40 Kr. 79 Øre;

Rute: Kjøbenhavn Damper Lübek, Bane Hamborg — Berlin — Stettin Damper Kjøbenhavn
koster I Kl. 63 Kr. 33 Øre, II Kl. 49 Kr. 93 Øre, III Kl. 31 Kr. 62 Øre.

Med Hensyn til Opholdet i Hamborg og i Berlin skal jeg, for dem der ønsker at bo billigt og dog godt, pege paa Missions-Hotellerne, de saakaldte *Christliches Hospiz*. I Hamborg er der af saadanne et særligt at anbefale, liggende i Gaden Esplenade Nr. 11, tæt ved Dammthor Station. Hotellets Bagside i Fehlandstrasse hedder *Kelnerheim* og er efter Prisen udmærket og billigere end Hovedhotellet.

For Bedrestillede anbefales *Hotel Hamburger Hof* ved Alsteren, „Jungfernstieg", dansktalende og særdeles flink Vært, samt *Hotel Moltke* og *Hotel Schadendorf* tæt ved Hamborg Hovedbanegaard. I Altona Hotel Kajser Hof ved Hovedbanegaarden samt det billige B. Petersens Privat-Hotel.

I Berlin kan man praktisk søge Oplysning hos de danske Statsbaners *Bureau Norden* Unter den Linden. Et udmærket Hotel *Minerva* ligger omtrent lige over for.

Udover til Billetterne kan man som Gjennemsnit beregne pr. Dag:

for Rejsende paa I og II Kl. Billet 10—15 Kr.
— „ III Kl. — 5— 7 „

Husk i Hamborg at aflægge Hagenbeks Dyrepark et Besøg og se ogsaa den ny Elb-Tunnel.

Iøvrigt afhænger det af Aarstid og Interesser, hvad man bør se, og derfor skal jeg ikke her komme ind paa disse Spørgsmaal.

Digitized by Google

CARL JACOBSEN

Af Carl Brummer.

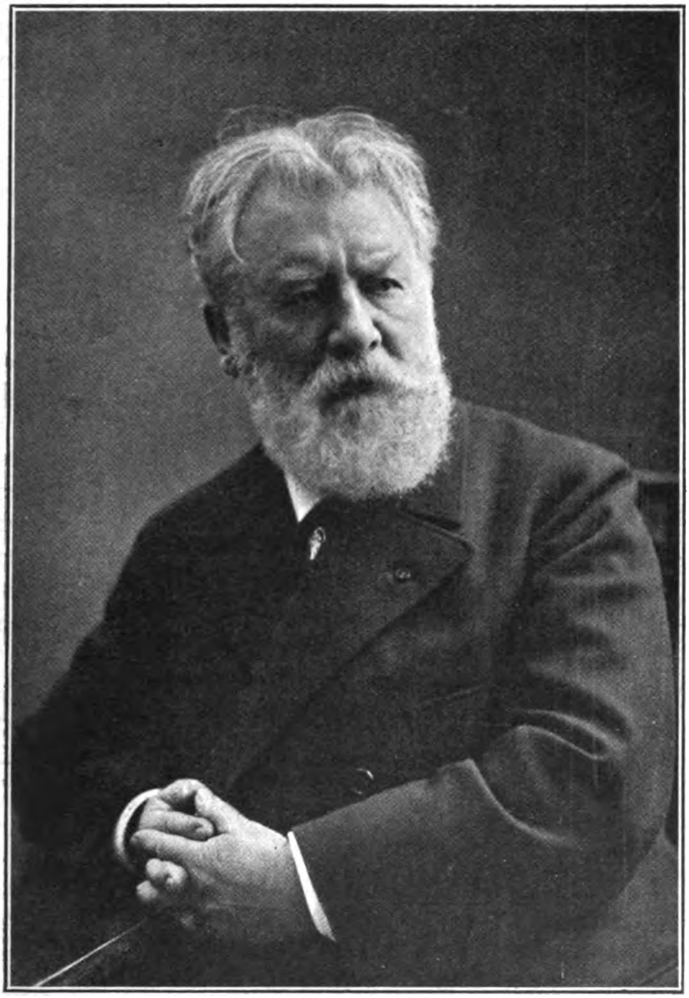

Et af de sidste Portrætter at Carl Jacobsen.

Siden Thorvaldsen er der vel næppe nogen Privatmands Død, der har gjort et saa stærkt Indtryk som Carl Jacobsens og bleven følt af Nationen som en dyb og oprigtig Sorg.

Saa mægtigt fyldte hans Personlighed i det danske Samfund, at der ved hans Bortgang føltes en Tomhed og et Savn, og paa de Omraader, hvor han satte sit Stempel, vil han næppe blive erstattet; han var et Unikum i sit Lands Historie.

Mærkeligt nok at en Mand med en Herskerkarakter saa kraftig og ubøjelig som hans, vandt en saa enestaaende Popularitet. Han stræbte ikke efter den, han leflede ikke; stolt og selvbevidst gik han sine egne Veje, havde sine egne Maal, og dem forfulgte han indtil han naaede dem.

Stødte han paa Modstand, bøjede han aldrig af, thi han troede fuldt og fast paa, at det han vilde, var det rette. Det var ikke egoistiske Formaal, han forfulgte, han vilde tjene sin Nations Vel; men den havde at bøje sig for hans Villie.

Denne Følelse hos ham selv, at det var ideelle Formaal, han stræbte efter og ingen smaalig Forfængelighed, der ledte ham, gav ham et mægtigt, moralsk Rygstød, dette i Forbindelse med den positive Magt: de rige Midler hvorover han raadede til Fremme for sine Maal, hans voldsomme Villiekraft, samt den Charme, der kunde være over hans Personlighed, gjorde, at han saa at sige altid vandt Støtte for sine Planer og fik dem gennemførte.

I over en Menneskealder har Brygger Jacobsen været Landets mest omtalte

Digitized by Google

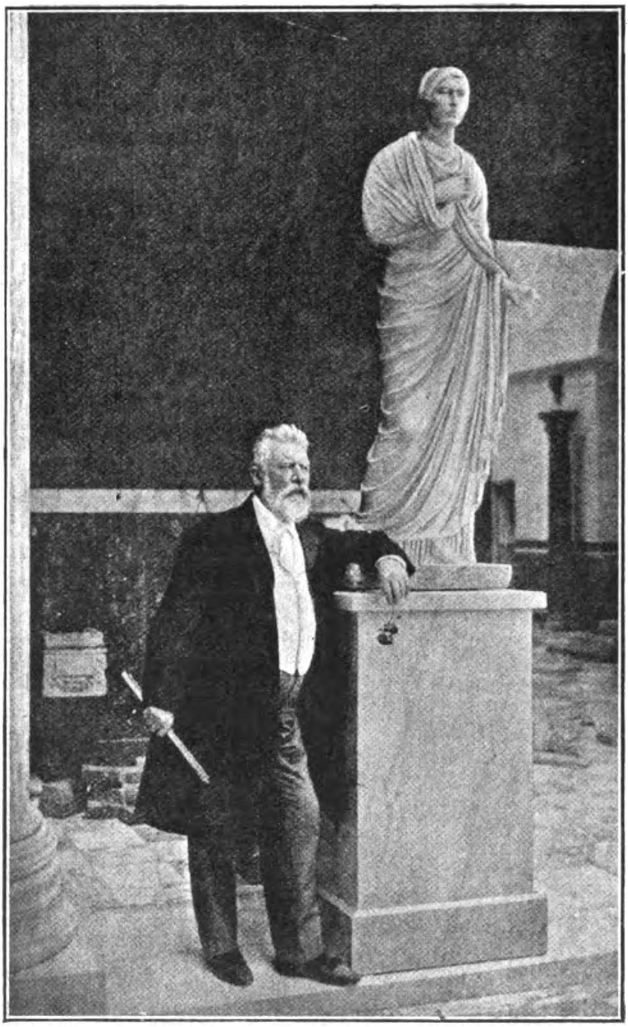

Garl Jacobsen i Glyptotheket.

Sammenkomst pludselig angreb de tilstedeværende Ministre, fordi deres Parti, efter hans Mening, af partipolitiske Hensyn havde hindret Broens Gennemførelse. Han følte den mest afgjorte Foragt for den Partipolitik, der ikke i første Række tog Hensyn til Landets Vel. Ogsaa Femernruten interesserede han sig for. Man vil erindre, hvorledes han lig Cato endte sin Tale med at minde om, hvad der laa ham paa Hjerte, f. Ex. „læg Skærver om Jernbanesvellerne“ eller „Raahedsmonumentet“ i Kongens Have bør fjernes; men det faldt ham ikke ind, at ved at sætte Hjortegruppen ved Siden at Hørupsmonumentet afkræftede han sin egen Dom.

Disse Meteorer, som Brygger Jacobsen saa pludseligt og uventet kunde udslynge, djærvt og friskt, altid kraftigt og ofte rammende, bidroge sikkert i høj Grad til at øge hans Popularitet, thi mange mente maaske det samme, men kun han vovede at sige det. Og man følte, at der bag Ordene stod en Mand.

Mand. Det var ikke alene hans mægtige Virksomhed som Leder af Carlsbergbryggerierne og hans omfattende kunstneriske Interesser, der beskæftigede hans Tanker, nej! han interesserede sig for alt det nye, der kom frem i Tiden, og for alt hvad han mente, der kunde gavne hans Land.

Man vil erindre, hvorledes han interesserede sig for Metersystemets Indførelse, for Broen mellem Masnedø og Orehoved, og hvorledes han engang ved en festlig

Brygger Jacobsen var en enthusiastisk Beundrer af Kunsten i alle dens Former: Arkitektur, Sculptur, Musik, Skuespilkunst og Balletten; Malerkunsten var den, der mindst interesserede ham. Men det var en Forelskets Beundring, han nærede for Kunsten, hvilket hindrede ham i kritisk at vurdere den. Med Hensyn til den moderne Sculptur var det særlig den franske der havde hans Hjerte, de Opgaver,

Digitized by Google

han stillede den moderne danske Sculptur, var faa i Sammenligning med hvad han erhvervede af fremmed Kunst, han troede ikke paa dens Evner, men mente, at den skulde blive paavirket til nyt Liv ved Studiet af moderne fransk Kunst. Heri tog han dog sikkert Fejl; har den moderne danske Sculptur ikke store Resultater at opvise, skyldes det sikkert mere Mangel paa Opgaver end bristende Evner. Hvad mon der var bleven af Thorvaldsens rige Evner, hvis han var bleven herhjemme og ikke havde levet i Datidens Kunstcenter Rom. Hvor ofte har man ikke set i Kunstens Historie, at de store Opgaver netop har vakt de slumrende Evner tillive. Den Tanke, at der muligvis kunde udvikles en særlig dansk Sculptur, er sikkert ikke faldet Carl Jacobsen ind. Derimod har han indlagt sig stor Fortjeneste ved den udmærkede Samling, han har erhvervet af ældre, dansk Sculptur fra Tiden efter Thorvaldsen, hvor f. Ex. gamle Bissen, Freund og Jerichau er rigt repræsenteret.

Men det, der særlig giver Glyptotheket sin høje Rang som Museum, saa at det i Kvalitet staar paa Højde med de bedste i Europa, er dets antike Samling, den ægyptiske, græske, etruskiske og den romerske.

Ved at skænke sit Fædreland disse rige Kulturskatte har *Carl Jacobsen* erhvervet sig en fremskudt Plads i dets Historie, og den danske Nation vil med Taknemmelighed bevare Mindet om ham til fjerne Tider.

Digitized by Google

DET FRANSKE DIPLOMATI OG NORDENS NEVTRALITET VED KRIMKRIGENS UDBRUD 1854

Af EDMOND BAPST,
Frankrigs Minister ved det danske Hof.

I Efteraaret 1913 har den Minister ved det danske Hof *M. Edmond Bapst* hos Ch. Delagrave i Paris udgivet et Værk under Titlen „*Les Origines de la Guerre de Crimée. La France et la Russie de 1848 à 1854*". Som Titlen viser, giver dette Værk en Fremstilling af de diplomatiske Forhandlinger og den storpolitiske Udvikling, der førte til Krigen mellem Vestmagterne og Rusland. Forfatteren har for Tiden under Udarbejdelse en Fortsættelse af dette Arbejde: „*La diplomatie française pendant la Guerre de Crimée*".

Nedenstaaende Afhandling er et Uddrag af M. Bapst's nye Værk og gengives her i Oversættelse efter Forfatterens Manuskript.

Fra det Øjeblik, da Krigen mellem Rusland og Europas to store vestlige Magter, Frankrig og England, var bleven uundgaaelig, maatte det blive af afgørende Betydning for hver enkelt af de stridende Parter at opnaa Støtte hos de Magter, som beherskede Strædeme, der fører til Østersøen. Hvis alle disse Stræder lukkedes, vilde nemlig Frankrig og England gaa glip af Muligheden for at angribe Rusland paa de Kyster, som de ansaa for at være særlig saarbare. Rusland derimod vilde i dette Tilfælde blive befriet for en Række alvorlige Bekymringer og opnaa den Fordel at kunne anvende andre Steder de Tropper, som var bestemte til at forsvare dets Østersø-Kyster.

Skønt Kong Frederik VII af Danmark personlig var ret gunstig stemt overfor Frankrig, stillede den danske offentlige Mening sig snarest paa Ruslands Side, og denne Opfattelse deltes af Ministrene. Derimod var i de forenede Kongeriger, Sverige og Norge, Uviljen mod Rusland og Sympatien for de to Vestmagter ubetinget fremherskende. Hverken Danmark eller Sverige og Norge ansaa sig imidlertid for stærke nok til aabenlyst at tage Parti for den ene eller den anden Part i den ventede Krig. København havde ikke glemt de Bombardementer, hvormed England i 1801 og 1807 havde straffet Danmark paa Grund af dets Utilbøjelighed til at slutte sig til England mod Frankrig. Sverige og Norge var paa det rene med, at selv om de forbundne Vestmagts-Flaader i Sommertiden vilde være i Stand til at beskytte Halvøen mod et russisk Angreb, vilde en saadan Bistand være unyttig, naar ved Vintertid Isen blokerede Kysterne, og Russerne vilde da i hvert Fald i Finmarken og Lapland kunne tage en dyr Hævn over de Tjenester, der maatte være bleven vist den engelsk-franske Sag. Saa snart de danske og svensk-norske Regeringer var bleven paa det rene med, at Krigen hvert Øjeblik kunde udbryde, satte de sig derfor ogsaa i Forbindelse med hverandre for at komme til Enighed om de Foranstaltninger, der vilde være at træffe for at bringe deres Territorier udenfor Krigsfare.

Næppe havde den russiske Regering faaet Underretning om disse Raadslagninger, førend den lod forstaa saavel i København som i Stockholm, at den ønskede Sundets og de to Bælters fuldstændige Lukning for alle Krigsskibe. Dette vilde, sagde den, være den bedste Maade, hvorpaa de danske og svenske Farvande kunde beskyttes mod alle truende Eventualiteter. De skandinaviske Magter var imidlertid utilbøjelige til at tage en saa radikal Beslutning. — Danmark fordi det frygtede at paadrage sig Englands Uvilje, Sverige-Norge fordi de ikke vilde yde Rusland en saa afgørende Støtte. De nordiske Konge-

Digitized by Google

riger foretrak derfor at holde sig til „en stræng Nevtralitet, grundet paa Loyalitet, Upartiskhed og Respekt for alle Magters Rettigheder“.

I sit Skrift om „Det skandinaviske Nevtralitets-System under Krimkrigen“ har Hr. *Fred. Bajer* i alle Enkeltheder gjort rede for de Regler, hvorom den danske og svensk-norske Regering efter nogle Ugers Drøftelse opnaaede Enighed, og som de besluttede at forelægge samtlige Regeringer i Evropa og Amerika, hvormed de stod i diplomatisk Forbindelse, til Billigelse. Disse Regler kan sammenfattes saaledes:

De to (tre) skandinaviske Magter afholder sig fra al middelbar eller umiddelbar Deltagelse i Fjendtlighederne.

Samtlige befæstede Havne vil være lukkede for de krigsførende Magters Krigsskibe — nemlig for Danmarks Vedkommende Kristiansø ved Bornholm, for Sveriges og Norges Vedkommende Havnene Stockholm, Karlskrona, Karlsten, Kristiania, Horten og Slitø paa Øen Gotland. Alle andre Havne saa vel som Søterritorierne vil være frit aabne for de krigsførende Magters Handels- og Krigsskibe, undtagen for saadanne Skibe, der er armerede som Kapere. Det tillades disse Skibe at forsyne sig med alt, hvad de har Brug for, med Undtagelse af saadanne Artikler, der betegnes som Krigskontrabande. Derimod forbyder de skandinaviske Magter Prisers Adgang, end sige Salget af Priser i deres Havne. Samtidig kræver de fuld Sikkerhed og alle Begunstigelser for deres Handelsskibe, som begiver sig til de krigsførende Lande og det samme Krav opstilles for Ladninger, tilhørende deres Undersaatter, og som findes ombord paa Skibe, der tilhører de krigsførende Magter, naar vel at mærke disse Skibe ikke bryder eller søger at bryde en effektiv Blokade.

De danske og svensk-norske Regeringer afsendte i Slutningen af December 1853 til deres Repræsentanter i Udlandet Ordre til at meddele denne Erklæring til samtlige Regeringer, hvormed de stod i diplomatisk Forbindelse, og udtrykte samtidig Haabet om, at disse almindelige Nevtralitets-Principer vilde blive anerkendte som „overensstemmende med Folkeretten“. Den danske Minister i Paris, Grev *L. E. Moltke*, overrakte den 31. December Udenrigsministeren, *Drouyn de Lhuys*, den paagældende Note baade paa egne og paa sin Kollega, den svensk-norske Minister, Grev *Løwenhjelms* Vegne. Den svensk-norske Minister havde den nævnte Dag ledsaget Grev Moltke til Udenrigsministeriet, men blev i Forværelset overfaldet af et pludseligt Ildebefindende, som tvang ham til hurtigst muligt at køre hjem. Hr. Drouyn de Lhuys syntes ikke videre om de Ændringer i den traditionelle Nevtralitets Opfattelse, som blev ham forelagt. Da han havde hørt Grev Molktes Oplæsning og Udtalelser, ytrede han stærk Misfornøjelse med Notens Bestemmelser vedrørende Kaperskibene og dens Forbud imod i de nevtrale Havne at sælge Priser, tagne fra Fjenden. Han kritiserede ligeledes de nordiske Regeringers Vægring ved at forsyne de krigsførende Magter med Artikler, der betegnedes som Krigskontrabande, d. v. s. Vaaben og Ammunition. „Dette er en Overdrivelse af Nevtraliteten“ (*c'est là un excès de neutralité!*), udbrød han. Grev Moltke svarede imidlertid herpaa med den rigtige Bemærkning, at hvis alle Sømagter sluttede sig til den skandinaviske Nevtralitets-Erklærings Bestemmelser paa dette Punkt, saa vilde Rusland sikkert komme til at lide betydeligt mere derunder end Frankrig og England. Hr. Drouyn de Lhuys trak sig derefter noget tilbage fra sit Standpunkt og udtalte, at hans Ord kun skulde opfattes som tilfældige Bemærkninger i en Samtale, og at det hele Spørgsmaal iøvrigt vilde være at drøfte i et af Kejser *Napoleon* præsideret Statsraad, hvorefter der vilde blive udarbejdet et officielt Svar.

I den nærmest følgende Tid erfarede Hr.

Digitized by Google

Drouyn de Lhuys, at Belgien, Prøjssen og Østerrig uden Betingelser havde billiget de af de skandinaviske Magter opstillede Nevtralitets-Regler, og samtidig fik han Underretning om, at den engelske Statssekretær, Lord *Clarendon*, ikke havde givet de danske og svensk-norske Repræsentanters Meddelelser nogen uvenlig Modtagelse. Ganske vist havde Lord Clarendon ikke syntes synderlig om de Garantier, som de skandinaviske Magter havde krævet for nevtrale Skibsladninger, men i Modsætning til Hr. Drouyn de Lhuys havde han udtalt sin fulde Tilslutning til Bestemmelserne om Kaperskibenes Behandling. „Anvendelsen af Kapere" — havde han ytret — „er barbarisk, og jeg haaber, at ingen Magt fremtidig vil begaa en saa afskyelig Handling".

Da Hr. Drouyn de Lhuys saaledes blev paa det rene med, at hans Opfattelse af de krigsførende Magters Rettigheder ikke fandt Tilslutning hos en Række af Evropas betydeligste Regeringer, opfordrede han Kejser Napoleon til at billige det Nevtralitets-System, de skandinaviske Magter havde opstillet. Kejseren, der paa det paagældende Tidspunkt nærede stor Tillid til sin Minister, bemyndigede ham til at underrette Kabinetterne i København og Stockholm om den franske Regerings Tilslutning, og dette skete den 12. Januar. Den engelske Regering gav under 20. Januar sin Tilslutning i samme anerkendende Form som den franske.

Skønt Rusland følte sig en Smule skuffet i sine Forhaabninger, lod det sig dog forholdsvis let stille tilfreds med de af Danmark opstillede Nevtralitets-Betingelser. Derimod ydede det overfor Sverige-Norge en betydelig Modstand. Den russiske Regering forlangte, at alle svenske Havne i Østersøen uden Undtagelse skulde lukkes for de krigsførende Magters Skibe, og det varede mere end to Maaneder, inden den opgav dette Krav. Hr. Fred. Bajer meddeler, at det var en Betragtning, som blev fremført af det danske Diplomati, der bevægede den russiske Regering til at give efter. Den danske Minister i Petersborg, Baron *Plessen*, udtalte efter sin Regerings Ordre, at, „hvis efter et ugunstigt Svar fra Ruslands Side paa den svensk-norske Nevtralitets-Erklæring, Vestmagterne skulde blive tilbøjelige til at ændre de Svar, som de allerede havde afgivet i Stockholm, og som var identisk med dem, Vestmagterne havde afgivet i Kjøbenhavn, saa vilde det være at frygte, at ogsaa den Stilling, der ved alle interesserede Magters ensstemmige Billigelse var skabt Danmark, kunde komme til at undergaa Ændringer". Det maa synes tvivlsomt, om denne Betragtning virkelig har udøvet nogen synderlig Indflydelse paa Kejser *Nikolajs* Afgørelse. Snarere skyldes denne en direkte Henvendelse fra Kong *Oscar* til Kejseren. Men Kabinettet i København tog ikke fejl, naar det frygtede, at de russiske Krav kunde tjene England og Frankrig som Paaskud til delvis at tage deres nylig givne Tilslutning til det danske Nevtralitets-System tilbage.

Den 9. Februar, d. v. s. kun to Dage efter at det danske Kabinet havde sendt Baron Plessen de Instruktioner, hvori de omtalte Betænkeligheder var udtalt, meddelte den engelske Statssekretær den danske Minister i London, General *Oxholm*, at England stod i Begreb med i København at forlange Sundets Lukning. England var kommen paa det rene med, at de russiske Krigsskibe havde et ringere Dybgaaende end de store engelske og franske Skibe, saaledes at Russerne var i Stand til at befare dette Stræde, medens de forbundne Magter ikke kunde gøre Brug af det. General Oxholm gjorde alvorlige Indvendinger mod denne Tanke og betegnede den som usandsynlig; iøvrigt gjorde han opmærksom paa, at Københavns Havn ganske vist ikke var utrykkelig nævnt i Nevtralitets-Erklæringen, men i Henhold til gamle Politireglementer var Adgangen til den forbudt for Krigsskibe — og man kunde billigvis

Digitized by Google

ikke kræve yderligere Forbud; Danmark ejede ikke ved Sundet Forter, som kunde lukke Gennemfarten i dette Stræde. Da Lord Clarendon syntes tilfreds med disse Bemærkninger, troede General Oxholm, at den engelske Regering ikke vilde insistere yderligere. Heri tog han imidlertid fejl.

En særlig Kurer bragte den 13. Februar Englands Minister i København, *Buchanan*, Befaling til at forlange „som den rimeligste og bedste Bestemmelse, at intet Skib, tilhørende den ene eller den anden af de krigsførende Magter og bærende Krigsflag, i Krigstilfælde skulde have Adgang til det Indre af Sundet". Den samme Kurer bragte Frankrigs Minister, *Dotézac*, en Depesche, hvori Hr. Drouyn de Lhuys opfordrede ham til „at gøre alt hvad der var ham muligt, for at bestemme den danske Regering til at foretage den af Lord Clarendon foreslaaede Foranstaltning".

Den engelske Regering havde ganske rigtig i Paris udtalt Bekymring for, at Sundet. hvis det forblev aabent, vilde falde i Russernes ubetingede Magt, og at disse saa vilde sætte sig fast paa et eller flere Punkter paa Kysterne, hvorfra deres lette Skibe virkningsfuldt vilde kunne hindre de allierede Flaaders Bevægelser. Denne Frygt var indbildt. De allierede benyttede sig snart i udstrakt Maalestok af Havnene ved Helsingør og Køge og erfarede da, at det kun er paa en ringe Strækning — omtrent paa Højde med Øerne Amager og Saltholm — at Sundet ikke er farbart for dybtgaaende Skibe. Men i Paris, hvor man lagde Vægt paa at behage England, havde man ikke taget i Betænkning „fuldstændig at billige dets Synspunkter". Imidlertid havde Hr. Drouyn de Lhuys søgt at begrunde den Henvendelse, som han samtykkede i at rette til København, med Argumenter, der var mindre aabenlyst egoistiske, end dem England havde fremført. Han skrev til Hr. Dotézac følgende: „Meddel ikke den virkelige Grund, som foranlediger os til at ønske Sundets Lukning. Det synes mig, at et af de Motiver, der kunde fremføres, kunde være den Fordel, Kongen af Danmark vilde have af at fjærne fra sin Hovedstad al Udsigt til Sammenstød og følgelig at spare en Del af de bekostelige Foranstaltninger, han tager for at dække Sjælland. Ligeledes vil den Søhandel, for hvilken Sundet er en Hovedvej, vinde større Frihed ved Udelukkelsen af de krigsførende Magters Krigsskibe".

Hvor sindrige disse Argumenter var, saa kunde de dog ikke skjule den Kendsgærning, at de to Vestmagter, i Modstrid med deres officielle Forsikringer, vilde prøve at skaffe sig strategiske Fordele og tvinge Danmark til at ændre Vilkaarerne for sin Nevtralitet. Fra Englands og Frankrigs Side var det overfor Danmark en nøjagtig Gentagelse af Russernes Forsøg overfor Sverige-Norge, og denne Optræden maatte i København forekomme saa meget mere overraskende, som Frankrig og England i høj Grad misbilligede Ruslands Henvendelser i Stockholm og netop paa det paagældende Tidspunkt bifaldt Danmarks Anstrengelser for at bringe dem til at strande. Det var desuden mærkeligt, at Vestmagterne i Spørgsmaalet om Sundets Lukning udelukkende henvendte sig til Danmark, skøndt den ene af Sundets Kyster var svensk. Derfor følte Frankrigs og Englands Ministre i København sig ogsaa ubehagelig berørte ved at skulle følge deres Instruktioner; formelt forelagde de Udenrigsminister *Bluhme* deres Regeringers Krav, og da denne Pligt var opfyldt, meddelte de Paris og London deres Betænkeligheder. I Paris forstod man meget vel, at det i København fremsatte Krav var ulogisk; det blev kun støttet for at vise England en Venlighed, og man var rede til at opgive det. I London derimod, hvor man alvorligt ængstedes for et russisk Overfald paa Sundets danske Kyst, viste Udenrigsministeren sig stædig; i Løbet af de følgende fjorten Dage vedblev han overfor

Digitized by Google

General Oxholm at forlange Snndets Lukning. Til sidst indsaa den britiske Regering imidlertid, at den havde Uret, og 26. Februar besluttede et overordentligt Kabinetsraad at opgive Kravet. Men den danske Regering maatte bekræfte og udvide det Forbud, der lukkede Københavns Havn for Krigsskibe.

Imidlertid var Udbruddet af Krigen mellem Rusland og de to Vestmagter blevet et Spørgsmaal om Dage, man kunde næsten sige om Timer, og Hr. Drouyn de Lhuys, som søgte til alle Sider at vinde de forbundne Vestmagter Støtte i Kampen mod Rusland, stræbte navnlig at bevæge de skandinaviske Stater til tydeligt at stille sig paa Frankrigs og Englands Side.

Det er forbavsende, at den franske Udenrigsminister gjorde Forsøg i denne Retning netop i Danmark. Thi selv om den danske Regering i Overensstemmelse med den offenlige Mening lagde Vægt paa ikke at paadrage sig Vestmagternes Uvilje, saa kan der ikke være Tvivl om, at dens Sympatier var paa russisk Side, fordi den i Tillid til Erindringerne fra Aarene 1848 og 1849 i Rusland saa sin paalideligste Forbundsfælle i det danske Monarkis Forsvar mod nye tyske Krav. I Paris bedømte man imidlertid den danske Nations og den danske Konges Opfattelse urigtigt. Kong Frederik VII, hvis Udtalelser undertiden var uovervejede, syntes at nære en vis Beundring for Napoleon III, og han fremsatte Tid til anden Bemærkninger om de Franskes Kejser, der henrykte den franske Minister, og som han meddelte Paris, hvor de fremkaldte mangen Illusion. Under Modtagelsen af det diplomatiske Korps den 1. Januar 1854 havde saaledes Kong Fredrrik VII i en bevæget Tone udtalt til Hr. Dotézac: „Jeg beder Dem, der kender mit Hjærte, skriv til Paris i hvor høj Grad jeg føler mig knyttet til Kejser Napoleon; alt, hvad De kan skrive i denne Retning, vil kun være ringere end Sandheden“. Den franske Regering ansaa sig derfor i Stand til at opnaa meget hos Kongen, og under Begivenhedernes hurtige Udvikling blev der snart Lejlighed til at stille Suverænens Hengivenhed paa Prøve.

Den 11. Marts afsejlede en engelsk Flaade fra Spithead; den havde Ordre til at overvaage Adgangen til Østersøen og — skønt Krigen endnu ikke var erklæret — hindre, om det skulde være med Vaabenmagt, ethvert Forsøg fra Ruslands Side paa at trænge ind i de danske Stræder. Den franske Eskadre var ifærd med at blive samlet i Brest og var endnu ikke i Stand til at stikke til Søs; imidlertid var det aftalt, at de Skibe, hvoraf den var sammensat, enkeltvis, efterhaanden som de blev udrustede, skulde forene sig med Admiral *Napiers* Flaade. De Fælles-Instruktioner, som blev givet de to Eskadrer, og om hvis Hovedindhold der blev givet den danske og den svensk-norske Regering Underretning, befalede dem at forsvare Danmarks og Sverige-Norges Kyster og Skibe mod ethvert Angreb fra Russernes Side.

I denne Anledning skrev Hr. Drouyn de Lhuys til Hr. Dotézac, at han vilde have at meddele Udenrigsminister Bluhme disse Fælles-Beslutninger. „Kabinettet i København“ — skrev Hr. Drouyn de Lhuys — „vil heri finde en ny Bevæggrund til at staa fast paa det Standpunkt, det har taget; det vil nu bedre end nogensinde kunne forstaa, at det ikke i noget som helst Tilfælde behøver at frygte nogen som helst ubehagelig Følge deraf, selv om Rusland skulde forsøge paa at vise sin Utilfredshed. Vi haaber altsaa, at vi fra Danmarks Side kan regne paa en loyal Nevtralitet, der iøvrigt, alt efter Omstændighedenne, ikke behøver at udelukke Vidnesbyrd om den nationale Sympati for den Sag, som Frankrig og England har besluttet at forsvare med utvivlsom Tilslutning fra hele Evropas offentlige Mening“.

Hvilke var nu disse Vidnesbyrd om Sympati, hvorom der efter Hr. Drouyn de Lhuys' Udtalelse aabenbart snart vilde blive stillet

Digitized by Google

Krav? Det er bekendt, at den franske Udenrigsminister i Marts 1854 haabede paa, at Østerrig i Løbet af kort Tid vilde tage Del i Krigen mod Rusland. I anden Halvdel af Marts var Østerrig begyndt Underhandlinger med Prøjssen om den Holdning, disse to Magter burde indtage overfor Russernes vedblivende Besættelse af Donau-Fyrstendømmerne. Hr. Drouyn de Lhuys gik ud fra at Udfaldet af disse Underhandlinger vilde blive Prøjssens Samtykke til Østerrigs væbnede Intervention i Donau-Fyrstendømmerne, og at Østerrig derefter vilde forlange et lignende Samtykke hos Forbundsdagen i Frankfurt. Ganske vist var flere af Tysklands Fyrster beslægtede med Ruslands Kejserfamilje, og disse vilde formodenlig rejse Vanskeligheder. For at fjærne denne Modstand havde Hr. Drouyn de Lhuys besluttet at søge Støtte hos Kongerne af Danmark og af Nederlandene, der begge havde Repræsentanter paa Forbundsdagen, den første som Hertug af Holsten og Lauenburg, den anden som Storhertug af Limburg og Luxemburg. Disse to Suveræners Stemme vil kunne have en Indflydelse paa Forbundsdagen, som kunde drage denne over i Østerrigs Kølvand. Derfor skrev Hr. Drouyn de Lhuys den 1. April til den franske Minister i København: „Vi haaber at kunne regne med, at Danmarks Tilslutning ikke vil mangle som Støtte for den politiske Fremgangsmaade, Østerrig efter vor Mening nu har besluttet sig til at følge. Vi lægger saa meget mere Vægt paa den Støtte, Danmark ved denne Lejlighed er i Stand til at yde Østerrig, som det er klart, at i et Spørgsmaal af denne Betydning er det ikke blot et Medlem af det tyske Forbund, som taler, men ogsaa en evropæisk Magt, for hvilken de store Interesser, der staar paa Spil, ikke kan være ligegyldige. Idet vi anmoder Kabinettet i København om med sin velbegrundede Indflydelse indenfor Forbundsdagen at støtte Østerrigs Beslutninger, appelerer vi simpelthen til den Uafhængighed og Upartiskhed, hvormed den danske Regering har forstaaet at bedømme den nuværende Krise“,

Da Hr. Dotézac i København udtalte den franske Regerings Ønske om, at den danske Regering til Frankfurt skulde sende Instruktioner, der var affattede „til Fordel for en Tilnærmelse mellem Østerrig og Vestmagterne“, svarede Udenrigsminister Bluhme: „Vi har intet at indvende mod Østerrigs Beslutning om aktivt at forene sig med Vestmagterne, hvis Østerrig selv finder det rigtigt“, og han lod den franske Minister forstaa, at den danske Regering ønskede at blive holdt udenfor de Aftaler mellem Østerrig og Frankrig, hvorom det drejede sig. Hr. Dotézac, der var misfornøjet med dette Svar, insisterede paa at opnaa Løfte om effektiv Støtte i Frankfurt. Hr. Bluhme afbrød imidlertid brat Underholdningen og erklærede, at han ikke kunde drøfte et saadant Spørgsmaaal uden at have konfereret med Kongen.

Hr. Dotézac havde ønsket, at hans engelske Kollega, Buchanan, skulde hjælpe ham med at overvinde den danske Regerings Modstand; men han fandt ikke synderlig Imødekommenhed. Det engelske Kabinet, der paa det daværende Tidspunkt ikke havde videre Sympathi for den østerrigske Regering, stillede sig meget skeptisk til Østerrigs Beslutning om at slutte sig til Vestmagterne og havde derfor ikke forsynet Hr. Buchanan med Instruktioner svarende til dem, Hr. Drouyn de Lhuys havde sendt Hr. Dotézac. Den engelske Minister personlig forstod meget godt, at det var uklogt at forsøge paa at faa Danmark til at træde ud af sin nevtrale Stilling. Af Venskab for sin franske Kollega ndvilgede Hr. Buchanan imidlertid i antydningsvis (»*du bout des lèvres*«) at raade Udenrigsminister Bluhme til at efterkomme Hr. Dotézacs Krav. Derefter foretog han sig intet mere.

Den franske Minister var saaledes overladt til sig selv. Efter at der var gaaet fjorten Dage, altsaa paa et Tidspunkt da Kongens

Digitized by Google

Svar forlængst skulde have været afgivet, kom han tilbage til Sagen i en Samtale med Udenrigsminister Bluhme, dog uden større Udbytte end første Gang. Den danske Minister bemærkede fuldstændig rigtigt, at man ikke kunde affatte Instruktioner vedrørende Henvendelser, som den østerrigske Regering muligt kunde rette til Forbundsdagen, førend man nøjagtig var bekendt med disse Henvendelsers Natur. Hr. Dotézac ansaa sig imidlertid i Stand til forud at skønne over Indholdet af disse østerrigske Henvendelser, idet han i Overensstemmelse med Hr. Drouyn de Lhuys fremstillede Sagen saaledes, at Østerrig var rede til i en nær Fremtid at kaste sig ind i Kampen og at kræve det tyske Forbunds Medvirkning. Uden at indlade sig paa en Drøftelse af disse Forudsigelsers Rigtighed afgav den danske Minister, for at komme til Ende med Forhandlingerne, følgende Erklæring: „Hvilken Holdning Hoffet i Wien end beslutter sig til at indtage, aktiv Deltagelse eller moralsk Støtte, saa vil Danmark ikke rejse nogen Indvending og vil ikke slutte sig til de Stater, som maatte være tilbøjelige til at modsætte sig den østerrigske Beslutning. Men hvad angaar en formel Tilslutning, eller endog en Opmuntring, saa forbeholder den danske Regering sig at se nøjere paa Tingene og gøre Sagen til Genstand for Undersøgelse. Hvis det imidlertid eksempelvis skulde dreje sig om en Forøgelse af Forbundshæren, saa kan jeg allerede nu sige Dem, at vi ikke vil være i Stand til at afgive vor Stemme til nogen Foranstaltning, hvorved de nuværende Grænser for vort Forbundskontingents Omfang bliver overskredne“.

I Haag var ligeledes Hr. Drouyn de Lhuys' Forlangende blev modtaget yderst køligt, og det blev da ogsaa efterhanden helt opgivet. Sagen var den, at den Overenskomst, som den 20. April i Berlin blev sluttet mellem Østerrig og Prøjssen, langt fra havde den offensive Karakter, som Hr. Drouyn de Lhuys havde ventet, at den vilde faa. I Modsætning til Protokollerne i Wien havde den hverken det ottomanske Kejserriges Integritet eller den evropæiske Ligevægt til Genstand, men drejede sig udelukkende om Varetagelsen af rent tyske Interesser. Da noget senere Notificationerne var bleven udvekslede, anmodede Østerrig og Prøjssens Regeringer ikke om Kongerne af Danmark og Nederlandenes Tilslutning til en almindelig Entente, rettet mod Rusland, men disse Suveræner blev i deres Egenskab af Medlemmer af det tyske Forbund opfordrede til at slutte sig til Foranstaltninger, hvis Formaal var at bevare status quo i Tyskland.

Overfor Sverige og Norge stillede Hr. Drouyn de Lhuys langt videregaaende Fordringer. Han nærede den Illusion, at Krigens Forløb hurtigt vilde gøre det muligt at paatvinge Rusland store territoriale Indskrænkninger; navnlig kunde Finland, hvis de Allierede ønskede det, vende tilbage til Sverige. For at opnaa dette vilde det imidlertid efter Hr. Drouyn de Lhuys' Anskuelse være nødvendigt, at Sverige tog aktiv Del i Kampen mod Rusland. „En gennem Aarhundreder allieret Magt som Frankrig maa“, sagde han, „være mere populær i Sverige end Rusland, som til alle Tider har været dets Fjende“. I Overensstemmelse hermed paalagde han Frankrigs Minister at forelægge Kong Oscar følgende Udtalelser: „Hvis Hans Majestæts Regering i Stedet for at indskrænke sig til at forsvare de Positioner, som Sverige har bevaret, greb Lejligheden, som den nuværende Krig byder, til at tilbagetage, hvad der er gaaet tabt under de sidste Dynastiers Ulykke, saa vilde den opfylde et nationalt Ønske og føje ny Glans til det nye Dynasti. Sverige kan sikkert regne paa vor Støtte mod Følgerne af den Uvilje, som ikke kan udeblive efter den Stilling, det har indtaget og overholdt trods alle Anstrængelser og Trusler fra Kabinettet i St. Petersborg. Men vor Interesse for denne Allierede vil vokse med Betydningen af de Tjenester, som den vil kunne

Digitized by Google

vise Evropas fælles Sag overfor en fordringsfuld Magt, der har gjort sine Naboer saa megen Skade; ligeledes vil Frankrigs Interesse for Sverige vokse i Forhold til Størrelsen og Omfanget af det Maal, som den Regering sætter sig. Vor Alliance vil da faa en imponerende Karakter, og mellem os vil der tilvejebringes en Solidaritet, hvoraf Sverige kommer til at høste de største Fordele". Kong Oscar var, som Hr. Drouyn de Lhuys ret ubehændigt mindede ham om, lige sluppet ud af de alvorlige Vanskeligheder, Rusland havde beredt ham i Anledning af Beslutningen om at lade Flertallet af de svenske Havne ved Østersøen være aabne for de krigsførende Magter; han ønskede ikke ved at forene sig med Vestmagterne at udsætte sig for nye Vanskeligheder eller — hvem veed? — strænge Repressalier. Derfor svarede han ogsaa uforbeholdent Frankrigs Minister, da denne meddelte ham Hr. Drouyn de Lhuys' Forhaabninger: „De maa selv kunne forstaa, at naar jeg for Alverden har erklæret, at jeg vil forblive nevtral, og naar denne Nevtralitet er bleven bifaldet af Kabinettets Repræsentanter og anerkendt af de krigsførende Magter, saa er det en Pligt for mig at overholde den. Frankrig og England har udtrykkelig udtalt, at de i denne Krig ikke stræber efter at opnaa personlige Fordele. Med hvilken Ret skulde *jeg* da prøve derpaa? Siden Norges Anneksion til Sverige har de forenede Kongerigers Landomraade faaet naturlige og fordelagtige Grænser; hvis vi prøvede paa at naa udenfor dem, vilde vi give Afkald paa Fordelene ved vor næste insulære Position". Efter disse forsigtige Ord lod Kongen imidlertid forstaa, at han heller ikke var helt utilbøjelig til at regne med den Mulighed, at — som det blev sagt i England — de forenede Vestmagters Flaade saa at sige med et Slag vilde kunne reducere Rusland til Afmagt paa Østersøens Kyster. Derfor føjede Kong Oscar følgende Forbehold til sine Udtalelser: „Jeg indrømmer, at mine Ord kun drejer sig om de nuværende Omstændigheder; thi jeg er ikke Herre over Begivenhederne, og jeg kan ikke forudsige, hvad Fremtiden vil bringe mig". Og Kongen understregede yderligere sin Tanke ved at erklære: „Jeg vil være i Stand til at sætte en Hær paa 120—130,000 Mand paa Krigsfod, og heraf vil 60—70,000 kunne kæmpe udenfor Rigets Grænser".

Efter at Hr. Drouyn de Lhuys havde modtaget en Gengivelse af denne Samtale forstod han, at for Øjeblikket vilde det ikke være rigtigt at insistere. Iøvrigt tog allerede de militære Operationer i Østersøen deres Begyndelse. Efter at enkelte af den engelske Flaades Skibe havde foretaget en Rekognoscering, der førte dem lige til Sveaborg, forlod Flaaden den 12. April de danske Farvande for at blokere alle Østersøens russiske Havne, ligesom den indfangede adskillige russiske eller finske Handelsskibe. Samtidig ankom det første af de franske Krigsskibe, der var sendt forud som Blænker for Admiral *Parseval Deschenas'* Eskadre, til Køge, og snart efter, den 20. April, løb Størstedelen af den franske Eskadre, der var bestemt for Østersøen, ud af Havnen i Brest. Dette bestyrkede Hr. Drouyn de Lhuys, der af Naturen var optimistisk, i Tilliden til, at de allierede Magter inden længe vilde have vundet afgørende Sejre over Russerne i Østersøen, og naar dette var sket, vilde han drage Fordel af Kong Oscars Udtalelser og foretage de nødvendige Skridt for at bevæge ham og hans Folk til at slutte sig til Krigen mod Rusland.

Hvad Danmark angik, var det derimod blevet den franske Udenrigsminister klart, at ethvert nyt Forsøg paa Forhaand maatte anses for at være unyttigt.

Digitized by Google

KIERKEGAARD SOM HUMORIST

Af Edv. Lehmann.

Noget vidunderligt er der hændt mig. „Jeg blev henrykket i den syvende himmel. Der sad alle guderne forsamlede; af særlig nåde tilstodes den gunst mig at gøre et önske. „Vil du," sagde Merkur, „vil du have ungdom eller skønhed, eller magt eller et langt liv, eller den skønneste pige eller en anden herlighed af de mange, vi har i kramkisten, så vælg, men kun én ting". Jeg var et øjeblik rådvild, derpå henvendte jeg mig til guderne således: „Højstærede samtidige, jeg vælger én ting, at jeg altid må have latteren på min side. Der var ikke en gud, der svarede et ord; derimod gav de sig alle til at le. Deraf sluttede jeg, at min bön var opfyldt, og fandt, at guderne vidste at udtrykke sig med smag; thi det havde jo været upassende, alvorligt at svare: det er dig indrømmet."

Den, der havde denne oplevelse, har intet navn. Den stod optegnet på en papirslap, der sammen med andre papirer blev fundet og udgivet af en person, der kalder sig Victor Eremita, i en bog ved navn „Enten-Eller", om hvilken man efterhånden fik at vide, at den stammede fra Søren Kierkegårds hånd.

Det, Jeppe spørger sig selv om: „er det jeg eller er det ikke jeg?" bliver spørgsmålet bag alle Kierkegaards pseudonymer, og svaret bliver i dette tilfælde, som så ofte, det dobbelte: det er ham og det er ikke ham; han udstråler sig selv, men i forskellig strålebrydning og har alle regnbuens bælter til sin rådighed i dette farvespil.

Her, i A's papirer, som det hedder, i Enten-Ellers første del, er det æsthetikerens rødtorange, de hidsige farver. Alt er i affekt og spiller mellem tårer og latter, derfor begynder strøtankerne, *Diapsalmata*, med de kvidefulde ord: „Hvad er en digter? Et ulykkeligt menneske," der gemmer dybe kvaler i sit hjærte, men hvis læber er dannede således, at idet sukket og skriget strømmer ud over dem, lyde de som skøn musik" — og ender med dette ord om latteren, som vi hørte.

Men skønt således æsthetisk farvet bliver det dog det første og det sidste ord også for Søren Kierkegaard selv: kvaler i hjærtet og latteren på sin side. Ikke digterens hjærtevé, der smælter ud i musik eller den æsthetiske kritikers kolde og golde latter, men — ja, det, der følger efter dette „men", det er just det, vi skal høre om.

Hvor kommer det, at de, der har talt alvorligst til mennesker, så ofte har taget latteren til hjælp? Er det blot for at få alvoren til at glide gennem den lystige form, som når franciskanere og buddhistiske munke fortæller morsomme legender til opbyggelse for menigmand? Nej, det har dybere grunde. I den højeste alvors konflikt med det lave i mennesket er alvoren, just fordi den er det højeste, ovenpå og ser tingene fra oven; men set fra oven bliver det lave latterligt, det kommer af sig selv i komisk belysning.

Selv Jesus har i sin konflikt med den stagnerede Jødedom ikke forsmået et vid, som vi må kalde vittigt. Det kommer tydeligst frem i et lille ord, som er lidet bemærket: Luk. 5, 39: Og ingen som drikker den gamle vin, begærer den ny; thi han siger: den gamle er god". Enhver kan se, hvor skarpt ironisk dette ord er formet, når han betænker, at det er talt mod dem, der holder på det gamle. Det er en evig spot over død konservativisme. Der er et enkelt område, hvor det gamle utvivlsomt er det bedste. Lad dem gå ned i vinkælderen og trøste sig der på de gamle mærker! Iøvrigt er mange andre Jesusord, som vi har hørt så tidt, at vi knap hører dem oftere, i virkeligheden vittigt formede: både det om at give Kejseren hvad Kejserens

Digitized by Google

er, og det om børnene på torvet, der aldrig er tilfreds.

Og så var Luther jo en vittig mand. Just hvor han er polemisk oppe, strømmer hans tale af saftig humor. Hans tilhørere har sikkert ofte fået sig en hjærtelig latter under prædikenen; og læser man ham nutildags — men det må være på hans gamle, gode tysk — får man sig mangen en munter stund. Der var franciskaner- og augustinerskik deri; det var humanistisk tradition; det var det folkevid, som randt i Luthers bondeblod. Men det var først og fremmest det humør, som var løsnet med den åndelige frigørelse, med „forløsningen", som han levede på. Den personlige overlegenhed gør ham så fri, så han kan blive skæmtefuld. „Jo," sagde han, da han engang blev interviewet og skulde udtale sig om Melanchthon, „Philip kan bedre græsk end jeg; men jeg spiller bedre kegler." Nu det kunde en anden også have sagt; men hvem har mod og humor til at feje pietistiske indvendinger mod at drikke vin bort med et ord som det, vi finder i Luthers bordtaler: at har Vorherre fundet sig i, at jeg i 10 år plagede ham med at læse messer, så kan han vel også finde sig i, at jeg drikker et glas vin på hans velgående?"

Han har forenet to slags vid i sig, som var oppe i hans tid og som kom med hans situation. Ligesom den primitive latter hos et menneske — hos et barn f. ex. — dels er udslag af en fritstrømmende glæde og selvfølelse, dels af forundring og spot over hvad der tager sig uheldigt eller pudserligt ud, således mærker man i renæssancetiden ved siden af den humanistiske kritik over papismen med alle dens spottegloser over munke og messer, en munter, ja skoggerleende glæde over det nye frigjorte verdensliv. Det er den, og ikke hofnarre, traditioner eller nedladende bejlen til parterret, der har gjort Falstaff til verdenslitteraturens morsomste skikkelse.

Det fangende ved Falstaffs humor er, at det slet ikke tilsigter noget. Han vil blot have plads for sin tykke mave, sin løse tunge og sine lystige indfald. Når Shakespeares humør så ofte løber ud i det pure vrøvl, eller dog befinder sig bedst på fornuftens yderste grænse, så er det, fordi det er humøret selv det drejer sig om: sindets selvudfoldelse, frigørelsen, løsslippelsen. Hvis den æsthetiske følelse rigtigt er betegnet som „uinteresseret lyst", den, der intet formål og ingen bagtanker har, kan man vel kalde denne renæssancelystighed den *æsthetiske humor*, — den havde i sandhed ingen praktiske interesser på sit program.

Der kom tider, hvor man ikke morede sig fuldt så godt, og dog har der næppe været nogen tidsalder, hvor en god vittighed faldt i så god jord som i det *rationalismens* århundrede, der afløste renæssancens. Den vittige mands århundrede kunde man kalde det, Holbergs og Voltaires; men deres vittigheder var ikke morskab alene. Händels ord til den engelske George: „Sire, jeg vil ikke fornøje, jeg vil forbedre," gælder også rationalismens vittighed. Det var den *moralske humors* vittighed. Den gjorde sig til tjener for det nye ideal, som beherskede tiden: det fornuftige. Og hvilken lettere sejr gives der over det ufornuftige end at fremstille det i dets latterlighed. Alt hvad man vilde tillivs, erklærede man for ufornuftigt og dermed for latterligt. Det var løsenet, som gik igennem rækkerne, at hvad der ikke kunde stå for en sund latter, havde ingen ret til at bestå. Og så lo man ad soldater og pedanter og barberere og børstenbindere og vægelsindede og stundesløse; og Voltaire holdt grin med præster og professorer og forsynstro og komparativ sprogvidenskab, og alt hvad der forefaldt af den slags. Og alle dannede mennesker smilede og lo; og ufornuften lystes ned ad hovedtrappen — for at komme op ad køkkentrappen næste dag. Ja der var endogså dem, der mente, at den sad under selve parykken på de højtoplyste spottere; at deres

Digitized by Google

KIERKEGAARD SOM HUMORIST

Af Edv. Lehmann.

„Noget vidunderligt er der hændt mig. Jeg blev henrykket i den syvende himmel. Der sad alle guderne forsamlede; af særlig nåde tilstodes den gunst mig at gøre et önske. „Vil du," sagde Merkur, „vil du have ungdom eller skønhed, eller magt eller et langt liv, eller den skønneste pige eller en anden herlighed af de mange, vi har i kramkisten, så vælg, men kun én ting". Jeg var et øjeblik rådvild, derpå henvendte jeg mig til guderne således: „Højstærede samtidige, jeg vælger én ting, at jeg altid må have latteren på min side. Der var ikke en gud, der svarede et ord; derimod gav de sig alle til at le. Deraf sluttede jeg, at min bön var opfyldt, og fandt, at guderne vidste at udtrykke sig med smag; thi det havde jo været upassende, alvorligt at svare: det er dig indrømmet."

Den, der havde denne oplevelse, har intet navn. Den stod optegnet på en papirslap, der sammen med andre papirer blev fundet og udgivet af en person, der kalder sig Victor Eremita, i en bog ved navn „Enten-Eller", om hvilken man efterhånden fik at vide, at den stammede fra Søren Kierkegårds hånd.

Det, Jeppe spørger sig selv om: „er det jeg eller er det ikke jeg?" bliver spørgsmålet bag alle Kierkegaards pseudonymer, og svaret bliver i dette tilfælde, som så ofte, det dobbelte: det er ham og det er ikke ham; han udstråler sig selv, men i forskellig strålebrydning og har alle regnbuens bælter til sin rådighed i dette farvespil.

Her, i A's papirer, som det hedder, i Enten-Ellers første del, er det æsthetikerens rødtorange, de hidsige farver. Alt er i affekt og spiller mellem tårer og latter, derfor begynder strøtankerne, *Diapsalmata*, med de kvidefulde ord: „Hvad er en digter? Et ulykkeligt menneske," der gemmer dybe kvaler i sit hjærte, men hvis læber er dannede således, at idet sukket og skriget strømmer ud over dem, lyde de som skøn musik" — og ender med dette ord om latteren, som vi hørte.

Men skønt således æsthetisk farvet bliver det dog det første og det sidste ord også for Søren Kierkegaard selv: kvaler i hjærtet og latteren på sin side. Ikke digterens hjærtevé, der smælter ud i musik eller den æsthetiske kritikers kolde og golde latter, men — ja, det, der følger efter dette „men", det er just det, vi skal høre om.

Hvor kommer det, at de, der har talt alvorligst til mennesker, så ofte har taget latteren til hjælp? Er det blot for at få alvoren til at glide gennem den lystige form, som når franciskanere og buddhistiske munke fortæller morsomme legender til opbyggelse for menigmand? Nej, det har dybere grunde. I den højeste alvors konflikt med det lave i mennesket er alvoren, just fordi den er det højeste, ovenpå og ser tingene fra oven; men set fra oven bliver det lave latterligt, det kommer af sig selv i komisk belysning.

Selv Jesus har i sin konflikt med den stagnerede Jødedom ikke forsmået et vid, som vi må kalde vittigt. Det kommer tydeligst frem i et lille ord, som er lidet bemærket: Luk. 5, 39: Og ingen som drikker den gamle vin, begærer den ny; thi han siger: den gamle er god". Enhver kan se, hvor skarpt ironisk dette ord er formet, når han betænker, at det er talt mod dem, der holder på det gamle. Det er en evig spot over død konservativisme. Der er et enkelt område, hvor det gamle utvivlsomt er det bedste. Lad dem gå ned i vinkælderen og trøste sig der på de gamle mærker! Iøvrigt er mange andre Jesusord, som vi har hørt så tidt, at vi knap hører dem oftere, i virkeligheden vittigt formede: både det om at give Kejseren hvad Kejserens

er, og det om børnene på torvet, der aldrig er tilfreds.

Og så var Luther jo en vittig mand. Just hvor han er polemisk oppe, strømmer hans tale af saftig humor. Hans tilhørere har sikkert ofte fået sig en hjærtelig latter under prædikenen; og læser man ham nutildags — men det må være på hans gamle, gode tysk — får man sig mangen en munter stund. Der var franciskaner- og augustinerskik deri; det var humanistisk tradition; det var det folkevid, som randt i Luthers bondeblod. Men det var først og fremmest det humør, som var løsnet med den åndelige frigørelse, med „forløsningen“, som han levede på. Den personlige overlegenhed gør ham så fri, så han kan blive skæmtefuld. „Jo,“ sagde han, da han engang blev interviewet og skulde udtale sig om Melanchthon, „Philip kan bedre græsk end jeg; men jeg spiller bedre kegler.“ Nu det kunde en anden også have sagt; men hvem har mod og humor til at feje pietistiske indvendinger mod at drikke vin bort med et ord som det, vi finder i Luthers bordtaler: at har Vorherre fundet sig i, at jeg i 10 år plagede ham med at læse messer, så kan han vel også finde sig i, at jeg drikker et glas vin på hans velgående?“

Han har forenet to slags vid i sig, som var oppe i hans tid og som kom med hans situation. Ligesom den primitive latter hos et menneske — hos et barn f. ex. — dels er udslag af en fritstrømmende glæde og selvfølelse, dels af forundring og spot over hvad der tager sig uheldigt eller pudserligt ud, således mærker man i renæssancetiden ved siden af den humanistiske kritik over papismen med alle dens spottegloser over munke og messer, en munter, ja skoggerleende glæde over det nye frigjorte verdensliv. Det er den, og ikke hofnarre, traditioner eller nedladende bejlen til parterret, der har gjort Falstaff til verdenslitteraturens morsomste skikkelse.

Det fangende ved Falstaffs humor er, at det slet ikke tilsigter noget. Han vil blot have plads for sin tykke mave, sin løse tunge og sine lystige indfald. Når Shakespeares humør så ofte løber ud i det pure vrøvl, eller dog befinder sig bedst på fornuftens yderste grænse, så er det, fordi det er humøret selv det drejer sig om: sindets selvudfoldelse, frigørelsen, løsslippelsen. Hvis den æsthetiske følelse rigtigt er betegnet som „uinteresseret lyst“, den, der intet formål og ingen bagtanker har, kan man vel kalde denne renæssancelystighed den *æsthetiske humor*, — den havde i sandhed ingen praktiske interesser på sit program.

Der kom tider, hvor man ikke morede sig fuldt så godt, og dog har der næppe været nogen tidsalder, hvor en god vittighed faldt i så god jord som i det *rationalismens* århundrede, der afløste renæssancens. Den vittige mands århundrede kunde man kalde det, Holbergs og Voltaires; men deres vittigheder var ikke morskab alene. Händels ord til den engelske George: „Sire, jeg vil ikke fornøje, jeg vil forbedre,“ gælder også rationalismens vittighed. Det var den *moralske humors* vittighed. Den gjorde sig til tjener for det nye ideal, som beherskede tiden: det fornuftige. Og hvilken lettere sejr gives der over det ufornuftige end at fremstille det i dets latterlighed. Alt hvad man vilde tillivs, erklærede man for ufornuftigt og dermed for latterligt. Det var løsenet, som gik igennem rækkerne, at hvad der ikke kunde stå for en sund latter, havde ingen ret til at bestå. Og så lo man ad soldater og pedanter og barberere og børstenbindere og vægelsindede og stundesløse; og Voltaire holdt grin med præster og professorer og forsynstro og komparativ sprogvidenskab, og alt hvad der forefaldt af den slags. Og alle dannede mennesker smilede og lo; og ufornuften lystes ned ad hovedtrappen — for at komme op ad køkkentrappen næste dag. Ja der var endogså dem, der mente, at den sad under selve parykken på de højtoplyste spottere; at deres

Digitized by Google

spot var ufornuftig, eller blev det, efter det gamle ord, at den, der gør nar, bliver narren selv.

Romantiken tillod sig nemlig den mening, at disse vittigheder faldt til jorden, og at de gjorde det, fordi de hørte jorden til. At den vil gøre den smule fornuft, vi jordens børn kan drive det til, til dommer over sandt og falsk, og gøre den smule sandhed, vi kan finde, til skæl mellem godt og ondt, det var den største uforstand, og den var størst hos de „forstandige"; derfor var just den vittige mand Voltaire til syvende og sidst en latterlig person.

De romantiske ånder tog andet og større sigte med deres vid. Hvad dette sigte er, mærker vi allerede hos en overgangsfigur som Baggesen, der jo bestandig var vittig på den gammeldags manér, men åbenbart har følt en vis romantisk trang til at give sit vid en dybere begrundelse.

„Jo højere mit blik mod himlen opad luer,
des dybere mit smil mod jorden nedad skuer,"

siger han i et ofte gentaget tankesprog. Det er Ewald og Wessel i højere enhed, — det nye forhold mellem himmel og jord, som romantiken havde indført. Dens humor spiller med endelighed og uendelighed, ligesom rationalismens spillede med fornuft og ufornuft. Under evighedens synspunkt bliver endelighed komisk, ligesom færdselen i Købmagergade ser latterlig ud, når man ser den fra Rundetårn. Det var den målestok, det romantiske åndsaristokrati anlagde på det borgerlige liv; det første, studenterne den gang lærte, var at kalde byens borgere filistere og finde dem komiske i deres filisteri. Man behøver nu ikke længere at være stundesløs eller snakkesalig, at hedde Tyboe eller Stygotius for at blive latterlig, det er fuldstændig nok at være menneske i menneskelighedens begrænsning eller dog at ses i borgerlighedens begrænsning for at blive komisk.

Det var den *filosofiske humor*, der afløser den moralske.

Den Heibergske vaudeville og endnu mere den højere anlagte Heibergske satire, i „En sjæl efter døden" og „Nøddeknækkerne" er tilstrækkeligt eksempel derpå, — modstykket til den Holbergske karakterkomedie; men tusind andre spottetunger har romantikens vid i dets ungdommelige hovmod rakt ad livets jævne virkelighed og ment at kunne gøre det med uendelighedens ret.

Kierkegaard var et romantikens barn, som de tidens børn, han levede iblandt; opvokset under evighedens synspunkt, skolet i humanismens vid, som han var det i Holbergs og Baggesens, og af naturen anlagt på at blive det, som han sagde sig at være: den vittigste mand i landet. Hvem havde bedre end han kunnet gøre sig tilgode med endelighedens komik? og han har forstået det med mesterskab, hvergang han havde brug derfor. Men hans satiriske forhold til endeligheden var et andet end åndsaristokraternes. Der var kommet noget imellem, som skilte ham ud fra deres fornemme selskab. Det ene var *kristendommen*, det andet var *Sokrates*.

Den, der priser „de fattige i ånden" driver ikke spot med mennesket i dets begrænsning, men — skal der satiriseres — med dem, der vil hæve sig over den. Gud har gjort dårerne vise og de vise til dårer — det er den omkalfatring af det menneskelige, som det Nye Testamente gennemfører. Men allerede „Oldtidens enfoldige vise" havde drevet som kunst hvad evangeliet opstiller som princip; han havde forstået at gøre sig selv lille for at afklæde de store deres storhed. Blot hele tiden *spørge*, bestandig være den uvidende overfor dem, der ved besked om alt, det var den metode, Sokrates på sin drilagtige vis drev overfor sofisterne med deres professormanérer — en lille tue ironi til at vælte hele deres store visdomslæs.

Den sokratiske ironi, som Kierkegaard selv, skarpere end nogen tidligere, har belyst som

Digitized by Google

grundtrækket hos den atheniensiske vismand, blev snart hans egen, private metode og grundlaget for hans vid. Ud fra denne position, hvor han gør sig selv til den lille, er sejren given overfor alt, hvad der gør sig stort, og det er fra dette lidenhedens skjul, at han i sine „Filosofiske smuler eller en smule filosofi", — en bog, der i enhver forstand er anlagt i miniature — for første gang udfolder det skærende vid, som han stiller i alvorens tjeneste.

Hans vid tilspidser sig her i dets modsætning til åndsaristokratiets filosofiske humor og antager karakteren af *religiøs humor.*

Dansende let og dog særdeles svært bevæbnet, spøgefuldt snakkende og dog, som en ytring af den humanistiske lærdom, bestandig isprængt med latin og græsk, er allerede det lille forord til denne bog: privatmandens standpunkt sat op mod samtidens systemtrang, dens spekulationer, forklaringer, og vurderinger i den Hegelske stil.

„Det, der her bydes er kun en pièce, *proprio Marte, propriis auspiciis, proprio stipendio* uden al fordring på at participere i den almindelige stræben, hvor man erhverver berettigelse som gennemgang, overgang, som afsluttende, forberedende, deltagende, som medarbejder eller frivilligt følge, som heros eller dog som relativ heros, eller idetmindste som absolut trompeter. Det er kun en pièce og bliver ikke til mere, selv om jeg, som magisteren hos Holberg, *volente deo*, vilde continuere den med sytten andre; bliver ikke til mere, sålidet som den, der skriver halvtimelæsning skriver andet, selv om han skriver folianter. Præstationen er imidlertid i forhold til mine ævner" — og nu fremstiller Johannes Climacus (således kalder Kierkegaard sig her) sig som en lediggænger af magelighed og tager sit forbillede hos den sarkastiske lediggænger Diogenes. „Da Korinth blev truet med en belejring af Philip, og alle indvånere vare i travl virksomhed, idet den ene pudsede sine våben, den anden bar sten sammen, en tredie udbedrede på muren, og Diogenes så det, da samlede han i en skynding sin kappe sammen og trillede sin tønde med stor iver frem og tilbage gennem gaderne. Da man spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han: også jeg er beskæftiget og ruller min tønde, at jeg ikke skal være den eneste lediggænger mellem så mange flittige mennesker. En sådan adfærd kan idetmindste ikke forskylde nogen misforståelse; thi det var vel utænkeligt, at nogen kunde falde på at anse Diogenes for stadens frelser og velgører — og det er dog vel umuligt, at nogen kunde falde på (hvad jeg idetmindste anser for den største fare, der kunde hænde mit forehavende) at tillægge en pièce verdenshistorisk betydning eller antage, at dens forfatter var den i vor kære residensstad København forventede systematiske Salomon Goldkalb."

Og spøgefuld, som han trådte ind, gør hans prologus sit sidste buk for læserne og overlader det til dem selv at finde dødens alvor i hans tale. — Hvis nogen vilde være så høflig at antage, at jeg har en mening, hvis han drev galanteriet til den yderlighed at antage denne mening, fordi det var min, da gør det mig ondt for hans høflighed, at den bliver en uværdig til del, og for hans mening, dersom han ellers ikke har anden end min. Mit liv kan jeg sætte ind, mit liv kan jeg i alvor spøge med — ikke en andens. Dette formår jeg, det eneste, jeg kan gøre for tanken, jeg som ikke har lærdom at byde den, næppe nok det kursus til 1 drachme, endsige da det store til 50. Kun mit liv har jeg, hvilket jeg strax sætter ind, hvergang en vanskelighed viser sig. Da går dansen let; thi tanken om døden er en flink danserinde, min danserinde; ethvert menneske er sig for tungt. Og derfor, jeg beder, *per deos obsecro:* Ingen inklinere for mig; thi jeg danser ikke."

At denne lille „pièce" faldt til jorden, var ikke andet end hvad dens forfatter havde ventet, og ingen ironi har været skarpere

Digitized by Google

hvæsset end den, hvormed han modtog dette nederlag. Fortalen til det „Uvidenskabelige Efterskrift til de filosofiske smuler“, hvori han åbner denne fleuretfægtning mod det litterære København, er med rette berømt som det vittigste, Kierkegaard har skrevet. Han har med den skabt typen for den legende spot med modstandere, som vi nu alle mer eller mindre kan dreje os med. At hans pièce ingen sensation har vakt, slet ingen, er den skæbnens begunstigelse, han ikke noksom kan takke for. „I tillid til pièœns beskaffenhed håbede jeg, det vilde ske; men i betragtning af tidens bevægede gæring, i betragtning af profetiens og visionens og spekulationens uafladelige varslen befrygtede jeg, ved en fejltagelse at se mit ønske forstyrret. Om man end er en nok så ubetydelig rejsende er det altid misligt at ankomme til en by på en tid, hvor alle i den mest spændte, men dog forskelligste forventning, nogle med opplantede kanoner og tændte lunter, med fyrværkerier og transparenter i beredskab; nogle med rådhuset festligt smykket, deputationen bestøvlet, talerne færdige; nogle med den systematiske trangs pen dyppet og diktatabogen opslået, imødese den forjættedes ankomst — inkognito: en fejltagelse er altid mulig“.

„Priset være derfor skæbnen, at det ikke skete. Uden al ophævelse uden blods, uden blæks ugydelse er pièœn forbleven upåagtet, ikke nævnet, ikke anmeldt noget sted; ingen litterær klemten, den betræffende har forøget gæringen; intet videnskabeligt anskrig har vildledt forventningens skare, intet udråb fra yderposten har bragt læseverdenens borgerskab på benene den betræffende.“ „Det eneste, jeg frygter, er sensation, især den anerkendende.“ Og nu følger det berømte stykke om det besværlige ved litterær anerkendelse og det højst generende ved fakkeltog, som man måske vil mindes fra en tidligere sammenhæng om Kierkegaard i dette tidsskrift, for at ende med forfatterens håb, „at skæbnen atter vil begunstige dette lille foretagende og fremfor alt afværge det tragikomiske, at en eller anden Seer i dyb alvor, eller en gaudieb for spøg går hen og bilder samtiden ind, at det er noget, og så løber fra og lader forfatteren stikke deri som den pantsatte bondedreng.“

Den rundhåndede foragt for samtidens litterære opsathed, som giver disse repliker ægg og odd, er kun en del af den menneskeforagt, som Kierkegaard altid havde tilrede, hvor han så mennesket gå udenfor sin bestemmelse. Og dette så han overalt. Han behøvede blot at gå ned ad gaden for strax at se komiske figurer og at lytte til snakken i dagligstuer og selskabssale for at få næring for sit vid. Sine litterære lømmelår tilbragte han med at drysse rundt i alskens selskab og opsnappe hvad der faldt for, både i menneskenes og bøgernes verden. Selv adresseavisens avertissementer forsmåede han ikke, kostelige som de ofte var i datidens kælderstil. Hvordan kommer han ellers til en replik som denne: „Gud ved, hvordan det står til med de pigers dygtighed, der søger plads som enepige, eller i mangel af andet som hvadsomhelst?“

Og hvor hører man ikke Vimmelskaftet gennem overskriften i hans polemik mod H. C. Andersen: »Åh, et øjeblik, hr. Andersen!“

Den menneskelige tales svagheder var ham bestandig velkomne, når det galdt at komme mennesker tillivs; det, han finder bag talen, er selve den menneskelige svaghed, som han samler i sit yndlingsudtryk „pjat“, og som for ham er karaktermærket for den hele generation, ja for det bestandig borgerlige i alle menneskenes slægter. „Et sådant menneske forelsker sig f. ex., men det gør han omtrent på samme tid som hans jævnlige. Det synes man godt om. Så holder han bryllup: det er godt. Så dør konen: man kondolerer. Et år efter har man naturligvis glemt den sorg — og ganske rigtigt: han

Digitized by Google

har også glemt den. Det synes man godt om; thi selv om han skjulte sin følelse nok så dybt, — dersom man fattede mistanke om, at han skjult sørgede, vilde man føle sig generet; der vilde jo næsten være lidt absolut i hans følelse. Altså han gifter sig — man gratulerer. Se, det er en elskværdig mand; pjattet og pjanket aldeles som de andre — just deri ligger det elskværdige."

Det Christian den ottendes København, som Fritz Jürgensens satyrpen har illustreret: justitsråders og kærestefolks og tjenestepigers prosa, har Kierkegaard set med samme øjne, men set dem på en større baggrund af indre usandhed og åndelig sløvhed. En replik, som den Kierkegaard kalder „humoristisk i situation", „hvis en mødte en anden og sagde: goddag, nå det er da længe siden jeg har set Dem — og den anden svarede: ja gud ske tak og lov", kunde Fritz Jürgensen have tegnet til, men den ømfindtlige uvilje mod pågående kammeratlighed, som dikterer repliken, går ud over Jürgensens skæmt og stammer fra Kierkegaards fundamentale frygt for at „komme i systematisk svogerskab med alverden."

Alle disse fænomener bliver komiske for ham — eller tragiske — fordi de er upersonlige. Modsigelsen, som gør dem komiske, er denne, at her går en person omkring, som ikke er personlig. Grundkomisk — eller bundtragisk — bliver derfor enhver magt, der gør mennesket upersonlig: det vanemæssigt sløvende i dagliglivet, i ægteskabet, i selskabs- og samfundslivet.

Hvorledes mennesker bliver efterhånden, hvordan det går ned ad bakke med dem, er et æmne, han bestandig vender tilbage til. „Jeg holder mest af børn; om dem kan man dog håbe, at de kan blive mennesker; når de først er blevet det — Herre Jemini!" Således bliver vi, og således gøres vi — ihvertfald af det gale omdømme, vi er udsat for. „Hedder pigen Juliane, er hendes liv følgende: Forhen kejserinde i elskovens vidt strakte overdrev og titulær dronning af alle fjanteriets overdrivelser, nu madam Petersen på hjørnet af Badstuestræde."

Ja kvinden, kvinden, Kierkegaards evige æmne, hans suk og sorg, hans livs martyrium, — også dette lys måtte gang efter gang brydes i satirens prisme, drejes til nye fordrejelser i hver enkelt af talerne i hint berømte drikkelag, som bærer navnet *In vino veritas:* Elskov som det komiske, kvinden som spas, damerne set med modehandlerens øjne og under forførerens ringeagt — et uafladeligt spil med hendes væsen og hendes muligheder, bestandig højere op i begrebsanalysernes luftrum med pludselig vending ned i det frederiksbergske: „guds død og pine — sådan en lille jomfru!"

Thi at denne kvinde, som for ham var det absolute eller den absolute følelses genstand, tillige var det begrænsede, det indskrænkede og komisk i sin begrænsning, det er den sagens modsætning, som han bestandig må trøste sig på. „Unge piger er ligesom andemad; hver enkelt plante set for sig et kunstværk af ufattelig finhed — men en hel andepark fuld!" „Wenn sie *in corpore* sind, wird gleich ein Dummkopf daraus", siger Schiller. Det gælder hos Kierkegaard både for gamle mænd og unge piger.

Thi af alle de skader, et menneske kan tage, er ingen så fæl som den at komme til at tilhøre *mængden.* „Det onde princip i verden er dog som jeg altid har sagt: mængden — og pjat". De to hører sammen som upersonlighedens subjekt og prædikat. Thi det er menneskets bestemmelse at være sig selv; men dette menneske, der blot er én af de mange, og render rundt og har travlt i endeligheden — han bliver komisk, når han bliver standset midt i travlheden; det er ham, Kierkegaard kunde unde, at han fik en tagsten i hovedet — eller at knippelsbro gik op. Hvorfor er han komisk? Fordi han lader, som han har noget rigtigt for — og dog har han ingenting på hjærte.

Digitized by Google

Disse mennesker er kopier af hinanden og ønsker ikke at være andet. „Menneskene er perfektible" hedder det i en optegnelse, „man kan lige så godt få dem til det ene som til det andet, lige så godt til at faste som til at leve i verdslig nydelse — kun ét er dem af vigtighed, at de er ligesom de andre, d. e. at det er efterabelse, at de da ikke stå ene. Men det, gud vil have, er hverken det ene eller det andet — men primitiviteten. Men både lærere og tilhængere befinde sig bedst i efterabelse og ved efterabelse; derfor enes de *kærligt* derom og kalder det kærlighed".

Den „primitivitet", Kierkegaard her forlanger, er den personlige oprindelighed, den subjektive sandhed, hvorom hans hele forkyndelse handler. Subjektiviteten er sandheden, alle „objektive" størrelser ligegyldige: samfundet, historien, kirken, systemer og beviser, og i sin kamp mod disse størrelser slipper Kierkegaard med forkærlighed lystigheden løs, mest dog i det Uvidenskabelige Efterskrift, der i 600 tætte tryksider retter et systematisk angreb på det systematiske.

Imod den stadige indvending, at religionen først får virkelighedens betydning, hvor den udtaler objektivt gyldige sætninger, medens et blot subjektivt standpunkt kunde være en grille eller endog en sindssygs fixe idé, tillader han sig at fortælle en lille historie, der kunde tyde på det modsatte, at netop det at gå rundt og sige objektive sandheder kunde være tegn på sindsforvirring:

„En patient i en dårekiste vil løbe bort og udfører også sit forehavende ved at springe ud af vinduet. Han befinder sig nu i anstaltens have og vil tiltræde befrielsens vandring, da det falder ham ind (skal jeg nu sige, at han var klog nok eller gal nok til at få dette indfald?): når du nu kommer til byen, bliver du kendt, og man vil formodentlig strax transportere dig ud igen; det gælder da om, at du ved din tales objektive sandhed fuldelig overbeviser ethvert menneske om, at hvad din forstand angår, da er alt vel. Som han går og tænker over dette, ser han en keglekugle liggende på jorden; den tager han op og putter den i kjoleskødets lomme. For hvert skridt, han går, slår denne kugle ham med respekt at sige på r—, og for hver gang den således rammer ham, siger han: bum, jorden er rund.

Han kommer til hovedstaden, besøger strax en af sine venner, han vil overbevise ham om, at han ikke er gal, går derfor op og ned ad gulvet og siger bestandigt: bum, jorden er rund.

„Men er da jorden ikke rund? Fordrer dårekisten endnu et offer for denne antagelses skyld som i hine tider, da alle antog den for at være så flad som en pandekage? Eller er den mand gal, der ved at sige en almindelig antaget og almindelig agtet objektiv sandhed håber at bevise, at han ikke er gal? Og dog blev det lægen netop derved tydeligt, at patienten endnu ikke var helbredet, medens helbredelsen vel ikke kunde dreje sig om at få ham til at antage, at jorden var flad." „Når afsindigheden" — som i dette tilfælde — „består i inderlighedens udeblivelse, er det komiske, at det noget, den lyksalige vêd, er det sande, det sande, der angår hele menneskeheden, men som slet ikke angår den meget ærede remser. Den afsindighed er mere umenneskelig end den anden" — hvor afsindigheden er inderlighedens vildelse. „Man gyser ved at se denne sidste ind i øjet for ikke at opdage vildhedens dyb; men man tør slet ikke se på den anden af frygt for at opdage, at han ikke har rigtige øjne, men glasøjne og hår af en gulvmåtte, kort, at han er et kunstprodukt. Træffer man tilfældig sammen med en sådan sindssyg, hvis sygdom netop er, at han intet sind har, da hører man med en kold gru på ham: man ved ikke om man tør tro, at det er et menneske, man taler med, eller måske en spadserestok, en kunstig opfindelse, der skjuler et positiv i sig.

Digitized by Google

„Og at have drukket dus med skarpretteren kan jo altid være ubehageligt nok for en ærekær mand, men at være gerådet i en fornuftig og spekulativ samtale med en spadserestok — det er næsten til at blive gal over."

Som det går objektiviteten, således går det dens bærere blandt menneskene: de bliver komiske ved deres tro på systemet, en slags ligbærere, de drager festligt afsted med deres kiste og tror, de fører an i livet; Hegel, systemets ypperstepræst i første række, og alle de relative heroer der fungerede som hans absolute trompetere.

Heiberg f. ex. Han fortæller med megen stemning, hvorledes Hegels system pludselig gik op for ham, en søndag morgen, han sad i sin stue på et hotel i Hamborg i stille fordybelse, medens kirkeklokkerne ringede, opfyldt af hvad han havde hørt hos mesteren i Berlin. Det blev hans filosofiske genfødelse.

Kierkegaard skyder blot den lille randglose ind: „Mon opvarterne har mærket noget?"

Selv Brøchner, hvis intellektuelle alvor indgød Kierkegaard højagtelse trods hans udprægede Hegelianisme, går ikke ram forbi. Han har selv berettet om, hvorledes han, en aften på en spadseretur, demonstrerede for Kierkegaard, at af den og den grund var „al religion overhovedet, d. v. s. al positiv religion overhovedet, en uting" — — „Ja, og en natpotte over hovedet" føjede Kierkegaard til. At gøre det religiøse, der er den enkeltes sag, til en abstraktion, til noget „overhovedet" er en tanke, som strax kaldte Kierkegaard i våben, og han væbnede sig da som man i reglen er væbnet i Holbergs komedier, når det gælder at udtømme begrebet „over hovedet".

De kirkelige objektiviteters vogtere går det endnu værre. Grundtvig med hans trosbekendelse-theori, den der ikke kan holdes — før man til den kristelige trosbekendelse føjer en ny forsagelse, den af al sand tænkning, i forhold til den mageløse opdagelse og det ledende ords „abracadabra" — om ham siger Kierkegaard at „det er højst tvivlsomt hvad i sandhed alt det er, der siges om at Grundtvig er Seer, Barde, Skjald, Prophet, med et hartad mageløst blik på verdenshistorien og med eet øje for det dybe," -- åbenbart en parodi på en eller anden grundtvigiansk replik fra det tilbedende parti af hvem — „Grundtvig nød noget vist om året i beundringens offer og accidenser."

Med Grundtvig bliver han hurtigt færdig, han lå aldeles udenfor hans sfære; men en anden kirkelighedens talsmand fik Kierkegaard sit liv igennem ikke afsluttet regnskabet med. Det var Mynster, „hans faders præst". Beundring skiftede med ringeagt, pietet med bitterhed, hvergang han rettede sit øje mod hans ærværdige skikkelse og betænkte, for hvor billig en pris han falbød det kristelige. Til egentlig at gøre sig vittig på hans bekostning har Kierkegaard vist aldrig drevet det, og dog er det utvivlsomt ham, han har tænkt på — thi andre steder bruger han de samme udtryk med hans navns nævnelse — når han etsteds i randen af sine papirer har bemærket: „Det kunde være morsomt at høre en spilledåse sige: „Om end alle faldt fra, så vil jeg dog blive kristendommen tro, denne milde lære, der trøster og læger for alle sorger og giver glæderne deres rette smag. Det er nu min inderlige overbevisning" osv. Og det var måske mere end morsomt, thi muligt, man på denne måde bragtes til at blive opmærksom på, hvad det dog egentlig er at prædike, ved at høre, at i den nu vedtagne betydning af at prædike kunde også en spilledåse prædike."

Isoleret som Kierkegaard blev ved denne bestandige tagen afstand, må han bestandig væbne sig med vid for at udholde sin stilling, holde sig lystig over dem, der forkaster ham. Det hele København, det hele Danmark bliver derved skive for hans spot,

Digitized by Google

og allerede i 1847 har han „Eventyret om det land Danmark“ færdigt.

„I dette land er der kun een by: men det er også hele landet så kisteglad over, uagtet det kun er en købstad. Den hedder København.“

„Denne by har naturligvis også aviser, flere forskellige aviser. Men disse afhandle ikke som andre steder politiske sager osv. Nei, her skrives på papiret blot om de enkeltes klædedragt, om hvad de spiser, hvor de spiser osv. I intet andet land er således almen-ånden så stærkt udviklet som i Danmark. Når en mand ikke har stropper i sine benklæder, så bliver det strax bekendtgjort i avisen og læses ubetinget af hele folket. Ja så samvittighedsfuldt går man frem, at der engang i mere end eet år på prent blev ført en strid om en enkelt mands buxer ikke var, ganske nøjagtig set, en halv tomme for korte. Sagen stod hen, fordi man var tvivlrådig, om det dog ikke kunde for almenånden tillades ham at blive ved at gå med dem som de vare, uden at almenånden behøvede at bruge alvorligere midler.“

„Almenånden er uhyre udviklet i Danmark. Mord, hor, vold osv. kort enhver forbrydelse tilgives, kun ikke det at have andre knapper i sin kjole end andre mænder: det er *crimen læsæ* almenånden. Såsnart en mand falder på gaden, bliver hans fulde navn strax bekendtgjort i bladet, og almenånden dømmer ham, om det var uforsigtigt eller ikke.“

„Det er i Danmark ikke som ellers, at i en nation een og anden er en ironiker. Nej, her er hele folket ironisk. Såsnart nemlig man opdager, at een ikke har samme sort knapper i sin kjole som de andre, så le alle de andre mænder af ham, og denne latter kaldes i Danmark ironi. Forsåvidt er Danmark nu ikke forskelligt fra en hvilkensomhelst anden købstad, kun at det er et folk, som er en købstad; men da har det en ganske aparte besynderlighed, den, at det mener at være en stor nation og at være i strid med hele Europa om sin nationalitet.“

„I København er så en profet, som opretholder denne ide, at Danmark kæmper med hele Europa. Han gør det hele af, han bevæger himmel og jord uden at have noget punkt udenfor, han bevæger det ved hjælp af ingenting; blot det, at han lever er nok til at gøre tiden til en bevæget tid. Han profeterer om en mageløs fremtid for Danmark, dels på grund af hvad ånden indskyder ham, og dels fordi Danmark har haft en mageløs fortid. Han har engang før været så heldig at forudsige, at den forrige konge af Danmark (Frederik VI) skulde styrte Napoleon. Dette beviste han af åbenbaringens bog, hvor der tales om en mand på en hvid hest, som omstyrter et mægtigt rige. Hans profeti gik dog ikke i opfyldelse. Siden den tid har forholdene forandret sig i Danmarks forhold til Europa, så kongen af Danmark vanskeligt vil erobre hele Europa; thi i stutteriet skal der ikke findes flere hvide heste. Dog varsler profeten Danmark en mageløs fremtid. Han ofrer sig ganske for at profetere; hvad han lider derfor og har lidt, véd ingen, som han selv siger — undtagen skomagermester Mathiesen, som er hans fortrolige.“

Kierkegaard sigter ikke højt med denne satire. Hans egen krænkede person er sætningernes skjulte subjekt, og så skal det gå ud over hele København, over Danmark og Grundtvig. Jo lavere mål han satte for sit vid, des lavere blev det, løb ud i persiflagen og karikaturen, bliver anstrængt i stemmen og falsk i tonen, som i den bestandige harcelleren over præster og statskirke, der i de sidste flyveskrifter: „øjeblikket“ har tjent mangen nøjsom sjæl til inderlig forlystelse, og har oplært skrivelystne danskere til en pressepolemik, der sigter lavt, også hvor det gælder det høje.

Thi spørger man, hvad Danmark mest har taget lære af hos Kierkegaard, hans

Digitized by Google

alvor eller hans spøg — da falder svaret sikkert ud til spøgens fordel. Hans ironi har fundet vej til mængden, som han foragtede, og givet tonen an i pressen, som han hadede. Medens hans alvor har søgt ly hos de enkelte, „hin enkelte“, for hvem han skrev.

Der sad en lærd ung mand nede i de varme lande og læste ude på sin altan. Bag ved ham brændte lyset og skyggen af ham gik over på genboens væg. Og skyggen strakte sig og voxede og blev stor, og en skønne dag gik den ud på egen hånd, og den blev en fin og fornem herre, der kom og besøgte den lærde mand og var meget høflig mod ham; men skyggen blev dog bestandig større og større på det, indtil den efterhånden sagde du til den lærde mand og bildte sig ind at det var ham, der var skyggen, og den selv der var herren; tilsidst fik den ham gjort gal og tog livet af ham.

Hvad Andersen skrev om i sit eventyr, er sket med Søren Kierkegaard. Hans skygge har voxet sig stor i Danmark; ironien har frigjort sig og er bleven en fjende af det, han kæmpede for. Lad os håbe, den ikke tager livet af ham til sidst!

Digitized by Google

FRA KRIGENS TID.

TILBAGETOGET FRA DANNEVIRKE.

STEMNINGER I DATIDENS PRESSE

Ved Kaptajn DANIEL BRUUN.

Ifjor indeholdt »Gads danske Magasin« en Række Artikler: »FRA KRIGENS TID«, i hvilke fandtes Uddrag af Breve og Memoirer fra Deltagere i Krigen 1864.

Redaktionen har nu ønsket, at disse skulde blive supplerede med Uddrag af Datidens Blade m. m., for derigennem at give Læseren et paalideligt Indtryk af de Stemninger, som fremkom i Hovedstadsbladene som Følge af de første Krigsbegivenheder.

Da Efterretningen om Dannevirkes Rømning naaede Hovedstaden.

„Dannevirke kun et Skræmsel
Slænget hen til evig Glemsel
Villig rømmet! store Gud!
Ej paa én Nat Danmark fældes
Men paa én Nat Danmark ældes
Ved et saadant Jammerbud".

CHRISTIAN RICHARDT.

(„Fædrelandet" den 8. Februar 1864).

Meddelelserne fra Krigsskuepladsen flød under Krigen i 1864 kun forholdsvis sparsomt paa vor Side. Der var kun faa Krigskorrespondenter, og disse benyttede ikke Telegrafen i saa stort et Omfang som senere Tiders militære Medarbejdere har gjort under de store Verdenskrige. Som Følge heraf maatte Publikum ofte kun nøjes med korte Telegrammer, selv naar rystende Begivenheder indtraf, som satte alle Sind i Bevægelse. Til Vurdering af den øjeblikkelige Situation var der derfor som Regel kun et sparsomt Materiale, hvilket hovedsagelig bestod i de officielle Telegrammer, supplerede med enkelte korte Telegrafmeddelelser fra vedkommende Blads udsendte Medarbejder. Først naar disse Herrers Breve naaede frem — flere Dage efter Begivenhederne — eller naar, langt om længe, de officielle Rapporter blev publicerede, fik man fastere Bund at staa paa.

Om Kampene, som fandt Sted foran *Dannevirke* den 2. og 3. Februar, ved *Mysunde* og *Bustrup*, havde man ikke faaet klar Besked. Mysundeaffæren stod endnu ikke for Folk som en smuk Sejr, ligesom Tabet af *Kongshøj*, foran Bustrup, ikke havde foruroliget Befolkningen. Man var uvidende om, at Tropperne allerede var overanstrengte, at Prins *Friederich Karl* var ifærd med at omgaa Dannevirkestillingen over Slien — og man ventede nu at høre om et Hovedangreb paa Centrum ved *Slesvig*; man var klar over, at man stod overfor en Afgørelse, en voldsom Kamp, som forhaabentlig skulde falde ud til vor Fordel — og saa modtog man pludselig — uforberedt — Meddelelse om, at *Dannevirkestillingen var rømmet* frivilligt uden Kamp.

Den 5. Februar i Mørkningen var Overkommandoens Bureauchef bleven sendt til Telegrafstationen i Slesvig med Ordre til, saasnart nedenstaaende Telegram til Krigsministeren var afsendt, da øjeblikkelig at afbryde Forbindelsen med alle Linier. Telegrammet lød:

„Efter at have sammenkaldt et Krigsraad igaar, har Overkommandoen besluttet at opgive Dannevirkestillingen, forinden et

Digitized by Google

forestaaende alvorligt Angreb udføres. Armeen marcherer i Nat til Flensborg. Materiellet i Skanserne efterlades".

Krigsministeren svarede straks Kl. 1[10] Nat:

„Jeg anerkender ikke, at Armeens øverstkommanderende General har holdt sig Instruktionen efterrettelig, og forbeholder mig altsaa Undersøgelser i saa Henseende. Det er endnu min Mening, at Dannevirke burde forsvares.

C. C. Lundbye".

Dette Telegram modtog Overgeneralen i Flensborg paa Vejen til Sønderborg.

Til Kjøbenhavn — kom nu pludselig det Sorgens Budskab — at Dannevirkestillingen var bleven forladt. Navnlig de nationalliberale Blade glemte straks at bevare den Ro, de selv havde indprentet Folk var nødvendig, selv om alt ikke gik som man havde tænkt sig. Det var især Kongen, Monrad og de Meza, som man var rasende paa og mer eller mindre tydeligt blev de alle tre beskyldte for Forræderi.

Ekstranummer af »*Dagbladet*«, 6. Febr.:

„Vi have en Efterretning at bringe, den sørgeligste og bitreste, som kunde komme.

Det er ikke Budskabet om en haard Kamp, ikke om et Nederlag. Det er om et Tilbagetog uden Sværdslag.

Natten mellem Fredag og Lørdag omtrent Kl. 2 har den danske Armé efter Overkommandoens Ordre **uden Kamp** *trukket sig tilbage fra hele Dannevirkestillingen*, og Hæren maa antages idag at være paa Marchen over Flensborg til Dybbøl og Als. Materiellet er blevet tilbage i Stillingen. Efterretningen herom indtraf hertil omtrent ved Midnat saa sént, at der ikke kunde være Tale om fra Krigsministeriets Side at gøre Modforestillinger.

Vi kunne ikke forklare dette sørgelige Tilbagetog fra en Stilling, der med 50.000 Mand skulde kunne forsvares i seks Uger, og nu ikke er holdt i seks Dage. Efter et tabt Slag, efter en fortvivlet Kamp mod Overmagten, vilde der ikke være andet at gøre end vige. Men uden Forsøg paa Forsvar!

Kong Christian 1864.

Og efter at have gjort Modstand ved *Mysunde* og *Bustrup*, hvor de tabte Liv og det udøste Blod nu ere ofret til ingen Nytte.

Det er ikke saaledes, at Folket og Hæren ventede, at Overgeneralen — thi paa ham falder Ansvaret — vilde opfylde Valgsproget: »*Med Gud for Ære og Ret*«.

Her er Stemningen ubeskrivelig tung; siden Eckernførdedagen i 1849 har ikke et saadant Tryk hvilet paa alles Sind, og dog laa ikke dengang Danmarks hele Fremtid i Vægtskaalen. Hvad Hæren maa føle ved at skulle forlade det stærke Dannevirke, dens Stolthed, Symbolet paa vort Fædrelands Uafhængighed af fremmed Vold, kan hver den forstaa, i hvis Bryst et dansk Hjærte banker.

Forklaringen af den sørgelige Gaade maa snart komme. Kan der anføres forsvarlige Grunde for en Adfærd, der synes at kaste en mørk Skygge over Danmarks Ære, nu vel! saa maa vi med Fatning bære ogsaa denne Skæbne. Men er det Forsagthed, er det diplomatiske Hensyn, eller noget endnu værre, som her har raadet, da vil Afregningens Dag blive tung.

Et er sikkert: med dette Tilbagetog er *enhver* Udsigt om andres Bistand tilende. Ingen vil hjælpe den, der saa lidt har „kunnet hjælpe sig selv. — —"

Digitized by Google

»*Dagbladet*« skriver yderligere den 7. Februar:

„Det fortvivlende og ydmygende ved Hærens Tilbagetog ligger ikke deri, at Dannevirkestillingen nu er i Fjendens og ikke i vore Hænder, men i den Maade, hvorpaa det er sket. De fleste af os havde for længe siden vidst, at Dannevirkestillingen ikke kunde holdes til evig Tid, og at den maatte forlades, naar Fjenden var stærk nok til paa én Gang at holde vor Hovedstyrke fangen i de stærke Skanser og, ved at omgaa vor venstre Fløi fra Slien, afskære Tilbagetoget. — —

Men at man vilde forlade Dannevirke uden et eneste virkeligt Slag, uden en idetmindste dobbelt saa mandsstærk Fjende, flygte fra det i Mulm og Mørke, efterladende alt det, som man i værste Fald var udsat for at miste — *det* havde Ingen troet muligt, og det betragtes derfor iblandt os, af Sagkyndige og Ikke-Sagkyndige, som en uforklarlig og uundskyldelig Fejghed, som en bitter Skændsel. — —“

„— Og saa, da det kommer til Stykket, saa forlader man uden Kamp, uden virkelig Modstand den bedste Stilling vi have, og trækker Armeen „uskadt“ tilbage til et Punkt, hvor den er i Sikkerhed, men hvor den *lader hele Slesvig ligge aaben for Fjenden.* Hvilken skammelig Adfærd, hvilken Svig imod de ulykkelige danske Slesvigere, der nu voldgives. — —“

»*Fædrelandet*« 6. Februar:

„Siden i Morges er Byen sat i den smerteligste Bevægelse og dybeste Harme ved den forfærdelige Efterretning, som Krigsministeriet har modtaget i Nat:

„Ifølge Overkommandoens Beslutning har Armeen igaar Aftes Kl. $9^1/_2$ forladt Dannevirke og er i god Orden gaaet tilbage til Flensborg“.

Slesvig er altsaa ladt aabent for Fjenden uden Sværdslag! Mon nogen af D'hrr. Generaler, der har været med om den tagne Beslutning, har haft nogen Forestilling om de politiske Virkninger af denne? Mon en Beslutning, der maaske prisgiver Fædrelandets hele Fremtid, burde være tagen, inden den yderste Nødvendighed bød det?

— — —

Det tror vi imidlertid at turde tilføje, at *under Kong Frederik den Syvendes Regering vilde et Tilbagetog af den Art været moralsk umuligt.*

Ansvaret for den tagne Beslutning synes saaledes alene at maatte falde paa Generalerne og deres Stabschefer. Det er dem, der maa fralægge sig den Anklage, som hele Nationen rejser imod dem for Mangel paa Selvtillid og Mod, for ikke at sige, hvad enhver varmblodig Mand idag siger: for *Fejghed* og *Forræderi!* Kunne de det ikke, eller ikke i lige Grad, saa maa de sættes under Anklage og gives til Pris for den Vanære og Ulykke, de have ført over deres Folk, uden alle personlige Hensyn. Foreløbig vil det være Krigsministerens absolutte Pligt at affordre dem Forklaring, og efter dens Beskaffenhed at fjærne dem fra deres Kommandoer, der maatte have fortjent det. Hæren kan ingen Tillid have til disse Mænd; — — Og Folket har ikke mindre Ret til at fordre, at Omsorgen for dets Ære og Ret betroes til Personer, som agter begge Dele højere end deres eget Liv eller deres sygelige Indbildninger.

Altsaa: Først Forklaring og dernæst Fjærnelse af dem, der har fortjent det. Og derpaa, saasnart Lejlighed gives, fremad igen under bedre Førere, for at vinde Slesvig tilbage, eller i det mindste afvaske med Blod den sorte Plet, som Aftenen den 5. Februar har sat paa Danmarks blanke Skjold!“

At ogsaa mere besindige Anskuelser straks gjorde sig gældende fremgaar af „*Berlingske Tidende*“ 6. Februar:

„Et Ekstrablad, som vi i Formiddags have udgivet, har allerede meddelt vore Læsere en Efterretning, der har gjort et overvældende og smerteligt og nedslaaende Indtryk. Vor Hær har igaar uden Kamp opgivet Dannevirkestillingen og er marcheret til Flensborg.

En Forklaring om, hvad der har foranlediget dette Tilbagetog, have vi ikke kunnet faa, og saalænge der ikke foreligger noget nærmere, hvad sikkert snart maa blive Tilfældet, tro vi at burde tilbageholde enhver Yttring om en Begivenhed, der — saaledes synes det i det mindste i det første Øjeblik — vil faa en skæbnesvanger Betydning.

Beslutningen om at opgive Stillingen og prisgive saa godt som hele Slesvig skal være tagen i et iforgaars Aftes afholdt Krigsraad . . .“

Digitized by Google

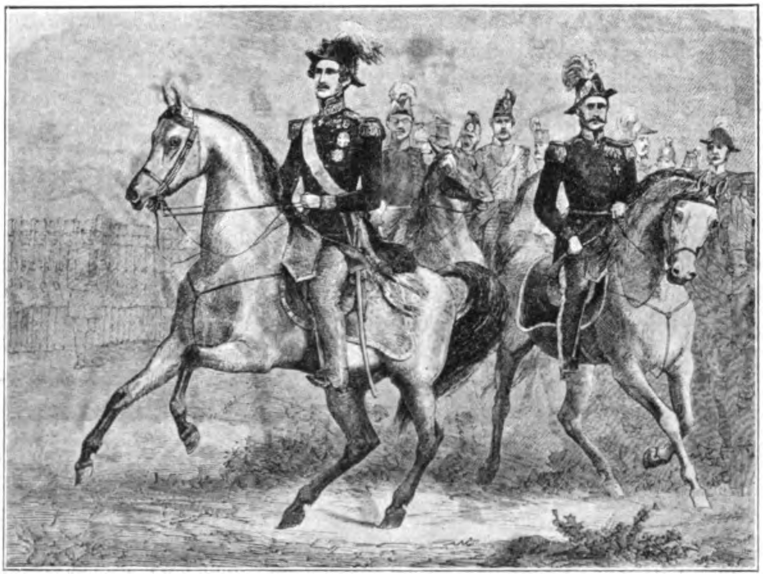

General de Meza med Stab.

„Stemningen i Hovedstaden har idag været meget nedslaaet og bevæget. En Mængde Mennesker strømmer stadig til Krigsministeriet for at faa Bekræftelse paa, hvad Ingen vilde ansé for Sandhed. De mest modsigende Rygter, og vi maa tilstaa, de mest nærgaaende Beskyldninger krydsede hinanden. Man udtalte saaledes lydelig Tvivl om, at den i Krigsministeriet fremlagte Meddelelse stemmede med de fra Overgeneralen modtagne Indberetninger og forlangte Oplysninger i saa Henseende fra Departementsdirektøren, Major *Ankjær*, der kom til Stede.

Major Ankjær yttrede da: Jeg giver Dem mit personlige Æresord paa, at den i Ministeriet fremlagte Meddelelse er overensstemmende med den inat modtagne Depesche. Jeg er ligeledes personlig overbevist om, at Krigsraadet har fattet sin Beslutning kun som Krigsraad og uden nogen ikke-militær Paavirkning".

„Dagbladet" Søndag 7. Februar:

„Stemningen i Hovedstaden var igaar overordentlig bevæget. Efterretningen om, at noget vigtigt var foregaaet, naaede allerede i Løbet af Natten nogle enkelte, og tidlig om Morgenen gennemfor allehaande Rygter Byen, navnlig om en blodig Kamp, efter hvilken vore havde maattet trække sig tilbage, — at Dannevirke skulde være rømmet uden nogen Kamp, faldt ingen ind. Først opad Formiddagen blev den sørgelige Sandhed bekendt i en videre Kreds, og lidt før Kl. 12 kundgjordes den i Krigsministeriet af Direktøren for Personellet, Major *Ankjær*, — Virkningen var ubeskrivelig; Sorg, Fortvivlelse og Harme malede sig paa alles Ansigter, og mangen en Taare vidnede om den dybe Bevægelse; Gangene og Trapperne ved Krigsministeriet var i flere Timer overfyldte af Folk, der ventede at faa nye Efterretninger. Af fremmede Gesandter bemærkede man *Sir A. Paget* og *Grev H. Hamilton*, der begge var meget grebne af Tidenderne. Paa Slotspladsen, i Rigsdagen, paa Børsen o. s. v. saa man talrige Grupper samlede, i Gaderne vrimlede det af Folk, som maatte høre Bekræftelsen paa det sørgelige Rygte, og inden lang Tids Forløb udkom der fra de fleste Blade Løbesedler, som meddelte Efterretningen".

Begge *Rigsdagens Ting* holdt Møde samme Dag, uden at Formændene straks hævede Møderne. Dette gav Anledning til følgende Udtalelse i *„Dagbladet"* (for 7. Februar):

„Rigsdagens Formænd have ikke anset det for passende at suspendere Tingenes Møder igaar i Betragtning af de indløbne vigtige Efterretninger. I Landsthinget maatte et Medlem udtrykkelig foreslaa Mødets Standsning, og i Folkethinget maatte Medlemmerne, efterat Formanden havde forhindret et lignende Forslag fra at fremkomme, ved at forlade Salen gøre Forhandlingernes Fortsættelse umulig.

Det fortjener at fremhæves som Maalestok for Folkethingsformanden, Etatsraad *Bregendahls* Følelser for det sømmelige, at da Frederiksborg Slot brændte, ansaa han det for

Digitized by Google

nødvendigt at afbryde Mødet, men nu da Dannevirke er rømmet uden Kamp, og da dette staar for Tanken som det afgørende Skridt til Tabet af Slesvig — nu finder Hr. Etatsraaden, at Folkethinget meget godt kan skride til at drøfte Kapitelstaksten og private Veje«.

Monrad havde, forinden han vendte tilbage til Kjøbenhavn, forfattet en Proklamation til Hæren, hvilken han den 6. telegraferede til Krigsministeriet, forinden den havde faaet Kongens Billigelse. For at berolige Befolkningen blev den efter Politidirektørens Opfordring straks den 6. offentliggjort. Den lød:

„Soldater! Det er ikke alene med Tapperhed paa Kamppladsen, men ogsaa ved at bære med Taalmod Mangel paa Hvile, Kulde, allehaande Savn og Anstrængelser, at en Soldat lægger for Dagen Troskab mod Kongen, Kærlighed til Fædrelandet. Det blev kun givet faa af Eder i Kamp mod en overlegen Fjende at vise, at I ej ere vanslægtede siden Fredericia og Isted; alle have I derimod haft rig Lejlighed til at give glimrende Prøver paa Nøjsomhed og Udholdenhed, forenet med frejdigt Mod, under langvarige og store Besværligheder.

Soldater! Modtager herfor Eders Konges Tak! Dannevirke er opgivet. I Fjendens Vold ere de Kanoner, der skulde have tæmmet hans Hovmod. Aabent ligger Landet for Fjenden. Dybt føler jeg med Eder, hvad vi derved have tabt. Men mine Venner. Jeg har kun denne ene Armé til Landets Forsvar, og Eders krigskyndige Førere have forment, at jeg ej længere vilde have nogen Armé, dersom I ej nu trak Eder tilbage. Derfor toge de Beslutningen at vige.

Soldater! Jeg staar ene i Verden med mit Folk. Hidtil har ingen Magt erklæret i Gerningen at staa os bi. Jeg stoler paa Eder og paa min Flaade. Rede ere I til at udgyde Eders Blod; men vi ere Faa mod Mange, og derfor maa det dyrt betales. Den almægtige Gud give, at Hævnens Time snart maa slaa for al den Vold og Uret, der tilføjes mig og mit Folk.

Sønderborg den 6. Februar 1864.

Christian R.

D. G. Monrad".

„*Dagbladet*" skriver straks om Proklamationen:

„Under det Indtryk, der er fremkaldt ved Rømningen af Dannevirke, kommer denne Proklamation, for hvilken Biskop ***Monrad*** bærer Ansvaret, næsten som en Haan — — det maatte lyde ganske anderledes for at forsone Officerer og Soldater med den bittre Kalk, der er budt dem. — — Den [Proklamationen] hviler paa den besynderlige Forudsætning, at et Land med store Offre tilvejebringer en Armé, ikke for at *bruge* den, men for at *bevare* den.

Det hedder i Proklamationen, for hvilken Ministeren alene bærer Ansvaret, at Kongen stoler paa sin Hær og sin Flaade. Det havde været bedre, om denne Tillid var bleven vist i Gerningen ved at lade Hæren kæmpe der, hvor Fjenden dyrest maatte betale hver Fodsbred Jord. Efter Nederlaget kan den Overvundne paakalde Hævnen, men det er ilde valgte Ord, naar man ligeoverfor dem, der have maattet vige tilbage uden Sværdslag, paakalder den almægtige Gud for at bede om Hævn for den Vold og Uret, som man ikke selv har gjort sit yderste for at forhindre".

Senere gav Monrad, ifølge Bladene, efter Ankomsten til København „den mærkeiige Forklaring", at den nyligt aftrykte Proklamation til Hæren hverken var underskreven af Kongen eller kontrasigneret af ham. — Natten mellem Fredag og Lørdag Klokken $1^1/_2$ var Efterretningen om Dannevirkes Rømning naaet til Kongen i Sønderborg, hvortil han var rejst fra Flensborg.

Opgivelsen af Stillingen var sket: „uden Krigsministerens Vidende og Villie", hvilket denne ytrede i en Depesche til Kongen. Krigsministeren havde jo endvidere straks tilkendegivet *de Meza* sin Misbilligelse af det gjorte Skridt. „Frygtende for, at Overgeneralen ved Krigsministerens Ytringer skulde miste Fatningen i et Øjeblik, hvor han havde den mest fornøden", havde *Monrad* igennem Telegrafen indledet en Samtale med Krigsministeren i Kjøbenhavn og forestillet ham sine Grunde. Han (Monrad) vilde straks have begivet sig til Kjøben-

Digitized by Google

havn, men da Dampskibet imidlertid havde faaet Ordre til at gaa til Flensborg, besluttede han at gaa med det, „da hans Nærværelse maaske kunde være til Gavn, hvis man havde tabt Fatningen.“

I Flensborg traf han *de Meza*, talte kun faa Minutter med ham, men havde den Glæde at finde ham „koldblodig og fattet, med det gamle rolige Blik i Øjet, ganske den Samme, som han var i Slesvig.“

Han (Monrad) viste Overgeneralen Proklamationen, hvortil han havde gjort Udkast ombord paa Dampskibet, og Generalen havde intet at indvende derimod.

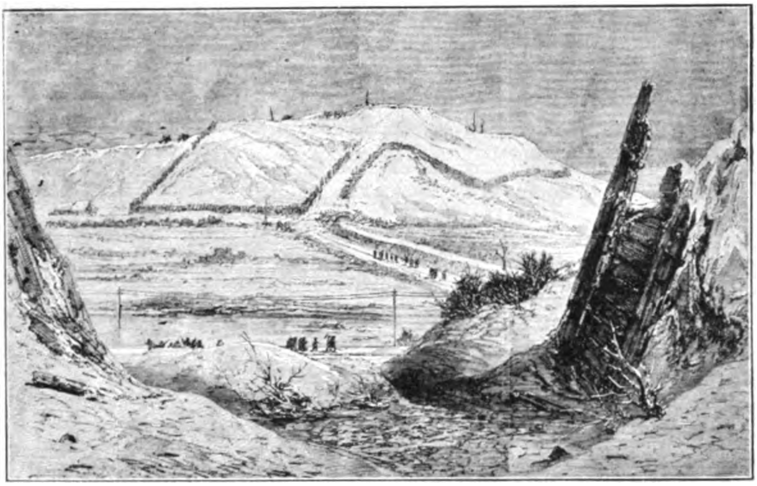

Dannevirke, Skanse Nr. 10.
(Efter Gengivelse i „The Illustrated London News“ 1864).

Paa Gaden havde Konseilspræsidenten truffen Stabschefen, Oberst *Kauffmann*, „der ogsaa var rolig som sædvanlig“. Da Tropperne trak igennem Byen, alt hvad de kunde, havde der ikke været nogen Tid til Forklaring.

Monrad lod derpaa Udkastet til Proklamationen telegrafere til Krigsministeren, og udbad sig hans Svar til Sønderborg, hvorhen han derpaa begav sig.

Ved Genkomsten til Byen havde han meddelt Kongen Proklamationsudkastet; men Kongen var ikke tilfreds med enkelte Ytringer i det, som f. Eks. den, „at Landet nu laa aabent for Fjenden“. Konseilspræsidenten havde da foreslaaet at sætte „Halvøen“ istedetfor „Landet“; men hertil havde Kongen svaret, at: *„dette Udtryk ikke var korrekt, thi vi havde jo Dybbøl, Fredericia og flere Steder, hvorfra man maaske kunde trække Fjenden saaledes i Kjoleskøderne, at han faldt baglænds.“*

Der var imidlertid intet Svar indløbet til Sønderborg fra Krigsministeren.

Konseilspræsidenten rejste Lørdag Aften med Dampskibet „Slesvig“ til Korsør og ved sin Ankomst til Kjøbenhavn fandt han til sin Forundring i „den Berlingske Tidende“ en Proklamation, der var underskreven af ham selv. „Sagen var begrundet i en Misforstaaelse hos Krigsministeren, der havde troet, at Proklamationen var i fuldkommen Orden, og havde anset det for rigtigt at lade den komme ud paa Grund af den ophidsede Stemning i Kjøbenhavn“. — Proklamationen gjorde absolut ingen Gavn, og beroligede ikke Stemningen: Det hedder i et Skrift fra Datiden:

„Da Aftenen frembrød, saa man derfor Gaderne opfyldte af en Masse Mennesker, for det meste bestaaende af de lavere Klasser, der udraabte Trusler og Skældsord mod dem, der mentes at være Skyld i Rømningen af Dannevirke, selve Kongehuset blev ikke skaanet. En ikke ringe, af Pøbel bestaaende, Masse samlede sig paa Aftenen udenfor Kongens Palais i Amaliegade, støjede, skreg, slog Vinduesruder ind, og det nys oprettede Politi fik her den første Lejlighed til at benytte sin Politistav, der ogsaa gjorde en saa

Digitized by Google

ypperlig Virkning, at Amaliegaden blev renset for Pøbelhoben og afspærret saavel mod Kolonnaden som mod St. Anna Plads. Men paa sidstnævnte Plads holdt Pøbelen Stand, Politiet kunde Intet udrette mod dem, men overdængedes endogsaa saaledes af en Stenhagl, at flere Betjente blev alvorlig kvæstede. Gardekorpsene blev nu tilkaldte, og en Deling af Hestgarden gjorde snart ryddeligt paa den store Plads og forjog Pøbelmassen. Desuagtet vedvarede Optøjerne til langt ud paa Natten, og først henad Morgenstunden ophørte Tumulten, efterat flere af Deltagerne i den var blevne arresterede."

»*Dagbladet*«, som i saa væsentlig Grad havde bidraget til, at Stemningen blussede voldsomt op, maatte nu selv søge at berolige. Allerede den 7. Februar hedder det:

„Da det begyndte at mørknes drog store Skarer, der voksede undervejs, gennem Gaderne under allehaande Raab, omsværmede af de pibende og hujende Drenge, der i bevægede Tider synes at vokse frem af Stenbroen, Lidenskaberne var paa sine Steder i stærk Bevægelse, der hørtes Trusler og Eder, og flere bekendte Mænds Forsøg paa at standse og opløse Skarerne mislykkedes, medens enkelte Taler besvaredes med Jubel. I Amaliegade forefaldt der meget slemme Excesser. — —

Disse Gadeoptøjer er overordentlig meget at beklage, og vi retter den indtrængende Opfordring til alle besindige Medborgere, at de ville bidrage til at forhindre dem, navnlig ved i de første Dage at holde deres Tyende og Lærlinge hjemme. Den Bevægelse, der gennemstrømmer Hovedstaden, er for dyb og for ædel til at skulle søge sit Udtryk i Spektakler og Demonstrationer af uansvarlige Personer."

For at berolige Stemningen i Hovedstaden, blev der Søndag Middag d. 7. Februar opslaaet følgende Proklamation fra 35 Landstingsmænd paa Gadehjørnerne:

„Medborgere i Kjøbenhavn!

Beklagelige Uordner er iaftes begaaede paa Eders Gader. Vi bede Eder indstændig om til det sidste at bevare den lovlige Orden og at formane Alle til Rolighed. Vi bede Eder derom i vort Fædrelands hellige Navn. Dets Fare er stor, men vil blive større, hvis I ikke efterkommer denne Opfordring.

Forlader Eder paa, at den nu forsamlede danske Rigsdag har den fulde Følelse af Øieblikkets Alvor og er rede til at værne om vor Frihed og Selvstændighed.

Saaledes vedtaget i et Møde af Landstingsmænd."

„Berlingske Tidende" indeholdt den 8. Morgen bl. a. følgende Udtalelser:

„Hovedstaden var fra Lørdags Aften til langt ud paa Natten Skuepladsen for meget beklagelige Excesser. — —

— — —

Det glæder os at kunne tilføje, at der i Aften ikke — idetmindste ikke indtil vi skrive dette Kl. 10½ — forefaldt nogen alvorlig Forstyrrelse af den offentlige Orden. Vel havde der atter iaftes samlet sig en hujende og pibende Hob, som for største Delen bestod af Gadedrenge og Folk af de lavere Klasser. Amaliegaden blev med Lethed rydeliggjort, og efterat Sprøjterne var blevne anvendte, adspredte Hoben sig fuldstændig."

„Fædrelandet" indeholdt den 8. Februar følgende:

„Ifølge 2 Telegrammer, vi igaar modtog fra *Stockholm*, har Efterretningen om vor Hærs hæderløse Tilbagegang der fremkaldt den mest levende Deltagelse og Smerte. „Bestyrtelse og Sorg" hedder det i alle Kredse, fra de højeste til de laveste; store Folkeklynger paa Gaden, som kun samtaler om den sørgelige Nyhed. Ordet „Forræderi" gaar fra Mund til Mund med Forbandelser. Alle Blade har idag udgivet 3—4 Extrablade."

P. H. (Peter Hansen) skriver i *„Fædrelandet"* 9. Febr.:

„Hvad lister hist i tause Rækker
paa hviden Sne i sorten Nat?
Er det en Flok hvem Mørket dækker
til Angreb paa en Fjende brat?
Ak nej! Det er en Hær som viger
i Nattetaagen kold og klam;
uset af alle bort den sniger
i Mørket skjuler den sin Skam.

Hvi lod I Folket fagert drømme
om Danmarks stolte Grænsevagt.
Naar slig en Kalk det skulde tømme
som den, I har dets Læber rakt?

Digitized by Google

Hvi har I ikke vakt dets Sanser.
Hvi handled I med lukt Visir,
naar dog I vidste at dets Skanser
var ei af Jord, men af Papir.«

Monrads Ankomst til Hovedstaden.

Krigsminister, Oberst *Lundbye* var, som fortalt, bleven opbragt over at General *de Meza* havde rømmet Dannevirkestillingen uden forud at indhente hans Billigelse, hvilket Overgeneralen, ifølge sin Instruks, aldeles ikke behøvede. Denne Harme virkede paa hans Omgivelser og var vel Aarsag i, at flere af de Rygter der allermest havde bidraget til at hidse Befolkningen, „var hentede fra Krigsministeriets Kontorer“, saaledes som C. Th. Sørensen siger*).

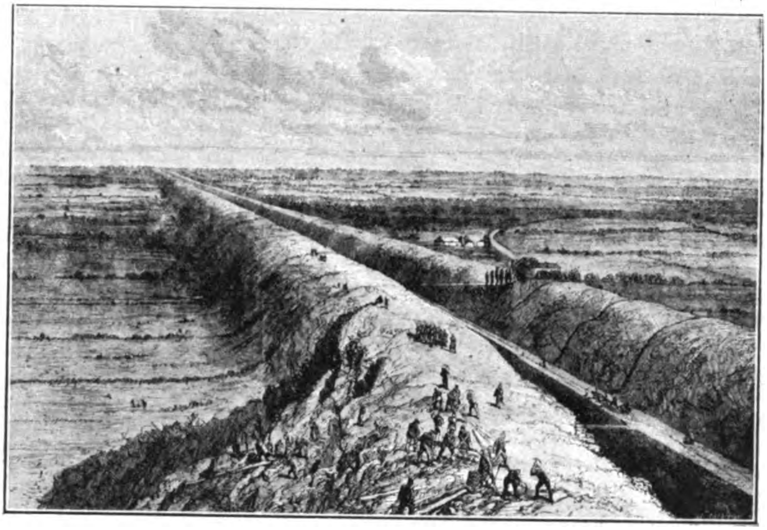

Dannevirke, Dobbeltvolden.
(Efter „The Illustrated London News“ 1864).

Det gjaldt nu for Monrad for enhver Pris at bringe Sindene til Ro igen. Han var ilet tilbage til Kjøbenhavn, hvor han ankom med Ekstratog d. 7. Februar. Marineministeren var kørt ham i Møde og havde sat ham ind i Forholdene og i de Stemninger, der gjorde sig gældende, særlig imod Kongen og ham. Monrad stævnede nu straks Ministeriet til Møde i den røde Bygning.

Her erfarede han øjeblikkelig, siger Sørensen, hvilken Rolle Krigsministen spillede:

„Thi Lundbye begyndte Mødet med at sige, at han delte den almindelige Mening, at det var Kongen og Monrad, som var de egentlige Ophavsmænd til Rømningen. Da Monrad, uden at gaa nærmere ind paa Lundbyes Beskyldninger, med den drilagtige Ro, som han ofte indtog lige over for ophidsede Mennesker, kun bemærkede, at Overkommandoen havde taget en rigtig Beslutning*), forlangte Krigsministeren øjeblikkelig sin Demission, og han motiverede den, paa Monrads Foranledning, derved, at en Hjemkaldelse af *de Meza* og *Kauffmann* for at give Forklaring, hvilken han som Krigsminister nødvendig maatte iværksætte, efter hans Formening maatte føre til Oplysninger, der var kompromitterende for Kongen. Uroen blev nu meget stor. Alle de Tilstedeværende tog Lundbyes Parti. Rømningen fordømtes i indignerede Udtryk; selv *Quaade* fandt vor diplomatiske Stilling forværret ved den. Monrad kunde længe ikke komme til Orde; men omsider overraskede han alle ved at sige: „Jeg anser det for fuldkommen rigtigt, at de Meza og Kauffmann kaldes hjem for at afgive Forklaring. Jeg er fuldkommen overbevist om, at der ikke kan fremkomme noget, som er kompromitterende for Kongen.“ Det var tydeligt, at han ikke tænkte paa Hjemkaldelse til Straf, men kun til Oplysning. Imidlertid var nu paa en Gang al Tale om Demission forstummet, Lundbye skrev paa staaende Fod Ordren om de Mezas og

*) „Danmark 1864“ (Side 44).

*) Denne Udtalelse gentog Monrad desværre ikke offentlig.

Digitized by Google

Kauffmanns Hjemkaldelse, og Trylleordet var med det samme fundet, som senere ogsaa i Rigsdagen dæmpede de oprørte Bølger: de Meza og Kauffmann skulde kaldes hjem."

Da Ministerraadet var forbi, stævnede Monrad til bestemte Tider efter hinanden de militære og borgerlige Myndigheder samt de Korporationer, som han antog havde Indflydelse paa Folket, lige fra de højeste, end og Kronprinsen, til Redaktionerne af Byens Blade og Studenterforeningens Seniorat.

Men Stemningen lod sig kun delvis vende i Øjeblikket.

„Fædrelandet" 8. Februar:

„Igaar Formiddags [ɔ: 7. Febr.] ankom Hs. Ex. Konseilspræsident *Monrad* tilbage her til Byen, og efter en igaar Formiddags afholdt Ministerkonference, hvor det bl. a. besluttedes at kalde Generalløjtnant *de Meza* og Oberst ***Kauffmann*** til Kjøbenhavn for at give Forklaring over deres Opførsel, samt at ansætte General *Lüttichau* som Overgeneral og Major *Stjernholm* som hans Stabschef, indbød Hs. Ex. gennem Rigsdagens Formænd begge disse Afdelinger til Møder igaar Eftermiddags for at høre en Meddelelse af ham."

I Folketinget var ekstraordinært Møde Kl 4. I Landstinget var der ekstraordinært Møde Kl. $4^1/_2$.

Monrad udtalte bl. a.:

„Jeg kan ikke forklare, hvad der har bevæget Krigsraadet til med 10 St. mod 1 [Bevægelse] at opgive Dannevirkestillingen — ikke uden Sværdslag, thi der er flydt Blod — men rigtignok uden at den var stormet af Fjenden.

Jeg skal derimod søge at give Dem en Oversigt over de Begivenheder, der er gaaede forud for denne skæbnesvangre Beslutning."

Han gjorde derefter Rede for, at hverken Kongen eller han selv havde foranlediget Tilbagetoget:

„Enten rejser en Konge til sin Armé for at sætte sig i Spidsen for sine Tropper, for at være General for sin Hær, og en saadan Stilling har i et konstitutionelt Land meget store Ulemper, thi som kommanderende General kommer han let til at staa under den krigsministerielle Ansvarlighed, samtidig med at han er Landets Konge. Eller han rejser til Krigens Skueplads for at vise sig for Soldaterne og derved opflammede deres Mod, for at besøge de Saarede paa Lazaretterne og for at bese de Steder, hvor Kampe har fundet Sted. Det var med dette sidste Formaal, at Hs. Maj. Kongen i Søndags drog til Hæren; han var ikke kommanderende General, han rejste kun for at styrke og oplive Hærens Mod. Men i kritiske og farlige Øjeblikke kan den Tanke opstaa hos en Konge, der befinder sig ved Armeen, at han dog egentlig er den, som raader for Landet, og han kan let fristes til at gribe ind i den kommanderende Generals Gerning. Her bliver saaledes to modstaaende Villier, og dette afstedkommer let Forvirring. Det var for at forebygge en saadan Indgriben af den kongelige Villie, at jeg udbad mig Kongens Tilladelse til at ledsage ham. Mine Herrer, jeg har fundet mit Hverv i denne Henseende meget let, mit Arbejde har været intet; Kongen har ikke udøvet nogensomhelst Indflydelse paa Overkommandoens Beslutninger. Vor Ankomst til Slesvig skete i et skæbnesvangert Øjeblik. Det første Angreb blev med Held og Hæder slaaet tilbage. Det næste skete ved Slesvig, i Nærheden af det kongelige Slot. Kuglerne faldt ved Byen og rullede hen over Isen ved Gottorp Slot; en Granat naaede lige til dette. Der blev nu Anledning til at overveje, om Kongen skulde blive ved Armeen. I én Henseende kunde det være ønskeligt, da han derved kom til at dele den yderste Fare med Soldaterne; men paa den anden Side kunde hans Nærværelse paalægge Overkommandoen tyngende Baand, da den tillige maatte drage Omsorg for hans Sikkerhed. Stabschefen ansaa det da om Natten mellem Onsdag og Torsdag for rigtigt, at Kongen rejste, og det lykkedes mig at formaa ham dertil. Kongen har derefter beset Lazarettet i Flensborg, Stillingen paa Als, og Lazarettet paa Augustenborg.

Den sidste Nat før vor Afrejse, den mellem Onsdag og Torsdag, talte jeg med Stabschefen, og han var da bestemt paa at slaas med Kraft*). (Hør!) Han erkendte, at den givne Instruks var klar, og jeg sagde da:

*) Stabschefens Udtalelser er her ensidigt gengivne, hvorom nedenfor.

Digitized by Google

„Gud være med Dem! Skulde Krigens Lykke gaa Dem imod, vil Regeringen være trofast; vi skulle ikke regne Dem det til Last“.

Fra Dannevirke.
(Efter „The Illustrated London News“ 1864)

Imidlertid henrandt nogle Dage; da indtraf Kl. 1 om Natten mellem Fredag og Lørdag*) til Kongen i Sønderborg en Depesche om, at Generalkommandoen havde besluttet at opgive Stillingen, og at Armeen allerede var i fuldt Tilbagetog. Denne Efterretning kom som et Tordenslag ikke mindre paa Als end i Kjøbenhavn, og den kom samtidig paa begge Steder. En halv Time efter kom der en Depesche fra Krigsministeriet, som gentog Efterretningen.“

Konseilspræsidenten yttrede fremdeles, at man ikke burde dømme og ikke kunde dømme, før Sagen forelaa fuldstændig og hel. Krigsministeren tilligemed han selv havde anset det for rigtigst at tilbagekalde den kommanderende General og Stabschef, for at de kunne afgive en mundtlig Forklaring om, hvorledes et saa pludseligt Omslag var foregaaet hos dem.

Saadanne Mænd som *de Meza*, betonede han, maatte „have vægtige Grunde, som have bevirket en saadan Forandring, i Særdeleshed, naar man ser, at af Krigsraadets 11 Medlemmer de 10 med ham havde været enige herom“.

Imidlertid vilde efter Krigsministerens Beslutning General *Lüttichau* og Major *Stjernholm* overtage disse to Mænds Stillinger.

Konseilspræsidenten bad derpaa Rigsdagens Medlemmer at udsætte at fælde nogen Dom, førend Sagen forelaa fuldstændigt oplyst. Han ønskede, at Mistillidens Sæd ikke maatte vokse imellem Konge og Folk, og tilføjede, at vore bedste Stillinger, Dybbøl og Als, endnu var vore. Han forlangte af den danske Nation, at den ej maatte tabe det kolde Blod og den faste Overbevisning, at Tanken var kun at forsvare os og forsvare os til det yderste, om endogsaa et saa smerteligt, et saa uforklarligt Tab rammer den. „Ja“, vedblev han, „dersom vi virkelig skulle sejre, da skal det være ved vor Udholdenhed, da skal det være derved, at vi blive fastere og stærkere jo mere Ulykken kommer over os, da er det derved, at Slaget trøster os. at Ulykken opmander os, at Nederlaget forfrisker os, og at vi med fornyede Kræfter kæmper for vort Lands Selvstændighed og Frihed. — Lad os ikke spilde nogensomhelst Kraft paa at møde indre Bevægelser; lad det ikke komme dertil, at man skulde kæmpe „ikke alene med Fjenden, men kæmpe mod Landets egne Borgere! Kommer det saavidt med et Land, at i saadanne Dage som vore, Mistillidens Sæd udsaas, da er et saadant Land sin Opløsning nær. Det er kun det faste Sammenhold mellem Alle, der kan give den rette Modstandskraft, det faste Sammenhold mellem Konge og Folk“.

Han erklærede derpaa, at ligesaa lidt som han vilde tage Hensyn til alle Gadeoptøjer, ligesaa meget Hensyn vilde han tage til en Udtalelse fra den danske Rigsdag, og ligesaa vanskeligt det vilde være at faa ham til at vige for uregelmæssige Bevægelser, ligesaa let kunde han gaa bort, dersom Ønske yttres derom af den danske Rigsdag.

Tscherning udraabte herefter et „*Kongen leve!*“ der, efter et Øjebliks Tøven, blev kraftig besvaret af Folketingets Medlemmer. Et fra Tilskuerpladsen udbragt „*Leve Danmark*“ hilstes fra alle Sider med tordnende og begejstrede Bifaldsraab. Et Forsøg af en Tilhører paa et „*Leve Rigsdagen*“ døde hen.

I *Landstinget* forløb Mødet paa lignende Maade.

Efter Monrads Tale sagde *Balthasar Christensen*, at han var overbevist om, at det danske Folk vilde gøre sin Pligt. En overilet Dom burde ikke fældes.

*) Ministeren sagde først „mellem Torsdag og Fredag“, hvad der senere fremkaldte en Del Modsigelse og da blev rettet.

Digitized by Google

Formanden (*M. P. Bruun*):

„Gud skærme Landets tapre Sønner til Forsvar for det elskede Fædreland".

Ploug: „Hæren leve!" (Rungende Hurraer fra Tinget og Tilhørerpladserne).

Mødet hævet Kl. 5.

„Fædrelandet" skrev Dagen efter om Monrads Redegørelse:

„Denne Tale, der, uagtet Ministeren havde al Anledning til at være træt af Rejsen og Dagens uafbrudte Arbejde, blev holdt med al *Monrads* energiske og gribende Veltalenhed, indgav vistnok Mange den Mening, at Ministeren talte Sandhed og personlig er uskyldig i det Forefaldne. Det er ikke heller os muligt efter et mangeaarigt Kendskab til Monrads Karakter, at forkaste denne Mening, hvor lidet sandsynligt den efter nøjere Overvejelse end maaske vil forekomme Flere at være; men i hvert Fald gælder vor Tillid til hans Ord kun ham selv, og *ikke nogen Anden* *)".

Hærens Tilbagetog til Als — saaledes som de første Meldinger lød:

De Telegrammer, som vedrørte Tilbagetoget, var kun faa og sparsomme i deres Indhold:

„Berlingske Tidende" indeholder først *den 8. Februar* følgende: *Meddelelse fra Armeen*:

„Den 6. Febr. Kl. 5 Em. Efter Meddelelse til Krigsministeriet staar Armeen i *Flensborg* samt vest og nord for denne By. Fjenden er hurtig fulgt efter, uden at dog noget betydeligt Sammenstød har fundet Sted. Armeens Hovedkvarter er i Flensborg".

Endvidere:

„Den 7. Febr.: Kl. 2 Em. *Ifølge Meddelelse fra Kommandanten paa Als* er Armeens Hovedkvarter iaften i *Graasten*. 3 Divisioner skal være beordret til Als. Meget Træn er ankommet til *Sønderborg* og meget paa Vejen dertil".

„Berlingske Tidendes" Korrespondent meddeler (offentliggjort i Bladet den 8. Febr.):

„Sønderborg, den 7. Februar. Kl. 3 Em. Saasnart Fjenden havde opdaget vor Retræte, slog han Bro over Slien ved Kappel, og han forfulgte os med en betydelig Kavalleristyrke og 16 Batterier. Dog vides endnu kun om ét Sammenstød, nemlig igaar Eftermiddags omtrent ved *Oversø*, hvorved 1ste og 11te Regiment skulle have lidt betydeligt. General *Steinmann* let saaret i Laaret".

Dette Telegram var ikke meget klart; man maatte nærmest tro, at det var den samme Styrke, som baade var gaaet over Slien og som havde kæmpet ved Oversø. Sandheden var, at Prins *Friedrich Karl* med Korps I var gaaet over Slien, ved Kappel og Arnis i Retning af Flensborg uden at naa frem saa tidlig, at han kunde fastholde de Danske, hvilket derimod lykkedes Østrigerne under Feltmarschalløjtnant Baron *Gablenz* (Korps II), idet en Brigade af dennes Styrke paa Forfølgelsen indhentede de Danskes Arrieregarde under Oberst *Max Müller* ved *Oversø* og *Sankelmark*, den 6. Februar. Den næste Dag gik den danske Hovedhær til Dybbøl, medens en ringere Styrke trak sig tilbage mod den jydske Grænse. Fjenden forfulgte foreløbig ikke, dertil var han for udmattet.

„Fædrelandet" for den 8. indeholder følgende Privattelegram: *„Haderslev dateret d. 7. Februar* Kl. $5^1/_2$.

3. Division [skal være 4. Division] har passeret Byen. Det var et sørgeligt Syn, siges der, men Soldaterne var ved godt Mod. Idag venter man Fjenden. Alle Embedsmændene er naturligvis blevne paa deres Poster".

Overkommandoen indberetter:

„Sønderborg den 7. Februar Kl. 8. Den til Als dirigerede Del af den aktive Armé er efter en vel udført, men besværlig Retræte ankommet til Dybbølstillingen paa Als. Den øvrige Del af Armeen er efter Ordre gaaet Nord efter".

„Berlingske Tidende" indeholder *den 8. Februar* følgende Oplysning i en lidt mere udførlig *Medd. fra Armeen:*

*) Der sigtes formentlig til Kongen.

Digitized by Google

— — „Den 6te havde en længere Forpostfægtning fundet Sted, som antog en alvorligere Karakter; 1. Infanteriregiment, der udførte et Bajonetangreb, led saaledes meget betydeligt. General *Steinmann* blev let saaret. Han og Største Delen af nysnævnte Regiment ankom igaar (d. 7.) Formiddag pr. Dampskib til *Sønderborg*. Af Dannevirkepositionens Skyts medtoges enkelte Stykker, der dog paa Grund af stærkt Isslag ikke alle kunde bringes til Als".

Foran Dannevirke. Østrigsk Post i Lottorp.
(Efter Originaltegning til „The Illustrated London News" 1864).

„*Dagbladets*" Korrespondent, *P. V. Grove*, gav i Virkeligheden de første udførligere Meddelelser fra Krigen. Man fik nu ret Øjnene op for, hvor hæderlig Kampen ved *Mysunde* havde været, hvor alvorlig Kampen ved *Over Selk* og *Bustrup* var bleven, og hvor tappert Arrièregarden havde fægtet ved *Sankelmark* under *Max Müller-Grove* skriver:

„Og nu selve Tilbagetoget! Mange Deltagere have sammenlignet det med Napoleons Tilbagetog fra Moskou, og Sammenligningen kan virkelig ikke kaldes uheldig.

— — — Jeg blev i *Slesvig* By til Kl. 11 om Aftenen og henhørte til det sidste af Trænet. — — — Det var en frygtelig March. Langsomt kørte de aabne Vogne som ved et Ligtog, og langsomt bevægede Bataillonerne sig fremad i lydløs Stilhed. Ingen Sang, ingen Skæmt oplivede Marchen; det var i Sorg og Bedrøvelse, at den danske Armé, Nationens Haab og Støtte, forlod den Post, som den var sat til at vogte. — — —

Om Formiddagen d. 6. saa vi de første fjendtlige Kavalleripatrouiller, og en Tid var jeg ikke uden Frygt for at blive tagen tilfange, thi de var ganske nær ved os; et Par af Færdselsvognene maatte vi lade i Stikken, og jeg talte med en Infanterist, som havde maattet lade sit Tornister blive i Hænderne paa en fjendtlig Dragon for selv at undgaa Fangenskab. Men heldigvis var det endnu kun nogle Patrouiller. — —

Endelig naaede vi Kl. 4 Lørdag Eftermiddag *Flensborg*, trætte af den sytten Timer lange March, haabende at vi der vilde kunne udhvile os om Natten til den næste Dags March. — — —

Jeg begav mig til et Hotel, fik nogen Mad, hvortil jeg haardt trængte, sikrede mig et Leje for Natten og tænkte allerede paa at trække mig tilbage hertil. Da lød der i Gaderne Alarmsignaler. Fjenden var altsaa naaet hen i Nærheden af os.

Vore Forposter, *første og ellevte Regiment*, som stod under Kommando af den udmærkede Brigadechef, Oberst *Max Müller*, der ved denne Lejlighed ovenikøbet ved en Tilfældighed havde Føreren for 3. Division, den ligesaa koldblodige som modige General *Steinmann*, ved Siden, var i fuld Engagement. De angrebes af en overlegen fjendtlig Styrke, baade Kavalleri og Infanteri, samt hele 16 Kanoner.

Vore Soldater kæmpede modig og fortvivlet. Uagtet de ikke havde sovet i flere Dage og Nætter, uagtet de nys havde marcheret i 17 Timer, uagtet Fjendens Granater sprang mellem dem og gjorde lyst i deres Rækker, for-

Digitized by Google

søgte de flere Gange Stormangreb med Bajonetten, afslog med Bravour Angreb af fjendligt Kavalleri, solgte dyrt hver lille Strimmel Jord, og havde ikke Overmagten været for stor, vilde Pladsen være bleven deres. Men om de end sluttelig maatte vige for Overmagten, havde de dog gjort deres Pligt og røgtet deres Hverv. De dannede Arrièregarden, der skulde dække Retræten, og det havde de gjort; de havde frelst den danske Armé, og det skal altid være dem til uvisnelig Hæder. Bataillonerne splittedes, mange af deres Officerer og en Mængde af Soldaterne faldt. Første Regiment mistede alene ti Officerer; deriblandt som falden, ramt af en Granatstump i Ansigtet, den brave unge Reserveløjtnant og Adjutant *Dirckinck-Holmfeld*, en Søn af Baron Constant Dirckinck-Holmfeld, hvis Synder mod Fædrelandet Sønnen har udsonet med sit Blod. Ogsaa Kaptajn *Weyhe*, en lige saa dygtig som modig og af sine Folk afholdt Officer, ansaas en Tid lang for at være falden, men saas senere af en Parlamentær paa et af Fjendens Lazaretter. Han blev saaret i Halsen af et Sabelhug, men han blev hævnet af sine Folk; den, der tilføjede ham Slaget, blev øjeblikkelig gennemboret af Bajonetter.*) At ogsaa 11. Regiment har lidt meget, er en Selvfølge, hvor meget lader sig ikke angive — — —"

Efter Alarmeringen i Flensborg fortsatte den sin Retræte til Als og Dybbøl —

„Der var i al denne Møje og Besvær dog ved Afmarchen fra Flensborg noget Trøsterigt, og det var den Sympathi, vore Tropper her mødte. I *Slesvig* havde alt været dødsstille, ikke et kærligt Ord, et venligt Haandtryk til Afsked, undtagen den kære „*Tante Esselbach*", der blev sig tro til det Sidste, og af de faa danske Embedsmænd. Men i *Flensborg* var Befolkningen paa Benene; Kvinder stod med store Bakker fulde af Smørrebrød, Kaffe og varmt Øl paa Gaderne, som de rakte de udmattede Krigere; der var venlig Sympathi og Sorg over Afskeden med dem — — —"

Marchen til Sønderborg havde den samme Karakter som den til Flensborg.

*) Under Haandgemænget, som opstod, da Weyhes Kompagni tørnede sammen med et østrigsk Komp., hvis Chef var faldet, og hvis ældste Løjtnant, Greve *St. Julien*, nu førte det, kæmpede de to Officerer, der begge blev saarede. Weyhe blev derefter fangen.

„*The Times*" *Korrespondent*, *Antonio Gallenga* ved den danske Hær tilskrev den 8. Februar fra Sønderborg sit Blad en lang og for os sympatetisk Skildring af Tilbagetoget, som han selv deltog i. Han naaede først Flensborg Kl. c. 4 Em. den 6te Februar efter at have tilbagelagt godt 5 Mil i 18 Timer. Efter et Par Timers Holdt gik det videre til Sønderborg, som naaedes Kl. 8 Morgen den 7. Februar. Han resumerer sine Indtryk af vor Hærs Holdning paa følgende Maade:

„Jeg har nu i faa Ord og uden den ringeste Overdrivelse berørt de Anstrengelser og Vanskeligheder, som den danske Armé havde at kæmpe med paa sit Tilbagetog, fordi jeg i det hele taget tror, at dette Tilbagetog blev iværksat med en saa beundringsværdig Orden, som man kunde vente under disse Omstændigheder, ligesom de tapre Tropper hele Tiden viste et dristigt Mod og en mandig Udholdenhed, som fortjener en højere Ros, end min stakkels Pen formaar at yde dem.

I det hele tror jeg ikke, at nogen anden Armé i Verden kunde have opført sig mere hæderligt, end de Danske har gjort under en saa stor Mængde uheldige Omstændigheder, som dem de mødte paa dette ulykkelige Tilbagetog".

Den 7. Februar om Eftermiddagen, endnu forinden Tilbagetoget var bleven fuldendt til Dybbøl, kom til Overkommandoen følgende *Telegram fra Krigsministeren:*

„Generalløjtnant *de Meza* og Oberst *Kauffmann* begiver sig uopholdelig til Kjøbenhavn, Generalløjtnant *Lüttichau* overtager midlertidig Overkommandoen med Major *Stjernholm* som Stabschef. Overkommandoen vil ordne det nødvendige med Hensyn til Major *Stjernholms* Fraværelse fra Generalløjtnant Gerlachs Stab."

„*Berlingske Tidendes*" Korrespondent meddeler:

„*Søndagen den 8. Februar, Kl.* $5^1/_2$. General *de Meza* og Oberst *Kauffmann* er idag rejste til Kjøbenhavn.

Hs. Majestæt Kongen har ladet rømme flere af sine Værelser, hvor 30 Soldater havde Kvarter i Nat. Idag besøgte Kongen tilfods Lazarettet paa Augustenborg; paa sin Vej

Digitized by Google

mødte Allerhøjstsamme flere Batailloner, af hvilke han hilstes med jublende Hurraraab."

P. V. Grove meddeler i *„Dagbladet"*:

„Sønderborg, 9. Februar.

Hs. Maj. Kongen siges idag at ville forlade Sønderborg. Han har her ligesom i Slesvig levet stille og tarvelig, men han har gjort et godt Indtryk ved sin ligefremme Venlighed og den Deltagelse, han viser for Soldaterne. Til hver af disse har han ladet uddele en Flaske bayersk Øl og $^1/_{16}$ Pund Røgtobak, og han har desuden igaar udsendt til dem en *Proklamation*, der — rigtignok i en forvansket Form — ved „departementalt Hexeri" meddeltes Aftenbladene i Kjøbenhavn to Dage, førend den, dateret den 8de, tilstilledes Overkommandoen her, kun underskreven Christian R. og ikke kontrasigneret af Hs. Exc. Konseilspræsidenten, saaledes som den for det kjøbenhavnske Publikum bestemte Udgave af 6te."

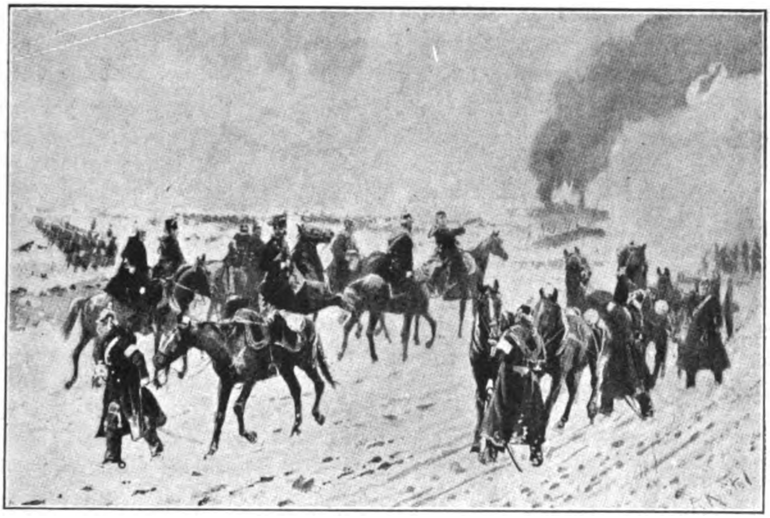

Prins Friedrich Karl ved Mysunde.
Efter Tegning af R. Knøtel).

I et Telegram til *„Dagbladet"*, dateret *Sønderborg den 9. Februar*, Kl. 2.20 Em., siges endvidere:

„Proklamationen er noget forandret — —. Den sidste Passus i Slutningen om, at der ingen Udsigt er til fremmed Hjælp er udeladt."

„Fjendens Forposter staar ved *Rinkenes*, hans Hovedstyrke Nord for *Flensborg*. Her gaar Rygter om Fægtninger med vore nordpaa dragende Tropper. Der er itide sørget for tilstrækkelig Besætning i *Fredericia*. Alt det paa Vejen mellem *Graasten* og *Sønderborg* efterladte Materiel er opsamlet og indbragt hertil."

„Berlingske Tidende" 10. Februar:

„Hs. Maj. Kongen afrejste, ifølge et i Formiddags modtaget Telegram, fra *Sønderborg* imorges Kl. $8^1/_2$ med Dampskibet „Slesvig". Allerhøjstsamme hilstes ved sin Afrejse med levende Hurraraab."

„Fædrelandet" 11. Februar:

„Hs. Maj. Kongen ankom igaar Aftes Kl. $6^3/_4$ her til Byen med Jærnbane og modtoges paa Banegaarden af Autoriteterne. En Del Publikum var ogsaa til Stede for at hilse paa Kongen."

Bladet udtaler i den Anledning:

„Kongen maa slutte sig til Folket ellers kan og vil Folket ikke slutte sig til Kongen. Men hvilke Tidsomstændigheder kunne indeholde stærkere Opfordring til begge om at slutte sig sammen, end de nuværende?"

Hovedstadspressen fører i Resten af Februar et mindre voldsomt Sprog.

„Dagbladet" hævdede den 8. Februar, at det allerede var klart, at Soldaterne var i høj Grad medtagne ved Dannevirke, og man maa uvilkaarlig smile, naar det samme Blad, som højlydt hævdede, at man ikke burde

Digitized by Google

han forladt Dannevirke uden Kamp, nu opkaster det Spørgsmaal:

„Om det ikke var en Fejl [!] fra Overkommandoens Side, og om man ikke har handlet urigtigt ved overhovedet at lade Soldaterne kæmpe eller staa paa Post udenfor Skanserne. Men det synes ialfald afgjort at Udmattelsen var stor."

„Flyveposten" opkaster samme Dag det Spørgsmaal, hvorfor man har forladt Dannevirke uden en blodig Kamp — og hvorfor man overhovedet har *indtaget* en Stilling, som man nu har antaget at være uholdbar over for en stor Overmagt:

„Naar det hedder, at Fjenden antages at ville gøre en omgaaende Bevægelse ved Kappel, og saaledes ved at angribe baade fra Fronten og i Ryggen vilde søge at tilintetgøre Hæren og navnlig afskære Retrætelinen, saa maa heri lige saa meget søges Forklaringen som i den Omstændighed, at Hæren blev overanstrængt ved at dække en Stilling, der ved sin Udstrækning udkrævede et langt større Antal Tropper end det, vi havde at raade over."

„Men vi er overbeviste om, at de Mænd, der har raadet til og udført dette Skridt [Tilbagetoget] kun have grebet det i den Overbevisning, at det var det eneste Middel til at frelse Hæren og saaledes forebygge, at Danmark ganske redningsløst blev prisgivet til en overmodig og rovbegærlig Fjende. Der er maaske større Mod i en saadan Resignation end i at byde Fjenden Spidsen med en sikker Udsigt til Hærens Ødelæggelse."

Rigsdagens Thing vedtog enstemmig en Hilsen til den danske Hær i hvilken det bl. a. hed:

„Dannevirke er opgivet! Den danske Rigsdag er bleven overrasket og bedrøvet ved denne Efterretning; men Rigsdagens Fortrøstning til Fremtiden er ikke bleven svækket, og Hærens vil heller ikke være det — — — Den danske Rigsdag skal ikke glemme sin Pligt i saa alvorsfuld en Tid; — — Thinget opfylder en ringe Del af samme ved at sende Danmarks Riges brave Hær sin broderlige Hilsen."

„Fædrelandet" taler den 9. Februar ikke mere om Kongens og Monrads Skyld; nu er det den: „militære Indsigt og Dygtighed", som: „har lidt en stor Ydmygelse."

„Dagbladet" for den 10. Febr. indrømmer, „at vi alle gik noget for vidt i vor Dom, at vi overvurderede det sketes Betydning og i nogle Retninger var uretfærdige. Nu kommer Reaktionen efter denne stærke Bevægelse, og den gaar ligeledes ud over det rette Maal. De ærede Medborgere, som selv raabte højest er nu ikke utilbøjelige til at fordømme stærkest. — — Denne Reaktion vil dog ikke vare længe, om et Par Dage faar vi de tyske Blade med triumferende Beretninger om de Danskes Flugt

Paa Gottorp Slot. Efter Feltpostens Modtagelse. (Efter „Ill. Tid." 64).

Sankelmark. Liechtensteinerne attakerer.
Efter Tegning af Otto Bache til „Illustreret Tidende".

for den uimodstaaelige tyske Tapperhed osv."

To Dage efter kom de antydede Beretninger; men de indeholdt ikke det, som „Dagbladet" havde tænkt sig.

I *„Berlingske Tidende"* læses *den 12. Februar:*

„Der foreligger endnu ikke mange Beretninger om det Indtryk, som Opgivelsen af Dannevirkestillingen har gjort paa de forskellige Steder i *Tyskland.* At man i Holsten og Hamborg har jublet, følger af sig selv; i Berlin derimod synes man næsten at have følt en vis Skuffelse over denne Begivenhed. I Breve derfra meddeles os, at man i Begyndelsen ikke vilde tro Beretningen; men da Tvivl ikke længere var mulig, udtalte man ligefrem, at *Wrangel* havde ladet sig narre, og man gik endog saa vidt, at man formodede, at Østrigerne havde været med at føre den prøjsiske Øverstkommanderende bag Lyset. I første Øjeblik synes man der iøvrigt at have troet, at Krigen nu var forbi med det samme. Senere kom man imidlertid til at tænke paa Dybbøl, Als og paa den Rolle, disse Stillinger have spillet i den forrige Krig, og de navnlig af Børsen nærede Fredsforhaabninger begyndte efterhaanden atter at forsvinde".

Det kan her anføres, at *Wrangel* i Flensborg overfor den danske Regeringspræsident *Rosen* udtalte følgende om Mezas Beslutning vedrørende Tilbagetoget:

„Das war nicht klug — es war weise."

Ogsaa *Moltke* udtalte sig paa lignende Vis.

Den *13. Februar* læser man i *„Fædrelandet"*:

„De tyske Blade, som kom igaar, og ere af 8. og 9. Febr., give andre interessante Oplysninger om Kampene ved Dannevirke, samt om Kampene paa Tilbagetoget. Det er med Glæde, at man læser den enstemmige Anerkendelse af vore Troppers Tapperhed og Haardnakkethed, selv i Kampe, hvor det endelige Resultat var Fjenden gunstigt."

Nu var der, som antydet, lidt efter lidt tilgaaet Pressen Oplysninger om vor Hærs smukke Færd under selve Tilbagetoget. Man frydede sig over Arrieregardens Kamp ved *Sankelmark,* og Hovedstadens Borgere læste med Glæde om 1ste Regiments Færd. Regimentschefens iøvrigt noget svulstige Proklamation bidrog til at sætte Stemningen op til Fordel for Tropperne.

Peter Hansen skrev da sit bekendte Digt: *„Tak for din Daad — Du vidste Udvej — Du vidste Raad",* hvilket *„Fædrelandet"* offentliggjorde den 15. Februar.

„Berlingske Tidende" for 11. Februar meddeler at:

„Det norske Aftenblad" i Anledning af Dannevirkestillingens Opgivelse udtaler:

„Denne Efterretning kan under Danmarks nuværende isolerede Stilling ligeoverfor den mangedobbelte Overmagt, mod hvilken det har at føre Kampen for sin Tilværelse, kun blive hilst med Tilfredsstillelse — —"

„Flyveposten" siger den *12. Febr.:*

„Nu tro vi dog, at det saa nogenlunde er trængt igennem, at General *de Meza* og hans

Digitized by Google

Kolleger kun have gjort sig fortjente til Folkets bedste Tak — —
thi paa Dannevirke kunde Hæren ikke blot være bleven opreven og knust, men ved Fjendens omgaaende Bevægelse vilde den maaske være bleven for en stor Del tagen tilfange. — —

Lad det da staa fast, at det var en Illusion, naar man byggede paa denne Stillings Holdbarhed, at det var fordærvelige Tanker, naar man hellere end at slippe Illusionen nedkaldte Vanære over sit Folk ligeoverfor et Skridt, der havde befriet det ikke blot fra Undergang, men fra Skændsel — —"

„*Fædrelandet*" skriver den 13. Februar:

„Det bør nu anses for temmelig utvivlsomt, eftersom det bekræftes fra alle Sider, at Hovedgrunden til Tilbagetoget er at søge i *Troppernes Udmattelse.*"

Der gives i den Anledning en Del Oplysninger, og Bladet siger fremdeles:

„naar man da nu, efterat disse foreløbige Oplysninger er erholdte, spørger os, om vi ikke erkende, at det første Indtryk af Begivenheden var for stærkt og den første Opfattelse tildels urigtig, saa maa vi svare jo; men alligevel var Indtrykket og Opfattelsen naturligt."

Det erkendes nu, at Kongen: „ikke har haft nogen umiddelbar Andel i Overkommandoens Beslutning,"

og der falder: „maaske heller intet Ansvar paa Medlemmerne af Krigsraadet".

„Men derimod skønner vi fremdeles ikke rettere, end at et Ansvar maa paahvile Overgeneralen og hans Stabschef, først fordi de ikke har paasét, at Tropperne forplejedes ordentligt og ikke overanstrængtes uden Nødvendighed. — —

Det fastholder vi altsaa fremdeles: *Ansvar gjort gældende mod Overkommandoen og de agiterende Generaler*".

Dermed mentes de Generaler, som havde ivret imod, at Hæren indtog Stilling ved Dannevirke.

Den 22. Februar kommer „*Fædrelandet*" tilbage hertil og vil nu ogsaa have Ansvar gjort gældende over for *Ministeriet*, der har forsømt at forsyne Armeen.

Man var saaledes kommen Raden igennem lige fra Kongen til Generalerne, alle havde til at begynde med faaet en haard og fordømmende Behandling, men faste Holdepunkter fandtes ikke for Kritikken, og det blev delvis indrømmet. Saa blev man staaende over for Ministeriet — der skubbede Ansvaret over paa Overgeneralen, som derfor blev Syndebukken.

Monrad og Dannevirkes Rømning.

Efter at Monrad i Rigsdagen havde gjort Rede for Kongens og sin Optræden før og under Tilbagetoget fra Dannevirke, og efter at der var kommet Oplysninger om Hærens selvfornægtende og tapre Optræden under det besværlige Tilbagetog, kom der — som vi gennem Bladuddragene har set — lidt mere Ro i Gemytterne. Men nogen nøjere upartisk Redegørelse fra Krigsministeriet kom ikke, saaledes blev den Protokol, som var bleven affattet i Krigsraadet den 4. Februar, stadig ikke offentliggjort, og de officielle Rapporter om Kampene lod vente længe paa sig. Først den 1. Marts blev Rapporten om Kampen ved Mysunde saaledes offentliggjort.

Konseilspræsident *Monrads* Optræden var ikke egnet til at hjælpe paa General de *Mezas* og Oberst *Kauffmanns* Affairer. Sagen var den, at Monrad efter at være kommen til Kjøbenhavn, ulykkeligvis her jo kom under Krigsminister *Lundbyes* Indflydelse, ligesom han erfarede, at Folkestemningen havde rejst sig mod ham, fordi Folk mente, at han havde bidraget til, at Dannevirkestillingen blev opgivet. Han havde nu ikke Mod til fuldt ud at vedkende sig offentlig de Udtalelser, han var kommen med over for Overkommandoen. Da Krigsministeren nu tilmed straks — opbragt som han var over at være holdt uvidende om, hvad der var besluttet i Krigsraadet — gjorde sin Forbliven i Ministeriet afhængig af, at de Meza og Kauffmann kaldtes hjem, indvilgede Monrad jo øjeblikkelig heri, ligesom han fremdeles

Digitized by Google

Sankelmark. Kompagniet *Weyhe* af 1. Regiment i Nærkamp.
Efter Tegning af Otto Bache til „Illustreret Tidende".

— og ganske i Modstrid med sine tidligere Udtalelser overfor Overkommandoen — stod ved Krigsministerens Side i Kampen for at de Meza skulde afsættes som Overgeneral. Hans Optræden var, for at bruge vort Generalstabsværks Udtalelser, med et mildt Udtryk „vaklende", og de Oplysninger, han giver i den nys udkommede Bog: *„D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864*, udgivet af *Aage Friis*" bidrager paa ingen Maade til at der skulde kunne fældes en anden og mildere Dom over ham.

Han havde bevisligt gentagende Gange i Slesvig over for Overkommandoen udtalt, at Regeringen:

„hvad enten Overkommandoen valgte at levere Slag i den omhandlede Stilling [Dannevirke] *eller at gaa tilbage forinden, vilde den støtte den til det Yderste*".

Endnu efter at Tilbagetoget havde fundet Sted, havde han, som berørt, paa Gaden i Flensborg, den 6. Februar, en Samtale med Oberst *Kauffmann*. Under denne havde han hverken ved Ord eller Miner tilkendegivet sin Misbilligelse af Beslutningen, men tværtimod ligesom undskyldt Krigsministerens i et Telegram udtrykte Misbilligelse.

Efter sin Ankomst til Kjøbenhavn indtog han, som sagt, en ganske forandret Holdning.

I de ovennævnte Memoirer, som vi iøvrigt her ikke kan komme nærmere ind paa, *erkender han, at den øjeblikkelige Rømning af Dannevirke var nødvendig*, hvilket, som han siger, ikke i 1864 stod ham klart*); *men han fastholder, at det i politisk Henseende* havde været særdeles ønskeligt, om der, forinden Tilbagegangen, var bleven leveret „et Stød". Hertil er at bemærke, at i den *Instruks*, som General *de Meza* havde faaet, var der netop taget et endnu større politisk Hensyn, hvilket Konseilspræsidenten ikke kunde være uvidende om. Det hed nemlig i samme:

„at saa stor Interesse det end maa have, at beskærme Landet mod fremmed Vold og derved kun at vige tilbage efter en afgørende Kamp, saa er det dog *under de forhaandenværende politiske Forhold af endnu større Betydning***), at det kommende Foraar finder os i Besiddelse af en dygtig og slagfærdig Hær. Kampen i Dannevirkestillingen tør altsaa ikke føres saa vidt, at Hærens Tilværelse som Hær kompromitteres, hvad der ogsaa følger ligefrem deraf, at vi bag denne Stilling have en anden Forsvarslinie i vore Flankepositioner, og at vi til deres Besættelse kun kunne gøre Regning paa den samme Hær, som kæmper ved Dannevirke".

Det blev meget snart tilfulde bevist, at Hæren ikke længere kunde udholde den

*) Jvfr. C. Th. Sørensens Meddelelse om, hvad der passerede i Ministerraadet den 7. Februar.

**) Udhævet af os.

Digitized by Google

D. G. Monrad.

strenge Tjeneste med de stadige Alarmeringer. Dertil kom, at den truedes med en Katastrofe, hvis Fjenden gik over Slien og faldt den i Ryggen.

Overgeneralen var alene af den Grund forpligtet, ifølge sin Instruks, til i Tide at føre Hæren tilbage til Flankestillingerne, og det var det han gjorde.

Monrad erkendte, som anført, selv, at Tilbagetoget var nødvendigt; men hvorfor holdt han da ikke sit Ord og støttede Overkommandoen? — simpelthen fordi Krigsministeren var rasende paa de Meza og stillede Sagen paa Spidsen. Enten skulde de Meza eller han selv gaa, da Overgeneralen:

„havde handlet uden hans Vidende og mod hans Villie".

Istedetfor nu aabent at erkende, at dette Forhold var afgørende for hans Holdning, udtaler Monrad:

„Jeg skønnede, og jeg skønner ej heller nu rettere, end at Krigsministeren havde fuldstændig Ret, og at jeg ikke burde modsætte mig hans Forlangende. Det var heldigt, at Retten her stemmer saa godt overens med det i politisk Henseende ønskelige. Hvilket Indtryk vilde det ikke have gjort, om Krigsministeren var bleven fjærnet og Generalen havde beholdt sin Stilling? Hvilken Olie vilde man ej have gydt paa den flammende Mistanke, det vilde have været en Bekendelse, om ej med Ord, saa dog med Gerning, at Generalen havde handlet efter en højere hemmelig Befaling. Det faldt mig i Sandhed saa besværligt at standse Bevægelsen, at det vilde have været uforsvarligt at give den nyt Tønder".

Man skelner tydeligt, at Monrads forandrede Optræden ogsaa var dikteret af Frygt for Opinionen — og han havde dog andre og bedre Midler til at berolige den offentlige Mening med end at ofre Generalen, — nemlig, som gentagende Gange nævnt, Offentliggørelsen af alle Aktstykker vedrørende Tilbagetoget og navnlig en Henpegen paa Instruksen og Krigsraadsprotokollen.

Sagen endte, som bekendt, med, at Generalen alligevel maatte gaa af, fordi Krigsministeren ikke længere kunde og vilde samarbejde med ham — og en Veksel af Krigsminister paa det daværende Tidspunkt ikke var tilraadelig. Det var dette — og alene dette Argument, som Kong *Christian* til Slutning bøjede sig for, idet han den 28. Februar afskedigede de Meza.

Denne var jo ifølge Instruksen paa ingen Maade forpligtet til at spørge Krigsministeren om, hvad han maatte gøre. Der kunde saaledes ikke være Tale om at handle mod Ministerens „Vilje." Der var, saalænge de Meza havde Stillingen som Overgeneral, kun én Vilje som gjaldt for Hærens Operationer, og det var Overgeneralens.

General de Meza havde faaet et bestemt Hverv, og indenfor de Rammer, som Instruksen gav, havde han fuld Handlefrihed og Ansvar; men Overgeneralen havde ikke overskredet sin Instruks — og var følgelig sagesløs. Det varede da heller ikke længe, før den Anskuelse gjorde sig gældende, at han militært set — og det var det eneste Hensyn han havde at tage — havde handlet ret. Det erkendte hans Fjender, og det maa vi ogsaa erkende. Mezas Hoved faldt paa de

Digitized by Google

Nationalliberales og Ministeriets fælles Anstiftelse.

Men Dommen over Manden vil til sene Tider lyde: „Han handlede ret, da han gik fra Dannevirke, saa sørgeligt det end kunde være for den dalevende Slægt at se sine Illusioner briste."

Major *Dinesen* skrev i *„Flyveposten"* den 20. Febr. en Artikel, i hvilken han forsvarede Tilbagetoget fra Dannevirke. — Den slutter saaledes:

„Ejderpolitik, Skandinavisme og Dannevirkestilling er Forestillinger, der staa i nøje Forbindelse og gribe ind i hinanden. Det er Følelsespolitik i Stedet for Statskunst og Krigskunst, og disse Forestillinger maa samtidig briste for at bevare og opretholde Staten og Fædrelandet under nærværende farefulde Forhold."

Digitized by Google

STEMMEKØBERPOLITIK.

Af Dr. H. L. Møller.

I

Efter at Excellencen Deuntzer har indtaget Estrups Plads som kongevalgt Medlem af Landstinget, er Forfatningsspørgsmaalet for saa vidt bragt sin Løsning nærmere, som de konservative Partier ved dette Personskifte har mistet det lille Flertal, de endnu sad inde med i Landstinget, og „Grundlovspartierne" kan saaledes nu ogsaa i dette Ting gennemføre den Forfatningsreform, de maatte kunne blive enige om indbyrdes, uden at behøve de konservative Gruppers Tilslutning til den.

Selv om det vel fremdeles maa antages, at i hvert Fald Venstre og delvis ogsaa baade Radikale og Socialdemokrater endnu vil foretrække Overenskomst med de konservative Grupper fremfor at gennemføre en ny Grundlov mod disses stærkeste Protest, saa kan det dog ikke nægtes, at den ændrede Partistilling i Landstinget afgjort har svækket Udsigten for de Konservative til at faa Indflydelse paa, hvorledes Danmarks fremtidige Forfatning bliver. Og da det væsentlig kun er fra konservativ Side, der virkelig er blevet rejst et energisk Krav om Indførelsen af Forholdstalsvalg til Folketinget, saa maa det ogsaa siges, at Chancerne for at faa det kommende Folketing bygget paa denne Valgmaade heller ikke er blevet forbedret ved den seneste Ændring i den politiske Situation.

I Venstre paa Rigsdagen har Tanken om Forholdstalsvalg til Folketinget adskillige afgjorte Modstandere og næppe nogen særlig begejstret Tilhænger. Blandt Radikale og Socialdemokrater er der ingen principiel Modstand imod denne Tanke, men det er dog nærmest kun et lunkent Arbejde, der fra disse Partiers Side er blevet gjort i dens Tjeneste. Baade det nuværende Regeringsparti og dets røde Forbundsfæller har gennemgaaende lagt en vis Skyhed for Dagen, naar det gjaldt at proklamere Forholdstalsvalget som den eneste fuldtud retfærdige Form for Udøvelse af lige og almindelig Valgret. En Hovedgrund til denne Besynderlighed hos den lige og almindelige Valgrets Tilhængere turde være Bekymringen for, at et Folketing, der er fremgaaet af Forholdstalsvalg, skal blive et svagere Grundlag for den parlamentariske Statsstyrelse end et, der er dannet ved Flertalsvalg, fordi Forholdstalsvalgmaaden formentlig fremmer Udviklingen af flere mindre Partigrupper og saaledes modvirker Dannelsen af regeringsdygtige Flertalspartier. Dette er vistnok sandt, men over for denne Betragtning maa en anden kunne gøres gældende: at naar begge Rigsdagens Afdelinger, saaledes som „Grundlovspartierne" vil det, kommer til at udgaa af den samme lige og almindelige Valgret, og afgørende Modsætningsforhold imellem dem saaledes udelukkes, saa mangler der jo i Forfatningen ethvert Grundlag for et antiparlamentarisk Styre, saa Frygten for et saadant hører ingensteds hjemme. Og vil man herefter endnu indvende, at det parlamentariske Styre alligevel gaar lettere og glattere, naar det hviler paa rene Flertal, dannede af et enkelt Parti, end naar det skal støtte sig til Alliancer mellem Partierne, saa er hertil tre Ting at svare. For det første, saaledes som det med Føje blev gjort gældende af Dr. P. Munch under en Forhandling paa Rigsdagen for et Par Aar siden, at der under alle Omstændigheder i den Fremtid, vi kan overskue, ingen Sandsynlighed er for, at et enkelt politisk Parti igen skal vinde absolut Flertal i det danske Folketing. For det andet, at selv om det herefter normalt maa blive saaledes herhjemme, at ethvert parlamentarisk Ministerium maa have en Koalition af mindst 2 Partier at støtte sig til, saa er dette Forhold jo ikke værre, end at det gaar til paa akku-

Digitized by Google

rat samme Maade i de allerfleste europæiske Stater i Nutiden — ogsaa der, hvor man intet Forholdstalsvalg har. — For det tredje, at det jo netop er en Forvanskning af det parlamentariske System, hvis et Flertal i Folketinget ene og alene tilvejebringes ved en kunstig Valgmaade, saaledes at der bag dette Flertal kun staar et Mindretal i Befolkningen.

Men, hvor kraftige Argumenter der saaledes end kan føres i Marken for Forholdstalsvalget til Folketinget, saa ser det, som alt nævnt, ikke des mindre endnu i dette Øjeblik smaat ud for denne Valgmaade, hvis „Grundlovspartierne“ skal være ene om at skrive den fremtidige Forfatning; — saa kan den saare let blive bragt som Offer for den højtpriste Enighed mellem disse Partier. Dog, saa længe den endelige Afgørelse endnu ikke er truffet, er der i det mindste et Haab, og Forholdstalsvalgets Venner vil derfor ikke forsømme den Frist, der endnu er levnet, men efter bedste Evne holde Drøftelsen af denne Valgmaade i Live. — Her skal dens Fortrin søges belyste fra en enkelt Side, som der hidtil under Forhandlingerne turde være skænket for ringe Opmærksomhed.

II

Erfaringerne fra en lang Række Folketingsvalg viser, at der ved ethvert Valg er et ikke ringe Antal Kredse, hvor den sejrende Kandidat vælges med et meget lille Overtal i Stemmer. De politiske Forhold ved Valget den 20. Maj i Fjor bevirkede, at dette Fænomen ved denne Lejlighed ikke traadte saa stærkt frem, men ved Valget den 20. Maj 1910 viste det sig paa en meget karakteristisk Maade. De to forsvarsvenlige Partier: Venstre og Højre, opnaaede ved dette sidstnævnte Valg tilsammen 70 Mandater, de to andre Partier: Radikale og Socialdemokrater, som støttede det første Ministerium Zahle, fik i alt 44 Kandidater valgt. Det vil endnu huskes, hvor stor Spænding med Hensyn til Valgets Udfald der raadede lige op, til Afgørelsen faldt; — hvorledes der hos Forsvarsvennerne var en ikke ugrundet Frygt for, at de forsvarsfjendtlige Partier tilsammen skulde have erobret et, om end knebent, Flertal i det ny Folketing, saaledes at Ministeriet Zahle kunde være blevet siddende paa dette Flertal og have paabegyndt det bebudede Ødelæggelsesværk mod den nys vedtagne Forsvarsordning.

Nu syntes Valgets Udfald rigtignok at vise, at der ingen Grund havde været til en saadan Frygt: 70 Stemmer mod 44 er jo et meget solidt Flertal. Men undersøger man nærmere Forholdene i en Række Kredse dengang, vil det deraf fremgaa, at det akkurat lige saa let kunde være gaaet galt. Partistillingen i det foregaaende Folketing var nøjagtig den samme som i det Folketing, der skabtes ved Valget: Venstre + Højre 70 Pladser — Radikale + Socialdemokrater 44. De to sidste Partier skulde saaledes have vundet 14 Pladser for at naa Flertallet i det ny Folketing: 58 Stemmer. Tager man nu de 14 Kredse, hvor Stemmeforskellen var mindst mellem den sejrende forsvarsvenlige Kandidat og hans „antimilitaristiske“ Modstander, saa vil det ses, at denne Stemmeforskel i den Kreds, hvor den var lavest, kun var 8 (Københavns 1. Kreds); i Otterupkredsen, hvor den var størst, var den 111.

Nedenstaaende Tabel viser i første Række Stemmeforskellens Størrelse i de 14 Kredse, i anden Række det Antal Stemmer, som den tabende Kandidat havde skullet vinde fra den sejrende for at kunne erobre Kredsen.

Københavns 1.....	8	5
Kbh. Amts 7......	39	20
Præstø — 4.	109	55
— — 5.	63	32
Bornholms — 1. ..	104	53
Maribo — 1.	27	14
— — 2.	22	12
Odense — 2.	62	32
— — 6.	104	53
At overføre...	I alt 538 Stemmer	276 Stemmer

Digitized by Google

Overført...	538 Stemmer	276 Stemmer
Odense — 7......	111	56
Svendborg — 3...	97	49
Hjørring — 3.....	29	15
Aalborg — 1.....	70	36
Vejle — 5........	12	7
I alt	857 Stemmer	439 Stemmer

Det ses af disse Tal, hvor ringe Stemmeforskydninger der havde behøvedes for totalt at ændre det samlede Resultat af Folketingsvalget den 20. Maj 1910, — hvordan det meget mere var Valglykken end den virkelige Partistilling i Folket, der forhindrede Ministeriet Zahle i at fortsætte, som det havde begyndt, — i hvor tynd en Traad Forsvarssagens Skæbne i Grunden hang paa hin mindeværdige Dag. Blot 439 Stemmer i et vist Antal Kredse var faldet anderledes, end de faldt, saa vilde Sejr være blevet forvandlet til Nederlag.

III

Den Ejendommelighed, som har givet sig Udslag i det her fremførte Forhold, er vistnok uadskillelig knyttet til den bestaaende Valgmaade for Folketinget: Flertalsvalg i Enkeltmandskredse. Saa længe denne Valgmaade opretholdes, om man saa gør Kredsinddelingen nok saa fuldkommen, om man indfører Omvalg under den ene eller den anden Form, saa vil Tilfældighederne altid kunne bevare en Indflydelse paa Folketingsvalgenes samlede Udfald, som de under ingen Omstændigheder bør have, hvis det paa nogen Maade kan undgaas, — fordi deres Indflydelse kan blive alt for skæbnesvanger for Land og Rige, som Eksemplet fra Valget 1910 noksom udviser. Det skyldes kun Valglykken, at de to forsvarsfjendtlige Partier med de 163,000 St., de den Dag mønstrede over hele Landet, ikke vandt Flertallet i det ny Folketing — skønt dette dog tilkom de forsvarsvenlige Partier, som førte 183,000 Vælgere i Marken. — Kun en Gennemførelse af Forholdstalsvalgmaaden i den teknisk mest fuldkomne Skikkelse vilde have kunnet yde Sikkerhed mod en Katastrofe som den, en anden „Valglykke“ kunde have bragt over Nationen den Dag.

Den uhyggelige Magt, de smaa Stemmeforskydninger i de enkelte Kredse under den nuværende Valgordning faar til at bestemme det samlede Valgudfald for hele Riget, medfører, at Kampen i en Mængde Kredse forud for et Valg bliver *en Kamp om at vinde de sidste 50 Stemmer*, hvorpaa Udfaldet sandsynligvis kommer til at bero. Staar der i en saadan Kreds to Kandidater over for hinanden, støttede hver af sit velorganiserede Parti, der paa Forhaand veed, at det kan stille 10—1200 sikre Stemmer i Marken — lige saa mange som Modpartiet med Vished kan gøre Regning paa, — saa maa begge Kandidater føre Valgkampen med den Bevidsthed, at det i og for sig ikke nytter den enkelte det allermindste, at han kan regne med *lige saa mange* Stemmer som Modparten. De skaffer ham ikke Sejren; den vinder han kun, hvis han kan drage til sig de sidste 20—30—50 Stemmer, som giver ham Flertallet.

Denne *Kamp om de sidste Stemmer* kan umuligt tjene til at højne Valgkampens Karakter eller den politiske Moral i Danmark; tværtimod kan det vistok med Føje gøres gældende, at den er *en stærkt virkende Aarsag til politisk Demoralisation*. Det gaar hurtig op for Vælgerne, ja er sikkert for længst gaaet op for dem i hver eneste Kreds, hvad Udbytte smaa Sammenrottelser iblandt dem til Opnaaelse af en eller anden personlig eller stedlig Vinding kan give. Interpellationerne paa Vælgermøderne er Virkemidlet. „Hvorledes stiller de ærede Kandidater sig til en Forhøjelse af Landpostbudenes Lønning, til Kravet om en Holdeplads ved N-by, om en Læmole ved S-havn, om en Ophævelse af Købstædernes „Læbælte“ o. s. v.?“ De ærede Kandidater faar snart Fornemmelsen af, at et Ja eller Nej til hvert af disse Spørgsmaal kan faa afgørende Betydning for Val-

Digitized by Google

gets Udfald; Holdepladsen har 50 svorne Tilhængere i N-by, der i Øjeblikket sætter denne Sag over ethvert andet Spørgsmaal i det politiske Liv; Læmolen opfattes noget nær som en Livsbetingelse af samtlige Fiskere i S-havn, og Kredsens 20 Landpostbude er maaske enige om, at den af Kandidaterne, som ikke vil love at støtte deres yderst beskedne Krav om en Forbedring i deres Livsvilkaar, under ingen Omstændigheder skal have deres Stemmer, selv om de i øvrigt er enige med ham i det store Spørgsmaal, Valget den Dag drejer sig om.

Hvad bliver Virkningen af de Erfaringer, Kandidaterne saaledes gør under Valgkampen? — Oftest den, at de lader sig baste og binde paa Hænder og Fødder af disse smaa Vælgergrupper, som har forstaaet at lade dem mærke, at Valgets Udfald kan blive afhængigt af et Ja eller Nej til ethvert enkelt Spørgsmaal. Hvorledes Kandidaterne i denne Trængsel affinder sig med deres Samvittighed, unddrager sig naturligt Offentlighedens Kontrol. Deres stille Betragtninger i enlige Øjeblikke vil sagtens i Almindelighed være Variationer over Temaet: „Paris er vel Messe værd". „Kan jeg hjælpe til at skaffe Danmark et brugeligt Forsvar ved at skaffe Fiskerne i S.-havn en Læmole, saa vilde det være uforsvarligt af mig at afvise deres Krav, selv om jeg i øvrigt finder det urimelig kostbart at gennemføre i Forhold til den Gavn, som opnaas derved". Eller: „Kan Anlægget af en Holdeplads ved N-by forhindre den Ulykke, at der her i Kredsen bliver valgt en „militaristisk" Kandidat, saa vil de Penge, den vil koste, være velanvendte, selv om jeg maa indrømme, at de gode Mænd i N-by egentlig er lovlig fordringsfulde". Hvor smukt kan ikke saadanne Betragtninger komme til at tage sig ud, og hvor ofte har ikke Kandidater søgt at sikre deres Valg ved at handle i Overensstemmelse med denne Tankegang, — enten de saa har hørt til det ene eller det andet Parti?

IV.

Man kan nu dømme strengere eller mildere om hele denne Trafik, der efter sit inderste Væsen kan betegnes som *Stemmekøbeврolitik*, og man kan navnlig ogsaa mene, at det ene Parti i saa Henseende ikke kan have synderligt at lade de andre høre. Men der er tre Sandheder, som en Betragtning af de nævnte Forhold giver Ret til at slaa uimodsigelig fast, og det er:

1. Den af Kandidaterne, som har de færreste Skrupler ved at drive en saadan Politik i større Omfang, vinder derved een Chance mere end sin Modstandere for at blive valgt i en tvivlsom Kreds.

2. Det bliver den mest bornerede, egenkærlige, haardkogte og demoraliserede Del af Vælgerne i Kredsen, den, der uden Betænkning sælger sin Stemme til den højstbydende, som mangen Gang kommer til at holde Valgets Udfald i sine Hænder.

3. Kandidaternes Eftergivenhed over for de særlige Vælgerønsker, deres Kapløb om at komme saadanne Ønsker i Møde, deres gensidige Overbud under Valgkampen, maa nødvendigvis bestyrke Vælgerkorpset, og det ikke alene den daarligste Del af det, i den Formening, at det er god politisk Moral at lade sin Stemmegivning ved Valget afgøre ved de enkelte Kandidaters Stilling til et eller andet Særønske, uanset alt, hvad der ellers skiller Kandidaterne ad, og hvilke store Velfærdsspørgsmaal for hele Folket Valget i øvrigt drejer sig om. Det mest klassiske Dokument, der viser Vælgernes naive Overbevisning om og gode Tro til, hvad der i saa Henseende er tilladeligt, turde være et Valgopraab, som en lang Række agtværdige Borgere i Køge uden Blu lagde Navn til forud for Folketingsvalget 1906, og som sluttede omtrent saaledes: „Medborgere! Lad os i Dag glemme, hvad der ellers skiller os ad, og lad os alle som en stemme paa vor Bys Velgører, Alberti!"

I Køge betalte Alberti Omkostningerne ved

Digitized by Google

sin Stemmekøberpolitik væsentlig med den sjællandske Bondestands Sparekasses Penge, — og disse Omkostninger var store. Men det er jo sjældent, at en Folketingsmand har saadanne Resourcer i Baghaanden; og i Regelen vil det saaledes blive Statskassen, der kommer til at udrede de tilsvarende Omkostninger i Landets andre Kredse. Folketingstidende har i Aarenes Løb indeholdt adskillige Illustrationer til Belysning af, hvorledes man belønner eller straffer enkelte Kredse for deres Vælgeres Holdning paa Valgdagen. Somme Tider kan Væddekampen mellem Kredsrepræsentanterne være temmelig uskyldig og antage et humoristisk Sving, idet ingen af de optrædende lægger Skjul paa den sande Karakter af deres Bestræbelser. For nogle Aar siden stredes de sjællandske Byer saaledes om, hvem der skulde have den ny Biskop, man dengang ventede at faa ved den foreslaaede Deling af Sjællands Stift. Roskilde, Næstved og Sorøs Folketingsmænd brød en ridderlig Landse i Tinget for den Sags Skyld under Akkompagnement af den Munterhed, som i det parlamentariske Sprog kaldes „forstaaende“. Men ogsaa langt alvorligere Eksempler kunde nævnes; saaledes havde Kampen i Forfjor i Folketinget om, hvor den ny Sindssygeanstalt paa Sjælland skulde ligge, en ikke helt hyggelig Karakter, hvormed dog ikke skal være sagt, at den Afgørelse, der blev truffet i denne Sag, i nogen Maade var uforsvarlig, skønt de Partier, der satte den igennem, ingenlunde havde renere Halm i Støvlerne end deres Modstandere.

V.

En nøjere Gennemgang af vor politiske Historie, især efter Systemskiftet, vilde gøre det let at dokumentere, hvor kostbar for Statskassen Stemmekøberpolitikken har været; særlig Forhandlingerne i Folketinget om Jernbanesager vil i saa Henseende være oplysende („Asaabanen“, forargerlig Ihukommelse!) Systemskiftets økonomiske Fallit i de fire Finanslove 1908—1911 med et gennemsnitligt aarligt Underskud af over 25 Millioner Kroner taler tydeligt nok om denne Politiks Frugter. Og naar Venstremanden Erik Henrichsen i sit sidste historisk-politiske Skrift: „Mændene fra Forfatningskampen“ (S. 56) taler om „det regerende Venstres og det parlamentariske Systems dybe, vanærende Blottelser“ i Tiden efter 1901, saa har denne hans Dom over Systemskiftets Frugter næppe været upaavirket netop af denne Side af Systemet. — Intet Under heller, at det eneste reelle Udslag af den onde Samvittighed hos Systemets Bærere efter Albertikatastrofen var Nedsættelsen af den saakaldte Sparekommission: saa aabenbart var det, at det netop var i den uforsvarlige og ødsle Statshusholdning, Skavanken især havde baaret sine Frugter. — Men allerede nu ser man det tidligere System stikke Hovedet frem paa ny; den ene Besparelse efter den anden opgives igen, selv om det foreløbig mest er Smaaposter, det drejer sig om: Jule- og Nytaarsgaver til Kredsene.

Vil man lægge Øksen ved „Systemets“ Rod med Haab om at faa tilføjet det Ulivssaar, saa maa der andre og kraftigere Foranstaltninger til. Den mest nærliggende, den umiddelbart paakrævede, den, hvis Virkninger hurtigst vil vise sig, er: Forholdstalvalgmaaden ved Folketingsvalgene. Faar vi store Kredse — jo større, des bedre — med Forholdstalsvalg, saa vil Fremtidens Valgkampe i mange Henseender komme til at arte sig anderledes end hidtil. De smaa haardkogte Klumper af Vælgerstemmer, der nu ligger og svømmer om i Vælgermassen, rede til ved hvert Valg i sin Kreds at sælge sig til den højstbydende Kandidat, vil i de store Kredse aldrig kunne faa den Betydning som i de smaa. Der vil ikke af Kandidaterne blive anglet saa stærkt efter dem, som det nu sker; Tilfældighederne vil miste en væsentlig

Digitized by Google

Del af deres Betydning for Valgenes Udfald; Retfærdigheden vil træde i „Valglykkens“ Sted. Folketingsmændene vil gaa omkring med færre Løfter og uskrevne Haandfæstninger paa deres Samvittighed, det vil blive dem lettere at fyldestgøre Grundlovens Bud, at de i dens Afstemninger kun skal være bundne af deres Overbevisning, men ikke af nogen Forskrift fra deres Vælgere. Og Borgerne i den gode Stad Køge vil ikke i samme Grad som tidligere være fristede til paa Valgdagen at glemme, hvad der ellers skiller dem ad (saadanne Smaating som Forsvarssag, Erhvervspolitik o. s. v.). En Ordning, der forbinder Forholdstalsvalg med Flertalsvalg i Enkeltmandskredse (V. H. O. Madsens eller H. Hammerichs System), vil selvfølgelig ikke i nær saa høj Grad som det *rene* Forholdsvalg i store Kredse kunne komme den foran skildrede Demoralisation til Livs, men selv denne mindre fuldkomne Ordning vil dog ingenlunde i saa Henseende være betydningsløs. Mange Kandidater vil føre deres Valgkamp paa en anden Maade, end de nu ofte fristes til at gøre, saa snart vi bare faar Forholdstalsvalg under en hvilken som helst Form. Thi en Fremgangsmaade som den Madsenske eller den Hammerichske bevirker i hvert Fald, at de Stemmer, en Kandidat vinder i den enkelte Kreds, ikke er spildte, selv om Kandidaten ikke bliver valgt; de kommer saa under alle Omstændigheder *hans Parti* til gode, naar det samlede Valgudfald opgøres. Interessen for at vinde den enkelte Kreds bliver derfor ikke saa absolut, som den nødvendigvis maa være under den nu bestaaende Ordning, hvor alle de Stemmer, der ikke falder paa den sejrende Kandidat, er helt spildte.

At Indførelsen af Forholdstalsvalg til Folketinget vil virke i denne Retning, kan formentlig begrundes med en Henvisning til Landstingets Holdning i vort politiske Liv, især siden 1901. Man har aldrig med Føje kunnet skylde Landstingets Medlemmer for at have drevet Stemmekøberpolitik i samme Omfang og under de samme stødende Former, som det kan siges om Folketingsmændene. Det vilde næppe være rigtigt at forklare denne Kendsgerning ved bare at henvise til Landstingsvalgretten; fuldt saa meget betyder i denne Sammenhæng sikkert Valgmaaden til dette Ting, der løser dets enkelte Medlemmer fra det alt for intime Forhold til Kredsens Vælgere, som der ganske vist kan siges en Del godt om, men som kun alt for ofte har antaget en for Folketingsmændene nedværdigende Karakter.

Digitized by Google

ET NATIONALT FORETAGENDE

TYCHO BRAHES SAMLEDE VÆRKER

Af H. Mortensen.

„Magt og Rigdom forgaar, kun Kunsten vedvarer gennem Tiderne.“
Tycho Brahe.

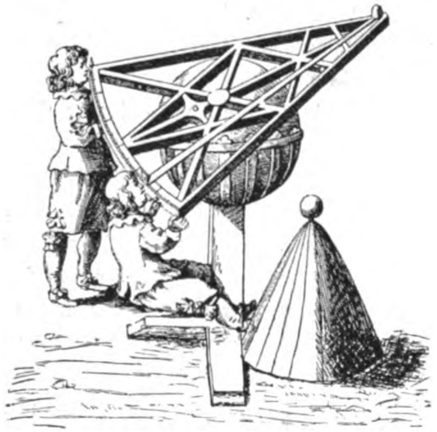

Observation med Sekstant paa Stjerneborg.

I disse Dage udkommer paa G. B. N. F. første Bind af den længe ventede Udgave af *Tycho Brahes* samlede Værker: „*Tycho Brahe Dani Opera Omnia*“ — som dens latinske Titel lyder.

At dette Storværk er blevet til noget, er et smukt Vidnesbyrd om, at vi Danske omsider har faaet Øjet op for hvad en Nation skylder sig selv. Tycho Brahe er jo en af de faa Danske, hvis Virksomhed har sat dybe Spor i Naturvidenskaben. Paa det prægtige Observatorium *Uranienborg* paa Hven udførte Tycho Brahe og hans Medhjælpere i 23 Aar en Række Observationer, hvoraf særlig Komet-Observationerne endnu have Betydning; og hans Forbedringer af Datidens astronomiske Instrumenter skaffede ham Hædersnavnet: „Astronomiens Reformator.“

Tycho Brahes Manuskripter har haft en meget vekslende Skæbne. Efter Tycho Brahes Død, 1601, fik hans Ven og Medarbejder Astronomen *Johannes Kepler* Observationerne overladte til Bearbejdelse. Kepler udarbejdede da herefter sine berømte „Love“ for Planeternes Bevægelser. Efter Keplers Død 1630 kom Observationerne i Sønnen, Lægen Keplers Eje, der solgte dem til Kong Frederik III af Danmark, som indlemmede Manuskripterne i sit Bibliotek. Næsten alle Tycho Brahes Originalobservationer, bestaaende i 8 Foliobind og et Kvartbind, er saaledes i dansk Eje og opbevares paa det Kongelige Bibliotek i København.

Medens der foreligger Udgaver af Copernicus', Keplers og Galilæis Værker, er det ikke, trods flere Forsøg, lykkedes at faa Tycho Brahes Værker samlede til en Nationaludgave. Enhver Dansk maa derfor glæde sig over at dette Foretagende endelig, efter flere Forsøg i de forløbne Aarhundreder, omsider bliver gennemført.

En Del af Observationerne ere trykte, men meget ufuldstændig og fulde af Fejl, i „*Historia Cælestia*“ (1656). Efter at Kong Frederik III var kommet i Besiddelse af Observationerne, besluttede han at foranstalte en samlet Udgave af disse og overdrog Arbejdet med Udgivelsen til Mathematikeren Professor i Medicin *Rasmus Bartholin*, der straks lod tage energisk fat med Afskrivningen af Manuskripterne. Der anskaffedes 2,000 Ris Papir til Trykningen; seks Studenter ansattes ved Afskrivningen, og Bartholin, der fik Tilel af „kongelig Mathematiker,“ fik en god Indtægt for sit Arbejde ved Udgivelsen, men ved Frederik den Tredies Død standsede Arbejdet.

I Aaret 1671 kom den franske Astronom *Picard* til Danmark for at bestemme Uraniborgs Beliggenhed, og da han hørte om det standsede Arbejde med Udgivelsen af Tycho Brahes Observationer, ansøgte han Kongen

Digitized by Google

om og fik Tilladelse til at erholde den Bartholinske Afskrift af Observationerne samt selve Originalerne for i Paris, paa den franske Regerings Bekostning, at lade disse trykke. De urolige Forhold i Frankrig standsede ogsaa her Foretagendet efter at 66 Sider vare trykte. Først efter flere Aars Forløb lykkedes det at faa de Tychoniske Original-Observationer tilbage hertil, thi — hvor utroligt det end lyder — man vidste herhjemme ikke, hvor Observationerne var havnede! Den Bartholinske Afskrift findes endnu i Paris og kommer vel aldrig tilbage hertil.

Hundred Aar senere forsøgte Justitsraad *Christen Hee Hvass*, der i flere Aar havde interesseret sig for denne Sag, at udgive Tycho Brahes samlede Værker, eller i alt Fald hans Observationer. Han indgav 1777 Ansøgning om at faa Observationerne overladte til Udgivelse og Trykning. Han fik ogsaa Manuskripterne udleverede, og der skal ogsaa være begyndt paa Trykningen i Paris, men den franske Revolution standsede Udgivelsen. — —

— — Hvad nu angaar den af „Det danske Sprog- og Literatur-Selskab," paabegyndte Udgave af Tycho Brahes samlede Værker, da er der næppe Fare for at denne Udgivelse standser, takket være Gehejmekonferensraad *Hagemanns* storstilede Understøttelse af Foretagendet, uden hvilken Udgivelsen overhovedet ikke kunde finde Sted. En saadan Udgave er overordentlig kostbar, og den sluger Pengesummer, som selvfølgelig langtfra kan komme ind selv om hele Oplaget af Værket udsælges. Stoffet skal samles mange Steder fra, afskrives, fotograferes og konfereres. Sætningen er meget vanskelig, da den væsentlig bestaar af Talrækker, og Korrekturen maa, for at Udgivelsen skal have Værd, være meget nøjagtig.

Det er da en Betryggelse at vide Udgivelsen i Hænderne paa Mænd der i alle Henseender, baade bibliografisk og videnskabeligt, formaar at gennemføre Arbejdet.

Foretagendets Leder er vor Landsmand Dr. *J. L. E. Dreyer*, født 1852 i København. 1874 søgte Dreyer, som saa mange danske Astronomer, udenlands og fik Ansættelse paa den bekendte Astronom Lord *Rosses* Observatorium ved Parsonstown i Irland. Senere arbejdede han som Observator ved Dublins Observatorium, og 1882 udnævntes han til Direktør for det astronomisk-meteorologiske Observatorium i Armagh i Irland. Dr. Dreyer har udgivet Arbejder over Stjernetaager samt „Stjernekataloger." I Aaret 1890 udgav Dr. Dreyer en værdifuld engelsk Biografi af Tycho Brahe, hvilken kort efter fulgtes af en tysk Udgave. I flere Aar har Dr. Dreyer arbejdet paa en Udgave af Tycho Brahes Observationer. Dette Arbejde vil nu indgaa i Tycho Brahes samlede Værker og udgøre tre Bind af disse.

Den bibliografiske Del af Arbejdet er i Hænderne paa Underbibliotekar *Carl S. Petersen* ved det Kgl. Bibliotek. Carl S. Petersen er sikkert den rette Mand til dette Arbejde. Om ham kan man anvende et af Tycho Brahes Valgsprog: „*Dum Tempus Habemus Operemus*" („Lad os arbejde medens det er Tid"), thi han har en forbavsende Evne til at sætte „Gang i Tingene", og hans Arbejde paa Biblioteket giver ham rig Lejlighed til at udnytte denne værdifulde Bogsamling. Hr. Petersen der nu er en Mand paa 40 Aar er særlig bekendt som Holberg-Forsker. Foruden flere andre Arbejder har han desuden sammen med afdøde Dr. Bjørnbo udgivet: „Nordens ældste Kartograf" Fyenboen Claudius Clausson. Desuden er Dr. phil. *Hans Ræder* og Forfatteren *Eiler Nystrøm* (bekendt ved det værdifulde Kildeskrift: „Offentlige Forlystelser i Frederik den 6 Tid") Medarbejdere ved Udgaven.

Foruden Observationerne vil Udgaven komme til at indeholde Optryk af de af Tycho Brahe selv udgivne, paa Uraniborg trykte, Bøger, deriblandt den sjældne Bog: „*Astronomiæ Instauratæ Mechanica*", der, rigt forsynet med Træsnit, indeholder en Beskrivelse af alle de astronomiske Instrumenter

Digitized by Google

paa Uranienborg, samt hans „*Epistolae*“ indeholdende Tycho Brahes Brevveksling med sin lærde Samtid.

Tycho Brahes samlede Værker vil udgøre 13 Bind i Kvart og koste 19 Kroner pr. Bind. Kun 200 Eksemplarer kommer i Handelen. Det vil derfor være et Værk, hvis Værdi ikke vil forringes, men i Tidens Løb blive en „rar“ og dyr Bog.

Det udkomne første Bind (trykt af Nielsen og Lydiche) indeholder et Optryk af Tycho Brahes nu meget sjældne lille Bog om den „*nova Stella*“ — den nye Stjerne i 1572 —, der kom til at spille en saa stor Rolle i Tycho Brahes Liv. Desuden indeholder det Tycho Brahes matematiske Forelæsninger paa Københavns Universitet 1575, og de tre Horoskoper Tycho Brahe efter Kong Frederik II's Ønske stillede for Kongens tre Sønner Hans, Ulrik og Christian (Chr. 4), og som nu for første Gang foreligger trykte.

Det foreliggende Binds Udstyrelse staar iøvrigt ikke blot paa Højde med, men overgaar mange lignende Foretagender i Udlandet.

At et lille Folk som vi Danske føler Trang til med store Ofre at mindes vore Stormænd, er — rent bortseet fra den historiske og naturvidenskabelige Betydning et saadant Værk kan have — et saa glædeligt Tidens Tegn, at enhver Dansk maa ønske at dette Foretagende maa blive et Nationen værdigt Minde for den Mand, der — trods alt — med Stolthed kaldte sig *Danskeren Tyge Brahe.*

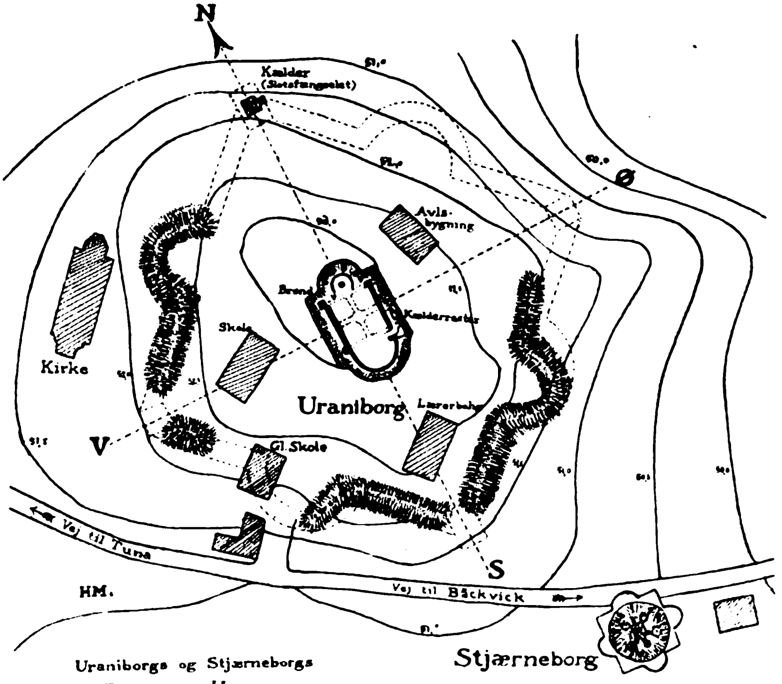

Uraniborgs og Stjærneborgs
Ruiner paa Hven.
(Efter M. Albrecht.)

RIGSFORBINDELSE MED ISLAND ELLER—ADSKILLELSE?

Af Prof. Dr. jur. KNUD BERLIN.

NAAR Ministeriet *Zahle* i Statsraadsmøde d. 22. November f. A. uventet igen slog ind paa de ensidige Indrømmelsers Vej overfor Island ved udenom Rigsdagen ved enevældig kgl. Resolution at tilbyde Island et særligt Flag til at vaje i Land og paa alle islandske Skibe, omend indtil videre kun indenfor Islands Søterritorium, saa var det utvivlsomt, ligesom da det store Tilbud i 1908 gjordes, i det fromme Haab, at dette ny danske Tilbud skulde blive modtaget med næsten udelt Tilfredshed baade paa Island og i Danmark og saaledes bidrage til at forbedre Forholdet mellem de to Lande. Dette Haab er allerede fuldstændig bristet. Islændernes Tak var strax: Kravet om et fuldstændigt islandsk Handelsflag ogsaa udenfor Søterritoriet som alle Islænderes Maal, og til dette Maal har allerede *Hafstein* skyndt sig at slutte sig. Heri var for saa vidt intet nyt. Islænderne har aldrig besvaret danske Tilbud med anden Tak, og kun dilettantiske Politikere kunde have ventet andet. Men, hvad der var en ny Situation, ogsaa i Danmark har Modtagelsen været ganske anderledes end ventet: forlegen Tavshed fra Regeringens Venners og Forbundsfællers Side og harmfulde Protester fra mange danske Enkeltmænd. Og for første Gang har der nu ogsaa lydt kraftige Røster i Danmark for Adskillelse fra Island, hvis denne holdningsløse Eftergivenhedens Kurs skal fortsæltes, og Islænderne stadig ikke vil anerkende et loyalt Rigsfællesskab med Danmark.

Dette sidste Træk er et advarende og saare betænkeligt Symptom, der burde kunne aabne Øjnene paa alle, der ikke er stærblinde i det islandske Spørgsmaal eller ønsker, at det danske Folk skal have Skyklapper paa i denne Sag. Thi dette ny Træk tyder paa, at det islandske Spørgsmaal nu efterhaanden er ved at naa til det Punkt, da en alvorlig Krise ikke længer kan betragtes som noget ganske usandsynligt. Rykker nemlig det Tidspunkt nær, hvor der ikke blot fra islandsk Side maalbevidst arbejdes hen mod faktisk Adskillelse, men hvor ogsaa i Danmark Stemningen mere og mere voxer for en saadan Afgørelse som et mindre Onde end en fortsat pinlig og for Danmark mere og mere ydmygende Konflikt med det lille, altid bortstræbende islandske Folk, hvorledes skal da den bestaaende allerede saa skrøbelige og fra islandsk Side planmæssigt udhulede Rigsforbindelse kunne bestaa i Længden?

* * *

Kravet om Adskillelse er jo ikke noget nyt fra islandsk Side. I *Jon Sigurdssons* Dage vovede dette Krav sig ganske vist endnu kun sjældent frem og kun i sin mere tilslørede Form som Kravet om en blot Personalunion med Danmark. Og da det i 1873 fik en Folkestemning for sig, gik Jon Sigurdsson imod det med al sin Kraft, idet han udtalte, at et saadant Krav let vilde blive „til Latter for andre og til Gavn for ingen“. Og han føjede advarende til, at alle, der har Begreb om Statssager, maa anse det for i allerhøjeste Grad farligt at gaa til fuldstændig Adskillelse fra Danmark, især naar man tænker paa Forviklinger med andre Stater“.

Men efter hans Død og især efter Norges Løsrivelse fra Sverig i 1905, voxer Tanken om Adskillelse i Styrke, og der findes nu ikke længer nogen islandsk Mand, der med samme Kraft vilde vove at kaste sig imod den. I Aaret 1906 udgav nuværende Professor *Gudmundur Hanneson* et lille Skrift, hvori han hævdede, at Island altid siden Foreningen med Norge havde været et suverænt Kongerige, men at Island nu hellere efter Norges Exempel skulde arbejde for at blive

Digitized by Google

en helt uafhængig Stat, da en Forening med Danmark ikke, selv ikke i Formen af en blot Personalunion, i Længden havde Interesse hverken for Island eller Danmark. Saa hurtigt vandt disse Tanker Fremgang, at det bekendte Tingvellirmøde i 1907 lige før Kong Frederik VIIIs Rejse til Island vedtog en Resolution, der forlangte enten en *opsigelig* Personalunion eller fuld Adskillelse fra Danmark.

Efter Altingets Forkastelse i 1909 af det dansk-islandske Kommissionsudkast indtraadte vel her et Tilbageslag, thi Island var jo endnu slet ikke i Stand til at gøre Alvor af Trudselen om Adskillelse. Men allerede i 1909 finder Tanken dog en ny Talsmand i nuværende Overretssagfører *Gisli Sveinssou.* I Tidsskriftet „Eimreidin“ udviklede han, hvorledes Adskillelse fra Danmark i Virkeligheden altid har været alle Islænderes Maal, selvom det ikke har staaet alle lige klart. Han ser en fuldstændig Adskillelse, en islandsk Republik som Maalet, selv et blot Kongefællesskab kan efter ham kun være en Station paa Vejen dertil. Og Maaden, hvorpaa Island skal naa dette Maal, ser han, ikke i Overenskomst med Danmark, thi deri vil ligge en Erkendelse af Danskernes Ret som medbestemmende, men ved ensidige islandske Forfatningsforandringer som den i 1911 og senere i 1913 vedtagne, som den danske Regering nu virkelig i Statsraadet d. 20. Oktober 1913 tilsagde kgl. Stadfæstelse trods dens mange mere eller mindre tilslørede Angreb paa den bestaaende Statsforbindelse.

Om muligt endnu tydeligere anslaas de samme Strenge i 1913 i Tidsskriftet „Andvari“, der udgives af „Folkevennernes Selskab“, hvis Bestyrelse vælges af selve Altinget. I en længere Afhandling: „Forbindelsen mellem Danmark og Island“, tages der her ligefrem til Orde for at indføre Republik paa Island, ikke blot fordi dette er en bedre Regeringsform end Kongedømmet, men ogsaa fordi Island først gik tilbage, da Landet „blev Kongerige“. Forf., en vis *Hafstein Pétursson*, synes altsaa ganske uvidende om, at Island netop maatte underkaste sig den norske Konge, fordi Landet ikke længer kunde klare sig som Republik, men paa Grund af indre Strid var forfaldet til fuldstændigt Anarki. Forf. opgør udførligt Fordelene og Ulæmperne for Island ved en fortsat Forbindelse med Danmark og kommer til det sikre Resultat, at Island allerede ikke længer har nogen Fordel af en fortsat Forbindelse med Danmark. Og hvad der er typisk for Island, denne Afhandling har i den islandske Presse kun mødt gunstig Omtale.

Videre endnu gaar dog Altingsmand *Bjarni Jonsson* fra Vogur i sit ligeledes i 1913 udkomne Skrift: Et Afsnit af Islands Historie, 14. Januar 1814—14. Januar 1914“. Han udvikler her i nøje Tilslutning til de norske Professorer *Aall* og *Gjelsviks* Skrift om Unionsopløsningen i 1905, at Island i Virkeligheden ophørte at høre ikke blot under Danmark, *men ogsaa under den danske Konge* ved Kielerfredens Afstaaelse af Norge. Thi det var kun med Norge, ikke med Danmarks Konge, at Islænderne i 1262 afsluttede Forbundsoverenskomst, og i 1814 undlod man helt at spørge Islænderne, om de vilde gaa sammen med Norge eller med Danmark eller være Stat for dem selv. Islænderne har derfor aldrig lovformelig sagt Ja til Foreningen med Danmark, ja i 1871 og endnu i 1911 har de endog formeligt protesteret derimod, og at de hidtil har taalt Danmarks Konge som Konge paa Island, forhindrer ikke, at han i Virkeligheden *„ikke lovligt er Landets Konge“*. Men da Island saaledes „efter Loven er uafhængigt af Danskerne og deres Konge“, er Islands Stilling folkeretligt set endnu uforandret som ved Kielerfredens Afslutning, d. v. s. Islænderne kan selv bestemme, om de „vil være Republik eller Kongerige, og hvem vi vil tage til Konge“.

Saaledes drister altsaa en islandsk Altingsmand sig til at tale i det Herrens Aar 1913!

Digitized by Google

Og det islandske Selvstændighedsblad „Ingolfur" lyser dette Program i Kuld og Køn, idet det 16. Dec. i en lang Anmeldelse udtaler, at man skylder Bjarni Tak, fordi han har forfattet og udgivet dette Skrift! Naar Folketingsmand *N. Neergaard* nylig i et Interview i „Tilskueren" har udtalt, at „vi ikke maa skabe os et nyt Slesvig-Holsten i Nordhavet", da røber han derved, at han lige saa lidt som andre danske Statsmænd har Kendskab til, hvad der læres og skrives paa Island. Thi er disse Hr. Bjarni Jonssons Udtalelser ikke allerede den rene Slesvig-Holstenisme eller vel endog allerede ligefrem Oprørstale?

Muligvis vil man trøste sig med, at dette er kun Selvstændighedsmændenes eller de rene Adskillelsesmænds Tale. Men desværre er det mere og mere de mest yderliggaaendes Krav, der dirigerer den islandske Politiks Retning, og Forskellen mellem dem og det Parti, der ledes af Hafstein, og som endnu fastholder en Forbindelse med Danmark som ønskelig, er nærmest kun en Forskel i Tempoet og Taktiken, men ikke i Maalet. Ligesom paa den ene Side ingen nogenlunde forstandige Adskillelsesmænd ønsker Adskillelse strax, men først om en rum Tid, saaledes vil paa den anden Side de islandske „Sambandsmænd" ogsaa kun en rent folkeretlig Forbindelse med Danmark, som kun er afpasset efter Islands Tarv og som Island selv kan overhugge, naar det finder Tiden inde dertil. Allerede det berømte Kommissionsudkast af 1908 fortolkede Hafstein og hans Parti saaledes, at Island derved kun blev bundet af sin egen Vilje og ikke længere end det selv vilde. Partiets Ordfører paa Altinget henviste — og ikke med Urette — til, at naar først den fælles Indfødsret og Danskes Fiskeriret ved Island var opsagt, vilde Danskerne kun have Byrder af Foreningen og maatte derfor være glade over helt at slippe Island, og i den Hafsteinske Presse føjedes det til, at Opsigelsen da „utvivlsomt vilde føre til fuld Adskillelse, hvis Islænderne ønskede det". Ja, en af Hafsteins allernærmeste Støtter, nuværende Byfoged *Jon Magnusson*, utvivlsomt en af de mest loyale af alle islandske Politikere, og en af de „Rigets gode Mænd", der sad i Islandskommissionen, udtalte endog i 1908, lige vendt tilbage til Island fra Islandskommissionen, at Island i den Forstand vilde blive en suveræn Stat, at det endog kunde kalde fremmede Stater til Hjælp mod Danmark, hvis Danmark krænkede Overenskomsten, hvorved han altsaa stiltiende forudsatte, at Islænderne først havde afsat Kongen, thi før kunde en saadan Paakaldelse af fremmed Hjælp jo ikke vel finde Sted. De ledende danske Politikere, der endnu, efter at Hafstein ogsaa i Flagsagen strax, efter at have opnaaet ny danske Indrømmelser, er gaaet over til Selvstændighedspartiets Program og har tonet et fuldstændigt islandsk Handelsflag som sit Maal, bestandig bevarer lige urokkelig Tillid til Hafstein som loyal Forkæmper for Rigsenheden, de er derfor mere godtroende end ledende Politikere har Lov til at være.

Men allerede den bestaaende Statsforbindelse fortolkes i alle islandske Lejre som retligt nærmest kun en rent folkeretlig Forbindelse, der ikke binder Island længere end Island selv vil. Denne Lære doceres saaledes ved Islands ny Universitet af de to juridiske Professorer *Larus H. Bjarnason* og *Einar Arnarsson*. Hverken Grundloven eller Loven af 2. Januar 1871 har efter deres Mening som saadanne mindste Gyldighed for Island. Det Fællesskab, som faktisk endnu bestaar, Kongefællesskabet, det fælles Udenrigsstyre, det fælles Flag, den fælles Højesteret, den fælles Indfødsret m. v. er efter dem kun fælles i Kraft af *islandsk* Lov eller *islandsk* Sædvane, og altsaa ikke fælles længere end Island selv vil. Selv ikke i de saakaldte fælles eller som Loven af 2. Januar 1871 udtrykker sig, „almindelige Rigsanliggender". har Rigsdagen mindste Ret til „Indblanding",

Digitized by Google

kun Islands Konge og Islands Minister raader her. Prof. Bjarnason viger end ikke tilbage for den Konsekvens, at da Grundloven slet ikke gælder for Island og følgelig heller ikke dens § 18, hvorefter Rigsdagens Samtykke udkræves til Landafstaaelser, vil Island eller Dele af Island endog kunne afstaas, uden at det kommer Rigsdagen ved. Og Prof. Arnorsson slutter sit sidste ny store Skrift „Islands statsretlige Stilling“, til hvis Oversættelse og Udgivelse paa Tysk sidste Alting bevilgede 4000 Kr., med at slaa fast med fed Skrift, at efter Loven er Islands Stilling den, „at Kongen er enevældig i nogle af Landets Anliggender, og i de andre raader han sammen med Altinget, men i ingen af Landets Anliggender har dansk Regeringsmagt nogen lovformelig Ret til Indblanding“.

* * *

Hvem kan da egentlig undre sig over, naar Stillingen er en saadan paa Island, og naar den danske Regering i Stedet for at gøre fast Front mod slige Lærdomme, ved svag Given efter giver dem Ret i Realiteten, at der da tilsidst vaagner Harme i Danmark og ogsaa her løfter sig Røster om Adskillelse? Thi naar den danske Regering tillader Altinget at stryge Henvisningen til det fælles Statsraad af Islands Forfatningslov og tillader det at „bemyndige“ Kongen til ved kgl. Resolution under den islandske Ministers Medunderskrift at bestemme, hvor de islandske Sager skal forelægges ham, og naar den senere tillader Hr. Hafstein ved kgl. Resolution alene under den islandske Ministers Medunderskrift uden om Rigsdagen at ændre de gældende Rigslove om et saa oplagt fælles Rigsanliggende som Flaget til Søs, hvor kan det da trods den danske Konsejlspræsidents nok saa kønne Forklaringer og Forbehold i Statsraadet afværges, at dette paa Island opfattes som en stiltiende, magtesløs Godkendelse af de islandske Lærdomme om dansk Statsmyndigheds Inkompetence i alle islandske Anliggender, selv de saakaldte almindelige Rigsanliggender? Naar den danske Konsejlspræsident yderligere i sine Forklaringer om det endnu bestaaende Rigsfællesskab ikke vover at nævne hverken Grundloven eller Loven af 2. Januar 1871, ja knapt engang synes ret at kende denne sidste Lov, hvad f. Ex. Hr. Zahles forsagte Udtalelser i Statsraadsmødet d. 20. Oktober tyder paa*), hvorledes kan man da afværge, at Islænderne udlægger dette som en stiltiende Erkendelse af, at det bestaaende Rigsfællesskab ogsaa fra dansk Side bygges ikke paa danske Rigslove, som Islænderne maa respektere, til de ændres, men paa et blot historisk udviklet Fællesskab, hvis fulde Lovlighed man fra dansk Side ikke længer vover at opretholde overfor de islandske Protester? Og naar tilmed Rigsdagen selv, uden at en Røst løfter sig derimod, finder sig i at blive sat ud af Spillet ved Autorisationen af et særligt Flag for islandske Skibe, skønt selv islandsk Theori, saaledes Prof. Arnorsson i sit forannævnte Skrift, her anerkender, at et saadant Flag selv blot indenfor Søterritoriet, ikke kan gives uden Rigsdagens Minde, hvorledes kan

*) I Statsraadsmødet d. 20. Oktober 1913, hvor Konsejlspræsident Zahle ogsaa omtaler de fælles Rigsanliggender, bruger han den Vending: »de fælles Rigsanliggender, hvorom Beslutning kun kan træffes i Forening ogsaa med de danske Lovgivningsmyndigheder“. Han forudsætter altsaa her, at ogsaa de islandske Lovgivningsmyndigheder skal medvirke ved Ændring i de fælles Rigsanliggender. Men dette stemmer ikke med Loven af 2. Januar 1871, hvis § 2 udtrykkeligt siger: „Saalænge Island ikke er repræsenteret i Rigsdagen, udøver det ingen Andel i Lovgivningen med Hensyn til Rigets almindelige Anliggender“. Det kan næppe heller være Danmarks Konsejlspræsident og Justitsminister ubekendt, at f. Ex. de gældende Rigslove af 19. Marts 1898 og 23. Marts 1908 om Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret blev givne alene af den danske Lovgivningsmagt, skønt disse Love ogsaa gælder for Island, hvad man fra islandsk Side ganske vist undertiden vil stemple som ulovligt.

Digitized by Google

da dette andet end styrke den islandske Lære om, at Rigsdagen ingen Ret har til at blande sig i Islands Sager, selv ikke i de endnu med Danmark fælles, men at her raader Kongen alene med Islands Minister? Hvem kan da overhovedet længer forsvare Danmarks Ret overfor Island, naar de, der officielt skulde vogte Retten, selv opgiver den ved første Angreb? Og hvorfor saa ikke hellere faa en Ende paa Sagen end tømme Ydmygelsens Bæger til Bunden?

Ud fra saadanne Følelser er de danske Røster at forklare, der nu særlig blandt Indsendere i Dagbladet „Hovedstaden" har hævet sig for en mindelig Adskillelse i Tide fremfor en fortsat for dansk Selvagtelse indadtil og for Danmarks Anseelse udadtil ydmygende Konflikt med det lille Island, der netop i Kraft af sin Værgesløshed mener at kunne byde Danmark alt. Disse Følelser er velforstaaelige, og de maa røre sig hos ethvert Folk, i hvem der endnu lever en Trang til Selvhævdelse og en instinktmæssig Impuls til at forsvare sin Ret og Ære. Og jeg hilser det som et Tegn paa en vis Sundhed trods alt, at trods en Menneskealders planmæssige Undergravning af Forsvarsviljen i det danske Folk, kunde et forsvarsfjendtligt Ministerium ikke uden tvingende Grund stryge det danske Flag paa Island, hvor det i Aarhundreder har vajet, uden at der fra Folket selv rejste sig Protester derimod, selv om Rigsdagen, som om Sagen ikke vedkom den, tav, og en stor Del af den forsvarsvenlige Presse i ubegribelig Ligegyldighed og Blindhed saa til, ja næsten syntes at skænke Flagets Strygning Bifald.

Derimod kan jeg kun se en forvirret kortsynet Tankegang og et usundt nationalt Føleri hos dem, der som „Hovedstaden"s ikkeudvandrede Redaktion har taget Ordet for Adskillelse alene af Respekt for Islands berettigede Krav til national Uafhængighed. Hvis Island endda kunde klage over national Undertrykkelse — men intet Land har i Virkeligheden friere Kaar end det, hvad allerede den Tale, der føres paa Island, nok som viser. Hvor vi ser hen i Verden, hvor et mindre Folk lever sammen med et større, til Irland, Sønderjylland, Kroatien, for slet ikke at tale om Finland — hvor staar Danmark ikke himmelhøjt ved Sammenligningen? Eller hvis Island blot kunde tænkes at staa paa sine egne Ben som selvstændig Stat! Men hvem tror derpaa? Men overhovedet maa Nationalitetens Ret som enhver anden Ret have sine naturlige Grænser, hvor den ikke længer ubetinget er Ret. Skulde ethvert Individ eller hver nok saa lille Del af en Stat have Ret til naarsomhelst at sætte sig op mod Staten, vilde det være at proklamere Anarkiets eller Kommunismens Ret. Et Folk, der ikke saa længe som muligt søger at værne om sit Landomraades Udelelighed, men som gladelig stryger Rigets Flag snart i en Landsdel, snart i en anden, snart paa Island, snart maaske paa Færøerne, et saadant Folk er viet til Undergang Thi det har mistet det Instinkt, der holder Stater som Mennesker oppe i Kampen for Livet: sin ukuelige Selvopholdelsesdrift.

* * *

Naar der virkelig for Alvor kan være Tale om ogsaa fra dansk Side at drøfte Spørgsmaalet om en mindelig Adskillelse mellem Island eller Danmark, saa kan det derfor ikke være ud fra Dogmet om ethvert lille Samfunds Ret til, hvor lille det end er, at danne en uafhængig Stat, hvis det vil. Ellers kunde vi heller ikke afvise de færøske Separatisters Drømme om at ophøje Færøerne til en selvstændig Stat. Der er jo allerede færøske Fantaster som en vis Sigurdur Patursson, der under Bifald fra norske Maalmænd holder Foredrag i Finland og Norge om Færøernes Løsrivelse, selvfølgelig i Nationalitetens hellige Navn. Heller ikke kan det ske ud fra en koldsindig Afvejelse af Fordelene

Digitized by Google

og Ulæmperne ved at beholde Island efter en Afvejelse af, hvad dette Land koster os, og hvad det indbringer os til Gengæld. Hvorfor de enkelte Dele af et Land bør holde uadskilleligt sammen, kan ikke udfindes ved et Regnestykke; hvor ikke en fælles urokkelig Vilje til at være sammen raader, dér er ingen Stat. Derfor er det desværre et sørgeligt Tegn paa, at Rigsfølelsen mangler paa Island, at selv de islandske Politikere, der vil bevare en Forbindelse med Danmark, kun gør det ud fra den rent egoistiske Beregning, at det endnu er til Fordel for Island.

Naar jeg alligevel finder Tiden kommen til at rejse Spørgsmaalet, da er det ud fra en helt anden Betragtning, nemlig fordi det kan tænkes at være forsvarligt, ja nødvendigt, hellere i Tide at udskille en Del af Riget, der dog ikke kan bringes til at virke sammen med det øvrige Rigslegeme og som endog kan volde større Fortræd ved at holdes tilbage imod sin Vilje. Altsaa ikke for at give de rigsopløsende Kræfter Ret, men for at redde det øvrige Rigslegemes Sundhed og Kraft. Deri ligger ingen forsagt Selvopgivelse, men tværtimod Selvhævdelse. Hvem tvivler nu om, at det havde været klogt af Danmark i Tide, senest paa Londonerkonferencen i 1864, at give sit Minde til Udskillelsen af de tyske Rigsdele, som dog ikke vilde være danske, for at redde det danske Sønderjylland i Stedet for at holde krampagtigt derpaa, til alt tabtes ved en Fred uden Ære? Skulde det derfor vise sig, naar Spørgsmaalet stilles klart og skarpt fra dansk Side, at Islænderne efter moden Overvejelse med Afgørelsens Ansvar for Øje virkelig for Alvor skulde foretrække en Adskillelses Farer for en loyal Rigsforbindelse med Danmark, da mener jeg, at Tidspunktet vil være kommet, da Danmark bør overveje, om det bør forsvare at lade Island faa sin Vilje og om det ikke ogsaa vil være raadeligere for Danmark hellere selv i Tide at tilbyde en mindelig Adskillelse, medens Danmark endnu selv kan bestemme Vilkaarene derfor.

Thi hvor smertelig end en slig Adskillelse altid vil være, og hvor længe end et Folk, der ikke helt har opgivet sig selv, maa kæmpe derimod, der er dog det, der er værre. Det er værre af Mangel paa Mod til at handle at vige Skridt for Skridt, flygte fra alle faste Standpunkter, fra enhver Kamp for Retten og taale alle Ydmygelser for efter at have givet al Ret fra sig og ynkeligt strøget Rigets Flag til Lands som til Vands tilsidst til Tak at blive sparket til Side som en magtesløs Magthaver, der ikke behøver at regnes med ved den endelige Opgørelse, fordi „Riget" selv i kortsynet Holdningsløshed har givet alle Rettigheder fra sig og kun beholdt Byrderne i Forbindelsen. Hvem kan da tvivle om, at det endelige Opgør saa vil blive ikke blot til Skade men ogsaa til Skam for Danmark? Og hvorledes vil Danmark da kunne afvende en lignende endnu mere ydmygende Udvikling paa Færøerne, efterat det danske Rigsstyre har tilsat al Autoritet her ved magtesløs Eftergivenhed overfor den islandske Separatisme? Thi det bør ikke glemmes, at efter det islandske Spørgsmaal kan komme det færøske. Man bør allerede forstaa, hvad det vil betyde, om der paa Islands Søterritorium vajer et andet Flag end det danske Rigsflag, saa at Færingerne under Dannebrog ugleses som fremmede Snyltegæster. Og skulde Danmark endnu engang som ved Kommissionsudkastet af 1908 ofre Færingernes Ret til at fiske paa Søterritoriet ved Island paa den islandske Separatismes Alter, da vil Danmark kun have sig selv og sine kortsynede Statsmænd at takke for, om den „norrøne" Agitation paa Færøerne maaske kunde tage et uanet Forløb blandt den i sin Existens truede færøske Befolkning.

Øjeblikket er derfor kommet, nu da Kampen staar, om det danske Flag skal stryges paa Island og paa islandske Skibe, til klart

Digitized by Google

at overse Konsekvenserne deraf. Flaget er Rigets Symbol. At stryge Flaget er at opgive Rigets Herredømme. Tillades det islandske Skibe at føre andet Flag end Dannebrog paa Søterritoriet ved Island, og skal dette Flag endog kunne bruges til Udøvelse af Statsmagt overfor fremmede Skibe, f. Ex. fremmede Trawlere, saa vil det være en uundgaaelig Nødvendighed, at dette Flag anerkendes folkeretligt som Islands Statsflag, thi kun Stater har særligt Handelsflag eller Flag til Søs. Men hvorledes da nægte dette Flags Anvendelse ogsaa udenfor Søterritoriet, naar først Islands særlige Statsflag er folkeretllgt anerkendt? Men har Island først faaet sit eget særlige folkeretligt anerkendte Flag, da er det i Principet anerkendt som særlig suveræn Stat. Thi deri har *Bjarne Jonsson* fra Vogur, den egentlige Ophavsmand til den islandske Flagsag, utvivlsomt Ret, hvad han udtalte paa Altinget i 1911, da han forelagde sit Forslag om et særligt Handelsflag for Island, at hvis Flagsagen faar Fremgang og Flaget anerkendes, da er Islands Stilling som suveræn Stat ogsaa dermed anerkendt. Men er Suveræniteten først anerkendt i Princippet overfor alle fremmede Magter, hvorledes da modstaa at tage dens Konsekvenser?

Det er derfor paa Tide at standse og overveje Vilkaarene for en fortsat Forbindelse med Island, forinden der træffes endelig Afgørelse. Og heldigvis var den kgl. Flagresolution af 22. November ikke blot en ulovlig Afgørelse, der ikke bør kunne binde Rigsdagen, men ogsaa en blot foreløbig Afgørelse, idet det ny Flags Udseende endnu ikke er fastsat. Og tilmed er en afgørende Forudsætning for hele Flagresolutionen bristet derved, at Hafstein imod Aftalen med de danske Ministre nu allerede har krævet et fuldstændigt Handelsflag som Islands Maal og vil betragte det tilstaaede Flag paa Søterritoriet som et blot Skridt henimod dette Maal. Nu da det maa være klart, at den danske Regering faktisk er ført bag Lyset, og utvivlsomt har overskredet sin Kompetence, skal da Danmark som Helhed bøde derfor? Og der bør man være klar over, at vil man endnu bevare en Statsforbindelse med Island, da kan det kun være som en virkelig *Rigsforbindelse.* Men til en virkelig Rigsforbindelse hører ikke blot en fælles Konge og fælles Forsvar og Udenrigsstyre, men ogsaa fælles Indfødsret, fælles Statsraad, fælles øverste Domstol og naturligvis ogsaa fælles Rigsflag, thi et Rige, der ikke engang som fælles Rigssymbol overfor andre Lande har et fælles Rigsflag, altsaa et fælles Handelsflag, det er intet Rige. Er der indenfor Riget ikke engang Enighed om et fælles Rigssymbol udadtil, hvorledes skulde da selve Rigsenheden kunne bestaa?

Og man bør forstaa, at en blot folkeretlig Statsforbindelse, en Realunion, som i sin Tid Unionen mellem Sverige og Norge, sørgelig Ihukommelse, vilde være en fuldstændig Meningsløshed mellem Island og Danmark. Det var i Virkeligheden det, man fra dansk Side var gaaet med til i Islandskommissionens Udkast af 1908, thi derefter vilde hele Forbindelsen mellem Island og Danmark efter en Menneskealders Forløb i det væsentlige have indskrænket sig til et blot Fællesskab i Kongens Person samt i Udenrigsrepræsentation og Forsvarsvæsen, et Fællesskab altsaa af den ejendommelige Art, at Danmark alene tog alle Byrderne paa sin Kappe. Et saadant Fællesskab alene afpasset efter Islands Tarv kan imidlertid ikke danne Basis for en varig Forbindelse. Men dertil kommer, at denne Form for en Statsforbindelse med dens principielle Anerkendelse af begge Staters fuldstændige Ligestilling, kun vilde hurtigt føre til ny endnu mere pinlige Konflikter, naar det 30 Gange folkefattigere Island efter Norges Exempel fra Unionen med Sverig vilde kræve lige Indflydelse med Danmark med Hensyn til Forsvarsvæsenets Ordning eller Udenrigsstyret, Konflikter, under

Digitized by Google

hvilke Island til enhver Tid kunde true med Opsigelse af Forbindelsen paa Grund af Misligholdelse, hvis ikke Islands „retfærdige“ Krav paa Ligestilling skete Fyldest. Ingen forstandig dansk Mand, der vil sit Lands Vel, vil derfor kunne tilraade Danmark at gaa ind paa en saadan Statsforbindelse med Island.

En virkelig Rigsforbindelse bør derfor være Danmarks uafviselige Krav, saalænge Tiden til en endelig Adskillelse ikke er inde. Indenfor en saadan Rigsforbindelses Rammer vil der endnu kunne være Spillerum nok for al rimelig islandsk national Udviklingstrang indenfor et overskueligt Tidsrum. Men vil Island for ingen Pris anerkende en loyal Rigsforbindelse med Danmark, nuvel, da kan den Tid komme, og hvis dansk Politik overfor Island fortsættes i det Spor, der nyligt er indslaaet, da kan den Tid maaske snart komme, da man ogsaa fra dansk Side maa tage det Spørgsmaal op til alvorlig Overvejelse, om ikke en mindelig Adskillelse i Tide, inden en fortsat pinlig Konflikt har sat altfor meget ondt Blod mellem de to Lande, vil være at foretrække ogsaa for Danmark.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Fra Verdensvejene.

Verdens største By. New Yorks Indbyggerantal anslaas i Øjeblikket til 5,476,966, idet dette Tal dog ikke er Resultatet af en Folketælling. men et statistisk Overslag, baseret paa Forudsætningen om en normal Tilvækst i Indbyggerantal sidste Aar i Overensstemmelse med Gennemsnits-Tilvæksten i Tiaaret 1900—1910. New York hævder herefter, at den er Jordens største By, en Rang, den vil have opnaaet allerede i 1910, da den skulde være vokset London over Hovedet. Det britiske Riges Hovedstad havde den 1. Juli 1913 4,518,190 Indbyggere, men heri var ikke medregnet Beboerne i de vidtstrakte Forstæder omkriag London. Da det førstnævnte Tal, ca. $5^{1}/_{2}$ Million fra New York, gælder for denne By i udvidet Forstand, *Greater New York*, vil det altsaa ikke være korrekt at sige, at New York har 1 Million Indbyggere flere end London; ved den sidste Folketælling havde *Greater London* nemlig 7,411,855 Indbyggere, og sammenligner man de to Verdensbyer i udvidet Forstand, er London altsaa i Virkeligheden New Yorks Overmand med ca. 2 Millioner, og London indtager et Fladerum af 693 Kvadratmiles, medens New York er ca. 326 Kvadratmiles.

London havde allerede i Aaret 1801 over 1 Mill. Indbyggere, medens New York paa samme Tidspunkt havde 60,000 og først i 1870 naaede Millionen. Det er ganske karakteristisk, at der i New York bor flere Tyskere end i nogen tysk By med Undtagelse af Berlin og flere Irlændere end i Irlands Hovedstad Dublin. — Men alligevel — siger Englænderne — der er dog endnu flere Londonere end New Yorkere.

Kunst og Kultur.

Trondhjems Domkirkes kunstneriske Udsmykning. Trondhjems Domkirke er sikkert det rigeste, betydeligste og skønneste Værk, middelalderlig Kunst har frembragt i Norden. Som Arkitektur er den jævnbyrdig med Verdens herligste gotiske Katedraler og i Henseende til den kunstneriske Udsmyknings Rigdom staar den ikke tilbage for dem. De sparsomme Rester, der endnu er bevarede af dens Inventar, de faa Spor, der er fun-

Ridende Kongefigur af Vigeland paa et af Trondhjems Domkirkes Taarne (her efter „Kunst og Kultur").

det af dens maleriske Udsmykning, er dog ikke tilstrækkeligt til, at vi kan danne os nogen bestemt Forestilling om dens Pragt i saa Henseende. Kun hvad der var af Sten har tildels trodset Ødelæggelsen. Af Skulptur og arkitektonisk Ornamentik er en Del blevet staaende paa Kirken, en Del er fundet ved Udgravninger i Ruinerne eller ved Nedrivningen af gamle Huse i Byen, til hvis Murværk man har hentet Sten fra Domkirken som fra et andet Stenbrud. Hvad der paa denne Maade er levnet af Kirkens gamle Skulptur, er tilstrækkeligt til at give os et Indtryk af dens Rigdom, dens Karakter og Kvalitet.

Skulpturarbejderne paa Trondhjems Domkirke spænder over en Tidsperiode af næsten 150 Aar. De viser Tilknytning til saavel engelsk som fransk Billedhuggerkunst, og man kan i de bevarede Statuer, Hoveder og Brudstykker følge Udviklingen fra romansk-

Digitized by Google

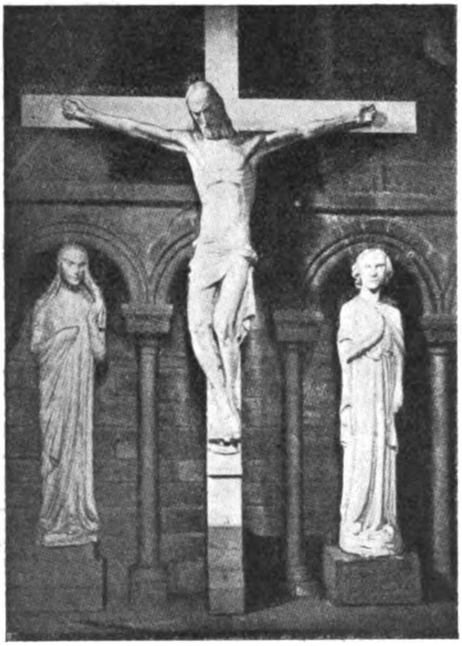

Gustav Vigeland: Korsfæstelsesgruppen paa den øvre Korbue i Trondhjems Domkirke (her efter „Kunst og Kultur").

normannisk Stil til Høj Gotiken, ligesom der efter Værkernes Karakter kan paavises en Række forskellige Mestre, hver med sine udprægede Ejendommeligheder.

Efterhaanden som Kirken efter Restaurations-Arbejdets Paabegyndelse i 1869 igen er begyndt at rejse sig i sin fulde Vælde, har man ogsaa taget sig for at gengive den en Del af den kunstneriske Udsmykning, særlig hvad Skulpturen angaar. De Billedhuggerarbejder, der er udførte indtil Slutningen af 1890'erne er dog gennemgaaende uden kunstnerisk Værdi, dels Rekonstruktioner paa Grundlag af fundne Brudstykker af den gamle Skulptur, dels Rekonstruktioner af beskadigede Figurer, og i det Hele lader det, der paa denne Maade er udført, adskilligt tilbage at ønske. Først den Udsmykning, man fra 1898 har givet Kirken er — skriver *Hans Dedekam* i en interessant og smukt illustreret Artikel i det norske Tidsskrift „Kunst og Kultur" — paa én Gang af kunstnerisk Værd og i Overensstemmelse med Kirkens Stil.

I Efteraaret paabegyndte nemlig *Gustav Vigeland* sit Arbejde ved Kirken. Det første Aar leverede han i Modeller følgende Arbejder til Kirken: 16 Vandspyer til Centraltaarnet, 8 Figurer til nordre Tværskibs Hjørnetaarne samt Statuer af Moses, Elias, Esaias og Maria til Korbuen. Siden har han leveret følgende andre Figurer til Korbuen: den korsfæstede Kristus, en staaende Kristusfigur, David, Johannes og en knælende Engel. Endvidere 4 Relief'er over Vestskibets Arkader, 4 Relief'er til Døbefonten, en St. Olaf til Højkorets østre Kapel og et Relief „Kristi Fødsel" til Feltet over den saakaldte Kongeindgang.

Figurerne til nordre Tværskibs Gavltaarn er delvis holdt i denne Bygningsdels normanniske Karakter, Dyrehoveder i primitiv Stil af en fantastisk og vild Karakter. Enkelte Stykker er af rigere Komposition som den her gengivne ridende Kongefigur.

I Vandspyerne paa Hovedtaarnet har Vigeland skabt en Række af de fantastiske, dekorative Figurer, hvormed den gotiske Kunst yndede at udstyre sine Kirkebygninger. — Det skulpturelle Centrum i Kirkens Indre danner Korbuens Billedhuggerarbejder. Den danner jo ogsaa Indgangen til det Allerhelligste, hvor Alteret har sin Plads, og hvor fordum St. Olafs Skrin tronede. Paa den nederste Korbues Spids staar den velsignende Kristus og paa Søjlerne paa hver Side af ham Elias og Moses. I den øverste Bue er anbragt den korsfæstede Kristus med den sørgende Maria og Johannes paa hver sin Side ved Korets Fod.

I Vægnicherne paa hver Side af denne Bue staar Statuer af Esaias og David paa Sokler med Relief'er, og øverst i Buen ses en knælende Engel, der holder en Krone over den korsfæstedes Hoved. Esaias og David er huggede i Klæbersten; de øvrige Figurer er skaarne i Egetræ og dækkede af Farver i dæmpede Toner og Guld. Af hans Relief'er er Erkeengelen Michaels Kamp med Dragen (hvortil er benyttet Brudstykker af de gamle Originaler) samt det skønne Relief med Kristi Fødsel de betydeligste.

— Efter at Vigeland har fuldført det Arbejde, han har paataget sig, er det overdraget *Vilhelm Rasmussen* at føre Arbejdet med Kirkens skulpturelle Udsmykning, videre, og ligesom Vigeland arbejder hans Efterfølger kunstnerisk frit indenfor en bestemt

Digitized by Google

historisk Stil. Det interessanteste af det, han hidtil har udført, er en Mængde Chimærer til Vestskibets Stræbepiller. Endvidere har han bl. a. udført en stor Korsfæstelsesgruppe til Kirkens Hovedportal paa Vestfaçaden og 12 Relief'er til Felterne over Vestskibets Arkader.

Som det fremgaar af denne stærkt sammentrængte Oversigt, kræves der en Mængde Billedhuggerarbejde til Domkirkens Udsmykning, men hertil kommer endvidere Professor *Olaf Nordhagens* store Planer til Genrejsningen af Domkirkens Vestfront, hvori er nedlagt et mægtigt Arbejde i Komposition og Tegning, og endelig hører til Domkirkens kunstneriske Udsmykning, som et meget betydningsfuldt Led, samtlige Vinduers Udsmykning med Glasmalerier, en kolossal Opgave, som den talentfulde Maler *Gabriel Kielland* siden 1908 har arbejdet med.

Fra Dyreriget.

En Hund, der redder en anden Hund. Der er mange bekendte Fortællinger om, hvorledes St. Bernhards-Hunde har reddet Mennesker, der er komne i Betryk paa Grund af Uvejr, Kulde el. lign. i Alperne; nu foreligger der ogsaa en — som det synes paalidelig bekræftet — Beretning om, hvorledes en St. Bernhards-Hund er optraadt som Hjælper for en Hund, der var kommen i en vanskelig Situation. En Dame i Byen *Malden* i Massachusetts savnede en Dag i Vinter sin Hund, en smuk Pointer, som ellers næsten aldrig foretog Udflugter paa egen Haand. Da der var gaaet et Par Dage uden at Hunden kom tilbage og al Eftersøgen var resultatløs, antog Damen, at Hunden var kommen af Dage paa en eller anden Maade. Imidlertid kom hun i Tanker om, at en stor St. Bernhards-Hund, som hun undertiden havde set i Selskab med sin Pointer, flere Gange i de senere Dage var kommen hen til hendes Køkkendør og havde været mærkelig urolig, og da nu Hunden kom igen, gik hun hen til den og klappede den. Hunden gav sig da til at pibe, løb nogle Skridt bort og satte sig ned, og da hun gik hen imod den, gentog den denne Manøvre. Hun fulgte nu efter Hunden, som øjensynlig straks blev paa det rene med, at man nu forstod dens Fremfærd og paa denne Maade viste den Vej hen til en Villa et Stykke borte. Her satte den sig ned og tudede, og straks efter hørte man en svag Piben og Kradsen inde under en Veranda, hvis Under-Rum for Vinteren var lukket med en Bræddeskærm. Da denne nu blev fjærnet, fandt man den forsvundne Pointer herinde, velbeholden om end noget medtaget af Sult og Kulde.

Saa vidt man kan skønne, har Pointeren ligget inde under Verandaen optaget af et Ben eller lignende, medens Bræddeskærmen er bleven sømmet fast, hvorved den er bleven indespærret. Dens Kammerat, St. Bernhards-Hunden, har saa opdaget, hvor ilde den var stedt og har foresat sig at hjælpe den, hvilket altsaa ogsaa lykkedes den.

Fra Teknikkens Verden.

Automobilernes Sejersgang. Ganske illustrerende med Hensyn til den stigende Anvendelse af Motorvogne er følgende Tal, hentede fra en statistisk Opgørelse over Tilvæksten i Staten New York i Løbet af det sidste Aar: Der er i Øjeblikket her 130,000 indregistrerede Motorvogne, eller 30,000 flere end 1. Januar 1913, og siden 1. August er 7000 nye Vogne blevet indregistrerede. Det er særlig Tallet paa Vogne med temmelig svag Maskinkraft, der er vokset, idet over Halvdelen af de nye indregistrerede Vogne har Maskiner paa under 25 H. K. og ikke fuldt 1500 Vogne har Maskiner paa 50 H. K. og derover. Navnlig Motorvogne til Forretningsbrug anvendes i en stigende Grad efter et Forhold, der er ganske forbavsende, deres Tal er saaledes i det sidste Aar vokset med 45 pCt., og der er nu 55,000 indregistrerede Lastvogns-Chauffører. Afgifterne for Automobil-Licenser i Staten New York var ifjor 1,235,000 Doll., eller 200,000 Doll. mere end det foregaaende Aar, og der blev i Bøder betalt ialt 23,000 Doll. — iøvrigt et forholdsvis beskedent Beløb.

Digitized by Google

REJSER

Ved C. FABRICIUS
Forstander for Statsbanernes Rundrejsebureau.

II.

DEN ITALIENSKE OG FRANSKE MIDDELHAVS-RIVIERA.

DEN første Sne er falden over de skandinaviske Lande.

En kold Blæst fra Nord og Øst har bragt Ilden til at knitre i vore Kakkelovne og mangen Kuldskærs Tanker til at søge mod Syd, mod solrige, sommervarme og underskønne Egne.

Juletravlheden og Julefesterne har for en Stund taget alle Tanker fangen. Nu er Terminen, Julen og Nytaaropgøret endt. Nu vaagner Rejselysten atter. Den lange Liste i „L' Hiver au Soleil“ over Karnevaler og Blomsterfester og mange andre Forlystelser paa den franske Rivera, „Côte-d'Azur“ virker uimodstaaelig fristende og Telegrafen melder om Kulde og Snefald i de Lande, der maa gennemrejses, før man kan naa Syd over, frem til de Steder, hvor Solen antages at skinne klar og varm hver Dag hele Resten af Vinteren. Disse Meldinger virker afgørende; der maa handles resolut nu, at der ikke skal komme en Mand i Vejen med en Slæde og afskære fra Nydelsen af nogle uforglemmellge Dage, henlevet i Oceaner af Blomster og blændende Sollys, medens Vinteren i Nord barsk driver Gæk med Slægt og Venner der hjemme.

Hos en Mængde Mennesker — saavel gamle som unge, syge som sunde, livsmætte og livstrætte som livsglade og saavel velhavende som middelstillede og mindre velstillede — kredser derfor Tankerne om følgende Spørgsmaal:

1) Hvor finder jeg paa denne Aarstid Solvarme, ren og styrkende Luft, Foraarets Blomsterpragt og eventuelt tillige et interessant, rigt pulserende Liv?

2) Er det mig muligt under fornøden Hensyntagen til den Tid og de Midler, jeg disponerer over, at komme til et saadant Sted?

3) Tør jeg paaregne et reelt Udbytte af den anvendte Tid og de brugte Penge ved en saadan Rejse?

4) Hvorledes ordner og udfører jeg bedst selve Rejsen samt sikrer mig et godt Hotel eller Pensionat under Opholdet dernede.

Jeg skal forsøge at retlede disse Tanker og besvare Spørgsmaalene, idet jeg gaar ud fra, at den disponible Tid, der er Tale om, ligger indenfor Maanederne Februar, Marts og April.

Spørger man mig, hvor man efter min Mening er mest sikker paa Solvarme i Europa, maa jeg svare: „Paa den franske Riviera“. Jeg tror Klimaet er godt paa den italienske Riviera, da navnlig ved San Remo, Ospedaletti og Bordighea, ligeledes tror jeg paa Taormina paa Sicilien, ej heller nærer jeg stor Tvivl om gode klimatiske Forhold ved Neapel navnlig paa Capri i Sorrento og Vico Equence. Jeg befrygter, at der endnu en kort Tid falder vel megen Regn paa den italienske Riviera syd for Genua, „Riviera di Levante“ og noget lignende kan maaske gælde Gardasøens Riviera-Kyst og Comosøens samt Luganersøens mest solsikre Kyster. Paa tilsvarende Maade staar vel Nord- og Vest-Sicilien, Salerno, Amalfi, Pozzuoli, Baja og Øen Ischia i Neapels Omegn.

Som disse Pladsers Forhold finder man dem meget nær paa følgende Steder: Østerrigs Riviera ved Abbazia, Corsica ved Ajaccio, Sardinien ved Cagliari, de baleariske Øer, Malaga i Spanien samt eventuelt ved Pyranæernes østlige og vestlige Ende (Perpignans

Digitized by Google

Omegn og Biarritz). Endnu en Egn skænker jeg Tiltro nemlig Syd-Wight og Scilly-Øerne.

Naar alle disse Egne ikke strækker til, klimatisk set, saa maa man til Ægypten, Nordafrika eller Øen Madeira. Selve Edens Have finder vi vel nok paa Øen Ceylon, men »*dertil er det jo en hel Rejse*«.

Fremfor Alt vinker „Côte-d'Azur“ fristende netop nu. Solen skinner varmt dernede. og Blomsterne hænger i store tunge Klynger. Derfor — afsted til den franske Rivieras solrige Kyst, til det dejlige, azurblaa Middelhav. Nu begynder Festerne. Festprogrammet er lagt. Se her et Udpluk af Festprogrammet for Nice (Nizza) i Aar:

(Torsdag) Jeudi 12. Février: *Arrivée de S. M. Carnaval XLII.*
(Søndag) Dimanche 15. Février: *Défilé des Chars et Mascarades* Fête de jour et de nuit.
(Torsdag) Jeudi 19. Février: *Première Bataille de Fleurs.*
(Søndag) Dimanche 22. Février: *Premier Corso Carnavalesque* og om Aftenen: *Grand Redoute au Casino Municipal.*
(Mandag) Lundi 23. Février: *Deuxième Bataille de Fleurs.*
(Tirsdag) Mardi 24. Février: *Deuxième Corso Carnavalesque.*

I den Stil fortsætter Festerne til ind i April, hvor Børnefesterne tager fat, saaledes:

Lundi de Pâques 13. April: *Bataille de Fleurs et Bal d'Enfants.*

Hertil slutter sig en Mængde andre Fester, Kapsejladser, Billøb, Hestevæddeløb, Udstillinger og meget mere.

Særlig interessant kan Blomster-Kampene til Søs være, de afholdes i Marts paa den nærliggende (Øst for) Flaadehavns „Villefranche“s Red: Combat Naval Fleuri kaldes de.

Et Brev til mig fra Menton (fr. Riviera) lød foregaaende Aar: Ved Juletid bar alle Damerne hvide Kjoler og Sommerhatte, gik med Parasoller for Solen og tilbragte saaledes Timer ved Havet. Klippeskraaningerne var dækket af gule og røde Kaktusser og stedseblomstrende Roser. Saaledes har det været siden og Solen har skinnet dagligt og varmt; 18—20 Grader i Solen og Afternerne ikke kølige, altsaa fuldt ud Sommervejr.

De forstaar, kære Læser, at nu er der ingen Tid at spilde, nu maa Kufferten pakkes og Rundrejsebilletten bestilles.

I Anledning af disse foreliggende Forhold er det, at jeg denne Gang skriver om Rejser til „den italienske og franske Riviera“. Denne Overskrift er faldet mig i Pennen fejlagtigt, thi den burde egentlig hedde omvendt „den *franske* og italienske Riviera“, idet man bør begynde med den varmeste, den klimatiskgunstigste Kyst, derefter besøge den italienske, der saa i højere Grad er bleven et Ophold værd.

Har man et Overskud af Tid, da gaar man fra Rivieraen enten via Marseille—Arles (—Nimes)—Avignon—Lyon—Paris eller via Pisa—Siena—Rom—Neapel—Rom—Assisi—Perugia—Florenz—Venedig—Verona—Gardasøen—Bozen—Brennerpas—München og Berlin hjem til Danmarks vaagnende Foraar.

Er Tiden knap, saa afkortes Vejen ved enten at tage hurtigst via Paris eller via Genua—Milano—Schweiz eller Tyrol hjem.

„*Den italienske og franske Riviera*« strækker sig fra *Specia* i Øst til *St. Raphaël* i Vest. Den italienske Riviera deles i Midten af Genua og den syd-østlige Del benævnes „Riviera di Levante“ medens den vestlige Del kaldes „Riviera di Ponente“ og strækker sig indtil den franske Grænse mellem Ventimiglia (italiensk) og Menton (fransk).

Hele Rivieraen er dækket mod Øst og Nord af Bjærge, og dette er Aarsagen til det milde Klima og Karakteren „Drivhus“. En Gren af Appeninerne træder ved Nord-

Digitized by Google

siden af Bugten ved Specia ud tæt til Middelhavet (det „Liguriske Hav") med skønne Klippepartier stejlt faldende ned i det azurblaa Vand og tildels klædte med Oliven og anden sydlandsk Vegetation.

Denne Bjergkæde følger Genuabugten mod Nord og optages i Appeninernes Hovedkæde »*Appennina Ligure*« tæt Nord for Byen Genua. Hovedkæden følger saa Genuabugten Vest paa til den optages i Alperne, hvis Hovedretning og Bjergkam gaar fra Mont Blanc i Nord til Middelhavets Kyst i Syd dannede Grænselinien mellem Italien og Frankrig. Denne Alpekædes sydligste Del benævnes Søalperne, „Alpes maritimes", og det højeste Punkt er „Colle di Tenda" (1873 m).

Søalperne forgrener sig fra Grænsen Vest efter langs Havet til Nizza og holder derefter fremdeles vestlig Retning ind i Landet bort fra Kysten der tager næsten sydlig Retning. I Læ af denne Alpekæde ligger tæt Vest for Nizza saavel »*Vence*«, hvor en flink dansk Dame, Fru M. Clausen, har et udmærket Pensionat i „Villa Meyère", som Byen »*Grasse*«, der er Verdensberømt for sine Blomstermarker og Parfumefabrikker.

Syd for den Dal der følger Alpekæden træffer man de skønne, røde „Esterel-Bjerge", der danner Beskyttelsen for St. Raphaël.

Det er imidlertid ikke min Tanke her at give en udtømmende Beskrivelse af alle disse Egne ved Riviera-Kysten, thi det Stof er saa righoldigt, at det fylder tykke Bøger, og jeg skal derfor henvise til disse. Bedst er vel nok Bædekers „Riviera" af 1913 (6 Mrk.) saa meget mere, som den indeholder hele Syd-Øst Frankrig og den nord-vestlige Del af Øvre-Italien incl. Pisa og Verona, excl. Florenz—Bologna—Venedig osv. Selvfølgelig findes der andre Bøger om Rivieraen, saa som „Grilbens Riviera" (3,50 Mrk.) og Hagerups danske Bog „Rivieraen", der faas i enhver Boghandel.

Jeg skal dog tillade mig nogle enkelte vejledende Bemærkninger vedrørende Rivieraen og Opholdet ved samme samt pege paa enkelte Udflugter fra den.

Jeg vil karakterisere Rivieraen paa følgende Vis.

Den italienske Riviera (Specia—Genua—Ventimiglia) er den billige, landligt idylske Kyst med Sommersol ved Vintertid.

Den franske Riviera (Menton—Monte Carlo—Monaco—Nice—Cannes—St. Raphaël, ja for den Slags Skyld helt til Hyères, tæt Toulon) er den muntre og i særlig Grad milde, blomsterrige Kyst og ret dyre Vinter-Station.

Prisforskellen paa Opholdet ved den italienske eller ved den franske Riviera falder omkring et Par Franc pr. Dag paa Pensionspris, men Italien er forøvrigt blevet dyrere at leve i, siden Kolera og Krig har hærget Landet, og taget paa dets finansielle Kræfter; det er ikke mere Europas billigste Turistland.

Digitized by Google

FREMTIDENS POLITISKE PARTIDELING

Af Dr. polit. FRANTZ PIO.

„DEL Eder efter Anskuelser, ikke efter Interesser“, kunde J. A. Hansen for en god Menneskealder siden uimodsagt proklamere som politisk Delingslinie. Det er et godt Eksempel paa den menneskelige Tilbøjelighed til at stille Tingene paa Hovedet ved at hæve jævne praktiske Spørgsmaal op i Ideernes Sfære og derved stille sig og sin Virken i de ideale Bestræbelsers flatterende Belysning.

Den Tid, der er gaaet, har imidlertid vist enhver, der vil lukke sine Øjne op, at den politiske Partideling lidet eller intet har med Anskuelser eller Ideer at gøre, men ene og alene er Udtryk for de Interessemodsætninger, der til enhver Tid gør sig gældende mellem de forskellige Grupper og Lag, hvoraf det paagældende Samfund bestaar. Da nu dette Samfund er et levende Væsen, hvor der foregaar en stadig Udvikling og Forskydning, maa ogsaa de Interessemodsætninger, der gør sig gældende indenfor Samfundet, være underkastede en tilsvarende Forandring; gamle Gruppekonflikter afgøres, gamle Interessemodsætninger udglattes og helt nye Samfundslag opstaar, hvorved de gamle Delingslinier fuldstændig lægges om. De politiske Partier er undergivet den samme Forandringens Lov og er derfor i stadig Konfluks, selv om de gamle Partinavne til en vis Grad bevares.

Der er imidlertid en Magt, der modvirker denne naturlige Konfluks, hvorved de politiske Partier søger Tilpasning til de skiftende Samfundsforhold, og denne Magt er Frasen. Naar en bestemt Kampstilling har holdt sig uforandret over en længere Aarrække, vil hvert af de kæmpende Partier efterhaanden have dannet sig et Arsenal af Ideer og Krav, en hel Fraseologi, der er afpasset netop efter den foreliggende Situation. Naar Kampen er forbi og helt nye Interessekonstellationer er opstaaede, hører hele Fraseologien hjemme paa Køkkenmøddingen — for at bruge Holstein-Ledreborgs befriende Udtryk. Men det er ikke saadan at blive af med sit Affald. De Ideer, som Agitationen i aarevis har hamret ind i Vælgerfolkets Hoveder, har efterhaanden sat sig fast som en Slags Religion, og den forsultne Valgkandidat med den fine Næse véd hvad han kan tage Kegler paa, naar han lirer den afdankede Fraseologi af for de højtærede Vælgere — Hanen, der galer paa Køkkenmøddingen, er jo selve den principfaste Politiker, der uden Slingren har bevaret sin Overbevisning og er forblevet tro mod Partiets Program fra atten Hundrede og Hvidkaal.

Et kort Tilbageblik paa Partiernes Historie her i Landet vil vise deres stadige Konfluks.

I Tiden straks efter Junigrundlovens Givelse var Partidelingen saaledes: til Højre de konservative, Godsejerne, der følte deres Interesser truede ved den fri Forfatnings Indførelse og derfor stræbte efter Retablering af mere eller mindre absolutistiske Tilstande. De endnu ikke ordnede Forfatningsforhold for Hertugdømmerne og Monarkiets Fællesanliggender gav disse Bestræbelser et ikke ringe Spillerum og ikke ringe Farlighed. I Centrum stod de Nationalliberale, Borgerklassen og Embedsstanden, der havde gennemført Forfatningen og ønskede at hævde den i det Haab, at de stadig maatte blive de ledende, og at den brede Befolkning vilde indordne sig under Ledelsen af deres egne beundrede Akade-

Digitized by Google

mikere. Yderst til venstre har vi Bondevennerne, Datidens reneste Klasseparti, der under Gaardmændenes Ledelse søgte at hæve Bondestanden til politisk Selvstændighed og Indflydelse.

Hovedskillelinien var mellem konservative og nationalliberale. Der var Blod mellem Partierne efter Rigsretsanklagen mod Ministeriet Ørsted, og Modsætningen mellem dem var fuldt saa skarp som mellem Højre og Venstre i Provisorietiden. Den reviderede Grundlov af 1866 bragte en endelig Afslutning paa den lange Forfatningskamp, som Forholdet til Hertugdømmerne stadig havde holdt aaben, og de absolutistiske Ideer var hermed for bestandig skrinlagte. Men samtidig med, at den gamle Hovedskillelinie indenfor Samfundet saaledes udslettedes, havde der draget sig en ny og bredere andet Steds. Det forenede Venstre, der havde faaet Flertal i Folketinget, med al Udsigt til at beholde det for bestandig, havde rejst Kravet om Folketingsparlamentarismen, der under de givne Forhold vilde betyde Bondestandens eller rettere Gaardmandsklassens Supremati i den politiske Udvikling. Her var kastet en Handske, der i lige Grad gjaldt Borgerskab og Godsejere, og da de resterende Interessemodsætninger mellem disse nu ikke mere var større, end at de overfor den ny Fare maatte betragtes som rene Familieanliggender, ser vi nu de to gamle bitre Modstandere slutte sig sammen til et nyt Parti, det moderne Højre.

Det er værd at lægge Mærke til, at Kampen om Folketingsparlamentarismen var en Kamp, der var rejst og fra først af stod udelukkende indenfor de besiddende Klasser. Paa den ene Side stod Borger- og Embedsklassen i Forening med den store Landbesiddelse. Paa den anden Side den besiddende Bondestand under Gaardmændenes Førerskab. De besiddelsesløse Klasser — By- og Landarbejdere — var ved Kampens Begyndelse endnu ikke udsondrede som særlig Samfundsklasse og var i hvert Fald endnu ikke organiserede til selvstændig politisk Optræden, men sluttede sig som Anhang og Hale hvert til sit af de to stridende Partier, idet Byarbejderne fulgte Byernes Borgerskab, og Husmænd og Landarbejdere sluttede Trop med Gaardmændene.

Med Systemskiftet i 1901 blev Bondeklassens Sejr endelig beseglet, og der er siden da ikke gjort noget Forsøg fra Højres Side paa at omgøre den ved Folketingsparlamentarismen indførte uskrevne Forfatningsforandring. Situationen fra Halvfjerdsernes Begyndelse gentog sig nu. Den gamle Skillelinie, som en aarelang Kamp havde staaet om, var blevet forflygtiget, men samtidig havde en ny Interessekløft aabnet sig i vort Samfund, bredere og stejlere end de hidtidige. Den ny Skillelinie var ikke vertikal som disse, der alle havde skilt forskellige Grupper indenfor den besiddende Klasse. Den ny Skillelinie var derimod horisontal, gaaende paa tvers af de gamle. Den skar de nedre Lag væk fra begge de gamle Partier og samlede disse Lag til fælles Hævdelse af de besiddelsesløses Interesser overfor de besiddende.

I Firserne og Halvfemserne havde Danmark faaet *sin* „industrielle Revolution“, der her — som andet Steds — fuldstændig havde omkalfatret Samfundsforholdene. Et talstærkt og maalbevidst Arbejderparti havde dannet sig, skilt fra sine Arbejdsgivere ved en social Kløft og økonomisk Interessemodsætning, som havde været ukendt under tidligere Tiders lavsmæssige og patriarkalske Tilstande, hvor Svenden i tykt og tyndt havde fulgt i Mesterens Kølvand, ligesom de tjenende Landboklasser havde fulgt deres Husbond.

Digitized by Google

De Krav, som det ny Arbejderparti stillede til Statsmagten, var noget ganske nyt. De hidtidige Partidannelser havde haft til Formaal at kræve Lovgivningsmagtens Støtte for de Erhvervsgrupper, som de repræsenterede, og en vis Hensynstagen til dette Erhverv ved Skattepaaligningen. Arbejderpartiets Krav til Statsmagten var derimod af en langt kraftigere, mere indgribende Karakter, idet det gik ud paa en Omlægning af selve Indtægtsforholdene gennem den saakaldte „sociale Reform“, saaledes at der foruden Skatter til Dækning af de almindelige Statsfornødenheder udskrives et Ekstrakontingent, der udelukkende skal udredes af de besiddende Klasser og udelukkende anvendes til Dækning af Arbejderklassens eller rettere den besiddelsesløse Klasses Fornødenheder. Den progressive Formue- og Indkomstskat paa den ene Side og — paa den anden Side — hele det bestaaende System af social Forsorg og sociale Institutioner, der er bestemt til udelukkende at komme de ubemidlede til gode, maaler den forholdsvis beskedne Del af Kravet, som allerede nu er blevet realiseret; men Kravet selv er ligesaa uendeligt, som de menneskelige Fornødenheder er det, og der er ingensomhelst indre Grund til, at det skal forstumme, saalænge der overhovedet er noget at tage af.

Den egentlige Arbejderklasse, Lønarbejderne i Byerne og paa Landet, er kun Kærnen i den nye Samfundsklasse, som fører disse Krav frem. Men om denne Kærne samler sig et helt Befolkningslag, Funktionærer af alle Slags, Smaahandlende, Smaahaandværkere, Smaahusmænd, kort sagt alle Smaafolk, som kun kan have Gevinst ved den Omlægning af Indtægtsforholdene, som den sociale Reform gaar ud paa. Og dette Befolkningslag er stadig voxende, idet den stadige Udvikling af Industrialismen i Land og By medfører en fortsat Forskydning i Befolkningsforholdene til Forøgelse af de lavere Lag. Man maa derfor regne med en stadig Vækst af den Samfundsklasse, der bærer den sociale Reform frem, og alt peger derhen, at den i en nærmere eller fjernere Fremtid vil staa som den numeriske Majoritet.

Kravet om Indtægtsomlægningen gennem den sociale Reform vil derfor blive gjort gældende med stadig større og større Kraft, og dette Pres fra neden vil før eller siden faa Resterne af de gamle Skillelinier indenfor de besiddende Partier til at springe som Glas og vil tvinge dem sammen til fælles Front imod Stormløbet fra neden. Udviklingen synes saaledes med Nødvendighed at føre henimod Dannelsen af to store Partier, de besiddende og de besiddelsesløse, lejrede hver paa sin Side af den nye og brede Skillelinie, som Industrialismen har skaaret igennem vort Samfund.

I den foregaaende Opridsning af Partiernes Historie er der tilsyneladende glemt et — det radikale Parti. Det er dog ikke nogen Forglemmelse. Det radikale Parti har ikke nogen Historie, det har ikke sin Rod i nogen bestemt Befolkningsklasse; det er trods sin hypermoderne Politur i Virkeligheden en Partidannelse af en Art, der hører svundne Tider til. Det er nemlig dannet over en *Idé*, og Ideen er den, at vor Tids store sociale Fænomen, Interessemodsætningen mellem besiddende og besiddelsesløse, ikke er mere eller større, end at den — ligesom et videnskabeligt Problem — lader sig løse ved fornuftmæssig Ræsonnering. Det radikale Ræsonnement gaar da ud paa, at Tilmaalingen af en vis Dosis Socialreform vil bringe hele denne Interessekonflikt til at klappe sammen og ekspedere hele Spørgsmaalet ud af Verden til alles Tilfredshed.

Digitized by Google

Paa denne Ide, der i Virkeligheden indeholder en Fornægtelse af vor Tids største sociale Foreteelse, søger Radikalismen at samle Folk af alle Samfundslag under Intelligensens Fane. Det er en broget Skare: Gamle københavnske Liberale *of the uppper ten*, Akademikere af alle Slags, som staa fjærnt fra det virkelige Liv, Gaardmænd og Husmænd, besiddende og besiddelsesløse imellem hinanden, alle holdt sammen ved Troen paa ad Intelligensens og Ræsonneringens Vej at kunne klare Nutidens store sociale Interesse-Modsætning.

Det er svundne Tiders romantiske Samfundsopfattelse, der ligger bagved denne Partidannelse.

Et Konfusionsparti af denne Art har netop gode Chancer for en Døgnblomstring i en Overgangstid som den nuværende, hvor den nye store Skillelinie endnu kun har loddet en forholdsvis ringe Del af sin Dybde og maa bane sig Vej paatvers af de gamle Partilinier, der — omend praktisk til dels udglattede — dog staar med en ærværdig Tradition og med ret friske Kampgny bag sig. Vi har for et Decennium siden set en saadan Døgnblomstring af det radikale Parti i Københavns Kommune. I Staten maa Udviklingen henimod de rene realpolitiske Linier nødvendigvis foregaa langsommere end i Storstadskommunen. Forholdene i Staten er større og mindre overskuelige; der mangler her den nøje Rapport mellem Udgifter og Skatter, som i saa eclatant Form er tilstede i Kommunen, hvor enhver Merudgitt præsenterer sig for Borgerne som en tilsvarende øjeblikkelig Skatteforhøjelse. Afgørende er det endelig, at man i Staten maa regne med Inddragningen af Landbostanden, hvor Uddybningen af Interessemodsætningen mellem besiddende og besiddelsesløse — eller rettere mellem de ydende og de nydende ved den Indtægtsomlægning, som den sociale Reform tilsigter — foregaar langsommere end i Storbyens mere udviklede Erhverssamfund.

Naar det radikale Parti havde sin kommunalpolitiske Døgnblomstring omkring Aaret 1900, er det derfor kun naturligt og venteligt, at dets tilsvarende Døgnblomstring indenfor Statspolitiken falder omkring 1913—14. Men paa den anden Side er den Udvikling, der siden 1900 har fundet Sted indenfor Bykommunerne — med Dannelsen af to store Partier og successiv Udslettelse af det radikale Parti — et Fingerpeg om, hvor Udviklingen indenfor Statspolitikken bærer hen for den kommende Tid.

Efter denne Digression vender jeg tilbage til Analysen af Elementerne i den radikale Partidannelse.

Paa den ene Side er der de øvre Lag af den besiddelsesløse Klasse, Folk, som kun har Fordel af Socialreformen og derfor istemmer Kravet om den, men som af forskellige Følelsesgrunde og gamle Partitraditioner ikke ønsker at indrullere sig i selve Socialdemokratiet. Det er Byernes Smaahandlende og Smaahaandværkere, Landets jordløse Husmænd og forskellige Kategorier af periodiske Lønarbejdere, kort sagt alle, der endnu søger at opretholde Fiktionen om deres økonomiske Selvstændighed og markerer dette ved en vis formel Tagen Afstand fra det egentlige Socialdemokrati. Men i næste Generation vil Traditionen og de fine Fornemmelser være glemt, den radikale Skærsild til Forberedelse af Indtrædelsen det allerhelligste vil være overflødig — og Kejseren vil faa, hvad Kejserens er.

Paa den anden Side — indenfor den besiddende Klasse — har vi Fantasternes brogede Skare. Først og fremmest Partiets akademiske Hoved, selve Intelligen-

Digitized by Google

sens Indehavere, som kender Recepten til Tilvejebringelsen af den almindelige sociale Tilfredshed. Dernæst en Del Venstremænd af den forskelligste Besiddelsesstand, som gammelt Partihad og gamle Partitraditioner i den Grad er gaaet i Blodet, at de — beroligede overfor den besiddelsesløse Hale ved Eksistensen af nævnte Recept — forholdsvis let lader sig fastholde i deres tilvante Kampstilling over for Højre, saalænge der kan skaffes Materiale til at holde Krigsluen vedlige. Og denne fortsatte Kampstilling overfor det slagne Højre afføder igen en ny Kampstilling overfor det gamle historiske Venstre, der fremstilles som Forræder mod alle gamle Venstreideer, fordi det ikke vil være med til at spilde sit Krudt paa denne fortsatte Masakre af en slagen Modstander, men er begyndt at rette sit Hovedskyts mod den truende Opmarsch franeden.

Hovedopgaven for den radikale Ledelse maatte her være at holde de gamle Kamplinier kunstig aabne ved at fremskaffe det fornødne Materiale til at slaa løs paa. Og dette Materiale fremskaffedes fra — Køkkenmøddingen.

Da det historiske Venstre efter en trediveaars Kamp havde vundet endelig Sejr i sin Kamp for Folketingsparlamentarismen og derefter forlod sin gamle Kamplinie, efterlod det selvfølgelig et helt Arsenal af Slagord og Programpunkter, som havde været tilpassede til denne bestemte Kampstilling og her havde gjort deres Nytte, men som nu maatte omjusteres efter den nye Situation, hvor Venstre som sejrende, regerende og ansvarligt Parti stod med Hovedfront mod Opmarschen franeden. Disse mere eller mindre afdankede Partifraser var netop, hvad der kunde bruges til at opretholde Illusionen om den fortsatte Kamp paa de gamle Linier — tilmed med en ny Front mod det gamle Venstre —, og den radikale Ledelse var derfor en flittig Gæst paa Køkkenmøddingen.

Blandt andre brugbare Sager fandtes her „den fattige Mands Snaps“, brugt i sin Tid af Venstre som et Led i Udsultningsmetoden over for de gamle Højreregeringer, medens Partiet som ansvarlig Regering, der skulde skaffe Balance paa Budgettet, selvfølgelig ikke kunde lade et over hele Verden udnyttet Skatteobjekt henligge urørt. Snapsen kom derfor øverst paa Listen over Venstres Forræderier mod sit gamle Program, og hvis vi ikke havde faaet den ejendommelige Grundlovssituation ved de sidste Valg, havde vi sikkert set Snapsen blive serveret som Valgkampagnens kraftigste Apéritif.

Det vigtigste Fund var dog Københavns Landbefæstning. Skønt Ordningen af Landets Forsvar er en rent Hensigtsmæssighedssag, der intet har at gøre med tidligere eller nuværende Interessemodsætninger indenfor Samfundet og derfor er ganske uegnet til at være politisk Delingslinie — hvad det jo heller ikke er i noget andet Land —, var dette Spørgsmaal dog i sin Tid ved en Række Fejlgreb blevet kædet sammen med Kampen for og imod Folketingsparlamentarismen. Efter at denne Kamp var endt med Venstres fuldstændige Sejr, var den politiske Pointe forsvundet fra Forsvarssagen, og denne blev da ved Militærforliget ordnet som den rene Hensigtsmæssighedssag den er.

Det vilde være noget af en Forbrydelse imod Landet paany at trække denne Sag ned i den politiske Partiagitation, om end Muligheden herfor stadig var til Stede som Følge af den Partilidenskab, der endnu ulmede om denne Sag som Følge af dens historiske Sammenknytning med den aflivede Provisorisme.

Digitized by Google

Det radikale Parti har øjensynlig også fra først af ment at kunne undvære dette lidet appetitlige Agitationsnummer — jfr. den bekendte Proklamation, at „Lov er Lov, og Loven skal holdes" —, men snart meldtes det ude fra Kredsene, at man manglede Kampstof og var ved at løbe tør. Partiets manglende Realitet — den manglende Interessemodsætning mellem Partiets besiddende Bestanddel og det gamle Venstre — begyndte at røbe sig i foruroligende Grad, og for at dække sin Nøgenhed greb Partiet da Forsvarssagen som det reddende Figenblad og halede hele Fraseologien om Landbefæstningen som politisk Delingslinie frem af Køkkenmøddingen, — et lidet hyggeligt Arbejde for Folk med nogenlunde civiliserede Næser.

Der var nu Stof til at holde Galden flydende foreløbig i en Række af Aar. Det radikale Parti kunde nu slaa sig for Brystet som det sidste Hold af Mænd, der var blevet tro mod Venstres gamle Program, medens det historiske Venstre stod som Forrædere mod sin egen Sag.

Det var i Virkeligheden et Stykke af en Balancekunst, den radikale Partiledelse maatte præstere, for at holde sin brogede Skare af besiddende og besiddelsesløse samlet under én Partifane. Kasten i Grams af Socialreformer til den ene Side, Tærsken løs paa gamle Partifraser til den anden Side, — det var den Maade, hvorpaa man effektuerede Kunststykket og søgte at opretholde Illusionen om, at den største Interessemodsætning i det moderne Samfund slet ikke eksisterede. Tværs over selve den dybe Skillelinie mellem besiddende og besiddelsesløse er det radikale Bygningsværk optørt. Det har derfor fra første Færd af en Revne i Fundamentet, som før eller siden vil bringe Bygningen til at styrte sammen. Før eller siden vil det vise sig, at Trykket franeden ikke lader sig standse paa det Punkt, hvor man troede at kunne besværge det. Før eller siden maa — paa den anden Side — Kampen mod Vejrmøllerne høre op, og det vil gaa op for selv de mest opfanatiserede Højrefressere, at det, de slaar løs paa, er en Bylt gamle Klude og ikke et levende Væsen, og den sunde Sans vil da hurtig vise dem, hvor den virkelige Kamplinie ligger. Naar den Tid er kommen, vil Partiet brække over som et strandet Fartøj, og Agterskib og Forskib glide hver sin Vej, hver til sit af Fremtidens to store politiske Partier. Tilbage paa Skæret vil da staa, ene og forladt, den skibbrudne radikale Intelligens, fortabt i filosofiske Betragtninger over, at den Storm, der smadrede Skuden, ikke lod sig besværge ved de fornuftige Ord, de talte til den.

Digitized by Google

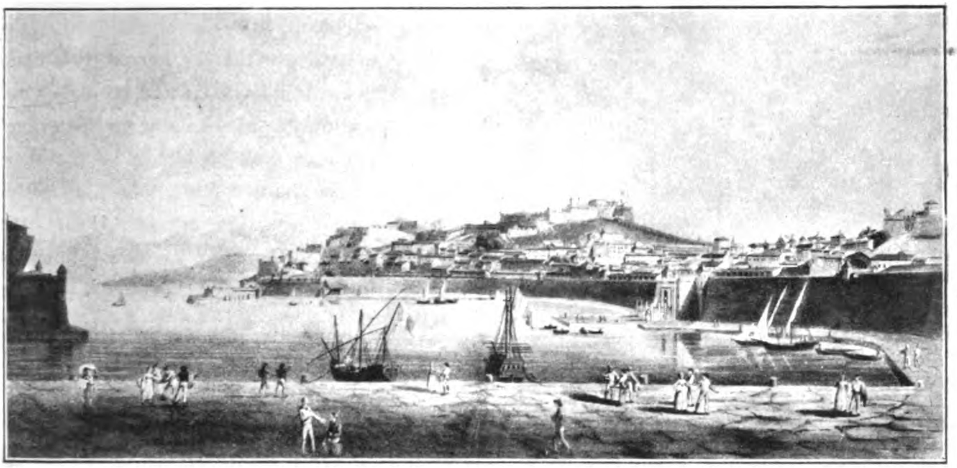

Elbas Hovedstad paa Napoleons Tid. Efter Stik i Portoferraios Municipalbibliotek.

I ELBAKEJSERENS HJEM

DE 300 DAGE — ØRNEN OG DE GYLDNE BIER — FRA FONTAINEBLEAU TIL GRENOBLE — VANRØGT AF STORE MINDER.

Af Redaktør JOHANNES MADSEN.

. . . . Bring mig ogsaa Ørnen, at jeg kan kysse den . . .
Fontainebleau, 20/4 1814, en Uge *før* Afrejsen til Elba.

. . . . Soldater af Sambre, Rhin og Maasarmeen, Krigsveteraner fra Italien og Ægypten, Storarmeens Veteraner, iler at forene Eder under Eders Chefs Faner, Sejren vil følge med raske Skridt. Med Nationalfanen i sine Kløer, vil Ørnen flyve fra Kirke til Kirke lige til Taarnene paa Notre Dame.
Proklamationen til Armeen 5. Marts 1815, en Uge *efter* Tilbagekomsten fra Elba.

„France . . . armée . . . tête d'armée".
Napoleons sidste Ord paa Dødslejet.

„OFFICERER, Underofficerer og Soldater af min gamle Garde". Saaledes begyndte Napoleon sin Tale ved Afskeden i Fontainebleau. „. . . Jeg kunde have gjort Ende paa mit Liv, men jeg vil vedblive at leve for Eder. Jeg vil skrive om Eder, min kæreste Livsgjerning skal fra nu af være den, at fortælle Efterverdenen om de Bedrifter I udførte. . . . Du kære Ørn, lad disse Kys vinde Genklang i alle mine tapre Vaabenfællers Hjærter. Farvel Børn, farvel Venner, bevar mig i Eders Erindring, farvel alle som en".

En Uge senere den 28. April 1814 forlod Napoleon Frankrig og gik i Frejus ombord i den engelske Fregat „Undaunted". Den 3. Maj passeredes Korsikas Nordside om Morgenen, senere paa Dagen dukkede Elba op i Horisonten, til at begynde med kun som en lille Prik saaledes som Øen nøjagtig 300 Dage efter, d. 27. Februar 1815 atter skulde tabe sig for Kejserens Blik.

Dersom man forestiller sig at en af de Feer, som altid tænkes at staa ved et nyfødt Barns Vugge, havde aabenbaret sig for Mme. Lætitia i Ajaccio hin 15. August 1769

Digitized by Google

Mme Lætitia Bonaparte.

og spaaet, at i Napoleons 45. Aar skulde den lille Naboø *Elba* blive ham skænket til Arv og Eje som suverænt Fyrstendømme, at han skulle herske der som Majestæt og Kejser, tilsikret en aarlig Apanage paa 2 Millioner frcs. af den franske Statskasse, saa havde Napoleons Moder vel for det første ikke troet sine egne Øren og vilde for det andet i hvert Fald gaaet ud fra, at det maatte være en *god* Fe, der talte saaledes. Ikke vilde Mme. Mère have kunnet fatte, at det omvendt var en *ond* Spaadom, og at den gode Fe alt var gaaet efter i Stilhed at have lagt de vidunderligste Gaver: Feltherrestav, Scepter, Hermelinskaabe, Kejserkrone og et saadant Overmaal af de rigeste Evner paa Barnets Vugge, at dets Navn med Udødelighedens Glans vil straale gennem Sekler og at den onde Spaadom *først* skulde gaa i Opfyldelse, naar Kejserne af Rusland og Østrig i Paris mødte Kongerne af Frankrig og Preussen for med Englands Samtykke at *fornedre* det Lykkebarn, hun havde født.

Paa Napoleon tog Skæbnens bratte Omskiftelighed saa stærkt, at han som tidligere, naar noget gik ham alvorligt imod, fik nervøse Opkastninger og Anfald af „Talesyge", saa at han i et væk snakkede løs uden selv at vide, hvad han sagde, men han rettede sig dog meget hurtigt, og da „Undaunted" d. 4. Maj Kl. 10 Aften kastede Anker paa Portoferraios Rhed, havde Kejseren forlængst genvundet sin Fatning og var ivrig optaget af at lære sit nye Rige at kende.

Foreløbig skulde de forskjellige Formaliteter ved Øens Overgivelse til dens ny Herre bringes i Orden, og Beboerne gøres bekendt med den ny Tingenes Tilstand. Aldrig saa snart var Proklamationerne herom slaaet op, før Elbaneserne blev ellevilde af Henrykkelse over det utrolige, at Samtidens navnkundigste Mand, Italiens Erobrer, de franskes Kejser, hele Europas Besejrer vilde tage Ophold paa deres afsides liggende Ø. Snart herskede en febrilsk Travlhed overalt. Raadhuset skulde i Hast sættes i Stand til Residens, Møbler blev laant hos de mest velhavende Borgere og i Nattens Løb stillet op, og i Havnen sværmede alle Byens Baade om Kejserskibet. Napoleon blev hele Dagen ombord og var lutter Energi. Inde paa Fæstningen vajede jo ikke længere Tricoloren, men de franske Kongers hvide Lilliebanner, og naar nu dette blev strøget, hvad skulde saa hejses i Stedet? I Formiddagens Løb bestemte Napoleon som sit og Elbas Flag: En hvid Dug med en amarantrød Diogonalstribe fra Flagknappen ned mod det modsatte Hjørne og i Striben tre gule Bier, kravlende opefter. Sejlmageren paa „Undaunted" fik travlt med at sy to Flag; et til at hejse paa Skibet, og et andet som under Militæreskorte bragtes i Land. Samtidig afløstes den trefarvede Kokarde af en ny, hvori tre gyldne Bier paa Sølvgrund kravlede ind mod et orangerødt Centrum. Saaledes var Kejseren ikke i Land den første Dag. Om Aftenen gav Portoferreios Indbyggere deres Glæde Udtryk ved at illuminere

Digitized by Google

Byen. Den følgende Dag Kl. 12 hejstes under Kanonsalut den nye Fane ombord og inde paa Fortet, og Kl. 1 steg Napoleon i Land iført Gardejægernes grønne Uniform, hvide Benklæder og Sko med Guldspænder. Paa Brystet: Æreslegionens Storkors og Jærnkroneordenen. Under Armen den berømte Hat med den nye Kokarde.

Elbas Glanstid var begyndt.

Det var med Rette Napoleon havde sat Flidens Symbol i Flaget og paa sin Kokarde. Selv har han jo en Gang udtalt: „Til at arbejde er jeg født og skabt, for det kender jeg ingen Grænser, jeg arbejder altid". Og at det var saaledes fik Omgivelserne at føle nu saavel som i Konsulatets Tid. Kejseren begyndte straks at reformere og der var nok at tage fat paa.

I Portoferreio var det Brolægningen, Renovationsvæsenet og Vandforsyningen der blev forbedret, paa Landet Vejene som sattes i Stand. Morbærtræer blev plantet for Silkeavlens Skyld, Saltværkerne fornyede og Minedriften sat i ny Gænge. Hidtil var Ertsen fra Sølv- og Jærnminerne udført raa, nu tog Kejseren Initiativet til at Udvindingen af Malmet skete paa Øen, og saaledes er det den Dag i Dag. Da Forf. af disse Linier i Fjor besøgte Elba, var det netop som Passager paa en dansk Fragtdamper S/S Ørkild, der bragte Kul fra England til Tintominen, som Napoleon særlig interesserede sig for.

Foruden alle de Reformer, der tog Sigte paa det almene, tænkte Napoleon ogsaa paa sig selv. I Længden kunde han ikke blive boende paa Raadhuset mellem de laante Møbler. Den Plads, Kejseren udsaa sig til Opførelse af en Bolig og hvorfra var en glimrende Udsigt over Bugten, var opfyldt af nogle gamle Vindmøller, der blev fjernede, og derfor fik Huset Navnet „Palazzo Mulini". Kejseren var sin egen Arkitekt, og Arbejdet blev fremskyndet, da han jo til at begynde med stadig ventede Kejserinde *Marie Louises* og Kongen af Roms Ankomst. Da de udeblev var det ham en stor Skuffelse, men Forberedelserne kom hans Moder og Søsteren *Pauline*, der jo var den af hans Sødskende han satte højst, og som tog Ophold hos ham, til Gode.

Da det snart viste sig at „Palazzo Mulini" inde i Byen var et temmeligt varmt Opholdssted, byggede Kejseren sig en Villa paa St. Martino, Elbas tredie højeste Bjærg, c. 370 Meter, der er beliggende midt paa Øen.

Ved alle sine Foranstaltninger benyttede Napoleon den Fremgangsmaade at give sine Ordre til General *Bertrand* — der var udnævnt til Overhofmarschal — som saa lod dem gaa videre. Og da Napoleon fandt saa meget, der trængte til at sættes i bedre Gænge, sporedes snart en rastløs Virksomhed overalt. Den ene Ordre fulgte den anden Slag i Slag, og alle skulde de helst være udførte med det samme de blev givne. Omgivelserne var segnefærdige, men Kejserens Hjerne stadig lige virksom og arbejdsfrisk, til Trods for,

Napoleon i Kroningsdragt.

Digitized by Google

Napoleon efter Tronfrasigelsen i Fontainebleau 1814.

at han begyndte sin Dag Kl. 4 om Morgenen.

En væsentlig Del af Napoleons Interesse i den allerførste Tid optoges af Forberedelserne til Gardens Ankomst. Traktaten i Fontainebleu gav ham Ret til at beholde 400 Mand af sin gamle Garde, men man saa gennem Fingre med, at der meldte sig mellem 5 og 600, der ikke vilde svigte ham. Den højtidelige Dag, hvor han atter skulde samle sine tapre Krigere om sig, indtraf den 26. Maj. Kejseren holdt Revu paa Torvet og som en fransk Historiker, Chautard skriver:*) „aflagde paa ny Bevis paa sin vidunderlige Hukommelse . . . Han kaldte alle sine gamle Krigere ved Navn, han talte til dem om de svundne Dage, om hvad de og han havde udrettet sammen, om de Lande de havde erobret, og om de store Slag de havde leveret. En mindede ham om Pyramiderne, Ægypten, Palmyra, en anden om Marengo, Austerlitz og Wagram . . . dem alle om Frankrig, det elskede Frankrig, og ethvert af hans Ord var som et kortfattet Heltedigt, i den Grad poetisk beaandet, i den Grad præget af den sande i al sin Jævnhed uimodstaaelige Storhed, som griber Sjælen ved paa en Gang at vække Begejstring og Hengivenhed“.

I det Hele taget vidner Veltalenheden i Napoleons Proklamationer jo højt om hans Storhed ogsaa som Journalist.

— — —

Naar man rejser med en Fragtdamper, der stikker i Søen saasnart den er udlosset, saa at man ikke selv har ringeste Indflydelse paa Tidspunktet for Afrejsen, gælder det om at benytte Tiden. At mine faa Dages Ophold paa Elba gav et i høj Grad tilfredsstillende Udbytte skyldes udelukkende den overordentlige Elskværdighed, hvormed man fra forskellig Side kom mig i Møde. Doktor *O. Belucci* og den britiske Vicekonsul Mr. *J. Airey* bragte mig hurtigt i Forbindelse med Øens højeste retslige og civile Myndigheder, Kongens Prokurør Cav. Sig. *Chieri* og Mairen eller il Sindaco, som Borgmesteren kaldes paa italiensk, Sig. Cavaliere *Leon Damiani*. Sidstnævnte, der var utrættelig i sin Hjælpsomhed, tilbød selv at være min Fører paa Raadhuset. Dette er en anselig firefløjet Bygning med Façade ud til Torvet, hvor Napoleon holdt Revu over Garden. I Midten er en aaben Gaard, brolagt med store kvadratiske Flisesten. Her gav Kejserens Moder og Søster *garden parties* i sin Tid. Paa første Sal er Municipalraadets Mødesal. Møblerne er vel baade gamle og slidte. men dog anskaffede efter Kejsertiden. Paa den ene Endevæg hænger et legemsstort Maleri af en eller anden toscansk Hertug i Malteserridderens Dragt, paa den modsatte hans Gemalinde. Paa Længdevæggen nærmest hende, modsat Vinduerne og til venstre for Indgangsdøren hænger den eneste Erindring, der her findes om Napoleon, men til Gengæld er det ogsaa en Gave fra ham selv, en Kopi i fuld Størrelse af Gèrards Maleri i Versailles af

*) Karl Schmidt: Napoleon paa Elba, udg. m. Underst. af Carlsbergfondet; Kbhvn. 1909.

Digitized by Google

Kejseren i Kroningsdragt. Stueetagen derimod rummer kostelige Minder om Kejsertiden. Som en særlig Afdeling af Municipalbibliotheket findes her den Bogsamling, som Napoleon havde bragt med fra Fontainebleau, og som han ved Afrejsen fra Elba skænkede til Byen Portoferraio.

En Mand kan forstille sig saa meget han vil overfor sine Omgivelser, han røber dog altid sit sande Jeg i de Møbler han anskaffer, de Billeder han hænger paa sin Væg og de Bøger han læser. Derfor er denne Bogskat af højeste Interesse for den, der vil studere Napoleon *intime*. Som en Skibbruden søger at redde det nødvendigste, har Kejseren af sit righoldige Bibliothek udtaget ca. 300 Bind, der er smukt indbundne i røde Læderbind med det kronede N. paa Ryggen og Kejserens Vaaben med Ørnen paa Forsiden. De Bøger, der bragtes med fra Frankrig, er paa Forsiden under Vaabnet paatrykte Ordet Fontainebleau, de, der anskaffedes paa Elba og blev sendt til Indbinding i Livorno, har selvfølgelig ikke denne Linie, men kun Vaabnet. Ogsaa de smagfulde Bind vidner om, at Napoleon havde Sans for Bogkunst og er Udtryk for Ejerens Smag og Kultur. At tage en lækkert indbundet Bog i Haanden bereder jo Manden den samme Glæde, som den hvcrmod Kvinden lader Fingrene glide mellem Silke og Fløjl.

Hvad indeholder da de væghøje Skabe, hvor *Biblioteca Napoleonica* opbevares? Et flygtig Blik i Katologet og Titlerne afspejler Kejserens Interesser: Filosofi og Historie, Geografi og Krigsvidenskab, Oldtidens Klassikere Virgil, Seneca og Ovid i fransk Oversættelse, Voltaires samlede Værker, Racine: Oeuvres avec des commentaires, Paris 1796; ogsaa Skandinavien er smukt repræsenteret i den udsøgte Samling. Af vor berømte Landsmand *Malthe Brun* findes Annales des voyages, de la Géographie et de L'Histoire en collection, avec des cartes et planches, gravées en taille-douce publiées par M. Malte Brun a Paris 1808. Af Svenskeren *Linné*: Système des plantes, Lyon An XII.

Prinsesse Pauline Bonaparte.

Borgmesteren har givet mig en officiel Tilladelse til at foretage de Studier jeg ønskede og optegne eller fotografere, hvad der maatte være af Interesse.

Heraf benytter jeg mig til foruden Kobberstik og Bogbind at faa fotograferet Forsiden af Portoferraios Regnskab for 1814. Da Napoleon drog bort, lod han Bibliotheket blive, men sit Arkiv tog han med, og Kejserens Approbation paa Byens Regnskab er den eneste Napoleons Signatur, der findes paa Elba og Bibliothekets største Sjældenhed. Da den ikke tidligere er fotograferet, gengives den her for første Gang.

Napoleons Approbation paa Portoferraios Regnskab for 1814.

Fra Raadhuset kører jeg ad

Digitized by Google

Villa Napoleonica S. Martino med Træet, som Kejseren plantede.

skraa, skæve og stejle Gader op til Palazzo Mulini. Ligesaa velgørende det var at se den Omhu, hvormed Bibliothekaren værnede de værdifulde Bøger, ligesaa trist er Indtrykket her. I denne Bygning, som var indrettet saaledes, at Væggen mellem Kejserens og hans Hofstats Spisesal kunde fjernes, saa at der fremkom et anseligt Lokale paa næsten 30 Meters Længde, der kunde benyttes til Theatersal, og hvor Prinsesse Pauline havde holdt Baller og arrangeret Dilettantforestillinger, taldt Kalken af Væggen i det Rum, hvortil Døren stod aaben ud til Gaden, og som var fuldstændigt tomt paa nær tre Pakkasser, der stod i det ene Hjørne, mens en Hund laa og sov i det andet.

Saa lønner et Besøg i Kirken hos Misericordiabrødrene sig bedre. Her staar en Sarkofag, i hvis Laag, der er et lille Vindue,

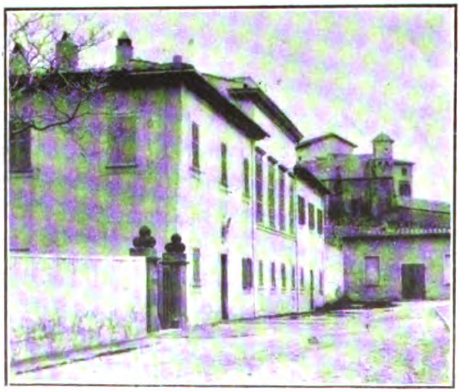

Palazzo Mulini, Napoleons Vinterbolig.

hvorigennem man ser Kejserens Dødsmaske i Bronceafstøbning. Det ser altsaa ud som der her laa en hel Broncefigur. Hvert Aar paa Kejserens Dødsdag bæres Kisten i Procession og der holdes højtidelig Messe. Da Kejseren jo døde paa St. Helena og ikke paa Elba, kan man maaske finde denne Napoleonsdyrkelse lidt anstrængt og uægte, maaske attrapagtig, men man maa respektere det fromme Broderskab for dets Villie til at hæge om Minderne og værne Traditionen. Om Brødrene blot ogsaa kunne tage sig af Minderne i San Martino.

En klar, kølig Foraarsdag stiller en af Elbas ansete Mænd, Capit. Marittimo *Giovanni Darmanin* sig selv og sin Vogn til Disposition for Skibets første Maskinmester og mig. Ad de af Napoleon anlagte Veje — der af og til er saa stejle, at vi for at skaane Hestene staar af og gaar bag efter Vognen — naar vi højere og højere op, forbi Vinbjerge og Morbærtræer, der den Dag i Dag bærer Vidne om Kejserens Bestræbelser for Øens Opkomst og hans Interesse for Silkeavlen. Efter en lille Times Forløb er vi ved Maalet og standser, da vi er omtrent henne ved Indgangen til Kejserens Have, en kunstfærdig Smedejernsport med store forgyldte Bier. Paa Forespørgsel erfarer vi af en af Vejarbejderne, der at se til mere ligner en Lazzaron end en Palæforvalter, er i Besiddelse af Nøglen — en rigtig, stor gammeldags Nøgle, der faar Smedejærnsdørene til knirkende at aabne sig, og et Øjeblik efter gaar vi ind ad Musæets Indgang i den Fløj, der paa Billedet ses til højre for Læseren. Denne Musæumsbygning er som det let bemærkes langt anseligere i sin Arkitektur end Kejserens Villa, der ligger højere oppe, lige over Musæets Midterparti.

I Midten af forrige Aarhundrede opførtes med Støtte fra forskellige, ikke mindst fra Fyrst Demidoff, der var gift med en Datter af Jerome Bonaparte, denne Bygning, dels til naturhistorisk Musæum for Elba, dels til

Digitized by Google

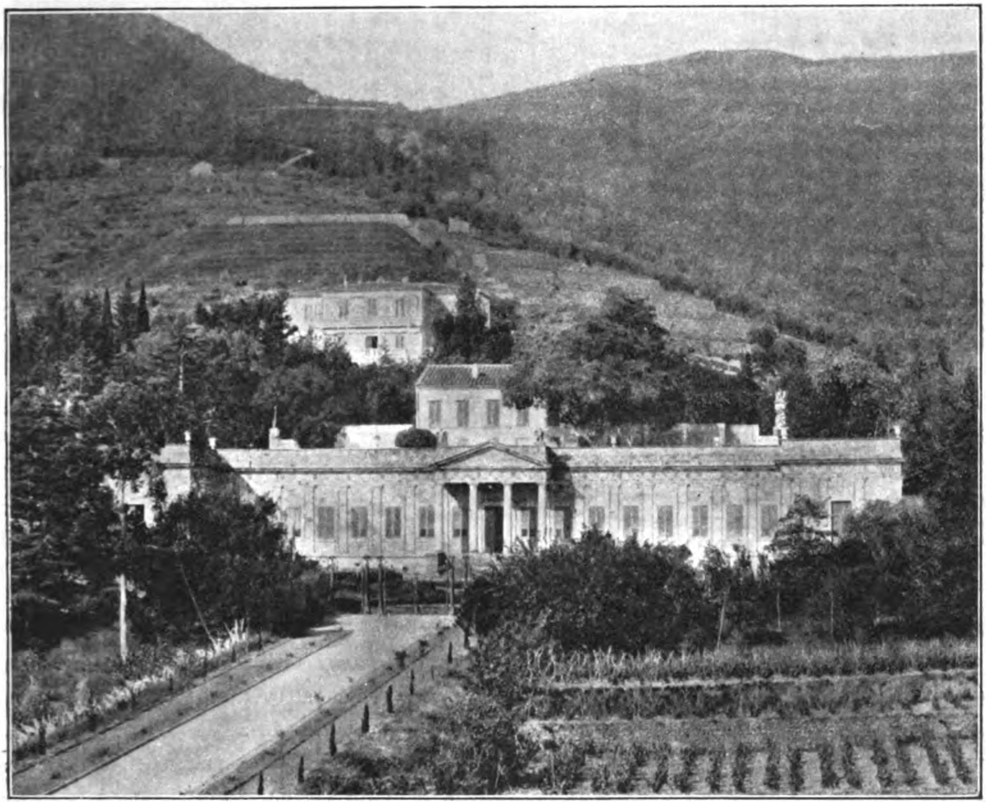

Museet i S. Martino. Ovenfor Portalen Kejserens Villa.

at rumme Napoleonsminder. I mange Aar fandtes Fyrst Demidoffs Napoleonssamling ogsaa her, men den er nu — desværre — flyttet til Florents.

Føreren belaver sig paa en længere Forevisning, men da det hverken er for Korallernes eller de tørrede Søstjærners Skyld, vi har gjort Turen, gaar vi til venstre, og gennem den prægtige Søjlehal, der udgør Bygningens Midterparti og i hvilken Glasmontrer med Mineralier nu er opstillet, hvor tidligere Demidoffs Marmorbuster af Familien Bonaparte havde Plads, naar vi til den modsatte Sidefløj. I et Par flade Skabe paa et Bord findes her alt, hvad Musæet nu rummer af Minder om Kejsertiden, og desværre paa en Maade, der i højeste Grad vidner om manglende Forstaaelse af deres historiske Betydning. Montrens ene Rude er slaaet ud, og det maa være længe siden, for et tykt Lag Støv bedækker Dokumenterne. Disse ere forøvrigt interessante nok, og havde jeg villet, kunde jeg med Lethed, uden at det var bemærket, fjærnet og medtaget dem alle som Begyndelse til en privat Samling. Adskillige Skrivelser findes her fra Bertrand og *Drouot*, Elbas Guvernør, man faar Indblik baade i den civile og militære Forvaltning, ser Dødsdomme over Desertører, Benaadninger og trykte Dekreter. Efter at have pustet Støvet til Side, læser jeg et Par Overskrifter. En Kundgørelse fra Konsulatets Tid begynder saaledes:

SENTENZA CONTUMACIALE
IN NOMO DEL GOVERNO FRANCESE

et andet har foroven Kejservaabnet med Ørnen anbragt imellem Ordene

Digitized by Google

Kejserens Soveværelse i Fontainebleau.

ISOLA (og) D'ELBA
PATENTE
IN NOME DELL'IMPERATORE
NAPOLEONE

Fra Musæets Bagvæg fører en Dør til en høj og stejl Trappe paa 90 Trin. Ad denne naar vi op til Villa Napoleonica. Omkring i Haven staar Appelsintræer med modne Frugter, men Træet, Kejseren plantede foran sit Hus, er paa denne Aarstid uden Blade.

Det var med betydelige Forventninger, jeg traadte over Tærskelen til Napoleons Hus. De første Mennesker, jeg traf paa Elba, Lodsen og Skibshandleren, der kom ombord straks Skibet havde kastet Anker, havde fortalt mig om Silketapeter, Pyramidesalen med de ægyptiske Søjler og det prægtigt dekorerede Badeværelse. Og hvordan var saa Virkeligheden? Vanrøgt og Forfald ligesom i Palazzo Mulini og Musæet i en saadan Grad, at enhver Besøgende med ringeste historisk Sans maa harmes derover. Selv om den stærke Formindskelse, hvori Billedet af Badeværelset her gengives, skjuler en Del af Syndernes Mangfoldighed, vil Læseren dog let, især paa den højre Væg, kunne se, hvorledes Skimmel og Svamp ødelægger Vægmalerierne. Og skønt Dekorationerne i den ægyptiske Sal — Udsigt til Pyramiderne med Scener af Napoleons Kamp med Mamelukkerne — ingenlunde er allerførste Klasses Kunst, fortjente de dog at bevares, saa meget mere som selve den Idé at lave en ægyptisk Sal viser, hvor gærne Napoleon dvælede i Tankerne ved det ægyptiske Felttog, noget, der ogsaa kom frem, da han halvandet Aar senere ankom til St. Helena. Da man nemlig da bragte ham en Middagsindbydelse fra den brittiske Guvernør, som denne havde været taktløs nok til at stile til „General Bonaparte", gav Kejseren Kortet til Bertrand med de Ord: „Send dette Kort til General Bonaparte; det sidste jeg hørte om ham, var ved Pyramiderne og Mont Tabor" *).

Paa Væggen i sin Spisesal havde Napoleon ladet anbringe Ordene: „*Napoleo ubicumque felix*, ɔ: „Napoleon er lykkelig, hvor han end er", og man kunde nok forsvare at drage Rigtigheden i Tvivl, eftersom han jo kort efter Ankomsten sagde: „Min Ø er kun grumme lille" **) og senere paa St. Helena erklærede, at: „Elba, som for et Aar siden forekom mig saa tarvelig . . .", men

S. Martino: Badeværelset.

*) Roseberry: Napoleon paa St. Helena. Kbhvn. 1906.

**) Elba er som Møen.

man behøver blot at se Trappen i S. Martino, der fra Stuen fører op til første Salen og hvis Rækværk er et ganske almindeligt Tov fastgjort i nogle Jærnøskener, anbragt i Væggen, at sammenligne Soveværelset paa Elba med det i Fontainebleu og erindre, at Kejseren paa St. Helena sov i sin Feltseng fra Marengo og Austerlitz, for at erkende, at Napoleon alligevel som gammel Soldat forstod at finde sig til Rette under alle Forhold.

Som man vil se af Billedet er der i „Villa Napoleonica“ syv Vinduer i første Etage. De to Vinduer til højre er til General Bertrands Soveværelse, hvor der staar en pragtfuld Himmelseng i Empirestil, Mahogni med forgyldte Broncebeslag. De tre næste Vinduer er til den fælles Dagligstue, hvorfra de fleste Møbler er flyttet bort, dog staar der et Dusin Stole og paa Væggene hænger en Del Kobbersttk i forgyldte Rammer med Episoder fra Napoleons forskellige Slag. De to sidste Vinduer her ud imod Trappen er til Kejserens Soveværelse. „Silketapeterne“ her og i de andre Værelser er ligesom Søjlerne i Pyramidesalen — malede paa Væggen. Napoleons Soveværelse er c. 4 à $4^1/_2$ m i □ og ikke tre m til Loftet. Medens Bertrands Seng er fuldt opredt og det paa det her gengivne Billede ser ud, som der dog var *noget* i Kejserens Seng, er Sandheden den, at der kun er Bundbrædderne, og de er baade frønede og ormstukne. Resten har Turisterne stjaalet i smaa Partier som Erindring om Besøget.

Paa Pillen mellem Vinduerne staar et Mahogni Skrivebord med tre Skuffer og en Stol. Mellem dette og det lille Skuffemøbel eller Natbord ved Sengen en Gyngestol, oven over hvilken er anbragt en meterlang Skibskikkert. Mere er der ikke. Mens Mester Nielsen fotograferer Hjørnet af Dagligstuen, hvor Kejservaabnet med Ørnen er anbragt bag et Kaffeservice, sætter jeg mig ved Skrivebordet og blader i Fremmedbogen.

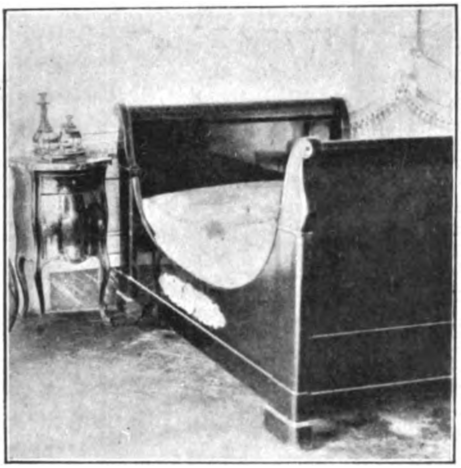

Soveværelset: S. Martino.

Dette lille Rum er altsaa Kejser Napoleon den Stores Sove- og Arbejdsværelse. Det smagfulde, delvis forgyldte Bronceskrivetøj, hvis Laag foroven afsluttes af den forgyldte Ørn, har han benyttet, naar han fæstede sine Tanker paa Papiret, men hvilke var hans Tanker?

De Ord, der staa som Motto over denne Artikel, giver Svaret.

. . . Bring mig ogsaa Ørnen, at jeg kan kysse den . . .

Hvad Publikum saa, var den rastløse Flid, Napoleon viste udadtil, som de saa Bierne i Flaget over hans Hoved og paa Paladshavens Port, men nærmere kom Befolkningen ham ikke. Hvad den *ikke* saa, var de kobberstukne Gengivelser af Ørnens Sejre,

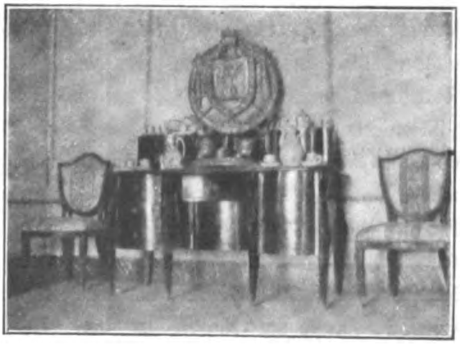

S. Martino: Hjørne af Dagligstuen.

Digitized by Google

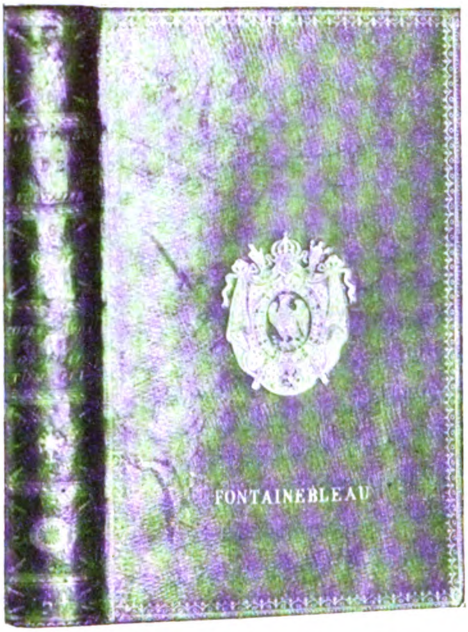

Bind af Voltaires Skrifter. Rødt Læder.

der hang paa Væggen, Ørnen paa hvert et Bogbind, Ørnen paa Kommoden, Ørnen paa Blækhuset. Sikkert har Tankerne ofte paa Fantasiens Ørnevinger svævet fra denne Stue mod Paris og kredset om Notre-Dame Kirkens Taarne. Proklamationen til Armeen er maaske bleven til ved dette Skrivebord . . . Du kære Ørn . . .

Ørnen her, Ørnen der, Ørnen i Hjærtet.

Navnene i Fremmedbogen viser, at Officererne paa de Fragtdampere, der bringer Kul til eller henter Erts fra Minen, ikke forsømmer at tage til S. Martino, og at her kommer mange engelske og franske Turister, endda ikke af de ringeste. Navne som Rothschild og andre af de verdenskendte Millionærer forekommer ikke sjældent. Den engelske Marineminister Churchill har ogsaa været her. I de faa Dage, vi laa paa Elbas Rhed, strøg mer end en Gang en fransk Lystyacht ind i Havnen for atter at lette en 5—6 Timer efter, naar de ombordværende havde set Napoleons Hus. Det er den Magnet, der drager, som Kejseren selv var det for 100 Aar siden. I de ni Maaneder, han var her, var Portoferraio, som da kun havde 3000 Indbyggere, besøgt af 8000 Rejsende, deraf Halvdelen Englændere. Hvor uhyre et Besøg dette er, forstaas, naar vi nævner, at efter samme Forhold skulde København i 3/4 Aar besøges af halvanden Million eller ligesaa mange Turister, som her kommer i 10 Aar!

Og i Frankrig var Interessen ikke mindre end hos Englænderne. (Det er karakteristisk, at alle de Stik, der findes i Municipalbibliotheket af: Elba paa Napoleons Tid, hans Ankomst og Afrejse, alle er engelske). Rygterne om Omslaget, Stemningen til Ugunst for Bourbon'erne og til Fordel for Napoleon naaede hurtig til Elba. I Marseille var Befolkningen saa ivrig efter at raabe Hurra for Elbaflaget, *at Autoriteterne maatte anmode Skipperen om at stryge det.*

Saa tog Napoleon sin Beslutning, saa meget lettere, som man havde undladt at sende den lovede Appanage. Kun faa blev indviede, Ammunition og Proviant blev i Hemmelighed bragt ombord i de fem Skibe, der skulde overføre Kejseren og hans 10—1100 Mand til Frankrig. Selv gik han ombord i sin Brig „L'Inconstant" og den 26. Februar 1815 ved Midnat lettedes Anker.

Elbas Kejsertid var forbi! Næste Dag gled Øen bort i Horisonten, som den 300 Dage forinden var dukket frem, men først den 28. begyndte Napoleon at tale til Omgivelserne om Rejsens Maal.

„Der foreligger ingen historisk Begivenhed, som jeg har kunnet tage til Eksempel for det Forehavende, jeg har vovet mig i Lag med, men jeg har regnet med den Overraskelse, det vil vække hos Befolkningen, med Stemningen blandt Publikum, med Forbitrelsen mod de allierede, med Soldaternes Kærlighed til mig, i det hele taget med alle de napoleonistiske Elementer, der endnu ligge og spire i *vort* skønne Frankrig. Jeg har ogsaa taget i Betragtning, at en stor Nyhed

Digitized by Google

jo altid bedøver Folk, at Sindene først bliver sløve og bagefter rives med, naar de overraskes af et dristigt og fuldkomment uventet Foretagende. Tusinde Planer dukke da op, men intet Steds organiseres der en virksom Modstand. Saaledes vil det ogsaa gaa her, jeg vil naa mit Maal, uden at noget sættes i Scene imod mig. Jeg vil naa tilbage til Paris uden at behøve at løsne et eneste Skud."

(Denne sidste Spaadom slog jo fuldstændigt til, og den hele Udtalelse viser, at Napoleon, der som ingen anden forstod at sætte i Scene, at elektrisere Omgivelserne og hypnotisere Masserne, vel vidste, hvad han gjorde foran Grenoble. Det var med klog Beregning af Effekten og i sikker Forventning om Resultatet, at han med aaben Frakke traadte de udsendte Tropper i Møde med Ordene: „Hvem af Eder vil skyde paa sin Kejser.")

Næste Dag lovede han alle, der havde fulgt ham til Elba og som havde tjent fire Aar i Garden og ikke tidligere var dekorerede, Officerer som Soldater, Æreslegionens Ridderkors. De lykkelige var saa utaalmodige efter at blive smykkede med det røde Baand, at et Signalflag blev skaaret i Strimler. Den 1. Marts var man inde under den franske Kyst. Da Napoleon om Morgenen viste sig paa Dækket, var det med den trefarvede Kokarde, Elbaflaget blev strøget, og under endeløs Jubel gik Tricoloren til Vejrs. Fra For til Agter lød Gang paa Gang Stroferne af Marseillaisen:

„Le jour de gloire est arrivé«.

Kl. $5^1/_2$ gik Napoleon som den sidste af alle i Land og knælede ned for at kysse Frankrigs Jord. Ved Midnatstid begyndte det i Historien enestaaende Triumftog, der var den festlige Ouverture til de 100 Dages Kejserdømme, til *Sørgespillet Waterloo* og *Tragedien St. Helena.*

Siden da, i 100 Aar, har Elba levet paa sine store Minder. Maatte de i Fremtiden blive værnede med større Nænsomhed!

Det er tilstrækkeligt at nævne Madame *Tussauds* historiske Panoptikon i London og *Musee Grevin i Paris* for at antyde, hvad der selv uden Fyrst Demidoffs Samling, som jo ikke er der mere, kunde skabes paa Elba, om blot Villien var til Stede, og man ikke venter til baade Napoleons Seng og Bundbrædder og maaske et Stykke af Forhaven med Kejserens Træ og Smedejernsporten er stjaalet af Turisterne.

Selv den, der kun vrangvilligt indrømmer Napoleons Betydning, og hvem Evnen til at beundre hans Forening af Geni og Daad er nægtet, behøver blot at tænke sig Paris uden Invalidekirken med Kejserens Grav eller Frankrigs Historie uden hans Bedrifter, for at indse, at det er at krænke Historiens Muse og at synde mod selve den store Nation, ikke at ære Mindet om dens største Søn.

Lord Roseberry slutter sin Bog om Napoleon med disse Linier: „Før ham kunde man ikke tænke sig en saa vidunderlig Forbindelse af militært og civilt Geni, af omfattende Blik, forenet med Evnen til at fatte og bearbejde Detaillerne, og en saa ideal Sammensmæltning af straalende Livskraft i Sjæl og Legeme. „Han indsnævrer Historien og udvider Indbildningskraften", sagde Madame d'Houdetot, og Lord Dudley siger: „Han har fordunklet al Fortidens Hæder og gjort al fremtidig Berømmelse umulig".

Du som læser dette, har Æventyret om den lille Korporal, der blev den store Kejser, gjort Indtryk paa dit Sind, føler Du Dig under Indflydelse af Geniets dragende Magt, føler Du Lyst til at se de Steder, hvor Kejseren færdedes, rejs da hverken til Fontainebleau, Malmaison eller Versailles. Staa ikke maabende i Trianon over for Gallakarosserne eller Kongen af Roms forgyldte Vugge, men drag til den lille Klippeø i Livornobugten: Blad i Napoleons Bøger med den kejserlige Ørn, gaa rundt i de smaa lavloftede Stuer, han indrettede til sit Hjem,

Digitized by Google

da Lykken gik ham imod, sæt Dig paa Sengen med de frønnede Bundbrædder eller skriv ved hans Skrivebord. Drag afsted ved Foraarstide, og naar paa Napoleons Dødsdag den 5. Maj Sjælemessen læses i Misericordiakirken, naar Kærterne er tændt i de fire forsølvede Træstager, der staar om Katafalken, husk saa de Ord af St. Helena-Testamentet:

„Jeg ønsker, at mit jordiske Støv skal stedes til Hvile ved Seinens Bred, i det franske Folks Midte, dette Folk som jeg har elsket saa højt".

Læg saa Hjemrejsen over Paris, blot Hovedet i Ærbødighed for Heltens Sarkofag som den staar under Invalidekuplen, i Glasmosaikens mangefarvede halvgyldne Skær, omgivet af erobrede Faner fra alle Europas Nationer. Alle kun ingen danske. Danmark var Frankrigs Ven, den Gang som nu og fordum, i fem Hundrede Aar fra Middelalderen til vore Dage.

Med Tabet af to Rigers Flaade og Norges Krone bødede Frederik den 6 for sin Troskab mod den store Napoleon.

Digitized by Google

SYPIGENS DAGBOG

Af Knud Hjortø.

15. Juli.

Ja det blev så alligevel ikke til noget med at jeg kom på seminariet. Nej jeg vilde ikke. Jeg har da ikke lyst til at komme til at se ud som nogen af de lærerinder, jeg har kendt. Min broer sae også til mig, at hvis jeg først blev lærerinde, så blev jeg såmænd aldrig gift, og det var da ikke nogen morsom udsigt for en ung pige.

Det sae jeg naturligvis ikke til Andersen. Han var rigtig ærgerlig på mig og sae, jeg stod min egen lykke i vejen; han havde haft med mig at gøre i syv år og han vidste, at jeg kunde godt ta eksamen. Han vilde forberede mig og laane mig nogen af pengene. Jeg var ogsaa ked af det, og så er der de dejlige ferier og fri hver Søndag hele dagen. Men jeg har nu ikke lyst nok; jeg vil gærne læse bøger, men jeg holder ikke af at læse leksjer mer; det var den gang.

Faer og moer var lidt kede af det. Moer sae, at navnlig nu da jeg havde slået op med Hans Christian, troede hun, jeg vilde ta imod lærer Andersens tilbud; hun nævnte en to tre andre som havde været så fornuftige. Men jeg kunde da svare til det, at for det første var det deres kærester, der slog op med dem, og så var de otte og tyve år jeg var kun nitten år, og så så de heller ikke så farligt godt ud mer; så kan det jo nok være, at det var meget fornuftigt af dem. Nå jeg måtte jo råde mig selv, sae faer.

Jeg vil ikke ud og tjene mer, men nu har jeg lagt billet ind på en plads i en broderiforretning. De søger en ung pige, der kan være lidt i butikken, og så kan hun ved siden af få lejlighed til at lære at sy og brodere. Jeg vil selv en gang ha sådan en forretning, for den kan jeg godt beholde, selv når jeg gifter mig. En broderiforretning maa være god at ha ved siden af; det er i alt fald nogen uforskammede priser, frøken Balle har, og hun har god handel alligevel.

Moer er ked af det med Hans Christian, men jeg brød mig ikke noget om ham, og vi har aldrig været rigtigt forlovede. Jeg behøver da ikke nogen til at forsørge mig endnu. Han var kedelig, og han snakkede så meget.

21. Juli.

Jeg fik svar paa den billet. Det er en fru Jespersen. Hun skrev for resten så pænt. Jeg kan komme allerede den første, og der er ikke noget at betænke sig på. Det er rigtignok ikke megen løn, jeg får, men jeg skal jo også lære. Jeg er så spændt på, hvordan hun er. Hun har da en mand, men der er ingen børn hjemme, kunde jeg forstå.

Det blir også morsomt at se Storekøbing; dær har jeg aldrig været før.

Storekøbing, 2. August.

Hr. og fru Jespersen er gamle folk. Hun er meget elskværdig; ham ved jeg ikke, han siger så lidt, jeg synes han er underlig. Jeg fik såmænd varm mad, da jeg kom, skønt klokken var halvni. De sad bægge to og så på mig, mens jeg spiste. Det er ikke rart, når fremmede mennesker ser på en, mens man spiser, men det var vist af bare elskværdighed. Men jeg kunde ikke spise ret meget på den måde. Mit værelse er så pænt, og alting er så propert. Men jeg er så søvnig; jeg vil i seng med det samme.

14. August

Jespersens er forfærdelig flinke folk, men det er dog nogen mærkværdige mennesker, saadan som de snakker sammen. Det er ikke til at samle, hvad de siger, og så mumler de også sådan, men det har jeg nu

Digitized by Google

lært at forstå. — En dag da en mand kom forbi ude på gaden, sae hr. Jespersen: Hun tog alligevel den til tredve. — Gjorde hun det? sae fru Jespersen. — Ja, sae han. — Hvad siger kæresten til det, spurte så hun. — Å, det samme som altid. —

Hvem var hun? spurte jeg. — Var det hans datter?

Nej det var det da ikke.

Hans kone da?

Nej slet ikke, sae fru Jespersen, og hun begyndte at forklare mig lidt om det men så kort, at jeg kunde ikke få samling paa det.

Hun holder ikke af, at jeg spør; der har jeg opdaget, og det kan keller ikke betale sig, for den forklaring, jeg får, blir jeg ikke klogere af.

Fru Jespersen og jeg sidder mest i dagligstuen og arbejder. I butikken er der ikke meget at gøre; de har så lidt handel, men de trænger vist heller ikke til det. Hr. Jespersen har vist penge. Han pusler lidt i haven eller gaar en lille tur en gang imellem; resten af tiden sidder han inde og taler med sin kone. Så har jeg dem at høre på. Det var ikke ret morsomt de første dage, men der er alligevel noget spændende i, efterhånden som man får lært at forstå lidt af, hvad de siger. De forstår hverandre, når bare det halve er sagt; så siger den anden: ja eller: nå, og så sparer den anden resten. Når de taler om andre mennesker, siger de næsten ikke andet end „han“ og „hun“. De kan klare sig med det, selv om de har fat i en fire fem stykker på en gang. De render ikke vild imellem dem. Og kniber det, saa kan de jo nøjes med en stump af en sætning: Nå ham, der — — eller: Ja vel hende, som du — — Så ved den anden besked. Jeg har allerede lært at forstå dem, når det er om noget i huset selv. — Når de siger: „Har du sat for — så er det for hønsene, men siger de: Har du sat på? så er det lågen nede i den anden ende af haven. — Lige sådan: De er langt henne i aften — det er duerne. De siger: De er oppe, om duerne, men de siger: De er inde, når de taler om hønsene.

En dag skulde jeg hjælpe fru Jespersen at hænge to skilderier op. Så sae hun: Det skal lidt højere op. — Hvad for et? spurte jeg. — Det til højre sae de bægge to på en gang. Manden havde straks lagt mærke til, hvor hans kone så hen, da hun sae det, og derfor kunde det ikke falde hende ind at sige til mig, hvilket hun mente.

Vi bor på en vej med små huse og villaer på begge sider. Fruen sidder altid ved vinduet; jeg sidder længere inde i stuen. — En dag kom hr. Jespersen hen til vinduet og sae: Nu skulde han snart til at ta fat.

Jeg skyndte mig at se derhen, og jeg så også en mand komme om hjørnet af sit hus med pibe på. De så bægge to på mig, og jeg blev flov. Det er forfærdeligt, hvor de ser alting. Så snart man rører en finger, så er deres øjne der.

Nå så snakkede de videre: Han fik jo gjort noget ved den i foråret, sae hun, han kørte en hel trillebørfuld af.

Ja, sae Jespersen — men han lod alligevel de halve ligge.

Men når man har sådan noget at spekulere over, sae fru Jespersen.

Så så de meget alvorlige ud, ligesom det var noget sørgeligt, og til sidst sae så Jespersen: Nu kan Datteren jo hjælpe dem.

Hun svarede ikke noget; hun sukkede og rystede på hodet.

Jeg antar, det var haven, de talte om, og det han trillede af den, må vel ha været sten. Hvad manden spekulerer over, aner jeg ikke. Men han kan godt se ud til at være ked af det. Hans kone har jeg set, når hun kommer ud og henter mælk. Hun er pæn, men hun har tabt sig meget; måske har hun været syg.

De kan ikke lide, jeg spør; de kan heller ikke lide, jeg taler med andre, og at se ud

Digitized by Google

ad vinduet, har jeg vænnet mig af med. De ser sådan på mig for det. — Man skal ikke interessere sig for andre folks sager, siger fruen, men hun taler dog stadig om andre folk selv.

18. August.

Hvem mon det nu er, der kommer hjem? Fru Jespersen sad og så ud ad vinduet, og han med. Så sae hun. Er det på Fredag, at hun —?

Ja sae hr. Jespersen; — nu er maleren færdig.

Hm hm, sae konen, og så så de på hinanden. Jeg kom til at se på ham, men det kunde han ikke lide. Han så meget alvorlig og stræng ud.

Men der må altså være nogen, der kommer hjem; hvad skulde ellers maleren til? Manden, der har noget at spekulere over, sidder meget ved enden af sit hus og ryger tobak. Han må da også være ked af det, skulde man tro, når de andre er så optaget af det.

Fru Jespersen er dygtig, men hun er rigtignok ikke næm at forstå. Hun siger altid sådan noget som: Så skal det bukkes dær om, og det skal sys på dær, og det skal lægges op til den side, — men hun viser ikke hvor det er, andet end med øjnene, hun peger ikke på det, og hun forklarer ikke gærne nogen ting mere end een gang. Det gælder om at passe på og få alting med, for hun siger ikke mer, end hun er nød til. Man må se fra hendes øjne til sytøjet uafbrudt. Men man har vel godt af det.

21. August.

Her er tre biler i byen. Jespersens kender dem på hornene. Når man hører en af dem kan det ske, at hun spør: Hvordan har hun det nu?

Det går bedre, siger så han.

Om „hun“ så er datteren eller konen, det aner man ikke. Men jeg kender også de tre trut, og jeg ved, hvilket af dem, den „hun“ hører til, som har det bedre.

Men i går hørte jeg et horn, jeg ikke kendte, og jeg spurte, om der var kommet en ny bil. Jespersen smilede uden at svare og så sae fruen: Var det i Torsdags, han fik den?

Det var i Fredags, sae Jespersen.

Så får han da prøvet det med.

Det var ligesom de lo til hverandre. Nogen minutter efter så Jespersen op fra sin avis og sae: De siger, han strøg de tolv hundrede han havde stående hos ham — — —

Nå, sae hun. Han kan sagtens være glad.

Ham med den fjærde bil må altså være dårligt stillet, men det var jo godt for ham, at den anden han strøg de tolvhundrede kroner. Hans horn har to toner; det lyder så flot, men efter hr og fru Jespersens ansigter ser det ikke ud til, at den flothed skal vare ret længe.

25. August.

Det lader til, at fru Jespersen er nogenlunde godt fornøjet med mig. I morges da jeg kom ned, hørte jeg dem snakke om mig, sådan:

Nå hvordan går det? spurte han.

Jo—o.

Nå.

Sådan da.

Ja— vel.

Jeg kunde altså forstå, at det kunde godt ha tålt at være bedre. Jeg synes selv, det går meget godt, og jeg er glad ved, at jeg kom ind på det. Om nogen år vil jeg selv ha sådan en forretning. Fru Jespersen kunde ha meget mer handel, men hun er lige glad. Hun kan heller ikke lide, jeg taler med kunderne, skønt det skal man dog helst. Jeg skulde nok få mer ud af det, hvis det var mig.

28. August.

Jeg forstår ikke, hvem det er, der skal komme hjem hos ham, der har noget at spekulere over, men Jespersens taler ikke om andet. Hun kommer vist i morgen middag. Og så er der et barn, som en eller anden

Digitized by Google

tar sig af. Men der skal vist være gilde der ovre.

Den ryger meget i dag, sae Jespersen.

Jeg kunde da ikke undgå at se, at det var skorstenen der røg, men jeg lader ellers som jeg ingenting ser eller forstår. Det kan de bedst lide. Det er for resten ikke for min skyld, at de snakker sådan, for det gør de altid; det har jeg lagt mærke til.

Det er på gavlværelset, der har været malet, det kunde jeg se, en dag da vinduet stod åbent. Gardinerne var også pænere, end de gærne er på et loftsværelse.

29. August.

Det er datteren, der er kommet hjem. De var nede at hente hende ved stasjonen, og de så temmelig glade ud. Jespersens var så alvorlige. Men barnet ved jeg ikke. Det er en dreng; han er hos nogen, der hedder Sørensen. Mon det skulde være datterens barn? Hvorfor skulde så ikke hendes forældre være mere kede af det end Jespersens?

Nu er der også en, der kigger. Han kigger meget. Han sidder og kigger altid. Jespersens taler nu lige så meget om ham som om datteren. Jeg ved ikke hvem, det er, enten det er ham lige over for, eller det er ham et hus længere til højre. Ham lige over for er en ældre mand, og ham kan det vel ikke være, for så skulde det jo være datteren, han kigger på, og hun er ung. Hun ser rigtigt godt ud, men hun har tydeligt nok været syg; det må alligevel være hende, der har fået det barn. I huset længere til højre bor en ung mand, men ham kan det næsten heller ikke være, for hvordan kan han komme til at kigge efter hende? — Hvis jeg ikke ser til vinduet i samme øjeblik, de siger „han“, så ved jeg aldrig, hvem den „han“ er.

Ham med den fjærde bil er flot. Han må ha penge, og det må være ham, der selv strøg de tolv hundrede kroner, og jeg synes jeg kan forstaa, det er til fordel for ham med datteren, men jeg ved det ikke rigtigt.

31. August.

Ham, der kigger, er manden lige over for; han er mellem halvtreds og tres. Hvad kan han ha at kigge efter? Han er selv gift. Jeg har rigtig fået set på datteren der ovre. Hun er sød. Det er da umuligt, at det skulde være den gamle fyr, hun har fået et barn med. Jeg ved jo heller ikke, om hun har fået noget barn endnu. Jeg sae godmorgen til hende ved mælkevognen i går, men hun ikke andet end lige hviskede godmorgen igen. I det samme kiggede den gamle. Hun så ikke efter ham, men han så, at jeg så på ham, og så gloede han på mig, ligesom han vilde spørge, hvad jeg var for en.

Det er ikke mange mennesker, jeg kender her i byen, og de, jeg taler med, siger, at det er et godt sted at være hos Jespersens; det er flinke og pæne folk, men jeg synes alle mennesker passer sådan på, at de ikke siger noget om dem. Jespersen har vist ikke mange venner, og der er vist ikke mange, der godvilligt fortæller ham noget. Men han ved alligevel alting. Men de har da en datter. Det var en kone i butikken, der kom til at fortælle det, og da jeg blev så forbavset, så hun ud, ligesom hun fortrød, at hun havde sagt det.

2. September.

I dag er der sket noget meget mærkeligt. Jeg kom ind til Jespersens med et brev. Adressen var skrevet af en herre, men temmelig daarligt. Jespersen læste det og blev meget alvorlig. Så snakkede de sådan med hverandre:

Nu er han kommet dær hen også.

Han — — Ham —?

Ja,

Hm hm; så blir vi nød til at — —

Ja, vi kan ikke la hende — —.

Nej.

Så begyndte først Jespersen at rydde

Digitized by Google

ud af et værelse nedenunder og så gjorde hun i stand, satte en seng og servante derind. Der skal altså bo nogen, og det hænger sammen med det brev. Det er en hun; det må jo være deres datter. Hvem skulde det ellers være? Uh hvor alting er underligt her. Hvis jeg ikke var blevet så nysgærrig, kunde jeg godt ha lyst til at rejse igen, men det kan jeg ikke være bekendt, og det er jo også noget vrøvl.

Manden, der kigger, er grim, men det kan gærne være, han er rar alligevel; det er jeg ikke rigtig sikker på endnu. Når datteren går ud, går faeren eller moeren altid med. Det må ikke være morsomt. Men de er måske nød til at passe på hende, hvis hun har fået et barn. Det vil sige, det synes jeg nu ikke; hun er vist nok blevet mere fornuftig; det ser hun da ud til. Den gamle, der kigger, vil gærne snakke med hende, men for hans skyld behøver de da ikke at passe på hende.

4. September.

Manden med datteren ryger nu mer tobak end før; han ser også ganske vel fornøjet ud. Det gør ham, der kigger, ikke. I går da datteren hentede mælk fra vognen, og den holdt lidt længere borte, var han kommet der hen og sae noget til hende; det var vist ikke noget slemt; han så så alvorlig ud og også meget rar. Men hun sae ikke noget til det; hun rystede bare på hodet. Jespersens så det ikke; det vilde de vist gærne. Havde de ikke været, som de var, så havde jeg fortalt dem det, men jeg fortæller dem ingenting.

5. September.

Nu har Jespersens også set den gamle snakke til datteren. Konen sae i morges, da jeg kom ind med strygejærnet:

Nå han havde da alligevel held med sig.

Havde han noget for det? spurte Jespersen.

Nej, sae hun.

Hm hm. — Jespersen rystede på hodet. Hun var heller ikke glad. De vilde altså gærne haft, at den gamle skulde ha noget ud af det. Og han er dog gift. Fru Jespersen sae senere: Der er ingen piger, der får fred før alligevel.

Men det er ikke morsomt at være den, der — — sae Jespersen.

Nej, sae hun.

7. September.

Ham med den fjærde bil går det godt for. Han kommer tit her ned ad vejen, og når han har tid, holder han og snakker med datterens faer og hans kone. Han og så ham, der kigger, er ikke glade for hverandre.

Det morer ham ikke, sae fruen en dag.

Datteren er stadig ked af det, men hele familien var dog ude at køre i bil med ham med den fjærde bil. Han er en pæn mand; han ser så skikkelig ud. Jespersens var kede af det, da de kom hjem.

Ja såmænd, sae han.

For hendes skyld må man jo være glad for det, sae hun.

25. September.

Fru Jespersen fortalte mig i dag, at deres datter kommer hjem til den første; hun skal stå i en butik her på Maglevej, bare fem minutter her fra; det er så næmt. Så får jeg da nogen at tale med, hvis hun er til at forstå. Jeg tror virkelig, at datteren der ovre skal forloves med den bilmand; han har kørt med hende alene et par gange. Manden lige over for kigger ikke meget efter hende nu. Det er godt for hende, hvis hun kan blive gift alligevel. Det er rigtigt nok med det barn, hun har fået. Jespersens snakkede om faeren i går; han hed naturligvis ikke andet end han. De snakkede om det sådan:

Nu kommer det jo an på, om han vil ha barnet, sae fru Jespersen. (Han må være manden med bilen).

Lidt efter sae Jespersen da han havde set ud ad vinduet: Mon han ikke vil ta det

Digitized by Google

til sig? (Denne „han“ var manden lige overfor).

1. Oktober.

Nu er datteren kommet hjem. Hun hedder Else. Jeg ved ikke, hun er vist meget rar, men hun siger ikke noget. Hun er en forfærdelig pæn pige og så stille. Hun har ikke megen tid til overs; hun kommer hjem lige om middagen og så klokken otte; så sidder hun nede og syr, og så går hun tidligt i seng. Vi har snakket om, at Storekøbing er en pæn by, og det er rart at bo her på Maglevej, men hun har ikke fortalt, hvor hun har været; hun har heller ikke spurt, hvor jeg er kommet fra, så vi har ikke mer at tale om.

6. Oktober.

Manden lige overfor fik fat i datteren der ovre, en dag hun gik ene til købmanden; han snakkede meget ivrigt med hende, men hun vilde ikke; jeg stod ved vinduet og så efter dem. Nej hun vilde ikke, hvad det nu var. Han vilde så gærne. Han så så ked af det ud og meget rar. Til sidst vendte hun om, hun kom slet ikke til købmanden, men gik hjem og så mødte hun bilmanden; de kom i snak. Han var meget glad, og hun smilede også; det klædte hende. Jeg kunde ikke høre, hvad de sae, men en halv Time efter kørte de i bil sammen. Den gamle så det altsammen; så rystede han på hodet og gik ind.

Jeg var så henne i det, at jeg slet ikke hørte, fru Jespersen kom ind, og hun sae lidt skarpt, hvad jeg stod dær og så efter, men jeg skyndte mig at sige, at hendes stokroser stod så pæne endnu, især den violette; den var næsten helt sort. Jeg er ikke vis på, at hun troede mig. Hun og Jespersen snakkede noget sammen ude i gården om han og hun og den og det, som der står i grammatikken, og han så meget vist på mig, da han kom ind. Han kunde nok godt ha lidt at spørge mig ud, men han gjorde det ikke. Jeg havde heller ingenting sagt.

Else er så alvorlig. Hun går i kirke om Søndagen. Vi fulgtes ad, men herrerne ser meget efter hende. Det kan jeg ikke forstå, for selv om man ser godt ud, skal der gærne mer til, for at de sådan skal glo. De var næsten nærgående med deres øjne synes jeg. Der var ikke mange, der så efter mig; jeg er dog ellers ny i byen.

8. Oktober.

Nu er de forlovede der ovre. Den dag da den gamle talte til hende og var sådan lidt påtrængende, det hjalp nok. Nu kigger han ikke mer.

I går sae fru Jespersen: Tar han så barnet?

Det gør han nok en gang med tiden, sae Jespersen. „Han“ det må være Bilmanden.

Det er pænt af ham, synes jeg. Men han er måske ikke bedre selv, så hvad? Hun har vist også penge, så hun kan selv betale for det og behøver ikke at bede ham om penge; det må være rart.

10. Oktober.

Nu er der sket noget rent forfærdeligt. Der er en til, der er kommet hjem. Jeg ved ikke, hvem det er. Det er en herre. Jeg tror fru Jespersen græd igår, da han fortalte det. Jeg kunde ha lyst at spørge Else, men det kan jo ikke hjælpe noget.

Nu sidder de stadig og ser over til ham, overfor, men de gemmer sig bag gardinet. Han kigger nu over til dem.

11. Oktober.

Ham, der nu er kommet hjem, bor hos manden lige over for. Fru Jespersen spurte, om han ikke havde været ude endnu. Mon det er en, der er gal, en søn vel sagtens? Hvis det er en, der er farlig, så er det jo heller ikke rigtigt af dem, at de lar ham komme hjem. Jespersen og konen går og spør hinanden om den anden ikke har set ham. De ser sådan på Else, når hun i det samme kommer ind, og så tier de stille. Mig generer de sig ikke for; de tror ikke, jeg forstår nogen ting.

Digitized by Google

13. Oktober.

Jeg mødte sådan en uhyggelig fyr på promenaden i dag. Der er ellers længe imellem at jeg går tur. Han havde sådan et rødt ansigt og små mørke øjne, der sad langt fra hverandre og en stor, kroget næse. Han havde bred mund og ingen skæg og tykke øjenbryn der gik sammen over næsen. Det er den slags mennesker, gamle folk siger, er varulve. Han gloede på mig, og lidt efter indhentede han mig og gloede en gang til. Han ligner ingen jeg endnu har set. Jeg troede han vilde sige noget tll mig, og jeg kom til at ryste og vidste ikke, hvad jeg så skulde ha svaret. Jeg fik også fart på hjem efter. Hvis jeg ikke havde holdt op at spørge, kunde jeg nok ha lyst at vide, hvem han var, men måske ser jeg ham heller ikke mer, og så er det jo lige meget.

15. Oktober.

Ham med det røde ansigt er en søn af ham, der kigger. Han kommer ud i deres forhave og glor her over. Jeg tror ikke, Else kan lide det. Hun har sådan en måde at se efter ham, når hun går til sin plads; det lae jeg mærke til lige straks. Han lige sådan. Mon de kender hverandre?

Jespersen lader som de ikke ser ham, men jeg tror ikke, de ser andet. De har ikke sagt et ord til hverandre hele dagen. Det er næsten det allermærkværdigste. Mon det er for hans skyld, de har taget hende af pladsen? Og nu kommer han efter hende. De var så forskrækkede over det brev og over, at han kom.

17. Oktober.

Der er mange damer, der ser efter ham med det røde ansigt. Jeg tror, de er bange for ham, og det er jeg da også, men de kan ikke la være. Når man kommer til at se på de øjne kan man ikke få sine egne øjne til sig igen.

Jeg har mer fritid nu. Fru Jespersen siger, jeg skal gå en god tur hver dag, for jeg var kommet til at se daarlig ud. Det synes jeg nu ikke. Der skal også noget til, og selv om jeg blev lidt mer bleg, så var det såmænd ingen skade til. Men Else må ikke gå tur; jeg sae en aften, om vi ikke skulde gå sammen, og hun så helt forlegen ud, og hendes moer sae øjeblikkelig nej, som om det kunde der aldrig være tale om. Hun kunde ellers nok trænge til det, mere end jeg.

19. Oktober.

I dag har jeg oplevet noget underligt. Jeg var ude forbi skoven, og jeg havde ham med det røde ansigt efter mig. Det kunde jeg ikke rigtig lide, men der var ellers folk nok i nærheden. Så kom datteren der ovre og hendes kæreste i bil. Den anden stod stille, da han så dem i bilen; jeg måtte også vende mig om. Hun så ned og var meget rød i ansigtet; kæresten så vred ud og lånte den anden nogen forfærdelige øjne, men han stod stille og tog hatten meget dybt af. De hilste ikke nogen af dem. Hun så til den anden side, og kæresten så rasende ud. Men den anden stod med hatten i hånden, mens de kørte forbi, ligesom for de kongelige. Han så lige så sølle ud, men da han vendte sig om og så efter mig med de øjne, kunde jeg ikke andet end næsten gi mig til at løbe hjem. Men i grunden var der ikke noget at løbe for. Han så ud, ligesom han havde grædt.

Nu er jeg vis på, at det er ham, der er faer til hendes barn. Og hans faer vilde ha, hun skulde gifte sig med ham, og han vilde også gærne selv; derfor stod han med hatten i hånden. Det er vist ellers ikke det almindelige med herrerne, at de er så villige til at gifte sig i det tilfælde. Men nu er han da kommet for sent. Men jeg kan ikke forstå, hvad han har med Else at gøre. Han kan da ikke ha to.

Fru Jespersen så så vist på mig, da jeg kom hjem, og spurte, om jeg havde skyndt mig. — Nej det havde jeg ikke sådan sær-

Digitized by Google

ligt. Så vilde hun vide, om jeg havde mødt nogen, det interesserede hende svært. — Ja jeg havde mødt både den og den, for eksempel manden i bilen og hans forlovede. — Hun blev ved at spørge, men nej tak, jeg skal heller ikke forsnakke mig. Jeg tror hun anede, jeg havde rendt for ham med det røde ansigt. Men det vilde jeg bare ikke fortælle hende.

Hun og manden snakkede om det bag efter. Jeg hørte konen sige: Nej hun sae da nej.

Hun tror mig vist ikke. Jeg så farlig ud i hodet, da jeg kom op. Jeg har det også med, at blodet flyver op i hovedet på mig for ingenting.

20. Oktober.

Ja det må jo være ham der ovre, sønnen, der er faer til det barn. Jespersen sae i dag, da de to kørte ud i bil, og han kom kiggende: Nej det blev ikke ham alligevel. Og konen sae nej.

Hun har altså slået op alligevel, skønt de havde det barn, men han er ked af det. Mon det ikke er synd for ham? Han kunde måske blive meget ordenlig. Han ser så sørgelig ud, men det kan jo også være, han er en væmmelig fyr, sådan han glor efter alle damer, men det vilde han måske ikke gøre, hvis han havde fået lov at beholde hende. Det er så tit, at mænd blir så tossede, når de ikke kan få den, de vil ha. Hun er nu meget for køn til ham. Han hedder for resten Johan; sådan hørte jeg hans faer kalde ham. Faeren vilde altså gærne haft det parti.

Nu kan jeg snart forstå alt, hvad Jespersens taler om. Der er bare en „hun“, jeg ikke ved, hvem er. — De sae en dag: Hun ser ikke efter ham. — — „Ham“ det er Johan. Men de blir ved at snakke om den „hun“ efter at datteren der ovre er rejst til en familie, hvor hun skal være, til de skal ha bryllup. Men der er altså en anden „hun“, som han ser efter, og de passer meget på, om hun også ser efter ham. Man skulde tro, det enten var mig eller Else, men Else kan det vel ikke være, og mig er de såmænd lige glade med.

Det er underligt at tænke sig, at han har et barn med nogen.

22. Oktober.

I dag da jeg gik nede ved stranden, kom Johan hen og sae noget til mig. Jeg blev så forskrækket. Han har ikke godt ved at tale. Jeg ved ikke, hvad det var for noget vrøvl, han sae, om jeg kendte stierne i skoven; ellers vilde han vise mig dem. Jeg sae, jeg havde ikke tid; jeg skulde skynde mig hjem. Så snakkede han om Jespersens, om de var flinke imod mig. Det var de jo. Om jeg ikke havde det kedeligt. Da var jeg lige ved at le, for selv om også jeg havde det kedeligt, så skulde han ikke gøre det morsommere for nogen. Men så kom jeg til at se lige på ham, og jeg syntes, jeg tabte været. Jeg tænkte på at løbe min vej, men det har jeg gjort nu to gange, og jeg vil ikke blive ved med det, hver gang jeg møder ham. Jeg vendte ham så ryggen og gik meget naturligt hjem ad; han gik lige bag efter, men han gik så stille; jeg kunde godt høre hans skridt, men det lød, lige som han listede. Jeg kom til at tænke på, hvordan jeg mon så ud i hodet, og hvis vi nu mødte nogen. Man går og falder over alting, når man har sådan et mandfolk lige i hælene. Hvis jeg havde turdet, vilde jeg ha vendt mig om og givet et brøl, at han skulde gå sin vej, men jeg ved heller ikke, om jeg kunde ha fået noget sagt.

Fru Jespersen så igen meget bestemt på mig, da jeg kom ind men lod være at spørge. Næste formiddag, da hun sad ved vinduet, begyndte hun at tale til mig om flere ting. som hun aldrig plejer. Så kom Johan; om jeg kendte ham? — Han så sær ud, sae jeg. — Ja men han var så skikkelig. Nu fik han en god plads dær i byen for resten. — Så gjorde jeg mig også nysgærrig om,

Digitized by Google

hvordan han ellers var, og hun forstod mig meget godt; Ja der gik så megen sladder om ham ligesom om mange andre; det skulde jeg ikke tro på. Han var af den slags, der ikke bider fra sig, og dem var folk altid værst ved. Men da Else kom ind, vilde hun lige med et ikke snakke mer om ham.

Det er morsomt med fru Jespersen, for hun kan alligevel godt snakke, så man kan forstå det, når hun vil gøre sig lidt umage.

Jeg spekulerer i aften, så jeg er helt hed i hodet. Det var ham, de en gang sae om: Der er ingen piger, der får fred, før — — jeg ved ikke hvad. Og nu siger hun til mig, at han er skikkelig nok.

Jeg er vis på, de ved meget om, hvordan alle folk er. Men de taler ikke med Else om det; hun er også altfor fin og stille, til at hun skulde vide noget om det. Mig gør det såmænd ingenting. Men jeg kan ikke begribe, hvorfor fru Jespersen vilde tale til mig om Johan. Jeg ved nok, hvad jeg siger, næste gang hun begynder.

24. Oktober.

Mon der skulde være noget mellem ham og Else? Han ser også efter hende; jeg ved ikke, hvad hun gør. Men somme tider når hun kommer hjem om aftenen, er hun lige så rød og opkørt i hodet, som jeg har været et par gange. Så ser hendes moer så meget på hende. Hun må ikke mærke, at de kan se det. Men det må jo være for hans skyld, hun er blevet taget hjem. Han har nok været efter hende før, og det kan de ikke lide; de er så forfærdelig bange for, at andre folk skal sige noget om dem.

Fru Jespersen begyndte igen at tale om Johan, han hedder egenlig Lønborg, men nu er jeg vant til at kalde ham Johan. Det kan nu ikke være sandt alt det gode, hun siger om ham, skønt måske nok noget af det. Og midt i det sae jeg lige med et: Hvor kan det så være De siger om ham, at der er ingen piger der får fred før —?

Fru Jespersen blev så målløs, så jeg har aldrig set noget lignende. Hun blev bleg, hun lukkede munden op, og hun lukkede den i igen, og hun vendte hodet og så ned til siden, ligesom jeg havde sagt noget upassende; jeg havde helt ondt af hende. Det var måske også forkert, men hun kan jo la vær. Jeg blev også flov; så tog jeg tøjet og spurte om noget ved det, og hun havde næsten ingen stemme at svare med.

Om aftenen havde Jespersen meget at gøre med at se på mig. Jeg sad på fire forskellige stole og kunde ingen steder holde det ud, skønt han passede på at få øjnene væk, når jeg så på ham. Folk, der glor, tror ikke, man kan mærke det.

Men jeg er for resten lige glad; jeg kunde ha lyst til at komme på bal, men det blir der ikke noget af, før jeg kommer hjem til folk, som jeg kender.

25. Oktober.

I dag snakkede han til mig igen. Jeg kom til at ryste, og det blev han så ked a så det ud til. Jeg havde ondt af ham og gik lidt sammen med ham. Så snakkede han om sin plads og chefen, der var så flink. Han må da være dygtig, når han kan ha to tusende kroner lige straks. Men han har haft sådan en plads før. Han snakkede hele tiden. Jeg gjorde mig nysgerrig om Else, om han kendte hende. Han blev straks meget ivrig; jeg sae hvor flink og pæn hun var, og det vilde han gærne snakke om. Og så spurte han, om hun aldrig gik tur, om vi ikke gik sammen og meget andet. Det er såmænd bare for at komme til at snakke om hende, at han har gået og gloet efter mig. Jeg sae lige med et farvel og gik og han lod mig da også gå.

Der er såmænd ikke noget ved ham at være bange for.

Jespersens er meget optaget af noget igen. De taler om en „hun“, der måske er den rette, og konen ønskede, gid det var så vel,

Digitized by Google

og så om en anden „hun", der må blive sin tid ud. Jeg ved ikke, hvad det er.

Om to måneder skal de ha bryllup der ovre. Hun kan sagtens være glad.

29. Oktober.

Jeg møder ham snart hver dag. Jeg kan ikke la være at blive uhyggelig ved ham. De andre damer ser sådan efter mig nu. Jeg vil ikke tale med ham mer; det vækker ligefrem opsigt. I dag gjorde jeg alvor af det. Jeg gik forbi, han styrede ellers lige imod mig, og da jeg så vilde gå forbi, blev han stående med hatten i hånden, ligesom jeg kunde være en prinsesse. Han så trist ud; det klær ham bedst, når han er sådan lidt ked af det.

Nu har hans faer begyndt at kigge på mig. Jespersens snakker om det.

1. November.

I dag mødte jeg ham igen på promenaden; han stod stille, lidt inden jeg kom hen til ham, og tog hatten dybt af ligesom en, der vil bede om lidt, og han fulgte mig sådan med øjnene, at jeg måtte sige noget til ham. Det skal man ikke; man skal ikke vise dem, at man lægger mærke til dem; man skal ikke komme selv, så blir de indbildske, og det kan næmt blive værst for en selv. Når en dame selv går efter en herre, så går det sommetider galt til sidst. Men jeg kunde ikke la være at gå hen til ham, skønt jeg kunde gærne ha skreget, da han så på mig. Jeg ved ikke, hvad der er med hans øjne. Straks syntes jeg, de så onde ud, men det er ikke det. Det er ikke fordi de er kønne heller. Han var for resten meget pæn, da vi fulgtes ad, men han gik så tæt op ad mig. Jeg rystede på stemmen, når jeg sae noget, men det var ikke meget, og så kom han nærmere.

Han er nu ikke egenlig underholdende, skønt han sae en hel del om byen og folk og sådan noget. Om to år skal han stige til 2400; jeg ved ikke, hvorfor han fortalte mig det. Han gik ikke fra mig før dær, hvor stien drejer om til Algade. Uh hvor han så underlig ud, da jeg vendte mig om og så ham gå videre hen ad vejen. Jeg blev så sær ved, at det var ham, jeg havde fulgtes med så længe. Jeg var så væmmelig træt, da jeg kom hjem. Jeg vil ikke gå så langt en anden dag.

Nej, det er ikke til at forstå, at han har et barn; jeg kan ikke være bekendt at følges med ham; det vil jeg heller ikke mer. Der er vist allerede sladder nok om os. Jeg kunde tænke mig om mange andre herrer end han, at de havde et barn. Hvis han ikke havde de øjne til at se på en med, så vilde man synes, han var et fjols nærmest. Men det er han ikke med sådan nogen øjne. Måske det med at se bønlig ud bare er noget, han spiller. Når han først kommer i gang med at se på en, så er han ikke bange. Han har mange kræfter. Han hjalp mig en dag over en grøft; han kunde sagtens ha løftet mig over selv, men det fik han ikke lov til. Men bare det at han tog fat i mig, det var som jeg var ingenting.

Konen er helt underlig med at gi mig fritid, og at jeg skal gå ture. Det er slet ikke sandt, at jeg blir bleg.

4. November.

Jeg var i skoven og høre koncert. Johan var der også, men han så ikke mig. Det brød jeg mig heller ikke om. Han stod nu og fik øje på en dame, som han så på, så hun mærked det. Hun kunde ikke lide det, tror jeg, lige straks da; så kom han rigtig hen og så nærmere på hende, og så satte han sig på en bænk. Da han var væk, blev hun ved at vende sig om og se efter ham. Jeg kendte hende ikke; jeg tror hun var fra en anden by. Til sidst kunde hun ikke holde det ud; hun skulde hen og finde ham. Så blev hun ved at være i nærheden

Digitized by Google

af ham og gå frem og tilbage. Hun kunde ikke blive fra ham, men det var han vist heller ikke ked af. De kiggede efter hverandre, mest han, men hun kunde ikke la være at se igen. Jeg kom selv til at ryste ved det, for jeg kunde ikke andet, end at jeg måtte se på dem. De så ikke mig. Jeg ved ikke, hvad hun var for en, men han skal altså ha en at glo på; så er han tilfreds.

Da musikken var forbi, gik han ind i skoven; det gjorde hun også, men ikke lige straks, for at det ikke skulde være altfor åbenlyst. Jeg gik for resten også lidt derindad, men ikke for deres skyld. Men ligesom jeg går, hører jeg et hvin, og lidt efter kommer hun styrtende lige på mig. Hun havde nær rendt mig om. Jeg spurte, hvad der var på færde, og hun kom med noget vrøvl om en stor hund. Men jeg havde nu ikke lyst til at komme mer i skoven, jeg gik hjem.

Jeg havde det ikke godt om aftenen. Jeg vilde helst rejse. Else skal ikke blive hjemme. Jeg har ikke megen fornøjelse af hende. Men Jespersens er så flinke; det er næsten for meget.

5. November.

Han løb lige på mig i skoven, da jeg drejede om ad en sti. Jeg gav et rigtigt hyl. Han sae jeg skulde ikke være bange. Han så ud, ligesom han havde grædt, men det havde han ikke; sådan ser han tit ud. Han sae, om vi skulde sætte os, for jeg rystede. Jeg kunde ikke lide han sae det, og jeg var lige ved at sige, at det skulde han ikke ta sig af, men jeg sae det ikke. Han tog mig uden videre uden armen, da vi rejste os og gik igen. Så friede han til mig, om jeg vilde være hans kone. Jeg kunde godt ha givet ham svar på tiltale med det pigebarn, han var efter i Søndags, men jeg sae ingen ting; jeg var bange. Jeg var også lidt flov ved det. Den gang Hans Christian der hjemme friede til mig, gjorde han det så morsomt, at vi begge to lo ad det, og jeg sae nej, men han sae, at nu var vi kærester alligevel.

Jeg vilde også sige nej til ham her, men jeg kunde ikke få munden op. Så snakkede han for mig, hvordan vi skulde ha det, når vi blev gift, og ud at rejse, men jeg vilde da ikke være ene med ham i et fremmed land, hvor jeg ikke havde andre at snakke med; det sae jeg ikke. Til sidst sae han, at vi skulde mødes i skoven ved den samme bænk, hvor vi havde siddet, og så gik han.

Uh jeg vilde helst ikke ha set efter ham, da han gik. Bare jeg havde haft nogen at snakke med.

De gamle snakker ikke meget sammen nu. Men de har travlt med at kigge på mig. Sikken en væmmelig by jeg er kommet til.

6. November.

Det første jeg tænkte i morges, da jeg vågnede, var, at nu er jeg altså forlovet. Nej min sandten om jeg er. Det skal jeg nok vise dem. Sådan en glokat; det er bare til at grine ad. Men jeg var så træt, og jeg havde lidt hovedpine, men det er væk altsammen. Jeg gik straks i seng i aftes, og jeg vågnede en hel time før ellers. Dersom jeg kunde være det bekendt, vilde jeg nu med det samme rende op på kontoret til ham og sige ham, hvad for et fjols han er. Men det kan jeg sige i eftermiddag. Jeg tror for resten slet ikke, jeg kommer. Jeg kunde også skrive til ham, men så skal han ha det brev fra mig at gemme paa; det skal han ikke. Jeg blæser ham bare et stykke.

Aften samme dag.

Jeg skulde ikke ha stået så tidligt op i morges. Jeg har også bestilt for meget i dag. Konen sae til mig, at jeg skulde ikke forjage mig.

Jeg var ude ved bænken et kvarter før tiden, for jeg var træt, og jeg vilde sidde

lidt og tænke over, hvad jeg skulde sige til ham. Men jeg blev mere træt af at sidde, og da jeg havde siddet der og gloet, kunde jeg ikke finde på noget at sige til ham, da han kom. Han var ellers meget pæn imod mig. Han talte om møbler, om hvordan jeg helst vilde ha dem, og det kunde jeg jo ikke risikere noget ved at svare på. Men da vi kom til udkanten af skoven, tog han fat i mig og kyssede mig. Jeg havde nær spurt, om han var gal, men jeg kom til at græde i stedet for. Jeg ved heller ikke, hvordan det er han kysser.

Jeg var lige ved at ha sat mig ned i vejen, men han holdt sådån på mig. Det har jeg endnu aldrig oplevet før. Jeg vilde ha rendt fra ham, men jeg kunde ikke. Først da vi kom til byen, lod han mig gå. Han sae jeg skulde komme på samme sted og samme tid i morgen. Jeg sae ikke nej til det, så tror han altså jeg kommer. Men det er nu egenlig ikke rigtigt.

20. November.

Folk regner os nu for at være forlovede. Jespersens har uden videre gratuleret mig; Else siger ingenting. Det er da underligt, når alligevel alle mennesker snakker om det. Somme tider er jeg lige ved at tro, at hun har noget imod det, men det er noget vrøvl.

Man skulde næsten tro, at hendes faer og moer var glade for det, men de kan da egenlig være lige glade, synes jeg. Hun ligefrem passer på, at jeg får gået min tur med ham. Jespersen begynder at sige hm hm og sådan noget gennem næsen, når det er den tid, hvor jeg plejer at gå. Jeg synes ikke om ham mer, skønt jeg ved ikke for hvad.

Jeg vilde nok vide, hvordan det er med det barn. Jeg har prøvet på at snakke om det men han lader som han ikke forstår det. Jeg tør ikke ligefrem sige, at jeg ved det. Han er meget elskværdig på sin måde; det er der ikke noget i vejen for. Han vil gærne tale om bryllup. Uha når jeg tænker på at være ene med ham. Nej det blir ikke til sommer, som han vil ha. Jeg spurgte, hvorfor hans hænder var så underlig klamme. Han sae, at det var jo efterår og fugtigt og koldt i været. Men mine hænder er altid varme, sae jeg. — Ja jeg var også så ung. Men han er heller ikke gammel; han er otte og tyve.

Men når jeg så siger bestemt, at han må ikke tale mer om bryllup, så ser han på mig, så jeg kommer til at ryste; det samler sig så underligt om mit mellemgulv, og jeg får kvalme. Der er alligevel noget ondt i ham, skønt jeg aldrig ligefrem har mærket noget til det. Men når man kan blive ved at være bange for et menneske, så må der jo være noget galt ved ham. Bare han vilde la være at kysse mig; jeg kan blive ved at mærke det længe efter. En gang kom jeg endda til at se ham ind i øjnene i det samme; det gjorde han også. Det gør man da ellers ikke. Jeg blev så træt i knæerne.

Jeg har det ikke godt dette her efterår. Mon jeg ikke lider af blegsot? Det har jeg nu ellers aldrig gjort. Men man kan godt ha en meget rød kulør og dog ha blegsot; det skal være den værste. Det farer somme tider op i hodet på mig, og jeg blir svimmel. Det sejler med mig det hele.

Jeg gad vide, om hun den anden ikke har været mere villig til at la ham kysse hende? Uha. Jeg spør ham nu en gang lige frem om det barn. Det har jeg da også lov til, hvis jeg skal være hans kone.

Hans faer er hel vild til at kigge efter mig. Han vil gerne snakke med mig, men jeg vil ikke i lav med ham også.

28. November.

Han er ikke meget underholdende, og han ved ikke, hvad han skal snakke om. Men det er forfærdeligt at ha ham til at gå og

Digitized by Google

tie stille ved siden af een. Så samler der sig noget i hans øjne. Jeg kan bedre ha ham, når han siger noget, men han er ikke som andre mennesker. Jeg har begyndt at fortælle ham om, da jeg var barn, for jeg havde det så morsomt med mange kammerater både drenge og piger, og så syntes jeg, at han kunde fortælle noget om sig selv. Men det var ikke meget, han kunde huske; han sae, han havde glemt det. Han har nok været en løjerlig dreng, der ikke har haft nogen, han kunde lege med. Når han fortæller noget, er det tit om piger, men så holder han op, så der blir ingen slutning på det. Jeg spurte, om han også havde haft skolekærester, og det sae han ja til, men han kunde alligevel ikke fortælle noget om det. Jeg tror ikke, at han nogen sinde har været glad, men han er heller ikke egenlig ked af det. En dag sad vi sammen på en græskant og snakkede, men han sae næsten ingenting. Så spurgte jeg, om han havde noget, han sørgede over, eller om der var gået ham noget imod, for det kunde man godt tro. — Men det var der ikke. Det vilde jeg ikke rigtig tro, og jeg spurte en gang til. For ellers ser man vel ikke sådan ud.

Det kunde jo også være noget slemt, som man ikke gærne fortæller, men han kunde jo fortælle det til mig, og det kunde måske lette på hans humør. Og det var jo rimeligt, han fortalte alt sådan noget til mig, når han mener, jeg vil være hans kone.

Men han sae, der var ingenting, slet ingenting; jeg tog fejl, hvis jeg troede, at han led af tungsindighed, og så fortalte han lidt om, hvordan han havde måttet låne sig frem for at få præliminæreksamen, og hvor det havde været småt for ham i flere år.

Jeg sae ikke noget. Det kunde jo godt være, men det var ikke sådan noget, jeg mente. Det med barnet tænkte jeg i det øjeblik slet ikke på. Men så lige med et bøjede han sig helt ned over mig og kyssede mig. Det havde jeg ikke ventet. Jeg er aldrig blevet så bange i mit liv; jeg gav et skrig og sprang op. Jeg vilde ha rendt hjem med det samme, men han sae jeg skulde blive, og så blev jeg.

Men jeg var også vred. Når man sidder og taler fornuftigt sammen, så er der ingen mening i at komme og kysse på den måde. Og nu kom jeg også til at tænke på barnet. Da vi kom ind til byen, sae jeg til ham, at han havde jo et barn, og hvorfor han ikke havde sagt mig det. Han blev så rød i hodet, og det kunde han nok ha grund til. Jeg sae, at det vilde jeg nok høre noget mer om en anden gang, og så gik jeg.

1. December.

I dag snakkede han om barnet. Han var så ked af det, men jeg skulde ikke tro ondt om ham. Vi var ude i skoven; han satte sig på en græskant. Han spurte, om jeg var meget vred; det var helt rørende, og om jeg ikke mere vilde tro på ham og sådan noget. Det var nu ikke det; jeg ved nok, at de fleste mænd ikke er bedre, men jeg spurte ikke om mer. Så bad han mig om forladelse. Det havde han jo ikke behøvet; han troede, jeg var mere vred, end jeg var. Nå det havde jeg da også grund til. Jeg spurte, om det var for det barn, at han gik og så så trist ud, og han svarede nok så rask, ja, men jeg tror ikke, det er derfor. Nej der er noget andet ved ham. Jeg kan ikke forstå, hvordan hun kom fra ham igen, men det kan det ikke hjælpe at spørge om.

Han vilde ha, jeg skulde sætte mig ved siden af ham, men det vilde jeg ikke. Han blev ved at se på mig; jeg kunde ikke blive fri for de øjne. Og jeg blev så træt og var lige ved at synke om. Men så kom der nogen. Der plejede ellers aldrig at komme folk der. Men så kom vi da til at gå igen, og jeg sae, jeg vilde hjem, og

Digitized by Google

jeg vilde ikke mer så langt ind i skoven, og han måtte ikke bede mig om det. Vi talte ikke mer sammen, mens vi gik hjem, og han var helt bleg. Så ser han ikke godt ud.

Jeg troede, han vilde blive glad ved at ha en, han kunde snakke med, og som kunde ha lidt ondt af ham, men han bryder sig ikke om at snakke, og der er ikke noget ved ham at ha ondt af. Han må dog holde af mig; hvad vil han mig ellers?

5. December.

Her blir malet vinduskarme og døre for tiden. Det blir gjort af en, der hedder Anton. Når han er færdig her, har han et helt nyt hus, han skal male. Han har lejet værelse her ved siden af. Han synger meget, han er første tenor i en sangforening i den by, hvor han er fra. De gamle kan ikke lide, jeg snakker med ham. Konen siger, det er ikke passende for en forlovet pige. Hun ved jo ikke, hvor meget forlovet jeg er. Jeg har da ingen ring på.

Han er noget rask på det, Anton. Han generer sig ikke for at ta en om livet. Jeg gav ham en lussing for det, men det lo han bare ad og sang en vise, der begyndte: Skøn jomfru, din hånd er silkeblød. Sådan noget sludder. Men han kan så mange viser fra sin sangforening.

7. December.

Jeg har prøvet at tale med Johan om Else, men han vil ikke. Jeg sae så meget godt om hende, men han var lige glad med det. Der har været noget imellem dem, det kan jeg tydeligt mærke, men han vil ikke tale om det. Else holder heller ikke af, at jeg går med ham. Han har nu ikke glemt andre damer for mig, og der er stadig nok, der ser efter ham, men nu gør han ikke så meget ud af det mer, skønt han kan ikke helt la vær. Hvordan slipper jeg fra ham igen? Hver dag når han siger farvel, så siger han, hvornår vi skal mødes, og hvordan skal jeg så la vær at komme?

Jeg sae til Anton, at han måtte ikke røre ved mig, når de gamle så på det, for så mistede han sit arbejde. — Så sae han, at det var ikke noget, de bestemte, om han skulde beholde sit arbejde eller ej, men hvis han også skulde miste mit selskab, det var lige hårdt nok. Sådan noget snak siger han altid, og han tog sig lov til at kysse mig, da det blev mørkt. Han er nu vel rask på det.

11. December.

Jeg fortalte Anton, at jeg havde en, jeg ikke kunde blive af med; hvad jeg skulde gøre med ham? — Jeg skulde gå tur med ham selv i stedet for; han skulde nok holde uvedkommende borte. Det var noget snak; om han ikke havde et bedre råd? Så kunde jeg helt la være med at gå ud, til mandfolket blev ked af det. — Om han så skulde ha et kys for det? — Det var jo ikke noget at svare på.

Men det råd har jeg nu fulgt. Jeg går ikke ud mer. Han skriver til mig, men det brænder jeg bare.

De gamle er ved at forundre sig ihjel; de plager mig for at drive mig ud.

I går kom han selv for at tale med mig. Jeg svarede fru Jespersen, at der er ingen herre, der kan komme og forlange at tale med mig. Uh hvor hun plagede mig. Jeg sad oppe på mit værelse; men jeg sae nej, det passer sig ikke, at en herre kom her op. Fru Jespersen blev vred. Jeg gik i seng straks efter, men jeg sov ikke godt.

De gamle snakker ikke om andet end „han“ og „hun“. Han det er ham, og hun det er mig.

16. Decemher.

Anton er et menneske, jeg kan snakke med. Der er ikke så meget pjat i ham, som man lige straks skulde tro.

Nu har han vel en anden at glo på. Jeg har brændt fem breve fra ham i alt.

Digitized by Google

Jeg tror også, man blir træt af at gå så meget; jeg har det meget bedre i mit hoved og med min blegsot, eller hvad det er.

Han kommer stadig her ned ad og glor. Else er så underlig. Hvad mon der har været imellem dem? Mon hun også er kommet galt af sted med ham? Man kan snart tro alting. Ingen mennesker er til at stole på.

Anton maler nu det andet hus, og er snart færdig, men der er meget arbejde endnu, siger han.

Her bag husene går en lille sti hen mellem haverne og lidt ud på en mark. Der går Anton og jeg tur om aftenen. Det er længe siden nu, at jeg har været omme i byen.

Anton er rigtig rar, men han er lidt rask på det.

20. December.

Jeg har det ikke godt i aften; jeg er bange for, at jeg skal blive syg.

Anton fik mig til at gå en lang tur gennem byen ud i skoven. Der kom den anden efter os; Anton så ham ikke, men han kunde mærke, der var noget i vejen med mig. Jeg vilde ikke sige ham, hvad det var. Så skulde han ind i en butik efter en sigar, og det tog tid. Imens kom han den anden og spurte, om jeg ikke vilde gå med ham. Jeg gik med ham; han spurte, hvorfor jeg ikke var kommet, som jeg plejede, og om jeg havde været syg. Han tog mig med ud i skoven; jeg vidste ikke, hvad han vilde mig.

For at vi kunde få noget at snakke om, for han var så tavs, spurte jeg, om han havde været ked af, at jeg var blevet borte; det sae han ja til; han havde savnet mig og kunde ikke undvære mig. Men det sae han på sådan en måde, at jeg ikke rigtig kunde ha ondt af ham. Jeg tror nok, han savner mig, men han kan alligevel ikke holde af mig. Jeg kan ikke blive klog på ham.

Så sae han, at vi skulde sætte os ned, men det var så koldt, skønt det ikke er frostvær, og han kunde da også forstå, at man ikke kan sidde i sådan en kulde. Han begyndte at tale om bryllup, og han var så sørgelig. Jeg turde ikke sige ham imod, for jeg tror ikke, han er så bange, skønt han lader så beskeden og altid ber for sig, ligesom han ikke vidste, at han kan få det, som han vil.

Lige med et tog han hårdt om min arm og sae, jeg skulde gå med ham hjem på hans værelse. Jeg sae nej, men det svarede han ikke noget på, men gav sig til at gå raskere. Jeg græd rigtigt, mens jeg fulgte med ham. Han sae, jeg skulde ikke græde og sådan noget; han kyssede mig også, men han er ikke af den slags, der kan få en pige til at holde op med at græde. Sådan gik vi. Jeg tænkte ikke meget på Anton i hele den tid; jeg tænkte ikke på andet, end hvad det skulde ende med.

Men oppe på gaden kom Anton hen til os og sae til ham: Undskyld det er ellers min dame, De følges med. — Jeg kom løs, og de stod og så lidt på hinanden. Jeg troede, de skulde komme op og slås, og jeg kunde ikke vide, hvem der var den stærkeste. Anton truede ham og fik ham til at gå baglæns, og så spurte han mig, hvem jeg helst vilde gå med. Jeg tog Anton under armen, og så gik den anden uden at sige noget.

Anton spurte meget forundret, hvorfor jeg sådan var gået fra ham, og da jeg endelig fik sagt: Tak fordi du kom, så spurte han ikke om mer. Jeg sae heller ikke mer. Hvordan skal jeg forklare ham, at jeg holder af den ene og alligevel følger med den anden? Anton er altfor ligefrem, til at han kan forstå sådan noget.

Nu sidder jeg her; jeg kan dårlig rejse mig og komme i seng. Anton må dog holde meget af mig, når han alligevel selv kom hen og tog mig fra den anden. Jeg

Digitized by Google

troede, han var blevet altfor fornærmet. Hvis han nu ikke var kommet!

24. December.

Jeg har ligget i sengen det meste af tiden; og nu kommer jeg ikke hjem til jul. Han har været her; jeg hørte hans stemme; han kom ikke op og bankede paa; det gjorde konen. Jeg kom op af sengen i en fart og låsede døren af. Jeg sae, jeg vilde ingen mandfolk ha ind, det kunde hun da også nok tænke. Hun vilde gærne haft ham ind til mig alligevel.

Jeg hørte også Anton nede ved døren en aften, men han blev bare ikke lukket ind. Jeg turde ikke bede Else gå med et brev, men i går nåede jeg dog at komme ned og få fat i en dreng, der skulde gi ham et brev, om han nu har fået det.

Jeg var lidt oppe i formiddags. De der ovre har bryllup i dag.

Han har fornøjelse af de tolvhundrede, sae manden.

Det var svigersønnen, der havde strøget tolvhundrede, faeren skyldte ham. Det var en underlig måde at indynde sig på, men hun kan alligevel være glad; nu har hun en mand, der kan passe på hende.

Mon der er mange mænd til som Johan? Det er i alt fald godt for de unge piger, der ikke kommer i nærheden af sådan en. Uh jeg havde aldrig troet, man var sådan.

27. December.

Sikken en regn og søle vi nu har. Vi kan ikke gå mer ad den lille sti. Jeg har et par gange været oppe på Antons værelse. Men det skal man være forsigtig med. Jeg kommer ikke om gennem byen mer. Jeg har fået det lidt mere hyggeligt på hans værelse. Hvor længe mon dette her vær skal vare? Anton siger, det blir værre endnu.

6. Januar.

Å, Anton — nej jeg kan ikke skrive noget i aften.

16. Januar.

Han kom efter mig iaften omme bag ved byen. Han vilde straks ta mig under armen og sae, jeg skulde gaa med ham hjem, men jeg stod stille, og jeg sae nej. Han prøvede at ta om mig, men jeg slog; det havde han ikke ventet. Han stod og gloede på mig, det vil sige, jeg kunde næsten ikke se hans ansigt. Jeg kunde godt tænke mig, at han vilde ta fat i mig igen, men jeg var ikke så bange som ellers, og folk var ikke længer borte, end jeg kunde skrige dem til. Men han gjorde mig ikke noget; han var så forbavset, og han begyndte så at snakke sørgeligt ligesom før.

Så sae jeg ham min mening: De er af den slags; De skal altid ha en, men De kan ikke holde af nogen.

Mer sae vi ikke; så gik jeg.

19. Januar.

Der er noget i vejen med Else; hun slipper tidligere fra forretningen; det har jeg opdaget, men hun kommer alligevel ikke hjem. De gamle ved det ikke. Når hun kommer hjem klokken ni, siger hun, der har været så meget at ordne i forretningen efter lukketid.

Anton synger viser for mig, når jeg er ovre hos ham; han synger ganske stille, så de ikke kan høre det neden under; det er næsten altid om kærlighed, så det er næsten for meget, men Anton siger, man kan ikke få for meget af kærlighed, og det er sandt.

21. Januar.

Det er ham, Else går efter. Hun er jo gal. Hvor kan de være andre steder end på hans værelse nu? Når de ikke gir hende fri før otte, går hun ud senere. Hun har bedt mig om at lukke hende ind, når hun kommer hjem. Men det kan ikke blive ved at gå. De gamle skal nok høre hende.

Jeg prøvede at tale med hende en aften; jeg gik ned på hendes værelse. Jeg fortalte

Digitized by Google

hende, at jeg kendte ham og også det med den anden pige. Else kom til at græde, og det var jeg glad for, men da jeg så blev mer ivrig, blev hun vred og sae, jeg skulde passe mig selv. Hun brugte nogen udtryk om mig, som man ellers ikke kan sige om ordenlige piger. Jeg kunde godt ha blevet fornærmet, og det var der også god grund til, men jeg syntes nok, det var mere sørgeligt for Else. Mellem folk går hun for at være en pænere pige end jeg; det ved jeg nu ikke; jeg er vel nok lidt mer indladende.

22. Januar.

Anton og jeg skal giftes til Maj. Han synes ikke, jeg skal lave broderiforretning. Det kan også vente lidt.

29. Januar.

De gamle har opdaget, at Else går ud. De passer på hende. Men han kommer og lusker omkring huset om aftenen, og det er jo umuligt at passe på en ung pige, når hun selv vil.

De er også vrede på mig, især manden viser det meget tydeligt. Jeg er lige glad; de kan ikke lide jeg nynner, når jeg sidder inde og bestiller noget. Jeg har nu ondt af dem. Jeg havde aldrig tænkt mig, at det kunde være så vanskeligt for en ung pige at klare sig. Men det er rigtig nok som man lærer i skolen, at der er meget synd og ondt til, men det vilde man ikke tro den gang.

Men det er dejlig at være til. Anton og jeg går lange ture hver dag, nu det er blevet frostvær. De gamle kan ikke lide det. De havde beregnet, at jeg skulde ta af for Else, så hun skulde få fred for ham; det er jo rimeligt, at enhver hæger mest om sine egne, men det havde været pænere, hvis de havde ladet vær at skubbe så meget til.

4. Februar.

Det er sørgeligt at se på Else. Det er ligesom jeg så mig selv i den tid. Hun kommer mer og mer til at se dårlig ud.

Jeg ser heller ikke så rask ud mer, men jeg har det ellers godt.

Den gamle ligger somme tider inde i Elses værelse om natten.

Han har købt en riffel. Han viste mig den og sae, han havde fået den for godt køb, og han vilde sælge den igen, men den skulde først gøres lidt i stand. Jeg ved ikke hvorfor han fortalte mig det; jeg forstår mig ikke på rifler.

10. Februar.

Det er forfærdeligt. Hvad skal jeg gøre? Hvad skal jeg sige, hvis jeg kommer i forhør?

I aften bad Jespersen mig om at gå med ham ind på det værelse, hvor Else plejer at sove. Han havde riflen med og skulde ordne noget ved låsen, sae han, og jeg skulde holde lampen for ham imens. Else var sendt i seng, og konen havde også lagt sig. Det frøs hårdt, og vinduerne var helt hvide af frost. Jespersen sad nær ved vinduet, og jeg stod foran ham med lampen; jeg måtte ikke snakke, det forstyrrede ham. Vi kunde ikke være i dagligstuen med de pæne møbler, sae han, og han var da også helt sort om fingrene af at skrue og smøre. Han sad så urolig med riflen, drejede sig hele tiden på stolen og så hen til vinduet. Jeg kom også til at se derhen, og jeg opdagede en lille rund mørk plet på glasset, ligesom en stod udenfor og åndede på det. Jespersen flyttede sig stadig og drejede med bøssepiben nær ved ruden, og allerbedst som han sådan sad, gik skuddet af.

Halløj, sae han; — jeg troede ikke, der var skud i. Blev De bange?

Det gjorde jeg. Jeg husker ikke, hvad jeg tænkte lige i øjeblikket, men dog ikke det, der var sket.

Nå der skete jo ingen skade, sae Jespersen og så hen til ruden, og idet han rejste

Digitized by Google

sig, kom han til at jage hele bøssepiben igennem, så den gik i stykker. Før havde der kun været et lille rundt hul.

Nå, sae han meget gemytligt; — der gik den rude; nå der skulde jo ha været en ny i alligevel.

Konen kom ind til os i natkjole og med sjal over sig; hun lod meget rolig og sae: Nå der skete nok ingen skade. Du gjorde mig så bange.

Men så råbte jeg, for nu var jeg sikker på det; før havde han gjort så meget spektakkel med stolen og snakket højt:

Der ligger nogen uden for vinduet og stønner.

Å snak, sae de begge to på en gang, ligesom de var enige om det.

Jo sae jeg; der ligger en og er skudt, og jeg vilde lukke vinduet op.

De vilde ikke ha det, men jeg fik lukket det op, inden de kom derhen, og der ude lå en mand.

Det var Johan. Han var skudt gennem munden og han var død, da han blev løftet op.

Der blev hentet doktor; Jespersen sae, det var et vådeskud, og siden blev konen ved at genta det ord vådeskud, jeg tror nok tyve gange, mens doktoren var der.

Det blir rettens sag at afgøre, sae doktoren, da han gik.

Else måtte ikke komme op; konen var inde hos hende flere gange, og sae, at der var en blevet såret, det var et vådeskud; og det var ikke noget for hende at se. Så blev Else syg og jeg måtte efter doktoren; han var ikke nået hjem endnu.

Mens doktoren var hos Else, blev konen ved at sidde hos mig og snakke om det vådeskud, at jeg vidste jo nok, det var et vådeskud, og hvis det kom for politiet, så måtte jeg sige, det var et vådeskud; hun var helt ude af sig selv. Hun var meget mer rolig, lige da hun kom ind.

Så sendte Jespersen hende i seng, og han bad mig om at vente lidt, men han vidste ikke, hvad han skulde sige, og vi sad lidt og så på hinanden; det var forfærdeligt, som han kom til at se ud, for han kunde se på mig, at jeg vidste, hvordan det var gået til.

Hm hm, sae han endelig, og så rejste jeg mig og sae godnat. Jeg kunde ikke mer.

Han blev kørt på sygehuset. Om et par dage skal der være forhør.

11. Februar.

Jeg vil ikke sige, at jeg har set det hul, der blev åndet på den frosne rude. Så må Jespersen selv om, hvad han vil sige.

Jeg forstår ikke, at nogen kan bestemme sig til at dræbe et andet menneske. Stakkels Johan, mon han var blevet lykkelig, selv om han havde fået en kone? Han skulde vist altid ha en ny at gå efter. Ellers havde han ikke sluppet hende, han først havde, skønt hun var jo ikke den første; han kom hertil for Elses skyld, men han begyndte straks at gå efter mig, da han ikke kunde få hende. Jeg ved ikke, om han var god; han var i alt fald så lidt venlig. Og jeg tror heller ikke, han kunde rigtig sørge over noget. Ellers havde han da haft grund nok.

Jeg kan huske en hjemme, der også var så meget efter pigerne. Han forsøgte sig også med mig, men jeg kunde ikke lide ham. Men ham var der dog humør i, og han var glad for den kæreste, han havde, selv om det aldrig varede ret længe. Men Johan kan jeg ikke forstå. Det må være en sørgelig måde at være til på. Det er vist bedst for ham, at det gik som det gik.

Når jeg tænker på, at han har kysset mig, og han ligger deroppe og er død, så blir jeg helt svimmel og jeg tør næsten ikke være alene. Hvordan må de to andre ikke ha det? Det er værre for dem. Jeg mødte i dag den unge kone med sin mand; hun var ligbleg, og han var også meget alvorlig. Da jeg kom ud for dem, var de ligesom enige om ikke at se på mig. Jeg ved godt, hvad de tænker, men jeg skal også snart være borte herfra. Else er meget syg, men hun kommer nok over det. Jeg kunde godt ha blevet og hjulpet til med at passe hende, men jeg tror ikke, hun vil se mig. Jeg vilde heller ikke være så glad ved det, men det kunde dog ikke gøre mig noget.

Nu kan de unge piger da gå i fred.

Anton siger, vi kan lige så godt gifte os, så snart vi kan få en lejlighed; der er ledige lejligheder nok i hans by. Dersom Anton ikke havde været, så havde jeg nu ligget som Else.

I morgen skal forhøret være, og så rejser jeg. Jeg kan ikke bo hos nogen, der har skudt et andet menneske.

Digitized by Google

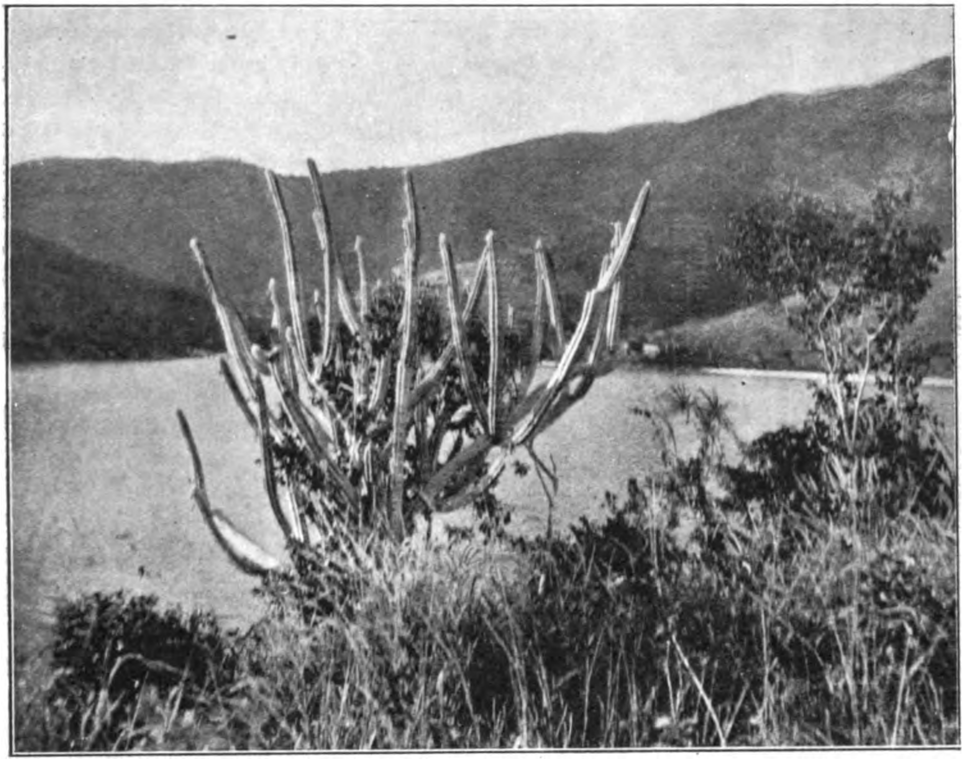

Lille Lamesure-Bugt.

EN UGE PAA ST. JAN

NOGLE OPTEGNELSER FRA DANMARKS VIDUNDERLIGSTE Ø.

Af Olaf Linck.

Under min anden Rejse til Vestindien i Vinteren 1912—13 blev der god Tid til at efterkomme en Indbydelse til at besøge den mindste af de tre dansk-vestindiske Øer, den naturskønneste og den mest forsømte af dem alle — Stedbarnet St. Jan.

„De kommer nok tilbage igen imorgen," sagde nogle prosaiske Herrer paa St. Thomas, idet de med et skeptisk Smil ønskede Lykke paa Rejsen. Men jeg blev der en Uge. Og gerne var jeg bleven længere endnu, saa svært var det at løsrive sig fra det Eventyr, som rummes i det lille Navn St. Jan.

Endskønt Øen ligger tæt op ad sin store Broder St. Thomas (med hvem St. Jan i Parentes bemærket deler Kolonialraad, medens den 10 danske Mil borte liggende Ø St. Croix har sit selvstændige Raad), saa er Rejsen derover dog lidt af en Ekspedition. Den Mand, jeg skulde gæste, sendte sin Baad til St. Thomas, bemandet med tre unge, kraftige Negere, af hvilke „Kaptajnen" kom op paa Hotellet og overrakte mig et Brev, hvori min Vært raadede mig til at tage Proviant med, da det vilde blive sent paa Dagen, før vi naaede vort Bestemmelsessted. Morgensolen kiggede just over Bjergene, da Baaden drev ud gennem det store Havnebassin. Ikke en Vind rørte sig. Paa Toften

Digitized by Google

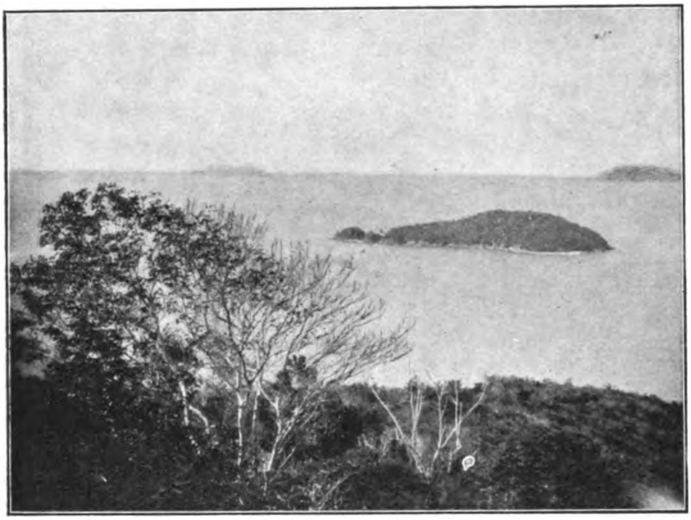

Udsigt fra „America Hill".

som var kommen over mig her i Strædet mellem St. Thomas og St. Jan.

Efter tre lange Timers Krydsen imellem smaa Klippeøer og Skær, hvor der iøvrigt intet hændte, som er værd at mindes, naaede vi Crux Bay paa St. Jan. Her ventede min Vært med Heste, men før vi satte Kursen mod hans Hjem, som laa i den modsatte Ende af Øen, maatte vi naturligvis besøge Pladsens og Øens eneste hvide, danske Mand, Dr. *Winckel*, St. Jans Læge og Politiassistent. Af Øens ca. 950 Indbyggere er der kun to helt hvide Mænd. Det andet hvide Mands-Ansigt ses i Emaus, Kirkebyen og Hovedstaden, og tilhører en ung Englænder, der er Hernhuterpræst. De to nævnte unge Mænd er forøvrigt begge gifte med Kvinder fra deres Hjemland, og i deres Hjem løber smaa hvide Børn om i Stuerne. Smaa halvvilde, hvide Børn med store forundrede Øjne.

Dr. Winckel bor i den maleriske, af Tidens Tand stærkt medtagne Landfogedbolig, som, beliggende paa en palmebevoxet Landtunge, spejler sig i det krystalklare Vand. Man kan sidde oppe paa Galleriet og se Hajerne gaa ud og ind i Bugten som mørke, snigende Skygger. Husets lille Badebassin er da ogsaa omhyggelig indhegnet . . .

Lægefamilien modtager os med overstrømmende Glæde, der stiger, da vi medbringer Is. Lidt efter lyder det igennem Huset, at man ryster Cocktail, denne liflige og lumske Drik, som i Vestindien tilberedes efter et Utal af Opskrifter. Der findes Mænd derude, hvis Berømmelse skriver sig fra, at de kan mixe en Drink, der *slaar!*

Omsider sidder vi paa Hesten, vort Ridt over Øen begynder. Nogle Hundrede Meter

stod Kaptajnen og fløjtede imellem Tænderne, en underlig melankolsk Hvislen, som hans Hjælpere gentog som et Ekko.

Negeren paa Toften saa' saa betænkelig og højtidelig ud, at jeg spurgte:

„Hvorfor fløjter I?"

„Vi kalder paa Vinden," svarede han stille.

»Kommer den saa?"

„Det plejer den,« vedblev den sorte Mand med samme Alvor — og virkelig, lidt efter fornemmedes en Luftning, det blikstille Vand krusede sig, og da vi havde rundet Fyret, fik vi al den Vind, der kunde være i Sejlene. Men desværre var den imod, saa vi maatte krydse os frem. For hver Gang, Baaden gik over Stag, maatte jeg lægge mig ned i Bunden, da mit Hoved ellers var i Vejen. Tilsidst blev jeg liggende dernede. Jeg søgte at bilde mig selv ind, at det ikke var Umagen værd at skifte Stilling hvert andet Minut. Men da en Kop The og to temmelig bløde Æg havde kørt rundt i mit Indre tilstrækkelig længe, maatte jeg alligevel op. Pinlig Fornemmelse. Nej, maa jeg bede om en Storm paa Atlanterhavet! Hvor kan man være overlegen, naar man har det faste Dæk under Fødderne. Det dæmrede pludselig i mig, at det var Nemesis,

Digitized by Google

er Vejen saa bred, at Vogne kunde køre der, om saadanne Befordringsmidler endnu fandtes paa St. Jan, men de hører en gylden Fortid til. Saa snævrer Vejen sig ind til Sti. Vi rider uafbrudt igennem Skov, til en Begyndelse lavt Krat, siden Højskov, en fortryllet Skov, hvor Vegetationen synes at veksle med en fantasifuld Frodighed. Ofte rider vi forbi Ruiner af Sukkerfabriker, Minderne fra Slavetiden; Murene af de gamle Værker staar, og Palmer er skudt op imellem dem. Det ser ud, som om Plantevæksten har løftet Tagene af. Hvide og blaa Blomster stryger vor Kind, gule Guajavafrugter fryder Øjet. Sjælden ser vi en Negerhytte. Op og ned ad stejle Bjergstier gaar Turen, Hesten kender Vej og Sten og snubler ikke en eneste Gang, den skrider frem over rislende Bække i Dalene, vader gennem meterhøjt Græs.

Paa Bjergtoppene holder vi stille for at nyde den i Sandhed betagende Udsigt: Rundt om os og under os et grønt Tæppe af Skov, dybt nede de indskaarne blaa Havbugter med kridhvid Strandbred, der næsten slaar Gnister i Solen. Udenom Øen smaa grønklædte Klippeøer, hvor ingen Mennesker bor, neppe nogen har været. Og ellers Havet, det uendelige, hvor man i Varmedisen skimter St. Croix's Bølgelinier, men hvor det i vore Dage er en Oplevelse at se Røgen af en Damper.

Solen staar lavt paa Himlen, da vi ankommer til vort Maal: Bjerget Bordeaux med Plantagen »Lamesure«, hvis Ejer er Danmarks Gesandt i London, Kammerherre *H. Grevenkop-Castenskjold.* Plantagen bestyres af min Ridefælle, Mr. White, en indfødt St. Janer, der sætter en Ære i at have ryddet og beplantet en Hundrede acres Land, naar hans Herre med nogle Aars Mellemrum gæster Øen. Praktisk talt er hele St. Jans Overflade overgroet med Busk, hvor der for godt et Par Menneskealdere siden var Sukker- og Bomuldsmarker. Kammerherre Grevenkop-Castenskjold er en af de faa, som i vor Tid har købt Land paa St. Jan i den Hensigt at opdyrke Jorden. Her paa „Lamesure“ har Fremgangsmaaden været den at rydde Busken og plante Baytræer og Limes i Stedet. Baytræet er den vigtigste Kultur og har Krav paa nogle Liniers Omtale Det er et slankt, meget bladrigt Træ, gennemsnitligt 7—8 Meter højt. Træet høstes paa den Maade, at de læderagtige Blade, der minder om Gummitræets Blade, men er noget mindre, skæres af og presses. Ved Presningen fremkommer Bayolie, som igen, fortyndet med Spiritus, giver det berømte Produkt Bayrum. I Varmen er Bayrum'ens forfriskende Egenskaber godt nok skattede — hvor virker f. Eks. ikke et Bad med Anvendelse af Bayrum som et Foryngelsens Bad. Derimod maa det jo nok siges at være en Misforstaaelse, naar Negrene hælder den i deres Hals.

I Aarenes Løb er Bayrum bleven en stor Eksport-Artikel, især til Staterne og Central-

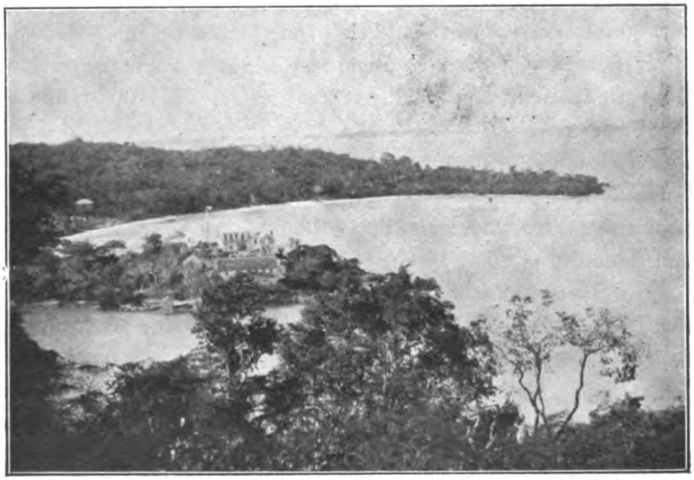

Crux Bay med Landfogedboligen.

Digitized by Google

Et gammelt Silkebomuldstræ i Bordeaux-Skoven.

at der i nogen Udstrækning dyrkes Cokosnødder, Bananer, Appelsiner og „sweet potatoes“. Lidt Kaffe og Cakao har været forsøgt som Sport. Paa hele Øen findes ialt kun tre-fire Plantager i rationel Drift, og af disse er den ene, Plantagen „America Hill“, som ejes af et dansk Selskab, anlagt paa Kvægdrift. I nogle Aar er der her eksperimenteret med Krydsning af indfødt Kvæg og dansk eller engelsk Kvæg, og Afkommet synes at trives godt. Sikkert ligger der en Fremtid i St. Jans Kvægavl. Naar St. Thomas bliver den store Verdenshavn, vil den ogsaa faa Brug for store Mængder af fersk Kød, som gerne skulde kunne leveres fra de danske Øer, specielt St. Croix og St. Jan. Med Rette var den lille Øs Plantere stærkt

amerika. Det er den Artikel, som først bliver falbudt ombord i en Damper, der anløber St. Thomas, og Skiltene med Navne paa konkurrerende Bayrum-Forhandlere er de første, Øjet møder i Havnen.

Paa St. Jan vokser Baytræet vildt i Skoven, men paa „Lamesure“ er det bragt under Kultivering, og Dyrkningen af Træet siges at være bleven en god Forretning. En Kendsgerning er det ogsaa, at den bedste Bayrum i hele Vestindien stammer fra St. Jan.

Medens Baytræet og den rigtbærende Limesbusk saaledes er den vigtigste Kultur paa „Lamesure“, skal det dog ogsaa nævnes,

optagne af, hvad der dengang forberedtes og nu er i Arbejde i St. Thomas's Havn.

Paa St. Jan gik Dagene med Rideture fra Sol stod op, til Sol gik ned. Mr. White var utrættelig i at føre omkring. Vi red til Gudstjeneste i Emaus, hvor omtrent hele Øens Befolkning samles om Søndagen, og vi aflagde Besøg ved de berømte Carib-Inskriptioner, der er de eneste synlige Minder om Øens oprindelige Beboere. Endnu har Vind og Vand ikke formaaet at udslette de mystiske Tegn og Figurer, som Cariberne for Aarhundreder siden huggede ud i Klippen paa det Bjerg, der nu er døbt Dublin-Hill. En Neger havde hugget Vej for Hestene

Digitized by Google

gennem det Vildnis, som omgiver Klippen. Stedet kan henligge ubesøgt i halve Aar. Der er Tempel-Stemning over det; den eneste Lyd, som afbryder Stilheden, er Vingesuset af en Kolibri, der som et Insekt drikker af Kalken i en Blomst oppe paa Klippen.

Eller vi aflægger Besøg i Negerhytterne og stifter dér Bekendtskab med en primitiv og barnlig Befolkning, hvis Horisont afgrænses af Missionsstationen Emaus og Fiskepladsen lidt udenfor den nærmeste Bugt. Om Lørdagen hviler Arbejdet paa Land, saa sejler de fleste af St. Jans arbejdsføre Mænd ud paa Fiskefangst, og de vender som Regel hjem med Baade, fulde af Fisk i alle Regnbuens Farver. Naar denne Fisk saltes, er der Mad i Hytten det meste af Ugen.

Dagen er altfor kort. Det uforlignelige Bad fra aaben Strand lægger Beslag paa en Morgen- og Aftentime, og Strejftogene i Skoven kan ikke blive lange nok. Der er stadig nyt at se, en ny Blomst, et nyt Bær, et nyt Træ, en ny Sangfugl. Halvvildt Kvæg og halvvilde smaa lodne Heste. Pragtfulde Paafugle. Disse indførtes for nogle Aar siden af Kammerherre Grevenkop-Castenskjold og har formeret sig saa stærkt, at man nu kan træffe dem vilde i Skoven, hvor deres skingrende Skrig giver Ekko mellem Bjergene.

Det stærkest udbredte Dyr paa St. Jan er det lille bidske Rovdyr Mongusen, som i sin Tid blev indført for at udrydde Rotterne. Det lykkedes ikke, formodentlig fordi Mongusen fandt det mere overkommeligt at jage Fuglevildtet og Hønsene; navnlig Hønsene er godt paa Veje til at forsvinde fra St. Jan.

Aftenen kunde forekomme lang, saa kort den var. Solen gaar Aaret rundt ned omkring Kl. 6, og Mørket falder hastigt paa. Saa sætter man sig med Vært og Værtinde ud paa Verandaen, omgivet af mange grønne Planter, paa hvis Blade de smukke Firben sidder ubevægelige, som støbte i Metal, ligesom lyttende til Menneskenes Tale. Ret forude, ved vi, ligger det mørke Hav, bag os har vi Bjerget. Hænder det en Aften, at en Skibslanterne glider forbi derude i Mørket, føles det som et Glimt fra en anden Verden.

Natten — ja, Natten var jo vældig og lang. Vi bød hinanden Godnat Kl. 8 og søgte saa ind bag Sengens Moskitonet for at hvile de gennemredne Lemmer. *Paa* Sengen ligger man, ikke *i* Sengen. Allerhøjst har man et Lagen over sig. Natten er lummer, og alle Vinduer er derfor aabne. Ind stryger en sød, berusende Duft af Jasminer. Stjerne-Jasminen vokser frodigt i det Vildnis, som et Stykke fra Huset skjuler „Lamesure"s gamle Begravelsespladser. Hver Plantage sin Kirkegaard. De Døde er de eneste, som ikke befordres til Hest paa St. Jan — naar man dør, puttes man, helst samme Dag, i Jorden udenfor sit Hus. Jasminduften bølger ud i ét med den evigt klingende Bjældelyd af Cikader. Hele Bjerget synger. Man lulles i Søvn i en Følelse af, at selve Naturen har favntaget En. Hvilken uendelig Fred! Og naar man vaagner i Natten, fordi den er for uvant lang, lyder Cikadernes spæde Sang endnu. Den for-

Kirken i „Emaus".

Digitized by Google

„Lamesure“.

stummer ikke, før Solen stiger af Havet og jager Nattens Drømme paa Flugt.

Ja — et Drømmeland er Øen St. Jan. Men hvor længe vil den drømme? Hvornaar vil den tage Lære af den lille engelske Ø Tortola, som ligger ved dens Side? Tortola er som én stor blomstrende Have, i hvis Jord (der fra Naturens Haand ikke er gunstigere stillet end St. Jans Jordbund), dyrkes Kaffe og Bomuld, Limes, Appelsiner, Bananer og mange andre Frugter. En Agronom, Dr. Fishlock, har for en Del Aar siden med Regeringens Støtte oprettet en Forsøgsstation paa Øen, en Station, der svarer til den af Dr. Longfield Smith ledede Forsøgsstation paa St. Croix; men medens den sidstnævnte ikke har haft ubetinget Held til at komme i Rapport med Planterne, saa er Forsøgsstationen paa Tortola bleven Øens Midtpunkt. Negrene lærer dér at dyrke deres Jord, og mere endnu, de Produkter, deres Jord frembringer, afsætter Stationen for dem uden at beregne sig anden Indtægt af Salget, end hvad der er nødvendigt som Bidrag til Forsøgsstationens Drift.

Guvernør *Helweg-Larsen* har længe haft sine Øjne rettede mod St. Jan. Allerede som Guvernementssekretær forsøgte han under et Ophold i Danmark at interessere den danske Adel og Godsejerstand, idet han ræsonnerede, at der laa en smuk Opgave for denne Stand i at købe Jord paa St. Jan og bringe denne Jord under Kultur. Hr. Helweg-Larsen indbød dengang til et Møde paa Sjælland, hvor Sagen skulde have været drøftet; men de Mænd, han havde regnet med, blev borte, og Sagen lagdes hen.

Siden har der været foreslaaet flere Ting: At sende en Snes unge Landmænd derud og give dem hver en god Bid af Øen til Opdyrkning. Men hvor var Garantien for, at man fik de rette Mænd derud? Livet paa St. Jan er i al sin fortryllende Fjernhed fra Omverdenen noget andet end Livet paa de danske Øer, hvor man kan raabe sin Nabo op. Der har ogsaa været Forslag om at lægge Skat paa St. Jans uopdyrkede Jord og samtidig en Skattelettelse paa den opdyrkede Jord — saa mente man, der vilde komme Fart i Salget. Den meste Jord ejes nemlig af Folk paa St. Thomas. Men her kom nok Kræfter til at spille ind, som var stærkere end den smukke Plans Ophavsmænd. Kolonialraadet mener i det mindste ikke, at Tiden er moden til saadanne Eksperimenter.

Det er underligt at tænke sig, at en Perle som St. Jan, begunstiget fra Naturens Haand, velsignet med et mildt og vederkvægende Klima, ikke for længe siden er bleven „opdaget“, om ikke af Danske, saa af en fremsynet Amerikaner. Et Luksushotel paa Øens Top vilde have Betingelser for at omskabe St. Jan fra en slumrende Tornerose til et af velhavende Turister stærkt søgt Centrum i den vestindiske Øgruppe. Turist-Trækket fra Nord til Syd har i det sidste Tiaar taget vældigt Opsving i Amerika.

Pas paa den lille St. Jan, medens det endnu staar i Danskes Haand at raade for dens Skæbne!

En Notits i en Avis fik mig til at skrive disse Linier. Det meddeltes deri, at Kammerherreinde Daisy Grevenkop-Castenskjold, født Comtesse Mogens Frijs, var rejst til St. Jan for at tilbringe Vinteren paa sin Mands Ejendom „Lamesure“. Den unge Gesandtfrue er stærkt begejstret for St. Jans Natur og har udtalt, at hun godt kunde tænke sig at leve der for alle Tider.

Saadan bjergtager den lille skovbevoksede Ø i Havet Sindet og gør hver ny Gæst til sin Ven for Livet.

Tag derud en Gang i Stedet for Turen til den evindelige Riviera. Paa St. Jan sidder Eventyret og venter.

Digitized by Google

TEATERBETRAGTNINGER

Af Julius Clausen.

I en nys udkommen Memoire-Samling fortælles det om en af vor Bys gode Borgere, at denne Mand, der indtog en ret fremskudt Stilling i Samfundet, aldrig „gik paa Komedie" — og det var dog paa et Tidspunkt, da der virkelig var meget at gaa paa Komedie efter.

Nu, anno 1914 er der vist mange brave Københavnere, som efterfølger hans Eksempel. Adskillige, fordi de ikke har Raad dertil — Teaterbilletterne er ikke længere saa billige som i 1870erne, da den fineste Plads i et af „Sekondteatrene" betaltes med 4 Mark og en Billet til det kgl. Teaters første Parket kun kostede $3^1/_2$ Krone, Levefoden er steget, og Indtægterne ikke i tilsvarende Grad — men andre, fordi de ikke finder, at „le jeu vaut la chandelle". At køre lange Strækninger i Sporvogn, for ikke at tale om Automobilerne, som giver et Plus til den i Forvejen med Skat belastede Teaterbillet, at ofre sin Aften for en ofte tvivlsom kunstnerisk Glæde — alt det gør Folk mistroiske og langsomme i Vendingen. Der er naturligvis „Tilløbsstykkerne", som den ene anbefaler til den anden, og som saa kan spilles en lang Række Aftener, fordi København nu er bleven dobbelt saa stor en By som for en Menneskealder siden. Mellemaftener, hvor Besøget er jævnt godt, saadan som man saa det i tidligere Tider, der ikke kendte til Biografteatrenes og de store Restauranters Konkurrence, findes derimod slet ikke. Er Teatrene ikke helt fyldte, er de helt tomme, nogen Mellemting gives ikke. Enten bærer Strømmen, hvor den ene følger i den andens Fodspor, Guld til Kassen, eller Teatrene maa føre en ofte fortvivlet økonomisk Kamp for ikke at lukke.

Men — siges det ofte — naar der er noget, Folk for Alvor vil se, saa kommer de ogsaa paa Trods af knappe Tider og alskens Besvær. Det er rigtigt nok, men for Øjeblikket er der ikke noget, Folk for Alvor vil se, og derfor holder de sig borte fra Teatrene. Se til Eksempel en Aften i Januar Maaned, som ellers har Ord for at være Sæsonens gyldne Tid, ud over det kgl. Teaters Gulv — som Regel er det gabende tomt, og hvis ikke de skikkelige Abonnenter fyldte i Logerne, vilde Synet være endnu mere nedtrykkende. Kan man nu gaa i Rette med vort Publikum herfor, beskylde det for Mangel paa højere Interesse — og for at være henfalden til en altfor materiel Dyrkelse af Middagsselskabernes Glæder med paafølgende obligate Bridge? Man kan det næppe, thi Sæsonens fem første Maaneder har været en kunstnerisk død og fattig Tid, hvor der — nogle enkelte Undtagelser fraregnet — ikke har været Fornyelse af nogen Art at hente.

Lad os først kaste et Blik paa Repertoiret, før vi ser paa dets kunstneriske Gennemførelse.

Nationalscenen har trods sine store Forpligtelser givet os det mindst mulige. Af Klassikerne har Holberg maattet tage til Takke med „De Usynlige", som Oluf Poulsens Helbred imidlertid snart igen lod forsvinde fra Repertoiret, medens Hertz dog blev repræsenteret med hans hyggelige Borgerkomedie „Sparekassen". De Par andre Holbergske Komedier og Heibergske Vaudeviller, som er spillet, er indstuderet i tidligere Sæsoner. Oehlenschlæger ligger stadig „todt". Ved et Par Eftermiddagsforestillinger er Hostrups „Eventyr paa Fodrejsen" spillet under stærk Tilstrømning. „Der var engang —" slides der paa til Trivialitet, saa at Drachmanns Eventyrkomedie ligesaa vel kunde fortjene et Par Aars Hvile som Heibergs „Elverhøj". Ellers har kun Drachmanns lille Melodrama „Middelalderlig" været spillet nogle faa Gange.

Men nu til Nyhederne. Man begyndte med et Drama „Lille Veronika" af en kort forud bortkaldt Dame, Christine Mønster, et

Digitized by Google

Arbejde, som spillede mellem Danske i Indien og havde sin fornemste Tiltrækning ved sin Lokalkolorit. Et Drama, der ogsaa rummede en nydelig tegnet Ungpigeskikkelse og nogle poetisk følte Scener, men alt i alt dog et Arbejde, der i for udpræget Grad stod i de engelske Dameromaners Tegn til at kunne regnes for nogen virkelig Vinding.

Den næste danske Komedie blev Henri Nathansens Komedie „Affæren", og den var af ulige ringere Værd end selv „Lille Veronika". Det bedste, som kan siges om Stykket, er den ubestridelige Scenevanthed og Rutine, hvormed det er skrevet. Dets Idé, at alle Mennesker er Slyngler tilhobe, er tvivlsom — og dens Gennemførelse i hvert Fald ikke en Alexander Magnus værdig. Men Hr. Nathansen gebærder sig alligevel ganske lig en Alexander Magnus og tilraaber os i sin Vredes og Satires Basuner, at vi alle sammen (Jøderne dog naturligvis undtagne — se „Indenfor Murene") er Slyngler tilhobe. Hvad sker der i denne Komedie? Jo, at en næsvis Rengøringsmadam kigger i et for Kontorets Chef mindre behageligt Brev og derpaa „lader Skidtmads gaa videre". Kontorets øvrige Personale benytter sig af dette Fund til at prøve paa at faa den forhadte Chef væltet og giver en Række — nogle sandsynlige, de fleste usandsynlige og haartrukne — Eksempler paa menneskelig Smaalighed, indtil det viser sig, at Chefen er dem for stærk og tvinger dem til at makke ret. Forf. er forbitret over at den „uskyldige" Rengøringskone bliver Lammet, som maa bære alles Synder, idet hun afskediges, medens Forf. med Haan i Stemmen lader 33 Kr. 33 Øre blive indsamlet til hende. I gamle Dage vilde Hr. N.'s Komedie vist være døbt „Affæren" eller „De smaa Tyve hænger man, de store lader man gaa". Skudt forbi, Hr. Forfatter! Komedien siger det modsatte af hvad den skulde. Denne nysgerrige Madam er in casu den store Synder, der simpelt hen straks skulde paa Porten og aldeles ikke have 33 Kr. 33 Øre. Det er først og fremmest hende, der har forbrudt sig i sin Embedsgerning. Hr. Nathansens Komedie er i Virkeligheden et usandfærdigt Stykke.

Nationalscenens sidste Nyhed, Hr. Otto Benzon's Lystspil „Foraar og Efteraar", er en adskillig elskværdigere Komedie; men det er ogsaa det bedste, som kan siges om den. Ideen, hvorover den er bygget, Kampen mellem de sorte og graa Haar, her illustreret ved Faders og Søns Bejlen til samme unge Dame, og hvor naturligvis Ungdommen gaar af med Sejren, er jo behandlet adskillige Gange før, og unægtelig med større Grundighed end i „Foraar og Efteraar", hvor den egentlig kun er skizzeret for at give Plads for Dagsordenen: Løjer og Langkaal. Alligevel er de to Scener, hvor henholdsvis den unge og den ældre Mand fremtræder som Advokater for deres egen Sag, langt de bedste; de er veltalende i Replikken, og de siger adskillige baade gode og fine, om end just ikke ny Ting. Men Resten er rigtignok den tommeste og fadeste Ligegyldighed til Hobe. Komedien synes skrevet under Banneret „Alt for Succesen", og Forf. synes i for høj Grad at have forset sig paa en af Komediens Replikker, at det ofte er de tommeste Stykker, som gør størst Lykke. Man flover sig næsten ved at være Vidne til det Koketteri og den Leflen, her er drevet med Publikums allersletteste Teaterinstinkter. Alt „Københavneriet", Teatersludderet fejrer i denne Komedie sande Orgier, saa at Tilskueren i mange Scener ikke veed hvad han skal stille op med sig selv overfor al denne aandelige Tomhed, som her gaber ham imøde. „Foraar og Efteraar" maa være et sandt Agitationsnummer for de hovedstadsfjendtlige Repræsentanter paa Tinge, som formener, at Nationalteatret kun er en kostbar Form for Københavneriet. Og netop derfor burde det ikke være spillet, i hvert Fald ikke nu. —

Endelig har det øvrige Europa været repræsenteret med to Dramer: Strindbergs "Gu-

Digitized by Google

stav Vasa", som ikke behagede og heller ikke har særlige Betingelser for at behage et ikke-svensk Publikum; og Bernhard Shaws „Man and Superman" (fejlagtig oversat ved „Mandens Overmand" i Stedet for ved „Menneske og Overmenneske", da Komedien er en Satire over de Nietzschske Overmennesketeorier). Stykket er et meget skarpt og meget vittigt Arbejde, hvilket det imidlertid var vanskeligt at faa Øje paa i den grove Beskæring „ad usum delphini", som her var bleven det til Del. —

Dette var hverken „mangt" eller„ meget", men det hedder sig jo ogsaa Mand og Mand imellem, at det kgl. Teater mest besøges for Operaens Skyld. Lad os da se, hvad Operaen har bragt.

Man lagde for med Reprisen „Faust" med en Sanger, Hr. Niels Hansen, hvis pragtfulde Stemmemidler vilde gøre ham til en Tenorstjærne paa enhver europæisk Operascene, om blot hans musikalske Kultur og dramatiske Evner i nogen Maade holdt Maal med Stemmens Fylde, hvad de imidlertid endnu ikke gør. „Faust" blev præsenteret i en Iscenesættelse ved Hr. *Helge Nissen*, hvis Tankeløshed trodsede enhver Beskrivelse, skønt den mærkelig nok ikke er bleven offentlig paatalt — undertiden lader baade Publikum og Kritik sig byde det utrolige. Eksempelvis kan blot nævnes, at Samvittighedens Røst, „den onde Aand" i Kirkescenen illustreres saare haandgribeligt ved at Mefistofeles skyder op af Gulvet midt inde i Kirken (!) — Mefistofeles, som ikke en Gang kan taale Synet af Korset! Af den Slags Mangel paa Omtanke og ren og skær Uvidenhed bød Forestillingen ikke saa lidt. Hr. Nissen har ved denne Prøve for stedse vist sine svigtende Evner som Sceneinstruktør. — Derefter fulgte Aubers fyrige gamle Opera „Den Stumme i Portici", som samlede det bedste Hus, Teatret endnu har haft i denne Sæson, skønt Kammersanger Herold som Masaniello viste, at hans Stemme er paa Retur; ligesom det vel var en Misforstaaelse af denne i dramatisk Henseende højt begavede Sanger at spille den romantiske Helt, der blot er een stor *Pose*, ganske realistisk. Ellers har Operaen af nyt kun bragt Genoptagelsen af Délibes' lidt tomme, men ganske nydelige Syngestykke „Kongen har sagt det", indtil endelig Wagners „Tristan og Isolde" rykkede frem. Pladsen her tillader ikke — i sidste Øjeblik — at omtale denne Sæsonens vægtigste musikalske Begivenhed som det sig burde.

Det kgl. Teater gav „Tristan" en efter Forholdene smuk Udførelse, efter Wagnerske Idealbegreber maaske kun en „middelgod". Hvad „Tristan" savnede i den danske Gengivelse var i nogen Grad Formatet. *Cornelius* var paa sin Vis ganske udmærket, hans „syge Tristan" baade sangligt og dramatisk afgjort af første Klasse, og han har maaske aldrig sunget saa gennemkultiveret og smukt som her. Fru *Johanne Bruns* Ydelse som Isolde havde ogsaa meget af det rette Wagnersving over sig, og Orkestret lededes overmaade paalideligt og klang smukt. Hvad manglede da? Ja vel egentlig intet andet end at alle ligesom frygtede for helt at styrte sig ud i Tonehavet, at den ene holdt igen af H. t. den anden, saa at det hele blev noget for tamt — men ganske vist særdeles afstemt og kultiveret.

Kun Sceneinstruktøren (Hr. Jul. Lehmann) takker man ikke, fordi han i Havescenen havde ødelagt den lyse Sommernatsstemnings Tusmørke og i en Dekoration, der lignede et Parti i Frederiksberg Have, anbragte Tristan og Isolde paa en Bænk med fuldt Rampelys og bagtil først traditionelt elektrisk Maanelys og siden hen endnu mere traditionel og fersk Solopgang. Det var aldeles imod Aanden i Wagners Digtning. Den „graa og øde Dag", som der nu vandres ind til, den maa selvfølgelig vise sig sløret og grumset.

Men „Tristan" svæver dog altid de Hundreder af Mile over det meste Teater. Et

Digitized by Google

stort Held for Teatret er det, at man har funden en, Kapelmester Rung værdig Afløser i Hr. *Georg Høeberg*, der selv om hans kompositoriske Begavelse er ringere end Kapelmester Carl Nielsens, dog i langt højere Grad er født med Taktstokken i Ærmet. Man er fuldt ud tryg, naar Hr. Høeberg dirigerer, og det har man ikke altid haft Grund til at være, naar Hr. Nielsen stod for Styret.

Balletten har holdt sig til Traditionerne, men heller ikke mere.

* * *

I Forhold til Nationalscenens spinkle Repertoire maa det indrømmes, at nogle af de sekundære Teatre har kunnet lægge flere Kort paa Bordet, men rigtig nok blev det kun faa af dem, som tog Stik hjem.

Der er først de hjemlige Originaler. De fleste er gaaet saa temmelig upaaagtede hen. Og visselig indbyder Baron Rosenkrantz' „Baldrian“, eller Kompagniskabet Rostrup & Rindoms „Gammel Kærlighed“ ikke til Fordybelse i Minderne. Tilløb til en virkelig Proletarskildring fandtes i „En Vesterbrodreng“ af Firmaet Gjerløff & Schubart, men til Trods for mange rammende Enkeltheder og en god Udførelse var Stykket altfor lidt høvlet og glattet. Nydeligt, kærtegnet af en mild og forstaaende Kvindehaand, var Billedet af „Den lille Eva“, som Fru *Otto* gav os; dramatisk ubetydeligt, men der var Kultur over det korte Treakts-Stykke; det blev en af de faa Forestillinger, som slog an og fortjente at gøre det. *Edgard Høyer* har skrevet bedre Komedier end „Svamp“, som til Trods for en vis Livfuldhed i Repliken viste nogen teknisk Ubehjælpsomhed, hvad der forbavsede hos denne ellers ulastelige Tekniker. Endelig er der *Jul. Magnussen* Skoledrenge-Tragedie „Skyldig eller ikke Skyldig“, der vistnok i Forhold til Situationerne og Emnets Spinkelhed trækker lidt for store Veksler paa Publikums Taalmodighed gennem tre lange Akter, men som dog ved sin varmtfølte Advokatur for den lille mishandlede og forsømte Skoledreng — henrivende spillet af Fru *Clara With* — tog Folk om Hjærtet. Mon Forf. ogsaa har betænkt sin gamle Skolebestyrer med en Fribillet til Førsteforestillingen? Han er ham dog mange af Komediens bedste Tricks skyldig. Saaledes ser Hr. Magnussen, at det onde lader sig vende til det gode. Der raader en Nemesis, som gør Ris til Ros. — Endnu er blot at nævne Fru *Edith Rodes* smukt og fint tænkte, men ubehjælpsomt skrevne Skuespil „Sejren“, hvis Stilfærdighed kun saare faa vilde paaskønne.

De fremmede Nyheder kan det forsvares at glide let henover. De fleste var ubetydelige. „Min Ven Teddy“ paa Dagmarteatret var en elskværdig Underholdningskomedie, „Narredans“ en morsom Satire over russisk Øvrigheds Slyngelagtighed og russiske Nihilisters Skvaldervornhed, som en Del af Publikum grumme naivt tog fornærmeligt op, „Vagabonden“ paa Folketeatret et ungarsk Stykke, om havde fortjent en noget bedre Skæbne end det fik. Resten er ikke værd at erindre, skønt et enkelt som den amerikanske Politikomedie „Lovens Arm“ nok vil staa i kær Erindring for det „Ny Teaters“ Direktion, da dette tarvelige Stykke Maaneder igennem øvede en stærk Tiltrækningskraft. I Parenthes bemærket bør det ikke glemmes, at dette Teater gav Hauchs gamle romantiske Drama „Søstrene paa Kinnekullen“ en smuk lille Renæssance.

* * *

Resultatet af denne lille teaterhistoriske Revue over Saisonens første Halvdel turde blive, at vi for Tiden ikke raader over nogen Rigdom af dramatiske Forfattere. Det meste er Husflid, mere eller mindre lykket, om Poesi er slet ikke Tale. Naa, det samme Fænomen lader sig konstatere i andre Lande, Forfatterne skriver næsten alle med det for Øje, som betaler sig. Der er ikke mere et Begreb, som hedder „Digter“, man er „For-

Digitized by Google

fatter", en borgerlig Syssel som den at være Guldsmed eller Kontorchef. „Alt for Succesen" er som sagt Valgsproget, og naar den alligevel saa ofte udebliver, er det vel fordi Haandelaget ikke er fint nok. Dansk Drama kan vist p. t. retfærdigst noteres lidt under Pari.

Og det samme kan — med faa Undtagelser — siges, og endda vistnok med endnu mere Berettigelse om dansk Skuespilkunst. Den Tid er længst forbi, da danske Skuespillere ved Smag, Kultur og Nuancering i Fremstillingsævnen stod himmelhøjt over Nabolandenes. Den Indlevelse i Opgaven, den store Respekt for Kunsten og den betydelige Dygtighed, som nu kendetegner næsten hver eneste Forestilling paa de betydeligere Scener i Berlin, mærker vi kun hos nogle ganske faa. Man ser bedst Forskellen mellem hvad Skuespilkunst kan være og hvad den ofte kun er, naar man sammenligner eksempelvis *Olaf Poulsens* kolossale Fasthed og helt olympiske Kraft, *Jerndorffs* udsøgte Smag og Kultur eller *Anna Blochs* mageløse Evne til at behandle Repliken, saa hver Pointe kommer til sin Ret, med den Halvgodhed og Usikkerhed, som karakteriserer altfor mange af de danske Skuespilleres Fremtræden. Enhver Teatergænger ved jo, at der er adskillig flere som kan nævnes som Repræsentantert for god og fremragende Kunst — der er *Nic. Neiiendam* den ypperlige Hamlet-Fortolker, *Poul Reumert*, der straaler af Intelligens og i hvem vi haaber at se Fremtidens Henrik, *Johs. Poulsen*, hvis baade indre og ydre Maskeringsevne er den fødte Skuespillers, og blandt Damerne en næsten fuldtfærdig Skuespillerinde som *Bodil Ipsen* og en levende Karakterkunstnerinde som Frk. *Ungermann* — og endnu flere Dygtigheder, som f. Eks. den ny komiske Skuespiller *Bertel Krause* paa Dagmarteatret m. fl. Men der er altfor mange af Scenekunstens Udøvere, som ikke har studeret Haandværket og Tekniken fra Grunden. Georg Brandes sagde engang lidt strængt, at ingen af de danske Skuespillere kan *tale*. Det var en Overdrivelse, men der var en bitter Sandhed i den. Vort Sprog klinger ofte græsseligt fra Scenen. Og selv om man maa tage Afstand fra hvad en danskfødt Pariserinde bemærkede om Opførelsen af et fransk Stykke fornylig paa en af vore Privatscener, at de fleste af Skuespillerne hverken kunde „staa, gaa eller sidde" — er der ogsaa noget om det. Uden Skole og uden daglig og fornyet Øvelse og navnlig uden Respekt: ingen Kunst. Denne Skole, denne Øvelse og denne Respekt mærker man i vore Dage altfor lidt til hos de fleste af de Mennesker, der til deres Livs Maal har sat sig en af de skønneste, men vanskeligste Kunster. En Kunst, som naar den udøves til Fuldkommenhed, er en af de største og betydeligste; naar den drives i Middelmaadighed og uden Begejstring en af de ligegyldigste og overflødigste.

Vore Skuespilllere skal passe paa, at de ikke sejles agter ud, saa at de kunstelskende blandt Publikum foretrækker at blive hjemme i deres Stue, læse Stykket og lade deres Fantasi spille det, fremfor at ofre Tid og Penge paa en Teateraften, de bagefter fortryder.

Nu om Stunder er Skillemærket mellem Kunst og Gøgl, mellem Skuespil og Film skarpere end nogensinde. Hver især maa da gøre op i sit eget Sind, hvor han vil være. Thi ingen kan som bekendt tjene to Herrer.

Digitized by Google

BUNDHENTEREN

Af Skoleinspektør R. C. MORTENSEN.

SIDDER man en Sommerdag ude paa Marken og ser sig om, lægger man med Velbehag Mærke til allehaande Dyr, der færdes omkring En: De flyver høit oppe som Kragen eller lavt nede som Humlebien; de hopper eller kryber, de løber eller gaar, de smutter ud og ind, og de titter frem her og der. Hver har sin Farve, sine Former at bedaare Beskueren med, og imens man følger dem med Blikket, indsuger man tillige de mange Indtryk fra Græsset og Buskene, Træerne og Kornet, som Vinden blæser hen igennem og Himlen hvælver sig over.

Kunde man sætte sig paa Havsens Bund og se sig om dernede, vilde man ganske vist øieblikkelig føle, at man var kommen til en helt anden Verden; men der vilde dog slet ikke mangle Tilknytningspunkter mellem denne undersøiske og den, der er oven Vande. Fisk vilde pile afsted eller ro sig langsomt frem over og ved Siden af En ganske som Fuglene der hjemme, maaske vilde nu og da et Marsvin eller en anden Hval seile afsted høit oppe som Rovfuglen inde over Landjorden, og hvilket Mylder af Snegle, Muslinger, Søstjerner, Slangestjerner og Orme, der vilde vise sig paa Bunden, — ja det vil Mange slet ikke kunne forestille sig. Vandrede man saa afsted hen over Bunden, vilde man træffe store „Græsmarker" af Bændeltang, Kratskov af Blæretang og andre Havplanter, og Vandstrømningerne vilde lade dem vifte og svaie ganske som Luftstrømningerne gør det med de hjemlige Planter.

Har man fra en Baad kigget ned til Bunden gennem glasklart og blankt Vand, kan man meget godt danne sig et Begreb om alt dette, og dog vilde man forbauses, om man fra disse lavere Steder kunde vandre ud, hvor der er Hundreder af Meter mellem Havbund og Vandspejl, vandre over Bakker og gennem Dale, hvile sig ved Skrænter og Brinker, gaa udenom mudrede Partier eller henover sandede Ørkenstrøg — Alt dannet i sælsom Lighed med Landskabet oppe hos Menneskene og dog saa forskelligt derfra. I de danske Farvande er Bunden ikke et vildt og sønderrevet „Landskab" — den er jævne Skraaninger og vidtstrakte Flader de fleste Steder. Afrundede Bakker og Skraaninger minder om de paa Landjorden talrige afglattede Partier, og kunde man overhovedet gaa under Vandfladen, vilde Terrainforholdene ikke frembyde væsentlige Vanskeligheder.

Men vi kan ikke vandre om dernede. Kun Dykkeren kan, besværligt og langsomt, komme hen over mindre Bundpartier, hvor der ikke er ham for langt fra Skibet ned til Bunden; og der skal sættes et stort Apparat i Bevægelse for at der kan blive passet paa, at han ikke forulykker.

Rige Skatte findes der under Vandet. Der findes ikke de alene, som man hører om, naar de forliste Skibes Saga fortælles, og Tanken kredser om det Guld og Sølv, de Kunst- og Værdigenstande der gik til Bunds; nej ogsaa dem, Naturen selv har frembragt i Havets Skød, de, der glæder Naturforskeren og giver Videnskaben herlige Objekter for Spekulation og Forskning, og de, der skaffer Fiskeren, hvad han behøver til Livets Ophold. For alle disse Natur-Skattes Skyld har man opfundet mangehaande Fangstredskaber: man har Nettene til at tage det, der svømmer i Vandet, og Skraberen til det, der befinder sig paa Bunden. Skraberen er en tung Ramme, hvortil der knytter sig en mere eller mindre stormasket Pose. Hele Apparatet trækkes oppe fra Skibet langs henad Bunden, og det kan da hente op til os, hvad der findes dernede. Paa den Maade kan man faa Besked om Meget; men Skraberen har visse Mangler og navnlig er det ret tilfældigt, hvad den faar fat i. Allerbedst kan man forstaa dette, naar man holder sig til den Lignelse, Professor Jungersen engang fremførte, og som jeg tillader mig at genfortælle og udvide paa min egen Maade:

Lad os tænke os, at fjerne Klodeboere vilde danne sig et Begreb om, hvad der lever og rører sig paa Jordklodens Overflade. Lad os tænke os, at de udstyrede et Luftskib, lod det svæve hen over København og saa, himmelhøit oppe fra, sænkede en Skraber ned over Byen, Den vilde tørne mod et Par af Brygger Jacobsens Taarne, løbe henover et Torv og ned ad en Boulevard, og Folk vilde imens gemme sig rundt omkring, som de kunde det bedst, i Porte og Gade-

Digitized by Google

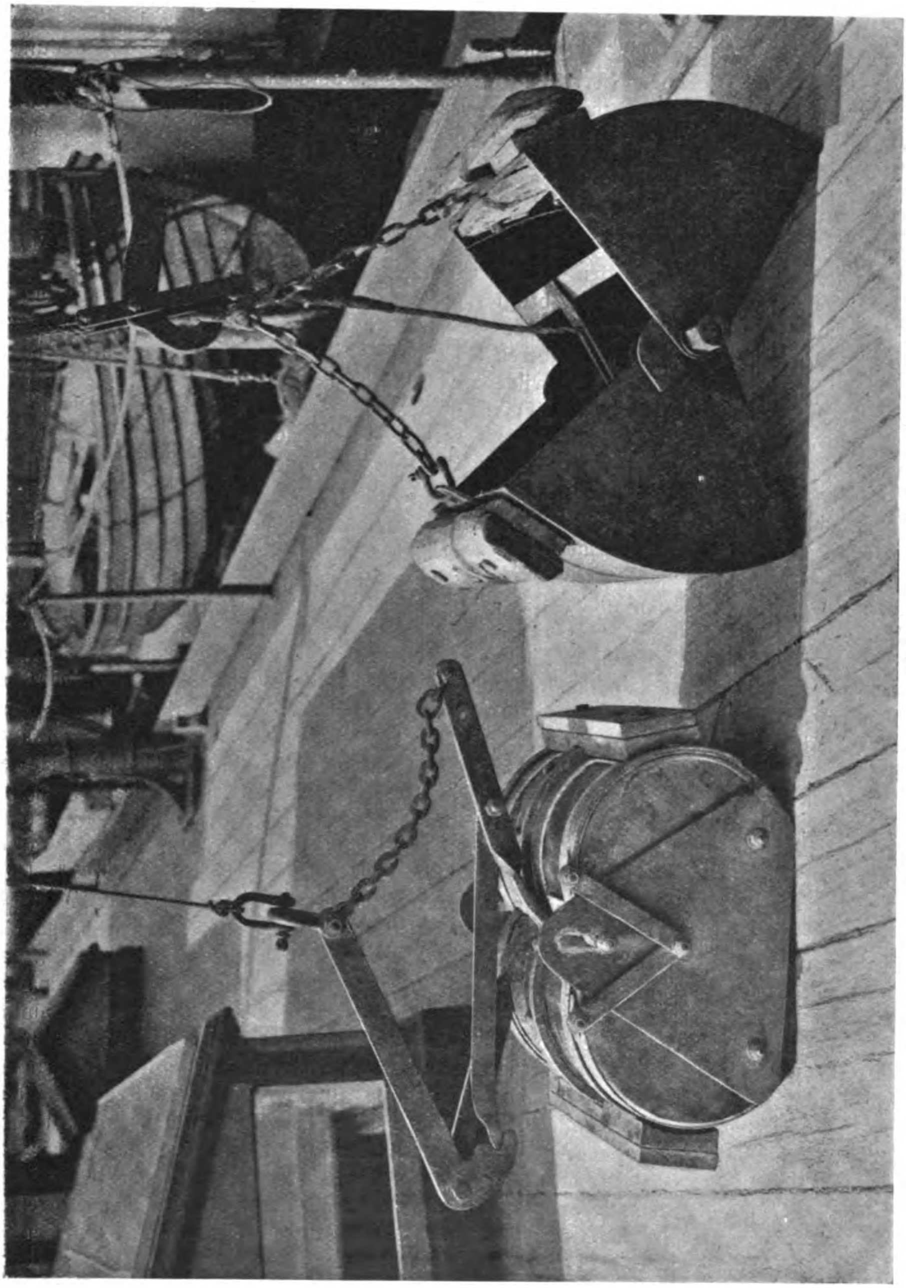

To af Dr. Petersens Bundhentere, den ene spænder over 0,1 m², den anden over 0,2 m². De er begge aabne.

Digitized by Google

døre, paa Sporvogne og under Træer. Alligevel vilde Skraberen jo fange Et og Andet, lad os med Professor Jungersen sige en Barnevogn i den ene Gade og en Potitibetjent i den anden. Med den Fangst vilde den blive hevet op, og dersom saa Klodebeboerne gav sig til at mene, at Jorden paa det undersøgte Sted var befolket med Barnevogne og Politibetjente, vilde de jo unægtelig ikke have faaet nogen sand Forestilling om vor gode By. Maaske vilde de en anden Dag have fanget en Kone og en Kat, — og Forestillingen var ikke bleven sandere af den Grund.

Vi Landboere har ude paa Havet brugt Skraberen som om vi var de fjerne Klodebeboere og Havbunden Kjøbenhavn. Skraberen har f. Ex. været meget brugt, naar man vilde fiske Østers, og dertil kan den naturligvis meget godt anvendes: Den glider hen over Bunden og tager ind i sig en Del af de Østers, der ligger dernede. De, som er saa smaa, at man ikke bryder sig om at have dem, glider igennem Skrabenettets Masker, de store derimod bliver liggende i Nettet. Skraberen tager ingenlunde Alt, den glider tvertimod hen over mange store og brugelige Østers, og den anretter altsaa ikke den Skade som man har troet. Noget kan den fange hist, Noget her, og det er let at forstaa, at det blandt Andet er Bundens Beskaffenhed, der afgør, hvor meget den faar fat i. Stene kan stoppe den, Tang kan hæmme den, fast Bund kan gøre, at den glider let frem, dyndet Bund, at den slæbes tungt afsted, strax bliver fuld og dermed har meldt Pas.

Vil man af videnskabelige Grunde danne sig en Mening, ikke blot en *Forestilling*, ikke om *Noget* men om *Alt*, hvad der findes paa Havbunden eller har gravet sig ned i den, duer Skraberen altsaa ikke. Den vil give os et lignende Begreb som det, Klodebeboernes Luftskippere fik ved deres Opdagelsesreise hen over København. Derfor har Dr. C. G. Johs. Petersen, der paa Statens Vegne undersøger vore Farvande, konstrueret sig et Apparat, der er langt, langt bedre, og som han kalder Bundhenteren. Denne Bundhenter er meget nær ved at være et ideelt Redskab, den kan, bedre end noget andet Apparat, give os en nøjagtig Viden om, hvad der findes paa et bestemt Bundareal. Den kan sammenlignes med en stor Mund, der bliver sænket ned til Bunden, gaber over et bestemt Stykke af den, borer sig flere Centimeter ned i den, derpaa lukker sig og paa den Maade sluger Alt, hvad den gabede over. Naar man saa har halet den op, lader man den udspytte det, den har slugt, og saa har man, som Navnet siger, hentet et Stykke af Havbunden op til sig. Man kan sigte de forskellige Dele fra hinanden, man kan tælle dem, maale dem, undersøge dem paa alle Leder og Kanter. Man kan sige, hvilke Slags Jord og Stene Bunden bestaar af, og hvilke Dyr, der i det givne Øieblik befandt sig ikke alene *paa* Bunden men ogsaa nede i den paa samme Maade som Regnorme og Firben, Mus og Insekter oppe paa Landjorden kan sidde i Huller og Revner.

Det vil vistnok være ugørligt at finde en Methode, der giver en rigtigere Angivelse af, hvad Bunden indeholder, end Brugen af Bundhenteren gør. Landmanden kan veie og maale sin Afgrøde og saaledes bestemme dens Penge- og Brugsværdi. Bundhenteren gør os det muligt at bestemme Havbundens Værdi.

Landbrugsforholdene ligner i det Hele Havbrugsforholdene i langt høiere Grad, end man skulde tro: For Landbrugets Vedkommende hænger det jo saaledes sammen, at Kreaturerne æder Græsset og de andre Markprodukter, som derved omsættes i Kød, Mælk, Huder o. s. v. De Planter, der voxer i Havet, omsættes paa lignende Vis til dyriske Legemer, blandt hvilke en Del saa fortæres af andre Dyr; og maaske spiser Mennesket sluttelig baade disse rovlevende Dyr og sin Part ogsaa af de andre. Ved at tænke over denne Sag, kommer man let til at forstaa, at der til visse plantebevoxede Strøg ude i Havet slutter sig visse Former af Dyrelivet, til andre Strøg andre, og vi ser da, at det gaar her ganske som paa Landjorden, hvor f. Ex. gammel Skov og Spetter, Kratskov og Smaasangere, Solskrænter og Firben hører sammen, det vil sige, at visse Dyre- og Plantearter danner visse Samfund, og for det rationelle Havbrugs Skyld er det selvfølgelig af ydeiste Vigtighed at lære Havsamfundene ret at kende. Kender man dem, saa ved man, hvor Rødspetten og Østersen og Aalen og Reien og alle de andre Maddyr finder Livsbetingelserne de bedste, altsaa ogsaa, hvor Fiskeren har *sine* bedste Livsbetingelser. Og skal man give Love for Fangstmaader og Fangsttider, gælder det om at kunne udregne, hvor meget dyrisk Stof, der kan produceres, hvorledes det bedst kan trives, og hvor meget det kan gaa an at fiske af det.

Digitized by Google

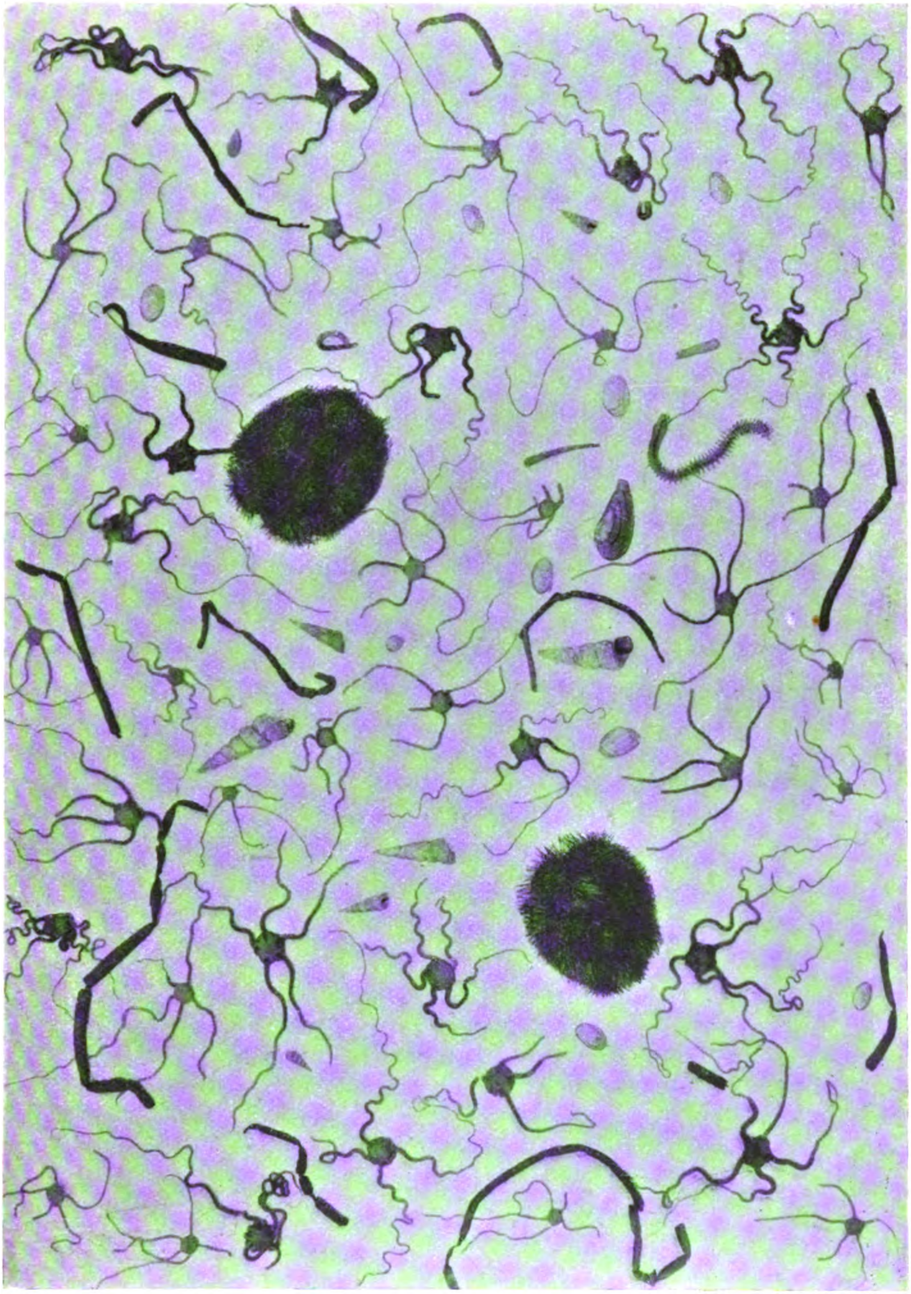

Bundprøve fra Kattegat. Den 30. August 1912. Sømus (de to meget store, sorte Dyr), Orme, den ene er en Nereide (den med Børster paa Siden), Slangestjerner, Taarnsnegle.

Digitized by Google

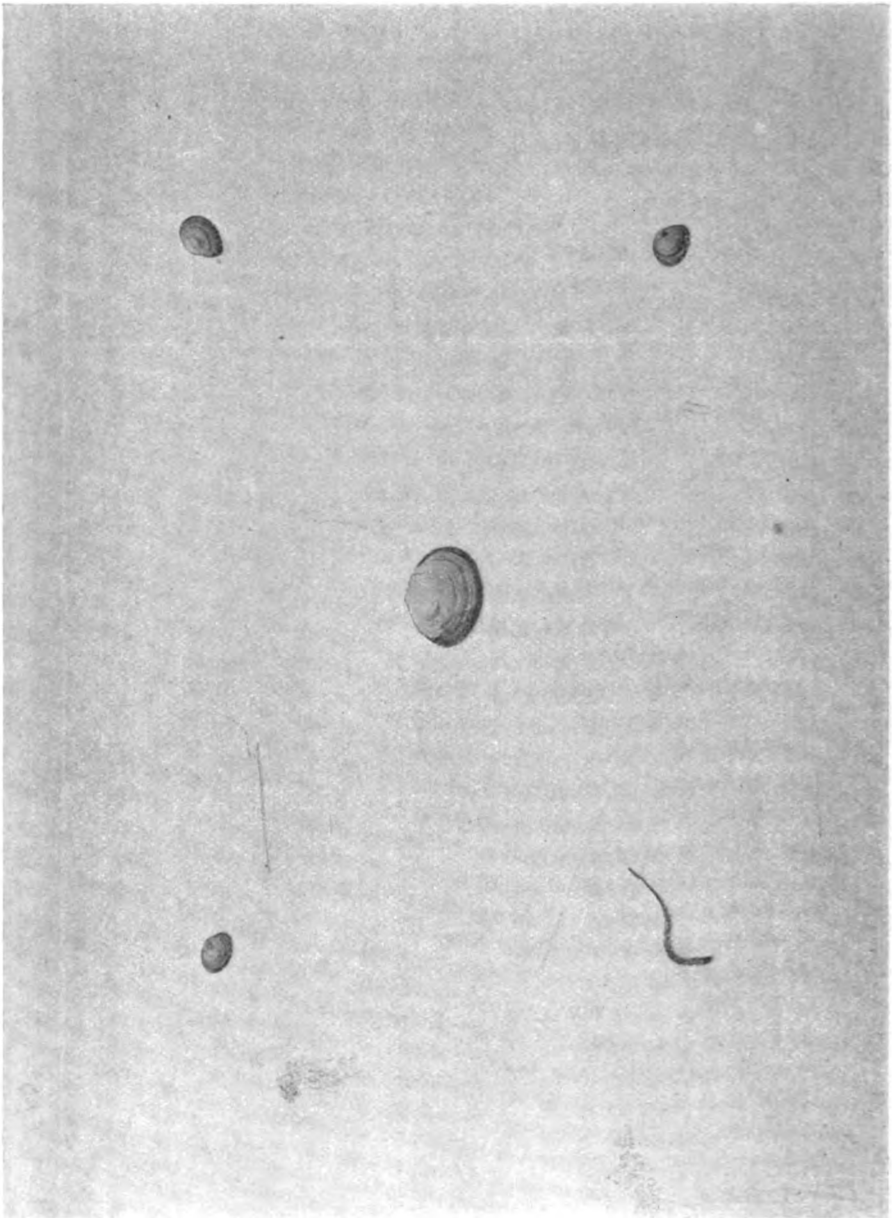

Fattigt Havbundsparti fra Lille Belt. Den 13. Juni 1912. Muslinger af den Slags (Macoma), der er Rødspætternes Yndlingsføde, og en Orm.

Digitized by Google

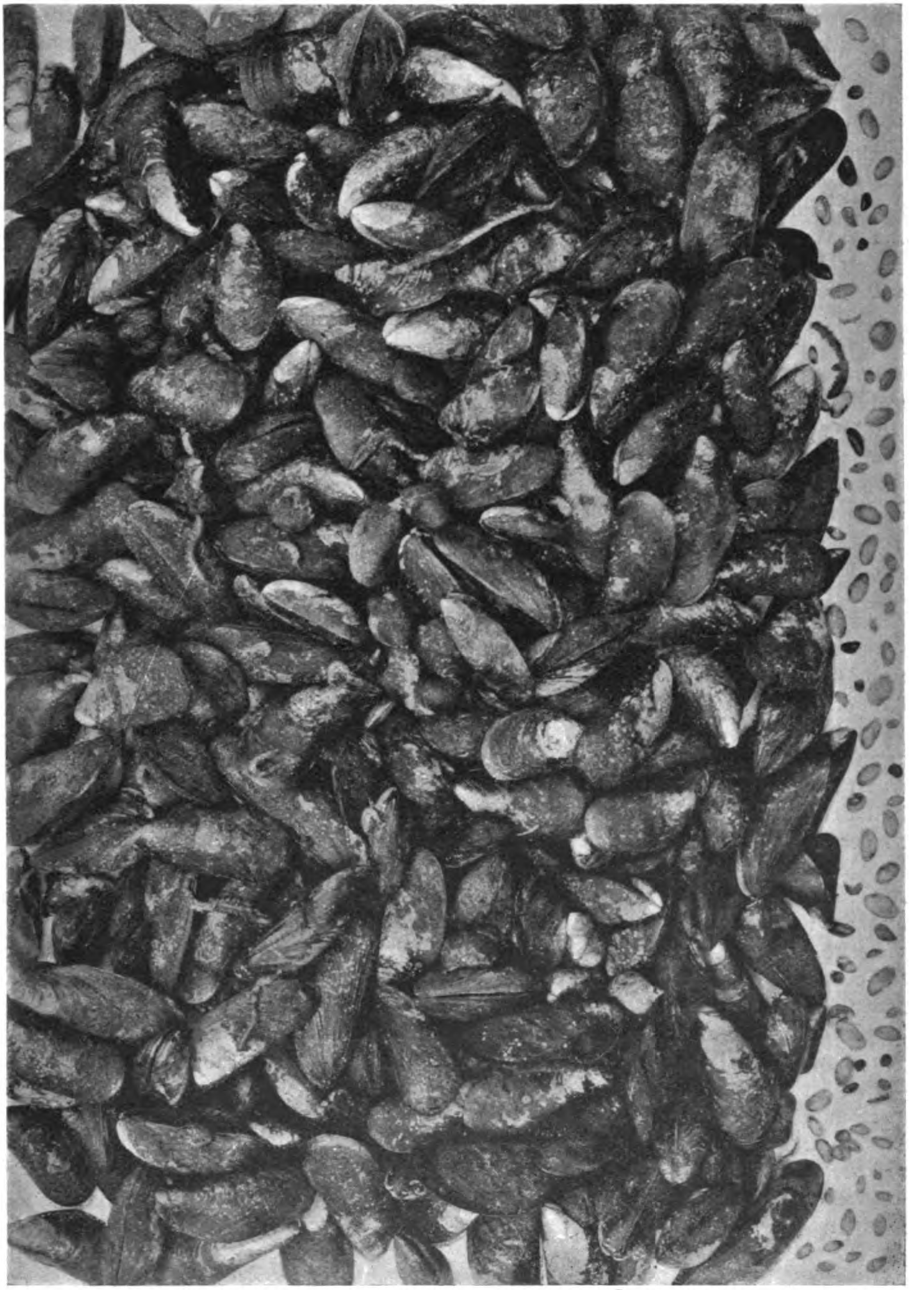

Rigt Havbundsparti. Den 13. September 1912. En Masse Blaamuslinger, smaabitte Macoma-Muslinger og Sandmuslinger.

Digitized by Google

Det kan her dreie sig om meget store Tal. Et lille Exempel kan det være morsomt at tage frem: Vor Havkyst løber ud og ind i store Mængder af Fjorde og Bugter, og kunde man lægge denne i saa høi Grad bugtede Kyst ud i een ret Linie, vilde denne blive henved 1000 Mile lang. Ved denne vældige Kyststrækning voxer der en Mængde Planter, alene af Bændeltang fremskyder der hvert Aar 8232 Millioner Kilogram eller 8 Millioner Læs, hvert paa 1000 Kilogram, hvilket vil sige, at der avles 4 Gange mere alene af denne Plante, end der avles Hø oppe paa Landjorden. At en saa uhyre Mængde Plantestof kan give Føde og Ly til utallige Masser af Dyr er indlysende, og da her jo kun er taget Hensyn til een Planteart, kan man uden at lyve sige, at man faar med ufatteligt store Tal at gøre, hvis man vil prøve paa i det hele at angive, hvor meget der i Vægt produceres af Planter langs den danske Kyst hvert Aar.

Vilde man prøve paa ved Hjælp af en Skraber at bestemme, hvor store Dyremængder, der findes paa Havsens Bund, vilde man meget snart opdage, at man havde stillet sig en umulig Opgave. Intet viser dette tydeligere end de Forsøg, Dr. Petersen har gjort, idet han paa samme Steder i Havet har benyttet Skraberen og Bundhenteren. Forsøgene viste, at Skraberen kun tager ganske faa pro cent af, hvad der ligger paa Havbunden, og Intet af det, der findes nedboret i den.

Der er Steder, hvor Bunden er saa haard, at Bundhenteren ikke kan stødes ned i den, og der maa man altsaa opgive en rationel Undersøgelse, men disse Steder er for Danmarks Vedkommende ikke talrige. I Reglen er Bunden blødt Ler eller løst Sand, og selv om den er bevoxet, kan man nok faa Bundhenteren stødt ned i den. Dette ypperlige Redskab vil derfor efterhaanden faa en mægtig Betydning ved Bestemmelsen af vore Haves Dyreliv. Dr. Petersen vil være Mand for at skaffe os en god Havbonitering, ligesom Landmændene giver os en Jordbonitering; og ligesom man kan skrive Cyclens Historie ved at begynde med at fortælle om hin Tid, da man kørte paa Cycle ved at sætte Fødderne mod Jorden og støde fra med Fodfladerne, saaledes vil man engang, naar man vil skrive den berømmelige Bundhenters Historie, begynde med den mærkelige italienske Naturforsker og tapre Soldat Marsigli, der allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede brugte Skraber, man vil fortsætte med vor Landsmand O. F. Müller der et halvt Aarhundrede senere anvendte Skraberen herhjemme og man vil ende med Dr. Petersens geniale, og — som det bagefter synes — selvfølgelige Fremskridt: Skraberen afføder det Redskab, der ganske simpelt henter Bunden op over Havfladen til behagelig Undersøgelse — akkurat som sad man nede under Voverne med Pincet og Vægt, med Maal og Bog og undersøgte det Hele! Det er Historien om Muhammed og Bjerget: Kan vi ikke komme ned til Bunden, nuvel, saa kommer Bunden op til os. Edward Forbes*), en mærkelig Sportsmand, farende Svend og Zoolog, havde i høi Grad draget Nytte af Skraberen; men at han har været sig dens Mangler bevidst, seer man af den Maade, hvorpaa der i hans *Natural history of European seas* ironiseres over de Forventninger, man havde stillet til den: Et Billede viser to Mænd, der slæber en Skraber hen ad Havbunden, og mens de oppe i deres Baad haaber paa et godt Resultat, driver Sneglene, de Dyr, man skulde tro maatte være Skraberens sikre Bytte, et syndigt Halløi med den. Fisk og Gople har ikke Noget direkte at frygte af den, men de maa jo som Havbeboere ofte have haft Anledning til at iagttage dens Virksomhed overfor de Dyr, den er bestemt til at fange. Billedet viser tydeligt nok, at denne Virksomhed ikke har imponeret dem, — de driller og haaner den aabenbart efter alle Kunstens Regler.

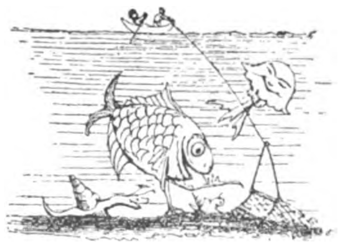

Dr. Petersen vil vide at imponere Spotterne: Han har fundet paa at lave det Redskab, der skal faa Sneglene til at blegne af Angst og de svømmende Dyr til at se til i taus Rædsel!

*) Død i Edinburg 1854.

REJSER

Ved C. FABRICIUS

Forstander for Statsbanernes Rundrejsebureau.

(Fortsat).

DE mest søgte Pladser paa „*den italienske Riviera*« er Rapallo, St. Margherita di Ligure, Portefino samt den af Brystsyge søgte By *Nervi* paa Riviera di Levante og San Remo, Ospedaletti og Bordighera paa Riviera di Ponente; men at anbefale er Specia, Levanto, Sestri Levante og vel nok ogsaa Camogli (køn Beliggenhed) paa Levante-Kysten samt Noli (lille Fiskerby), Albenga (gammel), Alassio (mildt, lunt Opholdssted, med udmærkede Udflugter f. Eksp. til Bjerget Monte Pisciavino med vid Udsigt) og selve Ventimiglia.

I *Rapallo* har der været et dansk Pensionat, det er nu forladt men der findes mange gode Hoteller til rimelige Priser. Jeg skal pege paa „Grand Hotel Savoia", „Hotel Marsala", „Hotel Splendide" osv. Vil man helst bo i en Pension og for længere Tid, vil det være rigtigt at tage Ophold, først en Dag eller to paa et Hotel, og i den Tid selv udsøge sig sin Bolig. Der er adskillige og virkelig anbefalelsesværdige, som Pension „Ruff", Piazza Garibaldi 6, eller Pension „Brown Belevue" ved Vejen til det bedste Udflugtssted fra Rapallo nemlig „Portefino Kulm", hvorfra Udsigt helt til Genua, Nizza og Corsica.

En Køretur ad Landevejen Syd for Rapallo til Zoogli er det skønneste af Alt.

I *Sante Margherita* anbefales særligt „Hotel Metropole" og „Hotel Continental". Imellem Rapallo og Margherita ligger Kurhuset, der søges meget, og Udflugten til Fiskerbyen „Portefino" er særdeles skøn.

I *Genua* anbefales som særdeles godt (ikke billigt) „Hotel Miramare" og for den lille Portemonæ „Hotel Rivera-Hospiz". Som Mellem-Hotel kan nævnes „Hotel Smith", „Hotel Stella" og „Lloyd-Hotel Germania", noget dyrere er „Hotel Isotta" og „Hotel de Londres".

Af Seværdigheder bør nævnes næst Kirkegaarden »*Campo santo*«, Udsigten fra Bjerget „Righi«, Havnelivet og Gadelivet samt Udflugt til „Pegli" med den berømte „Villa Pallavicini", særligt Parken er vidunderlig.

I *Bordighera* anbefales „Hotel Central-Cosmopolitain" for den jævne Rejsende. Bordighera er berømt for sine Palmer og herlige Spadsereveje samt udmærkede Klima.

Mellem Ventimiglia og *Menton* ligger »Villa Mortola" i en Have, der tæller op mod 5000 forskellige Plantesorter og er saaledes en Botanisk-Have af Rang. Paa samme Tid er den i Nord begrænset af særdeles smukke Bjerge „Grimaldi-Bjergene".

Fra Ventimiglia bør man, om man paa nogen Maade kan overkomme det, foretage Landevejsturen op igennem den skønne »*Roia-Dal*« til „Viévola" og igennem den ny Landevejs-Tunnel (3182 m. lang) ved „Colle di Tenda" og Byen Tenda i en vild romantisk, herlig Bjergegn. En Bane dertil og derfra til Nizza er under Bygning.

Naar disse Baner bliver taget i Brug har man ad dem via Turin vel nok dén skønneste Adgangsvej til Riviera-Strækningen „San Remo Nice".

Den franske Rivieras Opholdssteder kan man betegne paa følgende Maade:

Menton er den skønne Naturs By, den luneste af alle Byerne, og navnlig ligger Bydelen ved Østbugten „Garavan" godt og smukt ind under Bjergene, beskyttet for de barske Nordenvinde; de gaar ud over Byen, højt oppe i Luften; den ligger i den døde Vinkel.

Monte Carlo og *Monaco* er, om man vil,

paa een Gang Himmerigs- og Helvedes Plads. Parken, selv Beliggenheden ved Bugten og la Candamine, Hotellerne, Restauranterne, Alt er Herlighed og Luksus sammentrængt paa en ikke særlig stor Plet og sammenkoblet med Spillebanken, med et Helvede, kan man med en vis Berettigelse sige:

Nice (Nizza) er Festernes By
og *Cannes* er Fyrsternes By.

Jeg skal, som før anført, ikke give nogen nærmere Beskrivelse af Pladserne men kun give et Par Vink.

Jeg foretrækker frem for alle Pladser paa den italienske-franske Riviera „Menton Garavan", og jeg kan ikke nok anbefale det derværende danske Pensionat »*Chartean St. Louis*« (Frøknerne Nagel, Pension 8—10—12 Fr. efter Tidspunkt og Fordringer). Hvor Danske i fremmede Lande virker paa en forstandig, reel og sympathetisk Maade, bør de støttes af deres Landsmænd. Dette gælder efter min Mening i nærværende Tilfælde.

Selvfølgelig findes der mange, der hellere søger et Hotel end et Pensionat, og i saa fald kan samme Sted anbefales »*Hotel Beau-Rivage*«, »*Grand Hotel*« og noget dyrere »*Gr. Hotel des Anglais*«. I Menton ved Vestbugten og oppe i Byen findes Hoteller i Massevis og til ret forskellige Priser. Saaledes kan nævnes „Hotel de Louvre" med en herlig Palmealle-Indgang, „Gr. Hotel d'Orient", „Gr. Hotel Russie & Allemagne" det tidligere danske, nu tyske „Hotel Alexandra" og paa Cab Martin det fine, dyre „Gr. Hotel du Cab-Martin" og ligeledes det fine, nye „Imperial Palace" i Monton selv. Alle disse har ikke Pension under 9 Fr. pr. Dag.

„Hotel de la Poste" og „Hotel des Deux-Mondes" kan nævnes som billigere og for et beskednere Publikum.

I *Nice* kan anbefales „Hotel des Etrangers" som rimeligt og godt beliggende, og „Hotel de Suède & Cosmopolitain" ligesaa, men finere er vel „Gr. Hotel des Palmiers". Udenfor Byen mod Nord ligger det ovenud fine „Excelsior Hotel Regia", der har dansk Vært (Niels Larsen). I den østlige Bydel paa „Montboron" ligger den danske Pension „Villa Louisa", men jeg føler mig ikke ganske sikker paa en god Behandling af navnlig enligt rejsende Damer, saa jeg skal afholde mig fra at udtale mig nærmere ud over, at Beliggenheden og den til Villaen hørende Park er fortrinlig.

I *Cannes* har vi „Villa Wenden", hvor vor nuværende Konge og Dronning blev forlovet og holdt Bryllup. Byens Beliggenhed er smuk og fornem. Hertil søger Fyrsterne og der er ogsaa en Mængde Hoteller og Villaer for dette rige og fornemme Publikum. Det er hele Palais'er som „Carlton Hotel" og „Hotel Gallia", men ogsaa for mindre velstillede er det muligt at finde Hotel, dog bør man søge bort fra Kysten eller langt til Siderne.

Der burde vist endnu omtales meget andet vedrørende den franske Riviera og de mange andre Pladser end de nævnte paa denne Kyst, som „Beaulieu", „Antibes", „Théoule", „Agay" og „St. Raphaël", de 3 sidste ved de herlige, røde Esterel-Bjerge med „Grand-Pic du Cap Roux", hvorfra man har en vid og vidunder skøn Udsigt.

Bor man i Menton, bør man gjøre Turen til Monte Carlo og Nizza ad den højtliggende, berømte Landevej »*route de la corniche*« — 100 til 500 Meter over Havets Spejl, og Turen maa gøres fra Morgenstund af Hensyn til Solbelysningen. Den fører forbi den interessante gamle By „Roquebrune", „la Turbie" (200 Al. over Monte Carlo) og den lille maleriske By „Eze", Skuet er bedaarende, uforglemmeligt.

En anden Udflugt gaar fra Menton med den lille, ny, elektriske Bane op til „Sospel"; herlig Udsigt saavel op i Bjergene som ud over Menton og Havet. Selve Banelinien er interessant, ikke mindst „Viaduc du Caramel". Her oppe i Bjergene har man det ene storslaaede Parti elter det andet og har Lejlighed

Digitized by Google

til rigtige Bjergture med Fører som tilraadelig; særlig bør nævnes „Collet de Bausson“ med en ualmindelig skøn Udsigt, og den maleriske „Garbio“-Dal.

Dette var lidt om „hvorhen?“, nu skal jeg kort omtale »*hvorledes?*“

Paa denne Aarstid bør man tilbagelægge Vejen igjennem Europa ned til Rivieraen *saa hurtigt som Fordringerne til Bekvemmelighed og finansielle Kaar tillader*, og hvis Hjemrejsen først falder i April eller Maj, da gjøre Ophold Syd for Alpernes Kam, hvor Solen har faaet Magten og Foraaret er begyndt, eller ogsaa gaa over Paris med Ophold der.

Er man henvist til at rejse saa *billigt*, *saa fornuftigt*, som muligt, da bør man vælge *Morgentoget* 7^{18} *fra Hamborg* — her Tilslutning fra Gjedser—Warnemünde med Nattoget; men *er man rejst over Kiel*, *maa man skifte i Altona H.* — Dette Tog er i Basel samme Aften 9^{18}, og fortsætter man til Luzern, er man der Kl. 11^{42} Aften.

I Luzern kan da passende gjøres en Dags Ophold (Hotel des Alpes) og Afrejsen foretages med Morgentoget Kl. 7^{48}, dermed passeres St. Gotthard ved klar Dag og Milano naaes Kl. 2^{24} Eftm. Fornuftigt er det at fortsætte Kl. 3^{85} og derved naa til Genua samme Aften Kl. 6^{45}, hvor der saa overnattes i Hotel Riviera Hespiz.

Paa en Time kan man med Ekspretog naa til Rapallo eller Omegn, men agter man sig Vest paa, da bør man iagttage, at Afrejsen fra Genua sker med Morgentoget Kl. 7^{05} for at faa den gunstigste Belysning af Kysten, og for at komme til Bestemmelsesstedet inden Middagstid.

Gaar man til den franske Riviera huskes, at Uhret stilles tilbage ved Grænsestation Ventimiglia.

Med denne Rejseforbindelse har man Eksprestog med III Klasse og Spisevogn, hvortil der i Tyskland er Adgang gratis for III Kl's Rejsende.

Rejser man fra den franske Riviera hjem *via Paris*, da bør man benytte første Morgentog til *Marseille* (interessant Havnestad, Hotel Terminus) og derefter dele Rejsen med Byerne *Arles* (gl. romersk By med Arena osv.) og *Avignon* (gl. Pavestad, Hotel l'Europa eller Hotel Terminus). Tillader Tid og Penge det, anbefales det meget at besøge *Nimes* (Sidelinie fra Tarascon; gl. romersk By).

Ogsaa ad denne Rejsevej kan man benytte Dag-Eksprestog med III Kl., naar man deler med Avignon, Paris og Cøln.

Med I eller II Kl. Billet kan man finde endnu hurtigere og bedre Tog uden at gaa til de dyre Luksustog (kun I Kl. og ca. 33% Tillægsgebyr); ligesom man ogsaa finder gennemløbende Vogne for lange Strækninger saasom Altona—Hamborg—Basel—Milano—Genua—Ventimiglia i Toget 7^{18} fra Hamborg (7^{00} fra Altona); men da man derved passerer Bjergene ved Nat, fraraades det at rejse paa denne Maade; overnat i Basel eller Luzern. Ligeledes er der gennemgaaende Vogne I & II Kl. fra Berlin via Frankfurt—Strassburg—Mülhausen—Belfort—Lyon—Marseille—Rivieraen til Ventimiglia.

Ruten ud over München—Brenner—Verona—Milano tilraades ikke men den kan benyttes til Hjemrejse, naar denne falder sent (April, Maj). Den har forøvrigt paa Strækningen igjennem Bjergerne ingen Ekssprestog ved Dag med III Kl. og bliver af den Aarsag let dyrere (ved Brug af II Kl.).

Gaar Hjemrejsen denne Vej, da bør man indflette Gardasøen med Ophold ved Fasano i dansk Pension „Villa Carlotta“ hos Frk. Harries, og gjøre Ophold ved Bozen i Tyrol (Hotel Mondschein).

Gaar Hjemrejsen igjennem St. Gotthard, kan man helt vel komme med Dag-Ekspres-tog III Klasse, men man bør indflette Comosøen ved Rute: Come—Menaggio—Lugano og saa gjøre Ophold ved Tremezzo (Hotel Bazzoni) og Lugano (Hotel Walter), samt i

Digitized by Google

Luzern (Hotel des Alpes) eller Basel (Hotel Hofer).

Nøjsomme Mennesker kan paa Rejse bo og leve for 5—10 Kr. pr. Dag efter som de stiller deres Fordringer, andre bruger 10—15 Kr. pr. Dag, og de flotte I Kl. Rejsende maa ud med 15—30 Kr. pr. Dag.

For den, der ikke er rejsevant, og for Damer, anbefales **ubetinget** Brugen af Rundrejsebillet (sammensat Billethefte), der udfærdiges efter Bestilling afgivet til Rundrejsebureauet direkte eller igjennem en Station paa Statsbanerne og enkelte Privatbaner. En saadan Billet er 90 Dage gyldig, giver Ret til Ophold paa en hvilken som helst Station paa Ruten (se Bestemmelserne i Billetomslaget) og den kan sammensættes med forskellig Klasse for de enkelte Strækninger, efter som der ønskes, samt koster for Eksp. for Rute:

A) Kjøbenhavn — Korsør — Kiel — Hamborg — Frankfurt—Basel—Luzern—St. Gotthard — Lugano — Milano —Genua — Rapallo — Specia — Genua — Ventimiglia — Marseille — Paris — Cøln — Hamborg — Kiel—Korsør—Kjøbenhavn.

I Kl. . . . Kr., II Kl. . . . Kr., III Kl. . . . Kr.

B) Samme Rejse indtil Nizza, derfra hjem via Genua—Milano—Desenzana—Gardasøen — Riva — Bozen — Brennerpas — München — Berlin — Gjedser — Kjøbenhavn.

I Kl. . . . Kr., II Kl. . . . Kr., III Kl. . . . Kr.

C) Samme Rejse dog fra Milano hjem via Como — Menaggio —Lugano—St. Gotthard — Basel — Frankfurt — Hamborg — Kiel—Korsør—Kjøbenhavn.

I Kl. . . . Kr., II Kl. . . . Kr.. III Kl. . . . Kr.

I Tyskland og Schweiz kan man afbryde sin Rejse uden nogen som helst Formalitet, de øvrige Strækninger kun med Anmeldelse ved Udstigningen paa Stationer (de lidet benyttede), der ikke er særligt nævnte i Billetten eller er Endestation for en Kuponstrækning.

Kun Haandbagage frit. *Husk Told* (ved Grændse-Stationerne almindeligvis) og Cigarer kun 10 frit i Italien, Frankrig og Østerrig.

Mange har Raad til at rejse, og de aner det ikke, først naar det er forsent, gaar det op for Dem.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Nogle Tycho Brahe-Minder. I Tilslutning til Artiklen om Udgivelsen af *Tycho Brahes samlede Arbejder* i dette Tidsskrifts Februar-Hefte gengiver vi her nogle Billeder vedrørende vor store Astronom. Den i et middelalderligt Musikhaandskrift indbundne Bog er det sidste Bind af Tycho Brahes Observationer fra Aarene 1599 til hans Død 1601. Paa Bindet er klæbet Astronomen J. Keplers Modtagelsesbevis for samtlige 8 Bind Observationer. Haandskriftets Papir er fra Tycho Brahes egen Papirmølle paa Hveen. I det hele var det en ret alsidig Virksomhed der udfoldedes paa Uraniborg, idet Tycho Brahe, foruden Papirmølle ogsaa havde Bogtrykkeri og Bogbinderi, saaledes at han selv formaaede at fremstille en Bog fiks og færdig. Paa Billedet af Slottet (set fra Øst) ses Bogtrykkeriet i venstre — (sydlige) Hjørne af Voldkvadraten; i det modsatte (nordlige) Voldhjørne var Tjenerboligen. Da Uraniborg jo ikke var en Fæstning, var Voldenes Bestemmelse, sammen med de indenfor disse plantede Træer, at beskærme Bygningen mod Storme. I Voldkvadratens Midte, omgivet af Blomster og Urtehaver, ligger det prægtige Uraniborg. Af alle disse Herligheder er nu, foruden Voldene, kun Fundamenterne til Slottet samt Slotsfængslet tilbage. (Smlgn. Grundplanen over Ruinerne

Et Bind af Thycho Brahes Observationer for Aarene 1596—97; indbundet i det oprindelige Bind — et gammelt Pergamentblad med Kirkemusik-Noder. Udenpaa Bindet er klæbet Keplers Bevis for Modtagelse af Observationerne.

Digitized by Google

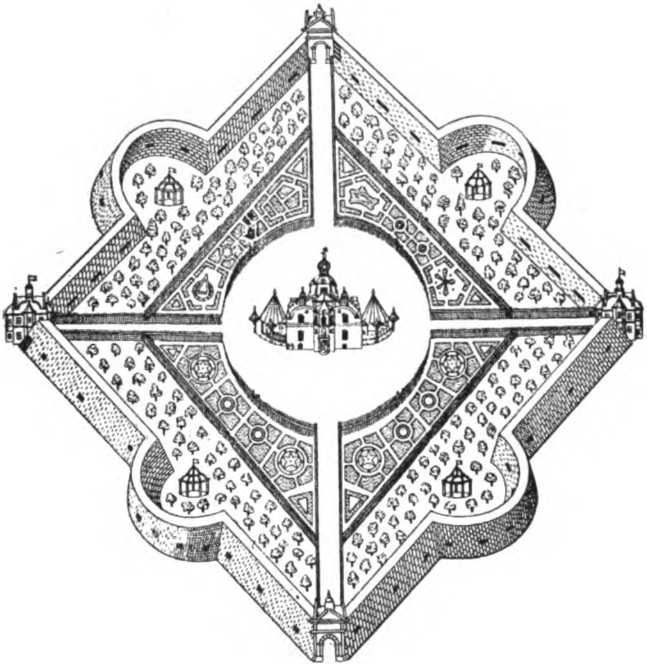

Uraniborg paa Thycho Brahes Tid, set fra Øst. Den lille Bygning i det nordlige Voldhjørne var Tjenerbolig; den tilsvarende mod Syd Bogtrykkeri.

i Februarheftet). Det smukke Portræt af Tycho Brahe er gengivet efter en Pennetegning (Størrelse 12 og 19 cm), som findes paa Kobberstiksamlingen. Dette udmærkede Portræt er den eneste *Original* som nu findes af den store Astronom. Portrætet er tegnet af Maleren Tobias Gemperlin, og at Tycho Brahe har været tilfreds med det ses af, at han har ladet det stikke i Kobber i Holland og indklæbe i de paa Uraniborg trykte Bøger. Tycho Brahes „falske Næse“, der omhyggelig er gengivet paa alle Portræter af Astronomen, ses ogsaa paa Pennetegningen. Det var i en Alder af 20 Aar, at Tycho Brahe under sit Studieophold i Rostock kom i Strid med en anden dansk Adelsmand, Mandrup Parsbjerg. I den derpaa følgende Duel mistede Tycho Brahe den midterste Del af Næsen og maatte erstatte denne med en Plade af sammensmeltet Guld og Sølv, tilsat med lidt Kobber for at ligne Hudfarven. En af Tycho Brahes Elever fortæller, at Mesteren altid havde en lille Æske med Lim i Lommen for hermed at fæstne

Pennetegning af Tycho Brahe i sit 40. Aar. Tegningen, der vistnok er udført af Tycho Brahes Maler Gemperlin, er nu det eneste *Original*-portræt af Astronomen. (Gengivet i Tycho Brahes samlede Værker efter Tegningen i Kobberstiksamlingen.

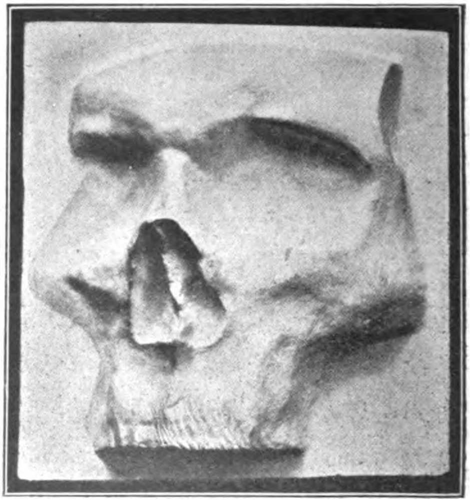

Gips-Afstøbning af Tycho Brahes Kranie, taget ved Aabningen af han Grav i Aaret 1901.

Digitized by Google

Næsen. Ved Aabningen af Graven 1901 viste det sig, at Næsebenet havde antaget en svag, lysegrøn Farve, hvilket maa tilskrives Metallets Indvirkning. Selve Metalpladen fandtes ikke; den var forlængst fortæret. Den her gengivne Gipsafstøbning (tilhørende Bibliotekscustode H. Mortensen) af det til vor Tid bevarede af Astronomens Kranie, blev udført ved Gravens Aabning. Det viser et kraftigt Kranie, der stemmer godt med Gemperlins Tegning. Underkæben var fortæret af Tiden; derimod var det lange Overskæg endnu tildels bevaret.

Efter Konserveringen og Restaureringen af Graven blev de fundne Rester atter nedlagde i en Blykiste og Graven tilmuret.

Store Mænds Hukommelse. At have en god Hukommelse er ikke straks ensbetydende med at være begavet. Der gives ubegavede, ja dumme Mennesker, som kan være udrustede med en stærk Hukommelse paa enkelte Omraader f. Ex. for historiske eller geografiske Data. Dog er denne Evne naturligvis saa nyttig for alt aandeligt Arbejde, at *Quintilian* med Rette har kaldt den Geniets Værktøj. For visse Arter af aandelig Virksomhed er den ganske uundværlig, saaledes f. Ex. for alle systematisk arbejdende Videnskabsmænd. Det er Hukommelsen, som indsamler et uhyre Kaos af Enkeltheder, som det saa er Forstandens Sag at bringe Orden i. Saaledes havde f. Ex. Linné en særlig god Hukommelse for Navne og Former, og Darwin en uovertræffelig Hukommelse for Former og deres Ejendommeligheder. Cuviers Hukommelse omspændte de allermest forskellige Ting. De Candolle havde allerede som Dreng en saa god Hukommelse, at han fik Præmie, fordi han kunde fremsige de seks første Bøger af Æneiden. Carlyles forbavsende Hukommelse for Enkeltheder gjorde ham ikke blot til en ypperlig Historiker, men ogsaa til Englands bedste Taler, fordi han øste Stof op af den i det uendelige. Macaulay var i Stand til at huske mange Sider i Træk af Hundreder af Bøger af forskellige Forfattere, som han kun kendte af Læsning.

Ogsaa Digterne har Nytte af en god Hukommelse. Goethe kunde huske alle Omrids og Former meget skarpt, saa at han endog blev ved at føle Ubehag ved Mangler og Misdannelser i dem. Han mente selv, at denne Evne gjorde det muligt for ham at frembringe sine Skikkelser saa levende og skarpt individualiserede. Denne Tydelighed i Opfattelse fik ham endog i lang Tid til at tro, at han havde Talent for at tegne og male.

Den systematiske Øvelse af Hukommelseskunsten er meget gammel. Allerede i de græsk-romerske Rhetorskoler kendte man den, og helt op til vore Dage er man blevet ved med at fremstille nye Systemer, i hvilke det fælles Princip er „at gøre det sværere." For at huske en Ting skal man efter disse Systemer bringe den i kunstig Sammenhæng med en hel Del andre Ting, som man altsaa ogsaa skal huske. De, der har en daarlig Hukommelse og med Begærlighed griber efter den nyeste Lærebog i Hukommelseskunst, vil altid blive skuffede, fordi denne Kunst altid gaar ud paa at fremkalde tvungne og unaturlige Tankeforbindelser. Hukommelsens sande Styrke beror tværtimod paa Opfattelsen af den indre Sammenhæng i Tingene. De, der kan opfatte denne Sammenhæng, kan huske, hvad der interesserer dem. En Kardinal, som kunde 58 Sprog, tilskrev sin overordentlige naturlige Hukommelse for sproglige Lyde denne Dygtighed, og overhovedet hænger Hukommelse og Opfattelsesevne for Sprog nøje sammen med Øret, med musikalsk Gehør. Kun den musikalsk begavede kan beherske sit Sprogs forskellige Dialekter uden at lade dem løbe ud i et.

Medens mindre begavede Mennesker kun har Hukommelse for enkelte Omraader saasom Togtider, Varepriser, Aarstal etc., er Geniets Hukommelse logisk dømmende. Det hænger sammen med, at Hukommelsens egentlige Værdi bestaar i, at dens Besidder kan bruge den til at begynde Tankerækker. En saadan Hukommelse er ligesom et Musikinstrument, hvorpaa der kan spilles Melodier. Men det hænder ogsaa, at meget fine Hjærner har en stærkt begrænset Hukommelse for Enkeltheder: naar de lærer noget nyt, siver noget andet ud. De føler det gærne som noget pinligt, og dog er det tvivlsomt, om det nogen Sinde gør synderlig Skade hos Mennesker med store Aandsevner. De har sund Menneskeforstand, Associationsevne og Aandsnærværelse nok til, at de ikke altid behøver at støtte sig til et oplagret Erindringsstof. De har, som Emerson siger,

Digitized by Google

Evnen til altid at genfinde Tingenes Rangforordning. Newton, Kant og Helmholtz havde en forholdsvis daarlig Hukommelse. Newton f. Ex. kom ofte i Forlegenhed, naar Talen faldt paa hans egne Opfindelser og Opdagelser, fordi han ikke kunde huske dem! Men spurgte man ham, om en Sag forholdt sig paa den ene eller anden Maade, besvarede han straks Spørgsmaalet sikkert og rigtigt. Man kan endog sige, at Hukommelsen ikke har været den væsentligste Egenskab hos nogen stor skabende Aand, men kun et Hjælpemiddel ved Siden af en Række andre Aandsevner. Goethe glemte ofte, hvad han selv havde sagt eller tænkt, saa at det traadte ham i Møde som noget fremmed, naar det blev sagt til ham. Hans indre Rigdom frembragte uophørlig Bevægelser og Kræfter, der ikke holdt sig længe nok paa Bevidsthedens Overflade til at fæstne sig i Hukommelsen.

Langt pinligere føles det af store Mænd, naar Hukommelsen pludselig svigter paa Grund af Hjærnens Overanstrængelse. Faraday følte det tidligt og meget hyppigt. Han maatte indrette sig et meget omhyggeligt System af Notitser for altid at kunne finde de Oplysninger, som han helst skulde have i Hukommelsen. Naar han arbejdede paa et Problem, glemte han hver Dag de Slutninger, han lige var kommet til, saa at han Dag efter Dag maatte tænke de samme Tanker om igen. Han glemte endog, hvorledes Ordene staves, saa at han under Nedskrivningen af et Brev hvert Øjeblik faldt i Tvivl over et eller andet Ord. Og dog siger Ostwald om ham, at denne næsten indtil fuldstændig Udtømning opbrugte Hjærne bestandig blev ved med at frembringe højst værdifulde Produkter.

Hvad der saaledes hændte Faraday er ikke noget sjældent Fænomen hos Videnskabsmænd. Berzelius kunde som ældre ikke foretage længere Eksperimentalundersøgelser, fordi han i Løbet af faa Dage glemte, hvad han havde iagttaget. Men han fandt en stor Trøst i at mærke, at denne Mangel ved hans Hukommelse ikke gjorde Arbejdet daarligere, men kun langsommere.

Der gives aabenbart forskellige Arter af Hukommelse. Selv hos store Mænd er den sjældent lige stærk overfor alle Emner. Maaske er musikalsk Hukommelse den, som lettest lader sig forene med andre, ligesom den i sig selv er den holdbareste. Man har sagt, at dersom alle Verdens Musikværker var gaaet til Grunde i Aaret 1880, vilde det ingen Skade have gjort, da Hans v. Bülow og Rubinstein vilde have kunnet nedskrive alle dem, der var værd at opbevare, Node for Node. Paderewsky kunde spille omtrent tusend Kompositioner uden Noder.

Det er sikkert Musikkens Sammenhæng med Følelseslivet, som giver den musikalske Hukommelse denne Styrke, thi Følelsesbetoningen viser sig altid at forstærke Hukommelsen. Dette var maaske ogsaa Hemmeligheden ved Napoleons uhyre Hukommelse. Ikke blot havde han en udmærket Hukommelse for Navne, saa at han kunde huske Tusender af sine Soldaters Navne, men han havde ogsaa en god Hukommelse for Tids- og Rumsforhold, forudsat at det blot en Gang havde interesseret ham. Alt, hvad der gik ind i hans Hoved, ordnede sig med Lethed i det som i et Skuffedarium. En Idé lod strax tusende andre opstaa, og der herskede en vidunderlig Orden i det alt sammen. Kunsten at kunne *glemme* var ham nægtet mere end noget andet Menneske!

Stivsind og Selvstændighed. Enhver mener gærne at kunne bedømme, om en æret Medborger handler i Stivsind eller af Selvstændighed i en eller anden bestemt Situation. I mange Tilfælde er det en Skønssag. Bureaukraten vil gærne betragte Borgernes Selvstændighedsfølelse som Stivsindethed, medens f. Ex. en enevældig Fyrstes Selvraadighed gærne vil blive tolket af hans ærbødige Tjenere som Udtryk for en selvstændig Personlighed. Dette er naturligvis Grænsetilfælde, men Pædagoger og Læger staar ofte overfor Karakterer, hvor Diagnosen „Stivsind“ kan stilles uden Betænkning. Tilfældets Udseende er altid éns, men Aarsagerne kan være forskellige, saa at Ondet maa bekæmpes med Midler, der er afpassede efter de individuelle Forhold.

Naar den stivsindede holder en Beslutning fast imod al Fornuft, er det ikke altid af længselsfuldt Begær efter at naa et Formaal, der ofte er et rent Skinformaal. Uden at gøre sig det klart er den stivsindede ledet af Drifter, som hans Intelligens ikke kan kontrollere, og som har deres Rod i det ubevidste Liv. De driver ham med selve

Digitized by Google

hans Naturs Tvang henimod det ufornuftige Formaal. Tænker man sig f. Ex. en Turist, som utræneret og til Trods for sagkyndige Advarseler har sat sig i Hovedet at foretage en Bestigning af et vanskeligt Bjærg, saa kan det være et saadant Menneske umuligt at afstaa fra sit Forehavende eller endog at vende om, naar han efter at have begyndt Opstigningen forstaar, at de andre havde Ret. Han kan ikke vende om, fordi han mener, at denne Eftergivenhed vil skade ham overfor de andre. Han tror at maatte blive ved „trods alt“.

Hos Børn fremkommer Stivsindetheden ofte som en Reaktion imod en altfor haardhændet Pædagogik. Børn med Anlæg til Selvfølelse, kan, naar de altid skal føje sig, komme i en Tilstand af Trods, hvor den fordrende, Opdrageren, bekæmpes som en overmægtig Fjende, mod hvem man skal værge sig. I sygelige Tilfælde kan det gaa saa vidt, som, da et Barn af Trods sprang i Vandet og endnu, da det var nær ved at drukne, rakte Tunge ad Moderen, som stod hjælpeløs ved Bredden. Men ogsaa Herskesyge kan føre til Stivsind, naar Barnet gør sig en Fornøjelse af at være stædig overfor svage Forældre. Undertiden kan det antage pudsige Former, som om Forholdet mellem Moder og Barn er vendt helt om. En fireaarig Dreng stampede i Gulvet og sagde til sin Moder: „hvor længe skal jeg være vred paa dig!“

Denne Art af Stivsind er dog ret harmløs, naar den er et Produkt af Opdragelsesfejl, thi den lader sig da helbrede ved en eneste rigtig anvendt Radikalkur efter gammeldags Recept. Men hos nervøse Børn forekommer der ikke sjældent en Stædighed, som beror paa en ejendommelig Art af Lystfølelse ved at føle Skræk — ganske paa samme Maade som, naar der kan føles Lyst ved at græde. Et saadant Barn føler f. Ex. Frygt for Straf, naar det har været ulydigt. Men medens Frygten normalt foranlediger et Barn til at gøre, hvad det skal, forholder det sig anderledes her. Frygten er nok Frygt og for saa vidt noget ubehageligt, men den er tillige paa en særegen Maade ledsaget af Lystfølelse og derfor noget behageligt. Her hjælper ingen Straf: man kan forstærke Frygten, men man øger samtidig Lystfølelsen. Man kan roligt sige, at denne Form for Stivsind er den vanskeligste, som Opdrageren kan møde, og som han lettest kommer til at gribe galt an, naar han uden Forstaaelse af Tilfældets Natur holder sig til den haardhændede Regel, at „Trods maa man bryde“. Der er Børn, hvis „Vilje“ skal brydes, men der gives andre Børn, hvis Vilje netop skal anspores, og hvor det kræver Opdragerens hele Kunst at lede den uden Vold ind under Fornuftens Herredømme.

Fra Dyreriget.

Flodheste i Gatunsøen. Panamakanalens Bygmester Oberst *Goethals* har efter Samraad med den amerikanske Stabslæge *Seamann* foreslaaet Regeringen at gøre Forsøg paa at akklimatisere Flodheste i Kanalzonen.

Man mener, at Betingelserne herfor vil være meget gunstige, at Flodhestene vil gøre stor Nytte ved at udrydde megen af den Plantevæxt, hvis Tilstedeværelse har en ugunstig Indflydelse paa Egnens Klima, og at man derved kan skabe bedre Sundhedsforhold omkring Panamakanalen.

Fra Teknikkens Verden.

Ørkensandets Indflydelse paa elektriske Ledninger. Fra Cairo til Pyramiderne sker Rejsen nu med elektrisk Sporvogn med overjordiske Ledninger. Disse Ledninger er udførte som blanke Kobberledninger, og det kan som en teknisk Kuriosum anføres, at deres Levetid kun er nogle faa Maaneder, idet det fine Sand, som Ørkenvinden fører med sig, meget hurtigt slider Kobbertraadene saa tynde, at de knækker, ganske som hvis de var udsat for Virkningen af en Sandblæsemaskine.

Paa lignende Maade gaar det de elektriske Glødelamper; Sandet blæser Huller i Glasset. Man staar ganske hjælpeløs overfor denne Virkning; der er intet andet at gøre end at forny Ledninger og Lamper saa hurtigt som Sandet fortærer dem.

En bekvem Snekastningsmetode. Som man vil vide, koster det Storbyerne uhyre Summer at faa Sneen fjernet fra Gaderne i Vintre med stærkt Snefald. Skal den bortskaffes paa almindelig Vis, maa der en Mængde Arbejdere, Heste og Vogne til,

Digitized by Google

og saa kan det endda trække længere ud end ønskeligt.

Man har derfor i Paris og enkelte andre større Byer gjort Forsøg med at blande Salt i Sneen og derved faaet denne til at smelte. Resultatet har imidlertid vist sig mindre gunstigt. Der følger nemlig mange Ubehageligheder med en saadan kunstig Smeltning: Det isnende kolde Snevand indvirker ikke blot skadelig paa de spadserendes Fodtøj, men ogsaa paa Brolægningen og Hestenes Hove. Desuden er Snevandet jo ogsaa i høj Grad generende for Færdselen.

Selvfølgelig har ogsaa Amerikanerne søgt at løse Opgaven: at bortskaffe Sneen fra Gaderne paa en billig og bekvem Maade. Og praktiske som de er, synes de at have været heldigere end Europæerne. Deres Forsøg gaar ud paa at komprimere den løse Sne og derved lette dens Fjernelse. De har konstrueret Maskiner med en Tragt, hvori Sneen bliver skovlet og derfra ført til Fortætteren. Denne komprimerer Sneen saa meget, at Rumfanget svinder ind til en Tiendedel af den oprindelige. Efter at have været underkastet en saadan Fortætningsproces er Sneen bleven lige saa kompakt som Is og forlader Maskinen i store stenhaarde Blokke, der bekvemt kan læsses paa Vogne og køres ud til Lossepladserne.

Mikrofonen som Tyveværktøj. I Amerika har Pengeskabstyvene nu taget Mikrofonen i deres Tjeneste. En Kombinationslaas har som bekendt en hel Række af Skiver eller Ringe med indgraverede Tal, der skal indstilles paa en bestemt Maade for at Laasen kan aabnes. Naar disse Ringe drejes, høres der et svagt Klik, idet det rigtige Tal passerer den rigtige Stilling.

Dette Klik er for svagt til at kunne høres af et almindeligt Øre, men med en Mikrofon til Hjælp er Lyden let at opfange. Pengeskabstyvene medfører derfor nu et Mikrofonapparat, der kan anbringes paa Pengeskabsdøren ved Siden af Laasen, og som er forsynet med de sædvanlige Gummislanger til at anbringe i Ørene.

Londons Hoteller. »*The builder*«, det kendte engelske Tidsskrift for Bygningsvæsen, beretter, at der i de sidste ti Aar er ofret 180 Mill. Kr. paa Opførelse og Ombygning af Hoteller i London. Alene „Savoyhotellet“ kostede 24 Mill. Kr., og Palmehaven i „Hotel Cecil“ med de deraf følgende Bygningsforandringer slugte omtrent $1^1/_2$ Mill. Kr. Disse vældige Bekostninger har dog ingenlunde virket hæmmende paa Byggelysten; „*The builder*“ nævner adskillige nye Luksushoteller, der er under Opførelse nu, bl. a. et Hotel i Oxford-Street med 1000 Værelser, for hvilket Byggesummen er kalkuleret til $7^1/_4$ Mill. Kr.

Heldigvis finder man jo dog ogsaa i London tarveligere Hoteller, hvor Gæsterne ikke skal bidrage til saa store Kapitalers Forrentning, og netop de allersidste Aar har opvist en betydelig Forøgelse i disse for Folk med almindelige Portemonæer tilgængelige Hoteller, — der for Resten gennemgaaende byder en betydelig større Komfort end de tilsvarende Etablissementer paa Fastlandet.

Ombygning af St. Lazare-Banegaarden. Den ogsaa af mange Danske kendte St. Lazare-Banegaard i Paris er for Tiden under Ombygning. Mængden af Rejsegods var efterhaanden steget saa stærkt, at navnlig Godsets Toldbehandling kunde trække ud i adskillige Timer. Man haaber nu ved Ombygningen af Told- og Godsexpeditionerne at kunne gøre Forholdene saa gunstige, at Ventetiden kan bringes ned til højst tre Kvartér — men Ombygningen vil vare fem Aar.

En sejlbar Tunnel. Paa den projekterede Main-Werra Kanal var der oprindelig ved Meiningen projekteret et af de flere Steder i Tyskland anvendte „Skibsløfteværker“, der skulde transportere Kanalskibene over de derværende Bjærge. Bekostningerne var imidlertid saa store, at man bestemte sig for i Stedet at gennembryde Bjærget med en sejlbar Tunnel, den første i sin Art her i Evropa. Arbejdet er saavidt vides paabegyndt.

Digitized by Google

DYBBØL

AF VALDEMAR RØRDAM.

Hvor ofte har jeg sejlet her? Mig synes,
at alle Dage stod jeg, hvor jeg står,
og såe i Læ de lave Brinker brynes
af Græs og Tjørn og Piletræer, der stynes,
om *Lyø*'s Ølandsby og Præstegård.
Dog stak, dog stinger ved det Syn en Vunde
bag skorpet Arr: I Lyø's faldne Lunde
sov Sejrdrotten Sejren bort,
sov Magten fra sit Land og vort.

Jeg lukker Øjnene for det, som blænder
i Bølgeblinket mod den grønne Strand.
Jeg lukker Hjertet, knytter mine Hænder —
ser atter op, og ser en Kyst, jeg kender:
Stejlt står en stormslidt Skov: *Broagerland*.
Sort-Rygge syder frem i vinget Fråde.
Skud drøner fra et Kampskib. Tysklands Flåde
boer her og flænger Sø og Sund
langs *Dybbølbjerg* og *Vemmingbund*.

Digitized by Google

Få Timer tog det Damperen at stampe
den vante Hverdagsvej fra Havn til Havn.
Men jeg har set syv hundred År fordampe . . .
Mit Hjerte krymper sig ved disse Kampe,
ved disse Nederlag for Danmarks Navn.
Dèr ligger *Dybbøl.* Støtten står derover.
Hvem sov mon sidst? Hvem er det nu, der sover?
        Og hvem skal vågne til sin Ve?
        Hvad venter nu? Hvad skal der ske?

Hvad nu, o Vermund, hånet og bedrøvet? —
Navn efter Navn bar Bøgerne mig hjem,
og Skræp skar godt, hvergang det kækt blev prøvet.
Vel var der langt fra Lyrskov til Bornhøved,
men så sprang Istedløven frejdigt frem.
Her mødte Læssøe Volmer og Margrethe.
Og alt hvad stolt og skammeligt der skete,
        så længe *Dannevirke* stod,
        randt Asken grøn af uskadt Rod.

Da kom jeg der. Jeg såe det. Ak, hvorledes?
En smuldret Mur, et sammensunket Hegn,
som af den Slagnes Overvinder fredes.
Og selve Mindet om den gamle Vredes
ny Brand bortskyllet af en iskold Regn.
Mindet om Isteds Kæmpedag, hvor er det?
Tabt i Tilbagetogets Skam og Smerte!
        Vildt klager mellem Kyst og Kyst
        i Stormen svegne Ånders Røst.

Digitized by Google

Løgn er saa let for dem der læser Bøger.
Men tungt tilfods ved faldne Fædres Grav
finder man snart mer Sandhed end man søger —
i mistet Land, hvor Stridens Genfærd spøger
ved Dagslys, hviskende: Hvor blev I af?
End kan der drømmes over Kodans Bølge,
men tør du Dannevirkes Flugtvej følge
 tilfods til Dybbøl, Døgn for Døgn,
 da blegner Drøm, da brister Løgn.

Dybbøl. En Halvø, Banke over Banke,
hvor Kornax duver i den salte Vind.
Hvidt lyser Gårdene, med Ruder blanke;
Lerbrinken bugner med sin Blomsterranke
mod Vigens Bred, hvor Båden stryger ind.
Sænk Vod i Sø, vælt Muld med Plov og Harve —
det Land er værd at eje og at arve!
 Af Hav steg Marken, og blev vor.
 Nu har vi mistet den. — Hvorfor?

Jeg gæstede de Huse og de Gårde,
jeg søgte Folket mellem Sø og Sund.
Dets Kvinder blomstrede, dets Mænd var hårde,
dets Børn var friske Børn, med Smil og Tåre —
det Folk stod fast på sine Fædres Grund.
Det fastholdt roligt under Voldsmagt Retten;
fristet og plaget veg det ej af Pletten.
 Dansk er den Stamme, Del af vor.
 Nu er den skilt fra os. — Hvorfor?

Digitized by Google

På Mark og Strand, langs Hegn og gennem Have
spejded og kendte jeg de Kampes Spor,
fandt overalt og allevegne Grave.
Sten, Kors og Kranse vidner fra de lave
græsgroede Tuer: Der var Mænd i Nord. —
Jens Kiørboe Smith, Carl Castenschiold og Grüner.
Og Scharffenberg! Han stormer, så det lyner.
Den Stand, den Strid, den Storm er vor.
Dog tabte vi. — Hvorfor? Hvorfor?

Vi var de få. Et simpelt Regnestykke! —
Hvem sønderbrød da Perserkongens Åg?
Hvem sled itu Kong Filips gyldne Lykke?
Sultanens Månesegl, hvem har til Krykke
nys hamret den? O, du som er så klog!
De få vandt Sejr, og de små blev store,
ved det de vovede, ved det de gjorde.
Men ubetalt, uforberedt,
er aldrig Skæbnens Under sket. —

Andres Kanoner under Dybbøl dønner.
Og danske Mænd går under Ørnens Åg.
Og danske Børn må bede deres Bønner
på Tysk! — O Gud, er du den Gud, der lønner
og straffer lovligt efter Livets Bog? —
Du *er* den Gud. Hvad hjalp det mig at flygte
fra dig og fra din Sandhed, som jeg søgte.
Jeg spurgte. Men fik forud Svar,
og fik det, så det sved og skar.

Digitized by Google

År er det siden. Men jeg ser dem atter,
den Flok Studenter her i Dybbøl By.
De såe og spurgte med letsindig Latter,
som Børn der intet veed og intet fatter.
Vel, noget greb dem. De blev mindre kry.
De lyttede, de lærte. Disse Drenge
måske blev voxne her. Men besk og længe
    lå deres Latter i de Sind,
    hvor lovløs, vidløs den brød ind.

Den Latter gav mig Svaret, før jeg spurgte.
Et Folk, hvis Ungdom i Uvidenhed
og Letsind tramper smilende de sorte
blodrøde Skygger i sin Skæbnes Porte —
det Folk er dømt til selv at trampes ned.
Kun fyldt og styrket af den fælles Ære
kan Folket kæmpende sin Byrde bære,
    så Fremtid gror af Fortids Blod
    og Storhed hvor de Faldne stod.

Det er ej nok, at nogle ikke svigter.
Det er for lidt at lide hvad man skal.
Hver Mand, hver Stand sit Værk og sine Pligter —
men dog eet Mål, hvorefter alle sigter,
eet Kampråb fremad mod det fælles Kald!
Yngling og Olding, seende og blind,
een Lov ubrydelig, eet Syn, eet Sind
    for det hvis Kraft og det hvis Glød
    gør Evighed af Liv og Død!

Digitized by Google

Med Drøm og Løgn i Fraser og ved Fester,
med Letsinds Latter og med Tungsinds Gråd,
opnår vi lige lidt af det som rester.
Retfærdigt lønner Livets hårde Mester:
Det Folk må dø, som ikke vil hans Råd. –
Dèr ligger Dybbøl. Støtten står derover.
Hvem veed, hvorfor? Når vågner de der sover?
Når? Når? — Sandt er den Gåde sagt:
Skal Ret bestå, hold Ret ved Magt!

Digitized by Google

UNIVERSITETSKRAV

Af Edv. Lehmann.

En mand var blevet syg, og man frygtede det værste. Der blev kaldt læge; men da han havde undersøgt patienten, sagde han blot: „Giv ham lidt hindbærlimonade!"

Fejlede han da ingenting, — eller var der ingen redning?

Der er et universitet, som har søgt lægehjælp. Der nedsættes en kommission, og da den er færdig med sin undersøgelse, lyder recepten også på hindbærlimonade.

„Giv professorerne en lille smule mere gage og administrationen lidt mere konstans og byg nogle bygninger, som alligevel skal bygges",

Skal vi nu deraf forstå, at tilstanden er uhjælpelig, eller skal vi forstå, at der ikke er noget videre ivejen?

Eller skal vi mene, at det er kommissionen, der var besjælet af lemfældighedens ånd; at den har manglet idéer og savner energi til at sætte noget igennem?

Eller skal vi tro, at landets forhold ligger sådan, at man kan spare sig både sine idéer og sin energi?

Lad os først se, om det er muligt, at der ikke er noget videre i vejen.

Det skulde synes så ved første blik.

Københavns universitet er med rette berømt og har vel næppe nogensinde fortjent sin berømmelse bedre end i de sidste decennier med dets store navne i filosofien, i historien og arkæologien, i sprogvidenskaben og naturvidenskaberne. Er der overhovedet noget filosofisk fakultet, der i dette øjeblik overgår Københavns i sprogvidenskaberne?

Og er der ikke over hele den danske videnskab noget sundt og frisk, der virker velgørende overalt, hvor den kommer hen, både ved sin kritik og sine idéer, først og fremmest ved sin uhildethed og ved sin selvbeherskelse, der holder den klar af skoleretninger og modehypoteser?

Og denne videnskabelighed ikke blot hos det mindretal af mænd, der har deres faste plads på universitetet, men fuldt så vel ved dettes søsteranstalter, den polytekniske læreanstalt og landbohøjskolen, ved musæer og biblioteker, hos en del af den lærde skoles mænd og hos en mængde yngre, der takket være de rigelige stipendier kan vie ihvertfald en tid af deres liv til specialstudier. At disse landets videnskabelige kræfter mere og mere drages ind i det internationale arbejde, beskæftiges af udenlandske akademier og ikke sjældent finder ansættelse eller ihvertfald får tilbud fra fremmede universiteter, er en omstændighed, der må fremhæves, fordi den især i de sidste tyve år har bidraget til at henlede opmærksomheden på dansk videnskab. Et medlem af Berlinerakademiet fortalte mig, at det næsten aldrig fejlede, at der, når der var tale om uddeling af æresbevisninger eller videnskabelige opgaver af en eller anden art, kom en dansk videnskabsmand på tale.

Kort sagt: tilstanden er hvad man kalder blomstrende. Men lad os dog for en sikkerheds skyld se blomsterne lidt efter bag på bladene, om der ikke skulde være et og andet at bemærke.

Et af de berømmeligste afsnit af den nyere danske videnskab er dens studier af de gammelindiske sprog. Westergaards, Fausbølls, Trenckners navne står i første række blandt Indologiens dyrkere, Søren Sørensens — for blot at holde sig til de afdøde — nævnes med største agtelse.

Af disse fire mænd er der kun en, nemlig Westergaard, der kan siges at have arbejdet under gunstige forhold; de andres lod har nærmest været et martyrium. Fausbøll,

Digitized by Google

som grundlagde de europæiske studier af buddhismens sprog (pali) og åbnede dens vigtigste kilder for videnskaben, måtte hutle sig igennem livet som biblioteksassistent og med informationer, indtil han i en alder af 57 år blev professor ved universitetet og måtte blive i embedet til han var 80 år for at skaffe sin familie underhold. Trenckner, der drev de samme studier med mindre initiativ, men med større filologisk talent end Fausbøll, måtte ofre sin beskedne formue helt for videnskaben og leve som lærer ved vaisenhuset. Søren Sørensens liv var et enestående opbud af flid og nøjsomhed; informationer om dagen, studier om natten, indtil han som en allerede gammel mand endelig blev professor og — et halvt år efter segnede under byrden af sit overlæssede liv. Han døde fra sit livsværk, en kæmpemæssig index til den indiske heltedigtning, som nu må udgives af andre; også Trenckners livsværk blev kun en brøkdel af hvad det kunde være blevet; sammen med Fausbøll havde han utvivlsomt kunnet føre palistudierne til en monumental opbygning, der havde været en af orientalismens skønneste bedrifter.

Det liv i informationer, som mange af de ypperste danske videnskabsmænd må leve, er en af de mest tærende skader på universitetslivet, ukendt i de fleste andre lande. „Dass ein solcher Mann als Gymnasialdirector leben soll!“ blev det ikke uden indignation sagt om en af Danmarks navnkundigste videnskabsmænd, der måtte leve sit halve liv som skolebestyrer, medens han ventede på, at en gammel professor endelig engang skulde gå af, og som endda i sin nye stand måtte holde sin gamle indtægtskilde vedlige for at leve. En bedre udvej har åbnet sig ved foredragsrejserne, der begyndte for en 15 år siden; de bragte en rimelig indtægt og virkede mere forfriskende end tærende; bragte også en heldig berøring tilveje mellem videnskab og folkeliv, til gavn for begge parter. Men nu synes det jo, som om denne kilde skal stoppes; og for den egentlige forsker var også denne virksomhed en grov forstyrrelse.

De skyggesider, der her har været talt om, er altså af økonomisk natur, og stammer, som man vil se, for en stor del fra den omstændighed, at der kun er ét universitet i landet. Det er en misstand, som landets lidenhed måske aldrig helt vil tillade at afhjælpe. Men endnu mere trykkende er det forhold, som kun kunde undskyldes, hvis landet kunde kaldes ligefrem fattigt, nemlig de yderst slette vilkår, Danmark har budt og endnu byder sine universitetslærere.

Hvis man vil have indtryk af, om der er noget alvorligt ivejen med universitetet, skal man se på disse gager, der indtil for kort tid siden bevægede sig langsomt op fra 3600 og nu har fået en ringe forbedring, som det nye forslag yderligere vil hæve til 5000 stigende til 6800 med tillæg af fribolig eller 1200 kroner i huslejeportion for et mindre antal af de ældste lærere.

Det er let at belyse disse gageringer ved at sammenligne dem med vore nabolandes. I Sverige er gagen 7500 kr. stigende efter 5 års forløb til 8100 kr. I Holland 4000 gylden (c. 6000 kr.) stigende efter 10 år til 5000 og efter andre 10 år til 6000 gylden (c. 9000 kr.). I Preussen (Berlin) er begyndelsesgagen 7200 mk. + 1300 mk. i huslejehjælp. Alderstillægene hæver kun gagen svagt; men der er ubegrænset adgang til forelæsningshonorarer, som hos de „store professorer“ løber op i titusinder, ja hos enkelte (navnlig medicinere, men også jurister og nationaløkonomer) til over halvhundredetusind; det udprægede talent honoreres altså her som i kunstnerverdenen med ligefrem rigdom.

Ved ansættelsen af professorer forhandles der i reglen om deres vilkår; kultusmini-

Digitized by Google

steriet har da et respektabelt spillerum for højere tilbud og kan ved forhandling med finansministeren udvide disse betydeligt. En hollandsk lærd, der fornylig ansattes som professor i kinesisk i Berlin, tilbød man 25000 mk. i gage; i reglen er tilbudene af denne art fra 13,000 til 16,000 foruden forelæsningshonorarer.

Disse højtflyvende tal må nu imidlertid forklares ud fra den omstændighed, at det tyske universitet tildels er en *forretning*, hvor forelæsningspengene spiller så stor en rolle, at det kan have sin økonomiske interesse at knytte „indbringende" lærere til universitetet, dels fordi disse ved den søgning, de fremkalder, hjælper på kollegernes indtægter, dels fordi enkelte lande, således Preussen, tager betydelige procenter (indtil 50 $^0/_0$) af forelæsningspengene ind til bedste for den almindelige universitetskasse.

Forsåvidt kan de tyske forhold ikke bruges til sammenligning med de danske: men man bør dog bemærke, at der gennem dem er løst et problem, der ikke løses ad nogen anden vej: hvorledes kan man ad økonomisk vej bevæge det udmærkede talent til at vie universitetet sin fulde kraft. Thi at det i en fremtid, hvor livskampen bliver hårdere, vil komme til at knibe med at formå højtbegavede mænd til at foretrække universitetslivet for de indbringende stillinger, deres ævner baner dem vej til, må anses for givet. I Norge har det gentagne gange vist sig vanskeligt overfor jurister, der som advokater kunde tjene professorgagen 10 gange; og selv i Sverige, hvor gagerne er gode, har man måttet anbringe udlændinge på sådanne medicinske lærestole, der ikke er forbundne med praxis, fordi enhver svensk ung læge af dygtighed vil kunne skaffe sig en praxis på 10—12,000 kroner med rimelig udsigt til stærk forøgelse.

Nu kan det med rette siges, at overfor de enkelte, der har særlige talenter og som vil bruge deres universitetsstilling som basis for finansoperationer, er der ingenting at stille op sålænge universitetet dog sætter pris på at beholde dem. Kommissionen har — i dette velvillig som i alt — intet fundet at anmærke på dette punkt ved de nuværende universitetslæreres forhold. Det er forsåvidt godt, den ikke havde adskillige afdøde og afgåede kolleger til undersøgelse, der frembød ret graverende anklagepunkter i denne henseende. *De vivis nil nisi bene.* Det faktiske forhold er imidlertid dette, at et stort antal af mænd, der omtrent ved 40-års alderen overtager universitetsembedet, *må* betragte det som basis for videre erhvervelse eller ihvertfald supplere det med en lige så stor indtægt ad anden vej. Og dette sidste må kunne forhindres, hvis man vil, at universitetslærerne skal stille deres tid som helhed til videnskabens rådighed.

Dette peger i retning af de svenske gager, der er anlagt med bevidstheden om, at de fleste professorer ansættes paa det tidspunkt, hvor livet er dyrest (en familie med skolesøgende børn) og at en „begyndelsesgage" er ubetimelig i dette forhold. Men tillige er gagen vel også bestemt med nogen tanke på, at de studerende i Sverige i reglen er behæftede med gæld, som er at afbetale. Tillige må det bemærkes, at svenske universitetslærere afgår med 65-års alderen, hvilket også influerer på lønnens størrelse.

Nærmere skulde den hollandske gagering synes at anbefale sig for danske forhold. Disse tre poster, 4000—5000—6000 gylden, almindeligt kaldet *minimum—medium—maximum* vilde svare til naturlige fordringer i Danmark; livet er her nu gennemsnitlig ikke meget billigere end i Holland, hvor bl. a. huslejerne i universitetsbyerne er meget lave og fødevarer ikke dyrere end i København.

Men navnlig er der én meget gunstig omstændighed i Holland: at ministeren, i lighed med hvad der finder sted i Tyskland, har i sin magt at bestemme, om den nyudnævnte professor skal ansættes på *minimum*,

Digitized by Google

medium eller *maximum*, alt efter mandens alder og familieforhold, hans videnskabelige fortjenester eller stillingens øvrige karakter. Også i Holland betales der forelæsningspenge, men begrænset til en semesterafgift, jeg tror af 100 gylden i semestret.

Professorer er pensionsberettiget med 70 år og må da afgå. (I Tyskland beholder en professor sin fulde gage til sin dødsdag og kan trække sig tilbage, når han føler sig utjenstdygtig.)

Det vil af disse exempler ses, at man i de kulturer, som ligger Danmark nærmest, indrømmer universitetslæreren en særstilling i økonomisk henseende, dels i erkendelse af hans særlige forudsætninger (det personlige talent, den lange uddannelse, hans alder ved ansættelsen), dels i forståelse af den særlige forpligtelse, der påhviler ham til at stille sig helt i en stor sags tjeneste; vel også under hensyn til de sociale forpligtelser og de driftsomkostninger, stillingen medfører. (Man er i Danmark altfor tilbøjelig til at glemme universitetslærerens repræsentationsudgifter, som det kollegiale, tildels internationale liv, og helst også forholdet til studenterne medfører; ligeledes de par hundrede kroner, det koster mere i husleje at skulle have et godt arbejdsrum, bl. a. med plads til bøger, og de mindst 500 kroner om året, som burde gå til bøger og bogbinder.)

Man vil tillige bemærke det hensyn, der i alle disse lande tages til universitetslærerens *alderdom*, idet man gør ham det muligt eller endogså nøder ham til at trække sig tilbage fra undervisningen på et tidspunkt, hvor interessen for denne normalt må anses for sluknet, og da tillige er betænkt på at skaffe den yngre generation betimelig oprykning i embedet. Ved den faste aldersgrænse, der i Sverige med rigtigst forståelse*) er ansat til 65 år, opnås også at efterfølgeren kan gøre sit bestik med hensyn til avancementet og ikke henvises til en måske endeløs og trøsteløs exspectance. I et land som Danmark, der kun har ét universitet, må en sådan ordning anses for en tvingende nødvendighed. Hvorledes oldingene ved Københavns universitet så at sige har taget livet af den næste generation — og af studenternes interesser til påkøbet — er der altfor talende exempler på. Men med de gageforhold, de har haft, kan man ikke fortænke dem i at de vil nyde fordelen af det øverste gagetrin sålænge som muligt; en tidlig pensionering kræver en tidlig højere gagering og tanken fører os tilbage til fordringen om denne.

Når nu sådanne fordringer ikke er stillede i kommissionens forslag, kommer man tilbage til spørgsmålet, om grunden til denne beskedenhed ligger i personlige egenskaber hos dens medlemmer eller i uoverstigelige ydre hindringer.

Det forekommer mig, at der havde været al grund til meget skarpt at præcisere universitetslærernes ejendommelige stilling og den fare, landet løber ved ikke at respektere denne, nemlig faren for at miste talenterne enten til praktiske stillinger eller under udlandets konkurrence. Og ligeledes til at gøre opmærksom på, at Danmark med sit ene universitet ikke på nogen måde er ringere stillet overfor det økonomiske krav end Sverige med sine 2—3 og Holland med sine 3—4 universiteter.

Og hvis det virkelig kniber med pengene, så er der en særdeles nem og praktisk udvej for det, nemlig at lade studenterne betale noget for den undervisning, de får. Det behøver ikke at være de summer, tyske eller engelske studenter betaler, men, som i

*) Ikke blot af det psykologiske, men også af det økonomiske forhold. Normalt er den 65-årige udover den egentlige familieforsørgelse og kan godt leve af de c. 6000 kroner, der tilstås ham.

Digitized by Google

Holland og Schweiz, et hundrede af landets mønt i semesterafgift til universitetet, eller et honorar til de lærere, hos hvem de nyder særlig *undervisning*.

Dette sidste vilde ikke stride mod det smukke princip, på hvilket universitetet nu er grundlagt, at videnskabens frugter frit bør være tilgængelige for alle. Men et er at plukke videnskabens frugter, et andet er at få dem tyggede; et er den rent videnskabelige meddelelse, et andet er de øvelser og examinatorier gennem hvilke et lærestof indarbejdes i studenterne, ofte med særligt hensyn på examenskrav, altså: for at gøre dem i stand til at indtage en lønnet stilling engang i fremtiden.

Og vel at mærke: dette sidste er af naturlige grunde i stedse højere grad blevet universitetslærernes gerning og vil med det stigende antal studenter komme til at absorbere dem mere og mere. Den flittige universitetslærer, der må afgive sin studietid til denne nye forpligtelse, og de yngre kræfter, han kalder til hjælp ved denne undervisning, har billigt krav på at få deres tid betalt, så meget mere som et sådant arbejde aldeles ikke er tilsigtet med universitetets statuter. Studenterne vilde der derved ikke pålægges nogen ny økonomisk byrde. Det er nemlig en illusion at de studerer gratis. De fleste betaler til manuduktører mere end de afgifter, man her vilde pålægge dem, og det er en særdeles rimelig tanke, som også ofte har været oppe, og som kommissionen da også nævner uden at gøre noget ud af det: at drage manuduktionsvirksomheden ind under universitetet: d. v. s. dels lade professorerne indrette betalte kursus i examensdisciplinerne, dels oprette lavt lønnede repetentstillinger med ret til at oppebære betaling for øvelseskursus. Det hele kunde iøvrigt ordnes uden ny lovhjemmel; thi såsnart man forbinder sådanne øvelser med skriftlige arbejder og kalder dem skriveøvelser er der tradition for at kræve en afgift for dem (i det theologiske fakultet 15 kroner; der findes også af og til sprogkursus ved universitetet for hvilke der betales professoren extra). Et positivt forslag i retning af dette havde sikkert ikke været for dristigt et skridt for kommissionen. Der vilde derved for det første komme fasthed i undervisningen; thi det er notorisk, at studenterne arbejder mere regelmæssig på kursus, som de betaler for; for det andet vilde der komme penge i kassen og ganske særlig skabes leveveje for unge videnskabsmænd, der således kan vie sig til universitetsarbejdet, i steden for alt slags andet, der fjærner dem fra videnskaben.

Mod den forudsete indvending, at et universitet, der kræver betaling, ikke er demokratisk, kan der hurtigt svares, at så demokratiske lande som Holland og Schweiz altid har haft dette forhold.

Dette fører os ind på de udveje, der kunde tænkes for at afhjælpe misèren — den virkelige misère — at landet kun har ét universitet. Det videnskabeligt uheldige ved denne mangel er det *unisone*, at der ikke er tilstrækkelig lejlighed til at udforme de forskellige retninger eller standpunkter, som er nødvendige for den videnskabelige debat, — et forhold der f. ex. har virket i høj grad hæmmende på det theologiske liv i Danmark. Men også de akademiske typer, professorslagsen, om jeg så må sige, bliver for ensartet: i gamle dage nationalliberal, nu vel nærmest radikal. Endnu mere end sådanne betragtninger har andre hensyn — til undervisningen til lokal fordeling og andre praktiske omstændigheder — ført til tanken om et universitet i Århus. Også dette forslag har kommissionen taget under overvejelse og behandlet — som de fleste sager — velvilligt og resultatløst, uden noget bestemt ja eller nej, uden noget oplysende fingerpeg.

Efter min ringe, dumme forstand (som

Digitized by Google

byrådsmedlemmet i Kalundborg altid begyndte, når han skulde votere) bør man principielt fraråde denne dublet, medmindre store privatformuer træder til — som i Gøteborg — og giver institutionen økonomisk selvstændighed, ja positiv velstand. Skal staten fordele sin knebne interesse på de to universiteter, får man snart to halve hoveder istedenfor et helt. „Professorat i østasiatiske sprog? — og Århus har ingen romanist endnu!" „Nu igen en plantefysiolog, — og Århus har knap en botaniker!" osv. Den stadig finere forgrening af videnskaberne og det intime samarbejde mellem disse, det som er blomsten af det videnskabelige liv, det vil bestandig trues af disse hensyn til det pædagogisk elementære. Der vil blive to læreanstalter istedenfor ét universitet og de vil konkurrere under lokalpatriotiske hensyn, der måske kan ende med at blive mindre patriotiske.

Nej, i et så lille samfund som det danske er det nødvendigt at samle alle kræfter i ét brændpunkt, at de kan virke effektivt. Langt hellere en stærk udvidelse af Københavns universitet og et livligere samarbejde med hovedstadens andre videnskabelige instituter! Var Landbohøjskolen blevet det berømte institut, den er, om den, som oprindelig påtænkt, var blevet henlagt til Århus?

Skal der oprettes noget, så lad os få det modsatte af et elementæruniversitet. Det pædagogiske apparat ved Københavns universitet bør naturligvis udvide sig i forhold til søgning og praktiske krav; og den økonomiske ordning, som er foreslået, vilde hjælpe noget dertil. Men hvad der snart bliver nødvendigt, det er et asyl for videnskabsmænd, der arbejder bedre uden disse pædagogiske forpligtelser, og hvis arbejde ikke kan indstilles på ytringer af den art.

Universitetet har en tredobbelt funktion. Det er videnskabeligt akademi, embedsmandsskole og almen dannelsesanstalt. Af disse tre funktioner, er, hvad undervisnings*arbejdet* angår, den midterste for tiden trådt overordentlig stærkt i forgrunden, har næsten helt absorberet den sidste og trænger endogså den første, den vigtigste, kendeligt tilbage, selv i de særlige instituter („laboratorierne"), der oprindelig var indrettede med sigte på den strængt videnskabelige forskning. Det er i øjeblikket denne sidste, der trænger til undsætning; og at noget sådant må ske føler man stærkt ved andre universiteter, der er i lignende nød som det danske.

Oprettelsen af *forskningsinstituter* er et fænomen, der toner frem hist og her og som snart vil blive til en bevægelse. Kaiser-Wilhelm-Institutet i Berlin, til hvilket kejseren personlig indsamlede 10 millioner mark ved universitetsjubilæet for tre år siden, er det bedste exempel derpå; det historiske forskningsinstitut i Leipzig, i hvilket Lamprecht er sjælen, er et andet, mindre. Men allerede Institut de France bærer en del sådanne virksomheder, og Petersburg-akademiet, der giver sine akademikere rigeligt underhold, er en gammel institution af samme slags. Det var et sådant institut, Nobels dynamitmillioner skulde have været brugte til, og det er sikkert den udvidelse, det danske universitetsliv nu trænger mest til. Det, der har så glimrende forskere til sin rådighed, blot de kunde få fred til at forske. Det var der, Fausbøll og Trenckner skulde have siddet, hver i sin stue, med en dør imellem og skrevet deres palilexikon; det var det, der — om man havde haft det — skulde have reddet mangen videnskabelig kraft for arbejdet og for Danmark lige fra Rasmus Rasks dage; der skulde de laboratorier være, hvor der drives øvelser uden „særligt hensyn til fordringerne ved skoleembedsexamen" men med videnskabens væxt til eneste formål. Det var der, dubleringen skulde finde

Digitized by Google

sted, som forøgede de videnskabelige retninger og personlige typer. Og disse mænd (og kvinder) skulde hedde akademikere og ikke professorer, og de skulde ikke i konsistorier og fakulteter og stipendie-bestyrelser, men deres konflux med universitetet og den akademiske ungdom skulde være af ren videnskabelig art.

Det er ikke udsigtsløst at tænke sig et sådant forskningsinstitut oprettet i Danmark. De store formuer, videnskaben råder over, vilde ved en samvirkning for størstedelen kunne bære institutionen; og når der kræves ofre af staten dertil, da kan dette bl. a. forsvares under det nationale synspunkt, at *videnskab og kunst hører til de få områder, hvor et lille land kan stå jævnbyrdigt med de store.* Danmark har i denne henseende en jævnbyrdig stilling, men den må opretholdes; såmeget mere som nabolandene mere og mere erkender, at videnskab koster penge — og at den gør nytte for pengene.

Det må nemlig erindres, at et godt universitet i det lange løb er en økonomisk værdi. Det er for et land hvad forsøgsmarken er for agerbruget, hvad laboratoriet er for en fabrik: *værdibestemmelsen*, hvis afgørelse tilsidst får udtryk i praktiske værdier. Selv de mest theoretiske og abstrakte arbejder indgår i denne virksomhed — filosofien såvelsom mathematiken — og samler sig til en forundersøgelse af *hvad livet og verdensarbejdet kræver* — uden hvilken uberegnelige materielle og menneskelige værdier vilde gå tabt. Det er under dette Synspunkt, at man i det moderne samfund erkender universitetet som en praktisk nødvendighed af første orden og ikke skyr at bringe store pengeofre til dets opretholdelse.

Men det er jo også galt i den anden ende, med universitetet som almendannelsens højsæde. Bortset fra de filosofiske forelæsninger sker der jo næsten ingenting for at udvide de unges synskreds i verdensbetragtning og livsanskuelse og for at højne deres kulturelle niveau. Det direkte pædagogiske, at udvikle deres race og deres karakter, det der ved de engelske og amerikanske universiteter spiller så stor en rolle, falder næsten ganske bort.

Jeg har selv i sin tid søgt at stimulere denne side af universitetets virksomhed gennem forsøg, der lykkedes over al forventning, men som faldt hen i ingenting, da de skulde fixeres som institution, endskønt studenterne stod meget bestemt på en fortsættelse af disse kursus. Trangen til en uddannelse i bredden er imidlertid snarere øget end mindsket i de få år, der er hengået siden den tid, og har under betragtning af studenternes stedse stigende antal og stedse ringere forudsætninger ført mange universitetslærere på den tanke, at universitetet ikke skulde respektere examen artium som adgangsexamen til fakultetsarbejderne, men kræve en genoprettelse af det, man i gamle dage kaldte 2den examen under nye former. Kommissionen omtaler også dette men skrinlægger tanken på grund af dens samhørighed med en skolereform. Man kunde jo også gøre noget andet: stå på forslaget og forlange en skolereform, der svarer dertil. Der kunde da henvises til, at Sverige, der har været så uheldig at efterligne den danske skoleordning, nu allerede har angret dette fejltrin og skyndsomst har nedsat en kommission til fuldstændig at omordne forholdene.

En indledende undervisning af studenterne og en dertil svarende sigtning af det store, og for en stor del slette, studentermateriale bliver ihvertfald en bydende nødvendighed. Hvorfor der på dette punkt skal lægges fingre imellem, når hele det akademiske liv trues af en bundsænkning, må den forstå, som har bedre forstand. Det er muligt, at en skærpelse af de akademiske krav vil møde modstand i den del af befolkningen — og dens talrige lovgivningsrepræsentanter

Digitized by Google

— der regner med hurtigt og billigt at få sine børn frem ad den akademiske vej; men behøver man længe at spørge om, hvilken tendens der her bør være den sejrrige?

Imod studentertrængselen og studenterproletariatet ved universitetet vilde en forexamen i forbindelse med undervisningsafgifterne være det naturlige hjælpemiddel; tilsammen har de tillige den følge, at der bliver brug for lærerkræfter og råd til at betale dem. Alt i alt vilde de udvidelser, der her er foreslået, vistnok give en tilstrækkelig basis for et kraftigt akademisk liv.

Med taknemlighed vil da aldeles miserabelt stillede docenter sikkert erkende, at der er gjort et forsøg på at forbedre deres kår, af kommissionen. Men man bør dog heller ikke være blind for det skråplan, lønningsvæsenet kommer ind på ved en sådan oprettelse af halve pladser (på 3000—4800 kr.). Ti på dette plan vil fremtidens bevillinger sikkert overvejende komme til at bevæge sig, og man vil da få som facit for det halve eller en trediedel af universitetet det som man just har søgt at undgå for dets helhed: mænd, der trækker sig afsted gennem livet på halvsold og lever i delthed eller overanstrængelse — skønt de i og for sig er lige så betydelige og lige så vigtige for videnskaben som deres lykkeligere stillede kolleger.

Der burde her skælnes mellem de Docenter, der repræsenterer en videnskab og som med den har et arbejde, der kræver sin mand enten med studiet selv eller med universitetsundervisningen, og disse burde uden videre gøres til professorer ligesom de andre uden nogensomhelst indrømmelse til de sparelyster, regering og rigsdag måtte lide af; og pa den anden side sådanne docenter, hvem man må tillægge et mere begrænset eller underordnet arbejde, der *enten* kan forbindes med andre livsstillinger (lægens, juristens, bankmandens, lærerens, præstens e. l.) *eller* medføre honorarer for universitetsundervisningen, der føleligt vilde supplere deres løn. Kun i sådanne tilfælde vilde det kunne forsvares at lønne videnskabeligt arbejdende mænd så lavt; og kun med denne begrænsning vil det kunne undgås, at denne lønsats bliver en ny svøbe for universitetet.

Men ved universitetet selv kræves der utvivlsomt indre reformer, der kan garantere et til denne basis svarende højdemål. Skal professorerne stilles bedre, må man også sikre sig deres arbejde og sikre sig de bedst mulige kræfter ved universitetet. For dette sidste synes der, navnlig med det sidste decennium for øje, ikke at være tilstrækkelig garanti ved den besættelsesmåde, ved hvilken universitetet forsynes med professorer, en blanding af autokrati og uselvstændighed, der på den ene side kan føre til selvrådighed hos korporationen, på den anden side til ministeriel vilkårlighed og i begge retninger har fået uheldige udslag navnlig ved forbigåelse af mere kvalificerede.

For at udelukke denne altid nærliggende fare har man i Sverige indsat instanser, der ved at give forhandlingerne mere offentlighed tilsigter at sikre dem fuld objektivitet. Intet professorat kan besættes uden at der er etableret en domstol af sagkyndige, hvis medlemmer ofte tages udenfor fakultet og universitet, ikke sjældent fra udlandet. Forhandlingerne offentliggøres, og de pågældende kandidater har ret til at tage til genmæle mod censuren under form af et „besvärande“ til kongemagten; den samme ret har enhver svensk mand, der føler sig forbigået ved indstillingen. Denne procedure er langsom og undertiden ubehagelig; men den medfører en institutionel sikkerhed, der — om den fandtes i Danmark — vilde have udelukket mangt et uheldigt professorvalg, og sikret universitetet mangen god kraft.

I sammenhæng hermed fortjener det at nævnes, at de svenske fakultets- og konsi-

Digitized by Google

storieprotokoller er tilgængelige for offentligheden, hvilket byder en vis garanti for forhandlingernes objektivitet.

Med meget let hånd går kommissionen hen over en instans, som har været foreslået: oprettelsen af et særligt embede til varetagelse af universitetets interesser, det man i Sverige har i kanslerembedet men iøvrigt også i Holland i universiteternes kuratel. De modgrunde, kommissionen anfører, kan være rigtige nok, men fjærner dog ikke hovedsagen: selve ønskeligheden af en permanent instans, der udelukkende varetager universitetets interesser dels overfor de stedse mere politisk artede ministerier med deres juridisk artede departementer dels overfor momentane tilstande og specielle retninger indenfor universitetet selv, der nu navnlig, efter at lærerforsamlingen har fået dets almindelige anliggender i sin hånd, administrativt set er blevet en flydende masse. En blot og bar styrkelse af den administrative faktor, man iforvejen har i referandarembedet — som kommissionen foreslår —, fjærner ikke trangen til netop at have et støttepunkt og et initiativ udenfor den kollegiale ramme. Det kan dog ikke overses, at et sådant ofte savnes hårdt, dels af universitetet som helhed, dels af dets enkelte medlemmer. Jeg selv har i mit akademiske liv gentagent været i dette tilfælde og endnu oftere haft lejlighed til at iagttage tilstande og begivenheder som kunde have været ophjulpen eller afværgede, om der havde været en uafhængig overblikkets mand, hvis ja eller nej først skulde høres — f. ex. ved æsthetiske professoraters besættelse eller ikkebesættelse, ved polarrejsendes æresdoktorater eller lignende festlige lejligheder.

Man behøver dermed ikke at gå til noget så gevaltigt som et kanslerembede. En kurator, under hvem universitetet og dets søsteranstalters anliggender sorterede i ministeriet, som kunde concentrere sig om disse og repræsentere dem med sit embedes myndighed både overfor regering og rigsdag og overfor universitets embedsmænd, vilde vel passe bedre for danske forhold, blot det var fastslået at han valgtes ikke ud af ministeriets jurister som et led i avancementet, men, på lignende måde som skoledepartementernes og universitetsdepartementernes chefer i adskillige andre lande, toges ud af den sfære, hvis interesser han skal varetage. En indblanding i faglige enkeltheder, som kommissionen befrygter, kunde man se bort fra. Hans opgave er at undersøge, hvorledes enhver sag forholder sig til universitetets givne grundlag og almindelige formål.

Og mener man virkelig ikke, at en sådan selvstændig stilling vilde kunne fyldes med de personlige kræfter, landet kunde have til sin rådighed, og hævdes uafhængigt af politiske eller ministerialinteresser — ja så vilde det sikkert være den bedste udvej at gøre rektor magnificus-stillingen flerårig og fritage rektoren for øvrigt universitetsarbejde —, dels for at give æmbedet selv koncentration og kontinuitet, der kunde bære universitetets øverste myndighed oppe over spredthed og tilfældigheder, dels for at sikre sig, at der til dette æmbede valgtes de mænd, der indenfor universitetskredsene bedst egnede sig til administrativ virksomhed og ikke blot de, hvem man af videnskabelige grunde helst vilde tilkende en æresbevisning.

Jo — sikkert er der noget ivejen med patienten; og han kureres ikke med hindbærsaft.

Men heldigvis er han ikke så syg, at der ikke er andet at ordinere. En grundig kur og et par vanskelige operationer må utvivlsomt til.

Og landets politiske klima er vel ikke værre, end at han kan komme sig i det.

Digitized by Google

VALDEMAR POULSENS TRAADLØSE TELEGRAFI

Af Ingeniør Hj. Erichsen, „The Universal Radio Syndicate, London
og Dr. polit. E. Drøsser, København.

Poulsens traadløse Telegrafstation ved Lyngby.

Man bebrejder ofte vor Tid — Teknikkens og Naturvidenskabens Tid — at den er nøgtern, uden Begejstring, uden store bærende Tanker, uden aandelig Strid. Og dog vil den opmærksomme Tilskuer ikke undgaa at se, hvilke dramatiske Kampe der udkæmpes netop nu i Teknikkens Tidsalder. Kampe mellem Kapital og Intelligens, mellem teknisk Tradition og tekniske Fremskridt, mellem Opfindelse støttet af Storkapitalen og genial, men kapitalfattig Forbedring. Det er det gamle Vekselspil mellem Teknik og Økonomi i alle dets Former, hvor det Bedre jo ingenlunde altid sejrer over det Gode. Danmark, hvor man ellers for det meste kun føler Efterdønningerne af de store Bevægelser rundt om i Verden, er nu blevet direkte interesseret paa et stort verdensomfattende Omraade: *den traadløse Telegrafs*. Af og til genspejler sig i vore Dagblade noget af det, der her foregaar bag Kulisserne. Med den størsteOpmærksomhed fulgte man saaledes for snart et Aar siden den engelske Marconi-Kommissions Beretninger.

Her vil vi dog ikke gaa nærmere ind paa disse Døgnkampe, men i Hovedsagen give en populær-teknisk Fremstilling af det danske traadløse System: „Poulsen-Systemet".

Den traadløse Telegrafi er et Barn af vor Tid, den stammer fra videnskabelige Opdagelser og Forsøg, som den tyske Fysiker Hertz offentliggjorde i 1888.

Hertz opdagede nemlig, at Elektriciteten kunde forplante sig igennem Rummet til alle Sider *uden* at strømme igennem en Ledning, paa en lignende Maade som Varmen udstraales fra en Kakkelovn, eller som Lyden naar os gennem Luften. Lydens, Lysets og Elektricitetens Forplantning gennem Luften sker ved den samme Slags Bevægelse i Æteren, nemlig Bølgebevægelsen, og alle tre følger nogenlunde de samme Love. Ligesaa godt som man fra gamle Dage er vant til at tale om Lyd- og Lysbølger, kan man nu ogsaa tale om elektriske Bølger. De opstaar altid, naar en Vekselstrøm gaar igennem en Isolator, f. Eks. en Gnist slaar over mellem to Metallegemer eller Lynet fra Skyen til Jorden o. s. v.

Disse Bølger kan — som vi saa godt

Digitized by Google

kender det fra Lyden — frembringe *Resonnans* i dertil egnede Apparater, d. v. s. at den Resonnator, som de træffer paa, kommer i Svingninger og selv kan udsende tilsvarende Bølger.

Dette var Hertz' store Opdagelse; men han tillagde den kun rent videnskabelig Betydning og lo hjerteligt af en ung Ingeniør, der spurgte ham, om den nogensinde kunde opnaa praktisk Værdi.

Og otte Aar senere, 1896, førte den italienske Ingeniør *Marconi* den berømte Videnskabsmands Laboratorieforsøg ud i det praktiske Liv.

Fra sin Afsenderstation udsender han med bestemte Mellemrum elektriske Bølger, disse forplanter sig radialt i alle Retninger og træffer saaledes ogsaa Modtagerstationen. Denne omsætter da de meddelte Impulser til de tilsvarende Bogstaver (f. Eks. efter Morses Alfabet). Dette er i korte Træk Principet for den traadløse Telegrafi.

Siden 1896 har der nu udviklet sig to skarpt adskilte Metoder i traadløs Telegrafering, nemlig først *Gnistsystemerne*, af hvilke de bedst kendte er Marconi-Systemet og det tyske „Telefunken“, som vel nærmest kan betegnes som en noget modificeret Marconi-Telegrafering.

Marconi benytter *diskontinuerlige* elektriske Bølger, som opstaar ved Gnistdannelse. I det korte Tidsrum siden 1896 har Lærde hele Verden over teoretisk og praktisk gennemarbejdet hans Metode, der ogsaa er ført til stor Fuldkommenhed. Men man indsaa snart, at den benyttede Fremgangsmaade til Fremstilling af de elektromagnetiske Bølger ikke var den ideelle, og at Bølgerne selv ikke besad de Egenskaber, som vilde være de fordelagtigste til radiotelegrafiske Øjemed. Især kunde samtidig Telegrafering mellem to og to af flere Stationer indenfor fælles Rækkevidde ikke gennemføres, uden at Telegrammerne blev sammenblandede og derved ulæselige. Man forstod, at Opgaven kun kunde løses til Fuldkommenhed af *kontinuerlige* elektromagnetiske Bølger.

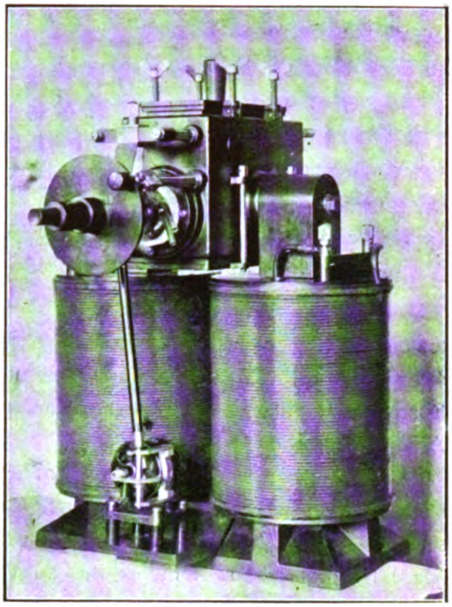

Fig. 2. Poulsen-Generatoren.
(I den firkantede Kasse foroven brænder Buen. Kobber-Anodens Ydre ses yderst tilvenstre; den drejes ved Hjælp af Plejlstangen af en lille Elektromagnet, der ses nederst i Midten. De to store Spoler tjener til Anbringelse af et stærkt magnetisk Felt i Kassen).

Derfor begyndte man at arbejde hen paa Telegrafering med *kontinuerlige* elektromagnetiske Bølger.

Mange fremragende Forskere, af hvilke Englænderen *Duddell* naaede videst, beskæftigede sig med Problemet; men det var først Danskeren *Valdemar Poulsen* der udfandt en i Praksis anvendelig Metode til Frembringelse af saadanne Bølger.

I de ydre Træk ligner alle Systemerne hverandre.

Paa Afbildning 1 ser man Poulsens Station i Lyngby. De smaa Huse indeholder Apparaterne til Frembringelse af de elektriske Bølger, som udsendes fra „Antennen“ (det i Masten ophængte Traadnæt) for i det Fjerne at virke paa Modtagerstationens An-

Digitized by Google

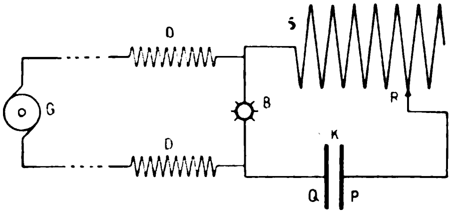

Fig 3. Skematisk Fremstilling af Anordning til Frembringelse af kontinuerlige Bølger efter Poulsen-Systemet.

tenne. Dette er fælles for alle Systemer: overalt de forholdsvis smaa Huse, hvor Energien produceres, og de kæmpemæssige Antenner.

Den gennemgribende Forskel mellem Gnistsystemerne(Marconi og Telefunken) og Poulsens System ligger i Maaden, hvorpaa Bølgerne frembringes og i disses Beskaffenhed.

Før vi begynder paa at beskrive Poulsens System og de dermed opnaaede Resultater, maa vi for Forstaaelsens Skyld først meddele lidt om, hvori de kontinuerlige Bølger adskiller sig fra de diskontinuerlige.

Det forstaas bedst ved at betragte et analogt Forhold fra Lydbølgernes Omraade. Afskyder man en Pistol i Nærheden af et Klaver, vil de derved frembragte forskellige Luftbølger faa *alle* Strængene til at klirre (svinge). Stryger man derimod en af Strængene i en Cello, opstaar der kun een Slags Bølger og kun den Stræng i Klaveret, der har samme Tone som („er afstemt for“) den paagældende Cellostræng, svinger, og den vil svinge ligesaa længe som man stryger Cellostrængen. Paa lignende Maade forholder det sig med de elektromagnetiske Bølger. De *diskontinuerlige* Bølger frembringes ved, at en elektrisk Gnist bringes til at slaa over mellem to Metallegemer. Den svarer til Pistolskuddet, idet de mangeartede elektromagnetiske Bølger, der er en Følge af dens Opstaaen, vil paavirke alle de Modtagerstationer, der ligger indenfor Rækkevidde. De ensartede *kontinuerlige* Bølger frembringes af Poulsen-Generatoren (hvorom mere senere), og de vil kun paavirke den Modtagerstation, der er afstemt for dem (sml. de af de Cellostrængen udsendte Luftbølger). Det ses heraf, at hvis en Mængde Radiostationer er saaledes placerede, at en hvilken som helst af dem kan korrespondere med en hvilken som helst af de andre, kan man ved Anvendelse af ***kontinuerlige*** Bølger opnaa, at to og to af disse Stationer kan korrespondere sammen uden at gribe forstyrrende ind i de øvrige Stationers Korrespondance, idet man indretter hver Station til at afsende med en Bølgelængde, der er forskellig fra en hvilken som helst af de andres.

De elektromagnetiske Bølger bevæger sig i Æteren. Deres Hastighed er enorm, nemlig den samme som Lysets, ca. 30,000 km pr. Sekund. Man anvender sædvanlig i Radiotelegrafien Bølgelængder paa fra 300 m op til flere Tusind m. Betragter vi en Bølge paa f. Eks. 1500 m's Længde, vil der altsaa udføres 300,000,000 m divideret med 1500 m lig 200,000 fulde Svingninger pr. Sek., det vil sige, at det kun tager en Tid paa $\frac{1}{200000}$ Sek. for en Æterpartikel at udføre en fuld Svingning. Havde Bølgelængden været 300 m, vilde Svingningstiden kun have været en Milliontedel Sekund.

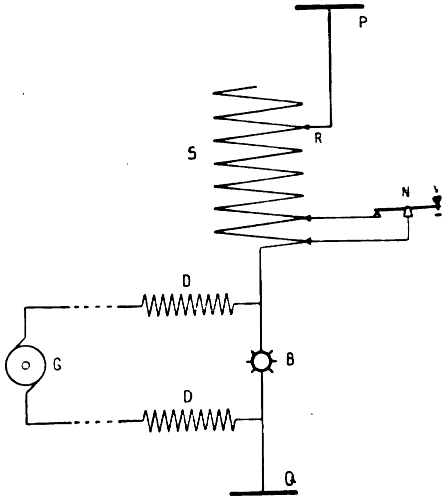

Fig. 4. Afsenderens Anordning i Poulsen-Systemet.

Digitized by Google

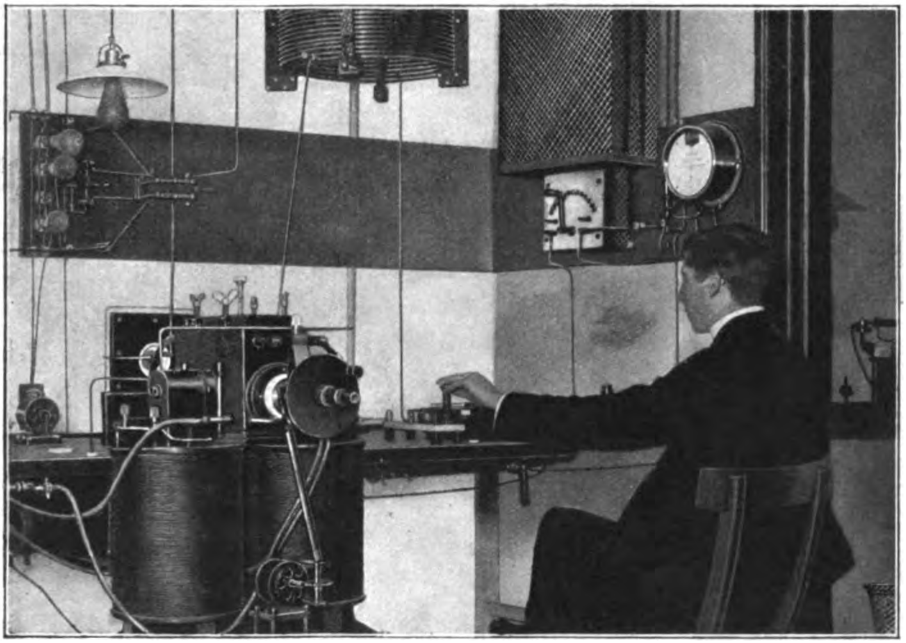

Fig. 5. Det traadløse Telegram afsendes.

Frembringelsen af de kontinuerlige Bølger efter Poulsens System sker ved Hjælp af *Poulsen-Generatoren* (Fig. 2). Denne er en Buelampe, der for det meste fødes med Jævnstrøm og brænder i en brintholdig Atmosfære, f. Eks. i almindelig Belysningsgas. Ved Buelamper til Belysningsøjemed bestaar Elektroderne, hvorimellem Buen dannes, sædvanligvis af Kulstænger. I Poulsen-Generatoren er det imidlertid fordelagtigst at have den positive Elektrode (Anoden, hvor Elektriciteten strømmer ind) af Kobber, medens den negative (Kathoden, hvor Elektriciteten strømmer ud) oftest er Kul.

. . . Der udvikles en hel Del Varme af en saadan Bue. Nyttevirkningen (som er Forholdet mellem den til Vekselstrøm omdannede Energi og den tilførte Energi) er nemlig op til 40 %, voksende med Bølgelængden, og det vil sige, at Resten, ca. 60 %, omdannes til Varme: denne maa bortskaffes, efterhaanden som den udvikles, og det sker ved Vandkøling, idet man lader Vand cirkulere igennem den hule Kobberanode; tillige har Metalkassen, der omslutter Generatoren, hule Vægge til Vandcirkulationen. Endelig anbringes Buen sædvanligvis under Paavirkning af et magnetisk Felt, og i Reglen roterer Kathoden (ved Hjælp af en lille Elektromotor); begge Dele virker med til, at Buen brænder roligt.

Sætter man nu en Traadspole (Rulle af Kobbertraad) og en Kondensator i Forbindelse med Poulsen-Generatoren og tænder Buen, opstaar der i Kredsløbet, Bue, Spole og Kondensator, Vekselstrømme, der udsender elektriske Bølger med en Bølgelængde, hvis Størrelse praktisk talt kun er afhængig af Spolens og Kondensatorens elektriske Værdier*).

*) Det vil sige 1) Antallet af Vindingerne paa Spolen, idet dens magnetiske Kraft bliver større jo flere Vindinger den har. 2) Størrelsen af Kondensatorens Plader, og deres Stilling til hverandre, idet en Kondensators Ledning er afhængig af Pladernes Størrelse og af det Areal, de dækker af hinanden i deres Parallelstilling.

Digitized by Google

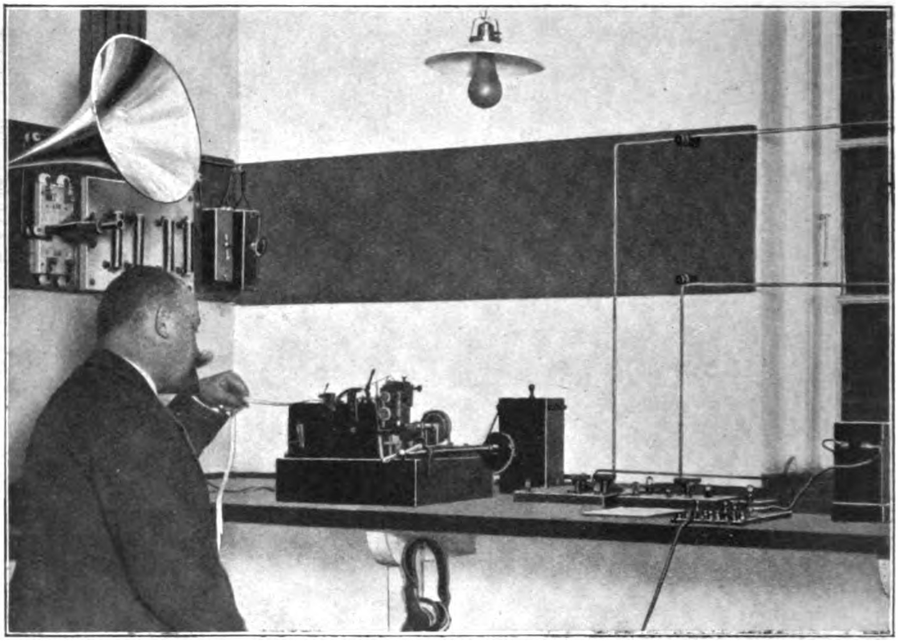

Fig. 6. Telegrammet modtages (paa Lyngby-Stationen).

I Fig. 3 er denne Opstilling vist skematisk. G. er en Jævnstrøms-Dynamo, B. er Buen (— Poulsen-Generatoren), S. Traadspolen og K. Kondensatoren; denne sidste bestaar simplest af to paralleltstillede Metalplader P. og Q., adskilte ved et Luft- eller Oliemellemrum. (D. er Dæmpespoler, der skal hindre den i Kredsløbet B. S. K. opstaaede Vekselstrøm i at gaa ud i Jævnstrømsledningerne og gennem Dynamoen). Som omtalt er Bølgelængden kun afhængig af S's og K's Værdier. Gør man saaledes S. mindre (ved at flytte Kontakten R.) eller K. mindre (ved f. Eks. at gøre de to Plader P. Q. mindre), bliver Bølgelængden ogsaa mindre, ligesom en Forøgelse af S. eller K. eller af begge betyder en Forøgelse af Bølgelængden.

Fjærner man Kondensatorpladerne mere og mere fra hinanden (som i Fig. 4), faas det Diagram, som i Almindelighed benyttes ved Poulsen-Stationer. Den øverste Kondensatorplade i Forbindelse med Ledningen ned til R. danner „Antennen" (det i Masten ophængte Luftnæt; sml. ogsaa Fig. 1); den nederste Plade svarer til Jorden, idet Ledningen B. Q., saavidt muligt, sættes i Forbindelse med Grundvandet, eller ogsaa forbindes til et nærved Jorden eller i Jorden nedgravet Metaltraadnæt. Den i dette System P. R. S. B. Q. frembragte Vekselstrøm vil nu bevirke, at der opstaar elektriske Bølger i den omgivende Æter, og disse vil forplante sig videre ud til alle disse Sider (heraf Navnet Radiotelegrafi, Straaletegrafi).

Forandring af Bølgelængden sker simpelthen ved at forskyde R. paa S., hvilket i vor tidligere nævnte Sammenligning svarer til, at man varierer Cellostrængens Tonehøjde-Bølgelængde ved at stramme den mere eller mindre. Man ser heraf, hvor let det er at give hver Station sin egen, fra en hvilken som helst anden Station forskellig, Bølgelængde. Hvis en Stations Modtagerapparat er afstemt til at modtage en Bølge paa f. Eks. 1500 m, vil en Forandring af den fra Afsenderstationen kommende Bølge til 1515 m

Digitized by Google

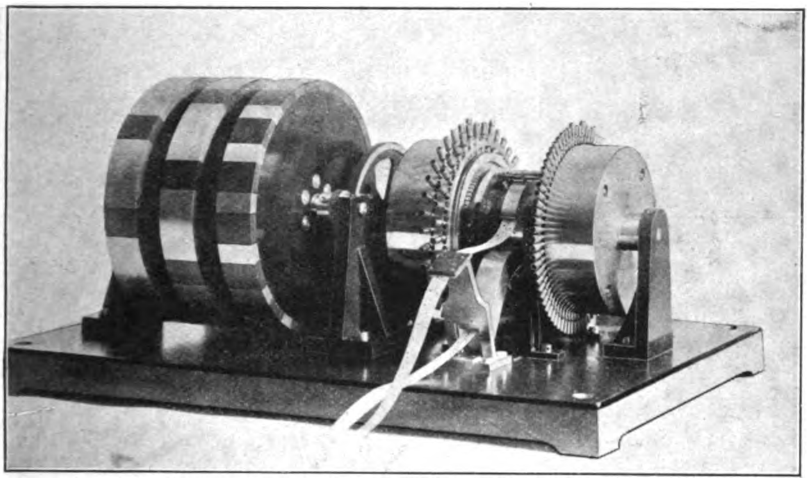

Fig. 7. Professor P. O. Pedersens „Hurtigsender".

være tilstrækkelig til, at Signalerne ikke mere kan aflæses; man siger da, at Bølgerne giver en „skarp Afstemning". Det er derfor muligt ved Poulsen-Systemet at gennemføre Oprettelsen af en Mængde samtidigt arbejdende Stationer, uden at de vil gribe forstyrrende ind i hverandres Telegrammer, selv om de alle ligger indenfor fælles Rækkevidde.

Men dette var netop den væsentligste Anke mod Gnistsystemernes Telegrafering. Ved Gnisten opstaar jo paa Grund af Impulsens Diskontinuitet mange forskellige Bølger. Alle Modtagerstationer maa saaledes paavirkes af alle Afsenderstationer, da de maa være modtagelige for alle Bølger. — Ved forskellige komplicerede Arrangementer har man i de senere Aar opnaaet at forbedre denne Hovedfejl ved Gnistsystemerne en Del, uden at det dog er lykkedes at frembringe en tilnærmelsesvis saa god „Afstemning", som den Poulsen-Systemet udmærker sig ved . . .

Man vil endnu huske fra Titanic-Katastrofen, hvordan de enkelte Marconi-Telegrafister paa de forskellige Skibe delvis fik fuldstændig modsigende Efterretninger om Katastrofen, netop fordi de opfangede alle mulige Telegrammer fra forskellige Skibe og Landstationer sammenblandede.

. . . Denne Egenskab, en „skarp Afstemning", har en anden vigtig Følge, nemlig at Faren for, at der *opsnappes Telegram-*

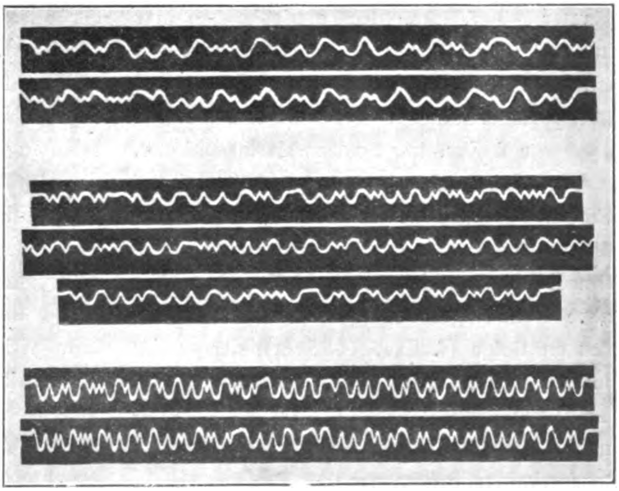

Fig. 8. „Hurtig-Telegrammer".
(Efter Forsøg foretagne mellem Lyngby-Stationen og Stationen over Knockroe i Irland — 1500 Kilometers Afstand — Telegrammet optaget med en Hastighed af godt 100 Ord i Minutet).

Digitized by Google

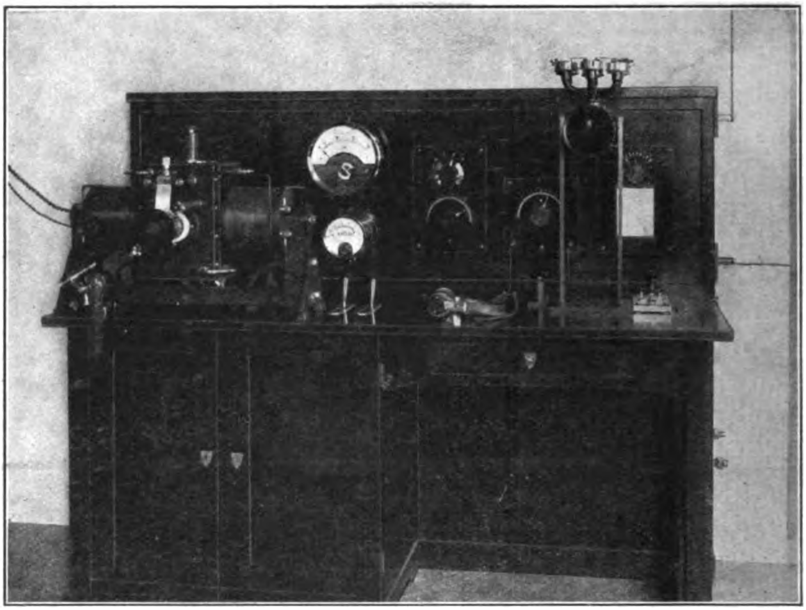

Et Telegrafbord (indrettet saavel til traadløs Telegrafering som traadløs Telefonering).

mer — hvilken jo er meget vanskeligt at modvirke ved Gnistsystemerne — bliver ganske betydeligt formindsket, om end ikke helt fjærnet, ved Poulsen-Telegraferingen. Dette er den væsentligste Grund til, at nogle Magter — f. Eks. den østrigske — har indført Poulsen-Systemet i deres Krigsmateriel, enten som faste Landstationer eller som transportable Stationer eller som Skibsstationer. Tyskerne f. Eks. har Poulsen-Marinestationer.

Som Følge af denne skarpe Afstemning i Forbindelse med de forholdsvis smaa Spændinger foregaar Telegraferingen paa en yderst simpel Maade. Mellemrummene mellem Tegnene frembringes nemlig ved, at der udsendes en Bølge (f. Eks. 1485 m), der er lidt forskellig fra Telegraferingsbølgen (f. Eks. 1500 m). I Fig. 4 betegner N Telegrafnøglen, fra hvilken Ledninger føre hen til to forskellige Steder paa S.

I den viste Stilling er Telegrafnøglen i Ro, hvad der svarer til Mellemrummene i Telegraftegnene: gennem Telegrafnøglen og de to nævnte Ledninger er en eller et Par af Vindingerne af S. kortsluttet; der udsendes derfor en kortere Bølge (f. Eks. 1485 m). Trykker man nu Nøglen ned ved at føre V. nedad, løftes Nøglens bageste Kontakt, hvorved Kortslutningen hæves, og der udsendes den normale Bølge (i Eksemplet 1500 m).

Man forandrer nemlig derved *Antallet* af de Vindinger, der er indskudt i Vekselstrømløbet og dermed den elektriske Værdi af Traadspolen (som foran omtalt). Er Modtagerstationen afstemt for 1500 m, hører den kun Afsenderstationen, naar dennes Nøgle er trykket ned.

De Bølgelængder, som Poulsen-Systemet kan virke med i Praksis — saaledes at Nyttevirkningen bliver passende stor — ligger mellem 100 m og 15,000 m og derover. Ved mindre Stationer (Skibsstationer og Landstationer med smaa Antenner) anvendes sædvanligt op til ca. 3000 m; ved større Stationer, der skal række langt, anvendes de længere Bølger — af to Grunde. Dels vokser nemlig Bølgelængden, alt andet

Digitized by Google

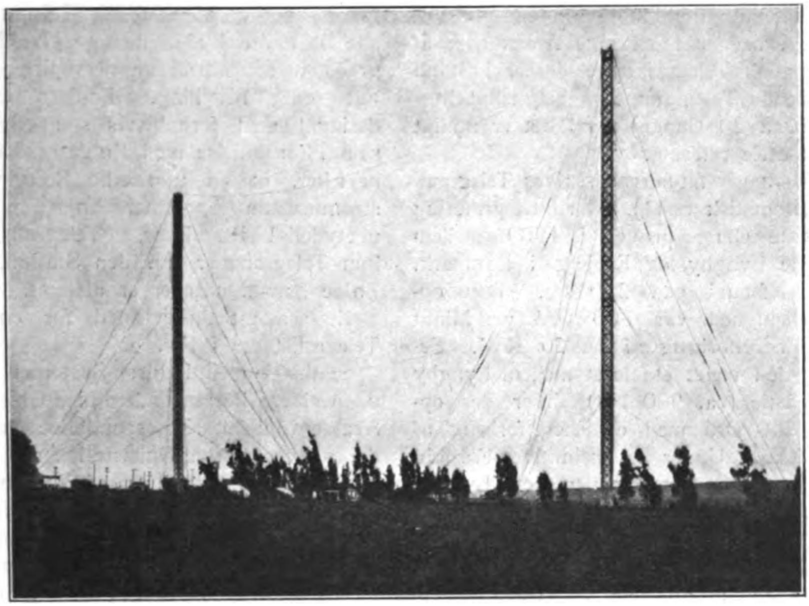

Poulsen-Stationen i Los Angeles, Kalifornien.

lige, med Antennens Udstrækning, dels har de lange Bølger lettere ved at bøje om Forhindringer, f. Eks. Bjærge, som de træffer paa deres Vej, medens de korte Bølger er mere „stive“. For Skibsstationer drejer det sig jo sædvanligt om forholdsvis smaa Afstande — nogle hundrede Kilometer — uden mellemliggende Bjærge el. lign., der kan „stoppe“ Bølgerne. For store Landstationer er det derimod fordelagtigt at kunne arbejde med lange Bølger, da Telegraferingsafstandene kan komme til at andrage flere Tusinde km, hvoraf maaske en Del optages af bjærgfuldt Land. Da man ved en Landstation er i Stand til at give Antennen en overordentlig stor Udstrækning, kan man selv med lange Bølger opnaa gunstige Forhold for Poulsen-Generatoren at arbejde under.

Vi har hidtil kun beskrevet *Afsenderen*, der for saa vidt ogsaa er den vigtigste, som den betinger *Frembringelsen* af de kontinuerlige Bølger. Ogsaa *Modtageren* har sin Interesse, idet den fordrer en særlig Anordning, forskellig fra Gnistsystemernes, for at den fra Afsenderstationen i Form af kontinuerlige elektromagnetiske Bølger udsendte Energi kan omsættes til Lydbølger.

Vi maa dog undlade at komme nærmere ind paa dens Anordning, som er en Del mere kompliceret end Afsenderens; vi vil blot netop nævne, at de kontinuerlige Bølger her igen viser deres ypperlige Egenskaber; Telegraftegnene bliver — som ved alle Systemer — overført til en Telefon, hvori den afsendte elektriske Bølge omsættes til Lyd.

En anden stor Fordel ved Poulsen-Systemet er, at der som omtalt arbejdes med forholdsvis smaa Spændinger, hvorved Telegraferingen, selv ved større Energimængder, *ikke* giver Anledning til *generende Gnistdannelse*. Og hvem der kender noget til Gnistsystemerne véd, hvilke uhyre omstændelige og komplicerede Anordninger der har maattet træffes for at undgaa eller blot dæmpe denne Gnistdannelse, uden at der dog opnaaedes det fuldstændig tilfredsstillende Resultat, der er en Selvfølge ved Poulsen-Systemet. Denne Fordel i Forbindelse med

Digitized by Google

Bølgernes Kontinuitet muliggør nemlig *Hurtigtelegrafering*, det vil sige Anvendelse af en automatisk Telegrafnøgle, der er i Stand til at afsende Telegrammerne betydeligt hurtigere (10 à 20 Gange), end det er muligt ved Haandtelegrafering.

Paa Modtagerstationerne skrives Telegrammerne automatisk ned*). Hurtigtelegrafering blev første Gang prøvet i 1909 mellem Stationerne Lyngby og Esbjerg i Danmark, over en Afstand paa 270 km. Den opnaaede Hastighed var 300 Ord pr. Minut med et Energiforbrug af ca. 2,6 KW. Senere har den været etableret mellem Lyngby og Newcastle (ca. 900 km), hvor der opnaaedes 240 Ord med et Energiforbrug af ca. 15 KW. Under ret primitive Forhold blev det endelig gennemført mellem Lyngby og Knockroe i Irland (ca. 1500 km); der opnaaedes 210 Ord med ca. 28 KW. **).

Ved alle disse Hurtigtelegraferingsforsøg anvendtes den af Poulsens Medarbejder Professor P. O. Pedersen snildt udtænkte Hurtigsender, som ses i Fig. 7.

Fig. 8 viser nogle Prøver paa Hurtigtelegrammer.

Poulsens transatlantiske Stationer bliver i 1914 saavidt færdige, at de er istand til at hurtigtelegrafere over Atlanten. Poulsen-Systemet bliver derved en haard Konkurrent til Kablerne. Anlæget og Vedligeholdelse af Poulsen-Stationer betyder nemlig intet i Forhold til de samme Udgifter ved Kabelanlæg, og Prisen for Radiotelegrammer vil derfor kunne sættes betydeligt lavere end Prisen for Kabeltelegrammer. Men ogsaa med Marconi kan Kampen optages, da Poulsens Takst for transatlantisk Telegrafering bliver *væsentlig lavere end Marconis.* Telefunken kommer næppe i Betragtning for *kommerciel* Atlanterhavstelegrafering.

En anden mere *social Fordel* ved Poulsen-Telegraferingen skal endelig anføres. Gnistsystemerne arbejder med uhyre Spændinger, som altid medfører Livsfare for den, der har med dem at gøre. Dertil kommer, at Telegrafisten maa arbejde uden Ophør med spændt Opmærksomhed for at opfange det for hans Station bestemte Telegram ud af alle de andre Lyde, der gengives*). Telegrafisten har altsaa en nervepirrende og tillige farlig Bestilling. Poulsen telegraferer derimod med forholdsvis smaa Spændinger, som i Forbindelse med Bølgernes Kontinuitet, bevirker, at en uforsætlig Berøring af de strømførende Apparater højst medfører et ubetydeligt Brandsaar. Telegrafisten hører kun Telegrammer fra den Station, til hvis Bølge hans Modtager er afstemt.

Et saadant Arbejdssted for en Poulsen-Telegrafist ses i Fig. 6.

Stationer med Poulsen-Systemet kan ikke uden videre korrespondere med Gniststationer. Skal en saadan Korrespondance etableres, er det nødvendigt, at Gniststationerne indskyder en saakaldt „Tikker", et af Poulsen opfundet Apparat, i deres Modtager, medens til Gengæld Poulsen-Stationerne maa benytte en Gnistdetektor. At faa alle Gniststationer til at anskaffe „Tikkere", var naturligvis ugørligt. Derfor maatte Poulsen gaa den modsatte Vej, nemlig at lempe sit System saaledes, at dets Signaler uden videre kunde høres paa Gnist-Modtagere. Dette lader sig gøre ved et meget simpelt Arrangement i Afsenderen, der bevirker, at Bølgetoget „hakkes i Stykker", d. v. s. bliver diskontinuerligt, men iøvrigt med de kontinuerlige Bølgers gode Egenskaber og uden de diskontinuerliges daarlige. Paa Gnistmodtageren høres de da som en Tone. Naar dette Arrangement til Telegrafering mellem en Poulsen-Station og en Gniststation anvendes, nedsættes Poulsen-Stationens Rækkevidde en Del, hvilket væsentligt skyldes, at Gnistdetektorerne er betydeligt mindre paavirkelige end „Tikkeren", der er langt den følsomste og mest konstante af alle hidtil kendte Detektorer (Gnist-„opdagere").

Ved Hjælp af de kontinuerlige Bølger er *„traadløs Telefoni"* for første Gang bleven til Virkelighed. Denne Del af de kontinuerlige Bølgers Virkefelt er imidlertid endnu forholdsvis lidet opdyrket, fordi Udviklingen af en rationel traadløs Telegrafi, som det Felt, der forretningsmæssigt set vilde give

*) Ved Hjælp af et Strenggalvanometer og et fotografisk Registrerapparat.

**) Poulsens transatlantiske Stationer bliver først istand til at gennemføre Hurtigtelegrafi over Atlanterhavet.

*) Saaledes kunde engang en amerikansk Eskadre, der ankrede foran et fashionabelt Badested for New-Yorkerne, ikke faa klare Telegrammer fra Land, fordi Luften svirrede af New-Yorker-Damernes traadløse Hilsner til deres Kære i New-York.

Digitized by Google

det største Udbytte, har lagt Beslag paa alle Kræfter. Den største Afstand, der hidtil er telefoneret over, er ca. 1000 km.

At Poulsen-Systemet først nu synes at trænge ret igennem og at faa Verdens-Betydning, beror paa, at det i økonomisk Henseende har haft vanskeligt ved at tage Kampen op med de øvrige betydende Radio-Systemer. Der er dog allerede i flere Aar saavel i Tyskland som i Østrig blevet bygget en stor Del Poulsen-Stationer. I Amerika har der i et Par Aar virket et Poulsen-Selskab, der ejer Patentrettighederne for de forenede Stater. Der er bygget ca. 15 Stationer, spændende fra Stillehavet til Chicago, og det er Meningen at fortsætte til Atlanterhavet. Sidste Sommer blev to store Stationer ved San Francisco i Kalifornien og ved Honolulu paa Hawai-Øerne paabegyndte (en Afstand af ca. 4000 km). Disse Stationer ere endnu ikke helt færdige; men der er allerede med en forholdsvis lille Energi opnaaet regelmæssig Dag- og Nattjeneste mellem dem. I Foraaret 1913 har der været Dag- og Natforbindelse pr. Poulsen-System fra de forenede Staters Regerings Station Arlington ved Washington til Skibet „Salem“, der sejlede til Gibraltar, og Forbindelsen vedligeholdtes hele Vejen.

Poulsen-Systemet vil sikkert snart i Praksis kunne præstere Beviset for, at det ogsaa over de meget store Afstande virkelig er i Besiddelse af de Egenskaber og store Fordele, som det hidtil kun under mindre Forhold har kunnet paavise.

Naturligvis arbejdes der rundt om i Verden ihærdigt paa at finde andre og — om muligt — simplere Veje til Fremstilling af kontinuerlige elektromagnetiske Bølger til Radio-Formaal, f. Eks. Goldschmidt's Patent). Endnu synes der dog ikke at være funden nogen Løsning paa Opgaven, der teknisk kommer paa Højde med, endsige over Poulsens Fremgangsmaade. Den er, som en engelsk Ingeniør har sagt, ligesom „den naturligste“ Metode for traadløs Telegrafering. Og i Teknikken er altid den Vej den bedste, ad hvilken der med de enkleste Midler opnaas den størst mulige Fuldkommenhed.

Afgjort er det i alle Tilfælde — ikke mindst ved Marconi-Kommissionens Arbejder — at Fremtiden tilhører de *kontinuerlige* Bølger. Ogsaa det engelske Marconiselskabs Forhandlinger paa dets sidste Generalforsamling tyder hen til dette: Her blev Aktiekapitalen af 15 Millioner næsten fordoblet for at sikre sig Hovedindflydelsen i det Selskab, der ejer det tyske Patent „Goldschmidt“ til at fremstille kontinuerlige Bølger; begrundet blev denne Transaktion derved, at man vilde forbeholde sig Muligheden for selv at kunne anvende saavel diskontinuerlige som kontinuerlige Bølger. Selv om Goldschmidt-Systemet sikkert endnu har en Del igen, inden det bliver kommercielt anvendeligt, og skønt det sandsynligvis ikke vil kunne naa op paa Højde med Poulsen-Systemet, viser dog det omtalte Køb, hvilken Betydning selv Konkurrenter tillægger de *kontinuerlige* Bølger. — Marconis „yngre Søster“, Telefunken, har ligeledes opfundet en Højfrekvensmaskine (System Arco), men nogen særlig Betydning faar denne Maskine dog vistnok ikke.

Det fremgaar af alt dette, at Kampen ikke saa meget drejer sig om den bedste Teknik. Den er — bortset fra, at det nationale Motiv at eje Verdens-Monopolet paa Telegrafiens Omraade spiller noget med — hovedsagelig en Brydning mellem de store interesserede Kapitaler.

Digitized by Google

FRIESLEBEN

Af Henning Berger.

HAN kom en Dag slentrende ind paa det store Kontor, hvor jeg var ansat, og spurgte efter Arbejde. Der var naturligvis ikke Arbejde at faa i Juli Maaned. Vi afskedigede tvertimod. Naar en eller anden af de underordnede skulde have sin retmæssige Fjortendagsferie, kunde det hænde, at han bad om at blive fri for Ferien. Den arme Djævel var bange for at finde Pladsen tilovers eller besat med en anden, naar han vendte tilbage.

I Skjorteærmer, med opknappet Linning og uden Vest sad jeg i dobbelt Træk fra to gnistsprudende Rotations-Ventiler og sorterede otte tusind Agentadresser. Og det var endda kun Vester-Afdelingen fra de store Søer til the golden gates i Frisco ved det stille Havs Kyst. Køleren med Isvand var tom, Tobakken sluppet op, og hvis nogen havde vovet at tale til mig, vilde jeg ikke have svaret, men kun i Stilhed ønsket ham brændt til Aske i Helvede.

Det lyder uvenligt. Men med 100 Graders Fahrenheit i Skyggen, i en Atmosfære opfyldt af Kæmpeslagteriernes halvraadne Blodstank, som fra Sydprærierne svøber sig om Byens Forretningskvarter; og med en tilintetgørende Følelse af Afmagt og Slaveskæbne, en Forudfornemmelse af uundgaaelig Undergang, er man ikke videre blid og nøjeregnende. — Han, som bad om Arbejde henne ved Kasserer-Skranken, var egentlig en Fjende, selv i det Tilfælde at han ikke havde det stort værre end Adresse-Sortereren. Denne Dag midt i Juli, var i sig selv Haabløshedens Helvede paa Jorden.

Ved Skranken veksledes de sædvanlige Repliker.

„Any job at all! I'll do all round-about work, anything to please! Look at my papers — I am an expert in all officework . . .“

„We have no work for you“.

„I starve!“

„Sorry!“

„Won't you take my name?“

„No use. You'd better get out.“

„Take my name, sir!“

„Well, what's your name then?“

Manden siger et Navn.

„Spell it!“

Han staver det, og det bliver til Friesleben.

„Are you dutch?“

„No. Swede.“

„And your address?“

„Have no address. But I'll look in.“

Manden stavrer ud i det kvælende Solskin.

Lidt efter spørger Kassereren:

„Friesleben? Er det svensk?“

„For mine Øren klinger det som Trediveaarskrigen, men jeg kender det ikke.“ — Og dermed havde jeg glemt den Episode.

Den glohede Sommer var gaaet. Ogsaa Dampbadsvarmen var flygtet, baade den tørre og den fugtige Temperatur er forbi. Indian summer afløser, og Høsten kommer, Arbejdet bliver livligere, Børsen svinger for tilsidst at staa „strong“. Telegram-Kablerne dikterer høje Fragtpriser, en „corner“ gøres, den revner, en ny hausseres op. Julekampagnen forberedes, Lastdampere og Passagerbaade presses for Fragt, de store Jernbaneselskaber slaas, nu er Markedet i fuld Gang. Krigsrygter fabrikeres, Værdierne falder og stiger, Spekulanterne tjener, Leverandørerne taber. Der staar ligesom et uhørligt Brus om det store, usynlige, liv- og pengepumpende Forretningshjerte. Publikum aner Cirkulationen, men ser, hører og forstaar intet. — Paa alle Kontorer arbejdes der feberagtigt.

En rig Landsmand kom til Byen paa Vej til en eller anden Udstilling. Vi havde været Skolekammerater, og han opsøgte mig. Han tog mig med ud for at faa Nattelivet at se og inviterede mig til en lækker Souper i en elegant Restaurant. Paa Bordet stod Vin og Retter, som jeg aldrig før havde smagt.

Det var i en pompøs hvid Marmorsal, oplyst af mange hundrede Glødelamper og med et vældigt stort og tykt blødt rødt Tæppe over Gulvet. Paa de hvide Borde stod Sølv, Krystal og Roser, og omkring dem sad halvnøgne og skønne Kvinder, og Herrer i Kjole og hvidt. Et Orkester spillede dæmpet, og mellem Bordene dansede nogle Par. — Tjenerne bevægede sig lydløst, de bar de tunge Bakker omkring med jongløragtig Balanceringskunst.

Hvor underligt! Imorgen gynger min Ven behageligt videre i en Luksusvaggon til nye Syner og Fester, medens jeg maskinmæssigt

Digitized by Google

fortsætter med at udfylde Rubriker i Fragtlister og Konossementer og skrive Tal som repræsenterer Millioner. Det er ikke Misundelse, som fylder mig, men en stum Undren. Det usædvanlige Maaltid har gjort mig døsig, og Samtalen dør hen. — Sølvklokken ringer paa Kaffe.

Nye Tjenere ordnede Bordet. Mokka-Apparatet, de ostindiske Kopper, Likørstellet, Havannakasserne og den antike Rygebordslampe samt Cigaretæskerne. Smaa guldkantede Danseprogrammer, Konfettipakker og Serpentineruller stabledes op af en leende Kelner. Østerlandske Bonbons til eventuelle Damer, og isafkølede Svingglas til den hundredaarige Brandy.

Til slut en Pakke Nat-Telegrammer — smalle maskinskrevne Strimler — nylig afhamrede paa en af Etablissementets mange Telegraf-*receivers*, med Bekendtgørelse om Ulykker, Valgresultater, Børskurser og Sportsnyheder.

Den Tjener, som placerede og arrangerede det hele, opholdt sig lidt længere ved vort Bord end ved de andre. Det saa ud som om han vilde slutte med et særligt Raffinement. Mit Øje faldt paa ham, medens min Vært, oplivet af nye mærkelige Ingredienser, fortalte om Kaféer i Paris, som jeg aldrig havde set. Jeg saa nøjere paa ham, det forekom mig at han lyttede eller i det mindste forstod vort Sprog.

Det var en smalskuldret og mager Mand i den sædvanlige hvide Livréjakke med Guldknapper. Hans omhyggeligt glatragede Ansigt havde Linier og Rynker saa fine som skaarne med en Kniv. Hans Isse var næsten blank, et tyndt rødblondt Haar dannede Kransen. Munden var smal og sammenkneben, Øjnene lyseblaa og rynkede . . . . . Hænderne, som flyttede og serverede adræt, var smalle med lange Skrivefingre og vel manikurerede Negle. Han kunde vel være en tredive Aar.

Gud véd om han havde læst mine Tanker. Da han med et Buk trak sig tilbage, sagde han paa udadleligt klingende Fransk en Artighed, som om han vilde vise, at han havde antaget os for Franskmænd eller i ethvert Tilfælde for dannede Europæere.

Jeg saa hele Resten af Natten hans smalle Skikkelse, hans smalle Ansigt med den skarpe Kardinalmund dukke frem hist og her mellem Palmer og Marmorsøjler. Af og til sendte han os et Blik — imellem smalt sammenknebne Øjenlaag. Og da søgte jeg i min Hukommelse efter en eller anden Maske i det tusindhovedede Karnevalstog, som kaldes Livet, men forgæves.

Opbruddet kom, og jeg spurgte Overkelneren: „De har Franskmænd her?“

„No, sir. Foruden Amerikanere kun et Par Tyskere og Italienere.“

„Han som opvartede os til Slut — Likørerne og alt Stadset — hvad var han?“

„Aah!“

Overkelneren saa stolt ud. Han sagde i en skildrende Tone, som om han foreviste en Kuriositet:

„Det er en tysk Baron, jo, vi tror alle aldeles sikkert, at han er en tysk Baron. Han hedder Friesleben. Det tog mig fjorten Dage at lære det forbistrede Navn. Men nu kan jeg det — oh, yes. Det udtales saaledes: Fryz — læi — bin. Det er sikkert meget fint. Maaske han er i Slægt med Billy . . .“

Men jeg vidste jo bedre Besked, i det mindste var han ikke en Slægtning af den tyske Kejser. Nu husker jeg Manden som i de glødende Juli-Dage tiggede om *job*. Friesleben, *swede*. Han havde tilsidst faaet *job* og ikke saa daarligt endda. Han tjente utvivlsomt fem Gange saa meget som jeg.

Tiden gik. Maanederne rullede forbi som store Pullmanvaggoner fulde af alle Slags Mennesker — hele Aaret var et Tog, som brusede videre, videre, bort gennem Tiden, efterladende i Erindringen nogle Ansigter, som havde set ud gennem Kupévinduerne, og en og anden Haand, som havde vinket en Hilsen i Forbifarten.

— En Dag sad jeg selv i et Tog som ringlende og drønende kørte vest paa og syd paa, og da det skumrede steg jeg ud i en stor By ved en stor Flod, hvorover en blodrød Himmel stod som et Brandskær. Jeg skulde besørge en Kommission, mundtligt og hemmeligt, for Kontoret — jeg var steget en Smule i Rangen — og efter at jeg paa Hotellet havde faaet et Bad og en Bøf, spaserede jeg en Tur i den fremmede By. Jeg har altid elsket det ukendte, og for mig staar stedse en Vandring ind i et nyt Milieu som det første af alt. — Derefter kommer Reminiscenserne. Besøgene paa gamle kære Steder. Men det bliver oftest som at gaa paa Kirkegaarde.

Jeg gik saaledes ud denne Aften under

Digitized by Google

tusind straalende Buelamper, mellem vældige Butiksruder og i en myldrende og larmende Trafik. Det var ikke meget særegent, det jeg fandt, alle Byerne derude er jo nye eller unge, moderne, jagende og levende, og paa den Maade hinanden lig. Og Folkemængden viste alle de gamle Raceblandinger, som Emigrationen bestandig fornyer. — Husenes Skilte bar de samme Navne, som er fordelt i Millioner Exemplarer over hele Unionen.

Men eet var sikkert: jeg var fremmed blandt fremmede, en Slags Konge for en Dag, om man vil. Jeg raadede i nogle Timer for min Tid, jeg kunde gøre hvad der faldt mig ind, være min egen Herre, og enhver Kontorist vil forstaa denne Lyksalighedsfølelse. Jeg var for Øjeblikket Chefen, repræsenterede en Kæmpemagt.

Under saadanne behagelige Fantasier var jeg i Ro og Mag kommen til en Udvidelse af Boulevarden, som dannede et lille Torv. Flere brede og træbeplantede Avenuer stødte sammen her — det var tydeligt nok et Endepunkt eller maaske rettere et Foreningspunkt, hvor Byens Forretningscentrum og Beboelsesdel mødtes. Den sidste i saa Tilfælde de riges Kvarter, thi Husene lignede Paladser. Og hen over Pladsen rullede elegante Ekvipager og private Automobiler.

Som jeg stod dèr og mediterede, egentlig overvejende, hvor jeg skulde indtage en lille Nat-Cocktail, faldt mit Blik paa en hvid Façade med en Række oplyste men tildækkede Ruder. Det var tykt slebne Spejlglasruder og Gardinerne saa ud til at være af crèmefarvet Silke. Den forsirede Indgangsdør var af solid Mahogni og derover læstes i Brillantild: the High Life bar. — Hvorfor ikke dèr?

Jeg aabnede Døren med en sorgløs Milliardærs Mine og Holdning og marcherede ind, idet jeg i Forbigaaende ligegyldigt betragtede nogle store Malerier og et Par Negerdrenge i den typiske *bellboys*-Uniform. Men mit Mod sank, da jeg gennem et Par matslebne Glasdøre kom ind i en uhyre Sal, fuldstændig tom for Gæster. Langs den venstre Væg løb den traditionelle Bardisk (det forekom mig at den var af Porfyr med Sølvbeslag) og ved de øvrige, rigt dekorerede Vægge stod smaa Borde med Onyx-Plader. Taget var en Stjernehimmel af Ampler i alle Farver og Gulvet indlagt med Mosaik. Jeg var kommen paa en forkert Tid og ønskede, at jeg igen stod ude paa Gaden.

„If you have to bleed, don't squeal", siger Yankeen, og det havde jeg for længe siden lært mig. I dette Tilfælde skulde jeg ikke behøve at angre.

Jeg satte mig ved et Bord, skød Hatten i Nakken og afventede Begivenhedernes Gang.

En Tjener, der ligesom en Marionetfigur kom frem fra en Nische, raadede mig til at forsøge Stedets Specialdrik: en Highlife-Cocktail. Den viste sig at være gigantisk, serveret i et højt Glas, hvor forskellige Fluida skinnede i Marmeladefarver mellem Krystalis og Annanasskiver, Bær og en stor Krusemyntekvist, en hel Vager. I dette lokkende Niagara var der stukket fire Straa, og Indholdet saa ud til at forslaa en Time for en vanlig Konsument. Valuta'en i Penge turde jeg slet ikke tænke paa.

Baren var tydeligt nok en Natrestaurant, tilmed en meget fin. Menukortene var trykt paa Fransk, der fandtes særlige Bestillingstelefoner, man arrangerede Soupéer, Teaterselskaber og smaa *soirées dansantes* og besørgede extra Kompositioner af Mad og Drikke. Der kunde blandes „violette" og „purpurrøde", endog „Tiger"- og „Geisha"-*entertainments*. Det var mesopotamisk for mig, den Gang, men jeg tvivlede i det mindste ikke paa Varernes dyrebare Indhold. En berømt fransk Kok havde Ansvaret for Køkkenafdelingen, Garnier hed han, men Baren ejedes af to Navne med fede Typer: Mac Allister & O'Brien. Nedenunder stod med Petit Inspektørens Titel, Navn og Telefonnummer. Og han hed Friesleben.

Ja, det var ingen Fejltagelse. Friesleben stod der. Uden Fornavn eller Tilføjelse, ligesom man siger Goethe eller Napoleon. Men var det *min* Friesleben? Hvorfor ikke? Han havde gjort Karrière ved sin Fernis af Europa, energisk fuldendt en Løbebane og var sikkert ingen Dumrian. Naar jeg tænkte paa den brændende Julidag, da han gjorde sin Entré i mit Paasyn, kunde jeg ikke andet end lykønske ham i Stilhed til den kølige Modtagelse, han den Gang havde faaet. Og jeg saa, hvorledes det hele var gaaet for sig: han staar opstillet i Queu'en, som faar gratis Mad en kold Dag i Høsten udenfor Køkkendøren til en stor Restaurant. Næste Dag staar han i Queu'en, som søger Plads der — Vinduespudsere, Ishuggere, Kælderkarle, *all round-aboutjob, you know!* Han hjælper til i Køkkenet ved Vadsken og

Digitized by Google

i Gaarden. Han bliver Isvands-Kelner, Tallerken-Bytter, han faar en Hjørne-Buffet, lægger Sølvtøjet frem. Til sidst serverer han nu og da. Han kan Sprog, han serverer for alle fremmede Rejsende, han er Kyper, han kender Vine, kan søge en bedre Plads. Og saa stiger han, faar Glorie, et Navn. Han fatter let, lærer hurtigt, og han gør det paa Kontorvis; der er Metode i hans Arbejde. Og nu er han Friesleben, i sin Art Overkelnernes kendte Friesleben, ligesom Kokkene har deres Escoffier. Ikke ilde! Han kunde i Stedet for være blevet en navnløs *clerk* blandt Millioner navnløse og surt lønnede *officeclerks*. Lovet være den hede Julidag.

Jeg slap Straaet. Langt borte i Salen kom han virkelig min ukendte Landsmand, mager, elegant, en Bordets Feltherre i Kjole og blændende Linned. Giftblanderne bag Disken fik travlt; Krystalglas tørredes, Sølvkølere pudsedes og Kelnerne stod paa Springet langs Væggene. Friesleben nikkede afmaalt og naadigst, vekslede korte Repliker, inspicerede Kasseapparaterne, skruede paa en Kontaktknap, pegede paa en overflødig Serviet. Og hilste paa mig med en fem Graders Vinkelbøjning af Hovedet. Jeg blev siddende, medens Lokalet langsomt fyldtes. Friesleben syntes at kende Gæsterne, han gav Raad og modtog Komplimenter. Nogle Herrer med kolossale Diamanter i Ringe og Manchetknapper ønskede en „Nat" om en fjorten Dags Tid. — Jo, det skulde blive en Nat, Inspektøren kunde love en *imperial straight flush of a night!* Et Selskab talte om en Bryllupsfrokost, og Friesleben forsikrede, at den i deres Erindring skulde staa som lutter Perler og Rubiner, *a night of pearls and rubies!* — Han gjorde et Tegn med sin smalle Haand, og et Strygeorkester begyndte at præludere.

Jeg fjernede mig fuld af Beundring og High-life-Niagara. Den fremmede Bys Trafikpulse slog stærkt og haardt, men i al Tumulten og den blændende Natbelysning saa jeg for mig et smalt Ansigt med mange Linier og Rynker og et Par listige Øjne. De var ikke til at stole paa. Heller ikke Haaret. Lyseblaat og rødblondt er svage Farver, selv for Ejeren. Der var noget af en Jockey under et halsbrækkende Ridt i de Glimt, jeg havde set af Friesleben. Men var han en dygtig Rytter, som kunde holde ud i Løbets forskellige Faser og vinde Pokalen? — Vi faar se, vi faar se, thi nu var jeg vis paa, at han atter vilde dukke op, naar Begivenhederne paa ny førte mig ud af mit Hus til den store Væddeløbsbane.

Og virkelig.

Et Aar lanceredes Verdens største Skib, og da det døbtes i Champagne paa Beddingen paa Kæmpeværftet i Belfast og fik et gigantisk Navn, genlød fra Bedding og Kontor Lov og Pris over Kompagniets sidste Bedrift. Der faldt en Refleks fra Festen endog over de smaa Arbejdsmyrer i den store Tue, og efter nogle Rekordrejser, som den nye Oceanjager havde gjort, fik nogle udvalgte Lov til efter Tur og Rækkefølge at bese Vidunderet. Denne Gang gik Turen mod Østen, og en Morgen stod ogsaa jeg omsvøbt af Atlantens friske Brise paa Dokpiren og saa misundeligt paa Kolossen, som nogle Timer senere skulde dampe mod den gamle Verden.

Vi trængtes i hundredvis gennem Saloner og over og under en halv Snes Dæk. Det var af og til som at stige ned i dybe Skakter, hvis Afgrunde gemte alle Mærkværdigheder. Der fandtes Proviant til en hel By, der fandtes Kvæghjorde og Kuloplag og indviklede Maskinhaller som paa en Udstilling. Og til sidst rullede vi tilbage paa den høje Luftbane trætte og sultne, men med vore uvante Næsebor endnu arbejdende som Gæller for at holde paa Saltvandsluften. Da var det jeg igen saa Friesleben.

Han sad i et af Hovedkontorets private Ventreværelser for første Klasses Passagerer, og jeg vilde ikke have lagt Mærke til ham, hvis han ikke havde haft en Dame med sig. Det var et korpulent Fruentimmer paa sikkert hundrede Kilo og det halve Antal Aar; det var med andre Ord en tyk gammel Kvinde, som kunde været hans Moder. Hun var smagløst klædt i skrigende Farver, og de kostbare Stoffer fremhævede yderligere Pengeparvenuen. Det var ikke en Rejsedragt, snarere et prangende Karnevalskostume, og Mængden af Naale, Broscher, Spænder, Kæder, Armbaand og Ringe af alle mulige Slags ædle Metaller og Stene fik hende til at ligne et eller andet uformeligt kvindeligt Afgudsbillede, til hvilket Folket har ofret sine Smykker. Hun talte i eet væk, en Strøm af Ord randt fra hendes Garnituremund, en Plapren uden Ende og med stærk irsk Be-

Digitized by Google

toning. Det var som en Dialektkomedie paa en simpel Variété, og hendes medspillende kontrasterede ved sin Magerhed og Tavshed fortræffeligt i Stil med et saadant Nummer. Stakkels Friesleben, her havde han faaet en Hovmesterinde, som uden hans Indgriben arrangerede baade Morgen, Middag og Aften. Der gik af og til en Trækning over hans rynkede Ansigt, og et blaat Glimt i hans Øjne varslede en fremtidig undergiven Stilling. Men han lo — med en smal Mund — og nikkede gravitetisk Bifald til Snakken. Helt ud i Yderrummet hørtes hendes Røst:

„I say, mister Friesleben, — I say, do you hear what I say — ? — ? — Well, I say, says I — — —„

Liniens første Tolk staar parat til at ledsage dem, som ønsker det, ned til Piren. Han ler:

„En forfærdelig Papegøje, denne Fru Friesleben. Hun er minsæl ogsaa født O'Brien og skal have haft en stor Guldkro et Sted ude i Vesten, eller rettere, hendes salig Mand. Penge er der, de har en af de dyreste Saloner i vor nye Baad. Nu skal hun paa Bryllupsrejse med sin Baron — stakkels Djævel. Fattig selvfølgelig, den gamle Historie med de europæiske Adelsmænd! Men hvis jeg kender ret til Sæderne paa den anden Side, saa tager han nok Revanche igen i Paris. — Glæder mig at have gjort deres Bekendtskab, Sir. Nu skal Menageriet i *mailcoach* gennem Byen — good bye, Sir, good luck, Sir!“

Jeg hørte Fru Friesleben affyre en hel Salve nye Udraab og Interjektioner, da Føreren viste sig i Døren til Venteværelset: „Well, interpreter, I say, do you hear, I say“ —

Der kom til Slut en Dag, hvor jeg vendte Dollarslandet Ryggen. En endnu større Baad førte mig bort til nye Oplevelser, og disse fik mig saa smaat til at skifte Havn og Minder. Andre af Livets Masker lagde Beslag paa min Opmærksomhed, de gamle for i enkelte Tilfælde at dukke op som Genfærd. Et saadant uvirkeligt Syn blev Friesleben.

Der ligger — eller laa — i Paris, i Nærheden af Triumfbuen, paa en af de store Stjerneavenuer, der ligesom Straaler skyder ud fra Torvet, en Kafé, hvor ældre og dekorerede Pressefolk, mest fremmede Korrespondenter, plejede at træffes, naar de overfor et eller andet af Dagens kilne Spørgsmaal vil isolere sig fra de franske Kolleger paa Madrid, Cardinal eller Napolitaine. Jeg havde hørt den omtale og søgte en Dag af Nysgerrighed rede paa Stedet.

Det var en Kafé som tusind andre: med *madame* ved Kassen, *Jean* og *Victor* i hvide Forklæder og en langhaaret Hund under Kaminen. Med en lille Boulevardplads, Solsejl, Laurbærtræer, med Lædersofaer og smaa runde Aperitifborde og Rentier-Stamgæsterne bag *Journal* og *Matin* eller ved Dominobrikerne. Et Par smaa højhælede og silkeraslende Kokotter, som skrev Brev, en ensom Absinth-Herre, som røg *caporal superieur* ... Men Korrespondenterne? — Nej, de var der ikke.

I Stedet for kom der ud af Hotelporten lige imod mig en svensk Finansmand, som jeg kendte ganske flygtigt. Han slog sig ned og snakkede om Byernes By, om en ny nordisk Bank og om et Par Falliter. Det sidste Emne dvælede vi ved — der var mange Bekendte, fik jeg at høre, som truedes med Tab der hjemme, nu da Reaktionen var kommen efter Fondsmæglerne og Børsjobberiet.

„For Resten“, sagde han og pegede med Stokken, „der gaar ogsaa en Skæbne“.

„En Skæbne“, mumlede jeg, „er vel alt, som gaar paa to Ben. Er der noget særligt med —“

Jeg holdt inde. Den smalle Skygge, som bevægede sig paa det modsatte Fortov i det gyldne Solskin var Friesleben. Ved alle Guder — det *var* ham. Endnu smallere, mere vissen og med Ischiasgang og Podagraskridt — slæbende sig frem langs Muren. Han havde en forslidt Rejsehue paa Hovedet og bar et blaat Forklæde. Han gik i Tøfler og Buksebagen havde en Lap som en Luge.

„Det er jo Baron Friesleben!“ udbrød jeg.

„Friesleben? Baron? — Fanden heller!“ svarede Direktøren med svensk Aabenhjertighed. — „Han hedder Andersson og er Medhjælper hos Natportieren paa Hotellet, han kan nemlig udmærket Engelsk. Men jeg kender ham tilfældigvis. Han var Kontorbud hos Krook & Øberg, og saa vandt han den største Gevinst i Lotteriet. Saa tog Pokker ved ham og han rejste ud til Berlin, Wien, Paris og saa videre, og spillede *grand seigneur* saa længe det varede.

Digitized by Google

I Amerika har han ogsaa været. Nu synger han paa sidste Vers. Det paastaas, at han engang har boet paa første Sal i Hotellet, hvor nu unge Astor bor. Det kalder jeg en Skæbne.

Jeg saa den skiftende Række af Billeder fra Verden langt derude. De strømmede forbi mit indre Syn som et Tog af Spøgelser, lydløst og makabert.

Men Boulevardens Sol og liflige blaa Skygge, Kastaniernes Blomster og Duften af Vaar i Luften over Livets By tog atter Herredømmet. Friesleben var forsvundet bag et Hjørne.

Og jeg tænkte:

„Det er maaske som i den højere Akrobatik — der skal mere end en Kuldbøtte til for at opnaa en Dobbeltsaltomortale!“

„Friesleben“ offentliggøres først paa Svensk i Løbet af denne Maaned i en ny Novellesamling af Henning Berger, betitlet: „Films“.

Digitized by Google

BOLDSPILLERE I DEN GRÆSKE KUNST

Af Fr. Weilbach.

„Adorante". Bronce.

At Boldspil var en yndet Adspredelse hos Grækerne og Romerne i Oldtiden, er en bekendt Sag. Allerede hos Homer spiller Kongedatteren Nausikaa Bold med sine Terner, da den skibbrudne Odysseus pludselig træder frem og vækker de unge Pigers Rædsel ved sin Vildmandsfremtoning; og i den senere Litteratur omtales Boldspillet ofte. Man skulde derfor tro, at der mellem de mange bevarede Athletstatuer ogsaa maatte findes Boldspillere. Af de mere bekendte Statuer er der dog ingen, som almindelig opfattes saaledes; det lader sig imidlertid med stor Sandsynlighed godtgøre, at to af de bedste græske Broncestatuer, som sædvanlig gaar under andre Benævnelser, netop forestiller Boldspillere.

Den ene er den saakaldte „Adorante", den bedende Dreng, som tilhører Museet i Berlin.

Den slanke Drengeskikkelse staar i en let balancerende Stilling, idet højre Fod kun rører Jorden med Fodballen. Han bøjer Nakken noget tilbage og strækker Armene fremad og opad, som om han vilde gribe efter noget. Statuen er funden i Italien og blev i sin Tid købt af Frederik den Store for 5000 prøjsiske Thaler. Som den er opstillet i Berlin, kommer den ikke rigtig til sin Ret; den staar ved en Væg, saa at den ikke kan ses fra alle Sider. I København findes som bekendt en Afstøbning paa Hjørnetaarnet af en Bygning paa Ny Carlsberg: men denne Opstilling kan heller ikke kaldes heldig. Ganske vist er Drengen derved kommen Himlen nærmere, hvilket maaske kan have sin Betydning, dersom Tydningen som „Adorante" er rigtig. Men for os andre er der ikke noget rart ved denne Opstilling, da

Digitized by Google

man umulig kan faa et tydeligt og rigtigt Indtryk af Figuren, der naturligvis ikke er beregnet paa at ses fra neden. Derimod vil de, som har været saa heldige at se den Afstøbning, der findes paa Slottet Miramare ved Triest, have haft Lejlighed til at se Figuren i en ganske ideel Opstilling, som Midtpunkt i et henrivende Haveanlæg, beskinnet af Sydens Sol og synlig fra alle Sider. En saadan Opstilling er Statuen beregnet paa; den kræver ikke nogen Baggrund og er ikke tænkt i Forhold til en Flade; den er ikke „udfoldet“ mere i den ene end i den anden Retning; hvilken Side man end ser den fra, har den Legemets fulde, naturlige Runding. Dette hænger sammen med dens Plads i Kunsthistorien, som vi derfor først vil søge at bestemme.

Til dette Formaal vil det maaske være hensigtsmæssigt at minde om nogle Hovedpunkter af den græske Kunsts Udviklingshistorie.

En Nutidskunstner vil altid fra sin akademiske Uddannelse have et saadant Kendskab til Menneskeskikkelsens Udseende i Hvile og Bevægelse, at han — hvad enten hans Arbejde er fremragende eller ikke — formaar at fremstille sin Figur uden væsentlige Fejl i Overensstemmelse med Naturen. Men i Kunstens Barndomstid har dette ikke været saa ligetil. Betragtningen af de Værker, som Oldtidsfolkene har efterladt, lærer os, at der har fundet en gradvis Udvikling Sted, og at det har kostet et mægtigt Arbejde at naa til en rigtig Opfattelse af Naturen og en tvangfri Gengivelse af den. De fleste af Oldtidsfolkene naaede slet ikke saa vidt. De ægyptiske Statuer har f. Eks. alle en paafaldende stiv Holdning, og det er saa langt fra, at der gøres Fremskridt i Retning af større Frihed, at tværtimod de ældste Statuer synes os at eje mere Liv end de senere. Det er Grækernes store Bedrift at have arbejdet sig frem til en dybere Forstaaelse af Naturen og til fuldkommen Frihed i Fremstillingen. Men denne Udvikling strækker sig over flere Hundredaar. Den ældre græske Kunst lider af de samme Mangler som den ægyptiske. Fremstillingen er bundet af Erindrings-Billedet, d. v. s. den Idé, som Kunstneren søger at udtrykke, er dannet af Forestillinger om Genstanden, hvori denne viser sig fra sin mest karakteristiske Side, hvilket som oftest vil sige det samme som: i sin største Udstrækning. Enhver Figur har sin Forside, sin „Front“, hvorfra den skal ses. Dette er særlig iøjnefaldende ved den staaende Figur, den egentlige Statue. Den er altid beregnet paa at ses forfra, og det Plan, der kan tænkes lagt vertikalt gennem Legemets Midtlinje, hverken drejes eller bøjes; Figuren er *frontal.* Opdagelsen af denne Særegenhed, som er fælles for al begyndende Kunst, skyldes som bekendt *Julius Lange.* Hans „Frontalitetslov“ betegnes af den berømte tyske Arkæolog Furtwängler som „ein kunstgeschichtliches Resultat ersten Ranges, der Entdeckung eines Naturgesetzes vergleichbar“. Det er imidlertid ikke blot af Mangel paa Øvelse, at man i den ældre Tid foretrækker denne Fremstillingsmaade, det er fuldt saa meget en Følge af den Tvang, som Erindringsbilledet udøver. Intet er jo saa iøjnefaldende ved den menneskelige Legemsbygning som dens Symmetri, og den frontale Stilling har fra først af været ganske selvfølgelig; efterhaanden bliver den tilvante Fremstillingsmaade til „Stil“, og Stiltvangen bliver afgørende for alle de Kunstnere, som ikke sidder inde med en særegen original Begavelse, men blot føler sig som hørende til „Skolen“. Men i det 5te Aarhundrede kommer Gennembruddet; man forlader lidt efter lidt det frontale System og giver Figurerne en friere og mere naturlig Holdning derved, at man lader Legemets Vægt hvile overvejende paa det ene Ben. Dette medfører en rytmisk Bevægelse gennem hele Figuren, som det f. Eks. ses i den berømte „Doryforos“, der tilskrives Polykleitos.

Naar der er Tale om løbende, springende

Digitized by Google

„Doryforos".
Marmorkopi efter Polykleitos.

eller kæmpende Skikkelser, — som ofte fremstilledes, f. Eks. i Gavlgrupper — er Erindringsbilledet et andet. I dette Tilfælde fremstilles Figuren set fra Siden, hvor den viser sig i sin største Udfoldelse. Erindringsbilledets Tvang bevirker her, at Figurerne faar en Fladhed, som minder om det egentlige Fladebillede, Tegningen eller Relieffet. Dette spores endnu henimod Kunstens største Blomstringstid i en iøvrigt saa fortræffelig Figur som Myrons Diskoskaster. Til Trods for Legemets voldsomme Drejning er Figuren alligevel todimensional og taaler kun at ses fra een Side. Tænker man sig, at Statuen skulde forsendes, kunde den ligge i en forholdsvis flad Pakkasse. Der er næppe nogen Tvivl om, at det 5te og 4de Aarhundredes store Mestre har været klare over det fejlagtige i Myrons Løsning af den vanskelige Opgave, og at de har ladet den hvile for at arbejde paa Frigørelsen af den staaende Figur. Hos Praxiteles — f. Eks. i den i Olympia fundne Hermes med Dionysosbarnet paa Armen — finder vi en fuldkommen tvangfri Holdning; dog følger han sine ældre Forbilleder deri, at Armene udfoldes i omtrent samme Plan som Kroppen, saa at intet skjules af den Side, der er vendt imod Beskueren.

Først paa Alexander den stores Tid forsvinder ogsaa denne sidste Rest af Fortidens strenge Regler. Man betoner energisk den tredje Dimension og undgaar med Forsæt det fladeagtige. Den Mester, som mere end nogen anden har Fortjenesten af at have gennemført en virkelig Rundskulptur, er Lysippos, hvis Navn er knyttet til den berømte Apoxyomenos (Skraberen) i Vatikanet. Her er ikke nogen Udfoldning efter et tænkt Plan, men Figuren har en fuldkommen rumlig Karakter, saa at den tager sig godt ud fra alle Sider. Dette Fremskridt staar iøvrigt i Forbindelse med Bronceteknikken. En Marmorstatue kan vanskelig have Armene helt udstrakt. Praxiteles, som mest arbejdede i Marmor, benyttede et andet Middel til at give sine Figurer en fri og naturlig Holdning, idet han lader dem støtte sig til en Træstamme eller lign. Lysippos var derimod Broncestøber, og han benytter sig af den Frihed, som Bronceteknikken giver, til at forkynde sit nye kunstneriske Program med den størst mulige Tydelighed. Men ogsaa i Stillingen er der en kendelig Forskel fra den ældre Tids „Kontraposto". Den unge Atlet støtter ikke fast paa det ene Ben; han synes at være i Færd med at skifte Stilling, saa at Legemets Vægt i næste Øjeblik vil hvile paa det højre Ben; derved synes Skikkelsen lettere og mere levende end de ældre Figurer, som træder saa tungt paa Jorden. Karak-

Digitized by Google

teristisk for Lysippos er fremdeles de slanke Proportioner; Hovedet er lille, Arme og Ben temmelig lange i Forhold til Kroppen. Det ejendommelige ved Lysippos' Opfattelse af Menneskeskikkelsen træder tydeligst frem, naar man betragter Figuren fra højre Side. Man scr da, at Skulderpartiet cr noget hvælvet og Ryggen svaj, medens til Gengæld Bugpartiet er rundet. Muskulaturens Relief er gengivet med et vist Eftertryk, saa at Profillinjen baade paa Kroppens For- og Bagside viser et livligt Spil af frem- og tilbagetrædende Partier.

Betragter vi nu vor Drengestatue, finder vi ganske de samme Træk. De fremstrakte Arme udelukker enhver Forestilling om Planhed og fremhæver den tredje Dimension. Der er den samme elastiske Benstillling og den samme gyngende Bevægelse i Hofterne; endelig er Modelleringen af Muskulaturen ganske ens, lidt blødere ved Drengeskikkelsen, uden at dog Forskellen mellem Dreng og Mand er stærkt pointeret. Navnlig naar man ser Statuen fra Siden, er Ligheden saavel i Legemets Holdning som i Detailformerne ganske slaaende. Det maa derfor antages, at Figuren stammer enten fra Lysippos' eget Værksted eller fra en af hans nærmeste Elever. At den ikke kan være ældre end Lysippos, er en Selvfølge; men at den heller ikke kan være ret meget yngre, fremgaar af det indifferente Udtryk i Ansigtet som er typisk for den klassiske Tid. Ansigtet viser blot et Udtryk af fornem Sindsligevægt forbundet med barnlig Renhed og Uskyld; der er ikke Spor af Lidenskab eller Patos, heller ikke af den Spænding, som kan være en Følge af legemlig Anstrængelse. Det er noget, som først kommer frem i den hellenistiske Kunst i Tiden efter Alexander den Store. Vor Figurs Sammenhæng med Lysippos' Skole er ogsaa nu temmelig almindelig antagen; den hævdes bl. a. bestemt af en Autoritet som Emanuel Löwy; man undrer sig blot over, at den nogensinde har været omstridt.

Forbindelsen med Lysippos har ogsaa spillet en Rolle ved Bestemmelsen af Statuen som

Diskoskaster.
Marmorkopi efter Myron.

Digitized by Google

Hermes med Dionysosbarnet.
Marmororiginal af Praxiteles.

„Adorante". Hos Plinius findes nemlig en Beretning om, at Lysippos' Søn Boedas havde fremstillet en „bedende"; ganske vist siges der ikke noget om, at det er en Dreng, heller ikke om det er en Mand eller en Kvinde (de fleste Statuer af bedende, som Plinius omtaler, er Kvindestatuer); men det er altid fristende at finde Overensstemmelse mellem de bevarede Værker og de litterære Efterretninger. Imidlertid er det med tvingende Grunde godtgjort af den tyske Arkæolog *A. Mau*, den bekendte Pompeji-Forsker, at Statuen ikke forestiller en bedende. Intet er saa sikkert som den Stilling og Gestus, der betegner Bønnen hos Grækerne og Romerne. Man strækker den højre eller, sjældnere, begge Hænder frem mod Gudens Billede, idet man apotropæisk (ondtafværgende) vender Haandfladerne fremad, en Gestus, som forøvrigt endnu benyttes af Balkanfolkene for at betegne, at man ønsker at afværge et Vredesudbrud. Nu maa det ganske vist bemærkes, at begge Armene er nye; men et godt Stykke af Overarmene er antikt, og Musklernes Form viser, at Armene i alt væsentligt er rigtigt restaurerede; i hvert Fald vil det ikke være muligt at restaurere dem saaledes, at Haandfladerne kommer til at vende fremad.

Naar vi nu vil søge en anden Forklaring, saa gælder det om at fastholde, at vi ikke bør søge noget dybere sjæleligt Indhold hos en Figur fra Lysippos' Tid. Hans Kunst betegner vel et Højdepunkt med Hensyn til Fremstillingen af det atletisk uddannede Legeme, men det sjælelige Udtryk er endnu ganske vagt. Naar vi derimod giver Afkald paa at udfinde, hvad den fremstillede Skikkelse tænker og føler, og blot opfatter Figuren som en Atletskikkelse (de fleste af Lysippos' Statuer fremstillede jo Atleter), saa kommer Forklaringen ganske af sig selv. Man behøver ikke at være særlig Kender af Grækernes Idrætslege for at genkende den Stilling, som Figuren viser. Man kan se den hver Dag paa en Boldplads; ja, man behøver blot at betragte Børns Leg. Enhver Dreng kan jo gribe en Bold, som kastes skraat i Vejret og falder ned i en Bue, og det er netop den Stilling, vi ser. *Mau* finder med Rette, at man vanskelig kan tænke sig en mere fuldkommen Fremstilling af en Boldspiller indenfor den lysippiske Kunstretning. Den elastiske Stilling, som er karakteristisk for Lysippos' Stil, er særlig godt motiveret her, idet den, som skal gribe en Bold, maa være parat til at flytte sig en Smule, da han ikke kan beregne Boldens Bane med absolut Sikkerhed.

Desuagtet har Forklaringen som „Adorante" endnu mange Tilhængere. Man siger, at Drengen hæver Armene i Bøn „til Himlen". Men hvad i Himlens Navn vil det sige? En Græker beder dog ikke til Uranos. Vi skal maaske tænke os, at den unge Atlet, i Glæde over en vunden Sejr, bryder ud i en jublende Tak til de himmelske Magter. Men saadan

Digitized by Google

bærer en velopdragen ung Græker sig ikke ad; han vil i behersket Ro bringe sit Offer paa Gudens Alter, og skulde han virkelig have forglemt sig selv i den Grad, at han henvender sig til de himmelske Guder i et spontant og formløst Udbrud, vilde man i hvert Fald ikke rejse ham nogen Statue af den Grund. Den hele Forestilling bunder i en højst uklassisk Tankegang, i en af moderne Kunst næret Trang til at finde et rigt sjæleligt Indhold i Kunstværket, noget som aldeles ikke kan ventes af Kunsten paa denne Tid. Man indlader sig ikke paa den Slags Opgaver, saa længe man ikke raader over Midlerne dertil. I det andet og første Aarhundrede f. Chr. finder vi Figurer, som kendetegnes ved en stærk Patos (f. Eks. Laokoonsgruppen); det er nu engang denne Periodes Erobring af nyt Land for Kunsten, og man kunde maaske tænke sig, at en Kunstner fra denne Tid kunde finde paa at fremstille en bedende, der i religiøs Ekstase henvender sig til Himlen. Saadanne Fremstillinger findes dog ikke, skønt tilsvarende Skildringer ikke er sjældne hos Digterne, især de senere latinske. Det maa dog bemærkes, at Stillingen altid betegnes med Udtryk, som viser, at Armene bøjedes tilbage og Haandfladerne vendtes opad (supinas manus, tollens ad sidera palmas); og paa den Maade vil vor Statue umulig kunne restaureres.

Den anden Statue, som her kommer i Betragtning, er „Efeben fra Antikythera“, den smukke Broncestatue, som for nogle Aar siden blev funden i Havet syd for Peloponnes og nu er opstillet i Museet i Athen. Nogle Svampefiskere havde tilfældig fundet Haanden af en Broncestatue, og ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at der laa en hel Skibsladning af Bronce- og Marmorstatuer paa Havets Bund. Marmorets Overflade har lidt meget ved Angreb af Boremuslinger; derimod er Broncerne ganske ubeskadigede. „Efeben“ (Ynglingen) blev funden i tre større og flere mindre Stykker, men alle disse passede saa nøjagtig sammen, at Statuen med fuldkommen Sikkerhed kunde restaureres. Den slanke, men dog kraftigt byggede Skikkelse staar i en let og utvungen Stilling, ligesom vuggende i Hofterne, saa at Legemets Vægt kun momentant hviler paa venstre Ben. Hovedet er lille, og Haaret er livligt kruset. Højre Arm er fremstrakt og Haanden hævet i Højde med Øjet; Fingrene er krummede, saa at de synes at fatte om en kuglerund Genstand; den venstre Arm hænger slapt ned.

Vi genkender her alle de Træk, som karakterisere Lysippos' Skole. Den fremstrakte Arm protesterer kraftigt mod det todimensionale System, og Kroppens Rundhed indbyder til at betragte den fra flere Sider. Der er den samme elastisk gyngende Holdning som hos Apoxyomenos og Drengestatuen, og Modelleringen er i ganske samme Stil. Det er navnlig, naar man betragter de tre Statuer fra højre Side, at man bliver frapperet over det saa at sige identiske i deres Opbygning;

„Apoxyomenos“.
Marmorkopi efter Lysippos.

Digitized by Google

„Adorante“, set fra Siden.

udenfor Grækenland. Den har heller ikke faaet nogen almindelig anerkendt Benævnelse. Først blev den opfattet som en Hermes; senere er mange andre Benævnelser blevne foreslaaede. Bl. a. har man ogsaa fremsat den Formodning, at det skulde være en Boldspiller; saaledes opfattes den af adskillige fremragende græske Arkæologer, f. Eks. Kavvadias og Keramopulos. Dog er vistnok en anden Forklaring, som er fremsat af Svoronos, mere populær i Grækenland; han mener, at Statuen forestiller Perseus holdende Medusas Hoved. En overfladisk Lighed med Benvenuto Cellinis Perseus har vist ikke været uden Indflydelse paa denne Forklaring; men den kan umulig være rigtig. Selv om man tænker sig Medusahovedet udstyret med en nok saa kunstig Frisure, kan Fingerstillingen ikke passe; den, der holder et Hoved ved Haaret, maa nødvendigvis tage et meget fastere Greb og derved faa Fingrene ind i Haaret. Heraf følger,

saavel Kroppens Omrids som Benstillingen og Muskulaturens Behandling er overensstemmende. Skulderpartiet er knapt saa hvælvet paa Efeben som paa de to andre Statuer; men det kommer af, at disse har det til fælles, at begge Arme er fremstrakte, hvorved Brystet klemmes noget sammen, og Skuldrene skydes lidt mere tilbage. Det vilde maaske være heldigt, om man ved Studiet af Lysippos' Kunstnerpersonlighed lod vore to Broncestatuer træde mere i Forgrunden fremfor Apoxyomenos, som jo dog kun er en sen Marmorkopi. Ved Overførelsen til Marmor gaar altid nogle af Originalens Ejendommeligheder tabt, hvad der især gælder Haarbehandlingen og Ansigtstrækkene; Læberne bliver saaledes tykkere paa Marmorkopien. Desuden kommer hele Statuen til at se sværere ud i Marmor.

Skønt det er over 10 Aar siden denne Statue blev funden, er den kun lidt kendt

„Efeben“ fra Antikythera.
Bronce.

Digitized by Google

at Haanden og Haaret maatte være støbt i et Stykke, og Haaret kunde ikke være helt forsvundet. Bolden maatte derimod støbes for sig, fordi den ikke berører Fingrerne med med hele sin Overflade; paa Fingrene skal der ogsaa være Spor af Tillodninger, som tyder paa, at der har været noget inde i Haanden, og Fingrenes Krumning viser, som sagt, at dette har været en kuglerund Ting.

Vi maa desuden mod Forklaringen som Perseus gøre den samme Indvending gældende som mod Opfattelsen af Drengestatuen som „Adorante“. Man lader sig af en moderne Kunstbetragtning forlede til at lægge for meget ind i Figuren. Efeben fra Antikythera har ikke noget særlig dramatisk ved sig, og lige saa lidt er der noget, der henleder Tanken paa Mytologien. Det er ligesom Apoxyomenos en ren Atletskikkelse, d. v. s. Statuen forestiller en fribaaren ung Græker, for hvem Gymnastik og Sport er det halve Liv. (Om Gymnastikkens Betydning for den græske Kunst se Fr. Poulsens Afhandling: „Idrætslivet i Oldtidens Hellas“ i Gads Danske Magasin, Januar 1913.)

Det er ret heldigt, at den højre Haand er bevaret; ellers havde vi foruden alle de andre Forklaringer maaske ogsaa faaet den, at Figuren forestiller en bedende, hvortil den fremstrakte Arm vilde passe langt bedre end Armstillingen hos Drengestatuen. Men de krummede Fingre udelukker denne Mulighed og tillader næppe anden Forklaring end, at det er en Boldspiller. Naar vi dernæst vil gøre os nærmere Rede for Stillingen, saa er det klart, at Atleten hverken er ifærd med at kaste eller gribe Bolden; det er en typisk Sigtestilling. Paa samme Maade kan man paa Vasebilleder se en Diskoskaster holde Skiven ret ud foran sit Øje, en Stilling, som aabenbart ikke har noget med selve Kastet at gøre, men betegner, at han sigter efter et Maal (som paa Fig. 4 i Fr. Poulsens ovennævnte Afhandling). Nutildags ser man i Cricketspil Overarmskastere indtage en ganske

„Efeben“, set fra Siden.

lignende Stilling. Det er naturligvis ikke let at forestille sig de forskellige Arter af Boldspil, som omtales i Oldtiden, med fuld Anskuelighed. Det skal dog nævnes, at der fandtes et Spil, der kaldtes Aporraxis, hvor Bolden skulde kastes skraat mod Jorden og gribes af en anden Spiller i Opspringet. Her har vi maaske noget tilsvarende til vor Overarmskastning.

Det vilde være ønskeligt, om der var Lejlighed til at se de to Broncestatuer under gunstige Forhold, altsaa opstillede i fri Luft i en Park, helst ikke længere fra hinanden end at man let kunde foretage en Sammenligning. Det er blevet sagt, at Ny-Carlsberg Fonden efter Carl Jacobsens Død ikke mere vil lade Statuer opstille i offentlige Anlæg i København. Lad os haabe, at der maa blive Raad til at opstille endnu nogle Bronceafstøbninger efter Antikker og særlig af saadanne, som i den oprindelige Original var af Bronce. I saa Fald vil de to Boldspillere være blandt de første, som maa komme i Betragtning.

Digitized by Google

DET NYE BALKAN

NYE HANDELSVEJE OG MULIGHEDER FOR DANSK DELTAGELSE I DEN ØKONOMISKE UDVIKLING PAA BALKAN

Af Franz v. Jessen.

Brudstykke af en Indberetning, udarbejdet paa Udenrigsministerens Opfordring efter Forfatterens Hjemkomst fra hans tre sidste Rejser paa Balkan i Aarene 1912 og 1913.

De fire forenede Balkan-Magters Krig mod Tyrkiet i Vinteren 1912—1913 og Krigen i Sommeren 1913 mellem Serbien, Grækenland og Rumænien paa den ene og Bulgarien paa den anden Side — samt den dermed i Forbindelse staaende tyrkiske Tilbage-Erobring af tabte Landsdele i Tracien — har hidført gennemgribende territoriale, statslige, politiske og økonomiske Ændringer paa Balkan-Halvøen. Skøndt der endnu ikke paa det Tidspunkt, da nærværende Fremstilling sluttes (Begyndelsen af Marts 1914), foreligger en endelig Afgørelse i alle de Spørgsmaal, som det store Opgør har rejst, saa vil det dog være muligt i Hovedtrækkene at give en Forestilling om Magtforholdenes Forskydning.

Tyrkiets syv evropæiske Vilajeter havde 1912 en Størrelse af 169.300 □ kil. med 6.130.200 Indbyggere, og Kreta havde 8.618 □ kil. med 344.000 Indbyggere — ialt 177.900 □ kil. med 6.474.200 Indbyggere. Hertil kommer Arkipelaget (6.900 □ kil. med 376.800 Indb.); imidlertid er Fordelingen af Øerne i det ægæiske Hav endnu ikke endelig afgjort, og der ses derfor fuldstændig bort fra denne Faktor, saavel hvor Tyrkiets Tab som hvor Grækenlands Landvindinger opgøres. I Efteraaret 1913, altsaa efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Tyrkiets to evropæiske Vilajeter, Konstantinopel og Adrianopel, 26.100 □ kil. med 1.891.000 Indbyggere. Kreta var gaaet tabt til Grækenland. Tyrkiets samlede Tab, eksklusive Arkipelaget, bliver altsaa (i runde Tal): 152.000 □ kil. med 4.600.000 Indbyggere eller henholdsvis ÷ c. 85 % og ÷ c. 75 %.

Grækenland havde 1912 en Størrelse af 64.657 □ kil. med 2,632.000 Indbyggere. I Efteraaret 1913, efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Grækenland, eksklusive Nyerhvervelser i Arkipelaget, men inklusive Kreta, en samlet Størrelse af 115.975 □ kil. med 4.256.000 Indbyggere. Grækenlands Landomraade er altsaa vokset med 51.000 □ kil. og dets Folketal med 1.600.000 Indbyggere, eller henholdsvis + c. 79 % og + c. 61 %.

Serbien havde 1912 en Størrelse af 48.300 □ kil. med 2.957.000 Indbyggere. I Efteraaret 1913, efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Serbien en samlet Størrelse af 87.300 □ kil. med c. 4.700.000 Indbyggere. Serbiens Landomraade er altsaa vokset med c. 39.000 □ kil. og dets Folketal med c. 1.700.000 Indbyggere eller henholdsvis + c. 82 % og + c. 57 %.

Montenegro havde 1912 en Størrelse af 9.080 □ kil. med 285.000 Indbyggere. I Efteraaret 1913, efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Montenegro en samlet Størrelse af 14.180 □ kil. med 435.000 Indbyggere. Montenegros Landomraade er altsaa vokset med c. 5.100 □ kil. og dets Folketal med c. 150.000 Indbyggere, eller henholdsvis + c. 56 % og + c. 53 %.

Bulgarien havde 1912 en Størrelse af 96.345 □ kil. med 4.337.513 Indbyggere. I Efteraaret 1913, efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Bulgarien en samlet Størrelse af 114.100 □ kil. med 4.767.000 Indbyggere. Fra Tyrkiet havde Bulgarien vel erobret 26.100 □ kil. med 783.000 Indbyggere, men det maatte ved Freden i

Digitized by Google

Bukarest afstaa til Rumænien 8.340 □ kil. med 353.600 Indbyggere, saaledes at Bulgariens Nettoudbytte af Balkankrigene kun blev i Landomraade: 17.760 □ kil. og i Folketal: 429.500 Indbyggere, eller henholdsvis + c. 18 % og + c. 10 %.

Rumænien havde 1912 en Størrelse af 131.350 □ kil. med 7.248.000 Indbyggere. I Efteraaret 1913, efter den anden Balkankrigs Afslutning, havde Rumænien en samlet Størrelse af 139.690 □ kil. med 7.601.700 Indbyggere. Ved Erhvervelsen af bulgarsk Territorium er Rumæniens Landomraade altsaa vokset med 8.340 □ kil. og dets Folketal med 353.600 Indbyggere, eller henholdsvis + c. 6 % og + c. 5 %.

Det store Opgør paa Balkan har endelig medført Oprettelsen af en helt ny Stat i disse Egne af Verden: Fyrstendømmet, eller muligvis Kongeriget Albanien, sammensat af Dele af de tidligere tyrkiske Vilajeter Skutari, Yskyb (Skoplje), Monastir (Bitolja) og Janina. Endnu er dette nye Riges Grænser mod Nordøst, Øst og Syd ikke endelig fastsatte, og der savnes paalideligt statistisk Materiale til Bedømmelse af dets Størrelse og Indbyggerantal. *Almanach de Gotha* for 1914 opgiver i sit Tillæg Albaniens Landomraade til c. 28.000 □ kil., dets Folketal til c. 800.000 Indbyggere. Formodenlig er dog det sidstnævnte Tal noget for lavt ansat.

TYRKIET

De meget store Tab af Landomraade, som Tyrkiet led i den første Balkankrig, blev noget formindskede under sidste Sommers Kampe mellem de forbundne Magter, der i Vinteren 1912—1913 havde trængt den tyrkiske Hær tilbage til Stillingen ved Tsjataldsja og lukket den inde paa Galipoli-Halvøen. Medens Freden i London af det tidligere evropæiske Tyrki kun bevarede de Territorier, der ligger Øst for den Linje, der kan trækkes fra Enos ved det ægæiske Hav til Midia ved Sortehavet, saa vandt Tyrkiet ved den særlige tyrkisk-bulgarske Fredsslutning, som fulgte efter Freden i Bukarest, det Landomraade tilbage, som omfatter Adrianopel, Lyle-Burgas og Kirkilisse; Grænsen tager ved det ægæiske Hav stadig sit Udgangspunkt fra Enos (Dedeagatsj), men i Stedet for at sigte mod Midia følger den nu Maritzas Løb mod Nord og drejer derefter i en Bue op mod den tidligere bulgarsk-tyrkiske Grænse, saaledes at dens Endepunkt ved Sortehavet ligger godt og vel 60 kilometer Nord for Midia.

Serbien og Tyrkiet har ikke længere Grænser fælles.

Den græsk-tyrkiske Fredstraktat ordner i territorial Henseende udelukkende Forholdene paa Fastlandet og har ikke bragt Tyrkiet nogen ny Fordel. Tilbage staar Spørgsmaalet om Øerne i det ægæiske Hav, der dels er besat af Grækerne, dels af Italienerne. Dette Spørgsmaals endelige Løsning, der afhænger af mange Faktorer, vil imidlertid for Tyrkiets Vedkommende ikke kunne hidføre væsenlige Ændringer i det faktiske Forhold, som er opstaaet ved Begivenhederne i 1912 og 1913. Tyrkiet er nu praktisk talt blevet trængt ud af Evropa, og dets politiske Hovedinteresser er knyttede til Besiddelsen af Bosporus og Dardanellerne samt til dets asiatiske Besiddelser. Paa en vis Maade kan man paastaa, at den Høje Port ved Tabet af Albanien, Makedonien og Kreta er blevet lettet for en tung Byrde, idet Herredømmet over disse Landomraader for en meget væsenlig Del har været Aarsag til saavel de storpolitiske som de økonomiske Vanskeligheder, hvormed Tyrkiet i den sidste Menneskealder har haft at kæmpe. Rimeligvis kommer man ogsaa Sandheden temmelig nær, naar man mener, at Besiddelsen af det genvundne Adrianopel ikke vil bringe Tyrkiet Fordel, fordi de militære Foranstaltninger, der vil blive nødvendige til Hævdelsen af Herredømmet Nordvest for Tsjataldsja-Linjen, uundgaaeligt kommer til at sluge Kræfter og Pengemidler, som

Digitized by Google

Tyrkiet har rig Anvendelse for i Lille-Asien og Arabien.

Mulighederne for en dansk Deltagelse i de Foretagender til Udnyttelsen af det asiatiske Tyrkis Rigdomme, som nu sættes i Værk fra mange Sider, og navnlig fra England, Frankrig, Tyskland og Italien, har i den senere Tid været gjort til Genstand for indgaaende og værdifuld Drøftelse af Dr. phil. J. ØSTRUP og Ingeniørkaptajn SCHOUBOE. Disse Spørgsmaal skal jeg derfor ikke komme ind paa. Det Synspunkt, der bliver afgørende ved en Betragtning af Balkanhalvøens fremtidige politiske og økonomiske Forhold, maa for Tyrkiets Vedkommende være, at dette Land alt i alt har tabt sin Indflydelse paa det evropæiske Fastland, og at Konstantinopel i Hovedsagen kan siges at være bleven den i Evropas yderste Udkant liggende Hovedstad for et asiatisk Tyrki.

Der er ikke Tvivl om, at Tyrkiet havde haft Mulighed for at bevare i hvert Fald en ikke ubetydelig moralsk Indflydelse paa Balkan, saafremt det havde villet opretholde sin Suverænitet over Albanien, hvis muhamedanske Befolkning levende ønsker vedblivende at staa under Kalifens Overhøjhed, medens den ikke har nogen virkelig Trang til Uafhængighed — end sige da til Uafhængighed under en kristen Fyrste. Allerede i det tidligere Foraar 1913 er der da ogsaa fra Tripleentente-Magternes Side bleven gjort flere Forsøg paa at interessere Sultanen og hans Omgivelser saa vel som de ungtyrkiske Førere for en Løsning af det albanske Problem, hvorved Baandet mellem de albanske Vilajeter af det tidligere evropæiske Tyrki og den tyrkiske Centralmagt kunde blive bevaret. Disse Forsøg strandede imidlertid uhjælpeligt paa navnlig de ungtyrkiske Føreres Uvilje mod Albanerne. Mange betydelige tyrkiske Politikere kender af Erfaring den herskende albanske Samfundsklasse, *bej*'ernes Upaalidelighed og de Vanskeligheder, der er forbunden med at regere dem. Tyrkiet kunde derfor ikke ønske vedblivende at være, om end blot formelt ansvarlig for Udviklingen i Landsdele, hvor det er forbundet med urimelige Anstrængelser at opretholde Ordenen, og hvor Befolkningen i det hele og store staar paa et meget lavt Kulturtrin. Derimod kunde Tyrkiet ikke, og navnlig ikke under det friske Indtryk af de Nederlag, Grækere og Serbere havde tilføjet det, have noget at indvende imod, at der blev oprettet et saakaldt selvstændigt Albanien, for hvis Skyld Østerrig og Italien vilde berøve dels Serbien, dels Grækenland en Del af de Sejrsfrugter, disse to Stater havde vundet fra Tyrkiet. Et uafhængigt Albanien, der moralsk, politisk, militært og økonomisk støtter sig til og støttes af Italien og Østerrig, maa nødvendigvis til enhver Tid binde anseelige serbisk-montenegrinske og græske Stridskræfter til Balkanhalvøens vestlige Egne, og derved tjenes tyrkiske Interesser bedre, end hvis en Erobring af Albanien kunde gennemføres udelukkende ved en ny sejrrig Krig mod den tyrkiske Centralmagt — saaledes som Tilfældet var i 1912, da Albanien bestod af et Antal af Tyrkiets evropæiske Vilajeter, der maatte dele Kaar med alle andre Egne af det evropæiske Tyrki.

Herved er jeg allerede kommen ind paa en Omtale af den yngste og nyeste af Balkan-Staterne:

ALBANIEN

I en Artikel i „Gads danske Magasin“ for Oktober samt i „Le Temps“ for 7. August f. A. har jeg gjort udførligt rede for Tilstandene i Albanien paa det Tidspunkt, da disse Landsdele var bleven erklærede for uafhængige, at det vil være tilstrækkeligt her at fastslaa som et Hovedindtryk, at den nye albanske Stat ikke kan ventes at faa nogen lang Levetid, fordi den ikke er noget nationalt Samfund, og fordi den Befolkning, der rummes indenfor dens Grænser, savner

Digitized by Google

væsenlige Muligheder for en frugtbar Kulturudvikling.

Det kristne græske, eller i hvert Fald helleniserede Mindretal, der i Oplysning og naturlig Begavelse er det muhamedanske Flertal langt overlegent, vil utvivlsomt i stedse højere og højere Grad føle sig draget mod det nye Hellas, som efter menneskelig Beregning gaar en stor Fremtid i Møde. Dette græske, henholdsvis helleniserede Element udgør i de albanske Egne Syd for Skumbi den egenlige Middelstand, i hvis Hænder Handelen hviler, og som hvad Sparsommelighed, Flid og Arbejdsomhed angaar utvivlsomt langt overtræffer de jordbesiddende Klasser, bej'erne og Bønderne.

Nord for Skumbi er Forholdene socialt set mere indviklede; ganske vist maa ogsaa i Egnene mellem Skumbi og Durazzo den kristne Middelstand, hvad enten den nu er af kutso-vallakisk eller rent albansk Oprindelse, regnes for at have stærke helleniske Sympatier. Men i Egnene mellem Durazzo og Skutari findes et betydeligt romersk-katolsk Element, som endnu for lange Tider vil staa saa ubetinget under østerrigsk Indflydelse, at det eo ipso betragter Serbien og Montenegro som de fødte Fjender.

Sagen ligger atter anderledes i det nordøstlige Albanien, hvor den fremtidige serbisk-albanske Grænse vil blive trukket, naar Stormagternes Kommissærer, formentlig i dette Foraar, faar endt deres Arbejde. Her — altsaa i Egnene ved den sorte Drin — udøver Serberne økonomisk, religiøst og kulturelt en Indflydelse, der naturnødvendigt maa vokse.

Til disse Momenter, der er af væsenlig Betydning for Bedømmelsen af den nye albanske Stats Levedygtighed, kommer imidlertid et andet, der paa ingen Maade kan lades ude af Betragtning. I de ovenfor nævnte Afhandlinger i „Gads danske Magasin“ og „Le Temps“ har jeg skildret, hvorledes den jævne muhamedanske Bondebefolkning i Albanien overfor mig tilkendegav sin Uvilje mod Planerne om at hidkalde en kristen Prins, som skal staa i Spidsen for et uafhængigt Albanien. Disse Udtalelser er senere bleven bekræftede af flere Kendsgærninger. Albanien har siden den anden Balkankrig uafbrudt været Sæde for stedlige Oprør og separatistiske Rejsninger, undertiden rettet imod den provisoriske Regering i Valona, undertiden med det Formaal at fremme en eller anden enkelt bejs eller enkelt Stammes Særinteresser, men oftest dog for at hævde muhamedanske Synspunkter. Det er i Virkeligheden et ganske nyt Eksperiment, der skal prøves i Albanien, naar nu en kristen Fyrste sættes i Spidsen for et Statssamfund, hvis Befolknings store Flertal er Muhamedanere. Hvor evropæiske Suveræner hidtil har taget det faktiske Styre over overvejende muhamedanske Lande (Tunis, Ægypten, Marokko), har de sørget for, at det muhamedanske Statsoverhoved hævdede sin Stilling af Navn — og i visse for den indfødte Befolkning vigtige, navnlig religiøse, Anliggender tillige af Gavn. Indtil 1908 var Fyrsten i Bulgarien Sultanens og Kalifens Vasal, i Østrumelien Sultanens Vali. Muhamedanerne i Bulgarien og Østrumelien og de til det muhamedanske Troessamfund som saadant knyttede Institutioner underlaa Sultanens Overhøjhed. Det samme var Tilfældet i Bosnien og Herzegovina indtil den østerrig-ungarske Anneksion i Efteraaret 1908. Betragter man derimod de af Tyrkiet helt uafhængige Stater, som tidligere har rummet en anseelig muhamedansk Befolkning, f. Eks. Rumænien, Serbien og Grækenland, saa vil man iagttage, at Uafhængighed af Kalifen blev Aarsag til en uafbrudt fortsat Udvandring af det muhamedanske Folkeelement i de paagældende Lande. Dette synes klart at vise, at Muhamedanere ikke trives under et kristent Styre, der har overhugget Forbindelsen med Kalifatet. Sandsynligheden maa derfor ogsaa tale for, at enten vil den muhamedanske Befolkning

Digitized by Google

i Albanien — hvor den danner det ubetingede Flertal — før eller senere skille sig af med den kristne Fyrste, der ved en udefra kommende Beslutning er bleven den paatvunget, eller ogsaa vil den kræve det nye Riges Suverænetets-Forhold ordnede paa en for den tilfredsstillende Maade, eller den vil endelig udvandre, ligesom dens Trosfæller i Grækenland, Serbien og Rumænien har gjort det.

Albaniens Fremtid synes saaledes at maatte blive i høj Grad usikker. Og netop fordi denne Opfattelse, der er saa vel begrundet i de virkelige Forhold, gør sig gældende i de kapitalstærke Lande, Frankrig og England, vil det blive vanskeligt for det nye Balkan-Rige at skaffe sig Penge til Samfærdselsmidlernes Forbedring. Der findes ikke i Albanien en eneste Jærnbane og ikke en eneste Landevej i vestevropæisk Forstand. Byerne er smaa og ubetydelige. De vigtigste Handelscentrer ligger i Landets Udkanter, Skutari mod Nord og Koritza mod Syd. Det vil være forbundet med store Bekostninger at forbinde disse Stæder med Landets Indre, især fordi de paagældende Baner, henholdsvis Landeveje, muligvis vil komme til at ende blindt, idet Tilvejebringelsen af en Forbindelse østpaa til de større gammelserbiske og makedonske Trafik- og Handelscentrer afhænger af Serbiens og Grækenlands Forgodtbefindende.

Den serbisk-albanske Jærnbane, hvis Endepunkt ved Adriaterhavet skulde være Durazzo, og hvis Gennemførelse er garanteret af Stormagterne, bygges først og fremmest for Serbernes Skyld. Forudsætningen for dette Foretagende er følgende: Østerrig krævede, at Serberne skulde trække sig tilbage fra Durazzo og den øvrige albanske Kyststrækning ved Adriaterhavet, som de holdt besat lige til det tidlige Foraar 1913; idet nu Tripleententen gik ind paa Opfyldelsen af dette østerrigske Krav, forlangte den under Ruslands Førerskab, at der skulde gives Serbien Erstatning i Egnene omkring Dibra og Prisrend, samt at der skulde aabnes den serbiske Landbrugsudførsel en fri, nevtral og af fremmede Magtfaktorer uafhængig Vej til Adriaterhavet. Det saaledes begrundede Baneforetagende vil blive af betydelig Værdi for den serbiske Eksport, men det vil ogsaa kunne blive et Redskab til det nordlige Albaniens Serbisering. Lige saa lidt som de andre albanske Havnestæder, San Giovanni di Medua, Valona og Santi Quaranta, ejer Durazzo en Havn, hvor Skibe kan lade og losse direkte fra Last til Kaj; al Ladning og Losning foregaar ved Hjælp af Lægtere og er i uroligt Vejr en Umulighed. (Den montenegrinske Havn Antivari er derimod uddybet, saaledes at Skibe kan lægge til direkte ved Kajer, som dels allerede er byggede, dels befinder sig under Bygning.) For at Durazzo som serbisk og albansk Udskibningshavn skal faa virkelig Betydning, vil det derfor ikke blot være nødvendigt at forbinde den østpaa med det serbiske Banenæt, men der kræves store Pengemidler til Bygning af en blot nogenlunde udrustet Havn. Paa egen Haand vil Albanien ikke i en overskuelig Fremtid være i Stand til at sætte dette store Foretagende i Værk. Italien har ingen nævneværdig Interesse i at støtte Trafikanlæg Nord for Skumbi. Østerrig, der kun har givet sit Samtykke til Donau-Adria-Banen, fordi det var tvunget af Omstændighedernes Magt, kan ikke ønske at bidrage til, at den serbiske Eksport gøres aldeles uafhængig af Forbindelsen nordpaa over Ungarn og vil derfor næppe heller vise nogen stor Iver for at sætte Durazzos Havn i konkurrencedygtig Stand. De Kapitaler, som skal bruges til Bane og Havn, maa derfor skaffes tilveje af Serbiens politiske Venner, og dermed følger atter, at der vil blive aabnet Serbien Muligheder for at sikre sig en afgørende Indflydelse paa det samlede Bane- og Havneanlæg.

Hvad angaar Valona — der i Parentes bemærket er en By med et saa usundt Klima, at det alene af den Grund ikke kan tænkes,

Digitized by Google

at den har større Udvidelsesmuligheder foran sig — saa falder den ind under Italiens Interessesfære. Dens Havneforhold er endnu elendigere og mere primitive end Durazzos. Byens Omegn bestaar af vidtstrakte Sumpe, der de fem Maaneder af Aaret er saa godt som ufarbare. Bane- eller blot Vejanlæg, der skulde sikre den en regelmæssig Forbindelse med Indlandsbyerne, og blandt dem vel navnlig Berat, vil være overordenlig bekostelige paa Grund af Terrænforholdene, som bestemmes dels af de nævnte Sumpe, dels af det høje og vilde Bjærgparti Male Kastra. Selv om imidlertid disse Hindringer blev overvundne, vilde kun lidet være naaet. Den rigeste Del af det nye Albaniens sydligste Halvdel er Egnene omkring Koritza Syd for Okkridasøen. Koritza hørte før Krigen 1912 til Vilajetet Monastir (Bitolja) og regnedes for en makedonsk By. Dens blomstrende Handel, der overvejende er i Hænderne paa græsksindede Forretningsmænd, beroede paa den Omstændighed, at den dels er omgivet af et frugtbart og veldyrket Sletteland, dels var Knudepunktet for Omsætningen mellem Epirus, Makedonien og Albanien. En Kørevej i brugelig Tilstand forbinder Koritza med Janina i Syd, og fra Janina gaar atter en, ogsaa i den tyrkiske Tid fortrinlig holdt Landevej til Kystbyen Santi Quaranta. Med Monastir, henholdsvis Kastoria, ved Banelinjen Saloniki-Monastir er Koritza forbundet ved en Kørevej, som paa Prespasøens nordlige Bred viger af til Byen Okkrida ved Søen af samme Navn, hvorfra atter Muldyrstier fører ind til de egenlige albanske Landsdele.

I disse Forhold har Begivenhederne paa Balkan 1912 og 1913 imidlertid grebet dybt ind. Monastir er blevet serbisk; af Banelinjen Monastir-Saloniki løber kun nogle faa kilometer (fra Monastir til Florina) paa serbisk Landomraade — Resten er bleven græsk. Paa en vis Maade kan man sige, at Monastir er kommen til at svæve i Luften, idet den græske Grænse har overskaaret dens Jærnbaneforbindelse mod Sydøst, samtidig med at den mod Syd ved Prespa og mod Vest ved Okkrida er spærret af henholdsvis de nye græske og albanske Grænser. Kun mod Nord, hvor der hverken findes Baner eller brugelige Veje, har Monastir serbiske Omgivelser. En stor Del af Handelsstanden i Monastir, der i den tyrkiske Tid var Makedoniens mest blomstrende Handelsby, næst efter Saloniki, er græsk af Nationalitet, eller i hvert Fald af Sprog og Sindelag. Denne græske Handelsstand vil nu i stort Omfang forlade Monastir og foretage Vandringen de faa kilometer sydpaa til Florina og Kastoria, saaledes at Monastir maa regne med en nær forestaaende Tilbagegang i Indbyggertal og Betydning. Det er ganske vist Serbernes Hensigt at bygge, saa hurtigt ske kan, en Jærnbanelinje, der i nordøstlig Retning kan forbinde Monastir (Bitolja) og Prilep med Veles (Køpryly) ved Vardar-Banen. Men selv om denne Bane skulde kunne opholde Monastirs truende Tilbagegang, saa vil den i hvert Fald ikke faa nævneværdig Betydning for Albanien og Forbindelsen mellem det tidligere Makedonien og de albanske Egne, for hvilke Valona er den naturlige Havnestad. Dertil vilde kræves en Jærnbane Monastir-Koritza-Berat-Valona, og Serberne har visselig ikke den fjærneste Grund til under de givne politiske Forhold at indlade sig paa noget Trafik-Foretagende, der kunde udvide det sydlige Albaniens kommercielle Betydning. Det er derfor lidet sandsynligt, at Valona kan vente sig Ernæring fra den Del af det evropæiske Tyrki, som nu er i Serbernes Besiddelse.

Den sidste Dag, Ambassadør-Konferencen i London var samlet, besluttede den, at Koritza skulde tilfalde Albanien, medens det blev overladt en international Kommission at drage den endelige Grænse, som ved Kysten skulde have sit Endepunkt i Cap Stylos. Imidlertid er det vanskeligt at vide, om den nuværende eller fremtidige Regering i Albanien

Digitized by Google

overhovedet vil være i Stand til indenfor en rimelig Tidsfrist at sætte sig i Besiddelse af Koritza og de øvrige Albanien tildelte Egne. I Efteraaret og Vinteren 1913 tilbragte jeg et Par Maaneder netop i disse omstridte epirotisk-albanske Landsdele, og det er mit bestemte Indtryk, at deres græske, henholdsvis græsksindede Befolkning vil kæmpe en Kamp paa Liv og Død for at hindre Albanien i at udstrække sit Herredømme til, end sige Syd for Koritza.

Skulde nu ved østerrigsk og italiensk Hjælp denne græske Modstand trods alt blive brudt, saaledes at albansk Øvrighed virkelig fik Lejlighed til at sætte sig fast indenfor den af Stormagternes Kommissærer trukne Grænse, saa vilde dette i hvert Fald komme til at betyde økonomisk Ruin for Koritza. Allerede ved Omtalen af Monastir har jeg gjort opmærksom paa, at den serbisk-græske Grænse skiller Monastir og Koritza fra hinanden, og skøndt Told- og Grænse-Opsyn under den flydende Tilstand paa Balkan i det forløbne Aar har været yderst læmpeligt, særlig naturligvis mellem de to Allierede, Serbien og Grækenland, saa har dog denne nye Grænses pludselige Tilstedekomst bevirket, at Handelen mellem det af Grækerne besatte Koritza og det af Serberne besatte Monastir er saa godt som standset, og at Koritza næsten udelukkende har handlet paa Kastoria ved Banen Monastir-Saloniki, fordi ogsaa Kastoria er græsk. Derimod har under den midlertidige Tilstand Santi Quaranta, Janina og Koritza som hidtil lydt samme Øvrighed — nu Grækerne, som det før var Tyrkerne. Heri vil der ske en afgørende Forandring, naar den albansk-græske Grænse efter Stormagternes Beslutning kommer til at overhuggge Forbindelsen mellem Santi Quaranta og Janina paa den ene og Koritza paa den anden Side, samt mellem Kastoria og Koritza. Koritza vil nemlig da komme til at ligge i det nye albanske Riges sydlige Udkant omgivet af græske og serbiske Grænser — og den Tid, da denne velhavende Handelsby var Knudepunktet for Handelen mellem Epirus (Janina), Makedonien (Monastir) og Albanien (Berat og Valona), vil være forbi.

Befolkningen i Koritza har truet med, ja aflagt en hellig Ed paa, at den vilde jævne hele Byen med Jorden og lægge alle de Landsbyer, som slutter sig til den græske Sag, i Aske, hvis den og dens Omegn skulde blive tvungne ind under Albaniens Herredømme. Men selv om denne Ed ikke skulde kunne blive holdt, saa er det dog forbi med Koritzas tidligere økonomiske Betydning i det Øjeblik, den afskæres fra sin Forbindelse syd- og østpaa. Albanien vil da være bleven en frugtbar Slette rigere, men vel at mærke: en frugtbar Slette, beboet af en fjendtlig Befolkning, der stræber efter at forene sig med Grækenland. For Valona som Udførselshavn er hermed kun lidet vundet.

Hvad her er sagt om Valona gælder i alt væsenligt ogsaa om Santi Quaranta, der ved den projekterede sydalbanske Grænse vil blive afskaaret fra sin Forbindelse med Janina.

De offenlige Arbejder af alle Slags, som skal foretages i det nye Albanien, vil efter min Mening ikke blive synderlig rentable Foretagender. Albanien er en kunstig Statsdannelse, der kun ved kunstige Midler kan holdes i Live. Østerrig og Italien vil i dette Øjemed blive nødt til at bringe store økonomiske og politiske Ofre, og det er derfor kun rimeligt, at de ogsaa selv vil nyde de Fordele, der maatte kunne falde af i den Tid, Eksperimenterne staar paa. I hvert Fald vil kun de Stater, som er i Stand til, med ringe Udsigt til Udbytte, at forstrække Albanien med Kapital, kunne vente, at det nye Balkan-Rige vil blive aabnet for deres Borgeres Foretagsomhed.

SERBIEN

Serbiens omfattende Erobringer og Udvidelsen af serbisk Magtomraade, som er blevet langt større end oprindelig ventet, omstyrter

Digitized by Google

endelig og fuldstændig de Skranker, Berlin-Traktaten af 13. Juni 1878 havde rejst for det serbiske Folks Udvikling. I Sandsjak'et Novibazar mødes de to selvstændige Grene af den samme Folkestamme, Serberne og Montenegrinerne, hvis Grænser altsaa nu falder sammen netop i den tyrkiske Landtunge, som var bleven skudt ind imellem dem for at skille dem. De to forbundne serbiske Stater, Serbiens og Montenegros Landomraade strækker sig nu uafbrudt fra Adriaterhavets Kyst ved Antivari til Donau, og Mulighederne for, at den fra Naturens Haand fortrinlige Adriahavn Antivari vil kunne blive udnyttet, foreløbig i hvert Fald i kommerciel Henseende, er tilstede, idet de Hindringer for Bane- og Vejanlæg, som Novibazars og Montenegros Terrænforhold lægger i Vejen for Forbindelsen fra Serbien til Antivari, ikke er større, end at de kan overvindes, naar de fornødne Pengemidler staar til Raadighed. Gammelserbien med det gamle serbiske Tsarriges Hovedstad Yskyb (Skoplje) er vendt tilbage til den serbiske Krone, og Vaabenlykken har desuden for en overskuelig Fremtid sikret Serberne Besiddelsen af et vidtstrakt makedonsk Omraade paa begge Sider Vardar-Banen, helt hen til de store makedonske Søer Okkrida og Prespa.

Det er sandsynligt, at Serbien vil komme til at kæmpe med en Del Vanskeligheder overfor den stærkt opagiterede og i Guerilla helbefarne bulgarske Befolkning i det centrale og vestlige Makedonien. Paa den anden Side bør man vogte sig for at overdrive disse Vanskeligheder. Forskellen mellem Serbere og Bulgarere er sprogligt og nationalt kun ringe, navnlig i Makedonien, og serbisk Administration kan paa ingen Maade sammenlignes med Tyrkernes. Selv om en Assimilering vil kræve Tid, saa er den dog mulig — medens det er givet, at Tyrkerne aldrig vilde have kunnet tilvejebringe Ro og ordnede Tilstande, hvor mange „Reformer" de end havde ladet sig slæbe med til.

Det vil blive af Betydning for Serbien, at de nye, til den serbiske Krone knyttede Landsdele i erhvervspolitisk Henseende deler Kaar med det før Krigen bestaaende Kongerige Serbien. Paa begge Sider den gamle Grænse er Landbruget det bærende Erhverv — et Landbrug, som vel hovedsagelig er baseret paa Kvæg- og Svineavl, men hvori Frugtavl (Blommer) samt Vin- og Tobaksdyrkning dog spiller en særdeles betydelig Rolle, hvorimod Mejeridrift maa siges at staa paa et helt primitivt Udviklingstrin. Sandsynligheden taler imidlertid for, at Serberne efter det mægtige Opsving, de sejrrige Krige har bragt deres Nation, vil søge nye Veje til Udnyttelse af Landets naturlige Rigdomme. Allerede nu findes der enkelte unge Serbere som Elever paa danske Landbrugsskoler. Deres ringe Tal kunde utvivlsomt øges betydeligt, hvis der fra dansk Side var Ønske derom, og hvis Kendskab til det danske Landbrugs Arbejdsmetoder, Organisationer og indvundne Resultater blev udbredt i Serbien. Adgangen hertil vilde være let gennem den talrige og indflydelsesrige serbiske Presse, som efter min personlige Erfaring er sympatisk stemt overfor Danmark. Ligeledes vilde jeg anse det for sandsynligt, at der uden større Vanskelighed kunde skaffes et Antal uddannede danske Landmænd Ansættelse dels i det praktiske Landbrug i Serbien, dels som Lærere, Instruktører o. a. l. ved de serbiske Landbrugsskoler, hvis Oprettelse er planlagt over hele Landet fra Belgrad til Monastir. I Modsætning til det øvrige Balkan, hvor Fransk er det almindelige evropæiske Hjælpesprog, benyttes i Serbien hyppigst Tysk, og der vilde derfor næppe blive krævet Kendskab til andre Sprog end netop Tysk. Levefoden er i Serbien som næsten overalt paa Balkan temmelig lav, og en god Betaling vil i Serbien forslaa betydelig bedre end her hjemme.

Foruden Landbrugere vil ogsaa yngre Teknikere (Elektrikere, Maskinister, Ingeniører

Digitized by Google

o. a. l.) kunne have Udsigt til at finde Anvendelse for deres Tid og Ævner i Serbien, idet der dels i det tidligere Kongerige Serbiens større Byer, dels i de nyerhvervede Besiddelsers mere anselige Bydannelser er planlagt et omfattende Moderniserings-Arbejde: Gade-, Belysnings-, Kloak- og Vandforsynings-Anlæg. Hertil kommer de projekterede Vejanlæg, som vil lægge Beslag paa flere Kræfter, end Serbien selv raader over, samt de nye Jærnbaner; om disse sidste skal jeg tale senere, men ønsker blot her at fremhæve, at da det ikke kan ventes, at dansk Kapital vil blive interesseret i dem, er det heller ikke sandsynligt, at dansk Arbejde under den ene eller den anden Form vil kunne finde Anvendelse ved disse omfattende Foretagender.

Det er utvivlsomt Muligheder tilstede for en dansk Industri-Eksport til Serbien, hvis egen Industri endnu befinder sig i sin Barndom. Danske Landbrugsmaskiner og -Redskaber samt dansk Tekstil-Industri — denne sidste navnlig for de billigere Varers Vedkommende — maa kunne finde et Marked i Serbien, naar dette Markeds Behov og Smag er bleven undersøgt af de interesserede Parter. Imidlertid kan det ikke lades ude af Betragtning, at Serbien endnu trafikmæssigt set er afhængig af sin Forbindelse med Østerrig-Ungarn. Broen over Donau, der skal forbinde det serbiske Jærnbanenæt med Rumæniens, Jærnbanelinjerne vestpaa til Adriaterhavet, Oprettelsen af et serbisk Toldomraade i Salonikis Havn i den Hensigt, at Indførsel til Serbien kan ske via Saloniki uden det græske Toldvæsens Mellemkomst — alle disse Planers Gennemførelse tilhører Fremtiden. Først naar de er realiserede, bliver Serbien løst fra sit nuværende Afhængighedsforhold til Østerrig-Ungarn, og først da vil ogsaa andre Landes Industri kunne blive fuldt konkurrencedygtige paa det serbiske Marked.

Forudsætningen for, at dansk Handel, og overhovedet danske Interesser kan komme til at gøre sig gældende i blot nævneværdigt Omfang paa det vestlige Balkan (Montenegro-Serbien, Albanien, Epirus og Vest-Grækenland) maa dog nødvendigvis være, at dansk Skibsfart drager Adriaterhavet ind under sit Omraade. Forholdet er nu praktisk talt det, at det danske Koffardiflag aldrig ses i Adriaterhavet. Enkelte danske Skibe i Sortehavsfart anløber Piræus og en sjælden Gang Saloniki. For Markederne i Montenegro, Serbien, Albanien og det vestlige Grækenland vil før eller senere Havne som Antivari, Durazzo, Santi Quaranta, Korfu og Patras faa afgørende Betydning.

Paa det Tidspunkt, Serbien i 1913 definitivt overtog Besiddelsen af sine nye Erobringer i det evropæiske Tyrki, fandtes der i disse følgende Jærnbaner: Linjen (Wien-Budapest-Belgrad-Nisj) Yskyb-Saloniki og Linjen Yskyb-Mitrovitza samt Linjen Saloniki-Monastir. Det er allerede tidligere omtalt, at Serberne har planlagt en Forbindelse mellem Vardar-Banen (Yskyb-Saloniki) og Linjen Monastir-Saloniki, nemlig fra Veles (Køpryly) til Monastir. Hertil kommer en anden planlagt Lokal-Bane fra Yskyb til Kostovo (Gostivar); den kan muligvis blive forlænget til henimod den albanske Grænse.

Samtidig omgaaes Østerrigerne med Planer om at foreslaa en Forlængelse af Linjen Yskyb-Mitrovitza gennem Novibazar til Uvats paa Grænsen mellem Bosnien og Novibazar, saaledes at de opnaaede Tilknytning mellem det foreløbig blot smalsporede Jærnbænenet i Bosnien og Herzegovina, som Østerrigerne har bygget af strategiske Grunde, og Saloniki. Denne Forlængelse — altsaa fra Mitrovitza til Uvats — er levende ønsket, ikke af Serberne, men af Østerrigerne, der har været ivrige for netop denne Linje, dels fordi den vilde blive den ideale Forbindelse fra Bosnien-Herzegovina til Ægæerhavet, dels fordi de — trods alle politiske Betænkeligheder — har ønsket at drage Trafiken paa det egenlige Gammelserbien (Hovedstad Yskyb) og Novi

Digitized by Google

Franz v. Jessen fec. — (Februar 1914). — C. Andersen del.

Balkan-Staternes nye Grænser (omtrentlig angivne).

Digitized by Google

bazar via Bosnien til en af Østerrigs dalmatinske Havne, hvor Skibsfarten saa at sige udelukkende ligger i Hænderne paa *Oesterreichische Lloyd.* Hvis denne Plan lykkes — og det lader sig ikke bestride, at den er forholdsvis let gennemførlig — vilde den i Tidens Løb kunne skabe en betydelig Konkurrence til den projekterede Linje Donau-Adria, som politisk og økonomisk er det vigtigste og det Serbernes Hjærte nærmest staaende Baneprojekt paa det nye Balkan.

Den 24. December f. A. undertegnedes mellem Serbien og Rumænien en Konvention, hvori de to Magter beslutter Bygningen af en Bro over Donau mellem Triganeshti (Rumænien) og Brzapalanka (Serbien). Herfra vil Donau-Adria-Linjen komme til at løbe over Nisj og videre i sydvestlig Retning over Pristina til Prizrend. Om dens senere Retning hersker afvigende Anskuelser.

Østerrigerne, der betragter sig som Hovedpart i Sagen, synes at være stemte for, at Donau-Adria-Linjen fra Prizrend skal løbe stik Syd ned mod Dibra paa den albansk-serbiske Grænse og derfra atter i nordvestlig Retning sigte mod Skutari for at ende ved San Giovanni di Medua paa Adriaterhavets Kyst. Denne Plan vil set fra østerrigsk Synspunkt have den Fordel, at Linjens sidste Del — omtrent formet som et omvendt *V* — vil komme til at løbe gennem forholdsvis store Strækninger af Albanien. Men netop dette Synspunkt gør Projektet mistænkeligt i Serbernes Øjne, og der kan desuden fremføres den væsenlige Indvending mod det, at en saadan Linje vil blive kostbar baade i Anlæget og i Driften, da den forlænger Afstandene fra Donau, Serbien og Gammelserbien til Adriaterhavet paa unaturlig Maade.

Den anden Plan gaar ud paa at lade Donau-Adria-Linjen fra Prizrend løbe stik vestlig til Skutari (Albaniens største By) og derfra til San Giovanni di Medua ved Adriaterhavet. Dette Projekt, der har den Fordel, at det regner med den korteste Linje fra Donau til Adriaterhavet, vil kunne diskuteres og kan maaske vente Tilslutning fra Montenegro, med mindre dette sidstnævnte Land skulde frygte, at naar Endepunktet for Donau-Adria-Linjen blev den albanske Havn San Giovanni di Medua, der kun ligger nogle faa Mil fra Antivari, saa vilde Trafiken blive draget bort fra den i Forvejen kun svagt besøgte montenegrinske Havn.

Det tredje Projekt endelig gaar ud paa, at Donau-Adria-Linjen fra Prizrend skal fortsætte sydpaa over Dibra paa den serbisk-albanske Grænse og derfra fortsætte saa vidt muligt direkte ud til Durazzo ved Adriaterhavets Kyst. I strategisk Henseende vilde dette Projekt — der er vist paa hosstaaende Kort — være det for Serberne heldigste, ligesom det har den Fordel, at Banen Pristina-Prizrend-Dibra vil kunne betjene et stort Opland i de nyerhvervede Besiddelser, samtidig med at en Tilknytning til Linjen Gostivar-Yskyb meget let lader sig tilvejebringe. En Donau-Adria Linje med Endepunkt i Durazzo opfylder endelig det gamle serbisk-russiske Krav om en Tværbane paa Balkan i Retningen Adriaterhavet, i Modsætning til den østerrigske Banepolitiks haardnakkede Krav om Længdebaner i Retningen det ægæiske Hav.

De Problemer, som knytter sig til de nye Baneanlæg paa det vestlige Balkan, vil komme til at spille en afgørende Rolle i Fremtidens Balkan-Politik og i Serbiens, henholdsvis Montenegros Økonomi.

Donau-Adria Linjen og iøvrigt alle de andre planlagte Baner, undtagen netop den af Østerrig ønskede Forlængelse af Yskyb-Mitrovitza Linjen til Uvats ved den bosniske Grænse, synes i Virkeligheden at maatte faa den ogsaa bevidst tilsigtede Virkning: at drage Trafiken fra og til Serbien bort fra de østerrig-ungarske Grænser og dels mod Nordøst (ind over Rumænien), dels mod Sydvest (til en nevtraliseret albansk Havn, over

Digitized by Google

hvilken Serbiens økonomiske Indflydelse vil blive afgørende), dels endelig mod Syd til Saloniki, som befinder sig i Hænderne paa Serbiens intime Forbundsfælle Grækenland, og som ligger ved Vardar-Banens Endepunkt.

Hvor dyb Uviljen mod det Habsburgske Monarki end tidligere har været i de uafhængige serbiske Lande, saa har de dog økonomisk talt aldrig kunnet undvære Forbindelsen med denne mægtige Nabo. Først efter 1908 (Anneksionen af Bosnien og Herzegovina) er det lykkedes Serbien lidt efter lidt at skaffe sin Udførsel af Landbrugsprodukter et Marked udenfor Østerrig-Ungarn, nemlig paa Malta og i Ægypten, delvis ogsaa paa Ægæerhavets Øer og asiatiske Kyster. Men for Indførslens Vedkommende var Serbien som hidtil fuldstændig afhængig af det Habsburgske Monarki, der iøvrigt ogsaa vedblev at være Serbiens største Kunde. Lige til Efteraaret 1912 var den serbiske Landbrugs-Udførsel sydpaa imidlertid afhængig af det østerrigske Orient-Bane-Selskabs og af Tyrkernes gode Vilje. Heri er der sket en stor Forandring. Rent bortset fra den Betydning, de endnu kun planlagte Trafik-Foretagender kan faa for Serbiens Udførsel, saa maa det erindres, at fra Belgrad i Nord til Gevgeli i Syd løber nu den allerede eksisterende Jærnbane — som dels, i det oprindelige Kongerige Serbien, er serbisk Statsejendom, dels, i de nyerhvervede Landsdele, er i Serbernes faktiske Besiddelse — paa Territorier, over hvilke den serbiske Krone er suveræn, og Banens Endepunkt er den græske Havn Saloniki, som har al tænkelig Interesse i at knytte den størst mulige Del af den serbiske Ind- og Udførsel til sine Kajer for at opretholde Salonikis Betydning som makedonsk Havnestad og for at hævde Førsterangs-Pladsen som ægæisk Havn i den Kappestrid, der vil opstaa, naar ogsaa Bulgarien bliver i Stand til at udnytte de Fordele, det har vundet ved at erhverve Havne paa den ægæiske Kyst.

Serbernes Uvilje overfor det østerrig-ungarske Monarki er vokset overordenlig stærkt i de forløbne femten Maaneder. De politiske Aarsager hertil ligger lige for: Det var af Hensyn til østerrigske Interesser, at Serbien maatte trække sig tilbage fra sine Erobringer i det nordlige Albanien ved Adriaterhavets Kyst. Det var paa Østerrigs Anstiftelse, at de evropæiske Stormagter tvang Montenegro ud af Skutari, der efter en haardnakket Belejring endelig var falden i dette lille Folks Hænder. Da Forholdet mellem de forbundne Balkanmagter blev bittert og spændt i Anledning af de Spørgsmaal, Fordelingen af det tyrkiske Bytte rejste, stillede Østerrig sig paa Bulgariens Side mod de serbiske Interesser. Oprettelsen af det uafhængige Albanien var et østerrigsk og italiensk Træk, rettet imod Serbien og Grækenland. Da i Efteraaret 1913 albanske Bander foretog Indbrud og Overfald paa serbisk Landomraade, bød et østerrigsk Ultimatum Serbien at trække sine Straffeekspeditioner tilbage fra albansk Territorium, og dette Bud føltes i det serbiske Folk som en dyb Ydmygelse og en blodig Uret.

Med disse Kendsgærninger maa der regnes. De er Faktorer, som vil komme til at spille en afgørende Rolle, ikke blot i politisk, men sandelig ogsaa i økonomisk Henseende. Saafremt andre Stats- og Folkesamfund paa rimelige Vilkaar kan tilbyde Serberne kulturelle og materielle Værdier, der kvalitativt staar Maal med dem, de hidtil har faaet fra det østerrig-ungarske Monarki, saa er det overvejende sandsynligt, at Serberne vil foretrække en anden Forbindelse end den, de hidtil, tildels tvungne af Forholdene, har opretholdt med deres mægtige Nabo mod Nord. Denne faktiske Tilstand vilde ogsaa kunne komme dansk Forretningsliv til Gode, hvis vor Handel og Industri, eller Enkeltpersoner, der søger sig et Virkefelt udenfor Landets Grænser, vilde gøre Forsøg paa at knytte Forbindelse med Serbien. Imidlertid

Digitized by Google

lader det sig vel vanskeligt bestride, at Kendskabet til Serbien er forsvindende ringe her Danmark — maaske endog endnu ringere end Serbernes Kendskab til Danmark. Desværre har den danske Presse, som er Kilden til den store Offenligheds Forestillinger om Serbien, været til den Grad afhængig af fjendtlige Synspunkter og Fremstillinger, at den almindeligste Opfattelse, man møder her hjemme, er den, at Serbien er et Røverland med et latterligt Kongehus, taabelige og uduelige Ministre og et smudsigt, ja ligefrem luset Folk. Tilbøjeligheden til at indlade sig med en saadan Stat og en saa-a Nation er derfor formentlig ikke stor. Og paa den anden Side kan det ikke ventes, at Serberne af sig selv vil søge at opnaa Forbindelse med os, da saa mange andre, der mindst er os jævnbyrdige, bestormer dem med Tilbud. Forudsætningen for, at der overhovedet kan blive Tale om fremtidige danske Interesser i Serbien, maa først og fremmest være, at Serbiens Opmærksomhed ved dansk Initiativ henledes paa Danmark og paa de Værdier, det kan hente herfra. Tilstedekomsten af praktiske Interesser vil da formentlig her hjemme hurtigt kunne bane Vej for et andet Syn paa det serbiske Folk, end det der hidtil har været raadende, og som *intet som helst har med Virkeligheden at gøre.*

Der kan fornuftigvis ikke være Tvivl om, at Serbien gaar en stor Fremtid i Møde. En økonomisk Forbindelse med dette førende sydslaviske Folk vil i det lange Løb kunne bringe betydeligt Udbytte.

GRÆKENLAND

Grækerne, der er saa fortrinlige Handelsmænd, vil hurtigt udnytte de betydelige Chancer, Rigets mægtige Udvidelse har bragt dem.

Allerede er der Planer oppe om at forbedre Havnen i Piræus, saaledes at den kan blive i Stand til at drage Stortrafiken paa Levanten og den fjærnere Orient til sig. Ligeledes er der planlagt omfattende Arbejder til Udnyttelse af de to nyerhvervede Havne ved det ægæiske Havs Kyst, Saloniki og Kavalla — sidstnævnte By i dens Egenskab af Udskibningssted for et af Verdens rigeste Tobaksdistrikter. Til disse Havneanlæg knytter sig omfattende Jærnbaneplaner. Den, der først vil blive udført, er Forlængelsen af Linjen Athen-Larissa til Saloniki. Naar denne Linje er bygget, vil Grækenland endelig komme i Jærnbaneforbindelse med det øvrige Evropa, hvad det hidtil ikke har været; bortset fra Montenegro var Grækenland faktisk den eneste evropæiske Stat, hvortil man udefra kun kunde naa ad Søvejen. Ligeledes vil Kavalla ved en Skinnevej blive sat i Forbindelse med den allerede bestaaende Banelinje Saloniki-Konstantinopel. Mulighederne for en Jærnbane-Forbindelse mellem Epirus og Makedoniens og Thessaliens Jærnbanelinjer er under Overvejelse. De fremtidige Bane- og Havneanlæg ved Ægæerhavets græske Kyster, og herunder navnlig de Anlæg, der er planlagt ved Piræus og denne Havns Forbindelse over Land med Saloniki, sigter paa at drage Posttrafiken østfra til Grækenland, da Posten gennem Grækenland og Serbien vil kunne befordres hurtigere til Øst-, Mellem- og Vestevropa end over Brindisi, henholdsvis Neapel.

Den klimatiske Forskel mellem Grækenland og Danmark bevirker, at Landbruget i de to Lande arbejder under saa forskellige Kaar, at det ikke kan synes rimeligt, at de græske Landbrugere kan have Fordel af danske Metoder og Erfaringer. Selv i Kong Georg I's Regeringstid blev der da heller ikke knyttet nogen virkelig Forbindelse mellem de to Landes Landbrug. Derimod skønner jeg ikke rettere, end at de Bemærkninger, jeg ovenfor fremførte om Mulighederne for en fremtidig dansk Industri-Eksport til Serbien ogsaa finder Anvendelse paa Grækenland,

Digitized by Google

idet jeg dog samtidig gør opmærksom paa, at Grækenland allerede nu er rigeligt forsynet med Havne — hvoraf Patras, Piræus og Saloniki er de vigtigste — medens Serbien indtil videre er afhængig af sin Fastlandsforbindelse med Østerrig-Ungarn. Grækenland vil kunne importere Landbrugsmaskiner og -Redskaber, hvoraf de nyerhvervede Besiddelser i Epirus og Makedonien vil behøve store Kvantiteter, Konserves (ogsaa til Hær og Flaade), kurante Tekstilvarer, Motorer til Fiskerbaade, samt Cement og Materialer til de forestaaende offenlige Arbejder: Havne-, Bane- og Vejanlæg.

Den græske Handelsstand — som iøvrigt alle andre Erhvervsgrupper i Hellas — har en udpræget Nationalbevidsthed. Hellenerne er et i bedste Forstand patriotisk Folk, der ikke let vil glemme de Vanskeligheder, Italien og Østerrig-Ungarn under Orientkrisen har beredt Grækenland, og de Hindringer, disse to Stormagter har lagt i Vejen for Opfyldelsen af nationale græske Ønsker i Epirus, Syd-Albanien og Arkipelaget. Den Boykott af italienske Varer, som de epirotiske Grækere erklærede og gennemførte i Efteraaret 1913, vil maaske ikke blive gentaget, men det er sandsynligt, at den græske Handelsstand i Stilhed vil stræbe efter at gøre sig fri af den tidligere Afhængighed af de to Adria-Magter og derfor vil være tilgængelig for Tilbud om nye Forbindelser — især da naar de kommer fra et Land, der som Danmark har et godt Navn i Grækenland.

Situationen er gunstig for Forsøg paa at aabne dansk Eksport et Marked i det nye Hellas. Medens jeg i det forløbne Aar ikke har haft Lejlighed til at komme Forholdene i *Rumænien* og *Bulgarien* paa nærmere Hold, saaledes at jeg ikke kan have et Førstehaands Kendskab til den nyeste Udvikling i disse Lande — der derfor heller ikke er Genstand for særlig Omtale i nærværende Fremstilling — saa har personlige Iagttagelser og Erfaringer baade i Serbien og i Grækenland givet mig det Indtryk, at hvis dansk Initiativ gør sig gældende i Kappestriden om at vinde Adgang til de nye serbiske og græske Markeder, saa vil der være Udsigt til, at Forsøgene kan krones med Held.

Begivenhederne paa Balkan i 1912 og 1913 har hidført gennemgribende Ændringer i det indbyrdes Magtforhold mellem Halvøens Stater og Folkesamfund. Samtidig er ogsaa de evropæiske Stormagters, henholdsvis Stormagts-Gruppers Stilling paa Balkan undergaaet betydelige Forandringer.

Østerrig-Ungarns Politik under Orient-Krisen bliver kun forstaaelig, naar det holdes i Erindring, at medens Frankrig, Rusland og England har saa at sige den hele Jord til politisk Operationsfelt, saa ejer den østerrig-ungarske Stormagt ingen anden Indflydelsessfære end Balkan-Halvøen. Monarkiets tidligere ubestridelig stærke Magtstilling paa Balkan er imidlertid nu alvorlig rokket. Det eneste betydelige Resultat af Østerrigs bestandige Indgriben i store saa vel som smaa Anliggender, der er opstaaet under det orientalske Spørgsmaals hastige og overraskende Udvikling i det forløbne halvandet Aar, bliver Oprettelsen af det uafhængige Albanien. Skabelsen af dette statslige Kunstprodukt passer fortrinligt til Overleveringerne fra de Statsmænd, som støbte Berlin-Traktaten af 13. Juni 1878 i deres Billede. Maaske er det ikke helt uden Grund, naar fransk og engelsk Presse spaar, at Albanien vil blive for Italien og det Habsburgske Monarki, hvad Hertugdømmerne Slesvig og Holsten i Tredsernes Slutning blev for Prøjssen og Østerrig — og at det vil blive Italien, der kommer til at spille Prøjssens Rolle. Men foreløbig knytter Oprettelsen af det uafhængige Albanien Italien og Østerrig-Ungarn nærmere til hinanden, end de længe synes at have været. Og med god Føje kan

Digitized by Google

Østerrig hævde, at det ved dette politiske Træk har ikke blot lagt Hindringer i Vejen for sin serbiske Nabos truende Udvidelser mod Vest, men ogsaa øget sin egen politiske og økonomiske Magt ved Adriaterhavet og styrket Treforbundets Sammenhold.

Disse Resultater er imidlertid købt for en dyr Pris. Jeg tænker herved ikke paa de Hundreder af Millioner, der er gaaet med til Mobilisering og de øvrige omfattende militære Foranstaltninger i Monarkiet; saa stor en Pengeudgift det end her drejer sig om, og saa trykkende den end føles i hele Rigets økonomiske Liv, saa er den dog ikke værre, end at en Stormagt med det østerrig-ungarske Monarkis Hjælpekilder kan bære den. Nej, den østerrig-ungarske Politik i 1912 og 1913 har kostet langt mere end disse Millioner. Mellem den tysk-magyariske Centralregering og Sydslaverne indenfor Monarkiets Grænser er Kløften bleven dybere end nogensinde før. Et Hundredaars Anstrængelser for at holde det uafhængige Serbien nede, spærre det inde mellem naturstridige Grænser og gøre det afhængigt af østerrig-ungarsk Forgodtbefindende — disse Anstrængelser har været forgæves, og ved Monarkiets Sydgrænse findes nu to serbiske Riger, Kongerigerne Serbien og Montenegro, som ved egne Midler, paa Trods af deres mægtige Nabo, er bleven i Stand til at hævde deres Uafhængighed, og hvormed der maa regnes under en hvilken som helst evropæisk Konflikt, hvori Østerrig-Ungarn har Part. Den dualistiske Politik i det Habsburgske Monarki har ikke naaet de Maal, den satte sig, og Følgerne af dens Handlinger under Orient-Krisen 1912 og 1913 er bleven, at det sydslaviske Element nu graviterer saa afgørende imod Serbien, at Vanskelighederne for at slaa ind paa Trialismen bliver større og større.

Den østerrig-ungarske Politik i 1912 og 1913 har imidlertid ogsaa om ikke ligefrem brudt, saa dog afgjort løsnet Rumæniens Tillidsforhold til Monarkiet. De russiske Foranstaltninger til Fremme af Rumænernes nationale Ønsker i Bessarabien var et Træk, som blev i høj Grad paaskønnet i Rumænien, og som banede Vej for den russiske Indflydelse i Bukarest, der førte til Rumæniens afgørende Indgriben i den anden Balkankrig — *mod* det Bulgarien, der ikke havde villet lytte til Tsarens Raad og Formaninger, men havde koketteret med Østerrig for at vinde østerrigsk Hjælp til Serbiens Underkuelse. Rumænien staar i dette Øjeblik i Forbund med Serbien og Grækenland. De magyariske Planer om i det rumænske Transsylvanien at efterligne den russiske Imødekommenhed i Bessarabien er bleven optaget yderst køligt i Kongeriget Rumænien og synes hidtil ikke at have givet noget Udbytte.

Hvad Grækenland angaar, da har det i Reglen fundet Østerrig-Ungarn blandt sine Modstandere — snart paa Italiens, snart paa Albaniens, snart paa Bulgariens Side.

Siden Anneksionen af Bosnien og Herzegovina i 1908 har Østerrig-Ungarns Venskab med Tyrkiet aldrig været hedt, og det blev ikke varmere, da Monarkiet søgte at bevæge Tyrkerne til ikke at drage Fordel af Bulgarernes Nederlag i den anden Balkankrig. I det østerrigsk-tyrkiske Forhold kan der imidlertid ske Forandringer fra Dag til anden — og det samme er Tilfældet med Østerrigs nuværende Forhold til Bulgarien. Dette sidstnævnte Land er, næst efter de albanske bej'er, den eneste Ven, Østerrig-Ungarn har vundet paa Balkan. Kong Ferdinand tog sig i et fortvivlet Øjeblik atter, efter henved 20 Aars Forløb, en stambulovistisk Regering, og skønt han faa Maaneder forud havde sat sit Navn under en Traktat med Serbien, der forudsatte Muligheden af et serbisk-bulgarsk Vaabenbroderskab i en Krig med Østerrig, saa blev det dog netop det Habsburgske Monarki, hvorpaa han og hans Regering støttede sig i Krigens og Fredsunderhandlingernes Tid, medens Baandene, der bandt Bulgarien til Rusland, ostentativt huggedes over. Dette bulgarske Venskab for Østerrig er imidlertid under de givne Forhold en tvivlsom Værdi. Det bulgarske Folks store Flertal nærer i Sandhed vel begrundede Sympatier for Rusland og anser Bruddet med Rusland for en Hovedaarsag til de Ulykker, der har ramt Landet. Det kan kun være et Tidsspørgsmaal, naar Bulgarien vender tilbage til sin tidligere Poltik og forlader det østerrigske Kølvand.

Alt i alt kan man da hævde, at det østerrig-ungarske Monarkis Magtstilling paa Balkan, til Trods for Oprettelsen af det uafhængige Albanien, er blevet forringet, og at det ikke længere vil være i Stand til at gøre sin Indflydelse gældende paa Balkan-Folkenes politiske og økonomiske Udvikling i blot tilnærmelsesvis samme Omfang som hidtil.

Digitized by Google

Dette er efter min Anskuelse et af de vigtigste Momenter til Bedømmelse af den nuværende Situation i det evropæiske Østen.

Derimod er Tripleentente-Magternes Stilling paa Balkan blevet i meget væsenlig Grad styrket. Mindst maaske Englands, fordi England under sin nuværende liberale Regering har stræbt efter at blive og virkelig ogsaa i mange Tilfælde har været Mægleren mellem de stridende Parter. Baade i Spørgsmaalet om de ægæiske Øer og om Albaniens Sydgrænse føler Grækenland sig svigtet af England. Det samme er Tilfældet for Serbien-Montenegros Vedkommende i Skutari-Spørgsmaalet og de nordalbanske Grænseanliggender. Ruslands Indflydelse i Serbien og den inderlige, ja barnligt begejstrede Tillid, det serbiske Folk nærer til sin store slaviske Beskytter, er urokkelig. Bulgarien har maattet bøde dyrt for den Ligegyldighed, det viste Tsarens Raad, og det har til sin Fortræd faaet at vide, hvad det koster at svigte et gammelt, trofast Venskab. Men især er det dog Frankrig, hvis Anseelse og Indflydelse er vokset under det forløbne Aars Orient-Krise. De franske Vaaben, hvormed baade Serbien, Bulgarien og Grækenland var udrustede, har vist deres fortrinlige Egenskaber baade positivt og relativt. Paa Ambassadør-Konferencen i London fandt de forbundne Balkan-Magter Frankrigs redebonne Støtte. Under den anden Balkankrig stillede den franske offenlige Mening sig afgjort paa Rumæniens, Serbiens og Grækenlands Side. Endelig er det det uudtømmelige franske Laanemarked, der skal hjælpe Balkan-Staterne til de Kapitaler, de har Brug for til Dækning af det forløbne Aars Udgifter og til Udnyttelse af de Fremtidsmuligheder, Balkankortets Omlægning har tilvejebragt for hvert enkelt af dem. Naar bortses fra Tysklands Indflydelse i Konstantinopel, der synes at være temmelig upaavirket af det sidste Aars Begivenheder, og naar, i Overensstemmelse med hele denne Fremstillings Plan, det tyrkiske Lilleasien lades ude af Betragtning, saa kan man hævde, at udenfor det nye albanske Rige, hvis Fremtid politisk og økonomisk alt er lige usikker, er det overalt i det nære Østen Frankrig og Rusland, men først og fremmest Frankrig, som har vundet den største Indflydelse og har de bedste Udsigter til paa alle Omraader at kunne udnytte til sin Fordel den Magtstilling, dets Politik og dets Finanser har skaffet det.

Dette er efter min Anskuelse det andet afgørende Moment til Bedømmelse af den nuværende Situation i det evropæiske Østen.

Endelig er der et tredje Moment, som ikke bør tabes af Syne: den vaklende Holdning, Stormagterne indtog før den første Balkankrigs Udbrud i Efteraaret 1912, og den tilfældige, forhastede Karakter, Ambassadør-Konferencens Beslutninger har haft, samt endelig den Mangel paa Kendskab til geografiske, etnografiske, sociale, religiøse og politiske Forhold i Balkan-Landene, hvorom Stormagternes Fælles-Afgørelser har baaret Vidne — alt dette har taget Glansen af det store, mystiske Begreb „Evropa“ og nedbrudt Balkan-Folkenes Respekt for dette selvbestaltede Areopag, hvis Kendelser har vist sig at være daarligt begrundede og let omstødelige. Med den Over-Suverænitet, det saakaldte „Evropa“ hidtil har villet udøve over Balkan-Landene, er det forbi — naturligvis Albanien og Tyrkiet undtagne. Rumænien, Serbien, Bulgarien og Grækenland vil fremtidig være at betragte som Lande, der er ligeberettigede med andre suveræne Stater af deres Størrelse, og der er ikke mindste Tvivl om, at de agter indadtil og udadtil at handle som saadanne. Netop derfor gaar jeg ud fra, at de her nævnte Stats- og Folkesamfund vil føle en vis naturlig Tiltrækning til Samarbejde med Lande som Danmark, Norge, Sverige, Belgien og Holland, der alle er Sæde for en gammel, solid Kultur og blomstrende økonomiske Virksomheder, medens der ikke er Grund til at vente, at de vil prøve paa at skaffe sig politiske eller overhovedet nogen anden Indflydelse, end den der følger med Vare-Udveksling til gensidig Tilfredshed og Fordel.

Det kan imidlertid ikke ofte og tydeligt nok fremhæves, at geografisk Beliggenhed, gammel Tradition og Rutine har givet Østerrig-Ungarn og Italien en Stilling paa Balkanmarkedet, som ikke paa een Gang lader sig ændre, end sige omstyrte. Ligeledes maa der regnes med, at den ovenfor omtalte franske Indflydelse vil blive benyttet til Fordel for franske Foretagender af alle Slags. Skal der oprettes et økonomisk Samkvem mellem Danmark og Balkan-Landene, maa Initiativet derfor tages fra dansk Side. Danmark maa henlede Opmærksomheden paa sig selv og gøre sine Tilbud.

Digitized by Google

POLLARD-SYSTEMET SAMT EN KRITIK AF AFHOLDSBEVÆGELSEN HER TIL LANDS

ET PAR ORD TIL OVERVEJELSE

Af Læge GEORG NEVE.

DER hersker overalt en Tendens til at fortrænge Alkoholen. Alkoholen staar ikke længere i vor Bevidsthed som det vidunderlige, mystiske Stof, men som en simpel kemisk Forbindelse. I det XIII. Aarh. døbte *Arnoldus de Villanova* de destillerede Draaber *aqua vitæ*; i det XX. besynges de under Navnet *l'eau de mort*. I disse to Navne har man et Udtryk for de forskellige Tiders Syn paa Alkoholen.

Den moderne, stærkt centraliserede Samfundsordning har gjort de manges daglige Fornødenheder afhængig af enkelte Individer og derved skærpet Fordringerne til disse enkelte; og her har det praktiske Liv lært Folk at vogte sig for Alkoholen. Videnskaben har givet Erfaringerne fra det daglige Liv Ret. Der er da heller ingen Tvivl om, at Ædrueligheden vinder Terrain. Statistikens nedadgaaende Kurve viser det betydeligt aftagende Forbrug af spirituøse Drikke. En Rus i et Selskab betragtes nu til Dags som en Skam. De, der til daglig ikke nyder Spiritus, bliver flere og flere. Overalt, hvor der skal præsteres et særligt nøjagtigt psykisk eller fysisk Arbejde, har Alkoholen maattet vige. Haandværker- og Arbejderstanden har taget Reb i Sejlene; Akkordarbejdet gør alkoholsvækkede Elementer ubrugelige. Socialdemokraterne i Schweiz gav i November 1913 eenstemmigt deres Tilslutning til følgende Theses: „Det schweiziske Socialdemokrati's Partidag konstaterer, at Forbruget af alkoholiske Drikke i Schweiz har naaet en for Folkets Sundhed farlig Højde, og at det danner en af de største Hindringer for Arbejderbevægelsens Udbredelse. Vort Folks Oversvømmelse med Alkokol er i det væsentlige en Følge af den kapitalistiske Produktionsmaade. Deraf følger med Nødvendighed, at kun en organiseret Bekæmpelse af Alkoholismen kan føre til Maalet. Paa Grund af disse Overvejelser opfordrer Partiet Organisationerne til at støtte det socialdemokratiske Abstinentforbund i Gennemførelsen af dets Kamp mod Alkoholismen. Som Middel hertil anbefaler Partiet følgende: 1. at afholde alle Forsamlinger og Foranstaltninger af forretningsmæssig, belærende eller agitatorisk Art uden Alkohol. 2. at søge at afskaffe Alkoholudskænkning i de bestaaende Folkehuse. 3. Foranstaltning af regelmæssige Foredrag om Alkoholspørgsmaalet. 4. Regelmæssig Optagelse af Artikler om Alkoholspørgsmaalet i Partipressen.“

I Rusland har en uheldigt virkende Alkoholmonopol-Lov bragt en saadan Sum af Ulykke over det ganske Land, at det gav Anledning til, at selve Ministerpræsidenten styrtedes. Den moderne Lovgivning beskæftiger sig i høj Grad med Alkoholen, hidtil dog væsentligst med dens Følger. Profylaktiske Forholdsregler overfor Alkoholismen har derimod for det meste været overladt til det private Initiativ. Ethvert Skridt fra Autoriteternes Side til Hjælp paa dette Punkt maa hilses med Glæde.

Pollard-Systemet er netop en saadan præventiv Institution. Det er opkaldt efter den for nylig afdøde nordamerikanske Politiretsdommer *William Jefferson Pollard* i St. Louis. P.-Systemet bestaar i Anvendelsen af betingede Straffedomme ved Forseelser, der er begaaede under Paavirkning af spirituøse Drikke. Pollard lod i saadanne Tilfælde vedkommende faa Valget mellem Straffens Fuldbyrdelse og Strafudsættelse paa Betingelse af et skriftligt Løfte om i eet Aar ikke at

Digitized by Google

smage Spiritus. Det kan ikke være svært at træffe sit Valg i en saadan Situation, og Pollard lod da Tiltalte underskrive følgende Løfte:

„Til Bevis paa min Taknemmelighed over den Lejlighed, som ovennævnte Rets Dommer har givet mig til at blive en ædruelig og bedre Borger, idet han udsætter Fuldbyrdelsen af den mig idag paalagte Pengestraf, underskriver jeg hermed frivillig og utvungen følgende

Løfte:

Jeg vil afholde mig fra Brugen af spirituøse Drikke af enhver Art og Beskaffenhed i et Aar fra D. D."

Ved denne Foranstaltning har det ikke ukendte psykologiske Fænomen vist sig, at Frygten for et Onde virker bedre end Ondet selv; saaledes at 95 % af de Tiltalte holdt deres Løfte. Pollard slap dog ikke de betinget benaadede af Syne, naar de havde aflagt deres Løfte. Saadanne Mennesker trænger til Støtte, navnlig i Begyndelsen, og Pollard ydede selv denne Støtte, idet han satte dem Stævne een Gang om Ugen i sit Privathjem — ikke om Dagen, hvor Arbejderen ikke kan forlade sin Beskæftigelse, men om Aftenen; Manden skulde bringe sin Kone med. Pollard havde den Glæde at se, at for hver Uge, der gik, mødte de gladere, sundere og bedre klædt.

Dette amerikanske System har fundet Vej til Europa, I England praktiseres det, og i Løbet af 1911—13 er det optaget af Lippe, Hessen, Braunschweig, Lübeck, Preussen, Mecklenburg-Schwerin og Sachsen-Koburg-Gotha. Betinget Benaadning af første Gang anklagede indførtes i New-Zeeland allerede i 1886. Betingelserne kan i paakommende Tilfælde lyde paa Afhold fra spirituøse Drikke. Uafhængig af Pollard giver det schweiziske Straffelovsudkast af 1903 Paalæg om Afholdenhed i Forbindelse med betinget Strafudsættelse under Tilsyn. Det tyske Straffelovsudkast søger at indføre Pollardsystemet. I Kanton Bern kan Dommeren siden 1907 give den betinget benaadede en Prøvetid paa 2—5 Aar, stille ham under Tilsyn og paalægge ham at holde sig fra spirituøse Drikke. I Solothurn er Betingelsen den, at vedkommende melder sig ind i en Afholdsforening. Luzern og Unterwalden forholder sig som Bern.

I det danske Straffelovudkast af 1912 lyder § 63 saaledes: „Naar en Straffedom ikke lyder paa højere Straf end Bøde, simpelt Fængsel i to Aar eller Arbejdsfængsel i et Aar, kan det under formildende Omstændigheder i Dommen bestemmes, at Fuldbyrdelse af Straffen udsættes og efter fem Aars Forløb fra Dommens Afsigelse bortfalder, saafremt de i Loven foreskrevne eller ved Dommen fastsatte yderligere Betingelser opfyldes". Ifølge denne Paragraf kan Dommen paalægge den anklagede at afholde sig fra spirituøse Drikke.

Til den tilsvarende Paragraf i det tyske Straffelovudkast har Dr. jur. Bauer foreslaaet at tilføje: „Hvis en strafbar Handling maa antages at skyldes Beruselse, saa er Strafudsættelsen knyttet til den Betingelse, at den anklagede overfor Retten forpligter sig til i Prøvetiden at afholde sig fra Nydelsen af spirituøse Drikke".

I Tilfælde af at vedkommende bryder Forpligtelsen, finder § 65 i vort Straffelovudkast Anvendelse: „Overholdes en i Dommen fast sat Betingelse ikke, bliver Straffen at fuldbyrde . . ."

Pollard paatog sig som sagt selv Tilsynet med de betinget benaadede. „Betinget Benaadning uden Tilsyn er en Anomali". Et saadant Tilsyn er da ogsaa sat i System i England, Vermont, Victoria og Bern. I Graubünden skal Dommeren „som Regel stille den dømte under Tilsyn (Schutzaufsicht)".

Pollard-Systemet vedrører ikke de egentlige kroniske Alkoholister. Om disse og om de Tilfælde, hvor betinget Benaadning ikke kan finde Anvendelse, handler § 85: „Naar nogen

Digitized by Google

under en offentlig Sag dømmes til Arbejdsfængsel eller højere Straf, og Retten finder, at Forbrydelsen er foregaaet under Paavirkning af spirituøse Drikke, kan der ved Dommen gives den dømte Paalæg om, at han .... i et vist Tidsrum, dog ikke ud over 5 Aar fra hans Løsladelse, ikke i noget offentligt Beværtningslokale eller i Udsalgs- eller Uddelingssted for spirituøse Drikke maa nyde saadanne Drikke og ej heller færdes udenfor sit Hjem i kendelig beruset Tilstand .... Fremgaar det af indhentet Lægeerklæring og Sagens øvrige Omstændigheder, at den dømte er forfalden til Drukkenskab, kan der .... ved Dommen gives Politiet Bemyndigelse til ved Løsladelsen at anbringe den skyldige i en Helbredelsesanstalt for Drankere eller, om fornødent, i en særlig dertil indrettet offentlig Anstalt eller Anstaltsafdeling i saa lang Tid, som Politiet efter indhentet Erklæring af Anstaltens Styrelse og vedkommende Læge skønner fornødent, dog første Gang ikke udover 18 Maaneder og ved senere Domældelser ikke udover 3 Aar ....“

Der er ingen Tvivl om, at Afholdsforeningerne har gjort et stort og godt Arbejde her til Lands. De har Mand og Mand imellem spredt Kendskab til Alkoholismen, de har advaret Folk mod Alkoholen, og de har støttet de svage. Hjulpet af Tidens forøgede Fordringer til Individerne har Alkoholbevægelsen haft en vældig Fremgang. Bevægelsen ledes af jævne Folk, Folk som vel har kun altfor rig Lejlighed til at se Følgerne af det daglige Drikkeri. Derfor har der været Kraft i deres Agitation, i deres Skildring af Alkoholistfamiliernes ulykkelige Forhold. Afholdsbevægelsen er voxet saa stærkt, at den er bleven en Magt i Staten og har som saadan krævet sin Plads i Ledelsen. Men netop ved denne stærke Væxt er der kommet et Misforhold ind i Afholdsbevægelsen; den har ikke været vant til Modsigelse, thi den talte jo saa sandt, saa sandt, naar den paastod, at Hr. Sørensen og Hr. Petersen ikke burde være Alkoholister. Men heller ikke nu, da den er bleven en betydningsfuld Faktor i det offentlige Liv, taaler den Modsigelse; og fordi den havde Ret overfor Hr. S. og Hr. P., er det dog ikke paa Forhaand givet, at den ogsaa har Ret i sine store samfundsreformerende Fordringer. De abstinente glemmer, at de nu ikke mere staar overfor enkelte Personer, men overfor et kompliceret Samfund, som maa have Lov til at være af en anden Mening end de. Afholdsfolkene taaler ingen Diskussion; thi de kan overhovedet ikke indse, at der kan være Tale om andre Synspunkter end deres egne, og derfor mistænker de paa Forhaand Aarsagen til Modstanderens Anskuelser, og det i en saadan Grad, at man har seet dem arbejde sig op til de skændigste Insinuationer. Der er desværre over Afholdsbevægelsen kommen et saadant Præg af Intolerance, af Smaaskaarethed, af Selvglæde, at store Kredse af Befolkningen med Væmmelse vender sig bort.

For deres egen Skyld maa de organiserede Afholdsfolk blive klar over dette; de kan i Længden ikke undvære Støtte fra de Dele af Befolkningen, som nu stødes bort.

Jeg siger ikke dette for at skade Afholdsbevægelsen — tværtimod. Jeg er selv totalafholdende, og det er min Overbevisning, at Samfundet som Helhed vilde voxe i Styrke og Lykke, om man kunde blive Alkoholen kvit. Men intet fornuftigt Menneske kan kæmpe Side om Side med vore hjemlige Antialkohol-Bersærker. —

Arbejdet for Afhold og Omsorgen for de ulykkelige Alkoholister er i sig selv en saa stor og saa smuk Gerning, at den vel kunde staa paa egne Ben. For „Blaa Kors“ er den dog kun et Middel; det lægges der ikke Skjul paa. Ved en Blaa-Kors-Gudstjeneste talte Præsten om, hvor nødvendigt det er, at Kirken tager Del i Arbejdet paa at redde de drikfældige, fordi der netop her er en Mulig-

Digitized by Google

hed for at faa Folk i Tale, som man ellers aldrig vilde se noget til. Dette staar i nøje Samklang med Foreningens Aarsberetning, hvor der tales om, at man ved denne Gerning „bidrager til Guds Riges Fremme“, „gør et ærligt Arbejde for Herren“ o. s. v. For „Blaa Kors“ findes der ingen Helbredelse for Alkoholisterne uden gennem Tro; „thi kun den, hvem „Sønnen faar frigjort, er virkelig fri“ “. —

Saa er der endelig Redningshjemmene for Alkoholister.

Danmarks Afholdsforening (D. A. F.) har altid seet sin Opgave i at kæmpe for Afhold, ikke i Redningsarbejdet af de allerede forulykkede, og vilde derfor ikke gaa med til at skabe Redningshjem for disse. Men saa dannede Bestyrelsen for D. A. F. en ny Forening, Danske Afholdsvenners Redningsarbejde (D. A. R. A.). De to Foreninger fik saaledes fælles Bestyrelse, men var forøvrigt ganske uafhængige af hinanden. Tre Indsamlinger blandt hele det danske Folk bragte tilsammen c. 200,000 Kr. For disse Penge købte D. A. R. A. Astrup, en stor Herregaard i Salling paa 440 Tdr. Land, der gav Plads til — 20 Patienter, samt et Hjem for Kvinder. Den arme Bestyrer paa Astrup er sat paa en Uriaspost. Han skal lede baade Gaardens Drift og Behandlingen af Patienterne. Det er selvfølgelig ganske ugørligt. Og hvorledes anvendes de Penge, som Folket skænkede? Guderne maa vide det; kritiske Revisorer findes ikke, og der sælges løs af Astrups Jord.

Men nu Ledelsen seet fra et medicinsk Standpunkt? Den kan vanskeligt tænkes værre. Ved Hjælp af en ganske utilstrækkeligt oplysende Lægeattest indlægges Patienterne. Hvis de under Opholdet skulde faa daarlig Mave, brække et Ben eller lign., hentes den nærmestboende Læge. Men en virkelig sagkyndig Undersøgelse — Nej! Følgen heraf er, at man paa vore Redningshjem behandler Patienterne uden at ane, hvad de fejler. Jeg har fundet Tilfælde baade af Mani, Melancholi og Forrykthed samt talrige imbecile.

Til Slut en Behagelighed:

Bestyrelsen for Danske Afholdsselskabers Landsforbund har for nylig overrakt Regeringen et Andragende om Nedsættelse af en Kommission, der bl. a. skulde „undersøge og alsidigt belyse Spørgsmaalet om, paa hvilken Maade og ved hvilke Midler Stat og Kommune kan og bør støtte Bestræbelserne for at naa frem til et fuldstændigt Forbud mod Tilvirkning, Indførsel og Salg af alle stærke Drikke.“

Resultatet af den i 1903 nedsatte Ædruelighedskommissions Arbejde svandt sørgeligt ind under Vandringen gennem Rigsdagen. Men i den sidste halve Snes Aar har Betydningen af Ædruelighed vundet en saa udbredt Anerkendelse, at man har Lov til at haabe paa en mere forstaaende Vurdering denne Gang. Svenske Regeringskommissioner har i de sidste Par Aar ydet fortrinlige Arbejder; der er her vist Vej baade til Modarbejdelse af Alkoholismen, til Behandlingen af Alkoholister, til at gøre det offentlige pekuniært uafhængig af Alkoholen og til m. a.

Afholdsbevægelsen vilde med Rette fejre en stor Triumf, saafremt man kunde faa spærret for Tilløbet af Alkohol. Men endnu større vilde Triumfen være, om man kunde faa Alkoholkilden til af sig selv at holde op med at flyde.

Digitized by Google

REJSER

Ved C. FABRICIUS
Forstander for Statsbanernes Rundrejsebureau.

Grande route des Alpes.

5 Dages Automobil-Rute igjennem de franske Alper imellem Genfersøen og Middelhavet.

FOR os Sletteboere er ingen Rejse i Naturen saa skøn og saa betagende som en Rejse iblandt mægtige, himmelstræbende Bjerge, da navnlig, naar den afvekslende tangerer Bjergstrømme og Bjergsøer. Størst er Udbyttet for den naturbegejstrede Dansker, naar Rejseruten følger Bjergveje op igennem vildt forrevne Dalstrøg og over Bjergpas i storslaaet Højfjelds Natur. Herligst blandt alle Rejser i europæiske Bjerge er Ture i de mægtige Alper.

Fra Middelhavets Kyst ved Grænsen mellem Italien og Frankrig skyder Alpekæden sig vinkelret fra Kystlinien mod Nord indtil den vældige Bjergknude „Mont Blanc", ved hvilken Landegrændsen for Frankrig, Italien og Schweitz har et Fællespunkt. Derfra tager Alperne Retning mod Øst og har i Hovedsagen Karakter af en Række divergerende Bjergkæder, som Følge deraf breder Alpesaalen sig mer og mer, jo længere Bjergene naar Øst efter, medens Alperne fra Middelhavet til „Mont Blanc" derimod udgør en sammenhængende Kæde med ret smal Saal. Denne Kædes Ryg danner selve Grænselinien imellem Italien og Frankrig.

Mest tilgængelig og derfor bedst kendt er *Central-Alperne*, — det vil sige Alperne i Schweiz. I de senere Aar er *Øst-Alperne*, — navnlig de østerrigske Alper, blevet gjorte tilgængelige og er derved vokset ind i Turisternes Bevisthed og Efterstræbelse i en stærkt stigende Grad. Kun faa Danskere har derimod berejst Alperne mellem Middelhavet og og „Mont Blanc", vel nok, fordi de ligger os noget fjernere, dog navnlig, fordi de hidtil har været ret utilgængelige og derfor ret ukendte, og ingenlunde, fordi de i nogen Maade staar tilbage i Skønhed for de øvrige Alper, thi dette er absolut ikke Tilfældet.

Velkendte i mange Aar har Pas-Overgange som „Store St. Bernhard", „Simplon", „St. Gotthard", „Splügelen", og „Albula" samt „Bernina" i Central-Alperne og „Brenner" i Øst-Asperne været, ligeledes har Hovedvejen over „Mont Cenis Passet" Syd for Mont Blanc været godt kendt i mangfoldige Aar, men *ganske ny* (aabnet i 1911) og derfor ret ukendt er *„Grande route des Alpes"*, der forbinder Genfersøens og Middelhavets Kyster som en vidunderskøn Turistvej tæt langs Alpekammen paa fransk Side, igjennem Savoyen, Dauphiné og Provence.

Denne Turistvej, der er bygget som en Førsterangs Automobilvej i Bjergegne, gjennemløber ikke som de gamle velkendte Alpeveje et Par Dalfurer med en mellemliggende Alpeovergang (et Pas), men er derimod i en Udstrækning af *ca. 700 km* ført igennem mange Længdedale og over et betydeligt Antal højtliggende og særdeles interessante Alpepas.

Ad denne vidunderlige Turistvej kurserer nu hver Sommer, mellem *1. Juli og 15. September*, Turist-Automobiler i *fast Rute* og efter en Plan, hvorved Strækningen inddeles i *5 Dagsrejser*. Automobil-Turene kan ogsaa sine Steder erstattes af Jernbanerejser, ligesom der selvfølgelig er etableret Sidelinier til særligt interessante Egne saasom Chamonix, Grenoble og Abries. Vogn- og Banetrafiken bestrides af det franske Jernbaneselskab „Paris-Lyon-Méditerranée" og en 5-Dages Automobil-Tur *ad den til Dato færdige Rute* mellem *„Evian-les-Bains"* ved Genfersøen og „Nice" ved Middelhavet koster 150 fr. Denne i Forbindelse med en Tilbagerejse pr. Bane via Marseille, Lyon eller Grenoble til Evian-les-Bains koster I Kl. 200 fr., II Kl. 180 fr. Til Evian-les-Bains gaar Rejsen fra Danmark naturligst via Hamburg, Frankfurt-Basel-Lausanne pr. Bane og derfra med Damper over Genfersøen. Denne Rejse koster fra Hamburg regnet I Kl. 149,94 *Kr.*, II Kl. 99,38 *Kr.* og III Kl. 65,43 *Kr.* og kan praktisk udføres paa 2 Dage pr. Tur.

Selvfølgelig staar det aabent at variere Rejsevejen mellem Evian-les-Bains og Nice (Nizza), men følger vi den korteste (546 km lange) Rute, da falder Daginddelingen saaledes:

1ste Dag:

Fra Evian via Thouon-Drauce-Dalen-Col des Gets (1172 m)-Taninges (641 m)-Col de

Digitized by Google

Châtillon (862 m)-Cluses til le Fayet St. Gervais (interessant Badested med Udflugter til Chamouix m. m.)

2den Dag:

Fra le Fayet via Flumet og Arly-Dalen til Albertville (herfra Bane til Moutier med Brides les bains under den herlige Massif de la Vanoise-Bjergknuden).

3die Dag:

Fra Albertville følgende Banelinien over St. Pierre-d'Albigny til St. Michel de Maurienne paa Mont Cenis-Ruten, videre mod Syd over Col du Galibier (pragtfuld Udsigt) og Col du Lautaret (2075 m) lige imod den overordentlig skønne Bjerggruppe Massif du Mont Pelvoux, hvis herligste Top „la Meije" maaler 3987 m og frembyder en Skønhed paa Højde med Berneroberlands ved Jungfrau. Landevejen svinger nu Øst om Massif du Pelveux hen til den stærke Grændsefæstning Byen Briançon (1320 m). Fra Lautaret førér en Landevej igjennem den vidunderskønne Dal, Vallée de la romanche, Nord om Massif du Pelvoux til Grenoble og fra Briançon.

4de Dag:

Fra Briançon over Col d'Izoard (2388 m) — igjennem den maleriske Guil-Dal, forbi Bjergfæstningen Queyras (Udflugt til Abriès med Mont Viso 3855 m), over Col de Vars (2115 m) til Barcelonnette (1133 m). Herfra mange herlige Udflugter til Bjergpas og Bjergtinder.

5te Dag:

Fra Barcelonnette over Col d'Allos (2250 m.) — Lac d'Allos (herlig Alpesø) og snart efter igjennem den imponerende Vallée du Var ned til Nice (Nizza).

Denne pragtfulde 5-Dages Automobil-Rute bliver inden lang Tid gjort endnu skønnere og interessantere ved nye Vejanlæg da navnlig Landevejen fra Moutiers Nord, Øst og Syd om Bjerggruppen Massif de la Vanoise via Séez (herfra Vejen mod Nord over lille St. Bernhard) over det særdeles pragtfulde Pas „Col d'Isère" (2769 m) via Modane (Indgangen til Mont Cenis-Tunnelen) til St. Michel. Ligeledes særlig smuk bliver den ny Landevej fra Barcelonnette over det ligesaa pragtfulde Pas Col de la Cayolle (2352 m) som før nævnte Col d'Isère og videre ned i Vallée du Var.

Grande route des Alpes vil, for den der har gjennemført Turen ad den, staa som et herligt og uforglemmeligt Minde om en Rejse igjennem vidunderskønne Alper ned til den franske Riviéras solrige og blomsterfyldte Kyst ved det blaa Middelhav. Langt mere udbytterig er denne Rejsevej i Vest- og Søalperne udført som en Fodrejse fremfor at flyve den igjennem pr. Automobil, men der kræves da mere Tid at raade over end 5 Dage.

Ved en Korrekturmangel var i forrige Hefte Priserne for de 3 Rivieraruter udeladt. Paa Opfordring fra interesserede Læsere tilføjer vi den her:

Rute A)	I Kl.	308 Kr.	60 Øre	II Kl.	216 Kr.	20 Øre	III Kl.	140 Kr.	22 Øre
Rute B)	„	303 „	44 „	„	211 „	11 „	„	137 „	51 „
Rute C)	„	296 „	69 „	„	207 „	13 „	„	134 „	53 „

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Tørlægning af Zuidersøen. Ved Dronning Wilhelminas Trontale sidste Efteraar fik den store Plan om Zuidersøens Udtørring, som først blev fremsat i 1849 af Ingeniør *van Diggelen*, aktuel Betydning. Denne store Tanke er det kun muligt at udføre, fordi Zuidersøen ikke er en egentlig Havbugt, men kun et oversvømmet Land, saa at dens Dybde er forholdsvis ringe. De latinske Forfattere omtaler paa dette Sted kun en stor flad Ferskvandsindsø, *Lacus Flevo*, som var skilt fra Havet ved en bred Strimmel Land. Denne Barrière blev omkring Aar 1000 efter vor Tidsregning fortæret, gen-

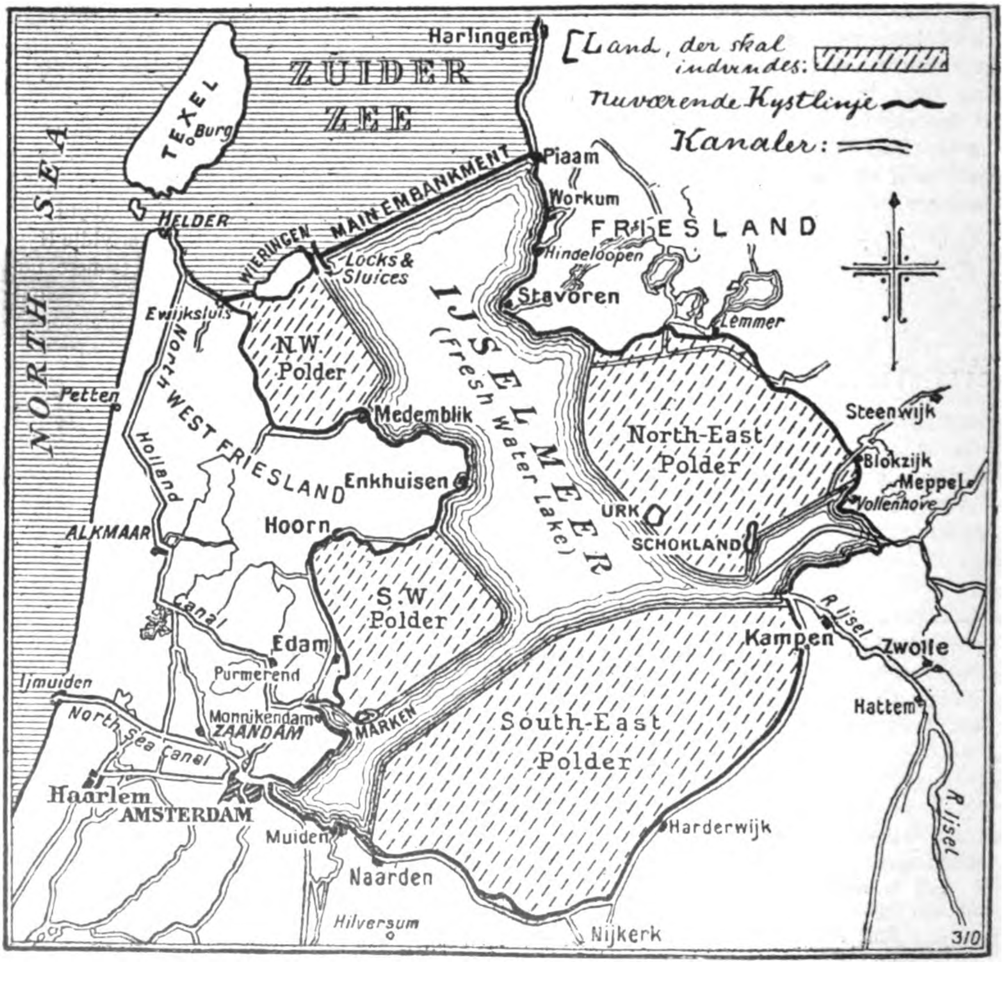

Digitized by Google

nembrudt og til sidst helt ødelagt af en Række Stormfloder.

Zuidersøen omfatter 5250 □ km af en gennemsnitlig Dybde af $3^1/_2$ m. Dersom den blev tørlagt i hele sin Udstrækning, vilde Kongeriget Nederlandene blive udvidet med en Syvendedel af sin nuværende Størrelse. Men efter den nu vedtagne Plan skal dog kun 145,000 ha udtørres, medens Resten skal bevares som en fersk Indsø. Arbejdet vil tage 32 Aar, da man maa gaa meget langsomt frem for ikke at fremkalde en ny Fare, Sumpfeberen. Saa snart en Del af Vandbækkenet er tørlagt ved Udpumpning, maa man vente, til det indvundne Land er bedækket med Plantevækst, før man kan fortsætte Pumpearbejdet. Derfor maa man regne 24 Aar alene til den egentlige Tørlægning. Men forinden maa der endda bygges en stor Dæmning, som adskiller Nordsøens Vand fra Zuidersøen. Den skal strække sig tværs over hele Indløbet til Zuidersøen fra *Ewijk* i Nordholland til Øen *Wieringen* og videre derfra til *Piaam* i Friesland. Arbejdet skal begynde fra Wieringen samtidig i bægge Retninger og anslaas til at ville koste 36 Mill. Kr., medens Omkostningerne ved den hele Tørlægning fornylig er beregnet til 290 Mill. Kr.

Ingen kan endnu sige med Sikkerhed, om Værket vil lykkes. Opførelsen af den 40 km lange Dæmning trues naturligvis ved den frygtelige Magt, som en Stormflod kan optræde med. Dæmningen skal være $5^1/_2$ m høj og 9 m bred ved Foden, 2 m foroven. Halvvejs mellem Friesland og Wieringen bygges der en kunstig Ø, for at Hoveddæmningen skal kunne paabegyndes fra fire Punkter paa en Gang. For at beskytte Dæmningen mod Brændingen anlægges der tillige en mindre og lavere Dæmning ud mod Havet.

Det indvundne Land skal gennemkrydses af forskellige Kanaler for Søfartens Skyld, og ved Wieringen skal et storartet Sluseanlæg danne Forbindelsen mellem Indsøen og Havet. En Forstyrrelse af Amsterdams Skibsfart vil iøvrigt slet ikke finde Sted, da denne siden 1876 næsten udelukkende følger den saakaldte Nordsøkanal.

Af ligesaa stor Betydning som selve Landvindingen menes forøvrigt Omdannelsen af den tilbageblivende Del af Zuidersøen (det saakaldte Ijsel-Meer) til en Ferskvandssø at ville blive. Zuidersøen har nu Brakvand med 1.5 til 2 pCt. Salt mod Nordsøens 3 pCt. Hele Nordholland lider om Sommeren af Mangel paa Ferskvand, medens det meget Brakvand medfører forskellige Gêner, f. Eks. med Hensyn til Kvægavlen og Mælkeproduktionen. Det nye Bækken vil blive fyldt med Ferskvand fra Ijsel (en af Rhinens Arme) og andre Floder og vil kunne danne et værdifuldt Reservoir.

Ved Gennemførelsen af Planen vil Fiskeriet i Zuidersøen, der nu beskæftiger 3000 Mand og 1730 Baade, naturligvis blive helt omlagt. Fangsten omfatter nu Sild, Flynder, Rejer, Smelt, Anchiovis og Aal. For denne Omlægning maa der ydes Fiskerbefolkningen en betydelig Kompensation, der tildels tænkes ydet paa den Maade, at Staten anskaffer nye Baade, der egner sig til Havfiskeri.

Barnet uden den store Hjerne. Et Barn paa $3^3/_4$ Aar viste sig ved Sektion fuldstændig at mangle den store Hjerne, ja, hele den Del af Centralnervesystemet, som almindelig betegnes „Nyhjerne“. Dette endnu aldrig før iagttagne Tilfælde beskrives i „Pflügers Arkiv“. I den fysiologiske Literatur har den berømte Hund, paa hvilken Goltz havde fjernet hele den store Hjerne, og som levede tre Aar i denne Tilstand, spillet en stor Rolle. Paa den kunde de Foreteelser, som Tabet af Nyhjernen har tilfølge, nøje udforskes, og det viste sig, at ogsaa uden dette Organ kunde Hunden udføre en Række selvstændige Handlinger. Den løb urolig omkring, Søvn og vaagen Tilstand vekslede normalt, og den aad sit Foder, saasnart Snuden blev bragt i Berøring med Fadet, — se, smage eller lugte kunde den ikke længere.

Hvorledes et Menneske vilde være stedt uden den store Hjerne, har man hidtil ikke haft Erfaring for. Nu foreligger tilstrækkelige Iagttagelser over Forholdet.

Det er forbavsende, hvor meget *mindre* dette Menneske — et Barn — uden den store Hjerne var i Stand til at præstere end den omtalte Hund. Barnet laa i vedvarende Søvn, Armene var trukket sammen, og næsten ubevægeligt henlaa Barnet saaledes i $3^3/_4$ Aar. Det benyttede aldrig Hænderne til at gribe med eller til at holde fast med. Fra det andet Aar skreg det næsten uafbrudt, men ved Tryk, især paa Hovedet, kunde dets Skrigen stilles. Det var ikke

Digitized by Google

muligt at finde nogensomhelst Reaktion eller komme i Forbindelse med Barnet, endsige lære det noget.

Dette Tilfælde viser, hvordan den store Hjernes Ydelser vinder i Betydning i Hvirveldyrenes Række, hvorledes de højere Dyr og i Særdeleshed Mennesket bestandig mere bliver afhængig af Nyhjernen, ja, at Mennesket aldeles ikke kan undvære dens Virksomhed.

Helbredelse af Kighoste ved Suggestion. Man har ofte iagttaget, at Børn, der har været angrebne af Kighoste, vedblivende faar Hosteanfald med alle karakteristiske Ejendommeligheder, uagtet i Virkeligheden Sygdommen er fuldstændig hævet. Det drejer sig her om en Vane eller en halvt vilkaarlig Refleks, overfor hvilken en suggestiv Paavirkning giver særdeles gode Resultater. Som Suggestionsmiddel egner sig ganske særlig en elektrisk Strøm; det har vist sig, at man ofte i meget kort Tid i væsentlig Grad har kunnet formindske Anfaldenes Hæftighed og Hyppighed. Saaledes har den bekendte Wiener-Læge, Professor *Homburger* kunnet demonstrere en $3^1/_2$ Aar gammel Pige, der havde været lidende af Kighoste i 5 Uger, men som ved Anvendelse af en elektrisk Strøm var bleven helbredet i Løbet af 2 Dage.

Fra Teknikkens Verden.

Lidt om Filmindustrien. Efter tyske Kilder anslaas den Kapital, der er interesseret i Filmindustrien, til $1^1/_2$ à 2 Milliarder Reichsmark. Alene i Evropas og Nordamerikas Filmsfabriker er der bundet henved 250 Millioner Reichsmark.

Et Filmpositiv har en Materialværdi af omkring 50 Øre pr. meter, kolorerede Films er omtrent 30 Øre dyrere pr. meter, og Salgsprisen siges at ligge imellem 1 og $1^1/_2$ Kr. pr. meter. Gennemsnitlig bliver der fremstillet 100 Kopier af hver Film, i sjældnere Tilfælde op imod 130, og af ganske enkelte Films skal der endog være taget 300 Kopier.

En saadan Filmskopi udslides fuldstændig i Løbet af et halvt Aars Tid og er da ganske værdiløs.

For store gode Films bliver Eneopførelses og Førsteopførelses-Ret meget højt betalt; det skal ikke være ualmindeligt, at der betales henimod 5000 Kr. pr. Uge for Ret til Eneopførelse. Fremstillingen af Filmsoptagelsen er imidlertid ogsaa oftest meget kostbar og beløber sig i mange Tilfælde til 20—25,000 Kr. I ganske enkelte Tilfælde, hvor Optagelsen har krævet flere hundrede Personers Medvirkning Uger igennem, siges en Optagelse at have kostet henimod en kvart Mill. Kr.

Det 40,000de Lokomotiv. Den bekendte store Baldwinske Lokomotiv-Fabrik i Amerika har for kort Tid siden fuldført sit 40,000de Lokomotiv, et Vidnesbyrd om Fabrikens store Præstations-Evne og om de Tal og Dimensioner, det drejer sig om i den amerikanske Jærnbane-Industri.

Baldwin-Værkstedet byggede sit første Lokomotiv i Aaret 1832, det 1000de i Aaret 1861 og det 5000de i 1880. Numer 10,000 og Numer 20,000 blev fuldførte henholdsvis i Aarene 1889 og 1902. I de næste 5 Aar byggedes 10,000 Lokomotiver, d. v. s. 6—7 om Dagen. Til Sammenligning hermed kan anføres, at de største Lokomotiv-Værksteder i Tyskland endnu ikke er komne op paa et højere Tal end 10,000 Lokomotiver, og intet af dem har fremstillet mere end 2 Lokomotiver om Dagen.

Digitized by Google

J. F. Willumsen: Maleren og hans Familie.

Johs. Glob: Loke og Sigyn.

V. Irminger: Ved Arbejdet.

Digitized by Google

Jul. Paulsen: Selvportræt.

Sigurd Swane: I den blaa Entré.

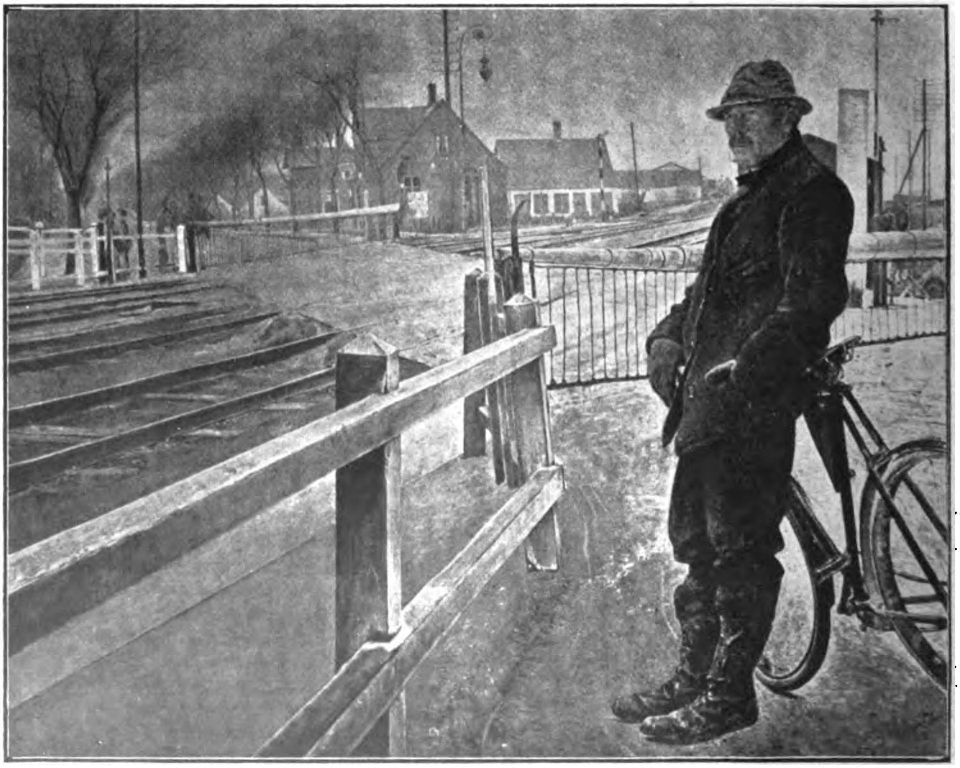

L. A. Ring: Naar Toget ventes.

Digitized by Google

Axel Salto: Tobias og Englen.

Niels Larsen Stevns: Kristus og Zakæus.

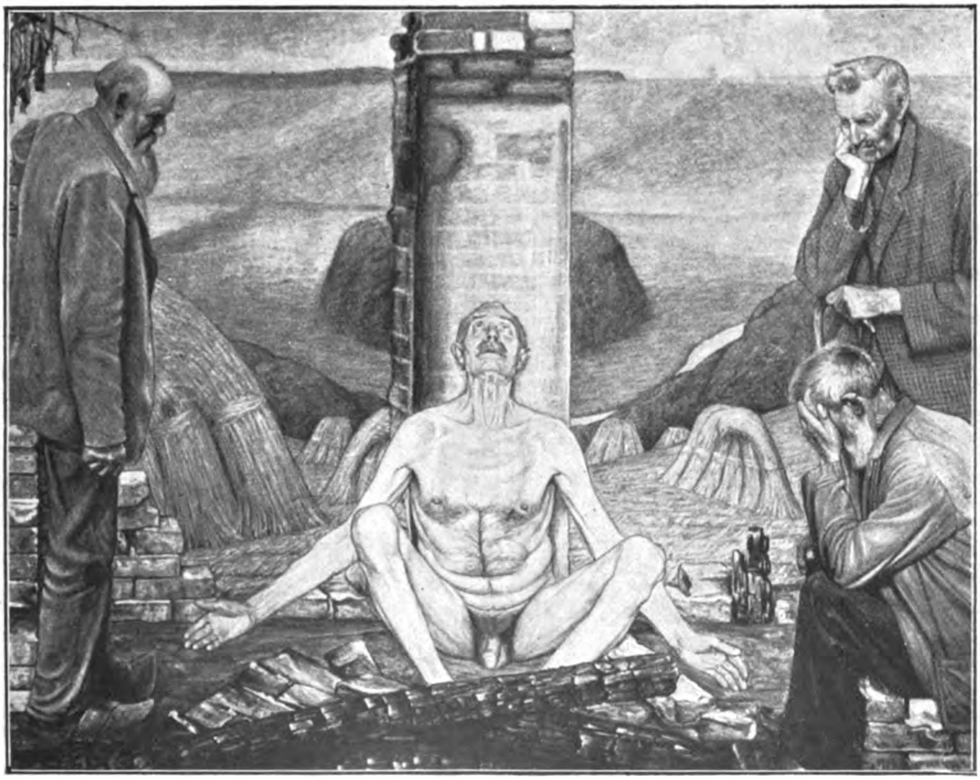

Einar Nielsen: Job.

Digitized by Google

Poul S. Christiansen: Selvportræt.

E. W. Johnsen: Selvportræt.

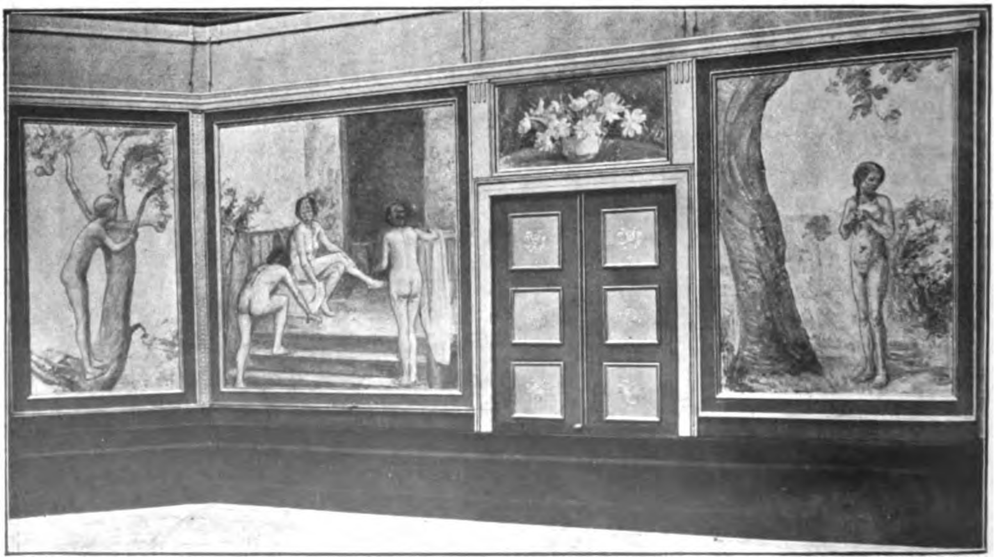

Carl Schou: Vægdekoration.

Digitized by Google

INDTRYK OG BILLEDER FRA FORAARSUDSTILLINGERNE

Af Nicolaus Lützhöft.

Den frie Udstilling har vundet meget ved den Ombygning og Udvidelse af Lokalerne, der har fundet Sted samtidigt med Bygningens Flytning fra Vester- til Østerbro.

Skade, at der ikke er saa meget at prale med ved den Udstilling, hvormed Bygningen indvies.

Det var paa Tide, at den Sammenslutning af Kunstnere, Udstillingen skærmer over, tog Navneforandring.

Navnet „Den frie“ klinger for meget af Friskhed og Ungdom, og Sammenslutningens bedste Mænd er snart gamle, — ja det er endda ikke det værste, thi et Par af de ældste Medlemmer hævder sig stadigt som uundværlige; men de er ved at blive „satte“, ikke i Alder alenc, men deri, at de hygger sig i deres forskellige Specialer, deri at deres Kunst er blevet dem en bekvem og indbringende Levevej, der betaler sig forholdsvis bedst, jo mindre Slag, de slaar.

Den unge Ærgerrighed, som ufortrøden sætter Skuldrer til Sisyfosstenen, skal man ikke efterlyse paa den frie Udstilling. Dér er den svagt repræsenteret. Stærkt repræsenteret er derimod Kunstnernes Mangel paa Selvkritik.

I saa Henseende høster Udstillingen nu i rigeligt Maal, hvad enkelte af dens Bærere i sin Tid har udsaaet, da alt indtil de mindste Ubetydeligheder, hvad deres geniale Hænder havde rørt ved, ansaas for værdigt til offentlig Præsentation.

Dette er nu blevet almindelig Kutyme for alle, og Tillægsgevinsterne er i Aar i uhyggelig Majoritet.

Det er dog lykkedes at samle et lille Antal anselige og meget iøjnefaldende Billeder til at besætte de mest udsatte Poster i den nye, festlige Sal, der paa Forhaand synes bestemt for Aarets betydeligste mest sensationelle Værker.

Her er det *Willumsens* store Billede, Maleren og hans Familie, der med sin røde Farves brutale Fanfare skal og maa paakalde Opmærksomhed, før noget andet kan komme til Orde.

Voldsomt i Virkning og outreret i Karakteristik er Førsteindtrykket af det overvældende nok.

Figurernes Udtryk er understreget i en sikker Forenkling, der ikke savner Monumentalitet.

Mest paafaldende er det overdrevne i Bevægelsen.

Den lille Pige, der staar paa en Stol og kaster sig i Favnen paa Moderen, som kommer styrtende mod hende med udbredte Arme, de sér ud som faldt de over hverandre. Stumpen, der med et kraftigt Tag klamrer sig til Moderens Bén, rives med i denne Fart. Det er et kort Nu, som er ypperligt fixeret, men i sin nøgterne Klarlæggelse fjærnt fra, hvad vi forstaar ved malerisk Impressionisme.

Willumsen selv, Maleren, staar mærkeligt isoleret paa Billedet.

Med et Udtryk af sammenbidt Energi arbejder han paa Livet løs med al sin Opmærksomhed koncentreret om det Billede, han maler paa, og som maa tænkes udenfor Rammens Grændser.

For at vinde Overblik over Arbejdet er han traadt et Par Skridt tilbage og har kastet Overkroppen bagover, hvorved hans Skikkelse kommer til at indtage en skraa Stilling modsat Retningen i Hustruens Bevægelse.

I Billedets ene Hjørne rager Hoved- og Overkroppen af den Dreng, som sidder for Maleren, frem som en mægtig Forgrundsparti.

Saaledes opstaar der divergerende Linier og Følelser af forskelligt Plan, der frembringer forhøjet Bevægelse i Kompositionen, hvis

Digitized by Google

skarpt markerede Omrids stemmer godt overéns med den haarde Farvevirkning.

Da Willumsen jo efter Haanden i saadanne store Figurbilleder synes blottet for Farvefølelse ud over Bevidstheden om, at der maa Kulør til for at gjøre Indtryk og fange Opmærksomhed, er der maaske Grund til at takke ham, fordi han ikke her har ladet Griflen hvine paa Tavlen saa skurende, som han kan det.

Der er dog endnu mere Grund til at beundre den Styrke, hvormed han har sat et saadant Billede op, og den Konsekvens, hvormed det er ført igennem. Thi det er noget andet og betydeligt mere end et af mange Tilfældigheder bestemt Anslag af den Slags, som ellers nu har saa høj Kurs.

Willumsen har intet mistet af sin Spændstighed i Aarenes Løb. Her har han atter med kraftig og sikker Haand slaaet et godt Slag for Fædrelandet, kan man sige. Thi i et hvilketsomhelst internationalt Selskab af Nutidskunst, vilde dette Billede hævde sig og ikke finde sig i at blive oversét.

At det virker mere villet end følt, er en Egenskab, det har til fælles med hele den moderne Kategori af Kunst, der fører Ordet paa de store Udstillingers Markedsplads.

At dets Menneskekarakteristik er mere brillant end sympatisk, ja det har vi Danske svært ved at finde os i. Enkelte af de store Franskmænd, der ogsaa hos os beundres saa højt, *Manet* f. Ex., er dog ligesaa gemytsforladte i deres Menneskefremstilling. At de saa til Gengæld er større Malere, ja det skal ikke nægtes.

Vi maa se at tage Willumsen, som han er, med store Fortrin, dikterede af hans vidtgaaende Ærgerrighed, og følelige Mangler —, noget af en fremmed Fugl vil han al Tid være iblandt os! I hvert Fald har den frie Udstilling i Aar Grund til at være ham taknemmelig for Familiebilledet. Det er blot beklageligt, at det allerede ved en tidligere Lejlighed — Kunstnerens Atelierudstilling i Efteraaret — har været fremme for Offentligheden. Derved har det jo tilsat noget af Sensationens første Glans, og det hører ikke ubetinget til den Slags Kunst, der vinder ved at sés ofte.

Sigurd Swane har aabenbart sat meget ind paa de to store Billeder, han har malet af sin Hustru som dominerende Figur i Interiøret.

Det første Indtryk af dem er bestemt ved Farvens Voldsomhed, for saa vidt ikke uden Slægtskab med Willumsens Maleri.

Ogsaa Swanes Farver er ubarmhjærtigt knaldende, og hans robuste Sammenstillen af rene Lokal-Farver, der kan ytre sig saa materielt og stoflig ubehageligt som i Billedet af den blaa Entré, forekommer én forceret opstemt, og svarer i Modsætning til Willumsen ikke rigtig til hans Billeders Indhold.

Under Tiden kan ganske vist det forcerede i Swanes Kunst, der udgaar fra Farveanvendelsen, rive Maleren med til en vis Grovhed, oftere til stor Løshed i Form og Slaphed i Karakteristik, hvad enkelte Billeder i Aar som Interiøret og til Dels Pigen, der retter paa sit Haar, ogsaa viser, men dette gælder ikke de to største Malerier.

Der er megen Følelse og sympatisk Iagttagelse i Gruppen af Moderen med sit Barn ved Brystet, og der er en fin Kunstners Opfattelse af Linie og Bevægelse i hans Karakteristik af Damen foran Spejlet i den blaa Entré.

Man er behageligt klar over Kunstnerens Motiv til at male saadanne Billeder. De virker fremdeles mere samlede end hans større Interiører og Figurbilleder plejer.

Forhaabentlig vil det efterhaanden lykkes den unge, frejdigt arbejdende Kunstner at lade en vis personlig Overbevisning, ikke et anden Haands Program komme til Syne ogsaa i sine Maleriers koloristiske Form og derved skabe den Konsekvens mellem Indhold og Virkning, som er den ægte og fødte Kunstners Kendemærke.

Digitized by Google

Billedet af Byggepladsen med dets lette Atmosfære og duftige Spil af Lys og Skygge er ikke blot overlegent behandlet, men har det Præg af utvungen Umiddelbarhed, som bringer Bud fra Kunstnerens direkte Opfattelse og friske Følelse.

Det er et sjældent smukt Stykke impressionistisk Kunst.

Morsomt nok er det egentlig ogsaa det rent impressionistiske, der giver *Larsen-Stevns* bibelske Optrin deres største Charme: Friluftsstemningen virker særlig smukt i Billedet af Zakæus med de grønne af Solen gennemskinnede Trækroner over Menneskegrupperne i graalig Skygge, og Bevægelsen er det mest karakteristiske Moment i Fremstillingen af „Kristus helbreder en Spedalsk.“ Ogsaa Billedernes Komposition er levende, naturlig og dog vel beregnet.

Joakim Skovgaards Elev og Medarbejder har lært godt af sin Mester, og synes dog samtidigt i Begreb med at frigjøre sig fra al Efterlignings direkte Tvang.

Der er Grund til at glæde sig over det Opsving, hvorom disse meget lovende Billeder vidner.

Nu var det paa Tiden, at Stevns fik Lov at sysle med sine egne Ideer. Han har hidtil mest maattet arbejde for andre og arbejdet saa udmærket, som det kan sés af den Gravsten, han har hugget efter Joakim Skovgaards Udkast, og som i den fri Udstillings Skulptur-Afdeling hævder sig som det betydeligste og reelleste Monument.

Denne Afdeling indeholder ellers ikke anselige, men dog ganske indtagende Arbejder.

Følelsen for Stoffets Betydning, der er vaagen hos moderne Billedhuggere, giver sig al Tid fint Udslag i *Olga* og *Siegfried Wagners* Arbejder.

De er i Aar ikke særligt fremtrædende, men man beundrer et saa smukt og levende lille Stykke Skulptur som Olga Wagners liggende Gravhund, og blandt de ældre Ting, hun udstiller, den lille Barnebuste i gult Marmor som et ualmindelig delikat Arbejde af henrivende Stofvirkning.

Mellem Siegfried Wagners ældre Ting, gensér man med Fornøjelse den fine Broncebuste af Professorinde G. Af hans nye er Papirhandlerforeningens Formandsklokke et morsomt og gediegent Stykke Sølvtøj. Skitserne til Lurblæserne er ikke overdrevent interessante, men de kan sagtens være gode nok til den rædselsfulde Søjle, der nu rejser sig som et af de fæleste Stykker Imitation, København endnu er blevet begavet med.

Næsten hvert Aar møder *Hansen Jacobsen* med en Samling Stentøj, Keramik, originalt, vexlende og fantastisk i Farver og Form; med morsomme Statuetter i det aller delikateste Materiale, i Aar den blindede Samson og naturligvis en Trold, der hører Kirkeklokker; med Buster og Masker, ofte henrivende i Udtryk, som Portræterne af de unge Piger i Aar og af en ganske egen Blødhed i Formen, der udfolder sig paa fineste Maade i Glasurernes milde og flydende Farvenuancer. Adskillige af disse fuldendte smaa Kunstværker er til Salg for latterligt smaa Priser.

Hvorfor rives de ikke bort?

Hvorfor finder de ikke Forstaaelse og Indgang hos det Publikum, der dog slet ikke er saa bange for at lukke Portemonnaien op, naar det gælder at skaffe gammelt Porcellæn og Glas til et Museum?

Den Fordel burde voxe ud af den uegennyttige Interesse, Museumsvennerne viser gammel Kunstindustri, at de samtidigt fik Øjnene op for det sjældne og udmærkede, enkelte Kunstnere herhjemme frembringe.

Hvad er ellers hele denne Bevægelse værd?

— — — Ved gentagne Besøg paa den fri Udstilling griber man sig i at tilbringe den meste Tid i den lille *Zahrtmann-Sal*, der viser Kunstnerens Virksomhed gennem 50 Aar, mest illustreret ved Studier og Smaabilleder.

Digitized by Google

I Almindelighed findes vel Højdepunktet naaet i saadanne Arbejder fra Firserne, som Kong Salomo eller Studenternes Udmarsch ved Københavns Belejring.

Meget interessant og ejendommeligt for Zahrtmann er dog, mellem hans sidste Arbejder, Selvportrætet fra 1914.

Det er det bedste og absolut det morsomste af de Portræter, Kunstneren i de senere Aar har beskæftiget sig med.

Det viser i udpræget Grad Zahrtmanns Interesse for Formen og til Overflod hans chargerede Farvesyn. Det er behandlet bredere og friere end hans fleste Billeder, formet med sprudlende Liv, opfattet med Humør og uden mindste Sky for at karrikere sig selv.

Naar dets Farver i Tidens Løb smælter sammen, som vi sér dem sammensmæltede i de ældre Billeder, man én Gang fandt saa himmelskrigende, vil det blive et hélt igennem pragtfuldt, kraftigt og storsnudet Maleri, i hvis Tilblivelse ingen vilde ane en 70aarig Kunstners Haand, hvis denne Haand ikke havde understreget Alderen i Portrætet af sin Herre.

Dette Portræt vil vel nok en Gang lande i den Samling, hvor det retteligt hører hjemme. Hvorfor det ikke allerede er erhvervet dertil? Ja spørg rette Vedkommende.

Det eneste Portræt, der kan holde Maal med Zahrtmanns er *Poul Christiansens* Selvportræt. Det har meget af den samme plastiske Kraft, men er i malerisk Henseende roligere, blidere.

Ellers er Portrætmaleriet ikke Den frie Udstillings Styrke. *Carl Schous* Smaabilleder af Forældrene ved Bordet med Lampen og Papegøjen og af en lille Dreng staaende ved en Stol, hører dog ikke blot ved den henaandede sarte Farvegivning til Udstillingens delikateste Maleri, men er ogsaa, rént som Portræter betragtede, udtryksfuldt og sikkert karakteriserede som intet andet.

* * *

Hvad der i Aar giver *Charlottenborg-Udstillingen* særlig Interesse, er Ungdommens Bidrag.

Mærkeligt nok har Guldmedaille-Konkurrencen hjulpet Udstillingen til det Billede, som er Aarets Begivenhed: *Povl Jerndorffs* Loke og Sigyn.

Det har ikke vundet den Guldmedaille, som Akademiet endelig har bekvemmet sig til at tildele en Maler. Men det har faaet en fremtrædende Plads paa Udstillingen og er et Vidnesbyrd om, at Akademiets Udstilling nu begynder at hente Fornyelse fra den Ungdom, det selv har uddannet. Og det er ikke det eneste Vidnesbyrd derom.

Hvad der skiller Povl Jerndorffs Billede fra de andre Løsninger af Konkurrence-Opgaven er først og fremmest den Fantasi, der har skabt Mythe ud af de to Skikkelser. Det er den eneste af disse Guldmedaille-Kompositioner, hvis Figurer er blevet til noget mere end Modeller, der passer deres Dont.

Der er den vildeste Trods og Smærte i Lokes Gigantskikkelse, der vælter sig paa Jorden i afmægtig Kamp mod de Lænker, Guderne kar bundet ham med, og hos Sigyn, der knæler hos ham og løfter højre Haand til Slag mod Giftslangen, medens hun med venstre hælder den fyldte Skaal ud, er der en Kraft i Bevægelse, en Pathos i Udtryk, som meget meget sjældent voves i dansk Kunst, endnu sjældnere finder træffende og ægte Udtryk. Baade Kompositionen og den maleriske Fremstilling med de mørke grønne Skygger over Lokes, det strejfende Lys over Sigyns Krop, endelig de mystiske uhaandgribelige Omgivelser, udtrykt mere i Farve end i Form, forhøjer det fantastiske Indtryk. Billedet er frit og bredt malet, alt andet end akademisk behandlet.

Povl Jerndorff er, trods sin Ungdom, ingen Begynder. Han har i adskillige Aar udstillet Landskaber og enkelte Portræter, der dog ikke gav Offentligheden Forestilling om hans Talents rette Omfang.

Digitized by Google

Maleriet af Loke og Sigyn kommer da som en stor og glædelig Overraskelse, et Gjennembrud, der viser, at Sønnen virkelig har arvet den Del af Faderen, *August Jerndorffs* store Talent, som desværre aldrig kom til fuld Udfoldelse i hans Produktion, men mest efterlodes som Glimt og Anelser i skønne, fantasifulde Kompositionsudkast, Tegninger og Illustrationer.

Det havde været fuldkomment retfærdigt, om Akademiets Guldmedaille, der i sin Tid nægtedes Aug. Jerndorff, nu var blevet givet Sønnen.

Forhaabentlig møder Povl Jerndorffs Billede al mulig anden Opmuntring, saa den unge Kunstner ikke lader det blive ved denne ene kraftige Opblussen af sine Evner.

Som bekendt vandt Maleren *Johannes Glob* Medaillen og det dermed forbundne Rejsestipendium, som den dygtige, men ikke meget frodige Kunstner allerede for 2 Aar siden kæmpede for, og den Gang burde have opnaaet med sit Billede af Belisar, der baade fra Kompositionens og Indholdets Side stod over dette Aars Arbejde.

Hans Loke og Sigyn er en grundig og ulastelig Model-Studie, noget tung og trykket i Komposition og smaalig i Udførelse som i Virkning.

Man kan anerkende det som et respektindgydende Arbejde, Resultat af mange Aars Uddannelse og ihærdige Flid.

Man kan paa Basis heraf ogsaa forstaa Akademiets Kendelse.

Men da nu Akademiet ikke længer dirigeres af forbenede Professortyper, men af Kunstnere som *Viggo Johansen* og *Julius Paulsen*, havde det unægtelig set godt ud, om den første Guldmedaille, der efter mange Aars Pavse bortgives for et Maleri, ogsaa var tilfaldet en virkelig Maler.

Og Globs Arbejde er som Maleri betragtet en Ørken.

For Resten under man gerne Johs. Glob den akademiske Udmærkelse. Det er denne Kunstners store Fortjeneste i slappe Tider at have holdt ud, at have stillet strenge Krav til sig selv, ladende haant om Døgnets Slagord og Modens Parole. — —

Nu lader det virkelig til, at der er vaagnet eller dog er ved at vaagne en kraftigere Aand i de Unges Lejr som Reaktion mod megen godt Købs Flothed og Flovhed, og navnlig som Opposition mod den Overvurdering af de smaa Motivers Betydning som Maal for Kunsten, der nu længe nok har holdt al Stræben mod større Stil nede.

Fra Charlottenborg-Udstillingen i Aar kan hentes adskillige Eksempler paa hæderlige eller lovende Behandlinger af Emner ud over Dagens og Vejens, ud over Portræt, Landskab, Interiør eller de evindelige Opstillinger af døde og levende Ting, grønne Blommer paa en Dug og røde Æbler paa en Tallerken, en Feje-Spaan og en Banan, en blaa Sukkerskaal og en Tuborg Pilsner, eller hvad éns Øjne nu forfriskes ved. —

Mellem de andre Konkurrencearbejder til store Guldmedaille lægger man Mærke til en Fresko af *Holger Hansen*, der har hensat Loke og Sigyn i et straalende dansk Fjordlandskab.

Det virker levende, om end ikke meget anskueligt, medens Resten af de Konkurrerende, *Stuhr*, *Hilkier* og *Julie Madsen* kun har drevet det til mer eller mindre vel komponerede Modelopstillinger udførte nærmest som Tegninger.

Betydeligt interessantere end saadanne Pligtarbejder er *Axel Saltos* Tobias og Englen. Dets to nøgne Ynglinge — de er øjensynligt begge malte efter samme Model — forener sig meget energisk om det vanskelige Arbejde at holde fast paa den store glatte Fisk, der danner et godt ornamentalt Led i Kompositionen, svarende til Slangens Betydning for Loke og Sigyngrupperne.

Figurernes gode Udfyldning af Fladen, de spændstige Omridslinier og den kraftige Form giver næsten Billedet Karaktér af et Relief.

Som Maleri skuffer det den, der netop

Digitized by Google

tidligere — i Billeder paa sidste Efteraarsudstilling — har glædet sig over Saltos Evne til at forbinde fast Form med rene og stærke Farver.

Men selv om Tobias og Englen hverken synes helt originalt — uden Paavirkning fra Oluf Hartmanns Kunst havde det næppe taget denne Form — eller helt smukt i Farve, hører Saltos Maleri dog til Ungdommens betydeligste.

Det vidner om en talentfuld Kunstner, der baade kan og vil kæmpe mod Vanskeligheder og sidder inde med Betingelser for at gaa sejrrig ud af Kampen.

En anden ung Maler, *Ivar Rosenberg*, debuterer paa Charlottenborg med en Pieta (Gravlæggelsen), et alvorligt og stemningsfuldt Arbejde, hvis Figurstil og Komposition viser stærk Paavirkning fra italiensk Renæssance.

Mindre værdigt i Komposition og ret grovt i Farve virker *Kai Grunths*: „En Sjæl efter Døden", *Axel Bredsdorffs* Paris' Dom er flot og bravurmæssigt behandlet, noget letbenet, men ikke uden Humor og Fart, desuden af en vis pragtfuld Virkning, der vilde gøre det udmærket skikket til Lofts- eller Vægdekoration i et Forlystelseslokale f. Ex.

Maaske kunde *Viggo Brandts* Samson og Dalila finde en lignende Anvendelse — det er al Tid ganske sundt at et saadant Billede er brugbart til andet end en Udstilling.

Det er et dygtigt gennemført Arbejde for de to nøgne Hovedfigurers Vedkommende, men Bifigurerne tager sig lovlig tilfældigt ud, og som Helhed virker Billedet for pretentiøst og udtrykker egentlig ikke stort.

Man foretrækker næsten saadant et lettere dekorativt Forsøg som *Folmer Bonnéns* Drenge blandt Chrysanthemer.

Det har faaet Plads over en af Dørene, og netop denne Anbringelse peger i den rigtige Retning for dets Anvendelse. —

Hvis de Arkitekter, der bygger moderne Huse, og de Bygherrer, som ønsker smukke festlige Rum, strax ved Opførelsen vilde tænke paa Plads til den Slags Dekoration, skabtes der derved vore unge Talenter Muligheder for en Virksomhed ud over det Staffelimaleri, som nu er alt for eneherskende.

Vi gaar Tider imøde, hvor Sansen for og Fordringerne til et Billedes rent dekorative Værd er i Stigning hos Kunstnerne selv.

Nu maa Publikum berede sig paa at kunne tage imod denne naturlige og smukke Stræben og give den Husly. —

Ejnar Nielsens Job staar mellem de kendteste Udstilleres Arbejder som eneste Forsøg paa monumentalt Maleri. I sin Sympati for menneskelig Elendighed er dets Indhold lige saa typisk for Kunstneren, som dets opstillede stive Komposition, dets uhyre asketiske Farve og lineære skarpe Tegning er karakteristisk for hans Udtryksform.

At Hovedfigurens ublufærdigt afklædte Gammelmandskrop virker mindre smagfuldt kan ikke nægtes. Man overvinder dog snart dette Ubehag og kan finde mange smukke Enkeltheder i Billedet. Jobs opadvendte Ansigt med det smertelige, resignerede Udtryk er maaske dets største Skønhed, men saadanne Enkeltheder redder jo ikke dette fordringsfulde Maleris mange tomme Kvadratalen.

Ellers er Udstillingens mest iøjnefaldende Arbejder *Vedels* og *Wandels* Portrætgrupper, der har Kunstnernes sædvanlige Egenskaber. *Julius Paulsens* Selvportræt virker med større malerisk Charme og skarpere Pointe ganske anderledes kunstnerisk frigjort. Et andet Selvportræt, den unge Maler *E. W. Johnsens*, er forbavsende sikkert med bevidst Træffen af det Hovedsagelige og Negligeren af alt uvedkommende. For at kunne vurdere dets koloristiske Fortrin bør man sammenligne det med Malerens landskabelige Studier, der er holdte i en fin Sølvtone, som man ogsaa finder Forbindelse med i Portrætets noget tørre Farve. *Rigmor Kleins* markerede og

Digitized by Google

udtryksfulde Studie af 3 Børn og *Deleurans* og *Carl Fischers* delikate graalige Smaabilleder hører sammen med *Ivar Rosenbergs* karaktérfulde Billede af en gammel Dame til de Unges bedste Arbejder paa Portrætets Omraade.

Rings store Maleri af en Mand, der lænet mod sin Cykle venter ved et Jernbaneled, er baade for Figurens og Landskabets Vedkommende en saa fint følt Skildring, at den i al sin nøgterne Troværdighed virker som en betydelig Kunstners og et elskværdigt Menneskes Forherligelse af den Hverdag og Alfarvej, hvor andre kun ser Graavejrets Trivialitet.

Mellem ældre Maleres Billeder staar *Irmingers* noble Fremstilling af hans Hustru, (Billedhuggerinden) ved Arbejdet i det lyse Atelier som et af Kunstnerens bedste og betydeligste, og *Hans Smidths* farveskønne Jnteriører vidner om den alderstegne Kunstners uformindskede og friske maleriske Følelse. Hans jydske Billeder hører heldigvis endnu til Charlottenborgudstillingens stabile Glæder.

Dem er der jo adskillige af.

Men det er dog meget faa, der Aar efter Aar formaar at fængsle os som denne stilfærdige Personligheds jævne og trygge Kunst, der i sin ufordærvede Umiddelbarhed, sin troskyldige Naturlighed, synes at eje en uudtømmelig Ungdomskilde.

Carl Bonnesens Broncegruppe, Musiken, der er opstillet foran Udstillingens Indgang varsler ikke godt om den Skulptur, man træffer inde i Bygningen.

Billedhuggernes Udstilling er heller ikke ud over almindeligste Jævnmaal i Aar.

Axel Poulsens elskværdige Gruppe, Den første Kærlighed, er indtagende nok, endnu paa den gode Side af Skillelinien mellem Plastik og Salonkunst, men i farlig Nærhed af Grændsen.

Der er solid Vederhæftighed i *Harboes* Portrætbuste i Kalksten, og *Thyra Boldsens* Marmorbuste af Høffding har levende Stoffølelse.

Utzon Franks Statue Gideon er vel lige lækker nok, samme Kunstners kvindelige Portrætbuste i Bronce (Katalog 719) har derimod den mest fuldtendte Noblesse i Form af en ganske egen Stilfølelse, er tillige den af hans Buster og Statuetter, som den blankt polerede Bronce klæder bedst.

Man har Fornøjelse af Gensynet med *Vilh. Wanschers* lille Gruppe af de hellige tre Konger, kendt fra Skizze-Udstillingen af Grundtvigsmonumenter; og *Jean Gauguins* Akrobater er saa karakterfulde og, trods det diminutive Format, saa bredt behandlede, at man al Tid maa standse ved den lille Glaskasse som skærmer deres sensible Materiale mod at kærtegnes af alle de mange Hænder, der vilde glæde sig ved at stryge hen over saa smuk en Form.

Niels Skovgaard: Udkast til et Grundtvig-Mindesmærke.

FRA KRIGENS TID

UDDRAG AF BREVE OG MEMOIRER FRA 1864

ANDEN AFDELING

Ved Kaptajn DANIEL BRUUN.

Gads Magasin indeholdt ifjor en Række Skildringer vedrørende Krigsbegivenhederne foran Dannevirke, Tilbagetoget og Kampene paa Dybbøl, medens *Krigens Gang i Nørrejylland* ikke blev omtalt. Vi vil da nu genoptage vore Fortællinger fra Krigen 1864, idet vi dels vil følge General *Hegermann-Lindencrones* Korps paa dets Færd op gennem Halvøen, dels berøre Forhold ude paa Landet under den fjendtlige Okkupation.

Sekondløjtnant A. P. C. Abrahams.

I.

Fra Dannevirke over Als til Nørrejylland med 1. Regiment.

Albert Peter Carl Abrahams fødtes $^{5}/_{10}$ 1839. Han var Søn af den bekendte Sprogmand Professor N. C. L. Abrahams, der blev Notarius publicus i Kjøbenhavn (f. 1798, d. 1870). Den unge Abrahams blev Landmand, meldte sig som Reserveofficersaspirant og udnævntes til Sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve $^{3}/_{2}$ 1862. Han deltog derefter ved 1. Regiment i Krigen, under hvilken han viste saa god Konduite og Dygtighed, at han under selve Felttoget ikke blot blev dekoreret med Ridderkorset, men ogsaa optoges i Hærens Linie.

Han skrev i Løbet af Krigen en Del Breve til sit Hjem, ligesom han i sine senere Aar udarbejdede nogle Erindringer paa Grundlag af disse Breve. I 1889 offentliggjorde han et Afsnit heraf i „Illustreret Tidende", navnlig vedrørende Kampen ved Sankelmark. Denne fortrinlige Artikel vil ikke her blive gengiven, hvorimod vi, som en kort Indledning til hvad han beretter fra Krigsskuepladsen i Nørrejylland, vil meddele nogle af Løjtnantens Breve fra denne Periode, supplerede med enkelte Uddrag af Erindringerne.

En Søn af Etatsraad Abrahams, Kaptajn *F. J. H. S. Abrahams*, har tilladt os her at benytte Faderens efterladte Breve og Optegnelser.

Efter Krigen drev Løjtnant Abrahams i nogle Aar Landvæsen først paa Underupgaard siden paa Højagergaard, blev derpaa Raadmand i Kjøbenhavn og udnævntes til Chef for Begravelsesvæsenet. Han døde som Etatsraad 21 Juni 1909. Han blev i 1865 gift med *Zerina Holm*, som døde i Aar.

I Holsten.

Det var i Slutningen af November, Krigen stod for Døren. Løjtnant Abrahams befandt sig paa sin Ejendom *Underup* i Nordsjælland. Han skriver i sine Erindringer:

„Der gik nu ikke mange Dage før jeg fik Indkaldelse til atter at møde i Rendsborg

Digitized by Google

ved min Afdeling. Det lykkedes mig at finde en Forvalter, til hvem jeg maatte overlade Eiendommens Bestyrelse under min Fraværelse, som jeg strax følte mig overbevist om vilde blive af lang Varighed. Den sidste Aften samlede jeg alle Folkene og talte med dem om hvad der efter min Mening forestod og formanede dem til at gjøre deres Pligt som brave Folk under min Fraværelse, saa gav vi hinanden Haanden til Farvel og skiltes bevægede fra hinanden. Det var mig paafaldende at min flinke Avlskarl, *Ole Hansen*, da jeg stod tilvogns for at kjøre til Hillerød holdt mig fast i Haanden og udtalte sin Frygt for at vi aldrig vilde komme til at se hinanden mere. Jeg søgte jo at berolige ham, sagde ham, at ikke alle blev skudt, som drog i Krigen, og saa kom det jo frem, at han vel ogsaa vilde blive indkaldt, og saa kom han nok aldrig mere hjem! — Saa kjørte jeg, og der gik lang Tid førend jeg kom hjem igjen — og min brave Ole Hansen saa jeg aldrig mere; han blev indkaldt til 18. Regiment og faldt den 2. Februar 1864 ved Mysunde. Min Fader var som altid Optimist, og følte sig ganske overbevist om, at det ikke vilde blive til Krig, og det faldt mig derfor vanskeligt, at komme til at tale med ham om, hvorledes der burde forholdes; — dersom jeg ikke vendte tilbage. — Han kaldte mig en Sortseer og søgte at slaa de mørke Tanker hen; dette lyse, lykkelige Sind bevarede han lige til det sidste. Den 26. eller 27. November (1863) rejste jeg til Rendsborg med et Dampskib, der gik fra Toldboden til Kiel".

„Rendsborg, den 30. Novbr. 1883.

Kjære Fader!

Efter mit givne Løfte tilskriver jeg Dig disse Ord, for at underrette Dig om, at jeg lykkelig og vel er ankommen til dette Røverhul, efter en ret behagelig Reise.

Imod al Forventning er jeg bleven Adjutant ved Doubleringsbataillonen, altsaa efter den nye Inddeling, ved 1ste Inf. Regiments 2den Bataillon, hos Kapitain Thalbitzer. Idag har jeg faaet Udnævnelsen og har derfor gjort Kapt'n en Visit i Eftrmdg. Det giver en Deel Udgifter til Eqvipering, men jeg er dog glad derover.

Hvad siges i Kbhvn. om Gesandtens Udelukkelse af Forbundsdagen? — Imorgen venter vi vore 1000 Mand hertil, det bliver et rædsomt Tumult.

Dersom Udsigterne til Krig forværres, bliver der adskillige Ting jeg maa have fra Kbhvn.; men foreløbigen haster det vel ikke. —

Hils Alle, og skriv snart til

Din hengivne Søn

I Hast! A. P. C. Abrahams."

„Rendsborg, d. 9. Dcbr. 1863.

Kjære Fader!

Da der dog skal følge et Adressebrev med den Natsæk jeg sender hjem, vil jeg skrive disse Linier, for at vise Dig, at jeg lever; mere faaer Du heller ikke at see deraf, da jeg har noget travlt idag. — Igaar blev det indkaldte Mandskab taget i Eed, og et *meget svagt* Hurraraab udbragtes for Kongen. — Vi have Ordre til at holde os færdig til Udrykning med kortest mulig Frist, og venter derfor stadig at skulle bryde op. Derfor sender jeg medfølgende Tøi hjem, da man naturligvis ikke skal eller kan faae mere end højst nødvendigt med sig.

Hils Alle fra

Peter A."

I Erindringerne hedder det:

„Mellem det indkaldte Mandskab var en stor Mængde dannede Mennesker, Folk, som kunde „stille for sig", men nu dog var indkaldte, og som havde gennemgaaet en Skole, der var etableret paa Lammefælleden; iblandt dem var ogsaa min Fætter, Dyremaleren *Theodor Philipsen*. Jeg havde en Dag besøgt ham i hans Kvarter og funden ham siddende sammen med 3 Kammerater*) oppe paa et Loftskammer lige under Tegltaget ved et umalet Bord, hvorved var en Bænk paa hver Side. De sad og pudsede deres Lædertøj og spiste samtidig af deres Rugbrød og en Smørkrukke og et Stykke Ost. Da jeg kom ind sprang de alle op og stod rettede, indtil jeg havde forklaret dem, at jeg ikke vilde betragtes som Officer, men som Philipsens Fætter, der vilde hilse paa ham og hans Venner. Saa satte vi os ned og talte sammen, vel mest om det der laa os alle mest paa Sinde, Krigsudsigterne.

Det var vel nærmest den gode Tone, der herskede deroppe paa det uhyggelige Tag-

*) Cand. theol. *Paludan-Müller*, Landskabsmaler *Svendsen* og cand. jur. *Paulsen*.

Digitized by Google

To Kunstnere i Felten.
Svendsen, Th. Philipsen.

kammer, der gav mig Tanken om at gjøre et Forsøg paa at skaffe de 4 Menige en lidt behageligere Aften, og Resultatet blev, at jeg indbød nogle Officerer, saavidt jeg husker 5 eller 6 til at spise til Aften hos mig sammen med de nævnte 4 Menige. Vi gik strax tilbords og jeg indledede med en lille Velkomsttale, i hvilken jeg stillede det klart, at vel var vi Officerer og Menige, men først og fremmest var vi Mennesker, og dannede Mennesker, og vel skulde vi aldrig glemme det første, men det var der heller ingen Fare for, naar vi altid hævdede, at vi var det sidste. Stemningen var fortræffelig. Efter Aftensmaaltidet fik vi en Bolle Punch og det Hele gik som det skulde og — dermed var Isen brudt og den nye Tids Tanker og Ideer indført ved Regimentet."

Oberst *Max Müller* havde hørt om Sammenkomsten og Dagen efter, da han mødte Lt. Abrahams, talte han til ham derom:

„„Jeg bebrejder Dem intet, men jeg spørger Dem kun, om De tror, at det kan lade sig gjøre, saaledes at stille sig paa lige Fod med Mandskabet". Jeg svarede at jeg paa ingen Maade i sin hele Almindelighed vilde finde det rigtigt, at Officerer og Mandskab levede paa Kammeratfod med hinanden, men at jeg paa den anden Side fandt, at Officerer godt kunde omgaas Menige, naar disse var dannede Mennesker, der forstod at stille sig paa den rette Plads. Jeg erklærede at jeg i saa Henseende turde indestaa for de 4 Menige.

— — —

Obersten betænkte sig lidt og svarede mig saa med sit sædvanlige korte Nik: „De har vist ganske Ret, jeg har intet at indvende derimod, jeg vil haabe, at det vil gaa godt". Saa gav han mig Haanden, og vi red hver sin Vej".

„Rendsborg d. 19. Dcbr. 1863.

Kjære Fader!

Midt i det rædsomste Roderi sidder jeg og skriver disse Linier. Jeg har nemlig idag pakket min Kuffert og Mantelsæk, da jeg venter at vi ikke blive her mange Dage, maaske ikke mange Timer — — — — Vi leve forøvrigt her i den skrækkeligste Uvidenhed hernede — — Her gaar mange Rygter om Rendsborg Indvaaneres fuldstændige Udrustning. Man vil vide, at næsten enhver Mand har sin Bøsse og Ammunition. De forholde sig forøvrigt meget rolige, ja næsten mærkværdigt roligt; thi man seer næsten ingen paa Gaden, førend om Aftenen, og da gjerne smaa Flokke paa en halv Snes Mand. — Ja Gud veed hvor jeg tilbringer Julen iaar. — —

Theodor Philipsen og jeg sees ofte, han er en brav Soldat, der finder sig godt i at leve som Menig, hvilket jo naturligvis ikke er misundelsesværdigt. — — «

Af Erindringerne:

„Vi blev Julen over i Rendsborg. Juleaften samledes vi i „Bergmanns Hotel", hvor vi havde det baade behageligt og morsomt. — men uden Spor af Julestemning. — — Den 27. om Morgenen afmarcherede vi mod Øst ad Vejen til Kiel. — —

— — —

Næste Dag (den 28.) afmarcherede vi mod Ekernførde og tog mod Aften Kvarter paa en Herregaard „Friedensthal". Vi var sex Officerer her, og vi fik en fortræffelig Middag og derefter Kaffen serveret i en særdeles hyggelig Daglig-

Digitized by Google

stue; en Tjener og en Stuepige var til vor Opvartning og alt tog sig saaledes nydeligt ud, — men Familien viste sig ikke. Vi hørte Samtale i Værelset ved Siden af Dagligstuen, og uagtet vi jo godt forstod, at Familien ved at holde sig borte fra os lagde sin fjendtlige Stemning for Dagen, fik vi dog Lyst til at se, om det ikke var muligt at tilvejebringe en Tilnærmelse. Vi forsøgte at benytte Musikken dertil; Musik har jo en særlig Magt til at blødgjøre Sindene. Vi sendte saa Tjeneren ind med vor Anmodning om at maatte benytte Klaveret, som stod i Dagligstuen, og han vendte tilbage med Bud, at baade Instrumentet og Nodeskabet stod til vor Disposition. Der laa Schuberts „Der Wanderer"; Jeg begyndte at synge, — der blev stille derinde, men vi hørte, at der bevægede sig Mennesker lige indenfor Døren til Naboværelset. Jeg tror, at jeg sang „Der Wanderer" ganske kjønt og udtryksfuldt og den laa udmærket for min Stemme. Da jeg havde sluttet begyndte man igjen at tale derinde. Endnu et Par Musiknumre blev udført, — men Fæstningen var uindtagelig, — Døren blev ikke aabnet, som vi havde haabet! — Den følgende Morgen, da vi tidligt marcherede derfra, saa vi, at der blev kiget ud mellem Gardinerne, — der viste sig nogle Steder et Øie, — men det var ogsaa alt, hvad vi fik at se af Familien paa Friedensthal".

Ved Dannevirke.

„Saa kom vi da op til Byen Slesvig, hvor vor 1. Bataillon blev indkvarteret paa Gottorp Slot, medens 2. Batl. fik anvist Kvarter i Lollfus. — — —

Oberstløjtnant *Beck* begyndte sin Virksomhed med at lade en Proklamation trykke og omdele til Mandskabet, og denne oplæste han saa for Fronten af det i Gaarden paa Gottorp opstillede Regiment. Den lille spinkle Mand, med det forholdsvis lille Ansigt og en spæd Stemme tog sig ikke ud, og det var tydeligt, at han ikke gjorde det tilsigtede Indtryk paa Mandskabet uagtet Proklamationen var holdt i Stiil med Napoleons og begyndte med: Soldater! — Obstl. Beck var Generalstabsofficer og havde tilbragt sit Liv ved Stabene og paa de militære Kontorer, og det var sikkert et Misgreb at sætte ham til Chef for en Fodfolksafdeling og tilmed for en saa vanskelig Afdeling som 1ste Infanteriregiment. Imidlertid vandt han strax vore Hjerter ved at gjøre Indstilling om en Forbedring af Lieutenanternes Gage, som haardt tiltrængtes, da det var meget dyrt at leve i Slesvig under de forhaandenværende Forhold, hvor alle søgte at drage den størst mulige Fordel af vort tvungne Ophold der. Derimod gjorde han sig ikke yndet hos Mandskabet, idet det blev bekjendt, at han ivrigt virkede for at faa den afskaffede Krumslutningsstraf gjennemført under Krigen, da Arreststraf vanskeligt kunde benyttes".

„Slesvig d. 8. Januar 1864.

Kjære Fader!

Nei, jeg ligger ikke paa Gottorp, som Theodor, jeg er indqvarteret i Lollfus Nr. 97, hvor jeg har et ret hyggeligt lille Værelse. I dette Øieblik er her rigtignok noget koldt, da jeg har været ude hele Formiddagen og min Oppasser, Lars, en meget oeconomisk Lollik, har forsømt at lægge i Kakkelovnen. Saadan en Oppasser er forøvrigt et herligt Stykke Meuble, han kommer om Morgenen og laver min The, og existerer kun for min Beqvemmeligheds Skyld. Over ham gaaer

Oberst Max Müller.

Digitized by Google

det daarlige ud, han er en fortræffelig Afleder, og lider ikke synderligt derved, da han nu af Erfaring veed, at det ikke har noget at betyde, og desuden er begavet med en noget mangelfuld Hørelse. Lars er mig meget hengiven og skjændes gjærne paa Dansk med en tydsk Skomager en heel Time, naar denne forlanger 1 Mark for at sætte en Lap paa et Par Støvler, og han kun synes at den er 8 Skilling værd. At jeg kommer 4 Skefulde Kaffe paa Kanden til 3 Kopper Kaffe, erklærer Lars reent ud for at være Ødselhed.

Desværre mistede vi vor fortræffelige *Max Müller*, men vi staar dog i hans Brigade, saa han vil vel nok vide at bruge os i rette Øieblik. — Her er naturligvis meget dyrt at leve. — Det er interessant at bevæge sig omkring i det Terrain, der rimeligviis vil blive Skuepladsen for en storartet Tragoedie (ja, det er sandt, Du troer jo ikke paa det endnu), man gaaer der mellem Skandser og Kanoner, der arbeides hver Dag paa at opkaste Brystværn mellem Skandserne, for Infanteriet, og at bygge nye Skandser, hvor Afstanden mellem de allerede færdige synes de Lærde for stor. Og midt imellem Skandserne staaer Levningerne af gamle Dannevirkevold, Thyras simple, men, som historisk Minde, uendelig interessante Værk.

Kongen var her da, — vi stod og leed af Kulden en halv Dag ude ved Skandsen Nr. 10; men der blev raabt Hurra da han kom, og det med større Kraft end man kunde vente, efter at Ministeriet var gaaet af og med saadant et Frostveir".

Kaptain *Thalbitzer* red ofte ud med sin Adjutant i Dannevirkestillingen.

Af Erindringerne:

„Jeg var et Par Gange saa heldig at træffe Oberst *Max Müller* derude og han kunde aabne mine Øine for meget, som jeg ikke selv havde set eller forstaaet. Paa en saadan Ridetour kom jeg til at opkaste det Spørgsmaal, om han troede, at vi var istand til at holde Dannevirkestillingen med den Styrke, vi havde og under de vanskelige Forhold, hvor Slien var tilfrossen og Oversvømmelserne bundfrosne. Han gav mig herpaa det rette Svar, det eneste han burde give; det lød saaledes: „Det er vanskeligt at svare paa, Lt. A.; men en Ting ved jeg, og det er, at vi *skal* holde den".

I Madame *Esselbachs* Hotel var Samlingssted for Officerene, og der spiste vi lige fra Generaler ned til Sekondlieutenanter til Middag i den store Sal, medens Militærmusik naturligvis spillede under Maaltidet. — Det var et muntert, fornøjeligt Liv, der kom noget letsindigt ind i Tilværelsen, — og saa meldte Alvoren sig dog, Krigen stod for Døren, og hvad vilde den bringe. — —

Th. Philipsen kom jævnlig til mig i mit Kvarter, og det hændte en Dag, at han kom og ikke traf mig; Oppasseren sagde ham, at han ventede mig snart, og saa lagde Ph. sig paa min Sofa. Da Lars noget efter hørte mig komme løbende op ad Trappen, foer han ind og raabte til Ph., at han maatte staa op for nu kom Lieutenanten, men Ph. svarede ganske roligt, at han blev liggende, hvorfor Lars glædede ham med Svaret: „De er jo gal!"

Dette skaffede os en god Latter".

Under Skandsearbejdet hændte det at Mandskabet gjorde sig opsætsigt.

„De kastede deres Hakker, vendte Bunden i Veiret paa Skubkarrene og erklærede, at det ikke var Arbejde at forlange af dem; — de vilde ikke mere. Det truede med at blive en alvorlig Historie, men saa var der en Mand i Kolonnen, som uden Hensyn til Kammeraterne vedblev at arbeide og som, uagtet de samledes om ham og truede ham med alt ondt, ikke lod sig bevæge til at nedlægge Arbeidet, men roligt og alvorligt sagde Kammeraterne omtrent saaledes: „Det *jeg* kan gjøre til mit Fædrelands Forsvar, er ikke stort, men det jeg *kan* gjøre, *vil* jeg gjøre, og ingen skal hverken lokke eller true mig fra at gjøre min Pligt!"

Kammeraterne studsede og saa paa hinanden, — og saa tog de fat igjen paa deres Arbeide og Sagen blev dysset ned og kom aldrig frem i Form af Klage. Og hvem var saa den Mand, som ikke lod sig skræmme fra at gjøre sin Pligt!

Det var den svageste af dem alle, den der ubetinget led mest under det haarde Arbejde, — det var *Jens Paludan Müller!*

Vor kommanderende General, Generallieutenant *de Meza*, viste sig aldrig ved Middagene i Esselbachs Hotel, og jeg husker kun en eneste Gang at have set ham, medens vi laa i Slesvig, og det var vistnok den Dag vi i Begyndelsen af Januar havde

Digitized by Google

Revue for Kongen ude ved Skandserne 9 og 10. General de Meza kom ridende i Spidsen for sin Stab i sit paafaldende Kostume med den altfor høie Felthue paa Hovedet og i den langskjødede Regnfrakke. Han saa lige saa mærkelig ud som jeg havde set ham paa Gaderne i Kjøbenhavn. Intet Under derfor at den, der ikke kjendte ham, kunde forbavses ved dette Syn, og det var vel ogsaa dette, der fremkaldte den morsomme Tildragelse, at en Lieutenant, da han havde passeret Generalen og havde kommanderet „Gevær paa Skulder“ syntes at han maatte gjøre endnu noget mere og derfor kommanderede: „Presenter Gevær“! og endnu morsommere, at hans Peloton fulgte Kommandoen og gav den yderst latterlige Forestilling at marchere med „presenteret Gevær“ forbi Generalen, der nok forøvrigt aldeles ikke bemærkede Feiltagelsen.

Tiden gled, Spændingen voxede, — nu tvivlede ingen længere paa, at Krigen maatte komme“.

„Slesvig d. 1ste Febr. 1864.

Kjære (Fader!) Arthur.

Dennegang maatte Du dog give efter; — thi nu er Krigen udbrudt! — Forposttjenesten er begyndt syd for Dannevirkestillingen og de sydligere liggende Tropper ere idag komne herop. — Idag var Regimentets 1ste Bataillon ude paa Forpost, imorgen bliver det vor Tour. Jeg reed idag ud til Forposterne og hørte da Drønene af Broerne ved Sorgfloden der bleve sprængte, og enkelte Kanonskud. — Ved Ekernførde skal et Par Dragoner være saarede, en Menig af 18de Inf. Regt. kom hertil saaret iaften, jeg talte med ham, det var et Skudsaar i Læggen; der har forøvrigt ingen egentlig Træfning fundet Sted endnu, kun nogle smaa Sammenstød af Recognosceringspatrouiller.

Kufferten er pakket, og jeg er færdig til Opbrud. — Det er et alvorligt Øieblik, hvor mange Tanker strømme ind paa mig; — underligt nok, at man dog er saadant et Pligtmenneske at min Hovedtanke idag bestandigt har været den, om jeg ogsaa var istand til at gjøre min Pligt, om jeg ogsaa har Mod og Mandshjerte til at gaae mod Fjenden. — Gud hjælpe mig, og give mig Kraft dertil, han hjælpe mig til at blive en brav Soldat, og han sende mig igjen hjem til Eder mine kjære Venner, naar jeg har gjort min Pligt her!

Cand. theol. Jens Paludan-Müller,
faldt v. Sankelmark.

Jeg har skrevet disse Linier til Papa, men sender dem til Dig kjære Arthur, da det maaskee ikke er rigtigt at skrive saaledes til ham. — Vi kan naturligviis ikke vente Angreb her, førend om et Par Dage, da det jo tager Tid at komme herop med en stor Styrke. — Dersom det er muligt skriver jeg i Overmorgen, naar jeg kommer hjem. — Jeg husker Dine Convolutter. — Tak Papa for Pengene. — Tøiet er ikke kommet. — Hils *Alle* fra Din Peter A.

Hilsen fra Theodor Philipsen, han var hos mig Kl. 6 imorges, inden de rykkede ud.

Dersom Du synes at det er bedre at lade være at omtale at disse Linier ere komne, da gjør det. Aften.“

„Over Selk. d. 3die Februar 1864.

Kjære Arthur!

Saa fik jeg da Brug for den første af Dine Convolutter, for at underrette Eder om, at jeg er i Live, og *befinder mig meget vel*.

Jeg er paa Forpost, som jeg omtalte i mit sidste Brev, og har nu altsaa prøvet det for første Gang, — det vil da sige, prøvet det for Alvor. — Det er en besynderlig Følelse, naar Kuglerne pibe om Ørene, jeg var i det Tilfælde igaar, da Capitainen og jeg reed ud gjennem Kjæden med nogle flere Officerer for at see, hvor stor den fjendtlige Styrke var, der laae i nogen Afstand fra os, for at recognoscere. Det var østerrigsk

Digitized by Google

Sekondløjtn. H. P. Hjort.

Kaptajn Weyhe.

Kavallerie, omtr. 70 Mand og noget Infanteri; da vi kom dem paa omtr. 900 Alen, fløi en Snees Kugler imod os, de traf ikke, een slog i Jorden tæt mod; vi holdt et Øieblik, gjorde derpaa omkring, og reed tilbage. Noget senere paa Dagen igaar gjorde den samme fjendtlige Patrouille Indhug paa vor ene Feltvagt — ved Hahen Krug, — men uagtet den var temmelig svag, gik det ret godt; vi havde ingen Saarede, men desværre er en Underkorporal og 2 Menige, der var ude som Patrouille, tagne tilfange. — Fjenden mistede 2 Heste og 1 Mand blev saaret, — jeg har imidlertid *endnu kun seet Hesteblod.* —

Vi have hørt stærk Skyden ad Midsunde til, og Forpostcommandeurens Adjutant fortalte mig, da han før var her, at Fjenden har angrebet der i Aftes (troer jeg). Han blev drevet tilbage; men desværre ere flere faldne og saarede hos os. — —

Gud holde sin Haand over vor lille Armee, gid det maatte vare længe, førend vi forlade Dannevirke, eller rettere, gid vi ikke kom til at forlade den, men desværre, de ere nok meget stærke. —

Med Guds Hjælp gaaer Alt vel!

Søg at berolige Papa, dersom han er ængstlig for mig. Vi staae Alle i Guds Haand.

Det er et frygteligt Regnveir, jeg er ikke fri for at være vaad, og min Bagage skal, efter hvad en Ordonants fortæller være transporteret bort inat; men sligt fører Feltlivet med sig."

„Slesvig d. 3die Februar 1864, Aften.

Alt vel! I Formiddags skrev jeg et Par Ord til Dig fra Forposten ved Overselk. —

Vi bleve rigtignok afløste, men da Afløsningen skeete rykkede en Bataillon af 9de Inf. Regt., og en Eskadron Dragoner af vore frem, for at recognoscere ud mod Lottorf, Geltorf og ad Veien til Breckendorff, de traf en meget overlegen fjendtlig Styrke, der drev dem tilbage. Vi optoge dem, men blev drevet tilbage til Dannevirkestillingen. I Affairen deeltog kun vor Bataillon af Regimentet, den 1ste Batl. rykkede frem for at besætte Dannevirkeskanserne 8, 9, 10.

Vi have desværre mange Saarede og Døde. Lieutenant *Hjort*, som Du nok husker, er saaret og blev desværre liggende i Overselk, hvor han altsaa er taget tilfange af Østerrigerne*).

Iaften gik vi tilbage til Slesvig. Vor 1ste Batl. staaer inat i Skandserne, vi ere i Reserve paa Gottorp.

Gid Natten maatte blive rolig, jeg og vi Alle ere trætte og trænge til lidt Hvile.

Er der Noget, der kan bringe et Menneske sin Gud nær, da er det et Slag, hvor Kuglerne bestandigt pibe om Ørene og true med Tilintetgjørelse.

Hils Alle, lev vel og skriv til mig, om det ogsaa aldrig kommer til mig. Mit Brev fra iformiddags faaer Du maaskee slet ikke, jeg besørgede det ind med en Hornblæser, der skulde til Slesvig.

Gud holde sin Haand over os."

I Erindringerne hedder det:

„Jeg gik tilbage mod Kongshøi. Paa Veien kaldte en Stemme paa mig. Paa en Baare laa min kjære Ven, eller Yndling, *Hans Peter Hjort*, — det var ham som kaldte. „Jeg har faaet en Kugle i Knæet", sagde han, „hils Kammeraterne fra mig" — Vi sagde hinanden Farvel! Han blev baaret ind i et Hus ved Veien for at forbindes af vor Underlæge, som der havde sin Forbindingsplads. Snart efter besatte Østerrigerne Huset. Nogle Dage efter døde Hjort paa et Lazaret i Rendsborg, under en Amputation af Benet.

Da jeg fortalte Madame Esselbach at Lieutenant Hjort var saaret, tørrede hun Taarene af sine gamle venlige Øjne og ud-

*) Sekondløjtnant *H. P. Hjort*, født 1835, døde 26. Februar 1864 i Rendsborg af sine ved Bustrup erholdte Saar.

Digitized by Google

brød: „Ach mein lieber Jung!" Hun som vi alle var indtaget af hans aabne, raske, elskværdige Væsen. Hjorts smukke, store Hund, som ellers altid fulgte ham, gik omkring paa Hotellet og søgte efter sin Herre.

Senere hørte jeg at den var kommen ned til ham i Rendsborg, inden han døde".

Tilbagetoget.

„Sønderskov ved Sønderborg paa Als,
Mandag d. 8de Februar 1864.

Kjære Fader!

Gud være evig lovet, han holdt sin Haand over mig! — Jeg er aldeles uskadet og dersom Fjenden forunder os nogle Dages Hvile, haaber jeg at være fuldkommen rask. —

Legemligt feiler jeg intet; men et Umenneske maatte man være, om saadanne Dage som de sidste ikke angreb mig forfærdeligt. Naar Du faaer disse Linier, veed Du allerede, at vi have forladt Dannevirkestillingen og ere retirerede nord paa. — Vi bleve Alle meget forbausede ved denne Retraite, vi havde ventet at skulle forsvare os i Dannevirke. Endogsaa da vi forlode Slesvig, troede vi, at det var for at gaae den sædvanlige Vei til Skandserne fra hvilke vi vare komne nogle Timer forinden; men da vi kom udenfor Byen fik vi Ordre til at marchere til Flensborg.

Paa Veien herop optog vor (7de Inf. Brigade, Oberst Müller) Brigade, Oberst Scharffenbergs Brigade, der forfulgtes af Fjenden. Vi havde en meget blodig Fægtning ved Over-See, hvor vi havde østerrigsk Artilleri, Kavalleri og Infanteri imod os. — 1ste Regiment var naturligviis i 1ste Træfning; vi have desværre mistet mange Folk, og 10 af vore Officerer ere deels faldne, deels saarede og fangne. — Ved denne Leilighed var det sjeldne Tilfælde, at vi kom hinanden paa Livet, ligefrem i Haandgemæng. Vi gjorde et Bajonetangreb op ad den ene Bakkeskraaning mod Østerrigerne, som gik os imøde paa den anden; paa Bakkekammen stødte vi sammen. — — —"

Abrahams fortæller dernæst i Brevet om de Faldne og fremhæver her som i Erindringerne bl. a. Kaptain *Weyhes* tapre Færd: Da denne gik frem med sit Kompagni, kom han i Nærkamp med Østerrigerne, blev saaret og fangen.

„Om Natten efter denne frygtelige Kamp var jeg af Brigadecom. sendt over til Østerrigerne som Parlamentair, for at udvirke Tilladelse til at opsamle vore Saarede, der maatte findes paa Slagpladsen, jeg fik Tilladelsen dertil, men da jeg kom tilbage var vi allerede tiltraadt Retraiten til Als. — Vi ere forfærdelig udmattede paa Sjæl og Legeme, men intet Regiment har ogsaa lidt saa meget som vi, vi ere jo næsten opløste. — Hvad jeg skriver er vist meget forvirret, men Du maa kunne forstaae det, min Sjæl lider, jeg har seet Rædsler, som jeg aldrig havde tænkt mig; mine Kammerater, disse brave Folk, har jeg seet falde ved min Side. — *Theodor Philipsen* er uden Skade, har talt med ham igaar Aftes. — Inat sov jeg i en Seng, efter ikke at have sovet mere end 2 Timer siden i Søndags, og i den Tid havde jeg ikke faaet mine Støvler af Fødderne. — Jeg er hos Forstraad *Ulrich*, i et hyggeligt Huus, hos elskværdige deeltagende Mennesker. — — Farvel, lev vel! — Gud holde sin Haand over os og hjælpe os!"

I Erindringerne hedder det:

„Endelig naaede vi Dybbøl Skandser og kom over Broen til Als. Den 7de om Aftenen sad jeg paa Sønderborg Gade paa en Stentrappe; Taarerne trillede nedad mine Kinder, Brigade-Adjutanten (*Buchvaldt*) kom hen til mig og satte sig ved Siden af mig.

„Hvorfor græder De", spurgte han. — De sidste Dages Ulykker, Træthed og Søvnløshed havde overmandet mig, — jeg havde intet andet at svare end: „Det er saa sørgeligt".

Regimentet skulde ligge ude paa Sønderskov, hos Forstraad Ulrich. Klokken var omtrent 10, da jeg kom derud. I Gaarden stod min Oppasser, Lars, og stirrede paa mig med sine store dumme Øjne. Han troede aabenbart, at jeg var et Gjenfærd; han gik rundt om mig, saa paa mig og paa Hesten, jeg red paa og sagde endelig:

„Er det Hr. Lieutenanten selv". Han havde fundet min saarede Hest og trukket den med til Als, hvor den nu var afleveret til et Depot for syge Heste".

Det viste sig at Lars af Skræk var løbet Nord paa fra Sankelmark, da det første Granatskud faldt. „Han kunde ikke lære at staa for Skud, og lærte det aldrig.

Jeg kom ind i Forstraadens hyggelige Bo-

Digitized by Google

lig, der var varmt og godt; Middagsmaden havde ventet paa os, og nu gik vi til Bords. Saa sulten havde jeg aldrig været. — Men Trætheden og Søvnen var dog stærkere end Sulten — jeg faldt i Søvn med Skeen i Haanden og en deilig Tallerken Suppe foran mig. Den elskværdige Vært forstod strax Situationen; han kom hen til mig, lagde Armen om min Skulder og sagde, at jeg nok trængte mere til Sengen end til Maden. Saa fulgte han mig op paa mit Værelse, hjalp mig med Afklædningen, trak de haarde Støvler, som ikke havde været af Fødderne i 7 Dage, af mig og dækkede mig til, som var jeg hans eget Barn, slukkede mit Lys og sagde Godnat.

Næste Middag Kl. 2 vaagnede jeg, frisk og styrket og umaadelig sulten".

Abrahams blev nu ansat som Regimentsadjutant, da Prmlt. *Bernth*, som havde været det, var bleven saaret ved Sankelmark.

I Nørrejylland.

„Veile d. 21. Februar 1864.

Kjære, fortræffelige Broder!

I Eftermiddags modtog jeg Dit Brev af 16. ds.; Din Skildring af Eders Uro for mig har bevæget mig dybt; jeg vidste jo at I vare ængstlige, derfor har jeg ogsaa ladet høre fra mig saa hurtigt som muligt efter begge de Træfninger jeg har deltaget i. Hidindtil har Gud været mig god og ført mig uskadt ud af Ilden, og naar vi atter gaae i Kampen, da gaaer jeg ud med den faste Tro, at kun hans Villie fører Kuglerne til mig, hvis han har bestemt det saaledes, lad saa vor Fjende sigte paa mig, saa godt han vil. — Ved Over-Sø (Sankelmarksøen) fik min stakkels Hest 2 Kugler, hvorfor jeg maatte sende den til Sygestalden, dem tog den for mig; thi mig vare de sikkert beregnede paa. — Siden jeg skrev til Papa i Sønderskov, har I egentlig ikke hørt fra mig, og mit Brev var vist noget usammenhængende og forvirret; Nerverne vare endnu ikke komne i Ro efter de udstandne Strabadser. I 6 Døgn havde jeg (uden Overdrivelse) kun sovet mellem 7 og 8 Timer og i de 2 sidste Dage havde jeg levet af 2 Bisquit af Folkenes og 2 Stykker Hvedebrød, hvortil jeg drak lidt Brændeviin; naar dertil kommer Fægtningen, der naturligviis spænder Nerverne og den natlige Vandring til Østerrigernes Bivouak over vor Slagmark, hvor Ligene endnu laae fra om Aftenen, belyste af Stjernernes Lys, — ja det var langt uhyggeligere end Slagets vilde Tummel, hvor hele Opmærksomheden tages i Brug, for at følge Fjendens og vore egne Bevægelser, — saa kan Du vel tænke at jeg var noget anstrengt, og kalder det ikke Svaghed, at mit Tænkeapparat var lidt i Uorden, og at min Puls slog lidt stærkere end sædvanligt. — Man vilde skaane os, derfor trak man os ud af Dannevirkestillingen, og lod os *flygte* gjennem Slesvig og til Als; skaanede man os derved? — Vi kunde ikke udholde at staae i Dannevirkestillingen. — det er Usandhed, vi havde udholdt det længe, vi havde bygget os Hytter paa nogle faa Dage, naar man havde givet os nogle Brædder derud, og vi havde vistnok staaet der endnu og forsvaret vor Grændse, forsvaret det Slesvig, for hvilket vi kjæmpe, og ikke som nu overladt det uden Kamp i Fjendens Vold. Kan vi nu forlange at Slesvigerne skal knytte sig til os, der løbe, og lade dem i Stikken, naar det kniber? — Naa, nok herom, det Spørgsmaal har I jo drøftet lige saa meget som vi. — Opsøg Lieutenant Bernth, paa Garnisonshospitalet er han vist, hils ham fra mig, og siig ham at jeg fungerer som Regimentsadjutant i hans, som jeg haaber korte, Fraværelse.

Ja, nu er Jylland altsaa vor Slagplads, efter at Armeen er krøbet i sine Musehuller ved Dybbøl og Fredericia. Kun Kavalleridivisionen, 7de Regt. og Müllers Brigade ere udenfor disse Smuthuller for at beskjæftige den i Jylland fremtrængende Fjende. — Maatte det kun lykkes os at gjøre vor Pligt og vise os værdige til den Roes og Berømmelse der lyder os imøde overalt.

Fra Sønderborg bad jeg en Coffardicapitain Ipsen at telegrafere til Papa, og jeg seer af Dit Brev, at I fik Telegrammet. — Vi seilede kun til Faaborg og marcherede saa over Assens til Middelfart og blev fra Striib overførte til Fredericia. — Jeg har naturligvis altid udmærket godt Quarteer, da jeg boer sammen med Oberstlieutenanten. — — Vort Indtog her i Veile igaar var smukt, det er med en inderlig Glæde, at man hilses af Hurraraab og Flag. Maatte jeg kun forundes den Lykke at drage ind i vor Hoved-

Digitized by Google

stad med Regimentet, men den Lykke er vel næsten for stor, til at jeg tør indlemme den i den Samling af Haab, jeg fører med mig i Felten.

Du kan troe det var en interessant Affaire ved Sankelmark - Søen, men naar man sidder roligt og tænker tilbage derpaa, tænker paa den Regn af Granater og Kugler der susede omkring os, er det jo virkelig et Vidunder at man lever endnu, et Vidunder, for hvilket man ikke kan være taknemmelig nok. — Oberstlieutenanten er en overordentlig elskværdig Mand at leve sammen med, vi ere jo sammen bestandigt, og han er mageløs venlig og opmærksom imod mig. — Igaar spiste vi hos General *Hegermann-Lindencrone*, han bad mig hilse Papa, det samme gjorde General *Lunding*, som jeg var hos i Forretninger i Fredericia. — For Øjeblikket boer jeg hos Amtmanden i Veile, Konferentsraad *Dahl*. En Frøken Borup (Søster til vor casserede Menige, Cand. jur. Borup) bestyrer hans Huus; de ere mageløs forekommende og elskværdige imod os; — ja, selv den Omstændighed at man spiser og drikker fortræffeligt her i Huset er ikke at foragte efter at have prøvet at sulte. — Imorgen eller Overmorgen flytte vi desværre herfra, ud paa Landet, enten til Greis Kro eller Præstegaard.

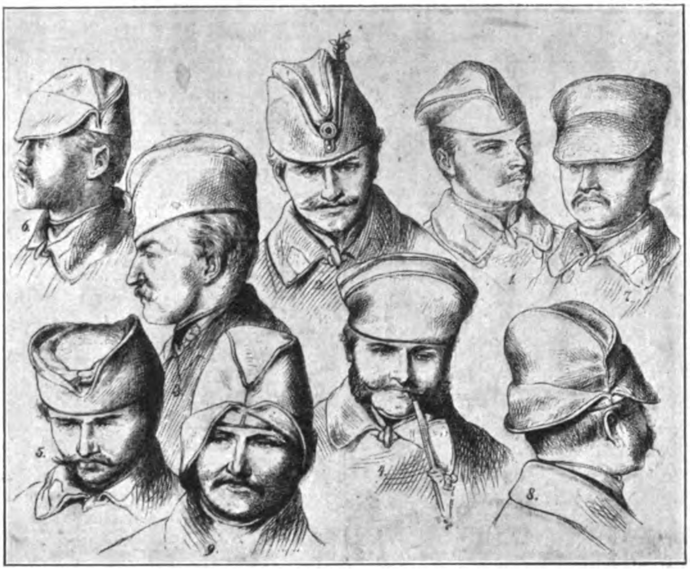

Østrigske Soldatertyper. Felthuens Anvendelse.
(Efter Tegning i »Illustrierte Zeitung« 1864).

Vor Herre hjælpe os ud af den, i mine Øine, ynkelige Stilling, hvori den danske Armee nu befinder sig, han holde sin Haand over os alle.

Jeg har meget at fortælle naar vi med Guds Hjælp engang sees igjen!

Jeg har meget at bestille i denne Tid, det gaar ofte ud paa Natten."

„Greis Præstegaard d. 7. Marts 1864.

Kjære Arthur!

Naar man idag fortalte Dig, at jeg var i Greis, vilde det ikke forundre mig om Du svarede: „Ja, det kan godt være sandt", ligesom Kromanden i denne herlige By svarede mig for nogle Aar siden, da jeg under andre Forhold og i et ganske andet Øjemed befandt mig i Byen. —

Den 24. Februar kom jeg herud til Præstegaarden hos Pastor *Vindstrup*. Her er godt at være, venlige Mennesker, der gjøre Alt for at gjøre os Livet behageligt; men den velgjørende Luxus i Amtmandsgaarden, de 4 forskjellige Vine vi hver Dag havde paa Bordet, de prægtige hyggelige Værelser, den rummelige Skrivestue, hvor jeg fandt min Plads i en blød Sopha, Alt det er nu forsvundet; men det er godt at sligt Vellevnet ikke varer for længe, det blødgjør, og blød og forkjælet maa Soldaten sandelig ikke være under et Vinterfelttog. — Her er 3 Døttre i Huset, hvoraf de 2 yngste (13 og 8 Aar) ere nogle ret livlige Smaapiger, af hvem jeg har megen Fornøjelse, naar jeg engang imellem stjæler lidt Tid til at lege med dem. Jeg har meget at bestille med Skriveri, da jeg vedblivende fungerer som Regimentsadjutant saalænge Bernth ligger i Kbhvn. Jeg ønsker inderligt at vi snart havde ham her igjen thi dette stillesiddende Liv behager mig ikke, og er ikke godt for mit Helbred. Nu begynder det imidlertid at hjælpe lidt paa Forretningerne, der i Begyndelsen vare aldeles uoverkommelige, eftersom der jo intet var bestilt i mange Dage under

Digitized by Google

Retraiten, og Alt strømmede ind paa os. — Ferdinand Foersom*) skriver stadigt til mig, hvilket er mig meget kjært, kun vilde jeg ønske, at han havde saa megen Forstand, at han indsaa, at jeg ikke er meget skikket til at bestyre min Ejendom herovre fra; han bestormer mig med Spørgsmaal, hvoraf jeg desværre bliver nødt til at besvare nogle.

Jeg skriver saa meget, at jeg virkelig næsten ikke gider skrive Breve. Dertil kommer endnu, at man med dette Liv bliver ganske mærkværdig letsindig; jeg forsikkrer Dig at jeg med en næsten idiotisk Ligegyldighed tænker paa Fremtiden, naar det en enkelt Gang virkelig skeer, at jeg tænker længere frem end til Dagen imorgen, hvilket allerede er en stor Sjældenhed, da Dagen idag altid giver nok at bestille, — og hvem veed, hvor man er imorgen, eller om man overhovedet *er*."

„8. Marts 1864.

Saa blev Brevet afbrudt ved Forretninger! — Idag flytter jeg herfra til Leerbækgaard. Aldrig længe paa et Sted. — Vognene til Skrivestuens Kasser o. s. v. ere for Døren, Hesten er sadlet. — Mon Fader giver mig en Revolver? Siden Fægtningen ved Sankelmark-Sø har jeg faaet Lyst til en saadan, da det ikke er behageligt at komme paa Livet af Fjenden, uden at have Skydevaaben. Ved Sankelmark var jeg bevæbnet med Ridepidsk."

Kampen ved Vejle.

„Prostlund, Nord for Horsens 9/3 64.

Kjære Arthur!

Du ser at vi ere gaaede tilbage, — som vor Bestemmelse naturligvis er, — efter en Affaire ved Veiles nordlige Udkant og Greisdalen. Theodor og jeg ere begge komne vel derfra; 1ste Regt. har i det hele ikke tabt meget, da vi dels stode i Reserve og de Punkter i forreste Linie, vi havde besat, bleve angrebne.

Oberstl. Charles Beck.

*) Bestyreren af Gaarden.

Det varer maaske nogen Tid, inden Du hører fra mig, da vi naturligvis fortsætter Retraiten. Hils alle fra mig og Theodor, som er hos mig i dette Øjeblik. — Gud være lovet for hver Gang Du efter en Affaire hører fra

Peter A."

Af Erindringerne:

„Præstefolkene i Greis Præstegaard, Pastor *Vindstrup* og Frue, havde et Par søde Smaapiger, som var mig til stor Glæde, naar jeg om Aftenen kom ind til Familien, og det gik da heller ikke af uden Taarer, da jeg den 8. Marts om Formiddagen sagde mine smaa Veninder Farvel. Det var saa Meningen, at Regimentsstaben skulde tage Kvarter paa Lerbækgaard, — men det blev der ikke noget af; thi da vi red ind i Gaarden, kom der samtidig en Ordonnants med Melding om, at Fjenden var under Fremrykning. Vi steg af Hestene, hilste paa Gaardens Eier og talte om at komme der tilbage om Aftenen, da vi ikke ventede at det var andet end en Rekognosering. Saa red Oberstlieutenanten og jeg med Stabshornblæser og Ordonnantser til Veile.

Oberstlieutenanten fægtede i Luften med sin Ridepidsk og sang af fuld Hals: Ritsch, ratsch, fidebum bum bum o. s. v. og var i høj Grad oprømt, da vi hørte Skydning i det Fjerne, syd for Byen. Han gjorde en Bemærkning om, at jeg nok ikke var i Humør idag, hvortil jeg kun kunde svare, at jeg altid saa det som en alvorlig Sag at møde Fjenden og aldrig kunde tænke mig at føle nogen Glæde derved; jeg havde hidtil havt den Lykke at kunne bevare min Ro overfor Fjenden, men Glæde kunde jeg ikke føle derved, dertil syntes jeg, at Sagen var for alvorlig. Jeg havde Følelsen af, at denne Udtalelse dæmpede hans vilde Kamplyst noget ned. Da vi kom hen ad Gaden, mødte vi 2 Husarer, af hvilke den ene havde sit Hoved indbundet, og de store røde Pletter paa Forbindingen sagde jo strax, at han var saaret. Saa begyndte Skydningen med Granater fra det fjendtlige Artilleri, som havde taget Stilling paa Heiderne syd for Veile og hvorfra de beskjød vore Tropper, der havde besat Høiderne nord for Byen. Vi holdt paa Torvet og Granaterne fra begge Sider fløi over vore

Digitized by Google

Fra Kampen ved Vejle. (Efter »The Illustrated London News«).

Hoveder; saaledes blev vi holdende, medens de Afdelinger, der havde været paa Forpost syd for Byen, trak sig tilbage. Vi holdt sammen med Oberst *Max Müller* og hans Adjutant, Lieutenant *Buchwaldt*, og fulgtes nu med dem gjennem Byen nordpaa. Det var et sørgeligt Syn at se de stakkels Mødre samle deres Børn som græd og skreg af Angst for Granaterne, og der stod de saa i smaa Grupper, skræmte og raadvilde, om de skulde gaa ind i Husene eller flygte andetsteds hen, — der var jo ikke sikkert noget Sted. Da vi kom ud af Byen, tog vi Plads lige for Gaden oppe paa den skovklædte Højde, hvorfra vi kunde se det østerrigske Infanteri marchere gennem Gaden imod os, beskudt af vore Kompagnier, der havde taget Stilling paa Høiden, hvor vi holdt. Østerrigerne havde svært ved at faa Folkene frem, Officerer og Underofficerer sluttede bag Kompagnierne og drev Mandskabet frem ved at slaa løs med Klingerne. Østerrigerne satte sig fast i de sidste Huse i Byen og det varede ikke mange Minutter, førend de fra Vinduerne og ud gjennem Taget aabnede deres Ild paa os. Et Par af vore Kanoner under Kommando af Premierlieutenant *Bang* og Overfyrværker *Preuss* havde Stilling paa Horsensveien, og da Fjenderne gjorde Forsøg paa at trænge frem ad denne, blev de modtagne med Kardæskskud, saa de maatte trække sig tilbage. Ud paa Eftermiddagen blev jeg sendt ud til vor høire Fløi ved *Holms Mølle* med Ordre om, hvorledes Retraiten skulde iværksættes, Broen afbrydes og Forhug anbringes for at besværliggjøre Fjendens Fremmarch. Jeg valgte naturligvis den korteste Vei og red over den store Engstrækning, der hører under Herregaarden „*Store Grundet*". Engen var gjennemskaaret af mange brede Grøfter, og jeg maatte altsaa lade min Hest springe over disse; det gik flinkt og godt, indtil Hesten pludselig styrter i Springet og jeg flyver ud over Hovedet paa den og laa paa Engen, over hvilken jeg red. Da man fra vort nærmeste Kompagni saa mig og Hesten styrte, maatte man mene, at en Granat havde ramt mig, og der blev sendt to Mand med en Baare ud for at hente mig, men de var ikke kommen langt, førend de opdagede deres Feiltagelse, idet jeg atter var paa Benene og et Øieblik derefter igjen tilhest og videre ad Veien til Holms Mølle. Jeg havde faaet et ret stærkt Slag af min Sabel i Underlivet, saa det voldte mig ikke saa lidt Smerte at ride, — men det skulde gaa, og et Par Dage efter var det overstaaet. Vi gik tilbage ad Horsensveien for at indtage en Stilling bag *Hansted Aa*." — — —

Tilbagetoget til Mors.

„Nu var Tilbagegangen til Mors besluttet, og denne blev iværksat med stor Energi. Det gjaldt om saa sporløst som muligt at forsvinde, for at Fjenden ikke skulde vide, hvorfra de kunde vente os igjen, og for at skaffe navnlig Kavalleriet en lille Tids Ro og Hvile, hvortil Hestene i høi Grad trængte.

Digitized by Google

Retraiten var i enhver Henseende fortrinlig ordnet, Afmarchtiderne og Marchordrer fortræffeligt afpasset, saa godt, at det altid har staaet for mig, som noget af det smukkeste jeg oplevede under Krigen, og jeg tilføier derfor, at Souschefen, Kaptajn *Thomsen*, havde Æren af Retraitens Ordning. Vi efterlod ved Broerne nogle meget svage Afdelinger, for at Fjenden skulde antage Stillingen besat, og marcherede saa til Stillingen mellem *Knuds Sø* og *Ravn Sø*, hvor vi standsede, dels for at optage de efterladte smaa Afdelinger, dels for at ordne den videre Tilbagegang bag Limfjorden, der lededes ad forskjellige Veie for at Forsvindingen kunde foregaa saa let og saa fuldstændig som muligt. Vor Retraitelinie gik mod Hammel til Langaa, hvorfra vi skulde benytte et færdigt Stykke Jernbane til Skive."

Som Følge af en alarmerende urigtig Melding fra Stiftamtmand, Baron *Bretton* i Viborg om at Fjenden havde omgaaet vest for Viborg — skete nogen Forstyrrelse.

„Vi fortsatte altsaa Marchen til *Langaa*, hvor vi blev om Natten og sov godt i en Seng i Præstegaarden. Herfra gik saa Brigaden pr. Jb. til Skive. Vi gjorde et lille Ophold ved *Viborg*, hvor Byens Damer mødte ude ved Stationen og beværtede med Kaffe, Øl og Smørrebrød, hvilket naturligvis i høj Grad blev paaskjønnet baade af Officerer og Mandskab."

„Høiris paa Mors d. 26. Marts 1864.

Kjære Fader!

Ja, Du har Ret, jeg samler Erindringer til Fremtiden, saafremt Gud forunder mig en Fremtid; dejlige Erindringer om venlige, elskværdige Mennesker, der gjøre Alt for at gjøre mig Livet behageligt, Erindringer om Mennesker, som jeg aldrig vil glemme; men ogsaa Erindringer af en anden Art, om Rædsel og Jammer, frygtelige Scener, men storartede, frygtelige Scener, af en Tragoedie, der vil prente sig fast i Hukommelsen og evigt tale om Menneskenes Slethed og Grusomhed. — Jeg har vel Lov at sige det, — Krig er en Afskyelighed! Det er en Afskyelighed at see sine brave Kammerater henstrakte døde paa Jorden eller bæres saarede bort, og tænke paa at det er et Medmenneske, der har dræbt eller lemlæstet ham. Aldrig skal jeg glemme mit sidste Farvel til den fortræffelige, elskværdige *Hjort*, da han ved Overselk blev baaret forbi mig og kaldte paa mig for at sige mig Farvel, bleg og lidende laa han der, dette ildfulde, kraftige Menneske, denne aabne og ærlige Ven, saaret ved Menneskehaand. Men det maa vel være Guds Villie at det skal være saaledes, — ja, det er Guds Villie, ellers var det ikke, — og det bliver med Guds Villie og Hjælp at jeg, som jeg haaber, engang kommer hjem til Dig min gamle Fader!

Hvad forlanger man af os, hvad vil da egentlig disse fordømte Bladsmørere have at vi skal udrette herovre; det vækker almindelig Harme herovre at læse de uforskammede Artikler om eller mod General *Hegermann-Lindencrone*. Var det bedre om vi alle vare offrede paa Fædrelandets Alter, jeg mener med os, det Nørrejydske Corps; hvad troer de uvidende Skriverkarle at denne Haandfuld Mennesker kan gjøre den Styrke der fulgte os op i Jylland andet end tilføie dem disse Myggestik, som vi have gjort, var det bedre at have indladt sig i Kamp for at sætte Alt paa eet Kort? Har noget Menneske antaget at vi gik op i Jylland for der at kjæmpe mod Fjenden, da maa de have misforstaaet vor Opgave; at vi have svækket Fjenden ved at tvinge ham til at henvende en Del af sin Opmærksomhed paa os er dog sikkert. Hvem veed desuden i Kjøbenhavn, hvormeget der ligger paa Mors? — Jeg kan ikke antage at D'Hrr. *Bille* eller *Erik Bøgh* vide det, thi deres Gabmundethed havde naturligviis ikke tilladt dem at undlade at fortælle Publicum og Fjenden derom. — Naar man bebreider Meza, at han lod os forlade Dannevirke, er der muligen noget berettiget deri; thi der var Stedet at staae og falde, der var en Stilling af politisk Betydning og jeg indvender derfor intet naar man vilde forlange, at ikke en Mand af Armeen maatte komme derfra, uden som Liig, — muligen havde vi ogsaa kunnet holde den i nogen Tid, men at forlange at General Hegermann skulde opoffre os, for at holde nogle elendige Stillinger i Jylland, som Fjenden naar han kun vilde, dog havde taget meget let, det er en Grusomhed som kun de der sidde hjemme ved Kakkelovnen og skryde kan udvise. — I det Hele taget synes det mig, at disse barnagtige Forestillinger om den

Digitized by Google

danske Kraft og Uovervindelighed snart maa sætte sig lidt; thi vi ere jo dog ikke mere end ganske almindelige ukrigsvante Tropper, der staaer overfor en stor Overmagt, hvoraf en Deel (Østerrigerne) ere ganske udmærkede Soldater; — desværre, jeg maa bekjende det, langt bedre Soldater end vi. — Ingen Fæstning er uindtagelig altsaa heller ikke Dybbøl eller Fredericia. — Gud veed hvad det skal blive til!

Det er de fordømte Aviser, der bringer mig til at tale saaledes; man har det næsten bedre, naar man aldeles ikke seer dem. — Stakkels Konferentsraad *Dahl* i Veile, det har gjort mig ondt at see, at han er ført til Rendsborg. — Siden jeg sidst skrev, har jeg været indqvarteret 1 Nat i Skolen i Vrold ved Skanderborg, og 1 Nat paa Justenborg ved Fuldbro, 1 Nat i Præstegaarden ved Langaa, 1 Nat i Skive, 1 Nat hos en Bonde i Hvidberg (Peder Svanningsen) og 2 Nætter hos Jens Møller i Brønding. Nu er jeg paa Høiriis, en prægtig gl. Gaard hos Fru *Gjedde* med Søn, 2 Døttre, hvoraf den ene skal staae paa Søndag 8 Dage, 1 Læderinde (Lærerinde) 1 besøgende Dame o. s. v.; vi synge og spille, og tilbringe den Smule Frihed jeg har meget behageligt. Kun sidder jeg formeget over Skrivebordet, det er ikke behageligt for mig, der er vant til at færdes i det Frie.

Idag vil jeg dersom jeg faaer Tid skrive et Par Ord til Fru H . . . og til Ferdinand Foersom; jeg glemmer næsten reent at jeg har Huus og Hjem. 3 af mine Karle ere komne her til Regimentet.

Frøken *Laub**) talte jeg med i Viborg, hun lovede at hilse fra mig gjennem sin Broder i Kbhvn. Hils Alle ret hjerteligt fra Din

hengivne Søn

Peter Abrahams."

I Erindringerne hedder det:

„I Skive var jeg en Nat, men næste Dag flyttede vi ud til Landsbyen Hvidberg, hvor vi ligeledes kun var en Nat, og derefter i Brønding, hvor vi maatte blive i to Nætter, da Overfartsforholdene over Limfjorden endnu ikke var i Orden, og det desuden havde stormet stærkt i de sidste Dage.

Situationen var ikke heldig; Fjenden rykkede frem og det vilde være bleven høist uheldigt, dersom det var kommen til Kamp her, hvor der ikke fandtes nogen blot nogenlunde fordelagtig Stilling, og hvor vi stod med Limfjorden i Ryggen, altsaa uden Retraitelinie. Imidlertid kom Tingene i Orden, Fjenden blev betænkelig ved vor Forsvinden og søgte os paa *Helgenæs*, hvorhen han jo mente, at vi var gaaet som i 1849 under Ryes Tilbagetog, og da vi ikke fandtes der, blev han usikker, og vi vandt den fornødne Tid. Den 18. Marts red vi ned til Færgestedet „*Pinen*", hvor Prmlt. *Allan-Dahl* af Dragonerne, der besørgede Overførelsen over Limfjorden, kom os imøde, og paa sin gemytlige Maade modtog os med de Ord: „Denne Vei med Sølvtøiet". Vi blev saa sat over til »Plagen", Færgestedet paa Mors og fik saa Kvarter paa Herregaarden *Høiriis*, hos Justitsraadinde *Gjedde*.

Højriis var en ærværdig, gammel Herregaard, Gravene var der endnu, og for at komme over til Borggaarden red man over en Bro og ind ad Porten til Taarnbygningen. De tre Længer var gamle, deraf var den ene den gamle Hovedbygning, til hvilken man gik op ad en solid gammel, stor og bred Stentrappe; de to andre gamle Bygninger var lave og uanselige. Den fjerde Længe, der dannede Bygningsfirkanten, var en ganske ny Hovedbygning, i hvilken Familien boede, ogsaa denne var, som den gamle Hovedbygning paa to Etager. Denne nye Hovedbygning harmonerede iøvrigt kun daarligt med de gamle.

Avlsbygningerne laa udenfor Graven saaledes, at man passerede forbi dem, naar man fra Landeveien red gjennem Skoven op til Borggaarden. Justitsraadinde Gjedde var Enke, hendes ældste Søn var gift og havde en anden hende tilhørende Gaard „Glomstrup" i Forpagtning, medens en yngre Søn og to Døttre var hjemme paa Høiriis; den yngste var endnu ikke konfirmeret. Til denne hyggelige Familiekreds kom vi nu, Oberstlieutnant *Beck*, Overlæge *Meyer-Hahne* og jeg. Fruen var Parthaver i Østersfiskeriet, og da hun erfarede, at vi alle var Liebhavere, levede vi høit, idet der daglig kom Østers paa Bordet. Aftenerne gik med Musik, da vi næsten alle kunde yde et lille Bidrag i den Retning. Oberstlieutenanten havde fra Kjøbenhavn faaet sendt en Sang, skrevet og komponeret til 1. Regt.:

*) En af Biskop Laubs Døttre.

Digitized by Google

Tak for din Daad!
Du vidste Udvei og Du vidste Raad
o. s. v.
Fremad, fremad, fremad paa ny!

Denne Sang vilde Oberstlieutenanten endelig have mig til at synge, men jeg vilde ikke — det stred mod min Følelse at synge til vor egen Pris, og desuden syntes jeg ikke, at denne tilkom os, og jeg havde strax fundet det urigtigt særlig at fremhæve os i Anledning af Sankelmarkaffæren, som den jo sigtede til, da 11. Regt. havde lige saa megen Ret til at hædres for denne. Jeg vilde altsaa ikke synge den, og saa maatte Overlægen holde for; han var Holstener, talte mærkelig rent og godt dansk, men naar han sang danske Sange, blev hans Sprog saa aldeles umuligt, at han stadig sang:

Tak for din Daat!
Du vidste Utvei og Du vidste Raat,
o. s. v.
Fremat, fremat, fremat paa ny!

og saaledes maatte jeg i Reglen hver Aften nyde hans Foredrag af denne Sang.

Den første Aften, da vi brød op for at gaa til Ro var det mig paafaldende, at særlig den ældste Datter og Lærerinden ønskede mig Godnat med en underlig Betoning, som jeg aldeles ikke kunde forklare mig. Oberstlieutenanten skulde ligge paa 1. Sal i den nye Bygning, men Overlægen og jeg havde faaet Værelser anvist ovre i den gamle Hovedbygning; jeg tog Værelset ind mod Gaarden for at Vagten let kunde vække mig ved at banke paa mit Vindue, Overlægens Værelse vendte ud mod Graven. Næste Morgen, da jeg kom over og vi samledes ved Bordet blev der saa en livlig Forespørgsel om, hvorledes jeg havde sovet — om jeg slet ikke var bleven forstyrret — om jeg ikke havde set eller hørt noget mærkeligt? — Og saa kom det frem, at jeg havde sovet i Spøgelseværelset. — Der havde saa længe man vidste, jævnlig om Natten gaaet en Kvinde, slæbende en Lænke efter sig gjennem dette Værelse, og der var mange som havde set hende. Hun kom fra Riddersalen, som laa ved Siden af de to omtalte Værelser, hvor Overlægen og jeg laa, og gik der tilbage igjen og forsvandt ned i en tyk Murpille. Da Justitsraad Gjedde havde restaureret Riddersalen ved at nedtage et gammelt, stærkt udskaaret Egetræsloft og i dets Sted havde opsat et hvidt Gibsloft — en høist uheldig Restauration — havde man hugget Hul i den nævnte Murpille og der fundet, at den var hul og indeholdt Resterne af et Kvindeskelet og af nogle Klædningsstykker, som man saa igjen havde muret ind. Sagnet fortalte, at en tidligere Eiers Hustru havde været sin Husbond utro, og at han til Straf havde ladet hende indmure i Pillen, og det var altsaa hende der spøgede om Natten. Jeg fik desværre hende ikke at se den Tid, jeg var paa Høiriis.

Da vi havde været her en 8 Dages Tid, kom der Tilsigelse til Oberstlieutenanten og mig til at møde om Onsdagen den 29. (?) Kl. 9 paa Dueholm, ved Nykjøbing til Audients hos *Kongen*, og vi kjørte saa derind i Regimentets Færdselsvogn og mødte punktligt efter Tilsigelsen. Der var en stor Samling af Officerer, og da vi havde ventet lidt begyndte Audientsen; først kom selvfølgelig de ældre Officerer ind, men endelig blev da ogsaa mit Navn nævnt, og jeg kom ind i et Værelse, hvor Kongen stod midt paa Gulvet, omgivet af General *Hegermann* og flere ældre Officerer og sine Adjutanter. Kongen havde nogle venlige Ord til mig om, at det glædede ham at se en saa ung Officer indstillet til Udmærkelsestegn, sagde mig, at jeg var indstillet baade af Oberst *Rist* og Oberst *Max-Müller*, overrakte mig derefter Ridderkorset i en rød Æske og gav mig Haanden. Det betog mig stærkt, — jeg bøiede mig for Kongen og gik. General Hegermann kom hen til mig og tilbød mig at hæfte Korset paa mit Bryst, og da han havde gjort det, hvorfor jeg takkede ham, forlod jeg Værelset for at gaa tilbage til den Sal, i hvilken den store Forsamling var, men næppe var jeg kommen derind, førend Generalen kom efter mig og sagde, at jeg skulde ind igjen til Kongen. Jeg begreb det ikke, — blev ganske fortumlet, men fulgte naturligvis tilbage med Generalen. Da jeg saa igjen kom ind til Kongen, gik han mig imøde og sagde saa, at han ikke rigtigt havde lagt Mærke til mit Navn, men nu erfarede, at jeg var en Søn af hans gamle kjære Lærer, og at han vilde bringe min Fader en Hilsen fra mig, naar han kom til Kjøbenhavn. Saa gav han mig igjen Haanden og tilføjede nogle Ord om, at vi skulde ses igjen siden. Da Audientsen var

Digitized by Google

færdig blev alle de tilstedeværende indbudt til Frokost, og nu gik Kongen med sit Følge og Generalen foran og alle vi andre fulgte efter hen til Hotellet. Hele Byens Befolkning og mange Landboere og selvfølgelig en Mængde Militaire stod tæt samlede paa Gaden, hvor vi gik. Det Hele tog sig ret festligt ud. Paa Hotellet samledes vi saa i en stor Sal om et mægtigt Bord, hvor Kongen bød os velkommen; Frokosten var staaende. Jeg fik Plads næsten lige overfor Kongen. Stemningen var meget livlig, hvortil Efterretningen fra Dybbøl om Affairen den 28., der lige var kommen, naturligvis bidrog meget. Ikke lidt Opsigt vakte det, at Kongen gik fra sin Plads rundt om Bordet over til mig med sit Glas i Haanden for at drikke et Glas med mig; han gjentog saa, at han vilde bringe min Fader en Hilsen fra mig og tilføjede, at han vilde sige ham, at jeg havde det godt, for det kunde han se paa mig, saa frisk og fornøjet som jeg saa ud. Senere kom flere af Kongens Følge hen til mig og hilste paa mig, ogsaa de lovede at bringe Hilsen til min Fader og mine Brødre.

I et Brev af 2. April skriver jeg derom til min Fader og efter Beretningen om Dagens store Begivenhed tilføjer jeg:

„Det er en underlig Følelse at have et Ridderkors paa sit Bryst, jeg har ikke længe følt mig saa ung, som i det Øjeblik, jeg modtog det af Kongens Haand. Det var mig næsten utroligt, at det var mig selv, der stod der; — var det maaske det sidste Glimt af den lille forknytte Dreng, der svandt bort fra mig, og netop viiste sig idet det forsvandt. Jeg tænkte paa Dig, og paa hende, som fra min Barndoms tidligste Tid har deelt enhver Sorg og enhver Glæde med mig, baade da hun levede og nu, da hun er borte. Tænk Dig den stakkels lille Peter, med et Ridderkors paa sit Bryst! — Du kjender mig igjen, naar jeg siger Dig, at min Glæde ikke har været ublandet: jeg har følt det store Ansvar, der paahviler mig ved at bære et saadant Udmærkelsestegn paa mit Bryst. — Den Tanke ligger — her seer du mig igjen — ikke fjernt, „har Du ogsaa fortjent dette?“ — Det har foraarsaget mig alvorlige Timer, men dem takker jeg Gud for, — ham vil jeg bede om Hjælp til at vise mig Ridderkorset værdig, naar det snart igjen gaaer mod Fjenden. — Jeg veed det jo, Du billiger ikke min Synsmaade, men Du forstaaer mig. — Du veed, hvad jeg er for en underlig Fyr —“

Min Fader meddelte mig siden, at han, Dagen efter at Kongen var kommen tilbage til Kjøbenhavn, fik en Billet fra Kongen, hvori han bragte min Hilsen og sagde ham, at jeg var frisk og rask. Da min Fader for at takke for denne overordentlige Venlighed søgte Audients, udtalte Kongen, at han godt kunde forstaa, hvor svært det maatte være at have sin Søn ved Armeen, og derefter tilføiede: „Jeg har jo ogsaa min Søn derovre“ (Kronprinsen var kommen derover og fulgte General Hegermann-Lindencrones Stab) men ham passer de alle paa, at han ikke skal komme noget til, — Deres Søn er der ingen, der passer paa“. — Her som altid talte Kongens kjærlige Hjærte og hans elskelige, menneskelige Følelse, der vandt ham alle Hjærter, hvor han kom i personlig Forhold til sine Undersaatter.“

Digitized by Google

SJÆLLANDSK VETERAN-STUDIE
(DE FRA 64)

Af Thorkild Gravlund.

Det var paa en Valgdag i en Landkreds, hvor man i Fredsommelighed stredes om Forsvarssagen, at en gammel Krigsmand og Landsbyhaandværker pludselig afkastede sit Hverdagsvæsen og blev ivrig. Han tillod sig at tvivle paa Oplysningen. Havde vi kanske *været med*. Havde de, der stillede sig til Rigsdagsvalg, været med? Og han, den fæstningsfjendtlige Kandidat: „Du sku ha væt paa Dybbøl, din Drabant!" —

Selvfølgelig blev der leet. Men den gamle havde alligevel Magten. For eller imod, det maatte indrømmes: han *var* den levende iblandt os.

Hvem husker nu en Valgdags Taler? Men glemt har jeg ikke de korte, halvkvalte Ord, som kun lød til dem, der sad ham nær: „Vi var saa glade, da vi drog derover [fra Sjælland til Sønderjylland]. Dengang vi kom tilbage til København, maatte vi føres ad en Omvej ind i Byen. Folk vilde spytte paa os . . . Der er ingenting, der har græmmet mig som ded!"

— Det er en sjælden Gang, den sjællandske Almuesmand taler frit om sine Følelser fra Dannevirke og Dybbøl.

De er skjult, men de er af en underlig Magt, naar man møder dem.

Fra 48—50 vil disse Krigere gærne fortælle, men fra 64 nødigt. Man fristes til at sige, at her er de bedst, som fortæller mindst. Deres faa Ord har Dybde.

Det hænder ogsaa, at de har ikke Ord.

En sjællandsk Husmand fra den berømte Skanse Nr. 2 nægtede ligefrem at have været rigtig med i Ilden, naar han blev adspurgt. Andre sa, at han havde *været med*. Men det er glemt. Han er død. Hans Karakteristik: den tavse Kriger fra 64, lever.

En af hans Ligemænd skulde fortælle mig noget fra Krigen, men det var saa vanskeligt at faa det sanket frem. Han sad og smaasnakkede om, at Soldaterne i Lejren skulde bære Halm til Nattelejet, og han havde selv baaret „en stor Byre" Halm, men andre, som intet havde baaret, lagde sig i hans Halm. Han brugte Mund ja, og en overordnet bød, at de, som havde baaret Halm, skal ogsaa ha Leje — —.

Ud af al denne Indpakningshalm kommer nu et stærkt Billede:

Saa var der den lille Kaptajn Svane — han sa: „Læg jer bare oven paa mig, alle de, der vil!" — — — For det varmer jo. — Og den lille Kaptajn Svane kunde bære dem, ligemeget hvor mange der kom.

Det har jeg tænkt paa saa tit! siger den gamle Soldat.

— Denne Ligemands og Landsmands Lejr kan en sjællandsk Almuesoldat ikke glemme.

— —

Da Lars fra Løve Herred skulde i Krigen, var han glad, næsten overstadig, fortæller han. For han stod ene i Verden, andre, som havde Slægt til at sørge over sig, tog det mindre lystigt.

— Ja, du ka sa'te, Lavs! sa Konen i Gaarden, hvorfra de indkaldte skulde køres bort. — Du er alene.

Det vidste Lars nok, at han var. Han havde vel undertiden mærket kraftig til det. Maaske var det derfor, han nu var glad. Han skulde ikke staa ene mer, i Krigen er der Selskab!

— Nu er Lars kry, yttrede Sønnen i Gaarden, men han gaar nok tilbage, naar han kommer i Slag. (Storagtighed er ikke at stole paa!)

Men da blev Lars harm. Han slog i Bordet og lovede højt:

Digitized by Google

— Den Dav ska du aldrig leve, da je gaar teba'es!

— Og det viste sig ogsaa, siger han, — for det var den anden, som fik Kanonfeber. —

Lars fra Løve Herred tjente Kongen som en Karl og klarede sig bravt . . . . ved Mysunde dær laa de, og Kuglerne regnede ned over dem! Men saa var det ved Dybbøl — paa Retræten — de løb bag et Gærde, og i Gærdet var et Gab, herudfor mødte han sin Kugle. Den traf i Benet. En ulykkelig Stund. Da klagede Lars: „Gu' bæjr mæ årme Mand — saaret er je, omgaaet er vi. Hva ska ded blive te?“

— Gi mig Bøssen! sa Jens.

— Nej, svarede Lars. Den kan je itte undvære, den ska je stytte mæ te.

Folk af hans Slags bliver aldrig tilbage, saalænge de kan rokke frem. De følger Trup til det yderste.

Saa fik Lars lagt Armen om Skuldrene paa Jens og støttet til Bøssen fulgte han de andre — i Fangenskab. Omgaaet var de. —

— Prøjserne var flinke, siger Lars. De forbandt deres Fjender godt. — Naar det nu *var* saadan, kan det aldrig falde ham ind at sige andet end netop, som det var. Prøjsernes Læger *var* dygtigere end Danskernes. (Den kloge Mand er klogere, jo længere han er borte, jo mere fremmed han er). Lars fik ogsaa Tyfus i Fangenskabet, og Medicinen var bitterlig ond at tage, men han tog den, og han kom sig. Hans Ben blev ret og raskt igen. Det var Tyskerdokternes Skyld.

— Hvad han har lidt, taler han mindst muligt om. Men et morsomt Træk midt i Elendigheden meddeles gærne.

Mens han laa nede paa Lazarettet, kom der en dansk Præst (senere Pastor Fejlberg i Kirkehelsinge) og skrev de syges Navne op. — Hvorfor? — Jo, det er fordi, hvis du bliver Far til et Bårn her nøre, saa skal vi vide dit Navn!

Saadan opfattedes det af Soldaterne. Og det morer Lars, han mener ikke, at han har Efterkommere i Sønderjylland. Men der var dem, der havde. Skrædderen hjemmefra havde en Dreng gaaende hernede fra 1848, og Drengen lignede Skrædderen grangivelig i 1864.

. . . . Saa naaede vi altsaa den sjællandske Sans for Komik. Lars forstaar nemlig ikke at klynke. Han klagede sig den ene Gang, han i en uheldsvanger Stund blev saaret: Gu' bæjr mæ årme Mand! Siden har der vist ikke været nogen Grund til det —? Tyskerdokterne var jo skrappe, Benet blev ret — og da Krigen var endt, gik Lars trøstig i sit Dagværksslid for tyve Skilling om Dagen. Det var smaat, men det var saadan dengang.

— Havde man faaet saadan Løn, som de faar nu, havde man jo ku væt en stor Bunde nu, istedenfor itte man hår noget! indrømmer han. Men han indrømmer ikke nogenslags Smaaklynk.

Siger jeg: „Det blæser slemt! svarer Lars: Det rækker paa Sæden! Siger jeg: Mon vi faar Regn? fastslaar han: Vi faar det nok, naar det er nødvendigt. Det plejer vi vån. — Nu er Grødden snart af Jorden [i Nattekulden har Jorden dampet]. Grødden skal af Jorden, om ikke før saa til Sæhans (St. Hans). 1865 var den ikke af Jorden før. De der fik slaaet Hø før Sæhans, de fik lidt, de der slog senere, de fik mindre: *Jorden tog det!*

Lars har en god Hukommelse, men Dannevirke nævner han ikke. Han ser ud over Markernes Rigdom.

„Der sku nogen af de gamle ha Lov til at staa op, som døde blot for tredve Aar siden: de vilde forundre dem over det!“ siger den gamle Dybbølkriger med rig Glæde over Landbrugets Sejr i vor Kultur. Som Krigsmand og Daglejer har han slidt for Landets Lykke.

Man skal vist ha været med i 64 for

Digitized by Google

helt at kunne føle denne Sejr som han. Thi han har oplevet Haabløsheden. Men se, nu blomstrer det, og vore Marker damper af Grøde.

Alting svigtede i 1864 i Kamp mod Overmagt. — Folkets Tro og Tillid svigtede tilsidst. — —

. . . . Der var Forræderi med i Spillet — ved Broagerbatteriet. Officererne drak hele Natten, Folkene maatte ikke udbedre Skanserne.

Saadan Tvivl strømmede ud fra en haabløs Hær.

Det er en gammel Husarkorporal, nuværende Grøftegraver, som tror paa Krigens Ulykker. Selv var han ikke med i 64. Men i 1866 kom han ind i en slagen Hær.

Han vil ha Fæstningen om København jævnet med Jorden.

For Dansken skal kæmpe i aaben Mark. Ved Oversø stod vi os — ved Dybbøl ikke! Han siger det, som om han havde oplevet det selv.

Han vil gærne leve og se al Militarisme udryddet. Men saa maa det ske inden altfor længe. For — han udtrykker sig som med et Sabelhug —: Om Vejret bliver aldrig saa godt, lever jeg ikke hundrede Aar til! — Atter dette brede sjællandske Smil Det afværger saa godt en brudt Stemme . .

— — — —

Hvor Danmarks Historie blev [illegible] var Sjællænderen altid med, om ikke i Daad, saa i Drøm. Og Drømmen i 64 var stærk nok til at fæstne sig i Barnets tidligste Tanker.

En nordvestsjællandsk Arbejder fortæller, at han, der er født 1861, husker, Soldaten drog afsted. Billedet var dette:

Mads sad hjemme i Stuen med sin Kæreste paa sit Knæ. Hun havde et rødt Forklæde paa. Mads skulde i Krigen. —

Senere stod Treaarspurken hos sin Bedstefar ude i Tørvemosen. Bedstefar stod og lænede sig opad et „Tørvetræ“ (en af Oldtids Træblokkene i Mosen), og han røg paa en lille Pibe. Saa sa han: Kan du høre, de skyder derovre, min Dreng? Læg Hovedet til Jorden, saa kan du høre det . . . . Hvordan mon det gaar Mads? — Jeg kan huske det (siger min Meddeler), for jeg syntes Bedstefar græd.

— Hvordan kunde Krigsbulderet høres saa langt? —

— Jo, det var fordi vi stod i Tørvemosen. Dær kunde det høres gennem Tørvejorden!

— Kald det Overtro, dette at en sjællandsk Almuesmand lægger sit Hoved til Mosens sprøde Muld og lytter til Dunderet ovre fra Grænsen. Det er et Billede i vort Nationalgalleri.

Jeg skulde næsten tro, at hver By har haft sin Plet, hvorfra man mente at kunne høre Forladeriflerne fra Dybbøl. Her var det Mosen. Andetsteds kunde man fra en Bakketop høre Krigsbulderet gennem Jorden: Historiens Drøn.

Man *maa* være med, hvor der sker noget.

Den sjællandske Bondesoldat følger Trup til det yderste.

Der fortælles om en af dem fra 48—50, at han vilde være med i alle Slag og var fortvivlet, naar han hørte, at der havde staaet et Slag — at der var sket noget — hvor han ikke havde været. Saa græmmede han sig.

Det er en egen Slags „Forlystelsessyge“.

— Sjællænderne har fra gammel Tid (Adam af Bremen) Ord for at være tapre. Den Ros tilkommer mangen dansk Soldat. Som særskilt sjællandsk Karaktertræk (fremfor andre Landsdele) har jeg ikke set Bevis for det.

Derimod findes en egen Trang til historisk Oplevelse, den er ivrigt søgt og længst muligt fastholdt.

Det er karakteristisk, naar Sjællænderen bliver: »Den sidste paa Dybbøl“. For et Aarstid siden meddelte Bladene, at denne

Digitized by Google

sidste var død. Fhv. Skovfoged Peter Christensen ved Torbenfeldt stod ved Kompagniet Svane. Da Hæren drog over til Als, var Svanes Kompagni det sidste, Kaptejnen og Peter Christensen de allersidste, som gik over Broen.

Saa var der ikke mere at opleve.

Jeg kender en, som ogsaa blev tilsidst.

Trænkusk Nr. 11 af 2det Batteri stod den 18. April, da Dybbøl rømmedes, alene med sin Ammunitionsvogn og to Stangheste. De andre Heste var allerede ført bort fra kanserne. Ja, saa var der en Trænkonstabel, men han gik nu, da det lange Signal lød. Dybbøl *skulde* rømmes. Nr. 11 kunde ikke ret vel komme afsted. Han syntes saa bestemt der var mere, han skulde ha udrettet. Der var endnu noget tilbage.

. . . . Saa greb han fat paa at føre sin Ammunitionsvogn frelst over Broen. De plejede at have seks Heste for den. Her var kun to. Det var Meningen, at den skulde blive til Fjenden. Men Vejen gik nedad Bakke. Kanske dog den Vogn lod sig redde. Nr. 11 prøvede med sine to Heste. De mægtede det ikke. — Der kom et Par Infanterister løbende, dem fik han til at hjælpe sig. Tre Mand og to Heste — det lykkedes. Vognen rullede. Paa Broen stod Infanteri. Og der kommanderedes: *Plads for Artilleri!* Nr. 11 reddede sin Ammunitionsvogn.

. . . . Men det fortrød jeg bagefter, siger han i Fortrolighed, at jeg ikke osse fik reddet en af de andre Vogne. Saa havde vi haft to!

Nr. 11 var egentlig slet ikke færdig med Dybbøl endnu. Der *var* mere tilbage. Og han burde være med til Mulighedens yderste Grænse.

— Maler Jens Hansen, Dalby v. Gørlev, blev lovet Korset. Men Kors blev der kun til Underofficererne. Saa skulde han trøste sig med Tapperhedsmedaljen . . . men hvordan gik det dengang, han saa ingen Medalje. Takken er ringe. Nr. 11 er en glemt og gammel Mand. En af de sidste. I et trofast Sind staar han endnu paa Dybbøls brudte Skanser, med Tvivl om nu ogsaa alt er forbi. —

— — — —

Denne Higen efter at følge en historisk Tildragelse til dens afgjorte Grænse (være sig af smaalig Nysgerrighed eller mandig Tapperhed) er i Hovedtrækket sjællandsk Karakteristik.

Kamplyst i sig selv er næppe ringere hos Jyden. Offerviljen maaske større. Men Lysten til at skrive Krøniken ind i sin egen Hjærne — at være med blandt de mange og med i det hele fra først og til allersidst — er oprindeligst hos Sjællænderen.

Digitized by Google

EN SVENSK KRITIKER

FREDRIK BÖÖK

Af Valdemar Rørdam.

Det ny begyndte med Gösta Berlings Saga. Den slog hos os helt igennem, hurtigere end i selve Sverige. Siden har alle Selma Lagerlöfs Bøger, de mindre og mindre betydelige så vel som Storværkerne, været dansk Folkelæsning.

Heidenstams Romaner og Per Hallströms Noveller er fulgt, langsomt, efter. Alt i Oversæt, unaturligvis. Men Frödings uoversættelige Lyrik har lært fler og fler danske Digtelskere Svensk; de måtte, når en sådan Musa kaldte. Siden Drachmann har ingen af vore egne Sangere Mage til Frödings Ry; ingen er så beundret, ingen så elsket. Og Harald Nielsens Essay har hjulpet selv de mellemforstandige til at forstå det Frödingske Sind.

Den ny Skoleordnings Undervisning i Svensk hjælper med; ja, endog de Sundbärgske Uforskammetheder og de stadig stærkere Udfordringer fra svensk Handel og Trafik. For godt og ondt, vi føler, at den Nabo må vi kende bedre.

Ret fremmede står vi dog i Literaturen overfor den svenske Kritik. Også på dette Område har vi meget at lære. Professorerne Henrik Schück, Karl Warburg og Otto Sylwan, Doktorerne Laurin og Ruben G. son Berg, Sven Söderman og Fr. Vetterlund, disse og endnu flere varetager i vort Nabofolk Literaturens Historie og Kritik, fra Universitetet og Bogen midt ind i Dagspressen, med en mangfoldig Dygtighed og en Omhu, der vel kan gøre en dansk Forfatter tungsindig, — endskønt den ofte kommer også os tilgode.

Det, som for den almene Dannelse i Danmark har størst Interesse til Kendskab og Sammenligning, er dog den yngre svenske Kritiks positive Indskud, dens Holdning, ikke blot overfor den samtidige svenske Digtning, men overfor Poesien som Livsudtryk, overfor Livet selv.

Her var for 10—20 År siden *Oscar Levertin*, om ikke den vejledende, så dog den, der viste Vejret. Altid både Digter og Gransker har han ydet ypperligt Værk på begge Områder. Blandt hans kritiske Hovedskrifter er *Svenska Gestalter* det, der i gennemarbejdet Form giver mest samlet Syn på de største af hans Jævnaldrende indenfor de Bevægelser, han selv førtes af. Levertins *Essayer* I—II fortsattes efter hans Død med de to svære Bind *Svensk Litteratur*, — samlede Anmeldelser fra Dagspressen. Det er den grafiske Fremstilling af 10 Års stigende og faldende Lufttryk i svensk Åndsliv, optegnet som af en dirrende Nål.

Skulde jeg, en udenforstående og desværre flygtig Tilskuer, nævne en Kritiker som på anden og fastere Vis typisk for Nutidens Sverige, der selv er et andet og fastere — blev det *Fredrik Böök*, Docent ved Universitetet i Lund, Levertins Eftermand som Recensent i *Svenska Dagbladet.*

Et af Levertins Hovedværker hedder *Diktare och Drömmare; Stridsmän och Sångare* hedder det hos Böök. Fra Barometer til Kompas. En Kritik, som ikke er tilfreds med at vise Vejret; den viser Vej, gennem Vejret, imod Vinden. Også rent menneskeligt rejser den Krav, sætter Mål. Det vil sees blot ved en hastig Gennemgang af Fredrik Bööks sidst udgivne Bog *Essayer och Kritiker* (P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1913).

Hvad alle vil sætte Pris på, og de fleste nøjes med, er den Kunst, hvormed Bogen er skrevet. Trods de rigeligt mange Fremmed-

Digitized by Google

ord, trods Dagbladsartiklernes kendelige Hastværk, samler allerede Stilens Fart, Fasthed og Styrke de 28 Opsæt og Anmeldelser til en Helhed. Med Forundring ser man, at de alle er skrevne i Løbet af to År; dog er de kun en liden Part af Forf.s Arbejde som Universitetslærer, Udgiver og Skribent. Selve Indholdet bekræfter det, her er Arbejdskraft, Stridskraft, Frodighed.

Sproget hos Böök har Flugt; men det har også Næb og Kløer. Et af Bogens mindste, men ikke mindst morsomme, Afsnit er Öppet bref till Fürf. Henrik Rissler, Adr. Hjalmar Söderberg, Stockholm. Det hele er en Bagatel, den offentlige Henrettelse af en åndelig Vandedderkop, men gjort med overlegen Satire. Rissler er i en af Söderbergs Bøger optrådt med nogle hånlige Ytringer om „Docenten Löök", der skal have omtalt *Pascal* som en Tvivlens Mester. Pascal tvivlede aldrig, mener Rissler-Söderberg; „han var skrøbelig af Helbred og på alle Måder prædisponeret for Religion. Men han var samtidig et lille Vidunderbarn i Matematik og Fysik; og det er derfor, han på det sidste er kommet til at betyde så meget til Fordel for Religionen."

Det er denne „spirituelle" Ytring, Dr. Böök besvarer for Dr. Löök, „en af mine Venner, ikke min bedste Ven, men min fortroligste". Han afpasser nøje sit Svar efter Modpartens Fatteevne, nævner kun flygtigt Pascals videnskabelige Storværker og går slet ikke ind på hans filosofiske og religiøse Bedrift, men remhæver til Gengæld des stærkere hans nydende Ungdomsliv, hans Omgang med berømte Libertinere og Ateister, på en Tid da denslags krævede „større åndelig Uafhængighed, mere moralsk og mere personligt Mod, end der kan opdrives hos samtlige Sjælsfrænder af Anatole France". Böök oplyser, at der i „den trangbrystede Traktat" *Pensées* findes dybe Spor af Tankegangen hos Pascals Ven de Meré, „der var et fremragende godt Hoved og en fremragende usædelig Person, og følgelig ikke kan affærdiges som en quantité négligeable". Ja, han minder om, at Pascal selv er stærkt mistænkt for at have skrevet en *Discours des passions de l'amour*, som forråder „Indblik i den sanselige Kærligheds Væsen, så dybe og gennemtrængende, at" osv.

Efter på *denne* Baggrund at have aftvunget Hr. Rissler-Söderberg en kvalificeret Respekt for Hr. Pascal, gör Dr. Böök i al Korthed opmærksom på, at når visse Folk forgæves leder om Tvivl hos Pascal, kan det komme af, at denne for Begrebet Tvivl bruger en særegen Glose som den ukyndige let lader være med at forstå, dersom han skyer at bruge Lexicon.

Andre Steder er Satiren stilfærdigere, eller det er en roligt gennemtrængende Ironi, som i nogle af de *Franska Intryck*, hvor Böök overfor Remy de Gourmont, overfor Anatole France påviser den Forfladning, den Formindskelse af selve Virkeligheden, som følger med en Pessimisme, der, i Modsætning til Kristendommens, *slår sig tilro* i Stoffets Lænker.

Men denne Islæt af Spot og Ironi, af godt Humør og dyb Humor, gør andre Afsnits Patos dobbelt virkningsfuld — dobbelt vægtfuld. Hele Samlingen er fuld af Overraskelser, den er underholdende, den er mer, den er levende, som en mangfoldig sammensat og dog fast samlet Personlighed. —

Man spørger: Hvad kommer Kritikernes Personlighed hans kritiske Værk ved? Det er jo ikke sig selv, han skal give; han skal kun granske og klargøre de andre.

Dertil svares: Kun den, der har egen Vægt og Værdi kan overfor andre Personligheder tiltrækkes og frastødes kraftigt nok til at forstå dem og de Udtryk, *deres* Vægt og Værdi har givet sig i Digt eller Dåd.

Vi kender Specialister, der, hvor Partistillingen tillader det, overfor de døde, de begravne, de praktisk ufarlige Digtere gennem flittig Mikroskopering af Texter og Manuskripter, Blæk, Papir osv. kan bore sig ind

Digitized by Google

til psykologiske Fund af Interesse, også hos Digtere af ganske modsat Ånd; de kan opkoge anløbne Ord, gnide Støv og Spindelvæv af Fortidens Tanker; de kan endog, skønt selv afpillede for Tro, blottede for Pietet, med rent teknisk Lidenskab arbejde sig gennem Ordet og Rytmen i en Salme så langt ind, at de hører dens Tone fra Himlen. Og vi kender andre, som, i deres retskafne Iver for at nå tilbunds i det givne Stof, kan endevende og gennemskylle det, sålænge til der sees kun en poetisk-filosofisk Vaskebjørn, selv fyldig og langhåret, siddende med tomme Labber. Der er kortsagt, mange kritiske Metoder. At ingen af de nævnte er Bööks, at han med sin Personlighed tjener sit Arbejde, og at den er hans Arbejde tjenlig, viser især Bogens to første og udførligste Afhandlinger, *Heinrich von Kleist* og *Romantiska Salonger*.

Sidstnævnte bygger på de nylig udgivne Livserindringer af Oberstinde *Malla Montgomery-Silverstolpe*, hvis literære Salon i Uppsala var Mødested for den svenske Romantiks ledende Ånder, og var forbundet, ikke blot med den Tegnér'ske Kres i Lund, men også med „det tyske Hovedkontor". Charlotte von Steins Søsterdatter, Amalia von Helvig, gæstede Uppsala og indførte senere Fru Silverstolpe i det berlinske Selskabsliv, sammen med Geijer og Komponisten A. F. Lindblad („Sveriges Schubert").

Men Dr. Böök nøjes ikke med et Referat af Fru Mallas Optegnelser, der på mange Punkter giver betydningsfulde Bidrag til Forståelse bl. a. af Geijer og Tegnér. Han indfører med sikker Hånd de ny Træk i det forud kendte, profiltegner med selvstændig Kundskab og Intuition Skikkelser som Almqvist og Goethe og samler endelig alt omkring *Bettina von Arnim*, der i sin Blanding af Naivetet og Raffinement danser frem som troldsk fortryllende Fedronning over hele den gotiske Romantik.

Kulturelt og psykologisk er dette gjort med en Streg, hvis elegante Mesterskab nøje svarer til Emnet; og dog har Kritikeren bevaret den overlegne Ro, der tværs gennem Trylleriet sætter hver Enkelthed på sin Plads i en større Sammenhæng. Bettina, siger Böök, elsker ikke selve Tingene, men Exaltationen, Extasen i og for sig, som Sjælstilstand. I sit Forhold til Goethe er hun Prototypen for „den literære Person- og Genidyrkelse, hvis Vidunderblomster som Regel kun udfolder sig i Salonernes Drivhusluft og under kvindelige Auspicier eller dog i kvindagtiggjorte Krese". Hun repræsenterer også Kunstmageriet gennem sin Uvilje mod ordnede Kundskaber, sin Bøjning til at opfatte alt fra den følsomme Side; hendes politisk-sociale Patos er Forbilledet på en senere Tids æstetiserende Filantropi. Vi kan nyde hendes Indbildningskraft, som har skabt så mange vidunderlige Optrin, hendes inderlige Natursans, hendes Åndrighed, det Liv, der omhvirvler hende „som en magnetisk Storm"; men vi bør vel mindes, at det i hende, som i hele hendes Art af Romantik, er umuligt at skelne, hvad der er Literatur og hvad der er Liv, ikke fordi de er Eet (af en sådan Enhed fremgår den højere Sandhed), men just fordi de er altid sammenblandede — prosaisk udtrykt, fordi de begge lyver.

Bettinas Modsætning er *Heinrich von Kleist*, — Emnet for Bogens første Afhandling. At Kleist ikke tilfældig er sat i Forgrunden, mærkes allerede i de indledende få Linier om den store nordtyske Digter, hvem Goethes Hellenisme og Schillers Verdensborgerskab ligger lige fjernt. Kleist, hævder Dr. Böök, er ikke bare tysk, han er prøjsisk, ja Brandenburger. „Han hører til den Kærnecelle, hvorom hin vældige kraftsydende Organisme har samlet sig, og hans eget Værk bæres oppe af de Instinkter, som af det lille stridbare Soldaterland har gjort et Imperium ... Hvad det prøjsiske Junkerdømme indeholder af bevidst historisk og konservativ Tradition,

Digitized by Google

det har han været med til at skabe, i Smerte og Nød, i skarp og fortvivlet politisk Strid. Hans Løsen var Nationalstolthed, ægget af Skammen og Nederlaget, sejgt fastholdende de feodale Institutioner, *med den ubrydelige Pligt og det dybt personlige Ansvar fremhævede ligeså stærkt som privilegeret Magtstilling, Slægtsammenhold og Kongetroskab.*"

Kleist, hedder det videre, har som Officer, Embedsmand, Digter og Journalist været med til at så den Storm, der fejede Tyskland rent for franske Tropper, med til at skabe den Ånd, „som en anden prøjsisk Junker 60 År efter tog i sin Tjeneste, og som kostede endnu en Napoleon Kejserkronen". „Heinrich von Kleist har handlet; men det er ikke derfor, hans Navn bliver evindelig. Han *var* en Faktor; han *er* et Symbol." Det Sindelag, der har skabt Prøjsens Historie, bliver hos ham til Poesi, opløftet i sin Evighedsværdi. „Vi møder det i hans Digtning, Lidenskab, hårdsindet Ære, brændende Retssans, ømtålig Stolthed, Magtglæde og Pligtglæde, djærv Strenghed og strålende klar Fornuft ... Ikke alt dette fik han til givende, en Del måtte han dyrt købe, med sit Hjerteblod, — men han tingede aldrig om Prisen ... Den, som kommer fra Digtenes fortryllende måneskinslyse Rosengårde med dyssende Springvand og gnistrende Nattergaltoner, kan finde Kleists Verden karrig og grov; men den, som een Gang har hørt den dybe Stormtone i hans susende brandenburgske Fyrreskov . . . han kan til Gengæld synes, at al anden Poesi end *Michael Kohlhaas* er veg og sløv."

Dette er Optakten. På to Sider er Kleists Vilkår og hans Væsen bragt Læserne nær, med en Ild der røber Kritikerens afgjorte Sympati, men tillige med et Klarsyn, der fast fremhæver alle afgørende Træk, og kun disse.

I de følgende Afsnit fører Böök Beviset for, at hos Kleist Manden og Værket er Eet. Han går ud fra Slægtsarven, den militære Disciplin, den forstandsmæssige og moralske Retlinethed i Kleists Breve og i hans Handlemåde, også overfor Wilhelmine von Zenge. Oplysningsfilosofien har styrket den unge Mands naturlige Trang til at rationalisere og systematisere; „han vil tage hele Livet med Plan og Beregning, fange Lykken pr. Sandsynlighedsstatistik og nå den sande Dyd i reglementerede Dagsmarsjer." Skarpsindig, lidenskabelig og følsom famler han iblinde efter sin egen Tilværelses Indhold, som en Mand der gennemlever alt med sammenbidte Tænder og knuget af et grænseløst Ansvar. Selv når han fortaber sig i fantastiske Fremtidsplaner, fremlægger han dem „med den matematiske Omhu og Nøjagtighed, som udmærker alle virkelige Drømmere". Og da Kants Kritik af den rene Fornuft knuser de Støtter, han hidtil har stolet på, styrter alt sammen for ham. „Vi kan," skriver han til Wilhelmine von Zenge, „ikke afgøre, om det, vi kalder Sandhed, er den virkelige Sandhed eller kun et Skin. Hvis det sidste er Tilfældet, hvis den Sandhed, vi her samler, ikke existerer efter Døden — hvis al Stræben efter at vinde en Ejendom, som kan følge os i Graven, er forgængelig — ak, Wilhelmine, dersom ikke den Tankes Od træffer dit Hjerte, så le ikke ad den, som føler sig såret i sit Inderste og Allerhelligste deraf ... Mit eneste, mit højeste Mål er sunket i Grus, og nu har jeg intet mer."

I vore Dage er kun få Mennesker udsatte for en så hård Skuffelse i deres Tro på den absolute Sandhed. Den, som aldrig har sultet efter Sandhed, kan le ad Smerten. Imidlertid, denne Krise, påpeger Böök, bortbrændte af Kleists Væsen det didaktiske, det skolemesteragtige, uden at fortære den dybe moralske Følelse, som er Grundvældet i hans Digtning. Og, „når ingen filosofisk Sandhed lod sig fastslå, blev det konkrete Liv, det, som hamrede i hans eget rastløse Hjerte, det eneste Sandhedens Kendetegn, og Kunstnerens Drift til at skabe levende Skikkelser

Digitized by Google

fik dobbelt Magt i denne Tilstand af metafysisk Landflygtighed. Nu, da han selv havde mødt Livets Alvor og Smerte, følte han sig indviet til med hele sin Lidenskab og al sin Evne at tolke dem". Snart var han i Gang med *Robert Guiscard*, det Storværk, han efter årelang ihærdig Strid med et overvældende Stof måtte fortvivlet opgive. „Jeg træder tilbage for en, som endnu ikke findes, og bøjer mig, et Årtusend forud, for hans Ånd." Det var med usigelig Bitterhed, Kleist opgav Kampen. „Helvede gav mig mit halve Talent; Himlen skænker Mennesket noget helt eller slet intet." Fortvivlelsen førte til en alvorlig Nervefeber, hvoraf Kleist gik ud, lutret og rolig, men ikke svækket, frigjort kun for sig selv og sin Ærgerrighed, fyldt af objektive Interesser, Fædrelandets Nød, Folkets Fare — og netop derfor nu „i Overensstemmelse med det åndelige Livs paradoxale Love" personligt i friere og mere særegen Væxt end nogensinde før.

Kleists patriotiske Virksomhed under den franske Invasion efter Jena, som Embedsmand, Spejder og hemmelig Organisator, falder *samtidig* med hans overdådige Digtning, *Der zerbrochene Krug*, *Penthesilea*, *Kätchen von Heilbronn*, *Michael Kohlhaas* og *Die Herrmannsschlacht*. Efter et nyt Tidsrum af Tåge, som tidligere hans Ophold i Würzburg og Paris, følger så de berlinske År 1810—1811, hvor han endnu mere dæmpet, „god som et Barn, fattig og fast" (Arnim) i *Berliner Abendblätter* skaber et mægtigt patriotisk Dagblad med dobbelt Front mod en opportunistisk Regering og et udglidende Demokrati, og *samtidig* udgiver sine samlede Fortællinger, hvoraf 5 ny, digter *Prinz Friedrich von Homburg* og fuldender en stor Roman — som intet Forlag vil tage, og hvis Manuskript er forsvundet. Kleist var faldet i Unåde hos den Minister (Hardenberg), som havde svigtet sine Løfter til ham; hans Blad blev forfulgt, hans Bøger fandt intet Forlag, hans Skuespil blev ikke spillede; han sultede, han savnede Klæder. — Så kommer hans Selvmord, dette Selvmord, der kaldes gådefuldt og forklares patologisk. „Sandelig," udbryder Böök, „hvis de lærde kalder ham patologisk, så lad os komme ihu, at hver Helt, som går i Døden for Ærens Skyld, er patologisk, og at den fejge, som redder sit Skind, tilsidst er den eneste sunde, at den dybe Sorg er et Fjolleri og den flade Tilfredshed selve Sundheden."

Om Værket Heinrich von Kleist taler han med samme Klarhed og Kraft. Han overlader de Herrer Psykiatrikere, som trygt går ud fra, „at Verden, at Livet i sit inderste Væsen er kommensurabel med Hverdagsfornuften", dem overlader han uhindret Ret til at „tale vidt og bredt om Psykoser og maniske Depressioner"; selv forklarer han de dunkle Steder i Kleists Digtning ud fra den samme Dæmon, det samme Instinkt, som slyngede den prøjsiske Officers-Junker ud fra hans borgerlige Bane, „ud i en Vildmark, hvor alle Livets Kvaler ventede ham, men hvor hans Genius nåede Blomstring. Denslags Afgørelser er aldrig frie Valg, men Virkninger af *det uundgåelige Fatum, som er et andet Navn på Karakteren*". Men — Kleist „har aldrig overgivet sig på Nåde og Unåde til det problematiske i sin Natur, han har utrættelig arbejdet på at forstå sig selv og sin Skæbne, og hans Liv munder vel ud i Undergang, men ikke i Forvirring". Og som hans Liv er hans Kunst; af Stof romantisk, af Retning klassisk. „Kunsten er for Kleist netop en Strid mod alt det dæmonisk overmægtige, der rørte sig i hans eget Bryst; det var den kunstneriske Intuitions Forsøg på at give hver enkelt Følelse det rette Forhold til Livets store Sammenhæng." —

Dette er Kritik. En Personlighed, der gransker en anden Personlighed og dens Værk med dybere Indsyn end det Gennemsnits, og med varmere Sind, medlidende, medkæmpende; Forståelsens og Forklaringens Kunst overfor den skabende.

Digitized by Google

Harald Nielsens Afhandling om Fröding er i nyere dansk Kritik Exemplet på en ligeså fuldt fyldestgørende Forklaring af en ligeså vægtig Personligheds ligeså betydningsfulde Kunst. Samme Kritikers Afhandlinger om Sophus Claussen og Thor Lange er i sig selv ikke mindre fuldkomne, men deres Emner åndeligt af mindre Omfang. Og denne vor første kritiske Evne, som i Dybde og Kraft viger for ingen, har ved Tidernes Ugunst følt sig forpligtet til at lade sin egen Gerning vente, mens han national-politisk udfører et Arbejde, der var andres Pligt og forsømt af dem. Dr. Böök derimod har, løftet af sit Folks mægtige nationale Fremgang, kunnet vie sig til sit Værk. Dette er jævnsides med en uomtvistelig Forskel både i Temperamentet og i Evnernes Art, Grunden til den uens Tonart hos disse to Kritikere, der begge tilhører samme evropæiske Åndsstrøm. Harald Nielsen har Brug for en mere skærende Form til sin skarpere Tanke; og han måtte dårligt skønne sine og sit Folks Kår, dersom det Mod, hvormed også han, når alt er sagt, ser Tilværelsen i Øjet, var et smilende Mod. At heller ikke Fredrik Bööks Munterhed er af den billige Slags, vil man allerede have begrebet. Men der er mere Sang og nærmere Sejr i hans Fremrykning.

Jeg har i det foregående dvælet ved to Hovedafsnit af Bööks *Essayer och Kritiker*, meddelt Prøve på det, jeg kaldte den svenske Kritiks Holdning overfor Poesien som Livsudtryk. En Række Sætninger af andre Afsnit vil yderligere klargøre denne Holdning for Bööks Vedkommende. Han siger om Almqvist, at dennes Religiøsitet „var af den Art, som frygter for naturlige Forpligtelser og personligt Ansvar“. Han skriver i en ypperlig Opsats om Tegnér som Brevskriver følgende: „Af alle Tegnérs Breve fremlyser en Egenskab, som er yderst vanskelig at forklare og bestemme, og dog umiddelbart kendelig for Følelsen: Den personlige Myndighed, den faste moralske Konsistens.“ Han taler i sit Essay om C. D. af Wirsén om den Sandhed, „at herskende Tidstanker er de mest tyranniske, de mest brutale og de uretfærdigste af alle Herskere, og tillige forsynede med de fejgeste, de mest åndsfattige Håndlangere“.

Dette Essay afvejer med dybsindig Retfærd forskyldt og uforskyldt i Wirséns Tragedie som våbenløs Væbner og sejrløs Sejrherre. Idéerne er hos Wirsén ægte nok, men medens f. Ex. hos Runeberg „Torpflickan“ voxer frem af Virkelighedens dybe Smerte, „Soldatgossen“ af Nødens og Forsagelsens hårde Skole, kommer hos Wirsén det tilsvarende Digt „Skördeflickan“ som en lystig Ramse. „Det har ikke samme Værdi; thi det har ikke kostet det samme.“

Og således med hele den forældede Idealisme fra Halvfjerdserne. Dens Literatur spejlede Idealerne, men evnede ikke at vise den Strid, der skabte dem. De blev stående som Formler, som færdige Resultater, men selve Regnestykket blev stadig mere sammensat, stadig vanskeligere at løse. Udviklingslæren, forkyndt som Verdensgådens Løsning, rokkede den filosofiske Ligevægt; Nyttemoralen undergravede Kristendommens moralske Grundsætninger; den experimentale Videnskab formulerede sine Opgaver, som om Sjælens Existens var en unødvendig Hypotese; Kvindefrigørelsen indviklede Ægteskabets Problem; og Socialdemokratiet fremkaldte Fantasier om et tredie Rige, hvor al Modsætning mellem rig og fattig, Herre og Tjener skulde snart udslettes.

Overfor dette Stormvejr stod Wirsén (som hans Åndsbrødre i Danmark) „fast med både Retten, Fornuften og Logiken på sin Side«, men han manglede det vigtigste, nemlig den Sandhed, som kender Vanskelighederne og genfødes stadig i ny Form af ny Kamp. Derfor blev han ensom, derfor tabte han, trods al ydre Glans, derfor endte denne Idylsanger og Korsridder som en hensynsløs Partigænger.

Digitized by Google

Dog har Wirsèn ved selve sit Mod, sin faste Holdning, givet et værdifuldt Exempel (som hos os Politikeren Estrup, Digteren Ernst von der Recke). „I vore Dage ser vi hvor stygt beklemmende hans Modsætning virker. De, der sejrede over ham, ældes med ringere Værdighed." Hvor mange halvgamle „Gennembrudsmænd" ser vi ikke flyde omkring som Skum paa Tidens Bølger, bange for at indtage en urokkelig Stilling, bange for at synes forældede og forbigangne, ængsteligt ivrige efter stadig at høre til Fortroppen. Deres Rettesnor er den udvendige, rent formelle Sætning om Ungdommens, „Udviklingens" og „det nyes" Ret. — Vanskeligheden er desværre kun at vide, hvad der er Udvikling og hvad der er det ny; Historien viser at det stundom er det gamle. „De indbyder til Foragt, disse Folk, de fortjener at ligge under for den første den bedste terroristiske Ungdom, som beviser sin Ret med et Næveslag i Bordet."

Böök skriver om Sven Hedin. Vi andre er allesammen Fagmænd, den Opdagelsesrejsende simpelthen Mand, en Levning fra den forhistoriske Tid som Rødhuden og Bæverne. Det som driver ham til at trodse Isørkenen og den glødende Sandstorm er et Instinkt, en ældgammelt nedarvet Erfaring om, hvad der gavner Mennesket. Dette Instinkt har været på Vej til at visne, men just nu er det ved at vågne pány. Og skal ikke vi og vort Samfund smuldre hen, må vi med denne simpelthen *Mand* lære os *at elske Livet, ikke blot som fredet Idyl, „men som Spænding og Kamp, som en Modets Ildprøve" — som en stigende Vej,* der *ikke* ender med Døden. Grundstemningen hos Hedin er religiøs. „som hos næsten alle de Mænd, der virkelig har udrettet noget." Epikuræerne og Artisterne kan leve deres trygge Liv uden Tro, men de, som har vovet stort og virket vældigt, de, der har set Horisonterne skifte som Skyer, Hærførerne, Folkelederne, de store Rejsende, „de har aldrig kunnet undvære urokkelig Fortrøstning og hård Tro."

Og i en anden Sammenhæng, om Balzacs Digtning og Lenôtres Revolutionsbilleder, der hver på sin Vis „afslører Livets barske Åsyn":

„Det gør ondt, men det hærder; den fade Idyl og den velmenende Skikkelighed, der gerne vilde have Jorden forvandlet til et Slaraffenland af humanitære Medborgere, kan ikke udholde Synet. De har ingen anden Udvej end at erklære det Spejl falsk, der viser så uhyggelige Billeder, eller også forsikre, at Menneskeslægten i Løbet af det sidste Hundredår har grundigt skiftet Karakter, hvilket unægtelig er en fra et naturhistorisk Standpunkt interessant Hypotese." —

Essayer och Kritiker slutter med en Paris-Feuilleton om *Ordningens Problem.* Forfatteren er med til et anarkistisk Protestmøde, hvor de henrettede Automobilmordere under Mængdens lidenskabelige Tilslutning jævnføres med de første Kristne. Er de ikke Apostle, ja Martyrer, for Frihed, Lighed og Broderskab? Bort med denne Samfundsorden, der sætter nogle ned og andre op! Væk med det Politiregimente, som opholder en så forbryderisk Orden!

Da er der nogle unge Fyre, som får det for trangt på deres Ståpladser i den overfyldte Midtergang; de har længe nok ladet sig træde på Tæerne; nu maser de frem og kræver Siddeplads på de tomme Stole i første Række, Redaktørernes, Rigsdagsmændenes, Ordførernes fornemme Række. Er ikke dette Anarkiets Sal, med Frihed, Lighed og Broderskab hele Vejen rundt? — Ak, de stakkels Idealister bliver blidt, men bestemt vist tilbage: „Hvis du kravler over, Kammerat, kan Alverden kravle over. Hvad skal jeg gøre? Alle vil sidde på de forreste Stole, men ikke alle kan sidde der paa een Gang."

Dernæst optræder en Taler, som i et endeløst Foredrag angriber Frimureriets Ortodoxi. Man piber, man hysser; han bliver ved, han er Sandhedsvidnet, forberedt på al Modgang og Misforståelse. Men skal da hele denne smukke Aften ødelægges? Å nej, pludselig strækker en kæmpestor Arbejder Armene op over Rampen, griber Taleren om Knæene, sætter ham som et Barn på sine Skuldre og bærer ham bort. Sandhedsvidnet griber i Farten et Glas Sukkervand og hælder dets Indhold i Nakken på Hovedtalerne: „Jeg siger kun Sandheden," råber han, „og I svarer: Hold Kæft." Men Politiregimentets uforsonlige Fjende rejser sig rasende, med knyttede Næver: „Hvis du siger et Ord mer, smidder jeg dig ned ad Trapperne!"

I Sandhed, disse Optrin afslører „det sociale Hierarkis Umedgørlighed, Ordningens Problem, Revoltens evige Væld, og Politivæsenets metafysiske Forudsætninger." —

Digitized by Google

Jeg har foretrukket i dette Overblik at lade Böök selv føre Ordet, så tit som muligt. De meddelte Prøver vil vistnok have overbevist en og anden tænkende Læser om, at disse Afhandlinger, som det hedder i Forordet, hvor tilfældig end deres ydre Anledning kan have været, „ikke savner en vis Sammenhæng, en konsekvent Holdning, en bestemt Kurs."

Denne Kurs gør sig gældende særdeles klart i de medtagne mindre Anmeldelser af ny svensk Literatur; også i Samlingens eneste Essay over et dansk Emne, det, der til Overskrift bærer Undertegnedes Navn. Jeg ser ingen Grund til at skjule min Taknemlighed; hos ingen dansk Kritiker har jeg fundet en så indtrængende Forståelse af min Digtnings Væsen og Mål. Men hvis en Tyv tror, at jeg stjæler, hvis en eller anden ud fra sit eget Væsens Drivkræfter tror at dette er skrevet som en Slags Betaling, tør jeg, under Henvisning til de givne Prøver på Bööks Kritik, bede Vedkommende pakke sig. En Opfordring, der næppe vil være helt overflødig, særlig nu, efter at vor egne Kritiks i London og på andre store Steder højt hædrede Nestor offentlig har vedkendt sig den Anskuelse, at den literære Kritik bør tage økonomiske Hensyn.

Fredrik Böök som Harald Nielsen reagerer imod den flade Materialisme, den demokratiske Overtro, de billige Resultater, Frasen og Jaskeriet. Han reagerer med sundt Instinkt, klar Forstand og varmt Hjerte, med Lune og med Humor, kortsagt med en ypperlig Menneskevægt og Mandskraft bag sine Kundskaber og sin kritiske Finsans. Hans åbne rummelige Sind har Plads til sympatisk Forståelse af uens Ånder og Kunstformer; men hans eget Standpunkt og Synspunkt er midt i Mængden, med frit Syn til begge Sider og fremad: En Kunst som er „af Stof romantisk, af Retning klassisk." Idealnaturalisme; d. v. s. Naturen, ordnet af og styret efter Idealer; en Menneskelighed, der vil kende Livets Vanskeligheder for at kæmpe imod dem, kæmpe sig igennem dem. Man kan sikkert om Böök bruge hans egne Ord om Kleist: Kunsten, den ypperste Kunst, er for ham en Strid mod det dæmonisk overmægtige i vort medfødte Væsen, et Forsøg på at give hver Enkelthed det rette Forhold til en større Sammenhæng, Samfund, Nation, Menneskehed — Tid, Evighed, Gud.

Altså Kunst, men for Livets Skyld, Digtning, ikke bort fra Virkeligheden, men ind til en dybere Virkelighed. Selv står Böök med alt sit Vidsyn rodfast og frugtbar i sin egen Tid og sit eget Folk. I hans Ord om Nationalstoltheden og Konservatismen, om den ubrydelige Pligt og det dybt personlige Ansvar hos Kleist, ligger Grundlinjen for det nye Sveriges „Moderne Reaktion", for den fædrelandske Virksomhed, hvis berømteste Navne er Heidenstam og Hedin, men hvis Førere findes fuldt så vel i Dagspresse og Handel, i Landbrug og Industri. For Sveriges akademiske og kunstneriske Krese er Böök selv en af disse Førere, en af dem, Ungdommen ivrigt lytter til og helst følger. Skulde det ske, hvad ingen Nordbo kan ønske, at Sveriges nationale Fremgang gennem den sidste halve Snes År netop nu standsedes og opløste sig for en Tid i Borgerkamp om Forsvar og Forfatning, så vil Fredrik Böök være at findtmidt i Kampen, blandt de forreste på konservativ Side.

Men vi bør kende ham, både for det han allerede nu er og betyder i Sverige, og fordi han føler så kraftigt og ser så grundigt, at hans Kritik træffer umiddelbart også hos os, rensende og styrkende med fuld Friskhed.

Digitized by Google

JAPANSK THEATER

Af Egill Rostrup.

Fru Yamakawa Uraji som Hedda Gabler.

Hedda Gabler gik for første gang over *Yuraku-za*-scenen i Tōkyō den 23de October 1912, udført af medlemmer af Bungei Kyōkei, et selskab, som under sin energiske formand, dr. Tsubouchi's ledelse kæmper for at indføre europæisk drama og europæiserende skuespilkunst i den opgaaende sols rige.

Det var ikke nogen rigtig succès. Af mange grunde. Fru Yamakawa Uraji, som spillede titelrollen, er en meget cultiveret dame af det bedste Tōkyō-selskab*), og en af de første overklassekvinder, som har havt det betydelige mod, der *her* endnu mere end i Europa kræves til at gøre springet op paa de verdensbetydende brædder; og hun havde lagt et stort arbejde i udarbejdelsen af rollen. Alt for stort, øjensynligt. Bevidstheden om den byrde, hun havde at løfte, hæmmede den frie udfoldelse af hendes utvivlsomme evner; og saavel hun som alle de andre spillende følte sig aabenbart saa tyngede af opgaven, at de agerede ganske stift og uvirkeligt, tørt, og uhyre langsomt, — næsten uden stemningsovergange. Værst var sceneinstructeuren selv, hr. Iba, som spillede assessorBrack og havde opfattet ham som en sort skurk med Mefistofelesmaske. Hvorvidt de optrædende selv egentlig havde forstaaet Ibsens skuespil, skal jeg lade være usagt.

Givet er det i alt fald, at publicum, selv de mest reform-begejstrede, ikke fik megen nydelse ud af de skønne, spildte kræfter, og man behøver ikke at være spaamand for at

*) *Yama*, et bjærg, *kawa*, en flod, altsaa egentlig: Fru Bergström.

Digitized by Google

forudsige, at det vil vare en rum tid, før Europas dramatiske litteratur faar nogen betydning for det japanske theater.

Nu og da, med ret regelmæssige mellemrum, forlyder det ovre hos os i vesten, at japanerne har opført et eller andet berømt europæisk mesterværk; men man tager grundigt fejl, hvis man af disse meddelelser slutter, at det japanske theater gennemgaar en jævnt fremadskridende udvikling i europæiserende retning. Tværtimod. Den ægte gammeljapanske skuespilkunst er stadig i fuldeste flor og egentlig eneherskende. De unge japanske digtere gaar de gamle traditionsafstukne veje, og de, som forsøger fornyelserne, er folk, som ikke er, og ikke regnes for, skuespillere. De er *sôshi*, en benævnelse, der omtrent svarer til vort: cand. phil., et ord, der betegner studiosi perpetui, lige fra sproglærere til landevejsrøvere. Det er ikke gennem dem, at den nye kunst skal skabes, om den da overhovedet skal det. Men stærkt og belærende er det smil, hvormed en japaner besvarer spørgsmaalet om den skæbne, europæiske dramer har havt — og vil faa — paa den japanske scene.

Hvad Europa kender til japansk skuespilkunst, er som bekendt overordentlig lidet. Der existerer ingen værker, man kan raadspørge i saa henseende, og det, som rejsende tournéer har vist os, er med et mildt udtryk vildledende. For en god halv snes aar siden vakte *„The celebrated Japanese Court Company from Tokyo“* en betydelig opsigt i endel af Europas storbyer ved for første gang at vise os exempler paa, hvad Japan forstaar ved theater. Men — *Sada Yakko* var ingen „skuespillerinde fra det kejserlige theater i Tokyo“; alene af den grund, at *alle* kvinderoller den gang endnu udførtes af mænd! Sada Yakko var en syngepige [geisha] fra Osaka, og — uagtet hun virkelig senere viste sig at have talent — hun havde aldrig optraadt som skuespillerinde i Japan!

Hendes medspillende, den anden stjærne i constellationen, *Kawakami Otojiro*, hvem reclamen med stor frejdighed kaldte for „Japans Henry Irwing“, var ikke heller nogen rigtig skuespiller; han var en sôshi, og indtog baade da og senere en smuk stilling i halvt amateurmæssige selskaber i smag med *Théâtre libre* eller *Théâtre de l'Æuvre.* Efter sin hjemkomst fik Kawakami, som imidlertid var bleven gift med Sada Yakko, sit eget theater i Osaka, hvor han med megen energi og noget mindre succès kæmpede for en reformering af den japanske skuespilkunst i moderne, ɔ: europæisk retning. Kawakami skrev ogsaa to skuespil; det ene var et bloddryppende og voldsomt realistisk melodrama med emne fra den chinesisk-japanske krig 1893—95; det skabte ham en betydelig formue; det andet var en localiseret tilrettelægning af — „Jorden rundt i 80 dage“, væsentlig foretaget ved at stryge dialogen, saa at stykket bestod af maleriske tableaux. Ja, saa spillede han jo ogsaa *Hamlet;* men det eneste motiv i denne tragedie, som japanerne begreb, var det samme, som ligger til grund for en saa stor procentdel af deres egne dramer, den ustandselige hævntørst, som først slukkes i ofrets blod. Kawakami, — der, i parenthes bemærket, selv ikke kunde læse „Hamlet“ i originalsproget, — spillede i gammel-japansk samurai-costume etc.; og saa kedede stykket oven i købet publicum. Det var vist ret heldigt, at Shakespeare ligger i sin stille grav saa uhyre langt borte.

De skuespil, som det japanske selskab lyksaliggjorde Europa med, var ganske vist ægte japanske; men de var i allerhøjeste grad lavet til *in usum delphini* og gav et ganske fordrejet billede af, hvad japanerne forstaar ved theater. Dialogen var — for ikke at trætte publicum — skaaret ned til det mindst mulige; dernæst var der indført

Digitized by Google

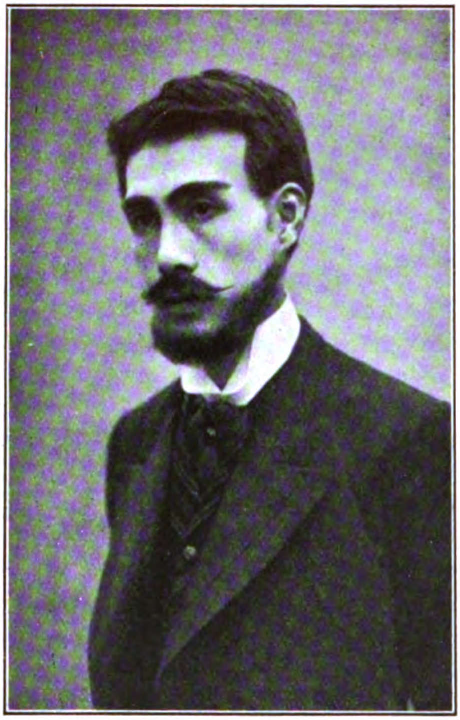

Kamiyama Sōjin, som Eilert Løvborg.

al den *dans*, som det var muligt at proppe ind, saa at de pantomimiske scener [damari], som i Japan i reglen er ganske accessoriske og indskudte mellem de mere nerverystende partier, næsten blev hovedsagen. Endvidere var den tilhørende musik, — alle japanske stykker ledsages af musik, udenfor eller paa scenen —, som virker saa sælsomt paa europæiske øren, holdt indenfor snævert afstukne grænser. *Klogt* var det sikkert at foretage alle disse indgribende forandringer; selv *med* dem faldt det de lidet elastiske europæiske anmeldere vanskeligt at forstaa værdien af denne fremmedartede kunst; men resultatet blev naturnødvendigt det, at Europa fik et fuldkommen forkert indtryk af det japanske skuespil.

Det japanske theater ligner ikke noget andet i verden; det chinesiske er væsensforskelligt fra det. Det første indtryk, man modtager, er baade forvirret og overvældende, men jo nærmere man lærer det at kende; des mere lærer man at forstaa dets sære skønhed, som den opnaas ved ganske andre midler end dem, vort theater anvender, dets højt udviklede kunst, som staar maal med det bedste i japansk malerkunst, men som ogsaa har ganske andre veje end dem, vi anser for de ene saliggørende i Europa. To maaneders bekendtskab er mere end nok til at lære at forstaa og elske denne mærkelige kunst; men det tager tid, og der skal en god vilje til. Thi man maa frigøre sig for alle sine indgroede theorier, man maa glemme al anden skuespilkunst, man maa vænne sig af med at anstille sammenligninger. De er ganske umulige og ørkesløse. —

Det er anstrængende at gaa i theatret i Japan. 8—9 samfulde timer har man at ligge paa knæ paa en tynd, firkantet pude, ca. 2 fod paa hver led, anbragt paa det bare gulv. Man *kan* bogstavelig talt kun gøre det hver anden dag. Forestillingen begynder f. ex. paa *Minami-za* i Kyōtō, hvor i December de bedste skuespillere fra hele landet optræder, kl. $9^1/_2$ hver morgen og varer til ca. $5^1/_2$ aften; derefter begynder den nye forestilling, med de samme skuespillere og, delvist, det samme publicum, kl. 6, og den vedvarer til ca. 12 nat.

Rundt omkring theatrene ligger altid et betydeligt antal thehuse [ɔ: restauranter], der tillige fungerer som billetsjoverkontorer og garderober. Der gaar man først ind og afleverer sit overtøj, og derfra forsynes man senere med maaltider og andre forfriskninger, som man nyder i theatret under forestillingen, især under de ubegribeligt lange mellemacter.

De, som *ikke* gaar paa thehus først, opvartes af theatrets egne „ouvreuser“, til hvis opgaver det hører at lægge puder til rette, bringe rygepotte, — en stor bronce- eller træ-beholder med gløder til at tænde sin pibe

Digitized by Google

ved, — og servere den uundgaaelige, rædsomme, lunkne, grønne the.

Teikoku-za, det kejserlige theater, og *Yuraku-za*, den moderne experimenterende scene, bægge i Tōkyō, er byggede i hvad japanerne kalder: fremmed stil, hvilken betegnelse en vittig mand har ment dækker en bygningsmaade, der er *fremmed* for *enhver* stil. De er forsynede med stolerader og i enhver henseende lig anden og tredje rangs europæiske theatre. Men de er undtagelser. Det japanske theater er en aflang rectangulær bygning, og som alle bygninger der i landet opført af træ. Over hovedindgangen hænger en lang række vældige lærreder i mange farver; de er som regel fortræffeligt malede og fremstiller scener af de opførte skuespil. Foran theatret, ude paa gaden, pranger en formelig skov af 20 alen lange bambusstænger med faner i alle regnbuens couleurer, hvorpaa skuespillernes navne straaler i chinesiske skrifttegn. Ofte er facaden, over malerierne, forsynet med en yderligere vrimmel af hængende, brogede bannere, som ogsaa bærer de bedste kunstneres navne og familievaaben.

Man tager sine støvler af, eller trækker et par blaa lærredsovertræk over dem, og gaar ind paa tilskuerpladsen, et stort, næsten kvadratisk rum med fladt loft. Gulvet fortsætter sig som to, ca. 2 alen brede, broer tværs over tilskuerpladsen til scenens gulv. Parkettet er derimod *sænket* ca. 12 tommer, og delt i smaa baase, som hver giver plads til 4—5 personer, naar de ligger tæt sammen paa knæ. Paa ydersiderne af disse broer, [*hana-michi*, blomsterstierne] er der 2 rækker loger, den ene sænket som parkettet, den yderste en lille smule højere. Rundt paa tilskuerpladsens tre sider er der et galleri

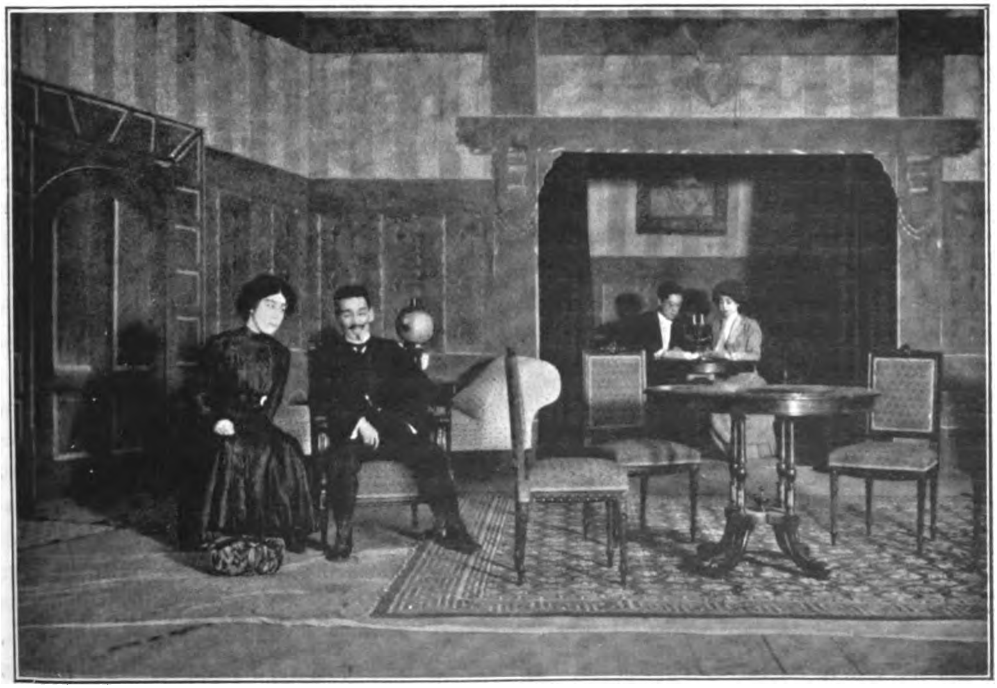

Scenebillede af „Hedda Gabler".
Hedda Tesman, Fru Yamakawa Uraji, Dr. Brack, Hr. Iba Takasi, Tesman, Hr. Asai Matsuhiko, Fru Elvsted, Frk. Ichijō Sioji.

Digitized by Google

med lignende baase og øverst i baggrunden et mindre galleri for staapladserne. Hele salen er overdaadigt pyntet med faner, og langs balconranden lyser et mylder af stærkt farvede papirslygter.

Fortæppet, der drages fra side til side paa ringe, vexler stadigt med faa minutters mellemrum og giver plads for et nyt, straalende i de mest „orientalske“ farver og prangende med vældige inscriptioner. De er alle „gaver“ til fremragende skuespillere, hvis navn de bærer sammen med giverens. De tjener nemlig samtidigt til reclame for vedkommende restaurant eller købmand eller for et selskab af geisha'er, hvis navne da alle dækker en stor part af tæppet.

Sceneaabningen er overordentlig bred; i *Kabuki-za* f. ex., et af Tōkyō's største theatre, er den saaledes ikke mindre end 30 skridt, mens højden aldrig er mere end ca. 8—9 alen. Decorationerne er ofte meget smukke og stemningsfulde, og alle japanske theatre har drejescene, der siges at være indført ca. aar 1800 af den berømte skuespiller Sōjurō, og denne fortræffelige indretning benyttes meget. Ofte ser man skuespillet fortsættes i forgrunden, mens baggrundsdecorationen drejer.

Meget sjældent er det *eet* skuespil, der optager alle de mange timer, en theaterforestilling varer. En af undtagelserne danner Japans populæreste drama, som altid opføres paa en mængde scener over hele landet, og som altid er sikkert til at samle udsolgt hus. Ethvert barn i landet kender emnet, den mest glimrende fremstilling af „yamato damashii“, den japanske aand. *Chushingura* er det navn, hvorunder historien er kendt; det betyder saadan noget som „de tro tjeneres skatkammer“; historien om de 47 trofaste riddere, som i to aar forberedte hævnen over deres herres fjende, og som til slut begik *hara-kiri*, beundrede og elskede af alle generationer siden. Der findes for øjeblikket mere end 50 scene-bearbejdelser af dette emne; den bedste er skrevet af *Takeda Jzumo*, en af landets berømteste digtere, som døde for ca. 150 aar siden. Det er et meget ejendommeligt og uhyre stemningsfuldt drama, som vilde gøre en mægtigt gribende virkning, om det blev opført i Europa. Det har oven i købet den sjældne fordel at være fortræffeligt oversat til engelsk [af Inouyē, Tokyo 1910]. Men i saa fald maatte det bearbejdes først. Det har nemlig ikke mindre end 11 meget lange acter og tager mindst en hel forestillings tid. Ellers plejer theatrene at servere en righoldig menu, sammensat af 5—6 forskellige stykker, som regel vexlende mellem de to hovedformer for det japanske drama, jidai-mono, det historiske, og sewamono, charakterskuespillet. Beundringsværdig er den *stil*, de japanske skuespillere, *kabukishibai*, forstaar at lægge over deres fremstilling, den vidt forskellige maade, de fremstiller de vidt forskellige skuespil paa. I saa henseende staar de langt over det meste, man ser af dramatisk kunst hos os. —

En forestilling i det kejserlige theater i Tōkyō begyndte til exempel med et historisk drama, *Heike-gani*, to acter skrevne af Okamato Kidō, en elskværdig og lidt *for* beskeden ung digter, hvem jeg siden traf ved en première, han havde paa Kabuki-za; han mindede om Anker-Larsen oversat paa japansk. Stykket var derimod ikke saa godt. Det drejede sig om en episode fra de feudale kampe i det 12te aarhundrede, og motivet var det evige: troskab mod familien og hævn over fjenden. Det culminerede i en, brillant spillet, scene, hvor en ung kvinde af Heike-familien giver sin yngre søster og dennes elskede gift, idet hun rækker dem bryllupsbægeret, — fordi den unge mand hører til arvefjendens clan. En scene i stykket, hvor heltinden holder en lang fortvivlet tale til en mængde røde — krabber af uhyre størrelse, som personificerer de faldne Heike-krigeres aander, virkede, saa sælsomt det end lyder, absolut ikke comisk, vidunderligt spillet, som den blev af en af Japans største skuespillere,

Digitized by Google

Onoyē Baikō, i den tragiske kvinderolle. Han var en meget betydelig kunstner, som for øvrigt ogsaa udførte den største rolle i det næste stykke, — en act af Chushingura, — en meget vanskelig moderrolle, ganske ypperligt.

Kvinderoller udføres i Japan saa at sige udelukkende af mænd. Undtagelserne er faa og moderne. I gamle dage var det skik, at de kunstnere, som var *onnagata*, kvindefremstillere, altid, ogsaa udenfor scenen, optraadte i kvindedragter. Nu er det ikke saaledes. Ichikawa Danjurō, Japans berømteste kunstner, som døde for 10 aar siden, var f. ex. lige stor i bægge egenskaber, og hans elever, f. ex. Baikō, har fulgt ham i sporet. Kvindefremstilling er jo en meget vanskelig sag, som naturligvis her i østen strander paa det samme skær som hjemme, *stemmen*. Ingen mand formaar at gengive kvindens røst. Japanerne hjælper sig med en traditionsbunden piben, som er meget langt fra at ligne det, den skal, men ingen tilskuer finder noget mærkeligt i dette. Tværtimod, han finder det meningsløst og uden nogen interesse at se kvinder optræde i kvinderoller; ja, en ven, som ledsagede mig i theatret i Kyōtō, hævdede bestemt, at ingen kvinde vilde være i stand til at fremstille den japanske overklassedame saa ypper-

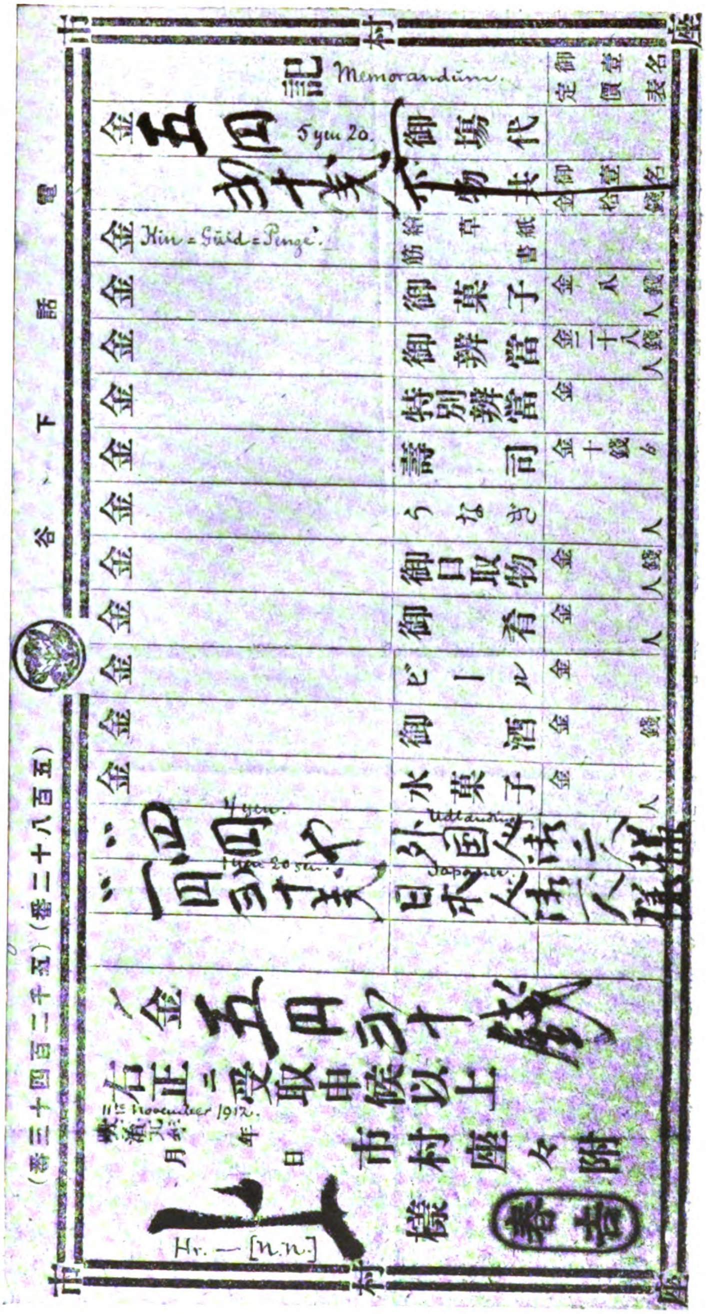

Billet, incl. thehusregning, fra Ichimura-za, Tōkyō.

Digitized by Google

ligt som skuespilleren Fukusukē, hvem vi netop beundrede, og at det var ham personlig umuligt at se, at det ikke var en virkelig kvinde deroppe paa scenen. Jeg spurgte da, om han heller ikke kunde høre det. Det *kunde* han, ganske vist, naar han netop *vilde*, men der er ingen tvivl om, at han ansaa det for et ualmindelig idiotisk spørgsmaal.

Givet er det, at man næsten glemte at høre efter den sælsomme maade at tale paa, naar man fulgte Baikō's glimrende spil. Og givet er det, at de fleste af de henrivende, ægte gamle japanske tryk med farvede fremstillinger af berømte skønheder og heroiner fra gammel tid *ikke* gengiver damerne selv, men deres copier, som de fremførtes paa scenen af fortidens store onnagata.

Efter Chushingura-acten fulgte en moderne skrevet farce i to acter af Taguchi Kikutei, en munter og meget tynd dramatisering af samme forfatters novelle Kuni-zakai, grænsen. Den behandlede de vanskeligheder, som kan opstaa for en japansk ægtemand, naar hans unge hustru finder en specificeret thehusregning (incl. geisha) i ærmet, ɔ: lommen, paa hans haori. Med en vis naivitet lader forfatteren ægteparret dele huset imellem sig ved hjælp af en kridtstreg, som naturligvis ikke er i stand til at forhindre to elskende hjærters tiltrækning. Det blev spillet i lidt tung, europæisk lystspil-stil, som aabenbart slet ikke passede acteurerne, hvoraf en del var damer. De var ikke morsomme. Saa hellere onnagata!

Nu fulgte et af de ejendommelige gamle melodramer, spillet i den kraftigste „gamle stil". Det foregik i det 13de aarhundrede i Hanakawadō, en gade i bordelkvarteret i Yedo, og som saa ofte, eller altid, var den kvindelige hovedfigur en taiyu, en skøge, som begaar selvmord, for at hendes elsker kan ægte en hæderlig ung kvinde. Her spillede Baikō igen, denne gang en vild kriger, og han spillede med en styrke og en adel, som kun en fremragende kunstner formaar det.

Og aftenen sluttede med en ballet, iscenesat af det kejserlige theaters nyengagerede italienske balletmester, Mr. Rosi, med ham og hans kone i hovedrollerne og alle theatrets unge damer som corps de ballet. Det havde sensationens interesse for japanerne. Det var fælt.

De japanske skuespilleres *kunst* er som sagt yderst ejendommelig. Vi europæere, hvis sceniske kunstudvikling gaar ensidigt i realistisk retning, har selvfølgelig vanskeligt ved at opfatte og værdsætte en kunst, hvis maal *ikke* er „un coin de vie etc." Det japanske theaters maal er „ej blot til lyst", men først og fremmest belæring og ethisk opbyggelse. Og der existerer, som bekendt, intet folk paa jorden, hvis ethiske standpunkt kan staa maal med japanernes. Den japanske skuespillers maal er skønhed, paradoxalt skønhed, selv paa sandhedens og sandsynlighedens bekostning, og han opfatter denne skønhed paa samme maade som han opfatter alle immaterielle værdier: han ser dem saavidt muligt med forfædrenes øjne. Og han opnaar en virkning, som er betagende i sin traditionelt primitive styrke.

Men naturligvis er det meningsløst at anlægge en europæisk maalestok paa denne kunst, meningsløst, som det vilde være at anlægge en moderne maalestok paa prærafaëliternes mesterværker. William Archer har for ganske nylig været her paa en kort visit; han havde oven i købet den onde skæbne at plumpe ned i en europæisk, japanerfjendtlig kreds i Yokohama og — ja, japanerne smiler bredt, naar de i deres aviser læser oversættelsen af de artikler, han fandt sig foranlediget til at sende hjem, til *Daily Chronicle*, tror jeg, det var, — smiler med det trygge og overbærende smil, som culturmennesker spenderer paa barbarers selvglade mangel paa evne til at forstaa.

Digitized by Google

Og deres smil er berettiget, synes det mig. Ganske vist: ingen scene i verden er tilnærmelsesvis saa overfyldt med scenisk convention; men saaledes *vil* de have den. Ikke for alverdens realistiske photographier vilde de bytte deres skønne, traditionsbundne scenekunst, som med beundringsværdig accuratesse er overleveret som esoterisk viden fra kunstner til kunstner gennem aarhundreder. Som Ichikawa'erne og Nakamura'erne spillede for 300 aar siden, saaledes spillede deres (adopterede) sønner altid siden, saaledes ser vi dem spille den dag idag. Og denne nedarvede sceniske kunst er, som al god japansk, beundringsværdig og ærværdig i sin skønhed. Man maa erindre. at kabuki indtil for faa aar siden var en yderst foragtet classe mennesker, saa dybt foragtet, at ingen hæderlig samuraï [ridder] kunde sætte sine ben i et theater, og saa ussel, at de i folketællingslisterne taltes, som man tæller dyr og ikke mennesker, idet man anvendte tallene ip-piki, ni-piki, etc. i stedet for hitori, futari, etc. Og ikke desto mindre har den fine japanske følelse for god kunst været lige saa levende i dem som i alle deres lykkeligere landsmænd, og deres sikre dramatiske instinct har skænket verden en fuldkommen enestaaende kunstart, som ved nært bekendtskab virker aldeles fortryllende.

Nakamura Fukusuke,
Japans største onnagata, i den kvindelige hovedrolle i Chushingura.

Men selvfølgelig er det let at faa øje paa en hel række forhold, som i højeste grad contrasterer med vore.

Det første, som forbauser den fremmede, idet tæppet drages til side for et af de rigtige „gamle" dramer, er en altarlignende forhøjning, som, skraat, staar i højre forgrund. Paa den sidder de obligate musikalske ledsagere, dekatari, bestaaende af en sanger og en eller flere musikere, som tracterer den nationale, trestrængede shamizen, en slags langhalset, firkantet banjo. De er klædte i

Digitized by Google

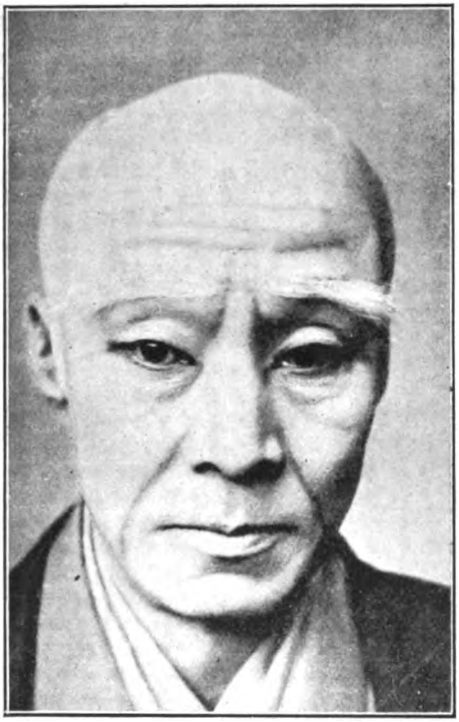

Ichikawa Yaozo, som Japans berømteste hersker, Tokugawa Iyeyasu.

den smukke gammeljapanske festdragt, holdt i douce farver. Foran dem staar en lav pult med textbogen og to høje stager med lys.

Hver act begynder med en sceneforklaring, sunget af dekatari, som meddeler os alle fornødne forudsætninger for dramaet, samt endvidere *hvor* acten foregaar, *hvem* der optræder, og hvilken disses sindsstemning er; og gennem hele stykket ledsages handlingen af accompagnement fra den sælsomt hulkende shamizen og indskudte, sungne, bemærkninger fra sangeren, som vejledning for tilskuernes opfattelse, som f. ex.:

„Yuranosukē ser sig forsigtigt om, og ved „skæret fra en af de hængende lamper læser „han fru Kaoyo's brev, som omhyggeligt „oplyser ham om fjendens stilling, etc." —

eller følgende recitativ, som accompagnerer en dansende, schematisk udført, kampscene:

„To af dem angriber ham nu, fra bægge „sider; men han overlister dem og vrider „deres arme med sine hænder og sparker „dem fra sig. I deres sted hugger nu to „andre efter ham, men han parerer deres „frygtelige slag med sin sværdskede, og da „de drejer sig rundt og kommer igen, slaar „han deres sværd til side med hjaltet og „sin egen skedes dupsko", o. s. v., o. s. v. —

Disse recitativer udføres overordentlig dramatisk og giver scenen al den vilde kraft, som den uvirkelige ageren ikke tilsigter at yde. Naar den dramatiske situation bliver stigende, falder de vejledende recitativer saa at sige efter hver eneste replik:

„Nu er moderens nerver spændte som en „buestræng",

og:

„med et højt skrig synker hun om og „jamrer af al sin stemmes styrke. Det er „et sørgeligt syn at skue!" o. s. v. —

men skriget og jammeren stiger gribende frem fra shamizen'ens strænge og fra sangerens strube, alle stemningsovergange foretages mimisk. Og resultatet er som hos os: de gode skuespillere frembringer mægtige virkninger, frikadellerne er frikadeller verden over.

Skuespilleren har ofte sin entré eller sin sortie over en af de to „blomsterstier", det vil sige fra parterret og til scenen gennem tilskuerpladsen. Reinhard har jo vist Europa, hvilken skønhed en saadan fremgangsmaade kan rumme, naar en procession højtideligt passerer ind til scenen, naar et sendebud kommer aandeløst styrtende, eller naar, som i en nyere bearbejdelse af Chushingura, alle de 47 ronin i rask løb begiver sig til det natlige overfald paa deres gode herres morder.

I gamle dage, da det electriske lys ikke havde holdt sit indtog i theatrene, fulgtes skuespillerne af en sortklædt (ↄ: usynlig) dreng, som holdt et lys tæt op til deres ansigt, for at publicum kunde se minespillet, og denne tradition bevares endnu i visse gamle stykker, hvor helten følges over hana-

Digitized by Google

michi af en kurumbō med et lys paa en lang stang.

Disse sortklædte kurumbō vrimler overalt og er maaske den mærkeligste „mærkelighed" paa den japanske scene. Deres sorte munkekutte, hvis hætte dækker hovedet og næsten skjuler ansigtet, betegner, at de er usynlige, og man vænner sig forbausende hurtigt til ikke at se dem. De sætter sig hastigt og lydløst, sammenkrøbne i en krog, tæt ved skuespilleren og soufflerer ham, saalænge han behøver det; en foranstaltning, som adskillige danske sceniske kunstnere vilde hilse med jubel. De rækker ham, hvad han behøver af rekvisiter, og fjærner dem efter benyttelsen; de bærer lig og andre brugte genstande ud af scenen, og ruller gulvtæppet sammen i hjørnerne, naar scenen skal dreje. Skal en skuespiller knæle i længere tid, — naar han befinder sig i nærheden af en højtstaaende person —, anbringer de discret en lille, sort skammel under hans hale, ja, een gang har jeg endog set en lille dreng, som i et ældgammelt historisk skuespil skulde krybe op i et træ, blive løftet derop af en kurumbō, som troligt blev staaende i flere minutter, midt paa scenen, for at understøtte ham. Men fejlen var min. Japanerne saa ham ikke.

Heste og andre firføddede ses forholdsvis ofte paa scenen; dog ikke, som i det realistisk sindede Europa, gemene levende dyr, men fortræffeligt lavede pap-dyr, hvis ben er mennesker, som spiller deres egen, discrete men kunstfærdige, comedie, saalænge dyret optræder. I et stykke paa *Meiji-za* i Tōkyō optraadte en hvid, hellig elephant, som paa sin stærke ryg bar en personification af Amida-Buddha, og da byens Sven Lange, Ihara Seiseien, havde tilladt sig ikke at finde elephanten god nok, protesterede „benene" under fuldt navn og i dybeste alvor i et af de ledende blade, idet de med en vis ret gjorde gældende, at *rollen* ikke gav dem tilstrækkeligt spillerum til at de kunde yde noget virkelig værdifuldt.

Det sete afhænger naturligvis af øjnene. Paa *Minami-za* i Kyōtō overværede jeg en formiddag et af Japans berømteste gamle dramer, historien om Kang-kō Bosatsu ɔ: helgenen, eller vel rettere guden (et tempel i Kyōtō er helliget ham) Kang-kō, som, forvist fra mikadoens hof, føres til sit fremtidige fængsel af højtstaaende embedsmænd. En ond mand har lovet at at myrde helgenen, men overraskes af sin tolvaarige broder, som i retfærdig harme dræber ham. Rædselsslagen beder faderen Kang-kō om at tage den lille morder med sig til den fjærne ø som sin tjener. Og slutningen paa det virkningsfulde drama fremstiller nu, hvorledes drengen henter den fattige families eneste ko og tager den med, til helgenens mælkeforsyning paa det øde forvisningssted. Selve det sidste optrin, hvor Kang-kō, — glimrende spillet af den berømte Nakamura Ganjirō, — rider bort

Sawamura Ennosukē,
sminket til den traditionelle heltemaske.

Digitized by Google

fra scenen over „blomsterstien“, tværs over tilskuerpladsen, paa koens ryg, og pludselig standser midt i theatret og vender sig om for at kaste et sidste blik, fuldt af sorg og vrede, tilbage paa sin datter, som har svigtet hans sag for en højbaaren elsker, — og saa rider videre — bort —, denne slutningsscene virkede i ualmindelig grad højtideligt og gribende, — eller fuldkomment parodisk og latterlig, alt efter øjnene. Japanerne græd over hele theatret.

Og det gjorde jeg da for resten med.

Japanerne, denne sælsomme race af kunstnere, forlanger, og opnaar, scenebilleder, som ikke bydes paa noget andet theater. Som en aandrig engelsk forfatter har sagt: at overvære act efter act af deres tragedier er som at blade i en bog med deres bedste farvetryk. Og japanske farvetryk er som bekendt væsensforskellige fra vore. „Man svælger i rige serier af straalende farver, pragtfulde linjer og majestætiske omrids“. Hos os i Europa ser vi ofte — ak, hvor ofte! — et tilsigtet smukt scenebillede totalt spoleret, fordi skuespillerne, der som regel intet har *lært* af deres métier, ikke er i stand til at bære mere ceremonielle tidsaldres costume og mestre deres legemes bevægelser i overensstemmelse med, hvad costumet og stilen fordrer. Det hænder aldrig den japanske kunstner. Han har aldrig været nødt til at erhverve sig evnen til at bevæge sig med værdighed i vanskelige costumer. Han har nemlig aldrig mistet den. Kunsten er omhyggeligt og personligt overleveret fra mester til lærling gennem aarhundreder. Den skønhed, der er over en japansk skuespiller, naar han i sit pragtfulde, men vanskelige costume „danser“ frem over hana-michi, culminerer i sublime maleriske *pose*'r, naar han pludselig standser et øjeblik midt i den vildeste action, og scenen i et nu frembyder *et billede*, som præsenteres for tilskuerne gennem nogle secunder, før handlingen skrider videre frem. Hans evne til at hvile i et billede af uangribelig skønhed er beundringsværdig. Og disse „billeder“ er selvfølgelig væsensforskellige fra alle hjemlige poseurers smagløsheder.

Derimod er der visse momenter i de japanske kunstnere's *sminkning*, som slaaende minder om en velkendt „kunstner's“ malerier paa dansk scene. Alle kvinder og de fornemme unge mænd er kridhvide i ansigtet, øjenbrynene kulsorte, — og saasom det i gammel tid var skik at rage hele issen, er midtpartiet af mændenes parykker stærkt, traditionelt stærkt, blaat. En anden ejendommelighed, som jeg forgæves har søgt nogen tilfredsstillende forklaring paa, er den, at den vilde kriger og den onde skurk ofte er forsynede med et veludviklet system af tykke blaa og blodrøde streger over hele ansigtet. Jeg skulde være tilbøjelig til at antage, at vi her har de sidste spor af en almindelig kriger-tatovering fra et lavere culturtrin. Denne sminkning gaar dog efterhaanden mere og mere af brug, efter at den store Danjurō har lagt den kunstneriske hovedvægt paa skuespillerens mimik.

I Europa har gennem aarhundreder 99 % af alle vore skuespil handlet om kærlighed, og de, som skriver nutildags, fra den kedeligste, fine, litteraire fiascomager og lige ned til den gemeneste succèsfabrikant, ved alle, at elskov under een eller anden form maa spille en integrerende rolle i deres værk, om det skal have nogen levedygtighed.

Japanernes dramer handler om *pligt*. Alle, eller næsten alle. Og ikke pligt, som vi i Europa forstaar ordet, men pligt som *ære*, underkastelse som den højest opnaaelige dyd, den, der maa erhverves for enhver pris. I hundreder af skuespil har japanske skuespillere prædiket læren om denne højeste pligt, denne ubestikkelige kærlighed til *æren*, og

vi ser her een af kilderne til den fænomenale styrke, hvormed den japanske hær kastede russerne ud af Mantschuriet.

I alt fald i hvert tredie skuespil er dette ubønhørlige krav til en uplettet ære stillet paa spidsen, saa at hovedfiguren kun har een eneste udvej: at dø. Dette udførte man i det feudale Japan ved at begaa *seppuku* eller hara-kiri, idet man førte en meget skarp dolk gennem sit underliv fra side til side og derpaa nedefra og op. Denne proces udføres paa scenen med den voldsomste realisme og altid uden en lyd af smærte. Europæere med svage culturnerver taaler ofte synet daarligt, men japanske børn blinker ikke ved at se blod, — og de lærer fra deres tidligste aar den ophøjede ro overfor døden og den imponerende kærlighed til æren, som stiller dem saa højt over vestens svagere nationer.

Hvad Europa har præsteret i retning af barnagtig uvidenhed, naar japanske forhold fremstilles paa scenen, er simpelthen haarrejsende. Skikkeligst er maaske nok „*Madame Butterfly*“; men den, der f. ex. tror, at den stakkels O Chō San nogen sinde kunde faa den idé, at hun har „mistet sin ære“ og maa dø, fordi hun har levet sammen med en mand og født ham et barn, — ja, han er en halvklodes afstand fjærnet fra japansk tankegang.

Nakamura Ganjirō,
maaske Japans største sceniske kunstner.

Langt værre er den vrøvlede sangfarce „*Geisha*“, hvor en japansk politimester optræder som despot og bl. a. sælger „thehuspiger“ ved offentlig auction!

Men værst er dog den populære, — men derfor ikke mindre dumme — operette, hvis forhold og personer er en saadan fornærmelse mod den japanske nation, at dennes gesandt i London følte sig foranlediget til at nedlægge protest imod, at den bærer „*Mikadoen*“'s navn. Almindelig høflighed havde dog vel nu krævet, at man ændrede hovedrollens titel og stilling; men tværtimod! Man valgte at lade de optrædende skabe sig saa vildt, „at ingen japaner kunde føle sig berørt af landsmandsskabet“, og samtidigt søgte man paa enhver vis at bilde det europæiske publicum ind, at localcoloriten var ægte japansk!! Og det uagtet endog selve personernes navne — Nanki-Puh, Pitti-Sing, Pisch-Tusch — har langt mere med China end med Japan at skaffe. Men hvem lægger mærke til sligt?

Næppe andre end japanerne selv, som atter her, hovedrystende, noterer et exempel paa europæernes pjankede uvidenhed og deres imponerende mangel paa smag.

Digitized by Google

PUBLIKUM OG BIBLIOTEKER
EN SAMFUNDSSAG

Af Emil Fog.

Kendere af moderne Biblioteks-Litteratur vil let se, hvad denne Artikel skylder Forfattere som Valfrid Palmgren, Paul Ladewig og Norel.

DET Ideal, der i det 18. Aarhundrede var dyrebart for ethvert ærligt Borgerhjerte, nemlig „den nyttige Borger“, har i vor Tid en Renaissance. Skal man bedømme et Menneske og dets Gerning, spørges der i første Linje om dets Betydning og Værd for Samfundet.

I de fleste af os lever da ogsaa Trangen til ved Siden af vor faglige Virksomhed at beskæftige os med Opgaver af almen Interesse. Det er ikke forbeholdt de store Aander, Talenterne og Genierne, at tage saadanne Opgaver op. Gennemsnitsmennesket kan særdeles vel være med i Arbejdet, og det er heldigt, thi de Øjeblikke i vor Tilværelse, i hvilke vi føler os i Pagt med det arbejdende, fremadstræbende Samfund omkring os, er festlige og befriende.

Mange — og ikke af de ringeste — nærer Modvilje mod at give sig i Kast med saadanne sociale Opgaver, hvis Grundtanker er gentaget saa ofte, at de virker som Fraser. Man træffer adskillige, der finder, at alle tænkelige Formaal er optagne. De siger med Hjalmar Ekdal: „Ja, Herregud, hvad vil Du egentlig, jeg skal opfinde. De andre har opfundet det meste i Forvejen. Det bliver vanskeligere Dag for Dag.“ Den Sag, jeg vil søge at vække Interesse for, er Bibliotekssagen. Den har det Fortrin, at dens Betydning ikke er gaaet op for ret mange i Hovedstaden. Ude i Landet derimod gror den stille, men kraftigt. For mange af Tilhørerne bliver Foredraget sikkert en Rejse i ukendte Egne af vort Kulturliv. Paa denne Rejse vil man kunne iagttage, hvor mangfoldige og værdifulde Publikums Interesser er, og hvor energisk dets Stræben. For tilfulde at forstaa Publikums vaagnende Krav, maa visse særlige Forhold i vort Land tages i Betragtning.

Ved vort Universitet var — indtil vore Dage — Ordet, Foredraget, det vigtigste Meddelelsesmiddel. Foredraget er udmærket som Appetitvækker, men til at bibringe varige og rigtige Forestillinger er det mindre vel egnet. Det er vel heller ikke alle Professorer, der har saamegen pædagogisk Evne, at de forstaar at gøre Studenterne klart, hvad der er væsentligt og hvad ikke. For en Snes Aar siden begyndte „Laboratorierne“ lige netop at faa Betydning. Det var Universitetets Indrømmelse af Bogens Overvægt over Ordet. Laboratorierne blev med deres Præsensbiblioteker et Middel til den studerende Ungdoms Opøvelse i metodisk Benyttelse af Bogen. Til en saadan Opøvelse var der og er der al mulig Grund. Hvis der ikke bibringes Studenten et solidt Bogkendskab i hans Fag og Evne til at orientere sig i de bibliografiske Hjælpemidler, vil han, naar hans Arbejde paa egen Haand begynder, spilde megen Tid, ja, blive hæmmet i sine Studier. Vænnes man ikke til at benytte Haandbøger og Kataloger, staar man raadvild og er prisgiven tilfældige Bibliotekarers tilfældige Raad og Vink. Laboratoriernes let overskuelige Bogsamlinger bør være Forskolen til det selvstændige Arbejde i de store Biblioteker. Jo mere Evnen til at gaa paa egen Haand udvikles, desto større Udbytte faar man af Bibliotekernes Rigdomme. Hvis Foredraget indtil fornylig var Hovedsagen paa Universitetet, saa var dette Tilfældet i endnu højere Grad ude i Landet. Oplysningsarbejdet skred og skrider tildels endnu frem under Fanen: Det levende Ord. Grundtvigs Geni afstak for lange Tider de Baner, ad hvilke Folke-

Digitized by Google

oplysningen vandrede herhjemme. Resultatet svarede nøje til Hensigten. Det mundtlige Foredrags Mission var at vække Interesser og at bibringe vide Kredse af vort Folk Idé om Aandslivets Rigdomme og Lyst til at leve vort Kulturliv med. Det levende Ord har endnu store Opgaver at løse, men det moderne Samfunds Krav tvinger det til at slaa Følge med Bogen. De bedste Højskoler har længst indset dette. Alligevel ødsles der hvert Aar langt flere Penge ud til Foredrag, end rigtigt er. Det er ikke forbavsende, at Foredrag har et stort Publikum. De fleste Foredragsholdere undgaar med pinlig Omhu alt, der kræver en Smule Hjernearbejde af Tilhørerne. De véd meget vel, at den Lykke, de gør, afhænger af, i hvor høj Grad deres Ord kan lade Tilhørerne passive. De tør ikke kræve Medarbejderskab, men stræber efter at gøre alt saa ligetil som muligt. Hvor beskedent de fleste Foredrag end honoreres, tør man trygt paastaa, at Udbyttet af dem ikke staar i Forhold til de anvendte Summer. Stat og Kommune saavel som Private maa naturnødvendigt stræbe efter, at pekuniære Ofre giver størst muligt Udbytte, og derfor vil man meget snart komme til at skænke dem Gehør, der agiterer for Bogen som Oplysnings- og Rekreationsmiddel. Vi staar heldigvis ikke overfor et Enten-Eller, men overfor et sundt og berettiget Baade-Og. I det vækkende Foredrags Kølvand skal den underbyggende, positivt berigende Bog sejle frem. Den studerende Stand, hvem Livet selv tvinger Bogen i Haanden, bør blive Bogbenyttelsens Pionerer og vil drage det ganske Samfund efter sig.

Den, der kan huske 20—25 Aar tilbage i Tiden, vil bevare — jeg tør ikke bruge netop Ordet levende, men et stærkt Indtryk af Tilstandene paa vore offentlige Biblioteker. Det var den Gang ikke helt Spøg at vove sig ind i Udlaanslokalet. Man nærmede sig kun i Frygt og Bæven. Slap man ind paa Læsesalen, fik man ikke ved at betragte Publikum noget Indtryk af, at Læsesalen var et Arbejdssted, et Sted, hvor den aandelige Energi tog Livtag med Bøgernes tunge Stof. For mange af de læsende syntes Salen snarere at være „en blid og mild Overgang til den evige Hvile“. Imidlertid vilde det være uretfærdigt at give Bibliotekerne Hovedskylden for disse Forhold, den er Publikums. Det er først nu, at det er ved at gaa op for Publikum, at det har Ret til Bøger, som det har Ret til Skoler og andre Læreanstalter. Kravene om Midler til at øge legemlig Sundhed og til legemlig Rekreation blev stillet og blev hørt, men om det vigtigste Middel til aandelig Sundhed og Rekreation lød ingen Fordring. Med Hovedstaden i Spidsen sørgede vore Byer for Parker, Badeanstalter (skønt med disse sidste ser det mange Steder skralt nok ud) og Idrætspladser, men — og atter med Hovedstaden i Spidsen — man glemte at oprette smukke, rige Biblioteker, der bød alle Samfundslag Lejlighed til at øge aandelig Energi og uddybe og fæstne Personligheden. De gamle Romere knyttede ofte Bibliotekerne til deres Bade, i angelsaksiske Lande ser man nu og da Bibliotek og Badeanstalt i samme Hus. Der ligger heri megen smuk og klog Symbolik.

Man hører ofte den Indvending mod Biblioteker, at de vil gøre vort overlitteraere Folk end mere litterært. Naar man taler om det overlitterære danske Folk, maa man straks gøre opmærksom paa, at det mest er Hovedstadskredse, der taler om det. Kommer man ud i Provinsen eller paa Landet, hører man helt andre Anskuelser komme til Orde. Der kender man intet til en overlitterær Befolkning — Gud bedre det! Indvendingen synes ogsaa at forudsætte, at Bibliotekernes eneste Opgave skulde være at forsyne Publikum med Romaner, Komedier og litterær Kritik. Men det er en skæbnesvanger Fejltagelse. I det moderne offent-

Digitized by Google

lige Bibliotek, vi trænger til, skal Skønlitteraturen selvfølgelig være en vigtig Faktor, men aldeles ikke den vigtigste. Det moderne Samfund kræver langt mere af sit Bibliotek. Det skal være den store Raadgiver og Hjælper i alle Livets Forhold, personlige, økonomiske og sociale. Det skal give Svar og udtømmende og rigtige Svar paa de Spørgsmaal, der opstaar i det praktiske Liv. Det er iøvrigt mange Biblioteksmænds Erfaring, at det Publikum, der endnu for en halv Snes Aar siden søgte sin Hvile i Læsning af Skønlitteratur, mere og mere fordrer anden Underholdning. De ældre søger nu til Memoireværker. Der foreligger paa de nordiske Sprog og navnlig paa Tysk, Engelsk og Fransk en Mængde Værker, der paa aandfuld og fængslende Maade udreder store Personligheders Sjæleliv. Ungdommen synes ogsaa i stedse stigende Grad at sige Rocambole Farvel for at følge *Stanley*, *Mylius-Erichsen* og *Amundsen* paa deres eventyrlige og farefulde Farter. Den Slags Læsning byder Rekreation, og samtidigt beriger den vor Viden om Menneskene og Jorden. Men heller ikke i Befordring af saadan Læsning ser jeg Bibliotekernes Maal. Nej, de maa blive et Led i det arbejdende, værdifrembringende Samfunds Virksomhed. Her skal Haandværkeren finde de nyeste og bedste faglige Bøger, her skal han kunne finde Tegninger, Forbilleder, Mønstre. Her skal Købmanden kunne haste hen for at finde en Adresse i Hamborg, i Berlin, her skal han kunne finde Fortegnelse over de Personer og Institutioner, han ønsker at træde i Forbindelse med, her skal han have hurtig og bekvem Adgang til den Statistik, der har Betydning for hans Virksomhed m. m.

Tidsskrifter skal være til Stede i rig Fylde, og det baade blandede, teknologiske, naturvidenskabelige osv., og sidst, men ikke mindst Aviser. Pressen er en skammeligt bagtalt Faktor i vort Aandsliv, og det tragiske er, at vi alle under den Bagtalelsens Dolkestød. Men for den, der arbejder i Folkeoplysningens Tjeneste, bliver den af uvurderlig Betydning. Den er i Grunden — i manges Øre vil det lyde underligt — et af de vigtigste Midler til at skabe et sundt tænkende Folk. Lad den blot være tindrende ensidig, ja, tindrende løgnagtig — det gør aldeles ikke noget, naar blot *alle* vigtigere Blade findes paa Biblioteket. Man læser det ene Blads Meddelelse og ser den dementeret i det andet, man læser det ene Blads politiske Ledere og faar dem imødegaaet i det andet. Det opdrager Læserens kritiske Sans og udvikler hos ham en sund Skepsis og en Lyst til at danne sig sin egen Mening om Nutidens Problemer. Han bliver ikke et Klatpapir med et udvisket Aftryk af Avisens Mening og afskærer sig heller ikke fra *det* intime Samliv med det moderne Liv, der indledes og næres ved fornuftig Avislæsning.

Det offentlige Bibliotek skal være anlagt for alle Samfundslag og for alle Anskuelser. Der maa ikke til det klæbe den ringeste Fnug af Filantropi eller „Bibliotek for Almuen“, saa taber det sin Betydning. Det skal være et Bibliotek for Købmand og Lærling, for General og Menig, for lærd og ulærd, det skal i egentlig Forstand være et Almenbibliotek. Et rigt udrustet Almenbibliotek vil faa den største Betydning ogsaa i økonomisk Henseende. Det er ikke udelukkende Bekymring for Folkets Underholdning og aandelige Velbefindende, der har faaet en *Carnegie* til at ofre langt over 200 Mill. Kr. paa offentlige Biblioteker. Nej, naar Biblioteket er alsidigt forsynet, saa styrker det Fagmanden i Konkurrencen, saa sparer det Tid for den Forretningsdrivende, og saa giver det Ungdommen en berigende Erstatning for Kaféliv og Gøgl.

Hvorledes er vi i Danmark udrustede til at modtage det bogbenyttende Publikum? Lad os først betragte Forholdene i Hovedstaden. I og for sig kan man ikke sige, at Byen fattes Bøger. Efter et løseligt Skøn maa

Digitized by Google

der i København findes ca. 1,500,000 Bind, der er tilgængelige for Publikum offentligt og gratis. Desuden gives der et stort Antal videnskabelige Bogsamlinger og Foreningsbiblioteker, hvortil Adgang ingenlunde er vanskelig at opnaa. De $1^1/_2$ Million Bind vil i de fleste Tilfælde kunne give Besked, men hvor de findes, og hvorledes man skal komme til dem, ja, det véd kun de færreste. Der er virkelig Trang til en Biblioteksvejviser. Hvorfor sørger man ikke for, at Pressen, i højere Grad end det nu sker, bringer Meddelelser fra Bibliotekernes Omraade. Der er sket mange og store Fremskridt i den sidste Snes Aar i København, men Fremskridtene minder saa beskæmmende om Fødsler i Dølgsmaal. Man skal ikke tvinge Folk en Bog i Haanden, men man skal sørge for, at alle véd, hvor man kan faa fat paa den Bog, man har Brug for. Hvor mange af denne Bys Industridrivende og Handlende véd, at Statistisk Bureau's Bibliotek staar til deres Raadighed med de nyeste Oplysninger om alle de Spørgsmaal i Ind- og Udlandet, der kan finde Svar i Statistik? Hvor mange af denne Bys teknisk interesserede tænker paa, at Patentkommissionens Samling er til deres Disposition? Landbohøjskolens Bibliotek er offentlig og gratis, Kunstakademiets, Kunstindustrimusæets, Generalstabens ligesaa. De fleste Studerende véd vel, at Universitetsbiblioteket og det kgl. Bibliotek er tilgængelige, men véd det store Publikum det? Og dog har man her uvurderlige Hjælpemidler til Højnelsen af Byens og Landets Kultur.

Det kgl. Bibliotek maa vistnok i meget høj Grad være et Præsensbibliotek. Det har jo den Opgave at bevare Fortiden og Nutiden for Fremtiden. Det har vel ogsaa den Opgave at gøre Fortiden nyttig for Nutiden, men det bliver. mest, en forholdsvis lille Kreds af Forskere, der her vil stille Krav. Faren for Bøgernes Tilintetgørelse skal være lig Nul, i hvert Fald hvad den danske Litteratur angaar. Noget anderledes vil Sagen maaske stille sig for udenlandske Bøger, der kan erstattes. Har vi det kgl. Bibliotek til Bogmusæum, saa har vi — en arbejdende og fremadstræbende Nation — saa sandelig ikke Raad til mere. Lad de andre Biblioteker blive sat i Stand til at være virkelige Almenbiblioteker, Biblioteker for alle Klasser af Befolkningen, der søger Oplysning gennem Bøger. Her maa det indskydes, at Skellet: Videnskabelige Biblioteker paa den ene Side og folkelige paa den anden er Nonsens. Der er kun et naturligt Skel: Almenbiblioteker og Specialbiblioteker. Et Almenbibliotek stræber efter at blive et Hjemsted for alle aandelige Interesser, Specialbiblioteket søger at samle alt, der kan bruges som Arbejdsredskab et bestemt Fag. Efterhaanden som Specialbibliotekerne bliver talrigere og rigere, maa de andre Biblioteker og derunder f. Eks. Universitetsbiblioteket naturnødvendigt blive „aflastede“ og kan tage Sigte paa meget omfattende Opgaver, blive Kilde til Kundskab for alle Kundskabssøgende.

Hvis jeg var Borger i Hovedstaden, vilde jeg rejse en hvas Kritik mod Byens Styrelse for dens Forhold til Bibliotekssagen. De forkomne Læsesale og Biblioteker, der under Navn af Kommunens Folkebiblioteker, for nogle Aar siden fandtes her, var nærmest en Skændsel for Staden. Nu er Forholdene efter Sigende bedre, og dog ligger den fornemste Læsesal langt ude paa Nørrebro, gemmende sig i en skurlignende Bygning, som om den nagedes af Bevidstheden om at være undfanget i Synd, hvad den maaske ogsaa er. I Stedet for det store kommunale Centralbibliotek, der burde ligge paa Vesterboulevard eller et andet Sted nær Raadhuset, saa ligger der en uanselig Bygning i et skummelt Kvarter paa Nørrebro i samme Hus som Anvisningskontoret for Arbejdsløse, for hvilke Læsesalen tjener som Venteværelse. Den faar et ydmygende og for dens Nyttevirkning skadeligt Præg af at være et Almuebibliotek. Navnet Folkebibliotek burde udslettes af

Digitized by Google

Sproget. Det har, som Tyskerne siger, en ram Kælderlugt over sig. Vi skal have Almenbiblioteker. De skal være til for alle, samle alle til fælles Dannelsesarbejde og rumme Hjælpemidler for ethvert Dannelsestrin. Bibliotekerne kan blive et mægtigt Vaaben mod dumt Klassehad og meningsløs Klasseforskel, thi gennem dem bliver Grundlaget for Tænkning over offentlige Forhold i stedse højere Grad det samme og Betingelsen for gensidig Forstaaelse større. Ved at oprette Biblioteker, der ved Bogvalg og Udstyr nærmest henvender sig til Almuen, arbejder man Haand i Haand med Klassehadet.

Hvis Hovedstaden gav Eksemplet, fulgte Landets andre Byer sikkert efter, og dernæst vilde private Forretninger og Fabrikker maaske faa Øjnene op. Medens Udlandet kender storstilede Biblioteker for Funktionærer ved private Institutioner, er Danmark yderst fattigt paa saadanne. De udenlandske Firmaer opretter ikke Biblioteker af sentimentale Grunde, men fordi de finder, at de bringer økonomisk Fremgang og opelsker fortrinlige Egenskaber hos de Arbejdende. Direktøren for et stort amerikansk Jernbaneselskab skriver i sin Aarsberetning: „Vore Arbejdere er stolte af sig selv og af det Ry, de nyder, for at være Gentlemen og intelligente Mennesker — takket være Læsesalene."

Hvis København vilde give Grund og Bygning og blot 25 Øre om Aaret for hver Indbygger, kunde den faa et præsentabelt Bibliotekssystem: Det store centrale Almenbibliotek og Filialer rundt om i de fjernere Kvarterer. Det er i Grunden fornuftstridigt at sørge for gode Skoler for Børn og Ungdom og saa, naar de er færdige med at faa den bibragte Viden, unddrage dem Midlerne til ved det langt værdifuldere Selvarbejde at fortsætte Udviklingen. Publikum kan hjælpe Sagen frem ved at stille Krav til de Biblioteker, der alt eksisterer. Jo større Krav, des hurtigere Udvikling. Lad der derfor blive Trængsel paa Læsesale og i Udlaanslokaler. Samtidigt skal Publikum opdrage Bibliotekarerne. Kommer en Læser med et Spørgsmaal, vil man jo gerne henvise ham til Katalogerne — det er bekvemt, i hvert Fald for Bibliotekaren. Kataloger er udmærket for Forskere og for dem, der nogenlunde stadigt benytter Biblioteket; men for det praktiske Livs Mænd og Kvinder, der kun nu og da ønsker en Oplysning, kan de være tidsspildende og forvirrende. Fornyligt arbejdede jeg som Læser i et københavnsk Bibliotek. En ung, lidt frygtsom Mand traadte ind og bad om en Bog, der kunde hjælpe ham ved Affattelsen af et fransk Handelsbrev. Det var aabenbart første Gang, han benyttede Biblioteket. Bibliotekaren burde straks have kunnet opgive ham Titlen paa den franske Handelskorrespondance, han havde Brug for. I Stedet for gav man den unge Laaner en mægtig Katalog, idet man lod ham selv om at finde sig til Rette. Efter en halv Times Forløb lukkede han Katalogen og gik bort — øjensynlig uden at have haft noget Udbytte af sit Biblioteksbesøg. Manden skulde selvfølgeligt have betakket sig for Katalogen og anmodet Bibliotekaren om at bringe ham en passende Bog. Publikum bør stedse huske paa, at det er Bibliotekarens Pligt at være dets Vejleder og Hjælper. Det skal frabede sig unyttigt Tidsspilde. Det er meningsløst at kræve, at de, der højst et Par Gange om Aaret har Brug for en eller anden Oplysning, skal give sig Tid til at vænne sig til Katalog-Benyttelse. For den daglige Læser stiller Sagen sig som alt bemærket anderledes.

Provinsen ejer paa mange Maader et rigere Biblioteksliv end Hovedstaden. En By som Odense er vel forsynet med Bøger og har et stort læsende Publikum. I sin næsten berømte Læseforening ejer den en Slags Almenbibliotek for By og Land, men paa Grund af det ret høje Kontingent bliver det sagtens Overklassen, der forsyner det med Laanere. For mig ligger det nærmest at

Digitized by Google

omtale Statsbiblioteket i Aarhus. Dette Bibliotek, der begyndte sin Virksomhed i Aaret 1902, har kunnet udvikle sig uafhængigt af hæmmende Traditioner. Reglementet er nogenlunde det samme som det kgl. Biblioteks, ja, endog „strengere“, men Bogstanden saa vel som Personalet har kunnet udvikle sig i heldbringende Samarbejde med et frisk, modtageligt og videlystent Publikum, og det er just dette, der giver Aarhusbiblioteket dets Særpræg.

Man kommer til Statsbiblioteket i Flok og Følge fra Fyn, Sjælland, Jylland, fra Færøerne og Endelave. Mellem 30—50 Bogpakker afgaar daglig, hver indeholdende faglige og andre oplysende Bøger ofte af meget videnskabelig Karakter. I gængs Forstand maa Biblioteket betegnes som et *videnskabeligt* Bibliotek, men man faar et rigtigere Indtryk af Institutionens Virksomhed, hvis man betegner den som et alment Oplysningsbibliotek.

En Dag paa Aarhusbiblioteket belærer en paa interessant Maade om Interessernes Mangfoldighed. Man træffer ikke alene Fagmanden, der skikker Bud efter Bøger, der har Betydning for hans Studier, man træffer endvidere en Mængde Lærere og Præster, der i deres landlige Ensomhed beskæftiger sig med Egnens Topografi og Historie eller med deres Slægters Historie, og som ofte tumler med vor Litteraturs tungeste Kildeskrifter. Man træffer Husmanden, der søger Kundskab om Jordens Behandling, om Husdyrenes Pleje, eller Gaardmanden, der har samme Interesser. Fra alle Kanter stilles der Krav om Samfundsvidenskab og politisk Kundskab — man faar den dybeste Respekt for disse Hundreder af enkelte, der — ofte boende i afsides Egne — gennem Læsning hindrer sig selv i at forsumpe. I og for sig er der intet opmuntrende ved et stort Udlaan, naar man ikke samtidigt modtager et levende Indtryk af, at Bøgerne gør Nytte. Et saadant Indtryk modtager Aarhusbiblioteket gennem de Breve, en Del af dets Laanere sender det. Stundom antager disse Skrivelser Karakter af personlige Bekendelser. Bibliotekaren føler sig som en Skriftefader, hvem man tillidsfuldt betror sine Hemmeligheder, nu og da ret intime Hemmeligheder, der ikke kan fremdrages. Adskillige Breve er ganske kuriøse Snart er det en ældre Dame, der fortæller om de Taarer, hun har fældet ved at læse om Dreyfus, snart er det en Forretningsmand, der udtaler et sikkert Haab om, at den faglige Bog, han netop har laant, ikke maa komme nogen Konkurrent i Hænde, før han selv har gjort sin nyerhvervede Viden frugtbringende. En pudsig Begivenhed forefaldt forud for et af Valgene. En vistnok ung Lærer skrev, at han skulde opstilles som Kandidat ved Folketingsvalgene. Han ønskede at laane nogle gode politiske Taler. Han fik tilsendt den lidet omfangsrige politiske Veltalenhedslitteratur, Danmark ejer. Nogle Dage efter skrev han til Biblioteket, at han var glad ved Bøgerne, men gerne vilde have Bibliotekarerne til at paapege de Steder i Talerne, der havde gjort mest Virkning, samt til at udrede, hvorfor disse Steder var særligt virkningsfulde. Bibliotekets Personale fulgte selvfølgelig Lærerens Kampagne med Opmærksomhed, og de hundrede Stemmer, han samlede mod Modkandidatens sekstenhundrede, tog Biblioteket sig til Indtægt. For ikke længe siden indfandt sig i Udlaanet en bekymret Mand, der efterhaanden havde laant, hvad Biblioteket besidder af Litteratur til Belysning af Kvindens Rettigheder, og bad, om han nu ikke kunde faa en Bog om *Mandens* Rettigheder. Det kan maaske interessere at se nogle af de Henvendelser, der i Løbet af faa Dage er indløbet til Biblioteket. Det har drejet sig om Litteratur over Chartismen i England, Fakirer, Intarsia, Landbrugsforhold i Kanada, Vagabondering, Politihunde, Autogen Svejsning, Ferrotypi, Elektricitetens Anvendelse i Landbruget, Brandmaleri.

Digitized by Google

Man har harcelleret over Statsbibliotekets Indkøb som over meget andet. Med lidt Forundring i Stemmen har man nævnt, at Biblioteket køber Bøger om Sport, Spil, Handel, Skibsfart, Automobilisme, Flyvesport, Havebyer, Kvindevalgret, Landstrygeri osv. osv., Emner, der dyrkes af Reportere, har man sagt. Men hvad er det, der i Dag dyrkes af Reportere? Det er det, der om kort Tid vil dyrkes af alle. Aarhusinstitutionens Indkøb tyder paa, at Publikums Krav har udviklet dens Evne til at høre Græsset gro. Den har følt det som sin Pligt at sørge for — rigtignok efter beskeden Maalestok — at kunne give Publikum hurtigt Svar paa Spørgsmaal af Interesse.

Rundt omkring i vort Land findes i Sogne og i Byer Folkebogsamlinger. Deres Opgave synes i Hovedsagen at være Udlaan af Rekreationslæsning. Man har opfattet Ordet „Folkebibliotek“ i den uheldigste Betydning, idet man har ladet Hensynet til den Del af Publikum, der har de færreste Forudsætninger, er mest elementært, være det altovervejende. Man faar et Begreb om Niveauet ved at læse „Bogsamlingsbladet“s Kritik. Dette Tidsskrift er Folkebogsamlingernes officielle Organ. At blive stedt for dette Blads Kritik maa for vore Forfattere være nogenlunde det samme som for gamle Tiders Forbrydere at komme for Riber Ret.

Der stilles Krav, først og fremmest med Hensyn til Bogens Behandling af det erotiske. Det er selvfølgeligt rigtig at undgaa Bøger, der behandler erotiske Undtagelsestilfælde paa letfærdig Maade. Men en Bog som Jacob Knudsens „Inger“ fraraades. En iøvrigt forstaaende Anmældelse af Knut Hamsuns poesirige Bog „En Vandrer spiller paa Sordin“ slutter saaledes: „Enkelte Oprin i Bogen omhandler imidlertid Forhold, der gør, at jeg ikke tør tilraade Folkebogsamlingernes Ledere at anskaffe Bogen, i al Fald ikke før de selv har gennemlæst den.“ Kritikeren tænker utvivlsomt paa Bogens erotiske Skildringer, der dog ikke for den normalt udviklede Læser synes at rumme ringeste Fare. Andre Bøger, hvis Talent burde sikre dem i hvert Fald en høflig Afvisning, bliver ret utvetydigt karakteriseret som Smudslitteratur. Der er en usund Ensidighed i Kritikens Opfattelse af det erotiske Problem. Den ønsker aabenbart Bøgerne anvendte som Ledetraade i Moral, men dette er farligt. Skønlitteraturen faar derved en anden Opgave, end den bør have, idet den ophører med for Læseren at være et Billede af Livet, men bliver af ligefrem praktisk Betydning for ham og nemt danner ham i Don Quichottes Lignelse. Men der stilles andre Krav: Stilen skal være let fattelig, det vil i Reglen sige: banal, og de psykologiske Problemer maa ikke være for indviklede. Disse sidste Fordringer er maaske nok saa skæbnesvangre som Kravet til Bogens Kønsmoral; man undgaar nemlig ligesom Foredragsholderne omhyggeligt alt, der kræver lidt aandelig Anstrængelse, og derved forringer man i væsentlig Grad Værdien af Læsning. Man vil ud fra det anførte let forstaa, at Laura Kieler, Nicoline Kirkegaard, Maglekilde Petersen, Jørgen Hauglund, Christopher Boeck osv. er sikre Træffere, medens Karl Gjellerup, Anatole France, Holger Drachmann træder i Baggrunden som rene Sinker.

Ofte staar man ret usikker over for „Bogsamlingsbladet“s Bedømmelse, man er ude af Stand til at fatte Kritikernes Dybsindigheder. Det hedder f. Eks. om Karl Gjellerups „Verdensvandrerne“: „Indologien er tilsyneladende ikke for Karl Gjellerup det samme som Katolicismen for Johannes Jørgensen (!). Det er vel nærmest en frodig Græsgang, og man maa sige, at han benytter den (!!). „Verdensvandrerne“ har for Aarhundreder siden optraadt paa Scenen i Indien. Nu stævner de sammen fra Verdenshjørnerne for at levere andet Oplag i en noget ændret Form (!!!).“ Man vil sikkert indrømme, at det i hvert Fald ikke er

Digitized by Google

let for en Bogsamlingsleder ud fra denne Kritik at danne sig et Skøn over Bogens Art og Værd. Ved at maale Litteraturen efter den kritiske Maalestok, „Bogsamlingsbladet“ anlægger, gaar for meget værdifuldt til Spilde. Ethvert Værk, hvor en sand kunstnerisk Evne og Vilje søger at finde Udtryk, skal, hvis man vil arbejde med paa Publikums sunde Udvikling, behandles med Alvor. Gør man det, vil vore Folkebogsamlingers Bogvalg blive rigere og bedre.

De, der læser „Bogsamlingsbladet“s Anmældelser, kan gaa med til, at Rimestads „De høstlige Hymner“ betegnes som: „Egner sig sikkert ikke for Folkebiblioteker“ — Digtsamlingen vil kun kunne vente Forstaaelse hos et lille Mindretal — men de fleste vil forarges, naar de ser, at Marie Bregendahls betagende Bog „En Dødsnat“, der netop har en stor Mission i Landbefolkningen, betegnes som en Bog for Jordemødre.

Maaske hænger Folkebibliotekernes noget „elementære“ Bogvalg sammen med den Kendsgerning, at det er en enkelt Stand, Lærerstanden, der har ført an i Bogsamlingsarbejdet. Lærerne har indlagt sig uvisnelig Fortjeneste ved at gøre et stort og uegennyttigt Arbejde, for hvilket de knap nok har faaet Tak. Men Lærerne synes i noget for høj Grad at have gjort deres pædagogiske Erfaringer fra Børneskolen frugtbringende paa Bibliotekernes Omraade. Der gives mange Lærere, der personligt er meget fine Litteraturkendere og Litteraturelskere, men som, naar Talen er om de af dem ledede Bogsamlinger, kun vælger middelmaadig, „letfordøjelig“ Litteratur. Det er Akademikernes Skam, at de ikke i større Omfang, end sket er, har taget Del i Arbejdet. Et Samarbejde mellem de interesserede Akademikere, der søger ud til Provinsen og ud paa Landet, og Danmarks intelligente og vaagne Lærerstand, vilde sikkert faa heldbringende Følger for Bibliotekssagen.

Den nærmeste Fremtid vil se denne Sag tage Fart herhjemme. Nu er der kun Hundreder, der interesserer sig for den, om nogle Aar vil Interessen deles af Tusinder. Det gælder da om, at Banerne, ad hvilke man skal vandre, bliver rigtigt valgt. For Øjeblikket strides to Anskuelser om Førerskabet. Den førstes Repræsentanter hævder, at vi rundt om i Byerne bør have mange mindre „Centralbiblioteker“, der skal danne Midtpunktet for de ganske smaa Sognebogsamlinger i Omegnen. Forkæmperne for den anden Anskuelse hævder, at disse „Centraler“ vil blive for tarveligt udrustede til at føre an for et større Omraade. Der vil ikke i en overskuelig Fremtid kunne skaffes Midler til, at de kan blive saaledes udrustede, at de kan tilfredsstille Kravene, der nødvendigvis maa stilles til et Bibliotek for 20—50,000 Mennesker. Man mener, at foreløbigt bør de større og mindre Byer arbejde paa selv at faa præsentable Biblioteker til deres eget Behov; naar det er naaet, er der Tid til at tænke paa større Opgaver. Imedens bør Staten ved Hjælp af alt eksisterende Statsbiblioteker (i København og i Aarhus) og eventuelt ved Hjælp af et nyt i Odense tilbyde Bogsamlinger paa Landet virkningsfuld Støtte. De store Statsbiblioteker med rig og alsidig Bogstand kan med langt større Udsigt til heldigt Resultat gøres til Midtpunkter for Arbejdet paa Landet end „Smaacentraler“, der paa Grund af Forholdene maa blive ret kummerligt udrustede.

Arbejdet venter paa den Slægt, der nu skal ud i Livet. Vi bør skænke Sagen Opmærksomhed allerede nu, om faa Aar vil den ellers komme bag paa os. I ældre Tider var der et Par almenmenneskelige Følelser og Ideer, der var Grundlaget for „Dannelse“. Det var Idyllens Tidsalder. Da kunde Aladdin sejre over Noureddin. Men nu om Stunder vil det Hoved, der ikke rummer *rigtige* Forestillinger, indordnede under en maalbevidst Vilje, meget vanskeligt fange Appelsinen i sin Turban. Nu er Livet omkring os mere

Digitized by Google

mangfoldigt. Hver Time paa Dagen modtager vor Hjerne nye Indtryk gennem Tale og Tryk, Indtryk, det ofte er nødvendigt at bevare, fordi man kan faa Brug for dem i givet Øjeblik. Samtidigt tvinger Konkurrencen, Kampen for Tilværelsen, den enkelte til med anspændt Energi at følge med i sit Fag. Hjernen nægter at opmagasinere alle de Forestillinger, et moderne Menneske maa have til Disposition. Der er Pladsmangel, og der kan ikke bygges til. Vi maa i stedse stigende Grad befri os for de Kundskaber, for hvilke vi ikke daglig har Brug. De maa opmagasineres andre Steder, nemlig i Haandbøger. Det er vor Ret at have disse Hukommelsens Stedfortrædere til Disposition, derfor har vi Biblioteker. I hver By, i hver større Landsby maa der være Bøger til Hukommelsens Hjælp. Det gælder ikke alene Aandsarbejderen, det har Gyldighed for det praktiske Livs Arbejder ogsaa. Vær ikke bange for at give Mængden den størst mulige Adgang til Kundskab. Kundskab fremmer den harmoniske Udvikling, Uvidenhed hæmmer den. Jo større Oplysningen er i Befolkningen som Helhed, jo bredere bliver det Grundlag, paa hvilket de enkelte Befolkningslag kan opnaa indbyrdes Forstaaelse. Der har til alle Tider været to Retninger. En, der har ment, at Massen var lykkeligst, naar den var uvidende, den var da ogsaa lettest at styre. Det er Jesuitismens Princip. Men det viser sig stadigt, at Massen hellere vil være oplyst og ulykkelig end lykkelig og kundskabsløs. En anden Retning har stræbt efter at hæve Flertallet op i den gode Oplysnings sunde Atmosfære. Alexander von Humboldt har udtrykt denne Retnings ledende Tanke, hvor han siger, at Kundskab bibringer Mængden Evnen til at tænke og samtidigt med denne Evne Alvor og Kraft.

Bibliotekssagens Udvikling vil betyde, at Forskellen mellem Hovedstad og Provins udjævnes noget. Hovedstaden er nu det eneste Centrum for dansk Aandsliv — til Skade for Landet. — Ude i Provinsen savnes aandelig Paavirkning. Vejen til de foryngende Kilder er for besværlig. Men med gode Biblioteker ogsaa *der* vil der være givet en væsentlig Betingelse for Aandslivets Vækst i hele Folket.

Digitized by Google

POLLARD-SYSTEMET

DET DANSKE SYSTEM.

Af Carl Bielefeldt,
Fængselshjælpens Forretningsfører.

I „Gads danske Magasin“s Nummer for April 1914 har Hr. Læge *Georg Neve* skrevet en lille Artikkel, bl. a. om ovennævnte System, hvorved forstaas, at der i visse Tilfælde gives en betinget Straffedom, imod at den dømte gaar ind paa at være totalafholdende; Systemet er opkaldt efter en amerikansk Dommer. I denne Artikkel sammenblander Hr. Neve desværre den betingede Straffedom og den betingede Benaadning; det er almindeligt, at det samme sker i Dagspressen, men det forekommer mig at være særlig uheldigt i en vejledende Artikkel i et Tidsskrift.

Ikke mindre uheldigt forekommer det mig at være, at Hr. Læge Neve synes at være ganske uvidende om, at dette System har været praktiseret her i Landet i en Aarrække, dels ved den betingede Straffedom, hvor Dommeren kan sætte Totalafhold som Vilkaar for, at Straffens Fuldbyrdelse udsættes og i gunstigt Tilfælde efter 5 Aars Forløb bortfalder, dels det samme paa en lidt anden Maade, nemlig ved den betingede Benaadningspraksis.

Det har naturligvis sin Værdi at citere det danske Straffelovsudkast af 1912, saaledes som Læge Neve gør det, men nok saa værdifuldt er det at gøre opmærksom paa, at Midlertidig Lov af 1. April 1905 har en § 20, der lyder saaledes: „Naar en Straffedom ikke lyder paa anden Straf end Bøder, Fængsel eller Tvangsarbejde, kan det under formildende Omstændigheder — saasom Alder, foregaaende Vandel, uforbeholden Tilstaaelse, Genstandens ubetydelige Værdi, ydet eller tilbudt Erstatning, Samtykke til at undergives moralsk Forsorg — i Dommen bestemmes, at Fuldbyrdelsen skal udsættes. Udsættelsen kan betinges af, at den domfældte inden en fastsat Frist yder den forurettede tilbudt Erstatning, og efter Omstændighederne af, at han undergiver sig en nærmere bestemt moralsk Forsorg.“

Hermed blev det „Pollardske“ System indført i Danmark, thi i Praksis betyder det at „undergive sig en nærmere bestemt moralsk Forsorg“ ganske vist i nogle Tilfælde Fængselshjælpens Tilsyn, men det kan ogsaa betyde Afhold fra berusende Drikke, og da Fængselshjælpen efter Aftale med Justitsministeriet fører Tilsyn med betinget straffedømte, er det denne Institution, som vaager over, at den betinget dømte holder sit Afholdsløfte, og i Tilfælde af, at dette brydes, giver Indberetning til vedkommende Politimyndighed, hvorpaa Straffen fuldbyrdes.

Men paa „en anden Maade“ var dette System indført her i Landet allerede i 1902 ved den betingede Benaadningspraksis, som i dette Aar begyndte saaledes, som vi nu kender denne Praksis — og paa denne Maade har Systemet haft langt den største Betydning her i Danmark. Man vil have lagt Mærke til, at efter Midlertidig Lov af 1. April 1905 kan en Person, som er dømt til „Offentligt Arbejde“, ɔ: Forbedringshusarbejde, ikke faa betinget Dom. Men nu er der en Mængde, navnlig yngre Personer, som første Gang forser sig ved Indbrud i beruset Tilstand, og Indbrud, begaaet af Personer over 18 Aar, straffes altid med Forbedringshusarbejde.

Her træder saa Administrationen til med Benaadning efter Indstilling af Underøvrigheden, og er Forbrydelsen begaaet i beruset

Digitized by Google

Tilstand, eller er det oplyst, at Paagældende er drikfældig, er det Reglen, at Benaadning gøres afhængig af Totalafhold.

Paa ganske faa Undtagelser nær er det Fængselshjælpen, som vaager over, at Benaadningsvilkaarene overholdes, hvilket selvfølgelig medfører et betydeligt Arbejde.

Jeg skal anføre, at i Fængselshjælpens sidste Beretningsaar fra 1. April 1913 til 31. Marts 1914 ere 286 Personer blevne betinget benaadede, og heraf er der for 35 Personer sat Afhold som Vilkaar. Man kunde derfor ligesaa godt kalde Systemet for „Det danske System", da det er vokset op ganske uafhængigt af, hvad der er foregaaet i Amerika; det er det danske Justitsministerium, der har Æren derfor, og jeg tror ikke, at jeg træder Ministeriet for nær, naar jeg paastaar, at man i 1902 ikke i Ministeriet kendte noget til Dommer Pollard i St. Louis. Systemet har altsaa været praktiseret her i Landet, siden 1902 ved den betingede Benaadningspraksis, og siden 1. April 1905 ved den betingede Straffedom; der er et gammelt Ord, som siger, at man skal ikke gaa over Aaen for at hente Vand. Det skulde Hr. Læge Neve have tænkt paa, inden han skrev sin Artikkel.

Til Slut omtaler Dr. Neve Redningshjemmene for Alkoholister, men nævner kun ét, „Astrup", som derpaa kritiseres. Da jeg ikke kender Forholdene paa Astrup, skal jeg ikke komme ind paa Kritikken, men foruden Astrup findes der en Række af Redningshjem, hvor der gøres et godt og dygtigt Arbejde, og det burde dog være nævnt.

Digitized by Google

RHINREJSEN

Ved C. FABRICIUS
Forstander for Statsbanernes Rundrejsebureau.

DER er Foraar i Luften og dermed følger Trangen hos et stedse voksende Antal Mennesker til at komme ud i det vaagnende Foraar, det vil sige til at komme der hen, hvor Foraaret i særlig Grad giver sig tilkende, altsaa en Trang til at komme bort fra Vinter-Bylivet og ud i Naturen, ud i det spirende Foraar.

Kendskabet til Nutidens fortrinlige Befordringsmidler, den Lethed og den forholdsvis ringe Bekostning, der er forbundet med Brugen af Befordringsmidlerne, medfører en selvsagt og naturlig Lyst til at udnytte sin Besøgelsestid, at gaa paa en lille Foraarsrejse saa vidt muligt hvert Aar, selv blot for en Ugestid, og om det skal være med et ret lavt Budget.

Det store Spørgsmaal er da: *„Hvorhen og hvorledes“?*

Blandt de mange Rejsemaal udenfor Danmark af ovennævnte Art kommer i første Række *Egnen ved Rhinstykket mellem Cøln og Mainz.* En Rejse i disse Egne er det, man ordentligvis benævner *„en Rhinrejse“*, og den lader sig med godt Udbytte udføre paa en god Ugestid og ligger naturligt i den skønne Maaned Maj.

Staar det til mig at bestemme Rejseplanen, naar Rejsetiden er ca. en Uge, og naar Rejsepengene er smaa, samt naar *et Ophold ude i Naturen er Hovedsagen* for den, der agter sig til disse Rhinegne, da lyder mit første Ord: »Drag saa hurtigt, Du kan udholde, til Indgangsdøren for Rhinrejsen,“ Cøln, og benyt kun frimodigt III Klasse Bane og billige men gode, relle Hoteller som f. Eks. Missionshotellerne (Christliches Hospiz).

Tager jeg Kjøbenhavn som Udgangspunkt, da lyder Planen:

Tag med Aftentoget Kl. 7,50 til Korsør, sejl deraf med Statsbanernes Natdamper Kl. 10 til Kiel og fortsæt derfra Kl. 5,27 Morgen med Toget (III Kl. og Adgang til Spisevogn) direkte til Cøln, hvortil Ankomst er 3,02 Eftm. Tilbring saa nogle faa Eftermiddagstimer i Cøln, se Domkirken og eventuelt Kirken „Maria in Capitol“ samt lidt Gadeliv og den store Bro over Rhinen. Tag Eftermiddagstoget Kl. ca. 6,18 (Sommerfartsplanen gyldig fra 1ste Maj angiver Tiden nøjere) til *Königswinter* ved det første Bjergparti, man med meget begrændset Rejsetid bør besøge, og overnat der. Solnedgangen ses fra Bjerget „Drachenfels“ med Slotsruin og Rundskue over et rigtig smukt Bjerg- og Flodparti.

Tilbring derefter mindst 6 Dage ved Rhinen, i et Par af dens Sidedale og i „det vulkanske Eifel“ samt paa en Rhindamper indtil Rüdesheim (se lidt nærmere Angivelsen nedenfor), fortsæt Rejsen pr. Bane via Wiesbaden, Frankfurt til Hamborg og tag Natforbindelsen „Kiel—Korsør“ paa Hjemrejsen til Kjøbenhavn. Tillader Tiden og Rejsepengene det, saa indflet Heidelberg i Rejsen mellem Wiesbaden (via Mainz) og Frankfurt, samt aflæg i Hamborg et Besøg i Hagenbecks Dyrepark.

Hovedvægten bør lægges paa selve Rhinegnen. Dette er kun en Ledetraad og ikke en Beskrivelse, thi en saadan fylder en hel Bog.

Fra Königswinter sejler man forbi Rolandseck til Remagen, tager der Toget op i Ahrdalen til *„Altmahr“* og overnatter der.

Næste Dag tilbage til Remagen, videre pr. Bane til Andernach og derfra Tog til *Daun* i det vulkanske Ejfel og til Kratersøerne tæt Syd for Daun; et særdeles interessant Terrain.

Den følgende Dag fortsættes Rejsen pr. Bane fra Daun via Gerolstein, Kyllburg (ejendommelige Egne) til *Trier*, Tysklands æld-

Digitized by Google

ste By og en gammel romersk Kejserstad. Trier fortjener egentlig et ordentlig Besøg og oftere Besøg end Tilfældet er. (Domkirken, Liebenfrau-Kirchen, Kajserslot, Arena m. m. samt den ældgamle „Porta nigra"). I Trier overnattes.

Videre pr. Bane ned igjennem den skønne Moseldal forbi Bullay (Udsigt fra Vierseenplatz am König m. m.) og Cochem (Slot, Vinhaver) til *Moselkern.* Her overnattes og herfra besøges det herlige gamle Slot *„Burg Eltz"*, vel nok et af de interessanteste i hele Rhinegnen.

Næste Dag tages Tog til Coblenz og derfra *Salon-Damper* op ad det bedste Stykke af Rhinen, forbi en Mængde Vinbjerge, Slotte og Slotsruiner paa Bjerghøjder, Fjeldvægge eller nede ved Floden indtil St. Goar, hvor Sejlturen afbrydes for et Par Timer (Besøg ved Slottet Rheinfels, Katz, Maus og Klippen Lurley), derefter atter Damper op ad Rhinen indtil *Rüdesheim*, hvor der overnattes. Har man Tid nok at raade over, besøges Vinhaverne, nydes Udsigten fra Niederwald-Monumentet, og gjæstes Slot Rheinstein, vis à vis Asmannshausen (rød Rhinskvin).

Da der denne Gang er knap Plads, skal jeg ikke komme nærmere ind paa Beskrivelser men nøjes med at henvise til Rejsebøger som Griebens „Der Rhein" eller Bædekers „Rheinlande" osv.

Hvis man benytter III Kl. Bane og første Plads Damper kommer Rundrejsebilletten paa næppe *80 Kr.* og medtages Heidelberg forøges Prisen med *5 Kr.*

Til Logis, Forplejning m. m. kan man nøjsomt regne *7 Kr. pr. Dag.* Rejses helt paa II Kl. Bane og I Skib forhøjes Billetprisen med ca. 40 Kr. og Dagopholdet bliver ca. 10 Kr.

Selvfølgelig kan Rejsevejen give Anledning til Ophold paa mange andre interessante Steder og navnlig skal her peges paa *Cassel* og *Hildesheim*-Ophold uden at Billetprisen forøges, kun Dagtallet og derved Beløbet til Logis og Forplejning forhøjes.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Sygdomsvækkende Bakterier anvendt i forbryderisk Øjemed. Den 15. April 1912 blev Fægtelæreren og Løvetæmmeren *Hopf* i Frankfurt arresteret som mistænkt for at have taget sin Hustru af Dage. I hans Laboratorium fandtes Renkulturer af Kolera- og Tyfusbaciller, hvad der gav Anledning til Mistanke om, at Hopf havde benyttet sig af disse Sygdomsvækkere til at dræbe sin Hustru og — som det senere viste sig — en hel Række andre Medlemmer af sin Familie. En Studie af den tyske Videnskabsmand *A. Abels* om dette Tilfælde, der nu har faaet sin Afslutning ved Domstolene, er særdeles interessant. Abels undersøger de Tilfælde, i hvilke sygdomsvækkende Bakterier blev anvendt i kriminel Hensigt. Ondsindede Infektioner med Pest, Kopper og Syfilis har næppe været sjældne i Oldtiden og Middelalderen. I vor Tid turde dog Tilfældet Hopf være et af de første i Evropa, hvor pathogene Bakterier har været benyttet som Mordmiddel. I Amerika er man foran os ogsaa *deri*.

Flere af de mest fremragende Kriminalister, Retslæger og Kemikere har rettet en Henvendelse til Regeringen i Illinois for af Statsmyndighederne at faa stillet de nødvendige Midler stillet til Raadighed til Bekæmpelse af de „videnskabelige Mord“. Et Institut skal oprettes i Chicago, og Videnskabens Mænd har dèr Mulighed for med Held at kunne optage Kampen mod denne moderne Form for Forbrydelse.

Efter overensstemmende Udsagn af Retsmyndighederne i Chicago er Mordernes Metoder bleven saaledes forfinede, komplicerede og forbedrede, at mange Forbrydelser unddrager sig Opdagelse ved Ligsynet og dermed Retsforfølgelse. I Spidsen for denne Bevægelse til en Fuldkommengørelse af Kriminologien staar Prof. Hannes, Dr. Ludwig Hekton, Overdommer i Chicago, Mr. Olsen og Overgeneralfiskal Dr. Hoffenn, hvis Udtalelser munder ud i den Paastand, at Mordet i de sidste Aar ligefrem skulde være bleven en Videnskab.

En Slags Mord, som det kun vanskeligt lykkes at konstatere, bestaar deri, at Morderen under Foregivende af at udlevere en Medicin giver sit Offer en lille Kapsel eller Oblat, som indeholder Baciller eller Spirer til en dødelig Sygdom. Dommer Olsen udtaler, at han personlig har undersøgt en Række Tilfælde, i hvilke der blev gjort Forsøg paa at købe dødbringende Sygdomsspirer, og det under Forhold, hvor det vitterligt ikke kunde dreje sig om en videnskabelig Anvendelse af Giften. Og disse Forsøg er meget hyppige og tiltager stadig. Professor Hannes anfører, at mange Mennesker, der tilsyneladende dør en naturlig Død i deres Families Kreds, i Virkeligheden er Ofre for Mordere, som med disse Sygdomsspirer og med forgiftede Naale, hvis Anvendelse ikke efterlader synligt Spor, naaer deres forbryderske Maal.

„B. Z. am Mittag“'s New-Yorker-Korrespondent skriver saaledes i Marts 1910 under Overskriften: „Tyfusbaciller som Mordvaaben“: Anklageskriftet mod Dr. Hyde, der i Kansas City har forgivet sin Hustrus Onkel, Oberst Swope, med Stryknin, er nu færdigt. Det indeholder den overraskende Meddelelse, at Hyde har gjort sig skyldig i Masseforgiftningsforsøg for at komme i Besiddelse af Swopes 25 Mill. Dollars. Saaledes forgav han Swopes Nevø og forsøgte endvidere at rydde otte Medlemmer af Familien af Vejen. Han fik det ejendommelige Indfald at fordærve Drikkevandet med Tyfusbaciller. Anklagen gaar endvidere ud paa, at Hyde har forgivet Millionærens Fætter, Oberst Hunton. Fremdeles skal det være bevist, at han gentagne Gange har forsøgt at give sin Hustru Gift.“

Digitized by Google

Det er dog ikke nødvendigt at tage til Amerika for at paavise et kriminelt Tilfælde af Bakterieforgiftning. 1910—11 verserede i St. Petersborg Giftmordprocessen *Pantschenko-Burturlin*. Medicineren, Dr. Pantschenko, blev beskyldt for at have givet den unge Burturlin Præparater, som skulde have bevirket hans Død. I den Retning gik ogsaa Pantshhenko's Tilstaaelse; men i Processen kunde det ikke fastslaas med Bestemthed, hvilken Gift Burturlin var død af. En Gang angav Pantschenko, at han havde givet den unge Burtulin en stor Indsprøjtning Spermin, en anden Gang sagde han, at han havde givet ham Kolerabaciller, Saavidt man kan slutte af de Sagkyndiges indbyrdes modstridende Meninger i Processen, synes Burturlin at være død af Kolera; mange Symptomer taler derfor, — men det er heller ikke udelukket, at han kan være falden som Offer for en kronisk Arsenikforgiftning. Symptomerne hos en Kolerasyg kan næsten nøjagtigt ligne de Symptomer, som vilde indfinde sig hos et Individ, der havde faaet Arsenik. Sygdomsbilledet beherskes i begge Tilfælde uden Undtagelse af svære Stofskifteforstyrrelser (Mave- og Tarmkatarr). Døden indtræder i Almindelighed ved Individets Bevidstløshed. Men, som Symptomerne varierer alt efter Omstændighederne ved Arsenikforgiftning, saaledes ogsaa ved den asiatiske Kolera.

Der synes dog — siger *Abels* — at være *den* Forskel mellem Arsenikforgiftning og Kolera, at de fleste Kolerasyge ved Dødens Indtræden er ved fuld Bevidsthed, hvilket derimod ikke er Tilfældet ved Arsenikforgiftning. Ved Kolera kan det vare meget længe, inden Diarréen indfinder sig, ja det sædvanlige synes nærmest at være Obstruktion. Jeg har, da jeg opholdt mig som Korrespondent i de russiske Koleradistrikter, set Hundreder af Kolerasyge dø; det var paafaldende, at de fleste før Døden blev angrebne af Krampe i Læggen, ligesom — som allerede nævnt — Døden gennemgaaende indtraadte ved fuld Bevidsthed. I hvert Fald er det udelukket i Koleratider med Bestemthed at kunne afgøre alene paa Grundlag af Sygdomsbilledet, om vedkommende er død af Kolera (ogsaa Tyfus) eller Arsenik. Her kan kun ved bateriologisk eller kemisk Undersøgelse opnaas fuld Klarhed.

Kornfeld beretter (i „Friedreichs Blätter") om en Arbejders Kone, som gentagne Gange gav sin Mand Arsenik, og hvis Sygdom han angav at være Kolera.

Lombroso skriver i sin Bog: „Nye Forbryderstudier":

„Den Iagttagelse, at Symptomerne paa Kolera ligner dem, som Arsenikforgiftning fremkalder, foranledigede to amerikanske Læger til at forsikre mange Patienter og derefter forgive dem under en Kolera-Epidemi".

Med Hensyn til Sammenhængen mellem Kolera og Arsenikforgiftning paa Java er det derværende Sundhedsraads Beretning særdeles interessant. Efter denne forekom i Aaret 1903 mellem 103 kausalt tvivlsomme Dødsfald ikke færre end 46 Forgiftningstilfælde; deriblandt var 21, hvor der i Ligene blev paavist en dræbende Mængde Gift. Den Lethed, hvormed man næsten overalt kan købe dette farlige Stof i Form af næsten ren Arseniksyre og den Omstændighed, at Dødsfald af pludselige, svære Tarmsygdomme ikke er særlig paafaldende i dette af Kolera næsten altid hjemsøgte Land, rummer Forklaringen paa den foretrukne Stilling, Arseniken indtager som Redskab i Forbryderens Haand.

Nu maa man dog ikke overse, at de pathogene Bakterier hører til de „Gifte", som kan berede Giftmorderne meget store Vanskeligheder. Forbryderne maa regne med mange Muligheder, af hvilke den ene eller den anden vil være tilstrækkelig til at bringe Forbrydelsen til at strande. Selv en Renkultur af bestemte sygdomsvækkende Bakterier behøver ikke at fremkalde Sygdomssymptomer; denne Renkultur kan nemlig — saaledes som Tilfældet er med flere Vaccine-Stoffer — mangle en stor Del af sin sygdomsvækkende Kraft. Visse Stofskifteprodukter virker hæmmende paa Bakteriernes Udvikling og følgelig ogsaa paa deres Ondartethed.

Er saaledes Udfaldet meget usikkert for Morderen, er paa den anden Side ogsaa Paavisningen meget vanskelig.

Ubetinget Sikkerhed giver kun Paavisningen af selve de paagældende Sygdomsvækkere.

Røntgenstraalernes ansporende Virkning paa Plante- og Dyrevæv. Som bekendt er det muligt ved Hjælp af Røntgenstraalerne at ødelægge svulstagtige Celler

Digitized by Google

og dermed bringe ondartede Svulster til at forsvinde. Vi lever i en Tid, hvor det er berettiget at nære betydelige Forhaabninger til Bekæmpelsen af Kræft ved Hjælp af Røntgen- eller Radiumstraaler. Man véd ogsaa, at de i Røntgenrøret producerede Straaler udøver en afgjort hæmmende Virkning paa Væv, der er i Færd med at udvikle sig og vokse frem. Det lyder derfor overraskende, at de samme Røntgenstraaler, som i det ene Tilfælde virker ødelæggende, i det andet Tilfælde skulde kunne virke ansporende til forøget Vækst.

Røntgenstraalernes fremskyndende Virkning paa forskellige Planter er iagttaget og studeret af mange Forskere. Da Planten afgiver det mest brugbare Objekt, begyndte en af disse Forskere sine Forsøg med den for ydre Paavirkning lidet modtagelige grønne Bønne. Hvor stærkt og paa hvilket Tidspunkt skulde Planten nu bestraales for at blive ansporet til forøget Vækst? Da Væksthæmningen behøver høj Røntgenenergi, saa maatte vel Bestraalingsoptimum for en ansporende Virksomhed sættes ganske lavt. Og i Virkeligheden skal der ogsaa kun $^1/_{100}$ Del til af den Dosis, som paa den menneskelige Hud frembringer en let Reaktion.

Det lykkedes ikke hos nogen Art at opnaa Vækstforøgelse, naar Planterne allerede var vokset op. Men meget effektiv var Straalernes Virkning, naar Frøene blev bestraalede før Spiringen eller som spirende Skud.

Ved et Eksperiment blev Bønnerne bestraalet 30, 60 og 150 Sekunder med et Rør, som kun afgav lidet gennemtrængende Straaler. Allerede efter faa Dages Forløb viste det sig, at de bestraalede Kim voksede hurtigere end de ikke bestraalede, og efter tre Ugers Forløb var de næsten dobbelt saa lange som Kontrolplanterne, der ikke havde været udsat for Straalerne. Det var ogsaa interessant at se, indenfor hvor snævre Grænser denne ansporende Virkning indtræder. En Bestraaling, der varede i 30 Sekunder, var uden nogensomhelst Indflydelse; paa den anden Side havde en Bestraaling, der varede 300 Sekunder, været tilstrækkelig til at beskadige Spiren saa føleligt, at den kun udviklede sig til en lille kummerlig, næppe 3 cm høj Plante.

I et videre Forsøg var Bønnerne bleven bestraalet under de anførte gunstige Betingelser, men ikke straks derpaa plantet ud. De opbevaredes hver for sig i Papirtutter, først fire Uger senere blev de anbragt i Potter. Og det var nu interessant at følge, hvorledes ogsaa her de bestraalede Frø voksede hurtigere og udviklede sig til større og kraftigere Planter end de ikke bestraalede Kontrolplanter.

Den ved Røntgenstraalerne ansporede Vækst-Evne synes altsaa i en vis Tid at hvile i Kimet for ogsaa senere at gøre sig gældende. Som videre Forsøg viste, gaar dog denne Evne mere og mere tabt, jo længere Tid der gaar mellem Bestraaling og Udsaaning.

Mere tvivlsomt faldt Forsøgene ud paa dyrisk Væv. Som Forsøgsobjekt valgte man Æg af Hestens Spolorm. Æg, der var opblødt i Glycerin, blev i forskellig Tid bestraalede med den nu kendte gunstige Energimængde. Rettede man ved Undersøgelsen af Præparaterne særlig Opmærksomheden paa de højest udviklede Former af Æggene, saa var dog ved et Bestraalingsoptimum paa fem Minutter allerede færdig udviklede, lange, smalle, meget livlig bevægelige Smaaorm talrigt repræsenterede paa et Tidspunkt, da de øvrige Præparater som højeste Form kun akkurat antydede en plump, ubevægelig Ormeform.

Selvmordsepidemien i de tyske Skoler. For kort Tid siden har Skolekollegiet i Berlin bestemt, at paa Grund af „sørgelige Hændelser“ skal den gamle Fordeling af Eleverne i Skolens Klasser i Nummerorden efter Dygtighed *ophæves*. Man mener derved at modarbejde en Overanspændelse af Æresfølelsen og gøre Ende paa de hyppigt forekommende Selvmord.

Det har dog ikke manglet paa Protester mod den nye Bestemmelse, og f. Ex. den tidligere Statssekretær *Dernburg* har taget skarpt til Orde imod den. Skolen skal forberede til Livet, men Livet er en Kamp med Modstande og Hindringer, en Kamp, som for en stor Del føres i Kappestriden med andre. Derfor skal Skolen ikke blot give Belæring, den skal ogsaa danne Karakteren, og det kan kun ske i Kamp. Det er billigt og rigtigt, at den flittige, opmærksomme og begavede Elev faar sin Løn for disse Egenskaber, og det er nødvendigt, at den dovne anspores, og at den ubegavede lærer at resignere.

Digitized by Google

Ogsaa Skolemænd har sluttet sig til denne Protest, idet de hævder, at Aarsagen til Skoleselvmordene er en helt anden end den, som Skolekollegiet antager, og de frygter for, at den nye Bestemmelse kun skal føre til en Nedstemmelse af Skolernes normale Fordringer. For at komme de svage og nervøse Børn i Møde, undlader man at anspore de stærkere til at udnytte deres Evner tilstrækkeligt, og Resultatet vil blive Nedgang over hele Linjen, — medens Selvmordene bliver ved.

Allerede i 1909 har Professor *Gerhardt* i Berlin udgivet en statistisk Studie over Skoleselvmordene paa Grundlag af 30 Aars Begivenheder af denne Art. Han advarer imod at forveksle en Lejlighedsaarsag af ganske underordnet Betydning med de dybere liggende Aarsager, der forbereder Selvmordet. I Dagspressen kan det være god Latin at gøre et stort Nummer ud af de øjeblikkelige Omstændigheder ved et saadant Selvmord og fortælle i spærret Tryk om „Pryglepædagoger“ og lignende. Men den sande Aarsag maa efter Gerhardt og andre erfarne Pædagoger søges dels i Forældrenes (ikke Lærernes!) Ufornuft, dels i Dagspressens skæbnesvangre Vane at give disse Begivenheder et Udseende af rene Skæbnetragedier. Dersom saadanne Selvmord aldrig kom i Aviserne, vilde deres Antal snart blive meget begrænset. I Gerhardts Statistik læser man f. Ex. om en Elev, at han kort før Selvmordet i sine sidste Optegnelser angiver, under hvilken Overskrift Aviserne skulde omtale hans Død. I en Skole, hvor der var forefaldet flere Selvmord, tog en Elev Livet af sig, fordi han og hans Kammerater mente, at naar der blot kom én saadan Tragedie til i Aviserne, vilde det koste deres ilde lidte Rektor hans Hals. Mange andre Eksempler viser, hvorledes Forældre for at vaske sig selv rene rejser grundløse Anklager mod Lærere og Bestyrere for at have drevet deres stakkels Barn i Døden ved „Krænkelse af hans Æresfølelse“.

Stedmodersblomsten. Denne ligesaa smukke som velkendte Blomst har — ligesom kært Barn — mange Navne, saasom Kukmandsurt, Trefoldighedsurt, Damaskblomst, Fløjelsblomst, Blaamand, Lammeleger, Skadeleger, Enkeurt, Marias Sengeklæder, Nat og Dag o. fl. a. Men Stedmodersblomst er og bliver dog dens almindeligste Kendingsnavn. Men hvorfor har den mon faaet dette Navn?

Ja, nu skal vi høre.

Stedmodersblomsten har som bekendt en uregelmæssig fembladet Krone og et fembladet Bæger. Af Kronbladene er det nederste størst. Dertil har det ejendommelig Form og en saadan Stilling, at hele Forfladen, der pranger med pragtfulde Farver, er synlig. De mellemste Kronblade, hvoraf et sidder til højre og et til venstre for det store forneden, ligner hinanden som to Draaber Vand og dækkes til Dels af det nederste, som de forøvrigt ligner meget i Farve. De to øverste Kronblade sidder tæt sammenklemte og saa langt tilbage, at en større Del af deres Forflade dækkes af de to mellemste. Ogsaa disse ligner i høj Grad hinanden; men de har en mere enkelt og beskeden Farve.

Af de fem Bægerblade sidder de to lige bag det nederste (store) Kronblad, et bag hvert af de mellemste, medens det femte er anbragt lige bag de to øverste Kronblade.

Det er denne iøjnefaldende Forskel i Form og Farve hos Kronbladene i Forbindelse med den særegne Stilling, de indtager til Bægerbladene, der ligger til Grund for Stedmodersblomstens Navn.

Det nederste (store) Kronblad opfattes som Stedmoderen, en herskesyg og pragtelskende Dame, der altid sidder forrest i Selskabet og ikke kan nøjes med mindre end to Stole (de to Bægerblade lige bagved). Hun er prægtig klædt og breder sig som nogen Dronning. De to mellemste Kronblade opfattes som hendes kødelige Børn. De sidder hver paa sin Stol umiddelbart ved Siden af hende og er klædt omtrent lige saa flot som hun selv. Endelig opfattes de to øverste Kronblade som Stedbørnene. De sidder for sig selv og paa en og samme Stol. De bærer en simpel ensfarvet Dragt og skjules til Dels af deres mere flot paaklædte Halvsøstre. Disse to Kronblade sidder jo, som ovenfor bemærket, lige foran det øverste Bægerblad (Stolen) i en paafaldende tilbagetrukken Stilling, og deres Farve er langt enklere og mere beskeden end de øvriges.

Digitized by Google

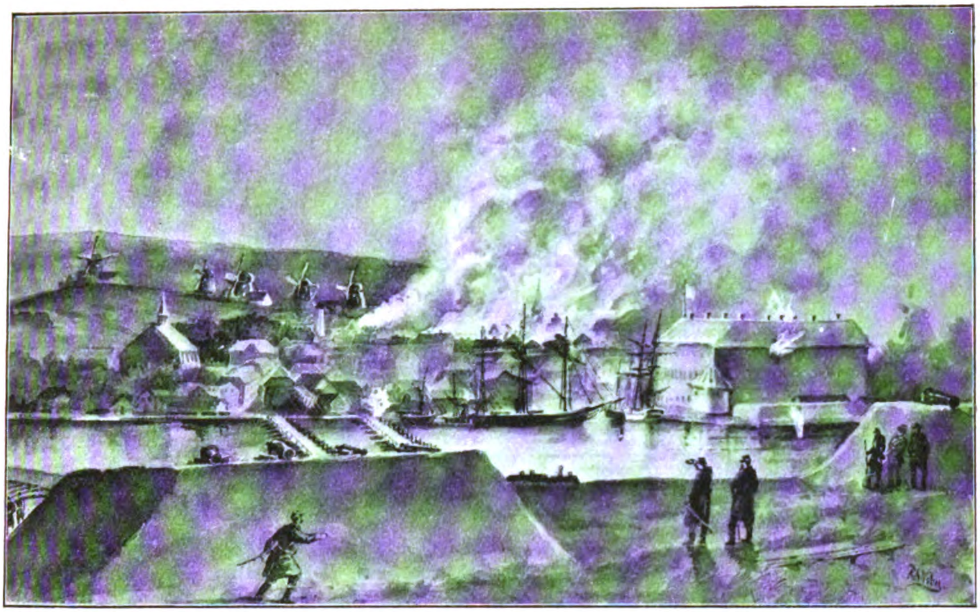

Sønderborg den 2. April 1864. Akvarel af Fred. Visby.

FRA KRIGENS TID

UDDRAG AF BREVE OG MEMOIRER FRA 1864

ANDEN AFDELING

Ved Kaptajn DANIEL BRUUN.

II.

Øjebliksbilleder fra Dybbøl.

I denne og en følgende Artikkel vil vi fortsætte Uddragene af Sekondløjtnant *Abrahams*' Memoirer og Breve fra Operationerne med General *Hegermann-Lindencrones* Division, som blev til „Det nørrejydske Armékorps". Samtidig med at Generalen opererede i Nørrejylland, skred *Dybbøls Belejring* fremad, og den 18. April fandt Stormen saa Sted, efter at den danske Hær med Taalmod, Fasthed og Tapperhed havde gjort sit yderste for at værge den sidste Rest af Slesvigs Fastland.

Vi har tidligere omtalt Begivenhederne paa Dybbøl og skal ikke her indlade os paa Gentagelser; kun vil vi gennem nogle Billeder, tegnede og malede paa Stedet under selve Begivenhederne, gøre disse levende for vore Læsere.

Blandt dem, der som Øjenvidner befandt sig ved Armeen uden at være Kombattant, var den unge *Fred. Visby*, der endnu lever i Aarhus som forhenværende Tandlæge. Sin Værnepligt aftjente han paa Reserveofficers-Skolen paa Frederiksberg Slot i 1861—62. Han bestod Eksamen og opførtes paa Listen over de Aspiranter, der egnede sig til at blive Reserveofficerer; men paa Grund af Tunghørighed blev han af en Kassationskommission erklæret: „Midlertidigt udygtig til Militærtjeneste".

Ved Krigens Udbrud meldte han sig i

Digitized by Google

Akvarel af Fred. Visby.

Sønderborg (før Bombardementet) den 2. April 1864.
„Storegade med Raadhus og Apotek. Batteriild fra Mommark, Broager. Der stilles til Afløsning i Skanserne. Musik uden for den kommanderende General i Apoteket. Her saarede eller dræbte en fjendtlig Granat 28 Mand“.

Krigsministeriet, eventuelt som Frivillig; men: „en vist meget optaget Kaptain“ afviste ham lidt brysk med de Ord:

„Naar vi faar Brug for Dem, skal vi sku nok finde Dem“.

Visby skriver:

„Det var saaledes ei som Kombattant at jeg færdedes paa Krigsskuepladsen, men da jeg daglig traf tidligere Kammerater, fik jeg Lejlighed til at færdes mellem Tropperne og blev Vidne til disses Strabadser, Mod og Offerberedvillighed. Og — hvilke triste Situationer blev man ei Vidne til i 2den Linie. Paa Als færdedes jeg i 3—4 Uger, og efter Dybbøls Fald naaede jeg over Fredericia til Aarhus.“

Under sin Færd ved Hæren fik Visby Lejlighed til at fæstne paa Papir en Del Skitser og Akvareller, hvilke paa en interessant Maade giver et Billede af Krigerlivet.

Han overværede Sønderborgs Bombardement og Stormen paa Dybbølstillingen. Senere, da han befandt sig i Aarhusegnen, udførte han ligeledes en Del Skitser. „Illustreret Tidende“ bragte under Krigen Gengivelser efter nogle af hans Billeder, men iøvrigt har hans Skitser ikke været reproducerede, før vi nu med hans Tilladelse her i Tidsskriftet har Fornøjelsen at offentliggøre et Udvalg af dem. Paa nær et Par Tegninger er Billederne udførte i Akvarel. Da de her ikke kan gengives med Farver, har de selvfølgelig mistet noget af deres Friskhed; men vi nærer dog ikke Frygt for, at de af den Grund skal have mindre Interesse for vore Læsere. Tværtimod vil de efter vor Formening tiltrække ved den nøgterne Sanddruhed, hvormed de fortæller om de store Begivenheder for halvthundrede Aar siden.

Med 1. Regiment: Nørrejylland. — Sekondløjtnant Abrahams beretter.

General *Hegermann-Lindencrone* som stadig stod paa *Mors* havde den 18. Marts faaet Ordre til igen at gaa Syd paa.

Som Følge af den prøjsiske Hærs stærke

Digitized by Google

Koncentration til Dybbøl, hvor alle Belejringsmidler tilmed anvendtes, saa der ingen blev tilovers mod Fredericia, var der indtraadt en vis Passivitet hos de fjendtlige Tropper i Jylland, hvilket gav vore derværende smaa Strejfkorps Anledning til Handling.

Ritmester *G. Castenskjolds* Korps opererede saaledes ned langs Østkysten og vest derfor optraadte Ritmester *Hannibal Schestedts* Korps. Den 6. April havde General Hegermann overskibet sin Division fra Mors, og den 10. s. Maaned stod den bag de to Strejfkorps i Midtjylland. Feltmarschal *Gablenz* havde i Slutningen af Marts sendt en Bataillon til Horsens for at imødegaa de danske Strejfkorps, og den 30. Marts var Brigaden Dormus dirigeret dertil. Resten af de fjendtlige Styrker i Nørrejylland stod foran Fredericia og ved Vejle:

Vi forlod sidst Løjtnant *Abrahams* paa Høiriis paa Mors.

I hans „Erindringer“ hedder det:

„Jeg var bestandig meget optaget af Arbeide paa Skrivestuen og dette besværliggjordes ikke lidt ved, at Regimentet efterhaanden blev spredt, idet nogle Kompagnier blev længere borte til Dækning for Kavaleriafdelingerne og vort 7. Komp. var afgivet til Ritmester *Castenskjolds* Kommando i Aarhusegnen, men dog stadig afgaves Indberetninger til Regimentet, der igen indsendte Styrkelister m. m. til Ministeriet. Som alt godt fik Opholdet paa Høiriis snart Ende. Den 6. April gik vi over Limfjorden for igjen at gaa mod Skanderborgegnen.“

Det følgende Brev blev skrevet paa en Bondegaard. Af Forsigtighedshensyn var der dog ikke i samme angivet noget Sted.

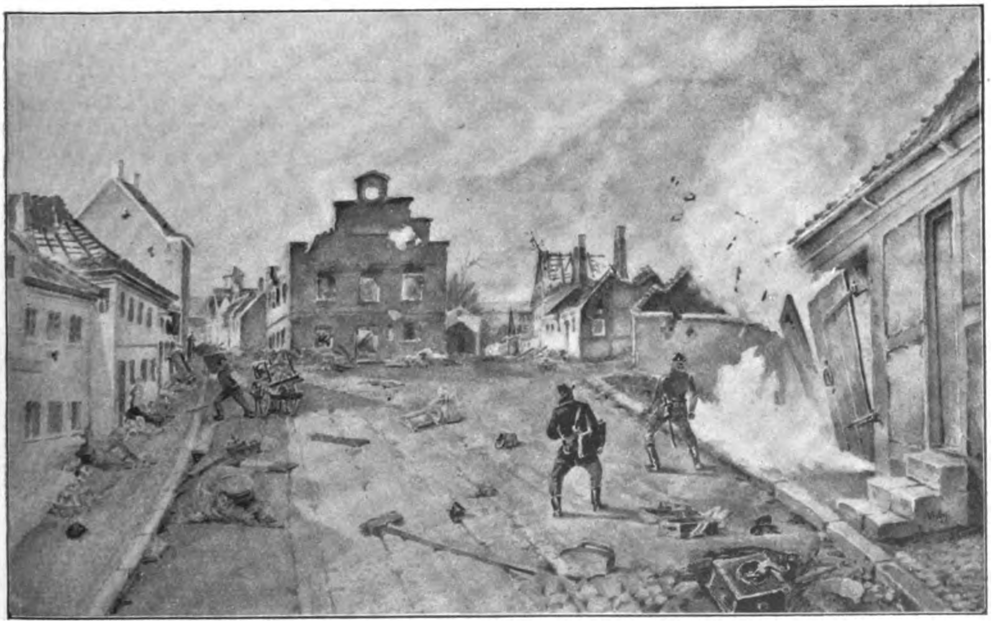

Akvarel af Fred Visby.

Store Gade og Torvet i Sønderborg efter Bombardementet den 2. April 1864.

„En uventet Hilsen fra Sottrup Batteriet (Nord for Stillingen). — Midt for ligger Raadhuset. Til venstre Apoteket, hvor man hovedkuls havde forladt et veldækket Bord og derfor havde efterladt Sølvservicet, Familieminder som Daguerreotypier, Stambøger o. l. En eller flere Granater var gaaet gennem 2 Etager for at havne i Kælderen under Spisestuen“.

Digitized by Google

General Hegermann rykker Syd paa.

„10. April 1864.

Kjære Arthur!

Da jeg sidst skrev, var jeg paa Høiriis og levede i Overflødighed og Luxus, men det var dog ikke Høidepunktet, hvortil jeg skulde komme i Vellevnet. Siden har jeg ligget en Nat i Skive — — —

Det bedste Qvarteer har jeg altsaa senere faaet, det var paa Frijsenborg."

I „Erindringerne" hedder det herom:

„Den grevelige Familie var ikke hjemme, den var i Kjøbenhavn i Anledning af Landgrevindens Begravelse, men to unge Damer, Præstedøttre fra Godset, fungerede som Værtinder. Vi fik naturligvis prægtige Værelser med udmærkede Senge, en fortrinlig Middag med gode Vine, alt var udsøgt godt. Det var en stor Indkvartering, der var paa Frijsenborg, General *Hegermann* med hele sin Stab, Oberstløjtnant *Juul* af Artilleriet med Adjutant, Lieutenant *Schou*, og Oberstlieutenant *Beck* og jeg. Generalens Stab bestod af Stabschefen, Major *Heramb*, Souschefen, Kaptajn *Thomsen* og Adjutanterne Ritmester *Freiesleben*, Lieutenanterne *Paulsen*, *Rohde*, *Lüttichau* og saa Ritmester *Dyring*, Ritmester *Oppen-Schilden* og Grev *Moltke*, som uden at udfylde nogen Stilling fulgte Staben. Vi kom til Frijsenborg om Eftermiddagen og allerede næste Dags Eftermiddag drog vi derfra for at tage Kvarter i en Bondegaard i *Flensted*, mellem Silkeborg og Aarhus; en halv Fjerdingsvej derfra paa Kalbygaard havde Divisionsstaben med Kronprindsen Kvarter.

Eieren af Bondegaarden var død om Vinteren, og Gaarden bar endnu Mærker deraf, Ligkisten havde været for stor til at komme ud af Døren, og der var derfor slaaet Hul i Muren til Storstuen for at bringe den ud, og dette Hul var kun mangelfuldt tilmuret igjen. Enken eiede nu Gaarden, og hun havde to unge, voxne Sønner, der forestod Driften. Det hele gjorde et meget tarveligt, næsten fattigt Indtryk, og det var derfor ikke saa underligt, at vi, da vi kom ridende blev modtaget af Enken, som grædende bad: „*Kan a it blyv fri*", idet hun tilkastede mig, der holdt hende nærmest, de mest fortvivlede og bønlige Blikke. — —".

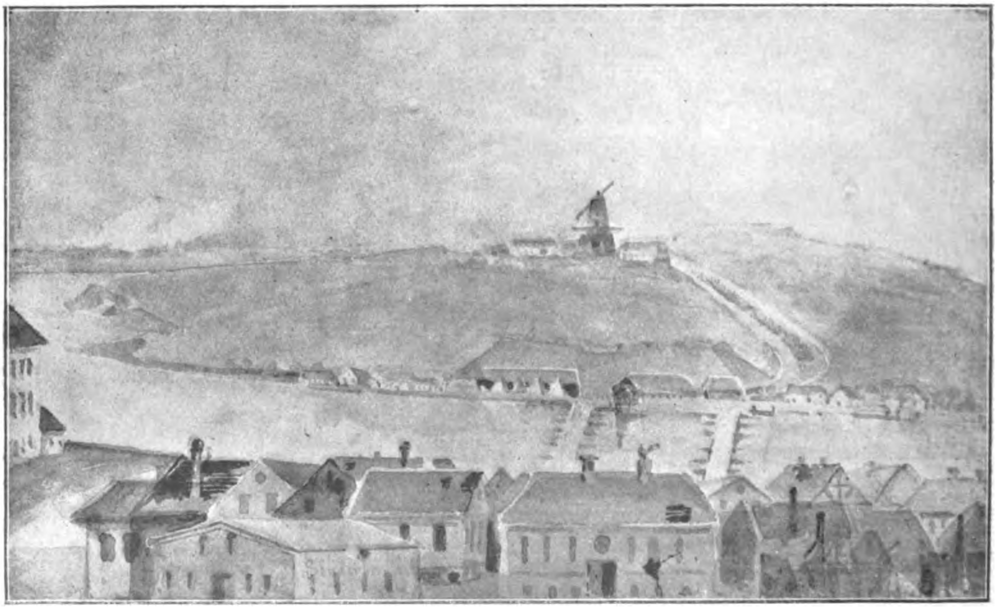

Akvarel af Fred. Visby.

Dybbølbjærg med den sønderskudte Mølle
set fra Sønderborg. — Broagerbatterierne fyrer.

Digitized by Google

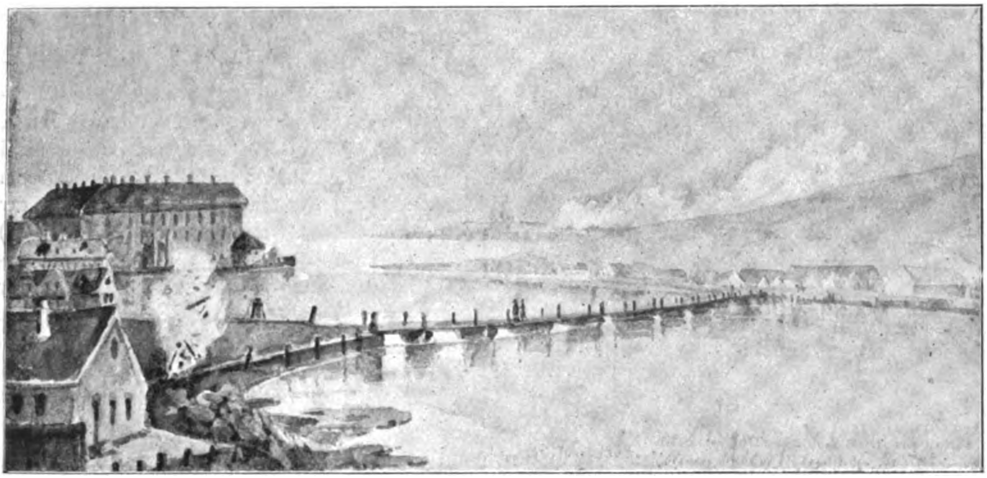

Ved Alssund. Akvarel af Fred. Visby.

Til venstre Sønderborg Slot. Til højre Dybbølbjærg. I Mellemgrunden Vemmingbund. Længst tilbage Broagerland med prøjsiske Batterier som fyrer.

»Det var ogsaa en ret imponerende Styrke, der drog ind paa Gaarden, det var Oberstlieutenanten og mig, vor Stabshornblæser og flere Dragonordonnantser og saa vore to Vogne, den ene med Oppasserne og Bagagen, den anden med Korpsskriveren, en Korporal og en Skriver og Arkivkasserne, — det var nok til at blive bange for, stakkels Kone!

I Storstuen maatte jeg indrette Skrivestue, her var ingen Kakkelovn, og vi var i Begyndelsen af April Maaned; et Hul i Væggen viste, hvor Kakkelovnen skulde have staaet. I Gavlen bag Storstuen var to smaa Værelser, med Gulv af stampet Ler og med hvidtede Vægge, her fik Oberstlieutenanten og jeg Soveværelser. Der var en stor Himmelseng med mange tunge, tykke Dyner i hver Stue, og saa var der en Stol og et lille umalet Træbord, hvorpaa et Vandfad med Vand, det var Møblementet, — ja saa var der en Birkekvist oven paa Sengen og om den forklarede Konen, at den var til at holde Musene og Rotterne borte med, naar de blev for nærgaaende. Det lignede hverken Høiriis eller endnu mindre Frijsenborg. Langs Gulvet viste nogle Huller, at Konens Birkekvist nok kunde være praktisk at have ved Haanden, dersom Selskabet skulde blive for livligt om Natten. — —“

„I Familiens tarvelige Stue fik vi Dagligstue og her modtog Oberstlieutenanten sine fornemme Besøg.

Generalen havde indbudt Oberstlieutenanten og mig til at spise til Middag hos ham paa Kalbygaard saa ofte vi vilde og kunde, om det saa var hver Dag, og Oberstlieutenanten benyttede sig deraf, men jeg havde saa meget at gjøre paa Kontoret, at jeg ikke kunde tage Frihed, nu havde Arbejdet jo været forsømt i flere Dage, jeg blev derfor de første Dage hjemme og fik de to Dage sød Suppe med en stor Mængde Svedsker i, og derefter tykke Bygmelspandekager med Puddersukker. Saa bad jeg Konen give mig af den Mad, de andre spiste, og da hun saa, at jeg godt kunde spise gule Ærter og Flæsk, blev hun jo overbevist om, at det ikke var af Beskedenhed, jeg bad om at spise af deres Mad, hvad hun aabenbart havde troet; hun mente jo, at en saadan fin Herre vilde have sød Mad. Allerede den første Dag vi var paa Gaarden, viste der sig at være et stort Savn, idet det lille Hus med Hjerte i Døren ikke fandtes, Oberstlieutenanten var meget ulykkelig herover.

Desmere henrykt blev han, da han kom hjem fra Middagen paa Kalbygaard, og jeg presenterede ham et lille Hus, bygget af Vognbunden, Brædder og Lægter over et Par lave Bukke, hvilket jeg med Bistand af en af Sønnerne havde opført under hans Fraværelse. Den næste Dag kom Generalen med nogle af sine Adjutanter for at hilse paa Oberstlieutenanten. Da de havde været

Digitized by Google

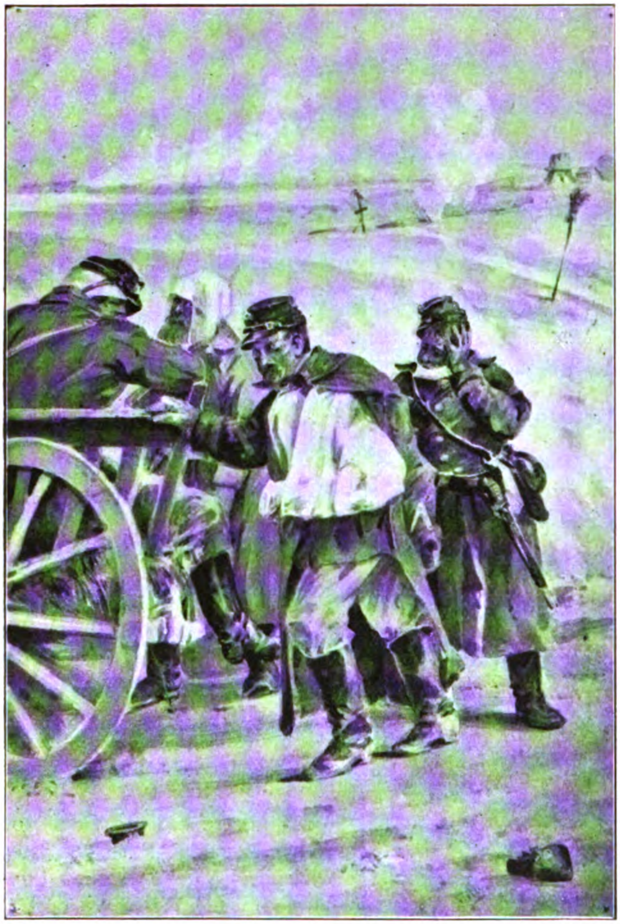

Akvarel af Fred. Visby.

I Dybbøl Stillingen.
Transport af Saarede.

Af Brev til Broderen:

„12. April 1864 Eftermdg.

Ja, endnu er jeg her i Bondegaarden, Vinduerne er utætte, Musene løbe paa Gulvet og i Sengen, Kakkelovn findes kun i Dagligstuen, hvorimod der her i Skrivestuen, (Storstuen) ikke findes andet Spor af Kakkelovn end et Hul i Muren, der er indrettet til at optage et Kakkelovnsrør. Det gjør nu Tjeneste som Ventil. — Paa Væggen hænger 2 Portraitter, der straks hensætter mig i en forsvunden Periode af mit Liv; tænk Dig her hænger et Portrait af H. og et af Madam T., rigtignok er H. i rød Uniform og Madam T. i guul Kjole med Strudsfjer paa Hovedet, og under hans Portrait staar Christian d. VIII ligesom under hendes Caroline Amalie, men Ligheden er umiskendelig og man kan jo ikke fortænke Folk i at de antage 2 saadanne Portraitter for Kongen og Dronningen, saa pænt som de er malet. — —

Gamle Gerson sagde „Gud velsigne mig for mit gode Hjerte“, jeg er nær ved at sige „Gud velsigne mig for mit gode Humør, eller rettere sagt, Gud være lovet for, at jeg holder mit Humeur saa godt, hvem skulde have tænkt det om mig. —

noget inde i Dagligstuen, gik jeg derned, og hvor forfærdet blev jeg ikke, da Generalen paa sin altid elskværdige og venlige Maade rakte mig Haanden og med et gemytlig Smil sagde, at Oberstlieutenanten var fuld af Lovtaler over alle mine fortræffelige Egenskaber, og at han endog havde fortalt ham, at jeg var en udmærket Arkitekt. Ved disse Ord brast alle i Latter, og jeg forstod nu hvad Generalen mente. Han vilde absolut se Bygningen, og hele Selskabet vandrede nu ud for i stor Lystighed at tage Mesterværket i Øjesyn. Da jeg næste Dag spiste til Middag paa Kalbygaard drak Generalen et Glas med „Hr. Arkitekten“.“

Havde jeg blot Kakkelovn her i Stuen, Fingrene bliver saa stive af at skrive!

Her i Skrivestuen sidder jeg nu og fryser og jeg trøster mig med at røge en af de herlige Cigarer, jeg fik igaar fra Eder. — Det er en stor Nydelse, engang at smage god Tobak; det finder forøvrigt flere herovre, og derfor varer saadanne gode Sager ikke længe. Chokoladen er ikke mindre fortræffelig, og afgiver en fortrinlig Dessert naar Middagsmaden har bestaaet i tykke Pandekager og dansk Brændevin“.

„Samme Dag, Aften.

Oberstlieutenanten gik hen til Divisions-Qvarteret for at spise til Middag; men i de

sidste Dage har jeg faaet saa meget Skriveri, at jeg har maattet blive hjemme og tage min Bondekost. — Min Oppasser finder det ganske forskrækkeligt, at jeg skal leve saaledes, jeg tror nok han under mig det bedre, dette Uhyre; han gjør alt andet end det han skal, kaster alt bort, faar sine Lussinger og er min gode Ven alligevel. Saadan en Oppasser er et løierligt Stykke Meuble, han bruges til mange forskellige Ting; jeg har egentlig ikke været heldig med min, han holder af mig og er tro, men han har store Feil, for det første er han ikke reenlig, saaat jeg maa minde ham endog om at, han skal vadske sig selv, og saa har han en uimodstaaelig Afsky for Kugler, thi bange er han naturligvis ikke. — Du maa imidlertid ikke tro, at jeg forlanger af ham, at han skal følge mig under Fægtningerne, som jeg rigtignok har set andre gjøre, det vilde være mig umuligt at forlange det af ham, blev han saa skudt, vilde jeg bebreide mig det, da han jo egentlig ikke har noget der at gjøre, derimod har jeg anbefalet ham at holde sig bag ved i Nærheden af Lægerne, for at være mig til Hjælp, dersom jeg skulde blive baaret tilbage; men Hr. Lars er aldrig at finde efter en Fægtning og har endog efter Sankelmark og Veileaffairen været borte et Par Dage; han forsikrer imidlertid stadigt at han har gaaet og søgt efter mig. —

Naar jeg i dette Øjeblik ønsker at have Dig og Eder hos mig saa mener jeg egentlig, at jeg vilde ønske at jeg var hos Eder; thi det vilde gjøre mig ondt at faa nogen af mine Brødre her, det kan være nok, at jeg er her, jeg er bange at det blev for meget for Papa, om han skulde af med flere til det Brug, og desuden vilde jeg selv være langt mindre rolig naar jeg havde en Broder at være bange for, og det vilde jeg være; jeg behøver blot at see, hvorledes jeg aldrig kan komme i Nærheden af 1ste Kompagni uden at spørge efter Theodor, og hvorledes jeg efter de Fægtninger, hvor jeg har været med, altid har søgt Kompagniet, for at faae ham at see. Saadanne Øieblikke ere mageløse, aldrig glemmer jeg da jeg traf ham ved Jaruplund efter Sankelmarkaffairen, — ja saadanne Øjeblikke opveie mange Timers Savn og Anstrengelse. — Og hvorledes vilde ikke det Øieblik blive, naar jeg kom hjem til Eder; — Taalmodighed, det kommer med Guds Hjælp nok! — En af mine ældre Kammarater, Hr. Lieut. *Riebau* bad mig for nogen Tid siden at sende en Hilsen til Papa, Kongen havde talt saa meget til ham om ham. Det blev dengang sagt i Spøg, da han saae mig skrive et Brev, men da han var her i Dag spurgte han mig hvad Papa havde sagt til hans Hilsen, heraf saae jeg altsaa at den var ment, og beder Dig bringe den. Riebaus Navn er bleven bekjendt, han var i Fangenskab og er bleven udvexlet, Kongen var mageløs elskværdig imod ham. Du har vist ofte hørt mig nævne hans Navn, og hørt mig udtale min Beundring over hans Dygtighed, saa han fortjener al den Paaskjønnelse han har faaet; han er en udmærket dygtig Mand. —

Der bliver meget at tale om naar vi en-

Akvarel af Fred. Visby.

I Sønderborg Kirke den 16. April 1864.

„Der er Liv i ham endnu!«

„For at naa til Ligene af Officerer, henlagte foran Alteret, maatte jeg ligefrem skræve over de ofte frygteligt lemlæstede Lig. — Kvalm Blodduns som i et Slagteri".

Digitized by Google

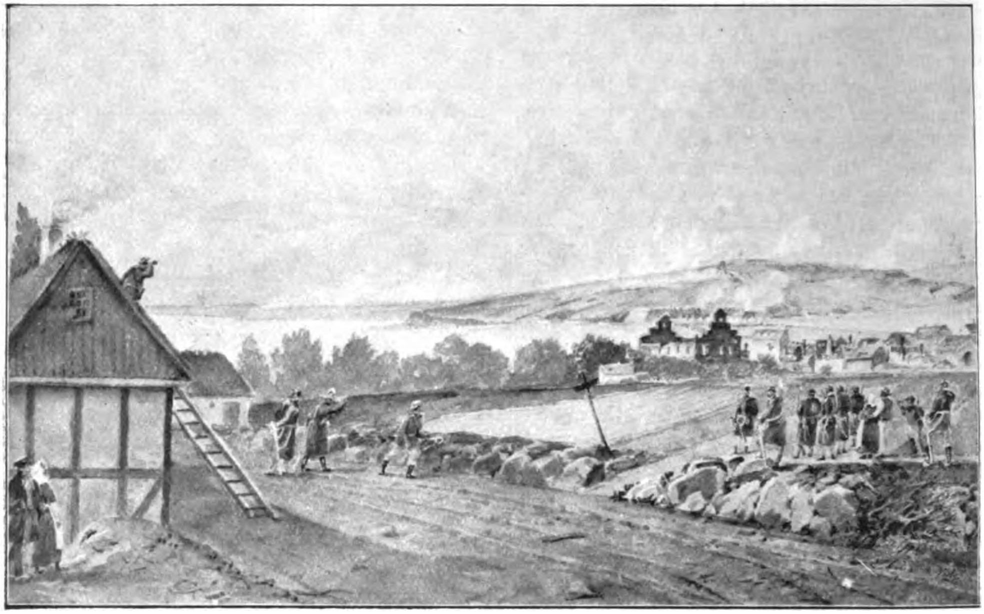

Akvarel af Fred. Visby.

Dybbøl Skanser, sete fra Møllevej den 18. April 1864.

„Den sorte Fane paa Nr. IV!" („Stormen!")

Nordre Brohoved aabner Ild mod Fjenden. Fra Kl. 4 Morgen afgav Fjenden 7,900 Skud. I Ulkebøl Lazaret i Skolen, hvor svenske Læger den Nat havde huset mig, dirrede Vinduer og drønede Luften, hvorfor man der forudsagde Stormen paa Stillingen. — Lærkerne sang og Droslen fløjtede ikke desto mindre, hilsende den lyse Foraarsdag. — Hvilken gribende Modsætning!"

gang kommer sammen; jeg har oplevet meget; men det Mindste er skikket til at skrives, smaa Scener og Hændelser som krydre Samtalen, men som ikke kan nedskrives uden enten at antage for store Dimensioner eller synes intetsigende, de maa overgives ved det levende Ord, som Grundtvig siger. —

En stor Del af min kjære Slægt hører jeg sjældent noget om, — — Theodor er igaar forfremmet til Undercorporal."

„13. April 1864, Eftmdg.

Saa kom Oberstlieutenanten hjem og Brevet blev lagt tilside, og vi begyndte at drikke — ja, hvad tror Du vi drak, i dette elendige Bondehuus — Champagne. — Oberstlieut. havde været i Aarhuus iforgaars, og der havde han faaet en Flaske Champagne, foruden andre flydende Varer af sin Svigerfader; det var hans Svigermoders Fødselsdag igaar, og derfor skulde Champagnen drikkes. Den første Skaal var for hans Svigermoder, den anden for Papa, med Hilsen fra Oberstlieutnanten."

Af Erindringerne:

„Morsomt var det at se Konen drikke den mousserende Viin, som hun ikke kjendte, — og hyggeligt var det at se Oberstlieutenantens elskværdige venlige Sind, der viste sig overfor denne tarvelige, men i alle Maader prægtige Kone."

Af Brevet til Broderen:

„13de April, senere.

Her sidder jeg nu og bemaler det ene Ark efter det andet, uden egentlig at fortælle Dig noget, men det forekommer mig, som var jeg Eder langt nærmere saalænge jeg skriver, og denne behagelige Følelse afbryder jeg naturligvis ikke gjerne. — —

Holger Petersen *) har jeg endnu ikke seet, det er dog mærkværdigt, at han ikke melder sig hos mig. Ja, jeg maa dog vistnok have seet ham, da jeg har inddeelt næsten alt det

*) Nulevende Landsthingsmand Grosserer H. P.

Digitized by Google

Mandskab, der er kommen til Regimentet, men jeg har da ikke kjendt ham."

„14de April, Formdg.

Det forundrer Dig maaske, at jeg ikke med et Ord omtaler, hvor jeg for Øieblikket opholder mig. Det er maaske en temmelig høi Grad af Forsigtighed, som dog vilde have gode Følger, dersom alle iagttog den. Vi vilde muligen dermed opnaae, at vore Fjender, — jeg mener dermed baade Tydskerne og de kjøbenhavnske Bladsmørere — tabte os af Sigte.

Hvoraf det kommer veed jeg ikke, men i de sidste Nætter har jeg været meget beskjæftiget med Eder i Drømme; men det maa vel ligge deri, at jeg ved dette Brevskriveri har tænkt endnu mere end sædvanligt paa Eder.

Jeg maa dog fortælle Papa en lille Scene jeg havde igaar Middags paa Kalbygaard, efter Bordet. — General *Hegermann* kom hen til mig og lagde sine Hænder paa mine Skuldre, idet han sagde til mig: „Jeg bliver altid saa glad ved at see Dem, Lieut. *Abrahams*, baade fordi jeg seer *Dem* og fordi de minder meget om Deres Fader, og derved om nogle af de behageligste Dage jeg har tilbragt i mit Liv. Hils deres Fader ret venligt fra mig."

Saadan omtrent lød hans Ord. — Du forundres maaskee over, at jeg saaledes lagde mærke til hvad han sagde; men dersom Du kjendte Manden, forstod du det nok, der er en mageløs Elskværdighed udbredt over ham; hvilket maaske ikke bidrager saa lidt til den Forbittrelse der hersker herovre over Bladenes drengeagtige Maade at omtale ham paa. — Imidlertid vil man nok engang komme til at erkjende, at han har handlet rigtigt, da han lod os gaa tilbage til Mors: det vilde ikke være rigtigt at afhandle det Spørgsmaal i dette Øieblik, det tilhører nu allerede Historien, og den vil sikkert give ham Oprejsning.

Idag er Luften rigtig foraarsagtig, herinde i Stuen er det koldt, men af og til gaaer jeg lidt udenfor og bader mig i Solen. —

Nu ikke et Ord mere, nu skal Brevet sendes bort! —

Hils alle ret hjerteligt fra mig, glem Ingen, som Du kan tænke Dig bryder sig om en Hilsen, — hele Familien, Alle! — hele Verden, som jeg jo nu lever udenfor! —

Din hengivne Broder

A. P. C. Abrahams

Skriv lidt oftere til mig, beed mine Venner [og] Bekjendte at skrive; dersom I vidste

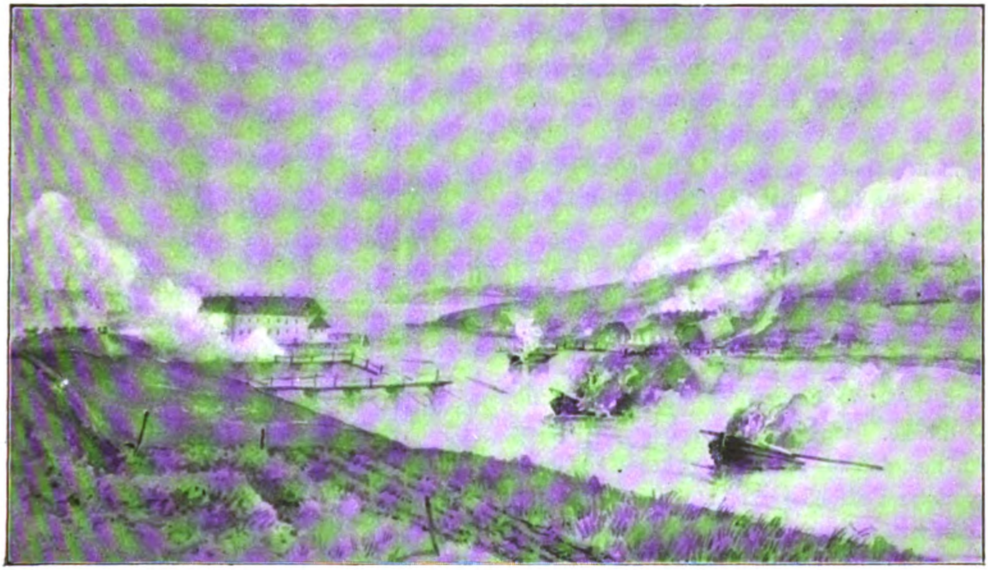

Eftermiddag Kl. 2 ved Alssund den 18. April 1864. Akvarel af Fred. Visby.

„Skanserne og Brohovedet tabte; Broerne afbrudte. Pontoner skydes i Brand fra Kirkebatteriet".

Digitized by Google

hvor glad jeg bliver ved et Brev, hvor ofte jeg læser det, saa skrev I flittigere til mig.

Din

A. P. C. A."

Af Erindringerne:

„Det var vistnok den 16. April, at vi brød op fra Flensted og tog Kvarter paa *Sophiendahl*, nærmere Skanderborg, hvilket var bedre beliggende, idet vore Afdelinger laa i Skanderborg, Vrold, Justenborg (Nybro og Fuldbro) og Saaeby. Havde den brave Kone været forknyt ved at modtage os som Indkvartering, saa var hun nu ikke mindre forknyt ved at se os drage bort; vi havde jo haft det godt sammen, ikke et eneste Sammenstød havde der været, og nu saa hun jo ogsaa, at vi betalte ordentlig for, hvad vi havde faaet, hvilket vel ogsaa havde en Betydning for hende, stakkels Kone.

Paa Sophiendahl havde vi det i alle Maader godt, men egentlig Hygge var der ikke, da Familien ikke boede paa Gaarden, der eiedes af Stiftamtsmand, Baron *Rosenkrantz*. — —

Der boede vi kun i 8 Dage, Dybbøl var faldet og dermed den fjendtlige Hær løsgjort, saa at den nu kunde henvende sin Opmærksomhed mere paa Fredericia og Jylland."

General Hegermann havde længe haft Planer om en stor Operation ned gennem Jylland for at hjælpe vore Styrker i Fredericia og paa Dybbøl. Da Krigsminister *Lundbye* var paa Mors i Kongens Følge havde Hegermann af Ministeren faaet Løfte om Fodfolk til Hjælp ved et stort Frembrud; men Løftet var ikke blevet indfriet.

En pludselig Fremrykning af Hegermanns Styrke i sydlig Retning, kombineret med Udfald fra Fredericia og Dybbøl, var det, der var ønskeligt; men det kom ikke dertil. Alt for længe blev der snakket frem og tilbage. Hegermann blev ikke støttet, og han mente ikke, uden en virksom Hjælp af en større Fodfolksstyrke, at kunne skride til Udførelsen af større Operationer mod Fjendens Styrker ved Fredericia og Dybbøl. Divisionens Souschef sendtes til Fredericia og Als for at træffe Aftale om Operationen; men Tiden gik, og Dybbøl faldt, just som Souschefen naaede General *Gerlachs* Hovedkvarter.

Efter Dybbøls Fald gaar Hegermann atter tilbage.

I Slutningen af April Maaned stod General *Hegermann-Lindencrone* i Egnen ved Skanderborg med Hovedkvarter i Silkeborg. Han raadede over 27 Eskadroner, 7 Kompagnier og 16 Kanoner. Her modtog han Efterretning om Dybbøls Fald.

Da den fjendtlige Hær efter Dybbøls Fald sattes i Bevægelse op gennem Jylland begyndte Hegermann, den 20. April, Tilbagegangen for at naa bag Limfjorden.

I Løjtnant *Abrahams* „Erindringer" hedder det:

„General *Hegermann* var gaaet længere Nord paa med sin Stab, hvortil han var tvungen af Hensyn til Kronprinsens Sikkerhed. Vi gik altsaa tilbage og tog Kvarter paa Kalbygaard, hos Proprietær *Lange*, en elskværdig Familie, som jeg jo kendte fra den Tid Generalen laa her og jeg flere Gange var der til Middag. Her blev vi kun i to Dage, og det blev to urolige Dage. Ved Felttelegrafen, som var etableret her paa Gaarden, stod vi i Forbindelse med Divisionskvarteret.

Vi fik Ordre til at iværksætte Tilbagegangen over Limfjorden, denne Gang over Hobro til Aalborg, som skulde besættes med en Styrke.

Det Oberstlieutenant *Beck* nu underlagde Kommando bestod af 4 Kompagnier af 1. Regm., 3 Eskadroner og $^1/_2$ Batteri. Resten af 1. Regm. var afgivet til Tjeneste ved Kavalleriet der ad andre Veje dirigeredes mod Limfjorden. Vi forlod Kalbygaard tidligt om Eftermiddagen og marscherede den første Dag til Hammel, hvor vi tog Kvarter hos Birkedommeren, Overauditør *Malling*, hvor vi under det første Tilbagetog havde været inde.

I Hammel forefandt Oberstlieutenant Beck en Skrivelse fra Greve *Frijs* med Indbydelse til ham og de ham ledsagende Officerer til Middag paa Frijsenborg.

Beck tog afsted; men begge hans Ba-

Digitized by Google

taillonskommandører og Regt. Adjutanten blev tilbage i Hammel af Forsigtighedshensyn.

I Løbet af Aftenen kom flere Stafetter, Landmænd fra Omegnen, med Meldinger om, at nu var Fjenden set her og der, og hver Gang afsendte jeg en Ordonnants med en skriftlig Melding til Frijsenborg, for at Oberstlieutenanten kunde være à jour med Begivenhedernes Gang. — — — Aftenen skred frem og Mørket faldt paa, da en ung Landmand syd fra kommer ridende ind i Gaarden og forlanger at tale med Oberstlieutenant Beck. Paa mit Svar, at jeg var hans Adjutant og at Obersten ikke var tilstede, meddelte han mig, at en større fjendtlig Afdeling marscherede over *Kongensbro* for at gaa over Gudenaaen, altsaa i nordvestlig Retning for os. Det stod mig strax klart, at 2. Kompagni, Premierlieutenant *Riebau*, dersom det lykkedes Fjenden at overskride Gudenaaen paa et saa nordligt beliggende Punkt vilde være afskaaret, og jeg tog derpaa strax den Bestemmelse at gøre et Forsøg paa at redde Kompagniet. Efter i største Hast at have afsendt Melding pr. Ordonnants til Oberstlieutenant Beck paa Frijsenborg, red jeg saa rask min Hest kunde strække ud, ad Veien til den yderste Feltvagt mod Vest for derfra at faa sendt Ordre til Premierlieutenant Riebau om hurtigst muligt paa de Vogne, hvormed han var forsynet, at gaa tilbage for i nordlig Retning at komme udenom Gudenaaen og derefter fortsætte Tilbagegangen over Hobro til Aalborg. Ved Kavallerifeltvagten traf jeg Ritmester *Friederichsen* som jeg forklarede, hvorledes Sagen saa ud. Strax afsendtes en flink Underofficer (Vagtmester *Schrøder*) paa en hurtig Hest til Rensenbro med Ordre til at se sig godt for, at han ikke blev standset af Fjenden og, naar han lykkeligt havde bragt Ordren til Premierlieutenant Riebau, saa at blive hos ham og følge ham. Da jeg red ud af Birkedommerens Gaard i Hammel, saa jeg godt at Oberstlieutenanten var lige ved mig, og jeg hørte ham kalde, men jeg lod mig ikke standse, for ikke at tabe Tid. Nu havde jeg gjort, hvad jeg kunde gjøre og red tilbage med den Tanke at afgive mundtlig Melding om det forefaldne, men da jeg kom tilbage, laa Oberstlieutenanten og sov, og jeg forstyrrede ham ikke, men blev dog siddende oppe for i paakommende Tilfælde at kalde paa ham.

Nogle Timer senere sad vi paa vore Heste og det Hele var i Tilbagegang paa Veien til Hobro."

Da kom Talen paa Riebau: „En af Bataillonskommandørerne yttrede, at han haabede, at det maaske lykkes for Riebau at komme tilbage med sit Kompagni, for det vilde dog være for haardt, om han skulde blive afskaaret og maaske for anden Gang falde i Fangenskab; han var tagen til Fange ved Sankelmark og nu nylig udløst og kommen tilbage til Regimentet. Saa faldt Oberstlieutenant Beck ind med Spørgsmaal om, hvad det var med Riebau — — —"

Prml. Riebau.

Han forstod ikke hvorom det drejede sig. Først da Ritmester *Henrik Castenskjold*, hans Duskammerat, bad ham se efter i sine Lommer, viste det sig, at Abrahams' Meldinger laa der.

Fjenden følger efter til Limfjorden.

Af Erindringerne:

„Vi marsherede altsaa fra Hammel over Langaa og Hobro til Aalborg, hvor jeg blev indkvarteret hos Amtsforvalteren, Kammerjunker *Krag*. Oberstlieutenant *Beck* fik Kvarter hos Stiftprovst *Glahn*, min gamle Lærer fra Mariboes Skole. Tjenesten bragte mig naturligvis til hans Hus, og jeg kunde ikke modstaa Fristelsen til at hilse paa min gamle, elskværdige Lærer, og det blev til min store Glæde et rigtigt hyggeligt Møde, da han strax da jeg nævnede mit Navn, genkjendte mig, uagtet det var 12 Aar siden vi sidst havde set hinanden. Jeg tilbragte, i de 4 Dage vi var i Aalborg, flere hyggelige Timer i Stiftsprovstens Hus. Saa gik vi over Limfjorden. Premierlieutenant *Riebau* var med sit Kompagni lykkeligt kommen tilbage udenom Fjenden og stødte til os underveis, saa vidt jeg husker allerede i Hobro. I Nørre Sundby tog vi Kvarter hos Kancelliraad *Meinig*."

Digitized by Google

I Løbet af den 25. April og Natten til den 26. gik Hegermanns Tropper over Limfjorden, Brigaden *Honnens* gik til Mors og Thyholm, Brigaden *Scharffenberg* til Nørre-Sundby og Omegn. Et Kompagni havde besat Overgangsstedet ved Agersund og Arrieregarden under Oberstlieutenant *Beck* (4 Kompagnier og 4 Kanoner) holdt Aalborg. Denne Styrke blev dog snart trukken over Limfjorden. Den 27. havde Hegermann Hovedkvarter paa Herregaarden *Vang*.

General Greve *Münster* havde med sin Division Ordre til energisk at forfølge de Danske. Den 22. April var han rykket mod Horsens, den 23. mod Skanderborg, den 26. naaedes Viborg, den 27. var Hviledag. Han var uvidende om, hvor de Danske var blevne af og udsendte den 28. Patrouiller, som skaffede Oplysning herom. Skive og Aarhus blev iagttagne samtidig med at III Korps *(v. d. Mülbe)* rykkede frem for at sikre Greve Münsters Ryg.

Den 29. naaede dennes Division Hobro, Samme Dag besatte v. d. Mülbes Avantgarde Aarhus og Randers.

Der paalagdes Landet en Skat paa 650,000 Thaler i Erstatning for kaprede Skibe.

Den 30. fik Münster Meddelelse om, at de Danske den 28. havde rømmet Fredericia, og Divisionen fik Ordre til at koncentrere sig ved Randers. III Korps besatte nu Aarhus, Skanderborg og Horsens. Den 1. Maj ankom General *Vogel v. Falckenstein* og tog Kommandoen over Divisionen Münster og v. d. Mülbes Korps. Jylland skulde nu besættes lige til Limfjorden. Münsters Avantgarde naaede den 5. Mai Aalborg og Hovedstyrken fulgte efter. Den 8. ankom Falckenstein til Aalborg og lod vore Skanser Nord for Limfjorden beskyde. Forinden Prøjserne imidlertid kunde tænke paa at gaa over Limfjorden blev der afsluttet en Vaabenhvile (12. Mai).

Vor 9. Brigade *(Neergaard)* var den 1. og 2. Mai bleven landsat ved Hals for at yde General Hegermann Forstærkning. Det var Krigsministeren, som mod General Gerlachs Ønske havde beordret denne Styrkeafgivelse fra Hæren. Der skulde nu oprettes et *Nørrejydsk Armékorps*, som yderligere skulde forstærkes med Livgarden og 14. Regiment samt

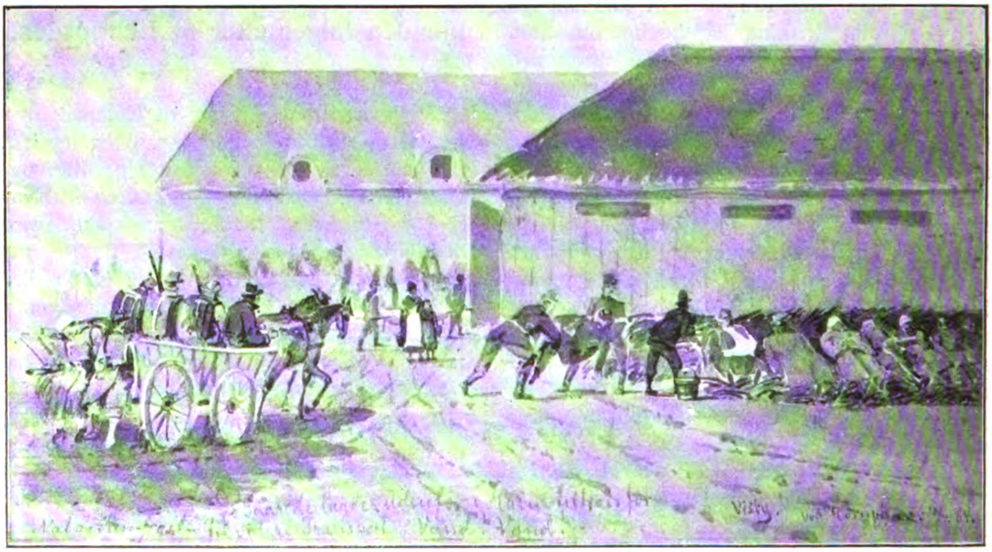

Ved Høruphav den 18. April 1864. Akvarel af Fred. Visby.

„De Saarede lagdes udenfor i Halm — til Trods for Nat- og Rimfrost — til videre Transport —"
„Vand! — Vand!"

Digitized by Google

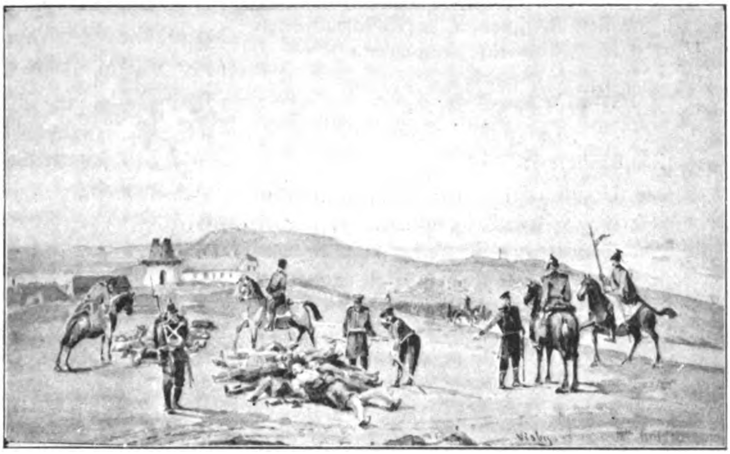

I Dybbøl Stillingen den 19. April 1914. Akvarel af Fred. Visby.
Dagen efter dens Erobring.
„De Faldne var slæbte sammen i Hobe, med Hovederne ind i Kredsen, og prøjsiske Officerer „promenerede“ critiserende Lemlæstelserne, f. Eks. en sort Husar-Officer med Næseklemmer: „Donnerwetter! der Kerl da hat eine coll-losale Smiere bekommen!“ “

et Batteri, hvorved Hegerman vilde blive i Stand til med 12,000 Mand at foretage offensive Operationer ud over Limfjorden.

Abrahams skriver i Erindringerne:

„Voerbjerggaard
d. 8de Mai 1908.

Det er nu længe siden I hørte fra mig, jeg tror med Skam at tale om ikke, at jeg har skrevet siden jeg laa i Flensted, i Bondegaarden.

Først altsaa den sædvanlige Qvarteerliste. — — Du maa nu ikke tro, at det at faa Qvarteer et Sted altid medfører, at man kommer i Seng, nei, det er en Luxus, man ikke saaledes tør hengive sig til; uagtet de mest indbydende Senge bleve mig anviist i de sidstnævnte Qvarterer, var jeg ikke saa heldig at komme til at bruge et saadant Meubel fra jeg forlod Sophiendal, førend jeg naaede op til Aalborg; men man kan jo vaage utroligt længe, naar man skal det. Det tager lidt paa Nerverne, man kommer i en underlig Tilstand efter 4 gemnemvaagede Døgn; den første Aften i Aalborg greb jeg mig i at tale fuldstændigt vildt, men kun 1 Nats Søvn bringer igjen Ligevægt i Organismen.

Jeg tilbragte en frygtelig Nat i Hammel, som jeg ikke glemmer saa længe jeg lever, men den var af den Art, at jeg ikke tør betro dens Begivenheder til Papiret. — —

Fra Hammel marscherede vi over Langaa og Hobro til Aalborg. Her blev jeg indqvarteret hos Amtsforvalteren, Kammerjunker *Krag*. — — Heller ikke her fik vi længe Ro, kun 4 Dage, saa gik vi over Limfjorden til Nørre-Sundby, hvor jeg blev indqvarteret hos Herredsfogeden, Kancelliraad *Meinig*, et fortræffeligt, elskværdigt Huus, med to meget vakkre Døttre og en udmærket Viinkjelder. Saaledes tilbragte jeg 5 behagelige Dage, uagtet den ubehagelige Udsigt som Aalborg frembød, idet man saae Fjenden spadsere roligt og uforstyrret derovre. Da Preusserne have behaget at kaste nogle Granater herover til de af os anlagde Skandser, ere næsten alle Beboerne i Nørre-Sundby flyttede bort fra Byen ud paa Landet. — Det er en trykkende Følelse at være indskrænket til Vendsyssel, og det er aldeles ikke forunderligt, at der hersker en meget slet Stemning i Armeen; vi kjende Overmagten, befinde os i en Sæk uden Retraite, vor Stilling her er meget slet, hvorimod Fjendens langt fordelagtigere. — Jeg lover mig ikke meget af Krigen i Vendsyssel. — Da vi kun havde en lille Styrke her, var der endnu Mulighed for at udskibe i Frederikshavn og gaae sin Vei, nu har vi derimod en Styrke, utilstrækkelig til Forsvaret og for stor til at komme bort med i Hast. — Denne bestandige Tilbagegang for Overmagten, det aldrig at høre en eneste god Efterretning, men kun at have Udsigt til at miste en Deel Mennesker uden Resultat, demoraliserer Armeen. Jeg giver ikke en suur Sild for den danske Armee i dette Øieblik.

Dit og Tantes Andragende om min Photographi bevilges og tilstilles det Forlangte Eder hermed *(meget slet)*.

Oberstlieutenant Beck vil endelig have mig ind i Linien, og han har, uagtet jeg gjorde Forestillinger derimod indstillet det til Ministeriet.

Digitized by Google

For Tiden er her *meget* at bestille, da Oberstl. foruden Regimentet har 3 Escadroner og $^1/_2$ Batteri under sin Kommando.

Hils alle fra Din hengivne Broder

A. P. C. Abrahams."

Af Erindringerne:

„Under Opholdet i Nørre-Sundby indtraf der en Skrivelse fra Krigsministeriet, hvori Regimentet beordredes til at indstille til Optagelse i Armeens Linie de ved Regimentet tjenstgørende Lieutenanter af Krigsreserven, som ved deres Dannelsestrin og øvrige personlige Egenskaber dertil maatte findes egnet. I den Anledning lod Regimentschefen de to Bataillonskommandører og Kompagnikommandører sammenkalde til et Møde hos sig. Mødet afholdet i Kancelliraad Meinigs store Dagligstue og jeg var tilstede for at føre Protokollen. — — — Da mit Navn skulde behandles bad jeg om Tilladelse til at fratræde saalænge, og da jeg igjen blev kaldt ind, sagde Oberslieutenanten mig, at jeg vilde blive indstillet. Jeg bad da om Tilladelse til at udtale, at jeg havde Ejendom og derved var saaledes bunden, at jeg næppe kunde ønske at blive staaende i Armeen, men at jeg takkede for den Tillid, der var vist mig. Oberstlieutenanten svarede, at han vilde anse det for at være en Fejl af mig, om jeg ikke modtog Optagelsen i Linien, da man jo ikke kunde forudse, hvorledes Forholdene kunde udvikle sig, saa at jeg maaske kom til at ønske at forlade min Eiendom, og at jeg i al Fald kunde faa Tilladelse til at træde à la suite, naar der blev Fred og saa senere tage min endelige Bestemmelse. Jeg fandt dette rigtigt, og dermed var Sagen afgjort."

Det var Krigsministerens Mening, at General *Hegermann-Lindencrone* skulde blive sat i Stand til at operere frem i Nørrejylland, medens Hovedhæren samledes paa Fyn til denne Landsdels Forsvar og medens en forholdsvis mindre Styrke under General *Steinmann* holdt Als besat.

Overkommandoen var af den Mening at vore Kræfter var alt for ringe til at de med Eftertryk kunde operere paa 3 forskellige Steder, selv efter at Fredericia var bleven rømmet. Hegermann stod imidlertid parat til endelig at rykke frem med sine 12,000 Mand, da Efterretningen om Vaabenhvilen (12. Mai) indtraf, Forberedelserne til Fremrykningen maatte derfor standses.

Af Erindringerne:

„Det hændte flere Gange, at der fra det preussiske Hovedkvarter blev sendt en Parlamentær til General Hegermann-Lindencrone med et eller andet Spørgsmaal om en eller anden ligegyldig Ting, vistnok væsentlig for at spionere lidt undervejs. Til saadanne Ærinder benyttedes en Husarlieutenant *Schvartz* der havde den gode Egenskab at kunde tale dansk som en indfødt, — hvad han ogsaa var. Han var født i Danmark og var her til sit 10—12 Aar, saa giftede hans Moder, der var Enke, sig med en tysk Officer, og saaledes kom Drengen til Tyskland, hvor ogsaa han blev Officer. Nu kom han en Dag i en saadan Sendelse kjørende til Birkelse, hvor han, medens Svaret blev udfærdiget, opholdt sig i Dagligstuen; hvor en af Frøknerne *Skeel* var tilstede. Han henvendte sig til hende for at faa en Samtale — paa Dansk, men Frøkenen svarede ham paa Fransk, og saa beklagede han, at han ikke talte dette Sprog, men forsikrede Frøkenen, at det faldt ham saa let at tale Dansk. Frøken Skeel svarede hertil, at hun „ikke ønskede at tale sit Modersmaal med sit Lands Fjende," — og dermed var han affærdiget og Samtalen forbi. Frøkenen høstede megen Bifald for sin Optræden, saa meget mere som den unge preussiske Lieutenant ikke havde gjort sig særlig velset ved sin mindre beskedne Optræden.

Lige før Vaabenhvilen den 12. Mai indtraadte, var Styrken Nord for Limfjorden bleven forstærket med Fodgarden, 7., 14., 19. og 21. Infanteriregiment, Generalerne *Wilsters* og *Nielsens* Brigader og Batteriet *Lønborg*, saa at et ret betydeligt Korps var samlet her, og der var givet Ordre til Fremrykning i tre Kolonner for at drive de fjendtlige Afdelinger ud af Jylland; Ordrerne til Afdelingerne laa udskrevne, — saa kom Vaabenhvilen og forhindrede Udførelsen og derved lod man den bedste Leilighed, vi under hele Krigen havde, til at gjøre en fremrykkende Bevægelse, som vi saa længe havde ventet, gaa tabt."

Digitized by Google

CENTRALGYMNASIET.

Af Dr. phil. Kure.

Det Afsnit af Skolen, der her udelukkende tages Sigte paa, er Gymnasiet, d. v. s. den højere Mellemskole fra Pubertetsalderen af, de saakaldte Gymnasieklasser i den bestaaende Skoleordning. Og vi vil først undersøge, hvilke Mangler det nuværende Gymnasium har, sete dels fra et didaktisk, dels fra et pædagogisk Synspunkt. Paa det didaktiske Omraade vil vi begynde med Arbejdsstoffet.

Der mangler i vort Gymnasium en klar Grænse mellem Almendannelse og Specialuddannelse. Skolen har tre Opgaver: en orienterende (den skal dygtiggøre Eleven som Samfundsmedlem, set i Almindelighed), en individualiserende (den skal udvikle det enkelte Individ efter dets medfødte Ejendommelighed), og en forberedende med Henblik paa Fagstudiet. Begrebet Almendannelse dækker den første og delvis den anden Opgave, Begrebet Specialuddannelse den tredje og delvis den anden. — Nu burde Almendannelse og Specialuddannelse følges ad paa samtlige Undervisningens Trin, saaledes at Almendannelsen var overvejende i Barneskolen, Specialuddannelsen i Højskolen, mens Forholdet stod lige i Mellemskolen, men saaledes at begge Maal paa intet Punkt tabtes af Syne. Vor Skole fyldestgør ikke disse Fordringer; her skal vi imidlertid begrænse os til Gymnasiet.

I Gymnasiet burde altsaa Almendannelse og Specialuddannelse staa paa lige Fod, eller rettere, Vægten maatte i Gymnasiets nederste Klasse eller Klasser ligge paa den første, i dets øverste paa den sidste, saaledes at det fuldstændig ligevægtige Forhold kun gjaldt midterste Klasse eller Klasser. Dette ligelige Forhold mangler nu i vort bestaaende Gymnasium, idet Almendannelsen ubestridt faar tildelt Broderparten af Tiden. Todelingen: Almendannelse og Specialuddannelse udtrykker imidlertid Skolens tredobbelte Opgave uklart, og er følgelig praktisk ubrugbar i en Undersøgelse af Skolens rationelle Organisation. Det bliver derfor den ovennævnte Tredeling, vi maa lægge til Grund for vor Undersøgelse: vi skal se, at Mangelen paa Blik for denne tredobbelte Opgave gør, at Gymnasiet (og for saa vidt ogsaa Barne- og Højskolen) ikke fyldestgør nogen af dem.

Sin individualiserende Opgave fyldestgør Gymnasiet yderst mangelfuldt, egentlig slet ikke. Et Spørgsmaal er det for Resten, om der under den nuværende Ordning lader sig naa stort mere. Sin orienterende Opgave maa det ogsaa siges at løse ufyldestgørende (Regning, Regnskabsvæsen, Pengeforhold, Talefærdighed, Modersmaalets Brug, personlig Hygiejne, Livsfilosofi o. s. v.). Og med Hensyn til den egentlige Studieforberedelse er det jo en kendt Sag, at ingen af Højskolens forskellige Grene finder den tilfredsstillende; ogsaa her er det imidlertid tvivlsomt, om der paa det nuværende Grundlag, de tre Retninger, lader sig naa mere.

Den individualiserende Undervisning gaar, som sagt, ud paa at udvikle Individets medfødte Ejendommeligheder. Der findes ogsaa gærne hos ethvert Individ en Idee, en Kreds af Ideer, et Kundskabsomraade eller et Arbejdsfelt, der har dets særlige Sympati, et eller andet, hvorom Personligheden lader sig samle som om en Kærne. Idealet er, at Vedkommendes Fag- eller Erhvervsstudium dækker denne Kærne. Men dette er ikke nok. Udenom denne Kærne gælder det at skabe en Frugt, saa stor, saa rig paa Farver og Nuancer af enhver Art som muligt. Dette er den individualiserende Undervisnings Opgave, der altsaa bliver et Supplement til Fagstudiet. Kun ad den Vej skabes virkelige Personligheder.

Digitized by Google

I og for sig er vel hvert Individ noget for sig. Men der lader sig dog altid samle Grupper af Individer med et vist fælles Præg. Det er den individualiserende Undervisnings Bestræbelser at finde og samle disse Grupper. Fagstudiet behøver for disse Individer ikke absolut at være det samme; men de maa kunne rummes inden for samme Interessesfære eller Arbejdsfelt. En Gruppe af slige Individer vilde i den individualiserende Undervisning danne en Klasse. En saadan Klassedeling er i det nuværende Gymnasium en Umulighed; den forudsætter et langt større Elevantal.

Inden for en saadan Klasse maatte Eleverne have et vist Spillerum. Der maatte kunne gives dem Lejlighed til at arbejde med særlige Opgaver, der lod hver enkelts samlende, kritiske eller hvilken Evne det maatte være finde et Arbejdsfelt. Dertil vilde imidlertid kræves større Bogsamlinger, anderledes uddannede Lærerkræfter, en anden Eksamensordning, end der nu er Mulighed for. Ogsaa her ledes vi hen til Ønsket om større Læreanstalter.

Kun ad denne Vej kunde der komme virkelig Enhed i Undervisningen. Eleven vilde virkelig, saa vidt hans Modenhedsgrad tillod, naa til Bunds i sit Stof og lære at beherske det. Hans Kritik vilde blive udviklet. Kort sagt, han vilde lære virkelig at arbejde.

Hvilke Fag, der hører hjemme i den individualiserende Undervisning overhovedet, lader sig ikke bestemt afgrænse. Teoretisk skulde et Fag eller en Faggruppe kunne inddrage Stof fra et hvilketsomhelst Felt. Praktisk vilde Undervisningen blive overvejende historisk (Historiens forskellige Grene: Almindelig Historie, Literaturhistorie, de enkelte Videnskabers Udvikling, Sproghistorie, Musikhistorie, o. s. v.).

Den orienterende Undervisning skulde, sagde vi, dygtiggøre Eleven som Samfundsmedlem i al Almindelighed. Stoffet vilde her blive væsentlig fælles: Modersmaalet (Tale og Skrivefærdighed; Undervisningen kunde delvis kombineres med den individualiserende), moderne Sprog, Regning (Regnskabsvæsen), Samfundsvidenskab (Pengeforhold), Hygiejne, Religion og Livsfilosofi. Den orienterende Undervisning forudsætter den individualiserende (mærk det følgende Afsnit om Arbejdsmetoden), og den Fagstudiet forberedende, og gør saaledes ogsaa indirekte større Læreanstalter ønskelige.

Forberedelsen til Fagstudiet skulde begynde i Gymnasiet. De forskellige Discipliner skulde kombineres saaledes, at der, med Hensyntagen til Elevernes Alder og Modenhed, blev lagt en virkelig Grund for det senere Studium paa Højskolens forskellige Omraader (Universitet, polyteknisk Læreanstalt, Kunstakademi, Landbohøjskole, Handelshøjskole, Militærakademi). Dette lader sig naturligvis kun gennemføre under Forudsætning af større Læreanstalter end vore Gymnasier.

Man vil se, at der her er brudt med det Begreb, der kaldes „almindelig“ Dannelse, og som nu mere eller mindre ligger til Grund for vor Gymnasieundervisning. Begrebet er pædagogisk værdiløst og i sig selv absurdt. Dannelsen kan aldrig blive almindelig. Det, der her træder i dens Sted, er den individualiserende Undervisning. Det, der nu danner dens Stof, er væsentlig henlagt — under ændret Form (se senere om Arbejdsmetoden) — til den orienterende Undervisning (moderne Sprog, Regning, Samfundsvidenskab, Hygiejne, Religion og Livsfilosofi), dels til den orienterende Undervisning i Barneskolen (Naturvidenskaber, nogen Historie), dels henvist til den individualiserende Undervisnings forskellige Faggrupper i Overensstemmelse med Elevens Anlæg og Studiefag (de forskellige historiske Fag). Strøget er Matematiken, der udelukkende er forbeholdt Fagstudiet, idet dens Mulighed for at udvikle de logiske Evner sikkert maa indskrænkes til de Individer, der har matematisk Anlæg; i dens Sted er blandt de orienterende Fag, som sagt, sat Regning og Regnskabsvæsen. Erstatningen for den klassiske Dannelse („Oldtidskundskab“) er at søge uden for de individualiserende Faggrupper, mens selve Sprogene er henviste til

Digitized by Google

Specialstudiet. Svensk, Oldnordisk og Islandsk er tænkte henførte til Specialstudiet eller strøgne. Ogsaa Sproghistorien bør derfor væsentlig stryges, d. v. s. for saa vidt den ikke gennemskueligt kan bringes til Anvendelse i den praktiske Tilegnelse af Sprogene (derunder Modersmaalet); der tiltænkes til Gengæld at lægge mere Vægt paa at lære at skrive og tale, særlig Modersmaalet, korrekt, ogsaa behandlet i Foredragsform. Literaturhistorien er, som allerede indirekte antydet, tænkt henført til de individualiserende Faggrupper; de vigtigere Dele af den nationale Literaturhistorie bør være gennemgaaende i Barneskolen. Som Undervisningen nu former sig, har den, bortset fra andre Mangler, ogsaa den meget væsentlige, at det som Regel ikke kan ventes, at en Dansklærer ogsaa er en habil Æstetiker. Undervisningen i Æstetik og Kunst er henvist dels til den individualiserende Undervisning, dels til Fagstudierne. Undervisningen i Religion er, som nævnt, tænkt udvidet og forbundet med et vist Studium af Filosofi af praktisk Tilsnit som Tilknytning til Højskolens Almendannelse. Et nyt Fag: Hygiejne er tænkt optaget blandt de orienterende.

Det synes mig en Fejl, at Gymnasiet uden videre følger det videnskabelige Fagskema. Ofte vilde det være fordelagtigt at samle flere Fag i eet eller i en Faggruppe; der vilde vindes Tid og Overblik og meget overflødigt Stof af sig selv forsvinde. Erkendelsen heraf burde gøres frugtbringende under Ordningen af de individualiserende Faggrupper.

Med Hensyn til Arbejdsstoffet synes det nuværende Gymnasium mig at staa væsentlig tilbage for den gamle Latinskole. Den tog ganske vist lidet Sigte paa Individets Udvikling. Men den bød Eleverne et ensartet Stof, som de til en en vis Grad kunde beherske. Det tilfredsstillede deres Ordens- og Enhedssans; de lærte virkelig Arbejdets Velsignelse, om end i en udadvendt Form.

Vender vi os nu til Arbejdsmetoden, finder vi ligeledes visse Grundmangler ved den bestaaende Gymnasieordning, der næppe heller lader sig fjærne inden for den forhaandenværende Ordnings Rammer, men først i større Læreanstalter. Skolens Maal er dels at lære Eleven at arbejde, dels at udruste ham med den dertil fornødne Kundskab. Vi vil først se paa Begrebet Arbejde.

Der kan skelnes mellem to Arter af Arbejde, der ganske vist altid maa samvirke og gribe over i hinanden. Arbejdet kan tage sit Udgangspunkt *i* Individet, saaledes at Individet søger at assimilere saa meget som muligt af et givet Stof, eller det kan tage sit Udgangspunkt *udenfor* Individet, saaledes at Individet efter et eller andet ydre Princip søger at begrænse Stoffet til en Del af sit Væsen. Den første Art Arbejde kommer særlig til sin Ret i den individualiserende Undervisning, den anden i Fagstudiet; men begge griber ind i hinanden: den individualiserende Undervisning og Fagstudiet maa derfor staa i Forbindelse med hinanden. I den orienterende Undervisning er det især den anden Art Arbejde, der dominerer.

Ogsaa Arbejdsmetoden, der staar i nær Forbindelse med Skolens tre Opgaver, forudsætter større Læreanstalter, og kan ikke naa til sin Ret inden for de nuværende Rammer. Det er ogsaa den mest virksomme Vej til at komme bort fra de skematiserende Lærebøger og give Eksamen en mere fornuftig Form, fordi dette kun lader sig opnaa gennem en rigtig Opfattelse af Arbejdet og dets Metode.

Vi burde maaske, for Fuldstændigheds Skyld, tilføje to Ord om Hukommelsen. Hvilken Type af Hukommelse vi end har med at gøre, er det en Lov, at jo stærkere en Associationsrække er sammenkædet som Aarsag og Virkning, jo mere den er set i Sammenhæng med beslægtede Omgivelser, jo længere vil den holde sig i Hukommelsen. Jo grundigere Undervisningen er, jo mere dens Resultater bygges op paa levende Enkeltheder, jo mere Stof og jo klarere Fastholden ved Traaden, des bedre Resultat. Jo flere Spring i Aarsagsrækken, jo magrere, jo mere skematisk Stof, jo mere mekanisk Enhed, desto tarveligere Resultat. Tilfældet er i den nuværende Undervisning med dens kortfattede og skematiske Lærebøger, med dens Repetition og Eksamensterperi nærmest det sidste.

Digitized by Google

Vi gaar nu over til Pædagogiken og ser, hvilke Mangler vor nuværende Gymnasieordning har her.

Skolen skal, saa vidt muligt, være et Afbillede af Livet, til hvilket den opdrager. Den skal først og fremmest være et Samfund. Jo mere kompliceret Samfundslivet former sig, des mere nødvendigt er det, at ogsaa Skolen danner et Samfund i det smaa, hvis den ikke for stedse skal udygtiggøre sine Elever til Samfundslivet. Det er særlig nødvendigt netop i Gymnasiet, hvor Eleverne paa mange Maader løsnes fra og stiller sig i Opposition til Hjemmet. Deres Kritik er vakt, deres Maal og Idealer er andre, end de var, mens de endnu gik i Barneskolen. Her bør Skolen træde til som Mellemled mellem Livet i Familien og Livet i det egentlige Samfund. Paa dette Punkt svigter det nuværende Gymnasium egentlig ganske sin Opgave. Og dette, i Forbindelse med hvad vi allerede har sagt og andet mere, forklarer den Upraktiskhed, Afstumpethed og Interesseløshed, hvormed Eleven som Regel gaar ud af Gymnasiet. I Stedet for at imødekomme og retlede den vaagnende Kritik, vejlede de nye Impulser og lede dem ind paa de Arbejdsfelter, de famler efter, søge at tilfredsstille og skaffe de nye Idealer Næring, og virke fordelende og modnende paa det nye Følelsesliv — gør Skolen sine Elever uskikkede til Livet og deres Livsarbejde, saaledes at mange af de Spirer, Skolen burde have plejet, visner eller i alt Fald først langt om længe retter sig mere eller mindre igen, naar de en Gang slipper ud af „Slaveriet“. Gymnasiet gør her ubodelig Skade og vel at mærke, det drejer sig om Landets bedst begavede Ungdom, der sendes ud paa mange Maader deres mindre begavede Jævnaldrende, der ikke har gennemgaaet Gymnasiet, underlegne: upraktiske, hjælpeløse, med sløvet Virksomheds- og Selvstændighedstrang.

Ser vi først paa Forholdet mellem Lærer og Elev, er der vel i den sidste Snes Aar sket en ikke uvæsentlig Forbedring. Tidligere stod Læreren for Eleven ikke som et Menneske, men som en Slags Gud, eller om man vil, undertiden i alt Fald, som en Slags Djævel, der lukkede sig af for at bevare Autoritet og Respekt. Man gaar nu vel ikke Sandheden for nær ved at hævde, at dette Forhold endnu langt fra er forsvundet. Men ved Siden deraf stræber Læreren dog ofte efter at blive Elevens virkelige Leder og Fortrolige, et Forhold, der imidlertid heller ikke er uden Fare, idet det undergraver Respekten, hvad der hænger sammen dels med Skolens hele Arbejdsstof og -metode, dels bunder i en mangelfuld Opfattelse af Disciplinens Væsen og Vigtighed.

Selv om nu disse sidste Mangler lod sig rette inden for det Bestaaendes Rammer, hvad det ikke gør, vilde der alligevel aldrig, som Gymnasiet nu er organiseret, blive Tale om et virkeligt Samliv. Et saadant forudsætter en stor Læreanstalt, afsluttet i sig selv, hvor Eleven virkelig kunde lære og blive fortrolig med det rette Forhold til sine Overordnede.

Det samme gælder om Forholdet mellem Eleverne indbyrdes; det er intet Afbillede af Forholdene ude i det virkelige Samfund. Der er ingen fælles Interesser, ingen Opgaver, der samler dem og knytter dem sammen; der er intet virkeligt Kammeratliv med de Impulser og Udviklingsmuligheder, dette rummer. Heller ikke dette lader sig bringe i Stand paa tilfredsstillende Vis inden for det Bestaaendes Rammer, men kun i en stor, i sig selv afsluttet, Læreanstalt. — Jeg burde tilføje, at det samme i Grunden gælder om Forholdet mellem Lærerne indbyrdes.

I Sammenhæng hermed staar den manglende Organisation af, tildels ogsaa Mangel paa Blik for, den legemlige Opdragelse, der i Virkeligheden kun trives og udfolder sig rigtigt og alsidigt i et Samfund af Drenge, hvor Kammeratlivet kan naa sin fulde Ud-

Digitized by Google

vikling, d. v. s. atter i en stor, i sig selv afsluttet, Læreanstalt. Det engelske og amerikanske Gymnasie- og Universitetsliv har tilfulde godtgjort dette i Praksis.

Et Forhold, som det bestaaende Gymnasium overser og heller ikke for Alvor vilde kunne rette, er Indkvarteringsspørgsmaalet. Som Regel bor jo Gymnasieeleverne enten hjemme hos deres Familie eller hos Fremmede. Det sidste er en Nødstand, hvorom der vel næppe lader sig noget sige til Forsvar. Men selv et Ophold i Familien vil, som Forholdene faktisk er og altid væsentlig vil blive, netop i den Alder ikke være uden svære Skyggesider. Den Kritik, der, netop paa dette Alderstrin og i mange Maader, kommer til Orde over for Hjemmet, end sige da et Hjem, der er langt fra Idealet, har Hjemmet ikke i fyldestgørende Grad Midler imod. Mangt et Forhold mellem Forældre og Børn, der nu ødelægges i den vanskelige Alder, vilde bevares, hvis Eleven levede et normalt Kammeratliv. Og mange uheldige Egenskaber udvikles nu, som vilde blive holdte nede i et Samliv mellem Jævnaldrende med dets mange Impulser og Interesser. Ogsaa megen Ensidighed vilde undgaas, der senere hen hævner sig haardt, netop i Samlivet mellem Forældre og Børn. Der kan næppe være Tvivl om, at Kostskolen paa dette Punkt langt bedre løser sin Opgave, og atter her en Kostskole af det Omfang og med den Ordning, vi her foreslaar.

Har vi haft Ret i, at det bestaaende Gymnasiums Opdragelse til Arbejde er ufyldestgørende, gælder dette i endnu højere Grad, hvor der er Tale om Opdragelse til Nydelse. Ogsaa her har vi et stort og vigtigt Gebet inden for Gymnasiets Opdragelse, der ligger saa at sige uplejet hen. En Del lod sig vel nok gøre inden for de bestaaende Rammer, men en fyldestgørende Opdragelse til Nydelse lader sig først naa inden for en stor, i sig selv afsluttet, Læreanstalt, der selv kunde have sit Teater, sit Musikkapel, sit Biografteater, sine Bog- og Kunstsamlinger, og som var under Lærerkollegiets stadige Kontrol, Samlinger og Anstalter, der jo tilmed vilde være af uvurderlig Nytte for Undervisningen.

Saa har vi i Disciplinen et Punkt, som næppe nogen vil nægte er ret ømt og ondartet i det bestaaende Gymnasium. Forholdet er jo faktisk det, at den gamle Disciplin med dens Principer og Virkemidler enten *er* forsvunden eller i alt Fald ved at forsvinde, uden at der er kommet noget virkeligt i Stedet. Spørgsmaalet kan sikkert alene løses ved at se hen til det virkelige Samfunds Styrelses- og Lovgivningsprinciper, der er lige saa forskellige fra det gamle Samfunds, som det moderne Gymnasium er fra det gamle. Men en Ordning af denne Art lader sig kun skabe i en Skole, der er et virkeligt Afbillede af det moderne Samfund, d. v. s. i en stor, i sig selv afsluttet, Læreanstalt.

Endelig vil jeg kort minde om Kvindernes Gymnasieopdragelse. Allerede visse Særegenheder med Hensyn til Undervisningsstoffet synes mig at tale for at lade Pigers og Drenges Opdragelse og Undervisning i Gymnasiet ske hver for sig; hvor indgribende disse Særegenheder er, er og vil maaske foreløbig vedblive at være et Stridsspørgsmaal, som jeg ikke her vil gaa ind paa. Tungere vejer Modenhedsgraden og hele det aandelige Standpunkt, der faktisk gør Drengene og de unge Piger, skønt væsentlig jævnaldrende i Aar, saa forskellige, at de kun kan være en Hindring for hverandre. Allertungest vejer dog vistnok Hensynet til Kønsbestemtheden for begge Parters Vedkommende. For Kvindernes Vedkommende er der, i Gymnasiets sidste Periode i alt Fald, Tale om fuldt udviklede Individer, der i Omgangen med deres mandlige Kammerater kun kan virke disharmonerende, eller, som Menneskene nu en Gang er, værre end det; de tilhører faktisk allerede

Digitized by Google

nu det virkelige Samfund. For Drengenes Vedkommende er der derimod endnu kun Tale om et Overgangsstadium, der bedst vilde faa sit normale og fulde Forløb i en Anstalt af den allerede antydede Art, hvorfra Kvinder, som Regel i alt Fald, var udelukkede. Det forekommer mig at være et Misgreb, at man er gaaet over til Fællesgymnasier.

Jeg har nu gennemgaaet de vigtigste af de Mangler, der synes mig at klæbe ved den nuværende Gymnasieordning, og jeg skal prøve paa at give et Rids af den Anstalt, som jeg vilde sætte i det nuværende Gymnasiums Sted. Jeg vil kalde denne Anstalt Centralgymnasiet eller den centraliserede højere Mellemskole. Det vil i sin Organisation minde mere om Højskolen end om Barneskolen, mellem hvilke det er tænkt som et selvstændigt Led med sin ejendommelige Organisation.

Gymnasiet knytter sig allerede af den Grund nærmere til Høj- end til Barneskolen, at det drejer sig om Elever, der har passeret Pubertetsalderens Grænse, det vigtigste Skel i hele Menneskets Liv Dets hele Ordning vil dog være forskellig fra Højskolen, som den nu er, fordi denne er tænkt omformet saaledes, at den dels skulde give en mere individualiserende, eller, om man vil, almen Undervisning, end Tilfældet nu er, dels ogsaa blive et i sig selv virkelig afsluttet Samfund. Nedadtil er ligeledes Barneskolen tænkt omformet saaledes, at hele den højere Undervisning kommer til at danne et harmonisk Hele fra øverst til nederst, som allerede antydet. Paa Barne- og Højskolens Organisation vil jeg ikke her komme ind.

Medens vi kun har een Højskole — delt i forskellige Grene — og en Mængde Barneskoler, vil det vistnok vise sig praktisk at begrænse den højere Mellemskole, der danner Mellemtrinet mellem de to, til 2—4 Anstalter for hele Landet; dertil vilde saa komme 1—2 Centralgymnasier for Kvinder — hvis det ikke skulde vise sig mere praktisk at ordne den højere Mellemskole for Kvinder efter andre Principer (jfr. de ovenfor givne Antydninger om Forskellen paa Mand og Kvinde i denne Alder). Blive staaende ved en enkelt Anstalt vilde af mange, af sig selv indlysende, Grunde være umuligt. Derimod vilde det vistnok være praktisk at gøre dem noget forskellige med Hensyn til det forberedende Fagstudium, navnlig saaledes, at de Fag, der søges af forholdsvis faa, indskrænkedes til et enkelt af Centralgymnasierne.

Idet vi gaar over til den nærmere Indretning, vil vi her begynde med det pædagogiske Moment. Centralgymnasiet er en i sig selv afsluttet Anstalt med den størst mulige Selvstændighed i sit indre Styre. Over for Rektor og Lærerkollegiet staar Elevernes Repræsentantskab, der varetager Elevernes Interesser, navnlig i Ting, der ikke vedrører Undervisningen, men som er uden selvstændig Myndighed. Repræsentantskabet ordner Sportskampe, Fornøjelser, overhovedet alle Ting vedrørende det kammeratlige Samliv i Samraad med Lærerkollegiet eller dettes Repræsentanter; det har sine af Lærerkollegiet godkendte Love.

Lærerkollegiet er delt i Underafdelinger, repræsenterende de forskellige Faggrupper. Disse Underafdelinger har Opsyn med de under dem sorterende Elevers hele Forhold. Beslægtede Grupper samles i Husholdninger; Eleverne skal til en vis Grad bidrage til deres Boligers Renholdelse og deslige. Underkollegier og Underrepræsentantskaber svarer til Lærerkollegiets og Repræsentantskabets højere Trin i Tilrettelæggelse af Arbejde og Fritid.

Disciplin og Orden er fastslaaet ved Love og haandhæves strængt. Mere graverende Overtrædelser paadømmes af Jury'er, der nedsættes af Repræsentantskaberne med Præsident og Tilforordnede fra Lærerkollegierne. Mindre Forseelser paadømmes for Undervisningens Vedkommende af Lærerne, for Fritidens Vedkommende af Repræsentantskaberne eller disses Tillidsmænd; i Tvivlstilfælde indankes Sagen for en Jury.

Gaar vi over til det didaktiske Moment, lader den individualiserende Undervisning sig vistnok bedst ordne saaledes, at der for de forskellige Alderstrin oprettes et historisk Kursus, der er fælles for samtlige Elever paa vedkommende Alderstrin. Læreren skulde her i Foredrag gennemgaa Historien med ligeligt Hensyn til dennes forskellige Grene; det hørte kunde bruges som Grundlag for de skriftlige Øvelser i Modersmaalet. Der burde i Biblioteket forefindes en tilsvarende Haandbog i Historie i et tilstrækkeligt Antal Eksemplarer. Inden for de forskellige Faggrupper skulde dernæst en af Lærerne vej-

Digitized by Google

lede Eleverne i vedkommende Fags eller Faggruppes Historie. I en saadan Klasse skulde Eleverne nu lære at arbejde saa vidt muligt selvstændigt. Læreren skulde give en Oversigt over vedkommende Fags eller Faggruppes Historie samt gøre opmærksom paa forskellige Emner, der lod sig behandle monografisk. Enhver af Eleverne maatte saa vælge et eller andet Emne, der særlig tiltalte ham. Og det blev nu Lærerens Opgave at vejlede Eleven med Hensyn til Valg af Literatur og Arbejdsmetode under Emnets Udarbejdelse. Det vilde her gælde om at give den enkelte Elev saa vidt et Spillerum som muligt, lade ham specialisere Emnet eller brede sig ud over Fagets snævre Rammer, naar kun Dilettanteri undgikkes. Eleven skulde paa denne Maade udarbejde en skriftlig Opgave, ligesom han i et mundtligt Foredrag kort skulde gøre Rede for Gangen i Arbejdet og dettes Hovedtanker. Begge Fremstillinger skulde træde i Eksamens Sted for den individualiserende Undervisnings Vedkommende, og der skulde tillægges disse Opgavers Løsning særlig Vægt i det endelige Eksamensresultat.

Ogsaa i det Tilfælde, at en Elev vilde vælge et Emne, der maatte siges at ligge uden for vedkommende Fag eller Faggruppe, maatte der gives ham Tilladelse dertil, dog kun naar man var forvisset om, at der forelaa mere end et forbigaaende Lune. Som Regel vilde det jo nemlig være et Vink om, at han havde valgt et forkert Fagstudium, saaledes at det vilde blive Indledning til en Ændring af Studiet.

Den orienterende Undervisning vilde arte sig anderledes. Den vilde blive væsentlig fælles for alle Elever, delt i forskellige Alderstrin. Modersmaalet, moderne Sprog, Regning (med Regnskabsvæsen, etc.), Samfundsvidenskab, Hygiejne, Religion og Livsfilosofi vilde blive de vigtigste Fag. Maaske forøgede med visse Naturfag, hvis disse ikke i det nødvendige Maal lod sig bringe ind i Barneskolens orienterende Undervisning, — skønt jeg personlig nødig vilde have dem med. Noget Hensyn til Naturfagene vilde der forøvrigt tages ved Undervisningen i Hygiejne og Livsfilosofi. I ethvert Fald kan og skal Skolen ikke give et færdigt Arsenal af Kundskaber.

Paa de enkelte Fags Didaktik vil jeg ikke her gaa ind. De moderne Sprog skal Eleven lære at skrive, tale og læse; i ethvert Fald maa dette naaes, videst muligt, i et eller to af dem; det tredje maa saa heller blive staaende ved Begyndelsesgrundene. I et Fag som Samfundsvidenskab kommer det mere an paa at orientere Eleven end fylde ham med Hukommelsesstof: han maa lære at kunne finde en Lov, vide, hvorledes man kan anbringe Penge, etc. Ogsaa i Religion og Livsfilosofi gælder det om, ikke at Eleven samler det størst mulige Kundskabsstof, men at han fuldt ud gennemtrænger og forstaar de Love, der bestemmer dette Stof. Ved Livsfilosofi forstaar jeg et Fag, der i Forening med Religion skal give Eleven en virkelig Livs- og Verdensanskuelse, hvilende paa Kristendommen, men saaledes at Kulturproblemet er gennemgaaet kritisk og, saa vidt muligt, løst: et virkeligt kristelig-religiøst Livsindhold skal bevares. Religionsundervisningen skal være historisk. Ved Hygiejne tænkes særlig paa personlig Hygiejne, og ogsaa her maa der vises Sandhed, Aabenhed og Kritik.

Lærebøger af den nu gængse Art kan det være praktisk at bibeholde som Ledetraade og Oversigter. Men selve Undervisningen baseres bedst paa Lærerens Foredrag, suppleret med Samtaleøvelser. Det bør gøres til Pligt for Eleverne under Lærerens Foredrag at nedskrive Gangen i dette. Hver af Eleverne skal udarbejde mindst een skriftlig Opgave i hvert Fag, hvortil Læreren skal give Anvisning paa de nødvendige Kilder til Supplering af det gennemgaaede. Eleven skal ligeledes mundtlig gøre Rede for Hovedpunkterne i sin Afhandling i Foredragsform. Dette træder saa i Eksamens Sted.

Undervisningen i Modersmaalet skulde delvis hente sit Stof fra de forskellige Opgaver og Foredrag i den individualiserende Undervisning og de dertil egnede orienterende Fag. Eleverne skulde gøres bekendte med Sprogets Love og Historie; dog har, saa vidt jeg kan skønne, Gymnasiet ikke Plads til Oldnordisk i den orienterende Undervisning. Elevernes Evne til at behandle Sproget frit og naturligt vilde ogsaa udvikles gennem Elevernes Diskussionsklubber, der dog ikke skulde inddrages direkte under Undervisningen eller staa under Lærerens direkte Tilsyn.

Forberedelsen til Fagstudierne maatte ordnes

Digitized by Google

efter Anvisning af Lærerkollegierne ved Højskolens forskellige Afdelinger. Selvfølgelig maatte det hovedsagelig blive et Fags eller en Faggruppes Elementer og Grundsætninger, der maatte gennemgaas. Kun ad den Vej vilde ogsaa Forberedelsen til beslægtede Studier inden for Højskolens forskellige Læreanstalter kunne foregaa i samme Klasse, hvad der af økonomiske Hensyn vilde være nødvendigt. Nogen Forskel vilde der dog sikkert kunne gøres for de enkelte Grupper, i hvilke en saadan Klasse eventuelt kunde deles, ved at indføre Laboratorieundervisning, tilpasset naturligvis efter Elevernes aandelige Modenhed. Ad den Vej vilde ogsaa Eksamen kunne faa en Form, der ikke lagde Elevernes Udvikling Hindringer i Vejen. Mønsterværksteder, Maskinsamlinger, et Mønsterlandbrug, forskellige Indretninger til Handelsmænds praktiske Uddannelse, etc., burde forefindes inden for Skolen eller være let tilgængelige for den. —

Dette er i meget store Træk, hvad jeg forstaar ved et Centralgymnasium. Naturligvis er der i Planen hist og her Mangler og Brist, der er undgaaede min Opmærksomhed. Enkelte Indvendinger, som jeg kunde tænke rejste, vil jeg til Slut tage op og prøve paa at gendrive.

Man vil muligvis finde det betænkeligt at lade Fagstudiet begynde i en saa ung Alder. Jeg vil se bort fra, at der faktisk ogsaa nu maa træffes en Afgørelse allerede i denne Alder, idet Eleverne maa vælge mellem en af de tre Retninger eller forlade Skolen for at hellige sig en anden Virksomhed. Jeg vil da fremhæve: for det første, at den her foreslaaede Ordning paa enhver Maade søger at fremlokke Elevens Initiativ, Virksomhedstrang og Kritik; maaske turde der derfor ventes en større Modenhed i en tidligere Alder. For det andet, at der stundom selvfølgelig vil ske Fejlgreb i Valget, som Tilfældet ogsaa er nu. Men mens et sligt Fejlgreb nu som Regel først rettes nogen Tid efter at Vedkommende er gaaet over til Højskolen, vil der her være Mulighed for at rette det langt tidligere, saaledes at der vil undgaaes meget Spild af kostbar Tid.

Indvendingen, at der her brydes med den almindelige Dannelse som Undervisningsprincip, har jeg allerede besvaret.

Saa er der det økonomiske. Hvis virkelig Centralgymnasiet byder saa store Fordele, som jeg tror, vil det ingen Rolle spille, om den nye Ordning skulde blive en Smule dyrere. Naturligvis er Anstalternes Anlæg en betydelig Udgift. Derimod er det et Spørgsmaal, om den daglige Drift vilde kræve større Udgifter end nu. For de orienterende Fags Vedkommende vilde Klasserne kunne være betydeligt større end nu. Og selv i Forberedelsen til Fagstudiet vilde Klasserne gennemgaaende kunne gøres lige saa store som, gennemsnitlig vel større end, de nu er for de tre Retningers Specialklasser. Den individualiserende Undervisning vil helt igennem kunne arbejde med forholdsvis store Klasser. Der vilde imidlertid kræves en noget større og gennemgaaende grundigere uddannet Lærerstab end Tilfældet nu er. Men i Længden vil det vel alligevel blive nødvendigt at gøre noget for at holde de unge Videnskabsmænd i Live, hvis man i det hele vil holde vor Videnskab paa det Niveau, hvor den nu staar; om der i de næste 100 Aar vil fremstaa nye Jacobsen'er, er jo i ethvert Fald ikke givet. Men netop i Centralgymnasiet vilde der blive Plads for disse unge Videnskabsmænd: det vilde være en naturlig Forskole for deres senere Stilling som Højskolelærere. Centralgymnasiet løser saaledes til en vis Grad Kravet om et Universitet Nr. 2. De nuværende Gymnasier vilde bevares som Barneskoler for den højere Mellemskole.

Maaske vil man mene, at Gymnasiet bliver betydelig vanskeligere at komme igennem end nu. Baade ja og nej. Det vil faktisk udelukke en Del svagere Begavelser; men dette vil vistnok af alle opfattes som et ikke ubetydeligt Plus. For de virkelig begavede Elever vil der ingen Vanskeligheder foreligge; tværtimod, deres Evner vil i langt højere Grad komme til deres Ret.

En Indvending er der, som jeg ikke kan gendrive: nemlig at Centralgymnasiet kun er et Led i en Nyorganisation af Skolen fra øverst til nederst, og at det havde været heldigt, om Planen var bleven fremstillet i sit hele Omfang. Jeg kan her kun svare, at jeg har manglet det nødvendige Stof og Indblik, samt at det manglende lader sig indhente — hvis nogen finder det Umagen værd at forene sine Kræfter med mine eller selv tage Opgaven op.

Digitized by Google

Grindefangst. Den dræbte Grind ligger i Stranden.

PÅ FÆRØTUR

Af EDV. LEHMANN.

FÆRØERNE hedder vel *fær*-øer fordi et får i gamle dage havde omlyd i pluralis ligesom en gås har det nutildags, men den gamle udtale af *faar*, nl. *far* med langt a, må have været med i øernes navn engang, siden både Tyskere og Englændere hårdnakket bliver ved at kalde dem Farø-Inseln og Faro-Islands. Det sidste kommer så nær som muligt op ad den kongelige, autoriserede betegnelse af amtet, som først for nylig i regeringsskrivelserne er blevet kasseret på grund af komisk udseende: Vort Eyland Færøerne. Nu hedder det blot: „Vort land Færøerne"; — ligesom Færøerne var et Land!

Men Englænderne holder altså både på Eylandet og det lange *a*, hvilket medførte den kostelige forvexling, som en engelsk kaptajn fortalte mig om. Da han rejste derop med kabeldamperen, som skulde lægge linien over Færøerne til Island, var der en af Matroserne, som ikke kunde forstå, at de styrede mod nord. Han havde nemlig altid tænkt sig at *the Pharao-Islands*, som han udtrykte sig, var noget, der lå i Ægypten.

Ikke destomindre ligger de som bekendt i Nordhavet og vilde ligge meget højt oppe i Nordhavet, hvis man skulde beregne afstanden efter den tid, det tager at sejle derop. Men man kan jo ikke fortænke folk i, at de vil have billige kul, især når de kan få dem gode, og man har som passager heller ikke det mindste imod at anløbe Leith udi Skotland for at tage kul og anden proviant; thi det vil sige det samme som en tur til Edinburgh, og dersom flod og ebbe er påtværs af ind- og udsejling, kan denne tur vare så længe, at man får tid til at se de skotske højlande ovenikøbet.

Jeg lod højland være højland; tryllestaden Edinburgh var mig nok. At stå på en af

Digitized by Google

dens højder — thi der ligger klippestykker lige midt i gaderne — med den disede by om sig og under sig og fjorden med dens klippekyst udbredt i det fjærne; at se buelamperne tændes nede i denne skyggeverden og pludselig gøre den til et fepalads! Man står jo tidt og ser ud over en by, men jeg synes, livet trængte sig op til en på en anden måde i denne blanding af verdensstad og fjeldnatur, måske fordi man så det under en anden, højere synsvinkel; og man får en anelse om, at hint romantiske kapitel i Carlyles „Sartor Resartus", hvor verdensstaden ses fra oven, er undfanget en dag, da den skotske tankedigter stod og skuede ud over sin hovedstad.

Eller en solskinsdag — om man kan liste sig til den — i Princess Street — denne forunderlige Corso, hvis ene fortoug løber langs hoteller og fornemme façader, det andet langs en afgrund; bag den begynder byen igen, og af den modsatte klippevæg voxer *the castle* frem med middelalders minder og skotske højlændere på vagtposterne.

Kloge folk forsyner sig med uldtøj i Edinburgh. Butiksvinduerne lokker med sjaler og tæpper, huer og handsker i alle uldens bedste kvaliteter og skotske klaners mønstre og — som overalt hvor man er en vares arnested — med billige priser. Velkomment alt for den, der skal nordpå, men som kun lidet anede, at han forsynede sig for en halv snes år med tøj, der ikke kunde slides og farver, som ikke kan falme.

Tilbage til Leith med dets dokker og kraner, dets skorstene og kulbunker, og skyndsomt bort fra denne Edinburghs praktiske vrangside. Floden stiger og ankeret lettes og „Tjaldur" står ud gennem dokportene.

*
* *

Damperen glider langs med Skotlands kyst, taber den af syne medens den skærer den store Moray-bugt, men finder den igen ved de nordøstlige halvøer oppe om Duncansbay Head og får atter land i sigt, når den skærer gennem de grønne Orkn-øer, hvor man tydeligt kan se skotske skiferbygte huse og de engelske herskabers villaer fra stranden. Som alt dog har sit rette sted her i verden og er hjemløst andre steder! Skifer, som ellers er en gru, når det lægges på et hus, er her, hvor det hører hjemme, kønt; man har et indtryk af, at det er taget lige op af jorden og lavet om til huse.

Det var det samme med porridge og whisky i Edinburgh. Det smager intetsteds så velgørende som i skotland; det hører med til det almindelige velbefindende.

*
* *

Når man godt og vel har tabt Orkn-øerne af syne, ser man i reglen ikke meget af den videre rejse. Enten er vejret nemlig stille, og så ser man ikke noget for tåge, thi snart kommer vi ind i Golfstrømmens milde zone, hvor luften let bliver tyk; eller vejret er uroligt, og så er der folk, der holder det for rådeligt at vikle sig stramt ind i uldtæpper og ligge på ryggen med lukkede øjne og en skive citron i munden og give afkald på rejsens øvrige behageligheder.

Men er man søstærk — og i virkeligheden er oceanets lange bølger ikke så slemme som den krappe sø ved kysterne — og kan man holde sig rolig på dækket, er det en stor oplevelse at se Nordhavet udfolde sin vældige natur, at lade øje og tanke følge den øde, endeløse flade. Eller man spejder efter de små skarer hurtigflyvende søfugle, der holder lavt hen over bølgefladen, eller endnu hellere, om vejret er muntert, efter de glimt i det fjerne, der fortæller om springende hvaler. Nogle enkelte af disse småhvaler, der endnu er temmelig talrige, så jeg. Det var de såkaldte Døglinger, der undertiden holdt sig nær til skibet, sandsynligvis for at fiske i rørte vande; de skød hurtigt skraat gennem vandet, så at de drejede den hvide bug halvt opad.

Digitized by Google

Kommer man Færøerne nær, bliver vandet strax uroligere; man kommer ind i strømsøen, der opstår mellem de sønderrevne klippeøer. Styrmanden må nu gå lidt forsigtigere frem — passagererne er forlængst blevet forsigtige —, thi tågen tilslører undertiden alt, og det første jeg så af Thorshavn, var det samme, som Baggesen så i Harzen, da han omhyggeligt var kravlet helt op på Brockens top for at nyde udsigten: — ingen verdens ting.

Disse tåger, der omsvøber Færøerne, er for største delen havdunster, der drives op mod klippevæggene der, hvor vinden står på. Hvor der er fralandsvind, driver tågerne søværts, og der bliver mulighed for klart vejr, hvad skippere og fiskere også regner med, og hvad lystrejsende gør klogt i at lære. Men tågen er ihvertfald i den blide årstid ingenlunde ubehagelig. Den er let og blød, næsten silkeagtig; og man vænner sig i den grad til denne milde og fugtige luft, ånder den så fuldt og så kvægsomt, at overgangen til blæsevejret i Danmark bliver følt som en hårdhændet förandring; unge Færinger, der kommer ned for at uddanne sig i Danmark, får ofte deres bryst angrebet og fryser i den danske vinter.

Thi netop vinteren er forholdsvis mild på Færøerne. Mærkeligt nok er de egentlige vintermåneders middeltemperatur den samme som ved Gardasøen; det er Golfstrømmen, som besørger denne opvarmning. Men havet er en svigefuld ven. Hvad det giver om vinteren, tager det om sommeren. Og den er ikke som ved Gardasøen.

Men mellem vinter og sommer ligger den tid, som i virkeligheden er den haardeste på Færøerne. Slemt kan det være, når der midt i vintren kommer pludselige, rasende snestorme som mindelser om, at man dog er i det kolde nord; men værre er den kolde frostvind, som aldrig undgås imod vinterens slutning, og som er vegatationens argeste fjende. Den dækker græsset og svider de grønne skud af træerne.

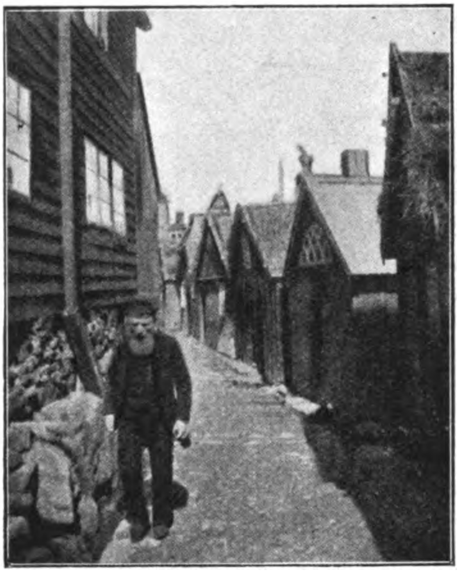

Gade i Thorshavn.

Thi træer og buske stod og drømte om syd og sommer, dengang vinteren var mild, skød lange grønne skud og mente nu igen, de skulde voxe et stykke. Men så kom „Døden med sin istaphånd“ og narrede dem alle; dræbte de grønne skud og lod deres visne lig hænge rundt på grenene til ud på sommeren, når træerne endelig får kraft til at ryste dem af og sætte nye skud istedenfor de gamle. Det er dette drilleri, der holder trævæxten i stampe, så den sjældent kommer op over mandshøjde og i reglen har et forkrøblet udseende. Men selv bortset fra dette er sommeren for kold til at frembringe en egentlig vegetation, og det er småt med fru Pomonas gaver. I køkkenhaven går det an, og bær kan modnes på hede og i have; men allerede til ribs og stikkelsbær skal der en gunstig sommer, og træfrugt er ganske udelukket.

Fuld fordel af det milde klima drager kun græsset, der overalt trives herligt paa øerne og byder stadig næring for de hundredetusinde får, der har givet øgruppen navn og er befolkningens bedste rigdom. Der er

Digitized by Google

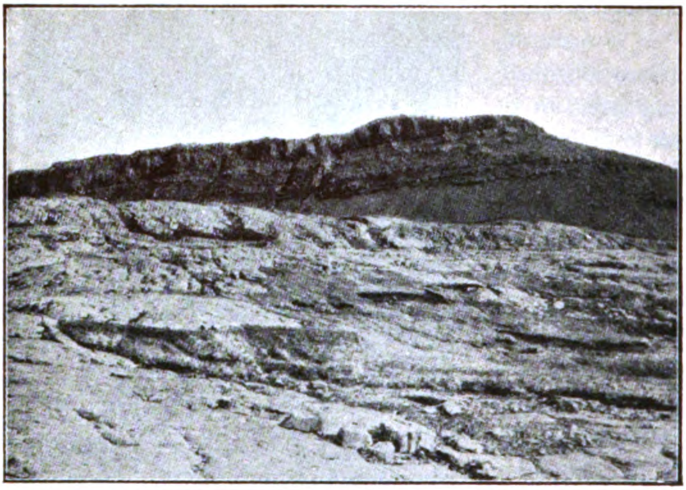

Det Indre af Østerø. I Forgrunden et glacialslebet Landskab.

engdrag på de fladere øer og skråninger nok på selve klipperne for denne græsvæxt, og klippebunden selv har næring nok for dens rødder. Disse klipper er vulkanske eruptionsprodukter, der er aflejrede i regelmæssige lag af basalt og tuf. Hvor klippefladen nu er udsat for vind og vand er den blødere tuf gnavet noget bort; derved opstår der smalle vandrette, parallele furer imellem de hårdere basaltstriber, og klippevæggene får derved et mærkeligt udseende, omtrent som en harmonika. I disse furer bygger de utallige søfugle deres reder; uden dem og uden de små sardel-agtige sild, som står i tætte stimer rundt om klipperne og som alkefuglene væsentligt ernærer sig af, vilde denne fugleverden ikke være opstået her.

Disse klippevægge er ofte ganske lodrette eller dog særdeles bratte; men til den anden side skråner øen da temmelig jævnt, og denne skråning er smilende grøn i modsætning til den sortebrune klippevæg. Men ofte er også klippevæggen selv brudt af terrasser, der kan blive brede nok til at danne hele græsmarker. De kaldes „hammere“, og giver ofte øerne ikke blot deres profil men også ved deres grønne striber et venligere udseende end den asketørre basalt alene kunde gøre.

Her bliver får og køer så at sige internerede i den mildere årstid og med møje og fare drevet tilbage til gård og stald. En pludselig stormvind kan blive farlig for dyrene på disse klippehjørner og enkelte falder i havet, hvor de bogstavelig slås i mas på havfladen. Navnlig ved forårstid, hvor der kommer isslag på græsset, kan det gå uerfarne småla m ilde, der lader sig lokke for langt ud af en fristende græstot. Men også mere verdenskloge og betroede individer kan komme galt afsted. På en af Norderøerne var der sorg og klage, fordi præstens tyr var gledet ud og faldet i vandet — og han var hele koverdenens eneste mandsperson.

Fåreflokkene ejes af jordens ejermænd, der får andel i udbyttet af fårene i forhold til den opdyrkede jord, de har. De vogtes af en hyrde, en „Søjdemand“, der har et meget betroet, ansvarsfuldt og undertiden farefuldt hverv. Men ellers er fårene i deres spredte liv omkring på disse klipper og marker overladt til naturens egen røgt, og denne synes at have fundet en vis balance

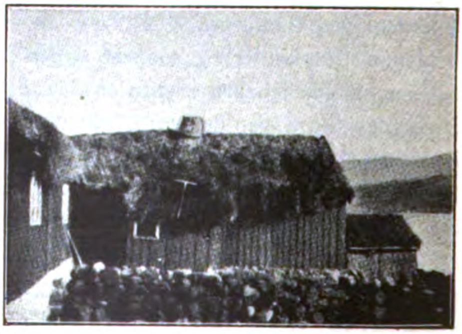

Hus i Øre (Østerø).

Digitized by Google

mellem sine forskellige kræfter, ved hvilke den kan opretholde en heldig status quo.

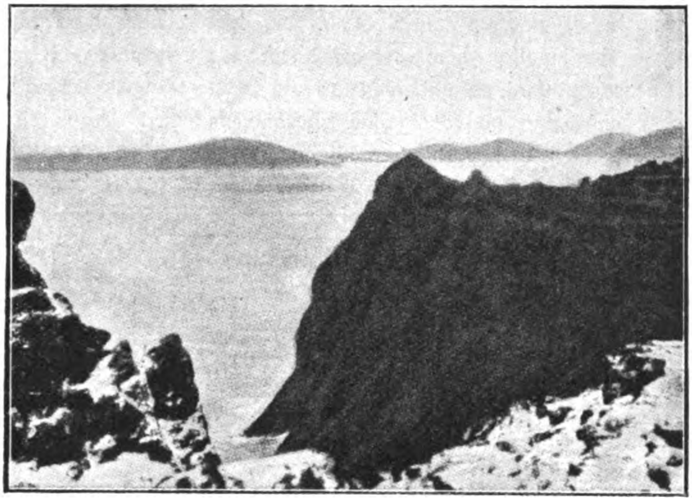

Stejlkyst ved Villingadals Fjæld (på Viderø).

Ganske vist er der jo nemlig ravne; og ravnen er lammeverdenens djævel, sort og ondskabsfuld, især i vore fredelige tider, hvor den ikke længer kan få part i en valplads sammen med Odin og valkyrierne, men må nøjes med lammekød og affald fra en hvalstation. Men der gives et værge mod djævelens anløb, som Færingerne sætter så højt, at de virkeligt betragter det som helligt. Det er den fugl, vi i Danmark kalder Strandskaden *(Haematropus)* men som på færøisk hedder Tjaldur. Den lægger sine æg og unger på den bare mark i en beskeden antydning af en rede — og ungen ser naturligvis i den anledning, formedelst naturens visdom og Darwins principer, ud som et stykke lyngtørv med islandsk mos på. Ikke desto mindre har ravnene et skarpt øje for fuglens gemmesteder og forsmår ikke de små fede dunklumper til dessert efter middagen. Men fader og moder Tjaldur er på deres post, når ravnene nærmer sig, og strax er en hær af rødsnabler parat til at tage det op med den sorte røver. Ved denne tapre vagtsomhed værner de tillige lammene, der ikke har så heltemodige forældre, og gavner derved øernes dyrebestand så stærkt, at det måske aldeles ikke gik uden denne fugl. Det synes idetmindste at være Færingernes eget indtryk. Thi der er ingen fugl, de freder med en sådan omhu som Tjaldur. Den er i virkeligheden blevet en hellig fugl for dem. Den er samlingsmærket i deres smukke lokale flag, og den lille raske damper, der løber ned til København, må føle sig meget beæret ved at hedde „Tjaldur« og have en udstoppet strandskade i glas og ramme i sin spisesalon.

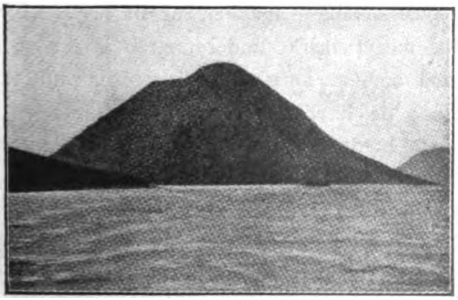

Øen Kurø set fra Klaksvig.

Medens lammene således har Strandskadens værn, røgtes de også pa en anden måde af markens fugle, nemlig af tærnerne, der ligesom Tjaldur lægger deres æg, kun meget hyppigere, paa den bare jord. Når fårene nu tripper omkring, er der bestandig fare for, at de kan træde i æggene, hvilket naturligvis berører tærnerne ubehageligt. De er derved utrætteligt på færde med at skræmme fårene bort fra de kritiske punkter og besørger derved med stor ihærdighed den bestilling, som på almindelig dansk hedder at flytte får. De bibringer dem med deres spidse næb og flaksende vinger den grad af

Digitized by Google

nervøsitet, som er nødvendig for et kulturliv; thi af naturen tager et får sig ikke gerne den motion som det må have både af hensyn til kød og uld, men først og fremmest er denne nødvendig for græsningens trivsel, idet den forhindrer dyrene i at

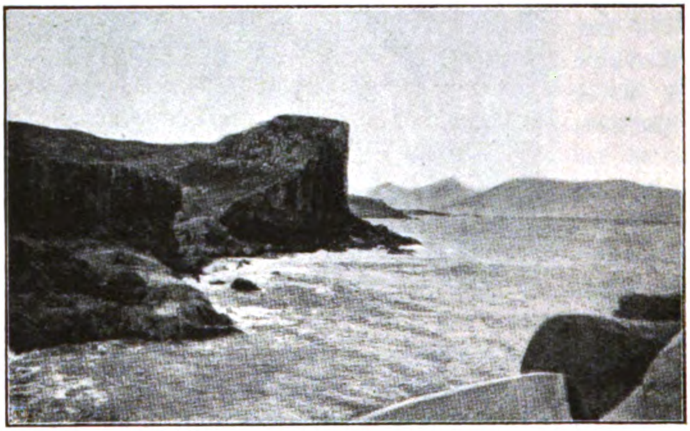

Stejlkyst ved Kyrberg. Nord for Thorshavn.

gnave tilbunds i græsset og derved skade rødderne.

De gamle Færinger klagede over, at det nu går tilbage med tærnerne og dermed også med græsset, der bliver rodbidt. Det kommer af at menneskenes børn vanarter og ikke har den rigtige respekt for naturens vise anordning, nemlig i form af de pokkers drenge, der altid skal rende og samle tærneæg skønt det strængeligt er forbudet dem.

* * *

Al denne naturfilosofi lærte jeg af en engelsk dame, der fra år til år tilbragte sine somre på færøerne. En venlig tyk lille dame med briller og friske røde kinder under det gråsprængte hår. Hun havde slået sig ned hos en sysselmand på en af de fjerne øer — for at tale australsk — boede i et par af hans stuer og dyrkede hans have.

Thi hun nøjedes ingenlunde med at „ligge“ på landet — eller ligge på vandet som de andre englændere, der kom derop. Der var en major og en læge, der lå hele sommeren i en båd på en af indsøerne og fangede flere ørreder, end den hele menneskehed deroppe kunde spise; de lå i telt om natten og spiste konserves.

Miss Taylor tog sig nyttigere vandel for. Hun havde sat sig til opgave at undersøge, hvad der kunde gro på Færøerne og skyede hverken udgift eller ulejlighed for at forsøge nye kulturer, skønt hendes fleste forsøg gik i vasken. Så faldt det hende ind, at de planter, hun bragte med fra England, var for kuldskære til Færøerne, og tog så til Aberdeen for hos gartneren i denne den koldeste skotske by at få tilstrækkeligt hårdføre planter. Sammesteds vakte hun stor munterhed i gartnerierne, fordi hun partout vilde købe skruptudser, en vare, som dog ikke førtes. Hun havde nemlig bemærket, at haverne deroppe led meget stærkt under angreb af snegle — små husvilde snegle, om jeg så må udtrykke mig; de havde ihvertfald ingen hus — og disse bredte sig fra år til år, fordi de ingen naturlig fjende havde. Nu skulde fjenden, nemlig skruptudsen, sættes i land, men det lykkedes ikke miss Taylor at få fylket hæren, så sneglepakket får lov at trives i fred indtil videre.

Digitized by Google

Mærkelige mennesker de Englændere! Men det er den angelsachsiske natur. Altid videre frem på kloden, altid kultivere den, hvor man kommer frem, for tilsidst at erobre den uden sværdslag. Det ser ud som særhed og legeværk; men det er vandredrift, byggedrift, moderne vikingeblod.

Hun var ikke den eneste britiske dame, der forslog sine somre deroppe. En skotsk adelsdame forefandtes stadig i præstegården på Norderøerne og havde levet sig ganske ind i det lokale liv.

De to opdagelsesrejsende havde aldrig truffet hinanden, skønt de hver for sig ofte havde hørt, at der også var en anden. Endelig fik fælles venner berammet et møde mellem dem, som imødesås med spænding. Det var ved et theselskab hos overlæreren i Thorshavn. Til mødets motto havde vi udvalgt titelen på Stanleys bekendte værk: *How I found Livingstone*. De følte sig begge meget smigrede ved sammenligningen, men deres stemning var dog ikke fuldt på højde med hin situation i det mørkeste Afrika.

Digitized by Google

GRIBSKOV-TYREN.

Af Kai R. Dahl.

Ja — ja vel, brølede Fodermesteren og svingede Uldsokkerne i en drabelig Bue ud over Sengekanten.

Godsejeren stak Hovedet ind ad Døren og afbrød hans Gniden Øjne: „Hør, Kristiansen, De maa s'gu se at faa den Ko, der har kælvet, hjem. Kalven er allerede saa vild som et Raalam. Den er ogsaa bleven alt for gammel til at staa ved Koen.

Ja, den er snart tre Uger, indrømmede Kristiansen, men den skulde vel ellers være Levetyr.

Og saa kan de tage Eleven med, afbrød Godsejeren Konversationen, han har godt af at blive kvikket op nu i Kirketiden.

Lidt efter at Godsejeren var gaaet, plantede Kristiansen omhyggeligt Uldsokkerne i Træskoene og gik ud til Eleven:

De skal med ud og hjælpe mig at trække en Ko ind!

Hvad skal jeg —? svarede Eleven.

Jo — Godsmanden har ellers sagt, at De skulde med.

Eleven lavede lidt Vrøvl endnu, men var i Grunden slet ikke ked af denne Afbrydelse paa Hviledagen. Og saa gik de. —

Kan de for Resten ikke selv ordne Deres langhornede, Fodermester? drillede Eleven for at faa en Konversation i Gang.

Jo, men den har en Kalv, der snart er 3 Uger og er saa vild som den skindbarlige. Koen har ogsaa altid været en vild Satan selv.

Naa—h, haanede Eleven og glædede sig allerede til et raskt, lille Steeple-chase efter Kalven.

Er Vandhesten derude. frittede han nysgerrig.

Næ—h, De kan tro Nej, svarede Fodermesteren. Den Kommers skal vi ikke have! — Saa tænkte hver sit og beholdt Tankerne for sig selv til de naaede ud i Gribskov-Marken, hvor Køerne stod.

Hvor Fanden er Kalven? bandede Kristiansen. Nu har Godsmanden naturligvis jaget den ad Helvede til med sine forbandede Køtere, og saa kan en anden en rende og tosse efter den en hel Søndag. Hvad skaber Du Dig for? — Det var Koen, der løb rundt i Tøjret og var ved at snære ham, saa han ikke kunde faa Tøjrepælen op.

Saa skulde da —! Tjup! Pælen røg pludselig i Vejret, saa Fodermesteren var ved at indtage dens Plads.

Eleven grinede, og Koen dansede sidelængs hen ad Marken og brølede ad Kalven, saa alle de andre langhornede fo'r op for at se, hvad der var paa Færde. Kalven viste sig stadig ikke.

Den ligger nok inde i Kløveren! Stik ind og jag den op, formanede Fodermesteren, medens han halede af Sted med Moderen.

Eleven søgte Marken af med det Resultat, at Kalven kom frem som skudt ud af en Kanon.

Baa—h, kaldte Moderen. Bø—h, svarede Kalven og galopperede langs Rækken op til den. Køerne fulgte dem med Øjnene, saadan som Soldater har for Skik, naar Regimentchefen passerer Fronten. En fandt sig desuden foranlediget til at stikke i Brøl. En anden tog sig en lille privat Bissetur rundt i Tøjret i samme Anledning.

Tyren iagttog Optoget meget opmærksomt. Men da det havde passeret forbi ham uden at standse, skældte han svært ud og lynede hvidt med Øjnene. Og for at skjule sin Flovhed, gav han sig til at mishandle Jorden med Horn og Klove.

Kristiansen trak uanfægtet hjemad, mens Eleven dannede Bagtroppen noget misfornøjet med at alt forløb saa programmæssigt. Han satte nu kun sin Lid til den lille Bro over Bækken, som altid plejede at virke frastødende paa Kreaturet. Og ganske rigtig. Foder-

Digitized by Google

mesteren stod snart paa den ene Side af Broen, medens Koen havde plantet Klovene fast i Jorden paa den anden Side. Kristiansen bandede og svedte og trak, til Koen med et gav sig til at retirere med smaa, selvsikre Ryk. Men da Styrkeforholdet saaledes var afgjort, gik den med højt vadende Ben over Broen.

Kalven derimod turde ikke følge efter. Den snusede angst til Plankerne og galopperede paa Stedet som en Gyngehest.

Gen den, raabte Fodermesteren til Eleven. Og Eleven gennede, alt hvad han kunde, men Kalven turde stadig ikke gaa over, skønt Moderen brølede opmuntrende ovre paa den anden Side.

Lang ham saa en, opmuntrede Kristiansen. Og Kalven fik et Spark over Bagbenene, saa det lød helt hult i Knoglerne.

Med et Brøl vendte den om, saa den nær havde væltet Eleven. Hjernetom af Smerte styrtede den af Sted. Det værkede i dens Bagben, som om nogen blev ved at sparke den, og fik den til at øge Farten uden Tanke for, hvor den kom hen. Den sansede ikke Moderens Kalden der langt bagude, løb blot. Gennem Korækken kom den uden at ane, hvad det var, den passerede. Halen hang efter den som paa en sky Hund.

Den sansede kun at løbe — bort fra noget, der fyldte den med Rædsel. Saa naaede den Skoven, sprang over Rødder og faldt gennem Krat og fortsatte stadig. Solsortene fløj op med zig-zaglydende Skrig. Det øgede dens Fart og gjorde den endnu mere angst. Men Trætheden meldte sig nu og skød Rædselen noget bort.

Da Kalven naaede et Krat, den ikke kunde trænge igennem, kastede den sig ned.

— — —

Kalven havde faaet Sky for Mennesker. Lugten af dem huskede den som en ond Drøm. Det skjalv i den og den blev ond paa samme Tid, naar den kom til at tænke paa disse ildelugtende Væsener, som Huden slaskede om som paa en Hundehvalp. En Gnist af Vildskab og Selvstændighedstrang havde slaaet ud i denne Kalv og havde fænget. Intet hverken Sult eller bidende Kulde kunde siden dæmpe dens Brand.

Men det holdt haardt til at begynde med. Kalven var endnu saa ung, da den søgte til Skovs, at Trangen til Mælk beherskede den. Græs alene var den ikke nok, og Vand anede den paa det Tidspunkt ikke, hvad var.

Halvt sindsyg af Tørst strejfede den gennem Skoven. Raadyrene flygtede forfærdet, naar den kom farende. Det var nok en Kending, kunde de vejre, men denne Kalv opførte sig saa afsindigt. Den styrtede frem og tilbage, snusede til den ene Tot Græs efter den anden uden at æde for saa pludselig ganske planløst at give sig til at kalde med hæse, underligt lallende Brøl.

Tredjenatten hørte den endelig Svar paa sin Kalden. Som afsindig styrtede den efter Lyden og sansede saa langt om længe dejlig. kendt Fært. Uden Tanke for andet end Mælk løb den gennem Skovbrynet ud paa Engen, hvor Køerne stod med Hovederne i Vejret og vejrede imod den.

Straks styrtede Kalven hen til den nærmeste og strakte Snuden mod det tunge Yver. Men da den lige havde faaet Smag af varm, fed Mælk, slog Koen sig tilbage og slængte den bort. Den prøvede igen og igen, men blev stadig kastet væk — sidste Gang med et velrettet Fur af Hornene. Saa søgte den til den næste i Rækken, men den Medfart, den fik her, var næsten værre end det første Sted. Et Øjeblik stod den da med ludende Hoved og sundede sig. Lemmerne værkede paa den. Alligevel forekom det den saa aldeles meningsløst, at den ikke maatte patte. Trangen til Mælk var saa stærk hos den, at dens Hjerne næppe kunde bringe andet frem til Bevidsthed. — Da hørte den nogen kalde længere nede i Rækken. Den svarede og søgte derhen. Det var en Ko, som man lige havde taget Kalven fra.

Digitized by Google

Men Sommeren igennem undrede Skovrideren sig over, at hans bedste Malker gav saa lidt Mælk.

— — —

Da Sneen kom i Slutningen af November, var Kalven en stor, stærk Krabat, der godt kunde staa en Vinter igennem. Haarlaget var tæt og stridt og laa som en dybrød Glans om den, og Hornknopperne var nu saa store, at de kunde sætte Mærker i Træstammerne.

Af en halv Aars Tyrekalv var den en ren Kæmpe. Skønt den ingen Forældre havde haft til at sætte sig ind i alt det, et vildt Dyr skal lære for at kunne klare sig, var den dog allerede godt med. Den kendte de andre Dyresprog ud og ind og takket være det Underrettelses-System, som overalt er i Brug, hvor vilde Dyr færdes, var den mere end en Gang bleven underrettet i Tide om, naar Skovrideren eller en anden tobenet var i Farvandet.

Kalven opdagede snart, at hvis den kunde holde sig klar af de to mest ildestinkende Væsener, der fandtes, Menneskene og deres modbydelige Trælle, Hundene, kunde den leve i Fred. Ganske vist havde Rævene været lidt nærgaaende mod den i Sommertiden, da deres Huler var fulde af store, blaalige Unger, men overfor dem havde den hurtigt sat sig i Respekt med sine haarde Forklove.

Det var Raadyrene, der blev dens egentlige Omgangskammerater, og af dem lærte den mange nyttige Ting. Bekendtskabet stammede fra Efteraarstiden, da Kalven gerne sad i samme Nyplantning som en af Skovens største Rudler. I Begyndelsen blev Kalven ganske vist regnet for en Snylter og var Skive for Bukkelammenes mere eller mindre rammende Vittigheder i Form af et Stød mellem Ribbenene — i al Venskabelighed naturligvis, men ondt gjorde det alligevel. Siden, da Dyrene mærkede, at Kalven havde bedre Næse end de og endog kunde vejre et Menneske paa en halv Fjerdingvej og mere til, blev han næsten regnet med til Flokken. Og Rudlens Fører, den gamle, kloge Raa, lurede han mange Finesser af, som senere kom ham til Nytte.

Der var nu først og fremmest Madspørgsmaalet, som hun var inde i som ingen anden. Altid vidste hun, hvor de bedste Foderpladser var, saa hendes Kammerater bestandig var ved godt Huld. Men for Resten havde hun Forstand paa alt mellem Himmel og Jord, vidste f. Eks. til Gavns, hvordan man skulde behandle disse smaa, fjollede Husmandshunde, som undertiden „gik paa Jagt" i Skoven. Det var ikke altid, at de kom helskindede hjem til Kakkelovnskrogen. Og de Felttog, hun planlagde mod Bøndernes Høstakke og Roekuler, naar de unge Smalraaer var blevet lækkermundede og krævede Kostforandring, var ligefrem geniale i deres Udspekulerthed.

Gribskov-Kalven var lærenem. Naar han fartede om i Skoven paa egen Haand, gjorde han altid, hvad han kunde tænke, den gamle Raa vilde gøre i samme Situation. Han travede saaledes ikke af med Vinden agter ind, naar han tilfældig skulde samme Vej som den. Nej, han krydsede sig frem, saa han i Tide kunde vejre den Lugt af gammelt Sved, der for ham betød det samme som et Menneske.

Kun én Gang var han nær kommet gal af Sted. Det var en Morgen sidst paa Vinteren. Taagen stod tæt mellem Stammerne, og den smeltende Sne dampede, saa der ikke var Fært ved nogen Ting. Kalven sad i en Plantning og drøvede den gode Mad, han havde sat til Livs i Nattens Løb, alt imens han undrede sig over, at han i de sidste Dage havde faaet et helt andet Syn paa Tilværelsen end før. Han gad saaledes ikke være sammen med Raadyrene mere og var oven i Købet bleven Uvenner med sin bedste Ven, den lille Spidsbuk. Det var lige som der var Sødme i det at være alene. Og dybt inde i Hjernen laa der en Længsel og ulmede, ja, han syntes undertiden at

Digitized by Google

kunde mærke den i hele Kroppen. Alt det sad han og filosoferede over, da det med et brasede tæt ved ham, og Skovrideren skilte sig ud af Taagen. Da var gode Ben dyre.

Men de kommende Dage drømte Kalven bort alligevel. Stundom stod han i Skovbrynet og snusede ud i Natten. Naar Vinden bar fra Gaardene, kunde det kildre lifligt i Næseborene paa ham, saa han var ved at gaa fra Sans og Samling. Men undertiden kunde han blive saa rasende, at Fraaden stod ham om Munden. Da havde han faaet Fært af Tyr.

— Det var Foraaret, der kom. Det sitrede i Skoven af Knopper, der var ved at briste. Duerne baskede fra Gren til Gren og fyldte Luften med Kurr. Musene smuttede ud og ind af Stubbene, satte sig paa Hale for straks igen at pile af. Gribskov-Kalven var blevet Tyr —.

Han strejfede uroligt rundt nu. Skovrideren saa ham tit, naar han stod og vejrede ud mod Markerne, Saa smilede han ad ham. Du har det nok som os andre, min Dreng, sagde han og gik videre.

Og naar Godsejeren og han traf sammen, talte de altid en Stund om Gribskov-Tyren.

— Naa, har De set ham fornylig, Skovrider?

— Ja, han stod og snusede over efter deres Kostald forleden. De faar nok Besøg af ham en skønne Dag!

— Han skal være velkommen, skal han. Han er falden efter en af mine bedste Køer. Skulde være lagt til, men det blev der nok ikke noget af.

— Næ—h! Nu er han s'gu for køn og for vild til at sætte i Baas. Jeg er ligefrem kommet til at holde af Fyren. Han fylder min gamle Skov med Romantik, eller hvad det nu kaldes.

— — —

Da Køerne kom paa Græs ved Majmaanedstid, fik Gribskov-Tyren et Maal for sine Længsler. Han strejfede nu Egnen rundt mest om Natten, men Folk saa ham stundom ogsaa om Dagen. Han plejede da at komme i langsomt Trav med Borene vejrende mod Vinden.

Skønt han var saa ung, var han ombejlet over alt. Den vilde Lugt af Skov, der hang ved ham, gjorde ham uimodstaaelig. Desuden straalede han jo ogsaa af Manddom og Kraft ved Siden af de usle Staldfødinge, der endnu saa sent ikke var kommet af med Vinterhaarene.

Paa Egnen gik der snart Sagn om den unge Tyr, der kom fra Skoven, saa, vandt og var borte igen. Der stod Ry om ham — og Rædsel. Man sagde, at han ikke var bange for at gaa paa Folk, naar nogle krydsede hans Vej. En Mand havde saaledes maattet sidde i Vand til Halsen i en Tørvegrav en stiv Time, fordi Gribskov-Tyren tilfældig havde interesseret sig for en Ko, han skulde flytte.

Men næsten værre endnu var det med Omegnens Tyre; dem maatte Folk holde paa Stald, skønt Kløveren bugnede over Markerne. Saa stærk og smidig var Gribskov-Tyren, at han havde trakteret en 3-Aars Tyr saa ilde, at den maatte slaas ned. En anden havde Ejeren omsider faaet opspurgt en 2—3 Mils Vej borte.

Der begyndte nu at danne sig den Mening blandt Bønderne, at man maatte se at faa Ram paa det Uhyre af en Tyr. Det var dog for galt, at man snart ikke kunde gaa i Fred paa sine egne Marker mere. Men Godsejeren forsikrede dem, at de burde takke deres Gud og Skaber, at Gribskov-Tyren, der var af saa god Stamme, gad ofre deres elendige Køer nogen Opmærksomhed. Han vilde garantere, at de ad Aare skulde mærke Fremgang i Mælkemængden. Og da Tyren endnu ikke havde spoleret noget Menneske, og da Bønder som bekendt skal have Tid til at vende Skraaen, fik Tyren Lov til at gaa i Fred.

— For Resten ræsonnerede Bønderne ogsaa

Digitized by Google

som saa, at det vist ikke var helt Løgn, hvad Godsejeren sagde. Hans Besætning var nemlig landskendt.

— — —

Høsten var længst bragt i Hus, og Ploven skar sin Fure gennem Agrene. Græsset var begyndt at gulnes i Toppen nu og havde ikke megen Saft og Kraft tilbage, saa Køerne igen var sat paa Stald. Men nede i en af Foldene gik der dog nogle af Godsejerens Kvier ude endnu.

En af dem var den første Gribskov-Tyren havde søgt om Foraaret. Den var stor og mørkerød, og der var andet Stof i den end i de andre. De smaa fine Horn krummede sig, som greb de efter noget, og der kom Had i Øjnene paa den, naar der var Mennesker i Nærheden. Det var tydeligt, at den ikke betragtede disse Væsener som dem, der skænkede den Føden, men som dem, der bandt.

Dens Sind var stridigt. De andre Kvier bar Respekt for den og lod den gerne alene. Paa en Maade holdt de nemlig af de Mennesker, der passede dem. I hvert Fald stred det med deres Ugidelighed at slaa Følge med denne vilde Kvie, der kun pønsede paa Oprør. Og saa delte de sig da efter Overbevisning.

Selv nu da Sommerens hede Længsler var gaaet Gribskov-Tyren af Blodet, kom han til Stadighed i denne Fold, Han følte sig ene, naar han sad i Plantningerne inde i Skoven. Raadyrene kunde være meget gode at slaa Tiden ihjel med, men alligevel —. Og saa havde de saadan nogle fjollede Passioner. Bl. a. elskede de at staa og gnave de friske Skud af Ædelgranerne i sig. Tyren kunde faa Kvalme, naar han kom til at tænke paa den Kost. Saa gik han naturligvis sin Vej og gav Pokker i Raadyrene.

Men med den store kønne Kvie nede i Folden var det en anden Sag. Hun og han tænkte og følte ens, mærkede han snart. Det var samme Slags Græs, de begge holdt af, samme Væsener, de hadede. Det Venskab, der opstod imellem dem, stammede vel oprindelig fra det, at de var Han og Hun, men senere blev de tillige Kammerater og kunde ikke undvære hinanden. Og de gjorde hinanden de smaa Tjenester, der skaber Sympati. Slikkede Haarlaget blankt i Hovedet og paa Halsen af hinanden, og bed alle de fordømte Burrer og Tidsler ud, der med Forkærlighed satte sig fast der, hvor de ikke selv kunde naa dem.

Gribskov-Tyren syntes, at Græsset kun smagte, naar han faa Alen til Siden for sig kunde høre de smaa energiske Ryk, der udløstes i en savende Bristelyd mellem Kviens Læber. Men holdt den ene af dem op med at græsse og hævede Hovedet et Øjeblik, gjorde den anden det samme. Det at handle ens forekom dem ikke som en Nedværdigelse, skønt de begge var fyldt af Selvstændighedstrang.

Tyren lærte Kvien mange Ting, som hun ikke tidligere havde Anelse om. Der var nu først det, at hvis en Krage pludselig svingede ud fra et Træ og gav sig til at skraale af fuld Hals, betød det gerne, at der var et Menneske i Farvandet. Ganske vist kunde det jo ogsaa være en Rovfugl, men det var sjældent Tilfældet. Kvien havde saa mange Gang hørt Kragerne skrige op, at hun nærmest, hvis hun endelig skulde spekulere over det, vilde antage, at det var noget, der nu en Gang hørte med til en Krage. Heller ikke tænkte hun over, naar hun fik Fært af en Hest, at hun som Regel snart efter vilde vejre Menneske. Dette og meget andet lærte Gribskov-Tyren hende nu.

Og det var ikke planløst, han gjorde det. Hans Agt var at faa Kvien med sig til Skovs. Længe søgte han at lokke hende, men de Grøfter, der hegnede Folden, var stadig en uoverstigelig Hindring. Som lille Kalv forrige Sommer havde hun faaet et saa mægtigt Indtryk af deres Bredde, at det endnu ikke havde fortaget sig. Og det hjalp ikke, at

Digitized by Google

Tyren Gang paa Gang sprang over Grøften for at vise, hvor let det var. Hun turde ikke. Benene blev slappe under hende, blot hun tænkte paa at vove det Spring.

Til sidst prøvede Grlbskov-Tyren saa paa at gaa og lade, som om han ikke kom tilbage mere. Da han naaede Skovbrynet, gjorde han hende endda den Indrømmelse at vende sig og kalde. Men hun kom ikke — og et Par Timer efter var han i Folden igen.

— — —

En Formiddag midt i Oktober kom Kristiansen og nogle af Folkene ned i Engen for at hente Kvierne hjem. Tyren saa dem paa lang Afstand. Tøjrene havde de slængt over Skulderen, og enkelte af dem havde Kæp i Haanden. Han anede straks, hvad de skulde, og Fraaden begyndte at koge i Munden paa ham. Urolig gik han rundt om Kvien med Snuden i Jorden og brummede ondt.

Da Folkene nærmede sig, slentrede han og Kvien hen i den bagerste Del af Folden og gav sig til at græsse, som om der intet var paa Færde. Imedens blev de andre Kvier fanget en efter en. Ingen af dem gjorde alvorlig Modstand. En enkelt morede sig nok med at bisse lidt rundt og give Folkene en lille Løbetur. Men da det ikke var særlig muntert i Længden, lod den sig snart tage uden yderligere Kvalm.

Saa skulde vi have de to der, sagde Kristiansen og gav sig til at gaa over imod Gribskov-Tyren og Kvien.

Da de var kommen dem nær paa en 30 Alen, gav Tyren sig til at brumme og skrabe i Jorden. Lugten af dem sved i hans Næsebor. Han syntes det var, som stod han i en Kreds af Stinksvampe.

Hvad! Det er jo Gribskov-Tyren, udbrød Kristiansen og veg uvilkaarligt nogle Skridt tilbage.

Naa—h, han er vel ikke saa farlig, han! mente en ung Karl, der lige var kommet til Egnen. Er I bange? haanede han og gik frem. De andre sneglede efter, men overtænkte hvert Skridt nøje.

Tyren brummede stadig. Det lød som Ekko af Torden. Da Karlen var 5—6 Alen fra den, kastede han pludselig Tøjret ind over dens Horn. Gribskov-Tyren rystede paa Hovedet og forstod ikke straks, hvad det var. Men saa strammede det, og Karlen gav sig til at trække af alle Kræfter. De andre løb til. Da gik det op for den, hvad Manden vilde med det sølle Stykke Tøjer og samtidig begyndte det at krible i Kroppen paa den ved Tanken om en Bissetur gennem Folden med Karlen dinglende og drattende i Tøjret bag sig. Men Situationen var nu for alvorlig; havde den været alene, var det en anden Sag. Med et foragteligt Fur med Hornene slængte den Mand og Tøjer væk, løb den nærmeste af Folkene ned, saa Passagen var fri. Og i kort Galop fulgte Kvien den.

Da de nærmede sig Grøften, vendte Tyren Hovedet om efter hende og kaldte med et æggende Brøl. Saa sprang han over let og sikkert. Men Kvien blev slap i Benene nu. Da Tyren kaldte ad hende, troede hun nok et Øjeblik, at det skulde lykkes hende at naa over, men hun *vidste* det ikke. Og da saa Musklerne begyndte at strammes til Spring, forplantede Modløsheden sig fra Hjernen ned til Benene af hende og halverede Ydeevnen. At standse var imidlertid for sent, men den Kraft, hun i sidste Øjeblik kunde naa at præstere, slog ikke til, og hun faldt i. Rædselslagen mærkede hun Vandet slaa op om sig. Det hjalp ikke, at hun arbejdede med flerdobbelt Styrke for at slippe op. Mudderet spændte hende nede. Det var som Tusinder Igler sugede sig til hendes Klove, Ben og Krop og holdt hende fast. Til Slut blev hun liggende stille og gav kun nu og da et lille Spjæt nærmest for at overbevise sig om, at hun sad uhjælpelig fast. Hendes trætte Blik hang bedende ved Tyren.

Men han vandrede raadvild op og ned

Digitized by Google

langs Grøften. Frem og tilbage som et Rovdyr i Bur. Hans Øjne var blodsprængt af Angst. En Gang prøvede han paa at kalde med et langt, dumpt Brøl. Det hjalp ikke. Saa sprang han over paa den anden Side og vandrede op og ned der. Stak Hovedet frem og snusede til Kvien, slikkede tankeløst lidt Mudder af hendes Ryg. Gik saa igen frem og tilbage, op og ned.

Fodermesteren og Folkene nærmede sig nu. Den unge Karl var forrest. Men Tyren lod dem ikke komme nær. Han fløj dem brølende i Møde, saa de spredtes som Avner. Og langt borte fra saa de nu, hvordan Gribskov-Tyren igen begyndte at vandre op og ned langs Grøften, hvor Kvien laa. Frem og tilbage, op og ned.

Den Stakkel! sagde en af Folkene.

— — —

I to Dage holdt Gribskov-Tyren Vagt, saa ingen kunde faa Kvien trukket op. Kom nogen dem nærmere end 200 Alen, jagede han dem skyndsomt bort. Han aad ikke, drak ikke nogen Ting, men vandrede ustandselig op og ned langs Grøften. Mængder af nysgerrige fra Sognene rundt om strømmede til.

Men Tredjedagen indsaa Godsejeren, at saadan kunde det ikke blive ved med at gaa. Kvien vilde blive alt for afkræftet af Sult og Kulde, saa den ikke kunde reddes.

Saa tog han da Riflen og gik ned i Engen. Da Gribskov-Tyren stormede mod ham, fik den en Kugle gennem Halsen ind i Hjertet. Den standsede brat, stod et Sekund, som tænkte den over noget, for saa lige før den sank sammen, at vende Hovedet i Retning af Kvien. —

At Godsejeren straks lod Tyren grave ned, kunde Bønderne aldrig faa ind i deres Hoveder.

Den store, dejlige Gribskov-Tyr! — —

Digitized by Google

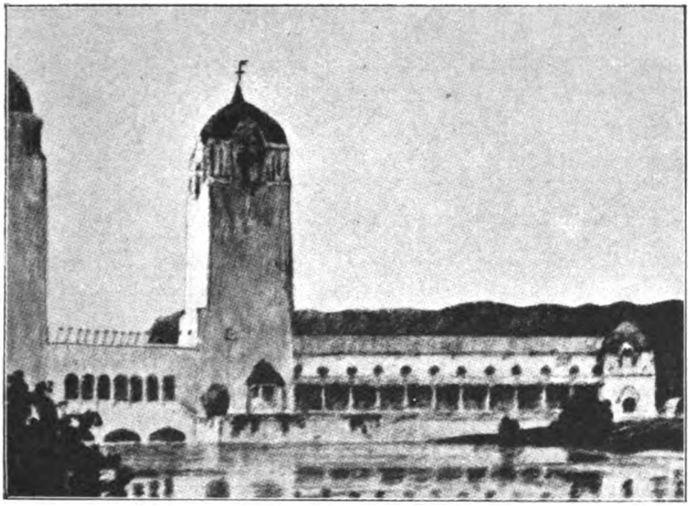

Festlokale paa den norske Jubilæumsudstilling.

TO UDSTILLINGER

NORGES JUBILÆUMS-UDSTILLING.

Af EDVARD WELLE-STRAND.

NORGES jubilæumsutstilling, der 15. maj aapnedes i Kristiania, har to opgaver: Samtidig som der skal være et monument over frihetsverket i 1814, skal den ogsaa gi et billede av landets utvikling gjennem 100 aar, og i et land som Norge har det været en vanskelig opgave at *samle landet* saaledes paa et utstillingsterræng, at man faar et sterkt indtryk av den økonomiske og kulturelle utvikling, Norge har gjennemgaat siden 1814.

Der er et stort spring fra østlandets store skoge og frodige bygder til det nordligste Norges graa kyststripe, hvor den spredte befolkning er henvist til at søke sit livsutkomme paa havet, og springet fra Trøndelagens brede bygder til Vestlandets indestængte fjeldbygder, hvor storindustrien er begyndt at skape et industriproletariat, er ikke mindre.

Det er vanskelig at danne sig et begrep om Norges utstrækning, selv om man vet, at avstanden mellem Lindesnes og Nordkyn — de sydligste og nordligste punkter — er 1700 km., men hvor lang Norges kyst igrunden er, vil man først forstaa, naar man tænker sig Nordkyn drejet rundt Lindesnes. Det første punkt vilde da komme til at strække sig saa langt syd over som til Rom!

Naar man vet, at bare Finmarkens amt er større end Danmark, vil man forstaa, hvilken vanskelig opgave det har været for dem, som har staaet i spidsen for jubilæumsutstillingen, at arrangere den saaledes, at den kan gi et sligt billede av landets *fysiognomi*, at de forskjellige landsdeles karakteristiske kulturtræk blir avspejlet.

Det skal nu vise sig, om opgaven er løst slik, at den avspejler et folks kultur og næringsliv gjennem et sekel.

Paa egte norsk vis har der været kjæmpet drabelig om utstillingens detaljer, og specielt om utstillingspladsen har der staat en skarp strid. Kampen stod mellem *Hovedøen* og *Frogner*, og selvom utstillingen vilde ha faat en vakrere beliggenhet paa Hovedøen og maaske rent arkitektonisk set kommet til sin ret, saa har den allikevel faat en plads,

Digitized by Google

Herregaarden Frogner, der benyttes som Udstillingens Administrationsbygn.

Utstillingen bestaar av følgende avdelinger, som hver ledes av en speciel fagkomite: Undervisnings- og sundhetsvæsen, industriavdeling, maskin-, elektricitet- og bergverksavdeling, sjøfartsavdeling, landbruksavdeling, skogbruksavdeling, kunstavdelingen, stats- og kommuneavdelingen og „det utflyttede Norge".

Der er ialt ca. 27 bygninger og avdelinger, foruten et halvt hundred private paviljoner, som i høi grad bidrar til at fuldkommengjøre utstillingens helhetsbillede. Hovedbygningerne er knyttet intimt sammen, delvis ved vakre søjlearrangements, og der er en mangfoldighet av store og smaa gaardsrum med rislende springvand og frodige blomsterbed.

Hovedindgangen, Kristiania kommunes bygning, stat og kommunebygningen, kunsthallen og husflidsbygningen, »det utflyttede Norge" og post og telegrafbygningen er utført av arkitekt ***R. E. Iakobsen*** og ***Aug. Nilsen.*** Industrihallen, maskinhallen, motor- og transporthallen er utført av arkitekt ***Henrik Bull***, som ogsaa har været enearkitekt for den maritime utstilling paa ***Skarpsno***, der har en prægtig beliggenhet med utsigt over Frognerkilen, Bygdø og Kristianiafjorden.

De fleste er vistnok enige om, at arkitekterne har løst den vanskelige opgave at faa alle bygningerne knyttet slik sammen, at de kan danne hvor arkitekterne har hat anledning til at skape en ***vakker utstilling.***

Opgaven har ikke været at lave en utstilling, som skulde imponere ved sin størrelse og sit omfang, men at skape en ***national utstilling***, og arkitekterne har derfor i stor utstrækning anvendt norske motiver, bl. a. er den karakteristiske ***bondestil***, som findes i enkelte dele av landet, benyttet i adskillig utstrækning. De fleste av utstillingsbygningerne er holdt i hvit puds, som staar godt til Frognerdammenes blaa vandflate og de grønne alleer bak bygningerne, hvor de løvrike trækroner suser i sommervinden.

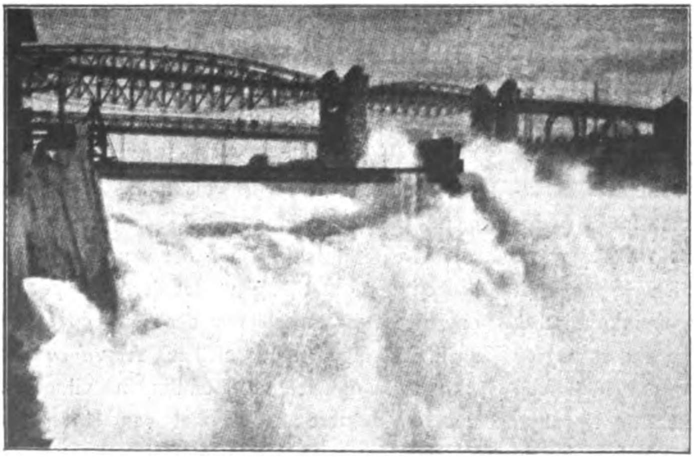

Sarpsfossen — „Norges hvide Kul".

en harmonisk enhet med et utpræget nationalt grunddrag i stilen. Industrihallen og maskinhallen er de største bygninger paa utstillingen, som optar et terræng paa ca. 500,000 □ Meter og i disse bygninger har produkterne og Norges moderne industri faat plads.

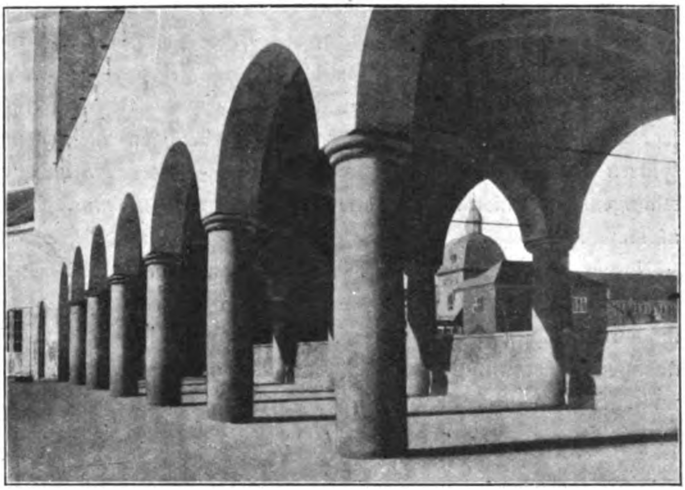

Bro over Søerne med Sangerhallen i Baggrunden.

Norge er jo godt paa vei til at bli et storindustriland, efter at elektricitet og kapital i forening har skapt en række storindustri-centrer rundt omkring i landet, specielt paa Vestland og Østland, og Norges nyeste verdensindustri — salpeterindustrien paa Rjukan — har saaledes 2 egne paviljoner foran industrihallen.

Statens og kommunernes forskjellige utstillinger er samlet omkring et plastisk Norgeskart, som gir et udmerket billede av de forskjellige Landsdeles egenartede naturforhold, og statistiske tal og grafiske fremstillinger illustrerer baade landets og kommunernes utvikling gjennem det tilbakelagte Aarhundrede. Det kan i denne forbindelse nævnes, at landets næststørste by, *Bergen*, som fra 1814 og et langt stykke ut i 100 aaret var landets største by, har faat sin egen paviljon, som er utført som en nøjagtig kopi av byens gamle karakteristiske raadhus.

Norges presse har ogsaa sin egen paviljon hvor utstillingens avis trykkes. Utstillingen har selvfølgelig ogsaa en stor *fornøielsesavdeling* og en permanent sportsplads, *Kristiania nye stadion*, hvor jubilæumssomrens sportsfester henlægges. Utstillingens hovedindgang er fra Frognervejen, som er omlagt til en 20 m. bred avenue med store skyggefulde træer.

Norges jubilæumsutstilling 1914 er en statsutstilling med bidrag fra Kristiania kommune. Staten bidrar kontant med kr. 500,000, det norske statslotteri med kr. 800,000, og Kristiania kommune med kr. 300,000, og hertil kommer, hvad staten og alle landets andre kommuner ofrer indirekte ved arrangementet av sine utstillinger.

Norsk Natur i Vestlandsfjord.

Digitized by Google

Kong *Haakon* er utstillingens beskytter, og repræsentanter for regjering og storting danner sammen med repræsentanter for Kristiania kommune og magistrat utstillingens repræsentantskap. De mænd, som staar i spidsen for utstillingsarbeidet og danner utstillingens administrationskomite er opnævnt af staten.

Norges jubilæumsutstilling 1914 er en nationalutstilling, hvor bare norske varer og industriprodukter kan utstilles. Bare avdelingen „Det utflyttede Norge" danner en undtagelse, men i denne avdeling er kun utstillet fotografier, tegninger, modeller, plancher, statistiske opgaver etc., som kan tjene til at illustrere vore utflyttede landsmænds liv og livsvilkaar i de fremmede lande.

Utstillingens samlede budget er paa 2,750,000 kr. og til sammenligning kan det ha sin interesse at nævne, at den svenske utstilling i Stockholm i 1897 hadde et budget paa 3,924,600 kr. og den danske utstilling i Kjøbenhavn 1888 et budget paa 2,117,100 kr. Utstillingens dyreste bygning er den store Industrihal, som kommer paa henimot 250,000 kr., men den er ogsaa den største av alle bygninger paa et gulvareal paa ca. 11,000 □ m.

Utstillingen vil bli holdt aapen i 5 maaneder, og ved siden av de permanente utstillinger avholdes ogsaa en række temporære utstillinger, blomsterutstillinger, frugtutstillinger o. s. v.

Til utstillingen er selvfølgelig knyttet næsten alle sommerens fester, kongresser og stevner, bl. a. den store *landssangerfest*, en stor *musikfest*, et stort nationalt turn- og idrætsstevne, og endelig er *Europauken 1914* henlagt til Kristiania. Norges Hovedstad blir saaledes til sommeren ikke bare et *nationalt*, men ogsaa et *internationalt* møtested.

Hvilken betydning jubilæumsutstillingen vil faa, er det vanskelig at udtale noget om, men da landet netop nu har en rik utviklingsperiode med et blomstrende næringsliv, samtidig som storindustrien er begyndt at omskape enkelte tyndt befolkede strøk av landet til tætbebyggede storindustricentrer, vil ialfald utstillingen faa betydning ved at *markere*, hvor langt vi er naade, og hvilke næringsgrene det er, som har bragt os frem til den 100 aarspæl, som avsluttedes med 17. maj 1914.

Utstillingen er skapt i en tid, da nye veie stikkes ut for landets næringsliv, og den vil forhaabentlig bidra til, at folket i bevistheten om, at *ny tid* er ifærd med at bryte ind over landet, samler sig om de største maal i den nye 100 aarige arbejdsdag, som ligger og venter paa et ungt folks ubrukte kræfter.

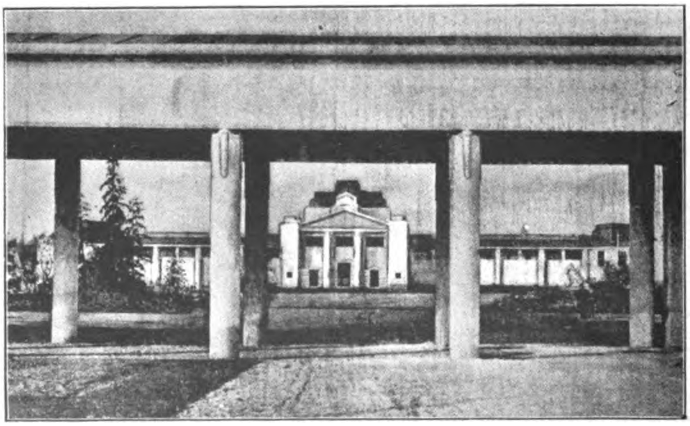

Industrihallen paa den norske Jubilæumsudstilling.

Digitized by Google

DANMARKS HUS PAA DEN BALTISKE UDSTILLING.

Af Architekt HENNING HANSEN.

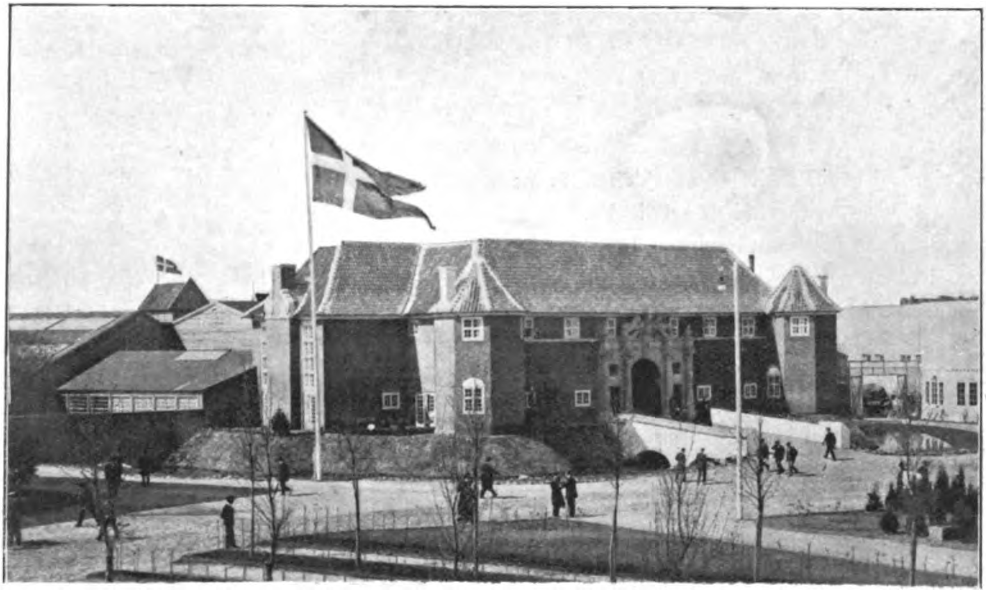

NAAR Redaktionen af „Gads danske Magasin“ har bedt mig skrive en Artikel om Danmarks Hus paa den baltiske Udstilling, gør jeg det gærne.

Selvom der er skrevet meget i Forvejen om dette Æmne baade i Dagspressen og i Ugebladene kan der dog være et og andet, der kunde trænge til nærmere Forklaring, ligesom det vel for mange architekturinteresserede Læsere kan have Værdi at høre Udtalelser fra den, der har udarbejdet Tegningerne til Huset.

Den baltiske Udstilling er som bekendt sat i Scene af Svenskerne. I deres store Land kan der saa at sige stadig holdes Udstillinger, snart her snart der.

Da det blev Malmøes Tur, fik man den smarte Idé at kalde den en „baltisk Udstilling“, til hvilken man indbød Nationerne omkring Østersøen.

Man kunde da tro, at Udstillingen i sit Ydre vilde give sig til Kende, som det fire Nationers Stævne, der ligger i Navnet. Det gør den ikke. Saaledes som Udstillingen er formet virker den som en svensk Udstilling, hvortil er indbudt 3 Nabolande.

Dette ses allerede af det iøvrigt stort tænkte Plananlæg, der skyldes den svenske Architekt Ferdinand Boberg. Her er de 3 Nabolandes Bygninger lagt ud til Siden i Række om en ydre Gaard, der staar i Forbindelse med den egentlige Centralgaard gennem hegnende Arkader. De svenske Haller ligger for sig selv som point de vue for Centralpladsen.

Den Plads, der stod til Raadighed for Danmark var paa Forhaand given og dens Størrelse og Form saa temmelig fastsat.

Som det maaske erindres var det efter en forud afholdt Konkurrence, at det blev overdraget mig at udarbejde Tegningerne til det danske Hus paa Grundlag af mit Konkurrenceudkast.

Det er hyppigt, at man retter Spørgsmaal

Digitized by Google

til mig om Architekturen i det danske Hus, og da jeg af Spørgsmaalene kan se, hvad der særlig interesserer, skal jeg her komme lidt ind paa disse Spørgsmaals Besvarelse ved at forsøge at forklare den Architektur, der hersker i Huset, og dette gøres vel bedst ved at fortælle om Tegningernes Tilblivelse.

Det interessanteste Afsnit af en Architekts Arbejde er som Regel Udarbejdelsen af de første Udkast, selve Idéens Tilblivelse. Dennes Opstaaen er naturligvis en Proces, der ikke i alle sine Dele er bevidst, hvorfor den kun ufuldstændig kan analyseres.

Saaledes kan jeg i dette Tilfælde ogsaa kun pege paa enkelte Faktorer, der har haft Indflydelse paa den architektoniske Idé.

Selve Formen af den til Danmarks Hus anviste Plads fik mig ind paa at planlægge Udstillingen som en Samling af Huse.

Forrest mod den før omtalte fælles ydre Plads kunde der ligge en For-Bygning, der paa Grund af sin relativ ringe Udstrækning kunde gøres af det fineste Materiale og bag denne, i Kreds om en Blomstergaard vilde Udstillingshallerne danne en praktisk Kæde og kunde faa deres Udførelse i billigere Materiale, idet de ikke vilde faa nogen udefra synlig Side.

Det siger sig selv, at det var af Vigtighed at Danmarks Hus fik et Ydre, der kunde gøre sig gældende trods ringe Størrelse og endvidere et Ydre, der, ogsaa af Fremmede, kunde fornemmes som dansk.

Derfor blev For-Bygningen — Portbygningen kan man kalde den — bygget over Motiver fra vore danske Herregaardes Architektur fra Renaissancetiden, vor Stortid paa Bygningskunstens Omraade, og opført af røde haandstrøgne Sten, tækket med røde Tegl og smykket med en Port, hugget af Sandsten. Lad mig her gentage, at det er en Portbygning, hvorigennem man gaar til Udstillingsbygningerne. Huset indeholder Kongeværelse, Kommissariatets Kontorer m. m. alle med Vinduer ud mod Pladsen. Dette bør man erindre og ikke som det ofte er sagt kræve at Portbygningen burde have Udstillingsvinduer. Gennem hele sin Længde indeholder den endvidere Modtagelseshallen, som man maa passere for at naa Udstillingsrummene.

Huset er saaledes baade i ydre og indre Henseende en Representationsbygning, der skal markere Danmark.

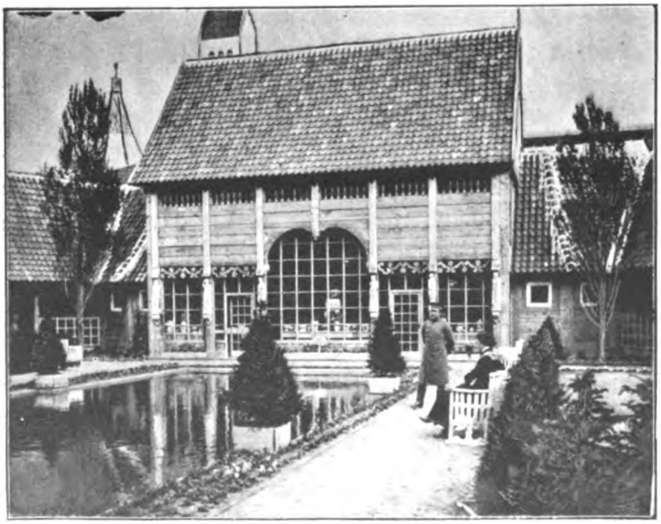

Blomstergaarden i Danmarks Bygning.

Rummene har faaet en Udstyrelse, der staar i Samklang med det Ydre. Væggene er pudsede og kalkede, og de af *Valdemar Andersen* udførte Dekorationer er malede paa Kalken, ligesom Loftet er dekoreret paa selve Træværket.

De egentlige Udstillingsbygninger, der som før omtalt ikke har udefra synlige Sider er udførte af Træ. I Kunstindustrihallen staar Træværket tildels i sin naturlige Farve, der danner Baggrun-

Digitized by Google

Fra „Dansk Jagtforenings Udstilling«. Biorama: Ved Roskilde Fjord.

den for de paamalede Ornamenter. I de store Haller er gennemført lyse og lette Farver.

Udstillingsrummenes vigtigste Prydelse skal imidlertid være selve de udstillede Genstande. Da disse jo er højst forskelligartede og for flere Udstilleres Vedkommende fordres anbragte i de ældre Montre, de tilfældigvis ejer, uden Hensyn til om disse kan passe til Omgivelserne, vil man forstaa, at det er en vanskelig Opgave at faa en Udstillingshal til at staa blot nogenlunde harmonisk og rolig. Man vil forstaa, hvor vigtigt det kan være at en Række Montrer, der indeholder forskelligartede Sager netop faar ens Højde, eller at en Række Udstillingsstader faar en Baggrundsfarve, der kan ophæve Uroen i deres Mangfoldighed.

Det gælder ogsaa om Skiltningen, at denne bør foretages med al mulig Hensyntagen til Interiøret.

Jeg havde for at faa nogenlunde rolig og ensartet Skiltning faaet udarbejdet en Forskrift til Brug for Skiltemaleren, og det lykkedes i de fleste Tilfælde at faa den respekteret.

Som det Udstillingslokale, der synes mig at være kommen nærmest, hvad jeg havde tænkt med Rolighed og Ensartethed i Omgivelserne, vil jeg nævne Maskinhallen, thi trods den store Forskellighed ved de udstillede Genstande virker det hele Billede dog roligt og behageligt.

Alle Udstillingshallerne ligger i Kreds om en lukket Gaard og har Døre ud til denne.

Det har været mig magtpaaliggende, at man inde fra Hallerne, der faar deres Lys ovenfra, skulde kunde se ud i det frie. Der er flere end mig, der har følt den ubehagelige Fornemmelse af manglende Stedbestemmelse, der kan komme over en, naar man vandrer rundt i Ovenlyssale og ikke ser andet af Yderverdenen end Himmelen. Naturligvis er Dørene ud til Gaarden tillige gode Ventilatorer.

Ligesom Besøget i Udstillingen bør afsluttes med et Hvil i Blomstergaarden, kan jeg slutte disse Linier med en Omtale af denne.

De omgivende Bygningers Træarchitektur er formet efter Motiver fra ældgamle danske

Digitized by Google

Bulhuse, ɔ: Huse af Planker, — saadanne Bulhuse findes endnu i Egnen omkring Kolding og Haderslev og Bygningsmuseet i Lyngby har nogle smukke Exempler paa denne ægte danske Byggemaade, som er af en helt anden Art end de norske og svenske Bjælkehuse.

Træet staar uden Maling, kun virkende ved sin Struktur og sin egen smukke Farve, saaledes at Karakteren af Træbygning architektonisk udnyttes og gøres selvfølgelig, paa tilsvarende Maade som ved en muret Bygning, naar dennes Ydre ikke dækkes af Puds, men lader selve Murværkets Karakter træde helt frem.

Der er anbragt forskellige udskaarne Dekorationer, hvoriblandt 8 af Billedhugger Thomas Hansen udførte Træfigurer paa de fritstaaende Søjler.

Jeg ved, om ikke fra anden Side, saa fra forskellige Avisartikler, at Publikum har vanskeligt ved at opdage Skønheden i almindelige „ru“ Fyrreplanker oven i Købet uden Maling! og jeg er klar over at det usædvanlige heri foreløbig vil forhindre, at Skønheden ved at lade Træet fremtræde paa denne Maade bliver forstaaet og værdsat.

Dog dette er ikke af *saa* stor Betydning, hvis Bygningen i det store Hele er lykkedes, og er den det, skyldes det i første Række den Forstaaelse og Tillid, som Byggeudvalget i alle Spørgsmaal har vist sin Architekt.

Fra Jagtudstillingen i Danmarks Hus.

Den baltiske Udstilling. I Juli-Hæftet af „Gads danske Magasin“ vil Architekt Carl Brummer gøre Den baltiske Udstillings Architektur og forskellige andre Forhold Udstillingen vedrørende til Genstand for nærmere Omtale.

Digitized by Google

EN RAPPORT FRA 1814.

Major *Carl Woldemar* Greve af *Danneskiold-Løvendals* Rapport fra Krigsaaret 1814, gjengivet og forsynet med Noter af O. MUNTHE-MORGENSTIERNE.

Carl Woldemar Greve af Danneskiold-Løvendal.

Som Napoleons eneste Forbundsfælle i det for Europa saa afgørende Aar 1813 havde *Frederik VI* stillet et saakaldet „Auxiliærkorps" paa lidt over 12,000 Mand i Marken til Forsvar for Danmarks Sydgrænse, for at operere sammen med den franske Marchal *Davoust*, Prins af Eckmühl, der holdt Hamborg besat. Korpset kommanderedes af Kongens Svoger, den udmærket dygtige Prins *Frederik af Hessen*. Da Marchallen havde ønsket at have nogle danske Officerer hos sig, sendte Prinsen af Hessen blandt andre Kammerherre, Major *Carl Woldemar*, Greve af *Danneskiold-Løvendal*, som Ordonnans-Officer til ham. Han var født $^{30}/_{1}$ 1773 i Paris som Søn af fransk Maréchal de camp (ɔ: Brigadegeneral), senere dansk Generalmajor og h. R., *François Xavier Joseph*, dansk Friherre og tysk Rigsgreve *af Løvendal*, senere dansk Greve *af Danneskiold-Løvendal*, og Hustru *Chartotte Marguerite Elisabeth de Bourbon*, legitimeret Datter af *Charles de Bourbon*, *comte de Charolais;* hans Bedstefader var den berømte Maréchal de France, *Woldemar*, dansk Friherre og tysk Rigsgreve *af Løvendal*, som atter var en Sønnesøn af Frederik III's naturlige Søn, *Ulrich Frederik*, Greve af *Güldenløve*. Carl Woldemar, Greve Danneskiold-Løvendal, døde i Kjøbenhavn $^{21}/_{12}$ 1829, ugift, som sidste Mand af Slægten. Han blev Oberstløjtnant, Underfører for Drabantkorpset og R. af D.

Nedenstaaende Rapport, som han den 9de Maj 1814 indsendte til den højstkommanderende, Prins *Frederik af Hessen*, har formentlig nu, Hundredaaret derefter, nogen Interesse, hvorfor den her gjengives efter hans egenhændige Afskrift, med Bibeholdelse af hans egen Skrivemaade. Af Pladshensyn er dog enkelte Afsnit af mindre Interesse udeladte, ligesom Majorens Samtaler med den franske Marchal, der er holdt i det franske Sprog er gjengivne i Oversættelse.

Underdanigst Rapport.

FRA det Øjeblik af, hvor Deres Durchlautighed havde den 16de August 1813 befalet mig at begive mig til H. Excll. Prindsen d'Eckmühl som Ordonnants Officer til det, hvor den 1ste December f. A. det danske Korps og det franske bleve skildte fra hinanden, har Deres Durchlautighed selv været Vidne til, saavel alle de Begivenheder, som forefaldte, som og til den Anseelse og Virksomhed, jeg søgte at holde mig i ved det franske Hovedkvarter, og den usædvanlige Tillid, jeg besad hos Prindsen af Eckmühl. Han beviste mig denne Tillid, og hans Venskab ved alle Lejligheder, gjorde mig tit den Ære at tale langt og bredt med mig om alt, hvad der foregik, om de militæriske Bevægelser og Planer, og yttrede ofte, at mit coup d'æil og mine Bedømmelser vare rigtige, om de ogsaa stred mod hans Dispositioner; jeg forholdte ikke for ham, hvor meget Positionen ved Ratzeburg var svag, hvor farlig Retiraden derfra var, dersom Fjenden angreb os, hvor svag den udstrakte Stilling ved Stecknitzen turde anses at være, at Holsten var tabt ved begge Korpsers Skilsmisse den 1 December, o. s. v.

Digitized by Google

Marechallen mente vel ved disse Lejligheder at have noget at anbringe, som gav hans Dispositioner Grund og Aarsag, men var altid meget billig over dem, som jeg anførte og roste mine Hensigter. Jeg havde tillige den Lykke at tiltrække mig Venskab og Tillid saavel hos hans Etatmajor som og hos det hele Hovedkvarters Personale, og jeg haaber at have benyttet denne min Stilling til Deres Durchlautigheds Tilfredshed, saavel ved de Efterretninger, jeg betids og dagligdags forskaffede Deres Durchlautighed, som og ved den Enighed og tillidsfulde Omgang mellem begge Korpser, som jeg bidrog af al Magt til at underholde. Da der blev bestemt, at Stecknitzen skulde forlades, og begge Korpser skulde tage forskjellige Retninger, saa undlod jeg ei at underrette den danske Stab derom og udbad mig fra Major Carl v. Bardenfleth[1]) at vide, om jeg maatte støde til vort Auxiliær Corps igjen. Hans Svar af 25de November var *„De og Capt. Steffens*[2]) *forbliver bestandig ved det franske Hovedkvarter, ogsaa naar det forlægges til Hamburg.*

Vi forlod altsaa Schwarzenbeck d. 1ste December. Hovedkvarteret var samme Aften i Sands ved Bergedorff, den 2den i Schiffback, og rykkede den 3die ind i Hamburg. . . . . Jeg skrev tillige Der. Durchl. Tilstanden i Hamburg, hvorved jeg ei maa forbigaa, at jeg meldte, at Marchallen talte saa stærkt om den Nødvendighed nu for Kongen at slutte sin Fred, at jeg ei kunde undlade at give et Vink derom, og at Prins d'Eckmühls Maade at tale derom forekom mig at betyde tydelig, at *da de havde forladt os og opgivet deres Forpligtelser imod os, saa vare vi ogsaa vores entledigede* . . . .

Da nu Rygterne bleve almindelige i de første Dage i Januar, om Vaabenstilstand og Fredsunderhandlingerne med Dannemark, og Russerne skjød den 18de Januar Glædes Salver og lod sige til de franske Forposter, at Dannemark havde gjort Fred, saa erholdt jeg den 19de Tilladelse af Marechallen at bringe til de russiske Forposter Breve for at udbede mig D. Durchl. nærmere Ordre, da jeg uden den ikke kunde forlade min Post, og befandt mig dog i en meget kritisk Stilling i Hamburg. Rygterne blev snart til Vished, men vi erholdt intet officielt. Prinsen yttrede bestandigt, at dersom han blot vidste, om vi vare endnu Allierede, saa vilde han gjøre svære Diversioner, enten ad Rendsburg til eller Glückstadt, da nu Fæstningen Hamburg var sikkret, og hans Kavallerie monteret (nemlig med Train og Artillerie Heste).

Prinsen trængte i mig for at skaffe ham Efterretninger; jeg bragte ham 3 à 4 Gange om Dagen alle de Rygter, som jeg kunde faa i Altona eller Wandsbeck, men intet sikkert. Glückstadts Overgivelse erfarede vi først den 11te Januar.

Pøbelen i Altona havde insulteret adskillige franske og polske Officerer; Hollændere og Italienere tog over Altona for at desertere; da Altona var selv i Fare for Hungersnød, saa forbød man dér Udførselen af Levnedsmidler, og derpaa blev Prindsen meget opbragt; 10 à 12 Tusinde Flygtninge fra Hamburg opholdt sig dér, som bidrog meget til Stemningen imod de Franske, og Marechallen havde for længe siden Præventioner mod vore civile Embedsmænd; ophidset ved alle disse Omstændigheder, og fortrædelig over sin egen Stilling og de Efterretninger, som han erholdt om de Franskes Nederlag var Marechallen i et ubehageligt Sindelag hele December og Januar Maaned; jeg var bestandig undervejs

[1]) Jens Carl v. Bardenfleth (f. 1780 † 1855), i 1813 Major, Overkvartermester og Stabschef ved den bevægelige Armédivision under Marchal Davoust, senere Kommandant i Rendsborg, død som Generalløjtnant, S. K*.

[2]) Peter Svane Steffens, i 1813 Stabskaptejn ved Auxiliærkorpset, erholdt Afsked som Major i 1820, Guvernør paa Guineakysten.

Digitized by Google

til og fra Altona, med Klager, Begjæringer, Trudsler o. s. v. Mine Anstrengelser og Kammerherre v. Blüchers[1]) samt Ritmester Strøhleins[2]) Paapasselighed og Umage lykkedes forsaavidt, at Altona blev skaanet for den saa tit tilsagte Mishandling; og ligesaa heldige som vi i December Maaned havde været ved at slutte den Convention, som sikkrede dette Sted for krigerske Optrin, lige saa lykkelige vare vi i at afværge Følgerne af Marechallens Inquiété og ofte grundede Misfornøjelse. Ligeledes havde jeg ogsaa den Lykke at faa 5 à 6 Gange Hamburgerbergs Brand udsat, indtil jeg havde faaet alle de til Altona grænsende Huse nedrevne, saavel ved Hjælp af Folk fra Altona, som ved nogle Compagnier franske Soldater. Dog maa jeg sige, at Prindsen viste sig meget beredvillig og menneskelig og sagde ofte, at dersom Altona blev af ham behandlet med denne Skaansomhed, saa var dette en Følge af hans dybe Agtelse og Admiration for Kongen, thi D. Durchl. kjender saavel hans værdige Maade at tale om Hans Majestæt[3]) som hans Had mod alt, hvad der er merkantilt og civil Øvrighed, og paa hvad Maade de Franske ere vante til at skære løs i, hvad der staar dem ivejen for deres Reparationer.

D. Durchl. kjender desuden, hvor méfiant Prinsen er og hans fuldkomne Hengivenhed til Kejser Napoleon og hans Tjeneste; da Efterretningerne fra Frankrig vare ikke mindre end trøstelige for ham, saa gjorde hans Humør ham vanskelig at omgaas; jeg var eneste Mellempunkt mellem ham og alle danske og altonaiske Gjenstande; dog var jeg heldig nok til at beholde min fulde Anseelse og udvirke meget hos ham; Altona blev reddet; jeg skaffede alt det Militær, som befandtes i Hamburg og Altona deres Gage udbetalt for November og December, (hvorved jeg haver Regnskab at aflægge til Collegiet, saavel som over nogle andre Indtægter) . . . .

Imidlertid blev Tiderne altid værre; Efterretningerne fra Frankrig blev slettere. Russerne holdt bestandig Forposterne i Uroe. Vinterens Strænghed nødte Garnisonen til at have hver Dag 9000 Mand paa Vagt; alle Forstæderne og Lyststederne bleve paa $^1/_4$ Miil nedrevne og opbrændte; de Indbyggere, som ei vare provianterede, bleve jagne udaf Staden; adskillige Strængheds-Exempler bleve udøvede over Deserteurer og Embaucheurs (*eller blot mistænkte dertil*). Portene bleve strængere tillukkede; ingen Passe gaves mere, og al Correspondance udenfor Byen og al Slags Avis blev forbuden under Livsstraf. Ved alle disse Aarsager og Foranstaltninger blev Marechallen immer mørkere og mørkere, og jeg mærkede vel, at Mangelen paa Meddelelser fra min General eller fra den danske Regiering vilde spille mig en Streg. — Jeg havde den 21de Januar bragt Prinsen en Altona Merkur (efter Forbudet), fordi den indeholdt meget inter-

[1]) Conrad Daniel v. Blücher (f. 1764 † 1845), Overpræsident i Altona, Kammerherre, forhen Hofmarskal hos Enkedronning Juliane Marie, 1818 Lensgreve af Blücher-Altona, S. K*, R. E*.

[2]) Johan Adam Strøhlein, i 1813 Ritmester af den ridende Borgergarde i Altona, R. af D. † 1818.

[3]) Jeg havde underrettet Marechallen om Hans Majestæts Fødselsdag den 28de Januar, og skjøndt det var nu almindelig bekjendt, at vi havde sluttet Freden og frafaldet Alliancen, saa gav han dog i denne Anledning en stor Diner, hvor de danske Officerer bleve alle inviterede, gav Mandskabet en Douceur af 5 ß pr. Mand og bragte ved Bordet Kongens Skaal med disse Ord: „Mine Herrer, en Monark har en Gang udtalt, at dersom Æren og Tilliden skulde gaa tabte paa Jorden, vilde det være i Kongernes Hjerter, at man skulde gjenfinde dem. Den Konge i Europa, som bedst har forstaaet at bevare dem, er Hans Majestæt Kongen af Danmark. Det er idag denne fremragende Fyrstes Fødselsdag. Lad os drikke hans Skaal!" Jeg takkede men svarede ei med anden Skaal, som i vor politiske Stilling kunde have været upassende. —

Digitized by Google

essante Efterretninger fra Paris, angaaende Taler og Sendebude mellem Kejseren, Senatet og Statsraadet; jeg havde bragt den til ham og for ham alene; han blev dog meget vred derover, og for første Gang havde jeg en ubehagelig Modtagelse hos ham. Han havde allerede sagt mig, at da jeg intet officielt kunde skaffe ham fra Danmark, saa brugte han mig ikke mere, og at jeg kunde rejse fra ham. Jeg var allerede ved at indpakke mine Effekter for at begive mig bort, da General Laville kom til mig i Prinsens Navn for at sige mig, at han havde overilet sig, og at jeg maatte blive, men at jeg maatte ophøre at correspondere med Altona, og ei mere ride derhen. Omendskjønt jeg kendte Prindsen nok for at vide, at dette Optrin kun var en Overgang, og een af disse Hidsigheder, som rammede mig for første Gang, men som saa mange andre havde i min Nærværelse maattet erfare, saa indsaa jeg dog, at det var Begyndelsen paa flere besværlige Øjeblikke for mig, og jeg besluttede at fordoble min Forsigtighed og Opmærksomhed.

Fra den Tid af, hvor i Januars Begyndelse man havde faaet at vide, at de Danske havde gjort Vaabenstilstand og underhandlede om Freden, saa havde jeg af mig selv ophørt at ride daglig med Prindsen til Fæstningsværkerne og Forposterne, og da jeg ei vilde, at han ansaa dette for Dovenskab, saa havde jeg oprigtigen sagt ham, at jeg, formedelst min politiske Stilling, gjorde mig en Samvittighed af at besé hans Defensions Anstalter og hans sig hver Dag formerende Værker, hvorpaa han svarede mig: „Det er jeg ikke bange for af dem, Hr. Greve, De har alt for megen Æresfølelse til at ville misbruge vor Tillid, og De kan rolig blive ved at ride ud sammen med mig!“ Dette gjorde jeg dog ikke, og jeg kan sige, at jeg ikkuns kjender nøje Fronten fra Dammthor til Elben.

Nogle Dage efter formeldte Optrin sagde Marchallen endnu til mig ved Taffet, som en offentlig Roes og uden foregaaende Anledning: „Hvad Dem angaar, Hr. v. Løvendal, har jeg lige siden, jeg lærte Dem at kjende, beundret Deres Optræden, De har en brav Karakter; jeg kjender Deres Anskuelser i Politiken, ja jeg kjendte dem allerede, før De kom til mit Hovedkvarter, men ikke desto mindre har De altid vist Dem som en god og loyal Dansker og en trofast Allieret. De har udført alle Deres Pligter som en Hædersmand og jeg har en ubegrænset Agtelse for Dem. Politiske Overbevisninger har intet at betyde, det er Æresfølelsen og Pligtopfyldelsen, som er det afgjørende!“ Denne compliment, som skulde være en Slags Godtgjørelse for foregaaende Tildragelse, forblindede mig dog ikke, og jeg mærkede helt ud, at han ventede paa en Lejlighed til at bryde med mig. Jeg saae forud alt, hvad jeg kunde have at vente med Tiden, da han dog yttrede et Par Gange, at vi ei mere var allierede, at vi vare kanskee nu Fiender, at han ønskede dog at vide, hvad man foretog sig med General Lallemand[1]), o. s. v. Jeg benyttede altsaa den 1ste Februar den Lejlighed, at de danske Officierer og Soldater afmarscherede fra Hamburg efter Prindsens Befaling for at sende tillige alle mine Papirer i Sikkerhed hos Oberpræsidenten i Altona. Denne Ordre havde jeg erholdt om Natten ved en Officier af Generalstaben, som skulde sige mig, at da vi ei mere vare Allierede, saa ansaae Prindsen, skjønt han intet officielt havde derover, det for upassende, at disse Folk forblev i Hamburg, men at hvad mig angik, saa maatte jeg blive med mine Tjenere og Heste, indtil jeg erholdt Befaling fra Dannemark. Jeg benyttede ogsaa denne Lejlighed for at melde D. Durchl. Sagernes

[1]) Fransk Brigadegeneral, Baron Charles François Antoine Lallemand befandt sig med omtrent 400 Mand Soldater af Davouts Korps ved det danske Hovedkvarter.

Digitized by Google

Tilstand, udbede mig Ordres og underrette Dem om, at de franske tilbød sig at afgjøre det Mellemværende og andet Tilgodehavende for Auxiliær Korpsets Lønning, dersom man vilde indsende den sluttede Afregning gjennem Kammerherre v. Blücher.

Jeg forblev endnu nogle Dage. indtil den 5te Februar, alene og paa en meget taalelig Fod i Hamburg. —

Den 5te Februar erholdt jeg først D. Durchl's Brev af 27de Januar om at melde mig til Afsked hos Marechallen med samtlige danske Militærer, som tillige forsikrede ham, at de vilde gjøre deres Bedste for at forskaffe General L'allemand og hans Tropper Tilladelse fra den svenske Prins at retournere til Hamburg. Denne Befaling, som havde undervejs været aabnet og bleven læst, meddelte jeg strax Marechallen; han svarede mig, at da jeg nu var alleene tilbage i Hamburg, saa ønskede han, at ved at forblive der noget endnu, jeg bidrog til at indbilde de Allierede, at han beholdt mig i Stedet for General L'allemand, og at lette derved hans Tilbagesendelse, at han (hvad han flere Gange tilforn havde forsikret mig) ei vilde holde mig som Fangen, men at jeg maatte give et Revers fra mig, at jeg ei skulde gaa ud af Fæstningen. Han tillod, at jeg tilskrev D. Durchl. for at melde denne Beslutning, dog saaledes, at Fjenden ei derved kunde opdage vor hemmelige Aftale. Jeg indsaa nu, at ved at befordre General L'allemands Udvexling, jeg opfyldte D. Durchl's eget Ønske, og at jeg ved at nægte Prinsen denne Føielighed blot vilde nøde ham til at bruge Magt og erklære mig for Fangen. Jeg gav altsaa efter og skrev D. Durchl. til. Jeg forblev at gaa fuldkommen fri og med min Kaarde overalt i Hamburg til den 9de Februar, havende besluttet med mig selv at give paa denne Maade Tid i 14 Dage, og naar disse vare udløbne, at forlange uden Forbehold Tilladelse at opfylde D. Durchl's Befaling og begive mig derfra. —

Den 9de Februar angreb Russerne Øen Willemsburg paa Isen med Magt; de fordrev først de franske; Marechallen kom med Forstærkning og tog Øen igjen; man fægtede hele Dagen; jeg kjender ikke Russernes Tab, men de franske havde 2 Generaler og 2 Oberster saarede, 1 Oberst død og tabte omtrent 1200 Mand fangne, døde og saarede. Under denne Tid blev jeg i mit eller Prindsens Hus eller i Nærheden med de faa tilbageblevne Officerer; men om Eftermiddagen gik jeg med en fransk Capitain op paa St. Michels Kirke Taarn (hvor 2 Officierer og 20 Mariniers holder bestandig Vagt for at observere og melde), for at se, om vi kunde skue noget af Affairen, men da Luften var meget tyk, saa var det os umuligt at se noget, og vi kom tilbage igjen. Kl. 7 var alting forbi, og Klokken 8 kom Prindsen tilbage, og vi gik til Bords. Han sagde mig ved Bordet: „Naa, Hr. v. Løvendal, De har vel nok hørt Geværilden? Det forløb jo heldigt," (jeg) „Ja, Monseigneur, den var meget levende; jeg var kjed over at være saa langt fjærnet fra Kamppladsen, saa jeg gik op i St. Micheltaarnet, men man kunde intet se paa Grund af Taage?"

Der blev ikke sagt mere, og man blev ved at spise; efter Bordet talte Prindsen først med en General, men snart kom han meget hidsig løs paa mig og sagde:

Han: Véd De af, at jeg er meget misfornøjet med det, De har gjort? Hvad havde De at gjøre i Taarnet? Det er en utilgivelig Nysgjerrighed. I et saadant Tilfælde har De at blive hjemme! —

Jeg: Jeg beklager meget, at jeg har vækket Deres Mishag; jeg troede ikke, det var indiscret, og jeg kan endnu ikke forstaa, hvorledes det har kunnet krænke Dem, for De gaar jo dog ikke ud fra, Monseigneur, at jeg har kunnet eller blot villet signalere til Fjenden! —

Han: Hvad enten De *har* givet Signaler, eller De kun har nøjedes med indvendig at

Digitized by Google

have Ønsker derom, som jeg véd, stemmer med Deres politiske Meninger, saa maa jeg bede Dem om fremtidig at udtrykke disse Ønsker hjemme hos Dem selv, og jeg er meget misfornøjet med det, De har gjort. —

Jeg: Jeg troede ikke, Hr. Marchal, at jeg havde fortjent en saadan Mistillid!

Han: Sig mig ærligt: Hvorledes gaar det General L'allemand? Og hvis De i den Stilling, hvori De nu befinder Dem, ikke var hos os men hos Russerne, hvad tror De saa, der var bleven af Dem?

Jeg: Det véd jeg ikke, Monseigneur, jeg har aldrig været i Kløerne paa dem.

Han: Hvadbehager? Vil De sige, at De ikke kjender Russernes nederdrægtige Handlemaade? Eller vil De blot ikke indrømme det? De er meget utaknemlig, og det, De siger, er ganske meningsløst. Iøvrigt har De nu begaaet flere Ting imod mig, som jeg er overordentlig misfornøjet med, og da jeg nu indser, at det bliver nødvendigt, saa beordrer jeg Dem til at blive hjemme hos Dem selv og kun gaa ud, naar De skal hen og spise til Middag hos mig, men ingen andre Steder hen, og iøvrigt er jeg slet ikke kjed over at skulle give Dem denne Reprimande i alles Paahør.

Jeg: Saa bliver jeg ogsaa nødsaget til, Monseigneur, og i alles Paahør at svare Dem, at jeg fra det Øjeblik, hvor min Frihed saaledes skal indskrænkes, maa bede Dem om Tilladelse til at udføre min Prins's Ordrer, som ere Dem bekjendte, Monseigneur, og i Overensstemmelse med dem give mig Lov til at rejse. —

Han: Rejse? Nej, det bliver der ikke noget af! Og siden De tvinger mig dertil, maa jeg arrestere Dem. Vil De give mig Deres Ord paa ikke at flygte, saa vil jeg lade Dem være Fange paa Æresord.

Jeg: Nej, Monseigneur, det giver jeg ikke.

Han: Ja, saa, De vil ikke give det? Vel, saa bliver De spærret inde; (han kaldte paa Grand-Prévosten, Oberst Charlot): Grand Prévost, vil De strax sætte Greven under Bevogtning af 4 Gendarmer. Han maa ikke gaa ud og maa ikke se nogen, og han skal ledsages hen til mig for at spise her. —

Jeg blev derpaa desarmeret og bevogtet i et Bagværelse i mit Hus af 4 Gendarmer, hvoraf den ene var Dagen og Natten hos mig. Jeg talte og saa intet Menneske og havde kuns 6 Skridt at gaa frem og tilbage, saaledes forblev jeg i 11 Uger og 4 Dage. Min Helbred led meget og først i den 11te Uge forlangte jeg en Læge; denne gav mig Medikamenter og forskaffede mig Tilladelse at gaa 2 Timer om Dagen om i den lille Hauge, som hører til Huset; jeg skulde ogsaa bruge Badet, og Badehuset var ved Siden af mig, men det blev mig ikke tilladt at gaa derhen; vilde jeg bade mig, saa maatte jeg lade mig bringe et Kar paa mit Kammer, som vilde have været forbundet med saa mange Vanskeligheder og Omkostninger, at jeg blot i yderste Nød kunde have været at bevæge dertil, især da min Tjener og mine Heste vare strax blevne tagne fra mig. Iblandt flere Beviser paa den Haardhed, hvormed jeg blev behandlet, vil jeg kun anføre, at jeg skrev adskillige Gange til Prindsen og til Oberste Charlot, samt til Prindsens Sekretair, hos hvem jeg havde deponeret en Penge Summa og begærede noget deraf til mit Behov, men jeg erholdt intet Svar til alt dette, hverken mundtlig eller skriftlig. Det Brev, som jeg sendte Marechallen Dagen efter min Anholdelse, gjorde Rede for min Opførsel, og ligesaa lidt som jeg burde, som dansk Officer, vise mig tilfreds med en fremmed Generals lunefulde og uartige Begegnelse, ligesaa lidt vilde jeg trodse ham, skjøndt jeg troede at burde gjøre den meste Modstand, som stod i min Magt, ved at nægte at give min Parole; jeg vilde i at gjøre dette vise Værdighed og Uafhængighed; det værste, som jeg frygtede, var at Prindsen vilde med Tiden sværte mig for D. Durchl. og i min Konges Øjne

Digitized by Google

for at retfærdiggøre sin Opførsel mod mig, men jeg hører, at han har ved Oberstløjtnant d'Aubert[1]) og Kammerherre v. Blücher erklæret, (saa og til mig siden), at hans Bevæggrund var, at jeg kjendte saare vel hans Tilstand og Forsvars Midler, og da han vidste, at jeg pleier at bedømme temmelig rigtigt om militære Genstande, saa frygtede han, at jeg kunde være hans Fjender til stor Nytte[2]). Han holdt mig altsaa fangen, mod hans saa tit givne Løfte, og frygtede mig, endskjøndt han i Januar havde sagt mig det før anførte. Derfor blev jeg og anholdt lige til den Dag, hvor alle Krigsfanger bleve løsladte, nemlig den 1ste Maj, og da jeg meldte mig igjen hos ham, for at erfare, om jeg nu maatte rejse bort, saa vare hans Ord: „Nu kan De godt vende tilbage, jeg har ikke mere nogen Grund til at frygte Dem. Hvis De ikke havde været saa begavet og saa god en Soldat, skulde jeg ikke have holdt Dem tilbage, men med disse Egenskaber, og da jeg vidste, at De ikke var Frankrigs Ven, vilde jeg kun daarligt have opfyldt mine Pligter, og varetaget vore Interesser slet ved at lade Dem være paa fri Fod; jeg haaber ikke, De bærer noget Nag til mig, og at De føler, at De i mit Sted vilde have handlet ligesaadan," hvortil jeg svarede: „Monseigneur, jeg bærer intet Nag til Dem, der er saa mange andre Følelser i mig, som kunne udslette et Nag!" — Og i Sandhed kan jeg ikke andet end bevidne, at jeg beholder megen Agtelse for Prindsen i Henseende til hans militære Talenter, hans almindelig bekjendte Disinteressement og hans egen Æresfølelse og Maade at tale om Æren.

Nu har jeg underdanigst fremlagt for D. Durchl. det vigtigste af de Tildragelser, som ere mødte mig i disse 5 Maaneder og beder om Tilgivelse for denne Rapports Vidtløftighed og forsikkrer, at jeg kunde anføre meget mere, dersom jeg ej frygtede for at misbruge Deres Taalmodighed. Dersom D. Durchl. indser, at jeg har oplevet i Hamburg 2 meget besværlige og kritiske Maaneder, og siden tilbragt 3 andre i et haardt og ufortjent pinligt Fangenskab, samt naadigst billiger min Opførsel og den Mod og Værdighed, som jeg tror at have vist i min Modstand, saa er jeg trøstet og belønnet. —

Rendsburg den 9de Maj 1814.

Underdanigst

C. Gr. D. Løvendal.

Ovenstaaende Rapport blev allerede Dagen efter af Prinsen af Hessen videresendt til Kongen, og hedder det i Prindsens Følgeskrivelse, at han (ɔ: Danneskiold-Løvendal) „ved enhver Lejlighed har udvist en særdeles Conduite", hvorfor han indstiller ham til H. Maj's højeste Naade og til Ridder af Dannebrogsordenens Udmærkelsestegn, hvilken Indstilling Kongen imødekom.

---

[1]) Jacques d'Aubert (f. 1769 † 1844), Oberstløjtnant i Artilleriet og højstkommanderende Artilleriofficer ved Auxiliærkorpset, Pladskommandant i Altona, Kammerherre, senere Oberst og Generalkrigskommissær, R. af D.

[2]) Ved at bryde med Marechallen vidste jeg ret godt, at jeg havde meget at tabe, 1° den Angst at blive ført i slet Lys hos min Konge, 2° at miste min Frihed, 3° at give Slip paa det franske Kors, som var mig temmelig sikkert, og 4° en Gratifikation af 30 til 50 Louis d'Or, som efter et kejserligt Dekret gaves altid ved Afgangen fra en Post til de fremmede Officerer, som har staaet derved, som en Slags Erstatning for deres Equipage, og som Captejn Steffens og Ritmester Recke*) havde faaet, — men derimod vidste jeg, at jeg medførte den Selvfølelse af at have gjort min Pligt og hævet mit og det danske Navn. —

*) Ernst David v. d. Recke (f. 1785 † 1836), i 1813 Ritmester, Commandeur for det sjællandske Husarkorps, Adjudant ved Auxiliærkorpsets Overkommando, R. af D., Afsked som Major i 1828.

Digitized by Google

Courbet: **Læsende Kvinde.**

UDSTILLINGEN AF FRANSK MALERKUNST FRA DET 19. AARHUNDREDE

Af NICOLAUS LÜTZHÖFT.

SKULDE det virkelig ske, at Bjærget en Gang kom til Muhamed, i Stedet for at Profeten ellers al Tid har maattet ulejlige sig til Bjærget?

I mange Aar har en større samlet Udstilling af fransk Kunst i København været paa Tale som en fjærn Mulighed, men Vanskelighederne ved et saadant Foretagende fandtes for store, og Planen blev opgivet som uudførlig.

Og man slog sig til Taals med at valfarte til Bjærget. Man gjorde den bitre Erfaring, at Bjærget endda var stejlt nok. Selv om man i Paris troede sig ved Kilden for Kendskabet til og Studiet af Frankrigs Kunst, saa fandtes der adskillige Døre, hvor der skulde bankes artigt paa, før de oplodes for en almindelig lille, end sige en ualmindelig lille Profet fra Nordens Athen eller — Isbjørnenes Hovedstad.

Det maatte nødvendigvis bestyrke éns Skepsis med Hensyn til en fransk Kunstudstilling i København, selv om Idéen til en repræsentativ Samling af Frankrigs Kunst i det 19. Aarhundrede nu udgik fra Statens Kunstmuseum og dets Direktør.

Karl Madsen er ganske vist efter Haanden blevet en sejervant Mand, og det forlød ogsaa snart, at nu var Udstillingen virkelig sikret, takket være bl. a. den nystiftede *Museumsforening*, hvis Symbol første Gang ses offentliggjort paa Bagsiden af den franske Udstillings Katalog.

— Allegorien, en Kvinde, der gyder Olie i en Offerild, er let at forklare. Kvinden er Museumsforeningen, Olien de Penge, den

Digitized by Google

bringer paa Kunstens Alter, og Ilden, der fortærer Olien, er Karl Madsen.

Til al Held er Kvinden ogsaa forsynet med en Kande, der forhaabentlig indeholder rigeligere Næring for Ilden, end det efter den noget legère Maade, hvorpaa hun omgaas samme Kande, sér ud til. —

Planen var altsaa i forholdsvis kort Tid blevet et Faktum, og éns Tvivl om, hvorvidt en saadan Udstilling overhovedet lod sig realisere, afløstes af en berettiget Tvivl, om hvorvidt den virkelig vilde betyde noget.

Man er jo nu til Dags ikke saa imponeret af Forhaandsreklamer, spækkede med Kunstens dyreste Navne. Navnene kan være store nok, giver blot Billederne virkelig Valuta for Navnene?

Er Udstillingen andet end en Udluftning af hvad parisiske Kunsthandlere bedst kan undvære af deres righoldige Lager? Har Heldet atter fulgt vor tapre Museumsdirektør? Er der atter skét et Mirakel paa hans Vej?

Trods al Skepsis vækkes dog den frydefuldeste Forventning ved Synet af Trikoloren vajende i skøn Forening med Dannebrog udenfor Kunstmusæet.

Ved Indgangen straaler den franske Udstillingsplakat som et mere pralende end egentlig smagfuldt Skilt, og mens man endnu er paa Trapperne føler man sig hjemlig til Mode i Dahlerups Hus, men saasnart man har passeret Tælleapparatet, staar man virkelig under Trikolorens Banner.

Det første Indtryk af Indgangssalens Tegninger, Skizzer og enkelte Malerier fremkalder en Stemning, helt forskellig fra den, her ellers raader. Hvad er det i disse Arbejder, der strax nævner Frankrig som deres Hjemstavn?

Det er Rytmens Elegance i Tegningerne af *Constantin Guys*, — noget af det første, ens Øje falder paa. Det er den svømmende Delikatesse og overfølsomme Sødme i *Carrières* enstonige Malerier — som en ærlig Isbjørn hurtigt faar for meget af. Det kælne Koketteri i *Carpeaux's* lækre Tegning til den neapolitanske Fisker; den dekorative Sikkerhed i *Piot's* Blomsterbuket; den overlegne Bevidsthed om Farvernes Sammenstemthed og Formens Harmoni i *Lucien Simons* Billede af Barnet, der bades; den skarpe Pointe i *Toulouse Lautrecs* Kvindestudier; den træffende Karakteristik i *Raffaëlli's* „Bedstefader". Saa mange forskellige Egenskaber, som her er Personligheder, men alt samlende sig i ét: En vidunderlig Respekt for Kunstens Haandværk, en særlig, man skulde næsten synes medfødt, Følelse for Materialets Anvendelse og en til Raffinérthed opdyrket Kultur i Retning af dets Udnyttelse, hvad ogsaa *Henri Doucets* énlige Statue i den porøse Sten vidner om.

Den lille Vestibules Indhold af Kunst er udmærket anbragt. Udstillingens Grundtone er øjeblikkeligt anslaaet her og med en vis Festlighed, uden at dog de fineste Kort strax lægges paa Bordet.

Nogle af de fineste, i hvert Fald kunst-

Daumier: Don Quixote og Sancho Pansa.

Digitized by Google

historisk højst notable, Trumfer, haves paa Haanden i Salen til højre for Indgangsrummet.

Her hænger *Davids* Portræter som Repræsentanter for den strenge Klassicisme, der revolutionerede Malerkunsten i Frankrig omtrent samtidig med den store Revolution, siden blev det store Kejserdømmes lydige Tjener og fra Davids Mesteratelier sendte den ny Smags Evangelister ud over Europa. Vi fik, som bekendt, Evangeliet bragt af *Eckersberg* — dog Gud fri én fra at skrive kunsthistorisk Excerpt i Anledning af den franske Udstilling!

Det staar enhver frit for i Aanden at sammenligne Eckersbergs Portræter med dem, vi her har for os af hans Læremester. Det kunde være morsomt at faa Portrætet af Madam Schmidt hængt op ved Siden af Portrætet af Mme David, det gemytligste, d. v. s. det intimeste af de Familie-Portræter, der

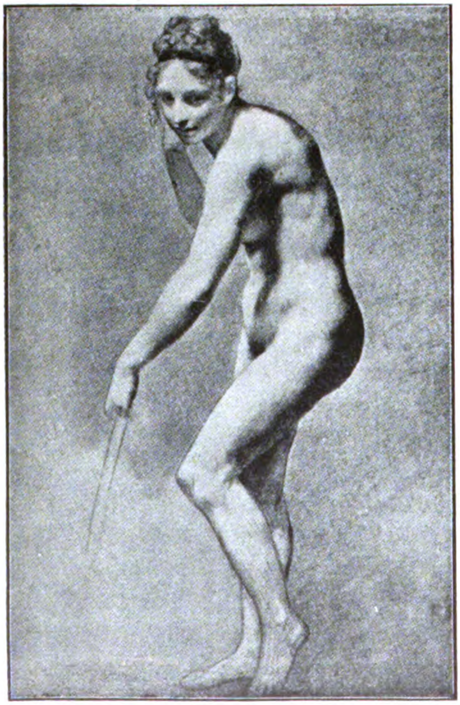

Prudhon: Studie.

endnu findes i Davids Familie og er udlaant af hans Descendenter, og som ellers kan være saa respektindgydende som Mesterens Selvportræt (fra hans ældre Aar), saa karaktérfulde som det glimrende Portræt af Svigersønnen, General, Baron Meunier, eller, undtagelsesvis, saa kedsommeligt empire-klassiske som Billedet af Datteren ved Brodererammen.

For Resten er Udstillingen ikke tynget af Klassicismens Repræsentanter; lad Kunsthistorikere begræde dette Savn —.

Af *Ingres* forekommer et lille historisk Genremaleri af en vis prærafaelistisk Stil og 3 Portræter, af hvilke Mme Ingres' virker med mere Fylde, end man er vant til fra denne Mesters magre Pensel. Udstillingens mest typiske Arbejder maa for Ingres' som for enkelte andre Berømtheders Vedkommende søges i den ypperlige Samling af Tegninger.

Af overordentlig Skønhed er *Gèricaults* Studie til „Væddeløb af vilde Heste". Den tidligt afdøde Mester for „Medusas Tømmerflaade", hvortil Udstillingen ejer nogle tegnede Skizzer, er en af Romantikens første Banebrydere. Studiet til Væddeløbet forener den klassiske Stils Alvor og Plastik med Romantikens Fantasi og Temperament. Det er en af Udstillingens ædleste Perler, fra Kompositionens Side det skønneste af dens Figurbilleder.

Millets store dekorative Malerier af Aarstiderne kan knap tages for fuldtgyldige Prøver paa hans Kunst. Det er allerede meget, at man dog aner hans dragende Personlighed gennem disse Allegorier, hvis bundne Stil føles som knugende Lænker.

Atter for Millets Vedkommende maa man ty til Tegningerne for at træffe Mesteren hjemme og naturligvis til Glyptotekets Billede af Døden og Brændehuggeren, der er overladt Udstillingen og yder den værdifuld Støtte ligesom de Billeder fra samme Samling, hvormed man har kunnet supplere Repræsentationen for *Corots*, *Delacroix's* og *Rousseaus* Kunst.

Digitized by Google

Delacroix: Romersk Hyrde.

Af *Corot*, hvis Navn og Kunst jo hører til Frankrigs mest populære og videst beundrede, kan Udstillingen opvise en udsøgt og alsidig Samling Billeder. Det store „heroiske“ Landskab med Hagar og Ismaël vil vel næppe vække ublandet Henrykkelse hos Venner af moderne Kunst; trods sin ypperlige dekorative Holdning er det tørt og farveforladt, og vi fordrer nu en Gang af Corot frem for alt Duft og Stemning.

Det lille Landskab fra Omegnen af Nantes har de Egenskaber, som er almindeligst skattede hos ham, den fine Luftfortoning, den fugtige Sølvdis. Intet Steds virker de graa Perlemoders Toner dog med større Ynde end i Glyptotekets diminutive Studie fra La Rochelles Havn. I Billedet af Damen i rød Kjole har man en smuk Prøve paa Corots Noblesse som Figurmaler.

Med en enkelt Undtagelse er det kun lykkedes at fremskaffe Smaabilleder af *Delacroix*. Men mellem disse en Juvel som Løven, der har kastet sig over en Arabers Lig.

Nogle af den franske Malerheros's mægtigste Egenskaber er samlede her. Optrinets fantastisk-dramatiske Karaktér uopløseligt forbundet med Farve- og Fladekomposition og med den Malerglæde og Skønhed, som adler alt, hvad den rører ved, Løvens stolte Hoved saa vel som Araberens nøgne Fødder i deres mørke Silhouet mod en vidunderlig grøn Farve.

Dette lille Billede viser i koncentreret Form Delacroix's Geni lige saa fuldt som nogle af Louvres mægtige Lærreder.

Det hedder sig, at Ny Carlsberg Glyptotek har erhvervet det største af Delacroix's Billeder, Mirabeau og Marquis de Dreux-Brézé. Det dygtige Billede, der kan minde om Menzel, har i en Aarrække staaet til Salg i en parisisk Kunsthandel for en rimelig Pris.

Hvis der var menneskelig Mulighed for at beholde Løven og Araberen her i Landet,

Digitized by Google

David: Portræt.

saa burde hellere alle Sejl sættes til for at erobre det. Mirabeaubilledets større Flademaal har kun faa Spor af Løvens Klo.

I Forbindelse med Delacroix bør *Baryes* Dyre-Akvareller og Tegninger nævnes. Man véd, hvormeget Delacroix lærte af sin Ven Billedhuggeren Barye. Dennes smaa Akvareller — det kan man se her — viser Vej til den store Malers mægtige Forherligelser af Dyrenes Konge.

Af *Courbets* enorme Produktion sér man nu til Dags Stumper og Stykker spredte om i Alverdens Samlinger. Mærkelige Arbejder af ham var for ikke lang Tid siden til Salg ved Auktionen over v. Nehmes' Samling.

Udstillingen her bringer knap saa interessante Arbejder, men Courbets fem Billeder hører dog til dens mest fængslende Kunst og giver et fyldigt Billede af en af de ejendommeligste, størst anlagte Personligheder i det nittende Aarhundredes Malerkunst.

Det største og tidligste af dem, Bønderne der vender hjem fra Marked, viser den stærke Paavirkning fra gammel Kunst, som for saa mange af Frankrigs Malere har lagt Grund til en ny Renæssance. Denne Paavirkning føles her endnu som et Moment af Ufrihed. Hjemvejen fra Marked taaler ikke Sammenligning med de storslaaede Billeder fra samme Tid, Begravelsen i Ornans og Stenhuggerne, alligevel har det noget af den store Stil, megen Skønhed i Bevægelse, trods en lidt tvungen Komposition, og malerisk Hélhed, om end ikke absolut koloristisk Skønhed.

Det er forstaaeligt, at dette Billedes Tilbageerobring for Frankrig fra Amerika har vakt Opmærksomhed og Glæde i Paris, og vi har Grund til at være taknemmelige for at faa Lejlighed til at se det.

Formodentlig er Udstillingens *Landskaber* af Courbet dog lettere tilgængelige og kan gjøre Fordring paa Forstaaelse i videre Omfang. Muligt at Kystbilledet, Palasvas-les-Flots, i moderne Friluftsmaleres Øjne har for gammeldags en Tone. Dette Udsyn over Havet er dog magtfuldt gengivet, dybt og ægte følt. Noget af den samme store Stemning har det skingrende grønne Landskab fra Jura. Vidunderlig koncentreret, enkelt og hélt er Skovbilledet med Klipperne mellem Træerne og det lille Vand inde i Billedets Dybde. Courbets tunge Farve hænger ogsaa ved dette Maleri, men der er ikke et mere grandiost formet og sikrere opfattet Landskab paa hele den franske Udstilling. Og det siger ikke lidt. Thi selv om betydelige Mestre savnes, andres Storhed som Daubignys, kun anes gennem et enkelt Billede (Høsten), saa har Udstillingen dog sin Styrke og maaske største Fortjeneste som Repræsentation for fransk Landskabskunst, navnlig fra Aarhundredets Slutning.

Derfor synes det en lidt kedsommelig Museumsærgerrighed, naar Indkøbskomitéen — det skal vel her hedde „Dansk Kunstmuseumsforening" — kaster sig over et ligegyldigt Billede, nærmest en penibel udført Undermaling, for at faa *Th. Rousseaus* Navn repræsenteret i den kgl. Malerisamlings Katalog. Der er i dette særlige Tilfælde saa meget mindre Grund dertil, som

Digitized by Google

vi herhjemme i Glyptotekets Samling ejer en smuk Prøve paa Rousseaus Kunst, ubetinget det bedste af hans Malerier paa den franske Udstilling. Galleriets Billede betyder ikke mere end en Tegning, og der er mellem Udstillingens Tegninger enkelte, som Landskabet fra Barbizon, der siger mere.

Erhvervelsen af *Daumiers* Don Quixote-Billede er forstaaeligere, selv om det som Maleri ikke netop understreger Daumiers Genialitet.

Af hans Billeder paa Udstillingen er Vadskerkonen fra Quai d'Anjou det betydeligste, og det som klarest beviser, hvilken herlig Maler, han kan være.

Manet, der efter Haanden er kommet til at gælde for Grundlægger og Samfundspille i moderne fransk Malerkunst, er repræsenteret med talrige Billeder, bl. A. fire meget anselige, mere eller mindre berømte Malerier: Absintdrikkeren, Faure i Hamlets Rolle, „Mor vadsker“ og „Bar aux folies bergère“ — hvor maa der dog megen Reklame til for stadigt at holde et saa svagt Billede som denne Bar, en syg Mands Værk, paa Berømmelsens Højde!

Hvis man vil være hélt ærlig, maa det tilstaas, at alle disse Billeder allerede har noget af dette samme „passé“ ved sig, som nu f. Ex. klæber ved *Bastien Lepages* en Gang saa opsigtvækkende Tigger paa Glyptoteket.

Sikkert var Manet en af de højest kultiverede Malere, vor Tid har sét, og hans Kunnen er saa enorm, at man har uhyre svært ved at begribe, hvorledes saa megen Fuldendthed i mange Aar kunde udelukkes fra Salonen.

Naa dette Martyrium er der saamænd nu taget Revanche for!

Det vilde dog være uretfærdigt at vurdere Manet efter alle de mere eller mindre sorte Billeder her paa Udstillingen. Det interessanteste, ganske vist ogsaa det sorteste, af dem er Absintdrikkeren. En 26aarig ung Mand har skabt det som mærkeligt Vidnesbyrd om Forening af moderne Virkeligheds-iagttagelse og intelligent Studium af gammel Kunst.

Hvis man er ude efter Manet til et af vore Museer, saa gid Studien til Maximilians Henrettelse maa blive det, vi beholder her i Byen.

Af den fremgaar Mesterens Stil og Mesterskab tydeligst.

Den betegner just intet Højdepunkt, men man finder dog her hans fine Følelse for Tonerne og hans sjældne Evne til at stemme dem sammen indenfor den graa Farve, der var Manets egentlige Element, i hvert Fald inden han blev Friluftsmaler. Her har man mest af hans Personlighed, hans Genialitet, om man vil.

Manet var saa genial, som man kan blive det i Kraft af Viden, Kunnen og Vragen,

Manet: Damen i Bar'en.

Digitized by Google

i Kraft af Energi og Vilje, Iagttagelse og Perfektibilitét, naar man i øvrigt er blottet for al Djævelskab — hvad han nok kan siges kemisk fri for.

Det er saa forstaaeligt, at han er bleven forgudet og dyrket af tyske Museumsdirektører, tyske Malere og Kunstskribenter. Manet kan man forklare og trevle op; man kan lære af ham og tage Exempel efter ham.

Courbet for Exempel lader sig ikke saa let analysere eller imitere.

Skønt imiteres kan jo alt og alle, hvad bl. a. Cezanne-Efterfølgelsen belærer os om.

Om Manets store tunge Malerier grupperer sig en Skare lyse luftige Friluftsbilleder af Landskabsimpressionisternes Mestre. *Pissarros* kraftige og dog saa fint virkende Pont neuf, Udstillingens mest straalende Pariser-vue; en Række dejlige Billeder af *Manet*, Skygger paa Havet, Argenteuilbroen, Haven med de blaa Iris etc.; af *Sisley* bl. a. Markfurer, japanerlet og yndefuldt i Tonerne og Vandværket i Marley. Et af hans betydeligste er maaske Kirken i Moret inde i den mindre Sal, hvor *Gauguin* og *Guillaumin* ellers dominerer med ubændig Farvekraft, og hvor en hvilende rosenrød nøgen Kvinde af *Renoir* sætter et af Frankrigs berømteste Malernavne i mindre heldigt Lys. Flertallet af Renoirs Billeder er fra Kunstnerens ældre Dage og synes temmeligt tilfældigt valgte. Den parisiske Kunsthandler og Samler *Durand-Ruel*, der ellers har været Udstillingen en god Allieret, er ikke rykket ud med noget af de betydelige og skønne Figurbilleder, han ejer fra Renoirs bedste Tid.

Mon man ikke fra *Osthaus* i Hagen, Folkwang-Museets Stifter, der ikke er bange for at udlaane sine Skatte, kunde have faaet Damen med Parasolen?

Skønt hvad var der saa blevet tilbage af Manets „Le linge“?

Vore unge Malere gaar og forelsker sig i Renoirs Landskab med Skrænten i Forgrunden og det blaanende Skovbryn bagved. Det er ogsaa et mærkelig, umiddelbart inspireret Billede.

Renoir er af disse Kunstnere, som enten har Lykken med sig rent overdaadigt — al Farvens ædleste Skønhed, al Sindets lyseste Glæde er da i hans Billeder, — eller ogsaa henfalder i helt banal og billig købt Sødlighed.

Hans nobleste Billeder paa Udstillingen er Vinterlandskabet. Det er af tidlig Dato, ligner ikke rigtigt Renoir i sine enkle Toners Finhed, men er ikke ringere for det. Malt 1868 vilde det endnu paa en hvilkensomhelst moderne Udstilling virke fuldt ud som friskeste Nutidskunst.

Kun en lille Samling af Overhelgenen *Cézannes* Malerier er det lykkedes at skaffe til Veje. Der er noget tilbedelsesværdigt i dem alle, mest i det lille Landskab med badende Kvinder, dejligt i Komposition, mærkeligt i sit porcellænsagtige Stof og den duftigt kølige Farve.

Her hænger i den store Sal midt paa Langvæggen overfor Manet, *Gauguins* legemstore Billede af den nøgne Syerske. Det er naturligt, at vi skilter med dette Mesterværk, saa længe det endnu er i dansk Eje.

Det er derimod ganske unaturligt, at den gode danske Mand, *Th. Philipsen*, som ejer det, har testamenteret det til Louvre. Frankrig har været længere om at opdage Gauguin end Danmark.

Men efter at Frankrig havde faaet Kig paa ham og autoriseret hans Tahitimalerier som de „egentlige“, har vi roligt ladet udmærkede Billeder af hans tidligere Produktion gaa ud af Landet.

Det er dumt. Paa Udstillingen har man Lejlighed til at sammenligne Gauguins tidlige og sene Arbejder, og de tidligere staar i hvert Fald i malerisk Henseende, i fin Farvefølelse ikke tilbage for de exotiske, der nu er i saa høj Kurs.

Med Cezanne og Gauguin er vi ved Overgangen til en ny Tid, hvis forskellige, hastigt

Digitized by Google

vexlende Retninger, det kan være vanskeligt nok at finde System i.

De Værelser, der er reserverede de moderne — nogen Forpligtelse ud over det 19. Aarhundrede har Udstillingen jo ikke — frembyder et temmelig broget Kaos, hvor Tilfældet synes at herske.

Uinteressant er deres Indhold dog ikke.

Om *Degas* faar man desværre intet Begreb, derimod nok om *Toulouse-Lautrec*. Som Maler synes den kendte Tegner *Forain* mere rutineret end just personlig. Et Par Prøver paa *Signacs* og *Cross's* Pointelisme er smukke og — tilstrækkelige. *Seurats* Havnebillede og Kystlandskab virker noblere og ikke mindre kraftigt.

Af *Vuillard* og *Bonnard* har man hos Kunsthandler *Kleis* set Ting, der gjorde disse Maleres Ry mere indlysende, end hvad nu er udstillet.

De skikkelige Prøver paa *Matisses* Kunst vidner sikkert nok om hans Malertalent, men siger intet om denne søgte Nutidslærers og højt opskregne Radikalers seneste Virksomhed — hans Skulpturer sætter Pariserrejsende i Forbavselse nu for Tiden.

Om *Picasso* tier Udstillingen og har juridisk Ret dertil i Følge sit Program.

Af nye og hidtil mindre kendte Malere findes just intet opsigtsvækkende.

Jules Flandrin gjør sig bemærket ved et større dekorativt Billede af en Park med Staffage af unge Piger. Man ser med Interesse nogle udtryksfulde Portræter af *Asselin* og af *Picart le Doux* et cézanneistisk Billede, Signalet, og glæder sig over den fine koloristiske Følelse i *Marquets* Røde Tage og Regnvejret over Rouens Kaj.

Paa Spørgsmaalet »Er saa Bjærget kommet til Muhamed“, maa man vel svare Nej, ikke Bjærget selv — end ikke Karl Madsen formår at flytte Louvre eller Luxemburg til København —, men en smuk Buket af dets Flora er det lykkedes ham og hans gode Hjælpere at skaffe os. Dens Farver og Duft bringer en frisk Hilsen fra det herlige Land, hvor Kunstens Kilder har vældet rigere og renere end noget andet Steds i vor Tid.

For dem, der maaske kender den franske Kunst i hele dens Udstrækning og gennem alle dens skønneste Værker, kan en saadan Udstilling med dens Tilfældigheder og Mangler vel kun betragtes som tilnærmelsesvist Udtryk, men burde dog ogsaa af dem kunne mødes med fuldeste Sympati og Anerkendelse.

For dem, der har større Kærlighed til fransk Kunst i Almindelighed end Detailkundskab til dens Enkeltformer, maa Udstillingen hilses med den oprigtigste Tak.

Man bør med begærlige Hænder gribe, hvad der her bydes os. Ingen Udstilltng herhjemme har nogensinde bragt os saa værdifulde Impulser, og den har Bud til alle. I dens bedste Billeder luer den hellige Ild fra Kunstens mest glødende Arnesteder. Her er Berigelse, Nydelse, god Kundskab at hente. Hvad gør det saa, om Udstillingen giver et mere eller mindre komplet Billede af det Lands Kunst, som naturligvis kun til Fulde kan erkendes i Landet selv.

Digitized by Google

SOMMERREJSER I SVERIGE OG NORGE.

Af C. Fabricius.

SOMMERFARTPLANERNE er nu traadt i Kraft, og derfor er Tiden inde til at planlægge Aarets Sommerrejse. Vel forkommer det, at enkelte Særtog, som f. Eksempel „Laplands Ekspres“, endnu ikke har paabegyndt deres Løb, men de er dog optaget i Fartplanerne, saa man kan regne med dem.

For den, der agter sig paa Sommertur til vore nordlige Nabolande, kan det have en Betydning om end ved skitsemæssig Angivelse, at faa Begreb om nogle indholdsrige og praktiske Ture i den Anledning og derfor meddeles til Begyndelse nogle saadanne i det efterfølgende.

Sverige.

Selvfølgelig er der flere udmærkede Smaature at foretage til det sydlige Sveriges naturskønne og historiske Egne saasom til Kullen, Hallands Aas og Karsefors (Båstad), Klippepartierne Söderåsen ved Röstånga med Odinsjøn og Skäralid samt til Ringsjøn med Bosjøkloster, o. s. v., alle Ture paa en Dags Tid, men dem skal jeg ikke her opholde mig ved. Jeg vil pege paa Ture til fjærnere Egne, som Gøtakanalen, Värmeland, Dalarne, Jämteland og Lapmarken i Forbindelse med Stockholm og Visby paa Gottland samt Norge.

Der burde selvfølgelig fremdrages flere af Syd- og Mellemsveriges herlige Pladser saavel i Skaane, Halland, Blekingen som Båhuslen og Dalsland, men de faar vente til anden Lejlighed.

Tur I. *Göteborg — Trollhättan — Uddevalla m. m.*

Det er en Tur, der kan foretages med faa Dage til Raadighed; ja, om det gælder, paa 3 Dage med 2 Natterejser. Denne skal jeg kort omtale.

Tag „Det Forenede Dampskibsselskabs“ Damper (Ydun eller Odin) fra København en Onsdag eller Lørdag 6 Eftermiddag — smuk Sejltur ud, Kronborg og Kullen —, Ankomst til Gøteborg Skærgaard næste Morgen (kan være lige saa herlig paa sin Vis). Efter Ankomsten til Gøteborg søges straks hen til Bergslagsbanegaarden for derfra at tage enten Toget Kl. 7,40 eller Toget Kl. 8,40 til Trollhättan, Ankomst hhv. 9,25 eller 9,57. Gøta-Kanalen byder ikke meget før Trollhättan, derfor er det praktisk at benytte Toget. Pas paa Udsigten noget før Trollhättan, hvor Banen trækker ind i Landet, bort fra Elven, thi der passeres en køn Dalfure. Et Ophold ved Trollhättan paa ca. 4 Timer kan slaa til. Fra Stationen gaar man først til Sluserne (6 gl. og 6 ny).

Ned langs disse til Elven, derpaa op langs Helvedes-Vandfaldet til Hotel „Uttsigten“, op i Udsigtstaarnet at se Rundskuet og for at faa et Overblik over hele Sceneriet.

Vandringen gælder nu Øerne i Faldet, nemlig Gulløen og Toppøen med Fald, saa over Gøtaelven til Udsigtspunkterne paa Vandfaldets Nordside. Derfra tilbage til Stationen. Rejsen fortsættes med Tog Kl. 3,09 til Vänersborg eller rettere forbi nemlig til Rånnum ved Elvens Udløb af Väneren.

Her er ganske kønt saa vel som den ret ualmindeligt vide Udsigt fra Klippehøjderne Øst for samme.

Fra Vänersborg gaar Turen med Toget 7,25 til Uddevalla med Ankomst 8,35. Her overnattes.

Uddevalla egner sig til Opholdssted med Udflugter mod Nord, Vest og Syd. I Stedet for at tage Banen Syd paa til Gøteborg anbefales det at tage Damper til Lysekil og derfra videre via Marstrand til Gøteborg, eller med Damper fra Uddevalla direkte til Gøteborg igennem Stenungssund og forbi Marstrand. Disse Damperture er omtrent daglige og særdeles herlige.

Digitized by Google

Har man nu Tid, bør man fra Gøteborg tage ad Banen til Borås for at besøge Hindås og Hultafors Sanatorier.

Smuk er ogsaa Egnen ved Alingås, Floda og Jonsered.

Hjemrejse til København kan gøres med Toget, eventuelt med Nattoget, hvis man har travlt.

Prisen for Befordring pr. Skib og Bane, uden de sidste Udflugter kan regnes til *II. Kl. = ca. 40 Kr., III. Kl. = ca. 30 Kr.*

Tur II. Rejsen gaar til Gøteborg og Trollhättan, som anført foran; derefter videre med Bergslagsbanen til Station Kil. Herfra foretages der særdeles interessante Udflugter i Värmland langs Frykensøerne til Sunne, Rottneros og Finskogan samt til Thorsby. Alt Minder fra Selma Lagerlöfs herlige „Gösta Berlings saga". Efter Tilbagekomsten til Kil fortsættes med Bergslagsbanen til Dalarne. Man tager til Station Borlänge skifter og rejser til Insjøn, hvorfra der gaar Damper forbi Leksand (Kirkebaadene med Svenskere i Nationaldragt) videre med Damperen til Mora. Hjemrejsen lægges pr. Bane via Rättvik (Kirkebaade), Falun (Bjergværker) over Storvik til Gäfle. Dalarne er Gustav Vasa-Mindernes Egn. Der kunne være meget at berette herom (Ørnässtugan fra det 13. Aarhundrede), men her skal jeg afholde mig fra Omtale deraf.

Fra Gäfle gaar Turen forbi det skønne Vandfald „Älfkarleby" og den gode, gamle Stad Upsala til Stockholm. Vi tager her Bolig i Hotel Åckanders (meget at anbefale). Stockholm og Omegn beses og paa Hjemvejen besøges Udstillingen i Malmø.

Billet-Prisen er da II. Kl. ca.: 70 Kr., III. Kl. ca.: 50 Kr.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Natur og Videnskab.

Drøvtyggende Mennesker. I enkelte Tilfælde har man iagttaget Drøvtygning hos Mennesker, og Obduktion af nogle af disse Individer har vist Antydning af flere Maver som hos de egentlige Drøvtyggere — eller rettere sagt sækformede Udvidelser af den nederste Del af Spiserøret. Nogle Videnskabsmænd har betragtet de drøvtyggende Mennesker som et Bevis for Menneskenes Nedstammen fra Dyrene, men man er senere kommet paa det rene med, at Mennesker med ganske normale Maver, men med en meget let paavirkelig nervøs Mavevirksomhed kan forfalde til Drøvtygning, en Vane, der undertiden kan udnyttes som Levebrød.

En tysk Læge, Dr. *v. Gulat-Wellenburg*, har for nylig offentliggjort nogle Undersøgelser, han har foretaget med en saadan menneskelig Drøvtygger, en Mand, der ogsaa har optraadt paa en af de københavnske Varietéer med „Kunstnernavnet" det levende Akvarium.

Han slugte efter at have fyldt Maven med Vand 20—30 Smaafisk og Frøer, som han derefter afgav igen spillevende gennem Munden. Maven maatte naturligvis være tom, og han spiste derfor kun om Aftenen efter Forestillingen, fordøjede om Natten og fastede om Dagen.

Manden erklærede, at han maatte tygge Drøv paa Føden, hvis han spiste hurtigt og rigeligt, men at han ellers var Herre over, om han vilde tygge Maden en eller to Gange, Maden smagte under den anden Tygning som under den første.

Røntgenfotografier viste, at hans Mave var ganske normal, og at han var i Stand til ganske efter Ønske at beherske Synkningen af, hvad han slugte.

Han kunde faa en Genstand til at standse undervejs i Spiserøret, paa hvilket Sted han selv ønskede, og uden at det generede hans Tale eller Aandedrætsvirksomhed, ligesom han uden Anstrængelse kunde faa det slugte til at glide tilbage til Munden igen.

Dr. Wellenburg nævner ogsaa andre Eksempler paa Mennesker med en lignende Evne, som har udnyttet den baade som Juveltyve og i bedragerisk Hensigt som spiritiske Medier.

Udnyttelse af Dagslyset. I England er der for Tiden en stærk Agitation i Gang for at udnytte Dagslyset noget mere end tidligere. Det foreslaas, at alle Ure skal stilles en Time frem den tredie Søndag i April og atter stilles tilbage paa Normaltiden den tredie Søndag i September. Med de Livsvaner, Nutidsmennesker har, vil man derved komme til at nyde godt af en Time mere Sollys i de mellem de nævnte Datoer liggende 154 Dage. Englænderne anslaar den herved sparede kunstige Belysning alene til 45 Millioner Kroner om Aaret, et Tal, der dog forekommer ret utroligt.

Sagen har imidlertid vundet betydelig Tilslutning, 285 Underhus- og 50 Overhusmedlemmer foruden 655 By- og Sogneraad, mange Handelsforeninger og andre har sluttet sig til den, og der er vistnok Udsigt til, at den vil blive gennemført.

Afdøde Kong *Edward VII* gennemførte i sin Husholdning en lignende Idé i mange Aar, idet han lod alle Urene i sine Slotte gaa en halv Time for stærkt i Sommertiden.

Verdens højeste Træer. Den amerikanske Træart Redwood, hvoraf et enkelt Eksemplar ved nøjagtig Maaling er bestemt til 340 eng. Fods Højde, har stedse været anset for at være Jordens højeste Træer, og det vakte en — man kan næsten sige pinlig — Opmærksomhed i Amerika, der altid har yndet at kunne sætte Etiketten „Verdens største" paa alle mulige Frembringelser, at en australsk Rejsende mødte frem med et

Digitized by Google

Fotografi af en australsk Eucalyptus eller Gummitræ, som han angav at have maalt til 464 eng. Fods Højde. Da Sagen interesserede den australske Regering og forskellige videnskabelige Selskaber i Australien, skaffedes der ved Sammenskud en Sum paa 18,000 Kr., for hvilken man med Fotografen som Vejviser gjorde en Ekspedition til den afsides Del af Australien, hvor Kæmpetræet havde sit Voksested. Træet blev ogsaa fundet, men viste sig ved Eftermaaling kun at være 219 Fod 9″ højt.

Amerika har saaledes stadig Rekorden i Hænde.

Tanganjikasøens Dybde. Ifølge „Zeitschrift d. Gesellschaft f. Erdkunde" har nogle Pejlinger i Tanganjikasøen vist Dybder af op til 1277 m. Da Søens Vandspejl ligger 780 m over Havet, ligger dens Bund saaledes mindst 500 m under Havets Overflade, og umuligt er det ikke, at Søen har endnu dybere Partier end de hidtil maalte.

Foreløbig er Tanganjikasøen saaledes Verdens næstdybeste Indsø, den dybeste er Baikalsøen, hvis største Dybde er 1523 m eller næsten 250 m større end Tanganjikasøens.

Det tungeste Stof paa Jorden. Af alle bekendte Stoffer er Metallet Osmium det tungeste. Det har nemlig en Vægtfylde af 22,477 ɔ: det er 22,477 Gange saa tungt som Vand. Til Sammenligning kan anføres, at Iridium (det næsttungeste Stof) har en Vægtfylde af 22,433, medens Platinets er 21,504, Guldets 19,315, Blyets 11,367 og Jærnets 7,765. Disse Tal angiver dog kun Gennemsnitsværdierne, da de forskellige Former f. Eks. af Jærn (hvidt Raajærn, graat Raajærn o. s. v.) og Guld (støbt Guld, udfældet Guld o. s. v.) har forskellig Vægtfylde.

Osmium er et Grundstof, der hører til Platinmetallernes Gruppe, som omfatter følgende Stoffer: Iridium, Osmium, Palladium, Rhodium og Ruthenium. Gruppen har faaet Navn efter Platin, med hvilket Metal i raa Tilstand ovennævnte Stoffer findes blandede.

Af Farve er Osmium blaahvidt. Det blev opdaget af Englænderen *Smithson-Tennant* Aaret 1803 i Bundfaldet af opløst Platinerts. Ligesom det er det tungeste af alle Stoffer, er det ogsaa det vanskeligst smeltelige af alle Metaller. Ved en Temperatur, der faar Platin og Iridium til at flyde som Vand, forbliver Osmium ganske uforandret, og dog smelter Platin først ved en Varmegrad af 1775° Celsius, og Iridium taaler endog en Temperatur af 1950° Celsius, før det gaar over i flydende Tilstand.

Ved Hjælp af den elektriske Smelteovn er det dog lykkedes at faa Bugt med det genstridige Osmium og faa det til at blive flydende som Vand, ja endog til at fordampe. Da Osmium ikke er paavirkelig af Magnetisme, anvender man det i særlig Grad til at forfærdige Kompasstativer af.

Kul og Diamanter. Som bekendt bestaar Diamant af rent Kulstof. Det ser man deraf, at Diamant ved Glødning i Ilt omdannes til Kulsyre, der jo er en kemisk Forbindelse af Kul og Ilt. Man siger derfor, at Diamant er en allotropisk Modifikation af Kul ɔ: er en særegen Form derfor, ligesom f. Eks. Ozon er en særegen Form for Ilt.

Det skulde altsaa herefter kunne lade sig gøre at lave Diamanter af Kul. Mange har ogsaa forsøgt paa det, men hidtil forgæves. Rigtignok lykkedes det den bekendte Fysiker *Moissan* i 1893 at fremstille smaa Diamanter, men det var ved at opløse Kulstoffet i smeltet Jærn og derpaa lade det udskille sig under et uhyre Tryk. At fremstille hine kostelige Ædelstene ved en direkte Smeltning af Kul har til Dato vist sig ugørligt. Naar Kulstof opvarmes under sædvanlige Forhold, forflygtiger det nemlig uden at smelte.

Imidlertid har den italienske Fysiker *La Rosa* for flere Aar siden iagttaget en begyndende Smeltning af Kul anbragt i det syngende elektriske Buelys, der har en højere Temperatur end det almindelige Buelys. Nylig har La Rosa gentaget sit Forsøg efter en ny Opvarmningsmetode: Han lod Kulstoffet, der skulde smeltes, forme som en tynd Traad og forbandt to Kulstænger med denne. Sendte han nu pludselig en kraftig Strøm gennem Kulstængerne og Traaden, sprængtes denne som ved en Eksplosion. Men forstærkede han Strømmen gradvis, indtil den naaede sit Maksimum, begyndte den at bøje sig under sin egen Vægt.

Efter en saadan Behandling ser Kultraaden ud, som var den bedækket overalt med smaa bitte runde Draaber af diamantagtig Udseende.

Endnu er man ikke naaet til helt at kunne

Digitized by Google

smelte Kul og derved fremstille Diamanter ad kunstig Vej; men man har al Grund til at tro, det kan lade sig gøre, naar blot man kan tilvejebringe tilstrækkelig Varme og Tryk.

Foruden Moissan har en anden Kemiker, *W. von Botton*, for ganske nylig haft Held til at fremstille kunstige Diamanter en miniature. Ved at eksperimentere med forskellige Kulforbindelser fandt han, at visse af disse Forbindelser bliver dekomponeret under Paavirkning af Kvægsølvdampe. Det er saaledes Tilfældet med almindelig Lysgas. Det derved frigjorte Kulstof udskiller sig enten som sorte ukrystallinske (amorfe) Bestanddele eller som mikroskopiske Diamanter. Nu faldt det Hr. von Botton ind, at man sikkert kunde faa disse mikroskopiske Diamanter til at blive større eller, om man vil, faa dem til at vokse. I dette Øjemed foretog han følgende Forsøg:

Han tog Diamantstøv saa fint, at man med blotte Øjne ikke var i Stand til at se det glitre, ligesom det heller ikke viste nogen tydelig krystallinsk Struktur, selv under et ret kraftigt Mikroskop. Dette Støv anbragte han i et Rør af Form som et U. Hertil føjede han et Amalgam, bestemt til at udvikle den til Forsøget nødvendige Kvægsølvdamp. Røret med dets Indhold af Diamantstøv og Analysen holdtes ved en konstant Temperatur paa 100° Celsius, medens Lysgassen under lavt Tryk pressedes igennem det. Efter en Maaneds Forløb fandt Hr. von Botton i Diamantstøvet en hel Del straalende Partikler, der var synlige for de blotte Øjne. Og da han undersøgte dem i Mikroskopet, viste de sig fuldkommen krystallinske i Struktur.

Skulde det engang lykkes at frembringe kunstige Diamanter lige saa store og klare som de naturlige — hvad enten det nu skete ved direkte Smeltning af Kulstoffet eller ved Moissans og von Bottons Metoder — ja, saa vilde det kun have til Følge, at hine nu saa kostelige Ædelstene sank i Værdi og blev lige saa plebejiske som Glasperler. Dette turde vel være den væsentligste Grund til, at Carnegie-Institutionens geofysiske Laboratorium, der er særlig egnet til at eksperimentere med Fremstilling af kunstige Diamanter, ikke indlader sig paa slige Kunster. Thi selv om Eksperimenterne lykkedes, vilde der jo, som man ser, ikke være vundet det allerbitteste derved.

Fra Teknikkens Verden.

Vandflyvemaskiner. Flyveteknikkens stærke Opsving i Aarene 1908—1910 gav Anledning til altfor sangvinske Forhaabninger. Talrige Fabrikker for Flyvemaskiner blev sat i Gang for snart efter at maatte lukke med Tab af deres Kapital, og i Begyndelsen af 1910 syntes der at indtræde en Standsning i den hele Industri. Da satte en fransk Konstruktør *Henri Fabre* Fart i den igen ved at rejse et helt nyt Problem, Konstruktionen af „Vandflyvemaskinen“. Allerede før den Tid havde Zeppelin og Parseval, Blériot og Voisin øvet sig over Vandet, før de vovede sig ind over Land, fordi det skulde være lempeligst at falde ned paa Vandet, dersom det gik galt. Men først Fabre blev klar over, at Vandflyvemaskinen har sine særegne Forudsætninger og maaske en større Fremtid end den egentlige Flyvemaskine.

Dens Element er nemlig baade Luften og Vandet. Ved en Række særlige Indretninger er det muligt at hæve den fra Vandet op i Luften og igen lade den gaa ned og hvile paa Vandet. Den lader sig anvende af Marinen i Oplysningstjenesten, som Angrebsvaaben og til Kystbevogtning. En vigtig Rolle kan den ogsaa komme til at spille for Postvæsenet til Befordring af Breve over Indhave som Østersøen og Middelhavet, thi selv en langsom Vandflyvemaskine er meget hurtigere end et hvilket som helst Skib. Til Opdagelsesrejser i vanskeligt tilgængelige Egne vil den være til fremragende Nytte, og selv rent sportsligt vil den have væsentlige Fortrin: det er billigere at anlægge Landingspladser for Vandflyvemaskiner ved det aabne Hav end for Landflyvemaskiner nær ved Storstæderne, hvor Jorden er dyr. Og kan man i Grunden tænke sig en skønnere Maade at rejse paa end at glide, snart i Luften, snart henad Vandet, langs Havets Kyst?

Vandflyvemaskine (Aëro-Yacht) efter Borels System.

Digitized by Google

Til Løsningen af sit Problem fandt Fabre paa at erstatte de sædvanlige Hjul under Maskinen med luftfyldte „Svømmelegemer“, som er store nok til at bære den paa Vandet. Den af ham angivne Konstruktion af disse Svømmelegemer viste sig dog snart at have Mangler, af hvilke den føleligste beroede paa, at han havde undervurderet Vandets Haardhed. De blev let slaaet i Stykker ved Nedstigningen, og de var endda for tunge. Man gik derfor over til en anden Form af dem, idet man efterlignede de primitive Baade, som et australsk Øfolk bruger, og som hedder *Catamaran*. Disse Baade er ikke blot sikrede mod at kunne kæntre, men de glider overordentlig let henover Bølgerne i Stedet for som Fabres Svømmelegemer at dykke ned i dem. Endelig kan en Catamaran af ringe Vægt bygges meget stærk paa Grund af sit ringe Tværsnit. Denne Type har derfor vist sig meget brugbar, og den er bleven varieret paa mangfoldige Maader i Konstruktionen af Vandflyvemaskiner.

Endelig fremstillede det bekendte franske Firma Donnet-Levêque for to Aar siden en helt ny Konstruktion. Flyvemaskinens Hale og Svømmelegemet er her smeltet sammen til en lang smal Baad, og hele Stellet er stærkt simplificeret. De sædvanlige Maskiners stive Former har givet Plads for svungne Linjer, og hele Apparatet er saa let og elegant, at man straks satte sin Lid til det som Fremtidstype. I Frankrig og Amerika blev det modtaget med Begejstring, medens man i Tyskland stiller sig noget skeptisk til dets Brugbarhed.

Fra Himmelrummet.

Regning paa Mars. I en Meddelelse, som Professor *Lowell* paa Observatoriet i Flagstaff, Arizona, for en Tid siden indsendte, beretter han om nogle nye Kanaler eller nøjagtigere nogle fine mørke Striber — som han har iagttaget paa Planeten Mars.

Disse Striber forklarer Prof. Lowell som Vegetation langs 2—12 Mil brede Kanaler, konstruerede af Fornuftvæsner. — Det er klart, at hvis der er Liv paa Mars, maa dette Livs fysiske Karakter være tilpasset efter de særlige Forhold paa denne Planet, og at det paa Grund heraf maa afvige meget fra Livet paa Jorden. Man er dog tilbøjelig til at antage, at visse Foreteelser er ens saavel her som dèr og overalt i Universet, f. Eks Matematiken. Dette er imidlertid *ikke* rigtigt, og vi vil vise, at det er muligt, ja sandsynligt, at almindelig Regning paa Mars afviger meget fra den Maade, vi regner paa.

I vort Talsystem har vi ti Tegn eller Cifre 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Det er, fordi vi har ti Fingre paa vore Hænder og ti Tæer paa vore Fødder, at vi har ti Cifre og tæller til ti.

Paa Civilisationens første Stadier har Mennesket kun kunnet skelne mellem 1, 2 og flere, hvilket adskillige gamle Sprog bærer Vidne om, idet der findes Ord for Ental, Total og Flertal. Paa Oldnordisk betyder f. Eks. *vit* vi to og *okkr* os to, medens *vér* betyder vi flere og *oss* os flere. Men fra dette 1, 2 og flere-Stadium emanciperede Mennesket sig og har sikkert under den videre Udvikling af den vordende Regning taget Fingrene til Hjælp, saaledes at det ved Behandling af store Tal benyttede sig af hvor mange Gange det maatte tælle Fingrene paa Hænderne. F. Eks. vilde 34 være to Hænder (alle Fingrene) taget 3 Gange og saa 4 Fingre til. Et Vidnesbyrd om, at man først har brugt Fingrene, er det romerske Talsystem: I, II, III, IIII, V o. s. v., idet hver Streg her betyder en Finger. I Stedet for at angive 5 ved 5 Streger har man brugt en Haand, hvorved man faar den V-formede Figur frem. Tegnet X (10) er to Hænder tilligemed Underarmene lagt over Kors. De større Enheder D (50), C (100) og M (1000) er sikkert blevet indførte ved, at man, efter at Bogstaverne var blevet bekendte, har misforstaaet V og X som Bogstaverne V og X og i Analogi hermed indført de andre Bogstaver som højere Enheder til Lettelse i Talsystemet. Idet man bruger Hænder og Fingre, er det let at se, hvorledes et Tal kan anskueliggøres for en anden, uden at man i det hele taget bruger Talnavne. Vort Titalsystem har altsaa udviklet sig af denne primitive Talfremstilling. Naar vi skriver et Tal som 245, angiver som bekendt Cifret paa den første Plads til højre Antallet af Enere, Cifret paa anden Plads Antallet af Tiere og Cifret paa tredie Plads Antallet af Hundreder. I dette Tal er der saaledes 2 Hundreder, 4 Tiere og 5 Enere.

Digitized by Google

Lad os nu antage, at Beboerne paa Planeten Mars har et andet Antal Fingre end Mennesket, og at deres Talsystem er fremkommet paa lignende Maade som vort. Vi vil nu for Simpelheds Skyld forudsætte, at de har 8 Fingre. De har altsaa i deres Talsystem kun 8 Cifre 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Men hvorledes nu udtrykke Tallene i et saadant System? Ja, et Par Eksempler vil vise det. Tallet 13 i vort Titalssystem skrives som 15 i Marsbeboernes Ottetalssystem, 15 betyder jo nemlig i deres System 1 Otter og 5 Enere, hvilket jo netop er lig med 13 i vort System. Ligeledes ser man let, at Tallet 27 i vort System skrives som 33 i Marsbeboernes, idet 3 Ottere og 3 Enere er 27. Paa lignende Maade kan man nemt omskrive alle Tal under 64 i dette System. Men lad os forsøge med 82. En Marsbeboer vilde skrive dette som 122, idet han ved Ettallet ikke som i vort forstaar 10 Tiere, men 8 Ottere eller 64, medens de 22 for ham har Værdien 2 Ottere og 2 Enere eller 18 i vort System. Nu er 64 og 18 jo ogsaa 82.

Der er Metode i alt — ogsaa i Galskaben. For at man ikke skal sidde og prøve i al Evighed, naar man vil omskrive større Tal fra vort System til Marsbeboernes, kan man gaa frem efter følgende Metode: Man dividere Tallet i vort System med 8, og den principale Rest, det vil sige den sidste Rest mindre end 8 er det første Ciffer længst til højre i Marsbeboernes tilsvarende Tal. Den fremkomne Kvotient dividerer man atter med 8, og Resten vil være det næste Ciffer i det søgte Tal. Saaledes vedbliver man, indtil Kvotienten er bleven mindre end 8, idet den hver Gang udkomne Rest er det næste Ciffer i det søgte Tal, medens den sidste Rest og Kvotient danner de to sidste Cifre i Tallet, skrevet efter Marsbeboernes Regnebog. Efter dette vil man altsaa skrive Aaret 1913 som 3571, hvad følgende Beregning udviser:

8) 1913 (239
16
31
24
73
72
1 [første Ciffer fra højre]

8) 239 (29
16
79
72
7 [andet Ciffer fra højre]

8) 29 (3 [fjerde Ciffer fra højre]
24
5 [tredie Ciffer fra højre]

Tallet bliver altsaa 3571.

Ved Tallet 3571 forstaas, efter hvad vi ovenfor har udviklet, 3 Gange 512 plus 5 Gange 64 plus 7 Gange 8 plus 1.

Man kunde nu spørge om, hvilket System der er det behageligste, Marsbeboernes eller vort — eller om der ikke var et andet System bedre end nogen af disse. For at afgøre dette behøver vi kun at lægge Mærke til, at der fordres flere Cifre for at fremstille et stort Tal i Marsbeboernes System end i vort. Grunden hertil er den, at de har færre Cifre. Jo flere Cifre man har, des lettere vil man kunne udtrykke et større Tal. Cifrenes Antal er dog ikke det væsentligste, naar det gælder om at finde det mest praktiske System; hvorimod det har mere at sige, om de Tal, der svarer til 10 eller 100, er delelige med mange Tal. I Marssystemet svarer som allerede bemærket 8 og 64 til 10 og 100 i vort. Hvis vi gik over til et System med flere Cifre end vort, f. Eks. til et System med 12 Cifre, vilde 144 svare til 100 i vort System; dette Tal 144 vilde altsaa i Tolvtals- eller Duodecimalsystemet skrives som 100, idet Ettallet paa tredie Plads betyder 1 × 144. Nu er 100 deleligt med de 7 forskellige Tal 2, 4, 5, 10, 20, 25 og 50, medens 144 er deleligt med 12 forskellige Tal, nemlig 2, 3, 4, 6, 8, 12, 16, 18, 24, 36, 48 og 72. Derfor vilde teoretisk set et System med 12 Cifre være det bedste. Hvis dette System blev antaget, maatte man naturligvis indføre to nye Cifferbetegnelser. Man vilde ved Anvendelsen af dette System med 12 Cifre faa mange Fordele. For det første kunde Brøkerne $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{18}$, $\frac{1}{24}$, $\frac{1}{36}$, $\frac{1}{48}$, $\frac{1}{72}$ da skrives som Decimal- eller rettere sagt som Duodecimalbrøker med kun to Cifre. F. Eks. skrives $\frac{1}{18}$ som Duodecimalbrøk 0,08, hvorved man forstaar $\frac{8}{144}$. Hvad dets rent praktiske Anvendelse angaar, frembyder det ogsaa mange Fordele. Det

Digitized by Google

bliver saaledes betydeligt lettere at finde Renten i et vist Antal Maaneder, idet der kun bliver 1 Duodecimal. Lad os f. Eks. antage, at Renten af en eller anden Kapital skal betales i 1 Aar og 7 Maaneder. I vort System skriver vi dette $1\frac{7}{12}$ Aar eller 1,5833 som Decimalbrøk.

I Duodecimalsystemet skrives det simpelt som 1,7 Aar. Renten er da Produktet af dette Tal, Rentefoden og Kapitalen. Det er selvfølgelig lige saa nemt for et andet Antal Maaneder. Paa lignende Maade er Tommer Duodecimaler af Fod, og alle Beregninger med Fod og Tommer vil blive meget lettere. Kort sagt, Tolvtalssystemet har, da 144 er deleligt med flere Tal end 100, alle Fordelene fremfor Titalssystemet.

Hvis hine fine Striber, der ses paa Mars, er uhyre Overrislingssystemer, saaledes som Lowell antager — ja, da har Ingeniørerne deroppe sikkert anvendt Tolvtalssystemet ved deres Beregninger. Thi uden at benytte sig af den Fordel, dette System frembyder, vilde de næppe have været i Stand til at udføre et saadant Herkulesarbejde.

Nye Anskuelser om Zodiakallyset. Det fine Lys, som tidligt paa Aaret, især i Februar, ses i Horizonten om Aftenen og dækker Dyrekresens Stjernebilleder med et svagt Skær, har været Genstand for forskellige Fortolkninger. De klareste og bredeste Partier befinder sig ved Horizonten, der, hvor Solen er gaaet ned; derfra stiger det opad som en Lyskegle, der bliver mere og mere mat, men ovre imod den modsatte Side af Horizonten bliver det stærkere igen og viser et Genskin af det egentlige Zodiakallys. Da det har nogen Lighed med Mælkevejen, har man en Tid lang tænkt sig, at det var af beslægtet Natur, og at det sammenflydende Lys, ikke som Mælkevejen af talløse Himmellegemer, men som Saturns Ring af talløse Smaalegemer, beskinnede af Solen, og kresende om Jorden.

Denne Forklaring stemmede imidlertid ikke med de sædvanlige Erfaringer om solbelyste Legemer, thi efter dem maatte Genskinnet være den klareste Del af hele Fænomenet. *Seeliger* antog derfor, at Zodiakallyset stammer fra en stor Linseformet Støvmasse, som omgiver Solen, og som Solen paa bestemte Tider kommer igennem. Man beregnede endog denne Støvmasses Tæthed til højst 36 Kilogram pr. Kvadratkilometer og indregistrerede dermed Fænomenet blandt de løste Gaader.

Nu har dog en anden Astronom, *F. Schmidt*, gjort nogle nye Iagttagelser, som viser at denne Forklaring ikke holder Stik, og har saa givet en ny: Zodiokallyset skal ikke skyldes en Støvmasse omkring Solen, men en Ejendommelighed ved Jordens Atmosfære. Han mener, at denne er langt mægtigere end hidtil antaget, og at den ikke har Kugleform: den omgiver ikke Jorden i samme Tykkelse overalt, men den har Linseform, og dens største Styrke (dens Ækvator) ligger i Nærheden af Jordens Ækvator, men i Jordbanen omkring Solen. En Del af denne solbelyste Atmosfære bliver — efter Schmidts Hypotese — synlig efter Solnedgang og danner den som Zodiakallyset kendte Lysrefleks.

Kunst og Kultur.

Istidens „Hulekunst“. Den ældste kendte Menneskerace i Europa, *Neanderthalmenneskel*, kendte kun Træ og Sten som Materialer til at lave Værktøj af, men hans Efterfølger, *Aurignacmenneskel*, brugte ogsaa

Relief af en gammel Kvinde med et Bøffelhorn. Fra et Hulefund i Aurignac i Sydfrankrig.

Horn og Knogler. Tillige førte han den Skik med sig fra sin Hjemstavn i Asien at male Billeder paa Væggene i sin Hule, og medens de ældste af disse Billeder er raa og ubehjælpsomme, viser talrige Fund i de senere Aar, at Kunsten udviklede sig stærkt. Disse vore fjærne Forfædre havde virkelig et friskt og aabent Blik for Naturen; deres Billeder af Dyr og Mennesker er kraftige og levende i Tegningen, endda hele denne Kunst ikke dyrkede Skønheden for dens egen Skyld. De Figurer, man malede paa Væggen eller skar ud i Træ og Elfenben, tjente til Trolddom.

Dersom ethiske Grunde havde faaet disse Steppejægere til at fremstille Kvindeskikkelser, var det sikkert blevet smukke, unge Kvinder og ikke gamle fedtsyge Damer. Men da det imidlertid kun var disse sidste, der blev fremstillede, har Hensigten aabenbart været en anden. Det var Stammens Mødre, der blev forevigede, for at de ikke blot skulde være Genstand for Dyrkelse i levende Live, men ogsaa efter Døden, og for at deres Aand, som tænktes bunden ved Trolddomsmagt til deres Billede, stedse skulde være rede til at yde Hjælp i Nøden. Her afbildes en saadan gammel Kvinde med et Bøffelhorn i Haanden, et Relief fra Laussel i Sydfrankrig.

I den følgende Periode, Solutrétiden, som varede hele den sidste Istid igennem, var det ikke mere Mennesker, man tegnede eller skar ud, men Dyr. Vildtet, der var den vigtigste Livsfornødenhed, blev i denne Periode sjældnere, fordi det for Størstedelen var vandret Syd paa, og man kan ikke undre sig over, at alle Istidsmenneskets Tanker drejede sig om disse Dyr. Dertil kom, at disse Mennesker ligesom Nutidens Vilde troede, at et Dyr lettere gøres til Bytte, naar man først har fremstillet dets Billede under Fremsigelsen af Trylleord. Jo nøjagtigere Dyret er tegnet, desto bedre virker Trolddommen, og derfor har disse forsultne Jægere med stor Taalmodighed øvet deres Kunst, indtil det lykkedes dem at fremstille sande Kunstværker.

Fra 40 Huler i Sydfrankrig og Nordspanien kender vi Tegninger og Malerier, som med Sikkerhed kan henføres til Istiden. Desuden findes der talrige udskaarne Arbejder af forbløffende Naturtroskab. Af særlig Interesse er Fremstillingerne af den vilde Hest, ofte med en Antydning af Strikker af Læder, hvormed de førtes til Slagtestedet efter at de var fangede med Lassoen.

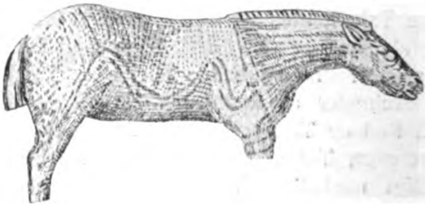

Fremstilling af en vild Hest fra en Hule i Espélugues ved Lourdes i Sydfrankrig.

I den nærmeste Tid efter Istiden naaede Dyreplastikken sin Fuldkommenhed. Man har fundet Tegninger af alle de Dyr, som den Gang jagedes af Mennesket, saasom Mammuth, Rensdyr, Bøffel og Hest. Mennesket afbildes derimod kun som Maske- og Tryllendanser, og endda meget daarligt gjort. Man har saaledes fundet Mennesker i Forklædning som Gemse eller andet Jagtvildt, idet de dansende efterligner de paagældende Dyrs Bevægelser, naturligvis for derved at gøre sig til Herre over Dyrets Aand.

Denne Kunst blev endnu en Tid lang ved at hæve sig til stedse større Skønhed, og hvorfor den igen forsvandt, kan vi ikke forklare os, — med mindre det var, fordi Trolddommen ikke viste sig tilstrækkelig virksom! Efter de store, med Okker og Kul farvede Mesterværker fra Periodens Slutning sank Kunsten i hvert Tilfælde ned til Middelmaadighed. Og med Opfindelsen af Pottemageriet traadte i den yngre Stenalder stiliserende Ornamentik i Stedet for den naturalistiske Dyrefremstilling. Længe efter begyndte man imidlertid paa ny at danne Figurer med grove menneskelige Omrids, og af denne ringe Begyndelse voksede i den følgende Metaltid den Kunst op, som naaede sin Fuldendelse hos Ægypterne, Babylonierne og Grækerne.

INDUSTRIFORENINGEN
KJØBENHAVN.
Digitized by Google

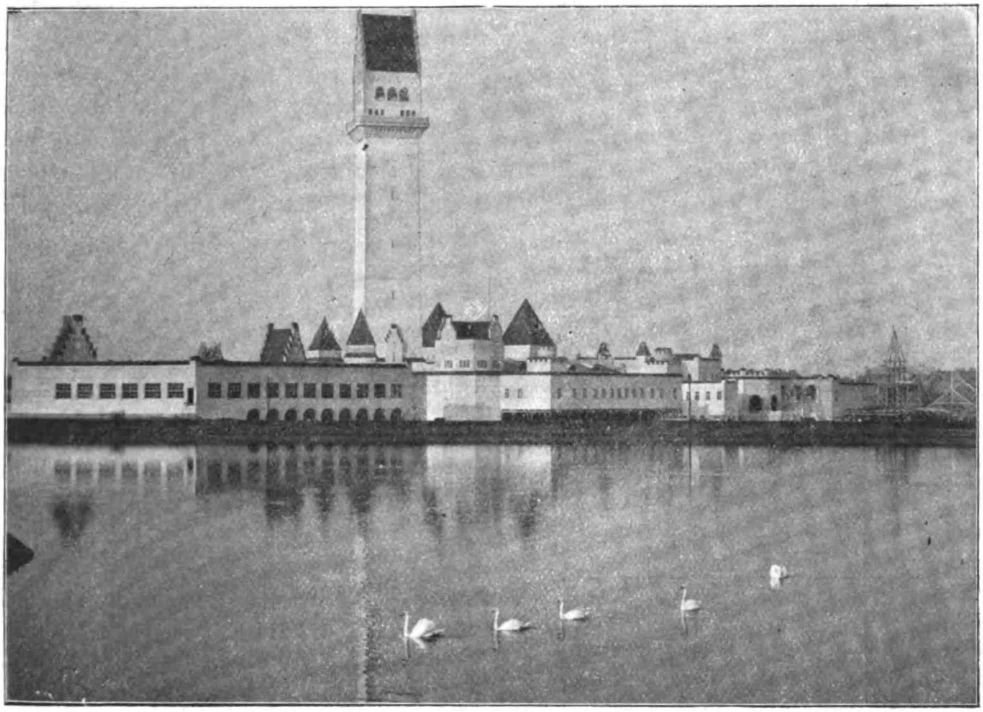

Storsjøn, Hufvudrestauranten og Stora Tornet paa Den baltiske Udstilling.

UDSTILLINGEN I MALMØ

Af CARL BRUMMER.

DER gives næppe nogen Lejlighed, hvor en Arkitekts Fantasi i den Grad kan faa frit Spillerum som ved vore Dages store Udstillinger; han arbejder som Regel med store Terrænforhold og paa Grund af det billige Materiale, hvoraf Bygningen opføres, kan han forme disse ganske efter sin Fantasis Indskydelser.

Arkitekten har ved disse Opgaver — ganske vist kun for en stakket Stund — Lejlighed til at fremtrylle en Drømmeverden af arkitektoniske Perspektiver og Former, og hans Genialitet som Udstillingsarkitektor vil vise sig deri, om han forstaar at udnytte de beskedne Materialer der staar til hans Raadighed som ru Brædder, Stuk og Farver.

Fremkalder jeg i Erindringen de Udstillingskomplekser jeg gennem Aarene har haft Lejlighed til at se, som vor egen Udstilling i 1888; Udstilling i Paris 1889, i Stockholm 1897, Dresden 1907, Aarhus og Stockholm 1909, Leipzig 1913 og nu i Aar Malmøudstillingen, da staar det for mig som om ingen af Udlandets store og imponerende Udstillingens Bygninger i Skønhed og Fantasirigdom kan staa Maal med Nyrops i 1888 og Rosens i 1907, gjort, som de var, med det beskedneste Materiale, ru Brædder, og virkelig viste sig som saadan, uden noget Forsøg paa Imitation, heri mener jeg de to danske Arkitekter har vist deres Overlegenhed netop ved ikke at maskere det Materiale de benyttede; Nyrops havde tilmed det Plus, at hans Udstilling absolut havde et nordisk

Digitized by Google

Præg, og at han i en graa Tid, hvor Anvendelsen af Farver totalt var glemt, paany bragte disse tillive.

Den store internationale „Boufach's" Udstilling i Leipzig ifjor var overordentlig smuk og monumental i Anlæget og mange af Bygningerne var original og skøn Arkitektur, men det var Imitation.

Ogsaa Bobergs Udstilling i Stockholm 1909, henrivende beliggende, som den var ved Stockholms Skærgaard, rummede megen Skønhed og Fantasirigdom, der var Fest og Poesi over dens hvide Bygninger, som var bygget over spansk-mauriske Motiver, men ogsaa disse Bygninger var Imitation.

Hvorledes er nu Bobergs Udstilling i Malmø lykkedes? man ser straks, at han har tilstræbt at give den et nordisk Præg, det vil sige skaansk eller rettere dansk Præg, thi den Arkitektur i Skaane, hvorfra han har hentet sin Inspiration er gammel dansk, men Forsøget er ikke lykkedes; man ser at denne Arkitektur ligger ham fjernt, han er underlig nok ikke nær saa fortrolig med denne, som med den mauriske Arkitektur i Spanien, de gamle danske Kirkemotiver har i ethvert Fald ikke i Bobergs Haand kunnet omformes til Udstillingsarkitektur.

Den danske Kirkegavl paa Toppen af det uforholdsmæssige høje skorstenslignende Taarn viser tilfulde, hvor liden Forstaaelse Boberg har haft for Anvendelse af disse Motiver, og mærkeligt er det, at en højt begavet Arkitekt som Boberg har kunnet begaa en saadan arkitektonisk Misforstaaelse.

Udstillingen er som Helhed storslaaet anlagt, man føler at Boberg er en Mand, der ikke er uvant med at tumle med store Planer, men det er som om han ikke rigtig har formaaet at faa sine Bygningers Virkning til at svare til sin stort tænkte Plan.

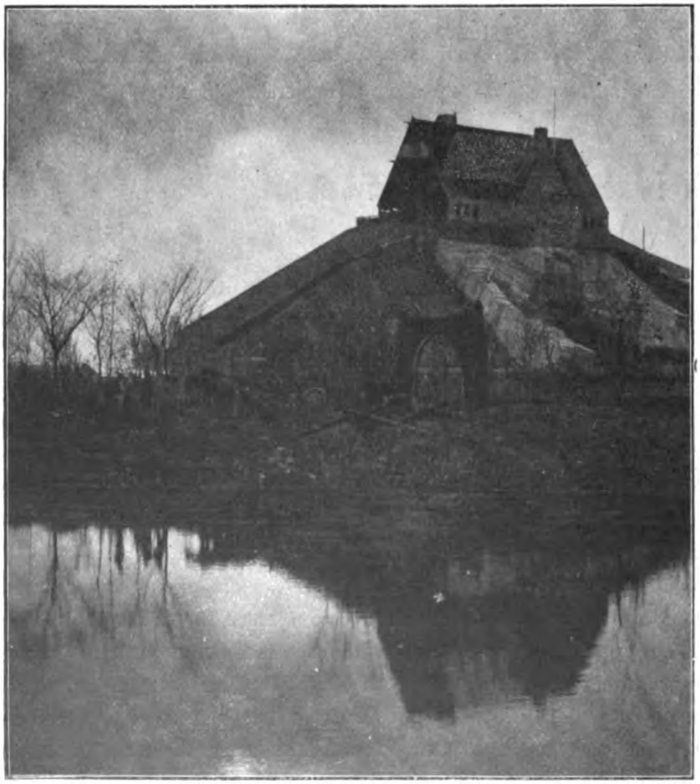

Den svenske Jagtudstillings Hus paa det imiterede Bjerg.

En bred bræddebelagt paa begge Sider af (imiterede) Tindemure indhegnet Vej fører op til Udstillingens Hovedindgang; denne Vej, som virker noget ørkenagtig, da der hverken findes et Træ eller Spor af anden Vegetation i dens hele Udstrækning, udvider sig foran Hovedindgangen til en større Plads, som er omgivet af Buegange, der tjener til Automobilgarager.

Betragter man fra denne Plads det Kompleks

Digitized by Google

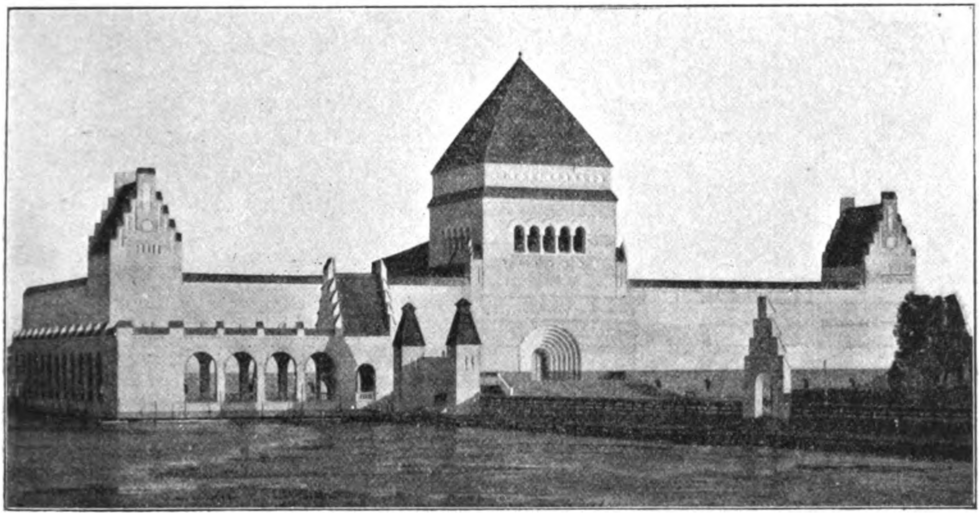

Kunstudstillings-Bygningen paa Den baltiske Udstilling.

af Bygninger, der grupperer sig om Hovedindgangen med det overmægtig høje Porttaarn, har man Følelsen af at Arkitekten ikke rigtig har formaaet at beregne de perspektiviske Virkninger; der er noget uroligt og forvirrende ved Bygningernes og Taarnenes Forskydning for hinanden, og hvad der særlig støder Øjet, er, at det store Taarn ikke vender sin Front, men sit skarpe Hjørne ud mod Beskueren.

De perspektiviske Virkninger, som er et af Udstillingsarkitektens virkningsfuldeste Momenter, har Arkitekt Boberg gennemgaaende ikke været saa heldig med.

Træder man fra Hovedindgangens Forgaarde ind paa den store runde Centralplads eller særlig naar man betragter denne fra den omkringløbende Terrasse, er der noget kulisseagtigt over det hele Anlæg, idet Udstillingsbygningernes Façader ikke formaar at dække de bagvedliggende store Fabrikslignende Haller, der arkitektonisk ikke har nogetsomhelst at gøre med Arkitekturen i de Façader, der skulde dække dem; at dette svækker Indtrykket og virker desilluderende siger sig selv.

Ud imod den store, iøvrigt smukke Centralplads, der oplives af et stort rundt Vandbassin med et kraftigt Springvand, ligger Hovedrestauranten og Sverrigs store Industrihaller samt Kongreshallen, hvilke indbyrdes forbindes med Buegange, hvis Tag danner en Spaserevej om hele Pladsen, hvorfra man har en fortrinlig Oversigt over hele Terrænet.

Bagved Buegangen, tilhøjre for Hovedindgangen, ligger de tre indbudte Nationers Pavilloner, nemlig den danske, tyske og russiske, fra Centralpladsen kan man kun skimtevis se de indbudtes Pavilloner; nogen helt heldig Tanke er det ikke saaledes at lægge sine Gæster „udenfor Murene“.

Fra den modsatte Side af Centralpladsen føres Vejen gennem maleriske Buegange og mindre Pladser til den fjerntliggende Kunsthal, som er henrivende beliggende for Enden af et mægtigt rektangulært Vandbasin; dette Parti er ubetinget Udstillingens Clou.

Kunsthallen med sin mægtige ubrudte Façade og det kraftige Midtertaarn, spejlende sig i Bassinet, gør en imponerende Virkning, som dog svækkes noget paa Grund af de spinkle med Kamgavle prydede Hjørnepartier, disse er nemlig ganske ude af Karakter med den Kraft, der ellers præger

Digitized by Google

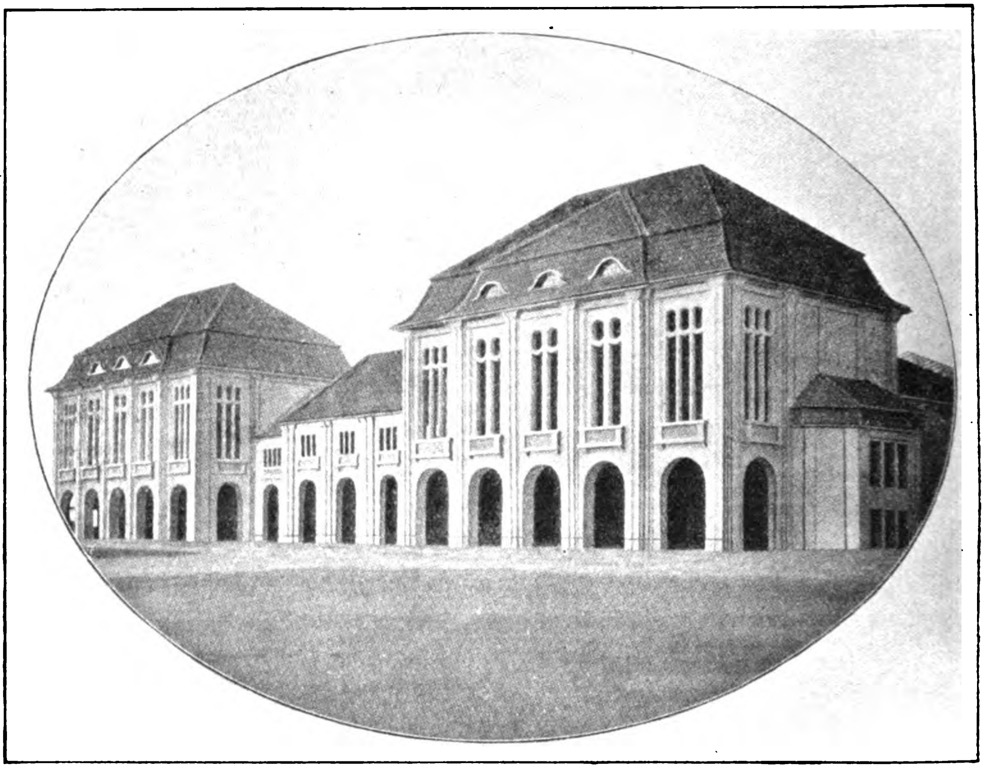

Den tyske Udstillingsbygning i Malmø.

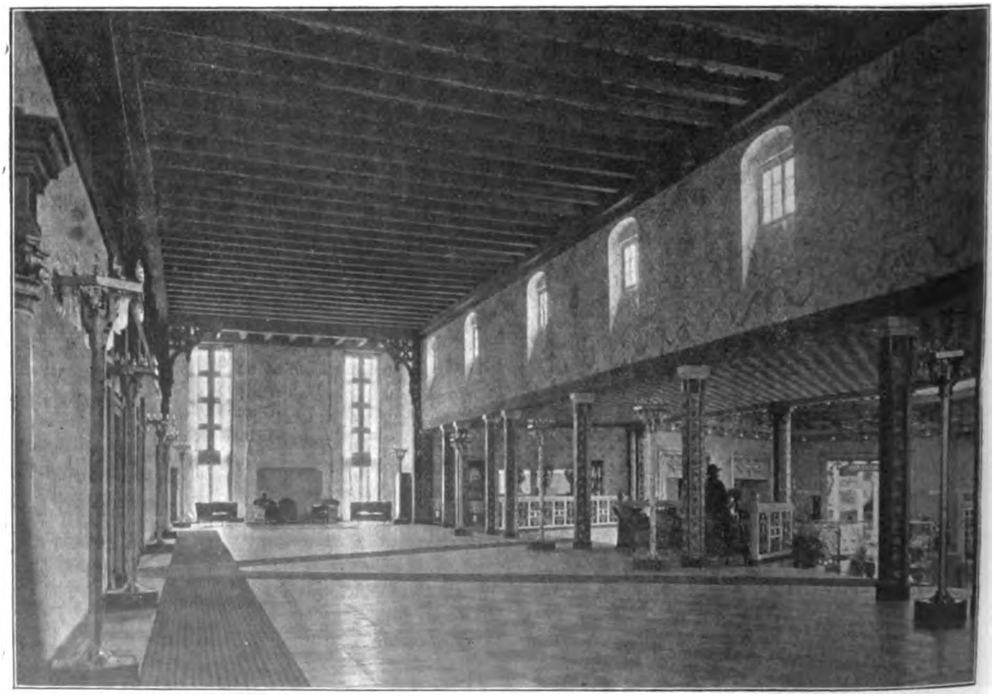

Æres-Hallen i Danmarks Hus paa den baltiske Udstilling.

Digitized by Google

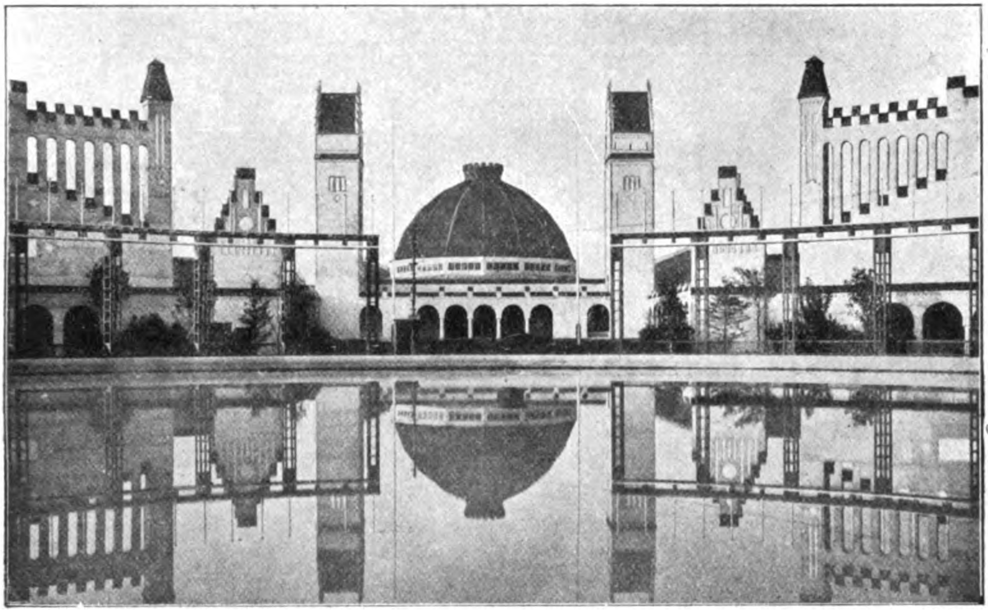

Kongreshallen (Kuppelbygningen), flankeret af Industrihals- og Maskinhalsbygningerne.

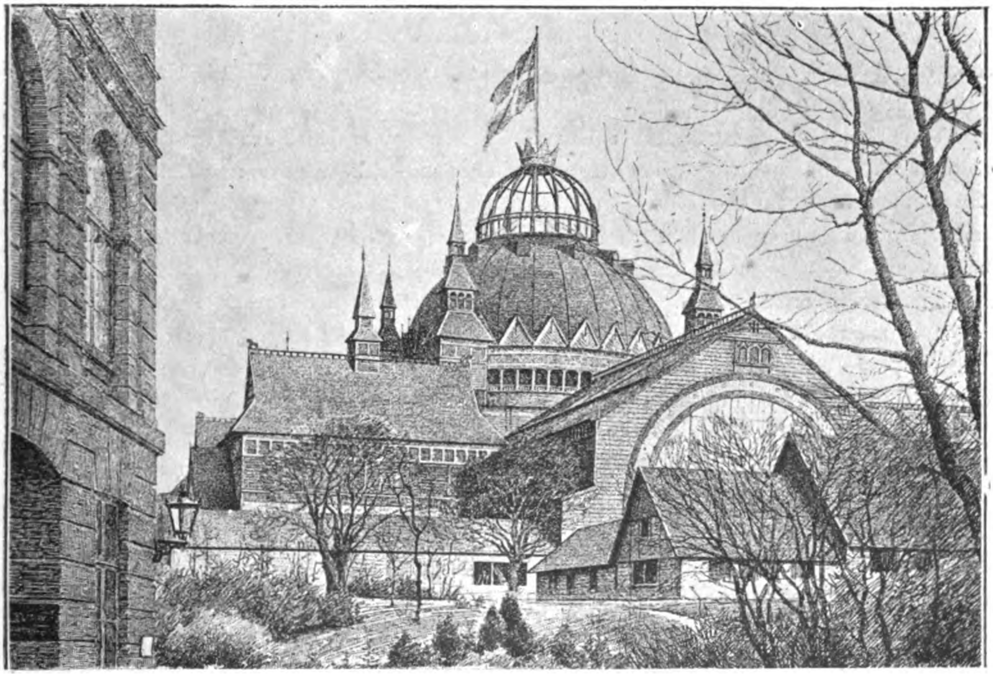

Nyrops Udstillingsbygning i Kjøbenhavn 1888.

Digitized by Google

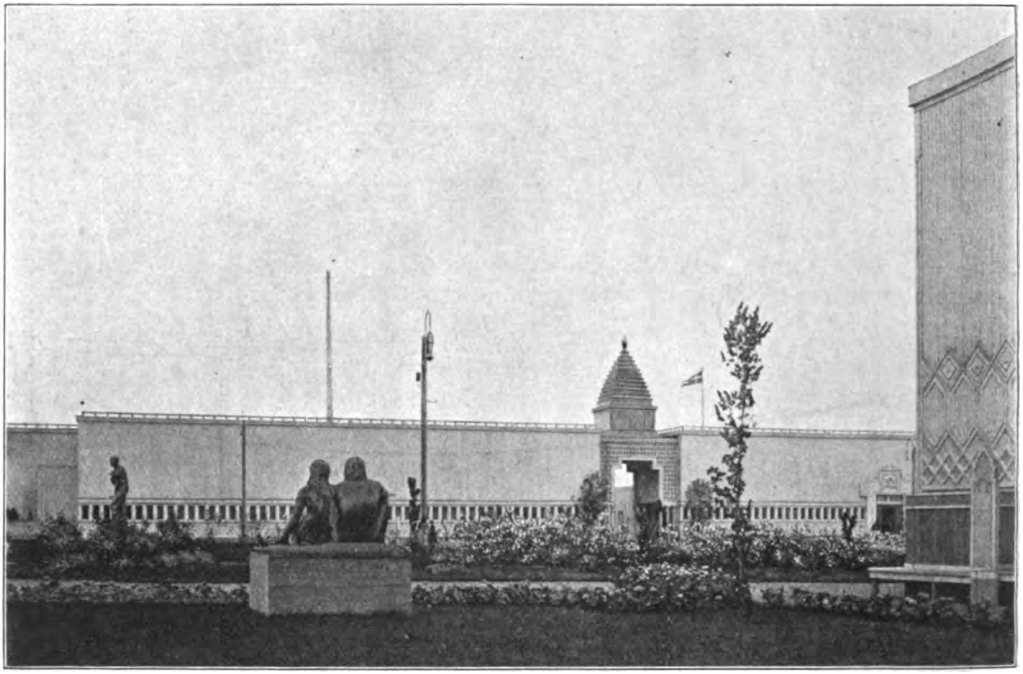

Fra Aarhus-Udstillingen 1909.

denne Bygning, og viser atter at Arkitekt Boberg ikke er fortrolig med denne Arkitektur.

I Totalvirkningen er der noget i Kunsthallen med det foranliggende Bassin, som leder Tanken hen paa Myrthegaarden i Alhambra; utænkeligt er det ikke at Boberg, som er saa fortrolig med den mauriske Arkitektur, er inspireret herfra.

De udenlandske Udstillingsbygninger som ligger Side om Side bagved Centralpladsens Buegange, fører her en ret beskeden og tilbagetrukken Tilværelse i Komplekset.

Den danske Udstilling som ligger i Midten, er bygget over Motiver fra gamle danske Herregaarde, men sat betydeligt ned i Maalestokken; den virker smukt og gedigent med sine røde Murstensfaçader (ikke Imitation) og sin kraftige, maaske noget for kraftige Sandstensportal.

Heller ikke denne Façade formaar helt at dække de bagvedliggende Træbygninger, men dette kan ikke lægges Arkitekten til Last, da Grunden der stod til hans Raadighed var langt bredere bagtil end Façaden.

Den tyske Udstillingsbygning er bygget over messelske Motiver; det er ikke nogen særlig aandfuld Opfattelse af Messels Arkitektur, men den er dog ganske nobel i sin Virkning; den tyske Udstillingsbygning har saa ubetinget sin Styrke i sit Indre. Den russiske Bygning, der saavidt mig bekendt er tegnet af Boberg, er den ringeste af de tre og paa kun meget flygtig Berøring med russisk Arkitektur.

Det smukkeste Rum i den hele Udstilling forekom mig at være Æreshallen i den danske Udstilling, ellers er det saa ubetinget den tyske Udstilling, der baade med Hensyn til Rummenes Udformning og Udstillingsarrangement der bærer Prisen.

Paa dette Omraade er Tyskerne Mestre, de forstaar paa den smagfuldeste Maade at samstemme de udstillede Genstande og Rummene, saa de danne et skønt og harmonisk

Digitized by Google

Fra Aarhus-Udstillingen 1909.

Digitized by Google

Fra Aarhusudstillingen 1909.

Hele. Se f. Eks. Tysklands Maskinhal, hvor smukt Rummet, dets Vægge, Gulve og Loft er stemt sammen med de sorte Maskiner; der er her frembragt en ligefrem forbløffende Virkning.

Baade for Danske og Svenske er der her noget at drage Lære af.

Det kan ikke noksom anbefales vore hjemlige Udstillingsarrangører at studere flittigt i den tyske Afdeling, thi med Hensyn til Arrangement lader den danske Udstilling unægtelig langt tilbage at ønske; det samme gælder forøvrigt i ligesaa høj Grad den svenske.

Hvad der særlig tiltrækker sig Opmærksomheden i de forskellige Nationers Udstillinger, er for Danmarks Vedkommende Porcellænet, saavel den Kgl. Porcellænsfabrik, Alluminia og Bing & Grøndahl. Stentøjet fra begge Fabriker er henrivende og er jo her for første Gang fremme; blandt Sølvarbejderne findes der fortræffelige Ting, ligesom

Digitized by Google

ogsaa Fru Hannovers Fajancearbejder fængsler ved deres Skønhed. Paa de her nævnte Omraader staar vi absolut højst af de udstilledende Lande. Ogsaa paa Gobelinvæveriets Omraade hævder vi en smuk Plads, de Frølich'ske Raadhusgobeliner, vævet af Dagmar Olrik, tager sig henrivende ud i Æressalen, som Valdemar Andersen med fin Smag og Forstaaelse har dekoreret og stemt i Farve med disse Gobeliner. Den danske Udstillings Arkitekt Henning Hansen og Valdemar Andersen har stor Ære af dette Riddersallignende Rum, som er skabt over god, gammel, dansk Tradition.

Hvad man særlig maa beundre i den svenske Udstilling er først og fremmest deres Hemsløjd. Hvad man her ser er udpræget national svensk, man føler, at man staar overfor noget som er nedarvet fra Fædrene, det er en Tradition som aldrig har været afbrudt, men tværtimod ført videre og udviklet efter vor Tids Smag og Krav.

Man faar paa denne Udstilling et fyldigt Indtryk af, hvor høj Kultur Svenskerne paa dette Omraade er i Besiddelse af; deres fint afstemte Farver i Stofferne og deres smukke Komposition saavel i Broderierne som i de vævede Stoffer, røber paa dette Omraade en høj Folkekultur, som for vort Vedkommende fuldstændig er gaaet tabt.

I en særlig Bygning tæt ved Kunsthallen finder man en Række nydelige Arbejder af „Handarbetets Vänner"; her findes smukke Gobeliner, Alterduge, dekorative Tæpper, Broderier. I samme Afdeling findes desuden Jämtelands Kunsthaandværkerforening og Svensk Sløjdforening.

Ogsaa denne Afdeling af svensk Kunsthaandværk bør man ikke forsømme at se; ogsaa her er der meget at lære.

Aktieselskabet „Nordiska Kompagniet" har sin egen Bygning med en Række smukke og smukt arrangerede Interiører; ogsaa denne Afdeling bør de Besøgende se; den rummer meget lærerigt, ikke mindst med Hensyn til Arrangementet.

Alt i alt er der meget at lære paa Malmøudstillingen, og den, der virkelig vil studere det gode der findes, kan faa et stort Udbytte af et Par Besøg derovre.

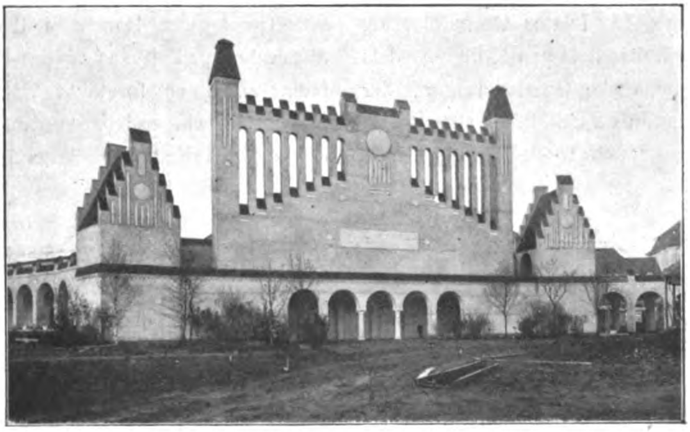

Industrihallen set fra Centralgaarden.

Digitized by Google

DR. ØSTRUPS BOG OM ISLAM

anmeldt af

Professor, Dr. Fr. BUHL.

J. ØSTRUP: Islam, den muhammedanske Religion og dens historiske Udvikling. Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. 1914.

I DETTE Skrift har Dr. Østrup givet en klart og livligt skrevet Oversigt om Muhammedanismens Udvikling og den religiøse og kulturelle Betydning, som den har haft for sine Tilhængere, og dermed ydet et velkomment Hjælpemiddel for Enhver, der ønsker at orientere sig med Hensyn til denne Religion, som til Tider har spillet en saa fremragende Rolle og endnu stadig trods sin politiske Tilbagegang er en Faktor af væsenlig Betydning. Da det er temmelig sjeldent, at der paa Dansk udgives Skrifter om Islam, der hviler paa selvstændigt Kendskab dertil, vil jeg gjerne, samtidig med at jeg henleder Opmærksomheden paa dette Skrift, benytte Lejligheden til nærmere at omtale nogle enkelte Punkter deri, deriblandt ogsaa saadanne, hvor jeg har en noget anden Opfattelse end Forfatteren. Dog skal jeg naturligvis kun berøre Forhold, der kan have almen Interesse og kan forstaas uden særlige Forudsætninger.

Vort Kendskab til Islams Oprindelse og første Udvikling hviler dels paa Koranen, dels paa de muhammedanske Overleveringer, der berette om Muhammeds Udtalelser eller Handlinger. Af disse er den første en Kilde, hvis Ægthed og Værdi de nyere kritiske Undersøgelser kun har tjent til at stadfæste. Derimod omtales Overleveringen flere Steder i Dr. Østrups Bog paa en Maade, der vel nok kan bibringe Læseren noget for store Tanker om dens Tilforladelighed. Han siger om den (S. 56), at den ved Siden af Meget, som Muhammed virkelig har sagt, bringer adskilligt, som han kunde have sagt. Ganske vist er der paa dette Sted særlig Tale om Moralbuddene; men ogsaa paa andre Punkter benyttes Overleveringerne paa en Maade, der efter min Opfattelse ikke helt lader sig forene med det Indblik, han efterhaanden har faaet i deres Oprindelse og virkelige Væsen. Det har vist sig, at de saakaldte Overleveringer for en meget stor Del har været et Vaaben, hvormed de forskellige Partier og Retninger bekæmpede hverandre, idet man lagde Profeten anerkendende Ord om Ens eget Parti eller en Fordømmelse af Modstandernes i Munden. Men selv hvor saadanne polemiske Tendenser ikke træder tydeligt frem, maa man stille sig yderst forbeholdent overfor Overleveringerne, idet de ofte tjener til at sanktionere notorisk senere vedtagne Skikke og Indretninger ved at føre dem tilbage til Profeten selv. Et af de vigtigste Eksempler herpaa er Buddet om de fem daglige Bønner, der for Muhammedanerne staar som en af de fundamentale Bestemmelser. Dr. Østrup lader (S. 42) ligesom den ortodokse muhammedanske Teologi dette Tal være foreskrevet i Koranen selv; men i Virkeligheden er det dog kun muligt at paavise tre daglige Bønner i denne, saaat der altsaa her paa et saa vigtigt Punkt efter Profetens Død er foretaget Ændringer, inden Buddet fik sin endelige Form. Tillige drejer det sig ved dette og lignende Punkter ikke blot om Dateringen af Bestemmelserne, men ogsaa om det vigtige Spørgsmaal, hvilke fremmede Indflydelser der har gjort sig gældende ved deres Udformning; og det viser sig her stadig tydeligere, at baade Jødedommen og den kristne Kirke paa den mest indgribende Maade har bidraget til at give Muhammedanismen dens faste Former og iøvrig ogsaa til at fylde den med et rigere Indhold.

Men ogsaa de rent biografiske Overleveringer om Profetens Oplevelser maa behandles med stor Varsomhed og med aabent Blik for alle de mange Interesser, der kan have gjort

Digitized by Google

sig gældende ved deres Fremkomst. Saaledes bør der efter hans Opfattelse ikke tillægges Fortællingerne om Muhammeds Handelsreiser til Syrien i Khadidjas Tjeneste nogen større Værdi, og jeg vilde ikke som Forf. (S. 8) fremhæve hans Marcher gennem Nordarabiens ensformige Sandørkener i de lange maaneklare Nætter, i hvilke han havde rigelig Tid til at tænke over de fra Jøder og Kristne modtagne Indtryk. Den religiøse Paavirkning, som Koranen forudsætter, kan han ligesaa godt have modtaget i Mekka selv, hvor allehaande baade rene og urene Aander mødtes; og Fortællingerne om disse Reiser har næppe større Værdi end Legenderne om de Reiser, han som Barn skal have foretaget sammen med sin Bedstefader eller Onkel. Sikkert apokryf er den Side 132 anførte Udtalelse af Muhammed, at Førerskabet over hans Menighed altid skulde forblive hos en Mand af hans egen Æt, af Kuraishiternes Stamme. Det fremgaar jo klart ikke blot af Koranens Tavshed, men endnu mere af den ved hans Død fremkaldte Forvirring, at han i Virkeligheden ikke havde truffet nogensomhelst Bestemmelse angaaende Styrelsen af det Samfund, han havde dannet — et Fænomen, der er ganske forstaaeligt hos en Mand, hvis Autoritet hvilede paa hans særlige personlige Egenskaber og enestaaende profetiske Inspiration.

En Vanskelighed ved Benyttelsen af Koranen som Kildeskrift er den Forvirring, i hvilken Afsnit fra forskellige Perioder af Profetens Virksomhed er kastede mellem hverandre. Den første Opgave, der stilles Fortolkningen, er derfor at sondre imellem de Dele, der er aabenbarede i Mekka, og dem, der hidrører fra Profetens Ophold i Medina. Allerede Muhammedanerne selv har arbeidet paa at løse denne Opgave og i det Hele og Store ogsaa bestemt Afsnittenes Oprindelse rigtigt. Ikke destomindre bliver der ikke faa Tvivlstilfælde tilbage, der undertiden har temmelig indgribende Betydning. Saaledes vilde det være en stor Vinding, hvis man med Sikkerhed kunde afgøre, om Muhammed allerede i Mekka har begyndt at fremstille Abraham som Grundlægger af den Religion, som det var hans egen Opgave at fremstille i dens oprindelige Renhed. Derimod staar det absolut fast, at Bruddet mellem Muhammed og Jøderne, der ogsaa i Koranen spiller en stor Rolle, først indtraadte nogen Tid efter hans og hans Tilhængeres Indvandring i Medina. Jeg ved derfor ikke, hvortil Forf. støtter sig, naar han S. 16 skriver, at Jødernes Modsigelseslyst og ondskabsfulde Spotterier ofte havde pint Muhammed under Trængselsperioden i Mekka. I denne By spillede de jo overhovedet ingen Rolle, og i den første Tid i Medina gjorde jo Profeten alt forat vinde dem, indtil deres skaanselsløse Kritik af de forskellige Misforstaaelser i hans Aabenbaringer fremkaldte det ulægelige Brud med dem.

Et andet Punkt, hvor jeg ikke helt deler Forfatterens Opfattelie, er hans stærke Fremhæven af Islams utaalsomme Karakter overfor anderledes Tænkende og dens dermed sammenhængende kulturfjendske Optræden, idet Kulturens Væsen er Fordragelighed og Beredvillighed til at forstaa og anerkende fremmed Tankegang (S. 20). Hvad der her siges, begrænses ganske vist senere, hvor Forfatteren omtaler, at Jøderne og de Kristne forbliver uantastede i deres Religion, naar de betaler Afgift til den muhammedanske Stat, idet Islam anerkendte de to andre En-Gudsreligioners forholdsvise Sandhed (S. 37 f. 71). Men der var dog Grund til stærkere at fremhæve, at Muhammedanismen i den ældre Tid optraadte i høj Grad fredeligt navnlig overfor den kristne Befolkning i de erobrede Lande og først senere gik over til et udpræget Fjendskab, hvortil iøvrig de Kristne selv bidrog en Del. Og overfor den højt udviklede Kultur, som Muhammedanerne forefandt i Vestasien, Ægypten og Persien, stillede de sig jo aldeles ikke fjendsk, men tilegnede sig Levningerne af den gamle Kultur paa en Maade, der i Middelalderen gjorde

Digitized by Google

Islam til en Kulturmagt, der igen fik blivende Betydning for Europa.

Er der saaledes navnlig i Bogens første Afsnit Et og Andet, hvor jeg nærer en anden Opfattelse end Forfatteren, saa samstemmer jeg i alt væsenligt med ham i hans Fremstilling af Muhammedanismens videre Udvikling. Fortræffelig er saaledes hans Paavisning af Islams Betydning for den Enkelte og for Aandskulturen. Han fremhæver træffende, at den islamiske Kultur frembragte sine store Resultater paa Omraader, der tilfældigvis ikke berørtes af Religionen, der ellers omspænder det verdslige Liv paa en Maade, som er ukendt i Kristendommen, altsaa f. Eks. Matematik, Astronomi og Lægevidenskab. Paa andre Punkter virkede den muhammedanske Religions tilfældige Udformning undertiden direkte hæmmende. Navnlig gælder dette om Forholdet til Billedkunsten, hvor vel iøvrig den semitiske Races mangelfulde plastiske Evne ogsaa har bidraget meget til den Vej, Udviklingen tog. Efter alle Lovlærdes Mening er det enhver Muhammedaner strængt forbudt at frembringe Billeder af levende Væsener. Derimod stiller de sig noget forskelligt til Spørgsmaalet om, hvorledes man skal forholde sig til Billeder, der er forfærdigede af Andre. De mere liberalt Tænkende tillader, at man maa have Billeder paa Genstande, som man behandler paa nedværdigende Maade, f. Eks. Gulvtæpper eller Puder, eller som ikke opstilles i Modtagelsesværelset, men i Korridorer eller Forværelser. Dog har dette, som saa meget andet, nærmest theoretisk Betydning, og i Praksis har man i mangfoldige Tilfælde sat sig ud derover. I det af Musil opdagede Qusair Amra, et Badeslot ved Grænsen af Ørkenen øst for Jordan, der vel er opført af en af de sidste Omajjader, er Væggene bedækkede med Malerier af Jagtscener, Badescener, historiske og allegoriske Figurer, og i det inderste Rum findes et Billede af en Kalif i hans Herskersæde. Malerierne er udførte af byzantinske Kunstnere og har høj kunsthistorisk Interesse; de staar i flagrant Modstrid med Lovens Bydende og viser, med hvilken Frihed man har sat sig ud derover. Paa samme Maade har forskellige Sultaner senere ladet sig afmale, og Mehemed Ali i Ægypten lod opstille en Statue af sig; og i den nyeste Tid har den fotografiske Kunst fundet større og større Udbredelse i den muhammedanske Verden, idet man til Selvberoligelse har opstillet den Distinction, at kun Billeder, der kaster Skygge, er af det Onde.

Ejendommeligt er det Forhold, hvori Islam staar til Digtekunsten. Her var man nemlig fuldstændig bundet til de gamle hedenske arabiske Digteres Forbilleder, som man i alt væsenligt søgte at efterligne. Derfor staar de arabiske Filosofer trods deres Afhængighed af Aristoteles ganske hjælpeløse overfor dennes Klassifikation af de forskellige Digtarter, idet de f. Eks. var ganske uvidende om, hvad den dramatiske Digtning er for noget. Efter Muhammeds skarpe Udtalelser overfor Digterne kunde man vente, at Poesien vilde have faaet ligesaa trange Vilkaar indenfor Islam som Billedkunsten. Dette er dog ikke Tilfældet, men Digtekunsten har ført en ejendommelig profan Tilværelse ved Siden af og uberørt af Religionen, og om dens Anvendelse ved Gudstjenesten har der aldrig været Tale — paa dette Punkt altsaa i stærk Modsætning til Israeliternes Poesi. Kun de persiske Mystikere og deres Efterlignere blandt Araberne har taget Digtekunsten i deres Tjeneste; men ellers har det kun været mer eller mindre frittænkende Moralister, der har udformet deres Tanker i bunden Form.

Ved Siden af det Parti i Dr. Østrups Bog, der omhandler disse Spørgsmaal, maa jeg endnu særlig fremhæve de sidste Afsnit, hvor han skildrer de nuværende Forhold i den islamiske Verden, og hans Betragtninger af Islams Fremtid. Man mærker her overalt hans indgaaende personlige Kendskab til disse Forhold og hans grundige Orienterethed med Hensyn til de forskellige Fænomener, der giver hans lille Skrift en Værdi udover det, man ellers finder i lignende populære Skildringer.

Digitized by Google

TOLDEREN

Af Astrid Ehrencron-Kidde.

DET er muligt, ja endogsaa højst sandsynligt, at mange, naar de har hørt denne min Fortælling, vil finde, at den lyder usandsynlig, og at det ikke kan være gaaet for sig saaledes, som jeg her beretter det. Jeg vil strax imødegaa disse Tvivlere, idet jeg paa Forhaand beder dem erindre, at dette skete for henved fyrretyve Aar siden, og i de øde Grænseegne i det vestlige Sverrig, hvor ved den Tid en enfoldig og blind Overtro, navnlig blandt de indvandrede Finner, havde stærk Overhaand i Befolkningen. At noget lignende i vore Dage ikke mere lader sig gøre, tør dog ikke omstøde de Kendsgerninger der, som sagt, allerede ligger over en Menneskealder tilbage.

Naar man oppe i det nordlige Dalsland har passeret Pingsthøjden, en nøgen Klippehøjde tæt ved Kirken, som ligger i Nordost, med en blid og blinkende Udsigt over Søen Stora Lee — løber Landevejen, ensom og uden mindste Afbrydelse stik vest, ind mod den norske Grænse.

Gennem dybe og høje Fyrreskove, vekslende med Mosedrag, løber den, uden at passere nogen menneskelig Bolig; selv om af og til en Sidesti glider ind i Vildnisset under et bonet Lag af nedsneede Grannaale, kan det aldrig betale sig at følge den, thi den fører kun efter en kvart Times Forløb til et forladt Hus paa en Smule ryddet Plads inde i Skovtykningen. Et umalet Træhus, faldefærdigt af Ælde og Fugt, med et Vildnis af Humle og røde Trompetblomster groende sammen over dets Hoved. Medens dets Ejer maaske i alt en Menneskealder har slidt sit Trælleliv hen i den sønderrivende Larm af et eller andet Fabrikshjul i en af det fjerne Vestens frygtelige Marterhaller. Thi i disse fattige Egne, hvor Skovene er Kirke- eller Krongods, og hvor de usle, smaa Jordryddinger bære flere Stene end Brødkærner, er de fem Ottendedele af Befolkningen længst udvandret.

Men holder man sig, som klogt er, paa selve Landevejen, saa vil man finde, at den efter godt en Times Forløb uventet deler sig i to Arme oppe ved den lille, mellem Moser og nøgne Stenskrænter beliggende Haksjö. Idet den ene drejer stærkt til højre, langs Søen, mens den anden fortsætter lige ud, hvor den et Stykke fremme synes at krybe tilvejrs oppe mellem Fyrretoppene over Skrænterne.

Om man nu skulde faa Tanker til at følge denne sidste, fordi den ser nok saa ingetogen og forladt ud, med de gamle Vognspor tilgroede af Mos og Skovgræs, men fremfor alt, fordi den just synes en den naturlige Fortsættelse af Landevejen — saa vil man finde, at den, efter to møjsommelige Timers Bakke op og Bakke ned, ganske rigtigt munder ud ved Grænselinjen — men, uden at Vejen fortsættes inde paa norsk Side. Hinsides Grænsen, der kendetegnes ved et fem Meter bredt Brandbælte, der strækker sig langs hele Landryggen fra Kattegat op til Finland, støder du kun paa vaade og dyndede Moser, overgroede med Enebær og Tujaer. Og du kan vade om, gennemblødt til Knæerne, Dagen igennem, uden at finde blot den beskedneste Antydning af Stier.

Vælger du derimod saa lykkeligt, at du beslutter dig til at bøje af tilhøjre sammen med Vejen og følge Haksjöen, der snart snævrer sig ind for atter kort efter at udvide sig skeformet mellem Fyrreklipperne — saa er du paa ret Spor. Saa vil du efter endnu halvanden Times Vandring ad temmelig jævn Vej, bestandig med det blinkende og blide Vand skimtvis dukkende frem mellem Træerne — naa til den lille Toldstation „Mon", der er beliggende 8 Kilometer fra den norske Grænse. Og hvorfra Vejen fortsætter uden Afbrydelse ind over til Frederikshald.

Digitized by Google

Det ligger overordentligt ensomt, det lille Toldhus, mellem Mosestrækninger, som kun Elsdyret synes at gennempløje, og hvor de smaa insektædende Planter med deres kødfulde og tungelignende Blade trives i tusindvis mellem Dværgbirke og Enebærtuer. Paa en Stenhøjde i Nord ser man en ensom, paa det højeste Punkt beliggende Gaard, hvis Smule Kornfelt hænger som en gylden Saddel over Klipperyggen.

— Til disse tavse og menneskeforladte Egne kom jeg en Søndag Eftermiddag den 6te December for, som sagt, henved fyrretyve Aar siden, kørende i en hurtig, lille Slæde ovre fra Gustavsfors Brug. Jeg havde lagt Rejsen over Lelången Sø, som var haardt tilfrossen, og havde siden taget Vintervejen ind over Mosedragene til Mon. Det frøs henved fjorten Grader, hvad der dog ikke er meget i disse Egne; men Vejret var alt andet end klart, der var megen Uro i Luften og stærk Tilførsel af Skyer fra Nordvest, og Blæsten føltes temmelig skarpt i Ansigtet. Det var den Slags Vejr, i hvilket man bestandig holder sig afventende, forberedt paa stærk Nedbør, og hvor man — i hvert Fald paa de Tider — var tilbøjelig til at finde den ramme Lugt fra Foret i Ulveskindspelsen særlig ubehagelig. Fordi den mindede om visse uhyggelige Muligheder, der kunde møde en efter Mørkefald i de øde Skovstrækninger.

Jeg var forøvrigt kørt herned i et ypperligt Humør. Jeg var den Gang yngste Mand paa Kontoret ved et af Dalslands største Brug, og havde, af særlige Grunde, faaet to extra Fridage, hvad der hørte til Sjældenhederne paa de Tider. Hvor al Arbejdsstyrke udnyttedes til det mest mulige. Og da jeg selvfølgelig havde i Sinde at tilbringe selve Juledagene, naar den Tid kom, nede hos mine Forældre i Lund — havde jeg paa deres Opfordring besluttet mig til at benytte denne lille Extraferie til et Slags altfor tidligt Julebesøg hos en gammel Ven af dem. En forhenværende Major Flindtbom, hvis Villie stedse havde været bedre end hans Hoved, og som i god Tid var bleven stillet udenfor Regimentet. Hvorefter han til Trøst og Husvalelse havde faaet det lille Embede som Toldkontrollør her ovre ved Grænsen.

Jeg havde ikke set Hr. Flindtbom, siden jeg som femtenaars Dreng forlod mine Forældres Hjem, hvor han var en hyppig Gæst; men han havde alt flere Gange i Løbet af de Par Aar, han havde været ansat heroppe, skrevet til mig og bedt mig meget indtrængende om at besøge sig. Og da min Fader nu havde sendt mig to Flasker Arrakspunsch og en gammel Madeira, som jeg skulde medbringe i Julegave tilligemed et Par Æsker extra kraftigt Snus til Mundbrug, hvilket den gamle Tolder skulde være en stor Ynder af — saa mente jeg ikke at burde lade denne Lejlighed, hvor jeg havde al Anledning til at mene, at jeg vilde være særlig velkommen, slippe mig af Hænderne. Jeg erindrede nemlig meget godt, at Hr. Flindtbom satte særdeles Pris paa et Glas Vin eller god Punsch, og at han under dens Paavirkning, var meget tilbøjelig til at udlevere en Mængde Ungdomshistorier fra Felten, som han plejede at illustrere paa en højst haandgribelig Maade. Idet han nemlig lagde Beslag paa samtlige Stuens Møbler, hvilke han behandlede ganske som imaginære Kammerater eller lystige Damebekendtskaber fra Feltlivet.

Jeg havde forøvrigt hørt et og andet om, at ogsaa dette lille, beskedne Embede stod paa Spil for ham, paa Grund af et Par meget alvorlige Toldforsømmelser, hvilke, som sædvanlig, mere skyldtes hans Brist paa Forstand end hans Villies Redebondhed. Men haabede dog ikke at behøve at skænke dette Rygte Tiltro. Han var ellers vellidt af alle, som havde blot det mindste Kendskab til ham; saaledes havde da ogsaa min Principal, der kun havde truffet ham et Par Gange ovre paa Bengtfors Brug, forsynet mig med

Digitized by Google

en velkogt og drøj Elgskinke, der gemte sig mørnet og lækkert duftende i Bagstavnen af Slæden. I Selskab med et antageligt Forraad af friskbagt Paltbrød og Saffranskringler af Fruens egen Tilvirkning. Jo, han skulde sandelig se, at det var selve Julen, der alt nu holdt sit Indtog i hans ensomme Gaard, skulde gamle Flindtbom.

Sandt at sige skammede jeg mig en Smule over først nu i Aften at efterkomme hans gentagne og hjærtelige Opfordringer til at besøge sig. Jeg havde dog næsten altid Søndagene fri; og han havde desuden skrevet, at jeg aldrig vilde komme til at søge ham forgæves, da han sjældent opholdt sig mere end højst et Par Timer ad Gangen borte fra Toldstationen. Thi selv om det var øde og folketomme Egne, saa var det dog ret urolige Tider dengang. Idet det nemlig, selv ved større Brug, var Skik, naar de solgte deres Jern til Norge, da i Stedet for rede Penge at modtage Naturalier i Bytte, lige fra Klæde og Silke til Salt, Sild og Vin. Hvilke Sendinger det da ved allehaande Kneb gjaldt at faa smuglet ind over Grænsen, for at undgaa den dyre Toldafgift. Og da Stierne inde i Skovene og de vildsomme Mosedrag i hvert Fald i Sommertiden, var ufremkommelige, og man desuden ogsaa dér kunde træffe at overraskes af Grænserideren, der udgjorde en bevægelig Vagt langs Brandbæltet — saa kunde der til Tider, naar man paa en eller anden Maade havde faaet Tolderen lokket af Vejen, være travl Færdsel nok, navnlig om Nætterne, ad den brede Landevej.

Jeg var taget hjemmefra ved Ettiden, men jeg havde haft godt og vel fyrretyve Kilometer for mig, saa det som sagt var blevet ud paa Eftermiddagen, henved Fire-Tiden, inden jeg naaede frem. Men, hvad er tre Timers Vinterkørsel, naar man er ung og let i Sindet og med en Hest for Slæden, der er ung som en selv og fuld af Mod paa Livet, saa længe det former sig som en Springdans i aabent Felt og i en Luft, der smelter som Sne paa Tungen!

Og dér laa nu den lille, gule Træbygning med sit røde Tegltag og med det blaa Emailleskilt ludende som en Kasketskygge over Døren.

Alligevel følte jeg mig ikke særlig opbygget over omsider at være kommen til Vejende; thi hele det lille Hus rugede i et complet Mørke, som strax fyldte mig med onde Anelser. Skulde jeg virkelig komme med al min Juleproviant og mit oplagte Humør til et tomt Hus?

Jeg hoppede ud af Slæden, tog de fire Stentrin i to Spring og bankede paa. Ikke en Lyd svarede mig. Jeg tog i Døren. Den var laaset.

Jeg bankede igen, denne Gang af al min Magt, idet jeg slog en sand Trommehvirvel mod Dørfyldingen med Skaftet af min Kørepisk.

Samme Resultat. Jeg vilde til at løbe om Gavlen for at finde en anden Indgang — da Døren til et lille, jordbrunt Hus, der laa halvt gemt bag det andet og aabenbart var indrettet til Bryggers eller Vaskerum, i det samme aabnedes, og en ældre Pige af et tvært Udseende stak Hovedet frem og spurgte mig, om jeg ønskede at tale med Hr. Flindtbom. Hun saa, som sagt, meget sur ud, hendes gullige Kinder, der var bedækket af store, leverbrune Skjolder, hendes brede Kæbeben, samt de smaa og en Smule skraatstillede blanke Øjne, sagde mig strax, at hun var af Finneæt. Hun havde en omfangsrig Kaabe paa og en sort Kyse trukket sammen om Hovedet, som om hun stod i Begreb med at gaa ud.

Jeg sagde hende, at det just var for at tale med Hr. Flindtbom, at jeg var kommen, og at jeg haabede, dette lod sig gøre?

Nej, det gjorde det ikke, svarede hun. Hr. Flindtbom var ikke hjemme. Og kom heller ikke hjem for det første. Hvis jeg ønskede at tale med Hr. Flindtbom endnu

Digitized by Google

i Aften, saa gjorde jeg bedst i at sætte mig i Slæden igen og køre derhen, hvor Hr. Flindtbom var. Og det kunde hun godt sige mig. Forudsat at jeg ikke vilde ham noget ondt. Han var taget paa Fødselsdagskalas, var Hr. Flindtbom, hos Patron Falck paa Bengtfors Brug ovre ved Lelången Sø, to og en halv Mil herfra.

Jeg stirrede paa Pigen. Og jeg tilstaar, at jeg følte Fjendskab for hende i dette Øjeblik. Jeg kunde og *burde* altsaa have sparet hele min Færd, hele min Overraskelsesglæde. Thi stod hun ikke dér og fortalte mig, jeg, som holdt her med min gavmilde Principals Elgskinke' og Saffranskringle i Slæden — at den, for hvem de var bestemt, var taget til Fødselsdagskalas hos hans argeste Konkurrent, Patron Falck paa Bengtfors!

Men med et kom jeg i Tanker om Hr. Flindtboms Erklæring, at han aldrig blev udover et Par Timer borte. Hvorfor jeg sagde til Pigen, at jeg vilde gaa ind og afvente hendes Herres Tilbagekomst.

Men nu blev det gamle Finnetyende med et ivrig. Nej, det var der nu slet ikke Tale om kunde nytte. Sidste Gang, da Hr. Flindtbom var paa Kalas hos Patronen, var han først kommen hjem ud paa Morgenstunden. Og havde sovet meget haardt i Slæden, sagde den Herre, som havde været med ham hjem.

Jeg gentog for hende, hvad Hr. Flindtbom havde tilskrevet mig, men hun rystede vantro paa Hovedet.

„Ja, ja," sagde hun stivsindet, „men ikke i Aften. Der er Forskel paa Aftnerne, fremmede Herre. Han kommer ikke her i Aften".

Jeg spurgte hende forundret, hvad hun mente? Om det var Vejret, der stadig hang tungt og truende over Hovedet, eller den skarpe Blæst, Hr. Flindtbom frygtede? I saa Fald var han vel næppe taget afsted?

Men hun rystede blot paa Hovedet.

Jeg spurgte hende nu utaalmodig, hvad i Himlens Navn hun mente, og hvilken Grund Hr. Flindtbom kunde have til ikke at komme hjem i Aften?

Hun saa haardnakket ned i Jorden. „En skal ikke tale om det, som ondt er", hviskede hun forsigtigt, „for saa er det over en, inden en ved af det".

Jeg var nu overbevist om, at Pigen maatte være aandssvag paa et eller andet Punkt, i hvert Fald saa hun ud til allehaande. Jeg indlod mig derfor ikke paa videre Samtale med hende, men bad hende blot om, naar jeg havde faaet min Hest spændt fra, at aabne Døren ind til Huset for mig. Da jeg havde i Sinde at afvente Hr. Flindtboms Hjemkomst, hvor længe denne end maatte trække ud.

Jeg bragte derpaa Hesten ind i Stalden, slæbte Høsækken bagefter og væltede den ud foran den i Baasen. Blæsten havde taget til, og Skumringen havde fortættet sig, nogle vaade Strejf af enkelte Sneflokke, der endnu synes at vakle og søge efter Fodfæste, inden de naaede Jorden, rørte mit Ansigt.

Da jeg kom tilbage fra Stalden, var Stentrinene op til Døren føget ganske tæt til, saa at mine Støvler satte et Mærke for hvert Skridt.

Pigen stod endnu i Døren til Bryggerset, hvorfra hun sendte mig et spørgende og tvivlende Bik. Som ventede hun, at jeg muligvis i sidste Øjeblik skulde have forandret Beslutning. Men da hun saa mig gaa op til Døren igen, trak hun en Nøgle frem af Kjolelommen og kom over og aabnede for mig og lod mig gaa ind foran sig.

Der var halvmørkt i Kontoret; et mægtigt Elghoved, hvis skovlformede Takker dækkede den halve Væg over Skrivebordet, stirrede mig i Møde med sine blankbrune og sky Øjne, hvis Blik syntes at søge bort over mit Hoved til Snevejen derude. Den sidste Aske af et Par solide Birkeknuder glødede i den aabne Gibskamin; men her stod endnu en knugende og indelukket Hede inde, som i Forbindelse med en hengemt Lugt

Digitized by Google

af Lak og koldt Tobaksaffald, gjorde Luften overordentlig trang og ubehagelig at indaande.

Jeg vendte mig om. Pigen var bleven staaende i Døren og stirrede paa mig fra sit hvidgule Træansigt. „Jeg vilde bare sige den fremmede Herre, at jeg tager afsted nu om lidt. Saa at, hvis der er noget, som at Herren han ønsker — jeg kan saa godt koge en Kop Kaffe først. For Klokken er ikke saa mange".

Jeg bad hende ingen Ulejlighed gøre sig. Idet jeg dog samtidig advarede hende mod at være altfor sikker paa, at hendes Herre ikke vilde vende tilbage i en nær Fremtid.

Men hun rystede standhaftig paa Hovedet. Nej, Hr. Flindtbom kom ikke, gentog hun. Ikke i Aften. Og hun selv vilde heller ikke for alt i Verden være i dette Nabolag denne Aften. Og Hr. Flindtbom havde det ligesom hun. Det maatte ethvert kristent Menneske. Og naar hun skulde sige det rentud, saa vilde hun ogsaa raade den fremmede Herre til at sætte sig i Slæden igen og køre bort, hvor han kom fra. I hvilket Tilfælde hun ikke vilde have noget imod at gøre ham Selskab, da hun ogsaa agtede sig ad Vejen efter Lelången til. Men da kun en halv Mils Vej herfra.

Jeg takkede hende for hendes Raad og opfordrede hende endnu en Gang til at sige mig, hvorfor hun og hendes Herre begge ønskede at være borte fra Huset i Aften?
I Stedet for at svare, saa hun stivt paa mig og spurgte: „Tror den fremmede Herre paa — paa noget, som ikke er til, men som alligevel er . . ."

„Naa—aa — paa Spøgelser altsaa?" afbrød jeg hende og smilte.

Hun svarede med sin evindelig Rysten paa Hovedet. „Nej," sagde hun, „for Spøgelser, de er jo ikke til. Det er jo bare Lyde, man hører. Men tror Herren paa noget, som man baade ser og hører, og som alligevel ikke er til?"

Jeg bad hende forklare sig noget nærmere. Men hun var ikke til at faa et Ord mere ud af. Hun bad mig blot om for min egen Skyld ikke at blive her i Huset ene i Aften. Og *om* jeg holdt fast ved det, i hvert Fald at laase Døren og ikke gaa til Vinduet. Hvorefter hun paa värmlandsk Manér trohjertig rakte mig Haanden og bød mig Farvel.

Inden hun gik, tændte hun den firkantede Lygte udenfor paa Muren; viste et Øjeblik sit gule Ansigt mod Vinduet, idet hun pikkede sagte med Fingerspidserne som et Fuglenæb paa Ruden og advarende rystede paa Hovedet. Derpaa trak hun Kysen tættere sammen om Ansigtet og dukkede bort i Skumringen, mens Sneflokkene prikkede hendes sorte Kaabe. Som en stor Perlehøne, der flaxede bort mod Blæsten.

Jeg gjorde mig det mageligt ved Vinduet i Flindtboms gamle Lænestol — en rigtig gammel Oldefaderstol med grønt Multumsbetræk og med et Par forsvarlige Klaphynder til Ørene. Og, medens jeg velbehageligt dukkede mig ned i den, saa dybt jeg kunde komme, morede jeg mig lunt over Finnepigens enfoldige Snak.

Om her blot ikke havde været saa trykkende hedt inde!

Jeg saa mig om i Værelset. Foruden Elsdyrhovedet hang paa Væggen et Pibebrædt med tre, fire korte Træpiber og to Billeder, der begge forestillede Tømmerfløtning paa Klarelven. Samt en strengeløs Violin oven over en vaklevorn Nodestol af Messing. Paa den modsatte Væg, over Sofaen, hang i en slet Olietryksgengivelse Cederstrøms berømte Billede: Karl den tolvtes Lig bæres over Grænsen.

Dette Billede, der nu snart hænger paa hver svensk Bondes Væg, var dengang temmelig nyt og havde kun faa Aar været at faa i Reproduktion. Men jeg havde altid elsket det fra den første litografiske Gengivelse, som jeg havde set hjemme i min Faders Stue over hans Skrivebord. Og havde ofte i ørkesløse og ensomme Timer fordybet

Digitized by Google

mig i disse stærke og rolige Skikkelsers Fremskriden, indtil jeg næsten havde syntes at fornemme deres Fodslag over den faste Sne lyde andagtsfuldt og højtideligt gennem vor tyste Stue.

Med samme vemodige Andagt gav jeg mig nu til atter at betragte denne Kongens tro Livgarde, der havde baaret det stivfrosne Legeme af deres døde Eventyrhelt, baaret det Dag til Dag gennem Vinterlandet; indtil de ottende Dagen naaede frem til Uddevalla By. Og kunde unde sig Hvile i de næste otte Dage, medens det kongelige Lig blev balsameret. For atter strax efter at fortsætte i sytten Dagsmarscher til de kom frem til Carlberg og til Graamunkkirken; hvor det en Gang saa urolige og for sit Folk saa dyrebare Legeme endelig fandt Hvile i Domkryptens stenkolde og tyste Ensomhed. To og en halv Maaned efter at de den 6te December havde begyndt den frygtelige Ismarsch inde fra Tistedalens frosne Vidder.

Den sjette December — var det ikke just Dagen idag? Jo. Ved et sælsomt Træf baade Dagen og Egnen. Just her maatte Toget være draget forbi, ad denne Vej, da det kom indover fra Kornsjöen bag den norske Grænse. Hvor sælsomt, at dette Billede og disse Minder skulde komme til mig i Aften, her i min Ensomhed og mit Mismod, i en fremmed og uhyggelig Stue!

Se, hvor de skred deroppe med Kongens udstrakte Lig paa Baaren imellem sig; hans Hoved er sunket ned i den hvide Pude, som var det groet fast i den. Som i en øm og forelsket Hengivenhed hælder Krigernes Hoveder i de opkrammede Hatte sig ind mod Baaren, hvls lange Løftestænger hviler tungt paa deres Skuldre. Over hans Hoved suser den blaa Fane med den gyldne Kongekrone, højtideligt, som selve hans Fyrreskoves Susen. Og, som en Hær af sorte Stormfugle, følger den øvrige Skare efter, kæmpende med Vejret i deres mørke og blafrende Kapper.

— Jeg ved ikke, hvor længe jeg saaledes havde siddet, henfalden i halvvaagne Tanker, thi jeg var, som sagt, noget medtaget af Køreturen i den strænge Luft, og den pludselige Forandring til dette Rums trykkende Hede — da jeg med eet foer op ved, at jeg syntes nogen stirrede paa mig.

Jeg saae mig forvirret om. Men det var kun Elgens blanke Glasøjne, som Ildskæret havde ramt, idet en Stump udglødet Træ vendte sig i Asken.

Ved en naturlig Idéforbindelse, paa Grund af Billedet, kom jeg med eet til at tænke paa mit Hjem. Dér sad nu de to gamle og forestillede sig mig vel anbragt hos gamle Flindtbom i en munter og lys Stue med Punsch paa Bordet foran os og med selve min Vært agerende med det forskellige Bohave under dens oplivende Indflydelse. Og i Stedet sad jeg her, ene i et skummelt og uordentligt Rum, der lugtede ilde af Støv og Lak, og hvor jeg oven i Købet var bleven advaret mod at opholde mig denne Aften. Og, hvem vidste i Virkeligheden, hvilke forfærdelige Overraskelser, der truede mig her?

Jeg lo højt. Men skammede mig over min egen Latter. Den lød, som naar jeg som Barn gav mig til at synge, naar jeg skulde gennem en mørk Stue.

Jeg var kun to og tyve Aar gammel og tør vel alene af den Grund haabe paa Absolution, naar jeg bekender for Dem, at jeg med eet fandt, at Luften var bleven for trang at aande herinde, og at jeg syntes, ethvert selv nok saa koldt Sted under aaben Himmel vilde være at foretrække for dette lukkede Rum. Jeg følte det, som befandt jeg mig i en undersøisk Køje, hvorfra jeg ikke vilde kunne redde mig, om noget kom paa.

Kom paa — hvad mente jeg egentlig? Havde hint skævøjede Finneansigts forblommede Udtalelser da virkelig efterladt et Indtryk hos mig, som jeg maatte skamme mig over?

Jeg slog det hen, men trak dog i min Pels, som jeg havde hængt fra mig ved Ka-

Digitized by Google

minen, gik igennem den lille Forstue, og aabnede Døren over de tilsneede Stentrin, der førte ned paa Vejen.

Vejret var ikke indbydende i nogen Henseende. Det føg skraat ind mod mig med store, underligt levende Sneflokke, der føltes, som blev jeg slikket over Ansigtet af en vaad og blød Tunge. Inde i Mosedraget, hvis lave Plantevæxter var synlige under Islaget, som under en Mistbænks Rude, stod de vildt udseende Fyrre med deres lange og nøgne Stammer duvende i Blæsten som lange Skibsmaster. Skovkanten, der stod tæt til den anden Side, hvor Sneen føg ind, spættedes af den, som sad Hære af store, laadne Sneugler paa Vagt i Flanken, og tog af for Vejret.

Jeg vilde vende mig om for at trække Døren til efter mig, da den i det samme sparede mig Ulejligheden ved at flyve i med et Smeld. Hvorefter Blæsten til Overflod ruskede i den et Par Gange som for at forvisse sig om, at den var vel lukket.

Jeg greb fat i Haandtaget — men selve Laasen var smeldet i. Jeg var grundigt stængt ude. Og i samme Øjeblik forekom den Stue, fra hvilken jeg nu var afskaaren, mig selvfølgelig som det eneste attraaværdige og sikre Sted at opholde mig paa, mens jeg afventede Hr. Flindtboms Tilbagekomst.

Nu havde imidlertid Stormen valgt for mig. Og da jeg ikke kunde blive staaende paa samme Plet og lade Kulden og Sneen gennemisne mig, havde jeg intet andet at gøre end tage mig lidt Motion ned ad Vejen og faa Blodet i Bevægelse igen. Uheldigvis stak endnu alle tre Vinflasker i Lommerne paa min Pels og forøgede Vægten af dette tunge Klædningsstykke, der kun var bestemt til Køreture i disse kolde Egne. Havde jeg endda haft en Proptrækker hos mig, saa jeg kunde faaet Korken af en af Flaskerne, thi jeg følte megen Trang til noget styrkende, for at forjage den Døsighed, der havde overvældet mig inde i den trange og luftløse Stuevarme.

Jeg tog Vejen nedad mod Lelången, i samme Retning, hvorfra jeg var kommen, idet jeg stadig tænkte mig, trods Pigens ihærdige Paastande, inden ret længe at se gamle Flindtbom komme strygende hjem i sin Slæde.

Der var imidlertid ingen Lyd at spore, uden mine egne Fodtrins Knirken, hver Gang de tunge Hæle løsnede sig fra Sneen. Naar jeg, med korte Mellemrum stansede for at lytte, hørte jeg Stormens Fejen i de nøgne Birkeris ude i Mosen, og dens Rusken oppe i Fyrretræernes stride Topduske. Et Par Tjurer kom dragende gennem Luften nordenfra, deres store Fjedre skreg, idet de fløj mod Vejret.

Jeg kunde vel have gaaet omtrent en halv Times Tid i samme Retning, da jeg med eet syntes at fornemme at et eller andet, endnu paa langt Hold, var i Færd med at nærme sig.

Det var dog desværre ikke saaledes, at jeg hørte Meders Knirken eller Raslen af Seletøj eller Bjælder. Heller ikke syntes jeg at skelne nogen Hestetrampen, der kunde bestyrke mig i, at det var Hr. Flindtboms Slæde, der var for hjemgaaende. Nej, det, jeg fornam, var simpelthen selve Jordbunden, der under det tætte Snelag, vibrerede ganske svagt under mine Fødder. Som befandt noget levende sig i en fremadskridende Bevægelse hen imod det Sted, paa hvilket jeg stod afventende og lyttede.

Da dette, endnu usynlige, efter Bevægelsen at dømme, syntes at nærme sig fra den modsatte Retning af den, i hvilken jeg hidtil var gaaet, vendte jeg om, og gav mig til at vandre langsomt tilbage mod Hr. Flindtboms Hus.

Alt som jeg vandrede frem, tiltog den gyngende Fornemmelse under mine Fodsaaler. Og det faldt mig med en vis Uhyggefølelse ind, at det kunde staa i Forbindelse med en mulig vulkansk Jordrystelse, i Lighed med den, som, for et Par Aar siden,

Digitized by Google

havde hjemsøgt de nordlige Dele af Wärmland.

Men, efter at jeg var kommen et halvthundrede Skridt længere frem, tiltog Lyden med hvert Minut i Styrke. Indtil jeg tydeligt fornam, at det var mange Fødders Fodtrin, der, i taktfast Marsch, nærmede sig.

Jeg havde lige faaet Tid til, rent instinktsmæssigt, at trække mig tilbage ind i Egekrattet under Fyrrene — da jeg saae de første Skikkelser, en Tone sortere end Mørket over Sneen, komme til Syne om Hjørnet af en fremspringende Stenblok i Vejkanten. Og, medens jeg, med hamrende Hjerte, lænede mig tilbage mod Fyrrestammen, med alle Sanser vaagne, og dog usikker paa min egen Dømmeevne, saae jeg . . .

Ja, saae jeg — de Ting, om hvilke den gamle Finnekvinde havde sagt, at de var og var dog ikke? Eller — havde jeg stirret for længe paa hint kendte og kære Billede paa Væggen, indtil det, ved en sygelig Forbliven paa Øjets Nethinde, og nu bevægeliggjort ved en oprevet Fantasi, skred mig i Møde gennem Snelandet? Her paa dette øde Sted, hvor det for halvandet hundrede Aar siden var skredet frem gennem en Vinter, trang og stormfuld som denne Aften?

Thi skred ikke her, for mine unge Øjne, hin samme, Kongens tro Grenader, med Kappens blaa Flige knappet tilbage over Laaret, og med sin Kaardespids sænket mod Snetæppet —

Og bag ham de otte trofaste med Baaren paa deres Skuldre, udspændt under Kongens stivfrosne Lig! Med det hvide og trætte Ansigt sunket ned i Hovedpuden, som havde Døden selv sømmet det fast, laa han dér, kold og stiv, eet i eet med Baarens stivfrosne Lærred. Over hans Hoved sang en falmet Silkefane Stormens enstonige og sørgmodige Salme. Manden, der bar den, holdt igen med sin venstre Haand knuget imod Fanestangen, der stemmede mod hans Hoved, hvis Hat Vejret havde frataget ham, saa hans Pandebind syntes hvidt og blodigt gennem Sneskumringen. Og efter ham en sorteblaa, tavs og taktfast Skare, der skred og skred — —

Nu var de mig nær . . .

Og, uden i Øjeblikket at grunde eller ængstes over, hvorfor eller hvorledes — følte jeg blot en uudsigelig Andagt gribe mig om Hjertet, idet de kom mig nær. Hvad vedkom det mig, om et Syn af min egen, sygt arbejdende Hjerne — eller om en Reflex af hin, eengang foretagne og saa intenst fornemmede Sørgemarsch gennem disse Egne — det *var* dem! det var ham selv, min fra Drengeaarene forgudede Helt, Forbilledet for alle mine yngste, ærgerrige Fremtidsdrømme! Det var jo *ham* — hans skarpe Næseryg, hans kvindefine Mund, hans elskede, beundrede Træk!

Og jeg blottede mit Hoved og — blændet af mine Taarer, vippede det hele Syn for mig, som et Billede, set gennem en Kikkert i en usikker Haand.

Var det Fornemmelsen af disse levende Taarer paa min Kind, eller fordi min Andagtsfølelse heri havde naaet sin Kulmination, og samtidig sin Opløsning — der gjorde, at jeg med eet befandt mig i et, mig selv uforklarligt, nøgternt Forhold til, hvad jeg saae?

Nej, nu vidste jeg det. Det var et af de Ansigter bagest ved Stængerne paa Kongens Baare.

Det forekom mig, at jeg havde set det før. Ja, jeg var ganske sikker paa det. Det *kunde* været en Lighed med det tilsvarende paa Cederstrøms Billede — men det var det ikke. Jeg havde set dette Ansigt leve et Sted, før.

Og, medens de langsomt drog mig forbi, grundede jeg, med alle Sanser spændt til det yderste, paa, *hvor* jeg vel kunde have set hint Ansigt.

Indtil pludselig et andet i Skaren faldt mig bekendt. Ogsaa dette havde jeg set engang.

Jeg forsøgte i min Hukommelse at krænge den opkrammede Hat og Uniformsfrakken af

Digitized by Google

ham, og henføre ham et eller andet Sted. Men forgæves.

Men al min Andagtsfølelse var vejret bort som i et Pust. Thi se — var de ikke frastødende, grove og raa, disse Ansigter? En Skare af tungt trampende Karle, med et frækt Grin lurende under de røde Skægbørster!

Og pludselig dukkede det op i mig, som i et Lynglimt. Og, forglemmende alt andet om mig, skreg jeg med rungende Stemme: „Bengtfors!“

Og i et Spring var jeg ude paa Vejen, og henne foran dem for at spærre dem al videre Fremgang.

Men i samme Nu følte jeg et voldsomt Stød for Brystet — alt blev sort omkring mig, og det kimede for mine Øren, som skulde Blodet sprænge mit Hoved. Og jeg fornam, hvorledes jeg sank — sank bagover. Medens Togets dumpe og taktfaste Fodslag i Sneen døde bort og jeg syntes mig selv at smuldre hen i et Intet, og optages i Naturen.

— Jeg vidste ikke af nogen eller noget om mig, førend jeg vaagnede op ved et Lysskær, der gled frem og tilbage over mit Ansigt.

Jeg saae mig om — og fandt mig siddende paa Jorden med Ryggen op mod en Fyrrestamme i Vejkanten. „Hvad — hvad *er* det?“ raabte jeg, endnu omtumlet og forvirret efter Slaget.

„Hvad det er?“ lød en Stemme bag ved mig, „det er Toldeftersyn. Det er, hvad det er. Og — to norske Punsch og en gammel Madeira, det er lige 12 Kroner tilsammen. *Det* er, hvad det er. Og kom saa ikke her, og sig, at de var bestemt til Fortæring paa Stedet. Gør ikke det. Den Herre har faaet tilstrækkeligt. Fyldebøtten! En dundrende Kæfert, det er, hvad det er. Svinepels!“

Dér stod gamle Flindtbom og bøjede sig over mig, og havde trukket alle Flaskerne op af mine Lommer.

Jeg var nu kommen fuldstændig til mig selv igen. „Hr. Flindtbom,“ raabte jeg, „det er jo mig — Åke Hjorth! Eskild Hjorths Søn nede fra Lund, og det er . . .“

Hr. Flindtbom stirrede paa mig. „Er det — er det min gamle Vens Søn? Ja men — hør — skal vi *saa* ikke lægge bort Titlerne, hva?“

Skøndt det ikke netop var faldet mig ind, at Hr. Flindtbom paa dette Punkt havde gjort sig særlige Anstrængelser, erklærede jeg mig strax villig. „Og forøvrigt“, tilføjede jeg, „kan jeg forsikre Farbror, at den Punsch er saa god en Svensker, som Farbror selv!“

„Næ, men — er det en ægte, Indfødt?“ udbrød den gamle med stor Inderlighed, „ja men, saa er den jo ligefrem, hvad jeg vilde sige — ligefrem — til at drikke, min Dreng?“ erklærede han, mens han med Varsomhed anbragte Flaskeforet i Slæden. „Og kom saa — men i Himlens Navn, Menneske, hvordan er det, du ser ud?“ raabte han pludselig, idet han foer tilbage, som om han havde set et Spøgelse.

Jeg saae forskrækket ned af mig. Aha! man havde dog været barmhjærtig. Man havde dog altsaa ikke villet lade mig fryse ihjel. Jeg sad med en gammel Soldaterkappe om mig. En falmet Kappe med opkrammede Flige — Lindstedts Kappe! Ja, nu vidste jeg det. Lindstedt havde det været, der gav mig Slaget. Førstemanden paa Patron Falcks Kontor. Jeg havde set ham et Par Gange paa Gustafsfors. Intet Under, at jeg kendte hans Ansigt.

Gamle Flindtbom var nu kommen tæt hen til mig. Han rørte forsigtigt med Spidsen af sine Fingre ved Fligen af den gamle Soldaterkappe. „Hvorledes er du kommen til den?“ hviskede han, „hvad har du set — sig mig det kun — ah, *nu* forstaar jeg din Besvimelse —“

Jeg vilde til at svare ham, at min Besvimelse skyldtes et Næveslag for Brystet af hans gæstfri Værts Haandlanger, der i Aften havde smuglet Varer ind over Grænsen —

Digitized by Google

sandsynligvis for et Beløb, der vilde faaet den gamles Hoved til at svimle. Men jeg tav. Hvorfor skulde jeg formørke hans gode Humør til ingen Nytte!

Jeg rystede paa Hovedet. „Jeg har intet set!“ beroligede jeg ham, „jeg snublede blot. Andet var det ikke, kan jeg fortælle Farbror.“

„Tys“, hviskede han hemmelighedsfuldt, og lagde Fingeren paa Læben. Og, idet han med Foden skubbede til den gamle Kappe, som om den havde tilhørt en spedalsk, trak han mig ivrig op med i Slæden.

„Tys“, hviskede han igen, mens han, skottende til højre og venstre, satte Hesten i Gang, „du behøver ikke at tale om det, hvis du ikke holder af det. Jeg ved det, min Ven. Jeg ved det. Gamle Barbro saae det med sine egne gamle Øjne ifjor, da hun var ene hjemme. Hun gør det ikke om igen, siger hun. *Jeg* gjorde det ikke heller, ser du. Man har ikke nødig at udsætte sig for, hvad som ondt er — ja, man har ligefrem Uret i at gøre det. Den gode Patron Falck paa Bengtfors har stedse været saa gentil at invitere mig til sin Geburtsdag, der falder paa samme Dato. En forekommende Mand i Sandhed. Over-*or*dentlig forekommende og gæstfri. Ved aldrig, hvad godt, han vil gøre, siger jeg dig, for at beholde mig hos sig saa længe som muligt, den gode Ven!“

„Det er Løgn!“ vilde jeg til at raabe, „det er ikke hans Fødselsdag og han er ikke din Ven. Mens han fylder dig med sledske Ord og sød Punsch, stjæler han for tusende Kroner fra Staten og sætter din Smule Embede paa Spil.“

Men jeg tav igen. Stakkels Flindtbom! tænkte jeg blot — hvor er du sørgelig enfoldig, min Faers stakkels, gamle Ven!

— Og da Hr. Flindtbom senere hen paa Natten, efter at have druknet alle Aftenens Uhyggetanker, som et Knippe Killinger i de tre Fjerdedele af Punscheflasken, og agerede i en adræt Fandango med den leddeløse Messingnodestol som Dame — tænkte jeg, mens jeg smilende applauderede hans gode og uskyldige Humør: „Stakkels gamle Ven hvor du er god og glad og — dum! Ja, desværre, kære Farbror — du er meget, meget dum!“

Digitized by Google

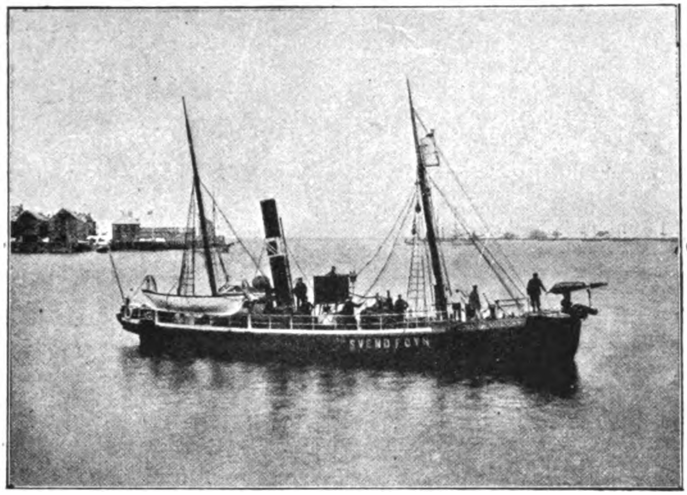

Hvalfanger.
(Efter I. Hjort: „Fiskeri og Hvalfangst i det nordlige Norge").

PÅ FÆRØTUR

Af EDV. LEHMANN.

II.

PÅ disse havklipper lever der ikke blot får og fugle men ovenikøbct mennesker, skønt de sidste er i minoritet og altså efter moderne principper ikke havde ret til at existere. Så få er de, at en moderne Amerikadamper kunde tage de 15—16000 sjæle med undervejs og anbringe dem et eller andet sted, hvor der dyrkes ananas og bananer, og hvor en strækning mindre end en middelstor færø var nok til at ernære dem allesammen og give dem et liv i lys og varme og velstand og velbefindende uden mindste forpligtelse til at drukne eller styrte ned eller spærres inde af vinterstorm og vinternætter.

Hvorfor sker det ikke? Hvorfor gør de det ikke? Ja spørg dem selv og spørg udvandringsagenterne! Fra Sveriges stenmarker og Norges fjeldbygder, fra Finlands fyrreskove er det ham let nok at lokke mennesker bort, ja selv fra det fede Danmark kan han nogenlunde hente sine folk, — men færingen sidder fast paa sin klippe ligesom alken og tejsten, og vil ikke bort fra den lune rede, han har bygget sig, fra sine fisk eller sin fugleverden.

Han er ligesom disse, ligesom alt levende deroppe, kommet i ligevægt med den natur, han lever i, voxet sammen med det, så han hører hjemme dær og ikke noget andet sted i verden.

Sådan går tilpasningen i naturen sin jævne gang, når den blot får lov til at være i fred. Af det tilfældige bliver der efterhaanden en nødvendighed. Thi naturligvis var det en tilfældighed, at hine norske vikinger engang — Gud vêd hvornår? — rendte stavnene mod disse klipper og lagte sig på udkig dær, til de tilsidst voxede fast i jordbunden. Men nødvendigt var det, at de på denne jordbund efterhånden blev fårehyrder og torskefiskere og fuglefængere og skippere, og det var sikkert ikke kristendommens skyld alene, at de blev de fredsommeligste og sagtmodigste mennesker af verden.

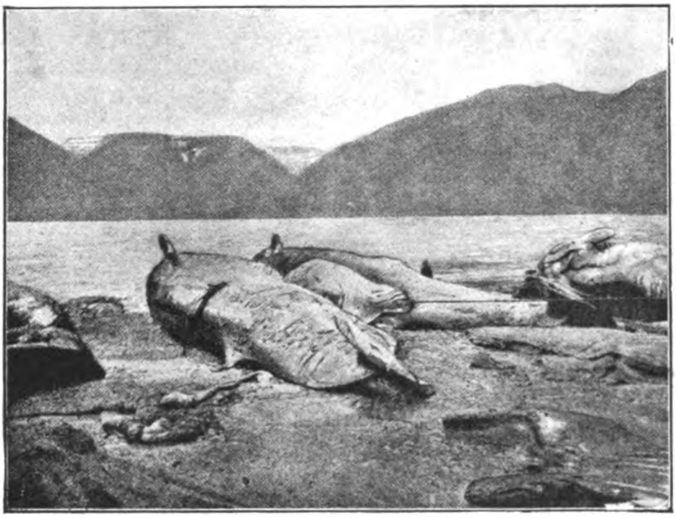

Flensning af Hvaler. — Spækket „winches“ af med Staaltraadstov. (Efter I. Hjort: „Fiskeri og Hvalfangst i det nordlige Norge“).

vemodig følelse af, at det var vikingtidens sidste hilsen til os, et syn, som man aldrig mere får at skue.

I denne båd bliver færødrengen mand, allerede før hans drengetid er omme. Kræfter, mod, udholdenhed henter han her ved den lette, smalle åre, der føjer sig for hans barnehånd, men snart kræver mandskraft, såsnart han vover sig ud i bølgegangen eller strømsøen mellem klipperne. De ser ud som det hele var ingenting, når de sidder på deres tofter, men i virkeligheden er en bestandig agtpågivenhed fornøden i dette kaos af rev og skær og hvirvler og strømme. Det udvikler den kløgt og rådsnarhed, der udgør menneskets naturlige intelligens, og som ikke nås i nogen anden skolegang end virkelighedens eller erstattes af nogen boglig viden.

Det er en ringe skolelærdom, færingerne har haft, i gamle dage væsentlig hjemmelæsning, nu et sporadisk skolebesøg, der i grunden er mindre værd og stadig er der mange, som knap kan skrive; men det mærkes ikke på mændenes tale, ligesålidt som man nede i Italien tænker på, at den sortøjede matrone, over hvis muntre vid man glæder sig, hverken kan læse eller skrive.

Disse færinger kan endogså beskæmme de højlærde med deres skarpsindighed. Da der engang var skudt en sule deroppe, en på disse egne sjelden svømmefugl, og den var sendt ned til zoologisk mnseum i København, blev der rettet forskellige nærmere spørgsmål om fuglen fra museet. På et af disse: om man havde set flere end denne ene sule, svarede færingen: „Vides ikke; men vi har aldrig set mere end én ad gangen.“

Og dog er vikingens kraft og kækhed i færringen endnu; han har jo stadig kampen med elementerne, og den er nok for baade mandevid og mandsstyrke. De er lyslevende at se deroppe de kæmper fra fordums dage. Jeg glemmer ham aldrig, den gamle ørn, der sad ved styret i ottemandsbaaden — de fem eller sex af karlene var hans sønner. Den krogede næse, de buskede bryn over skarpe, spejdende øjne, det hvide, stride skæg ned over brystet. Dertil den stramme trøje af den samme brune uld, som man ser i klæderesterne på oldnordisk museum; og et hovedtøj frem over panden og bag ned ad nakken, som man blot behøvede at tænke sig af jærn for at få en stormhat ud deraf, sådan som de vel har båret den både når vinden stormede og når de selv skulde storme. Og alle de unge karle i den selvsamme dragt i den smalle højtsvungne båd, hvorfor havde de ikke sat deres skjolde langs rælingen og stævnede ad Bretland til, istedenfor blot at befordre en amtmand og en provst og en københavnerdoktor fra Vaagø til Viderø?

Det er den eneste gang, jeg har beklaget, ikke at kunne fotografere. Jeg havde en

At denne naturlige kløgt forbindes med megen naivitet og uvidenhed om det, der ligger udenfor den givne synskres er ikke mere end rimeligt og må vel snarest regnes til de goder, hvorover denne befolkning kan glæde sig. Det hører sikkert med til den harmoni, de har nåt under tilpasningen. Nu gøres der naturligvis forsøg på at hæve dem over deres begrænsning og gøre dem utilfredse med deres „åndelige umyndighed". Det er muligt, at dette vil lykkes, men det er da også muligt at det vil lykkes Amerikadamperen at få dem ombord.

Er det kun få kundskaber, en færing kan erhverve sig, får han desmere legemskraft og viljestyrke i naturens skolegang. Blot det at færdes på den daglige vej er en appel til hans viljeskraft. Klippevejene er smalle og farlige; undertiden er passagen uden om et fjeld så smal, at man må holde sig fast med hænderne ved klippevæggen; stryger der nu en storm langs klippen, kan det koste livet. Endnu farligere er tågen, som kan betage vandreren al udsigt og tilsløre afgrunden for hans fødder. I Tyrol og Schweitz kan dette også hændes bjærgvandreren, men på færøerne hører tågen til dagens begivenheder og lurer så at sige udenfor husdøren. For få år siden hændte det, at tre unge piger, der var gået ud for at malke køer, sporløst forsvandt. Al denne risiko holder sindet vågent og muskulaturen i orden, og når man betænker, hvilket opbud af menneskelig kraft og snille fuglefangsten kræver, vil man forstå, at livet heroppe byder ganske særlige betingelser for en udvikling af det væsen, der hedder mennesket.

Gad vidst, hvormange steder der findes så velvoxne mænd som på færøerne! Ikke at de er særlig høje — skønt der også findes stort folk imellem — men deres rankhed og spænstighed, deres friske huld, deres overalt til fuldkommenhed udviklede muskulatur sætter dem på en meget høj plads i anthropologisk henseende, og dyrkerne af denne videnskab burde, medens tid er, foretage de fornødne målinger, afstøbninger og fotograferinger af de bedste exemplarer blandt fuglefængerne for at der engang, når denne race er uddød, ligesom dronterne på Mauritius, kan vides besked, om hvordan de så ud.

Jeg glemmer ikke det indtryk, en flok af disse mænd gjorde på mig, da de gik amtmanden høfligt imøde ved hans landstigning på en af øerne; deres naturlige elegance, deres lette holdning og næsten dansende trin. Senere fik jeg at vide, at nogle af disse unge mennesker var henimod tredsindstyve år gamle. Det er også en barndomserindring, som må have gjort stærkt indtryk på mig, siden jeg mindes den endnu, at en

Færinger i Nationaldragt.
(Her gengivet efter Carl Küchler „Die Faroer", Georg Müller, München).

Digitized by Google

færing fortalte mig, at man på Færøerne ikke regner en mand på 70 for en olding, og at mangfoldige mennesker dær bliver både 80 og 90 år gamle.

En ung fuglefænger fortalte mig, at han en morgen havde sovet over sig og derfor måtte skynde sig afsted til sin plads uden at give sig tid til davren. Han tog blot et fladbrød med sig, som han stak op under vesten, medens han klatrede tilfjelds. Just som han var kommet derop, gled brødet ud og faldt i vandet. Han maatte arbejde hele dagen på fastende hjærte og var naturligvis dygtig sulten, da han kom hjem om aftenen, men følte sig ingenlunde afkræftet.

Til sådanne bedrifter må man voxe op fra lille; man må tilhøre slagsen og bestandig leve deri. Dær ligger fuglefjeldene med deres himmelhøje bratte fjeldvægge, hvis tværfurer er befolkede med hundredetusinder af fugle. Her er næring og varme at hente — velsmagende kød og bløde dun — for enhver som vil række hånden ud efter det. Men dette: at række hånden ud, vil sige at sætte sit liv på spil, og det vilde koste livet for enhver, som ikke har sat hele livet ind derpå.

At klatre om på disse svimlende højder, at finde sæde og støtte for sin fod et sted på den lodrette klippevæg en 500 meter over det brusende hav og tumle med sin lange ketcher uafladelig snappende de forbiflyvende fugle, uden at tabe balancen derved eller at hænge i et reb som vor ven på billedet og manøvrere med sin stang medens kammeraten deroppe tager mod hans fangst, kvæler fuglene og stikker dem i sin pose!

Det er den slags kunststykker, vi civilisationens børnebørn har noget svært ved at gøre efter; men hvem af os kan overhovedet gøre det kunststykke at stå på sine ben som en færing? Thi de går wahrhaftig på store runde strandstene, der er glatte af grønne alger og uafladeligt beskyllede af bølgerne, ligesom vi andre på den jævne mark; og så tager de ovenikøbet os andre stakler i armene og bærer os i land uden at foden nogensinde svigter! Men denne fod har heller aldrig haft en støvlesål under sig, men har bestandig været hyllet i en blød, strømpeagtig fåreskindssko, der giver efter for alle fodens bevægelser og giver fri udvikling for dens fulde muskulatur. Det er denne klamrefod, som der skulde tages afstøbning af til brug for anthropologien.

Så højt den færingske mand end står som mennesketype, må det beklages, at han ikke har forstået at føre sine kvinder op til en lignende højde. Den verden, hvori de bor alt fra deres tidlige ægteskab er ligeså snæver og lille, som den, hvori mændene færdes, er åben og stor. Kvindetypen er der-

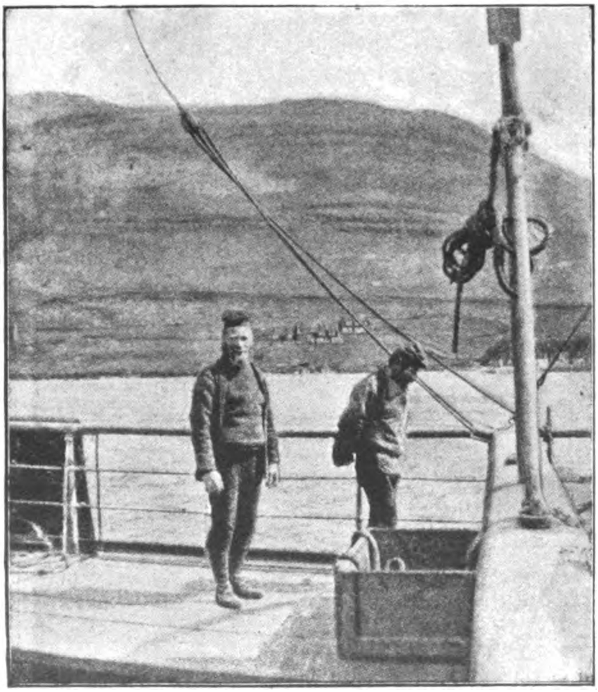

Færinger ombord paa en Damper.

for hverken så kraftig eller smuk som mændenes. Det indelukkede liv, de små møjsommelige husarbejder, de mange børn — de vrimler over hver tærskel! — den evige kaffedrikken og slikkerier med tilhørende nabosladder — giver altsammen åndelig stilleståen og tidlig afblomstring. Kvinderne bliver derfor holdt mindre i agt og ære hos færingerne end hos de fleste andre nordiske folkefærd, og der er et meget lidet høfligt ordsprog igang iblandt dem om ænder og høns og kvindfolk.

Er det tilfældig tradition, der former livets lod så forskellig? Jeg tror, klimaet har virket med dertil. Enten må man her med fulde kræfter tage kampen med naturen op — eller man må bag lukkede døre søge at fly elementerne. Naar man ser, hvor ensomt og øde huse og gårde ligger, kan man forstå, hvor kummerligt livet, også selve det organiske liv, må forløbe hos dem, der er henvist til altid at færdes i dem. Angst og bekymring har altid været skipper- og fiskerkonens lod. Men her i denne ensomhed, i disse mørke vinternætter, med denne evige uvished, om manden, der drog ud imorges ogsaa kommer i aften!

Færøerne stemmer til alvor. Naturen, livet, livsfaren — alt forener sig om at udvikle karakteren og skabe en mand af strænge sæder. Hans åndelige præg ligesom hans ydre træk røber hans norske afstamning, kun er han åbnere og barnligere end den vestenfjeldske nordmand. Han har i virkeligheden også blidere kår end denne, har let ved føden og fortjenesten, er friere stillet i sit næsten kommunistiske samfund og er til alle sider støttet og betrygget af den over al måde gavmilde danske stat.

En gammel købmand i Transigvåg talte sig ivrig derom. „Hvor i den vide verden er så let at få noget at leve af som her? Her er fisk, her er fugle, her er får; her er

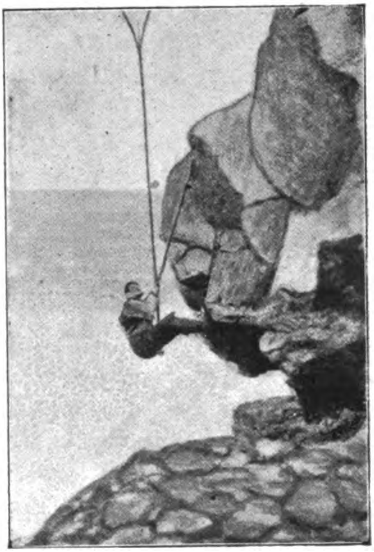

Fuglefangst paa Færøerne.

hvalfangst og grindefangst, når det træffer. Vi er toldfri, militærfri, de fleste betaler næsten ingen skatter, og så har de deres både og garn assurerede af staten for en spotpris. Hvor finder man noget lignende?“ — Når unge mennesker vil gifte sig, kan de gøre det strax med det samme. De får græsning anvist til fårene; hus kan de bygge selv, om det skal være, og så kan de tage føden hvor de vil. Og når så manden kommer hjem og ikke vêd, hvad han skal bestille, kan han sætte sig ned i havnen og fiske for tre kroner rødspætter inden han går i seng. Hvor finder man noget lignende?“

Det var hans omkvæd. Lad os slutte med det og håbe der er en og anden, der vil kvæde det, når det nu efterhånden er lykkedes civilisationen med dens forbedringer og frigørelser at forstyrre den lykkelige ligevægt, som Færøernes beboere har fundet med naturen og med sig selv. Allerede begynder den petroleumsstinkende motorbåd at afløse den gamle vikingebåd; politik har man nu også fået sat i dem, og tilsidst vil denne prægtige befolkning blive ligeså blottet for selvstændighed og ejendommelighed som vi andre almindelige Europæere.

Digitized by Google

FRA ORDENES SAMFUND.

V. VORE NAVNE.

Af Knud Hjortø.

1. OFFICIELLE NAVNE.

På det ene af de berømte gamle guldhorn stod der en runeindskrift, som i lang tid trodsede de lærdes forsøg på at tolke den. Da det endlig lykkedes, læste man følgende, gengivet på moderne dansk: Jeg Hlevagastir, Holtingar, lavede hornet. Det er det ældste personnavn, der er fundet indenfor det danske sprogområde, og det har endnu noget af den fælles indo-europæiske sang: Hlevagastir, den berømte gæst eller fremmede minder for eksempel om de mange oldgræske navne, der begynder med kleo — berømt. Hvem var denne vidt bekendte fremmede, der er blevet langt mere berømt, end han selv har anet? Har han selv givet sig navnet, eller har han arvet det fra en forfader, der længe før vikingetiden var en stor klodeomvandrer. Hans guldhorn er for længe siden stjålet og tilintetgjort; hans navn er uforgængeligt.

Germanske navne fra en lidt senere oldtid ligner det førstnævnte i, at de i reglen er sammensatte (dog: Bjørn, Grim, Skuld og nogle andre) og præges ligesom dette af stærk selvhævdelse under en eller anden form, især i retning af det krigerske. Ord der spiller en vigtig rolle i gammelgermanske navne er: *gun* og *hild*, der betyder krig (Gunlaug, Brynhilde), *ger*, der betyder spyd (Gertrud, og det bekendte Asgeir, Ansgar, Oskar, det er Asaspyd, på henholdsvis islandsk, oldtysk og angelsaksisk), endvidere sig, sejr — (Sigmund), tillægsord som betyder modig, herskende, strålende: hart (Gerhard) vald (Sigvald) og brecht (Albrecht). Måske er den krigerske klang i navnene lidt mere fremtrædende på det tyske område end på det skandinaviske, dog er forskellen næppe stor.

At man ikke bruger gudernes navne som menneskenavne, er vel en regel hos alle højerestående folkeslag; derimod kender de germanske folk nok sammensætninger deraf: som Thorgeir, Thorolv, Odinkar osv. Udenfor vor sprogæt finder vi den samme navneskik meget udbredt hos de semitiske folk, f. eks. Hannibal (guds gave, sammenlign græsk: Theodor, hvor guds navn, *theos*, kommer først; endvidere Jesabel (også af Baal eller Bel) og de mange jødiske navne, der ender på el Daniel, Israel, sammenlign arabisk Abdallah. Men ellers er forskellen i navnegivning hos semitter og germaner mere påfaldende end ligheden, og en sammenligning mellem germanernes kraftige og f. eks. jødernes fromme og kærlige navne vilde lære os en del om karakterforskelle hos de to folk.

Men med kristendommen fejes største delen af de gamle navne bort, og der kommer helt nye i stedet. Man må huske på, at et navn oprindelig er mere end et blot middel til at betegne en person. I navnet bor der en mystisk magt; navnet er en del af skæbnen. Der lå mer end et ønske eller et godt varsel om sønnens fremtid, når faeren kaldte ham Sigvald, sejer-hersker, eller Kunrat, kyndig rådgiver; navnet har en løndomsfuld magt i sig, og derfor er det vigtigt at ha et godt navn.

Her må rigtignok bemærkes, at denne forestilling om navnets magt næppe har været synderlig levende i hedenskabets sidste tid, allerede af den grund, at navnenes betydning for en meget stor del var glemt. Det kan man slutte deraf, at mange ord, der blev brugt til navnedannelse, på den tid var gået af brug, og derom vidner også ret meningsløse sammensætninger som Gun-

Digitized by Google

hilde (krig-krig) og Siglinde (sejersslange). Men var forestillingen om navnets mystiske kraft ved at gå tabt, så levede den igen stærkt op ved kristendommens indtrængen. Hvilken værdi må det ikke ha haft for en kristnet faer at la sin lille søn døbe med navnet Kristianus (en kristen)? Og bar nogen en apostels eller anden helgens navn, så stod han straks under dennes beskyttelse.

Her i Danmark, som vi i det følgende skal holde os til, er det åbenbart gået særlig let med at udrydde de hedenske navne og det tør vel antages, at den ny læres forkyndere lige så gærne har set dem afskaffede som det nasjonale hestekød. I hvert fald har vi på navnenes områder, som også på andre, tidligt vist en mærkelig villighed til at opgi vort eget.

Lad os da se lidt på de mest almindelige af de ny navne. De kom til os under hebraiske, latinske eller græske former og viste lydforbindelser og især betoninger, der var fremmede for vort sprog. De måtte da ganske naturligt undergå betydelige forandringer. Kristianus er allerede nævnt, det blev til Kristjern, Kristen og Kren, hvoraf vi straks ser den hovedregel, at betoningen efter vor sprogskik lægges på første stavelse. Så er der apostlenes navne. Den populæreste blandt dem er Johannes, den apostel, herren elskede; det blir til Jon og Hans; det sidste der nu er det almindeligste, er først opstået på tysk grund. Hvor almenyndet navnet også er i andre sprog, ses blandt andet deraf, at vi i tidens løb har lånt det i fremmed klædedragt: Jan fra Holland (især i: Jansen) John fra England, Ivan fra Rusland, Jean fra Frankrig, ikke at forglemme Don Juan (Hr. Hans) fra Spanien. — Meget populære er ogsaa Peter og Paulus, dansk Per og Poul; de har været så almindelige, at Per og Poul er blevet lig med: alle og enhver. Lidt mindre almindelige er Jakob og Mathæus (paa dansk: Mattis, Mads).

I anden række kommer helgenerne. Vor populæreste helgen var St. Severinus (naturligvis indforskrevet fra Tyskland) på dansk: Sevrin, Søvren (der endnu findes i dialekter), Søren; endvidere Laurentius, hvad der ændres til Lorens, Laurids, Laurs og Lars og endelig til Las med langt a, hvortil også svarer den folkelige udtale af sen-navnet: Lasen, der nu er forkortet til Lassen eller under retskrivningens påvirkning forfinet til Larsen. Når vi hertil føjer Niels af Nikolaus, Nilaus, Nilus, så har vi nævnt nogle af de mest udbredte.

For kvindenavnenes vedkommende er Jomfru Maries navn naturligvis det fornæmste; det blev på dansk til Mari (jvf. engelsk Mary), en form der ad litterær vej nu er blevet udryddet. Den lever endnu i det Holbergske så mare, det er: Så Mari ved: det ved Marie. Stor udbredelse har også navnet Anna fået, dansk Ane. Blandt de almindelige helgeninder skal nævnes Cæcilia: Sissel (jysk) og Sidse; Katarina: Katrin, Karin, Karen; til det ovennævnte Kristen svarer kvindenavnet Kirsten, folkelig udtale: Kesten.

Betegnende både for Danmark og for andre kristne lande er utilbøjligeheden til at benytte gammeltestamentlige navne. Det ligger dels deri, at de pågældende personer jo ikke var helgener, men også i den uvilje, som det jødiske folk allerede i kristendommens første tid var genstand for. Det blev jødernes sag at opta deres gamle nasjonale navne: Moses, Abraham, Isak, Ruben, Levi, David, Salomon, Lea, Rachel osv. Det er dog værd at lægge mærke til, at englænderne tidligt begyndte at benytte gammeltestamentlige navne; det hænger vel sammen med en grundigere læsning af bibelen.

Hvad der under hele denne navnerevolusjon blir levnet os af vort eget er som sagt kun lidt; der kunde nævnes navne som Knud, Svend og Erik, der særligt har været båret af konger. Fyrster har overhodet deres egen smag, hvad navne angår. Man skal ha

Digitized by Google

svært ved at opdrive en prins Per i vor historie. Kong Hans er øjensynlig sluppet ind i vor kongerække ved en fejltagelse; han kom ikke senere igen, og den første Kong Kristian kommer til os fra tysk sprogområde.

Men fornavnet er ikke nok. Til nøjagtig bestemmelse af en persons identitet hører også angivelsen af faerens navn, i alt fald så længe vedkommende er barn eller så ung, at han endnu ikke kan hævde sig en selvstændig plads i sin kres, og i mere udviklede samfund blir faerens navn som regel føjet til fornavnet. Denne skik er gammel og almindelig kendt fra de homeriske digte, fra bibelen og fra de islandske sagaer. Den er mere gennemført i mandsnavne end i kvindenavne, hvad der er letforståeligt: kvinden spillede ikke så vigtig en rolle i de ældre samfund, og når hun blev gift, var det ret ligegyldigt, hvis datter hun var.

Ser vi altså bort fra tilfældet Karen Hans' datter, der for øvrigt holder sig i mange århundreder, har vi altså på den anden side vore nasjonale sen-navne, der har været et så ypperligt middel til at udviske al særpræg fra vor officielle navnegivning. Tilsvarende navne findes ganske vist også i de andre germanske sprog, men hos skandinaverne er det absolut sen-endelsen, der gir navnene deres karakter for at betegne en ting ved sin modsætning. Der er ikke meget for en filolog at stille op med disse endeløse gentagelser af sen-tilfældet; et par enkelte kuriositeter skal fremdrages. Den skik at forkorte søn til s er ret almindelig i germanske sprog uden for Skandinavien, f. eks. Williams, Peters, Carstens; Hollands berømteste maler hedder Rembrandt Harmensz van Rijn, det vil sige: Hermansen. Tilfældet synes at ha været meget sjældent her i Danmark, hvis det overhovedet har eksisteret; derimod falder i flere dialekter hele sen-endelsen bort: Lars Sørensen og Lars Jørgensen blir i daglig tale til: Lars Søren og Lars Jørgen, med stød på efternavnet; lige sådan Hans Frederik, Lars Henrik. I Midt- og Sydsjælland blir Hans Hansen til Hans Hån med langt å og stød. Og Jens Jensen bliver til Jens Jen med kort e og stød. Ret uforklarlig er det jyske Ras Rask for Rasmus Rasmussen (efternavnet blir kun til Rask efter Rasmus); — lige sådan følgende tilfælde fra flere egne på Sjælland: det hedder Hans Larsen og Ole Pesen uden stød i efternavnet, derimod Lars Larsen og Pe Pesen med stød i efternavnet. Et af disse tilfælde må vel regnes for rigsdansk, næmlig: Jens Nielsen uden stød og Niels Nielsen med stød i efternavnet.

På den tid, da adelen begynder at hævde sig som en egen stand, opstår særlige slægtsnavne; vore gamle adelsnavne er mest hentede fra dyr og ting: Galt, Marsvin, Bille, Bjelke osv., og den adelige har altså nu et navn mere end den uadelige, han kan for eksempel hedde: Knud Pedersøn Gyldenstjærne; det første er hans eget navn (hans egennavn), det andet hans faers, det tredie slægtens. Denne navneskik er nu opgivet hos os; den lever endnu f. eks. i russisk, hvor Ivan Karamsins søn hedder Leo Ivanowitsj Karamsin og datteren Anna Ivanovna Karamsin.

Senere er det borgerstanden, der hæver sig op af folkets masse og laver sig særegne navne; de betegner mest de forskellige håndværk, bager, smed osv., men her er to ting at lægge mærke til: for det første er det kun få håndværk, der blir til personnavne, for det andet er det mere de tyske betegnelser end de danske: Schmidt, Schumacher. Tyskerne selv har, ligesom flere andre folk, resolut taget alle deres erhverv op som efternavne; vi har holdt os til vor næmme specialitet sen'net. Det var også det mest magelige.

En tredie gruppe af efternavne kommer ude fra Landet, det er stednavnene. Når en bondesøn drog fra sin lille by, hvad

Digitized by Google

enten den nu hed Rahbek, Holberg, Broby, Kær eller Gram ind til købstaden for at blive købmand, student, officer og så videre, så skete det tit, at han føjede navnet på sin by eller gård til sit efternavn, og blev han en lærd mand, og navnet egnede sig til at omskrives på latin, så nægtede han sig ikke den forbedring af det simple bondenavn: Broby blev til Pontoppidan, Kær til Paludan.

Det er for resten påfaldende, hvor ringe en rolle stednavnene spiller for vore gamle adelige slægter; blandt andre nasjoner er det netop det almindelige, at en adelsmand tar navn efter den borg, eller gård, han er ejer af. Derved opstår i andre sprog de mange adelsnavne med *von* og *van* og *de* og *af*; vi har noget tilsvarende i forholdsordet til: Bille til Billesborg, men først i en senere tid er saadanne navne blevet nøjere knyttet til slægten.

Til denne stamme af efternavne kommer i tidens løb flere andre; her er ikke plads til at gi en oversigt over dem, kun nogle enkelte skal nævnes.

Endnu flere dyr: Due, Falk, Høg, Krebs, Hummer, Bi, — men vi er meget kræsne, vi vil ikke som tyskerne hedde: Ko, Hane, Høne, Ræv, Hare — Vi er så meget for de ædle dyr.

Navne på planter og dele deraf: Birk, Elm, Græs, Rod, Kvist, Blad.

Landskabsnavne: Bæk (hellere Bech, Beck), Fjord, Dal.

Tillægsord: From, Glad, Lang (mange flere på tysk: Kurz, Jung, Klug).

Blandt vore efternavne spiller de tyske en overordenlig fremtrædende rolle; hvad vi forsmår at hedde på dansk, det hedder vi tit på tysk: Schwarz, Schumacher, Hahn, Hase, Bluhme, Bierfreund.

Det må da glæde alle venner af vort sprog, at der er udkommet en bog med navne, der er lavede over en dansk læst; desværre er mange af dem så lidt velklingende, men for resten er der jo omkring i landet tusender af stednavne, der endnu ikke er benyttede.

Vi vil nu vende tilbage til fornavnene, som vi begyndte med; de er jo de ældste, og i ældre tid blev en mand kaldt ved sit fornavn, undertiden, for tydeligheds skyld, med tilføjelse af faerens navn. Vor berømte astronom hed i omtale og tiltale: (Hr) Tyge Brahe eller (hr) Tyge, men ikke (hr) Brahe alene. Peder Palladius hed, som vi ser af visitatsbogen (Hr) Peder eller (hr) Bisp Peder, men ikke Bisp Palladius. Men halvandet hundrede år senere benævnes en tredie berømt mand som professor Holberg eller baron Holberg; der sker næmlig i den lærde tid den forandring, at fornavnet svinder ind, det blir til et bogstav, og denne skik tar til i den følgende tid; det anses for mere høfligt at tiltale en mand med efternavn end med fornavn; efternavnet er ligesom mere upersonligt, og denne forandring går jævnsides med den, at man heller ikke skriver fornavnet helt ud. Når en gang det fornæmme i sådan en skik er almindelig anerkendt, så udvider den sig, og det allerfornæmste er da slet ikke ha forbogstav; derfor ser man tit i kungørelser fra en borgmester, en amtmand, en minister det rene efternavn uden forbogstaver. I tiltale kan man gå endnu videre, idet man helt udelader navnet og indskrænker sig til at nævne embede eller titel: Hr professor, hr direktør, hr etatsråd osv. Man kan gaa helt ned til: Hr lærer(en), hr korporal(en). Vore børn vil måske gøre det næste skridt: Vil hr maleren ikke se lidt på de her vinduskarme?

Navnet forsvinder; at nævne det lyder venligt ned ad til og familiært op ad til. Men der gives i det moderne samfund snart ikke noget ned ad og det familiære går af brug.

Kvinden har det på en lidt anden måde, hun har som gift mandens efternavn (mens

Digitized by Google

f. eks. Herluf Trolles hustru hed Birgitte Gjøe); hun antar sin mands tittel eller meget ofte også hans fornavn. Altså, når frøken Margrete Haslund blir gift med direktør H. P. Olsen, kan hun benævnes på forskellig måde: Fru direktøren, fru direktør Olsen, fru H. P. Olsen eller hvis hun på en eller anden måde træder offenlig frem: Fru Margrete H. P. Olsen og endelig: Fru Margrete Haslund Olsen. Det sjældneste tilfælde er hendes virkelige navn: Fru Margrete Olsen.

I vore dage er der gjort et forsøg på igen at bringe fornavnet til ære næmlig af grundtvigianerne, der har skikken fra landet, hvor især bønderne regelmæssigt kaldes ved fornavn og efternavn.

Endnu kan nævnes den engelsk-amerikanske navneskik efter typen: Thomas A. Edison. Den er så småt begyndt at trænge ind i byerne. Der kan være klang i den slags navne; bogstavet i midten frembringer et stans, der virker afvekslende i et navn, der ellers vilde løbe afsted altfor glat og fladt, men der kan også næmt laves smagløse og ildelydende navne. Det kan vel ikke nægtes, at Thomas Krag lyder bedre end Thomas P. Krag; det sidste hopper altfor meget igen.

For at vende tilbage til fornavnene (som vi kom fra): Efter at vi med kristendommen havde fået ny navne, tærede vi på dem i adskillige hundrede år med enkelte lån fra tysk og hollandsk (dog ikke så mange som af efternavne); de blev efterhånden korte, men så bødede vi på det ved at slå to og to sammen: Anne Marie, Karen Sofie, Jens Peter, Hans Peter osv. eller vi forlængede dem efter udenlandsk mønster: Hansine, Sørine, Oline, endogså Knudsine og Madsgine, Henriette Frederikke osv., men de blev igen forkortede til Line, Mine, Stine, Rikke, Jette osv., navne vi kender så godt fra fru Gyllembourgs noveller. Men så kom der en stor fornyelse; den begyndte med romantikken og den voksende interesse for det gammelnordiske, og den blev yderligere styrket af grundtvigianismen. Der kom mange gode gamle navne op igen, men de altfor aparte klingende er nu igen ved at forsvinde: Uffe, Hakon, Skjalm, Thormod, Torgny, Alfhild, Hother osv.

Den slags navne er ikke rigtig i kurs nu, men trangen til ny fornavne er stadig stor; nogle forsøger sig med sammensætninger: Svend Helge, Svend Åge, Niels Vilhelm, Karl Ole, Karl Erik; det er vanskeligere med pigenavne, der gærne er for lange; andre henter fornyelse i England: Helen, John, Emmy, William, Katy, Mary (det sidste er nu blevet så populært, at det ikke længer anses for fint). De gamle almuenavne, som mange forældre tyer til i deres navnenød, er omtrent brugt op: Kirsten, Gertrud, Grete, Åse, Keld, Troels, Else, og så er der jo Maren, Mette, Sidse og Mads, men de kan ikke bruges endnu; vi må vente, til den uforklarlige, uskønne klang er gået af dem.

Også småfolk er nu kommet med i trangen til ny navne, især i byerne. Hvad man dær finder af navnepragt, er næsten overvældende: Isabella, Marcella, Sonja, Theodora, Yulante (udtales y-o, ikke jo), Solvejg, Violia, ellers nye navne på a: Hansa, Holga, Davida osv. Herhen hører også den finhed at bruge efternavn som fornavn: Meyer Petersen, Provstgår Frederiksen, Møller Petersen, Zola Dreyfus Sørensen, Rosendal Eli Mangor Rasmussen.

Vi kan ikke slutte bedre end med at omtale fyrstens navnebetegnelse. Han står på en gang på det allerældste og allermest moderne trin; for det første har han ikke noget efternavn, i det højeste et nummer eller et tilnavn, og for det andet benævnes han i tiltale slet ikke ved sit navn (undtagen i meget højtidlig stil), men kun ved sin tittel.

2. FOLKELIG NAVNEGIVNING.

Foruden vore officielle navne, som jo

Digitized by Google

ingen af os kan undvære, er der mer private tilnavne, som kun de færreste af os undgår at få et eller endog flere af i vor levetid. Tilnavne, kælenavne, øgenavne, spottenavne indtil navne, der er ligefrem skældsord — vi har her en folkelig navnegivning, der overgår den før omtalte i opfindsomhed. For at få nogen oversigt over det uhyre og brogede stof, vi har for os, er det nødvendigt at foreta en inddeling. Vi begynder da med de tilnavne, der er taget fra det sted, hvor navnets bærer bor eller har boet.

I det foregående blev omtalt, at en bonde, der flyttede bort fra sin egn, tit tog stedets navn med sig; han blev ofte kaldt ved dette navn så længe, at han tog det som sit virkelige navn. Det blev hans officielle navn. Men når Jens Hansen fra Bjerup flytter til nabobyen og der blir kaldt Jens Bjerup, så er det blot et tilnavn, så længe han ikke selv antar det. Dette tilfælde er ganske almindeligt i alle landsdele, og reglen er den, at en person får sit bynavn som tilnavn, når den by, hvor han har boet, er kendt dær, hvor han er flyttet hen. Tilnavnet kan sættes bag efter som lige nævnt; det kan også anbringes foran, altså: Anne Marie fra Blære kommer til at hedde Blære-, Anne Marie, og børnene derefter Blære-Niels Peter, Blære-Maren osv.; Jens fra Skørpinge kom i modsætning til den forrige Jens til at hedde Skørpinge-Jens.

Lad os se lidt på dette dobbelttilfælde; det kommer mange gange igen i det følgende. Enhver læser, der selv er fra landet, vil vist straks kunne høre, at Jens Bjerup lyder finere end Skørpinge-Jens. Det er netop sagen; tilfælde, der skal nævnes lidt senere, vil vise dette endnu mere tydeligt.

Når en person kommer fra en fjærnere landsdel, hvor hans bys navn ikke er kendt, kan han blive benævnt efter sin landsdel med eller uden sit eget navn f. eks. Anholteren, Jens Jyde, eller Jyden, Mønboen, Bornholmer-Marie osv. Men det siger sig selv, at denne navneskik må falde bort, efterhånden som de forskellige landsdeles beboere mer og mer blandes mellem hverandre.

Reglen var altså den, at man må flytte fra sin by, inden man kan faa dens navn som tilnavn; herfra gives vel undtagelser, men de er ikke mange. Det er derimod ingen undtagelse, når rigsdagsmænd med sen-navne nu mer og mer får deres bynavn med: Andersen-Sæddinge osv.

En anden art stednavne, der tit blir tilnavne, er den gård, man er ejer af. Forudsætningen er da naturligvis den, at gården har et navn. For almindelige gårdes vedkommende er det ret gennemført på øerne; i visse egne af Jylland er det en regel, i andre en undtagelse. Altså: Hans Jensen på gården Faurholt kan få navnet Hans Faurholt, og sælger han den til Peder Jensen, kommer den ny mand til at hedde Peder Faurholt. Købstadsprog, om man vil finere sprog, er det at sige Jensen Faurholt.

Tilfældet Hans Faurholt er ikke almindeligt på Sjælland og Fyn, men synes nogenlunde gennemført i Vestjylland. Ret hyppigt er i Jylland også: Manden på Faurholt eller Faurholt-manden, men da er det gærne en stor gård. Dette sidste tilfælde kendes også på Sjælland, og når manden på Skrede kunde føle sig irriteret over at hedde Skrede-Manden og i avisen true dem med sagsanlæg, der kaldte ham sådan, så bekræfter det, hvad ovenfor er sagt om det mindre ansete, der ligger i at få tilnavnet foran.

Er det mindre ejendomme eller huse, der er tale om, gives de sjældnere som tilnavn; dog skal nævnes Sage-Peter, der ejede en lille husmandslod, Sage, og Rokballe-Maren, der boede i Rokballehuset. Mere indviklet er følgende tilfælde: Per Klinkeby hed en jysk gårdmand efter sin gård; senere solgte han den og købte en mindre ejendom, der ikke havde navn, men nu kom den til at

Digitized by Google

hedde Klinkeby efter ham, og dens senere ejere fik atter navnet Klinkeby efter den. Beslægtet hermed er følgende: Et hus på landet havde efter sin ejer, Kejser, fået navnet Kejserhuset. Den nuværende beboer hedder efter huset Kejser-Lars.

Foruden efter ejendommen kan man få navn efter lokaliteter, man bor i nærheden af: Peder Mose havde et hus ved en mose; Jens Sømand boede ved en lille indsø; fra Jylland kan nævnes tilfælde som: Per o e Bæk, Wolle o e Brink, der senere kom til at hedde: Per Bak, Wolle Brink. Disse to tilfælde med anbringelse af forholdsordet viser lævning af en ældgammel sprogbrug, der nu er næsten forsvundet; dog endnu to eksempler: Peder i Kragelunde hed en skovfoged, til hvis embede gården Kragelunde hørte; Jens i Skoven havde sit hus liggende i en skov. Anvendelsen af forholdsordet er det oprindelige. Fra den islandske oldtid kan nævnes Gunnar på Hlidarende, og på gammeldansk vilde en mand, der boede ude i nogle enge eller kratskov blive kaldt: Svend i madum (mad en eng) eller Svend i risum (i risenene), folk, der boede i en samling huse vilde kunne kaldes folkene i husum; madum, risum og husum er flertal dativ, og på den måde er disse og andre stednavne med gammel dativsform opstået.

En ejendommelig navnegivning efter et hus overgik en fattig familie, der boede i en gammel skæv og faldefærdig rønne; folkene hed Niels Skæve og Maren Skæve og børnene på tilsvarende måde: Hans Peter Skæve, Kristine Skæve osv.

Et snurrigt eksempel på, hvorledes en Ejendom kan få navn efter sine ejere er følgende: En mølle på Falster, der ejedes af tre mænd, Pommer, Stang og Niels, kaldtes Pommerstani-møllen (med betoning på ni.)

Men foruden at få navn efter sin ejendom kan man også få navn efter et sted, hvor man har tjent, især når tjenesten har strakt sig over længere tid. Rasmus Langballe havde tjent på gården Langballe, og han beholdt sit navn, efter at han havde fået sig et lille boelssted. Peter Sønderup havde i mange år tjent hos købmand Sønderup; Rasmus Apoteker havde været karl på et apotek; Jens Præst havde været kusk hos en præst, og en karl og en pige, der havde været flere år hos doktor Borch, hed sædvanligvis Peter Borch og Marie Borch. Mere mærkeligt lyder det, i alt fald i en sjællænders øre, når drengen Peter Hansen, der blev sat i lære hos Købmand Jakobsen, kom til at hedde Peter Jakobsen (Jylland).

Her kan det være på sin plads at undersøge den folkelige betegnelse for en mands kone og børn. Vi synes nu, det er en selvfølge, at når pigen Marie Petersen blir gift med Jens Hansen, kommer hun til at hedde Marie Hansen, men den skik er dog ikke gammel. Som før nævnt hed Herluf Trolles hustru Birgitte Gjøe og ikke Birgitte Trolle, og hvor der er et navn på -sen kunde hustruen i tidligere tid ikke få mandens navn, da hun overhovedet ikke havde noget -sen navn. Man ser da også på gamle gravstene: Gårdmand Jens Hansen og hustru Marie Pedersdatter. Men derfor havde folket alligevel sin måde at benævne hustruen på. På øerne betegnes Hans Jensens kone Marie som Marie Hans Jens, idet -en falder bort i ejefald. I Jylland ser det noget mere broget ud; i Øst- og Midtjylland siger man: Marie til Hans Jensens, i Grenå-egnen Marie af Hans Jensens, og i egne, hvor gårdens navn regelmæssigt føjes til mandens fornavn, får konen det på samme måde føjet til sit, altså Peder Jensen på gården Bjærg hedder Per Bjærg og hans kone Maren Bjærg. Ellers er anvendelsen af ejefald det almindelige, både ved efternavne på -sen, ved fornavne og ved navne på bestillinger; det er da nærmest en undtagelse, når Mette, der var gift med Ole fra Balle blev kaldt Mette Ballewolle. Ellers vil det, hvor fornavne benyttes, hedde Anne

Digitized by Google

til Wolles, Maren af Sørens osv. Fra Holberg kender vi betegnelser som: Else David Skolemesters, Geske Kandestøbers; de er nu opgivet i byerne som altfor tarvelige, men på landet høres endnu Maren Smeds, Boel Ole Hjulmands osv., også i tilfælde, hvor smed og hjulmand kun er tilnavne til landmænd (almindeligt på de sydlige øer). Her vil vistnok de fleste straks kunne høre klangforskellen i Maren Smeds og Smedde-Maren; det sidste bruges om fattige eller lidet agtede folk. For fuldstændigheds skyld kan det tilføjes, at f. eks. Falster også har tilfældet Grete Teglbrænderen uden s.

Børnene betegnes hyppigst med ejefald tilfaerens navn: Hans Jens' Karen, og i Jylland Hans Jensens Karen; dog har Vestjylland også en anden form: Hvor manden og konen får navn efter gården, Pe Bjærg, Maren Bjærg, hører man børnene blive betegnede som Mari til Pe Bjærgs osv., hvad der for en østjyde må være lidt forvirrende, da det hos ham vilde betegne konen.

Man ser, at i folkesproget har en kvinde ikke efternavn på samme måde. som manden: som ugift kaldes hun Hans Jens' Marie osv., når hun blir gift, kaldes hun Marie Hans Lars', Marie til Hans Larsens osv., men hun kan aldrig komme til at hedde Marie Jensen eller Marie Larsen; for at opnå eget for- og efternavn må hun ind til købstaden, på højskole eller på seminarium, hun må på en eller anden måde i forbindelse med købstadsprog. En anden ting er, at dette nu efterhånden trænger ind også på landet. I de mere fremskredne egne begynder Marie Hans Lars nu at føles som simpelt.

Men er det gennemgående manden, der har overvægten også her, så er der til oprejsning for kvinden ikke helt få tilfælde, hvor hun er den førende, den navnegivende. Manden kan få navn efter sin kone, når hun er den regerende, når hun er den største, den mest talende og mest fremtrædende af de to. Denne navnegivning har forskellige former:

Konens navn kommer først: Sine-Morten (følgelig: Sine Mortens Rasmus osv., om børnene) Line-Anders, Lotte Povl.

Omvendt: Anders Annine, Kristian Lang-Ane; Andreas Lette (konen hed Bolette, man mærke den raske klang i dette nylavede efternavn).

Endvidere: Gretes Peder, Ellens Kristian, der er heri en ejendommelig, ironiskmoderlig klang.

Og endelig med tydelig Ironi: Peter Karensen, Rasmus Katrinesen.

(Mærk dog tilfældet: Svend Estridsen, hvor moderen Estrid var en kongedatter, men faderen kun jarl).

Det kan også ske, at manden slet ikke nævnes, når han er fordrukken og uduelig, mens det er konen der bær det hele; det var tilfælde med familien Bine. Børnene hed Bines Jens Peter, Bines Marie osv., huset Bines hus, og det hed altid: Vi skal over til Bines i eftermiddag osv.

På lignende måde får børn navn efter moeren, når faeren er tidligt død, eller børnene er uægte. Det hedder da i almindelighed sådan noget som Jensines Ole, men der er også andre tilfælde: Per dorte, Mads vævepige, Uld-Martin (søn af en enke der kaldtes uldkonen).

Det er dog godt at ha nogen at støtte sig til her i verden; Mariane Vakker, der havde navn efter sin hund, var dog altid bedre stlllet end Stat-ene-Kristian, der slet ingen pårørende havde.

Fremdeles kan man få navn efter sit erhværv. Det kender vi fra Holberg: Jakob Skomager, Herman Kandestøber, Niels Korporal; skikken er ældgammel, men den har tabt sig stærkt siden Holbergs tid, da var det københavnske borgere, der blev kaldt sådan; nu skal man ud til de gammeldags landsbyer for at finde skikken i sin fulde frodighed. På mange steder kommer navnet

Digitized by Google

ikke med. Man siger blot: smedden, hjulmanden osv., ellers hedder det: Per smed, Ole slagter, Jens hjulmand osv., men stiger vi til købmanden, så blir der tvivl: en smule høker kan hedde Lars høker, men dette hører nu mest de afsides egne til; hvor mange kender ikke det, at i hans drengeår blev byens købmand kaldt ved fornavn, men når man som voksen kom hjem, fandt man en ny og større købmand, som kunde benævnes ved efternavn. Også ved sådanne større erhværv som bageri og bryggeri vil det være vanskeligt at finde en ejer, der går alene under sit fornavn.

Erhværvs-tilnavne holder sig tit med stor sejhed fra det ene slægtled til det andet. I afsides egne finder man ikke få landmænd med tilnavne som: Smed, Degn, Hjulmand Hugge (formodenlig det samme som sjællandsk hugger, en tømrer).

Også fra soldatertiden bringer mangen en et tilnavn med hjem, især når han har været noget ud over det almindelige, f. eks. Jæger, Rytter, Dragon, Lansener osv. — Løjtnanten havde dog ikke været løjtnant, men kun oppasser hos en løjtnant, og Niels Husar havde aldrig været soldat. — Da jeg stod for kongens mål, fortalte han, efter at han var blevet kasseret, målte jeg 60 tommer og en halv og en kvart, og jeg kunde godt ha blevet husar for benenes skyld, hvis jeg ikke havde været for lav i sædet. Han måtte da nøjes med tittelen husar. En karl, der havde været ved trænet, kom til at hedde Dunken, hvad der jo ikke er noget mærkeligt ved, men da han senere giftede sig, fik hans børn tilnavnene: Trepæglen, Topæglen, Pæglen — det er ikke oplyst, hvad nr. fire kom til at hedde. Foruden de nævnte erhværv er der mange andre mer eller mindre ansete, der kan gi tilnavn.

Anton Pump havde det bierhværv at bore pumpetræer ud; Kube Jens Pesen gik omkring og solgte hvedebrød i en kurv, der lignede en lang bikube. Da han fik anskaffet sig en kasse til samme brug, fik han det ny navn Kasse-Jens. — Pinde-Mette Marie samlede pinde i skoven; — Spå-Marie gav sig af med at spå. — Den billige suppe hed en mand, der gik om og solgte slagteriben; han begyndte meget med den vending: Skal I ikke ha nogen ben til lidt billig suppe? Han havde endda et navn til, næmlig Knokkel-Jens. — Kejseren kaldtes en mand, der kejsede (det vil sige: kantede) tørv; hans søn hed Kejserprinsen.

Undertiden kan navnet falde over på konen, således når blikkenslager Jensens kone altid blev kaldt Blik-Mutter, mens han ikke havde et tilsvarende navn. — Vand-Stine var enke efter en eng- og vandmester; børnene hed Vand-Marie, Vand-Kristian osv.

Det kan ske, at flere navne blir slået sammen: Mælke-Kaneren havde været i Amerika og blev mælkemand, da han kom hjem; Klude-Smedden var både kludesamler og smed, men som smed ikke stort bevendt; en anden smed, hvis svigermoder ernærede sig ved at lave kunstige blomster fik navnet Blomster-Smedden. — Tromme-Skomageren hed en skomager, der tillige gik med trommen i gaderne og udråbte bekendtgørelser om auksjoner, salg af hestekød osv. — En mand, der havde været bager og spillet fallit, kørte ud med brød i en tohjulet vogn (en brækket vogn, Østsjælland), han fik deraf navnet Bræk-Bageren. — Udridderskomageren kaldtes en mand, der boede i et hus, hvor før udridderen fra klosteret havde boet; hans sønnesøn, der nu bor i samme hus, kaldes Udridderskomagerens Ole.

Forbrydelse er også et erhværv, man kan faa navn efter: Kylling-Povl kaldtes en forkommen fyr, der en gang i fuldskab havde forsøgt at stjæle kyllinger, men var blevet opdaget for tidligt; Morten-Hvidkaal havde derimod haft forholdsvis bedre held med sig. Peder-Æg havde stjålet æg, og Lat-Marie havde taget et stykke lærred (på jysk lat),

Digitized by Google

en mand, der havde stjålet en pose to (Uld) fik tilnavnet To-pose. Mere humoristiske er følgende tilfælde: Urmageren havde stjålet et ur; Rebslageren havde stjålet en ko; skæmtvis blev det fortalt, at han havde stjålet et reb, men der hang ganske vist en ko ved. — Følgende tilnavn har en hel lille historie: En mand havde været i byen og drukket de ti kroner op, han havde med, og da han var bange for, hvad hans kone vilde sige, når han kom hjem, fingerede han et overfald på sig selv, som han mældte til politiet, men han kunde ikke klare sig i forhøret og blev opdaget. Han hed senere altid Røveren.

Brandstiftelse kan gi tilnavn: Per-Ildebrand kaldtes en karl i Sydsjælland, der havde sat ild på en mølle; og en københavnsk pyroman, der en gang imellem trængte til at se ild, kaldtes Flamme-Hansen.

Selvmordere, der ikke har haft held med sig, får tit folkeviddet over sig; Kvæleren og Den Halvhængte er navne på to, der blev skåret for tidligt ned, og en jyde, der forsøgte at komme af med livet ved at sprætte maven op på sig selv, men kom over det, gik indtil sin naturlige død under navnet Wolle-Sprætmave.

Den opfindsomhed, vi nu har set nogle prøver på, stiger til det overvældende, når vi kommer til de tilnavne, der angir legemlige ejendommeligheder eller påfaldende karaktertræk, især i retning af det komiske; det folkelige vid viser sig her både rammende og fantasifuldt og ikke så lidt ubarmhjærtigt. Ingenting er mere håbløst end at protestere mod et øgenavn, selv om man gør det i en avis. Hvor uheldigt kom f. eks. ikke Kresten Klemmensen afsted. Hans navn blev forkortet til Kræ Klemme, hvad der vel ikke var nogen ond hensigt i, men manden kunde ikke lide det og indrykkede i den anledning en erklæring i en stedlig avis. Efter at ha truet folk med bødestraf, der sådan forkortede hans navn, endte han med de ord; Jeg hedder Kresten, døbenavn Klemmensen. Han kom derefter til at hedde Kræ Døbenavn.

Men det var et sidespring. Blandt de fysiske ejendommeligheder, som navnegivning særlig ynder at slå ned på, er den hurtige gang. Det vrimler rundt om i landet med navne som: Storm-Peter, Gesvindt-Jeppe, Per-Løvs (løbsk), Far-Omkring, Rask-Gennem-Verden (en lille forkrøblet person, der trods sin legemssvaghed kom mærkelig rask afsted). Navnet Hurtigkarl, der nu er fastslået som efternavn, må også regnes herhen; dets bærer eller en af dets bærere har så følt sig så tiltalt af navnets raskhed, at han har taget det. Og så er der endelig Galop-navnet. Hvem kender ikke en Galopskrædder? Der er et utal af dem. Her har modsætningen mellem skrædderens større eller mindre vanførhed og hans travle gang omkring til kunderne, øjensynligt spillet en vigtig rolle. — For en enkelt galop-skrædders vedkommende hang det dog anderledes sammen: det var hans kone, der gik rask, og han fik tilnavnet gennem hende. Senere blev samme skrædder postbud og begik nogle misligheder med frimærker, hvad der skaffede ham navneforandring til Fire-Øres-Skrædderen; han endte som pottemager og hed som sådan Postelins-Skrædderen.

Af andre tilnavne, der går på udseendet, skal nævnes: Kristian-Bomben, der havde et kroget, stift ben; hans kone hed Hugger-Inger på grund af sine lange fortænder. En mand, der havde mistet en finger, blev kaldt Niels-Nifinger, det er nu meget lige til; mere vittigt er tilnavnet til en anden, der havde fået en tå sat af; han hed Kristen-Nittenfinger. — Det er en grov spøg at kalde en mand Per R**, fordi der er noget påfaldende ved hans bagdel, men der er fantasi i følgende navn på en mand, der havde en lang, skrå ryg: Jesper Lang-R**. I en mildere form findes navnet varieret hos en gammel kone i Himmerland; hun hed Lang-Ende.

Digitized by Google

Hvis nogen går og kigger meget op i luften, skal det nok blive bemærket, mange øgenavne tar sigte på den vane. Øboer vil vel ikke kunne forstå følgende øgenavn fra Jylland: Ras-kig-højt-i-Land; ‚i Land' betyder på jysk: i været. Navne som Astronomen og Stjærnekiggeren viser i samme retning. Astronomen hed også Muldvarpen; han var næmlig hedeplantør. Andre navne, der tar sigte på gangen, er Lamme Kirsten, en kone, der lammede (haltede) på det ene ben, og Gynkerne; sådan hed en hel familie efter den vane, de havde at synke i knæene under gangen, hvad der i Midtsjælland kaldes at gynke (udtales med hårdt g).

Mænd, der er små af vækst, er tit meget fremtrædende, og de kan være sikre på deres tilnavn: Neglen var navnet på en lille bred og meget sej fyr, en overskåren kæmpe; den gevaldige Peter eller Gevaldig-Peteren, var lille men hidsig, og så et fra Jylland: Bettemanden, en lille, meget højrøstet og gemytlig mand, altså uden lighed med fanden, hvad navnet ellers kunde tyde på.

En lille jysk proprietær, der gærne vilde gå for mere, end han var, blev i et selskab af en større godsejer betitlet som hr. Baron, hvad han ikke var ked af, men folkeviddet glemte ham ikke, og da hans ejendom hed Brasborg, fik han navnet Bras-Baronen. Det minder om navnet Brase-Jens om en buldrende, dominerende og pågående person. En antydning af en mands karakter ligger også i dette navn: Per Kristian Femøre, om en, der var meget påholdende; så vel som i Vorherres Anders, navn på en meget alvorlig og højtidelig mand, der tilhørte de gammelhellige fra før Indre Missjons tid.

Mere fantasi end karakteristisk er der i følgende navn, som en gang er givet af børn til en skolekammerat. En dreng havde et ualmindelig stort tornyster, som af de andre børn blev kaldet en kakkelovn, og det hed sig skæmtevis, at han havde det til at varme sin ryg med, når det var koldt. Da han desuden var meget læsende og sagdes at skulle læse til præst, når han blev stor, fik han navnet Kakkelovns-Præsten.

Endnu et eksempel, hvor det er børn, der gir øgenavn. I en bornholmsk købstad kom en tysker og en dansker ned ad gaden. Den sidste sae, idet han viste på en butik: Da wohnt ein Schneider. — Ja wohl, ein Schneider, gentog den anden. — Dette hørte børnene, og de begyndte nu at kalde skrædderen for Schneider, og da han blev vred over det og kom ud af butikken og gjorde jagt på børnene, så blev navnet naturligvis for alvor slået fast. Overhodet spiller børn en vigtig rolle ved navnegivning; de kender forældrenes tilnavne og glemmer ikke at la dem gå videre til deres børn, og selv om de ikke danner mange ny navne, så hjælper de til med at bevare dem, der er dannet af andre. De er jo begavede med en udholdenhed og ubarmhjærtighed, der gør dem godt skikkede til det. Johannes V. Jensens fortælling om skomageren Lars Vakker, der blev plaget og drillet af børnene med dette Vakker-Navn, er aldeles typisk.

Talemåder, som een meget bruger, vil gærne gå over i tilnavnet, især eder: Fanden-faa-det-Povl er et eksempel på det. Samme Povl hed også Povl-Vejsten-om, fordi han til ballerne gærne vilde danse vejsten om, det vil sige: forkert (Østjylland); Gusde-Væveren sae Gudsde (gudsdød) til hvert andet ord.

Stu-Niels og Dot-Manden havde bægge en talefejl; den første kunde ikke sige ‚sgu', hvor gærne han end vilde; den anden kunde ikke udtale ‚godt', men sae ‚dot'. Navne som Jamen-Marie og Mette-godt-Vær forklarer sig selv. — Det flækkede Surbrød hed for mange år siden en københavnsk drosjekusk, der plejede at forlange sig et flækket surbrød til frokost. En slagter, der havde den vane — som for resten så mange har — at sige ‚dær' til hvert andet ord, hed Peder-dær, og en gårdmand i samme by hed af

Digitized by Google

en tilsvarende grund Ene-Pe Svendsen. Vi skal ene ud og hugge rug i dag, kunde han om morgenen sige til sine folk. En dårlig betaler, der ved enhver lejlighed forsøgte at slippe for at betale, hvad han skyldte, benyttede da en bestemt vending, som han fik navn efter; han hed: Må-jeg-skylde-Dem-en-Øre. Rejdig-Kristian havde den imødekommenhed at sige rejdig til alt, hvad folk sae til ham.

Undertiden kan en vending, man kun har brugt en gang, siden blive hængende ved en som tilnavn. De ny rekrutter blev en gang spurt om deres navne. Jeg hedder Hans, sae en; den næste, en falstring, sae på sit syngende mål: Jeg hijer osse Hå-ns, og siden hed han under tjenesten stadig Osse-Hå-ns. — På lignende måde gik det en ny dreng i en skole; læreren spurte om hans navn; Jeg hedder Hans, svarede drengen. Hvad hedder du i Morgen? spurte læreren. — Jeg hedder Hans hver dag; Han beholdt navnet Hans Hverdag både i skoletiden og senere. Af en lidt anden art er følgende tilfælde: Under et skænderi fandt en mand på at betegne sin modpart som: Din Geborenheit. Dette indfald gjorde lykke hos tilhørerne og manden hed nu Geborenheiten, hvad der meget snart blev forkortet til: Heiten.

Til slut skal omtales et særligt forhold, der sikkert vil overraske enhver, der ikke kender andet end rigsdansk; det er brugen af bestemt kendeord ved egennavne. Der findes tilløb dertil i andre sprog f. eks. tysk og italiensk; i visse danske dialekter synes det at ha været en regel; nu er det ved at forsvinde. Vi begynder med bornholmsk, hvor det er mest udpræget. Man siger med og uden foransat kendeord: Den gamle Jensening og: Kofoding (-ing er kendeordet i hankøn). Lige sådan: Per Nielsken (om Hustruen). Det bruges også ved fornavne. Ejeren af en gård, der hed Hellesgården, men som blev omdøbt til Helvedes-gården, hed selv Helvedes-Peering; ligeså om børn: den lille Peering. Den lille Annan.

På de sydlige øer findes samme forhold, mere eller mindre udbredt. Dær bruges det dog mest om navne, der ikke ender på -sen; en falstring vil altså sige sådan noget som: Frising haing gor og pløjer, om en mand, der hedder Fris; lige så ved tilnavne: manden på gården Kragballe hedder Kragballing; også ved sjældnere -sen-navne som Jonson og Simonsen: Junsing, Simsing. På Sjælland findes det forhold vist ikke; dog, på Ore strand ved Masnedsund, hvor dialekten nærmer sig falstersk, kan man høre om en mand, der kaldes Gneers, fordi han altid går og gnubber sig: Ham Gneersen.

I den del af Jylland, hvor der er efterhængt kendeord, kendes samme forhold. Folk, der hedder Munk, Bruus, Høtoft, benævnes i omtale: Munken, Bruusen, Høtoften osv. Men hvad der lyder endnu mer påfaldende og ikke synes at være kendt på de sydlige øer, er følgende brug af Navn, bestilling, kendeord: Marius-Posten (mærk, at tonen ligger på Marius, altså i lighed med Randers-Posten), Anton-Smedden, Knud-Skrædderen, Ais (Anders)-Musikanteren.

Ligesådan om børn; man kan høre en moer sige: Jo, Ane-Tøsen hun har det godt. — Den Anton-Knæjt (eller Anton-Knæjten græder altid. Lai-Drengen (Nikolaj) er navnet på en kendt figur i Vendsyssel. Skikken er nu ifærd med at gå af brug. Samme landsby kan ha et gammelt postbud, der kaldes Søren-Posten, og et ungt postbud, der kaldes Marius-Post (altså med betoning på ‚post'). Hans eftermand vil uden tvivl blive kaldt saadan noget som Postbud-Jensen.

I det øvrige Jylland, hvor det bestemte kendeord hedder æ, kendes tilsvarende sprogbrug. En mand kan, hvor dialekterne brydes, hedde Æ Kingo så vel som: Kingoen. Gårdmand Høj hedder Æ Hyw; også foran -sen-navne skal det kunne bruges i de mest gammeldags egne. Dær kommer Æ Jensen agende

Digitized by Google

Der er stor forskel på tilnavnenes hyppighed i de forskellige landsdele. Jylland har mange fler end Sjælland, og den jyske navnegivning er både mer gammeldags, samt, hvor det gælder øgenavne, mere skånselløs end tilfældet er på øerne. Man hører gennemgående flere øgenavne på landet end i byen. Den stigende kultur spiller her en vis rolle; det må anses for vel opdragent at være i alt fald mådeholden i brugen af øgenavne, men på den anden side er trangen til at bruge tilnavne lige så dybt rodfæstet som trangen til at bruge skældsord og eder. De egenlige øgenavne nærmer sig jo også til skældsordene; andre er i deres fantasifuldhed en slags primitiv folkelig poesi (Blomstersmedden); også selve klangen spiller tit en vigtig rolle (Blære-Anne-Marie, Rokballe-Maren, Mette Balle-Wolle), og så er der endelig en mere realistisk bestanddel i tilnavnene, nærmlig iagttagelsesævne og menneskevurdering. Man kan være sikker på, at den skrædder, der på grund af sin kones gang kom til at hedde Galop-Skrædderen og senere Fire-Øres-Skrædderen og Postelins-Skrædderen, ikke uden skyld var genstand for denne forfølgelse. Øgenavnet er i sin nærgåenhed en art folkelig lynchjustits. Den skik at gi tilnavne, der vel er lige så gammel som selve sproget, vil nok holde sig, men den vil blive mere afdæmpet; vil, efterhånden som kulturen stiger, tabe i dristighed, i lune og i fantasi.

Digitized by Google

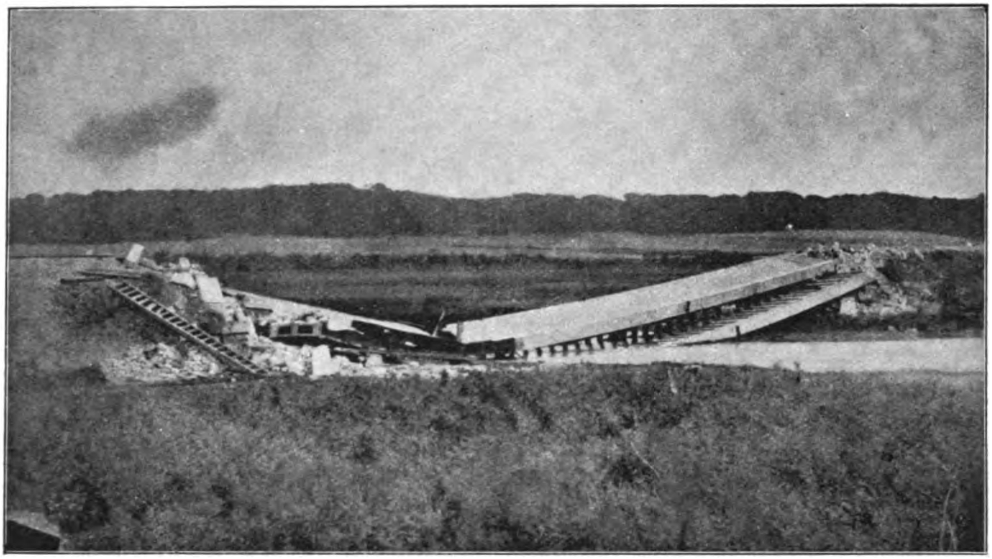

Langaa Jernbanebro, sprængt af Prøjserne i 1864.

FRA KRIGENS TID

UDDRAG AF BREVE OG MEMOIRER FRA 1864

ANDEN AFDELING

Ved Kaptajn DANIEL BRUUN.

III.

Sekondløjtnant Abrahams fortæller:

Under Vaabenhvilen

var General *Hegermann* i Kjøbenhavn hos Krigsministeren og paa Fyn hos General *Gerlach* for at faa dem til, efter Vaabenhvilens Ophør, at gaa ind paa en Offensiv i Jylland.

Vaabenhvilen medførte en Svækkelse i Hærens Kampberedskab, idet Forstærkningsmændene blev hjemsendte; i deres Sted modtog Hæren — ogsaa Afdelingerne i Jylland — mindre godt uddannet Mandskab.

Lt. *Abrahams* fortæller i sine „Erindringer“:

„Under hele Vaabenhvilen fra 12. Mai til 12. Juni var vi i Nørre-Sundby og førte et i alle Henseender behageligt Liv, forsaavidt som god Frihed og behagelige Omgivelser kunde gjøre det; Stemningen var naturligvis trykket ved Tanken om de ulykkelige Forhandlinger i London, der mere og mere viste, at Stormagterne ikke havde mindste Interesse for at værne Danmark, og at vi selv uagtet vore Nederlag, og uagtet vor forladte Situation manglede Mod til at indgaa paa Slesvigs Deling, og fastholdt at vilde beholde Eideren som Grændse. Hvad *der* blev gjort, har baade Østerrig, Frankrig, men da navnlig England og Danmark havt Grund til at angre.

En lille Opmuntning gav jo Affairen ved *Helgoland*; men hvor hæderlig denne end var, kom den jo ikke til at spille nogen Rolle i Afgørelsen af Landets Skjæbne. — —

Under Vaabenhvilen søgte vore Folk naturligvis paa mange Maader at forkorte sig Tiden. Saaledes fandt de da paa at lave en „Dyrehavsbakke“ paa Skandsebakkerne Nord for Nørre-Sundby, og til deres store Fornøielse kom Generalen med en stor Del

Digitized by Google

En Officersoppasser. Akvarel af Fred. Visby.

„Mads Dunk, alias Mads Kok — Mads Mestertyv, naar han var særlig bjergsom. Vist med lidt Taterblod i Aarerne og med et urokkeligt Humør var han en Perle af Officers Oppasser, højt skattet af „Prigmeerløgtenanten". Naar blot Kurv, Pibe og et Par medtagne „Sluvanter", sendte ham af: „Wo Mover" vare i Behold, saa var der „et nøj aa sørre over"".

„Nørre-Sundby,
d. 11. Juni 1864.

Kjære Fader!

Da Vaabenhvilen bliver forlænget i 14 Dage, vil jeg endnu gjøre et Forsøg paa at faa Permissionen i 8 Dage. Premierlieutenant *Riebau* følger rimeligviis med mig. Kan Du huse os et Par Dage? Vi tage det naturligvis som det kan falde med Qvarteeret, uagtet jeg er ved at blive noget forvendt her i N. Sundby hos Kancelliraad Meinig. Tænk Dig, *jeg dansede* hele Natten i Forgaars paa et Bal, som General Wilster gjorde her i Byen, — vi musicerer hver Aften, og tilbringer i det Hele taget Tiden meget behageligt.

General Hegermann-Lindencrone bragte mig en Hilsen fra Dig paa Ballet forleden, han fortalte, at han havde talt med Dig i Kjøbenhavn.

I Haab om snart være hjemme hos Eder beder jeg Dig at bringe alle gode Venner de venligste Hilsner fra Din hengivne Søn.

A. P. C. Abrahams."

af sin Stab, ledsaget af Regimentschefen ud for at se den, hvad den da ogsaa nok fortjente. De unge Kjøbenhavneres Opfindsomhed var virkelig stor. Her var „Mester Jakel", Sangertelte, „Menageri" og en „Heliophob" m. m. Denne sidste, lyssky Mand blev givet af en Underkorporal *Aagaard*, Broder til den i sin Tid bekjendte Urtekræmmer Aagaard, om hvem der blev fortalt mange morsomme Historier. Underkorporalen var ualmindelig lyshaaret med lyseblaa Øjne og forstod ganske fortræffelig at spille sin Rolle som „lysky". Denne Dyrehavsbakke varede i flere Dage og gjorde megen Lykke. General *Wilster*, som med sin Brigade var kommen herop og havde Kvarter paa Hovedgaarden „*Vang*" gjorde et stort Bal paa Gjæstgivergaarden i Nørre-Sundby, hvortil jeg naturligvis ogsaa var indbudt. Jeg husker, at det egentlig var med stor Ulyst, at jeg gik til det Bal; det var for mig saa stridende mod den trykkende Stemning, som Dybbøls Fald, Fredericias Rømning og de sørgelige Forhandlinger i London havde fremkaldt, at jeg formelig maatte tvinge mig til at gaa derhen, — men da jeg først var der, hørte den gode Musik og saa de mange unge kjønne Damer, saa kastede jeg Bekymringerne af mig og blev ung og glad og dansede til den lyse Morgen."

Af „Erindringerne:"

„Og saa blev det da ordnet saaledes, at baade Oberstlieutenant *Beck* og jeg rejste, og Premierlieutenant *Riebau*, som jeg indbød til at være min Gjæst, fulgte med os. Vi havde en fornøielig Reise; min Fader gjorde et Middagsselskab, til hvilket han indbød Oberstlieutenant *Beck*, Lieutenant *Bernth*, — der nu var udskrevet fra Hospitalet, — og saa Riebau og mig, som et Par Dage havde indkvarteret os hos ham i Badstuestræde Nr. 11, — og desuden en Del Herrer, som han vidste stod i nærmere eller fjernere Forbindelse med os; jeg husker saaledes at Exminister *Hall*, som i de senere Aar oftere kom der, og som kjendte Beck, var mellem Gjæsterne. Saa reiste vi, Riebau, Bernth og jeg til Underup, hvor vi blev nogle Dage, og derfra gjorde vi Besøg paa Gaardene i Omeg-

Digitized by Google

nen, Annissegaard, Høiagergaard og Herløvgaard. Overalt blev vi modtaget med stor Hjertelighed og havde saaledes megen Glæde af vor lille Reise. Da vor Permission nærmede sig sin Slutning, vendte vi tilbage til Nørre-Sundby, medens Lieutenant Bernth reiste til Sandefjord for at gjennemgaa en Kur for at gjenvinde Bevægeligheden i sit saarede Skulderled.

Vi kom tilbage til Nørre-Sundby og Vaabenhvilen udløb den 26. Juni."

Affairen ved Lundby.

„Den 29. Juni gik Fjenden jo over ved Als, og dette sørgelige Budskab spredtes hurtigt over hele Landet, og naaede ogsaa op til os. Igjen blev Planerne forandrede, — alt skulde samles paa Fyn og Overførelsen af Tropperne fra Vendsyssel iværksattes med Iver. Oberstløjtnant *Becks* Kommando skulde være det sidste, der førtes bort, og det skulde altsaa, foreløbig saalænge de andre Tropper ikke var overførte til Fyn, forhindre Fjendens Overgang over Limfjorden. I Aalborg havde vi et Kompagni for eventuelt at kunne bryde frem ad denne Vej, dersom Forholdene fordrede det. Der indløb Efterretninger syd fra om, at fjendtlige Afdelinger viste sig forskjellige Steder, men der var jo intet derved at gjøre, saalænge de angivne Steder var saa vidt fjærnede, at der med den ringe Styrke, over hvilken der raadedes, ikke kunde foretages noget, naar Limfjordsstillingen samtidig skulde holdes. Men da der den 2. Juli om Aftenen kom Underretning om, at et prøjsisk Kompagni var i Ellitshøj, tog Oberstløjtnant Beck pludselig den Bestemmelse at drage frem med en Styrke og om muligt overraske dem i Løbet af Natten, dersom det var saa heldigt, at de blev staaende der. — —

Oberstløjtnanten bestemte, at 5te Kompagni, Kaptajn *Hammerich*, skulde anvendes dertil. —

Eftersom Løjtnanterne *Tegner* og *Grave*, der begge var Elever paa den militære Højskole, da Krigen udbrød, og som var tilgaaede Regimentet paa et senere Tidspunkt, endnu ikke havde deltaget i nogen Affaire, kom de til mig og bad mig om at skaffe dem Oberstløjtnantens Tilladelse til at følge med, hvad de da ogsaa straks fik. Samme Anmodning blev stillet af Regimentets Intendant, Premierløjtnant *Hartmann* og Korpsskriveren, Sergent *Ebbesen* og Skriver, Korporal *Gislinge*, som ogsaa fik Lov at gaa med. Den lille Styrke blev færget over, — dengang var der jo ikke Bro, — og i Aalborg forstærkedes den med 16 Dragoner. Mandskabet var uden Tornistre for at kunne bevæge sig let og hurtigt. Det hele havde Præget af en lille fornøjelig Øvelse. Ved Afmarchen holdt Oberstløjtnanten en af sine opflammende Taler. Marchen gik rask til Ellitshøj. Klokken var over 11, da vi naaede derud, og Fjenden var gaaet tilbage ad Hobro til.

Oberstløjtnanten vilde tale med Præsten der i Byen for at faa paalidelige Oplysninger, og vi red saa til Præstegaarden, medens Kompagniet hvilede i Landevejsgrøfterne.

Akvarel af Fred. Visby.

Prøjsisk Transport af Baade fra Alssund til Limfjorden.

Præsten havde ikke saa lidt at fortælle, og Oberstløjtnanten gav nu Ordre til at nedskrive, hvad han meddelte, idet han gav ham Haab om, at der kunde skaffes ham Erstatning for de Tab, han havde lidt. Præsten fortalte saa, at der nylig havde været et prøjsisk Kommando i Præstegaarden for at fouragere og at den Løjtnant, som førte Kommandoen, havde forlangt et Kreatur til Slagtning; Præsten havde saa nede i Stalden vist ham sine tre Køer og givet ham Anvisning paa at tage den, der var bedst istand, fordi den ikke malkede. Derimod havde han udtalt, at den, der stod ved Siden af denne og som var mager, maatte de endelig ikke tage, da det var den eneste, som gav Mælk, og denne kunde de ikke undvære, da der var Børn i Huset.

Intendant, Premierløjtn.
(i Septbr. 1864 Kaptain)
H. V. F. Hartmann.

Prøjserne trak af med den anviste Ko, men da de var borte, viste det sig, at de havde skaaret Halsen over paa den Ko, som gav Mælk, og at denne laa død i Stalden. — Saaledes optraadte den prøjsiske Armé under Krigen 1864 overfor en fredelig, velvillig og sagtmodig optrædende Præstemand i Jylland. Lad os ikke glemme dem det og lad os ikke glemme at fortælle vore Børn og Børnebørn det, at de kan lære at forstaa, hvad der kan ventes fra den Side, om Ulykken skulde ske, at de engang faar Magt over os, som de fik det over de ulykkelige Sønderjyder!

Under al denne Fortællen og medens jeg efter Oberstløjtnantens Anmodning noterede alle Biomstændigheder, løb Tiden. Intendanten, Løjtnant Hartmann kom ind for at søge at paaskynde Afmarchen, da vi havde faaet at vide, at et prøjsisk Kompagni laa i en Bondegaard i Landsbyen Gunderup, omtrent $1^1/_4$ Mil fra Ellitshøj, øster paa. Mandskabet kom paa Benene, — endnu en lille Forsinkelse, Oberstløjtnanten maatte holde en lille opmuntrende Tale til Folkene, i hvilken han desværre kom til at bruge nogle Ord, som for en Tid siden havde staaet i en Dagsbefaling fra vor daværende Brigadechef, *Max Müller*. Der var kommen en Opgørelse af det store Antal Bajonetsaar, som de fjendtlige Soldater havde faaet ved Sankelmark, og i den Anledning udtalte Max Müller i sin Dagsbefaling, at enhver Fører skulde lægge sig dette paa Sinde, og naar han traf en fjendtlig Afdeling, søge Lejlighed til at kaste sig over den, og benytte den Overvægt, vi havde i Brugen af Bajonetten.

Det var altsaa dette, Obstl. Beck benyttede i sin Tale: „han ventede, at hans raske Folk, naar vi traf Fjenden, vilde kaste sig over ham og lade ham føle den Overmagt, vi havde i Brugen af Bajonetten“.

Endelig marcherede vi da af [Kl. 1], ad Vejen til Gunderup. Det dagedes mere og mere, og da vi naaede Gunderup [Kl. 4], var Gaarden, i hvilken det prøjsiske Kompagni havde ligget om Natten, forladt, og Prøjserne marcheret ad Vejen til Nørre-Tranders og Aalborg. Af Gaardens Folk fik vi nu at vide, at Prøjserne havde ligget her og sovet trygt om Natten. Geværerne havde de stillet i Pyramider i Gaarden og Lædertøjet havde de taget af; havde vi været der $1^1/_2$ Time tidligere, saa havde vi taget dem sovende.

Vi marcherede saa afsted bag efter Fjenden ad Vejen Tranders—Aalborg. Da vi var komne et Stykke frem, sendte Oberstløjtnanten et Par Dragoner frem i Terrænet, for at de fra de højere liggende Punkter skulde se om de kunde opdage den fjendtlige Afdeling. De opdagede ganske rigtigt Fjenden, som var ved den nordre Udkant af Landsbyen *Lundby*, men samtidig opdagede ogsaa Fjen-

Digitized by Google

„Vorwärts! — nach Skagen!" Akvarel af Fred. Visby.

„De civile Kuske samt Forspand, der udgjorde den fra alle Kommuner rekvirerede Vognpark led meget under Krigen, idet de i al Slags Vejr maatte være ved Vognene, parate til øjeblikkelig og ofte hensynsløs Brug — f. Eks. fra Aarhus til — Skagen, endda under Vaabenhvilen".

den vore Dragoner og gjorde omkring for at indtage en Stilling ved den sydlige Udkant af Lundby. Her besatte Fjenden et solidt Stengjærde. Vi gjorde Holdt bag en Bakkekam vel omtrent 600 Alen fra Fjendens Stilling. Her var god Lejlighed til at gaa frem med en mindre Styrke i hver af Fjendens Flanker. Vi kunde, om vi havde villet det, have holdt Fjenden fast, til Afdelingen i Aalborg var rykket ud, hidkaldt ved Skydningen. Men desværre, den Brigadebefaling stod Oberstløjtnanten i Hovedet og han var utilgængelig for enhver anden Tanke.

„Vil De sætte Bajonetten paa og kaste Dem over Fjenden".

Ned ad Bakke, paa den aabne Landevej, løbe 500—600 Alen mod et Par Hundrede Rifler, liggende i en udmærket Stilling med godt Anlæg for Geværerne. — Vanvid! Og saa var det endog Bagladningsgeværer, hvormed Fjenden var bevæbnet. —

Havde vi havt en anden Kompagnichef, f. Eks. Prmlt. *Riebau*, — jeg tror ikke, han havde gjort det, — jeg tror, at han havde sagt: det er umuligt, Hr. Oberstløjtnant, jeg redder ikke en Mand derfra, eller noget lignende. Hammerich gjorde, som der blev befalet, løb frem med bred Front i sluttet Kolonne ned ad Bakken.

Saa faldt Fjendens Skud, som var det Salver, tre—fire Salver, og der laa Kompagniet paa Landevejen, Døde og Saarede — overvældede af den morderiske Ild.

Skydningen standsede. — sandt nok, det havde været Mord, om de havde fortsat Skydningen. — Gjøre Fanger under disse Forhold følte Fjenden næppe Lyst til. Nej — slippe bort, — det var det, han nærmest tænkte paa, og derfor lod han os i Ro, til vi fik vore Døde og Saarede paa Vogne og drog afsted ad en Markvej, vesten om Lundby for at undgaa Fjenden, der lod os gaa bort i Fred.

Vi kom gjennem Aalborg og blev færget over til Nørre-Sundby. — Jeg red ud sammen med en underlig vildt begejstret, letsindig, men legemlig affældig Mand, — jeg red tilbage med en sammensunken Olding! Han havde villet noget, — noget, som han

Digitized by Google

var ganske ude af Stand til at udføre! Nu laa det Hele sammenstyrtet, han med, — hvad havde alle de store Ord ført til, — Vind! — Hvorfor kun rykke ud med 1 Kompagni, naar man lige saa let kunde tage 2, og man véd, at man har mindst 1 fjendtligt Kompagni overfor sig. Hvorfor vælge den Kompagnichef, af hvem man har Grund til at vente mindst Handlekraft, — hvorfor bortødsle Tiden med Snak og Taler og endelig, — hvorfor paatage sig at føre et Kompagni mod Fjenden, — naar man dog hos sig selv maa vide, at man her staar overfor en Opgave, der er én ganske fremmed, — det hele var en opbrusende Ild, — en rask Tanke; men den blev slet forberedt og slet udført, og Resultatet var rædsomt. —

I Nørre-Sundby stod en ledig Butikslejlighed i Stuen i samme Hus, i hvilket Kancelliraad Meinig boede; dette Lokale blev

Generalløjtnant C. D. Hegermann-Lindencrone.

taget til Lazaret, og her førtes vore Saarede ind. Jeg havde været derinde og kom derfra ud paa Trappen, der førte til vort Kvarter, saa fandt jeg den yngste Frøken Meinig staaende her, opløst i Graad og Fortvivlelse; hun havde staaet her og set alle de Saarede blive baaret ind. „Men kære Frøken Caroline", udbrød jeg, »hvorfor staar De dog her. Skynd Dem op til Deres Moder og bed hende om noget Vin eller Saft og kom saa ned med Glas og frisk Vand og giv de stakkels Soldater noget at drikke; De kan tro, de trænger dertil". — Og borte var hun i det samme, og tilbage kom hun, og nydelig og kjærlig gik hun om blandt de Saarede og fik mangt et venligt Blik og hjertelig Taksigelse. — Da jeg siden kom op, kom hendes Moder mig imøde og tog min Haand og takkede mig, fordi jeg havde sat Caroline i Arbejde, — „det var just det rigtige, — hun stod her saa fortvivlet over al den Elendighed, — og jeg vidste slet ikke, hvad jeg skulde gjøre ved hende". — Gud havde givet mig den rette Tanke; naar man blot kan hjælpe, er det end nok saa lidt, saa tages Fortvivlelsen bort. Saa let kan et grufuldt sørgeligt Øjeblik forvandles til et smukt Minde, ved hvilket man senere kan dvæle med Tak! — Lille Caroline Meinig blev med et Slag forvandlet fra et fortvivlet, grædende Barn til en barmhjertig Søster, der bragte Lindring og Trøst!

Et Par Dage efter begravede vi vore Faldne paa Kirkegaarden i Aalborg. Jeg skammer mig ikke for at sige det, — jeg græd bitre Taarer ved denne Begravelse, — jeg havde ligesom en Følelse af, at vi selv var Skyld i deres Død!

Tre Officerer havde vi mistet ved Lundby, Kaptajn *Hammerich*, svensk Premierløjtnant *Betzholz* og Sekondløjtnant *Grave*. De første var, — hvorledes det var gaaet til, véd jeg ikke, — ikke kommet med paa vore Vogne, og var faldne i Fangenskab. Hammerich blev helbredet og kom senere

Digitized by Google

tilbage, men Betzholz døde paa et tysk Lazaret [i Hobro].

Løjtnant *Grave* fik vi med os tilbage; han var skudt gjennem begge Kinderne, saa at Ganen og Tænderne i Overmunden var skudt bort. Han blev tjenstdygtig igjen og holdt i mange Aar sin Plads i Armeen".

Styrken i Nørrejylland beordres til Fyn.

„Faa Dage efter var Situationen helt forandret, Oberstløjtnant *Beck* blev Oberst og rejste bort for at overtage en Brigade, og Oberstløjtnant *Magius* overtog Kommandoen over Regimentet, dog kun ganske midlertidig, da Oberstløjtnant *J. D. Høst* var udnævnt til Chef for 1. Regt. — Dette, som alt andet bar Præg af Forvirring i den øverste Ledelse. Olt. Magius' Virksomhed indskrænkede sig til at føre de under Olt. Beck staaende Afdelinger, der var de sidste, som endnu var tilbage i Vendsyssel, bort derfra, og dette skete i Løbet af et Par Dage. Det var vistnok den 9. Juli, at vi brød op fra Nørre-Sundby og marcherede til Frederikshavn, hvor nogle af Marinens Skibe laa for at overføre os til Fyn, hvor nu Armeen var samlet. Da vi den 10. om Eftermiddagen sad en Del Officerer samlede paa Gjæstgivergaarden i Frederikshavn, kom Værten ind i Gjæstestuen og anmodede os om at gaa, „da der skulde gjøres rent til Prøjserne kom, for han vilde ingen Ubehageligheder have". Vi gjorde ham opmærksom paa hans upassende Opførsel og raadede ham til at passe bedre paa sig selv overfor de fjendtlige Officerer, dersom de kom hertil, da det sikkert vilde bekomme ham ilde, om han var lige saa hensynsløs overfor dem som overfor os, og dermed forlod vi Gjæstgivergaarden, — vi skulde jo stille om et Par Timer og havde vel alle et eller andet at ordne forinden. Auditør *Bache* og jeg

Svensk Løjtnant P. J. C. Betzholz,
dødelig saaret ved Lundby d. 3. Juli 1864.

gik en lille Vending ned til Havnen, men det var et ækelt, fugtigt og blæsende Vejr, saa det var ingen Fornøjelse at drive om dernede. Saa saa' Auditøren i et Vindue nogle Damer og et Par Smaabørn sidde og se ud over Havnen, og han udtalte saa, at han ønskede, at han sad deroppe i den hyggelige Stue. „Det kan De da snart komme til", sagde jeg, og det ene Ord tog det andet, saa gik jeg foran og Auditøren fulgte med, og lidt efter sad vi rigtig hyggeligt oppe ved Vinduet, hvor han havde ønsket at sidde. Jeg sagde naturligvis blot hvem vi var, fortalte, at vi var anmodede om at forlade Gjæstgivergaarden og nu gjerne vilde bede om lidt jydsk Gjæstfrihed, inden vi forlod det kjære Jylland, — saa var der naturligvis strax Plads til os i den hyggelige Stue".

Digitized by Google

Paa Fyn.

„Vi blev saa overførte til Nyborg og marcherede derfra over til Odense til et Kantonnement ved Wedellsborg i Ørslev Sogn. I Odense fik Regimentet en særdeles smuk Modtagelse ved vor Gjennemmarch; der blev kastet Blomster til os og vi blev indbudt til en Frokost i Anlæget, hvor unge Damer besørgede Opvartningen venligt og elskværdigt. I Ørslev fik jeg Kvarter hos Sognefogden, hvor jeg havde det rigtigt rart et Par Dage".

„Ørslev paa Fyen d. 14. Juli 1864.

Kjære Arthur!

Disse Linier for at underrette Eder om, at jeg igaar er indtruffen hertil efter en meget forceret Reise. — Det var trist at forlade Jylland, der desværre nu ganske er prisgivet for Fjendens Barbari.

Det var en afskyelig Affaire ved *Lundby*, det varede længe, inden jeg kunde forvinde Indtrykket af den, og endnu gyser det i mig ved at tænke derpaa. Jeg har seet Slag i større Maalestok, men aldrig noget frygteligere end det. — Sig til Legationsraad Lund, at vi ikke kjende *Betzholz's* Familie og ikke veed hvem af hans vi skulle skrive til, dersom han kjender nogen af hans Slægt vilde han gjøre mig en Tjeneste ved at underrette mig derom.

Holger Petersen var desværre vistnok haardt saaret; men han var saa flink at jeg haaber Oberstlieutnanten har nævnet ham i Rapporten, han er anmodet derom.

Samme Oberstlieut. er bleven Brigadecomd. for Øieblikket, og Major *J. D. Høst* commanderer nu Regimentet. — Vi var vel tjente med Byttet.

— F. [A.'s Forvalter] skrev forleden Dag, at han muligen kom i Tjensten; gjør mig den Tjeneste at sætte Dig i Forbindelse med ham og søg at hjælpe mig ud af den Forlegenhed dersom det skulde skee.

— Odense Befolkning var mageløs begeistret, da vi drog der igjennem, det regnede med Blomster, vi spiste Frokost i Anlæget, — Damerne var meget elskværdige og ikke mindre naive i deres Elskværdighed.

— Jeg boer hos en fortræffelig venlig Bondefamilie (Sognefogden i Byen) — men det er jo rigtignok ikke det behagelige Hjem som i Nørre-Sundby.

Du maa skaffe mig nogle Penge ɔ: 20 Rdr. — Du kan forskrive mig til hvem Du vil, — kun ikke til Fanden.

Hils alle fra mig, jeg kan ikke skrive mere, da Posten skal afsted.

Jeg haaber at komme til at skrive igjen iaften. — Posten gaaer foreløbig over Assens hver Dag. —

Lev vel! og skriv snart til

Din Ven

A. P. C. Abrahams".

„Major Høst havde imidlertid overtaget Regimentet og vi flyttede til Tybringgaard, en Forpagtergaard under Wedellsborg, og Regimentet havde Strandvagt langs Lillebælt. Det var en stor Forandring for mig at faa en ny Chef; men, — som jeg skrev den 14. Juli fra Ørslev, „vi var vel tjent med Byttet".

Det varede ikke mange Dage førend vi stod paa den venskabeligste Fod med hinanden, og hvad det tjenstlige angaar, var det i høj Grad en Forandring til det bedre. — — Nu følte jeg, at jeg havde med en Mand at gjøre, en Mand, som var vant til at føre Kommando, og saa var Major Høst livlig og fornøjelig, citerede Holberg fortræffeligt og tog Tingene fra den gemytlige Side, naar det passede. Jeg opnaaede jo aldrig at være i Ilden med ham, men jeg er sikker paa, at jeg der vilde have fundet ham rolig og alvorlig med alle Nerver spændte, saadan som jeg selv var, og ikke med den exalterede Lystighed, som havde pint mig hos Oberstlieutnant Beck, og som førte til Vanvidet ved Lundby.

Den 21. Juli indtraadte Vaabenhvile og vi forlagde vort Kvarter til Kjærlingbjærg til Birkedommer *Bruun*. Han var en rigtig rar og velvillig Mand, — — — — — havde den venligste og elskværdigste Kone. Der blev os anvist to mindre Værelser med en Seng i hvert Værelse, men Major *Høst* fik strax dette forandret saaledes, at vi fik

Digitized by Google

fælles Soveværelse og fælles Dagligstue, hvilket jo noksom beviser det venlige, kammeratlige Forhold, der var opstaaet mellem os. Jeg havde Regimentsskrivestue paa en Bondegaard lige i Nærheden af Kjærlingbjærg, hvor mit Kontorpersonale havde Kvarter. — —

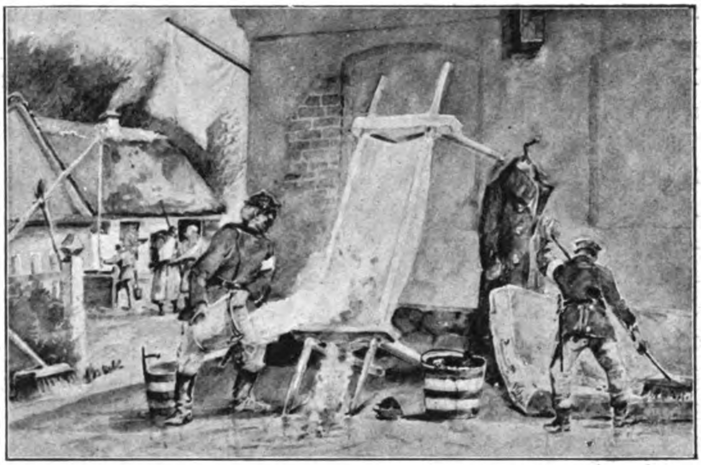

Ved Ulkebøl Lazaret. Akvarel af Fred. Visby

„Baare og Madrats skylles. Naar Nattelogi ikke var til at opdrive andetsteds — (jeg har sovet paa Lergulv med en Stump Seil under mig, i Tragten paa en Kornrensemaskine, og — næsten comfortabelt — paa et lovlig kort Bord med 18 snorkende Soldater under mig, ret tilfreds med at være isoleret, thi paa mit Spørgsmaal (discrete): Har I Lus? svaredes der frejdigt: „Ja: de kan vi inte si'e os fri for, go'e Herre" — saa overlod den svenske Overlæge mig en ofte blodplettet Madrats, og — jeg sov de Retfærdiges Søvn".

Det var vistnok i Slutningen af Juli eller Begyndelsen af August, at Regimentet blev forlagt til Odense, og der blev vi liggende hele Efteraaret. Hvor smagte det Garnisonsliv, vi nu førte, daarligt efter Feltlivet. Jeg var indkvarteret en kort Tid hos Kancelliraad *Dreyer*, Eieren af Fyns Stiftstidende, men da der var Sygdom i Huset, fik vi det da ordnet saaledes, at jeg flyttede hen paa „Larsens Hotel", hvor jeg saa blev til den 1. December, da jeg forlod Afdelingen for med Ministeriets Tilladelse at træde à la suite i Infanteriet for et Aar, hvad jeg efter indgiven Ansøgning havde opnaaet, idet jeg henviste til, at jeg havde en Landeiendom og at det var mig meget magtpaaliggende at komme hjem til denne for paa en eller anden Maade at ordne mine Forhold. — —

De tre—fire Maaneder i Odense gik for mig med Udførelsen af mit Adjutantarbeide paa Skrivestuen, med Rideture i Omegnen dels alene, dels med Major Høst. Saa spiste Regimentets Officerer sammen om Middagen, og Aftenen tilbragtes i Theatret eller hos en af de Familier, hvor jeg havde faaet Adgang. Som sagt, dette Garnisonsliv smagte ikke rigtig, man gik og blev kaad og lømmelagtig af Kjedsomhed; Spændingen var borte, og man havde ondt ved rigtigt at falde i Ro og finde sig selv igjen. Et Par af vore smaa Lømmelstreger fra denne Tid vil jeg dog fortælle for at give et lille Billede af Tilværelsen i Odense:

Officererne sad som Regel i en Loge, der var nærmest Scenen oppe i 1. Etage. Ligeoverfor, havde Theatrets Eier sin Loge, i hvilken han, hans Frue og deres nydelige unge Datter hver Aften havde Plads, Damerne i 1. Række. Saa var det en Aften, at en af de unge Lieutenanter i en Mellemakt udtalte, at han vilde ønske, at han kunde komme over og sidde i den Loge derovre paa den anden Side. Jeg kom saa til at sige, at det var da en let Sag at opnaa det, jeg vilde da paatage mig inden Udløbet af otte Dage at komme til at sidde derovre. Det ene Ord tog det andet, der skulde indgaas et Væddemaal derom, og der blev foreslaaet at det skulde gjælde to Flasker Champagne. Uagtet jeg protesterede og fandt det urimeligt at sætte Væddemaalet

Digitized by Google

saa højt, blev de ved deres og mente, at jeg var bange for at tabe, og derfor fandt Prisen for høj, — og saa var der jo ikke mere at indvende, de maatte have deres Villie. Regimentet havde lejet nogle Lokaler hos Theatrets Ejer og med det som Anledning gjorde jeg den følgende Formiddag en Visit hos ham; vi talte om nogle Reparationer i de lejede Lokaler, saa derefter paa hans Samling af Oldsager og saa faldt det saa naturligt, at han spurgte, om jeg ikke vilde gaa med ind og hilse paa hans Familie. Dette havde jeg jo megen Lyst til; at det faldt sammen med min Plan, gav mig saa megen mere Lyst. Vi havde det meget fornøjeligt i Familiekredsen en Times Tid, og nu var altsaa Bekjendtskabet gjort. Om Aftenen, da Familien kom gjennem Haven foran Theatret, traf det sig saa heldigt, at jeg stod der, og at Theatereieren spurgte om jeg ikke vilde følge op med dem i deres Loge. Da vi traadte ind, først Fruen, saa Frøkenen og saa jeg, blev der udstødt et formeligt Brøl ovre fra Lieutnantslogen, og dette bragte Familien til at se derover, at alle Øjne var rettet mod deres Loge. Jeg bevarede min Aandsnærværelse og sagde ganske roligt til Fruen, at der kunde hun se, hvor misundelige de var derovre, over at jeg havde faaet Lov til at sidde i deres Loge, og saa morede vi os over dem derovre. — Efter Theaterforestillingen drak vi saa den Champagne, som Kammeraterne havde tabt.

En af Bataillonsadjudanterne havde faaet en ny Hest, det var et dejligt Dyr, den havde været Oberst *Faaborgs* Ridehest, da han faldt [paa Als]; men den havde den Fejl, at den var lidt gnaven i Stalden, naar man gik op til den og talte til den, og dette bevirkede, at vedkommende Officer havde faaet noget imod den, og gjerne vilde have den byttet. Da jeg som Landmand naturligvis havde noget mere „Hesteforstand“ end en almindelig Infanteriofficer, bad han mig besørge Bytningen, og jeg red saa en Formiddag ledsaget af en anden Lieutnant ind til Hestedepotet for at se om der var en Ridehest, som bedre kunde svare til Fordringerne om Fromhed og Omgjængelighed. Der fandtes imidlertid ikke nogen Ridehest, der var værd at have, og jeg red tilbage paa Hesten. Saa fik jeg den forfløjne Idé at indbilde Adjudanten, at det var en anden Hest, jeg havde faaet, og da min Ledsager ikke vilde tro paa Muligheden af, at dette kunde lykkes, blev jeg yderligere opsat paa at gjennemføre denne Lømmelstreg, saa meget mere som det blev Gjenstand for et lille Væddemaal mellem os. Jeg red Hesten varm, hvorved den, der var temmelig mørkebrun, næsten saa ud, som om den var sort. Jeg lod den føle Schinkel og Sporer og strammede den op, og da vi kom ind til Odense, saa Hesten virkelig ikke saa lidt forandret ud. Her mødte vi Major *Høst*, og jeg red hen til ham og betroede ham min Plan, som i høj Grad morede ham; han havde strax genkjendt Hesten. Nu red vi forbi Adjudantens Vinduer, — han kom ud og saa det nye Dyr, — og var henrykt over dets Skjønhed og alt gik saaledes efter Ønske, — jeg havde vundet mit Væddemaal. Men saa ved Middagsbordet, da Major Høst med høj Stemme siger hen over Bordet til Adjudanten, at han syntes, at det er en dejlig Hest, han har faaet, og da han fik Tilslutning hertil i et Udbrud af Henrykkelse, — saa kom Skandalen. Majoren kom i et saadant Anfald af Latter, at den anden strax forstod, at han havde været Gjenstand for en Mystifikation, — og jeg maatte angerfuld gaa til Bekjendelse, at jeg havde narret ham. — Det varede nogle Dage førend jeg fik Tilgivelse for denne Historie — og det var ogsaa skammeligt, det erkjender jeg.

Feltlivet havde ført med sig, at mange Officerer holdt Hunde, og saa hørte det til Dagens Orden, at Hunden fulgte sin Herre

Digitized by Google

1 2
3 4 5 6 7
8 9 10 11.

4. Divisions Stab paa Fyn 1864.

1. Ritmester à la suite *H. F. C. G.* Greve *Moltke-Hvitfeldt* (attacheret).
2. Ritmester og Kommandør for det slesvigske Toldgendarmeri *Chr. Marcher* (til Tjeneste ved 4. Division).
3. Ritmester *T. Freiesleben* (Souschef).
4. Overlæge *L. G. W. Thune* (Divisionslæge).
5. Generalløjtnant *C. D. Hegermann-Lindencrone* (Divisionskomm.).
6. Major af Generalstaben *S. Ankjær* (Stabschef).
7. Ritmester à la suite *A. W. R. Oppen-Schilden* (attacheret).
8. Premierløjtnant af Generalstaben (nu afsk. Generalmajor) *T. G. Rohde*, (Adjutant).
9. Premierløjtnant af Fodgarden *J. E. C. Rosen* (Adjutant).
10. Premierløjtnant af Hestgarden *H. H. Lüttichau* (Adjutant).
11. Premierløjtnant af Rytteriet *V. Saurbrey*, (Chef for Ordonnansafd.).

Digitized by Google

til Middag og gjorde sig tilgode med et Kjødben, eller hvad der ellers kunde falde af. Sommetider blev imidlertid Hundevrøvlet for slemt, naar de kom i Klammeri om et Ben under Bordet, og saaledes hændte det da en Dag, at der blev stort Hundeslagsmaal under Bordet. Da det var bragt til Afslutning og Hundene jaget ud, kaldte Kaptajn *Weihe* fra den anden Ende af Bordet paa mig: „Lieutnant Abrahams, jeg synes det er saa hyggeligt med disse Husdyr heroppe om Middagen; kunde De ikke tage Deres Hest med herop, — det vilde være en rar lille Forandring" — og hermed var Hundenes Nærværelse om Middagen forbi, hvad der viser, hvilken Respekt de unge havde for Kaptajn Weihe.

Saaledes gik det en Tid, vi gik om og slog Tiden ihjel, naar ikke Tjenesten bandt os, følte os ikke hjemme, var trykkede ved at læse og høre om de sørgelige Fredsunderhandlinger og faldt omsider hen i en sløv Tilstand, hvoraf jeg af og til blev reven ud ved Tanken om Ejendommen derhjemme og Nødvendigheden af at komme hjem og se til den".

„(Odense) 23. Novbr. 1864.

Dette bliver da rimeligvis det sidste Brev Du faaer fra mig fra Odense, og altsaa ogsaa det sidste Brev, der henhører under Feltperioden og dens Korrespondance. Nu hænger jeg *foreløbig* Sværdet paa Væggen og tager fat paa Ploven, ligesom de gamle romerske Helte.

Du har vel seet at det er tilladt mig at træde à la suite i Infanteriet paa et Aar; dette Aar skal nu altsaa anvendes til at ordne mig i mit Landbrug og samtidig enten at indordne mig selv under dette, eller tage en Beslutning for Fremtiden om atter at tage de lyseblaa Benklæder paa. —

Regimentet forlægges til Helsingør, det vil altid være mig ret behageligt om der ogsaa ikke er mange af Kammeraterne, der naar Krigens Begejstring er forbi vil staa mig nær, er der dog altid nogle af dem, der beholder en Plads i mit Venskab. Det er underligt, hvorledes Fare, Glæde, Sorg, kort alle store Begivenheder, alle ophøiede Sjælstilstande, forøger Kjærligheden og Venskabet for os Mennesker, hvorledes vi forædles og ligesom hæver os ud over vor sædvanlige menneskelige Usselhed, og hvorledes vor menneskelige Usselhed igjen bemestrer sig os naar den normale Tilstand atter indtræder.

Det var først min Bestemmelse at blive her indtil Regimentet marcherer, men hvorfor skal jeg egentlig gjøre det, — ja var det efter en lykkelig Krig, droge vi frem med Seier og Stolthed, saa blev jeg, men nu, — lad mig liste mig hjem alene, hjem til Kjøbenhavn først og afslutte denne Akt af mit Liv med et Par gode fredelige Dage, tilbragte i de Omgivelser der fra Barndommen blev mig kjære, lad mig drage ud derfra og igjen begynde min fredelige Tilværelse derude. Jeg har desuden i den sidste Tid ført et fuldstændigt Murmeldyrliv, jeg maa rives ud deraf inden jeg kommer paa Landet, ellers bliver jeg ligesom tidligere derude — Murmeldyr. Jeg maa hjem til Eder, I maa skjænde dygtigt paa mig, — — jeg kommer hjem til Badstuestræde inden jeg rejser til Underup".

I Hjemmet.

Af Erindringerne:

„Saa kom jeg da hjem til Underup og var snart i de gamle Folder, om end det stille ensomme Liv paa Landet ved Vintertid faldt mig meget trist efter det bevægede Liv, jeg nu saa længe havde ført."

Fra Krigsministerens Adjudant fik Abrahams nu Anmodning om til Ministeriet at indgive Meddelelse om Sankelmarkaffairen, navnlig de højere stillede Officerers Forhold under den Affaire. Han svarede, at overfor en Krigsret vilde han udtale sig, men ikke ellers — og han hørte ikke siden Tale herom.

„At det var et Forsøg paa at komme Oberstlieutnant Beck tillivs, det er jeg overbevist om, og jeg har altid glædet mig ved,

Digitized by Google

at jeg ikke gik i Stykker i denne Sag, hvad maaske nok kunde være sket, naar det havde været en ung Officer med en mindre bestemt Karakter, der havde været i mit Sted.

Hen paa Vinteren modtog jeg Indbydelse til en Fest paa Skydebanen i Anledning af min Morbroder, Grosserer Philipsens Sølvbryllup, og da jeg følte mig ganske overbevist om, at jeg der vilde træffe min Cousine Zerina Holm, der jo stadig var i min Tanke, bestemte jeg mig til at modtage Indbydelsen."

Danske Soldatertyper.
(Efter Tegning i »Illustrierte Zeitung«. 1864).

Digitized by Google

STRANDBADE OG ØRENE.

Af Ørelæge, Dr. SOPHUS BENTZEN.

„EFTER den søde Kløe kommer den sure Svie", siger man med et gammelt Ord, det vil jo sige det samme, som at det behagelige ofte fører noget ubehageligt med sig. Nu ved vi jo godt, at vi kan undgaa den „sure Svie", naar vi ikke tager for kraf-rig fat med den „søde Kløe"; vi kan nøjes med det behagelige og undgaa det ubehagelige, men Forudsætningen herfor er rigtignok, at vi ved lidt om, hvordan vi i de givne Situationer skal opføre os, for at være paa den rigtige, det vil sige den behagelige Side.

Naar Solvarmen begynder at blive os lidt generende, kommer Længslen efter et forfriskende Strandbad, og den Længsel skal vi følge; vi skal her i vor korte Sommer alle søge at faa det mest mulige ud af Solen, af Luften og af Vandet, og samle os et Forraad af Livskraft og Energi til Vinterens korte og mørke Dage.

Personlig begynder jeg ret tidlig hver Sommer min Badning i Stranden, men hvert Aar bliver jeg alligevel mindet om, at Strandbadningen er begyndt, før jeg har tænkt derpaa, nemlig ved min Virksomhed som Ørelæge. Strandbadning giver nemlig ofte Anledning til visse Øresygdommes hyppigere Optræden og naar de begynder at vise sig paa Øreklinikerne, ved vi, at Badesæsonen er inde.

Det er den „sure Svie", som ikke maa komme, og heldigt er det, at vi selv kan gøre meget for at undgaa denne Strandbadningens ubehagelige og ofte højst alvorlige Ulempe, og derom skal jeg i det følgende forsøge at give Læseren nogle, jeg vil haabe, let forstaaelige Vink.

Lad mig først henvende mig til de raske, det vil her sige, dem, der ikke lider af nogen Øresygdom. Vandet kan trænge ind til Øret ad to Veje, enten gennem Øregangen eller gennem Næsen og det eustachiske Rør. Den første Vej er jo den naturligste og ligger lige for; alle, der har badet, har en eller anden Gang faaet Vand i Øret, eller korrekt udtrykt, i Øregangen. Ja man kan vanskelig tænke sig at faa Hovedet under Vandet, uden at der maa trænge Vand ind i Øregangen, men det mærker man som oftest slet ikke, da det straks løber ud igen, saasnart Hovedet atter kommer oven Vande. Løber det ikke ud, faar man en Fornemmelse af, at Øregangen er tilstoppet og at man hører mindre godt. Der gives vel faa Mennesker, der har badet, som ikke en eller anden Gang har mærket dette, i de aller fleste Tilfælde generer det ikke videre, og efter nogle Minutters Forløb vil Vandet atter være løben ud, eller man vil kunne fjærne det ved at stikke en Spids af Badehaandklædet eller af et Lommertørklæde ind i Øregangen og derved opsuge Vandet. En ofte anvendt og ganske god Fremgangsmaade til at faa Vandet ud af Øret igen, er følgende: Har man f. Ex. faaet Vand ind i højre Øre, bøjer man sig lidt over til højre Side og gør nu et eller flere kraftige Stød nedad og lidt udad med højre Arm, derved slynges Vandet i de fleste Tilfælde ud af Øret.

Kun i de Tilfælde, hvor der i Øregangen findes lidt Ørevoks, Skaller af Huden eller lignende, kan man ikke faa Vandet ud igen paa nogen af disse Maader. Bliver derfor, trods Anvendelsen af en af de ovennævnte Metoder, Fornemmelsen af Tilstoppethed uforandret eller maaske endog mere følelig og samtidig Hørelsen daarlig, bør man afholde sig fra videre Forsøg og helst straks lade en Læge undersøge Øret. Det vil da oftest vise sig, at han meget let kan skaffe os af med den ubehagelige Fornemmelse ved at fjærne den Aarsag til Vandets Forbliven i Øregangen, som vi ikke selv kunde komme til Livs.

Ganske enkelte Mennesker faar lidt Svimmelhed og Kvalme, bliver øre, naar det kolde Vand trænger ind i Øregangen, i saa Tilfælde bør selvfølgelig Øregangen tilproppes med en Vatprop. Mest ser man til disse Ørepproppe eller Øretampons anvendt almindelig affedtet Vat (Sygevat), det er dog sikkert mere rationelt at anvende enten ganske almindeligt Vat eller endnu bedre vandskyende Vat. En Vattampon af almindelig affedtet (hydrofilt) Vat suger Vandet til sig og er oftest drivende vaad, naar man kommer op, hvorimod en Tampon af vandskyende (hydrofobt) Vat skyer Vandet og kan holde sig tør længe.

Som Regel kan man sige, at der ikke er nogensomhelst Fare forbunden med, at Van-

Digitized by Google

det trænger ind i Øregangen, naar Øret iøvrigt er sundt, hvorfor der i Almindelighed heller ikke er nogen Grund til at proppe Ørene til med Vatpropper.

At Vandets Indtrængen i Øregangen skal kunne give en Mellemøresygdom *(Otitis media)*, som man undertiden hører Folk paastaa, har intet paa sig; det er, som vi siden skal høre, igennem Næsen og ikke igennem Øregangen en *Otitis media* opstaar.

Har man en Øresygdom, stiller Sagen sig derimod ganske anderledes. Det, vi i denne Sammenhæng særlig maa tænke paa, er Mellemørebetændelse (Øreflod) eller Resterne af en saadan; her findes Hul i Trommehinden, og Vandet kan trænge helt ind i Mellemøret og enten forværre den tilstedeværende Betændelse eller bringe en hvilende Proces til at blusse op igen, og dette kan give Anledning til alvorlige og undertiden livsfarlige Komplikationer. Her maa Vandets Indtrængen i Øret absolut forhindres. Øregangen maa tilproppes med hydrofobt Vat, og ofte er det tillige rigtigst at putte Fingeren i Øret, medens man tager sin Dukkert; helt at undvære at faa Hovedet under Vandet, som man undertiden ser Folk med syge Øren gøre, er ikke nødvendigt, naar man blot er forsigtig. *Altsaa:* Vat i Ørene under hele Badningen og ekstra Tilpropning af Øret med Fingeren, naar man putter Hovedet under Vandet. Og saasnart man gaar op af Vandet, fjærnes straks Vatproppen og Øret aftørres.

At Vandet ogsaa kan trænge ind til Øret gennem Næsen, har vi lige berørt i det foregaaende; det gaar selvfølgelig langt fra saa let for sig som gennem Øregangen, men Faren er her saa meget større, saa vi maa skænke dette Forhold en ikke mindre Interesse.

Under Dukkert og ved Svømning faar man ofte Vand ind i Næsen, det løber enten ud af sig selv, eller man fjærner det ved enten at puste det ud igen af Næsen eller ved at lade det løbe videre ned i Svælget og Mundhulen, hvorfra det saa spyttes ud. Naar det trænger ind i Næsesvælget, kan det ved den fremkaldte Afkøling af Slimhinden nedsætte Næsesvælgets bakteriedræbende Evne og derved fremkalde en lokal Betændelse af Næsesvælgrummet enten gennem de Bakterier, der i Forvejen findes der, eller gennem Bakterier, som er indførte med Vandet. Hermed er Muligheden givet for at faa en Mellemørebetændelse. Sygdommen kan gennem det eustachiske Rør naa op til Mellemøret og ved for kraftige Udpustninger gennem Næsen kan man selv bidrage til, at det lettere sker. En *Otitis media* begynder gærne pludselig med stærke borende Smerter, snart jagende, snart vedholdende i det angrebne Øre, og hertil kan mer eller mindre hurtigt slutte sig andre Symptomer, saasom forstyrret Almenbefindende, Feber, Opkastninger, Tyngde og Tryk i Hovedet, Svimmelhed osv. Optræder der derfor under eller efter Badning stærke Øresmerter, maa man straks henvende sig til en Ørelæge, da det i de fleste Tilfælde er Tegn paa en begyndende *Otitis media*, og det er af stor Betydning for Sygdommens videre Forløb, at den saa hurtig som mulig kommer under rationel Behandling.

At undgaa Vand i Næsen lader sig ikke altid gøre, men man kan undgaa Udpustningerne, idet man enten lader Vandet løbe ud af Næsen af sig selv, eller lader det løbe videre ned i Halsen og saa spytter det ud I hvert Fald maa de kraftige Udpustninger gennem Næsen fraraades, da man der aldrig kan være sikker paa, om ikke ogsaa Luftstrømmen trænger ind gennem *Tuba Eustachii* foruden at gaa ud gennem Næsen.

Digitized by Google

SOMMERREJSER I SVERIGE OG NORGE

Af Bureauforstander C. FABRICIUS.

(Fortsat).

Sverige.

Tur III. *Pr. Bane* a) enten via Helsingborg — Åstorp — Markaryd — Ljungby — Värnamo — Vaggaryd, b) eller via Malmø — — Lund — Stambanen til Nässiö (skifte) og videre *til Jönköpiug* (Ophold 1 Dag = Taberg, Huskvarna Vandfald, eventuelt Visingø-Kloster). *Derefter pr. Damper* fra Jönköping en Tirsdag, Torsdag eller Lørdag Aften Kl. 11,10, igennem Vettern, forbi Vadstena (Kloster) til Motala, derfra *Gøta-Kanal-Ruten* forbi Bergslusar (udmærket Vreta Kloster) — Norsholm (Tog til Stockholm) — Söderköping — lidt af Østersøen (ved Nat) — ind igjennem Södertelgekanalen (Morgen, smuk Tur) og Mälaren *til Stockholm.* Her anbefales stærkt at bo i *Fru Åckanders I. Kl. Privat Hotel,* Birger Jarlsgatan 12, Værelser 2—5 Kr.; ingen Drikkepenge. Hr. Åckander vil villig vejlede vedrørende Stockholm selv og Omegn som trem over i Sverige.

Fra Stockholm føres Turen op direkte til **Jämtland.** Der bør egentlig gjøres Ophold i *Upsala* (Domkirken, Universitetet, Karolina-Biblioteket, Slottet) eventuelt *Sala* (Sølvgruber) og *Bollnäs* (ved den smukke Ljusne-Elv).

Indgangsdøren til det herlige Jämtland er *Östersund.* Det er en By paa ca. 8500 Indbyggere der har et smukt Raadhus. Byen ligger smukt ved den østlige Ende af det mægtige, 437 □ km store Sø „Storsjön", hvis Afløb er Sveriges største og mest seværdige Flod »Indalsälf", der løber ud i Østersøen tæt Nord for Sundsvall og befares af smaa Dampere (en herlig Tur).

Östersund ligger 298 m over Havet, har Broforbindelse med Øen *„Frösö"* hvor Bjerget *„Östberget"* hæver sig 388 m o. H. og frembyder et pragtfuldt Rundskue (Udsigtstaarn) ud over Vandmasserne lige til de svensk-norske Snefjelde, hvor iblandt *„Syltopparna"* (1765 m) og *„Åreskutan"* (1419 m) særligt bør nævnes. Om Sommeren befares „Storsjön" af Dampere i alle Retninger til herlige Partier med mægtige, alvorsfulde Skove og frugtbart Agerland samt en godladen, humoristisk, dog forsigtig og konservativ flittig Befolkning.

Jämtland karakteriseres ved en storslaaet Natur, ren og stærkt ozonfyldt Luft, en Sundhedskilde af stor Værdi, vidtstrakte Søer og Floder med Sveriges mægtigste og interessanteste Vandfald, omkranset af sneklædte Fjelde og Højdepunkter med righoldigt, vidtrækkende Rundskue til Egne, hvor man træffer Lapfamilier med deres Rensdyrsflokke. Hele Banestrækningen 162 km fra Östersund til Norges Grændse „Storlien", ja for den Sags Skyld helt til *Trondhjem,* frembyder vedvarende, pragtfuld Udsigt fra Toget.

Et Ophold i Jämtland kan ikke kraftigt nok anbefales, og man bør begynde med Östersund. Derefter køres med Tog til Holdepladsen Hålland, hvor det særdeles udmærkede *Pensionat „Ristafallet"* anbefales til et Ophold; det ligger 1,5 km fra Stationen, 400 m o. H. og frembyder en herlig Udsigt over mægtige Skove, blaanende Søer til Snefjelde, ja et helt Alpelandskab. Kun 5 Minutters Vej fra Pensionatet træffer man det mægtige, 24 m lodret faldende *„Ristafall",* et betagende Pragtskue. Pensionatet er aabent fra 8 Juni til 15 September og Pensionsprisen 3 Kr. 50 Øre pr. Dag.

Derefter føres Rejsen frem til *Station Åre* med adskillige Hotel og Pensionater; særlig godt er *„Nya Grand Hotel".* Stationen ligger 378 m o. H. og 106 km fra Östersund. Egnen her som overalt i Jämtland udmærker sig ved at være fri for Fabriksvirksomhedernes Larm og Røg og er ogsaa fri for Taage og Myg. Vejene er udmærkede og velegnede til Cykling; der findes gode Befordringsmidler saavel Vogne som Baade, og op paa det nærliggende Bjærg *„Åreskutan"* (1419 m) fører en 800 m lang Bjergbane; til Fods gjøres Turen paa ca. 5 Timer. Fra Bjergets Plateau er der en storslaaet Udsigt, der rækker ud over hele det skønne, vekslende Jämtland.

Bjærget ligger imellem Åre og den store Sø *„Kallsjön".* Fra Åre kan foretages en stor Mængde herlige Udflugter saa som til Huså—Fröågrufvor—Skalstugan (her træffer man Lapkaravaner om Sommeren — Enafors —Snasahögarna samt mange flere men navn-

Digitized by Google

lig ikke at forglemme til det stolte Alpelandskab „*Sylopparne*" (1765 m).

Åre er en Førsterangs Sommer- og Vinterstation. Med Sommersæson „1ste Juni—30te August" og Vintersæson „15de December—15de April". Her drives ved Vintertid højmoderne Vintersport (Bobsleigh og Kælk m. m.). Sommeren frembyder rig Lejlighed til Fiskefangst foruden til de ovennævnte Udflugter i Fjeld og paa Sø.

Fortsættes Rejsen frem mod Norges Grænse til Station „Dufed" har man derfra Lejlighed til ($1^1/_2$ Time pr. Vogn) en Udflugt til Jämtlands pragtfuldeste Vandfald „*Tännforsen*", (30 m højt og 70 m bredt). Videre fører Toget os til Sveriges Grændsestation Storlien (til Venstre Fjeldene „Snasahögarne"). Det er nu uimodstaaeligt fristende at forlænge Rejsen ind over Norges Grændse, ad den særdeles smukke „Merakerbane" til Norges ældgamle Stad „*Trondhjem*" og dens interessante Omegn, som i en senere Artikel vil blive omtalt.

Hjemrejsen bør gjøres hurtigst og derved billigst ad Sveriges Statsbaner enten via Stockholm eller via Ørebro til Malmø (lang Zone i Zonetarifen). Vil man bryde Zonen, da bør det være for at aflægge den ganske interessante gamle Stad „*Visby*" paa Øen „Gulland" et Besøg enten ved fra Stockholm over „Nynäshamn" at foretage Besøget ved en Tur- og Returrejse (daglig Forbindelse) eller ved fra Stockholm via „Nynäshamn" at besøge Visby og derefter over Kalmar (Slottet beses) at lægge Vejen til Malmø med Toget via Vexjø.

Den billigste Rejse til Jämtland opnaas ved Zone-Billet mellem Malmø og Storlien ad Statsbanen. En Rundrejsebillet Kjøbenhavn—Malmø—Stockholm—Storlien og retur koster II Kl. ca. 75 Kr. og III Kl. ca. 50 Kr. og er 2 Maaneder gyldig. For Afbrydelser undervejs betales et mindre Opholdsbeløb.

Tur IV. *Lapland.*

Af Hensyn til den Lejlighed til at se Midnatssol i Juli, som en Tur til det nordligste Sverige og Norge frembyder, skal jeg kortelig anføre, at Rejsen fornuftigvis (billigst og hurtigst) gaar via Malmø—Stockholm—Bräcke til Boden i ret direkte Rejse og afbrudt kun af et Ophold i Stockholm og eventuelt ved Bispgården Station (en Udflugt langs Indalselven) samt paa Udrejse eller Hjemrejse i Bräcke for at besøge Jämtland.

Hovedinteressen samler sig om Strækningen „Boden—Riksgränsen" eventuelt forlænget udover Narvik til Lofoten-Øerne eller Norges Kyst indtil Nordkap.

Fra Boden udgaar egentlig talt „*Lapplands-Ekspressen*", et Tog, der ved dagklar Nat fører de Rejsende op forbi Station „*Polcirkeln*" (Polarcirklen skærer her Banen, og man befinder sig derefter indenfor Midnatssols-Omraadet), til Lapplands vidunderskønne, ejendommelige Natur. Jeg ser mig i Stand til at skrive en ret stor Fører alene om dette Terrain saa det er forstaaeligt for det første at der ikke her er Plads for en saadan Beskrivelse af denne Sveriges mest storslaaede og mest karakteristiske Egn, dernæst er det klart, at denne Part af Sverige rummer overmaade meget at se og at lære saavel af fornøjeligt som nyttigt.

Mægtige Søer, som den store „*Torneträsk*", og Elve som „*Lule-älf*" og „*Torne-älf*", Malmbjerge som „*Gällivara*" og „*Kiruna*", ubeskriveligt naturskønne Egne som ved „*Abisko*" og Sveriges højeste Fjeld „*Kebnekaise*" (2123 m) ikke at tale om *Nomade-Lappen* og den *fastboende Lapplænder* og deres hellige Sø „*Rautasjaure*" alt dette udgør tilsammen et Vidunderland, et Eventyrland som næppe kan beskrives eller fyldestgjørende sandhedstro males. Husk blot det mægtige og betagende „*Store Sjøfallet*", en vældig bred, høj Kaskade mellem Søer (fra Sø til Sø). Tænk paa Lappkaravanerne ved Vintertid og ved Sommertid med Renflokke paa Tusinder af Rener og i Egne som her, saa langt mod Nord. Et Folk, hvis Eksistens gaar mindst 8—900 Aar tilbage i Tiden (gamle Mønter fra en saadan Tid er nylig fundet). Alt dette i et Midnatssolsland med Snefjelde og vældige Naturforhold liggende paa et Landomraade næsten 3 Gange Schweiz, større end Skotland og Nordengland tilsammen.

Disse Egne har den svenske Turistforening med meget store Pengeofre gjort tilgængelige og beboelige for Turister. Derfor bringer vi dem en Tak. Den svenske Stat har ført Baner helt op til og igjennem Landet til Malmfjeldene og til Kysten for Malmudførslens Skyld. Drag derop og bliv bjergtagen! Prisen er kun: II Kl. ca. 100 Kr. og III Kl. ca. 67 Kr. Tur & Retur.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Fra Teknikkens Verden.

Fremtidens Kompas. Det er vist ikke almindelig bekendt, at der findes en Kraft, som er absolut uforanderlig i Størrelse og Beliggenhed, og som kan anvendes istedetfor Jordens Magnetisme til at angive Retningen praktisk talt overalt paa Jordens Overflade.

I Gyroskopet (Snurren) haves et Instrument, der rigtig konstrueret, kan drage Fordel af denne ved Jordens Rotation fremkomne Retningskraft og gøre Tjeneste som et Kompas. Dette Kompas bliver endda et overordentlig nøjagtigt Instrument, som vil kunne blive af stor praktisk Betydning for Navigatøren. Gyroskopkompasset angiver „den sande Nordretning“ istedetfor de almindelige Kompassers ukorrekte og varierende „misvisende Nord“ og behøver ikke at „rettes“ ved en besværlig Proces, forinden Begyndelsen af hver Rejse; det bliver heller ikke bragt ud af sin Retning ved elektriske Storme eller Strømme saalidt som ved magnetiske Forandringer i Skibets Jerndele.

I flere Aarhundreder, end der kan bestemmes med Sikkerhed, er det magnetiske Kompas blevet regnet for et af Menneskehedens mest værdifulde Besiddelser, og indtil den allernyeste Tid har kun faa tænkt sig, at det kunde blive erstattet eller endog blot væsentlig forbedret.

Og sikkert har det magnetiske Kompas været af overordentlig stor Betydning; uden dets Hjælp vilde kun den mest frygtsomme Navigation have været mulig. Som Udtryk for sin Afhængighed af og Gæld til Kompasset har Menneskeheden prist det og, saa vidt man kan elske en livløs Ting, har Menneskeheden elsket det. Man er endog gaaet saa vidt som at tillægge det Dyder og Egenskaber, det aldrig har besiddet: „Tro som Naalens Retning mod Polen“ er et yndet Udtryk for uforanderlig Trofasthed.

Som en Kendsgerning, hvormed Søfolk til deres Sorg altid har været fortrolig, er Naalens Trofasthed mod Polen imidlertid intet mere end en stakkels svag Tilbøjelighed til at pege mod et eller andet stadig skiftende Sted mange hundrede Mil fra Polen.

Naar Naalen kan finde en Undskyldning for at pege andetsteds hen, saa gør den det altid. Upaalideligheden ved det magnetiske Kompas er Aarsagen til den stadige Ængstelse hos enhver Navigatør. Han anvender en ikke ringe Del af sin Tid paa, saa godt han kan, at rette for dets skiftende Deviation og bremse dets Fejlvisninger; men har han ingen anden Hjælp, kan han dog aldrig være sikker paa sin Kurs og sit Sted. Det er derfor af yderste Vigtighed for Menneskeslægten, at der fremstilles et nyt Kompas — *gyroskopisk* istedetfor magnetisk, som ikke blot har en „Tilbøjelighed“, men ogsaa en „Nødvendighed“ til at vise det „sande Nord“, og som ikke let lader sig bringe ud af denne Stilling.

Gyroskopkompasset undgaar de Kilder til Fejl, som paavirker det magnetiske Kompas, og derfor har dets Anvendelse i Navigationen tildraget sig Opfinderes Opmærksomhed, i Særdeleshed siden den udstrakte Anvendelse af Staal i Skibsbygning har foraarsaget stadig forøgede Vanskeligheder i Brugen af magnetiske Instrumenter om Bord. Fortidens tekniske Hjælpemidler tillod dog ikke at give Kompasset en praktisk eller tilfredsstillende Form, og de faa Videnskabsmænd, som behandlede Problemet, havde ikke rigtigt Held med sig. Spørgsmaalet viste sig nemlig besværligt og indviklet for de fleste Konstruktører, ikke at tale om de nødvendige Apparaters kostbare og komplicerede Natur. Det er derfor først i den allernyeste Tid, at der er fremkommet virkelig anvendelige Gyroskopkompasser til Skibsbrug, af hvilke dog kun to, nemlig det tyske og det amerikanske, konstruerede henholdsvis af Dr. *Anschütz* og Ingeniør *Sperry*, kan siges at gøre god Fyldest; særlig det sidstnævnte synes ved sin smukke Konstruktion at bære Prisen.

Digitized by Google

Gyroskopkompassets Teori er et højst vanskeligt Problem; men Principet for dets Virksomhed i Praksis er meget simpelt og kan udtrykkes paa følgende Maade: Enhver Masse, der sættes i Rotation, vil vise sig at følge Love, der afviger radikalt fra dem, der gælder for Legemer i Hvile; f. Eks. kan en Snurre bevæges i en hvilkensomhelst Retning uden mindste Modstand frem eller tilbage, saa længe Banen er lige; men bliver den kurvet eller cirkulær om en eller anden Axe, saa vil der straks fremstille sig nye og uanede Fænomener i Form af automatiske Bevægelser, især hvis Snurren forskydes i andre Retninger end den, hvori Rotationen foregaar. Den Lov, som dikterer disse nye og tilsyneladende mærkelige Foreteelser, er simpel, samt ikke blot let at forstaa, men ogsaa let at paavise, nemlig: Enhver roterende Masse (en Snurre f. Eks.) har Tendens til at svinge rundt, indtil dens Rotationsaxel er bragt til at være parallel med Axen for enhver ydre, vinkelret paavirkende Kraft og paa en saadan Maade og i en saadan Forbindelse, at Rotationsretningen bliver den samme Vej som for den omtalte anvendte optrædende Kraft. Det vil af dette ses, at den ydre Kraft i sig selv altid har en Rotation om en Axe enten nær eller fjern.

Altsaa for at fastslaa Loven: Den roterende Masse forsøger at dreje sig saa længe, indtil dens Axe er parallel eller *sammenfaldende* med den ydre Krafts Axe og saaledes, at Retningen af de to Rotationer ogsaa er *sammenfaldende*.

For yderligere at illustrere dette Princip kan man tænke sig en Iagttager stillet paa et saadant Sted i Rummet, at han direkte kan betragte Jordens Sydpol. Han vil da se Jorden dreje sig i Retning med Urviseren om en Axe, der peger lige imod ham. Tænker man sig videre, at han ogsaa kunde iagttage et Antal af Gyroskopkompasser, anbragte ligegyldigt hvor, paa Jordens Overflade, vilde han se dem, saasnart de var satte i Gang, begynde at indstille sig, og naar de omsider var komne i Ro, vende deres Axer lige imod ham samt med Rotationsretningen ganske samme Vej som for Jordens Vedkommende, altsaa i Retning med Urviseren.

Efter dette Princip virker nu Gyroskopkompasset, og jo hurtigere Gyroskopet roterer, desto større er Kraften, hvormed dets Axe fastholdes i Nordretningen efter at denne er indtaget. Imidlertid vil der ved Brugen ombord fremkomme nogle mindre Afvigelser i den rette Visning, hvilke er afhængige af Stedets geografiske Bredde og dels af Kurs og Fart samt eventuelle Vibrationer. Ved Ingeniør Sperrys Kompas kan der dog ganske automatisk rettes for disse Fejlvisninger uden Benyttelse af særlige Beregninger eller Tabeller.

Paa Sperrys Konstruktion skal jeg ikke her komme nærmere ind. Omdrejningshastigheden af Gyroen paa fuld Fart er 8600.

Kompasset kan indstilles paa sand Nord i Løbet af 10—15 Min., naar sand Nord blot tilnærmelsesvis er kendt, hvad der vil være Tilfældet i praktisk Tjeneste. Kendes ikke den sande Nordstilling, indstiller Kompasset sig af *sig selv* i Løbet af ca. 50 Min. Gyroen tager kun 35—40 Min. om at komme op paa fuld Fart. *Aage Cornelius-Knudsen.*

Hurtig Ladning af Skibe. Havnenes og Skibenes Losse- og Ladeindretninger bliver stedse mere og mere fuldkomne, og som et karakteristisk Exempel paa, hvor stor Fuldkommenhed der kan opnaas ved passende Indretning af saavel Skib som Ladeapparater kan anføres, at en nordamerikansk Ertsdamper i *Two Harbors* har kunnet indlade 10.100 Tons Malm i Løbet af 28 Minutter.

Moderne Godstransport. Til Forskel fra hvad der endnu finder Sted i Storbyer som London, Paris og Berlin, foregaar Godstransporten i Chicago helt og holdent ad underjordiske Jernbaner. I denne By findes nu ikke mindre end 41 Godsbanegaarde. Fra alle disse fører Tunneler ned til en underjordisk Hovedtunnel, hvorfra der igen gaar Sidetunneler hen til alle større Magasiner, Oplagspladser og Fabrikker.

Hovedtunnelen, hvori Kablerne for Telegrafen, Telefonen og de elektriske Lysanlæg er anbragte, ligger 9 Meter under Jorden og har en Bundbredde paa $4^1/_5$ Meter og en Højde paa $3^3/_5$ Meter. Da Banens Sporvidde kun er $^3/_5$ Meter, er der som man ser, god Plads i Tunnelen. Driften foregaar udelukkende ved elektriske Lokomotiver.

Gammel og ny Brobygningskunst. I British Columbia, paa Vejen til Dawson-City i Guldlandet Klondyke, er nylig fuldført et overordentlig interessant og vanskeligt Stykke

Digitized by Google

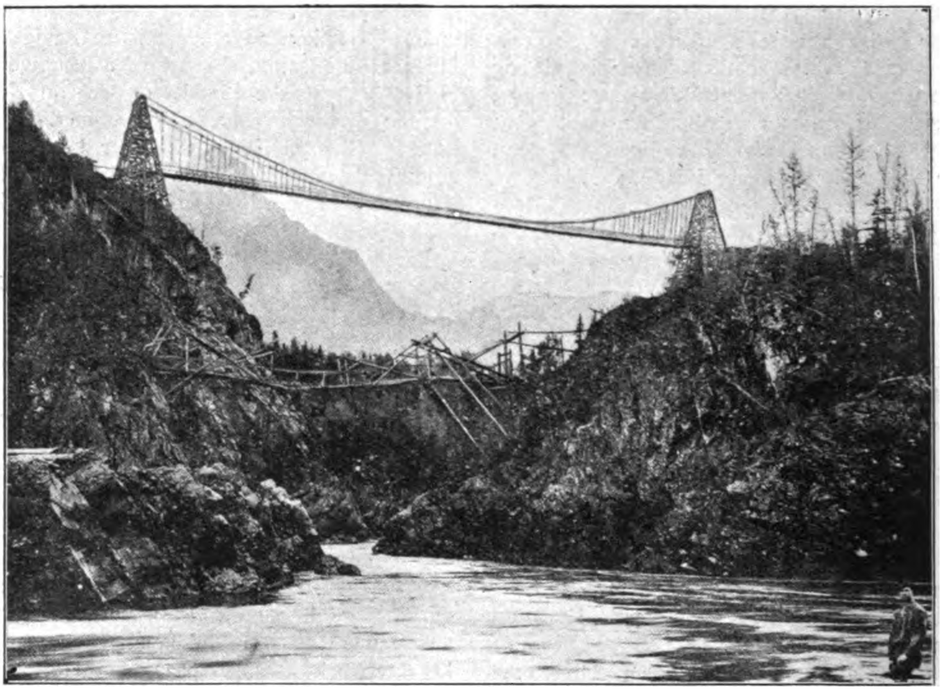

Den nye 450 Fod lange Hængebro over Bulkley-River Canyon i British Columbia. Den danner en virkningsfuld Modsætning til den interessante gamle Bro, som Indianerne forlængst har bygget her paa egen Haand efter Cantilever-Systemet (Efter *Worlds Work*).

Ingeniør-Arbejde, idet der er bygget en 450 Fod lang Hængebro over den dybe Slugt, ***Bulkley River Canyon.*** At udføre dette Arbejde i det fjærne og uvejsomme Nordvest er i sig selv en smuk Ingeniør-Bedrift, som ogsaa frembyder den Mærkelighed, at medens de to 68 Fod høje Taarne, i hvilke Broen er ophængt, er opførte af Træ, er alle Staaldele forarbejdede i England. Men hertil kommer yderligere det interessante Moment, at umiddelbart ved Siden af den nye Bro, der er et saa stolt Vidnesbyrd om vor Tids og den hvide Races tekniske Snille og Evne, findes en gammel indiansk Bro, som Rødhuderne, uden evropæisk Hjælp, for mange Tider siden har lagt over Floden og Svælget. Denne Bro, der er bygget af Træstammer, som oprindelig var forbundne ved Pilegrene, er udført efter det ældgamle saakaldte Cantilever-System (der iøvrigt fremdeles anvendes), om hvilket sagtens en eller anden Overlevering maa have dæmret i Indianernes Bevidsthed.

Gang efter Gang blev Broen revet bort af Storm og Højvande, men stadig fornyede Indianerne den, idet de dog tilsidst fandt paa at anvende gammel Telegraftraad i Stedet for Pilegrene. Broen svingede og svajede i Stormene, og naar man passerede den, bøjede den sig saaledes paa Midten, at den fremmede Hvide, der havde vovet sig ud paa den, svedte Angstens Sved og priste sig lykkelig, naar han var kommen vel over.

Ikke des mindre har den gamle Indianerbro kunnet benyttes til det sidste, og benyttes fremdeles af de indfødte. Den vil nu ogsaa blive bevaret som et interessant Vidnesbyrd om et Naturfolks primitive og oprindelige tekniske Sans og Evne til at hjælpe sig selv og som en yderst virkningsfuld Modsætning til den nye Bro, der er udgaaet som Resultat af den civiliserede Races højt udviklede Teknik.

Flydende Luft som Sprængstof. Ved Gennemboringen af Simplontunnelen i Aarene 1898—1905 gjorde man ret vellykkede Forsøg paa at anvende flydende Luft som Sprængstof. Patronen, som var fyldt med Petroleum og Kiselgur, og som umiddelbart før Brugen dyppedes i flydende Luft, frembragte

Digitized by Google

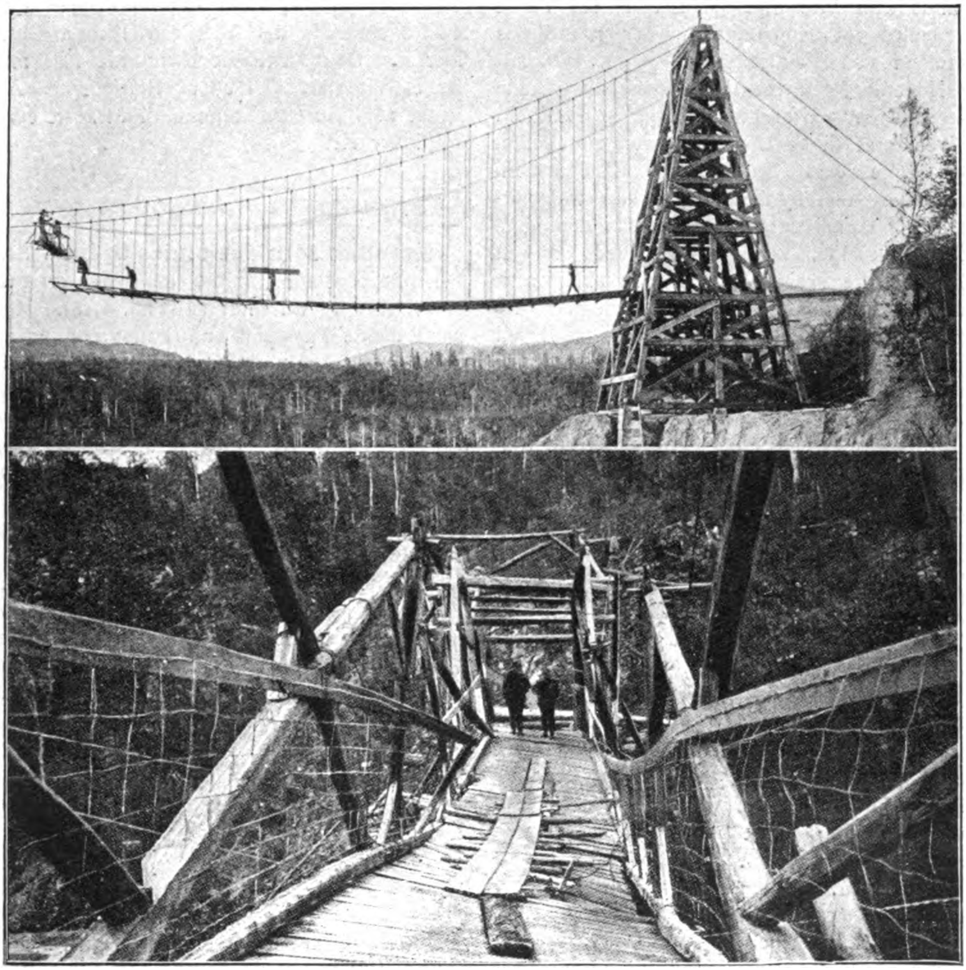

Øverst ses den nye Hængebro over Bulkley-River Canyon i British Columbia under Opførelse. Nederst et Stykke af den gamle indianske Bro umiddelbart i Nærheden. (Her efter *Worlds Work*).

frygtelige Virkninger. Men Fordelene ved denne Fremgangsmaade svækkedes meget ved den Omstændighed, at den flydende Luft hurtigt fordamper, og da det altid tager nogen Tid at føre Bomben ind i Borehullet og stampe dette til, mislykkedes Sprængningen altfor ofte. Forsøgene døde derfor hen for først at dukke op igen i den allersidste Tid i en noget ændret Form, idet en Ingeniør *Kowastch* ved Kalkstensbruddene i Rüdersdorf har fundet paa en Metode, som synes at være hensigtsmæssig.

Kowastch gik ud fra, at flydende Luft kan holde sig temmelig længe i dertil egnede Kar, og at den ligesom Vand kan ledes let og hurtigt igennem Rør, hvorhen man vil. Det galdt derfor om at konstruere en Bombe, som kunde føres ind i Borehullet og først fyldes med flydende Luft, efter at dette var stampet til. Thi Bomben er først Bombe, naar Luften er kommet ind i den, og alle Forberedelserne til en Sprængning vilde da kunne gøres i Ro og Mag uden Spor af Fare. Problemet løstes ved Hjælp af et Paprør, der ligesom Simplonbomberne er fyldt med en Blanding af Kiselgur og Petroleum, men den er forsynet med et Tilførselsrør, som fører den flydende Luft ned igennem den Jord, hvormed Bomben stampes til. Et andet Rør tjener til at lade den

Digitized by Google

Smule Luft undslippe, som faar Tid til at fordampe før Antændingen, der naturligvis foregaar ved Elektricitet.

Hovedfordelen ved denne Fremgangsmaade ligger i dens Ufarlighed. Bombens Indhold bliver først til Sprængstof i selve Borehullet, og begge dets Bestanddele, Kiselgurblandingen og den flydende Luft, kan transporteres og lagres uden Fare. Ogsaa den Slags Ulykkestilfælde, som opstaar ved, at en Bombe ikke springer, naar den skal, men først ved Eftersynet af den, undgaas her ganske, fordi den flydende Luft snart vil være fordampet, dersom Antændingen ikke finder Sted. En tredje Fordel beror paa Sprængstoffets Prisbillighed, idet det kan frembringes for en Tredjedel eller en Fjerdedel af, hvad en tilsvarende Mængde Dynamit koster, medens Sprængvirkningen mindst er den samme. Efter al Sandsynlighed har Kowastch's Metode derfor Fremtiden for sig.

En Kabelbane i Himmalayabjærgene. I Foraaret har man paabegyndt Anlæget af en Kabelbane i Himmalayabjærgene mellem Byerne Kashmir og Abbottabar i Punjab. Banen bliver ikke ret lang, den bliver kun paa 75 engelske Mils Længde, men Anlæget er overordentlig vanskeligt og bekosteligt, da det skal føres gennem vanskeligt passable, vilde og sønderrevne Bjærgegne, hvor det overhovedet næppe vilde være muligt at føre en almindelig Bane igennem. Kablet anlægges i Spænd à 800 Fod, og det bæres af Jærntaarne, af hvilke flere har en Højde af 100 Fod. Der bliver to Kabler, *ét* for den indgaaende og *ét* for den udgaaende Trafik; Linjen deles i Sektioner paa 5 Mil, saaledes at hver Sektion har sit selvstændige elektrisk drevne Træk-Kabel. Hver Vogn skal kunne medføre en Fragt af 400 Pund, og ihvorvel man ikke i Begyndelsen vil befordre Mennesker ad Banen, er det dog Hensigten, at den skal benyttes ogsaa til Persontrafik, saafremt den viser sig at arbejde tilfredsstillende og der ikke sker Ulykker under det første Aars Drift. Paa flere Steder vil Vognene komme til at passere henover Afgrunde paa mere end 1500 Fods Dybde.

Selv om Kabelbanen som en Følge af Forholdenes Natur ikke vil kunne præstere nogen særlig Ekspres-Befordring, vil Gods, der forsendes paa denne Maade, dog kun være 14 Timer undervejs, hvor det hidtil har taget 14 Dage at faa det frem ved Hjælp af Oksekærrer. Den elektriske Drivkraft faar man fra et Vandfald ved en af Stationerne. Anlæget af Banen vil komme til at koste ca. 5 Millioner Kr.

Natur og Videnskab.

Kvinden som det ondes Ophav. Som bekendt paastaar Paulus, at Pengegerrighed er en Rod til alt ondt (1. Tim. 6,10). Hvor sand denne Paastand end kan være, er der dog andre Anskuelser med Hensyn til det ondes Ophav. Efter den bekendte franske Talemaade: *Oou est la femme?* skal jo enhver Forbrydelse kunne føres tilbage til Kvinden, der saaledes bliver at regne for Aarsagen eller Roden til det onde.

For denne Opfattelse vidner talrige Sagn om Guder og Mennesker. Bekendt er saaledes Bibelens Fremstilling af Syndefaldet, lige som ogsaa den græske Digter *Hesiods* Beretning om *Pandora*, hin billedskønne Jomfru, som i en Gudindes Lignelse kom til *Epimetheus* med Ulykkesæsken og derved voldte al den Ve, som Verden nu rummer.

Af mindre kendte mytologiske Bekræftelser paa nævnte Talemaade skal vi her nøjes med at gengive det bengalske Folk *Kandhernes* Skabelsesberetning, der lyder som følger:

Bura Penu er det højeste Væsen, det godes Ophav, Verdens Skaber, Solens og Lysets Gud. Hans Hustru er *Tari* og det ondes Ophav, der staar hans Udfoldelse imod. *Bura Penu* fandt, at hans Hustru ikke efterkom sine Pligter imod ham — hun vægrede sig saaledes engang ved at klø ham paa Ryggen — og han besluttede at klæde Jorden med Grønt og opfylde den med levende Væsener, der skulde yde ham den Dyrkelse, han forgæves ventede af *Tari*. — Den nyskabte Menneskehed var fri for Synd og omgikkes stadig med *Bura Penu*. Det ærgrede *Tari*; hun saaede Syndens Sæd i Hjerterne og bragte derved alle Ulykker over Verden. Faa var de, der modstod hendes Fristelser, og de blev ophøjede til Guder af anden Rang. Men for de faldne var Følgerne skrækkelige: Jorden blev ufrugtbar, Dyrene vilde, Urterne giftige. Mennesket opdagede, at han var nøgen og hyllede sig i Klæder. Men derved mistede han Evnen til at ile gennem Luften og Vandet, den han hidtil havde ejet.

Digitized by Google

Dog — stærkere end alle Mytologier vidner vel de Tusinder af Eksempler fra Virkelighedens Verden.

For de egentlige Kulturfolks Vedkommende skal vi indskrænke os til at henvise til Digterne og Forfatterne. Hos adskillige af disse kan man finde mer end tilstrækkelig Bekræftelse paa Rigtigheden af ovennævnte franske Talemaade.

Om Naturfolkene aflægger Etnograferne Vidnesbyrd, der i Tydelighed heller intet lader tilbage at ønske. Saaledes fortæller Tyskeren *Bastian*, at Kvinderne som Regel er Aarsagen til de indbyrdes Krige mellem Australnegerne, og Englænderen *Hubbard* paastaar, at det samme var Tilfældet mellem Indianerne i store Dele af Nordamerika, medens hans Landsmand Oberst *Dalton* beretter, at man i enkelte Dravidastammer (Forindien) dræbte Pigebørnene straks efter Fødselen, da man mente, „det var bedre at tilintetgøre Kvinden som Barn end lade hende vokse op og blive Aarsag til Kiv og Strid".

Til sidst skal vi blot minde om, at det jo var den spartanske Konge Menelaos's skønne Dronning, Helene, der gav Anledningen til den trojanske Krig. Men herigennem blev hun indirekte Aarsagen til de to store Heltedigtninger: *Iliaden* og *Odysseen*, der staar som vor Kulturs ældste skriftlige Mindesmærke.

— Hvoraf det turde fremgaa, at Kvinden ogsaa kan være Ophav til noget *godt*.

Kan man leve af Luft? *Daniel Berttelot* holdt for nogen Tid siden et Foredrag i den franske Ingeniørforening i Paris, som aabnede nogle særdeles dristige Fremtidsperspektiver med Hensyn til Udnyttelsen af de ultraviolette Lysstraaler. Han udtalte, at Forsøg havde vist, at de ultraviolette Straalers Indvirkning paa Kulsyre og Vanddamp omdannede disse til Kulhydrater og Sukker.

Det vil altsaa sige, at de ultraviolette Straaler skal kunne omdanne Stoffer, der er til Stede i den atmosfæriske Luft til Næringsmidler, medens Næringsmidlerne atter forbrændes af de levende Væsner og ved Udaandingen tilbagegives Luften som Kulsyre og Vanddampe.

Theoretisk set skulde det derfor kunne forudses, at Agerdyrkningen erstattes med Kraftværker, der fremstiller ultraviolette Straaler og skaber Næringsmidler af Luften; Landmanden erstattes af Ingeniøren o. s. v.

Foredragsholderen gjorde dog intet Forsøg paa at forudsige noget om, hvornaar en saadan Revolution kunde antages at ville blive indledet og heller intet om de saaledes af Luften indvundne Næringsmidlers Velsmag.

Elektrisk Lys og det menneskelige Øje. Ikke længe efter, at det elektriske Lys var begyndt at vinde Indpas, fremsatte man den Paastand, at det var skadeligt for Synet. Nu er det naturligvis ikke mere skadeligt for Øjnene at blive brugt i god end i svag og daarlig Belysning, men hvad der skader dem — og det hvad enten Talen er om Dagslys, elektrisk Lys, Gaslys eller hvilkensomhelst anden Belysning — er at blive udsat for det *direkte*, stærke Skær. Blandt de elektriske Lamper, der i den senere Tid navnlig har været mistænkte for at have en uheldig Virkning paa Synet, er Tungsten-Lampen, og man har i denne Forbindelse hæftet Betegnelsen „ultraviolette Straaler" ved den — et Stikord, der virker særlig skrækindjagende paa Publikum. Det har i Virkeligheden intet paa sig — der er ikke flere ultraviolette Straaler at frygte her end i anden Belysning, men det gælder naturligvis ogsaa overfor denne moderne Lampe, at man skal undgaa det direkte Skær — det er *dette*, den moderne Belysningsteknik bør gøre til sin Opgave. Og den har netop i Tungsten-Lampen et overordentlig villigt og taknnmmeligt Medium, idet den uden at tabe i Lysevne lader sig anbringe i en hvilkensomhelst Stilling og selv med det direkte Skær dæmpet af Skærme har en betydelig lysgivende Evne.

Japansk Petroleum. Før end noget andet Folk har Japanerne kendt Petroleum. Den Dag i Dag er Driften af Petroleumslejerne ogsaa en af Japans vigtigste Indtægtskilder. Ca. 100 Raffinaderier, der paa det nærmeste leverer 7000 Hektoliter Petroleum om Dagen, har stadig fuldt op at gøre med at bearbejde Raaprodukterne. Allerede saa tidlig som 650 Aar før Kristi Fødsel siges dette nyttige Stof at have været kendt i Japan. Den daværende Kejser, *Jimmo-Tenno*, der grundlagde det nu saa mægtige Rige, skal da have faaet overrakt Prøver baade paa „brændende Vand« (Raaolie) og paa „brændende Jord" (Asfalt). Ogsaa „brændende Vind" (Gas) synes man at have kendt ret tidlig i Japan.

Der hengik dog mange Hundrede Aar,

Digitized by Google

inden man gjorde Forsøg paa at fremstille et renere Stof af Raaolien. Først 1613 anlagdes det første Raffinaderi, der selvfølgelig var yderst simpelt og væsentlig bestod af en almindelig Støbejernskedel. Først Europæerne lærte Japanerne at udnytte Stoffet paa rette Vis.

En ny Metal-Legering for Projektiler. For at opnaa en større Virkning af Projektiler til Skydevaaben har man forsøgt at fremstille dem af saa tungt Materiale som muligt, og det har da været nærliggende hertil at gøre Forsøg med Anvendelsen af Volfram-Metallet, der har en Vægtfylde af 19,13 og saaledes langt overgaar de hidtil anvendte Stoffer (Staal 7,9, Bly 11,3).

Særlig gode Resultater skal man have opnaaet i Frankrig paa dette Omraade ved Forsøg med en Jærn-Volfram-Legering af Vægtfylde 14, idet man ved Fremstillingen af Projektiler har bibeholdt Staal- eller Nikkelkappen, men anvendt Legeringen til Projektilets Kærne i Stedet for Bly. Man har herved opnaaet en meget betydelig Forøgelse af Projektilets Gennemtrængningsevne — saaledes blev paa 1000 Meters Afstand Staalskjolde gennemskudte, som overfor Blyprojektilerne var uigennemtrængelige ved Beskydning i 600 Meters Afstand. Forklaringen af Fordelen ved at benytte et tungere Stof til Projektiler ligger ligefor, idet Projektilerne af det tungere Stof jo med samme Vægt har mindre Volumen og altsaa ogsaa møder ringere Luftmodstand.

At Anvendelsen af Volfram i det her omhandlede Øjemed endnu ikke er bleven almindelig, ligger hovedsagelig i dets ret høje Pris, der igen er en Følge af, at der hidtil ikke er udvundet synderlig meget af det — næppe mere end 2000—3000 Tons om Aaret. En stor Del heraf anvendes i metallurgisk Øjemed (Volfram-Staal) samt til Fremstilling af Metaltraadene i elektriske Lamper, saa at der hidtil ikke er bleven synderlig meget tilovers til Anvendelse til Projektiler.

Fra Dyreriget.

Spiselige Dybhavsfisk. Den moderne Udvikling af det franske Havfiskeri har medført, at Fiskerne nu gaar meget længere ud paa Havet end tidligere, og at de med Nutidens Fangstredskaber gaar ned indtil 200 Meters Dybde. Som Følge deraf fanger de mange Eksemplarer af Arter, der hidtil ansaas for at være meget sjældne, og som der kun findes faa Eksemplarer af i Musæerne, før de en Dag dukker op paa Fisketorvet i Paris. Takket være en Embedsmand ved Torvehallerne er der i de sidste to Aar givet Zoologen *Pellegrin* Lejlighed til at undersøge de mærkeligste af disse Fisk og paa den Maade gengive sin Videnskab et vist Forspring for Kogekunsten.

Da disse Dybhavsfisk kun har meget lidt Lys til deres Raadighed, er deres Øjne næsten altid stærkt udviklede. En af de mærkeligste af dem er en urtidsagtig Bramide (Pterycombus brama), som kun er kendt i 15 Exemplarer, og som ikke en Gang findes i Parisermusæet. To andre hører til Macruriderne, og selv en af de aller sjældneste Fisk, Parazenopsis conchifer, som kun er beskrevet en eneste Gang efter et Exemplar fra Madeira, har Hr. Pellegrin fundet i Torvehallerne i Paris.

Havdybets rige Fauna begynder saaledes ganske smaat at faa praktisk Betydning, og dette vil formodentlig blive Tilfældet i langt højere Grad efterhaanden som man lærer den bedre at kende. Netop i den sidste Tid kommer Efterretningen om, at Prof. *Aurelio de Gasparis* i Neapel har opfundet et optisk Instrument, ved hvis Hjælp Øjet kan trænge langt ned i Havets Dybde og undersøge Dyre- og Plantelivet nøjere end hidtil. Dette Apparat, *Thalassioskopet*, bestaar af en med stærkt Objektiv forsynet Tube, der er fastgjort til et Svømmelegeme. Det hele dukker omtrent en halv Meter ned i Vandet, men leverer stærkt forstørrede og meget skarpe Billeder, da Lysabsorptionen er formindsket til et Minimum.

Digitized by Google

BESVÆRLIGE TIDER

Af Edv. Lehmann.

Karl Joël, professor i filosofi i Basel, er en mand, som har set sig godt omkring, og som det altid er fornøjeligt at tale med. Han kan den kunst at filosofere om livet selv, og han er, skønt tysk af fødsel, blevet så meget Schweitzer, at han med lethed bevæger sig i de former, som i de sidste slægtled har dannet sig i Basel: Jacob Burckhardts kulturhistoriske overblik og Nietzsches frie tumlen med livsproblemer.

I sin nylig udkomne bog: „*Antibarbarus*" har han sat sig for at bryde en lanse for den personlige idealisme, som beherskede Tyskland i frihedstiden for 100 aar siden, med det skjulte omkvæd rettet til nutiden: „Gak hen og gør ligeså!" Han viser, hvorledes de toneangivende dengang — inklusive generaler som f. ex. Scharnhorst — var gennemtrængt af filosofi, som højnede og styrkede dem, viser, hvorledes de idéer, som Kant og Goethe, Fichte og Hegel havde gjort sig til talsmænd for, blev omsat i praktiske værdier og viste sig særdeles nyttige til at samle Tyskerne og drive franskmændene ud af landet.

Som en behændig kunstner — eller måske som ivrig moralist — sætter han til yderligere beskæmmelse af nutiden al denne højsindethed og heltemod hen paa baggrund af den materielle elendighed, som strakte sig gennen tiden. „Das heroische Zeitalter« som det gælder at beskrive, træder der stærkere frem, når det indføres under form af „das armselige Zeitalter".

Også for os kan det være godt — uden alle heroiske bagtanker — at betænke denne vore oldefædres „Armseligkeit"; thi Danmark fik jo sin rundelige del i Napoleonstidens elendighed og også Danmark havde en åndelig stortid i hine år, som hævede sig op af elendigheden, selv om den sidste aldrig blev så knugende, så materielt fortærende som i de tyske småstater.

For at tage besværligheden op fra begyndelsen, fører Joël os først ud paa landevejene og lader os få lidt del i rejselivets glæder. Han har til de genrebilleder, han her opruller, en rig skat af dagbogsoptegnelser fra hin dagbogskrivende tid at øse af.

F. ex. Johanne Schopenhauers erfaringer fra hendes hollandske rejse (det var filosofens moder, altså vel fra tiden om 1800). „Vi vilde videre til Deventor. Hr. postmesteren rystede sit vise med en hundredekrøllet paryk udrustede hovede og mente, at det gik ikke, da Deventor i sin egenskab af fæstning blev lukket på slaget 10. Vi opstillede dog det regnestykke for ham, at man vel nok kunde køre 4 Mil i 8 Timer. Vi kom da afsted, men det gik skridt for skridt, fod for fod på den jævneste vej i verden. Hver halve time gjordes der holdt for at byde hestene allehånde forfriskninger. Vi bad, vi skældte ud, vi bad igen, — intet hjalp. Endelig så vi i dæmringen Deventors tårne hæve sig i horizonten; vi haabede altså dog at komme tidsnok til at udhvile os i en god gæstgivergård i Deventor. På engang holdt vognen foran en ensom landevejskro, og fohrmanden betydede os nu, at vi måtte blive dær til næste morgen." I den dunkle, tilrøgede hytte ser de nu hollænderne ugenert gøre deres nattoilette og lægge sig 3 i én Seng.

Ikke mindre flegmatisk var den tyske post eller snarere de tyske poster; thi der gaves i årene 1805—1810 til de rejsendes bekvemmelighed Ikke mindre end 50 tyske postforvaltninger. Efter postkursbøgerne at dømme brugte man en uge om at komme fra Kønigsberg til Berlin, — nu 8—9 Timer. Fra Frankfurt til Stuttgart kører

Digitized by Google

man nutildags på 4 timer, dengang tog det 40 timer; men deraf tog Opholdene 15 timer, altså 4 gange så lang tid som hele køretiden nu.

Og hvad gaves der ikke for ufrivillige ophold. Et genrebillede er det altså, hvorledes postvognen trods al postillonens blæsen ikke kan komme frem i en gade i Magdeburg, førend man er færdig med at hejse melsække ned på en vogn, som holder midt på gaden. Digteren Chamisso mener, at den tyske postvogn vist egentlig er indrettet for botanikere, dels fordi man kun kan udholde det udenfor vognen, dels fordi dens hastighed tillader, at man går frem og tilbage i god ro, medens man følger med den. Lichtenberg, hvis vid antog en vis karakter af galgenhumor, finder, at den Turn-und-Taxis'ske postvogns ydre er symbolsk: den røde farve minder om marterinstrumenternes, og kaleschen skal ligesom forbryderens hætte forhindre, at man ser de ansigter, de ulykkelige skærer.

Så helt udenfor virkeligheden var denne dæmoniske sammenligning ikke. Den svenske kammerråd v. Ehrenzweig beretter til den sachsiske kurfyrste om sin postkørsel fra Jena til Halle i 1805, hvor han havde brugt 23 timer om denne strækning, der nutildags besørges på 5 kvarter; om natten havde de skiftevis måttet våge for ikke at falde ud af denne postkasse, der hverken havde sæder eller ryglæn, men åbenbart simple agebrædter. Endnu ti år efter hedder det om diligencerne mellem Leipzig og Dresden, at den ene stødte sådan, at legem og sjæl stod fare for at skilles ad, hvorfor fornuftige mennesker plejede at foretrække den anden. Men dog var denne altid sådan, at man fra tid til anden skreg højt af smærte; og hvis ikke „svogeren" — sådan kaldte man jo de gamle postkuske — havde gjort holdt ved hver en kro, så havde man knap holdt det ud.

Vejenes tilstand gav deres rigelige bidrag til behagelighederne. Joh. Nevir. Campe beklager den rejsende i Tyskland, der blev stikkende i uudgrundelige veje", men man talte ikke blot om vogne, der blev stikkende, men om postkarle, der var druknede i vejenes dynd. Jean Paul jamrer over rejseforhindringer, hvor „regnen lagde en Fæstningsgrav omkring os, og mudderet var for dybt for hestene". De slette veje og elendige kroer i Østpreussens øde egne får fru v. Kügelchen til at udbryde, at hun ikke kan begribe, hvorfor de russiske forbrydere sendes til Sibirien, da Preussen dog er så nær.

Til yderligere forlystelse for de rejsende standsedes disse bestandig af toldbomme og akciseboder, hvor de måtte betale rejse- og vejpenge for „disse elendige veje, hvis mudder man knap kunde tvinge sig ud af for at komme hen til toldboden og betale". Man må erindre, at Tyskland indtil 1803 var delt i over 300 suveræne stater, som ikke blot kun havde sin told, der skulde betales, men mange af dem tillige sin mønt, hvori den skulde betales. Seume havde rejst med en officer, der 16 gange var blevet udplyndret af røvere og undgik selv ikke den samme skæbne, men han var dog mindre bange for virkelige landevejsrøvere end for d'hrr. af politiet med deres pasvisitation, der selv i Wien fôr over ham og behandlede ham som „lüderliches Gesindel". Også i Berlin fik man livet plaget af sig ved akcisebetjentenes ulidelige revision og den vagthavende officers hundrede spørgsmål, der kun var til for at tilfredsstille den offentlige nysgerrighed.

Hvad denne sidste angår, så kunde der være grund til at lægge det nutildags naturlige og ethvert fornuftigt menneske iboende ubehag ved aviser et øjeblik tilside for at betænke, at de dog gør den ene gode gerning: at tilfredsstille folks nyfigenhed på en nogenlunde stilfærdig måde og befri os alle for den udfritten, som enhver, der kunde

Digitized by Google

tænkes at have hørt noget, i gamle dage var genstand for, så at man, med et ord af Fritz Reuter, der dog var samtidig med aviser, fik Nyhederne trukket af sig sammen med overtøjet, hvergang man kom på et værtshus.

Livet flød dengang dråbevis og det gik langsomt. Hver By levede for sig, og fik først sent at vide, hvad der foregik i den anden. I Frankfurt, der dog var et knudepunkt for handelen, fik man først 24 timer efter besked om, hvad der var foregået i det nærliggende Kassel, som man nu kører til på halvtredie time. I Rom var der i 1802 kun en postdag om ugen, og fru v. Humboldt klager i 1810 over, at det varer to måneder, inden hun kan få svar på et brev fra sin mand i Berlin. Da Napoleon kom hjem fra Rusland, havde folk endnu intet hørt i Frankrig om hans Nederlag ved Moskva.

Postpriserne var også velskikkede til at hindre forbindelsen mellem mennesker. Brevene blev betalt efter vægt, og endda gjorde man dem lange. „Jeg tager et kvartblad endnu; det vil koste dig 12 groschen", skriver i 1801 en mand i Paris til sin ven i Jena, og fremdeles: „Jeg vilde gerne sende dig 30 Thaler med posten, men det vilde koste 50 Thaler i porto, og overhovedet er det forbudt at sende rede penge ud af landet. Hvor republiken vejrer louisdorer i brevene, så gør den ligesom skolemesteren med drengenes kirsebær og æbler, — den æder dem selv." Hvis man vil forstå, at boghandlerne i Paris i det nittende århundredes begyndelse ikke kendte det mindste til Schiller og kun havde hørt enkelte ganske løse traditioner om *monsiour Schlet* (Goethe), så må man betænke, at et explr. af Schillers „Jungfrau von Orleans", sendt fra Tyskland til Paris, kostede 83 francs i porto, da alt trykt ustemplet papir, der blev indført pr. post i republiken, måtte betale en uhyre afgift.

Men selv i ens eget land, ja i det nærmeste nabolag var forbindelserne slette og rejsen en begivenhed. Fra Berlin til Charlottenburg kører man nu med sporvogn på 20 minuter, men Langbein kan i 1806 gøre en køretur derud til æmne for en humoristisk beretning fuld af eventyrlige og ulykkelige hændelser. Man påstod om Wienerne, at de fordi de aldrig kom ud af Wien, anså alle mennesker for Schwaber, selv Tyrkerne. I Paris hørte Johanne Schopenhauer, at Tyrkerne var Katholiker, og Hegel fortæller, at de bayriske soldater, der i 1809 skulde rykke ud mod Østrig, troede, at de efter nogle dagsmarcher vilde være i Tyrkiet og holdt Gammelbayrerne for Tyrker.

Intet under, at det under sådanne omstændigheder var en stor og vigtig affære at skrive et brev, og det var så sin sag at få denne affære besørget. Når Vielgeschrei hos Holberg jamrer over de mange omstændigheder, der er forbundet med et brev, og Pernille endda kan supplere disse med et par enkelte, så må disse repliker dengang have virket endnu stærkere end nu, netop fordi de nøjagtigt dækkede virkeligheden. Dog var der en preparation, som Holberg ikke fik med, og som tidt var den sendrægtigste af dem alle, nemlig at lave sit Blæk. Den skrivsomme Jean Paul, der utvivlsomt måtte være meget afhængig af sit blækhorn, meddeler da også, at det første, han vil gøre, når han kommer til Bayreuth, er at lave sig noget godt blæk; og fra Koburg skriver han: „hvad jeg nødigt forlader her, er mit gode blækhus". Til det bestandige penneskæreri og til den snørklede, omstændelige skrift, kommer så kancellistilen og titulaturerne, som vi nu snart har glemt, men som fortjener deres selvstændige kapitel i de menneskelige dårskabers historie. Endnu for 25 år siden måtte bestyreren af Holmegaards Glasværk, når han indgav sin ugentlige beretning om tørveskæringen i mosen til den gamle greve på Gisselfeldt, bruge flere ord til hans titulation end til selve indberetningen og anbringe

Digitized by Google

den højgrevelige excellence både udenpå og indeni brevet. Men hvad er det mod de underdanige omsvøb, hvormed man for 100 år siden titulerede en „fornemme person“. Atter kommer vi til Holberg; thi er de prædikater, Oldfux tillægger Jacob v. Thyboe, så meget forskellige fra dem, major Greisenau retter til sin umiddelbare foresatte: Hochwohlgeborener Herr, Hochzugebietender, Hochzuverehrender Herr obrist?

At man i slutningen af breve til kongen forsikrer, at man „in tiefster Verehrung erstirbt (dør!!) als Eur. Königliche Majestät allerunterthänigst gehorsamer Knecht“ er jo ikke mere end rimeligt, men hvorledes kommer en præst i det frie, republikanske Schweitz til i året 1814 at skrive til en smule godsherre: „kann ich nicht anders umhin als hochgeachteten, hochzuverehrenden, insonders grossgünstigen Herren Deputaten versichern, dass ich stetiglich verharre als hochdero treu gehorsamer und bereitwilliger Diener Joh. v. Speyer.«

Nu kunde alle disse omsvøb jo betragtes som en privatfornøjelse, som folk kan unde sig sålænge de har tid; men spasen blev dog lovlig dyr tilsidst, og hvad det hele førte til for Tysklands og Østrigs vedkommende kan siges med èt eneste ord: Napoleon. Han sejrede ikke blot ved sit eget geni, men også ved sine fjenders uduelighed. Og denne sidste bundede i hele tidens langsomme omstændelighed og gammelagtighed; så det med rette er sagt, at Napoleon sejrede ved sin hurtighed. Han kom over dem uden at de vidste nogetsomhelst, og han havde afgjort slaget inden de var færdige med deres forberedelser. „Hos eder“, røber han til østerrigerne, „foregår alting langsomt og under tusind besværligheder; for mig gives der ingen.“ Og denne forskel var ham bevidst under alle operationer. Han havde afskaffet det hele system af omstændigheder, som bandt hænder og fødder på hans modstandere. Ladningen af det prøjsiske gevær foregik i 13 tempi og krævede ligesåmange kommandoer, og det tog 4 uger at befordre et prøjsisk artilleriregiment fra Berlin til Breslau. Da senere „Marschall Vorwärts“ gjorde sig fortjent til dette sit Navn, erklærede Oberfeldherr v. Schwarzenberg en sådan hurtighed for exalterethed og utidig ærgerrighed.

Slaget ved Jena er ganske særligt lærerigt i denne henseende. Allerede på afstand ser man den grelleste modsætning mellem Napoleons raskhed og det tyske efterretningsvæsen. Heinrich Luden, en historisk professor fra Jena, fortæller, at han en ugestid før slaget opholdt sig i Bremen, hvor rygtet om, at Preussen alene havde erklæret Frankrig Krig diskuteredes af byens borgere og afvistes som en utænkelighed. Da han knap 8 dage senere nærmede sig Jena med extrapost, mødte han allerede på vejen de flygtende Prøjsere. Og det var det slag, til hvilket de prøjsiske Soldater, som det siges af et øjenvidne, var draget hen „in unbeschreiblicher Friedlichkeit“! Den 71-årige feldtherre skrev langsomt og sirligt navnene op på de landsbyer, hvor indkvarteringen skulde foregå og betænkte sig længe, om han skulde skrive Münchholzen eller Münchenholzen. Den 80-årige feldtmarschal v. Höllendorf foretog selv opstillingen i slaget; og den gamle Hohenlohe blev vækket af Napoleons kanoner, og hans underfeldtherre var allerede slagen, medens han endnu lod sig frisére. Ifølge den prøjsiske rangliste fra 1806 var alle stabsofficerer i 50-erne og 60-erne, alle højere generaler i 70-erne. Det var den alder der herskede og det tempo, man bevægede sig i i hin tidsalder, da det på plakater på de berlinske gadehjørner just i det år, da Napoleon kom over Prøjsen, bekendtgjordes, at „rolighed er den første borgerpligt“.

Karl Joël er ikke videre tilbøjelig til at indrømme, at forholdene i almindelighed var bedre i Frankrig end på det øvrige kontinent,

Digitized by Google

og han har tilstrækkelig mange ytringer at støtte sig til om den „formaledidede frihed, som behandlede folk så blodigt og slavisk“. Man mærker her svagheden ved et sådant tidsbillede bygget på dagbøger. Thi det faktiske forhold var jo dog, at det var Frankrig, der først overvandt omsvøbsregimentet og som lærte det øvrige Europa at gøre det. Om man vil ty til dagbøger til belysning af dette, må man ikke forsømme Magister Laukhardt, en forløben student, der lod sig hverve til soldat og deserterede fra Tyskerne over i den franske Rhinarmee. I al sin fordrukkenhed og forhutlethed har denne mand bevaret to skarpe øjne og en tør hjærne, og hans memoirer bringer os et kig i krogene, som i heldig grad stadfæster, hvad den øvrige historie beretter os.

Hans første forundring i den franske tjeneste var, hvor glat og naturligt alting gik for sig i hærens administration og den kammeratskabets ånd, der herskede i dets rækker, også mellem officerer og menige. Der var med revolutionen skabt en ny kultur og et nyt administrationsprincip allerede inden Napoleon kom til; at han organiserede dette nye og satte det op i et hurtigere tempo, bliver hans egen fortjeneste, Men den hele epoke fra revolutionen til kejserdømmet betegner en omvæltning, der har haft blivende følger på disse to vigtige punkter: administration og kommunikation. Den tog parykken af æmbedsmændene og byggede landeveje, som man kunde komme frem på.

Nu går jo alting glat og hurtigt, ligefremt og naturligt; — så hurtigt og glat og ligefremt, at man snart kunde ønske sig en ny Napoleon, der lærte folk, at det ikke blot gælder om at få hestene til at rende men også om at køre den rigtige vej.

Digitized by Google

FRA KRIGENS TID

UDDRAG AF BREVE OG MEMOIRER FRA 1864

ANDEN AFDELING

Ved Kaptajn DANIEL BRUUN.

IV.

I Flensborg under tysk Regimente.

Kammerherre v. Rosens Bolig i Flensborg. (Efter Fotografi fra c. 1864).

I Flensborg var Kammerherre *S. A. G. C. v. Rosen**) Overpræsident i 1864. Han var Broder til Armeens Souschef, Major *S. v. Rosen*, og havde i sin Ungdom studeret ved Universiteterne i Heidelberg og Kiel. Efter at være bleven juridisk Kandidat, gik han ind i det slesvigske Ministerium og blev i 1854 Overpræsident i Flensborg. I 1864 blev han i Byen efter at Fjenden havde besat denne. Med stor Takt forstod han her at underordne sig de nye vanskelige Forhold uden nogensinde at glemme, at han var den danske Konges Embedsmand og kun ifølge dennes Opfordring var bleven paa sin Post. Han førte under disse Forhold en kortfattet Dagbog, som nu er i hans Enke, Kammerherreinde *v. Rosen*, født *Ræders* Eje. Den er skreven paa Tysk og her oversat. Tidligere er publiceret en Del af disse interessante Optegnelser*) vedrørende Krigens første Tid. Her skal vi meddele Uddrag fra Tiden kort før og efter den 18. April.

Kammerherre *v. Rosen* havde været med Kong *Christian* ved Dannevirke, derpaa i Flensborg modtaget Armeens Overkommando under Retræten, den 6.—7. Februar og straks efter *Wrangel*. Senere oplevede han trange Dage som dansk Embedsmand under den tyske Besættelse. Dagbogen fortæller herom. I Flensborg døde paa Lazarettet Sekondløjtnant *Bluhme* — en Søn af den bekendte Minister —, som var bleven saaret ved Mysunde, og hvis Lig blev oversendt til Danmark under stor Honnør og med Ledsagelse af 2 frigivne fangne danske Underofficerer.

Der fortælles videre om Løvemonumentets Molestering — om Ankomsten af danske Amtmænd, Præster, juridiske Embedsmænd m. fl., der som Fanger blev slæbte til Flensborg og indsatte i Arresten. Saa hører man om danske Officerer og Soldater,

*) F. 1819, d. 1891, var efter Krigen Ejer af Henriksholm ved Vedbæk og en Tid Folketingsmand.

*) Daniel Bruun: 1) »*Fyrretyve Aar efter*« (Særtryk af Artikler i »Berlingske Tidende«) samt 2) Artikkelrækken: »*Halvthundredaars Mindeblade*« (i »Militært Tidsskrift« 1914).

Digitized by Google

der som Saarede bliver bragte til Byen, saaledes Kaptajn *Bauditz*, som saaredes dødeligt den 17. Marts, og som senere udaandede paa et Hospital. Feltmarschal *Wrangel*, der til at begynde med stillede sig meget imødekommende over for Rosen, blev senere mindre venlig over for de Krav, der stilledes til ham.

I Dagbogen hedder det:

„*22. Marts.* Kongen af Prøjsens Fødselsdag bliver slet ikke fejret her. Om Aftenen kun ringe Illumination i Angelbo-Strasse — ogsaa hos Pastor *Dame*. Lykønskning hos *Zedlitz**) af en saakaldet Flenskborgsk Deputation. Om Eftermiddagen kommer *Wrangel*. Jeg gaar ifølge Befaling til ham. Han indbyder mig til Middag! men jeg siger nej. Hos ham er Diner i Anledning af Fødselsdagen.

24. Marts. Der ses ikke noget til, at det er Festdag, naar undtages en stor sort, rød og gul Fane hos Hertzbruck. Det er dog et stift Stykke! Hertzbruck sender Prøveblad af den „norddeutsche Zeitung". Jeg har slet ikke faaet noget at vide derom.

25. Marts. *Wrangel* afslaar til Slutning rent ud at betale Udgifterne for de danske Saarede . . .**).

Om Aftenen har jeg Besøg af min gamle Heidelberger Ven, Grev *Schmiessing-Kerssenbrock*. Han er her med Malteserne. — Har fromme Brødre og Søstre (100) her og paa lignende Steder under sin Opsigt.

Det er mig en stor Glæde atter at se den brave Mand.

Kammerherre v. Rosen, Overpræsident i Flensborg.

26. Marts. Jeg besøger Grev *Schmiessing* træffer der *Revertera****) og Grev *Thun*.

Feltmarskal Wrangel.
(Efter Fotografi, der har tilhørt Kammerherre v. Rosen).

31. Marts. *Schmiessing* hos os.

2. April. Alt tyder paa, at Hovedangrebet paa Als med Baade og Flaader skal finde Sted i Nat*).

Inat Kl. 4 vil Hovedkvarterets Officerer derhen, ogsaa *Zedlitz*, ja endog Havnekaptajn *Hansen*. Naar Dybbøl er taget, skal der her være stor Fest. Der skal ringes med alle Kirkeklokker.

Det er en angstfuld Dag og Nat, selv om jeg ogsaa er ved godt Mod. — Man vil vogte paa Als og Dybbøl.

3. April. Hver Time, som forløber, forøger Sandsynligheden for, at Dybbøl ikke er taget. Hele Natten har man skudt og brændt løs. Klokken 4 er de afrejst herfra. Endelig Klokken 11 kommer de første tilbage! Ingen Jubel. — Som Følge deraf er alt gaaet godt. Der gaar mange Rygter,

*) Friherre *v. Zedlitz*, prøjsisk og østrigsk Kommissær i Hertugdømmet Slesvig.

**) Hvilket han tidligere havde tilbudt Rosen.

***) Greve *Revertera*, prøjsisk og østrigsk Kommissær i Hertugdømmet Slesvig.

*) En planlagt Overgang fra Ballegaard til Nordlandet paa Als maatte igen opgives.

Digitized by Google

Nørretorv i Flensborg 1864.
(Efter Billede i „Illustreret Tidende").

men kun det ene er sikkert — saaledes som *Kronprinsen af Prøjsen* udtalte i stort Raseri ved sin Tilbagekomst — „Alt er mislykkedes", og Prøjserne har mistet meget. Byen er som uddød. *Wrangel* havde sagt, at hans Kokke kunde more sig idag, han kom først sent hjem — han vilde spise til Middag i Sønderborg — nu kom han Kl. 11 Formiddag! *Zedlitz* har virkelig været med for straks at tage Als i Besiddelse — nu er han atter her. Det er den første gode Dag vi har haft i 8 Uger. Men nye, bestemte Efterretninger!

De Folks Tavshed er frygtelig. *Intet* kan man faa at vide.

3. April. *Plattner* fortæller, at Prøjserne her paa Lazarettet lægger de døde danske Soldater *fuldstændig nøgne* i Kisterne. Prøjserne klæder de i en Dødsskjorte. — Prøjserne sparer!

4.—9. April. Stedsevarende Beskydning af Als og Dybbøl, Rygter i Massevis — — lyse Forhaabninger og Frygt!

10. April. Efter Prøjsernes Sigende har idag 80 Kanoner hver skudt 100 Skud mod Dybbøl. Vi hører hele Dagen Kanonaden her i Flensborg. Til i Morgen er der bestilt Vogne for Hovedkvarteret til Dybbøl.

15. April. Funcke, Bune Callsen samler mange Underskrifter paa min Afskedigelse.

17. April. Kommandanten Major *Funcke* siger Farvel.

18. April. Stormen paa Dybbøl begynder Kl. 10. — Angst. Kl. 3 gaar vi til Dänenhöhe. Paa Tilbagevejen møder vi overalt Efterretningen. — — Den Følelse er ikke til at beskrive. — — Egentlig Jubel ses ikke, derfor har man endnu Haab at Sagerne ikke staar saa helt slet. Der kommer mange daarlige, ogsaa nogle gode Rygter. Ved Aftenstid kommer fangne Officerer — først 13, saa flere — man siger 30—40. De bliver indkvarterede i Borgerforeningen. Der rekvireres Kvarter til 3—4000 Fanger. Det bliver anvist paa Pakhusgulve, i Mariekirken og den danske Kirke. Der rekvireres mange Lazaretter. Alle Læger er derude. De mange Fanger, som kommer, bliver udmærket forplejede af Flensborgerne. Alle Vegne fra kommer der Hjælp. Om Aftenen illuminerer enkelte! Paa Südermarkt o. s. v. dog ikke mange. Hele Natten igennem kommer Fanger. — Rygter om Saarede og Faldne!

19. April. Hen ad Middag kommer stadig flere Saarede og Efterretning om Faldne. *Schau**) er indbragt, haardt saaret. Han siger, at *Sigismund***) er *meget* haardt saaret. Dette bekræfter sig efterhaanden. Kl. 3 gaar jeg til Schau. Sigismunds Død er nu sikker. *Du Plat****) er falden!

Sorgen bliver bestandig større. Og saa ved Siden deraf de jublende Prøjsere! og de glade Slesvig-Holstenere! Skrækkeligt! Kl. 5 siger *Schmiessing* mig, at Sigismund maaske

*) Major *Schau*, Stabschef ved 2. Division.
**) Broderen, Armeens Souschef.
***) General *du Plat*, Kommandør for 2. Division.

Digitized by Google

lever endnu, han skal være i Nybøl. Jeg kører til Graasten — modtager der Underretning om hans Død. Der skal være faldet 90 danske og over 60 prøjsiske Officerer. — Megen Deltagelse i Anledning sf Sigismunds Død, ogsaa blandt Prøjserne. — I Morgen lader jeg Liget afhente. — — — Lotte*) rejser imorgen til København.

20. April. Der kommer flere og flere Saarede. Jeg sender Vogn til Nybøl. — Telegram, at Franziska**) kommer. Telegram til Lotte, at hun skal vende om. — De Fangne sendes bort ad Jernbanen. — Officererne allerede igaar. Forberedelser til Modtagelse af Sigismunds Lig. — — Moder er fortræffelig, den stakkels Hustru — den stakkels Moder! og vi alle! — Vognen kommer endnu i Dag uden Liget.

21. April. Kongen af Prøjsen kommer. Ifølge en Skrivelse fra *Zedlitz* gaar jeg til Banegaarden i Gala med Ordener. Jeg opholder mig paa Perronen, ganske stille mellem Officererne, *Zedlitz*, *Revertera*. — Man er meget venlig imod mig — alle kondolerer — mange, som jeg ikke kender. Zedlitz siger mig, at han havde fundet det rigtigt at meddele mig Kongen af Prøjsens Ankomst, han takker mig fordi jeg er kommen. Jeg svarer, at jeg har anset det for min Pligt, men beder iøvrigt om, at det maa tillades mig at holde mig ganske i Baggrunden. Zedlitz bukker og siger, at han dog vil meddele mig, at Kongen af Prøjsen naturligvis, som Følge af Forholdene, paa ingen Maade vil komme i Berøring eller have noget nærmere at gøre med Befolkningen, eftersom hans Besøg udelukkende gælder Armeen, som han havde til Hensigt at hilse paa. (Dette gjorde det Indtryk paa mig, som om Zedlitz vilde undskylde, retfærdiggøre Kongens Besøg).

Paa Perronen var foruden mig — og jeg holdt mig helt tilbage — kun Officerer. I 2den Klasses Ventesal var en Mængde unge Piger. I 3die Klasses Officerer og enkelte Deputationer fra andre Byer og Amter. Jeg ved ikke fra hvilke — eftersom jeg slet ikke var derinde. Fra *Flensborg* var der slet ingen.

Udenfor Banegaarden stod et *faatalligt* Publikum, men mange Soldater. Op ad Raadhusgaden stod der fuldt op af Soldater. Tillige var der opstillet en Hoben Flensborgere med sorte, røde og gule Faner (saa vidt som jeg kunde se). Det skal have været „Euterpe".

Da Toget løb ind paa Stationen, traadte Kongen ud af Vognen, omarmede og kyssede flere Prinser, derpaa gik han langs Fronten af Tropperne, som var opstillede tæt ved Perronen mod Syd, og saa ind i Værelset, hvor de unge Damer befandt sig. Der *skal* efter Sigende Frøken *Schwennsen* have holdt en Tale til ham. Han kom meget hurtig ud igen, gik derpaa gennem 3die Klasses Ventesal tilfods til *Raschs Hotel*. Alt gik meget roligt af. Der var kun faa Folk og blot Soldater-„Hurrah". Jeg gik hjem over „Hofenden". Jeg kunde ikke længer holde det ud: *„Dies war das erste Mal, dass Aerger u. Kummer Herr über mich wurden."*

*) *Charlotte Ulrikke Marie v. Rosen* (1821—86), Søster til Kammerherre v. Rosen.

**) Major Rosens Hustru, f. Viborg (1833—1912).

I Sønderborg efter Bombardementet.
(Efter Fotografi fra 1864).

Digitized by Google

21. April. *Franzisca* rejser Kl. 3 med Moder og Jon*) til København. Mange Saarede afrejser med Toget. Alt er saa sørgeligt.

Kongen af Prøjsen spiser Frokost hos *Kronprinsen* hos Rasch, kører derpaa gennem Byen mod Nord. Der er meget stille paa Gaderne — næsten ingen Mennesker; i hele den nordlige Del kun ganske enkelte (3—4) Flag. Stemningen her er let at kende, og den er aldrig bleven tydeligere vist end idag. Kongen kommer først tilbage i Morgen, desuagtet bliver der idag „af tyske Borgere i Flensborg" opfordret til Illumination. *Stöhr* anbringer saadan i min Budstue, men bliver vist bort.

Illuminationen er overordentlig sparsom. I hele den nordlige Del kun et Par Huse. Kl. $10^1/_2$ kommer Købmand Holck, Bang, Biehl til mig og tilkendegiver, at en Folkehob er i Færd med at slaa Ruder ind. Jeg skynder mig sammen med den til Kommandanten, som ligger i Sengen, forlanger Patrouiller af ham, hvilke han lover os. Iøvrigt var Folkehoben allerede, da jeg kom tilbage fra Norden, hvor Kommandanten bor hos Holck, bleven jaget fra hinanden ud for Rasch af Grev *Stollberg* med meget djærve Ord. Der er slaaet ikke saa faa Vinduesruder ind. Politi-Kaptajnen (der Polizei-Hauptmann) sad rolig hos Rasch; men blev skældt frygteligt ud af Stollberg. Det siges at følgende befandt sig i Pøbelhoben: *Klock*, Skipper *Hansen* ogsaa *Petersen* og *v. Barm* og *Callsen* med deres Hustruer.

*) *Jonas Elias Gottlieb v. Rosen* (1834—81), Fuldmægtig i holstensk Ministerium i Kbh., Kammerjunker, Afsked 1864, 1870 Landraad i Haderslev.

Korporal Ludvig Hansen.
(Efter Fotografi taget umiddelbart efter Hjemkomsten fra Fangenskabet i 1864).

22. April. Klokken 6 om Aftenen kommer *Kongen af Prøjsen* igen. Om Aftenen er der atter lidt Illumination. Kongen har slet ikke ladet sig se. I Gaderne er der meget stille. Om Aftenen skal der være bleven slaaet Vinduer ind hos *Klock*, og Kaptajn *Hansen* skal være bleven læsterlig gennempryglet.

Vi faar Indkvartering: Regeringspræsident, Kammerherre *Henningsen* fra Gotha med sin saarede Søn, Hauptmann *Henningsen* (prøjsisk). De spiser sammen med os; og vi taler meget oprigtigt sammen. Jeg oplyser dem om forsk. Ting. Selv *disse* (Hauptmann'en er en Svigersøn af Major *Schmidt*, som er Adjutant hos *Friedrich af Augustenborg*) har opgivet Augustenborgeren. Sønnen erklærer *Hertugen af Koburg-Gotha* for en højst uelskværdig konfus Mand — hans egen Svigerfader *dito*. Saadant Besøg er meget nyttigt. De Folk tog Afsked med mange Taksigelser — især deleshed fordi der var vist dem saa megen Ærlighed fra en „Fjende".

23. April. *Kongen af Prøjsen* besøger Lazaretterne — spiser derpaa til Middag hos Rasch og afrejser Kl. 3. Hvorhen han kommer, er alt stille. Ingen hilser ham. Han maa være bleven fuldstændig oplyst om Flensborg. Minister *Roon* kom med ham, ligesaa Fløjadjutant *Manteuffel*. Minister *Bismarck* kom ogsaa igaaraftes.

Kl. 3 jordede vi 34 Soldater, deriblandt Officersaspirant *Øest*. *Schau* befandt sig daarligt. *Du Plats* Lig er igaar bleven bragt til Sønderborg, rigt smykket med Kranse. — Jensen (»Der Bürger Deputierter") skal være i London.

24. April. *Schau* er død inat. Liget

Digitized by Google

bliver bragt til Kapellet — meget smukt. Fruen kom ikke iaften.

Grev *Sollberg* er meget høflig og imødekommende m. H. t. Schaus Lig. Grev *Schmiessing* gør sig al Umage for at give Oplysninger og for at hjælpe. — *Scharffenberg* er *ikke* begravet ved Dybbøl*).

Igaaraftes skal *Funcke* i „Euterpe“ have oplæst et Brev fra Baron *Zedlitz*, i hvilket stod, at Flensborg Magistrat længe havde været ham (Z.) en Torn i Øjet; men at han ikke kunde udvirke dens Fjernelse, med mindre der fra de flensborgske Borgeres Side blev foretaget ganske storartede Demonstrationer.

Revertera vil ikke underskrive min Afskedigelse — det bekræftes stadig. Jeg hører — — — at den allerede ligger underskrevet af Zedlitz.

25. April. Atter kommer der nye Tropper Syd fra. Det er idag min Svigerfaders Fødselsdag.

26. April. Majorinde *Schau* afrejser igen. Brev fra *Johannsen***). — Altsaa maa der holdes ud. (*„Also: Aushalten“*).“

Dermed slutter Dagbogen.

Kammerherre *v. Rosen* maatte nu fratræde sit Embede og begive sig til Danmark efter paa den smukkeste og mest korrekte Maade at have gjort sin Pligt som dansk Embedsmand under tysk Regimente.

Fra Skanse II som Fange til Prøjsen og Østrig.

Blandt Skanse II's heltemodige Forsvarere var ogsaa den midlertidige Korporal *Ludvig Hansen*, af Profession Skomager, men nu en udmærket tapper og dygtig Artillerist, som Løjtnanterne *Castenschiold* og *Ancker* kunde være tjent med at have ved deres Side.

Ludvig Hansen stod ved Batteriet *W.*

*) Oberst *Scharffenberg*, som førte 8. Brigade frem den 18. April, faldt ikke, saalidt som han saaredes.

**) Kammerherre, Amtmand *C. G. W. Johannsen*, i Juli Minister for Slesvig.

Tre Fjender, der blev Venner.
(Efter Billede i „Illustrierte Zeitung“ 1864).

Kauffmann, da Krigen brød ud. Det laa paa Als, da Armeen kom tilbage fra Dannevirke, og Hansen kom da til Tjeneste i Skanserne — hovedsagelig i Skanse II. Han skrev under Felttoget indholdsrige Breve til Slægtninge og Venner, navnlig til Svogeren Skomager *H. C. Olsen* i Sorø. Disse Breve, af hvilke Udgiveren heraf tidligere har offentliggjort en Del*), vedrørende Perioden til Stormen paa Dybbøl, vil her blive fortsatte for Tiden efter Dybbøldagen.

„Flensborg, den 19/4 64.

Elskede Familie!

Jeg er tagen tilfange i Skandse Nr. 2 igaar, men er gudskelov rask; jeg er ikke saaret. Saasnart jeg kommer til Prøjsen eller hvor vi skal hen, faar De Brev. — — Vi bliver godt behandlet. Lev bestandig vel og være De hilset paa det kærligste fra Eders hengivne Broder *J. L. Hansen*. Meddel dem i København, at jeg er Korporal og Dannebrogsmand.

Hils alle.“

*) i *„Fyrretyve Aar efter“* og *„Halvthundredaars Mindeblade“*.

Digitized by Google

„Kosel i Schlesien, Prøjsen den $^{24}/_{4}$ 64.

Elskede Familie!

Jeg vil haabe, at De har modtaget nogle Linier fra mig, dateret Flensborg den 19., hvori jeg meddelte Eder, at jeg var tagen tilfange og er ikke saaret. Jeg er gudskelov rask og har det efter Omstændighederne godt. Jeg kan ikke noksom rose d'Hrr. prøjsiske Officerer og Soldater for deres Forekommenhed imod os. Jeg beder Eder endelig ikke være bekymret for mig; lad os haabe, at der snart kan blive en Forandring og vi kan komme hjem til det kære Danmark, mit elskede Fødeland. — —

— — Jeg blev tagen tilfange i Skanse Nr. 2 tilligemed den tapre Løjtnant *Ancker*, og maatte saa marchere til Flensborg, hvor vi blev indkvarteret i en af Kirkerne. — — Den 5. Korporal, den 16. Dannebrogsmand, men saa var det skrevet i Skæbnens Bog, at nu skulde min krigerske Løbebane være standset.

Lev vel! Min Adr.: Korporal J. L. Hansen, Krigsfange Nr. 182, 2. Kompagni, i Fæstningen Kosel i Prøjsen“

Fra Fangenskabet skrev Hansen:

„Kosel i Prøjsen, den $^{8}/_{5}$ 64

Naar jeg ret tænker mig om, forekommer det mig næsten som et Mirakkel, at jeg slap fra Skansen med Livet; det er mig næsten umuligt at erindre, hvorledes det gik til i det Øjeblik, Skansen blev stormet. Jeg var med at betjene en 84 Punds Granat-Kanon, hvormed vi gjorde 3 Skud med Kardætsker. Ligesom vi affyrede det sidste, kom Løjtnant Ancker hen ved Kanonen; jeg havde Fornaglingssømmene, som han modtog af mig, og han slog dem ned i Kanonen med en Sten. I det samme blev den prøjsiske Fane plantet paa Brystværnet. Da jeg saa Ancker fornagle en Kanon, greb jeg en Hammer, som tilfældig laa der, og løb, alt hvad jeg kunde, hen og fornaglede en tolvpunds Kuglekanon. Kuglerne, jeg mener de prøjsiske Granatkugler, regnede ned over os, og der sigtedes paa os i alle Retninger, der faldt vist ogsaa en Del i Nummer II. En laa og saa' saa naadig til mig, men jeg kunde jo ikke hjælpe ham. Efter at de havde erobret Skansen, blev vi hurtigst muligt førte over i de prøjsiske Løbegrave fra Skansen, og derover havde jeg en Konstabel under Armen, som havde faaet en Kugle gennem det ene Ben.

Da Prøjserne stormede og tilsidst havde taget Skansen, mødte jeg Løjtnant Ancker. Vi trykkede hinanden hjerteligt Bryst mod Bryst. Jeg udbrød: „Nu er vi fortabte“. Han svarede mig: „Vi maa se at finde os i vor Skæbne“.

Vi maatte samme Dag afsted til Flensborg. Det var den tungeste Vandring, jeg i mit Liv har vandret. De gode slesvigske Beboere kom os venligt imøde med Øl, Mælk, Vand, Smørrebrød o. s. v., hvilket gjorde et godt Indtryk paa os. Jeg var aldeles blottet for alt, da jeg blev tagen tilfange, mit Tøj var og er endnu paa Als, jeg havde kun, hvad jeg ejede og stod i. Det var med den yderste Nød, at jeg fik mine Støvler med. Jeg blev tagen tilfange i Tøfler. Jeg havde nemlig været paafærde i Skansen hele Natten til Kl. 6 Morgen, saa sov jeg til Kl. lidt over 9, jeg var ifærd med at faa mig lidt Frokost nede i Krudtmagasinet, da der blev raabt: „der høres Geværskud“ — og ud ilede jeg naturligvis, alt hvad jeg kunde. Hverken Kappe, Brødpose eller noget fik jeg med. Gudskelov, jeg var dog saa heldig at have en halv Snes Daler med mig, ellers havde det set galt ud.

Klokken var vist henimod 9, da vi ankom til det uforglemmelige *Flensborg*. Vi kom ind i den nordre Del, den danske; det skulde vi snart se Prøver paa; vi var paa hele Vejen eskorteret af prøjsiske Dragoner med skarpladte Pistoler. Vi gjorde Holdt inde i Byen og kastede os af Mathed ned paa Gaden; men nu kom Beboerne ud til os med Smørrebrød, Hvedebrød, Appelsiner, Cigarer med meget mere, uden at bryde sig om de skarpladte Pistoler eller Prøjsernes Lanser. Lidt efter lidt kom vi længere frem. Jeg med mange blev indkvarteret i en Kirke. Da jeg havde sovet lidt, blev jeg vækket. Der blev af Flensborgerne bragt Oksekødsuppe og Sødsuppe ind i Kirken, jeg foretrak imidlertid at sove; da jeg var bleven fuldkommen mættet ude paa Gaden. De faa Linier, jeg sendte Eder fra Flensborg, stod og skrev jeg paa Alteret. Om Morgenen blev der bragt Kaffe, varmt

Digitized by Google

Øl og Hvedebrød ind til os og senere blev der uddelt Flæsk.

Den 19. op ad Formiddagen marcherede vi ad Banegaarden [til]; vi skulde nu videreført, her var Flensborgerne atter tilstede. Smukke Damer gik med store Kurve paa Armene, hvori var Vin, Kager osv. Andre havde Kurve fyldte med Skjorter, Strømper, Sko m. m., atter andre gik og uddelte Penge. De prøjsiske Soldater skød dem tilside, men de ændsede det ikke. De vedblev at følge med os, udskænkede Vin, uddelte Hvedebrød og Østers, og ligeledes uddelte [de] Beklædningsstykker. Penge blev der uddelt flere Tusinde Rigsdaler af mellem os. Der blev til hver 4 Mand uddelt en prøjsisk Daler, 8 Mark, men mange beholdt det hele. Jeg saa en Dame med en god fyldt Pengepung uddele det hele, tilsidst Pungen med; mangfoldige fulgte hendes Eksempel. Nede ved Banegaarden blev det forbudt dem at komme ind til os. Et Stakit adskilte os fra dem, men saa rakte de ind til os bajersk Øl, Cigarer, Penge osv. Paa Vejen ned til Banegaarden saa jeg flere fattig Klædte, men de stod dog med en Kurv med Hvedebrød og uddelte til os. Jeg var meget bevæget af, at Flensborg var saa dansk, det havde jeg aldrig troet. Paa Vejen fra Kirken til Banegaarden modtog jeg følgende: et Glas Vin, Kager og Hvedebrød, Østers, 2 Par Sokker, hvoraf jeg gav det ene til en Kammerat, et Par Fløjls Morgensko med Filtsaaler, desuden ved Banegaarden bajersk Øl, varm Beufsteg, en Masse Cigarer og 1 Mark. Undervejs trøstede Damerne os og sagde, vi kom snart tilbage, og de sagde, vi havde ogsaa taget nogle Prøjsere osv. Flensborg! Flensborg! du har sat dig et uforglemmeligt Minde i alle danske Hjerter, som har Følelse for noget godt. Du er og forbliver dog dansk og du skammer dig ikke ved at vise det, endskønt du vidste, at prøjsiske rovbegærlige Øjne vaager over enhver af dine Handlinger, som du udviser imod alt, hvad som er Dansk.

Da vi kørte derfra, stod Damerne og tilviftede os et kærligt Farvel med deres hvide Tørklæder. Ved Banegaarden opsøgte *Ancker* mig og gav min en Flaske Vin, i Rendsborg gav han mig en prøjsisk Daler, i Neumünster gav han mig en fortræffelig Appelsin og beklagede, at han ikke kunde gøre noget for mig mere. I Neumünster tog jeg Afsked med Løjtnant Ancker; den var tildels stum, vi var begge for bevægede til at tale. Ancker er nu i Minden."

I Hamborg blev vi indkvarteret i det store Udvandrerhus. Den 20. om Morgenen kørte vi fra *Hamborg* og blev ved at køre i et væk til den 22. om Aftenen, da vi ankom her til *Kosel*, som er i Schlesien i Prøjsen. I *Berlin* og i *Breslau* spistes Erter eller Bønner, hvad det var for noget. En Uhrmager i Berlin udviste et smukt Træk. Han gav Korporal *Hansen* og mig ti prøjsiske Dalere at vi skulde uddele imellem trængende Kammerater. Her har vi det saa som saa. Middagsmaden er simpel efter som vi er vant til at faa den hjemme. Det er Erter og Bønner, somme Tider Ris, men det bliver lavet til paa én Maade altsammen. Lønningen er omtrent 6 Skilling om Dagen, der skal ikke blive meget tilovers, deraf skal betales Vadsk o. s. v. De stakkels gifte Jyder, som her er mange af og ikke kan faa noget fra Hjemmet, de er i høj Grad at beklage.

Det er en stærk Fæstning vi er i; vi ligger i murede Blokhuse, kan faa Lov at gaa ind i Byen sommetider, naar vi har en prøjsisk Underofficer med. Jeg var derinde til Marked den anden Dag og købte mig et Par Fjederstøvler, der er saa billige. Jeg gav kun 16 Mark for et Par Ferstøvler, som er ret smukke. De kan aldrig tro hvor vi blev beset paa Markedet. Prøjserne kunde godt fortjene Penge ved at vise os frem, ellers er Beboerne meget flinke imod os, — paa Markedet var der endog en Mand, som kyssede mig paa Kinden. Idag har jeg været inde og hente mit Uhr, som er blevet gjort rent, det har kun kostet 3 Mark 2 Skilling i danske Penge. Idag er kommet en dansk Præst, imorgen skal vi til Alters. Vi maa gaa paa Fæstningsarbejde 5 Timer om Dagen, ogsaa maa vi passe og banke vores Tøi, saa det er ganske forfærdeligt. Det er endnu værre end som vi var Rekrutter hjemme, men mere derom en anden Gang.

— — —

Vi er her henved seks hundrede Fanger. De kan ikke tro hvor jeg længes efter at komme hjem til Danmark og være med at kæmpe igen. Rigtignok er jeg fangen i Prøjsen, men min Tanke og min Sjæl er i Danmark, nu udplyndrer jo Prøjserne det stakkels Jylland. — — —

Jeg har nu skrevet saa meget i dette Brev,

Digitized by Google

General Vogel von Falckenstein.
(Efter Fotografi fra 1864).

da jeg stoler paa, at Prøjserne, ikke kan læse dansk. Hvor jeg er ked af dette Fangenskab, fortæl mig noget nyt i Brevet og hvorledes de har det alle. Vi har det ellers koldt her, vi har haft Frost og Sne her i de sidste Dage. Det er forunderligt, at Mændene gaar med lodne Huer og lange Skindpelse og Støvler, Fruentimmerne med bare Ben. Her er ingen smukke Fruentimmer af Middelklassen. De maa gaa og arbejde saa meget i Marken, og her er vist en stor Fattigdom. Nu maa jeg slutte. Jeg faar vist knapt skrevet til Slagelse idag. Lev vel. Lev vel, endnu engang være I alle hilset."

Familien i Sorø var imidlertid bleven bange for Ludvig Hansens Skæbne, og Skomager Olsen skrev til en af de Bønder paa Als, hvor Svogeren havde ligget i Kvarter. Vedkommende svarede:

„Sundsmark d. 13. Mai 1866.

Kære, ligeledes ubekendte Venner.

Eders Brev fra 20. April har jeg først imodtaget den 12. Mai og ser deraf, at i venter Forklaring for Eders Broder, Søn og hvad mere, denne skal jeg give Eder, thi han er sund og i Behold, den 19. April efter den ulykkelige Dag d. 18. skrev han saaledes til mig, som følger:

„Flensborg d. 19. — 64.

Agtede Venner.

Jeg er tagen tilfange, men er Gudskelov ikke saaret og bliver ordentlig behandlet. Behold mit Tøj i Forvaring indtil videre. De, Deres Kone og Søn være hilset fra

Deres Ven
Ludvig Hansen.

J. L. Hansen, Korporal og Dannebrogsmand.
Lev bestandig vel."

Paa den Maade kan I vente ham frisk og sund, og nu da ved Vaabenstilstand at blive udløst. Glæder Eder ved dette og glæder Eder, at han allevegne i Verden efterlader sig et godt Exempel, thi han var, saa vidt vi kendte ham, ærlig, redelig, godmodig og from. Vær hilset af Eders Venner, jeg, Kone og Søn.
A. Jørgensen."

I Fangenskabet modtog Korporal Hansen følgende Brev fra en af sine Kammerater:

„Ølsted pr. Faaborg den 23. Mai 1864.

Min ærede Ven!

Idag har jeg modtaget dit Brev af 28. April, hvorfor jeg takker dig tusinde Gange, og dersom du kunde se og høre den Virkning, som dit Brev gjorde paa Gemytterne og den Glæde, som det frembragte paa os Alle, saa vilde du virkelig glæde dig i dit Fangenskab, thi du har virkelig indlagt dig et udødeligt Navn og et uforglemmeligt Minde ved Batteriet, thi det har virkelig smertet os alle mere end du kan forestille dig, at du var blevet borte, og i lang Tid var vi i den største Angst og Bekymring for din Skæbne, thi vi vidste, at du ikke var kommet tilbage derfra, og alle var som sagt meget bedrøvede, thi du har selv neppe nogen Anelse om, hvor afholdt du var af os allesammen, men endelig fik jeg da fat i en Avis, hvor jeg var saa heldig at se dit og Korporal Hansens Navne med flere, og nu vidste vi altsaa, at I var i Fæstningen *Kosel* i Schlesien. Med den største Andagt hørte alle paa dit Brev og nogle var

Digitized by Google

endogsaa rørt til Taarer, og nu skulde du have hørt mange Lovtaler, der styrtede ud over dig, og de gode Fyenboer slog Hænderne sammen af Forbauselse over, at der levede et Menneske i Prøjsen, som skrev til mig, og det oven i Købet en Underofficer."

Der fortælles nu om Folk ved Batteriet. D. 26. forlagdes det fra Als til Fyn. Overkommandersergenten blev saaret den 18. af en Kugle gennem Hoften og et Skud i Ryggen, han døde 2 Dage efter. Løjtnant *Rathsack* havde Kommandoen men var f. T. borte. *)

„Folk tror stærkt paa Vaabenstilstand og Fred for bestandig, men jeg kan efter Aviserne ikke være af samme Mening som de, jeg tror tvertimod det kommer til at gaa løs igen, men saa maa det jo blive paa en anden Maade. Du har formodentlig hørt om vores Søfægtning, som faldt ud til vor Fordel, endskønt Fjenden var de langt overlegne i Styrke, men nu er ogsaa dette forbi, thi ved Vaabenhvilen er Blokaden naturligvis ophævet og Skibene kommet til København.

— — —

Uagtet Vaabenhvilen røver og plyndrer Fjenden i *Jylland*, thi du maa vide, at hele Jylland er besat af Fjenden lige op til *Limfjorden*, og endskønt Betingelserne for Vaabenhvilen lød paa, at vi skulde ophæve Blokaden; men Fjenden vedblev at holde Jylland besat, hvor de skulde betale alt hvad de skulde bruge, saa vedbliver de at udskrive og røve fra de stakkels Jyder (som alle er utilfredse med Vaabenhvilen). Under det Paaskud, at Kongen af Danmark betaler, tager de alt, hvad de finder for godt, endskønt de brave Jyder mange Gange gør Undertrykkerne det broget nok, ved paa mange Maader at lade dem løbe med Limstangen. — — —"

Brevskriveren giver dernæst Oplysninger om Personer og han:

„beder hilse samtlige Konstabler, hvoraf jeg dog kender nogle, men frem for Alle være du min Ærede og ædle Ven, hilset paa det hjerteligste fra mig. Lev nu vel kære Ven; Gud give, at du snart var hos os igen, men det kan maaske have lange Udsigter og det kan jo ogsaa ske snart. Den 28. skal det efter Aviserne afgøres, om Vaabenhvilen skal forlænges eller ikke. Med Ønsket om, at mit Brev maa træffe dig rask og ikke alt for nedslaaet slutter jeg. Endnu en Gang være du hjertelig hilset og takket for dit velkomne Brev af din Ven

Peter Rasmussen,
Trainconstabel Nr. 11."

Fra Korporal Hansen til Svogeren i Sorø:

„Kosel 23. Mai 1864.

Her er en Del Syge; det er ikke underligt efter alt det, mange har døjet. Der er mangfoldige, som ikke har været af deres Tøj 4 á 5 Maa(neder). Mange, tror jeg, bliver syge af Hjemve, især af Jyderne, som ikke har hørt fra deres Koner eller Børn — eller hvem der ikke er gift fra deres Hjem — al den Tid Fjenden har besat Jylland. Det maa ogsaa være en skrækkelig Tanke

Prins Friedrich Karl.
(Efter Fotografi fra 1864).

*) Ogsaa han skrev senere til Korporal Hansen.

Digitized by Google

saaledes at være i Uvished, især saa lang Tid om sine.

De kan tro, at Prøjserne var glade, da der kom Efterretning, at vore Skibe havde tugtet de østerrigske ved *Helgoland* og deres var slupne godt derfra. Vi (Fangerne) var naturligvis ogsaa glade over, at de fik Børst.

En Kommandersergent af 2. Infanteriregiment, som er Fange her, hans Uhr frelste hans Liv den 18. En Spidskugle træffer, gaar gennem Frakken, træffer Uhret, knuser Skiven og trykker Værket sammen, gik derpaa ud gennem Tøjet igen i en skraa Retning. Han faldt omkuld men kom ikke noget til. Jeg har set Uhret og Hullerne i Frakken. Her er en frivillig Københavner her, som er fangen. Igennem hans Felthue har gaaet en Kugle uden at han havde mærket det. — — — Der er lovet os, at vore Breve gaar frit hver Tirsdag, det har vor Konsul, *Lorch* i Leipzig udvirket. Lev vel."

I Brev, dateret Kosel d. 30. Mai, meddeler Ludvig Hansen, at han er kommen ud af Lazarettet og skal med flere andre flyttes til *Østrig*.

„Mig er det ligemeget hvor jeg er, naar jeg ei er i Danmark; vi venter med mageløs Længsel at blive befriet fra vores Fangenskab. I Lørdags begravede vi en afdød Kammerat, død af Tyfus, han fik en overordentlig smuk Begravelse, hans Kiste var overtrukket med Dannebrog og behængt med Kranse; 15 gik foran Kisten og blæste Sørge-Melodier. Kommandanten og flere højere prøjsiske Officerer fulgte, alle vi Fanger og flere prøjsiske Underofficerer og Menige. Følget bestod i det mindste af 550. Præsten holdt Tale, og den, som forstod den, sagde at den var meget god; der blev skudt 60 Skud over Graven, mange civile var tilstede, mange Damer fældede Taarer over ham den ubekendte, som døde saa langt fra Slægt og Venner og blev begravet i fremmed Jord. — — —

Eders hengivne Broder
Ludvig."

„Theresienstadt i Bøhmen, den $^{5}/_{6}$ 64.

Elskede Familie.

Efter alt at dømme tror jeg at vi har gjort et godt Bytte, ved at komme til *Østerrig*, idetmindste har vi haft en behagelig Rejse. I Grænsebanebyen *Oderberg* blev vi overleverede til Østerrigerne; vi mærkede straks Forandringen — — — Prøjserne behandlede os som Forbrydere, her bliver vi behandlet som tapre Soldater, der har kæmpet for sit Fødeland — — —."

Rejsen beskrives. Der bivuakeredes under aaben Himmel ved *Prerau*. — Over *Olmütz* gik det videre til *Prag*. En Herre tiltalte dem paa dansk. Han havde i 14 Aar været i København og han gav dem Cigarer og Penge. — En Landsmand, der uddannede sig som Organist, besøgte dem. Da han hørte, at Hansen havde været i Skandse Nr. II, blev han helt henrykt. Til Slutning ankom de til *Theresienstadt* Fæstning, hvor de fik det ret godt og kom ud at spadsere:

„Jeg er i meget bedre Humør siden jeg kom her til den elskede Dronning Dagmars Fødeland, alle er saa venlige imod os."

Endelig kom Freden, Fangerne blev hjemsendte og blandt dem Korporal Hansen. Han skrev nu til sine Venner fra Kvartererne paa Als. Blandt disse var en Aftægtsmand, *Mads Madsen* og dennes Kone, hos hvem han havde ligget i Byen Mindebjærg, Øst for Hørup. Manden svarede:

„Mindebjerg d. 19. Novemb. 1866.

Kære Hansen!

Deres Brev af 17. f. M. har jeg med Glæde modtaget. De kan tro Deres korte Ophold hos os har sat Dem i en uforglemmelig Erindrng hos os. Tiden var jo den Gang besværlig, saavel for dem som for os, men naar vi fik saa venlige og ordentlige Folk i vort Hus som De, saa mærkede vi det dog straks og Tiden gik saa rask hen for os.

Den Gang Skanserne var tagne og Artilleriet kom tilbage, da kan De tro, vi spurgte straks efter Dem, men vi maatte med Smerte høre af dem alle, vi ved ikke hvor han er, han er formodentlig falden; vi bad en stille Bøn til Gud for Dem, og vi hørte saa ikke mere om Dem. Men hvor forundredes jeg ikke, da jeg ved Indgangen til

Digitized by Google

Casino traf Dem. Jeg kunde ikke tro mine Øine og kendte Dem ikke. Jeg regnede Dem med blandt de døde, og da jeg fik at vide hvem De var, kunde jeg næsten ikke tale.

De Dage vi der oplevede i det kære gamle København og blandt det kære danske Folk gaa aldrig af vor Erindring saa længe vi lever. De har lindret vore Saar, oprejst vort Mod og styrket vort Fremtidshaab.

Den Dag da Fjenden kom over til os, da var det jo en rædselsfuld Dag for os.

Kl. 4 om Morgenen skulde vi stille med hver en Vogn for at køre Magasin til Kegnæs; min Karl løb til Danmark, mine Heste havde Lungesyge, og Gensdarmerne sagde jeg skulde ogsaa med. Min gamle Fader og Moder, Kone og Børn bad, at jeg maatte blive hjemme, og jeg sagde nei, det gaar ikke an, og saa slap jeg. Fjenden nærmede sig, vi kunde begynde at se dem paa Bakken ved Skomageren, som hedder Christian Rasmussen. Vi kunde se Granaterne og høre Geværkuglerne. Jeg bad blot min Familie blive inde og lægge dem paa Gulvet, saa vilde jeg holde Vagt og give Agt paa Kanonernes Retning og kalde paa dem, naar der var Fare, men i samme Øjeblik standsede Fjenden. De Danske blæste: „Blænkere ind! — Retireer!“ og saa var det hele forbi. Lidt over Middag kom den første Patrouille og skulde søge efter danske Heste, Rester af Magasin og andet. Jeg havde ikke noget tilbage. En Officer spurgte mig, om jeg var dansksindet. Jeg sagde til ham, hvor i Alverden skulde jeg kunne være andet; jeg har tjent den danske Konge, og jeg har bestandig haft det godt under hans Scepter, og ham bliver jeg tro til jeg faar en anden. Svaret var: „Nu skal du være tysk“. Jeg sagde til ham, dersom de danske havde taget en Provins af Prøjsen i en halv Dag, bliver de saa Dansk — —. „Nej!“, sagde han „Jeg holder med Konge og Fædreland“.

„Ja det gør jeg ogsaa.“

Derpaa sagde han: „Det er Ret, Fader, jeg har ikke noget derimod!“

Min Fader døde midt i Sommer. Han var ikke syg, men blev om Natten rørt af Slag og døde 11 Timer derefter. Min Moder, Kone og Børn, hvoraf vi har 4, er alle efter Omstændighederne ved god Sundhed, og i det Haab at bedre Dage snart vil komme tegner jeg mig med de venligste Hilsener fra os alle som Deres

dyrebare Ven

Mads Madsen.“

„Voila tout ce que l'Angleterre peut faire pour vous“.
(„Se, det er alt, hvad England kan gøre for Dem“).
Lithografi, som udkom i Paris under London-Konferencen 1864.

Tønden indeholder „deltagende Taarer“, og den bærer Paaskrift: „Retour fra Polen“. Der hentydes aabenbart til, at man i Danmark under Polakopstanden i 1860 i fremtrædende Grad udtrykte Sympati for Polakkerne mod Rusland, skønt dette Rige under den første slesvigske Krig havde været Aarsag i, at Tyskerne maatte forlade Danmark, hvorefter vi selv blev i Stand til i 1850 at kue Oprøret i Hertugdømmerne.

Digitized by Google

Til Slutning skal vi meddele, at Korporal Ludvig Hansen endnu lever, 83 Aar gammel. Han var indtil for ikke længe siden Bud i Krigsministeriet.

Af en Krigskorrespondents Album.

Den bekendte Redaktør *Peter Vilhelm Grove* (f. 1832, død 1893), som i 1864 var „Dagbladets“ Korrespondent, udgav efter Krigen sine fortræffelige Korrespondancer i Bogform under Titlen *„Fra Dannevirke til Dybbøl“*. Han traf ved Armeen adskillige fremmede Kollegaer, og andre Udlændinge, som var komne for at overvære Krigsbegivenhederne, og som han omtaler i sine Artikler. Han selv skildres som Korrespondent af Englænderen Auberon Herbert i „The Danes in camp“ (Pag. 54), endvidere af Vilhelm Møller i Ugebladet „Nutiden“ (1881, Nr. 264) og af Carit Etlar i Skitsen „Korrespondenten“ i Bladet „Avisen“ (for 26. September 1889).

Grove har efterladt sig en Del Fotografier, som paa „Mindeudstillingen 1864“ var udstillede af Borgmester *Grove* i Nibe. Vi har her Fornøjelsen at gengive disse, væsentligst med de Notitser, som Udstilleren havde medgivet Billederne.

Blandt Fotografierne findes ogsaa et Portræt af den fra begge de slesvigske Krige bekendte: *Madam Esselbach*, kaldt „Tante Esselbach“, Indehaverske af Esselbachs Hotel (Stadt Hamburg) i Byen Slesvig. Fotografiet er skænket P. V. Grove den 5. Februar 1864, umiddelbart inden Dannevirkes Rømning: „Zur Erinnerung an unsere Gespräche“, hvilket med Blyant er skrevet bagpaa. Dansksindet som Madam Esselbach var, meddelte hun Grove, hvad hun kunde faa oplyst om Fjendens Bevægelser, for at han skulde rapportere det videre til Hærens Overkommando (jvf. Groves Bog S. 2—3).

J. E. Skinner, en ung Jurist, Korrespondent til „Daily News“, Forfatter til „The tale of Danish heroism“, hvori han ogsaa har oversat paa Engelsk flere danske Sange, navnlig: „Den tapre Landsoldat“ og „Holmens faste Stok“. Under Krigen meget dumdristig og begejstret. Benyttede Vaabenstilstanden til at rejse hjem og holde Bryllup, hvorpaa han tog sin Hustru med til Danmark efter Vaabenstilstandens Ophør. Et Stykke af Bryllupskagen havde han med sig til den danske Krigskorrespondent P. V. Groves Hustru (jvf. Groves Bog S. 202, se ogsaa W. R. Priors Artikkel: „En engelsk Krigskorrespondent om sine Oplevelser i 1864“ i Tidsskriftet „Fædrelandet“ for 15. Februar 1908, 2. Aarg., Nr. 10).

Italieneren *Antonio Gallenga* var nogle og halvtreds Aar gammel, Korrespondent til „The Times“, Forfatter til „Krigen i Slesvig 1864“ (oversat fra Engelsk paa Dansk 1864), tidligere Carl Alberts chargé d'affaires i Frankfurt, Medlem af det italienske Deputeretkammer, Forfatter under Pseudonymet „Mariotti“, Deltager i de italienske Krige. (Karakteristik i Groves ovennævnte Bog S. 201).

Irlænderen Artillerimajor *Massy*, c. 50 Aar gammel, Gæst ved Hæren i 1864 (jvf. Groves Bog S. 204). Dennes Søn Mr. *Massy jun.* (16—18 Aar gammel), ansat ved et Højlandsregiment, ligeledes Gæst ved Hæren i 1864 (jvf. Groves Bog S. 204).

Alfred Bond, 30 Aar, engelsk Kaptajn. Gæst ved Hæren. Bistod i Forening med nedennævnte Mr. Auberon Herbert og dennes Ledsager William E. Hall Ambulancerne under Kampen (jvf. Groves Bog S. 207 samt Gallenga „Krigen i Slesvig“ S. 239 og 245).

Eugène d'Arnoult, Korrespondent til „Patrie“, Deltager i „Nadars sidste bekendte Luftrejse“, Fange hos den italienske Røverhøvding Chiavone (jvf. Groves Bog S. 208).

Edward Dicey, Korrespondent til „Daily Telegraph“ i 1864, Forfatter, havde fore-

Digitized by Google

P. V. Grove.

Gallenga.

Massy jun.

Massy.

Madam Esselbach.

Skinner og Hustru.

Comettant.

Dicey.

Bond.

d'Arnoult.

Digitized by Google

taget Rejser i Italien, Polen og Amerika (jvr. Groves Bog S. 203).

Oscar Comettant, Korrespondent til „Siècle“. Forfatter til et Par Værker om Amerika, endvidere Musikhistoriker og Komponist (jvf. Groves Bog S. 207).

Endelig skal nævnes en Mand, som i særlig Grad henledte Opmærksomheden paa sig under Krigen:

Auberon Herbert, af en fornem eng. Familie (f. 1838, d. 1906), Husarofficer, Deltager i den amerikanske Borgerkrig under General Grant. I Halvfjerdserne Underhusmedlem. I 1864 kom han til Hæren, ledsaget af Mr. *William E. Hall.* De besøgte Dybbøl Skanserne og hjalp under Kampen til med at bære Saarede bort. Som Følge af et ejendommeligt Kostume kaldtes Herbert af Soldaterne „Lædermanden“ eller „Robinson“, medens hans Ledsager fik Navnet „Fredag“. Herbert blev dekoreret med Ridderkorset. Grove omtaler gentagne Gange begge disse Englændere i sin Bog. Det samme gør Gallenga i sin.

Mr. William E. Hall — Mr. Auberon Herbert.
(Efter Illustreret Tidende 1864).

Digitized by Google

Tegning af Knud Henrichsen i Efterslægtens Skole.

DANMARKS FØRSTE SEMINARIST

Af Skoleinspektør R. C. MORTENSEN.

DEN 29. Juli er Hundredaarsdagen for Udstedelsen af de Love, Danmarks Folkeskolevæsen hviler paa. Jeg vil ikke fortælle om disse Love, heller ikke om Seminaristerne, som har ført dem ud i Livet, Nej, jeg vil kun fortælle, at det ikke er Seminarierne men Efterslægtselskabets Skole, der har den første Seminarist paa Samvittigheden, og samtidig vil jeg fortælle de ferierende skolesøgende unge Mennesker noget om, hvorlunde det i gamle Dage, det vil sige i Christian den Syvendes Dage, kunde være en omstændelig Historie baade at faa Sommerferie og at faa den til at holde op igen.

Altsaa: Vort første Seminarium, det, der endnu existerer paa Jonstrup, blev aabnet i 1791, og først et Par Aar senere kan der altsaa være Tale om officielt anerkendte Seminarister i egentlig Forstand; men „Efterslægtsselskabet" tilbød 1786 gennem en Annonce i „Berlingske Tidende" fri Undervisning til unge, begavede Bondesønner, som vilde paatage sig at være Almuelærere, og det var noget, Gaardmand Henrik Knudsen i Kældernæs paa Lolland skrev sig bag Øret, for han havde en Søn, Knud Henriksen, som man sikkert maatte have Lov til at kalde velbegavet. Henrik Knudsen var forresten tillige Smed, og han havde forstaaet at samle sig gode Kundskaber. Han havde — mirabile dictu — lært at læse og skrive godt, og fik han Penge, brugte han deraf alt, hvad han paa nogen Maade evnede, til at købe Bøger for. Han var tilmed saa heldig at komme i Forbindelse med en Student, der var Huslærer i Nærheden, og af ham modtog han privat Undervisning paa forskellig Maade. Kunde han nu faa sin Søn bragt videre fremad, end han selv var naaet, da vilde det være ham en stor Glæde. I Foraaret 1787 rejste han saa med Sønnen Knud den besværlige og lange Vej ind til København, og det var ham en stor Glæde her at træffe sammen med Folk, han hidindtil kun af Navn og gennem Breve havde kendt. Det siges, at han i længere Tid havde brevvekslet med fremragende Forfattere i København, men jeg har ikke blandt de Papirer, som jeg har haft i Hænde, faaet noget, der kunde give Oplysning om denne Brevvexling. Har han, som der paastaaes, givet Forfattere, der arbejdede for Bondestandens Frigørelse, Raad, vilde det

Digitized by Google

Knud Henrichsen.

(Søn af Gaardmand og Smed Knudsen i Kældernæs paa Laaland), født 17. Maj 1771, død 22. August 1823. 1787 optaget i Efterslægtsselskabets Skole som „Seminarist“. Dimitteret 1789 med Udmærkelse. 1789—90 Skolelærer i Østofte paa Laaland, 1790—1803 Skolelærer i Guldborg og Nørre Sandager paa Fyn. 1803—23 i Stokkemarke paa Laaland. I København var han anbragt under Edvard Storms Opsigt sammen med Poul Edvard Rasmussen (Komponisten til „Danmark dejligst Vang og Vænge“) der har tegnet dette Billede.

være af overordentlig Interesse at se hans Breve.

Den Skrivelse, der blev udstedt fra det Gods, hvorunder Gaardmand Knudsen hørte, og gennem hvilken den vordende Seminarist Knud Henriksen maatte legitimere sig inde i Hovedstaden, lyder saaledes:

Nærværende Knud Hendrichsen af Grevskabet Knuthenborg, som ønsker og søeger

Digitized by Google

Knud Henrichsen synger for sin Kone (Kirstine Hansdatter af Slægten Thage; født 9. November 1767, død 28. Januar 1855).

at blive andtagen i Dend af Selskabed for Borger Dyd oprettede Real Skoele til underviisning efter bemelte Sælskabs avertissement i De Berlingske aviser, Fremstilles Selv herved for at Sælskabed kand erfahre, hvad Hand allereede har lært af Regning og Skrivning, og hvorvidt Hand andsees at kunde være Duelig til Andtagelse i bemeldte Skoele i fald der endnu er Plads for Ham og Hand maatte være saa lykkelig at opnaae Hands ønske og begiæring. Hands skikkelige forhold kand fuldkommen for-

Digitized by Google

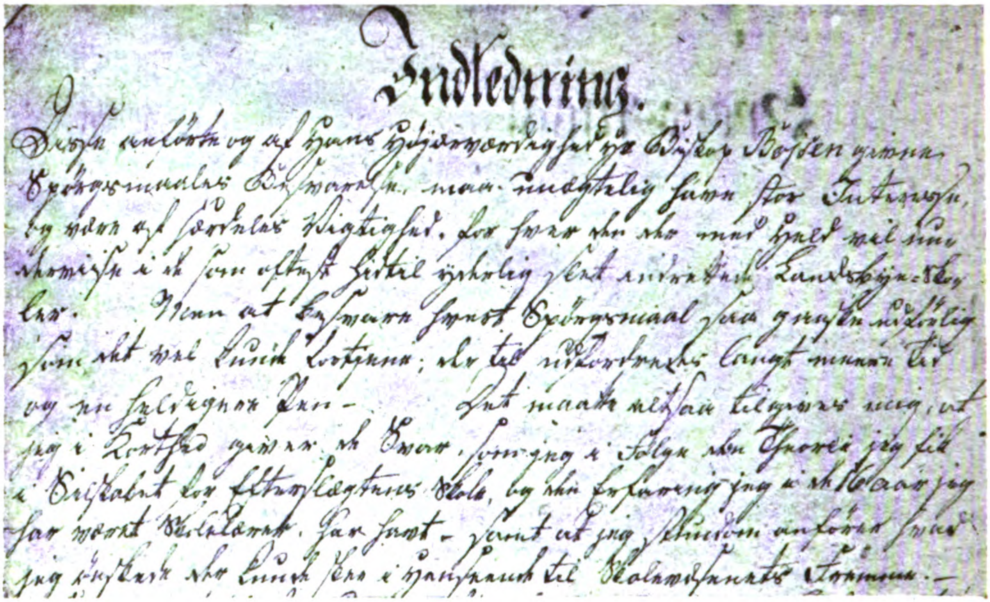
Indledning.

Prøve paa Knud Henrichsens Skrift (skrevet med Gaasefjer). Besvarelse paa en ham af Biskoppen given Opgave om, hvorledes han agter at behandle de enkelte Skolefag.

sikres, og vil det meeget fornøye Grevskabets Høye Eyeré, om Hands andtagelse maatte bevilges til at erholde dend underviisning og de Kundskaber, som i andførte avertissement er benevnt for derefter i tiiden at være Sig Selv til nytte og underviise andre hvad Hand har lært.

Marieboe dend 20de April 1787.

(Ulæseligt Forbogstav) *Petersen.*
Inspecteur ved ovenmeldte Grevskab.

Efter dette Aktstykke at dømme ser det ud til, at ogsaa andre end den unge Bondesøn kunde have trængt til et lille Kursus inde i København. Men det var nu ham alene, der var Tale om, og „andtagen" blev han, ja der blev sørget saa godt for ham, at han sammen med en anden Bondesøn, Poul Edvard Rasmussen, som jo alle kender, blev sat i Huset hos Edvard Storm, hvis varme Omsorg for de Unge er kendt nok fra hin Tids Skolevæsens Historie.

Det var dengang mere omstændeligt for en Skoledreng at rejse hjem i en Ferie, end det nu er. Der maatte udstedes en Slags Pas baade af Skolen og af Grevskabet. Da Knud ønskede at tilbringe Sommerferien 1788 i sit Hjem, meddelte Thomas Thaarup ham højtideligt følgende skriftlige Tilladelse til at rejse:

„Paa Forlangende bliver Seminaristen Knud Henrichsen fra Kieldernisse paa Grevskabet Knuthenborg herved meddelt: at Underviisnings Kommissionen ved Selskabet for Efterslægten har tilladt ham at rejse hjem i Høstens Tid. Tillige kan jeg med Fornøjelse anføre til hans Roes: at Han saavel ved god Opførsel, som ved Fremgang i nyttige Kundskaber paa det bedste har recommanderet sig."

Kjøbenhavn den 19. Juli 1788.

T. Thaarup,
som Kommissionens Medlem og Secretair.

Saa var han da hjemme i to Maaneder en dejlig lang Sommerferie, som mangen Nutidsskolesøgende vilde ønske sig Mage

Digitized by Google

til; men tror man, at han derefter, ligesom vi nu gør, efter endt Ferie kunde rejse til Byen igen udenvidere, tager man fejl. Nej, det kunde være en omstændelig Ting i de Tider at skifte Opholdssted. Da det lakker mod Enden af Sommerferien, begynder Formaliteterne: Grevskabets Forvalter bevidner — *paa stempIet Papir*, at Knud Hendrichsen af Kieldernisse, „som med mit Høigrevelige Herskabs Samtykke er naadigst forundt Tilladelse nogen Tid at opholde sig i Kiøbenhavn for der efter Lyst at freqventere den for Efter-Slægten oprettede Skole“ osv., nu vil rejse tilbage, og han maa derfor nødvendigvis bede om, at det »maatte behage Hands Siel-Sørger, Velærværdige og Høilærde Hr. Provst Ramus i Stockemarke herpaa at meddele Ham Skudsmaal, Hands Saligheds Sag betreffendes.“

Bandholmgaard den 14de Septemb. 1788.
(Forvalterens Underskrift).

Nedenunder skriver da saa den højlærde Mand:

Bemeldte Knud Hendrichsen, var sidstegang til Herrensbord her i Kirken 16 Søndag efter Trinitatis sidstafvigte, og vides ikke noget som kan udelukke ham fra Kirkens Gode andensted.

Stochemarche d. 15. Sept. 1788.
(Underskrift).

Men endnu kan Skoledrengen ikke rejse. Han maa igen til Bandholmgaard, for nu skal han jo forevise Provstens Vidnesbyrd, og først derefter faar han saa Thaarups ovenanførte Skrivelse fra 19de Juli udleveret, den forsynes saa med en af Godsets Forvalter udstedt Meddeielse om, at han nu atter kan rejse ind til Skolen, og at han ej fører Smitte med sig ind til den store By osv., og saaledes har han da, den 19de September Sort paa Hvidt for, at det ikke kan antages, at Danmarks Hovedstad vil geraade i nogen, hverken aandelig eller legemlig Fare ved, at Efterslægtsselskabets Skole atter modtager en Elev, der har været hjemme i Sommerferien. Naa, Skolen modtog ham ogsaa, og den 19de Februar næste Aar dimitterede den ham som den første, danske Seminarist. Examen overværedes af Kronprins Frederik og nogle Universitetsprofessorer, og Ove Mallings og Konferentsraad Nørregaards Navne findes paa Dimissionsattesten. Saa blev Henrichsen Lærer ude paa Landet. Sin meste Tid var han i Stokkemarke, hvor han døde 1823. Han blev Stamfader for et Par af vore mest udmærkede Lærere: Sønnen Joh. Arendt Chr. H. døde som Lærer i Magleby paa Stevns 1877 og var en ægte Type paa en gammeldags Skolelærer, en Mand, hvis Livsskildring, udformet under en god Pen, vilde være et interessant kulturhistorisk Aktstykke.

Hans Søn, Carl Henrichsen, endnu levende som Lærer i Faderens ovennævnte Embede, har fortsat Slægtens gode Traditioner, og ogsaa han har en Søn, der er Lærer (Richard H., Lærer paa Laaland), men han er endnu saa ung, at hans Virksomhed helt og holdent hører Fremtiden til. Om Efterslægtsselskabet, der saaledes ved at dimittere den ene Elev fra Laaland blev Anledningen til, at hele fire Slægtled kom til at virke som Landsbylærere, vil kunne notere flere endnu, — det vil Tiden vise.

Digitized by Google

DEN STORE GUD FREDERIK OG DEN LIDEN GUD CUPIDO

FRA STUDIEBOGEN

Af Børge Janssen.

I alle Kavaller- og Damekamrene paa det skønne nyfunderede Fredensborg staar der Skabilkenhoveder, og paa Skabilkenhovederne staar Parykker, som Lakajer og Kammerpiger akkomoderer med Krøllesaks, Jærn og Pudder, saa det drysser og dufter langt bort. Der er Abbéparykker, Piske- og Pungparykker, Roset- og Kokardeparykker, Melange-, Demi-, Carree- og Mirledonparykker; og de er graa, griselle, cendré og i endnu flere galante Kulører.

Men andre Lakajer og Kammerpiger vimser rundt og drager frem fra Garderoberne Adrienner af Gros de Tour, bengalsk Silke, Drap d'or, kinesisk Taft og Camelot de Brüssel saa' og' Silkestrømper og saadanne geheime Ting, mens andre igen pudser røde Saffiansko og gyldne Piserknapper eller stryger ostindiske Halsklude, brabantske Daskeduge og Guldtraads-Kniplinger. Og paa Borde og Guéridoner stilles frem Øregehæng af Romer- og Rosenstene, Snusdaaser af Sølv, Guld og Prinsemetal, Perlemors Tandstikkerhuse og andet mere.

Og at der vilde blive Brug for Tandstikkerne, derom kunde der ej være mindste Tvivl; thi i kgl. Majestæts Køkken, i Dronningens Køkken, Prinsens Køkken, Brade-Køkkenet og Sukkerbagernes Kammer havde Hs. Majestæts Mundkok Ditlev Coppey og Fiskekokken Daniel Deno travlt. Og det samme havde man i Vinkælderen, Sølvkammeret, Køkkenskriveriet og Hønseplukkeriet; thi der skulde jo være stor Galadag med fuldt Taffel.

Men ogsaa i Haven var der fuld Travlhed; for her skulde Gartner Chr. Hertz og hans Drenge have efterset om Lystparterrets Taksus- og Buksbom Hække, Pyramider og Navneciffre var i Orden; nede ved Søen prøvede Pagerne om alt var parat til den lille Andejagt, mens Gardetimbaliererne holdt Prøve med deres Sølvbækner, saa det smældede og blandede sig med Brølene fra Menageriet paa Øen*), hvor Menagerimester Schwambach gav Løven, Ulvene, Bjørnen og Kaninerne et godt Foder, mens den magre Menageritjener saa' til med sultne Øjne, hvilket kanske flød deraf, at han kun havde 4 Skilling om Dagen at mætte sig med.

Og den gode Gud behager at lade sin kære Sol helt lystig skinne over den blaa Sø og den efteraarsgyldne Have, hvor Stenvaser og nette Kinders**) blinker hvidt i Paulunernes Skygge; og den gode Gud lader samme Sol kigge ind i Damekamrene til alle Parykkerne, men ogsaa til galante Ting, saa en og anden Kavaller kanske meget vilde ønske, at han var Solen! Fra adskillige Kamre høres smaa Hvin og Stønnen; thi Tiden er nu inde, at Snørelivene skal snøres. Saa bliver der stille, en og anden Skønhedsplet sættes paa, alt er parat, Snørelivene snørte, Adrienner og Kjoler runder sig om de af Gud og Skræderne gjorte skønne Skabeloner. Klokken er et Kvart i tre, fra Slotsgaarden giver Gardetimbalierernes Sølvbækner det glade Signale, at Taflet skal være, Døre smækkes op og falder til, i Gange og Korridorer rasler det af Fiskeben og Silke, dufter af Balsam- og Lavendelvand. Tomme er alle Kavaller- og Damekamre, kun de nøgne Skabilkenhoveder staar tilbage og skeler til hverandre.

* * *

Fra Spisegemakkets***) Loft ser Hofmaler, Kancelliraad Krochs skønne Jupiter, den

*) Den nuværende Marmorhave.

**) Smaafigurer.

***) Nuværende Havesal.

Digitized by Google

øverste af den hedenske Himmels poetiske Guder, ned paa den øverste af den kristne Jords Guder, Kong Frederik den Fjerde, der under en Damask Baldakin sidder i en Armstol for Taflets Midte. Og Jordens Gud er i broderet Kjole med det blaa Baand og hvid Daskedug.

Han behager at smile, og alle andre smiler med, men tillige larmer de, thi man er længst over Bordbønnen og den tolvte Ret, og baade Suppen med Rosenvandet udi, Lammehovederne med Lungemoes udi, de holstenske Østers og meget mere er forsvundet fra de blaa Delftertallerkner, men end er dèr Burgundervin, Vin de Cahores og de Pontac i de slebne Kredenser, endda de tømmes tidt.

Og hver Gang det skete, og hver Gang Lakajerne kom vimsende med nye Anretninger, som under dybe Buk raktes til Pagerne, der med endnu dybere Buk rakte dem til Kammerjunkerne, der med allerdybeste Buk rakte dem til de allerhøjeste Herskaber, fulgte sultne Øjne dem, kanske fra Hr. Jupiter deroppe, men sikkerlig fra Dørene derhenne under de florentinske Marmorportaler. Thi her bag de røde Gardister med de skuldrede Sabler staar det gemene Folk, Roerkarle nede fra Skipperhuset, Havedrenge og den magre Menagerikarl, som den gode Gud Frederik ikke vil forholde dette galante Syn.

Og der rækkes Hals og staas paa Tæerne, at man ret kan fornøje sig over hver Bid, der gaar ned, men især dog over hver Bid, der gaar tilbage til Køkkenet; thi saadanne kommer i de gemene Maver. Og der puffes og peges og forklares, særdeles af gamle Korporal Rumpf, som er nøje inde i alt og nu forklarer det hele for en lille buttet Bondepige, som ivrigt lytter til, men som dog ikke kan gøre for, at hun imellem falder lidt i Tanker ved at se de skønne Kammerjunkerben, der danser rundt i hvide Silkestrømper. Ogsaa Rumpfs Øjne gaar imellem nedad, dog helt til Skoene; thi han har nu gennem mange Aar blanket Skoene her ved Hoffet.

Men nu gaar hans Øine fra dette lave og til det højeste, der paa Jorden findes, nemlig til den Gud Frederik med det blaa Baand og den hvide Daskedug og videre fort: bag den kgl. Stol staar to Pager, den ene med en Vinkaraffel, den anden med en Vandkaraffel, og naar Kongen løfter sit Glas, hælder de lidt Vin og meget Vand deri; og Rumpf mener, at kgl. Majestæts Bleghed og triste Miner kommer af det meget Vand — dér til venstre sidder Hendes Majestæt*), som smiler og nikker, saa Diamantaigretten paa Parykken nikker med; til højre sidder Hendes kgl. Højhed Kronprinsessen, der er bare Fiskeben og Fastepræken, og naar hun endelig smiler, er det stramt, strammest naar hun ser paa Dronningen*) — saa kommer hendes høje Gemahl, der endda Højheden er meget klein, det eneste, der er langt paa ham, er Ansigtet, som tillige er hvidt, skønt han drikker bravt. Paa den anden Side af Dronningen sidder Vemmetofte-Prinsen**), der raaber højt formedelst sin Døvhed, hvorfor de opvartende Kammerjunkere ogsaa gerne maa give ham et underdanigt Puf i Ryggen, naar de er der med en ny Anretning — saa kommer Vemmetofte-Prinsessen, der sidder ret tavs, dog bøjer hun sig imellem mod Hs. Majestæts højtelskede Datter, unge Prinsesse Charlotte Amalie; men hvo, der ej bøjer sig, er Kronprinsessens høje Fru Moder, Enkegrevinden af Brandenburg-Culmback —

---

*) Dronning Anna Sophie, f. Reventlow, som var ilde set af Kronprinsens Parti ved Hoffet.

**) Prins Carl, der ligesom Søsteren Sophie Hedvig af Misfornøjelse over deres Broder Kongens Giftermaal med Anna Sophie, havde trukket sig tilbage til Vemmetofte. Det hed sig forøvrigt, at Prinsesse Sophie Hedvig var hemmelig gift med Kammerherre Plessen.

Digitized by Google

„Det er hinner, den gamle, fattige Satan," hvisker Rumpf til den blankøjede, „som prakker os alle sine Sønner paa, for at de kan faa lidt Sul paa Knoglerne —"

Og videre forklarer Rumpf: dér Storkansler Holstein, som er Kongens Svoger, dér Grev Anthon af Laurwig, som er Kongens Halvbroder og Hel-Svoger — dér endnu en Svoger Grev Christian Ditlev Reventlow, som formedelst Svogerskabet er Geheimeraad, Elefantridder, Kammerherre, Overjægermester, Amtmand over Haderslev Amt og Chef for Livgarden til Fods — og hver Gang en af Svogrene faar et naadigt Nik af Kongen, ser de andre sure ud og skeler ondt til den, der fik Nikket.

„Men kender Rumpf ikke ham i den røde Kjole dér?" spørger den blankøjede.

„Rumpf kender *alle*," siger Rumpf og truer med den Stump Pegefinger, som Svenskerne ikke huggede af i Krigens onde Tid, „men hun kender ham nok ogsaa, hvad, Sisken?"

„Nej —"

„Jo, Gu' kender hun ham, og hun vilde nok gærne have mig paa Glatis, saa gamle Rumpf faldt paa Rumpfen, hvad, og han skulde pladre forbandet Tøj om Kyssen og Klemmen paa de højeste Steder —"

Den blankøjede blev endnu mere blankøjet, og hun svor, at hun slet ingen Ting vidste, og at hun slet ikke vilde have Rumpf skulde sætte sig noget Sted. —

„Det er Overkammerherren fra Vemmetofte," hviskede den gamle og truede igen med Stumpen.

„Er det ham, der er hemmelig gift med —"

„Stille —"

„Men der er nogen, der siger —"

Men hvad de sagde, kunde næppe nok Rumpf høre, endda han bøjede sig over den blankøjede, der snart kiggede paa Vemmetofte-Overkammerherren, snart paa Vemmetofte-Prinsessen; for Larmen derinde i Salen steg mere og mere, Gardetimbaliererne, der stod paa Række langs de Guldlæders Tapeter for Salens Ende, hamrede imellem løs med stor Kraftighed, Vemmetofte-Prinsen raabte højt, som han troede, de andre var døve, og de andre raabte højt, fordi de vidste, at han var døv; men højst raabte man dog nede ved den Ende af Taflet, hvor Niels Gersdorff, Generalerne Lützau, Kørbitz og Arnold drak Pokal efter Pokal derpaa, at den allerhøjeste maatte udgyde sin Velsignelse over Herskabernes dyrebare Personer, og det var ej eneste Burgundervin og Pontac, men de stak og Øl imellem, som Lakajerne geheimt skænkede for dem; thi saadan Melange er god, hvorfor Kørbitz ogsaa trende Gange maatte ind i Gemakket næstved, hvor han havde det Held, at et Vindue stod opslaget, hvilket dog ej havde været et Held for den, der i samme Time var kommet forbi.

Og Generalerne, der stadig beder den allerhøjeste formere de dyrebare høje Personers Liv, formerer selv Bægrenes Tal, mens de raaber op om Krigens Tid og lader Svenskeblodet sprøjte til alle Sider. Men oppe omkring kgl. Majestæt er det mere Fredens Dage, og kgl. Majestæt, der stedse blander meget Vand i Vinen, og da ogsaa ser noget bleg ud, lader Skuldren hænge, gnider Hænderne, som frøs han, og taler for Resten om Hans Egede og Missionen paa Grønland, som Gud meget lægger sin Velsignelse i, hvilken dog kanske nu ydermere vil blive formeret ved det nye Missions-Lotteri, der skal oprettes. 100,000 Lodder skal der være, og tager man en halv Daler for hver, da kan enhver, selv nu saa sent paa Taflet, udregne, at dette giver 50,000 Rdl.

Overhofmarskal Blome er dog allerunderdanigst noget ængstende for at man formedelst de mange Lotterier ej kan faa afsat Lodderne. Men Storkansler Holstein, der som altid vogter nøje paa Hs. Majestæts Ansigt, for at han stedse kan være af

Digitized by Google

samme Mening som Kongen, sætter straks ligesom Hs. Majestæt sin Lid til Gud og Lotteriet.

Saa giver Hs. Majestæt et Nik til Overceremonimester, Geheimeraad Lerche, som sætter sin Sølvstav i Gulvet: alle Hænder foldes, Pastor Conradi læser Bordbønnen, Bækner smældede, Stolene skrabede, Fiskeben raslede, Gardisterne rettede sig, gamle Rumpf og de andre gemene satte af Sted fra Døren, at give Plads for den højstprægtige kongelige Procession og saa for at naa ned i Køkkenet at faa en Bid af det, der var blevet tilovers.

Oppe under Himlen lader Himlens Gud de smaa Lærker kvinkelere allersomlystigt, men ogsaa Jordens Gud, den store Frederik, har en Lærke, nemlig Overceremonimester, Geheimeraad Lerche, og han vimser rundt nede paa Jorden, snart i den plaisante Have snart i de galante Gemakker, at alle kan fornøje sig.

Fra en Løvgrotte smægter kgl. Majestæts Hofviolons, fra Søen, hvor Hofjunkernes Jagt paa ej for vilde Ænder gaar an, klinger glade Jægerhorn, fra Menageriet brøler en gammel Løve, inde i det blaa Gemak glider Guldstykkerne ned i Storkanslerindens grønne Fløjlspung, thi hun er alt gaaet an med en Lanter. Der er tæt af Kavallerer om Spillebordet, og alle søger geheimt at stikke hende det heldige Pamphilius; thi hvo vil ikke selv gærne være en Lykkens Pamphilius og faa et godt Embede, og det kan man faa, om man lader den kære Storkanslerinde vinde.*)

Andre frisker sig med en Parisersnus, mens man snakker om den Tysker, som gaar rundt i Staden og præker mod de dyre Moder; og der lees, saa det klukker helt ned i Burgunderen og Lammemoesen; thi den gode Hofpræst havde ladet Tyskeren kalde og havde sagt: om du kan skaffe os en Mode, som den gode Gud *skrifteligen* har approberet, da vil vi gaa fra de gamle Moder!

Men Lammemoesen og Burgunderen fik atter Lov at ligge i Ro, da der snakkedes videre om den Knapmagersvend Dürkopf, som havde vist den Djævlens Ondskab ind i Kirken at kaste Sedler med Blasfemier om Gud, men var han sluppet godt fra dette, saa var det dog Herren ske Tak gaaet galt, da han og' begyndte at blasfemere Kongen; thi da kom han fluksen i Børnehuset!

Men de allerfleste har største Appetit paa at gøre *studia* i det nye Blomsterparterre og de nystafferede Gemakker; thi Hs. Majestæt ser gærne, at man falder ud i Forundring over dette Jordens nye Vunderværk.

Og begunstiger Hs. Majestæt i denne Eftermiddag sin høje Vemmetofte-Søster og hendes Overkammerherre med at være deres Fører, hvilken Konstellation faar Snakken til at florere, formedelst det, der snakkes om disse tvendes *mariage de concience.*

Og Hs. Majestæt behager ikke at spare sig, man skal nøje bese Hofffløjen med dens 38 Gemakker og 4 Kammerjunker-Logementer, man skal bese Hendes Majestæts høje Gemak**) med Nebengemakker og Hs. Majestæts Sovegemak med det skønne Spejl udi en kunstig Ramme af Glas**), og man skal se Hs. Majestæts Skrivekontor, de røde Plüschmøbler og gyldne Guiridoner; paa Loftet Kancelliraad Krochs skønne Kødets Opstandelse og paa Væggene de gul- og blaastribede Moers Tapeter, som faar Samtalen ind paa Svensken, hvornæst man kommer til den lykkeligst overstandne gloerværdige Krig, hvornæst man taler om dette demantsprægtige Slots Opnævnelse, hvornæst igen Hs. Majestæt behager at føre an paa

*) Det bedste Kort i Lanter-Spillet hed Pamphilius, deraf Benævnelsen: Lykkens Pamphilius.

*) Nu Biblioteket.

**) Findes endnu paa Fredensborg.

en Promenade udenfor Slottet, at man kan beskue den af Hofbilthaueren gjorte Inskription over Porten:

Da Krig og Orlogs-Tiid ved Gud en Ende fik,
Blev Fredensborg opbygt af Fierde Frederik,
Og at det Freds Paulun skal Krigens Minde være,
Saa skal det Navn af Fred og Frederich bære).*

Og videre gaar Farten over Slotsgaarden, hvor man betragter de skønne Linde**), som den gode Rosenborggartner Krieger har skikket herud den lange Vej fra Staden; og man ser med Fornøjelse den skønne Façade, som Hs. Majestæt fortæller er gjort efter hans egne Rids af det Slot i Modena udi Italia; og man vandrer videre gennem Blomsterparterret med de skønne Vaser og Kinders, der er gjort af Kunstmestrene Sturmberg og Heimbrodt; og da man kommer til en liden Cupido, der spænder Buen og sigter, gøres nu som stedse mange artige Gloser herover.

Og den gode Gud lader Mørket falde paa, bag Gribskov flammer det rødt, fra Slottet glimter mange Lys, fra Dansesalen vugger Fløjte og Dulcian, og nu er det ej længer den store Gud Frederik, der hersker paa det Slot Fredensborg; thi nu er det den liden Gud Cupido. —

*) Oprindelig var det paatænkt, at Slottet skulde hedde »Friederichsruhe«, men Kongen foretrak det danske Navn.

**) Af disse Træer staar nogle endnu i den forreste Slotsgaard. Slotsgartneren var Stamfader til den kendte Familie Krieger.

Digitized by Google

LÆGER OG PUBLIKUM.

Af Dr. med. V. Meisen.

Et Forsøg paa at gøre Rede for, hvorledes Forholdet mellem Læger og Publikum har udviklet sig i Tidernes Løb, og hvorledes det *nu* er, har vel ikke synderlig „litterær“ Interesse, men maaske nogen praktisk Betydning, idet det nemlig ikke helt med Urette er bleven sagt, at Publikum er saa langt fra at være fulgt med i Lægevidenskabens Udvikling, at det endnu for Bybefolkningens Vedkommende er en Menneskealder, for Landbefolkningens endog paa sine Steder flere Aarhundreder tilbage i Tiden. Maaske vilde det være muligt at korrigere nogle af de værste Misforstaaelser eller paa den anden Side paavise Punkter, hvor Publikums Kritik af Lægevæsen kunde have nogen Berettigelse.

Kritik har det aldrig manglet paa fra Publikums Side, for saa vidt man da kan kalde den Blanding af Anerkendelse, Mistro og Spot, som Lægestanden altid har været udsat for, med dette Navn.

I de allerældste Tider har Lægekunsten været intimt knyttet til den religiøse Kultus. Det var Guder, der havde skabt Sygdommene, men samtidigt givet Præsterne Midler til at bekæmpe dem; derved kom Lægekunsten og dens Udøvere til at staa i høj Anseelse. Den gamle indiske Læge, *Susruta*, (antagelig fra det 5. Aarh. c. Chr.) stiller store Fordringer til Lægerne. De maa „forsage Kærlighed og Had, Misundelse og Vrede, Lediggang og Fornøjelser“. Lægen skal være „omhyggelig med sit Ydre og bære en ren, vellugtende Klædning“; endvidere skal han „bære kortklippet Haar, rene og velplejede Negle. Han maa aldrig forlade sit Hus uden Stok eller Solskærm og bør især undgaa Fortrolighed med Kvinder. Han skal være, køn, velskabt, elskværdig og alvorlig uden Arrogance, venlig og aandfuld; hans Tale skal være blid og opmuntrende som en Vens, hans Hjærte rent og ædelt. Han skal være et Mønster paa Kyskhed og Nøgternhed og elske sine Patienter højere end Søskende, Venner eller Forældre“.

At Lægerne aabenbart ikke altid har svaret til Idealet, fremgaar af følgende indiske Ordsprog: „En Maler, en Digter, en daarilg Læge og en uduelig Fyrste — disse fire fare til Helvede“.

Ogsaa hos Hebræerne synes Lægekunsten — at dømme efter Jesu Sirachs Bog (38 Kap. 1—14) — at have staaet i høj Anseelse; men sammesteds hedder det dog, at „den, der synder mod sin Skaber, han falder i Hænderne paa Lægerne“.

At en Digter som Homer priser Lægerne, er ikke saa underligt, da der hos Homer hovedsagelig er Tale om Krigskirurgien, der altid har staaet højt i Kurs, fordi dens Nytte er saa umiddelbart indlysende; af samme Grund har ogsaa Lægekunsten hos vore nordiske Forfædre — saaledes som Finnur Jónsson fornylig har paavist det*), været højt anset.

I Grækenlands kulturelle Blomstringsperiode, der af enkelte Forfattere (bl. a. Galton) antages at repræsentere det højeste Kulturtrin, Menneskeslægten nogensinde er naaet til, var ogsaa Lægekunsten med Rette højt anset. Den humane og højt begavede Hippokrates tilhører denne Periode. Ogsaa hos Grækerne var Lægekunsten fra først af knyttet til den religiøse Kultus. Behandlingen foretoges af Asklepiospræsterne i de til Guddommen indviede Templer, der saaledes tjente som en Slags Sanatorier eller Hospitaler; men allerede dengang har Lægerne været et kærkomment Bytte for Lystspildigterne; i sin Komedie „Plutos“ spotter Aristofanes denne Lægebehandling — „Tempelsøvnen“ som den

*) Lægekunsten i den nordiske Oldtid. Medicinsk-Historisk Smaaskrifter Kbh. 1912.

Digitized by Google

kaldtes — endnu mere barokt end Moliére senere har gjort det.

Alexander den Store frembyder et smukt Eksempel paa Tillid til en Læge. Arrianos fortæller herom, at da Alexander blev syg under et Felttog mod Darius, lovede hans Livlæge, Philippus, ham, at han skulde gøre ham rask ved Hjælp af et stærkt virkende Lægemiddel, som skulde indtages paa Sygdommens tredje Dag. Men imidlertid modtog Alexander et Brev fra sin Feltherre Parmenio, der advarede ham imod at betro sig til Philippus, under Foregivende af, at denne skulde være bestukket af Darius.

Da Kongen saaledes havde Udsigt til enten at dø af Sygdommen eller maaske af Gift, kom han til det Resultat, at „det var bedre at dø for en fremmed Forbrydelse end af Frygt; han lagde Brevet under Hovedpuden, og da Philippus den tredje Dag kom med Medicinen, tømte han beslutsom Bægeret samtidig med, at han overrakte Philippus Angiverbrevet". Det tilføjes, at Alexanders Tillid blev belønnet, idet han faa Dage efter atter kunde kommandere sin Hær, som modtog ham og Philippus med lige stor Begejstring.

I Rom, hvor man havde lært Lægekunsten af Grækerne, udøvedes Lægevirksomheden af frigivne Slaver. Grunden hertil fremgaar af følgende Bemærkninger hos Plinius d. ældre: „Vore Forfædre havde i og for sig ikke noget imod selve Lægekunsten, men derimod imod Lægevirksomheden, og især følte de sig frastødte af, at den udøvedes som lønnet Erhverv for at friste Livet; det er den eneste af de græske Kunster, som ikke er funden forenelig med den romerske Værdighed — tiltrods for den store Indtægt, der er forbunden dermed. (Der findes samtidige Beretninger om Lægehonorarer paa flere Tusinde Kroner i Nutidens Penge).

I Plinius' Opfattelse af Lægekunst og Læger er der noget, der minder om Søren Kirkegaards Standpunkt til Religionen og den officielle Kristendom, og som vi senere skal se, falder den fuldstændig sammen med en saa moderne Forfatter som Bernard Shaws. Plinius kan ligesom Shaw karakteriseres som Lægehader, og mange andre af hans Bemærkninger er lige saa drastiske som Shaws, som f. Eks. den, at „Lægerne er de eneste Mennesker, der ustraffet kan slaa Folk ihjel". Forøvrigt vides det, at Plinius, da han blev syg, selv søgte en Læge og blev meget tilfreds med ham. Det vil antagelig gaa Shaw paa samme Maade.

Af andre romerske Forfattere udtaler Cicero og Seneca sig særdeles anerkendende om Lægerne.

Middelalderens Lægestand kan passende karakteriseres ved Ordene: Autoritetstro og Charlatanisme. I videnskabelig Henseende er det en død Periode. Lægevirksomhed var en færdig Kunst, som man kunde lære ved Læsning af de gamle Klassikere, Galen og Hippokrates, og Mennesker, der mente anderledes, var Kættere. Kirurgien var et foragtet Haandværk, og Kirurgerne maatte kun arbejde under Opsyn og Ledelse af de „lærde" Medicinere, der med Fingeren antydede, hvor der skulde skæres. Disse lærde Charlataners Virksomhed bestod i at føle Pulsen, aarelade, purgere, disputere og betragte Urinen. Dette sidste spillede en saa overvejende Rolle, at den af Samtidige er bleven opfattet som ensbetydende med Lægekunst. Der findes utallige Malerier, især af den flamske, realistiske Skole, hvor man ser Lægen, interesseret eller bekymret holde Uringlasset op mod Lyset. I Urinen har de læst Diagnosen og spaaet om Sygdommens Udsigter med samme Sikkerhed som den, hvormed en Sandsigerske spaar i Kaffegrums.

Hvor nær op til vor egen Tid denne Svindel med Betragtning af Urinen er bleven dreven, faar man et Indtryk af gennem følgende Passus af *Claude Tilliers* vittige Roman „Onkel Benjamin":

Digitized by Google

„Der er en Bonde dernede, der søger Raad hos Eder.

»Har Arabella spurgt ham ud?«

„Ja, Hr. Minxit, han har taget sin Kones Urin med. Hun er falden 4 eller 5 Trin ned ad Trappen. Arabella kan ikke rigtig huske hvormange.

»For Pokker," sagde Hr. Minxit, „det er dumt af Arabella; men jeg vil alligevel indrette min Kur derefter. Benjamin, vent paa mig med Bondemanden i Køkkenet, saa skal du se, hvorledes en Læge bærer sig ad med at give Raad ved at se paa Urinen«

Hr. Minxit gik tilbage til Huset gennem den lille Havedør, og fem Minutter efter kom han udmattet og stivbenet tilbage med en Ridepisk i den ene Haand og en til Kraven tilsmudset Kappe i den anden.

»Uha," raabte han. »hvilket afskyeligt Føre. Jeg er fuldstændig ødelagt. Jeg har maattet ride over 15 Mil til Morgen; træk mine Støvler af og sørg for at mit Sengetøj bliver opvarmet.

„Hr. Minxit, gør mig dog den Tjeneste,« sagde Bonden og satte sin Flaske hen imod ham.

„Gaa ad Helvede til med din Flaske,« sagde Hr. Minxit, »Du kan jo se, at jeg ikke længere kan holde mig oprejst. Men saadan er I allesammen. I vil altid konsulere mig, netop naar jeg kommer hjem fra Praksis«.

„Kære Fader," sagde Arabella, „denne Mand er ogsaa træt, tving ham dog ikke til at komme igen i Morgen«.

„Lad gaa, saa lad mig se Flasken,« sagde Hr. Minxit ærgerlig, og idet han gik hen til Vinduet, fortsatte han: »Det er Deres Kones Urin, ikke sandt!«

»Jo," sagde Bonden.

„Hun er falden," sagde Doktoren, idet han paany undersøgte Flasken.

„Fuldstændig rigtig".

„Paa Køkkentrappen, ikke sandt?"

„De er virkelig en Heksemester, Hr. Minxit".

„Og hun er styrtet 4 Trin ned."

„Denne Gang traf De ikke, Hr. Minxit, der var 5 Trin".

„Det er umuligt, tæl Trinene efter paa din Køkkentrappe, og du skal se, at der er kun 4."

„Men jeg forsikrer Dem," Hr. Doktor, „at der er 5".

„Det er dog ganske mærkværdigt," sagde Hr. Minxit, idet han paany betragtede Urinflasken, „der er virkelig kun 4 Trin i den. Men, sig mig engang, har du ogsaa bragt mig al den Urin, din Kone gav Dig?"

„Nej, jeg havde hældt noget af, fordi Flasken var for fuld".

„Ja, saa undrer jeg mig ikke mere over, at mit Regnestykke ikke slog til; der har vi Fejlen; Du har glemt det 5te Trin, Din Tølper. Nu vil jeg behandle Din Kone som om hun var falden 5 Trin ned ad en Køkkentrappe," hvorpaa han gav Bonden 5 eller 6 smaa Pakker og lige saa mange Flasker, alt med latinske Etiketter.

Naar det stod saaledes til med de egentlige Læger, kan man let tænke sig, hvorledes det har forholdt sig med den „Lægekunst" som udøvedes af de talrige omrejsende Eventyrere, Steensnidere, Tandtrækkere, Bændelormslæger, Theriakkræmmere, og hvad de nu kaldte sig, alle mere eller mindre Charlataner, der fra deres Fjælleboder spekulerede i det godtroende Publikums Uvidenhed.

Af middelalderlige Forfattere, der har udtalt sig om Lægekunsten, skal selve „den guddommelige" Petrarca have været en stor Lægehader. Han har forfattet et Stridsskrift imod Lægerne betitlet „Invectivarum contra Medicum qvendam libri IV", som jeg dog ikke har haft Lejlighed til at læse; det skal udelukkende været rettet imod Lægerne, hvorimod Petrarca udtrykker sin Veneration overfor selve Lægevidenskaben. Han indtager saaledes samme Standpunkt som Plinius og i vore Dage Bernard Shaw.

Ingen anden Forfatter har haanet Lægerne i den Grad som Molière — i „Den indbildt Syge", „Lægen som Elsker", „Læge imod sin Vilje" og „Hr. v. Pourceaugnac".

I „den indbildt Syge" lader Molière Beralde sige sin Mening om Lægerne i følgende: „de har som Regel gode Skolekundskaber, kan tale Latin og paa Græsk nævne Navnene paa alle Sygdommene, beskrive og klassificere dem; men hvorledes man skal helbrede dem, det ved de intetsomhelst om." — — — „hele Herligheden ved deres Kunst er et højttravende Galimathias; de er Frasemagere, der giver Ord i Stedet for Grunde og Løfter for Kendsgerninger".

Højdepunktet af sin Spot naar Moliére i den kostelige Scene, hvor han lader Fakultetet i Optog med Apotekere, Kirurger og

Digitized by Google

„Sprøjtebærere“ holde Examen, og hvor Baccalaureus paa Degnelatin besvarer alle Spørgsmaalene med

Clysterium donare
Postea seignare
Ensuita purgare.

Fra samtidige Kilder (se bl. a. om la Mettrie i min tidligere Artikel om dette Emne*) ved vi desværre, at denne barokke Satire ikke i synderlig Grad har overdrevet de virkelige Forhold.

En af de mest bekendte Ytringer om Lægekunsten i den nyere Tid skyldes Goethe, der i Faust lader Mefisto sige:

Der Geist der Medicin ist leicht zu fassen,
Ihr durchstudiert die gross' und kleine Welt,
um es am Ende gehn zu lassen,
Wie's Gott gefällt.

Hvor Talen er om Goethes Opfattelse af Lægekunsten, vilde det være uretfærdigt ikke at omtale, at Lægevidenskaben skylder Goethe en genial anatomisk Opdagelse, idet det i 1786 lykkedes Goethe at paavise, at Mennesket ligesom de øvrige Hvirveldyr besidder et Mellemkæbeben, og at den medfødte vansirende Deformitet, som kaldes „Hareskaar“, skyldes en mangelfuld Forbening mellem Mellemkæben og Overkæbebenet.

En usædvanlig nøgtern Begavelse i Goethes Samtid, *Napoleon Bonaparte*, havde en lignende Opfattelse af Lægekunsten som den, Goethe har ladet Mefisto udtrykke. Napoleon havde Mistro til Lægerne i Almindelighed og foragtede Lægekunsten, fordi den beroede paa Gætninger og Gisninger, hvilket naturnødvendigt maatte nedsætte den i en saa udpræget matematisk Begavelses Omdømme. Napoleon satte dog personligt Pris paa sin Livlæge, den fremragende Mediciner, Corvisart, som var den eneste, der havde Tilladelse til at aflægge ham Besøg uanmeldt. Det fortælles, at Konversationen under disse Besøg som Regel bestod i, at Napoleon spurgte Corvisart om en eller anden af hans Patienter, og at hans første Spørgsmaal altid var „Dør han?“. Naar Corvisart ikke formaaede at udtale sig med Sikkerhed herom, haanede Napoleon Lægekunsten, fordi den ikke engang kunde besvare et saa simpelt Spørgsmaal.

Naar Napoleon havde en meget ringe Mening om de Læger, der behandlede ham paa St. Helena under hans sidste Sygdom, var det tildels med Rette. Det gik ham her, som det er gaaet andre Suveræner, baade før og efter ham, at han, af politiske Grunde, fik en daarlig Lægebehandling under sin Sygdom.

Forøvrigt foreligger der fra Napoleon en bestemt Udtalelse om Lægevæsenet, som viser hans overlegne nøgterne Begavelse og Evne til at bestemme den nøjagtige Værdi af Fænomener i Samtiden. I en Diskussion om Lægevæsenets Ordning udtalte han i et Statsraadsmøde den 21. Maj 1806 følgende: „Jeg kan ikke give Dem Ret i, at man ikke skulde kunne blive medicinsk Student uden først at have taget naturvidenskabelig Eksamen. Medicinen er ikke nogen eksakt og positiv Videnskab, men er kun grundet paa Formodninger og Iagttagelser; jeg vilde have mere Tillid til en, som ikke havde studeret de eksakte Videnskaber end til en, som havde det. Jeg har foretrukket Corvisart for Hallé, fordi Hallé er fra Videnskabernes Selskab. Corvisart ved Besked om mere end om to ligedannede Trekanter. Man bør ikke holde *den medicinske Student borte fra Besøg paa Hospitalerne, fra Dissektionen eller fra de Studier, som vedrører hans Kunst*«.*)

Nogen mere objektiv, kortfattet og klar Vurdering af Datidens Lægekunst kunde næppe tænkes, og det er ligeledes karakteristisk for Napoleon, at der i samme Udtalelse

*) „Læger og Lægfolk“. Letterstedske Tidsskrift 1913.

*) Efter *Taine:* Régime moderne, Tome III. Cap. II.

Digitized by Google

ligger Spiren til en Handling; nemlig et ogsaa efter vore Begreber fuldkommen rigtigt Forslag til en Studieplan for medicinske Studenter.

Den bedste og mest forstaaende Beskrivelse af en Læge og hans Virksomhed findes i selve det Værk, som kom til at danne Indledningen til den moderne realistiske Litteratur, i *Gustave Flauberts:* „Madame Bovary", hvor Forf. har givet en glimrende Menneskeskildring i den stakkels skikkelige og uvidende Landlæge Bovary og hans sørgelige kirurgiske Eksperimenter.

Naturligvis skyldes det ikke noget Tilfælde, naar Flauberts Kendskab til Lægers Tankegang, til tekniske Detaljer ved Operationer o. lign. er saa forbløffende rigtige. Flauberts Fader var en fremragende Kirurg, og Sønnens Forstudier stammer fra hans alleryngste Dage, fra Hospitalet i Rouen, hvor han henlevede sin Barndom. Oprindelsen til hele hans *analytiske Metode* maa sikkert søges paa Hospitalet og i Dissektionsstuen.

Med det store Opsving af Naturvidenskaberne og Lægekunsten i vore Dage er der ogsaa for en Del Aar siden fulgt en højere Vurdering af Lægerne, i hvert Fald hos enkelte Forfattere. I Ibsens „En Folkefjende", Zolas „Dr. Pascal" og Turgenjews „Fædre og Sønner" er det Læger, der repræsenterer Fremskridtet.

Meget af den gamle Mistro til Standen lurer dog stadig paa Bunden, og især kommer dette frem hos *Bernard Shaw*, hvis Bemærkninger samtidig paa enkelte Omraader er saa træffende, at der er Grund til at beskæftige sig med dem.

Shaws Skuespil, „The Doctors Dilemma", er bygget over en i sin Tid meget lovende videnskabelig Opdagelse, der gik ud paa at behandle Sygdommene med Bakteriegifte, den saakaldte *Wrights Opsoninbehandling*, som for nogle Aar siden satte talrige videnskabelige Eksperimentatorer og Klinikere i Bevægelse, men imidlertid i Tidens Løb viste sig at blive en Skuffelse; — hvilket dog, naturligvis, ikke er ensbetydende med, at Arbejdet har været forgæves. Methodens Opfinder var imidlertid bleven udnævnt til Baronet.

Selve Skuespillet frembyder ikke saa megen Interesse for det her foreliggende Emne, som den udførlige Fortale, hvori Forfatteren paa sin kendte paradoksale Maner gør det fuldstændig af med alt, hvad der hedder Læger og Lægekunst. Skønt *Bernard Shaw*, efter hvad han selv oplyser, ikke har haft andet med Lægevæsen at gøre, end at han personligt kender en Del Læger, er han alligevel en Mand, der til en vis Grad bør tages alvorligt, ogsaa i dette Spørgsmaal, efter at man dog først har trukket de fem Sjettedele fra hans Postulater som Overdrivelser og Vittigheder. En Ikke-Fagmand har visse Betingelser for at være uhildet, og Shaws Konklusion, at det vilde være langt mere hensigtmæssigt for Samfundet, om Lægerne var fastlønnede Embedsmænd, er vistnok rigtig.

Lægernes Afhængighed af Publikum — saaledes som Forholdene nu er — medfører for det første en Del Kraftspild i Retning af Sygebesøg, idet en Læge maa indrette Sygebesøgenes Hyppighed — ikke efter deres Nødvendighed, men efter Publikums Opfattelse af deres Nødvendighed, endvidere et ikke ringe Værdispild i Retning af overflødig Medicin. Publikum *vil* have Medicin, hvad enten det selv eller en Sygekasse skal betale den (maaske mest i sidste Tilfælde); især har Landboerne en Tyrketro til Medicin, paa sine Steder endog kun til dyr Medicin, og den Læge, der ikke vil „skrive noget op", vil hurtigt se sit Venteværelse — og sin Pengekasse — tømmes, til Fordel for en mindre ideelt anlagt, og maaske mindre dygtig, Kollega, der i højere Grad har indrettet sin Virksomhed efter Tilbud og Efterspørgsel.

I det hele virker Lægens Afhængighed af Publikum snarere som en Spore til Charlatanisme end til Dygtiggørelse i hans Kald.

Digitized by Google

Til Shaws Beskyldning mod Kirurgerne, at de foretager unødvendige Operationer for at tjene Penge, kan man kun svare, at saadanne Tilfælde ikke foreligger bekendte, og i Følge Sagens Natur ogsaa vanskeligt vil kunne paavises. Paa den anden Side kan man ikke benægte, at Muligheden teoretisk foreligger; men ogsaa denne Mulighed kunde Publikum uden Vanskelighed komme uden om ved at honorere Kirurgerne for Behandlingen af Sygdommen uden Hensyn til, om der bliver foretaget Operation eller ej, hvilket det naturligvis udelukkende overlader til Kirurgen at afgøre. Et saadant Forslag er i Virkeligheden rationelt, fordi den høje Pris, der betales for Operationer i vore Dage, naturligvis ikke maa opfattes som Ækvivalent for manuelt Arbejde, lige saa lidt som Prisen paa et Billede af en fremragende Kunstner er Ækvivalent for Farven, Lærred og Haandarbejde. Af samme Grund er der ogsaa noget besynderligt i — hvad man fra medicinsk Side har et aabent Blik for — at de medicinske Honorarer ofte er saa langt ringere end Kirurgernes, selv i Tilfælde hvor den Tjeneste, der ydes Patienten, ved at foreslaa en Kur eller maaske blot finde ud af, hvad han fejler, kan være nok saa stor som den, der ydes ham ved en Operation.

Hvad forøvrigt Kirurger og Operationer angaar, berører Shaw et andet Punkt, hvor han heller ikke er helt forkert underrettet, og som viser, at Loven om Tilbud og Efterspørgsel ogsaa mærkes paa dette specielle Omraade. Shaw gør meget rigtigt opmærksom paa, at der findes Mennesker, som *vil* opereres, som „tror" paa Operation, ofte naturligvis en Operation, som er paa Mode, og som gaar fra den ene Læge til den anden og ikke faar Ro, før en eller flere Operationer er foretaget; hyppigst er det nervøse Kvinder, paa hvem Operationsbordet øver en hemmelig Tiltrækning. „De er lige saa lidt bange for Lemlæstelse," siger Shaw, „som Hummere eller Firben, der dog har den Undskyldning, at de faar nye Klør og ny Hale, hvis de mister den gamle". En Slags Martyrfølelse spiller ogsaa en Rolle her. „Deres Glæde ved at tale om sig selv og høre sig selv omtalt som Heltinder ved en opsigtvækkende Operation er saa stor, at de ikke alene frister Kirurgerne med store Honorarer til at operere sig, men ogsaa personligt tigger og beder dem om det".

Saadanne Individer er velkendte i Lægeverdenen, hvor de gaar under Navnet „Laparotomister" (Laparotomi = Underlivsoperation); at de netop skulde friste ved store Honorarer, er dog ikke rigtigt. De findes i alle Samfundsklasser, ogsaa mellem de aller fattigste.

Forøvrigt har Shaw uden smaalig Kritik skrabet alt det Onde sammen, man overhovedet kan sige om Læger, endogsaa den her hjemme velkendte Bondevittighed, at „Læger ogsaa selv kan blive syge", en Tankegang, der er saa nærliggende, at den er lige saa gammel som selve Lægekunsten; det samme udtrykker for et Aartusinde siden den indiske Læge, *Susruta*, naar han skriver: „og disse samme erfarne og dygtige Læger, som har opfundet en Masse Lægemidler, bliver selv pint og plaget af Sygdomme som Gazeller af Jægere, og skønt de selv fylder sig med Urteafkog og alle Slags Olier, ser man dem dog blive knækkede af Alderen ligesom Træerne af den mægtige Elefant".

Naar man paa nært Hold affyrer et Skud Hagl mod et Maal, kan det ikke undgaas, at enkelte af Projektilerne rammer, og saaledes er det ogsaa gaaet med *Shaws* Anker mod Lægestanden; enkelte af dem er ganske træffende, saaledes netop den omtalte, at en Omordning af Lægevirksomheden, hvorved Lægerne blev Embedsmænd, vilde muliggøre en langt bedre Organisation af Arbejdet og forhindre den Tidsspilde, som er en Følge af den nuværende „private" Praksis, der hviler paa Lægens Individualitet. „Mænd, hvis operative Behændighed eller næsten in-

Digitized by Google

tuitive Blik for den rette Diagnose vilde være haardt tiltrængt ved vanskelige Sygdoms-tilfælde," skriver han, „maa lægge Omslag, vaccinere, skifte ubetydelige Forbindinger, skrive Recepter paa Kamferdraaber for nervøse Damer og spilde deres Tid med at skaffe sig private Honorarer". „Det forlanges ikke i nogen anden Virksomhed, at dens Udøver skal gøre alt forefaldende Arbejde lige fra den første Dag af sin professionelle Løbebane til den sidste. Man venter ikke af en Dommer, der fælder en Dødsdom, at han selv skal hænge Forbryderne, saaledes som det vilde være Tilfældet, hvis den juridiske Virksomhed var lige saa slet organiseret som den medicinske. Man venter ikke af en Biskop, at han selv skal spille Orgelet eller vaske det Barn, der skal døbes; eller af en General, at han skal planlægge et Felttog eller levere et Slag Kl. halv tolv og slaa paa Tromme Kl. halv to." „Selv om Forholdene nu virkelig var saaledes, vilde det dog ikke være saa galt som i Lægevirksomheden, hvor man ikke alene forlanger, at en første Klasses Mand skal gøre tredje Klasses Arbejde, men ogsaa at en tredje Klasses Mand skal kunne gøre første Klasses Arbejde, fordi det er den almindelige Mening, at enhver praktiserende Læge er i Stand til med et Øjebliks Varsel at udføre alt medicinsk og kirurgisk Arbejde." „Forudsat at Læger er almindelige Mennesker og ikke Troldmænd" — og Shaw tilføjer, „at det desværre er meget vanskeligt at faa Folk til at indrømme saa meget og dermed at sønderbryde den romantiske Glorie, der omgiver Lægegerningen" — „saa maa man formode, at Lægestanden ligesom enhver anden Stand danner en Scala, i hvis ene Ende der findes et ringe Procentantal højtbegavede Individer, medens der i den anden Ende findes et lige saa ringe Procentantal af farlige Ignoranter, medens Midten bestaar af praktiserende Læger, som arbejder godt under almindelige Forhold med mere eller mindre Hjælp fra Specialisterne — alt efter det enkelte Tilfældes Vanskelighed." „En Organisation af Arbejdet svarende til disse Forhold, findes der en ringe Antydning af i de store Byer, hvor man kan tilkalde Specialister. Men Systemet virker daarligt og uheldigt, fordi det kun er reguleret af kollegiale Vedtægter, hvis Hovedformaal ikke er Patientens Helbred eller Samfundets Velfærd, men Beskyttelsen af Lægens Levebrød og et Skærmbrædt for hans Fejltagelser."

En tilfredsstillende Organisation af Arbejdet findes efter Shaws Mening kun paa de store Hospitaler, (hvor Lægerne jo ogsaa *er* Embedsmænd). Hvis Shaw vidste rigtig Besked om Forholdene, vilde han vide, at ogsaa her har Individualismen paa sine Steder bredt sig paa Organisationens Bekostning, at der stadigvæk endnu findes Hospitalsafdelinger, hvor Overkirurgen eller den medicinske Overlæge selv foretager saa godt som alt forefaldende Arbejde, hvor det er den samme Mand, som udfører de vanskeligste Underlivsoperationer, skifter de ubetydeligste Forbindinger, klipper Bandager op og barberer og vasker Patienterne før Operationen. Det vilde være misvisende om dette Forhold at bruge Shaws Sammenligning med Generalen og Trommeslageren. Langt mere minder det om de gammeldags Forretninger i Provinsen, hvor Chefen selv fører den udenlandske Korrespondance, vejer Grønsæbe og Svedsker af, gør Indkøb, sælger Tømmer til en Gaard og selv læsser det paa Vognen, overbevist om at intet andet Menneske kan gøre det netop saaledes, som det skal gøres og som han gør det. Ligesom i saadanne gamle Købmandshuse er det fra først af Hensynet til „Kunderne" (in casu Patienterne), der har dikteret denne Parodi paa Arbejdets Fordeling, og Patienterne vil maaske vedblivende sætte Pris paa det, selv længe efter at det nu — i Antiseptikens Tidsalder — er ophørt at være i deres egen Interesse.

Af de talrige Misforstaaelser, der kendetegner Publikums Syn paa Lægekunsten, findes der to, som paa Grund af deres Meningsløs-

Digitized by Google

hed virker særlig pinligt paa Læger, nemlig Publikums Aversion mod *Dyreeksperimentet* og *Ligundersøgelsen*, der repræsenterer intet mindre end de to Undersøgelsesmetoder, der mere end noget andet har ført Lægekunsten frem til dens nuværende høje Stilling, som har hævet den op fra Fortidens Famlen-i-Blinde, Obskurantisme og Charlatanisme til en logisk underbygget Naturvidenskab med næsten ubegrænsede Udviklings muligheder.

Hvad først Ligundersøgelsen angaar, da vilde det føre for vidt her at komme ind paa dens uvurderlige Nytte, ikke alene til Fremme af Lægevidenskabens Udvikling i al Almindelighed, men ogsaa for den enkelte under hans Uddannelse. Det hele Spørgsmaal er saa indlysende, at Publikum ved en ringe Omtanke vil kunne forstaa, at Undervisningen i Anatomi og Sygdomslære efter Bøger og Billeder kun er et ringe Surrogat for den ved Selvsyn *in natura* erhvervede Kundskab, at en kun fra Bøger hentet Kendskab til Anatomi for den Kirurg, der skal operere os, er af langt ringere Værdi end den ved Dissektionsøvelse erhvervede, og at det har en i den Grad opdragende Betydning for en Hospitalslæge ved Obduktionen at faa sin Diagnose og Behandling kontrolleret, at det med Rette er bleven sagt, at Obduktionsstuen for et Hospital er intet mindre end Lægernes vaagne Samvittighed. Hvis Publikums Følelser peger i en anden Retning, bør det være Publikums Pligt — i dets egen Interesse — at beherske disse Følelser.

Lægekunstens Historie viser Tilfælde, hvor den menneskelige Kortsynethed paa dette Punkt har lagt Videnskaben mægtige Hindringer i Vejen. Om *Vesalius*, den første Anatom efter Middelalderens Mørke, fortælles det, at han ved Nattetid maatte stjæle Lig paa Kirkegaarden for at tilfredsstille sin anatomiske Videbegærlighed; helt op til vore Dage har der — ikke mindst i Danmark — været lagt saa stærke Hindringer i Vejen for det anatomiske Studium, at dette uden Tvivl har lidt derunder — tiltrods for at vore svenske Kolleger gæstfrit har aabnet Lunds Studiesale for danske medicinske Studenter.

Det europæiske Publikum er endnu saare langt fra den japanske Helt, General Nogis, Storsyn, der testamenterede sit Legeme til den medicinske Højskole i Tokio. Det er dog altsammen kun Fordomme. Hvad Vægt skulde der ligge paa, om man efter sin Død bliver dissekeret af Orme eller af medicinske Studenter.

Paa det andet Omraade, *Dyreeksperimentet*, repræsentes Publikums Aversion af de saakaldte Antivivisektionister, hvis Føleri ogsaa deles af Bernard Shaw, der vedlægger det med „Beviser“ af en uhyrlig Art; Shaw tilskriver bl. a. Lægerne en særlig Lyst til Grusomhed, som ved en Slags Atavisme skulde være en Arv fra barbariske Forfædre! Ved en blot skønsmæssig Tal-Opgørelse vil det taabelige i den hele Bevægelse være iøjnefaldende. For det første kan man sammenligne de Lidelser, som gennemgaas af (f. Eks. for Danmarks Vedkommende i Løbet af et Aar højst en halv Snes) Hunde, Katte eller Marsvin, der i dyb Bedøvelse underkastes en eller anden Forsøgsoperation med de Lidelser, som flere 100 Gange saa mange Mennesker, der underkastes lignende Operationer, maa døje. Eller man sammenligne det blot med de Lidelser, som „Jagtens Glæder“ forskaffer det jagede, forblødende eller skamskudte Vildt.

Til Trods for dette iøjnefaldende Misforhold kunde den hele Bevægelse imidlertid maaske meget vel være berettiget, hvis ikke netop disse selv samme Dyreeksperimenter havde vist sig at være den Undersøgelsesmetode, der har ført til de allerstørste lægevidenskabelige Opdagelser, saaledes at en Genforfortælling af, hvad „Vivisektionen“ har ydet Lægevidenskaben, vilde blive en Recapitulation af de vigtigste Kapitler af Lægevidenskabens Historie.

Digitized by Google

Opdagelsen af Blodets Kredsløb ved *Galen*, *Columbus*, *Harvey* og *Malpighi* har kun været muligt ved Iagttagelser paa levende Dyr. Columbus skriver et Sted: „Jeg maa virkelig bede Dem, ærlige Læser, der er ivrig efter at studere Autoriteterne, men endnu mere efter at lære Sandheden at kende, at gøre Eksperimenter paa Dyr. De vil da se, at Lungeblodaaren er fuld af Blod og ikke af Luft eller fuligo, som disse Mennesker kalde det, Gud hjælpe Dem“.

Af *Harveys* berømte Værk om „Hjærtets og Blodets Bevægelse hos Dyrene“, fremgaar det næsten af hver Side, at den geniale Opdagelse af Blodets Kredsløb, en af dem, der har haft den mest vidtrækkende Betydning for Lægevidenskaben, saa godt som udelukkende er bleven muliggjort ved Iagttagelser paa levende Dyr.

Det første Kapitel i Harveys Bog begynder saaledes: „Da jeg først begyndte at give mig af med Vivisektion for paa den Maade at opdage Hjærtets Bevægelse og Brug og søgte at forstaa det ved Selvsyn i Stedet for af andres Skrifter, fandt jeg denne Opgave saa overordentlig besværlig og opfyldt af Vanskeligheder, at jeg næsten følte mig fristet til at tænke, at Hjærtets Bevægelse kun kunde forstaas af Gud alene“. Først efter talrige Vivisektioner fortsatte gennem ni samfulde Aar, lykkedes det Harvey at skaffe tilstrækkelige Beviser for denne Opdagelse, at Hjærtet driver Blodet rundt i et ustandseligt Kredsløb, hvilket for os nu lyder saa simpelt, men for Harveys Samtid var — som han selv skriver — „saa nyt og uhørt, at jeg ikke alene er bange for enkelte Menneskers Misundelse, men frygter for at faa hele Menneskeheden til Fjende“.

Det Led i Kredsløbet, som det ikke lykkedes Harvey at finde, nemlig det Næt af fine Blodkar (Kapillærerne), som fører Blodet fra Pulsaarerne til Blodaarene, blev senere funden af *Malpighi*, ligeledes ved Iagttagelser paa levende Dyr. Malpighi iagttog direkte i Svømmehuden og Krøset hos levende Frøer, hvorledes Blodet strømmede gennem Kapillærerne.

Det saakaldte „collaterale“ Kredsløb, hvorigennem Naturen skaffer Forbindelse tilveje mellem de overskaarne Ender af et Blodkar, blev opdaget af den berømte engelske Kirurg og Naturforsker, *John Hunter*, ved Forsøg paa et levende Raadyr i en af Londons Parker. Denne Hunters Opdagelse fik stor Betydning for Kirurgien og gav ham Ideen til en ny Operation for de berygtede og farlige Blodaaresvulster (aneurismer). *Asellis* Opdagelse af Chyluskarrene, hvis Tilstedeværelse Anatomerne i Aarevis havde været uenige om, blev kun mulig ved Iagttagelser paa levende Dyr. Aselli skriver herom, hvorledes han i Krøset af et Dyr iagttog nogle hvide Strenge, som havde et andet Forløb end Nerverne, og hvorledes han stak Hul paa en af de største af disse Strenge med en Kniv; „jeg traf det rigtige Sted og saa straks en hvid mælkeagtig Vædske flyde ud fra det overskaarne Kar.“ Paa samme Maade blev den store Lymfegang (ductus thoracicus), som (fordi den falder sammen efter Døden) var bleven overset af de største Anatomer, opdaget af *Jehan Pequet*.

Ogsaa vor Viden om Hjærnecentrenes Beliggenhed og om Samarbejdet mellem Nerver og Muskler er kun bleven mulig ved Forsøg paa levende Dyr.

Paa samme Maade er hele Fordøjelsens indviklede Forløb bleven opklaret. Til at begynde med troede man, at Fordøjelsen var en rent mekanisk Proces; ved Forsøg med Dyr kom man først til den Overbevisning, at der i Mavesækken foregik en Opløsning af Fødemidlerne; ved fortsatte Forsøg blev man klar over, at det drejede sig om en sammensat kemisk Proces. *Réaumurs* Forsøg gik ud paa at lade nogle Fugle synke gennemhullede Rør, der var fyldt med forskellige Fødemidler og forsynede med en Traad, saa-

Digitized by Google

ledes at han kunde fjerne dem fra Mavesækken og undersøge deres Indhold.

En almindelig Fremgangsmaade ved saadanne Fordøjelsesforsøg paa Dyr er Anlæggelsen af Mave- eller Tarmfistler, hvorved Fordøjelsesorganerne ved en Operation sættes i direkte Forbindelse med Hudens Overflade. Hvor lidet en saadan Operation indvirker paa Forsøgsdyrenes Velvære, er den i den fysiologiske Verden berømte kanadiske Jæger, Alexis St. Martin, et Bevis paa. St. Martin havde faaet et Skudsaar gennem Mavesækken, men kom sig; dog saaledes, at der blev en Mavefistel tilbage efter Læsionen. I ni Aar i Træk blev han benyttet som „Forsøgsdyr" af Fysiologen *Beaumont*, der i hele dette Tidsrum, undertiden mange Gange daglig, indførte Mad og Drikke, Gummirør, elastiske Katetre, Termometre og Medikamenter gennem Fistlen, alt imens Jægeren vedblivende var sund og kraftig og befandt sig i det allerbedste Humør og Velvære.

Claude Bernards glimrende Eksperimenter, der bl. a. har oplyst os om intet mindre end Leverens Rolle i Organisnen, Kirtlernes Funktion og deres Afhængighed af de karforsnævrende og karudvidende Nerver, om hvis Betydning man intet havde vidst tidligere, har alle været udførte paa levende Dyr. Det samme gælder om de Forsøg, der har belært os om Knoglesystemets Funktion og Sygdomme, om Skelettets Vækstforhold, om Benhindens Evne til Nydannelse af Benvæv (*de Hamel*, *Ollier*), om Behandling af Benbrud etc.

I den allernyeste Tid har den fransk-amerikanske Kirurg *Alexis Carrels* Eksperimenter faaet stor Betydning for den moderne Kirurgi. De har paa ny indskærpet os Antiseptikens Betydning og tilladt os med mindre Risiko og større Udsigt til Held at foretage forskellige Operationer paa Blodkar hos Mennesker; rent bortset fra den Betydning, disse Forsøg har haft ved at vise Vej ud i Fremtiden og antyde, hvilke Operationer det maaske engang vil blive os muligt at udføre. — Det vil endnu være Læserne bekendt, hvorledes Nordens Antivivisektionister begyndte at røre paa sig, da Carrel ifjor fik den medicinske Nobelpræmie.

I alt det foregaaende er der hovedsagelig kun talt om de egentlige grundlæggende fysiologiske Eksperimenter og slet ikke om den uhyre Rolle, Dyreeksperimentet har spillet i hele den moderne Lægekunsts Udvikling og da specielt i den, der hovedsagelig har selve Helbredelseskunsten (Terapien) som direkte Maal.

Tuberkelbacillens Aarsagsforhold til Tuberkulosen blev det *Robert Koch* muligt at paavise ved at smitte forskellige Dyr med den rendyrkede Bacil; det samme gælder om Kochs Udredning af de berygtede Saarsygdomme, der i tidligere Tider har bortrevet Tusinder og atter Tusinder af Menneskeliv. Hvilken opdragende Betydning for Forstaaelsen af Antiseptikens Betydning ligger der ikke, blot i et enkelt af Forsøgene med den ondartede Saarfeber hos Musene. Koch viste, at naar man med et Knivsblad berørte Øret af en Mus, der led af Septikæmi, saaledes at der kun fremkom en næppe synlig Rift, og med den samme Kniv, hvorpaa intet urenligt var synligt, bibragte en anden Mus en lige saa ubetydelig Rift, saa døde den saaledes smittede Mus kun faa Timer efter.

Man kunde endvidere nævne *Pasteurs* Helbredelsesmetode for Hundegalskaben, hvorved det er bleven muligt at udrydde en af de uhyggeligste og mest smertefulde Sygdomme, Kendskabet til og Midler imod nogle af Menneskehedens værste Svøber: Difteritis, Stivkrampe, Pest, Kolera, Tyfus og Meningitis.

Beviset for Sumpfeberens (Malaria) Overførelse gennem Mosquitoer er først bleven ført ved *Ronald Ross*' Iagttagelser og Forsøg med Malaria hos Fuglene. Man tænke blot paa den Betydning, Kendskabet til denne Sygdoms Forebyggelse har haft alene for

Digitized by Google

Panamakanalens Gennemførelse, som næppe var bleven mulig uden Udryddelsen af denne Sygdom, der indtil for faa Aar siden gjorde Panama til et af de farligste Opholdssteder i Verden*). Dødeligheden er nu her mindre end i selve de forenede Stater. Ved blot et lille Tankeeksperiment ser man for sig, hvorledes Kongoegnene, de østafrikanske Febersumpe og maaske hele den tropiske Del af Jordkloden vil blive et sundt Opholdssted for den hvide Race.

Kun tilsyneladende ligger der et Modbevis mod Dyreeksperimentets Nødvendighed deri, at Forstaaelsen af den gule Febers Smitteforhold, der for nogle Aar siden blev udredede af en amerikansk Militærlægekommission paa Cuba, blev opnaaet ikke ved Forsøg paa Dyr, men paa Mennesker.

22 Amerikanere, deraf de fleste Læger, lod sig frivilligt bide af Mosqitoer, der lige havde suget sig fulde af Blod paa Gulfeberpatienter, og fik allesammen Sygdommen. Et lignende Antal Personer benyttede Senge, hvis Lagener var tilsølede af Udtømmelser fra de samme Patienter — uden at faa gul Feber. I Virkeligheden var ingen falden paa at udføre disse heroiske Eksperimenter, hvis man ikke havde kendt Dyreeksperimentet, der har tjent som Model for dem.

Ogsaa ved Prøvelsen af allehaande Medikamenter og ved Bestemmelsen af Størrelsen af deres Dosis er man nødsaget til at anvende Forsøg paa Dyr. Det maa derfor kaldes en nedslaaende Kendsgerning, at der endnu findes, ikke enkelte uvidende, men talrige oplyste og intelligente Mennesker, der søger at lægge Hindringer i Vejen for Dyreeksperimentet!

*

* *

Hvad nu Publikums Opfattelse af selve Læge*standen* angaar, da ser man ofte i vore Dage, hvorledes Lægerne baade i den dramatiske Litteratur og i Avisjournalistiken bliver gjort til Genstand for Mistanke paa Omraader, hvor der ikke er Grund til det, medens til Gengæld Materiale, som vilde være taknemligt Udbytte f. Eks. for dramatiske Forfattere, ligger ubenyttet hen.

Disse „Vurderinger“ af Standen og dens Virksomhed fra Publikums Side gaar ofte Hus forbi, medens paa den anden Side Emner som Brydningen mellem gammelt og nyt, Antiseptikens Udvikling og hele Hospitalslivet kunde give rigeligt Stof til dramatisk Behandling, fordi Historien og den daglige Erfaring viser, at det har gjort det i Virkeligheden.

For nogle Aar siden opførtes paa et københavnsk Teater et Skuespil, der skulde være en Satire over Lægestanden; men om de Lægetyper, der optraadte deri, kunde man efter at have hørt ganske faa Repliker trygt sige, at de aldrig havde eksisteret i Virkeligheden. Et af Forfatterens Paafund var, at han lod en Ægtemand sende en Kirurg et Billede af — Gravmindesmærket over Hustruen, der var død nogle Aar i Forvejen i Tilslutning til en Operation — i Virkeligheden en ganske taabelig Ide af Forfatteren, der herved røbede et meget ringe Kendskab til Lægers Tankegang, idet han ikke ved, at en Læge ikke knytter nogen som helst Forestilling eller Følelse til et Gravsted, der for ham kun minder om en tom Publikumsceremoni, og at en saadan Demonstration, hvis den virkelig var foregaaet, kun vilde forekomme en Læge latterlig og taktløs.

For Fulstændigheds Skyld bør det blot tilføjes, at de af Novelleforfattere ofte fremførte „ædle“ Lægetyper som Regel har lige saa lidt med Virkeligheden at gøre.

Hvad specielt Avisjournalistikens Behandling af Lægespørgsmaal angaar, bør man altid erindre, at det er en af Journalistikens første Opgaver at skrive, hvad Publikum helst ønsker at høre, fordi det er Publikum, der køber og averterer i Avisen, hvis den

*) En af Stationerne ved Panamakanalen bærer endnu Navnet Matachin ɔ: Kinesermorder.

Digitized by Google

har mange Læsere, og at man derfor ikke i Dagblade kan vente at træffe paa Meninger eller Anskuelser, der er synderlig langt forude for det almindelige Publikums.

I det hele taget har en Fagmand Indtrykket af, at det for Ikke-Læger næppe er muligt at sætte sig ind i Lægers Livssyn, der paa Grund af deres specielle Uddannelse og Virksomhed er vidt forskellig fra andre Menneskers.

Det er da heller ikke noget Tilfælde, at de bedste Lægetyper, de mest ægte, der maaske nogensinde er skildrede i Literaturen, skyldes Lægen og Forfatteren *Arthur Schnitzler*, der ovenikøbet er Lægesøn og Broder til en bekendt Kirurg.

Schnitzlers Skuespil „Professor Bernhardi", der desværre endnu ikke er opført herhjemme, handler om Jødernes Stilling i Samfundet. Dets Fremstilling af Antisemitismen virker fremmed for os Nordboer, der kun kender lidet til dette Racehad og i hvert Fald ikke til dets organiserede Form, men Lægetyperne og Forholdet mellem Kollegerne i Professor Bernhardi er sikkert internationale. Skuespillets Handling er i Korthed en Konflikt mellem Professor B., der er Overlæge paa et Hospital og Formand for dets Lægeraad, og en katolsk Gejstlig, der kommer for at berette en døende; Bernhardi nægter Præsten Adgang til Sygeværelset, fordi Patienten, en ung Pige, hvis Sygdom er en „septisk", rimeligvis kriminel. Abort befinder sig i den ejendommelige, lykkelige Tilstand, hvis tekniske Navn er *Eufori*, og som ikke er ualmindelig ved dødelige Blodforgiftninger; hun tror, hun snart vil blive rask og komme hjem til Livet igen, og Bernhardi frygter nu med Rette, at alene Synet af Præsten vil berøve hende denne Illusion og forbitre hendes sidste Timer.

Denne Konflikt bliver først til en Avisaffære, dernæst til en politisk Affære, og Bernhardi, der ingenlunde er fremstillet som Martyr, men som et fornuftigt og velbegavet Menneske, der kun handler ud fra humane Grundsætninger, bliver nu, fordi han er Jøde, et Offer for Racehad og politiske Instinkter, samtidig med at han „snigløbes" af sine Kolleger i Lægeraadet, hvor dog Racehadet træder helt i Baggrunden for de her altdominerende Klikehensyn. Her har Forf. sammen med den politiske Del af Affæren kædet en speciel Lægestandspolitik, der meget karakteristisk drejer sig om Besættelsen af en Hospitalstilling med de fra Arildstid kendte Argumenter, at man til Fordel for den mindst kvalificerede, som man bedst kan lide, siger, at han er „en praktisk Dygtighed" og imod den i videnskabelig Henseende kvalificerede, ɔ: den der har de største Udviklingsmuligheder, indvender, at han er „teoretisk".

Meget træffende har Forfatteren ogsaa ved Diskussionen af et Sygdomstilfælde antydet et lidt spændt Forhold mellem Hospitalets medicinske og kirurgiske Overlæge. Dette ældgamle Avind mellem Medicinere og Kirurger er i Virkeligheden ikke helt forsvunden i vore Dage, selv om det maa betegnes som dels en Rest fra Fortiden, fra Medicinernes Had til de ulærde Barberkirurger, dels som en Slags kirurgisk „Vigtighed" af nyere Dato over for de „lidet formaaende" Medicinere. Det sidste, der forøvrigt er lige saa umotiveret som det første, bunder i den ganske misvisende Opfattelse, at Kirurgien i den nu forløbne Menneskealder skulde have gjort større Fremskridt end Medicinen.

En af de interessanteste Personer i Skuespillet er den tidligere Hospitalslæge og nuværende Kultusminister *Flint*, der i Tidens Løb er bleven mere Politiker end Læge. I Stedet for at støtte Kollegerne og dermed Standen i Kampen mod den klerikale Reaktion, indtager han et Standpunkt, der paa samme Tid gør ham det muligt at udnytte Situationen til sin egen og Standens Fordel, hvis der under Interpellationen i Rigsdagen skulde være Udsigt til Sejr, og at kaste Broen af og dække Tilbagetoget, hvis det skulde se ud til Nederlag.

Digitized by Google

Da dette sidste bliver Tilfældet, saa kaster han resolut Bernhardi i Gabet paa de klerikale med samme Behændighed som et Firben, der, naar det gælder Livet, lader Halen falde af som et Bytte for den forfølgende Fjende.

Flints medfødte Evner som Politiker er karakteriserede ved et andet, ogsaa fra Hospitalslivet hentet, Træk fra hans unge Dage, da han sammen med Bernhardi var Assistent hos „Rappenweiler“, en Lægetype, som man kun lærer at kende af Omtale, men som ogsaa er klart tegnet ved ganske enkelte Repliker. Paa Flints Forsikring om, at han aldrig har handlet mod sin Overbevisning, minder Bernhardi ham om en ganske bestemt Begivenhed fra deres fælles Hospitalstjeneste, hvor det modsatte har været Tilfældet, og hvor det oven i Købet havde et Menneskes Død til Følge: En ung Mand døde paa Rappenweilers Afdeling uden at det var lykkedes denne at stille den rigtige Diagnose. Ved Obduktionen viste det sig, at Dødsaarsagen var Syfilis, et særligt ondartet Tilfælde, fordi det ikke var blevet erkendt og behandlet i Tide, og ved denne Lejlighed havde Flint (overfor Bernhardi) ytret, *at han havde vidst, at Manden havde Syfilis*.

Flint indrømmer Rigtigheden heraf, men undskylder sig med, at han netop den Gang havde indleveret sin Doktordisputats og var overbevist om, at den ikke vilde blive antaget, hvis han i et Tilfælde som dette havde haft en anden Opfattelse end sin Overordnede!

Dette ualmindelige grelle Tilfælde belyser klart de to Personer, det drejer sig om; paa den ene Side en Rappenweiler, hvis medfødte Forfængelighed i den enevældige Overlægestilling er bleven til et Aandstyranni, der nedtrykker alt i hans Omgivelser, som ved at hæve sig over den rene Middelmaadighed kunde tænkes at forstyrre Relieffet for hans egen indbildte Storhed; paa den anden Side den unge Læge, der ved, hvor farligt det er at have en anden Mening end sin Overordnede, især naar han har Ret, naturligvis, og naar Chefen er „en Rappenweiler“.

Som Bipersoner har Forf. tegnet to heller ikke helt ukendte Typer paa unge Læger. Den ene er Dr. Feuermann, den unge Læge, der nedsætter sig og begynder at praktisere umiddelbart efter Eksamen uden at have faaet Hospitalsuddannelse. Det hænder ham, at han har Uheld med en Fødsel, hvorved han — som Kvindelægen noget drastisk udtrykker sig — „ekspederer en Kvinde over i den anden Verden“. Der bliver anlagt Sag imod ham, og han rejser nu til Wien, for at faa de lægelige Autoriteter til ved deres Skøn at tage sig af hans Sag.

Det er udmærket set af Schnitzler, at han betegner den unge Læge som en særdeles flink ung Mand, der har de bedste Karakterer til sine Eksaminer.

Moralen heraf er den ganske simple, at Medicinen er et naturvidenskabeligt Fag, som læres paa Hospitalet, ved Sygesengen og paa Sektionsstuen, og at den, der vilde tro, at han kunde lære Lægekunst af Bøger eller Forelæsninger alene, vilde bære sig lige saa taabeligt ad, som en Zoolog eller Botaniker, der tror, at han kan lære sit Fag af Bøger eller Billeder.

Spørgsmaalet „Feuermann“ har ikke saa stor Interesse her som i Østrig, hvor der findes baade et Studenter- og Lægeproletariat. Herhjemme kan enhver medicinsk Kandidat skaffe sig den fornødne Hospitalsuddannelse, idet han kan leve — med stor Beskedenhed ganske vist — af den Gage, Hospitalet yder ham under hans Uddannelse. I de faa Tilfælde, hvor unge Læger herhjemme ikke benytter sig af denne Lejlighed til en højst fornøden Uddannelse, skyldes det næsten altid saaledes som i Tilfældet Feuermann — et tidligt Giftermaal, eller rettere den tidlige langvarige Forlovelse.

Som Modsætning til den unge Læge, som har nedsat sig for tidligt, har Schnitzler fremstillet en Hospitalskandidat, der lige fra

Digitized by Google

sine yngste Dage er en „Hospitalsrotte“, der kun lever og aander paa Hospitalet, hvor hans fornemste Stræben er at tækkes sine Overordnede, — som da ogsaa en Tid synes, at han er en særdeles intelligent og elskværdig ung Mand; den unge Mand, der rent instinktivt altid har den samme Mening som sin Overordnede, maa opfattes som en logisk Følge af Typen Rappenweiler.

* * *

I vore Dage er forøvrigt baade Lægetyper og Lægevirksomhed stærkt i Færd med at undergaa en Forvandling af samme Art og med samme Aarsager, som har gjort sig gældende paa Haandværkets og Industriens Omraade. Lægevirksomheden bliver mere og mere upersonlig. Den gamle Huslæge, Familiens Ven, der forudsattes at „kende Patientens Konstitution“ og at kunne beherske enhver forefaldende Situation, viger Pladsen for Fagmanden, Specialisten og Hospitalet, paa samme Maade som Haandværket viger for Industrien. Tydeligst kommer dette frem paa Kirurgiens Omraade. Kirurgi er i vore Dage en Storbedrift, der kun kan drives tilfredsstillende paa store og kostbare Hospitaler og Kliniker. Med Industrialismen er fulgt Merkantilismen. For knap en Menneskealder siden var en stor Del — undertiden op imod Halvdelen — af en Læges Virksomhed ganske ulønnet. Det staar endnu som en Levning fra Fortiden i „Lægeløftet“, som den nybagte medicinske Kandidat maa aflægge, at han skal behandle Fattige lige saa godt som Rige; og han gør det sikkert ogsaa. Men en Læge i vore Dage vil have sit Arbejde betalt — ligesom andre Mennesker; han forlanger, at den Fattige skal være i Sygekasse, eller — hvis han ikke har Raad til det — at Kommunen da skal betale Lægehjælp for sine Fattige.

En endnu større Forvandling er Lægevirksomheden i Færd med at undergaa derved, at den moderne Videnskab er begyndt at kunne realisere det store Ideal: *Forebyggelse er bedre end Kur*. Sygdomme bør ikke længere være højere Magter, som vi er Ofre for. „Menneskeheden bør“, som Bernard Shaw udtrykker det, „omstyrte de gamle Guder, blive sit eget Forsyn og selv tage Sagen i sin Haand“. Men herom vilde det føre for vidt at tale i denne Artikel.

Digitized by Google

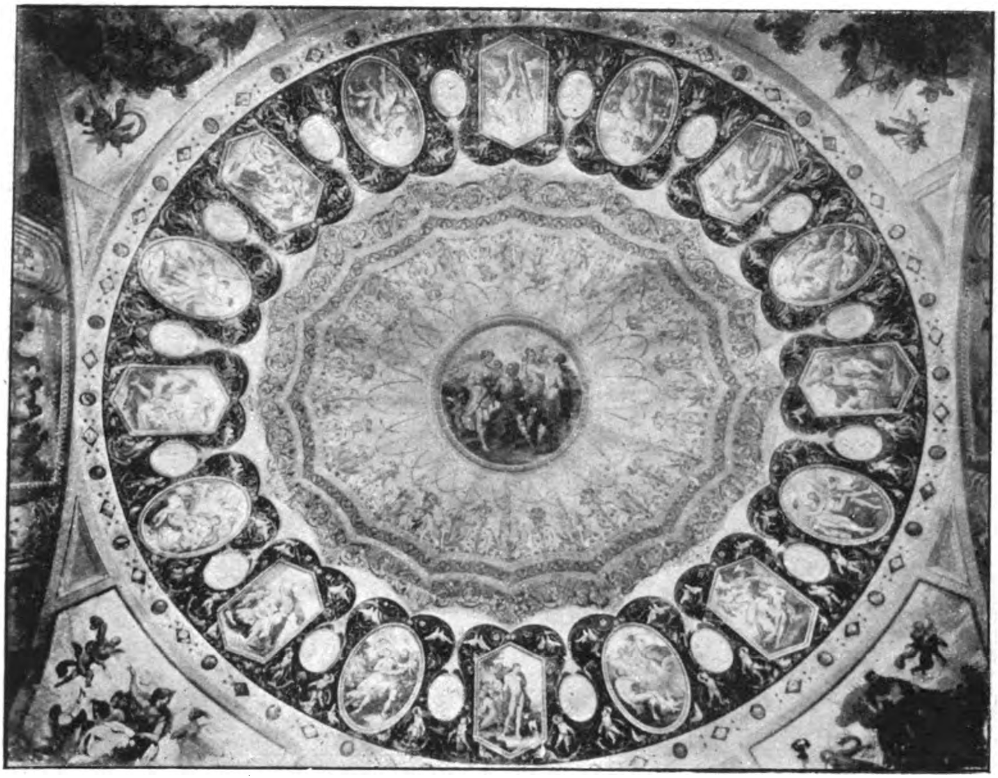

Loftsdekoration i Alkoveværelset i Palazzo Torlonia i Rom.

THORVALDSEN OG PALAZZO TORLONIA I ROM

Af Victor P. Christensen.

For godt en halv Snes Aar siden laa der i Rom paa Piazza Venezia et stort gammelt Barokpalads. Det var et af Torloniernes mange Slotte og det havde været i Chefen for det store Bankfirma Giovanni Torlonias Besiddelse. Han havde samlet sig store Rigdomme og var adlet som Hertug af Bracciano. Foruden at være Forretningsmand, var han Kunstsamler i stor Stil. Han har bl. a. købt en Mængde af Thorvaldsens Arbejder baade Statuer, Buster og Relieffer og til Gengæld anbragte denne sine Penge hos Firmaet solidt, men til meget beskeden Rente.

I dette Palads holdtes de store Fester, hvor det fornemme romerske Selskab mødtes med de rige udenlandske Fremmede. Onde Tunger sagde ganske vist, at de Fremmede, som havde det største Akkreditiv paa Firmaet, var de foretrukne Gæster. Nok er det, at Festerne var berømte og de omtales saaledes af Stenthal: Promenades dans Rome, hvor han giver en Karakteristik af Giovanni Torlonia, af hvem vi har en Buste paa Thorvaldsens Museum. Det var en gammeldags Forretningsmand, der underholdt sine Gæster med Anekdoter om de gode Forretninger han havde gjort ved Indkøb af Kunstsager.

Da han døde 75 Aar gl. 1829, efterlod

Digitized by Google

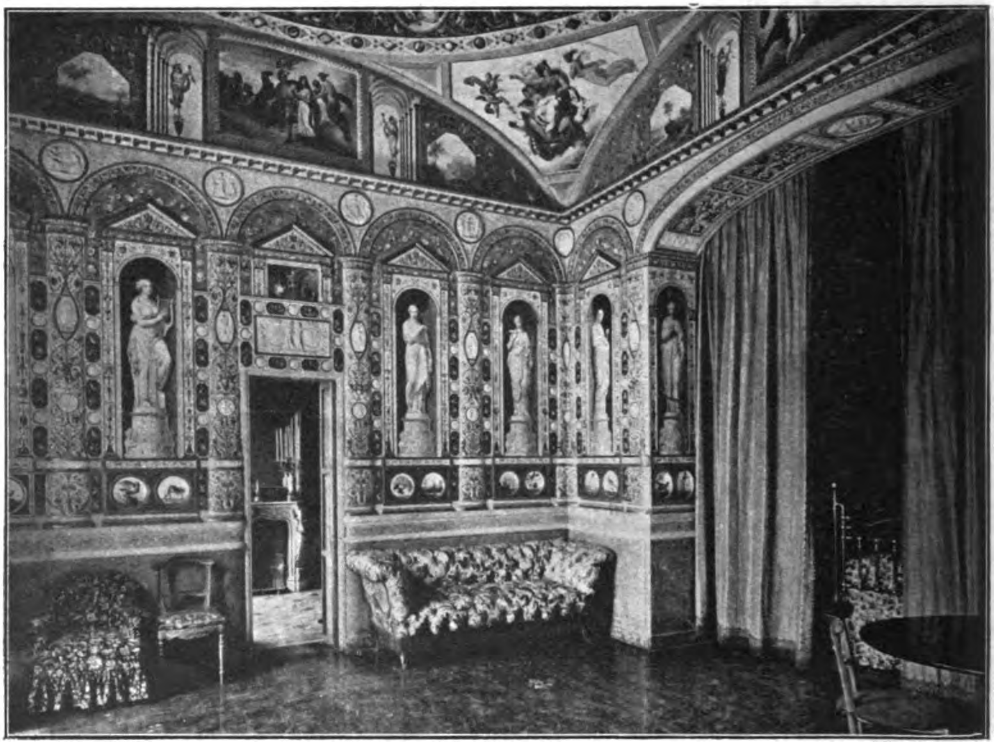

Alkoveværelse. Palazzo Torlonia. Rom.

han sig tre Sønner, hvoraf den ene Alexander Torlonia 1800—1886 overtog Paladset og et Slot i Udkanten af Byen Villa Torlonia paa via Nomenterra. Det var et Slot, som i Kunsten kunde maale sig med Fredensborg Slot. Det laa i en Park med antike Ruiner, Amfitheater, antike Statuer og udstyret som det var i det 18. Aarh.s Stil med Templer, Schweitzerhus, Maurisk Hus og hvad der ellers hørte med til Tiden. Fyrst Torlonia erhvervede sig som Forpagter af Salt- og Tobaksmonopolet i Rom og Neapel uhyre Rigdomme. Han var Kunstmæcen i stor Stil og dertil en Befordrer af kulturelle Foretagender i vidt Omfang. Det skulde være mærkeligt, om ikke en af de ubekendte Buster paa Thorvaldsens Museum forestillede ham.

Alt som Familiens Rigdomme voksede og Samlingerne tiltog i Størrelse, blev Trangen større til ved Udsmykning af Palads og Villa at gøre dem til en værdig Ramme om Kunstværkerne og den fornemme Familie. I Slutningen af Trediverne og Begyndelsen af Fyrrerne lod Fyrst Torlonia foretage store Restaurationer og Dekorationsarbejder i begge Slottene. Disse Arbejder blev afsluttede med Oprejsning af en Obelisk paa Villaen og en stor Havefest samtidig i Juni 1842, hvori Fru Stampe og Thorvaldsen tog Del sammen med saa fornemme Folk som Kong Ludwig af Bayern og Pave Gregor XVI tillige med 2—300 andre Indbudte til Festen paa Villaen. Til Havefesten var der udstedt 5000 Adgangskort *).

Og alle var enige om at beundre Kunstværkerne. I Palazzo Torlonia stod i et stort

*) R. Stampe: Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen.

Digitized by Google

Dianas Værelse i Palazzo Torlonia. Rom.

Galleri med Statuer i Nicher Canovas Gruppe Hercules og Lycas, som nu findes i Statens Samling i Galleria Corsini, og hvortil den gamle Fyrst Torlonia i sin Tid havde bestilt en tilsvarende Gruppe hos Thorvaldsen, der imidlertid aldrig fik den udført.

De Udsmykningsarbejder, som blev foretaget i de to Slotte, bestod bl. a. i en Dekoration af Værelserne. Lofter og Vægge blev inddelt i Felter med afvekslende Malerier i Fresko og Relieffer. Og de blev prydede med malede og i forgyldt Stukarbejde udførte Pilastre, Ornamenter og Grotesker i rigeste Pragt. Arbejderne i hvert Værelse var stemte sammen m. H. t. Indholdet af Dekorationerne, saaledes at Værelset fik Navn efter de Motiver som var de fremherskende i Udsmykningen.

Disse Arbejder blev fordelt mellem en Mængde Kunstnere, hvoriblandt Italiens bedste Navne. I Anledning af Arbejdernes Fuldførelse udkom en Beskrivelse af de to Slotte og Herlighederne dèr *). I Fortegnelsen over de Kunstnere som har medvirket med selvstændigt Arbejde, nævnes Navnene paa 31 Malere, hvoriblandt Mænd som Bigioli, Bianchini, Camuccini, Palagi, Podesti og Coghetti. Af Billedhuggere nævnes 20, af hvilke kan anføres Galli, Gaiassi, M. Laboureur, Pistrucci, R. Rinaldi, Tenerani, Bienaimé, den engelske Billedhugger Gibson, den tyske Troschel og endelig Thorvaldsen.

Naar man betragter disse Freskobilleder, føler en Dansker straks Interesse for dem, fordi de vidner om en Forbindelse mellem italienske og danske Malere, der paa den Tid opholdt sig i Rom. Ved nogle af Bil-

*) G. Checchetelli: Descrizione del Palazzo e Villa Torlonia Roma 1842.

Digitized by Google

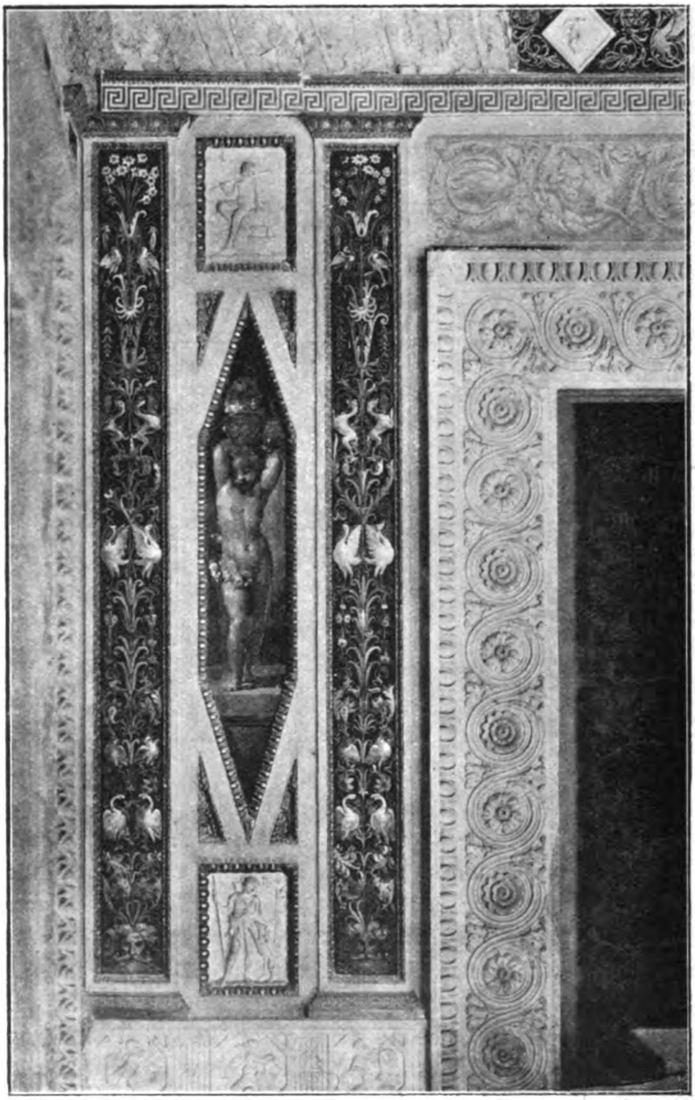

Detail af Dekorationer i Dianas Værelse i Palazzo Torlonia.

været opsigtvækkende for Datidens Kunstnere. Og bortset herfra er det naturligt, om der ved lang Tids Ophold og selvskabeligt Samvær fandt en Vekselvirkning Sted.

Jo mere man ser af Kunsten i Rom, den gamle saavel som den nye, des mere kommer man til at ønske, at man for Danmarks Vedkommende havde en samlet Opgøren af hvad dansk Kunst i det 18. og 19. Aarhundrede har modtaget af Paavirkning fra italiensk Kunst og omvendt.

Reliefferne i Palazzo Torlonia er naturligvis præget af Thorvaldsens Skole, saa mange af hans Elever og Medarbejdere, der deltog i Udsmykningen. Forskellen mellem Thorvaldsens og hans Elevers Arbejde formindskedes væsentlig ved den Evne, Mesteren havde til at paavirke Medarbejderne med sin Synsmaade, og ved at Mesteren i ringe Grad deltog i Udførelsen, blev disse vænnet til fra Skitsen at overføre hans Linier i det færdige Arbejde.

I Palazzo Torlonia findes der flere Rækker smaa Relieffer som Thorvaldsen har givet Tegning til og som Galli har udført. Det er disse, der i Thieles Biografi fejlagtig henføres til Villa Torlonia i Castel Gandolfo, hvilket er rettet i Repholtz Bog Thorvaldsen og Nysø, uden at det dog afgøres, hvor de hører hen. I en Salon, den saakaldte Ca-

ledeine tænker man atter og atter paa Const. Hansen. I Komposition, Farvegivning ligner de hans Arbejder. Det skulde være mærkeligt, om ikke der lod sig paavise en Indflydelse, som maaske har været medvirkende til at Const. Hansen blev ført ind paa det dekorative Maleri. Ved andre af Billederne kommer man næsten ligesaa stærkt til at tænke paa Marstrand. Man forstaar, at disse Arbejder i Palazzo Torlonia maa have

Digitized by Google

mera di Diana, er Emnet for Udsmykningen taget fra Dianas Liv. Af Podesti fremstilles i Loftet, der har bevaret sin gamle Barokkonstruktion, fire runde Felter med Diana som Motiv. I fire andre fremstilles Aarstiderne og i 12 andre Maanederne. I 20 ovale Relieffer af Thorvaldsen fremstilles Dianas Følge. Disse Relieffer findes paa Museet under Katalog Nr. 458—79. Paa Salens Vægge, der er inddelt i Felter mellem grotesk dekorerede Pilastre, er der af Podesti fremstillet yndefulde legende unge Piger af Dianas Følge, over og under disse Relieffer af Galli med Motiver fra Iliaden. Oven over disse igen er et Baand Salen rundt af Arabesker i forgyldt Stuk, afbrudt af smaa Basrelieffer, formentlig af Thorvaldsen, hvoraf en er gengivet i Repholtz Bog Thorvaldsen og Nysø S. 21, hvor den betegnes som Unikum.

Endvidere finder vi i et tilstødende Gemak blandt Loftsreliefferne de smaa rhomboide Relieffer, som findes i Museets Katalog Nr. 532—45.

Et Dørstykke, en stor rektangulær Relief forestiller Amor, der modtager Psyche som føres af Merkur til Gudernes Bolig til Jupiter og dèr modtager Tegnet paa det evige Liv. Denne overordentlig smukke Komposition er saa Thorvaldsensk, at man maa

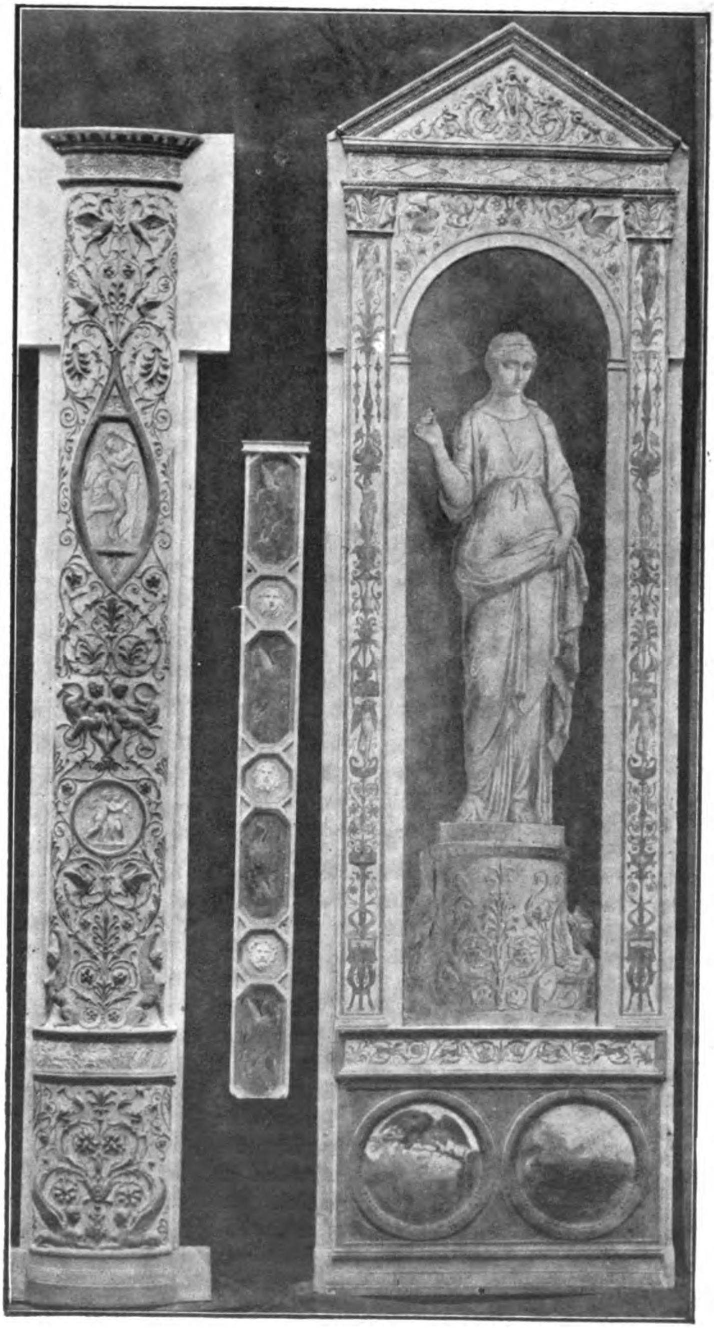

Detail af Dekorationer i Alkoveværelset i Palazzo Torlonia. Rom.

Digitized by Google

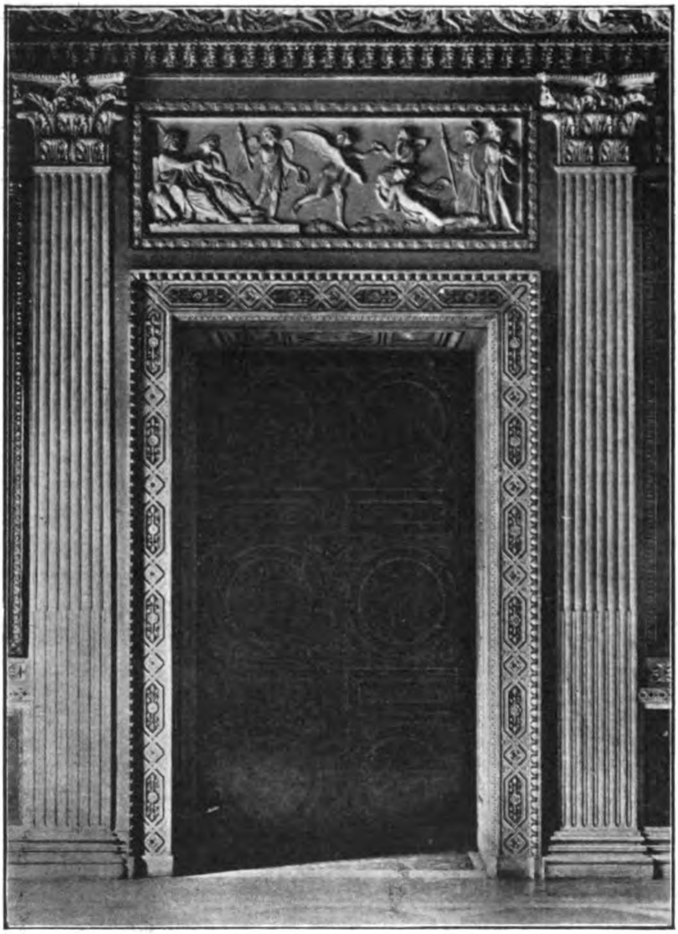

Portal i Palazzo Torlonia. Rom.

Man finder her Væggene inddelt ved Pilastre, dekoreret med Reliefornamenter i Guld med Rækker af Relieffer i Stuk af Galli. Imellem Pilastrene, staaende i Nicher, er malet allegoriske Figurer af Bigioli. Der er ægteskabelig Kærlighed, Kyskhed, Musik og mange andre Kunster og Dyder. I Lunetteren er fremstillet ligeledes af Bigioli de fire Elementer. Midt i Loftet Paris' Dom og rundt om en Uendelighed af Ornamenter, Arabesker og Putter, en Række Felter skiftevis Fresko og Relief, der fremstiller Amor og Psyches Historie efter Apuleius. Disse Relieffer, som er af Thorvaldsen, hører ligeledes til de af Thiele fejlagtig angivne som hørende til Villaen i Castel Gandolfo. Her er hele Rækken anbragt i Rækkefølge som de findes i Museets Katalog Nr. 433—448.

Det har aabenbart været Fyrst Torlonias Hensigt at skabe en Dekoration, der skulde være noget lignende for hans Tid, som Dekorationerne i Palazzo del Te i Mantua eller i Villa Farnesina i Rom var for Renaissancen. Naar Resultatet ikke blev det forventede, skyldes det Valget af en mindre duelig Arkitekt og den svagere Virkning af saa uforholdsmæssig mange forskellige Kunstneres Arbejder. Men ét naaede han dog, nemlig at denne Dekoration ved de mange Hænders Arbejde maa siges i en enestaaende Grad at give et Udtryk for Tidens Stil og herved igen for Skulpturens Vedkommende at give et samlet Billede af Thorvaldsens Indflydelse paa Samtiden. Derfor er hele dette Dekorationsarbejde af Interesse for det Arbejde som en Gang bør gøres, nemlig en Undersøgelse af Thorvaldsens Indflydelse paa Tidens Skulptur.

Men Fyrst Torlonia havde næppe tænkt sig, at hele denne Pragt skulde staa saa

antage at staa over for et hidtil ukendt Arbejde og at anse Angivelsen som rigtig. Det findes ikke paa Museet saa lidt som det findes omtalt hos Thiele. Naar man sammenligner denne med Const. Hansens analoge Komposition af Psyches Modtagelse i Underverdenen i Dørstykket i Universitetets Vestibule, afgiver de to Billeder et prægnant Eksempel paa Forskellen mellem Knnstnerne.

I et andet Værelse i Palazzo Torlonia er Dekorationen viet Amor og Psyches Historie. Det er et Alkoveværelse, som foruden at bringe Vidnesbyrd om Slottets pragtfulde Dekoration ogsaa viser Arkitekten Caettis bristende Evner. Det var Thorvaldsens Kritik over denne, der skulde have bevirket, at han som Hævn lokkede Thorvaldsens Elev og betroede Mand Galli til at forlade ham.

Digitized by Google

kort Tid som den gjorde. Dette Arbejde, som giver et saa interessant Bidrag til baade dansk og italiensk Kunsthistorie eksisterer ikke mere som Helhed. Man er i det moderne Rom ligesaa lidt som hos os sentimental, naar det gælder Fortidsminders Bevaring. For 14 Aar siden blev Paladset revet ned for at give Plads for Reguleringen af Pladsen foran det nye Victor Emanuels Monument. Det synes, som man ikke har haft større Interesse for nyklassisk Skulptur eller Maleri fra den Tid. Og Tiden omkring 1900 med sine Kunstopfattelser var ikke disse gamle Kunstretninger gunstig. Hertil kom, at den nationale Begejstring for Monumentet var meget stor. Man nøjedes i hvert Fald med at udgive en Bog om Paladsets Dekorationer, som endda væsentligst behandlede Malerierne *).

Hvad der endnu er tilbage, er ikke store Sager, en Del af Dekorationerne blev solgte til en kunstivrig Mand, der overførte Malerierne paa Lærred og magasinerede baade Malerier og Relieffer fra Camera di Diana og Alkoveværelset og andre Ting vistnok i Haab om engang til bedre Tider at sælge det.

Desuden har Kultusministeriets fotografiske Afdeling taget Fotografier af de interessanteste Ting forinden Nedrivningen, deriblandt nogle af Thorvaldsens Relieffer.

For den moderne Almenhed staar Thorvaldsen noget fjærnt, langt borte som han er i Abstraktioner og Kosmopolitisme. Allerede mens han levede blev Tiden en Romantikens og Nationalismens Tid, og derfra til Naturalisme og kunstnerisk Subjektisisme. Ingen af de forskellige Tidsanskuelser og Kunstretninger har været Thorvaldsens Kunst god.

De Forsøg han gjorde paa sine gamle Dage at følge Tidens Strømninger, maa for den uhildede Betragter staa som ret mislykkede, hvad enten han forsøgte at bøje sin Stil i det Nationale eller det Følelsesfulde. Hans stramme Nyklassicisme egnede sig til diskret at gemme en Følelse i en Allegori, men ikke til at slaa paa Følelsernes Stortromme.

Den Udvikling, der lod Linierne i den barokke Skulptur strammes i Nyklassicisme for derefter at lade dem glide ud i Romantik og Nationalisme og opløses i Naturalisme og Subjektionisme synes atter at tendere mod Ro og Harmoni i tidlige græske og halv-orientalske Former og dermed at nærme sig Thorvaldsens Kunst.

Men hvorledes Udviklingen gaar, saa har vi haft en Periode, hvor Danmark med den store kosmopolitiske Thorvaldsen og mange betydelige Mænds Arbejde i Udlandet, bl. a. Zoëgas, der er altfor lidt studeret herhjemme, gjorde en stor Indsats i europæisk Kultur. Det er vor Pligt at bearbejde dette Arbejde, tage det til Indtægt for os og ikke lade Udviklingen gaa uden videre paa Grundlag af denne Indsats, og det er vor Pligt at samle Stoffet mens Tid er.

Thorvaldsen er som et stort Træ omplantet i fremmed Jord. Vi kan ikke forstaa dette Træs Vækst, uden vi har Roden og helst noget af Jorden med. Det burde være en Opgave for os, inden det er for sent og mens det kan gøres for overkommelige Penge at samle, hvad der kan bidrage til denne Samling og Ordning af nationale Værdier. En smuk Tanke var det, om vi engang kunde naa dertil, at en Periode af Europas, af Italiens Kunsthistorie lod sig studere først og fremmest i København. Et Dekorationsværk som det foreliggende med Thorvaldsens Kunst midt i, er netop saadan et Stykke Milieu vi har behov og som vi iøvrigt ikke har Sidestykke til. Det vilde give mere Forstaaelse af Thorvaldsens Kunst end mange af hans Arbejder, løsrevne fra dens Omgivelser og hængt op paa nøgne Vægge.

*) O. Jozz: Il Palazzo Torlonia. Roma 1902.

Digitized by Google

KIPLINGS ENGLAND

Af W. J. ALEXANDER WORSTER.

„She is not any common earth,
Water or wood or air,
But Merlin's Isle of Gramarye,
Where you and I will fare“.

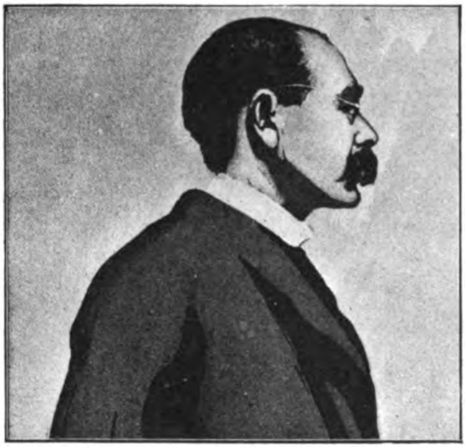

Rudyard Kipling.

NOGET af det ejendommeligste ved Kiplings Produktion er dens heterogene Beskaffenhed. Alene dens geografiske Omfang er imponerende; han har hentet sit Stof, som han selv udtrykker det;

> „In extended observation of the ways and works of man, From the four mile radius roughly to the plains of Hindustan“.

Hans Virkefelt omfatter England, Indien, Amerika, Transvaal, Sudan og mange lidet kendte Egne. Og det er ikke blot i rumlig Henseende, at hans Produktionsomraade viser saa stor Udstrækning; men ogsaa med Hensyn til Tid: den rækker fra Urtiden (Story of Ung) og Stenalderen (The knife and the naked Chalk) ned til vore Dage. Ja, og videre endnu; i „With the night mail“ — et Vidunder af detailleret Opfindsomhed — skildrer han Trafikforholdene i Aaret 2000. Og indenfor dette dobbelt udstrakte Omraade omfatter hans Produktion Emner af højst uensartet Natur; han har skildret Mænd og Kvinder af alle Samfundslag i de forskelligste Situationer, beskrevet Dyrenes *vie intime*, og fortolket Maskinens Væsen.

Non omnia possumus omnes. Det var ikke mere end naturligt, om denne hans Produktions kolossale Udstrækning havde ført til en Svækkelse af hans Kunst; man kunde tænke sig, at en saadan Grad af Mangfoldighed og Forskelligartethed *maatte* betales ved Tab af Lødighed og Kraft i de enkelte Arbejder. Dette synes dog ikke at være Tilfældet. Det er let at paavise Svagheder i nogle af Kiplings Værker; et Stænk af sproglig Affektation, tendentiøs Behandling af Personerne og en altfor hyppig, omend ofte snedig skjult Paakaldelse af *deus ex machina*. Disse Fejl kan dog ikke lægges hans Produktions Omfang til Last, hvad en Sammenligning meget let vil vise. De fjærnere Egne og Tider, de mere aparte Emner, skildres med lige saa sikker en Haand som de nærmere liggende og mere almindelige; hans Kunst er baade extensiv og intensiv. Hans „Soldier Stories“ og „Barrack Room Ballads“ lugter, som Maisie i „Lyset, der svandt“ siger om Dick Heldar's Billeder, „of tobacco and blood“. Maisie fortsætter ved at spørge: „Can't you do anything except soldiers?“ — „Kim's“ fine og lødige Prosa er Svaret herpaa. Der findes næppe nogen mere uimodstaaelig Skildring af genial Drukkenskab end „Brugglesmith“ — og „Brugglesmiths“ Forfatter er Forfatteren af „The Jungle Book“. Og „Havets Helte“ røber det samme intime Forhold til Stoffet som selve det mere end halvt oplevede „Stalky“.

Intensiv og extensiv er ogsaa hans Kendskab til hans eget Land. „What can they

Digitized by Google

know of England who only England know“ synes at være hans Valgsprog. Fra Albions Kyster til det britiske Riges fjerneste Forposter strækker hans teleskopiske Synsfelt sig, begrænset kun af en imperialistisk midlertidig Horizont, der ingenlunde udelukker Muligheden af senere Udvidelse, medens hans Kendskab til og Forstaaelse af den ældste og elementære Ener i hele Systemet — det engelske Hjem — er baseret paa en mikroskopisk detailleret Psykologi, og bærer Præg af den berettigede Lokalpatriotisme, som ikke kendes af de Stavnsbundne.

Det er denne dobbelte Undersøgelsesmetode — eller rettere Indsigt — som ligger til Grund for Kiplings Opfattelse af England, dets Væsen og Karakter. Han har i sine Værker behandlet baade de oversøiske og de hjemlige Forhold, og man finder nøje Sammenhæng mellem Grundprincipperne i begge.

Mange af de indiske Fortællinger omhandler „Empire makers“ og deres Arbejde. Saaledes ser man f. Eks. i „The Head of the District“ under hvilke Forhold disse Mænd arbejder, og paa hvilken Maade de selv omskaber Forholdene efter engelsk Tradition.

— Guvernøren i Kot-Kumharsen Distriktet, Englænderen Yardley Orde, er død, og med bureaukratisk Liberalitet beslutter den indiske Regering at udnævne en Bengali, Grish Chunder De, som hans Efterfølger. Dette Skridt vækker almindelig Bestyrtelse blandt de kyndige i Etat'en, der ved, hvor stærk en Haand, der er nødvendig for at holde de urolige Stammer hinsides Grænsen i Ave. Tallantire, som har været Yardley Ordes Assistent, faar Tilbud om at blive forflyttet men foretrækker at beholde sin Stilling, og gøre hvad han kan for at forhindre Ulykker. Resultatet bliver som man havde ventet. Khoda Dad Khan, Stammens Høvding *de facto*, som har staaet i venskabeligt Forhold til Yardley Orde, kommer ind for at hilse paa hans Efterfølger. I gamle Dage plejede disse ceremonielle Besøg at ende i Venskab og god Forstaaelse, og Khoda Dad Khan „would swagger back to his hold, vowing that Orde Sahib was one prince and Tallantire Sahib another, and that whoso went a-raiding into British territory would be flayed alive“. Og nu venter han at finde en Mand af samme Kaliber. Han finder en Bengali, som ikke engang tør møde hans Øjne. Hele Stammen opfatter Udnævnelsen af denne svage Mand, ikke blot som en udmærket Lejlighed til at tage sig smaa Friheder, men ligefrem som en Fornærmelse. Og Khoda Dad Khan kan ikke holde dem tilbage. Oprøret bryder ud, og Bengali-Guvernøren flygter under Paaskud af, at han endnu ikke officielt har tiltraadt Embedet. Det lykkes Tallantire at slaa Oprøret ned, men dette er ham kun en ringe Trøst; efter Kampen ser han fortvivlet paa sin blodige Sabel, skamfuld og ulykkelig over at have maattet bruge Vaaben mod de Mænd, med hvem hans Forgænger havde levet i Fred og gensidig Agtelse.

Det er denne Herskerens beskyttende Omsorg for sit Folk, som Kipling har besunget i det Digt, hvormed han indleder „Stalky and Co“. Det begynder:

»Let us now praise famous men«,

og han forklarer hvorledes disse

»Learn to love the lands they rule.
»Serve and love the lands they rule.
(Save he serve, no man may rule)«.

Og det er dette Princip, der gør sig gældende i en af de „engelske“ Fortællinger i „Puck of Pook's Hill“. Parnesius' Stilling overfor Picterne er et udmærket Sidestykke til Ordes og Tallantires overfor Khusru Kheyl, og hans Holdning er den samme.

En af de senere „oversøiske“ Fortællinger, „Little Foxes“, er holdt i en anden Toneart, og belyser en anden Side af administrative Forhold end „The Head of the District“. Den engelske Guvernør i en nylig erobret afrikansk Provins rider en Dag gennem Landet og opdager en Ræv: Befolkningen noterer med Forbavselse Eksellencens Bevægelse ved

Digitized by Google

Synet. Resultatet af dette Møde bliver Anskaffelsen af „hounds" fra England, og Oprettelsen af „the Gihon Hunt", med Guvernøren som *ex officio* M. F. H. (Master of Foxhounds). Denne Institution, som bliver af den største Betydning for Landets Styrelse, skaber mellem de Indfødte og deres Herrer en Slags Lensforhold, som Socialisten Groombride — et Sidestykke til Raymond Martin i „Stalky", og Paget, M. P. — forgæves forsøger at underminere.

I og for sig er Historien ret usandsynlig; hvad man paa Engelsk vilde kalde „far-fetched". Men som Bidrag til Forstaaelse af engelske Forhold er den ikke uden Interesse.

For at intet skal mangle til Forstaaelse af hans Evangelium, har Kipling, efter at have fremstillet sit eget Land i Belysning af sin egen nøje og omfattende Kendskab dertil, taget udenlandske Briller paa for at vise os England, saaledes som det ser ud for fremmede. Det er i Reglen en Amerikaner, han benytter som *vile corpus*.

Allerede tidligere („The Captive", „A Matter of Fact", „An Error in the Fourth Dimension") har han forsøgt at skildre engelske Forhold set med amerikanske Øjne; et senere Eksempel paa denne Fremgangsmaade er „An Habitation Enforced". En overanstrængt amerikansk Millionær, Chapin, kommer til England og slaar sig ned med sin Hustru i en afsides landlig Egn, hvor de haaber at træffe „the genuine England of folk-lore and song". Under deres Ophold paa Gaarden Rocketts faa de rigelig Lejlighed til paa nært Hold at studere de næsten feodale Forhold, der hersker blandt Befolkningen. De Oplysninger, de faar gennem den gamle Farmerkone, hos hvem de bor, efterlader dem i Begyndelsen i en Tilstand af kronisk Spørgen: de mangler ganske Nøglen til alt, hvad de faar at vide. „The motives that swayed the characters were beyond their comprehension; the fates that shifted them were gods they had never met; why — why — why?" Hvorfor handlede den og den saaledes? Og Svaret lyder, „for the sake of the place". Senere køber Chapin Godset, der har henligget herreløst i mange Aar, for at bosætte sig der, og hans Hustru gennemgaar et Kursus i engelske „county" Forhold. Sir Walter og Lady Conant, der ejer det tilstødende Gods, underviser dem i Herremandspligt, med Sangres, en Pengemand af braziliansk Afstamning, der ogsaa har købt sig et Gods, som afskrækkende Eksempel. Sangres har bl. a. omdannet sit Gods til en Park, fordi det er „less trouble than tenants", hvilket vækker udelt Misbilligelse blandt Befolkningen. Paa Vejen hjem fra Conants, hvor de har været til Lunch, fortæller de hinanden om, hvorledes det er gaaet med deres respektive Forsøg paa at optræde som engelske Godsejere. „Jeg gjorde kun én Dumhed", siger Chapin, „saavidt jeg ved. Jeg sagde, jeg kunde ikke forstaa, hvorfor det at bortforpagte Jord ikke var lige saa meget et Forretningsspørgsmaal som nogetsomhelst andet".

„And what did they say?"

„They smiled. I shall know what that smile means some day".

Saasnart de er kommen over Skellet mellem Conants og deres egen Jord, opdager de en Strøm af Folk, der gaar ad en bestemt Sti over en af Markerne, for at hævde deres Færdselsret, „right of way" overfor de nye Ejere.

„But it's our land" siger Mrs. Chapin. „We can do what we like".

„It's not our land," svarer Chapin, belært af sine Erfaringer, „we've only paid for it, we belong to it, and it belongs to the people. *Our* people, they call them".

Og Historien ender med en Diskussion mellem Chapin og en af hans Undersaatter om en Bro, der skal bygges over en lille Bæk. Chapin har givet Ordre til at fælde nogle Lærketræer; Manden kommer med to vældige Egebjælker istedetfor. Og som Motivering herfor siger han: „You can put up larch and make a temp'ry job of it, and

Digitized by Google

by the time the young master's married" — Chapins Hustru har lige født ham en Søn — „it'll have to be done again".

Det mest engelske af alle Kiplings Værker er „Puck of Pook's Hill" med dens Fortsættelse, „Rewards and Faries". Nis Puk, den allerældste af „the old things" optræder her som *genius loci*: han kom til England med „oak, ash and thorn", og først naar disse forsvinder, drager han bort. Han taler om Stenalderfolket og om Druiderne; han har kendt de gamle Guder, og været Vidne til Vølund Smeds triste Skæbne. Han forveksler Børnenes Ven, gamle Hobden, med en af dennes Forfædre, der levede nogle hundrede Aar tilbage — men hvad er en Anakronisme paa nogle faa Hundrede Aar, naar man som Puck har set saa meget komme og forsvinde og set, hvorledes det væsentlige dog bestaar. Puck er gode Venner med alle de Optrædende, uanset deres Afstamning. Han kender ikke til Racehad; for ham er Romer, Thane og Ridder allesammen Mænd, som har set deres Opgave i at dyrke, fæstne og forsvare det Land, som blev dem betroet. Han ved, hvilken sikker Tryllemagt der bor i den engelske Jord: at den, der ejer Jorden, ejes af Jorden.

»She is not any common earth,
water or wood or air,
But Merlin's Isle of Gramarye . . .«

Sir Richard Dalyngridge kommer med Vilhelm Erobreren fra Normandiet, „to conquer England. I did not then know that England would conquer me". To Dage efter Slaget ved Hastings ser vi ham forlenet med et Gods i Sussex, og ivrig optaget af at forsvare det mod nordmanniske Fribyttere. Stedets tidligere Ejer, hans Barndomsven fra Klostret i Rouen, Saxon Hugh, hjælper ham at jage dem paa Flugt. Og Sir Richard lader Hugh sige til Folkene, at han vil fare frem paa samme Vis mod enhver, det være sig Ridder eller Bonde, Normanner eller Sachser, der stjæler saa meget som et Æg fra Godset. Og medens de rider hjemad, siger Hugh, „thou hast gone far to conquer England this evening.

Et Aar senere kommer De Aquila, Sir Richards Lensherre, for at se, hvorledes det er gaaet med hans Vasals Forsøg paa at forsvare Godset. Ved Vadestedet bliver han standset af et Barn, der truer ad ham med en Kvist og raaber, at Vejen er spærret. „And", siger De Aquila til Sir Ricard, „if one bold, bare babe be enough to guard the ford in these days, thou hast done well!"

Samme De Aquila har ligeledes den ægte „Empire maker's" Instinkt, som er meget mere end Erobringslyst og Udnyttelsesevne. „In God's good time", siger han, „there will be neither Saxon nor Norman in England". Han har hele Pucks Overlegenhed overfor noget saa uvæsentligt som en Smule Raceforskel, der højst kan vare nogle hundrede Aar. Det er England, det gælder. — Senere, da Kong Henry, lokket dertil af Forrædere, vil kalde ham bort fra Borgen Pevensey ved Sydkysten, til Kamp mod Oprørerne længere mod Nord, da nægter han at adlyde Kongens Bud, fordi han ved, at Englands Fjender hinsides Kanalen sidder og venter paa, at en svagere eller mindre tro Mand skal blive sat til at bevogte Kysten. Man lægge nøje Mærke til Ordlyden i følgende Sætning: „If *the king* calls me again to leave Pevensey, which I must guard against *England's* enemies . . ."

Og Kong Henry er ikke ringere end De Aquila. Han er Englands Konge; ɔ: den *kyndige* i Landet, og han vil Landets Vel. „Kan vi blot bevare Kongens Fred", siger han, „indtil min Søn kommer paa Tronen, da skal ingen ustraffet angribe vort England".

„Amen", siger De Aquila. „Men Kongens Fred ender med Kongens Død."

„Det skal blive anderledes", siger Kongen ivrigt. „Det skal blive saa, at selv om Kongen, hans Søn og Sønnesøn blev dræbt paa

Digitized by Google

en og samme Dag, skulde Kongens Fred *dog* gælde over hele England!"

Med andre Ord, den samme Fred, der hersker paa Sir Richard Dalyngridges Gods, da han, et Aar efter Slaget ved Hastings, lader Vadestedet bevogte af et Barn.

Parnesius, hvem Kejser Maximus har sat til at forsvare Hadrians Mur mod Pict og Viking, bliver fristet af begge i Forening til at benytte sig af Maximus' gentagne Uheld i Kampen mod Theodosius og slutte Fred. Hans Svar er romersk, — klassisk: *„It concerns us to defend the wall, no matter what Emperor dies, or makes die."*

Og saaledes gennem hele Værket; alt, hvad der skabes og bygges op, er skabt og bygget til at vare og bevare ... Intet Under, at Chapins Folk vil bygge Broen af Eg.

Det væsentlige bestaar. England er altid England, et Land saa gennemsyret af ældgammel Skik, ældgammel Ret, „ancient Right unnoticed as the breath we draw", at Slægtled efter Slægtled *maa* føle og lystre den Tradition, som deres Forfædre langsomt har skabt.

En Dreng, der kommer paa en engelsk Kostskole, befinder sig blandt Drenge, der har været der i et Tidsrum af fra et til seks Aar; hver af disse har staaet i samme Forhold til et ældre Slægtled, — og saaledes kan man følge denne apostoliske Rækkefølge tilbage, for de ældste Skolers Vedkommende gennem Hundreder af Aar. Naar dertil kommer, at Lærerne allesammen har gennemgaaet en lignende Opdrågelse i en lignende Skole, er det let at forstaa, hvilken kolossal Indflydelse en saadan Institution maa kunne udøve. Og disse Forhold giver et Billede *in petto* af selve England.

Det er den samme historiske Luft, man finder overalt i Kiplings England. „Puck" Fortællingerne er fulde af historiske Stednavne og de endnu levende Rester eller direkte Efterkommere af ældgamle Ting; de ligger strøet ud gennem Bogen som hele Perler i deres lysende Skal. Møllen, som Børnene saa godt kender, har „ground her corn and paid her tax ever since Domesday Book"; den var ny, dengang de romerske Legioner drog forbi paa Vej til Hadrians Mur, og selv da kun forsaavidt ny, som den afløste en ældre. Wallingford er Welands Ford, Beacon Hill er selve Brunanburgh, og der har været Sælhunde ved Selsea Bill. Ved Forge Hill stod engang en Smedie, hvorom Parnesius ved at berette, at den var „rented from the Government by a one-eyed smith from Carthage. I renember we called him Cyclops". Sir Richard Dalyngridge viser sig for Børnene ved Pounds Hill Wood, nær Dallington Skove. „You ought to see the bluebells there in spring", siger Una, Barn af det 20. Aarhundrede. Og Sir Richard, Vilhelm Erobrerens Vasal, svarer. „I have seen".

Kiplings England er et gammelt Land; saa gammelt som Eg og Ask og Tjørn. Og han tror, at

»England shall bide till Judgement Tide
»By Oak and Ash, and Thorn!

— — — — —

Lægger man Bogen og tager sin engelske Avis, da er det, som om man vaagner til en anden og mindre tiltalende Verden. Strejke og Socialisme og Suffragettes, Lloyd George og Bernard Shaw — det er Englands aktuelle Emner. Kipling er ikke moderne.

Men er han derfor mindre sand? Med „Puck" *in mente* er det ikke saa vanskeligt at tro paa Varigheden af noget, som bunder dybere end de efemeriske Udslag af politisk Uro, som let kan blænde den, hvis Blik ikke skuer videre frem eller tilbage end Dagen idag.

Digitized by Google

SOMMERREJSER I SVERIGE OG NORGE

Af Bureauforstander C. FABRICIUS.

(Fortsat).

Norge

Det er en stor Fejltagelse, hvis man mener, at Norge fortrinsvis bør berejses i Juli Maaned. Dette gælder kun, naar man ønsker at se Midnatsol deroppe.

I August, ja helt ind i September, er Rejsetiden egentlig bedst, thi da er Sneen i Højfjeldet mindst, Luften klarest og Turiststrømmen aftagende, hvorved Boligforholdene bliver gunstigst. Vel er Dagen kortere, de lyse Nætters Tid ved at ebbe ud, men ved at tage Tiden i Agt, det vil sige at være tidlig oppe, bliver Dagen tilstrækkelig lang.

Hvad den herlige Alpekæde er i Syden for det Menneske, der ønsker at staa overfor Skaberhaandens Storværker, det er i Nord hele det herlige Norge med sine mægtige og stolte Urfjelde, de snævre, dybe, i Landet dybt indskaarne Fjorde, de mange Søer og Floder, indrammet af vidtstrakte tavse Skove eller dystre, ret nøgne Klipper; dog, nederst i Dalfurerne findes frodig Natur. — Alvor taler Naturen her oppe til Beskueren, til Slettebeboeren, til os Danske, der maaske for første Gang staar overfor vældige Bjergkolosser, evig Sne og de vidunderlige Isfloder, Gletscherne — Bræerne, som de kaldes i Norge. Ind i Alvoren blander sig megen Fryd og Glæde. Frydefuldt er Synet af de frodige Græsgange paa Højfjeldet, hvor Kvæget fjeldvandt, fodsikkert græsser tæt de stejle Klippeskrænter og de dybe Afgrunde. Glæderigt er Synet af de flittigt dyrkede store Dalfurer som Gudbrandsdalen, Valdersdalen, Hallingdalen, Sætersdalen og hvad de nu alle hedder med de fremblomstrende Bygder og det om sig gribende Agerbrug og Industri, denne sidste fremhjælpes af Norges mange og mægtige Vandfald.

Det er ikke Stedet her at give en udtømmende Beskrivelse af Norge og det norske Folk, derom læser man i de store Værker som Yngvar Nielsens Norge eller lignende. Derimod skal her kortelig angives nogle Rejser i Norge til Støtte for dem, der tænker paa at gæste dette interessante Land.

Fra Landsiden, det vil sige igennem Sverige, er der 4 Indgange i Norge nemlig Banerne: 1) fra Gøteborg over Grændsestation „*Kornsjø*", fra Kil over Grændsestation „*Charlottenberg*", 3) fra Stockholm over Grændsestation „*Storlien*" og 4) over Grændsestation „*Rigsgrændsen*".

Fra Søsiden er Antallet af Indgangsdøre legio. Mest betydende er *Kristiania*, *Kristianssand*, *Stavanger*, *Bergen* og *Trondhjem*.

To mægtige Dalstrøg „*Valdersdalen*" og „*Gudbrandsdalen*" med sin Fortsættelse „*Romsdalen*" deler Norge i tre Afsnit nemlig *Syd-Norge*, *Midt-Norge* og *Nord-Norge*. Disse Dalstrøg og Telemarksruten samt Hallingdalsruten igjennem Syd-Norge udgjorde indtil de senere Tider de eneste Rejseveje mellem Østlandet og Vestlandet ind over Fastlandet, al anden Trafik gik langs Norges højinteressante, fjeldbygde Kyst fra Kristiania og Nordkap rundt. Nu er Fremkommeligheden i Norge stærkt forbedret ved Bygningen af særdeles fortrinlige Veje og en hel Del Baner. Interessantest blandt disse sidste er „Bergensbanen", der over Højfjeldet mellem Hardangerjøkel og Hallingskarven forbinder Østland og Vestland, Kristiania og Bergen. Andre Baner af særlig Turist-Betydning er Linien: „Kristiania — Drammen — Larvik — Skien", *Valdersbanen* og Banen fra Kristiania over Røràs til Trondhjem med Sidebanen fra Hamar op igjennem Gudbrandsdalen. Disse Linier i Forbindelse med Damperlinierne langs Norges Kyst og Fjorddamperne samt Damper- eller Motorbaadsruter paa Søer eller i Flod og Kanal danner Hoved-Turistruterne igjennem Norge.

Hidtil har man paa Landevejene udelukkende benyttet de særlig norske Køretøjer „*Skyts*" nemlig de to-hjulede „*Kariolen*" og „*Stolkjærren*", henholdsvis for Enkeltmand og for to Personer samt de fir-hjulede Køretøjer „*Trillen*" og Wienervognen. Hertil er i de sidste Aar kommet paa enkelte Hovedruter „Automobiler"! Disse sidste tillader hurtig og bekvem Rejse men afskærer næsten ganske den Rejsende fra at nyde det herlige Skue af det Landskab, der passeres, og bør af den Grund fraraades. Tilraades bør enten Fodture eller Køreture med „Stolkjærre".

Det vil være rigtigt nu paa Aarstiden at søge op til Nord-Norge, til Trondhjem pr.

Digitized by Google

Bane og derfra med Damper langs den vidunderlige Kyst og ind mellem Ø-Grupperne da navnlig *„Lofotenøerne“* og *„Vesteraalen“* til *„Nordkap“* og rundt denne til *„Kirkenes“*. Endnu en Stund kan man der nyde Synet af de vidunderlige, *lyse Nætter* selv om man ikke faar set Midnatssolen, og hertil de betagende *Fjeldpartier* samt det *karakteristiske Folkeliv*, der dertil slutter sig saavel paa Øerne og langs Kysten som inde i Fjordene da navnlig i Lyngenfjord, hvor man træffer blandt andet store Lappkaravaner. Som omtalt under Sverige kan disse Ture Nord om Trondhjem og Narvik sættes i Forbindelse med Rejserne igjennem det interessanteste af Sverige nemlig Jæmteland og Lappmarken via Storlien og Rigsgrændsen.

En Rejse i disse Egne tilsammen hører til de mest uforglemmelige en Turist kan opnaa.

Næst et Besøg i Nord-Norge i nær Fremtid maa det anbefales snarest, og inden den ny Sne falder, at gæste Midt-Norges vældige Bjærglandskab i Forbindelse med Vestkystens pragtfulde, storslaaede Fjordpartier, da navnlig inderst i *„Nordfjorden“* og *„Storfjorden“* (ogsaa kaldet Gejrangerfjord). At anbefale er følgende Rute: Fra Kristiania med Valdersbanen til *„Fagernæs“*, derfra ad Landevej op igjennem *„Valdersdalen“* forbi *„Fossheim“*, *„Løken“*, *„Grindaheim“* ved den mægtige Sø *„Vangsmjøsen“* (Ophold i Grindahejm Hotel), op forbi *„Skogstad“* til *„Tyin“* (Framnæs) ved Tyinsøen, over denne med Motorbaaden til *„Tyinholm“* og nu i det mindste op paa det herlige Udsigtsbjerg *„Skineggen“*, hvorfra en stor og pragtfuld Part af Norges højeste og vildeste Fjeldparti *„Jotunfjeldene“* ses, eller helst ind i dem, en storslaaet Rundtur; her nogle Navne i Rækkefølgen: *„Eidsbugaren“* ved Søen *„Bygdin“*, *„Gjendeboden“* ved Søen *„Gjendin“* og den derhos højt liggende Sø *„Bess-Vandet“*, skilt fra Gjendin ved den berømt *„Bessegg“*, Bjerge som *„Glittertind“*, *„Galdhøpiggen“* (Norges højeste Fjeld) og *„Skagastølstinderne“*. — Herfra gaar Ruten tilbage over Tyin-Vandet, over *„Filefjeld“*, *„Nystuen“*, *„Maristuen“*, *„Burgund“* med Norges ældste Stavkirke og videre Valdersdalen ud til *„Lærdalen“* ved Sognefjord.

Har man nu Tid dertil fortsættes Rejsen Nord ud langs Kysten f. Eks. med Damper „Mira“, der gaar ind til de pragtfulde Fjorde *Nordfjordens* og *Storfjordens* skønneste Partier. En ganske uforglemmelig Rundtur. Hjemrejsen gaar enten fra *„Molde“*, igjennem *„Romsdalen“*, over *„Dovrefjeld“* og med Bane ned igjennem *„Gudbrandsdalen“* til Kristiania, eller man tager med Damper til Bergen og kører ad *„Bergensbanen“* til Kristiania.

Husk i denne og foregaaende Forbindelse de billige Ferierejser til „Nordland“ og „Finmarken“ med det „Bergenske- og Nordenfjeldske“ Dampskibsselskabers Skibe og deres faste Kyst- og Fjordruter samt *„Vesteraalens“* Skibe. Saavel Statsbanernes Bureau som de tre norske Bureauer i Kjøbenhavn sælger Billetter og meddeler Oplysninger for disse Ruter. Repræsentant for *„Rejseforeningen i Norge“* er Kaptajn Eilertsen, Frederiksberggade 10. Han har selv i mange Aar været Kaptajn paa Damperne i disse Ruter og er derfor særlig kjendt med dem.

I næste Hæfte følger en Angivelse af en særdeles indholdsrig Tur med Bergensbanen i Forbindelse med et Besøg i Sognefjord og Hardangerfjord.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Fra Verdensvejene.

Atlanterhavs-Flyvningen. Den af den engelske Bladudgiver Lord *Northcliffe* udsatte Præmie paa 50,000 Dollars har atter kaldt Lysten til at forsøge at gennemføre en Flyving over Atlanterhavet tillive, og en Amerikaner *Rodman Wanamaker* stillede for nogen Tid siden Flyveren og Flyvemaskine-Konstruktøren *Glenn Curtis* den Opgave at konstruere en Todækker, med hvilken Flyvningen fra Verdensdel til Verdensdel skulde udføres. Saavidt vides, er der i Løbet af Sommeren bygget to Maskiner med dette Formaal for Øje, og en ung engelsk Marineflyver Løjtnant *Porte* har meldt sig villig til at gøre Forsøget. Efter de sidste foreliggende Meddelelser om Sagen er det Hen-

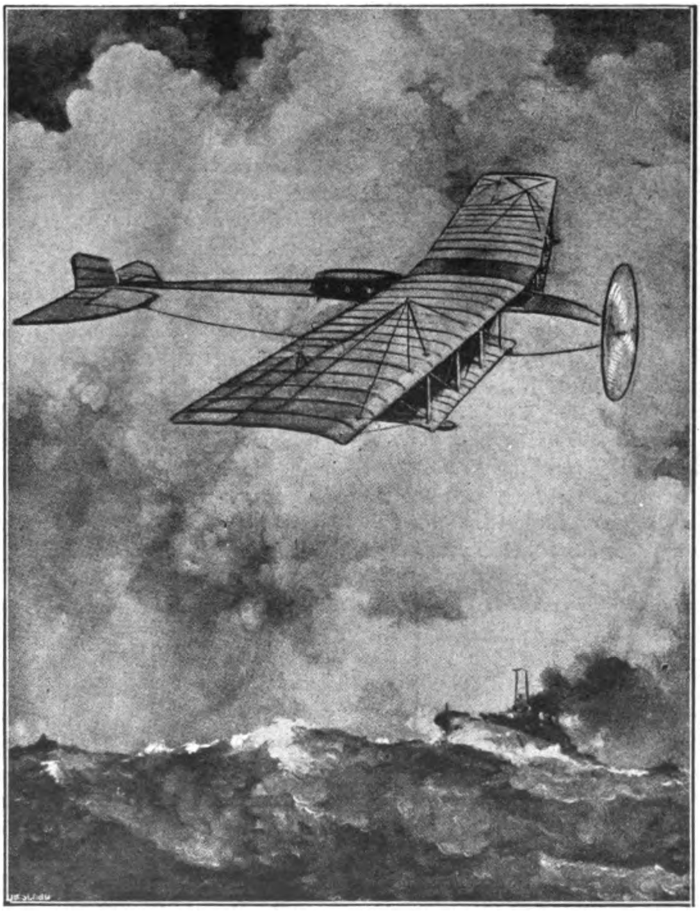

Digitized by Google

sigten, at Flyvningen skal udføres i to Tempi fra Amerikas Kyst til Spanien med en Mellemlanding paa Azorerne, og der er udarbejdet et meget omfattende Signalsystem, ved Hjælp af hvilket Flyveren fra Skibe, der befarer Atlanterhavet i Nærheden af hans planlagte Rute, skulde modtage Underretning om Position, Afstand fra Azorerne og den spanske eller portugisiske Kyst m. m.

Om Konstruktionen af Flyvemaskinen foreligger der ifølge Sagens Natur kun ret sparsomme Oplysninger, men man har dog paa Grundlag af Udtalelser af Konstruktøren og Flyveren kunnet danne sig et Begreb om Atlanterhavs-Luftsejlerens Udseende og konstruere et Billede af den (der her gengives efter Tidssriftet „Umschau").

I Henseende til Fremdrivningsmiddel adskiller Maskinen sig fra de hidtil af Glenn Curtis byggede Aëroplaner derved, at den i Stedet for Propeller er forsynet med en i Forenden anbragt Trækskrue (*tractor screw*). Aëroplanets „Skrog" er torpedoformet og beregnet paa i Tilfælde af nødtvungen „Landing" i aaben Sø at kunne holde sig flydende i flere Dage. Vingerne (eller Bæreplanerne) er 24 m lange og giver en betydelig Bæreevne, hvilket er nødvendigt af Hensyn til den store Mængde Brændselsvædske, der maa medføres.

Motoren er anbragt inde i selve „Skroget", saaledes, at Flyveren kan komme til at operere med den uhindret og i beskyttet Stilling, og den er kraftigere end nogen hidtil fremstillet Aëroplan-Motor, nemlig paa 200 HK. Selv om Forsøget ikke bliver gennemført, har det ialfald sin Interesse at faa konstateret, om og hvorledes en saa betydelig Maskinkraft egner sig for et Aëroplan.

Efter de hidtil foreliggende Meddelelser skulde det være Flyverens Hensigt i Begyndelsen af Turen at holde sig i meget betydelig Højde (der er nævnt 3000 m); men da det ringe Lufttryk i de højere Luftlag ofte indvirker uheldigt paa Motorens Gang, og Vindstyrken dèr tillige ofte er større, er det ialfald sandsynligt, at der i denne Henseende vil ske Ændringer i Planen. Efterhaanden som Flyveren kommer længere frem i sin Kurs, vil han jo ogsaa — for at kunne drage Nytte af Signalerne fra de forbisejlende Skibe — være nødsaget til at holde sig i mere beskeden Højde.

Med Interesse vil Verden imødese Udviklingen af det dristige Forehavende.

Natur og Videnskab.

Piltdown-Kraniet. („*The missing link*"). Videnskabsmændene har længe søgt efter de Led, som manglede i den hypotetiske Kæde, der efter deres Mening forbinder Mennesket med Aberne. Afset fra den Forskel, der følger af den oprejste Gang, er Menneskets Skelet praktisk set identisk med Abens. Man har derfor søgt efter Fossilier med stor Hjerne og abelignende Ansigt, og man har da ogsaa adskillige Kranier og øvrige Skeletdele af saadanne Fossilier. Her en kortfattet Beskrivelse af de vigtigste af disse.

Den ældste hidtil fundne Forstening af ovennævnte Art er ganske sikkert det saakaldte Abemenneske fra Java (*Pitheconthropus erectus*). I 1894 fandt den hollandske Læge og Naturforsker *Dubois* ved Udgravninger paa Java et Kranielaag, et Laarben og to Kindtænder, der hver paa sin Vis betegnede Overgange fra Mennesker til andre Dyr. Da Dubois bragte disse Skeletdele til Europa, opstod der mellem Videnskabsmændene en heftig Strid om deres Natur. Nogle holdt paa, at de hidrørte fra en vanskabt Abe, andre, at det var Dele af et vanskabt lavt staaende Menneske, medens andre igen hævdede, at man her havde Resterne af et Væsen staaende midt mellem Abe og Menneske. Tænderne som Laarbenet og Kranielaaget mener Tilhængerne af den sidste Teori viser Overgange mellem Menneskeaben og det palæolitiske Menneske. Laarbenet er noget krummet som hos et Dyr, der har begyndt at gaa oprejst, og Hjerneskallen har en Størrelse midt imellem den højst udviklede Abes og det lavt staaende forhistoriske Menneskes. Hjerneskallen hos de første palæolitiske Mennesker havde et Rumindhold paa ca. 1220 Kubikcentimeter. Den højst udviklede Abe har et Hjerterumfang af knap 600 Kbctm. Abemennesket fra Java havde et Hjernerumfang paa godt 900 Kbctm. — De af Dubois fundne Skeletdele maa efter alt at dømme have tilhørt en Skabning, klodset og undersætsig af Figur, med mer eller mindre oprejst Gang, og hvis fremstaaende Kæber og Øjenbrynsbuer samt lave Pande afslører en Intelligens, der staar lige

Digitized by Google

saa langt under det lavest staaende kendte Menneskes som over det højest staaende kendte Abes. Det skulde med andre Ord være *the missing link*, man her havde fundet.

Adskillige Aar før Dubois gjorde de ovennævnte Fund paa Java, havde man i Neanderthal mellem Elberfeld og Düsseldorff fundet nogle forstenede Skeletdele af Mennesket fra Istiden (1856). Senere har man fundet lignende Skeletdele ved Spy i Belgien (1886) og ved Krapina i Kroatien (1900). Alle disse Fossilier synes at høre til een og samme Type, som man har kaldt *Neanderthal-Racen*. Denne Type har saavel i aandelig som legemlig Henseende staaet over *Pitheconthropus* fra Java, men under Nutidsmennesket.

Det mest opsigtvækkende Fund af forstenede menneskelignende Fortidsskabninger blev imidlertid først gjort for nylig ved den lille By Piltdown i Sussex. Englænderen *Dawson* fandt her Hjerneskallen og den halve Underkæbe af et abelignende Menneske, der efter Finderen fik Navnet *Eoanthropus Dawsoni*. Gruslaget, hvori Fundet blev gjort, daterer sig tilbage til hin geologiske Periode, da Mennesket efter flere Videnskabsmænds Mening først skal have vist sig paa Jorden. Og Omstændighederne ved Opdagelsen lod ikke nogen Tvivl om, at Evanthropus var samtidig med de primitive Flinteredskaber, som laa i Gruset i Nærheden. Skønt Eoanthropus-Hjerneskallen er typisk menneskelig, har den dog ikke større Rumfang end hos de lavest staaende uddøde vilde Mennesker; ja Professor *Elliot Smith* hævder endog, at Hjernen, saaledes som Afstøbningen af dens Hulrum udviser, er af en mere primitiv Slags end nogen menneskelig Hjerne, han hidtil har set. Den skal efter hans Mening kun have haft et Rumfang af 1070 Kbctm. Og en af Englands berømteste Naturvidenskabsmænd. Dr. *A. Smith Woodward*, Direktør for den geologiske Afdeling i British Museum, slutter fra de mange abeagtige Egenskaber, som det fundne halve Kæbeben udviser, at Eoanthropus maa have haft Fortænder i Lighed med Abernes samt store Hjørnetænder, der greb ind i hinanden.

Imidlertid har Professor *Arthur Keith* paany rekonstrueret Hjernen og mener at kunne bevise, at dens Rumfang har været meget større end som af Professor Elliot Smith og Dr. A. Smith Woodward paastaaet, ja at det endog har været større end hos et Gennemsnitsmenneske nu om Stunder — nemlig ikke mindre end 1500 Kbctm. Tillige har han rekonstrueret Underkæben for at vise, at Tænderne hos Eoanthropus i enhver Henseende har været menneskelige uden forstørrede eller ind i hinanden gribende Hjørnetænder.

Heldigvis havde C. Dawson fortsat sine Udgravninger, og 30. August afvigte Sommer fandt *Teilhard*, der arbejdede sammen med ham, Hjørnetanden til den halve Kæbe, man havde fundet sammen med Hjerneskallen. Dens Form og Størrelse svarede ganske til Abens Hjørnetænder, og dens slidte Overflade viste, at den paa Abevis havde skuret imod Hjørnetanden i Overkæben. Hermed havde man Beviset for, at Eoanthropus' Fortænder lignede Abens, og Professor Elliot Smiths og Dr. Woodwards Opfattelse var dermed bleven bekræftet.

Eoanthropus kan saaledes med Rette betragtes som et af de manglende Led i den menneskelige Races Udviklingskæde. Den viser dertil, at Professorerne *Dawkins* og *Gaudry* var paa den rette Side af Sandheden, da de for mange Aar siden hævdede, at vi med vort Kendskab til Tertiærtidens Pattedyr i Mente ikke kunde vente at finde det fuldt udviklede Menneske i nogen tidligere geologisk Periode end den pliocæne. Den viser ydermere, at den stærke Udvikling af Hjernen gik forud for Tabet af de store Fortænder, der har gjort Tjeneste som Vaaben og Gviberedskab. Endelig viser den ogsaa, at den senere Neanderthalrace med de stærkt fremspringende Øjenbrynsbuer i Lighed med den eksisterende Abes, efter al Sandsynlighed var en degenereret Race, som nu er uddød. Piltdown-Mennesket kan derimod godt være direkte Stammefader til det moderne Menneske.

Med andre Ord: Eoanthropus eller Piltdown-Mennesket skulde altsaa være det saalænge eftersøgte „missing link".

Forholdet mellem Øjnenes Farve og Dødeligheden ved Difteri. Det er i den senere Tid bleven gjort gældende, at Børn med lyse Øjne hyppigere end andre angribes af Difteri og Skarlagensfeber, og at Dødelighedsprocenten blandt dem er større end blandt Børn med mørk Øjenfarve. En

Digitized by Google

engelsk Læge, *A. L. Dykes* har — for at søge at komme til Klarhed over dette mærkelige Forhold — undersøgt 1000 Skolebørns Øjenfarve og opstillede herefter 3 Grupper, nemlig 1) Øjne, hvor Regnbuehinden næsten intet Farvestof indeholdt, 2) Øjne, hvor Regnbuehinden vel er farvet, men dog ikke saa stærkt, at den helt skjuler Nethindens Farve og 3) Øjne, der synes helt mørke, fordi Nethindens Farve helt skjules af Regnbuehindens Farve. Af de 1000 saaledes undersøgte Børn kommer 29,8 pCt. i den lyse Gruppe, 35,9 pCt. i Overgangsgruppen og 34 pCt. i den mørke Gruppe. Det viste sig nu, at under en Skarlagensfeber-Epidemi forefaldt der mange flere Sygdomstilfælde indenfor Gruppe 1 og 2 end i den mørke Gruppe, og at Tilfældene altid havde et alvorligere Forløb indenfor den lyse Gruppe, hvor næsten alle de med dødelig Udgang forefaldt.

Og endnu mere udpræget viste Forholdet sig med Hensyn til Difteritis. Her var der saa at sige ikke et eneste Tilfælde med dødelig Udgang mellem de mørkøjede Børn, ringere Dødelighed — og et færre Antal Sygdomstilfælde — blandt Børn med Øjne af Mellemfarve, og mange, svært forløbende eller dødelige Tilfælde blandt de lysøjede Børn.

Hvorpaa dette mærkelige Forhold begrundes, véd man endnu ikke, og man har hidtil maattet slaa sig til Ro med den Forklaring — som ganske vist ikke er meget af en Forklaring — at der maa bestaa et vist Forhold mellem Øjnenes Faive og Individets øvrige fysiologiske og biologiske Ejendommeligheder. Da Videnskaben nu har sin Opmærksomhed henvendt paa det mærkelige Forhol d, kan man vel imidlertid imødese en Forklaring, der vil have sin store Interesse. Selv om Difterien for Tiden synes at have mistet sin Brodd her i Landet, idet dens Sygdomsspire har langt ringere Virulens end tidligere, hører jo baade „den ondartede Halssyge“ og Skarlagensfeberen fremdeles til de mest frygtede Børnesygdomme.

Dværgfolkene paa Ny Guinea. Indtil den sidste Tid har man paa Ny Guinea kun truffet enkelte Pygmæer mellem Papua-Stammerne. Men nu er der — omtrent samtidigt — af en engelsk og en hollandsk Ekspedition i den sydligste Del af hollandsk Ny Guinea fundet fast afgrænsede Grupper eller Stammer af Dværgfolk. Ekspeditionerne har ganske vist kun fundet mandlige Individer, idet Kvinderne stedse var bragt i Sikkerhed, forinden Ekspeditionerne naaede til Landsbyerne, men der er alligevel gjort interessante Studier vedrørende disse mærkelige Smaa-Mennesker.

Dværgene var alle ganske overordentlig smudsige, saa at det ikke var saa let at komme til Klarhed over, hvorledes deres Hudfarve i Virkeligheden var, men det fremgaar dog af Undersøgelserne, at disse Dværge er meget lysere end Papuanegrene. Resultatet af Maalingen af 34 Mænd viser, at deres Højde varierede mellem 1 . 4 m og 1 . 53 m. Deres Haar viser en typisk spiralformet Drejning og er — naar det er nogenlunde rent — af mørkebrun Farve.

Fremmelige Børn. Den unge Verdensborger, der plejer at udstøde sit første Skrig straks efter Fødslen, staar (ifølge „*Knowledge*“) langt tilbage for Krokodillebørnene, der skriger, *inden* de er fødte, nemlig medens de endnu ligger i Ægget. Disse Skrig kan tydeligt høres, selv om Æggene er nedgravede i Sandet, og fremkommer, saasnart nogen træder i Nærheden af Æggene eller disse paa anden Maade udsættes for Rystelse. Det er imidlertid kun kort Tid før Udrugningstidens Slutning, at Krokodilleungerne er i Stand til at skrige, og antagelig bliver Krokodillemoderen, der hver Dag besøger sine Æg, derved underrettet om, at Ungerne er ved at være udklækkede, saa hun ved at skrabe Sandet bort fra Æggene kan lette deres Indtræden i Verden.

De hvide Myrer og Telegrafkablerne. At de hvide Myrer (Termiterne) ødelægger Telegrafpæle saa vel som andet Træværk, der kommer indenfor deres Territorium, er bekendt nok, men nu har man konstateret, at de ogsaa kan være farlige for selve Kablerne, idet de gør Skade paa de omsluttende Blykapper. Man har først bemærket dette i Adelaide, hvor man opdagede, at forskellige Beskadigelser paa Ledningerne altid forekom, hvor man tillige forefandt Termiter i Kabelkanalen, til hvilken de havde skaffet sig Adgang gennem fine Revner i Cementvæggene. Nu troede man først, at Myrerne gjorde Fortræd paa Kablerne ved at gnave paa dem —

Digitized by Google

paa samme Maade som man har set Rotter gnave i Blyrør — men det viste sig alligevel ikke at være Tilfældet. Det er den af Dyrene udskilte Myresyre, der har angrebet Metallet og herved fremkaldt Forstyrrelserne.

Fra Teknikkens Verden.

Undervands - Automobiler. At et Automobil kan køre gennem Vand, naar dette blot ikke naa'r op til Motoren, er der intet Nyt i; men en Motorvogn, der kan færdes *under* Vandet uden Fører og saa dybt nedsænket, at der intet af det ses undtagen to Rør, der stikker op over Vandets Overflade — *det* turde med Rette regnes blandt det Nyeste af Nutidens Nyt.

Et saadant Automobil er nu konstrueret til Anvendelse i de franske Kolonier og med særligt Henblik paa Færdselen gennem Floder, hvor der savnes Broer.

De to nævnte Rør tjener til Tilførsel af Luft til Forbrænding og til Udblæsningskanal, — Automobilets Maskineri og Lastrum er selvfølgelig anbragt i vandtætte Rum.

En Radium - Lynafleder. Forsyner man Spidsen af en Lynafleder med en Substans, der udsender radioaktive Straaler, opnaar man en betydelig kraftigere „afledende“ Virkning end ved de sædvanlige Lynafledere med Metalspids. Den Luft, der omgiver en saadan med Radium forsynet Lynafleder-Spids, bliver nemlig langt mere *ledende*, en Evne, der ogsaa gør sig gældende i meget stor Afstand. Herved opstaar en kraftig Elektricitets-Udveksling mellem Luften og Jorden gennem en kontinuerlig Energistrøm, og en pludselig Udladning paa et enkelt Punkt ved Nedslag skal ikke kunne forekomme — Lynaflederen kommer altsaa i langt højere Grad end det i Almindelighed kan siges at være Tilfældet med Stang-Lynaflederen til at svare til Navn og Hensigt. En af den franske Fysiker *Szilard* anordnet Lynafleder efter dette Princip, med hvilken der skal være foretaget udmærkede og nøje kontrollerede Forsøg, var forsynet med en Spids med 2 mg Radiumbromid.

Skærsliberen og Motorismen. Det maatte vel komme — ogsaa et saa beskedent Erhverv som den omvandrende Skærslibers er gaaet ind under Motorismens Tegn, og naturligvis er det Amerika, der har Æren for dette Fremskridt. Medens Skærsliberen hidtil selv — eller med Assistance af sin tro Hund — har maattet trække sin Kærre omkring og synge sine klassiske Viser for Godtfolks Døre, troner Skærsliberen af Type 1914 paa sit Automobil, der fører ham fra By til By, fra Egn til Egn. Naar han saa paa det Sted, hvor han har gjort Holdt, har faaet et passende Antal Sakse og Knive til Slibning, kobles Vognens Drivmotor til Slibestenen, og Skærpnings-Processen foregaar hurtigt og med langt større Sikkerhed og Akkuratesse end tidligere, idet han nu ikke mere skal træde Apparatet, men kan hellige alle sine Kræfter og hele sin Opmærksomhed paa selve Slibningen.

Letsmæltelige Metal - Legeringer. Man har efterhaanden fremstillet forskellige letsmæltelige Metallegeringer, hvis Smæltepunkt ligger meget lavt — endog under Vandets Kogepunkt. Saaledes har den saakaldte Lipowitz-Legering, der bestaar af Wismut, Kadmium, Bly og Tin, sit Smæltepunkt paa ca. 65 Gr. C., den Wood'ske Legering smælter ved 80 Gr. og „Rose-Metallet“ ved 90 Gr. Den moderne Teknik anvender paa forskellig Maade disse letsmæltelige Metal-Legeringer, navnlig til Ildsluknings-Installationer, idet man i Fabrikslokaler under Loftet anbringer et System af Vandrørs-Ledninger forsynede med Ventiler, Huller osv., lukkede ved de nævnte Legeringer. Naar der nu opstaar Ildløs i Lokalerne, smælter Metallet, og Vandet bruser ud.

Systemet er bragt i Anvendelse mange Steder (ogsaa her i Landet) og paa mange Maader, men det største Anlæg, baseret paa dette Princip, er i „Bush Terminal Company's“ Lagerbygninger i Brooklyn, hvor der findes ikke færre end 65,000 automatiske Sluknings-apparater efter dette System.

En betydelig Fordel ved det er, at Brandassurance-Præmien i Reglen er lavere, hvor disse Apparater er installerede.

Fra Himmelrummet.

Planeternes Beboelighed. Gang efter Gang melder det Spørgsmaal sig til Besvarelse, om andre Kloder end Jorden kan an-

Digitized by Google

tages at være beboede. Den engelske Astronom *Maunder* besvarer nu Spørgsmaalet saaledes:

Alle Sole (derunder vor egen store Lys- og Varmegiver), Fiksstjærnerne samt Jordens Maane er ubeboede og ubeboelige, hvilket fremgaar umiddelbart af deres hele Konstitution.

Med Hensyn til Beboeligheden af Planeterne i vort Solsystem gør der sig tre Grundbetingelser gældende, nemlig Tilstedeværelsen af Vand, Lufttrykket (i Sammenhæng med den paagældende Klodes Masse) og Temperaturforholdene. Uden Vand kan selv de laveste Livsformer ikke eksistere, men ogsaa under Forudsætning af, at der findes Vand, maa mange af Planeterne være ubeboelige.

Dette gælder saaledes i første Række de store yderste Planeter *Jupiter*, *Saturn*, *Uranus* og *Neptun*, fordi det atmosfæriske Tryk paa dem som en Følge af den store Tyngdekraft (der igen er en Følge af deres *Masse*) vilde gøre det umuligt for et menneskeligt Væsen at eksistere dèr. Endvidere vilde Solvarmens Indflydelse paa disse — forøvrigt sandsynligvis i flydende Tilstand værende Planeter — ikke kunne betinge nogen Udfoldelse af organisk Liv. Med Hensyn til den inderste af Planeterne, *Merkur*, der under sit Omløb stadig vender den samme Side mod Solen, og som altsaa faar den ene Side gennemglødet af Solstraalerne, medens den anden Side er udsat for Himmelrummets isnende Kulde, kan man heller ikke med nogensomhelst Rimelighed antage, at den er beboelig.

Tilbage bliver saa Planeterne *Venus* og *Mars*, men heller ikke for disses Vedkommende kan man efter Professor Maunder's Anskuelse antage Muligheden af Eksistensen af levende Væsener i menneskelig Forstand. Mars ligner jo ganske vist i forskellige Henseender Jorden; men Maunder mener alligevel, at denne Klode formedelst det dèr herskende ringe Lufttryk og den efter vore Begreber meget lave Gennemsnitstemperatur, næppe kan være beboelig for levende Væsener, ialfald ikke for menneskelige eller menneskelignende Væsener.

Digitized by Google

TYSKLAND
SOM KÆMPENDE VERDENSMAGT

Af Morten Pontoppidan.

1.

DER er gaaet 43 Aar efter det tyske Riges Oprettelse og Fredslutningen med det besejrede Frankrig, d. v. s. netop saa mange Aar, som der var gaaet efter Syvaarskrigen, da i 1806 den preussiske Hær, omgivet af sin Nimbus fra den Tid, drog selvtillidsfuld ud i Krigen mod Napoleon og ved første Sammenstød led det forsmædelige Nederlag ved Jena og Auerstädt.

Efter denne historiske Analogi og efter den almindelige Regel om Tingenes Gaaen op og ned her i Verden, skulde det altsaa være Tyskernes Tur denne Gang at lide Nederlag.

Dog, den historiske Analogi er ufuldstændig, eller rettere, der er, i den allerværsentligste Henseende, ingen Analogi. Thi medens der i 1806 er Tale om et Preussen, som har sovet paa sine Laurbær og glemt at følge med Tiden, saa har vi i 1914 at gøre med et Tyskland, som i den sidste Menneskealder, baade borgerligt og militært, har lagt sig i Selen til det yderste. Kejser Vilhelm den 2den har netop ikke været den Regent, der har kunnet slaa sig til Ro med, at i Tyskland var det store Arbejde gjort af den gamle Kejser og hans store Rigskansler, og at det nu for ham blot gjaldt om at holde sammen paa det arvede og overleverede i den Skikkelse, hvori han havde faaet det. Nej, at værne om det nedarvede, betød for ham at bygge videre derpaa. Han saa, at Tiden var blevet en anden, og at Vejen for en stor Del maatte blive en anden. At finde Veje og Midler for den tyske Nation til ny Vækst og ny Kraftudfoldelse, det var, hvad Vilhelm d. 2den og hans Mænd paatog sig. Ja, det blev i Virkeligheden til, at de, efter at Rigets store Grundlæggelsesperiode var afsluttet, kom til at indlede et helt nyt — og i Sandhed lige saa stort anlagt — Afsnit af Tysklands Historie.

Bismarcks bekendte Ord om, at Tyskland nu var tilfredsstillet („saturiert") i Europa, valgte Vilhelm d. 2den og hans Mænd at tage i den Betydning, at Tyskland altsaa nu var henvist til at vende sin Attraa længere ud — ud mod de fremmede Verdensdele — ud over Havet.

Ja, ud over den gamle Vej til Ros og Magt, det sortladne Hav.

Under Preussens Føring var Tyskland blevet en stærk Europamagt. Under Preussens Føring skulde nu Tyskland blive en Verdensmagt.

Og Tyskland er da allerede naaet at blive i det mindste saa vidt en Verdensmagt, at det har raget sig i Krig med saa at sige hele Verden.

Den vældige Brydekamp, hvortil vi just har set Tyskland rejse sig med Indsats af alle sine Kræfter, den vil afgøre, om det ny Stykke Tysklandshistorie skal fortsættes eller afbrydes, om den tyske Nation med sine vældige Aspirationer skal blive vist tilbage, eller om den med Jærn og Blod vil bryde sig Vej gennem Spærringen — til en Fremtid ud i det grænseløse.

2.

Det Tyskland, der skabtes i 1871, er en Kæmpe, som vokser, og som maa have Rum. Og, vel at mærke, Rum paa Jorden. Den Tid er ikke mere, da

Digitized by Google

den tyske Nations bedste Kraft i Fredens Dage blev sat ind paa stille Tankearbejde og digterisk Forklarelse af Livet, — den Tid, da Tyskerne ikke trængte til anden Ekspansion end Skønaandernes Ekspansion, den, der gaar for sig i Tankens og Ideernes fri og udstrakte Rige, og hvor det for den paagældende Skønaand ikke spiller nogen Rolle, hvor smaat og hvor trangt det lille Hertugdømme er, ved hvis Hof han har fundet Optagelse eller dog Beskyttelse.

I det ny Tyskland er det stille Tankens Arbejde ikke gaaet i Staa. Paa ingen Maade. Men de aandsvidenskabelige og kunstneriske Interesser er — foreløbigt — i Nationens Liv endogsaa meget stærkt tilbagetrængte i Forhold til de rent praktiske Studier og de økonomiske Interesser. Hos Tyskerne, de som altid har maattet høre for, at de var et Folk af Ideologer, Maaneskinssværmere og moralske Pedanter, hos dem har, siden Rigsgrundlæggelsen, et nøgternt-praktisk Sindelag vundet Overhaand, en Ufortrødenhed og Haardhændethed i den økonomiske Kamp, som undertiden lader de moralske og menneskekærlige Idealer kun alt for meget komme til kort. Vi møder vel noget af dette for Tiden over hele Verden, men særlig udpræget hos den moderne Tysker. Det har ikke gjort ham elskværdigere; men det har absolut gjort ham mere velstaaende. Den tyske Nationalformue anslaas nu til o. 350 Milliarder.

Naar man betænker dette, at der hos den tyske Nation, efter dens politiske Genfødelse, er vaagnet ligesom et helt nyt Sæt af hidtil ubrugte Kræfter, og at der derfor er kommen i Gang en ligefrem forbavsende økonomisk Udvikling indenfor Rigets Grænser, da er man ikke saa villig til at underskrive den ellers ret almindelige Dom, at Tysklands Iver for at faa Kolonier og at spille en Rolle i Verdenspolitiken er et Udslag af slet og ret Ærgerrighed. Nej, man forstaar, at Verdenspolitiken kan være blevet noget af en national Nødvendighed.

Ja, man forstaar, at det er den opblomstrende Industri og Handel, og den alene, som gør det muligt for den tyske Nation at forsørge sin aarlige Befolkningstilvækst, saaledes at den kan fastholdes i Fædrelandet. Man forstaar, at skal Industrien kunne vedblivende vokse med Befolkningen, da maa der sikres den flere og flere oversøiske Afsætningssteder for dens Frembringelser, lige saa vist som oversøiske Indkøbssteder for dens Raaprodukter.

Man forstaar endvidere, at en stor Nation med store oversøiske Interesser ikke kan nøjes med at have Gesandter og Konsuler til at hævde disse og paatale mulige Krænkelser af Nationens Ret og Ære derude i det fjerne; men at der — som Forholdene her i Verden nu engang er — bag de diplomatiske Fordringer maa staa et Magtmiddel, som kan give dem Eftertryk og eventuelt gennemtvinge dem: med andre Ord en Flaade.

Man forstaar endelig, at en stor Nation med udstrakte oversøiske Besiddelser maa gøre denne sin Flaade saa stærk, at den kan tage det op med en anden Sømagt, som i Krigstilfælde vilde forsøge at spærre Havet for den.

Ja, man forstaar dette. I Tyskland i hvert Fald har man efterhaanden lært at forstaa det. Men en af de første, der forstod det, var Kejser Vilhelm d. 2den. Man kan med Sandhed sige, at Tysklands ny Verdenspolitik er Kejser Vilhelms Politik. Han har indledet den og sejgt fastholdt den under manglende Forstaaelse og afgjort Misstemning fra først af, ikke blot hos den offentlige Mening og hos Rigsdagen, men ogsaa hos hans

Digitized by Google

egne Ministre, indtil han i Bülow fandt den Statsmand, der, opfyldt af den samme Ide, havde Held til at skaffe noget mere Ørenlyd for den hos Folkerepræsentationen.

Nødtilstande, der efterhaanden opstod i Tysklands økonomiske Liv, hjalp godt til at indbanke den ny Lære. Og nu er intet i Tyskland mere populært end den Institution, som i alleregentligste Forstand er Kejser Vilhelms Skabning, den, hvori Folket og hele Verden ser den tyske Verdenspolitiks Symbol og Værktøj: den ny tyske Flaade.

3.

Hvad der har gjort det saa forholdsvis let for England at hævde sin Supremati som Sømagt, er jo blandt andet den Omstændighed, at det ikke har behøvet at ofre meget paa et særligt Værn for sine Landegrænser. Men Tyskland! Man skulde anse det for at være paa Forhaand udelukket, at Tyskland skulde kunne overkomme altid at holde sin Hær stærk nok til en Kamp med dobbelt Front, mod Øst og mod Vest, og saa dog faa Raad og Kræfter til at optræde som Sømagt af Rang. Det var denne Fornemmelse af det uoverkommelige, der fra først af afskrækkede mange tyske Patrioter og militære sagkyndige fra Kejserens Flaadeplaner. Thi naar nogle holdt paa, at det skulde kunne lade sig gøre at indskrænke Rustningerne til Lands, i Forhold til som man udvidede dem til Søs, saa var dette en kortsynet Tanke. I Virkeligheden var det tværtimod at forudse, at den dristigt fremadstræbende Vej, Tyskland slog ind paa med sine Sørustninger, vilde opvække Nabomagternes Skinsyge og Mistillid og altsaa øge Faren for Angreb paa Landegrænsen. Den ene Slags Rustninger vilde nødvendiggøre Forøgelse af den anden Slags; det vilde blive Skruen uden Ende.

Betænkeligheder af denne Art var det, der i Begyndelsen af Vilhelm d. 2dens Regeringstid holdt Chefen for Admiralitetet, som det dengang hed, tilbage fra efter Kejserens Ønske at sætte store Panserskibe paa sit Budget.

Saa greb den unge Kejser ind. Han vidste, at han havde Søofficererne med sig, og han fik ved sit eget personlige Initiativ sat igennem, at alligevel 4 store Panserskibe opførtes paa det Marinebudget, Rigsdagen fik forelagt, hvorefter han ophævede Posten som Admiralitetschef og satte et Marinekabinet i Stedet, hvilket i Virkeligheden vilde sige, at han personlig ordnede Marinevæsenet sammen med sine Søofficerer.

Samtidig anlagde Kejseren Admiralsuniform — uden Tvivl til lønlig Gru for mangen gammel preussisk General, men til stor Hovedopløftelse for den hidtil noget oversete Søofficersstand, og desuden til Kendetegn for Verden paa, hvad det var for en Tid, der nu skulde bryde frem for det tyske Rige.

En af de gamle preussiske Statsmænd havde spaaet, at Rigsdagen ikke vilde være at formaa til at bevilge saa meget som en Kano, endsige et Panserskib. Men naar denne Spaadom dog tilsidst blev gjort til Skamme, da skyldtes det for en væsentlig Del Kejserens personlige Indflydelse. Han var i Virkeligheden Flaadesagens Over-Agitator. Paa sine Rejser om i Landet benyttede han enhver Lejlighed til at lægge sit Folk Sagen paa Sinde. Han søgte i det hele med Held at meddele sit Folk — dette Landkrabbefolk, som vi Danske tidligere kaldte det — noget af sin egen Interesse for og Lyst til alt, hvad der hører til Søvæsen og Sejlads. Hvem der har set Søerne ved Berlin paa en Søndag

Digitized by Google

dækkede af Lystfartøjers hvide Sejl, har dermed set en Frugt af Kejser Vilhelms Eksempel og Agitation. En af hans bedste og mest karakteristiske Kejserhilsener turde være den, han engang sendte Deltagerne i en Kapsejlads, der skulde afholdes — hvis jeg ikke husker fejl — i Kiel. Hvad han sendte som Hilsen var, kort og godt, Pompejus's gamle dødsforagtende Løsen: *Navigare necesse est, vivere non necesse!**)

4.

Navigare necesse est! Mon man skulde tage fejl, dersom man i dette Motto vilde læse ud af Kejser Vilhelms Hjerte et Løsen, gældende for meget mere end Lystsejladsen — gældende for Flaadebevægelsen, ja for hele den dristige verdenspolitiske Kurs, tysk Politik under ham har taget.

Necesse est! Det er *nødvendigt.* Altsaa faar vi ride den høje Sø!

Ja, man taler saa meget om Kejserens impulsive Natur, og paa en vis Maade uden Tvivl med Rette. Men dette „necesse est“ turde dog vidne i en anden Retning. Den Natur har Kejser Vilhelm aabenbart, at han resolut gennemfører en Ting, naar han har set dens Nødvendighed, men *heller ikke før*

Hverken Rustninger — og især da ikke Krig.

Nej, ingen Krig, før det staar tydeligt skrevet: *Necesse est.*

Kejseren har holdt igen mere end een Gang, naar stærke Stemninger i Folket trængte paa og vilde Krig, fordi man — og ikke altid uden Grund — fandt Tysklands Anseelse gaaet for nær. Der kunde ved saadanne Lejligheder mærkes en Del Knurren over hans Rolle som „Fredskejser“.

Men han vedblev at være Fredskejser — Rustningskejser og Fredskejser. Og saa meget er da ogsaa klart, at en god lang Fredsperiode har været den nødvendige Betingelse for, at Tyskland har kunnet fuldbyrde sin Overgang fra Europamagt til Verdensmagt. Baade økonomisk og militært behøvede Riget Tid og Ro for at faa samlet Kræfter til den overordentlige Kraftanstrængelse, der engang vilde blive krævet af det, naar det paa sin dristige Vej fremad mødte sine Fjenders og Medbejleres samlede Magt.

Vilhelm d. 2dens Regeringstid har saaledes været een lang uafbrudt Rustningsperiode for Tyskland. Og Tysklands Ustandselighed paa dette Omraade har tvunget de andre Magter ind i en Kappestrid, der tilsidst er gaaet over til en ligefrem Rustningsfeber.

Ikke mindst har England følt sig udfordret og tillige en Smule ængstet ved Tysklands Byggen Orlogsskibe, der har fortsat sig med en vis maskinmæssig Uforstyrrelighed til Trods for Englands gentagne Forsøg paa Overenskomster om fra begge Sider at formindske Flaadeforøgelsen. Englands nervøse Uro steg til et Højdepunkt, da Tyskland i 1912 havde vedtaget sin sidste Flaadelov, hvori var bestemt, at en meget stor Del af Flaaden for Fremtiden skulde holdes paa fuld Krigsfod til Stadighed. Her skal anføres nogle udplukkede karakteristiske Ytringer af britiske ledende Statsmænd og Parlamentstalere under en Flaadedebat i Parlamentet i 1912, hvor de nyeste tyske Flaadeforhold kom stærkt paa Tale.

Churchill: „Mer end $^3/_4$; ja næsten $^4/_5$ af den tyske Kampflaade skal stadig holdes inde i fuld Tjeneste. Et saadant Krigsberedskab har man, det jeg véd af,

*) At sejle er nødvendigt, at leve ikke nødvendigt.

Digitized by Google

ikke noget Eksempel paa fra nogen Sømagts hidtilværende Praksis. Udsigten til et saadant Krigsberedskab er yderst formidabel . . . Tillands har man dog en Mobiliseringsperiode, som yder en vis Sikkerhed mod Overrumplinger. Derfor har Nationerne trods deres vældige Rustninger kunnet eksistere Side om Side en hel Menneskealder uden at have haft pludselige Overfald at befrygte. I Søkrigen er det ganske anderledes . . . . Vor Flaade, som nu nylig var samlet til Manøvrerne, var fuldt kampberedt. Det var blot at bringe Ammunitionen hen til Kanonerne. Naar først et større Antal Magter er begyndt at have saadanne krigsberedte Flaader, da vil Europas og hele Verdens Tilstand indeholde mange flere Fare-Kim end hidtil".

Lord Selborne: „Nøglen til den hele Situation ligger i den tyske Flaades Krigsberedskab, som overgaar alt, hvad man nogensteds før har kendt".

Lee (en tidligere Admiralitets-Lord): „For første Gang oplever vi, at den største Militærmagt udfordrer (*challenges*) vor Supremati til Søs".

Lord Haldane: „England staar overfor en af de sværeste maritime Opgaver, det i en meget lang Tid har kendt".

Long: „Vi staar umiddelbart foran en stor Krise i vor Historie".

Bonar Law: „Jeg har i dette Hus aldrig hørt en mere alvorlig Erklæring end den, Churchill afgav . . . Lord Roberts har efter min Mening ikke overdrevet, da han nylig sagde, at dette Land havde aldrig befundet sig i større Fare end idag . . . Havde vi dengang, da Tyskland definitivt viste os, at det vilde rivalisere med os til Søs, lagt den samme Beslutfethed for Dagen som nu, mon da ikke denne Rivaliseren vilde være blevet udsat og omsider opgivet? (Tilraab fra forskellige: Det tvivler vi paa.)". —

Under Diskussionen om, hvad der var at gøre for under de truende Omstændigheder at sikre Englands Supremati til Søs, faldt bl. a. følgende Ytringer:

Churchill: Koldblodige, stadige, metodiske Forberedelser, udstrakte over en Aarrække, er det, der skal til. Vi skulde lære af vore tyské Naboer, hvis Politik en Menneskealder igennem vedbliver at marchere lige løs paa sit Maal".

Lord Beresford: »Hvad vi behøver, er et storstilet Flaadeprogram. Om end vor Flaade aldrig igen kan opnaa den almindelige Supremati, maa vi dog bevare Suprematien paa de Søterritorier, hvor den er uundværlig".

Balfour: „Churchill har givet os at forstaa, at vi kun kan møde Truslen mod vor Supremati med utrættelige Anstrengelser og Ofre, indtil dette vanvittige fremmede Flaadebyggeri er bragt til Ende . . . Vi har for vort Vedkommende i hvert Fald den Fortrøstning, at vi ikke bygger af Ærgerrighed, men for vor Sikkerhed og for Freden, og saa længe dette er Tilfældet, vil vi have alle Europas mindre Stater og den oplyste Menneskeheds Samstemning bag os . . . Vel koster den moderne Fred mere end Fortidens Krige; men den er dog meget billigere end en moderne Krig. Krigen er i vore Dage en saa frygtelig Ulykke, at selv den mest hensynsløse Statsmand maa gyse tilbage derfor".

Bonar Law: Jeg læste for nogen Tid siden i en tysk Bog: „Om Afrustning kan der praktisk ikke være Tale, saa længe en Magt er i Stand til paa een eneste Nat at tilintetgøre vor Handelsflaade og vor Søhandel". Ja, dersom jeg var Tysker, vilde jeg ogsaa være af denne forstandige Anskuelse. Men just heri ligger vor Vanskelighed: Den egentlige Tragedie ligger i, at det ikke drejer sig om en Modsætning mellem Ret og

Digitized by Google

Uret, men mellem Ret og Ret: Tyskerne har en fuldstændig Ret til deres Anskuelse; men den er uforenelig med vor Sikkerhed".

Som bekendt nøjedes England ikke med at planlægge fremtidige Flaadeudvidelser, men greb ogsaa til den øjeblikkelige Foranstaltning at træffe en Aftale med Frankrig, ifølge hvilken den franske Flaade, kun støttet af en mindre engelsk Eskadre, overtog Varetagelsen af begge Landes Interesser i Middelhavet, medens den engelske Flaade omvendt skulde klare for dem begge i Nordsøen.

Denne Foranstaltning, der — som Bonar Law bemærkede i Parlamentet — minder om Romerriget i Forfaldstiden, da det maatte kalde alle sine Legioner tilbage til Rom, denne Foranstaltning viser, hvor foruroliget England føler sig, og hvorledes det af Tysklands Flaades Krigsberedskab drives mere afgjort over paa Frankrigs Side og dermed ogsaa ind i Entente med Frankrigs Allierede, Rusland. Dette sidste er blevet muligt for England, efter at Ruslands af England saa ildesete statelige Flaade er omtrent gaaet til Grunde i den japanske Krig, og efterat der endvidere er opnaaet en Overenskomst mellem England og Rusland angaaende Persien.

England, Rusland, Frankrig — det er den Konstellation, som Tyskland ved sine Rustninger og sin Verdenspolitik har banket sammen, og som det formentlig ved at indstille sine Rustninger kunde have faaet til at opløse sig igen. Men Tyskland har fortsat sin Vej. Skønt det efterhaanden blev mere og mere tvivlsomt, hvad Tyskland egentlig kunde paaregne af Hjælp fra sine egne Forbundsfæller, Østerrig og Italien, ophørte det dog ingenlunde med sine udfordrende Rustninger, men drev dem til det yderste, ja indrettede sig øjensynligt paa, om det skulde være, at tage den tilstundende Kamp op alene. Med en Redebonhed og Offervillighed, der bragte Tysklands Rejsning for 100 Aar siden i Erindring, vedtog Rigsdagen i 1913 en Hærlov, der lod den almindelige Værnepligt blive fuldt udnyttet og derved bragte Fredsstyrken betydeligt op, og desuden en Bevilling paa over en Milliard til militære Udgifter.

Dette betød, at Tyskland rustede til Tænderne — at Tyskland vilde sætte alt ind paa sin Fremtid som Verdensmagt.

5.

Hidtil har Tyskland været en Kolonialmagt af anden Rang. Dette er just, hvad det ikke vil nøjes med at være. Og her skal nu anføres et enkelt Eksempel, grebet nogenlunde paa Lykke og Fromme, til Oplysning om den tyske Nations oversøiske Aspirationer.

Jeg har liggende for mig et Udklip af Berlinerbladet „Tägliche Rundschau" for 17. Sept. 1912, indeholdende en Artikel af Dr. Ernst Jäckh med Overskrift: „Deutschland in China voran!"

Artiklen gaar ud paa at faa tysk Kapital og tysk Foretagsomhed til kækt at engagere sig i Kiautschou, den tyske Besiddelse (nominelt: Forpagtning paa 99 Aar) i den kinesiske Provins Schantung. Dr. Jäckh gør opmærksom paa, hvorledes den tyske Styrelse i Kiautschou har holdt Stand under den kinesiske Revolutions Storme og gjort det tyske Skytsomraade til en fredet Plet, hvor Ordenen har været opretholdt, og hvor derfor ikke saa faa kinesiske Købmænd har foretrukket at flytte hen og nedsætte sig. Forf. mener, at Pladsen, med sin gode Jærnbaneforbindelse og sin Havn (Tsingtau), der er anerkendt som den bedste i hele Kina, har fortrinlige Fremtidsbetingelser, blot man vil gribe dristig til og udnytte Mulighederne.

Digitized by Google

I saa Henseende gør da Forf. opmærksom paa, at der ved Chinlingchen, i Nærheden af den tyske Schantungbane og 180 km ind i Landet fra Tsingtaus Havneplads, ligger 30 Million Tons Jærnerts af fortrinlig Beskaffenhed — eller rettere: de staar op ad en Bjærgside og kan udvindes uden Mineanlæg i Dybden.

Nu er Jærnet et af de mest efterspurgte kinesiske Produkter, og Forf. udvikler da Hensigtsmæssigheden af at anlægge et Smelteværk i Nærheden af Havnen i Tsingtau, altsaa paa tysk Omraade, og føre Ertsen derhen til Forarbejdelse og Udførsel.

Hvilken Betydning det kinesiske Jærn har for hele Østasien, fremgaar af, hvad Forf. videre meddeler om de kinesiske Hanyang-Værker i Jangtsedalen, som ikke blot har forsynet Japan med Jærn, men ogsaa faaet Bestillinger fra St. Francisko. Nu er under den kinesiske Revolution Højovnene væltede, Driften standset og Personalet afskediget. Da er straks Japan der, saa snart Revolutionen er forbi, og tilbyder Kina japansk Kapital til Jærnværkernes Genopførelse og fornyede Drift. Thi Japan er lige saa fattigt paa Jærn som rigt paa Kul, og vil gerne være uafhængigt af det fremmede Marked, naar det skal forsyne sig med Jærn til sine Kanoner og Krigsskibe, ligesom det ogsaa gerne vilde gøre hele Østasien afhængigt af sig med Hensyn til Jærnforbrug, og aabne Muligheden for en fremtidig Lukning af det kinesiske Marked for europæisk Jærntilførsel.

Saadanne Planer vil blive krydsede ved Oprettelsen af et tysk Jærnværk i Tsingtau. Dette Værk vil, paa Grund af sin gunstige Beliggenhed ved den fortrinlige Havn, og paa Grund af det tyske Omraades Sikkerhed overfor kinesiske Uroligheder, kunne vinde i Konkurrencen med ethvert andet kinesisk Jærnværk. Pladsen Tsingtau vil komme i Blomstring. Den tyske Schantungbane vil tjene paa Transporten af Ertsen. De tyske Schantung-Kulgruber faar Afsætning for sine fine Kulsorter til Jærnværkets Brug. Men, skriver Forf., „foruden denne økonomiske Gevinst for den interesserede Kapital og det nationale Arbejde, sikrer endvidere den tyske Politik sig et nyt Felt for voksende Indflydelse: Købmanden fæster Fod og erobrer, og Diplomatiet beskytter og forsvarer. Den tyske Kiautschou-Sfæres Udstraalingsradius bliver saaledes nødvendigvis større, bestemtere og fastere efter Naturloven om den centripetale Virkning“.

Men det gælder at gribe Øjeblikket. Hvordan end det gaar med de indre kinesiske Brydninger, eet kan man sikkert regne med: en rask voksende Sum af Livsfornødenheder, som vil være at tilfredsstille i den kinesiske Verden. „Ogsaa her hedder det da: Først til Mølle, først malet! Lad os passe paa, at ikke fremmed Initiativ og Energi ødelægger vore egne gode Chancer“.

Det drejer sig om en Kapital paa 10 Millioner. Vil den være at rejse i Tyskland til dette Foretagende?

Det er at haabe. Thi „hvad der for Japan er en Risiko, er for Tyskland ingen „Risiko“ — takket være Skytsomraadets Sikkerhed og Fordelene ved en retsgyldig Koncession. At lade den nuværende Konjunkturs sjældne Gunst slippe sig ud af Hænderne, maaske for stedse, det vilde være en ubegribelig Ladhed, ja en uforsvarlig Klejnmodighed. Nu at udnytte og sikre den velbegrundede og den velforberedte Lejlighed, det betyder ikke blot enkeltkapitalistisk og nationaløkonomisk Vinding, men det er simpelt hen politisk og national Nødvendighed. Historien byder Tyskland et Springbræt — og Tyskland vil ikke springe?!“

Digitized by Google

Saa vidt Artiklen fra „Tägliche Rundschau". Her møder vi altsaa Tysklands Aspirationer i det fjerne Østen og ser dem kollidere med Japans. Og med Englands. Thi en Ytring i Artiklen viser, at Forfatteren meget godt er opmærksom paa, at Englænderen Morrison har opnaaet den betydningsfulde Plads som politisk Raadgiver for den kinesiske Republik; men derfor vil han dog ikke lade sig holde tilbage fra at raabe: Deutschland in China voran!

Om det er lykkedes at interessere 10 tyske Millioner i Foretagendet, er mig ubekendt. Men idag véd vi, at den tyske Kapital vil have gjort klogt i at opsætte Anbringelsen til *efter* den store Krig, — om der iøvrigt efter Krigen vil eksistere noget saadant som tyske Interesser i Østasien, hvad ingen i Øjeblikket véd. Men det hører jo med til det, der nu kæmpes om paa Liv og Død.

6.

Et andet øversøisk Felt, mod hvilket Tyskland har haft — og, hvem véd? maaske endnu har — stærke Aspirationer, er Marokko. Og her var det Frankrig, det kolliderede med; Frankrig, naturligvis støttet af England.

Vel havde Tyskland i Forvejen afrikanske Besiddelser; men Nordafrika var noget ganske andet end hine fjerntliggende og lidet indbydende Negerdistrikter. Ikke at kunne komme i Betragtning ved Fordelingen af nordafrikanske Interessesfærer, men derimod at se Frankrig mere og mere udbrede sit Herredømme dér, var noget, der ret lod Tyskland føle sin Tilbagetrængthed, sin 2den Rangs Stilling paa det kolonialpolitiske Omraade.

Det var da for den tyske Imperialisme et stolt og forjættende Øjeblik, da Tyskland lod Krydseren „Panther" vise sig ud for Agadir. Men des bitrere føltes Ydmygelsen over hele Tyskland, da Kejser og Rige dog fandt sig i at lade sig afspise med et Stykke Kongoland, medens der fremdeles var „vinket af" i Nordafrika.

Det var lykkedes Frankrig i Marokkospørgsmaalet at vinde en virkelig og betydelig diplomatisk Sejr over Tyskland. Ogsaa af diplomatiske Sejre kan man — i Mangel af bedre — beruse sig. Og Franskmændenes nationale Selvfølelse havde en Tidlang — især siden den store og langtrukne Dreyfus-Skandale — været meget langt nede og trængte til hvad Løftelse den kunde faa. I saa Henseende hjalp ogsaa den Omstændighed, at Frankrig var forud for Tyskland og alle andre Nationer i Retning af at tage Flyvekunsten i Krigsvæsenets Tjeneste.

Der indtraadte i den franske Folkestemning — især dog i de højere Befolkningsklasser — en temmelig pludselig og ret stærk Reaktion mod den tidligere Nedtrykthed. Og denne Reaktion gav sig Udslag i en Genopvaagnen af den franske Militærstolthed. Medens det efter Dreyfus-Affæren havde hørt til Dagens Orden, at franske Officerer, ja selv Trikoloren, blev haanet paa aaben Gade, blev det nu Skik at blotte Hovedet for Fanen, naar den bares forbi. Vagtparade og Tappenstreg blev populære Begivenheder.

Denne militærbegejstrede Stemning staar i Forbindelse med en helt ny aandelig Bevægelse, der har grebet især den dannede Ungdom i Frankrig, en Omvendelse fra Materialisme til Idealisme, fra Pessimisme til Optimisme, fra æstetisk Blødagtighed til mandigt Handlemod, fra Nydelsessyge til Pligttroskab og Offervillighed — ogsaa for manges Vedkommende fra Fritænkeri til kirkelig Tro. Som Banebryder for denne saakaldte „ny Aand" i Frankrig har vore Dages franske Filosofi i høj Grad virket, den,

Digitized by Google

der især repræsenteres af *Henri Bergson*, og som bygger paa det intuitive, mere end paa det intellektuelle, eller, populært udtrykt, lærer Folk at gaa nok saa meget efter deres Hjerte som efter deres Hoved.

Den „ny Aand" i Frankrig slaar til Lyd for Familien, Nationen, Fædrelandet; den bringer Tapperhed og Heltemod paany til Ære. Og naar da denne Nationalstemning, denne Militærbegejstring skal have noget at udlade sig imod, da bliver det ganske af sig selv Tyskland. Revanchekrigen mod Tyskland bliver Indskriften paa dens Fane.

De Kredse i Tyskland, der hengav sig til Haabet om, at Revanche-Ideen efterhaanden vilde slumre ind hos Franskmændene, og som havde begyndt at finde dette Haab bestyrket af Erfaringen, de er nu helbredede af deres Illusion. De har i de sidste Aar set Revancheideen flamme op næsten saa lyslevende som i Boulangers Dage. Og naar dette kan ske efter 40 Aars Forløb, — efter at, med andre Ord, den Slægt af Franskmænd, der oplevede Elsass-Lothringens Afstaaelse, er for største Delen forsvundet fra Skuepladsen, da har man aabenbart med en stærkt rodfæstet Følelse at gøre, og der synes ikke at være andet for, end atter engang at lade Sværdet skille Trætten.

Den 3aarige Tjenestetid, som i Frankrig er vedtaget, og som er den omtalte patriotiske og militære Stemnings Frugt, øger jo ikke Kombattanternes Antal i Krigstilfælde; men den giver en betydeligt større disponibel Styrke i Krigserklæringens Øjeblik. Og netop en rask Besættelse af Elsass-Lothringen i Krigens allerførste Afsnit vil det for Franskmændene dreje sig om, dersom de skal gøre sig Haab om at vinde og fastholde de omstridte Landsdele. Altsaa har de planlagt denne Forøgelse af deres Hærs første Stødkraft.

Og naar Tyskland (som allerede omtalt) ifjor for sit Vedkommende har truffet tilsvarende Forholdsregler — rigtignok paa en saadan Maade, at de (hvad deres Befolkningstilvækst sætter dem i Stand til) med det samme har forøget Krigsstyrken —, da dette er sket med ganske særligt Hensyn til Grænseværnet ind mod Frankrig.

De to Nationer har stillet sig overfor hinanden, hver med Haanden paa et skarpt slebet Sværd.

Og nu, da Sværdene er fløjet af Skeden, vil Afgørelsen komme — ikke blot om Elsass-Lothringen, men sagtens ogsaa om Marokko.

7.

Paa Konferencen i Algeciras, der var sammenkaldt til Afgørelse af det marokkanske Spørgsmaal, blev Tyskland ikke virksomt støttet af sin Forbundsfælle Østerrig-Ungarn. Dette vakte en Del Misstemning hos Befolkningen i Tyskland, og man begyndte at spørge, hvad man saa skulde med Alliancen, naar man ikke havde nogen Nytte af den i afgørende Tilfælde.

Den tyske Regering lod sig dog ikke saaledes anfægte. Den var — ligesom overhovedet de politisk sagkyndige — klar over, at Forbundet, saaledes som det var indgaaet, ikke forpligtede Østerrig-Ungarn i det givne Tilfælde. Det var et Forbund til gensidig Betryggelse mod Angreb paa Landegrænserne, men ikke til gensidig Understøttelse i imperialistiske Planer og Bestræbelser. Paa den Maade var det ikke Meningen, at den ene Part skulde kunne „benytte" den anden. Det havde Bismarck i sin Tid tilstrækkelig gjort gældende, at dersom Tyskland i Kraft af Forbundet vilde kræve

Digitized by Google

Østerrig-Ungarns Støtte i noget saadant som et Kolonial-Spørgsmaal, da vilde man til Gengæld i Wien ud fra Forbundet kunne stille saadanne Fordringer til Tyskland, som Forbundet ikke var beregnet paa.

F. Eks. Understøttelse af Østerrig-Ungarns Orientpolitik.

At Tyskland ikke havde bundet sig til noget i den Henseende, var fra først af Bismarcks aldeles bestemte Opfattelse, da han havde bragt Forbundet i Stand.

Imidlertid har senere Rigskanslere i Praksis opgivet denne forsigtige Begrænsning af Forbundsforholdet; de har lagt for Dagen, at Tyskland fra sin Side altid vil være beredt til — for at bruge Bethmann-Hollwegs Ord — „ogsaa ud over Forbundsforpligtelserne at staa Skulder mod Skulder med Østerrig".

Nemlig just i Balkanspørgsmaalet.

Denne Politik har været fulgt uden nogen Vaklen af Bülow og Kiderlen-Wächter, af Bethmann-Hollweg og Jagow, og Østerrigs Holdning i Algeciras har ikke gjort nogen Ændring heri. I Forhandlingerne om Bosnien og Herzegovina, om Novibazar og Albanien har Østerrig-Ungarn aldrig været ladet i Uvished om, at det jo kunde regne paa Tysklands Hjælp, hvis det kom til Krig. Og denne Politik har Tyskland holdt fast ved, uden Hensyn til, at Treforbundet derved maatte gaa ud af sine Fuger, idet Italiens og Østerrigs Interesser paa Balkanhalvøen gaar imod hinanden, og ligeledes uden Hensyn til, at et Sammenstød mellem Tyskland og Rusland paa den Maade blev uundgaaeligt.

Man tager neppe fejl, naar man antager, at denne efter-bismarckske Forbundspolitik, denne Stillen sig „Skulder mod Skulder" med Østerrig, hænger sammen med Tysklands Optagelse af sin verdenspolitiske Mission. Dels ligger det jo for en aspirerende Verdensmagt at optræde storsindet og respektindgydende ogsaa i sine Allianceforhold, dels har Tyskland som germansk Verdensmagt en Medinteresse i, at Østerrig ikke spærres ude fra Adriaterhavet, men snarere holder sig (eller det forenede Tyskland-Østerrig) Vejen aaben til Saloniki — for ikke at sige til Dardanellerne. En Tilbagetrængen af Østerrigs Indflydelse i disse orientalske Egne til Fordel for Ruslands vil jo være i høj Grad truende for den Interessesfære, Tyskland gennem sit venskabelige Forhold til den tyrkiske Port har begyndt at skabe sig i Lilleasien og Syrien.

I denne Forbindelse kan det fortjene at omtales, at Tyskerne ikke saa ganske udelukkende er gaaet til det asiatiske Tyrki for at bygge Jærnbaner og tjene Penge, men at de i al deres materielle Optagethed dog ogsaa har fundet Tid og Raad til — paa Kejser Vilhelms Tilskyndelse og med ham som Bygherre — at opføre den pragtfulde „Forløserkirke" i Jerusalem. Det hører med til Billedet af Tyskland som fremadstræbende Verdensmagt, at dette Byggeforetagende blev planlagt og gennemført, og at den færdige Bygning i 1898 blev indviet den 31te Oktober — den lutherske Reformations Mindedag — af Kejseren personlig i Spidsen for en imponerende Procession af gejstlige og verdslige Repræsentanter for den evangeliske Kristenhed, Mænd, der havde fulgt ham derover som hans Gæster og Ledsagere paa hans Pilegrimsfærd. Kejser Vilhelm havde — skriver den norske Biskop A. Chr. Bang, som deltog i Færden — „henvendt sig til alle Europas evangeliske Fyrster og Kirkesamfund med Indbydelse til at lade sig repræsentere i Jerusalem ved denne højtidelige Lejlighed, for at Prote-

Digitized by Google

stantismen kunde træde frem som en historisk Verdensmagt".

Biskop Bang var altsaa med, og Biskop von Scheele fra Sverig. Men den danske Kirke havde trods Indbydelsen ikke fundet for godt at lade sig repræsentere.

Alle tilstedeværende fornam det som et stort og gribende Øjeblik, da Kejseren tog Ordet og sagde:

„Jerusalem, den højtbyggede Stad, vore Fødder staar i, vækker Erindringen om vor Herres og Frelsers vældige Forløsergerning . . . . Fra Jerusalem er Lyset oprundet for Verden, det salige Lys, i hvis Glans vort tyske Folk er blevet stort og herligt. Hvad de germanske Folk er blevne, det er de blevne under Korsets Banner fra Golgatha, Vartegnet paa den selvopofrende Næstekærlighed. Ligesom for næsten 2000 Aar siden, saaledes skal ogsaa idag herfra lyde ud over Verden det Raab, der bærer i sig alle Menneskers længselsfulde Forhaabning: Fred paa Jorden. Ikke Glans, ikke Magt, ikke Berømmelse, ikke Ære, ikke jordisk Gods er det, vi her søger. Nej, vi higer, bønfalder og stræber alene efter det ene, det højeste Gode, vore Sjæles Frelse . . . ."

Og Kejseren styrtede sig ned paa Knæ med Ansigtet i sine Hænder, overvældet af Følelser og Bevægelser, han ellers under sine Regeringssysler og sit Tankearbejde som Hoved for den store Militærmagt kun altfor ofte maatte trænge tilbage.

8.

Den ændrede Opfattelse af Forbundet med Østerrig-Ungarn, som tyske Statsmænd, med fuld Tilslutning af det tyske Folk, efterhaanden havde faaet fastslaaet, den Opfattelse altsaa, at Tyskland stod ubetinget sammen med Østerrig, ogsaa i dettes Balkanpolitik, havde givet Forbundet en vis agressiv Karakter, som det ikke før havde haft. Forbundet var blevet et Udtryk for de to forbundne europæiske Centralmagters Trængen paa — ja, et Udtryk og et Redskab for den germanske Ekspansion i Retning af Sydost. De politiske Forhold maatte paa den Maade nødvendig udvikle sig hen imod et stort Sammenstød mellem Pangermanisme og Panslavisme.

Den panslavistiske Agitation var allerede i Halvfjerdserne i fuld Gang paa Balkanhalvøen, støttet af det russiske Diplomati. Det gjaldt jo nemlig om at skaffe Rusland Anledning til Indblanding i det tyrkiske Riges Affærer. Tidligere havde Rusland — lige siden Freden i Kutschuk-Kainardschi 1774 — haft en udtrykkelig Beskyttelsesret over Tyrkiets græskkatolske Undersaatter, som skaffede det Lejlighed til Indlanding, naar det selv lystede. Men under Krimkrigen havde Tyrkiet givet alle sine kristne Undersaatter vigtige Privilegier, og ved Fredslutningen 1856 bortfaldt Ruslands særlige Beskyttelsesret over de græskkatolske. Rusland maatte da i Fremtiden opgive at bruge religiøse Paaskud for sin væbnede Indblanding og gaa over til at bruge nationale i Stedet. Saa sattes den panslavistiske Agitation i Gang — med Ophidselse af Balkanfolkene mod de tyrkiske Undertrykkelser, hvad enten saadanne nu virkelig i alle Tilfælde forelaa eller ikke, og med Paakaldelse af Ruslands Beskyttelse.

Panslavismens Program formede sig i Aarenes Løb som et Krav om Oprettelsen af en stor slavisk Stat paa Balkanhalvøen. Denne Plan har Østerrig-Ungarn, med Tyskland bag sig, stadig modsat sig. Og det er virkelig hidtil lykkedes det østerrigske Diplomati at hindre — først Oprettelsen af et Storbulgarien og senere Oprettelsen af et

Digitized by Google

Storserbien. Og dette sidste har nu kostet den østerrigske Tronfølger og hans Gemalinde Livet.

Attentatet i Sarajevo var Lynet fra en Sky, der længe havde trukket sammen. Man har her faaet et Vidnesbyrd om, hvor stærk Spændingen er blevet, — hvor haardt Germanisme og Slavisme presser mod hinanden i dette Verdenshjørne under deres gensidige Udvidelsestrang.

Man møder de haarde Gnidningsflader ogsaa andre Steder end her i Balkanhjørnet. Den panslavistiske Bevægelse er blevet en Storbevægelse, og dens ihærdige Agitation har iværksat saa at sige en Mobilisering langs alle slavisk-germanske Sprog- og Nationalitetsgrænser, hvor den blot kan komme til.

Som Illustration tager jeg frem et Nr. af „Bielitz-Bialaer Anzeiger" for 1. Juli 1914, som træffer til at være i min Besiddelse. Bielitz og Biala er et Par Tvillingbyer, der ligger lige op ad hinanden, dog hver i sin Provins. Thi den lille Flod, der skiller imellem dem, danner tillige Grænsen mellem Østerrigsk Schlesien og Galizien. Bielitz ligger i Schlesien og har tysk Befolkning, Biala ligger i Galizien og har polsk Befolkning. Udtrykket „tysk Befolkning" er dog for Bielitz's Vedkommende saaledes at forstaa, at Befolkningens øvre toneangivende Lag bestaar af Tyskere og vel ligesaa en Del af Arbejderklassen, alt i alt en Majoritet i Befolkningen. Men i hvert Fald udgør disse Bielitzere et tysk Enklave i en polsk Befolknings-Omegn. Nu har derfor den panslavistiske Agitation i Galizien, der rører sig meget uhindret, idet den østerrigske Regering i den senere Tid lægger an paa ved Imødekommenhed at gøre sig populær hos Rigets slaviske Befolkningsdele, — denne Agitation, siger jeg, har udset sig Bielitz som et godt Angrebsobjekt. Man har i Bielitz faaet oprettet en lille Sokolforening (d. e. polsk Turnforening), der saa godt som ingen Medlemmer har, men som indbød galiziske Broderforeninger til en stor Sokolfest i Bielitz en Søndag ved Midsommertid iaar.

De stedlige Myndigheder forbød Festen, fordi en saadan polsk Demonstration vilde være en Udfordring til den tyske Majoritet i Byen, og der kunde frygtes Uroligheder. Men man vidste i Bielitz, at Polakkerne vilde trodse Forbudet. Aftenen før Festen skulde afholdes, forsamlede da Bielitzerne sig til et Protestmøde, der udførlig refereres i det før omtalte Nr. af det stedlige tyske Organ. Hovedordføreren paa Mødet var en af Byens mest ansete Borgere, Storfabrikanten Josephy, der ellers paa den Tid opholdt sig i Wien i sin Egenskab af Landdagsmand, men var kommen ekspres hjem for at deltage i Borgermødet. Han sluttede sin særdeles ildfulde Tale med følgende Ord:

„Disse Førere, eller rettere sagt Forførere, skulde betænke, at der dog kunde blive en Ende paa Taalmodigheden, og at man kunde finde paa at gaa over fra det frygtløse Forsvar til det altid virksommere Angreb. Ve da Minoriteterne, naar vi begynder paa at vende de Magtmidler, der i By og Land staar os til Raadighed, imod vore polske Udfordrere. Paa Plakaterne til Sokolfesten i Brünn ser man en Sokol, som med Næven slaar Byporten til Brünn ind. En saadan polsk Næve banker ogsaa paa Porten til Bielitz og erindrer os om den Fare, der truer os. Men det skal være et Fingerpeg for os, at vi kommer vor Pligt i Hu, at vi træder Faren under Øjne, saa vi kan have Kraft til ikke blot at afværge Næven, men ogsaa at bryde den. (Stormende Bifald). Vi vil give Udtryk for denne Bevidsthed, denne klare

Digitized by Google

og faste Vilje til at gøre vor Pligt fuldt ud, og naar vi saaledes staar sammen, da er og bliver vi tyske fra Isse til Fodsaal".

Bladet giver endvidere en udførlig Skildring af, hvad der den følgende Dag gik for sig. Med Morgentogene fra Dziedits, fra Teschen og fra Krakau ankom Skarer af Sokoler, „Spejdere" og andre Festdeltagere til Biala, og Processionen satte sig i Bevægelse mod Bielitz. Politiet standsede den ved Broen, og efter nogen Parlamenteren med Processionens Førere opnaaedes der Enighed om, at der skulde tilstedes den en Vandring gennem Bielitz paa Betingelse af, at alle Uniformer, Foreningsemblemer, Kokarder o. lign. først blev fjernede. Polakkernes Førere gik ind paa dette, men kunde ikke sætte det igennem hos deres Folk. De vilde ind i Bielitz, som de var, i deres hele polske Krigsmaling. Fremad! fremad! lød det fra Rækkerne. Og nu udspandt der sig en temmelig langvarig Kamp, der forplantede sig til alle Broer og Vadesteder, og i hvilken det lykkedes Politi og Gendarmeri at hindre Overgangen, uden at det blev nødvendigt at give Ild, skønt Angriberne kastede med Sten, og der saaledes blev ikke saa faa saarede.

Men bagved Gendarmerne stod Bielitz's civile Befolkning i tætte Rader langs deres lille Grænseflod og sang „Wacht am Rhein", rede til, om fornødent, at gribe ind med Stokke og Næver og hævde, at deres By var tysk, og ikke ved nogen Demonstration skulde gøres til polsk.

Angrebet blev for den Gang afslaaet. Men Polakkerne raabte, at de kom igen. Og i de følgende Dage kunde Tyskere fra Bielitz ikke vise sig ude i Landet hinsides Floden uden at blive forfulgt med Stenkast.

Dette var en lille Episode af Kampen paa Tyskhedens Yderposter. Vi forstaar, at hvad der stiver en saadan fremskudt tysk Befolkningsdel af, er ikke blot Bevidstheden om, at der i det østerrigske Kejserrige er andre Tyskere end de selv, men allermest Bevidstheden om, at de, til syvende og sidst, har det mægtige tyske Rige i Ryggen. Paa lignende Maade maa det for Polakkerne i Galizien, om de end har det med Ruthener og Russer som Ræven med de røde Hunde, virke som en underbevidst Afstivning, at der i Ryggen paa dem iksisterer en mægtig slavisk Kejserstat.

Sammenstød som det her omtalte er da en Art Forpostfægtninger. Og det tyske Rige maa være stærkt — og vedblive at være mere og mere stærkt — naar det i Længden skal kunne dæmme op mod den panslavistiske Bølge, det ved sine Ekspansionstilbøjligheder har faaet opmanet imod sig.

9.

Navigare necesse est! Tysklands udfordrende Verdenspolitik har været en *Nødvendighed.*

Ja *har* den nu ogsaa virkelig været en Nødvendighed?

Eller har det i hvert Fald været nødvendigt for Tyskland at forcere sig i den Grad frem og opbesværge alle disse Farer og Fjendskaber imod sig?

Necesse est! — det er nødvendigt! Dette er et mægtigt Argument. D. v. s. for saa vidt det ikke gaar over til at blive et Paaskud, hvormed man bedrager sig selv og andre.

Necesse est! Det er en militær Nødvendighed! Under dette Løsen har Tyskland aabnet sit nuværende Felttog med et Brud paa Traktaten om Belgiens Neutralitet.

Necesse est! Det er en politisk Nødvendighed! Dette har Tyskland formo-

Digitized by Google

dentlig ogsaa sagt ved sig selv, da det i sin Tid unddrog sig Opfyldelsen af Pragerfredens § 5.

I Stedet for at sige: Det og det vilde være os særdeles hensigtsmæssigt og bekvemt; men — necesse est! det er *nødvendigt* at overholde sine helligt indgaaede Forpligtelser!

Naar dette berøres her, da er der ikke dermed udtalt nogen Dom. Thi Sagen har to Sider, og det er desuden ikke denne Afhandlings Opgave at optræde dømmende.

Men den overlegne Behandling af Traktatbestemmelser er taget med som et karakteristisk Træk i det objektive Billede af Tyskland som fremadstræbende Magt.

Et noget haardt og hensynsløst Præg har Tysklands Færd i det hele faaet over sig. Og der kunde jo ud fra dette rejses Tvivl om Tysklands Kald og Skikkethed til at være Verdensmagt og Kolonisator. Den haarde Haand er ikke dér tilstrækkelig; men der skal ogsaa en lykkelig Haand til.

Imidlertid kunde det jo paa den anden Side gøres gældende, at en saadan Mangel ganske naturligt vil træde frem hos en ny, begyndende, i sin Stilling endnu ikke sikker Verdensmagt, men at den kan tænkes at ville afhjælpe sig selv under den videre Fremgang.

Ja, baade dette og hint lod sig sige og fremdrage. Og man ender da lettelig med at spørge: *Har* Tyskland det store Kald, eller har det overvurderet sig selv og set fejl paa sin Stilling?

Hvad er det, Kejser Vilhelm har ført Land og Rige ind paa? Er det Vejen tif Stjernerne? Eller er det Vejen neden om og hjem?

Det er vist bedst i dette Øjeblik at holde sit Svar tilbage.

Hvem vil driste sig til at afgøre det Spørgsmaal, som en af Dagene vil blive afgjort ved en stor Gudsdom?

21. Aug. 1914.

Digitized by Google

VERDENSKRIGEN

Af Oberstløjtnant E. HOLTEN-NIELSEN.

LANDOPERATIONERNE INDTIL DEN 26. AUGUST.

Kejser Wilhelm II.

SØNDAG den 28. Juni 1914 vil i Historien komme til at staa som en Dag, der sent vil glemmes.

Paa den Dag fo'r som en Løbeild ud over hele den civiliserede Verden Budskabet om, at den serbiske Gymnasiast *Princip* i Serajevo havde myrdet den østerrig-ungarske Tronfølger *Franz Ferdinand* og hans Gemalinde.

Med Afsky modtog man Budskabet om dette Dobbelt. mord, og med særlig Afsky, fordi det ogsaa ramte en *Kvinde*, tilmed en Moder til tre umyndige Børn.

Hurtig opklaredes det, at dette Mord var Resultatet af en større Sammensværgelse, og Sporene pegede tydelig mod Belgrad som Arnestedet for denne.

Den 23. Juli tilstillede Østerrig-Ungarn Serbien et Ultimatum, der skulde besvares i Løbet af 48 Timer, og hvori fordredes bl. a. Opløsning af en Række serbiske Foreninger, som paastodes at være Sædet for en systematisk organiseret Sammensværgelse mod det østerrig-ungarske Monarki, dernæst Afskedigelse af en Del serbiske Embedsmænd, der efter Østerrig-Ungarns Opfattelse ledede eller deltog i denne Bevægelse og mere eller mindre direkte stod bag ved dem, der var udsete til at udføre det med saa sørgeligt Held gennemførte Mord, og sluttelig Dobbeltmonarkiets Tilsyn med den retslige Undersøgelse angaaende Mordet i Serajevo.

Næste Dag anmodede Rusland Østerrig-Ungarn om en Forlængelse for Serbien af den tilstaaede Frist for Svarets Afgivelse, men herpaa vilde den østerrig-ungarske Regering ikke indlade sig.

Serbien giver inden for den forlangte Frist

Digitized by Google

et delvis imødekommende Svar, idet det dog anfører, at det som suveræn Stat ikke kan gaa ind paa, at en fremmed Stat skal have Tilsyn med dets Retspleje.

Svaret afvises af Østerrig-Ungarn som ufyldestgørende, og dets Gesandt forlader Belgrad.

Østerrig-Ungarn paabegynder uopholdelig en delvis Mobilisering af dets Stridskræfter, og allerede den 27. Juli veksles de første Skud mellem østerrig-ungarske og serbiske Tropper ved Grænsefloden Sava.

Disse Begivenheder foranlediger den engelske Udenrigsminister Sir *Edward Grey* til samme Dag at foreslaa, at England, Frankrig, Italien og Tyskland i Fællesskab skal mægle mellem Østerrig-Ungarn og Serbien, men Tyskland afviser næste Dag Greys Mæglingsforslag, som Frankrig og Italien alt havde givet deres Tilslutning.

Østerrig-Ungarn erklærer uopholdelig officielt Serbien Krig, hvilket Rusland besvarer med straks at beordre Mobilisering af 14 Armékorpser.

Hermed er Verdenskrigen begyndt, og de forskellige Magter træffer mere eller mindre aabent deres Forberedelser til det store Opgør. Holland og Belgien træffer saaledes bl. a. Forberedelser til at hævde deres Neutralitet.

Engelsk Regimentged.
(Flere af de engelske Regimenter har Kæledyr (*Pets*), der følger Delingerne gennem Tykt og Tyndt.

Den 29. Juli sprænger Serberne Broen mellem Semlin og Belgrad i Luften, og Krigsoperationerne indledes med Smaakampe ved Grænsefloderne Sava, Donau og Drina og sporadiske Bombardementer af Belgrad.

Rusland stiller et selvstændigt Mæglingsforslag til Østerrig-Ungarn, og da dette afvises, afbryder Rusland den 30. Juli den diplomatiske Forbindelse med Dobbeltmonarkiet.

England, Frankrig og Italien gør et sidste Mæglingsforslag til Østerrig-Ungarn, men uden heldigt Resultat, og sidstnævnte Land udvider, ligesom Rusland, den 31. Juli sin Mobilisering.

Tyskland erklæres samme Dag i Krigstilstand, Holland og Belgien mobiliserer, Frankrig foretager en delvis Mobilisering, og Danmark indkalder 2700 Mand, bestemt til Besættelse af vore Søforter og Bemanding af Flaaden.

Den 1. August Kl. 6 Form. stiller Tyskland Rusland et Ultimatum paa 12 Timer i Anledning af dets Mobilisering, og da intet Svar modtages, mobiliserer Tyskland samme Dag Kl. 5^{15} Eftm., hvornæst det Kl. $7^1/_2$ Eftm. erklærer Rusland Krig. Dette har til Følge, at Rusland, Østerrig-Ungarn og Frankrig beordrer fuld Mobilisering.

Danmark indkalder omtr. 19,000 Mand, og Neutralitetserklæringer udstedes nu og i den nærmest følgende Tid af Sverrig, Norge, Italien, Spanien og Danmark, og Schweiz mobiliserer.

Allerede den 2. August besætter Tyskland det neutrale Hertugdømme Luxemburg og lader Marinehavnen Libau bombardere af Krydseren „Augsburg".

Dernæst følger en Række officielle Redegørelser fra de forskellige Stormagter om Aarsagerne til Krigen og dennes Forhistorie, men disse skal ikke berøres her.

Digitized by Google

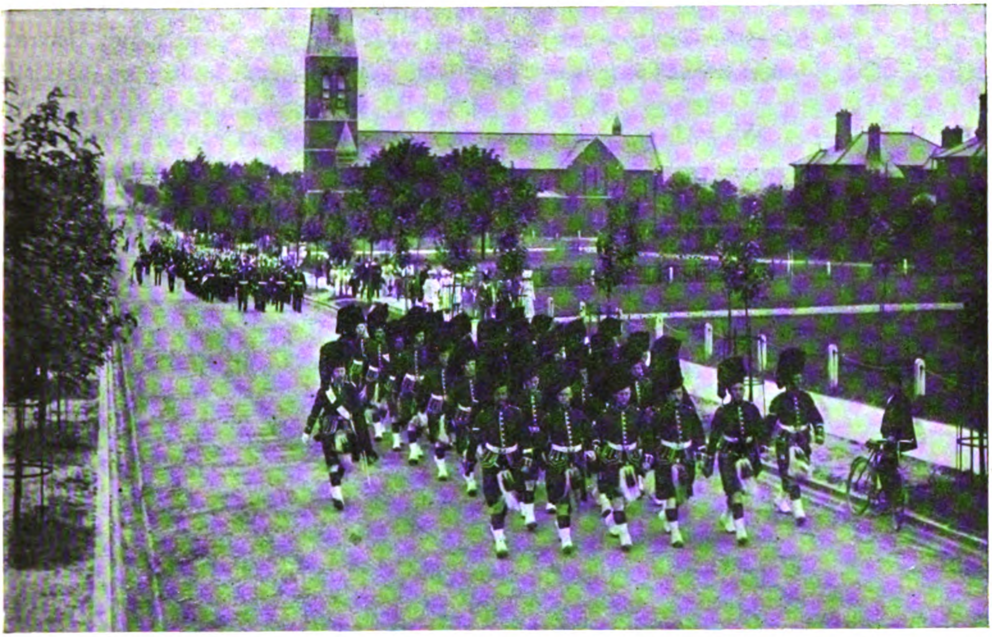

Højlændere paa Marsch gennem den engelske Militærby Aldershot.

Den 3. August stiller Tyskland Belgien et Ultimatum om, at det skal tillade fri Gennemmarche af tyske Tropper, hvilket Belgien afslaar. Under disse Omstændigheder beslutter England at mobilisere sin Flaade og lover Frankrig at beskytte dets Nordkyst. Dette foranlediger Tyskland til den 4. August at erklære Frankrig Krig, medens Italien mobiliserer, og Tyrkiet erklærer sig i Belejringstilstand. England tilstiller nu Tyskland et Ultimatum om at respektere Belgiens Neutralitet, og da et imødekommende Svar ikke modtages, erklærer det Kl. 7 Eftm. Tyskland Krig. Den engelske Hær mobiliseres, og Lord *Kitchener* udnævnes til Krigsminister. Rumænien erklærer sig neutral, og Grækenland, Bulgarien og Tyrkiet beslutter foreløbig at holde sig uden for Krigen.

I de følgende Dage fremkommer Østerrig-Ungarns Krigserklæring til Rusland, den 6. August, og Montenegros, Frankrigs og Englands Krigserklæringer til Østerrig-Ungarn, henholdsvis den 7., 11., og 13. August, samt den 16. August Japans Ultimatum til Tyskland, om at Tyskland skal rømme Kiautschau. Da Tyskland ikke besvarer det, følger Japans Krigserklæring den 23. August.

Der skal nu gaas over til at give en Oversigt over Krigsbegivenhederne paa de forskellige Krigsskuepladser, idet de indtil nu mindre vigtige Krigsskuepladser skal behandles først.

DEN SYDØSTLIGE KRIGSSKUEPLADS.

Siden den 29. Juli er der kæmpet mellem Østerrig-Ungarerne og Serberne ved Grænsefloderne mellem de to Lande, men foranlediget ved Ruslands Krigserklæring og Tysklands Anmodning om Afsendelsen af et Hjælpekorps til den fransk-tyske Grænse har Dobbeltmonarkiet maattet indskrænke sine Operationer mod Serberne mere end oprindelig paatænkt paa Grund af de betydelige Troppestyrker, som derved er blevne bundne andet Steds. Kampene paa denne Krigsskueplads har indtil den 15. August

Digitized by Google

tilsyneladende ikke frembudt nogen særlig Interesse. De indgaaede Telegrammer om dem har dernæst været saa faatallige og deres Indhold saa modstridende, at det er meget vanskeligt at komme til Klarhed over dem.

Saa meget er dog sikkert, at Serberne stadig holder Belgrad til Trods for de gentagne Bombardementer af den, og at Østerrig-Ungarerne ikke har haft Held med deres Forsøg paa at omgaa Byen i Øst og Vest for at kunne rykke frem ad den strategisk vigtige Vej fra Belgrad til Nisch. De har dernæst forlagt deres Hovedoperationer mere mod Vest til Serbiens nordvestlige Hjørne, og efter mange forgæves Forsøg er det den 16. August lykkedes dem her at overskride Sava og Drina og at fordrive Serberne fra deres feltbefæstede Stillinger ved Losnitza og Ljesnika. Serberne har imidlertid i Løbet af Dagene fra 17.—22. August gjort kraftige Modstød bl. a. ved Chabatz, omtrent 40 km Nordøst for Ljesnika, og har efter heftige Kampe paa Matschavasletten drevet Østerrig-Ungarerne ned mod Drinaovergangene og generobret de serbiske Stillinger ved Losnitza og Ljesnika. Samtidig meldte Østerrig-Ungarerne om en Sejr for deres Vaaben Øst for Visegrad og Rudo omtrent 80 km Syd for Losnitza, hvor Serberne efter en haardnakket Kamp den 21. og 22. August skulde være kastede tilbage med store Tab. Disse Sejrsmeddelelser kan dog vist ikke tillægges nogen Betydning. Under alle Omstændigheder gaar de sidste serbiske Meldinger, som ikke er modsagte fra Dobbeltmonarkiets Side paa det Tidspunkt, dette skrives, ud paa, at Serberne den 24. August har drevet Østerrig-Ungarerne tilbage til den nordlige Savabred, og at hele Serbien er befriet for fjendtlige Tropper.

Erkehertug Friedrich.
Generalinspektør for Østerrig-Ungarns Hærstyrke.

DEN ØSTLIGE KRIGSSKUEPLADS.

Rusland var i Begyndelsen af Krigen nødt til at holde sig noget tilbage, fordi dets strategiske Opmarche, d. v. s. Opstillingen af de Armeer, som det vil anvende mod Tyskland og Østerrig-Ungarn, paa de Punkter af Ruslands Vestgrænse, hvor de egentlige Operationer skal begynde, paa Grund af det russiske Riges store Udstrækning ikke var fuldstændig tilendebragt, og end ikke er det endnu. Først i Dagene omkring den 20. August begynder de russiske Hærmasser at gøre deres Indflydelse gældende ved en energisk Fremrykning i Østpreussen.

Da Tyskland, der paa sin Østgrænse foreløbig kun raader over en mindre Hærstyrke, formentlig kun 5—7 Armékorpser, som Følge heraf heller ikke har kunnet gribe Offensiven i større Stil, har Dobbeltmonarkiet maattet foretage sine Operationer med en vis Forsigtighed, og indtil den 20. August har saavel Tyskerne som Østerrig-Ungarerne,

Digitized by Google

ligesom Russerne, væsentlig indskrænket sig til at lade større Rytterstyrker søge frem for at klare sig Modstanderens Stillinger og til Besættelsen af strategisk mere eller mindre vigtige Punkter nær inden for den fjendtlige Grænse.

Inden der gaas over til en Omtale af de større Begivenheder, kan et Blik paa Kortet være formaalstjenligt.

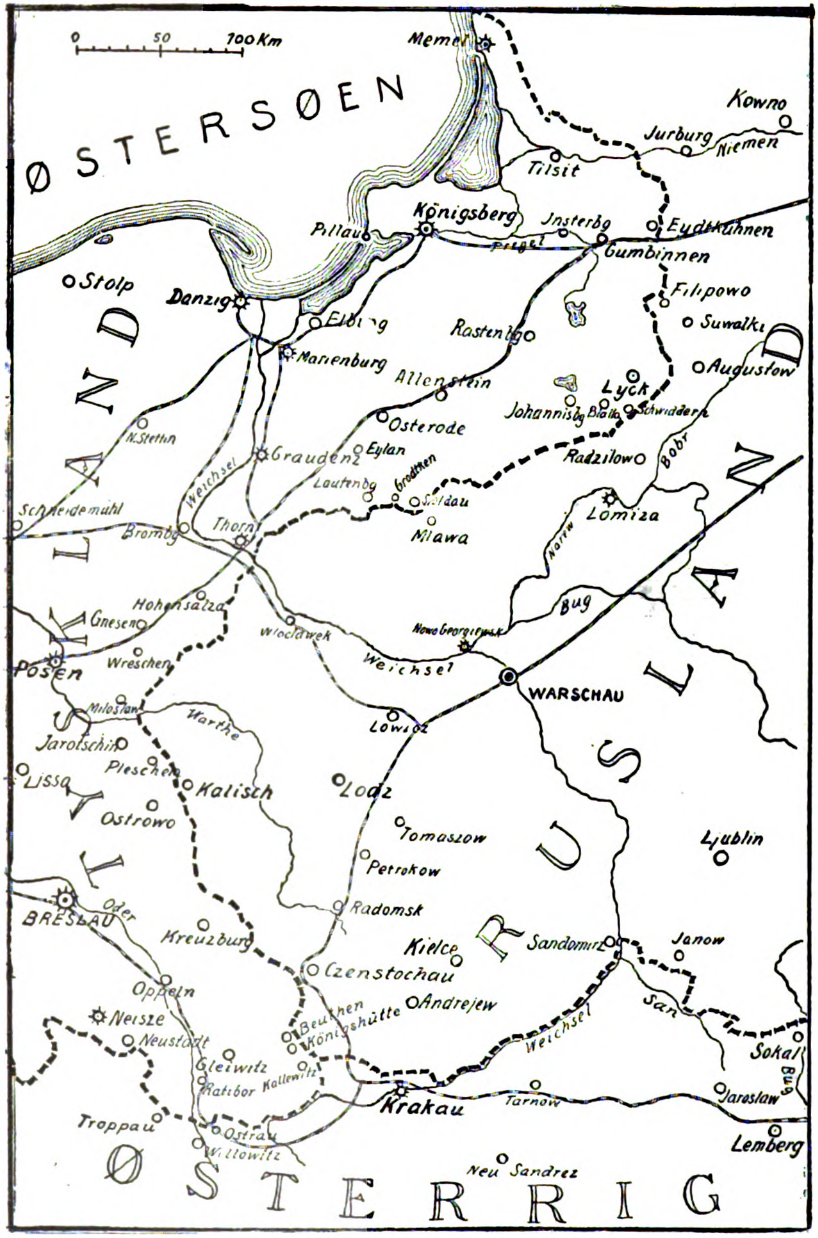

Som bekendt skyder russisk Polen sig som en stor Bastion ind mellem Østpreussen og Galizien, og de mindre Operationer, der hidtil har fundet Sted, falder da ogsaa i alt væsentligt i to vidt adskilte Grupper, nemlig

Digitized by Google

Den engelske Krigsminister, General, Lord Kitchener af Khartoum.

Lemberg nævnes som Hovedstøttepunkterne i saa Henseende.

Man antager, at den russiske Hærs Hovedmasse samles Øst for Weichsel i Dækning og Befæstningerne i Volynien, ved Ivangorod mellem Warschau og den galiziske Grænse, ved Warschau og ved Floderne Narev, Bobr og Njemen, nær ved den østpreussiske Grænse.

Den russiske Felttogsplan er sikkerlig udarbejdet af den russiske Generalstab i Forbindelse med den franske, men om dens Indhold er der, saa vidt mig bekendt, Intet sivet ud.

Da Berlin maa være Hovedmaalet for den russiske Hær, kan det antages, at det russiske Hovedangreb vil blive rettet mod denne By, og i Operationerne paa Østpreussens Østgrænse og i Operationerne Nord og Nordøst for Galizien. Dette er saa meget mere naturligt, som den vestlige Halvdel af russisk Polen, d. v. s. alt Landet Vest for Warschau, er ganske ubefæstet. Med Hensyn til Galizien skal kun bemærkes, at det danner en foran Karpaterne glacisagtigt fremskudt Krigsskueplads for de indledende Kampe med overalt tilgængelige Grænser, hvis Hævdelse er af største Betydning under Kampen i Fællesskab med Tyskland. Der er da ogsaa anlagt faste Støttepunkter for det galiziske Forsvar, og af disse skal Fortfæstningerne Krakau ved Weichsel og Przemysl ved San samt det formentlig endnu kun feltbefæstede at Rusland væsentlig vil indskrænke Krigen mod Østerrig-Ungarn til Defensiven.

Krigen paa den østlige Front kan blive af ganske overordentlig Betydning, hvis de russiske Hærmasser kan angribe Tyskerne med Kraft i den nærmeste Fremtid, det er nemlig da ikke udelukket, at Tyskerne, hvis ikke Hærlykken fremdeles er dem særlig gunstig mod Vest, kan blive tvungne til at indtage en mere defensiv Holdning over for de allierede Tropper end hidtil.

Det er sandsynligt, at det for en betydelig Dels Vedkommende er tyske Tropper af andet Opbud, der staar paa Østfronten, hvor de ved Samarbejde med de derværende tyske Fæstningsanlæg, der indbefatte r de store Fæst

Digitized by Google

ninger Königsberg, Thorn og Posen og de befæstede Pladser Danzig, Marienburg, Graudenz, Kulm og Breslau, vil møde et russisk Angreb med seig Modstand. Særlig vil formentlig Weichsellinien, der dækkes af Befæstningerne Danzig, Marienburg, Graudenz, Kulm og Thorn, komme til at spille en Rolle. Paa den anden Side maa det antages, at Russernes nummeriske Overlegenhed ikke kan undgaa at lægge sit Lod i Vægtskaalen.

Af Begivenheder, der har fundet Sted i Østpreussen, skal nævnes Kampene om den tyske Grænsestation Eydtkuhnen, som Russerne har besat, og som Tyskerne gentagne Gange, men forgæves, har forsøgt at fravriste dem.

Russerne har endog været i Stand til at fortsætte deres Fremrykning ind i Østpreussen og omkring den 23. August at bemægtige sig Insterburg omtrent 50 Kilometer Vest for Eydtkuhnen. Desuden har Russerne besat Lück i Østpreussens sydøstlige Hjørne, hvorfra Fremrykningen fortsættes under stadige Kampe med de tyske Tropper. Disse er i Dagene fra 21.—26. August med store Tab drevne tilbage mod Königsberg og Østpreussens Vestgrænse, hvor Russerne er naaet frem til Soldau og Osterode, i høj Grad truende den tyske Tilbagetogslinie mod Vest.

Af heldige Fægtninger, som Tyskerne har haft i Østpreussen, skal anføres Fægtningen ved Biala den 9. August, hvor en russisk Rytterbrigade blev kastet tilbage med et Tab af 8 Kanoner.

Ved russisk Polens Vestgrænse har Tyskerne

Kong Albert af Belgien og den tyske General v. Emmich.

General Emmich, som førte de første Tropper, der trængte ind i Liège, blev ifjor fotograferet sammen med Kong Albert. Kongen af Belgien er nemlig Æreschef for et Regiment Lüneburger Dragoner, som han inspicerede. General Emmich førte den Gang Regimentet frem for Kongen. Det er dette Regiment, som i første Linje har kæmpet mod sin Æreschefs hjemlige Tropper.

Digitized by Google

Gennem Pigtraads-Forhindringer.

besat bl. a. Kalisch og Sjerads ved Warthefloden, hvor de har ødelagt Overgangsstederne og befæstet dem, ligesom de arbejder paa Istandsættelsen af de Baner, som Russerne har ødelagt.

Paa Galiziens Østgrænse har Østerrig-Ungarerne sprængt Broen over Grænsefloden Zbrutch i Luften, og paa hele Grænsen og i dens Forterrain finder stadig Sammenstød Sted med fremskudte russiske Styrker, væsentligst Rytterstyrker. Af Begivenheder her skal nævnes Russernes Besættelse af den galiziske By Sokal Nord for Lemberg den 12. August og Fremrykning mod Lemberg og Russernes Overgang over Floden Zbrutch den 20. August.

Som den vigtigste Begivenhed maa dog nævnes Østerrig-Ungarernes koncentriske Fremrykning i russisk Polen over Kielzy og Krasnik mod Ivangorod. Fremrykningen er trods stadige kraftige Modstød fra Russernes Side fuldstændig lykkedes, og i Dagene fra 22.—25. August har den ført til, at Dobbeltmonarkiets Tropper staar et godt Stykke Nord for de førstnævnte to Byer. Kan Østerrig-Ungarerne fortsætte denne Fremrykning, maa man regne med, at den kan faa en hemmende Indflydelse paa Russernes Fremrykning mod Vest Nord for Linien Warschau-Lodz.

DEN VESTLIGE KRIGSSKUEPLADS.

Belgien. Den 3. August rykker Tyskerne under Befaling af General *Emmich* ind i Belgien, og den 5. August angriber 7. Armékorps Liége, men slaas tilbage. Den 6.

Digitized by Google

August fornyes Angrebene af 7., 9. og 10. Armékorps, men uden Held for Angriberne. Den 7. August fortsattes Angrebene, og det lykkes Tyskerne gennem Fortmellemrummene at trænge ind i Byen og gøre sig til Herre der. En regelmæssig Belejring af de enkelte Forter paabegyndes nu, men hvorledes denne har udviklet sig, staar stadig hen i det uvisse, idet man fra belgisk Side hævder, at nogle af Forterne stadig holder sig, medens Tyskernes Meddelelser herom er meget vaklende og modsigende. Saaledes kommer der den 22. August fra Berlin en Meddelelse om, at Lièges Kommandant, General *Lehman*, efter Indtagelsen af Boncellesfortet den 21. August er taget til Fange og ført til Aachen, efter at det tidligere fra autoritativ tysk Side er meddelt, at samtlige Forter var indtagne den 11. August.

Efter at have cerneret Liége fortsætter Tyskerne Fremrykningen ind i Belgien mod Vest og Sydvest. Under stadige Sammenstød med belgiske og franske Tropper vinder Tyskernes Rytteri trods energisk Modstand stadig Terrain i Belgien, og de heldige Kampe for Belgiere og Franskmænd ved Tirlemont, omtr. 45 Kilometer Nordvest for Liége, ved Diest, omtr. 30 Kilometer Østnordøst for Løwen, samt ved Eghezee, omtr. 15 Kilometer Nord for Namur er ikke i Stand til at standse den energiske Modstander, særlig efter, at han omkring den 15. August har faaet fuldendt sin strategiske Opmarch og kan begynde Fremrykningen gennem Belgien med sin Hovedstyrke.

Fra nu af strømmer de tyske Hærmasser som en Lavine ind over Belgien baade Øst og Vest for Maas, og allerede den 20. August maa de allierede Troppers Overkommando give den belgiske Hær Ordre til at

Fra Mobiliseringsdagene. Østrigske Tropper sendes til den serbiske Grænse.

Digitized by Google

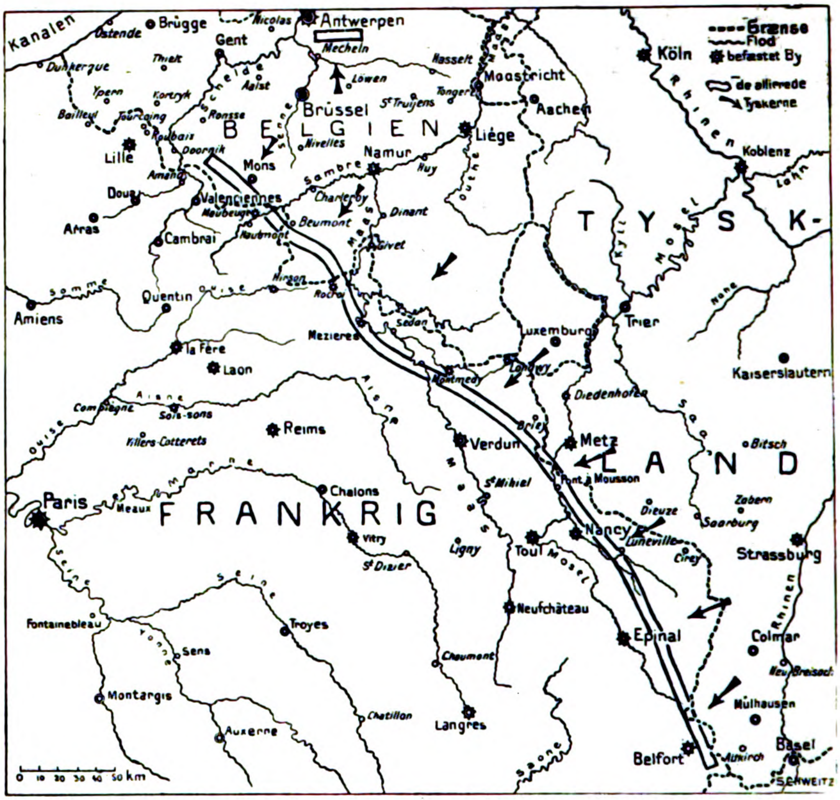

gaa tilbage til Antwerpen for med denne stærke Fæstning som Støttepunkt at søge at genere den tyske Hærs Fremrykning i Belgien saa meget som muligt i Flanke og Ryg, medens den i Belgien opererende franske Styrke gaar tilbage i sydlig Retning sammen med de Dele af den belgiske Hær, der har staaet længere mod Syd.

Bryssel lades altsaa blot, og den belgiske Hovedstad besættes af tyske Tropper den 21. August, og den østlige Halvdel af Belgien er faktisk i Tyskernes Besiddelse. Alt næste Dag fortsætter Tyskerne Fremrykningen mod Vest fra Bryssel samtidig med, at de cernerer Fæstningen Namur og paabegynder et Bombardement af den. Det selvstændige Belgien er dernæst nærmest kun Antwerpen, Namur og — Liège, hvis virkelig noget af dennes Forter holder sig endnu.

Frankrig. Lige fra den 8. August har der været Føling mellem de to Modstandere paa den fransk-tyske Grænse.

Idet der begyndes fra Syd, skal de vigtigste Fægtninger i det forløbne Tidsrum nævnes.

Den 8. August trængte det franske 7. Armékorps og en Brigade af Besætningen i Belfort ind i Elsass og frem over Altkirch, der var besat af en tysk Brigade, som havde forskanset sig der. Det lykkedes Franskmændene at fordrive Tyskerne og fortsætte Fremrykningen til Mühlhausen, som besattes af den franske Avantgarde, men den 10. August kaster $1^1/_2$ tysk Armékorps Franskmændene tilbage i vestlig og sydlig Retning. Den 16. August tilføjer imidlertid Franskmændene det 15. tyske Armekorps et Nederag ved Byen Thann noget Nord for Mühlhausen,

Digitized by Google

og den 20. August sætter Franskmændene sig under General *Pau* atter i Besiddelse af Mühlhausen og trænger Nord herfor frem til Gebweiler, hvor de sætter sig fast.

Efter at betydelige franske Troppemasser den 7. August er ankomne til Egnen om Moyenvic, Øst for Nancy, udkæmpes der i Dagene fra 8.—10. August mindre Forpostkampe her og i Vogeserne i Egnen om Markirch, Øst for Epinal. Den 11. August begynder Franskmændene en Kamp med et bayersk Korps ved Lagarde og Cirey, noget Syd for Moyenvic, og den 15. August hævder Franskmændene at have tilføjet Bayrerne et Nederlag ved Cirey. Franskmændene paabegynder nu en større Fremrykning paa Fronten Markirch-Cirey-Lagarde i nordøstlig Retning, men allerede den 20. August nødes Franskmændene, der med deres Fortropper var naaet frem til en Linie Dieuze-Morhange, til at gaa tilbage, rømme hele Lothringen og tage Stilling med den venstre Fløj støttet til de fremskudte Værker ved Nancy, medens den højre Fløj indtager faste Stillinger i Dononbjergene.

Fra den 8. August er der kæmpet i Linien Longguyon-Spincourt-Briey samt Syd for Metz. Nogen betydelig Fægtning har der dog ikke under de indledende Kampe indtil den 23. August fundet Sted i disse Egne, ligesom heller ikke Nord derfor, hvor der er kæmpet ved Virton og den forældede Fæstning Longwy. Dog skal i en Kamp ved Othainfloden den 12. August, efter franske Kilder, det tyske 26. Dragonregiment have lidt meget betydelige Tab.

Belgien-Frankrig. Efter Namurs Cernering beslutter de allieredes Overgeneral, General *Joffre*, at lade den forenede fransk-engelske Hær ved Frankrigs Nordgrænse gøre et Stød fremad Øst og Vest for Namur for om muligt at bryde igennem den tyske Linie. Fremrykningen paabegyndes den 22. August, men skønt der kæmpes med stor Energi af de allierede Tropper, de engelske under Befaling af den fra Boerkrigen berømte General *French*, tvinges de dog tilbage af de nummerisk meget overlegne Tyskere og maa den 25. August indtage en defensiv Stilling omtrent langs

General Joffre, Øverstbefalende over den franske Hær.

Digitized by Google

General Sir John French, Øverstbefalende over det engelske Ekspeditionskorps paa Fastlandet.

Frankrigs Nordgrænse. Da Tyskerne ogsaa gaar energisk frem paa Østgrænsen, bl. a. under Befaling af *Kronprinserne af Tyskland* og *Bayern*, maa General *Joffre* beslutte sig til at beordre General *Pau* til at rømme Elsass, for at hele den franske Hær, støttet til sine Befæstninger mod Nord og Øst, kan koncentrere sig med et nyt Fremstød for Øje.

Som i høj Grad medvirkende til, at Fremstødet paa Nordfronten mislykkedes, anføres fra fransk Side Namurs ganske uventet hurtige Fald, idet Byen og Halvparten af Forterne alt den 25. August var i Tyskernes Besiddelse.

Et Udfald fra Antwerpen, som den belgiske Hær paabegyndte den 24. August, og ved hvilket tre tyske Divisioner, der havde taget Stilling i Nærheden af Malines, den 25. August dreves tilbage til Vilvorde, Øst for Jærnbanelinien Antwerpen—Bryssel, har sikkert haft til Hensigt at gøre sit til at rokke den tyske Hovedstilling, men naaede altsaa ikke sit Maal.

Det første Afsnit af den store Verdenskrig er endt. Tyskerne har opnaaet store Resultater paa den vestlige Krigsskueplads, men Begivenhederne i Østpreussen synes ikke at varsle godt for dem paa den østlige.

Engelsk Lansenér.

Digitized by Google

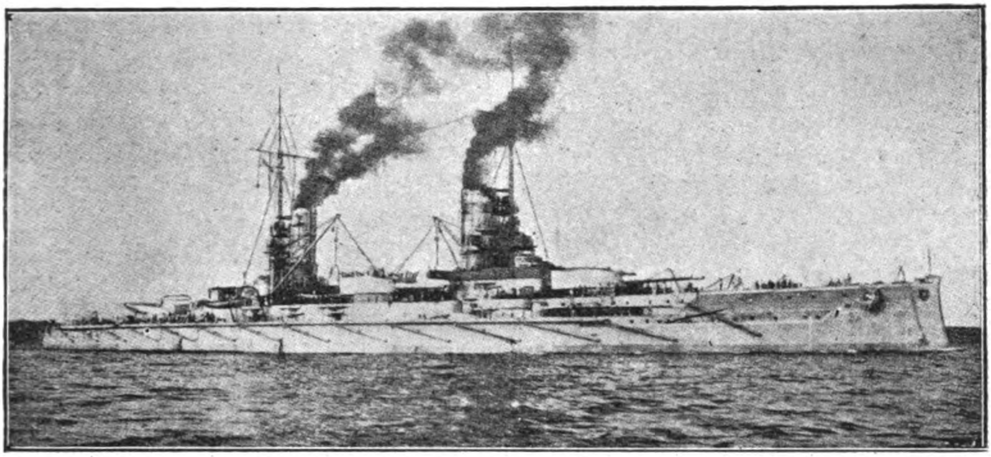

Tysk Dreadnought-Kampskib „Kaiser".
(24.700 Tons, 23,6 Knob, 10 Stkr. 12 Toms. Kanoner, 14 Stkr. 6 Toms., 12 Stkr. 24 Pds.
Desuden bl. a. Kanoner til Beskydning af Luftfartøjer).

DE TRE SØMAGTER

Af N. R.

England.

I sin store Tale i Fjor ved Fremlæggelsen af det engelske Marinebudget — der var i en betænkelig Nærhed af Milliarden — gav Første Admiralitetslord *Winston Churchill* i klare og utvetydige Ord den tyske Flaades Udvikling som Rettesnorene for Englands Marinepolitik.

Med Henblik paa den nye tyske Flaadelov af 1912 erklærede han det nødvendigt for England 1) i Løbet af de kommende 6 Aar at bygge 25 Slagskibe som Modvægt mod de 14, Tyskland i samme Tidsrnm vilde forøge sin Flaade med, 2) for ethvert yderligere tysk Slagskib at sætte 2 engelske paa Stabelen, 3) at bygge de Slagskibe, som de andre Magters Udvidelse vilde nødvendiggøre, og endelig 4) ikke i dette Forslag at medregne de Slagskibe, Kolonierne skænkede Moderlandet; af disse Skibe skulde nemlig formeres en Rigs-Eskadre af mægtig Styrke med Station i Gibraltar og klar til at sendes til ethvert Punkt hele Verden over, hvor dens Nærværelse maatte paakræves.

For det ordinære Budgets Vedkommende udtalte Minitteren bl. a.:

„. . . Til næste Aar (1914) vil vor Flaade have en Fredsstyrke paa 150.000 Mand, et Personel, der for første Gang overstiger den Styrke, England havde under Vimpel i de Napoleonske Krige. Denne uforlignelige Magt er dobbelt saa stor som den næststørste Sømagts — hvad Tjenestetid og Uddannelse angaar 3 eller 4 Gange saa stor. Men man maa ikke forudsætte, at nogensomhelst Formindskelse af vore Anstrengelser endnu er mulig, eller at de Byrder, som vi nu bærer, Byrder, der vilde knuse et hvilket som helst andet Land, vil kunne lettes. Den systematiskc og uophørlige Udvikling af den tyske Flaade og de samtidige Nybygninger af store Skibe i de andre større eller mindre Mariner hele Verden over vil utvivlsomt at os kræve Udgifter og Anspændelser, større end dem, vi nogensinde har haft i Fredstid, og næste Aar vil det være min Pligt — hvis jeg til den Tid beklæder denne vigtige Post — at forelægge

Digitized by Google

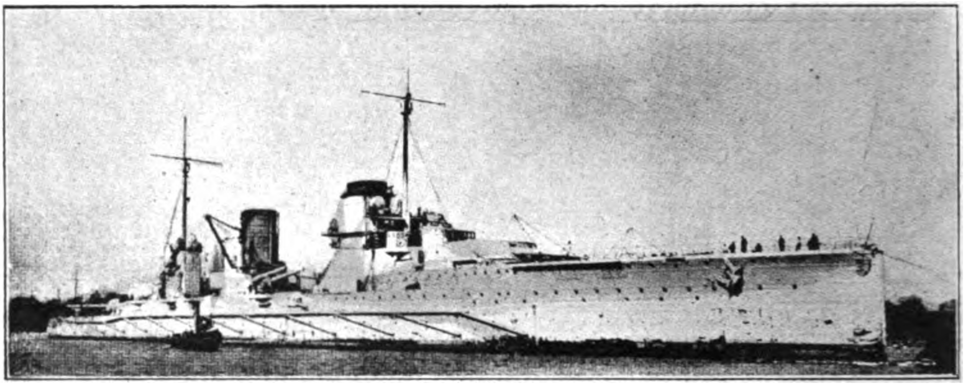

Tysk Dreadnought-Krydser „Seydlitz".
(25.000 Tons, 26,5 Knob, 10 Stkr. 11 Toms. Kanoner, 12 Stkr. 6 Toms., 12 Stkr. 24 Pds.
Desuden bl. a. Kanoner til Beskydning af Luftfartøjer).

Parlamentet et væsentlig større Budget end det, der nu forelægges.

Regeringen vil benytte enhver Lejlighed til at formindske den Kappestrid i Flaade- og Hærrustninger, man med Rette kan bebrejde det nuværende Europa; men, hvad der er nødvendigt maa gøres, og saa snart vi er overbeviste om Nødvendigheden deraf, vil vi intet Øjeblik tøve med at forlange, hvad der behøves af Penge og Mandskab, et Forlangende Underhuset endnu aldrig har nægtet os, hvor det drejede sig om Statens Livsinteresser.

Det Spørgsmaal er ofte opkastet, om de nuværende Skibstyper vil blive ændrede, og om Dreadnoughterne en Dag vil uddø ligesom Mammuterne og Mastodonterne, hvad der jo vilde være ønskeligt. De Folk, som mener, at den Tid vil komme — og det er der jo mange, der gør — peger advarende paa, at Undervandsbaadene bestandigt bygges større og større, og paa, at man ikke kan se bort fra Udviklingsmulighederne i Luftflaaderne, og de spørger om ikke et fra Luften ledet og under Vandet ført Slag vilde vise sig fordærveligt for de store Skibe især i snevre Farvande.

Denne Tid er endnu ikke kommet. Sejren tilhører endnu den, der har Flaader og Eskadrer, som er Modstanderen overlegne i Tal og Udrustning, i Ensartethed, Organisation, Projectilvægt og Skydefærdighed.

Vi kan i enhver Henseende fastslaa, at vi har opretholdt Overlegenheden hvad store Skibe angaar og samtidig, at vi staar fortrinligt og vil komme til at staa endnu fortrinligere i begge de nye Grene af Krigskunsten. Vor Flaade af Un-

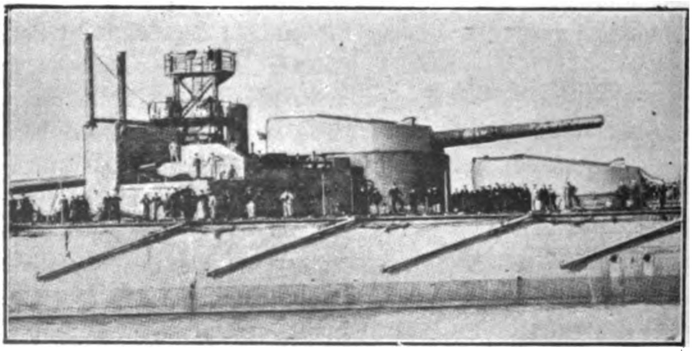

Kanontaarn paa den engelske Super-Dreadnought „Conqueror". Giver et godt Billede af Kanonernes vældige Størrelse i Forhold til Folkene.

Digitized by Google

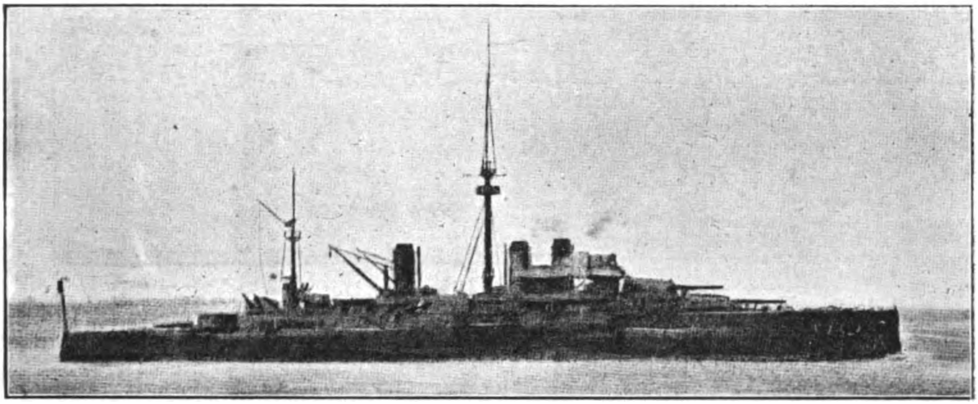

Fransk Dreadnought-Kampskib „Jean Bart".
(23.467 Tons, 22,6 Knob, 12 Stkr. 12 Toms. Kanoner, 22 Stkr. 5,5 Toms.

dervandsbaade er, takket være Lord Fishers Fremsynethed, mere end dobbelt saa stærk som den næststørste Sømagts. Dette Forspring kan ikke let mistes, da Undervandsbaade kun er brugbare i øvede Hænder. Foruden at vi har bygget et stort Antal Baade har vi i de sidste 10 Aar uddannet et Personel paa over 3000 Mand — Officerer og Mandskab —, der efter vor Formening er Mestre i Brugen af dette Vaaben. Og dette er en Stridsmagt, som Ingen kan fremtrylle af Intet eller skaffe til Veje i en snevert begrændset Tid.

Selv i Luftregionerne, som vi med karakteristisk engelsk Klogskab kun noget tøvende har begivet os op i, behøver vor Marine ikke at frygte nogen Sammenligning med de andre Magter. De britiske Hydroëroplaner har naaet et Forspring for alle andre, endskønt de endnu som alt paa dette Omraade er paa Forsøgsstadiet her hjemme som alle andre Steder. Men dette er ikke nok, og jeg maa sige Dem i Dag, at vi ikke alene maa have Overlegenheden i Retning af Materiellet. Vort Lands Sikkerhed kan i Længden kun opretholdes med Vaabenmagt, naar vi bliver de første paa samtlige Luftkrigens Omraader. Der er mange Vanskeligheder at overvinde. Andre Lande er begyndt tidligere. Franskmændenes medfødte Geni, Tyskernes ubetvingelige Udholdenhed har opnaaet Resultater, vi endnu ikke kan komme paa Siden af. For at naa vort Maal maa Krigsministeriet og Admiralitetet arbejde sammen, hvad de for Resten ogsaa allerede gør. For at fuldende Værket maa vi beslutte os til Aar for Aar at give vore Penge ud og Maaned for Maaned betale vor Tribut af kostbare Menneskeliv. Det skarpeste Øje, den sikreste Haand, det mest uforfærdede Hjerte er nødvendigt for at naa det Herredømme og den Fuldkommenhed i Luftkrigen, der er en uomgængelig Nødven-

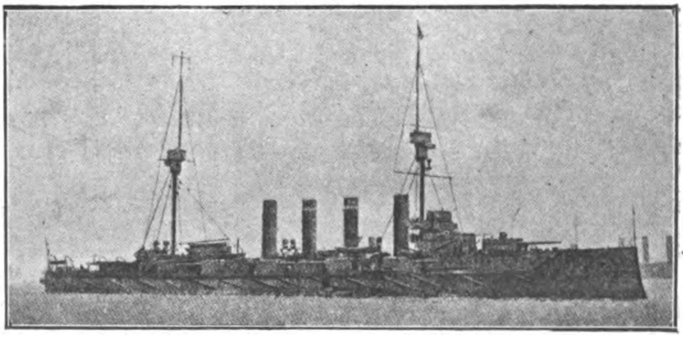

Engelsk Krydser „Minotaur".
(14,600 Tons, 23 Knob, 4 Stkr. 9,2 Toms. Kanoner, 10 Stkr. 7,5 Toms., 14 Stk. 12 Pds.).

Digitized by Google

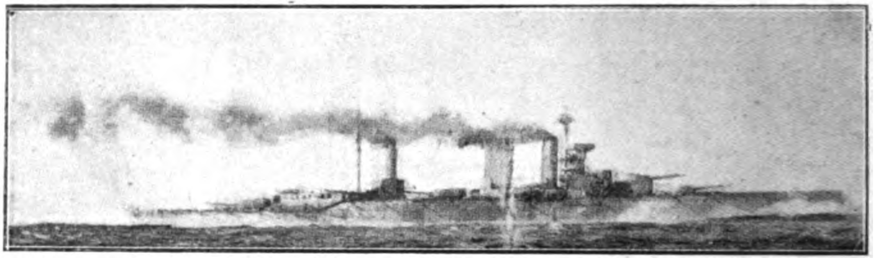

Engelsk Dreadnought-Krydser „Lion".
(26.350 Tons, 31,7 Knob, 8 Stkr. 13,5 Toms. Kanoner, 16 Stk. 4 Toms).

dighed ikke alene for vor Sømagt men ogsaa for vort Lands Sikkerhed. Og utvivlsomt! vi vil naa det . . ."

Mr. Winston Churchill er ikke egentlig Sagkyndig, han er Parlamentarikeren, der skal skaffe Pengene, men, hvad han fremsætter her, er selvfølgelig Admiralitets-Anskuelser. England taaler ingen Dilettantisme, hvad Flaaden angaar. Han fremsatte ganske vist i samme Tale det noksom bekendte Forslag til Tyskland om i Løbet af et Aar ikke at lægge Kølen til noget nyt Krigsskib, men dog selvfølgelig fortsætte med Bygningen af de allerede paabegyndte. Det var naturligvis kun et uskyldigt Koketteri med Tidsaanden, thi England havde 85 Nybygninger og Bevillinger løbende (mod 35 i Tyskland), d. v. s. en i Tal og Tonsdrægtighed selv i England aldrig tidligere sét tour de force. Endvidere bygger de engelske Værfter langt hurtigere end de tyske, og den engelske Flaade har en saa enorm Overvægt paa nye og kraftige Præ-Dreadnoughts, at Tyskland vilde sakke langt agterud med Erstatningen af sine ældre Skibe, hvis det gik ind paa Forslaget. Endelig forelaa der heller ikke nogen Udtalelse fra andre Sømagter. Den tyske Rigskansler svarede da ogsaa høfligt men bestemt i en stor Rigsdagstale: Hvad vor Flaadelov og dens Udførelse angaar, fastholder vi de Synspunkter, der dikteres os af vore egne Fornødenheder. Men bortset fra dette er hele Churchills Tale ganske overordentlig klar og betydningsfuld, og det engelske Admiralitet, der vel maa betragtes som Verdens første Autoritet i dette Tilfælde, giver sit Svar paa alle de Spørgsmaal, der er fremme i Tiden. De engelske Flaademyndigheder nærer ingen Frygt for den tyske Flaade, hvis Maal af Admiral *v. Tirpitz* lige saa klart og betydningsfuldt blev defineret som en Styrke, selv den stærkeste Sømagt vilde løbe en Risiko

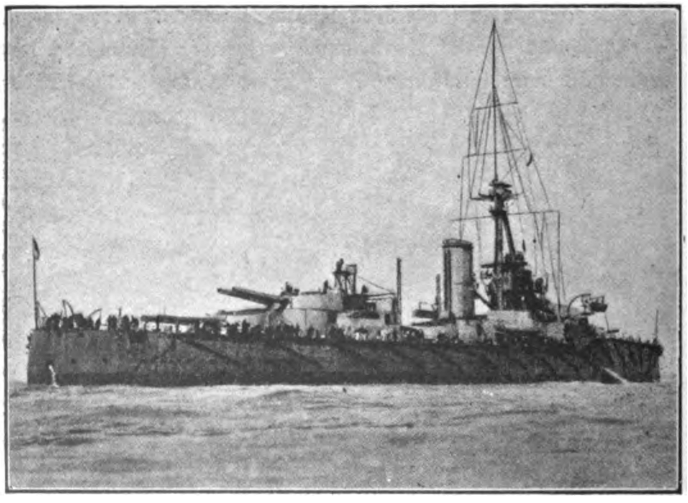

Engelsk Super-Dreadnought „Orion"
(22.500 Tons, 10 Stkr. 13,5 Toms. Kanoner — Granaterne vejer 1250 Pd.).

Digitized by Google

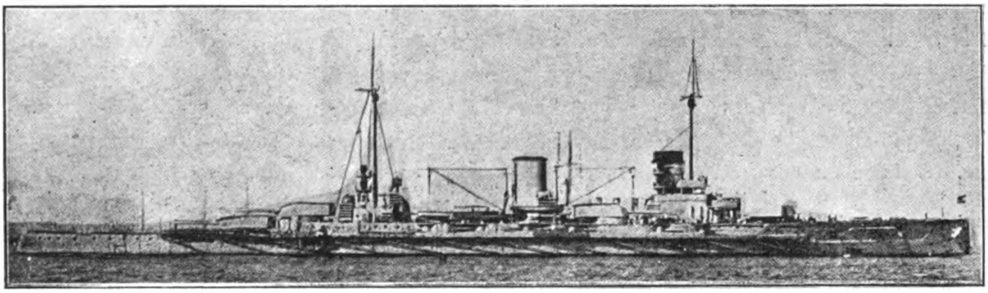

Tysk Dreadnought-Krydser „Goeben“ (23.000 Tons).
Den bekendte svære tyske Kampskibs-Krydser, der har søgt Tilflugt i Dardanellerne — eller maaske er „solgt“ til Tyrkiet.

ved at binde an med, og som han nærmere betegnede ved Styrkeforholdet 5 tyske Eskadrer á 8 Slagskibe mod 8 engelske Eskadrer af samme Styrke.

Tyskland.

Det ovennævnte Forhold skulde ifølge den omtalte Flaadelov af 1912 være en Kendsgerning i Aaret 1920. *L'Homme propose, Dieu dispose.* Nu ved Krigens Udbrud har Tyskland 33 Slagskibe med 537.050 Tons, England 57 med 1.017.000 Tons, og af disse skulde i Foraaret i Aar (ifølge Marineministerens Udtalelse til Parlamentet) for Englands Vedkommende 45 være under Kommando med fuldtallig Besætning og i komplet slagfærdig Stand. Da Dreadnought-Skibene danner Kernen, maa tilføjes, at England har 18, Tyskland 13. Men man maa endnu yderligere tage i Betragtning, at til den egentlige Kampflaade maa endvidere henregnes Panserkrydserne og ganske særligt dem af Dreadnought-Klassen. Disse Skibe er nemlig lige saa kraftigt armerede som Dreadnought-Slagskibene; de har ganske vist en ringere Panserbeskyttelse end disse men samtidig betydelig større Fart, saa at deres Plads i Slaglinien er paa Fløjene, hvis hurtige Svingning selv sagt er af den største Betydning. Iøvrigt er Forskellen mellem de to Typer stærkt i Færd med at udviskes.

Medens de ældre Skibe har en Hovedarmering af 4 svære Kanoner, har Dreadnoughterne 10. Den samlede Vægt af Bredsidelagets Projectiier er for de førstes Vedkommende op til c. 2000 Kilo, for de sidstes op til 6000 Kilo, men der er betydelige Afvigelser efter Skibenes Alder. Vore Kystpanserskibe har et Bredsidelag paa c. 500 Kilo.

Medens Englands Østkyst tidligere laa ret

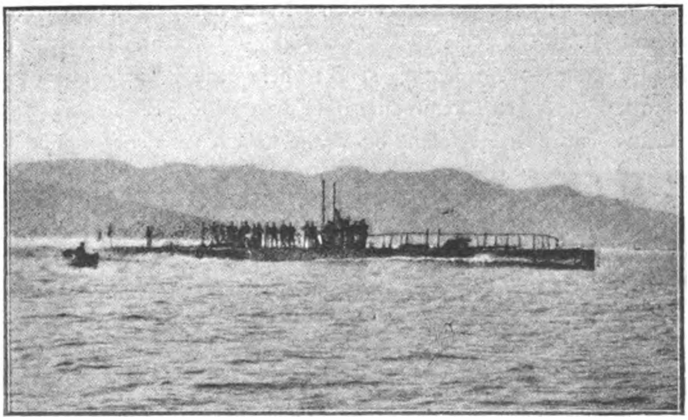

Den store, italienske Undervandsbaad „Medusa“.
(14.6 Knob, 600 H. K. Raaolie-Motor).

Digitized by Google

ubeskyttet hen, er dette Forhold nu ganske forandret. Ved Dover er anlagt en stærkt befæstet Kulstation, der samtidig er Basis for Undervandsbaadene. Støttepunkterne i Themsmundingen er udvidede, og her findes nu endvidere en udmærket Basis for Destroyerne.

Ved Immingham — i Nærheden af Grimsby —, hvis Beliggenhed er af stor strategisk Betydning, da den ligger Elbmundingen nærmest, er en stor ny Havn blevet anlagt og uhyre Forraad af Kul og Olie ophobede. Der findes alene 38 store Tanke. Ved Rosyth — i Firth of Forth tæt Vest for Edinburgh — er en Flaadestation af første Rang under Bygning. Noget nordligere, ved Cromarty i Firth of Moray, er anlagt en fortrinlig, stærkt befæstet Basis for Torpedofartøjer; endvidere kan de største Slagskibe søge ind her, indtil Rosyth bliver fuldt færdig, idet der findes en kæmpemæssig Flydedok, der kan tage op til 40.000 Tons, samt vældige Olie- og Kulforraad. I Søkrigen er det som i Landkrigen af den største Betydning at slaas i Nærheden af sin egen Basis, hvor havarerede Skibe hurtigt kan komme ind, saa at et eventuelt Nederlag ikke øjeblikkeligt faar vidtrækkende, skæbnesvangre Følger. Med de tre sidstnævnte Støttepunkter kan England roligt imødese et Angreb, der føres fra Skagerak, de norske Fjorde eller Vester fra Nord om Skotland.

De tyske overordentlig stærkt befæstede Støttepunkter ved Elbmundingen (Kaiser Wilhelms-Kanalen), Helgoland og Wilhelmshaven er bekendte nok. Øerne Borkum og Wangeroog har kraftige Kystbefæstninger, og fra Øen Sylt og videre Syd og Vest paa findes talrige godt dækkede Tilflugtssteder for Kystforsvaret.

At den tyske Flaade saavel hvad Personel som Materiel angaar staar endog meget højt, behøver næppe at nævnes.

Frankrig.

Noget anderledes stiller Forholdene sig hos den tredie Nordsømagt, ***Frankrig***. For faa Aar tilbage var den franske Flaade den næststærkeste, og det er ingenlunde af Mangel paa Vilie eller Offervillighed, at den nu er blevet overfløjet af den amerikanske og den tyske; men de altfor hurtigt vekslende parlamentariske Ministerier har selvfølgelig medført en Systemløshed og Mangel paa indre Fasthed, der ikke har kunnet undlade at virke skadeligt. Dilettantismen florerede, og Statsmændenes Advarsler druknede i Politikernes selvglade Ordstrømme.

Efter Ententen med England synes det at have lysnet. Der er ligesom kommet mere Fart over det hele. Krudtspørgsmaalet er løst, saa at Faren for en Gentagelse af de frygtelige Eksplosionsulykker nu er fjernet; den aktive Flaade er i slagfærdig Stand, og samtlige Værfter arbejder hurtigere end tidligere.

Det maritime Forsvar er ordnet saaledes, at Nordkysten dækkes af Undervands- og Torpedobaade samt talrige kraftige Søforter. En mindre Eskadre støtter dette Forsvar og tjener samtidig til Dækning af Atlanterhavskysten; men Hovedflaaden, det egentlige Kraftcentrum, er nu i Middelhavet med Toulon samt det i strategisk Henseende overordentlig godt beliggende Biserta i Tunis som Hovedstøttepunkter. Herved sikrer Frankrig sig Herredømmet i den vestlige Del

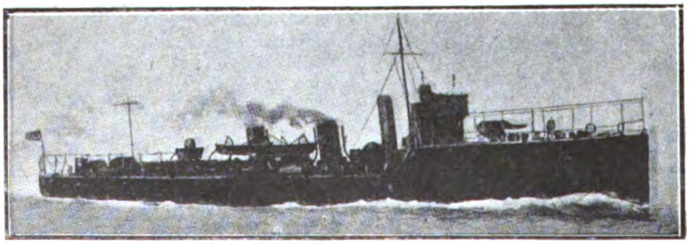

Engelsk Torpedojager (Destroyer).
(800 Tons, 27 Knob).

Digitized by Google

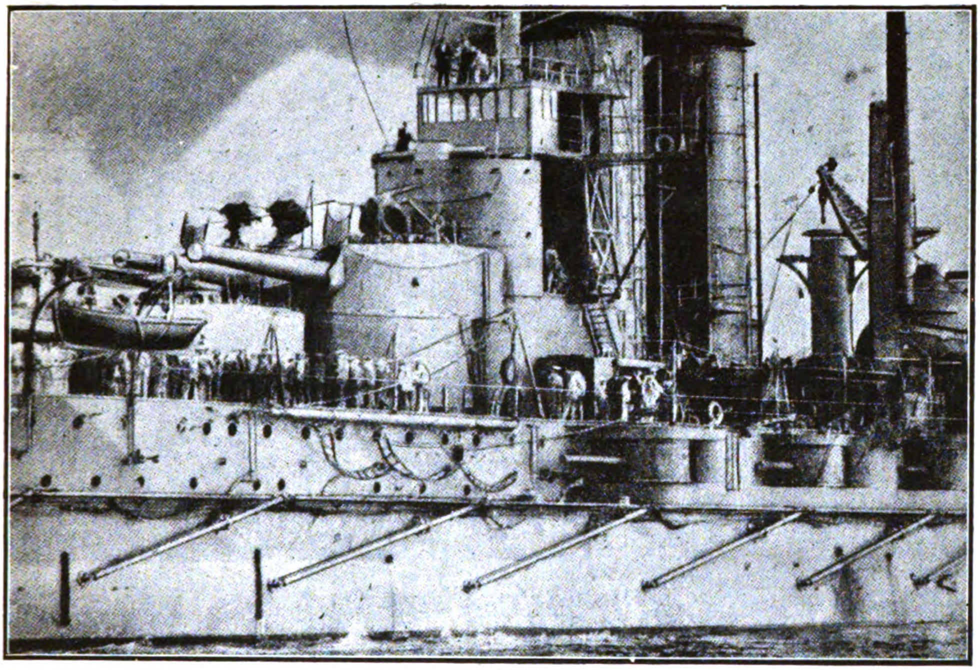

Kanontaarne og Skorstene paa det østrigske Dreadnought-Kampskib „Viribus Unitis".
(20.000 Tons. 12 Stkr. 12 Toms. Kanoner, 12 Stkr. 6 Toms. 18 Stkr. 12 Pds.).

af Middelhavet og dækker sine værdifulde Besiddelser i Nordafrika. I Forbindelse med en mindre men kraftig engelsk Eskadre med Gibraltar og Malta som Basis er Italien og Østrig holdt i Skak, og England saaledes i Stand til med hele sin Magt at vende sig mod Tyskland.

Saaledes er altsaa den maritime Konstellation nu ved den store Krigs Udbrud. Rusland er saa svækket til Søs efter den østasiatiske Krig, at Flaaden næsten kan lades ganske ude af Betragtning. Østersøflaaden ligger paa Havets Bund eller er indlemmet i den japanske Flaade. Sortehavsflaaden er kun af ringe Betydning og er jo desuden i alt Fald foreløbig traktatmæssig indelukket. Italiens Flaade har fortræffelige Støttepunkter baade paa Øst- og Vestkysten af Landet; men har en yderst saarbar Kyst. Østrig er med Naturnødvendighed henvist til sin lille men godt dækkede Kyststrækning ved Adriaterhavet. Efter at Saloniki er kommet i Grækenlands Besiddelse, er Albaniens Skæbne blevet et Livsspørgsmaal for Østrig, da dets Flaade er indelukket den Dag, dette Land kommer i Italiens Hænder.

Samtlige europæiske Slagflaader er koncentrerede i Hjemlandene, hvor altsaa Opgøret vil finde Sted. I Kolonierne er kun stationeret Krydsere, og de Smaakampe, disse eventuelt vil føre indbyrdes, vil ikke faa den fjerneste Betydning for den endelige Afgørelse. Størrelsen af Slagflaaderne fremgaar umiddelbart af hosføjede grafiske Fremstilling. Samtlige Skibe er alle yngre end 20 Aar efter Stabelafløbningen. (Levetiden for et Skib regnes nemlig til 20 Aar; efter den Tid er det forældet).

Torpedofartøjernes og Undervandsbaadenes indbyrdes Fordeling er som vist i Tabellen Side 767.

Af lettere saavel beskyttede (d. v. s. forsynede med et let Panser), som ubeskyttede Krydsere findes en stor Mængde i samtlige

Digitized by Google

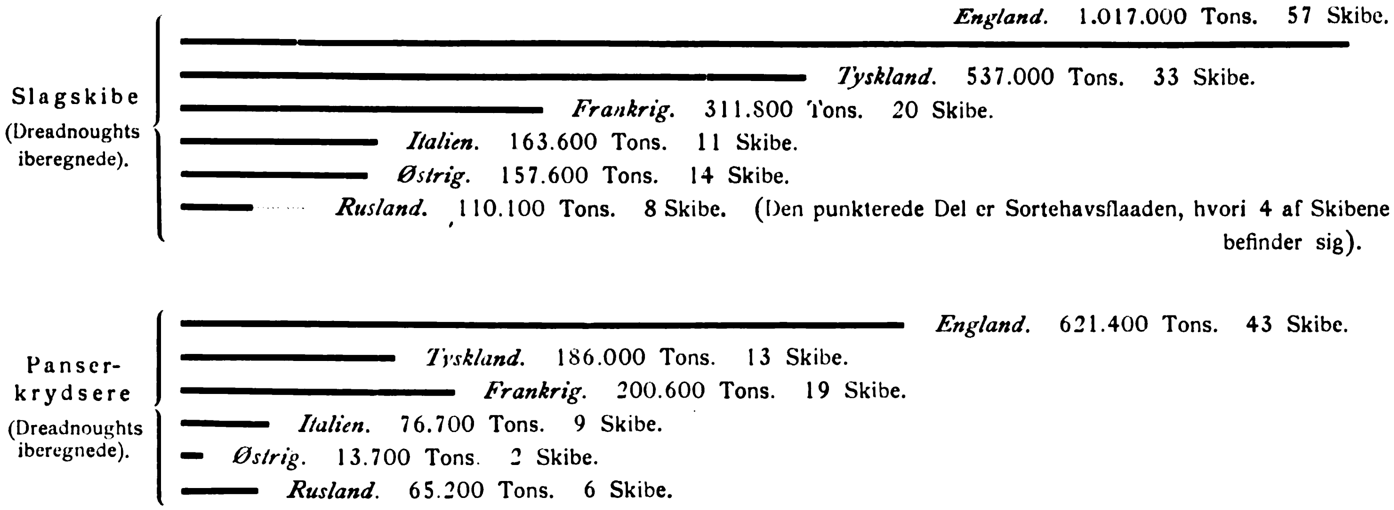

Forholdet mellem Dreadnought-Skibene er:

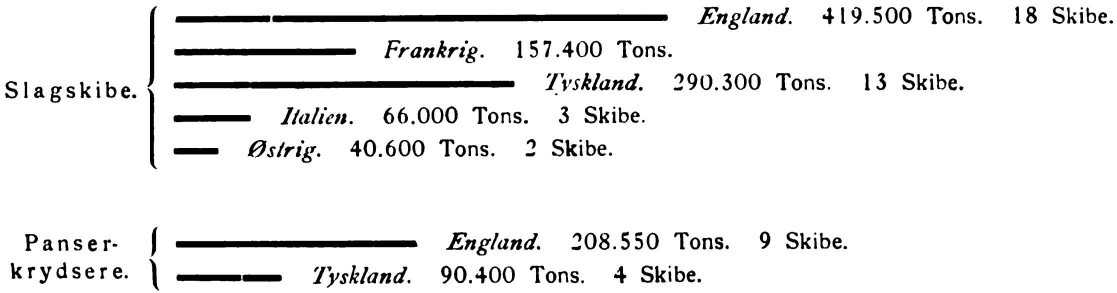

Stregernes Længde angiver Forholdet mellem Skibenes samlede Tonnage, ikke mellem deres Antal.

Digitized by Google

	Torpedo-fartøjer	Undervands-baade
England	300	75
Tyskland.......	140	27
Frankrig	200	55
Italien	100	20
Østrig	50	6
Rusland........	90	23

Stater. Deres Betydning for Flaadernes Efterretningsvæsen og lignende er stor, deres Kampværdi kun ringe. Under de nuværende Forhold er endvidere en Mængde hurtigløbende, let bevæbnede Handelsdampere taget til Krydsertjeneste overalt.

Flaadernes omtrentlige samlede Personel er:

England....	150.000	Mand
Tyskland...	73.000	—
Frankrig ...	65.000	—
Italien	38.000	—
Østrig	19.000	Mand
Rusland ...	53.000	—

England har hvervet Mandskab, alle de øvrige Stater værnepligtigt.

Holder Italien sig neutralt, er Østrig magtesløst til Søs, og Tyskland er stillet overfor en vældig engelsk-fransk Overmagt. Selv om Triplealliancen holder, er en Forening af dens Flaader at betragte som en Umulighed.

At give en Oversigt over det sandsynlige Forløb af Søkrigsbegivenhederne er ikke gørligt. Englands Opgave er klar nok: at opsøge den tyske Flaade og knuse den. Tyskland har en stærk og udstrakt Stilling i Nordsøens sydostlige Hjørne. At udsætte sig for et om end kun ringere Tab er vel ikke tænkeligt, saa længe Italien vakler; men naar og hvorledes Slaget mod England vil blive ført — og føres maa det — kan kun Tyskland selv svare paa.

Digitized by Google

ANNO 14

Af SVEND LEOPOLD

To af Københavns mest ansete Borgermænd møder hinanden oppe paa Volden, udfor Vestergade. De ser begge meget bekymrede ud. Hamborgerposten har igen bragt rystende og blodige Meddelelser fra Krigsskuepladsen.

Den ene siger:

„Det er dog forfærdeligt, hvad man nu igen hører!"

„Er der lagt paa Flæsket?" spørger den Anden, konsterneret.

„Flæsket! Ikke hvad *jeg* har hørt sige. Men det ser sort ud for Franzosen! De allierede Monarker har Fremgang, hvor de kommer! Og det er dog et grueligt Mandefald, jeg har ikke lukket et Øje hele Natten; hvad de stakkels Mennesker dog maa udstaa for Rædsler!"

„Ak ja, den Krig, den Krig!" siger den lille Skræddermester Strømberg pathetisk, „Vorherre lægger sin Haand tungt paa Europa. Men hvad er dog det, man siger i Byen, at fint holstensk Smør nu koster tre Rigsdaler! Det er dog forfærdeligt, saa de Priser stiger. I Gaar kostede Havregryn ti Mark Halvottingen, og Mjød to Rigsdaler Potten!"

„Aa, de Priser er jo ogsaa helt hen i Vejret! Hvem køber ogsaa Mjød og fint holstensk Smør i saadanne Tider som disse! Men det er denne Olsen paa Hjørnet af Kompagni- og Knabrostræde, der viser sit ublu Sindelag. Han er en inderlig slet Borger og en *elendig* Patriot, der har de *min* Mening om Manden!"

Efter en Pause siger den tykke Konditor Danckquast:

„Hvad *skal* det blive til med Kejser Napoleon? Han er dog endnu i idel Virksomhed, skønt det gaar galt for ham. Antwerpen skal nok være blevet haardt angreben. Har De læst, at Staden stod i lys Lue, og at den gamle Carnot nu tar' Affære igen"?

„Ja, sikke Tider, vi lever i!" siger Strømberg og ryster Snus af sig med et rødprikket Lommetørklæde, „Tror De ikke, at Folk gaar med deres Pantalons, til der ikke er en Trævl tilbage. Jeg har maattet gi' to af mine Svende Afsked. Det skærer dog én i Hjærtet, saadan at sætte to brave og duelige Folk paa Gaden. Men hvad skal man gøre, éns eget gaar dog fremfor alt!"

„Ja, det ved Gud, det gør", siger Konditoren, „*jeg* har saamænd maattet lægge paa Tærten, for naar der baade skal Korender og Sukat i, saa har man ikke megen Fortjeneste af Bagningen. Og mine smaa Horn er ogsaa sat op i Pris. *Har* man Kone og Børn og et Hjem, saa *har* man ogsaa Forpligtelser overfor Vorherre og én selv".

„Det maa De nok sige, min gode Hr. Danckquast! Den, der hjælper sig selv, hjælper Vorherre! Men tror De maaske ikke, at mine to Svende ligefrem forbandede mig, da de gik ned ad Trappen. Er det *min* Skyld, at der er Dyrtid og Overflod paa Papirpenge uden Værdi? Kan *jeg* gøre ved, at Verden er aflave?"

„Ja, Folk er bandsatte! Tror De, *jeg* kan levere Smørboller til almindelig Pris i saadanne Krigstider? Alt stiger og stiger! Den Kejser Napoleon har dog et grumme svært Ansvar at bære".

„Men nu er Nemesis over ham", siger Dankquast, „Himlens Finger vil ramme ham. Jeg var i Runde i Søndags og hørte Provst Kehlet. Man maa ty til Kirken, naar alt andet glipper".

Igen en lang Pause.

„Mon det er sandt, at Kassel er bleven et Rov for Luerne?"

Skræddermester Strømbergs Tanker er paany ved Krigsskuepladsen.

Digitized by Google

„Siger man *det?* Jeg troede, at det var Bamberg“.

„Man siger jo ogsaa, at Kejseren har faaet et Ben skudt af, men kan man tro det?“

»Havde det bare været Hovedet“, siger Konditoren, „saalænge det Ho'de sidder paa den Hals, faar vi aldrig Ro i Europa — aldrig! Hans Ærgerrighed er umættelig og forfærdelig“.

„Mon han egentlig er Kristen?“

„Man siger, at han — den Gang han var i Ægypten — gik over til Tyrkernes Tro, men man siger jo saa meget. Gift blev han da i Paris Domkirke, det véd man da“.

„Hvor skal De hen?“

„Jeg skal hjem og se til min Mandeldejg. Vi laver Mandelruller med Rosiner i Dag“.

„Og hvor skal De hen?“

„Jeg skal hjem og skære en Vest til“.

„Godmorgen, Hr. Strømberg, og Tak for Følgeskab“.

„Godmorgen, Hr. Danckquast!“

Saa gaar de to værdige Borgermænd hver til sit. To gode Patrioter gaar hjem for at begynde deres Dagværk.

Digitized by Google

BERLINSKE PRESSEFORHOLD.

En Oversigt af Redaktør TH. STEINTHAL, Berlin.

Nedenstaaende Artikel, som er skrevet før Krigens Udbrud, giver et interessant og levende Indtryk af de tyske Kampredaktioner, hvis Depecher i disse Dage paakalder en Verdens Opmærksomhed.

TRODS det tyske Højrepartis fremragende stærke Magtstilling ejer Tyskland ikke i Lighed med andre Lande noget stort *moderne* konservativt Blad. Den politiske Presse der voksede frem efter den franske Revolution, stod i Oppositionens Tegn. Det tyske Folk forsøgte med dens Hjælp at tilkæmpe sig Medbestemmelsesret i nationale Anliggender. Og hvor den stod dengang, staar den endnu, forsaavidt den overhovedet eksisterer. Det ældste Berlinerblad „Vossische Zeitung", der saa' Lyset endnu tidligere, allerede i 1720, har egentlig ikke fortjent sit Øgenavn „Tante Voss", thi det kæmper den Dag i Dag, en Yngling lig, i Liberalismens Tjeneste, utvivlsomt endda med skarpere Vaaben end i dets Ungdoms privilegerede Vaar. Efter 1871, da Riget var dannet, dukkede med det stærke økonomiske Opsving en ny Interesse op ved Siden af Politiken: Interessen for Handelsefterretninger, og denne Faktor skabte en Række udbredte, betydelige Blade i de store Handelsbyer. „Frankfurter Zeitung" kan takke ikke mindst sin ypperlige Børstidende for den Position, Avisen indtager. Et Blads Handelsafdeling spiller i Tyskland en Rolle, som man hjemme slet ikke gør sig nogen Forestilling om. Men da Handelsverdenen i det agrarisk-protektionistisk ledede Tyskland langtfra føler sig i Overensstemmelse med Regeringens Politik, er ogsaa denne Presse oppositionel.

Berlins konservative Presse er ikke alene politisk, religiøst og tildels socialt bevarende, den er konservativ ogsaa i sin Teknik og hele Opfattelse af Pressens Væsen. Man kan kun daarligt tale om moderne Journalistik i Forbindelse med den konservative Bladskov og dens Forgreninger, den agrariske, den nationalistiske, den antisemitiske. Det samme gælder Centrumspressen trods det mægtige Parti, der staar bag den. Blade som „Germania" (katolsk), „Kreuzzeitung" (konservativt Junkerorgan), „Deutsche Zeitung", „Deutsche Warte", „Berliner Neueste Nachrichten", „Das Berliner Blatt", „Intelligenzblatt" (konservative Middelstandsorganer), „Reichsbote" (kristeligt konservativt) og „Die Post" (frikonservativt) har knapt nok noget selvstændigt Efterretningsvæsen. Aktualiteten spiller for dem en underordnet Rolle. Deres Medarbejderskab er mangelfuldt journalistisk skolet, Bladenes Stil knudret, illiteræer og præget af doktrinær Alvor, deres Følelse for journalistisk Anstændighed for fleres Vedkommende kun lavt udviklet. Af Ydre er de lidet indbydende. „Kreuzzeitung"s Forside skjultes den 7. Decbr. f. A. af en eneste Artikel, som oven i Købet gik om ogsaa paa anden Side — uden noget som helst Hvilepunkt for Øjet i Form af „Mellemoverskrifter" eller lignende. Hvis denne almindelige Søndagsoversigt tænktes omplantet i et seksspaltet Nummer af „Politiken" paa den Plads, hvor dette Blads ledende Artikler staar, vilde den, uden nogen typografisk Afbrydelse, fylde hele tredie Side og 3 Spalter paa fjerde! Til Sammenligning tjener, at „Politiken"s *editorials* kun sjældent strækker sig over mere end én Spalte. Saadanne Tidsskriftafhandlinger bringer disse Dagblade, hvis Betydning udelukkende bunder i de politiske Partier, de er Talerør for.

Noget af en Særstilling indtager det konservative Agrarblad „Deutsche Tageszeitung", for saa vidt som det har egne Korrespondenter i flere evropæiske Hovedstæder og en delvis selvstændig Feuilleton. Men da

Digitized by Google

de faa Efterretninger, Korrespondenterne sender, er lidet paalidelige, og da Feuilletonens Indhold er litterær værdiløs, falder Bladet dog i Realiteten ind under den Gruppe, vi nu mener tilstrækkeligt at have karakteriseret.

*

I Modsætning til denne efter danske Begreber antikverede Bladklynge raader den *moderne* Berlinerpresse over betydelige aandelige og materielle Midler. Dette hænger atter sammen med Pressens Industrialisering, Masseproduktionen, der skaber Rygstød. De betydende Hovedstadsblade er samlede paa tre Kæmpeforlag, Rudolf Mosse, August Scherl, G. m. b. H. og Ullstein & Co. De domicilerer alle i Kvarteret omkring Zimmerstrasse, ikke fem Minutters Vej fjernede fra hverandre.

Rudolf Mosse's Forlag er det ældste af dem. Det skylder i første Linie en verdensomspændende Annonceforretning sin nuværende Storhed. Hr. Mosse, der kun var 24 Aar gammel, da han grundlagde sit Firma, betalte i 1912 i Indkomstskat 365,000 Mk., 1000 Mk. om Dagen, og anslaas til at være et halvt Hundrede Millioner „værd". Forlagets vigtigste Bladforetagende er „Berliner Tageblatt"; desuden udgiver det „Berliner Morgenzeitung", „Berliner Volkzeitung" og flere illustrerede Blade og Tidsskrifter, ialt $^3/_4$ Million Numre om Dagen. I den mægtige Fabriksbygning i Jerusalemerstrasse er daglig beskæftiget 1600 Mennesker, og Forlaget mønstrer en lille Hær paa 2000 Bladkoner.

„Tageblatt", der nu gaar i sit 42de Aar, er det tyske Blad, som har lært mest af fransk Journalistik. Artur Levysohn, der redigerede Bladet fra midt i Halvfjerdserne til omkring 1908, havde faaet sin Uddannelse i Paris og Wien — Bladets nuværende Chefredaktør, Theodor Wolff, var før han tiltraadte denne Post Bladets Korrespondent i Paris. Han fornægter ikke sin Skole, fører en af Tysklands eleganteste Penne. Man læser ialtid hans staaende Mandagsspids med Fornøjelse. Wolff er udmærket underrettet om, hvad der foregaar bag den internationale Politiks Kulisser. Hans bladlige Speciale ligger dog paa det indenrigspolitiske Omraade, som han behandler talentfuldt, ofte vittigt, stedse adskillige Streger tilvenstre for det fremskridtsvenlige Folkepartis (Venstrepartiets) Holdning paa Tinge. Dette Partis egentlige Organ er „Freisinnige Zeitun der imidlertid ikke spiller nogensomhelst Rolle og ikke engang holdes af den udenlandske Presses herboende Folk af Faget.

Hvad der i første Række giver „Tageblatt" sit Præg og sin Position er dets Feuilleton. Bladets politiske Anskuelser vandt ikke Overtaget; men de Meninger, det i Feuilletonen forfægtede paa Literaturens, Scenekunstens, Malerkunstens og Musikkens Slagmark, de blev gennem Aarenes utrættelige Kamp ført frem til Sejr. Side om Side med Hauptmann og Brahms, med Liebermann og Strausz stred „Tageblatt"s Literatur- og Teaterkritiker Paul Schlenther, i nogle Aar Direktør for Burgteatret i Wien, dets Kunstanmelder Fritz Stahl og dets Musikrecensent Leopold Schmidt. Disse Mænd har hver paa deres Omraade gennem deres ubestikkelige, af ideelle, sande kunstneriske Motiver ledede Virksomhed givet „Tageblatt" den Autoritet, det sidder inde med i alle kunstneriske Spørgsmaal, en Førerstilling, indenfor det intellektuelle Tyskland. I Feuilletonen mødes alt, hvad der har Navn i Europa, fra Skaw til Schnitzler, fra Gorki til France, fra Brandes til d'Annunzio. Det moderne tyske Aandslivs egne Førstemænd krydser her Klinge med hverandre eller drager til Felts mod det kulturelle Fremskridts Fjender, ofte i Kroniker, der gnistrer af Spot og Spydighed. Ikke for intet fødtes det 19. Aarhundredes største Feuilletonist i Tyskland. Selv gik han i Graven i parisisk Jord, men hans ætsende Lune arvede Landsmændene paa denne Side Vogeserne.

Digitized by Google

Med „Tageblatt"s Feuilleton sætter man sig tilrette som med en god Bog. Hvert nyt Nummer er et nyt Kapitel, af hvilket man venter sig nydelsesrige Timer, og kun sjældent bliver man skuffet.

Maa saaledes „Tageblatt"s Kælderetage siges at være nærmest ideel, lider den øvrige Del af Bladet under en — ogsaa typografisk set — uheldig Bredde. Navnlig i Sommerhalvaaret, naar det politiske Liv ligger i Dvale, kan Bladet ofte være svært fordøjeligt. Men det er i hvert Fald aktuelt, det skrives af Journalister, og det tilstræber en stilistisk uangribelig Form.

*

Tynges „Tageblatt" en Smule af sin svære Stridsrustning, galopperer til Gengæld „Local-Anzeiger" letbenet gennem Byen, ubesværet af nogen kampoptændt Sankt Georg.

Nogen større bladlig Omvæltning er næppe nogensinde iværksat indenfor Berlinerpressen, end da Hr. *Aug. Scherl* udsendte det første Nummer af „Local-Anzeiger" i dette lette, flagrende Klædebon. Korte Notitser, livlige Telegrammer med vejledende Kommentarer, indledende Resumés til de længere Reportageartikler, stræng gennemført Rubricering — hver for sig lutter Attentater mod det bestaaende, tilsammen selve Resolutionen — det er de gennemgribende Forbedringer, Hr. Scherl har Æren af. Han var den første, der overhovedet tænkte paa at organisere en egen telegrafisk Nyhedstjeneste, og ligesom hele „Local-Anzeiger"s øvrige Stof er ogsaa dets Privattelegrammer skaaret langt mere populært til end „Tageblatt"s. De Scherlske Korrespondenter lægger Vægten paa den underholdende Nyhed, mindre paa de saglige, udenrigspolitiske Efterretninger, der er „Tageblatt"s Styrke, og som placerer den Mosse'ske Avis i Verdensbladenes eksklusive Kres.

Endnu den Dag i Dag virker „Local-Anzeiger" smalle Spalter sammenlignede med „Tageblatt"s Bredspor muntert og forfriskende. Og mens „Tageblatt" i sin Tid kostede 2 Mark om Maaneden, fik man „Local-Anzeiger" for halvanden. Det var nok til at sikre det unge Blad en hurtig Udbredelse indenfor det politisk indifferente Borgerskab. Da Bladet for 30 Aar siden tumlede ud i Verden, vilde det ikke lade sig indfange i nogen Baas; det var Regeringen og Hoffet venligsindet, efter Sigende det eneste Blad, Kejseren fik „ufriseret" i Hænde; først paa sine ældre Dage har det bekendt Kulør og søgt Tilflugt ved de Regerendes Krybber.

Journalistisk udmærker Bladet sig som antydet ved sit glimrende organiserede, højt udviklede Efterretningsvæsen. Er „Tageblatt" mere velskrevet og mere personligt præget, saa er til Gengæld „Local-Anzeiger" hurtigere i Vendingen. Da Pégoud fløj første Gang i Johannisthal Klokken halvfire om Eftermiddagen, bragte „Local-Anzeiger" i sin Aftenudgave en Spalte om Tilstrømningen og om Franskmandens første Saltomortaler, „Tageblatt" og „Voss-Zeitung", der dog gaar samtidig i Trykken, ikke en Linje. Da nylig de berlinske Journalister en Formiddag havde intervievet Kokovtzow, bragte „Local-Anzeiger" om Aftenen to og en halv Spalte om Samtalen, mens „Tageblatt" blot indeholdt en Meddelse om, at Interviewet vilde fremkomme i Numret for den følgende Dag. Allerfornemst tog dog det nationalistiske Organ „Tägliche Rundschau"s Interviewer paa Sagen. Dette Blad meddelte nemlig (*A. D.* 1913) sine Læsere, at det naturligvis forbød sig selv at gengive nogensomhelst Udtalelse af den russiske Regerings Leder, forsaavidt den angik Enkeltheder vedrørende Dagens politiske Spørgsmaal (!), og i syv intetsigende Linjer gengav derefter den diplomatiske Pressemand sit Udbytte af Interviewet med Ruslands Premierminister. Man tænker sig til Sammenligning med dette typisk tyske Udslag af moderne Journalistik, at v. Bethmann Holweg under et Besøg i Danmark tilstod de københavnske Bladmænd et Interview! Ingen københavnsk Journalist vilde

Digitized by Google

vove at møde paa sin Redaktion med et saa pauvre Resultat, intet Blad vilde vove at byde sine Læsere en saa arm Besked.

Som en Art Supplement til „Local-Anzeiger“ udgiver Scherl, hvis „Forlag for nogle Aar siden er omdannet til et Aktieselskab, det videnskabelige og belletristiske „Der Tag“ — et Fristed for Aandens Kæmper af alle Partier og Anskuelser — endvidere det vidtudbredte Ugehæfte „Die Woche“ og en Mængde andre illustrerede, underholdende Tidsskrifter, ialt femten. En Fagmand vilde næppe kunne foretage en mere fængslende og lærerig Vandring end gennem dette mægtige Forlags syv og firsindstyve forskellige Afdelinger, af hvilke vi her blot skal nævne Biblioteket, Rejsebureauet, Postcentralen, Ingeniørkontoret, Kunstforlaget, Snitmønsterforlaget og en Afdeling for Fjernfotografering. Desuden har Scherl selvfølgelig egne Kontorer og Telefoner i Rigsdagen, i Deputeretkamret og paa Børsen. De fleste Berlinerrejsende kender den store Telegramhal Unter den Linden, men foruden den indeholder Forlaget alene i Berlin fyrre og tyve Filialer. Et ganske overvældende Indtryk af Local-Anzeiger“s Udbredelse og inderlige Tilknytning til sit Publikum modtager man, naar man besøger Redaktionen i dens Konsultationstimer. I alle Livets Anliggender søger her hver Dag Hundreder og atter Hundreder Raad og Vejledning. Klienterne faar et Nummer udleveret af Budmesteren, efterhaanden som de indfinder sig, og bliver bagefter raabt op som paa en Badeanstalt. Otte Damer og Herrer, Konsulenter i Haandarbejde Forsikringskyndige, Jurister, Skattespecialister og andre Sagkyndige, har i fire Timer nok at gøre med at dæmme op for denne evigt flammende Videbegærlighed.

Saa enorm er den Scherl'ske Forlagsvirksomhed, at Medarbejdere, der i aarevis Dag ud og Dag ind har færdedes i Bygningen, endnu aldrig har set August Scherl selv. Naar nogle af dem endog mener, at han slet ikke eksisterer, men kun er en legendarisk Personlighed, gaar de dog maaske *for* vidt i deres Skepsis.

I et lille Land vil et betydende Blad, der i en Menneskealder har forfægtet en bestemt Opfattelse, vanskeligt kunne gaa over til at blive Talerør for stik modsatte Anskuelser. Det vilde være ret utænkeligt, at „Politiken“ blev Organ for Højre, eller at „Nationaltidende“ en Dag begyndte at prædike Venstreteorier. Anderledes i et stort Land, under større Forhold, hvor de materielle Interesser ofte er de aandelige overlegne. Her optræder Kapitalen som den afgørende Faktor. Kan en Bladudgiver tjene Penge ved at købe en konkurrerende Forretning, spørger han ikke om Farve og Kurs, tilnød om Aktiekursen. Scherl-Selskabet trængte for nogle Aar siden til nye Penge, og Rudolf Mosse fik — det vilde føre for vidt at fortælle hvordan — Andel i Selskabet for 2,800,000 Mark. Der blev fejret Forlig mellem de to Bladfyrster, og Mosse modtog, hvad han i flere Aar ikke havde gjort, atter Annoncer til de Scherl'ske Blade. Imidlertid, disse Blade er ikke alle Guldgruber. „Der Tag“ f. Eks. maa betegnes som en yderst kostbar Passion. Vel er Abonnementsprisen høj, 30 Mark om Aaret, men Honorarerne for selv de mest uopfordret indsendte Artikler varierer fra 50 Pf. til 2 Mk. pr. Linje. Noblesse oblige! Berliner-Journalistiken siger med et Ordspil: „Was Scherl in der „Woche“ verdient, verliert er am „Tage“!“ Med andre Ord, Scherl stod nylig atter og skulde bruge Penge. Mosse tilbød at lægge 9 Millioner kontant paa Bordet, ifald han fik Ret til at indsætte en Mand i Direktionen. Det er ingen Hemmelighed, at Mosse, den Dag han opnaaede afgørende Indflydelse paa Forlaget, vilde skille sig af med alle de mindre rentable Foretagender og kun fortsætte Udgivelsen af „Local-Anzeiger“, „Die Woche“ og Berlins Vejviser, der tilsammen skal give et aarligt Nettoverskud af $1^1/_2$ Mill. Mk.

Digitized by Google

Scherl betænkte sig. Man faar ikke hver Dag et Tilbud om ni Millioner kontant. Paa den anden Side —! En kendt Medarbejder, der mente at burde interessere sig for Forlagets politiske Fremtid, begav sig til en bekendt Understatssekretær, og Understatssekretæren talte atter med Statssekretæren. Man var indenfor Regeringen ganske klar over, hvilket uhyre Tab det vilde betyde, hvis det eneste regeringstro Organ i Berlin, som havde nogen Udbredelse, skulde gaa over til det venstreradikale Forlag i Jerusalemerstrasse. Det maatte saavidt mu ligt ikke ske. Regeringen mobiliserede sine kapitalkraftige Forbindelser, og blandt de rige Industriherrer, bl. andre vistnok hos Krupp, lykkedes det at faa de fornødne Millioner indsamlet. Mosse's Angreb var heldigt slaaet tilbage. I Februar traadte Scherl selv tilbage, smykket med en meget høj Orden, og overlod Forlaget til det ny pengestærke Konsortium.

„Local-Anzeiger"s Stilling som upartisk Blad er ikke dermed blevet illusorisk, blot en Smule ændret. Som bekendt hævder Hr. v. Bethmann Hollweg kraftigt og bestemt, at han staar over Partierne; et Blad, der følger hans Politik, vil altsaa heller ikke med Føje kunne henregnes til noget enkelt Parti. Mens „Local-Anzeiger" tidligere hyppigt benyttedes som officiøst Organ for Regeringen, vil man maaske nu kunne kalde det officielt Regeringsblad, det er hele Forskellen.

*

Hr. Mosse havde sikkert saa meget hellere set, om han i denne Omgang havde kunnet faa Indflydelse paa det Scherl'ske Aktieselskab, som han ved en eventuelt senere opdukkende Lejlighed maa befrygte, at han ikke længer vil være ene om Budet. Et nyt Bladforlag er skudt i Vejret, gør allerede de gamle Rangen stridig, vil sandsynligvis i Løbet af nogle Aar være det herskende. Det er *Ullstein & Co.* i Kochstrasse. Da „Vossische Zeitung" for et Par Aar siden var tilsalg, vilde Mosse gerne have fat i det, men et Frankfurter-Konsortium gik af med Sejren. Hvad Mosse med sine 40 Aars Bladvirksomhed ikke naaede den Gang, har Ullsteins med deres 16 ført igennem nu: fra 1. Januar er det gamle, ansete Blad overgaaet i det mægtigt opadstræbende unge Forlags Eje, det siges for en Købesum af syv Millioner.

Ullstein & Co. er grundlagt af fire Brødre, der hver leder deres Afdeling af Virksomheden. De tager stadig deres Frokost med paa Kontoret, og selv om man i vore Dage ikke tør betragte Smørrebrødspakken som det ene saliggørende, saa ligger der dog i den noget af et Symbol paa Flid, praktisk Sans og Paapasselighed. Disse Egenskaber kendetegner hele det ypperligt organiserede, rationelt arbejdende Forlags Ledelse. Praktisk og tidsbesparende lyder Devisen i dette smukke, monumentale Bladpalæ, der, naar det om nogle Aar staar fuldt færdigt, vil have Façade til tre Gader, Koch-, Charlotten- og Markgrafenstrasse. Praktisk og tidsbesparende forbinder fem og fyrretyve Telefonledninger Bygningen med Berlins Central, og gennem Forretningens egne Omstillingsborde etableres Forbindelse med Husets 220 Telefoner. Med Hovedtelegrafstationen er Redaktionerne forbundet gennem 3 saakaldte Fjerntrykkere, der tjener baade til Modtagelse og Afsendelse af Depescherne. Gennem Forlagets Postkontor passerer daglig ca. 15,000 Postsager.

Praktisk og tidsbesparende holder Forlaget egen Garage med en Række Automobiler til Redaktionernes Raadighed, med vældige Lastvogne, som i Nattens Løb fordeler „Berliner Morgenpost" til 49 egne Filialer, og med en Mængde lette trehjulede Motorvogne, ialt 31, der i flyvende Hast bringer „B. Z. (Berliner Zeitung) am Mittag" ud til Forhandlerne, saa at dette Blad en halv Time efter, at det Kl. 1 er udkommet, kan købes

Digitized by Google

i Byens fjerneste Afkrog. Takket være Maskiner, som trykker 64—96 Bladsider paa en Gang og som i Timen leverer 12,000 Eksemplarer, er „B. Z.“ udtrykt i Løbet af mindre end en halv Time. Ialt rummer Maskinhallerne 39 Hurtigpresser og 120 Hjælpemaskiner. De drives af tre Dampmaskiner, en Dieselmotor og 150 Elektromotorer. Sætningen af Bladene besørges af 32 „Linotypes“, Pakningen af 6 hydrauliske Presser, hvorfra de gennem Nedfaldsrør rutscher ned i de ventende Vogne. Ialt beskæftiger Forlaget 5000 Mennesker.

Af Ullsteins fire Dagblade er de to her nævnte de mest fremtrædende. Uden at være bundne til noget Parti gaar deres Politik i udpræget demokratisk Retning.

Ligesom vi før forsøgte ganske kort at præcisere Administrationens Devise, vil vi med to Ord udtrykke det ledende Princip i Redaktionen: alsidig og kortfattet. Man beundrer den Virtuositet, hvormed det store Kvantum forskelligartede Stof trænges sammen paa en forholdsvis lille Plads. „Morgenpost“, med sine 400,000 Abonnenter, Tysklands mest udbredte Blad, skæres til for den jævne Mand og har sin Læsekres i hans Lag. Det kostede i sine første Leveaar kun 15 Pf. om Ugen, senere er Prisen sat op til 20. Blandt danske Blade svarer det nærmest til „Aftenposten“. Det savner Billedstof, derimod staar dets Læsestof paa et ret højt Trin. Bladet holdes af mange Socialdemokrater, er ogsaa langt bedre redigeret og bedre underrettet end „Vorwärts“. Dets „Smaa-Annoncer“ gør det til en Guldgrube. Ofte indeholder dets Søndagsnumre over 5000 Avertissementer.

„B. Z. am Mittag“ indtager som Berlins eneste Middagsblad en Særstilling: det er Gadesalgsbladet *par excellence.* Hverken „8 Uhr-Abendblatt“ (en Salgsudgave af den fordum saa politisk indflydelsesrige „National-Zeitung“) eller „12 Uhr-Nachtblatt“ (en Midnatsudgave af den antisemitiske „Staatsbürger-Zeitung“) formaar at opvise blot tilnærmelsesvis saa stort et Oplag. Naturligvis undgaar „B. Z.“ ikke helt den Skødesynd, der er fælles for alle Salgsblade, Fristelsen til ved en sensationspræget Tilskæring at falde de forbigaaende i Øjnene og ægge disses Købelyst. Men denne svage Side opvejes af mangfoldige gode. Det Lune og den Sans for Aktualiteten, hvormed det redigeres og skrives, fostrer *den aktuelle Anekdote,* de bevingede ti Linjer, der flyver fra Mund til Mund og for en Avis er mere end Perler og Guld. Bladets udmærkede Forbindelser i Handelsverdenen udnyttes af forstandige Skribenter til en talentfuld, yderst tiltrækkende Børsjournalistik. Dets Sportsafdeling bærer Prisen som den uden Sammenligning fyldigste og livligste inden for Dagspressen. Der findes paa disse tolv til tyve Sider ikke én død Linje. Med lige stor Interesse læses de af Chauffeuren paa hans Droskesæde, *madame* i hendes Boudoir Læredrengen i Sporvognen og den gamle Oberst paa Frokostrestauranten.

Valget og Tilrettelægningen af Stoffet røber Ullsteinernes overordentlige Forretningsdygtighed. I nøje Samklang med hvert Blads særlige Indhold har de derhos forstaaet at *specialisere* Annoncevæsenet i et hidtil ukendt Omfang. Intet Felt, ingen Chance undgaar deres Opmærksomhed. Fra deres Kontorer i Berlin udsender de med Timers Varsel deres flyvende Agenter til Breslau eller Strassburg, til Bremen eller Augsburg, og først dèr forefinder Annoncemanden Firmaets forseglede Ordre.

Med Købet af den traditionsrige „Vossische Zeitung“ har Ullsteins erhvervet sig Indpas i Befolkningslag, der stod fremmed overfor Blade som „Morgenpost“ og „B. Z.“, i Embeds- og Universitetskrese, i mere fornemt tilbageholdende Provinscirkler. Dette betyder ikke alene nyt Land for Annonceforretningen. Det betyder først og fremmest den uvurderlige Fordel, at Ullsteins herefter

Digitized by Google

gennem Notitser og Avertissementer i „Vossische Zeitung“ kan gøre disse nyvundne Krese bekendt med Firmaets andre Foretagender, med dets fortræffeligt redigerede 10 Pfennigs Ugeblad „Berliner Illustrierte Zeitung“, med „Die Modewelt“, „Die Bauwelt“, „Die Holzwelt“, „Die Praktische Berlinerin“, „Musik für Alle“, „Die Dame“ og hvad disse Tidsskrifter alle hedder. Det betyder, at Firmaet overfor et helt nyt Publikum kan reklamere for sine Snitmønstre, for sine Masseudgaver af billige, smukt udstyrede Bøger og sidst, men ikke mindst for „B. Z.“, der *qua* Middagsblad kan anbefales af „Voss. Zeit.“, uden at Forlaget derved konkurrerer med sig selv. Gennem alle disse andre Publikationer kan der omvendt iværksættes en lige saa billig Propaganda for „Vossische Zeitung“. Disse gensidige, virksomt agiterende Henvisninger repræsenterer for Forlaget en indirekte Værdi af Titusinder.

*

Vi har nu forsøgt at ridse de tre ledende Bladforlags Fysiognomier op. Arbejdsmetoden indenfor denne Presse er ikke væsensforskellig fra vor hjemlige Bladteknik, højst noget mere specialiseret. Bemærkelsesværdig forekommer her kun den redaktionelle Institution, der kaldes Centralbureauet, og som vi ikke kender hjemme. Dette Kontor gør Dagens første, grundlæggende Arbejde. Fra Kl. 7—10 om Morgenen gennemgaar og sorterer det hele den indløbne Avis- og Brevpost, sigter og fordeler Beretningerne fra de inden- og udenlandske Korrespondenter, henviser det forskellige Stof til de forskellige Afdelinger, til den politiske, den lokale, Feuilletonen, Handelstidenden osv. Dette Bureaus Leder, der kun har de tre Timers Arbejde, men ikke desto mindre tæller blandt Bladets bedst gagerede og højst betroede Mænd, læser saa at sige Blade for hele Redaktionen; han fører en detailleret Kalender; og han lægger, selvfølgelig efter Konference med Redaktionssekretariatet, i store Træk Dagens Arbejdsprogram. Naar Medarbejderne indfinder sig paa Redaktionen og fremsætter deres egne Forslag, ligger samtidig de Opgaver parate, som Redaktionen overdrager dem at løse. Denne Ordning fremskynder Arbejdet, borger nogenlunde for, at intet væsentligt er undgaaet Redaktionens Opmærksomhed og virker endelig i høj Grad samlende paa Bladets Struktur. Lutter iøjnespringende Fordele!

Vil man forsøge at fastslaa de Træk, der karakteriserer Berlins Blade til Forskel fra Kollegerne i Paris og London, opdager man straks, at Dagspressen her er mere stereotyp, højtideligere, tungere. Den savner næsten helt de franske Journalers raske Interviews og de engelske Nyhedsblades livlige Reportage, den er kun i ringe Udstrækning illustreret. De samme Lokalmeddelelser og Referaterne fra Parlamenter og Retssale gaar igen i de fleste Blade, i det højeste forsynet med en selvstændig Indledning, iøvrigt Ord for Ord Fællesstof fra samme Kilde.

Rigshovedstadens Blade udmærker sig frem for de franske ved at være mere saglige og paalidelige, frem for de engelske ved at være mindre naivt nyhedsstruttende. Men drager man en fornuftig Skillelinje mellem Nyhedsjageriet paa den ene Side og paa den anden Tilfredsstillelsen af Publikums naturlige Trang til ved betydningsfulde Lejligheder som Krig og Katastrofer at faa hurtig og udførlig Besked, og spørger man, om Berlinerbladene ogsaa i det sidstnævnte Stykke er deres franske og engelske Venner overlegne, maa der svares med et bestemt Nej. Paa internationale Omraader er de gennemgaaende langtfra saa godt og hurtigt underrettede som Verdenspressen ved Seinen og Themsen. Under Balkankrigen f. Eks. distancerede Londonerpressen langt den berlinske, til trods for at den sidste laa Aastedet nærmere. „Tageblatt“, der havde Betingelser for under Krigen at etablere en

Digitized by Google

selvstændig, præcist arbejdende Telegramtjeneste, gjorde med sine udsendte Korrespondenter kun drøvelige Erfaringer. Disse Kendsgerninger hænger for en væsentlig Del sammen med 1) den tidlige Redaktionsslutning i Berlin, 2) Tidsforspringet i det vestlige Evropa og 3) Korrespondent-Materialet.

Det er indlysende, at jo senere et Blad gaar i Trykken, desto flere Nyheder kan det naa at faa med. Men „Morgenpost" slutter Redaktionen allerede ved Midnatstid, Kl. 1³⁰ forlader de første Eksemplarer Trykkeriet. „Tageblatt", „Local-Anzeiger" og „Vossische" kan man faa udleveret allerede Kl. 2, og de fornyer ikke som mange Pariser- og Londonerblade deres Forme flere Gange i Nattens Løb.

Hvad dernæst Tidsforskellen angaar mellem Berlin og de vestevropæiske Hovedstæder (ca. en Time), begunstiger den navnlig de fremmede *Aften*udgaver paa Berlinerpressens Bekostning. Naar Bladene slutter deres Aftenudgaver her, er Klokken kun lidt over 2 Eftmd. i *Rue Montmartre* og i *Fleet Street*. Stiller Tidsforskellen i al Almindelighed — for Efterretninger fra Spanien og Portugal, fra Balkan og Asien, fra Rusland og Norden o. s. fr. — Berlin ugunstigt, saa betyder den for det berlinske Efterretningsvæsen fra London og Paris en ganske særlig Ulempe. For at forstaa denne Gêne maa man vide, at der i det internationale Pressesamkvem finder en ret vidtgaaende Stofudveksling Sted. Berlinerbladenes Korrespondent i København har Adgang til vore Blades Natredaktioner og omvendt. Denne Udveksling, der ofte giver Bladet med de gode Forbindelser en Dags Forspring, maa saa godt som bortfalde mellem Berlin og Paris. „Tageblatt" og *Matin* havde tidligere indrømmet hinandens Korrespondenter Adgang til Natstoffet før de gik i Trykken, men *Matin* har maattet afbryde dette Samarbejde. Havde *Matin* nemlig en god Efterretning — som f. Eks. i sin Tid Ordlyden af den opsigtvækkende hemmelige Militærkonvention, Bulgarien og Serbien før Krigens Udbrud sluttede mod Rumænien og Østrig — gik det ikke an, at „Tageblatt"s Korrespondent telegraferede den til Berlin. Thi allerede Kl. 2 Nat (i Paris Kl. 1) kan *Petit parisiens*, *Journals* og de andre Pariserblades Korrespondenter i Spreestaden faa „Tageblatt" i Hænde, og de har da udmærket Tid til at depechere den paagældende gode Nyhed, som *Matin* selvfølgelig skulde være ene om i Paris, til deres respektive Aviser. Man ser, mens Berlinerbladene uden Risiko kan vise sig imødekommende mod Pariserkorrespondenterne, er Bladene i den franske Metropole udelukkede fra at udlevere deres virkelig værdifulde Nyheder til Morgenbladene i Berlin. Et Londonerblad offentliggjorde Militærkonventionen om Morgenen samtidig med *Matin*, Berlinerbladene bragte den først om Aftenen.

Som en tredie — og afgørende — Faktor ved Bedømmelsen af Aarsagerne til den berlinske Presses Sakkenagterud i det internationale Kapløb nævnede vi det personlige Moment. Den engelske Korrespondent og sikkert ogsaa den franske ejer i sin Lillefinger mere medfødt journalistisk Instinkt end den tyske „Doktor" eller „Major a. D." eller „Schriftsteller" (Titlerne paa „Tageblatt"s Korrespondenter under Balkankrigen) i hele sin tunge Krop. Fra Naturens Haand er de andre Nationer paa dette særlige Omraade den tyske overlegen. Den berlinske Journalistik synes i en iøvrigt amerikaniseret Bys aandeløst hastende Ilfart at være det mindst ilfærdige. Dog, vel at mærke, hvis de udmærkede Egenskaber, der kendetegner den førende engelske og franske Presse, blev herskende i den tyske, saa — ja saa var den netop ikke tysk mere.

Digitized by Google

Bruno Liljefors: Kat.

FRA DEN BALTISKE KUNSTUDSTILLING

Af Nicolaus Lützhøft.

Den baltiske Kunstudstilling er stor nok til ligestraks at virke overvældende. Staar man i Indgangshallens Skulptursal, hvor de forskellige Landes Afdelinger munder ud, føler man noget af det samme Tryk, man kender saa godt fra Udlandets store Kunstsamlinger. Der stiger et Suk fra Hjærtets Dyb: Alt det skal Du igennem. Hvor skal Du begynde, og hvordan skal det ende?

Svenskerne er jo imidlertid gode Arrangører, og der er i *Bobergs* smukke Udstillingsbygning sørget baade for Afveksling og gode Hvilepunkter.

Den lille Forfriskningshave med Søjlegangen rundt om det blomsterkrandsede Bassin er et henrivende Tilflugtssted. I denne glødende Sommer virker den ganske illuderende maurisk. Trods Sol og Varme er her altid frisk Luft. Her er et rundt Stykke blaa Himmel og et prægtigt pladskende Springvand at kvæge sine trætte Sanser ved — Stedets øvrige Forfriskninger ufortalt.

Under man sig nu og da et Frikvarter her, kan man godt overkomme den vidtløftige Udstilling.

Der glider Reflekser fra denne yndige lille Have ind over nærmeste Udstillings Sal, som er viet den svenske Billedhugger *Carl Milles*.

Den endnu ikke fyrretyveaarige Kunstners Navn vil for Fremtiden være et af dem, man med størst Taknemlighed mindes fra den baltiske Udstilling.

Milles har mange af de Egenskaber, der er typiske for en i bedste Forstand moderne Plastiker. Han nøjes ikke med at være Modellør og kun lægge Hænder til Leret. Han arbejder for og med de mest forskelligartede Stoffer, Bronce, Marmor, Alabast, Granit. Hans Skulpturer er opstaaede med et ganske bestemt Materiale for Øje og formet derefter.

Digitized by Google

For ham er Broncen et selvstændigt Metal, ikke en Imitation af Leret. Med sin Forkærlighed for gammel Kunst kan det derimod interessere ham at imitere Jordfundenes Patina eller at spinde Broncen ud i Zirater og Ornamenter, saa man kommer til at tænke paa antikt Kunsthaandværk.

En af Kunstnerens mest iøjnefaldende ydre Fuldkommenheder er hans Haandværks Mesterskab.

Tag som Eksempel paa et saadant raffineret lækkert Stykke Haandværk det lille Relief „Dans“, en Bronce i blaa Patinering og med helt juvelermæssig Behandling af Detailler som Danserindens Frisurer, Smykker e. t. c. Selve Figuren har tydeligt nok sit Forbillede i orientalsk, nærmest indisk Kunst.

I større Maalestok ses omtrent samme Motiv udført i Sten, et vidunderlig fint og reelt Stykke Formens Kunst. Førsteindtrykket af Milles' Skulptur aabenbarer hans Forbilleder stærkere end hans Personlighed.

Den tidligt antike, ægyptiske eller archaiske Skulptur eller den orientalske, hvis Nedstamning fra Antiken man jo efter Haanden er kommen til Erkendelse af, er de Kilder, den svenske Billedhugger fortrinsvis har øst af.

Han hører til den Art søgende, stadigt eksperimenterende Kunstnere, som Willumsen er eneste Repræsentant for hos os. Stil er der i ethvert af hans Arbejder. Man ængstes blot lidt, naar man ser, hvor let han forandrer Stil og under hvor mangehaande Paavirkninger hans forskellige Arbejder er blevne til.

Der er visse Modsætninger, man vanskeligt forliger hos ham.

Milles er saaledes en udmærket Portrætist med sjælden Finfølelse overfor Ansigtets Form og Karakter, hvad forskellige Mandsbuster og Masker (bl. a. af Hugo Alfvén og Thorsten Laurin) beviser; men i hans Statuekunst, der hovedsagelig drejer sig om Kvindefigurer, spiller Ansigtet en underordnet Rolle, man tvinges af de maskeagtigt archaiserede Hoveder til ligesom at se bort fra Udtrykket her og i det hele taget bort fra det stærkt individuelle til Fordel for, hvad Legemets Form og Lemmernes levende Rytme betyder.

Den Skønhed, Milles' Skulptur hævder paa disse Omraader er af fuldkommen oprindelig, plastisk Natur. Der er noget af en Genfødelse heri. Man øjner en sund Kødets Opstandelse i denne Kunst.. Den tager bestemt Afstand fra det Michelangelo-Rodinske Eftersnakkeri, der nu længe nok har hængt som en Svøbe over Hovedet paa vor Tids Skulptur og pisket megen forvreden Unatur og forloren Pathos frem. Selveste *Kaj Nielsen*, vor selvstændigste danske Billedhugger, har i Modellerne til Blaagaardspladsens Grupper*) ofret til Rodin.

Der er andre Modsætninger hos Milles end den mellem Portrætisten og Statuekunstneren.

Det forfinede Syn og Sansen for delikat Behandling strides med robust Kraft. Det er denne Kraft, som til syvende og sidst redder Kunstnerens Helbred, og Sammensmæltningen af disse Egenskaber er det, som ender med at give os det Indtryk af kunstnerisk Personlighed, man fra først af har svært ved at opfange.

Denne Personlighed træder sikrest frem i en stor Broncegruppe af to nøgne dansende Kvinder, et Vidunder af rytmisk Bevægethed og statuarisk Balance i Bevægelsen. Dateret saa sent som 1914 viser Arbejdet Kunstneren paa hans Højde.

Man ser af Katalogets Dateringer, at de mærkeligste Arbejder alle skriver sig fra de sidste 2—3 Aar, og man faar en ret klar Forestilling om Kunstnerens Søgen og Udvikling fra mere almindelige Arbejder af jævnt Nutidspræg, som den foran Hovedindgangen opstillede Statue, Vingerne og Portrætbusterne, til de ofte sære og fantastiske Værksr (Alabastergruppen Tritoner, den humoristiske, rent ornamentalt gennemførte Granitgruppe, „Sjø-

*) Opstillede i Anlæget foran den danske Bygning paa den baltiske Udstilling.

Digitized by Google

gudens glada stunder") fra dette sidste Aar. Nogle Kvindestatuetter i Bronce, udstillede under Fællesbetegnelsen: Fragmentfig., fra 1913 er i deres mærkelige Blanding af Stiliserthed og fint Naturstudium meget typiske for Kunstneren og meget indtagende.

Betegnende for Milles' kunstneriske Standpunkt er hans Betragtning af Skulpturen som anvendt Kunst — en Betragtning, der til al Held er ved at vaagne hos alle virkelig sundt tænkende yngre Billedhuggere.

Hans Udstilling viser saaledes et Par ypperlige Brøndfigurer. Den ene, fritstaaende, er en let drapperet foroverbøjet Kvindefigur i Marmor, beslægtet med de nævnte Broncestatuetters Type. Den anden er en Vægbrønd med Marmorrelief af en moderlig nøgen Kvinde, der paa en ejendommelig, men fuldt naturlig Maade hæver sig ud fra Reliefpladen med fremskudte Bryster, som hun trykker Mælken ud af. Den er fra 1912 og ganske naturalistisk, men udmærket dekorativ, som alle Kunstnerens senere Værker.

Georg Pauli: Ynglinger i Badet.

Desværre er hjemlige Samlingers Budgeter vel nu saa overanstrængte af de kostbare Erhvervelser fra den franske Kunstudstilling, at al Mulighed for Indkøb paa den baltiske er udelukket.

Ak om Glyptoteket kunde udveksle Sascha Schneiders flove Kobberdreng, der dog heldigvis nu er forsvunden fra sin pretentiøse Plads i Samlingen, med en af Milles' Figurer: Det vilde være en lykkeligere Transaktion, end den, man i Anledning af den franske Udstilling har foretaget paa Statens Kunstmuseum.*)

Ogsaa et andet Stykke svensk Skulptur, *Petersson Døderhults* Häradsrätt, kunde man ønske at hjemføre.

Der findes ikke morsommere og samtidigt menneskeligere Karakterisering af specielt svenske Typer end denne store Humorists Træfigurer.

De er gjorte med de færreste og mest fordringsløse Midler.

Döderhultarens Udskæringer har bevaret ikke blot Træets, men ligefrem Brændets Karakter, og maaske har de mere Legetøjsform, end Skulpturens Værdighed strengt taget fordrer. Men alle den Slags Indvendinger drukner i den Morskab, de skænker en, den overbevisende Sandheds Erkendelse, der springer frem som fængende Gnister

*) Galleriets Direktion har afhændet 2 Billeder af Boilly for at vinde Midler til Indkøb paa Udstillingen af fransk Kunst.

Digitized by Google

Carl Milles: Dans.

under denne løjerlige Kunstners Snittekniv.

At Svenskerne selv har leveret det største Bidrag til Kunstudstillingen er naturligt nok. Desværre kan den svenske Afdeling paa over 2000 Numre ikke tages som fyldestgørende Repræsentation for Nationens Kunst. Alt for mange af dens bedste Mænd har holdt sig borte. Paa de Fraværendes Pladser bræder megen dygtig Professionisme sig Side om Side med mer eller mindre elskværdig Ubetydelighed. Man nødes til at gaa det meste af det forbi, trods Dygtighed, trods Elskværdighed og mange andre gode Egenskaber, der er forudbestemte til at synke til Bunds i den Slags store Udstillingers Masse og uden at hæve Massens Niveau.

Til Niveauets Højnelse — i det mindste i det almene Publikums Bevidsthed — bidrager derimod mægtigt de Separatudstillinger, her er arrangeret af Sverrigs mest evropæisk berømte eller mest folkekære Kunstnere, *Liljefors*, *Carl Larsson*, *Zorn*, *Prinds Eugen*, *Björck*.

Der hersker det smukkeste Forhold mellem Publikum og disse skattede Mestre, og det har sikkert været af stor Betydning for Besøget paa Kunstudstillingen, at faa netop saadanne Malere saa rigt repræsenterede som muligt.

Liljefors og Radereren Zorn er dem, der bedst kan bære en saadan Masseudfoldelse.

Liljefors fordi hans Kunst stadigt viser nye Iagttagelser og — trods jævnlig Udarten til Bravur — hviler paa ægte og ufordærvet Naturbegejstring.

Saa imponerende en Virtuos, Zorn er som Maler, kan man ikke staa i en Sal fuld af hans Oliemalerier uden at faa fersk Smag i Munden. Som Raderer er hans Teknik mere karakterfuld og afvekslende. Hans Streg træffer endnu sikrere og rammer dybere end hans Pensel, og det er som om Ætsningens sort og hvidt inspirerer hans Foredrag mere end Farverne i Maleriet. Man erkender det bedst ved Sammenligning mellem raderede og malte Gengivelser af samme Motiv; de forekommer ikke sjældent i Zorns Kunst.

At hans Mesterskab og Verdensry har virket fremmende paa svensk Raderekunst viser en nok saa flygtig Betragtning af Udstillingens grafiske Arbejder.

Her kunde gøres interessante Studier paa dette særlige Felt. Sverrig har fortræffelige Tegnere, fremragende ikke blot ved flot Teknik, men ved Humor, Fantasi, dekorativ Følelse.

Som udmærket Portrætraderer fortjener *Mas Olle*, som en fornøjelig Plakattegner *Torsten Schonberg* at nævnes.

I det Hele taget faar man Indtryk af livlig Strømning indenfor Sverrigs Kunst. Derom vidner bl. a. de mange Omraader, der dyrkes,

Digitized by Google

de forskellige tekniske Fremgangsmaader og Materialer, der beherskes af svenske Malere.

Tag f. Eks. den dekorative Kunst.

Olle Hjortzberg staar paa den baltiske Udstilling som temmelig enlig Repræsentant for dekorativ Figurkunst i større Stil. Hans Hovedværk er Dekoreringen af Engelbrekts-kirken. Man ser Kartoner til Enkeltheder, navnlig den korsfæstede Kristus, der danner Midterpartiet i Kordekorationen, af hvis samlede Komposition en Skitse er udstillet.

Hjortzbergs Kompositioner er strenge og stramme i Linie — han ejer intet af Joak. Skovgaards Svulmen og Bredde og i Grunden ikke meget egentlig malerisk Følelse, Tegningen er hans hovedsagelige Udtryksform. Der er Karakter i Fremstillingen af Kristus, som bøjer Hovedet fra Korset ned mod den knælende Menneskehed, den store hvide Flok, grupperet til begge Sider af Korset.

Kartonen med Baggrundens let røde Skyer, den dybt røde Gloriebund, mod hvilken Kristi Hoved ses, og den mandorlaformede gyldne Inskriptionskreds rundt om hele Korset er ogsaa af god dekorativ Farve-Virkning. Endelig synes Kompositionen, der foroven afsluttes af Engleskarer, at føje sig smukt ind i Arkitekturen som en festlig Udsmykning af Rummet.

Hjortzbergs Kordekoration er det eneste betydelige Værk af kirkelig Kunst, den svenske Maleriafdeling har at opvise.

Det er jo forøvrigt bekendt, at adskillige af Sverrigs mest fremtrædende Malere, Carl Larsson, Prinds Eugen, f. Eks., har udført betydelige dekorative Malerier til Udsmykning af offentlige Bygninger.

Den baltiske Udstilling viser dog kun akkurat saa mange Antydninger i den Retning, at man kan forestille sig Muligheden af en saadan Kunsts Eksistens. Bl. a. nogle al Fresco-Forsøg af *Axel Törneman* og Kompositionsudkast af *Georg Paulli*, der for Resten paa sine gamle Dage er blevet Kubist, og hvis dekorative Maleri, Ynglinge ved Badet, turde være Udstillingens smukkeste Billede indenfor den Retning, navnlig for Farvens Vedkommende.

Derimod har Udstillingen Eksempler nok paa, hvorledes svenske Kunstneres dekorative Anlæg udnyttes i Vævninger.

Gunnar Hallströms Gobelinkompositioner er væsentlig af rent ornamental Karakter, *Fjästads* Landskabsgobeliner har derimod bibeholdt meget af den forbløffende Illusionsvirkning, man finder forenet med hans Maleriers dekorative Egenskaber.

Som polære Modsætninger, i hvert Fald for Dimensionernes og Virkningens Vedkommende, til de store Kompositioner giver Udstillingen Lejlighed til at beundre en Samling nydelige Arbejder, der meget ofte har Karakter af Miniaturkunst. Det er den Række Smaabilleder, mest i Akvarel eller Gouasch, som findes ophængte sammen med *Ivar Arosenius*' ogsaa hos os velkendte Arbejder, og formodentlig nok skyldes direkte eller indirekte Paavirkning fra ham: *Oscar Bergmans* lidt

Adolf von Hildebrand: Portrætbuste.

Digitized by Google

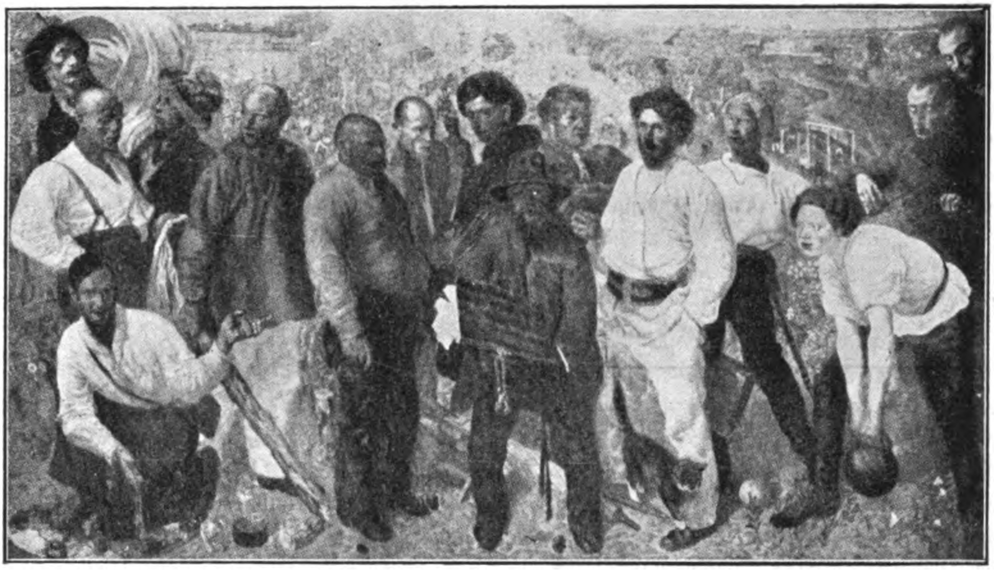

Alexander Jakovleff: Portrætter.

feminint yndefulde Landskaber og Blomster og *John Bauers* morsomme og fantasifulde Eventyr-illustrationer.

Og ikke alene vidt forskellige Omraader dyrkes indenfor svensk Kunst. Den forholder sig ogsaa modtagelig overfor yderligtgaaende moderne Retninger. Den baltiske Udstilling har gæstfrit bænket Repræsentanter for Fremtidsmaleriet i rigtig Erkendelse af, at for Eksempel en Sal, som den, der indenfor den svenske Afdeling er helliget Ekspressionisterne, er et meget oplivende „nöjesfält“ for Øjne, der er gaaede trætte paa al den hæderværdige Dagligdagskunst, her ellers er samlet. For Resten virker jo den svenske Ekspressionistgruppe — noget særligt Nationalpræg bærer den vist ikke — ganske barnligt tam og elskværdig i Forhold til de Ekstravagancer, den russiske Afdeling byder paa.

At de henved halvtredie Hundrede Arbejder, hvormed *Rusland* deltager i den baltiske Udstilling, ikke giver noget tilnærmelsesvist fyldestgørende Billed af russisk Nutidskunst, kan man sige sig selv.

De betyder ikke desmindre meget for Udstillingen.

Skønt langt fra alt, hvad der er kommet med i dette lille Udvalg, kan kaldes originalt eller særlig interessant, er det dog den lille russiske Samling, der giver den baltiske Kunstudstilling et Stænk af noget pikant fremmedartet, som hverken den mangelfulde Repræsentation for skandinavisk eller den forbavsende fyldige for germansk Kunst har synderlig Antydning af.

Den første af de russiske Udstillingssale gør et værdigt og solidt Indtryk, der især er afhængigt af en stadselig Række Portræter, suffisant og dygtig Kunst, der ofte har haft typisk russiske Modeller at arbejde efter som *Koustodieffs* Dobbeltportræt af to Præster eller *Golovines* Portræt af den fede Mand i Havestolen, men som dog er jævnt vesteuropæisk i Udtryksform.

I det næste Rum møder man ejendommeligere Værker, et og andet, hvis Form, Kolorit, Sujet, man forgæves søger Forbilleder for.

Digitized by Google

Ens Opmærksomhed fanges her bl. a. af nogle yderst bizart virkende Skitser, Udkast tll Theaterdekorationer. De mærkeligste skyldes *Alexander Benois*, bl. a. en rød Stuedekoration til den indbildt Syge, der mere minder om en udpyntet Tron-Sal end om et nogenlunde borgerligt Opholdsrum; som ligefrem skriger af Rokokko- og Parykstil, men i russisk-barbarisk Omformning af fransk Hoftone.

Stærkere og dybere fængsles man dog af *Alexander Jakovleffs* store Gruppebillede med de underlige Mandsportræter af Kunstnere, Arbejdere, Videnskabsdyrkere og hvad det nu er for Mennesker, som her er bragt sammen paa et Lærred, hvis Komposition og Farver minder om primitiv nederlandsk eller tysk Kunst, et Slags moderne Skyttebillede af meget lidt moderne Form, men med en elementær Styrke i den næsten karrikerede Portrætlighed, der først synes at føre os en Flok halvgale Mennesker for Øje, og efter Haanden tvinger os ind under sin indtrængende Alvorstale, saa Billedet bliver et af dem, vi har vanskeligst ved at slippe fra, som forfølger os længst, og som man siden kan længes efter som efter et interessant Bekendtskab, der ikke straks gik op for os, men som man nu synes, man har saa mange Spørgsmaal til og kunde tænke sig stadig at afvinde nye Sympatier.

Som det gaar med dette enkelte Billede gaar det med en anden russisk Maler, *Nicolas Roerichs* samlede Udstilling, der fylder en af de mindre Sale med fantastiske Billeder. Emnerne er oftest hentede fra russisk Oltid og Middelalder. Her er Vikinghavet, en pragtfuld og storslaaet Komposition, hvor Dragesnækkernes Kreds danner et skønt ornamentalt Led i den landskabelige Baggrund af Himmel, Hav og Klipper, mod hvilken Forgrundens Optrin, en gammel Russerfyrste, der bøjer sig for den stolte Søkonge og fører ham sin Hustru i Møde, føles som Staffage i et heroisk Landskab.

Andre af Roerichs Billeder viser middelalderlige Klostre og Byer eller arkitektoniske Fragmenter i sært maleriske Belysninger.

Eller han maler et uhyggeligt Offersted i rødlige Farver, der kontrasterer mærkeligt mod Flodlandskabets blaa Perspektiv bagved.

Hans Malerier er udpræget Dekorationskunst, og man ønsker uvilkaarligt mange af dem omsatte i Vævning, andre, som det mægtige Englenes Skat med den mystiske Stemning fra de stridsklædte Engles gyldne Glorier og skinnende Sværd, i Mosaik.

Roerichs Kunst er Udslag af frodig Fantasi og Opfindelsesevne, men har netop saa meget Fundament paa Jorden, at den ikke svømmer hen i det blaa. Den elsker det tunge pragtfulde og virker dog frisk, fordi den lader ane Slægtskab med Barbariet i den Blanding af

D. S. Stelletski: Marfa Posadnitza.

Digitized by Google

Kultur og Oprindelighed, der er Kunstnerens kæreste Emne.

Meget muligt at den ikke kan gouteres af for overblaserede Øjne. Vejen til at vurdere den gaar sikkert nok ikke gennem Frankrig. Det har dog ogsaa sin Charme for en Gangs Skyld.

Fra Roerich kommer man ind til de rigtigt moderne Russere, først de forholdsvis moderate, hvor dog adskilligt kan falde haardt nok for Brystet som *Petroff-Vodkines* røde Hest. Her er *Bogajewskis* gobelinsagtige Landskaber med sære brunrøde falmede Løvmasser i pikant Kontrast til Omgivelsernes kolde Farver. Her er *Nikolas Milliotis* morsomme Portræt af Grevinde Sofie Tolstoy, hvis underlige Flagren minder noget om den flotte Bevægelse i *Besnards* gule Dame, vi fejrede saa begejstret, da vi var unge og havde den første franske Kunstudstilling i København. Her er ogsaa *Nicolas Oulianoffs* Portræt af en Dame i et Landskab, som egentlig ikke virker særligt moderne, men drager ens Opmærksomhed til sig, fordi denne Dame er af den interessante og determinerede Type, man vilde tiltro aller intimeste Omgang med Revolver og Bomber.

Og saa følger Udstillingens egentlige „Rædselskabinet“, der udløser et Lettelsens Suk hos mange Besøgende, fordi man overfor Flertallet af disse Lærreder føler sig ganske uden Forpligtelser.

Man kunde dog passende prøve at komme til Forstaaelse af, hvad det er for Rædsler i den gængse naturalistiske Kunst, disse Oprørere har svoret Død og Undergang, saa fik det al Tid blive et nyt Spørgsmaal, om man kunde akceptere de Værdier, de var i Stand til at give os i Erstatning.

Den russiske Kunstafdeling har kun faa Skulpturer, men *Golupkinas* siddende Trækaryatider, en mandlig og en kvindelig, mindes man for deres mærkelige Udtryk af plagede Dyrs taalmodige Tungsind.

Mellem den lille *finske* Kunstudstillings ældre Billeder træffes adskillige Bekendte fra Udstillinger af finsk Kunst i København.

I al Almindelighed er Finlands Malerkunst, der oftest har gaaet i fransk Skole, mere præget af Bleghed end af Styrke i Koloriten.

Man lægger Mærke til adskillige karakterfulde Portræter. Undertiden kan der spores Forbindelse med *Edv. Munchs* Kunst som i *Tyko Sallinens* Portræter. *Antti Favén* og *Jalmari Ruokokoski* er et Par af de vanskelige Navne paa finske Portrætmalere, man prøver paa at huske.

Af Kunstnergruppen *Septem* har Udstillingen modtaget nogle af sine friskeste og fineste Billeder. Til dem hører *Magnus Enckells* store dekorative panneau i Triptychonform med det kække Midterbillede af tre nøgne Ynglinge, der med Havet til Baggrund forener deres Hænder i Fostbroderskab. *Verner Thomés* dekorative Vægmaling af Drenge ved Stranden viser et beslægtet Motiv, holdt i samme nordisk blonde Sommerlystone, vel knap saa flot, men fastere i Form end Enckells. Blandt Landskaberne huskes *Yrjö Ollilas* Trægruppe ved en Sø, dets Sølvtone er paa en Gang skær og fyldig, *Oininens* og *Laurens* Billeder har stærke Farver og sikker Holdning, men nogen særlig præget Personlighed træffer man ikke blandt de her repræsenterede finske Malere. *Juho Rissanen* er kraftig nok i sin Skildring af Almuetypen, men meget Maler er han ikke.

Af Østersølandene er *Tyskland* ubetinget det, hvis Kunst er betydningsfuldest repræsenteret. Man vil vanskeligt kunne forestille sig en bedre afrundet, mere oplysende Samling af moderne tysk Kunst end den baltiske Udstillings.

Kataloget har næsten alle Navne paa nulevende Malere i Kurs, desuden adskillige af de senere Aars berømteste Afdøde.

Disse sidste er fortrinsvis samlet i den første store Sal, der kan betragtes som en

Digitized by Google

Slags Æreshal og kan opvise Storheder som *Menzel*, *Lenbach*, *Marées*, *Böcklin*, *Feuerbach Leibl*, og som den eneste Mester, der endnu er mellem de Levendes Tal, *Hans Thoma*.

Nogle af Storhederne som Menzel, og lad os for Modsætningens Skyld sige Böcklin, faar man rigtignok ikke meget Begreb om gennem disse tilfældige Par Billeder, andre som Lenbach og Leibl er derimod repræsenterede ved gode og karakteristiske Arbejder, mest Portræter og Studiehoveder.

En af de Afdøde, *Karl Schuch*, var i sin Levetid ikke skattet udenfor Kammeraternes Kreds. Hans Billeder hører nu 10 Aar efter hans Død til de mest efterspurgte; de indtager Hæderspladser i tyske Musæer og betales med ganske svimlende Priser Den baltiske Udstilling kan prale med en halv Snes Billeder, deriblandt et anseligt Arbejde, Stilleben i Køkkenet, som giver en tydelig Forestilling om Schuchs Kunst, der har Berøring med Leibl og *Th. Alt*, indirekte Slægtskab med Manet.

Robert Genin: Eva.

Hans Malerier er noget rigelig sort stemte, men kommer man tilbage til dem fra sin Gennemvandring af den tyske Afdelings mange Sale, hvor man efter Haanden vænner sig til at sluge megen grov Konfekt, tager man gærne Schuchs Malerier som Vidnesbyrd om en af de mest fødte og kultiverede Malerbegavelser, tysk Kunst har ejet.

Tysklands Kunstafdeling er ikke blot righoldig, den er ogsaa flot og hensynsfuld arrangeret. Enkelte af dens særligt skattede Mestre har faaet Sale overladte til Separatudstillinger, saaledes *Liebermann*, *Trübner*, *v. Kalckreuth*.

Liebermann har haft sin store Mission som Vækker ved at pege mod Frankrig. Selv har han vist egentlig lært mere af det moderne Holland, og har haft svært ved at komme af med de røgfarvede Briller, han laante hos Israels. Han har ganske vist malt smukkere Billeder ogsaa i sine senere Aar navnlig af Ryttere ved Stranden end de farveløse Portræter, her er udstillede; egentlig Kolorist var han vel aldrig, men han har forstaaet at holde Styr paa de Farver, han bruger. Naar han under Tiden vover at bryde ud af alt det, han har tillært sig med sin Races Lethed og fastholdt med dens Sejghed, kan han slippe til en frisk og stærk Studie som den af Roemarken her.

At *Trübner* har haft store Kunstneranlæg og fint Malertalent, aner man af de ældste Arbejder i hans Udstilling. Hans Studie af en kvindelig Underkrop, Pige bag et Gardin, signeret Roma 1872, er malerisk følelsesfuldt i sin graalige Tone, det samme gælder forskellige Portrætstudier fra yngre Aar. I de seneste, mere bravurmæssige Billeder, kan

Digitized by Google

man anerkende et kraftigt og stort Anslag, men maa tage Afstand fra Farvens robuste Smælden. Der er for Resten Mandfolk i Trübners Kunst. Det er der ogsaa i Grev Leopold von Kalckreuths. Det usvigeligt tilforladelige i hans Portræter, Händelforskeren Dr. Chrysander i Nodetrykkeriet, Maleren selv ved Staffeliet og Fru Zacharias i hendes Havestue, gaar ogsaa igen i hans Behandling af andre Emner. Men selv hvor Maleren staar under de venligste Motivers Paavirkning, bliver hans Billeder gærne haarde i Farven og kantede i Behandling. Den baltiske Udstilling viser nu ganske vist ikke hans Kolorit fra den allermest sympatiske Side.

Nogle af de Mangler, her er paavist hos enkelte fremragende og typiske Repræsentanter for nyere tysk Malerkunst, gør sig egentlig gældende over hele Linien.

Hvorfor kan man midt i al den Dygtighed, den Soliditet, den Suffisance, som omgiver en til alle Sider i den tyske Kunstafdeling, pludselig blive saa henrykt over et enkelt, ikke særlig betydeligt Billede, der synes at have hentet sin Skønhed ganske uskyldigt fra Naturens eget Skød, som for Eksempel *Toni Stadlers* smaa Landskaber, hvis det ikke var fordi disse i Virkeligheden røber mere malerisk Inspiration, end man her er vant til at træffe.

Ja Charme, Finfølelse, Kultur — eller maaske snarere en vis medfødt modtagende og umiddelbart genskabende Evne, er det, man savner mest i tysk Malerkunst.

Som andet Steds i den civiliserede Verden er der ogsaa nu til Dags i Tyskland stigende Sans for Skulptur. Ikke blot er Landet Storforbruger af „Denkmalskunst“, hvad ingenlunde er til at foragte, men her er ved at vaagne Følelse og Interesse for Billedhuggerkunstens monumentale og dekorativt plastiske Egenskaber.

Dette falder dog maaske ikke særligt i Øjnene ved største Parten af den udstillede Statuekunst.

Lederers store Broncestatue af en Fægter har Holdning og i hvert Fald Retning mod det monumentale, lidt for blød og veg er den jo nok.

Gauls dygtige Dyrebroncer, men især *Georg Kolbes* Broncestatue af en Somalneger viser ægte plastisk Sans.

I Mecklenborgeren *Ernst Barlachs* Træskulpturer, navnlig Gruppen af det sovende Vagabondpar, finder man noget af Udstillingens originaleste og mest monumentale Billedhuggerkunst, udmærket ved Enkelthed i Form og samlet bred Volumen.

Man skulde vel ogsaa til sidst sige et Par Ord om vor *danske Kunstudstilling*, skønt det har større Interesse at høre, hvad Fremmede mener derom.

Sammenligningen mellem dansk og udenlandsk Kunst paa den baltiske Udstilling virker ikke egentlig nedslaaende, hvis man blot er i Stand til at bedømme, hvor meget de ugunstige Forhold, vi har taget til Takke med, skader selve Udstillingens Indhold.

Udvalget af dansk Kunst er kun ca. 40 Numre mindre end Tysklands. Tyskland disponerer over 12 Sale. I de *fineste* har man kunnet nøjes med en enkelt Række Billeder.

Vi har kun det halve Antal Rum og i intet af dem tilstrækkelig Distance for større Billeder.

Hermed er i Grunden alt sagt.

At det havde været heldigere, af Pladshensyn at lade Danmark repræsentere af nogle enkelte fremragende Kunstnere, skal gærne indrømmes. Men hvem kunde man herhjemme blevet enig om at overlade Bestemmelsen af disse Udvalgte?

I Sammenligning med hvad Sverrig udstiller virker Repræsentationen for dansk Kunst udsøgt. Men denne Sammenligning er en daarlig Maalestok.

Sverrig har ellers ved sine egne Kunstudstillinger i Udlandet vist Forstaaelse af, at

Digitized by Google

en saadan Udstilling, der fremlægges for et Publikum ude af Stand til at bedømme Milieuet rigtigt, maa baseres paa de mest determinerede Træffere, den ejendommeligste og den mest personlige Kunst.

Vi ved saa lidt herom, at vi kun er sikre paa et: Det er godt at stikke *Vilh. Hammershøi* ud. Og dette ene er rigtigt nok og bekræfter sig paa den baltiske Udstilling.

Men at tro, at man skaber Opmærksomhed for en særlig dansk Kunst ved at præsentere en ret tilfældig Masseudfoldelse (saa vidt Pladsen tillader) af *Viggo Johansens* eller *Julius Poulsens* senere Billeder, hvor naivt!

Eller at udelukke *Willumsen, Zahrtmann* og *Poul Christiansen*, netop 3 Kunstnere, der absolut maa lægges Mærke til, hvilken uheldig Udspekulerthed!

Vor Tid har udfundet noget, der hedder Museumsteknik.

Der er ogsaa et Begreb, som kunde kaldes Udstillingsteknik.

Lad os tage over til Malmø og kikke paa vore egne Vinduer og maaske lære deraf, hvordan man ikke skal lave Udstilling.

Da vi fik Lejligheden, Pladsen til vor Kunstudstilling derovre anvist, skulde vi have bukket høfligt og sagt Nej Tak.

Det havde i dette Tilfælde været den eneste rigtige „Udstillingsteknik".

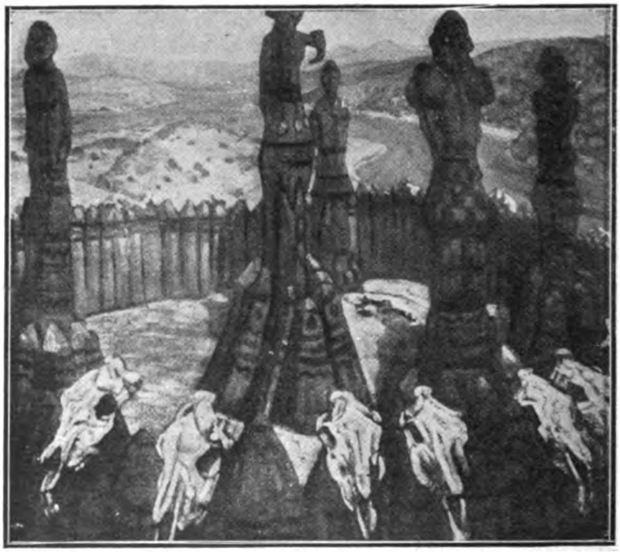

Nicolas Roerich: Afguderne.

Digitized by Google

DANMARKS FØRSTE SEMINARIST

Af Sognepræst ALEXANDER RASMUSSEN.

I „Gads danske Magasin" for August d. A. har Hr. Skoleinspektør *R. C. Mortensen* under Overskriften „Danmarks første Seminarist" fortalt om en i sin Tid paa Efterslægtsselskabets Skole til Landsbylærer uddannet Bondekarl, *Knud Henrichsen*, der døde 1823 som Lærer i sit Fødesogn Stokkemarke paa Laaland. Det fremgaar imidlertid af Artiklen, ligesom det ogsaa direkte udtales af Forfatteren, at nævnte Knud Henrichsen kun højst uegentlig kan kaldes Seminarist; — han har jo nemlig aldrig gaaet paa noget Seminarium, og han modtog sin Uddannelse, før der overhovedet var noget Seminarium her i Danmark. Da Benævnelsen „Danmarks første Seminarist" ogsaa andetsteds, ja ret almindeligt, sees knyttet til hans Navn (saaledes netop nu for nylig i det af danske Lærere udgivne Jubilæumsskrift „Lærerne og Samfundet 1814—1914". I 259), har jeg fundet Anledning til at lade nærværende Berigtigelse fremkomme. Jeg synes ikke, at der er nogen Grund til at lade den urigtige Betegnelse af den i sig selv saa hæderværdige Knud Henrichsen vinde Hævd, saa meget mindre, som man meget godt kan paavise, hvem der er Danmarks virkelig første Seminarist, — den første Dimittend fra det første danske Seminarium, Blaagaard. Hans Navn var *Jens Sørensen Foldager* af Fræer i Hellum Herred i Himmerland*).

Grev Ernst Heinrich von Schimmelmann havde i Aaret 1782 efter sin Faders Død overtaget Lindenborg. Som Barn af sin Tid var den unge Greve begejstret for dennes lyse Idealer, og som Svoger til Grev Reventlow paa Brahetrolleborg var han særlig ivrig for at fremme disse Idealer paa Skolevæsenets Omraade. Han begyndte strax med at forbedre og forny Skolebygningerne paa Grevskabet, indrette Spindeskoler o. s. v. og i 1786 fik han kongelig Approbation paa et Reglement for Skolerne paa sit Gods, hvorved de ganske reformeredes efter Tidens nyeste Principer, saaledes som disse var praktiserede i de Rochowske Skoler i Tyskland og i de Reventlowske paa Brahetrolleborg. Denne Skolereform, der foreløbig omfattede 5 Lindenborgske Skoler, stillede imidlertid Krav til Læreren, som faa eller ingen af de gamle Skoleholdere og Degne, der sad i Embederne, kunde fyldestgøre. Da man ikke godt uden videre kunde fjærne disse, søgte Godsinspektør Andkier paa Lindenborg og Skoleinspektør Claussen, der ledede Grevskabets Skolevæsen, at faa uddannet unge, begavede Bondesønner fra Godset, der saa som „Substituter" adjungeredes de gamle Lærere. Blandt disse Substituter var Jens Sørensen Foldager een af de første og dygtigste. Han var født i Landsbyen Fræer, hvor hans Fader, Gaardfæster Søren Foldager, formodentlig var en af de fremmeligste Bønder, idet han nemlig var iblandt de Mænd, som efter Skolereformen af 1786 udtoges til at fungere som Bisiddere i Skolekommissionen for Grevskabet Lindenborg. I flere af Omegnens Skoler gjorde Jens Foldager strax efter sin Konfirmation god Tjeneste som Substitut, og da Grev Schimmelmann i 1788 tilbød at bekoste et ungt Menneskes Uddannelse paa Kiels Seminarium (oprettet 1781) og bad Skolekommissionen paa Lindenborg om at udpege en dertil skikket, foreslog den Jens Foldager. Hans Fader gav sit Samtykke, han selv vilde gærne drage til Kiel, og Sagen syntes saaledes at være afgjort. Af ukendte Grunde blev Planen dog ikke dengang virkeliggjort. Det maa formodes, at Greven, der

---

*) De nedenfor meddelte Oplysninger om ham er af mig fremdragne af Grevskabet Lindenborgs Arkiv.

Digitized by Google

jo som Formand i den store Skolekommission af 1789 netop i disse Äar virkede for Oprettelsen af Seminariet paa Blaagaard, har foretrukket at vente til dettes .Aabning. Denne fandt Sted 1791, og da blev Grevens Tilbud til Jens Foldager fornyet og atter modtaget.

Paa Grevens Bekostning gennemgik han da Blaagaards Seminarium i Aarene 1791—94. Han fulgtes over til København med den Lindenborgske Skoleinspektør, Kielerseminaristen Claussen, som blev Førstelærer paa Blaagaard, og hvis fremragende Dygtighed og store Begejstring kom til at præge det nye Foretagende. 1794 udgik Jens Foldager derfra som Seminariets første Dimittend med det glimrende Resultat „Udmærket duelig“, og Aaret efter blev han Lærer i sin Fødeby Fræer, hvis dygtige Skoleholder, den ypperste af Grevskabets Lærerkræfter, Christen Mortensen, var afgaaet ved Døden. Foldager fik nu den smigrende Opgave at holde Fræer Skole oppe paa det høje Standpunkt, hvortil Mortensen havde hævet den. — Den lovende og veluddannede unge Mand naaede dog desværre ikke helt at opfylde de Forventninger, man havde næret til ham. Det synes, som om hans huslige Forhold har været Skyld deri. 1801 maa den for Skolernes Ve og Vel utrættelig ivrige Godsinspektør Andkier med Beklagelse skrive til Greven om ham: „Han skal sidste Sommer en Tid lang ikke haft sin fulde Fornuft, vanskelig kunnet samle sine Tanker og vanskeligere frembringe samme. Aarsagen ,dertil har man mumlet om, skulde været Drikfældighed, og denne foranlediget over samme Last hos hans Kone. For en Maaneds Tid siden var han dog i kendelig Bedring.“

Senere blev Stillingen ved at bedres; Aaret efter skriver Andkier: „Man kan med nogenlunde Vished antage, at Foldagers saavel fysiske som moralske Fejl er i deres Aftagende og kan ventes at blive endnu fuldkommen hævede . . . . Hvo ved ikke, at af en Saulus blev en Paulus!“ Lignende Udtalelser foreligger fra Herredsprovsten, Herr Anders Jungersen, der beklager at maatte indrømme, at Fræer Skole under Foldagers Styrelse desværre „har tabt meget af sin gamle Ros fra Mortensens Tid“, men dog stedse haaber, at Foldager vil rette sig og paany bringe Skolens Standpunkt i Vejret.

Hvorvidt dette Haab er gaaet i Opfyldelse, tillader de foreliggende Kilder ikke at udtale noget afgørende om. Meget mærkeligt er det, at den stedlige Tradition intet som helst har at meddele om denne Mand, hvis Skæbne dog ikke var saa helt dagligdags. Han døde den 1ste Juli 1822, altsaa formentlig i en ret ung Alder.

Ham er det altsaa, den danske Lærerstand nu i Jubilæumsaaret skal mindes som deres ældste Kollega, „Danmarks første Seminarist“.

Digitized by Google

Nutids-Nyt

Fra Teknikkens Verden.

Søminer. I det Øjeblik, da disse Linjer skrives, er der ikke forefaldet afgørende Krigsbegivenheder til Søs, og det er vel sandsynligst, at de store Sammenstød vil lade vente paa sig nogen Tid endnu. Fraregnet to mindre Træfninger mellem Franskmænd og Østerrigere i Adriaterhavet, der har havt et for Franskmændene heldigt Forløb, og de to tyske Krydsere „Goeben"s og „Breslau"s ganske eventyrlige Flugt gennem Middelhavet, der endte med *proforma*-Salget til Tyrkiet, samt Rekognosceringskampen ved Helgoland den 29. August, har Operationerne ialfald unddraget sig Offentlighedens Kundskab.

Magternes sømilitære Foranstaltninger har hovedsagelig givet sig Udslag ved Udlægning af Søminer. I Krigens allerførste Stadium foretog den tyske Minebaad „Königin Luise" (en omdannet Passagerdamper) som bekendt et dristigt Togt henimod Thames-Mundingen og fik udlagt et betydeligt Antal Miner, forinden den engelske Torpedojager „Amphion" fik gjort den uskadelig og sendt den tilbunds — hvorefter „Amphion" ogsaa mødte sin Skæbne og blev ødelagt ved at støde paa en af de udlagte Miner.

Endvidere er flere Koffardidampere, deriblandt som bekendt to af Det Forenede Dampskibsselskabs Dampere, „Maryland" og „Chr. Broberg", faldne som Ofre for Søminer, og en fra engelsk Side udsendt Advarsel om Minefare i Nordsøen vakte i nogle Dage adskillig Ængstelse herhjemme og truede med at standse vor Landbrugseksport. Og endelig har Sindene været sat i Bevægelse ved den som en Foranstaltning til Værn af vor Neutralitet foretagne Mineafspærring af enkelte Dele af vore Farvande.

Brugen af Søminer som defensiv og offensiv Foranstaltning gaar langt tilbage i Sø-

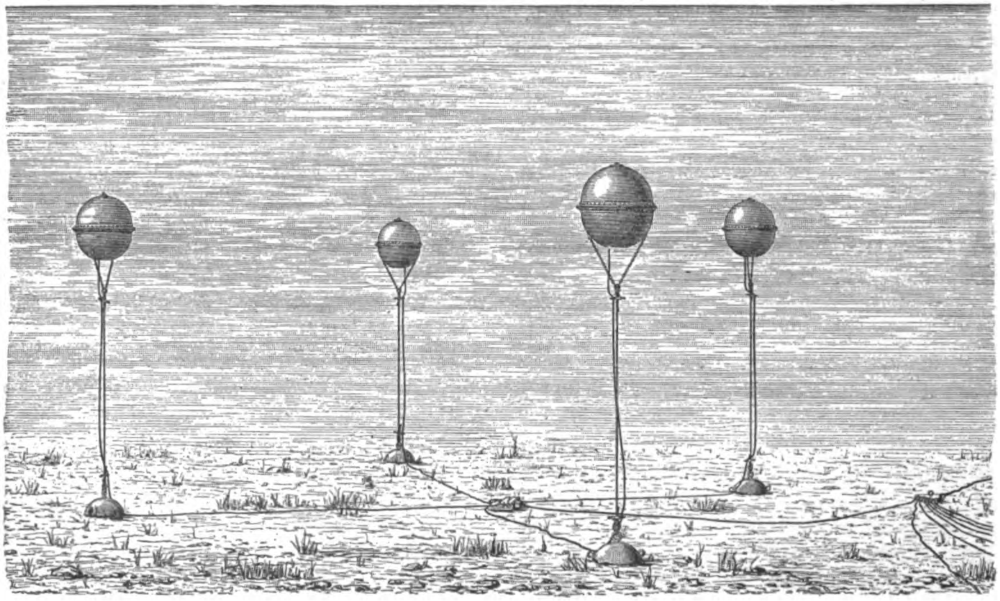

Udlagte elektriske Stødminer med deres Kabler.

Digitized by Google

krigshistorien. I den nyere Tid har de i stort Omfang været anvendte i Krigen mellem Nord- og Sydstaterne i Amerika samt i Krigen mellem Frankrig og Tyskland i 1870—71, hvor Tyskerne udlagde Minespærringer paa forskellige Steder langs deres Kyster. Og i de sidste Aartier har Mineoperationer faaet en stedse større Betydning i Krigsførelsen baade til Søs og til Lands; den russisk-japanske Krig viste dette, og da Minevæsen i Forhold til andet Materiel er ret billigt, anvendes det, hvor det kan lade sig gøre.

Søminerne falder i *to* Hovedgrupper, de *afhængige* og de *uafhængige.* De afhængige dirigeres fra en Station ved elektriske Ledninger; de kan dog ogsaa ved Paasejling bringes til Eksplosion ligesom de uafhængige Stødminer, men de kan sættes ud af Virksomhed ved at man afbryder den elektriske Strøm, der tilføres dem gennem Ledningen. Om de uafhængige (selvvirkende) Miner gælder det i al Almindelighed, at de bringes til Eksplosion ved Paasejling; de kan altsaa anrette Ødelæggelse ikke blot naar de ligger forankrede paa „Minefeltet", men ogsaa naar de river sig løs fra deres Forankring; dog har man i den senere Tid konstrueret forskellige Anordninger, hvorved Minen gøres uskadelig, naar den er løsrevet fra sit Anker.

De Maader, hvorpaa Minerne hidtil har kunnet udlægges, medfører imidlertid, at deres Anvendelse indskrænkes betydeligt, navnlig fordi man ikke kan forhindre, at Fjenden faar Nys om, hvor Minerne udlægges — Tilfældet „Königin Luise" viser dette. Anvendelsen af Miner i aaben Sø er vanskelig og ofte umulig. Ved defensive Foretagender kan man som Regel kun udlægge Minerne, inden Fjenden er tilstede, og endelig er man under en Blokade afskaaret fra at udlægge Miner, naar de, der først har været udlagte, er opfiskede af Fjenden. Derfor vil man med Fordel kunne anvende Undervandsbaade som Minefartøjer, og Udviklingen vil sandsynligvis gaa i denne Retning. Navnlig byder Undervandsbaaden som Minefartøj Mulighed for Benyttelse af *offensive* Mineoperationer, og den vil her sikkert kunne vise sig som et kraftigt og som et moralsk stærkt virkende Vaaben.

De hidtil under den forhaandenværende Krigstilstand benyttede Miner maa nærmest betegnes som *passive*, selv om de fra tysk Side er benyttede offensivt. Hosstaaende afbildes det Indvendige af en elektrisk Sømine, der vel er af noget ældre Type, men som i det Hele meget godt demonstrerer dens Konstruktion og Karakter.

Den i Minens nederste Halvdel ophængte Ladningskasse indeholder en *Sprængladning* af vaadt Skydebomuld, der antændes ved den mindre *Tændladning* af tørt Skydebomuld, hvori den med Knaldkviksølv fyldte *elektriske Patron* er anbragt. Gennem en paa Minekassens Side anbragt vandtæt Gennemføring indføres den elektriske Ledning i Minen, og gennem denne Ledning kommer Tændstrømmen fra det i Land anbragte *Tændbatteri* til Patronen, naar Batteriet er

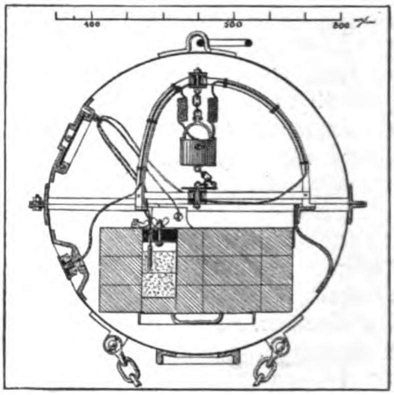

Det indvendige af en elektrisk Stødmine.

forbundet med Ledningen, og naar den foroven i Minekassen anbragte *Strømslutter* virker. I Minens Hvilestilling er denne afbrudt, men ved Paasejling bringes den i Virksomhed, saa at der bliver dannet et sluttet elektrisk Kredsløb fra Batteriet gennem Ledningen, Strømslutteren, Patronen og Minekassen til Vand.

Paa Billedet af den udlagte Minegruppe ses fire Miner, der ved Ankertov og de paa Bunden hvilende halvrunde Klodsankere holdes i den rette Dybde. De elektriske Ledninger fra de fire Miner samles i en Forbindelseskasse til et fælles Gruppekabel, der igen i en anden Forbindelseskasse forbindes med andre Gruppekabler.

Som ovenfor nævnt blev Søminer (saa godt som udelukkende uafhængige, hvor Antændelsen sker ved Paasejling) i betydeligt Omfang benyttede i Krigen mellem Rusland og Japan, og begge Parter led meget

Digitized by Google

store Tab ved deres Anvendelse. I alt havde Japan et Tab af 11 sunkne Skibe (paa tilsammen 40,221 Tons) og Rusland et Tab af 6 sunkne Skibe (paa tilsammen 18,642 Tons). I de russiske Miner anvendtes Skydebomuld som Sprængladning, i de japanske Sprængstoffet Shimose, der skal være omtrent det samme som Pikrinsyre.

De mest bekendte Tilfælde, hvor Søminer kom til Anvendelse under Krigen i Østen, er følgende: Kort efter Krigens Udbrud tørnede den russiske Minedamper „Jenissei", der var beskæftiget med Mineudlægning i Talienwanbugten, mod en af sine egne Miner (den havde da alt udlagt 300 Stykker) og gik tilbunds med Chefen og 80 Mand; et Par Dage efter stødte den russiske (i København byggede) Krydser „Boyarin", der var sendt ud for at lede efter „Jenissei" paa en af de Miner, som denne havde udlagt; „Boyarin" blev ankret op, forladt af Mandskabet, kom i Drift, stødte paa en anden Mine og sank, men blev senere under Minestrygning (Forsøg paa Fjærnelse af Miner ved Slæbning med et Slags Vod) fundet af Japanerne, taget op og indlemmet i den japanske Flaade.

Kort efter at Admiral *Makaroff* havde overtaget Kommandoen i Port Arthur, foretog han en Rekognoscering med sit Flagskib „Petropawlowsk", to andre Panserskibe og tre Krydsere udenfor Port Arthurs Havn, og her stødte hans Skib paa en af Japanerne den foregaaende Nat udlagt Mine, der spængte Bunden ud af Skibet, tændte 18 Ladninger Torpedoer, Krudt- og Granatmagasinerne og i Løbet af to Minutter sendtes „Petropawlowsk" tilbunds med Admiralen og 560 Mand; blandt de omkomne her var den berømte russiske Slagmaler *Werestchagin*. Da den russiske Flaade nu vendte for at søge Havn, stødte Panserskibet „Pobieda" paa en Mine, men da den eksploderede under en fyldt Kulkasse, reddedes Skibet fra Undergang.

I Maj Maaned 1904 mistede Japanerne ikke færre end 7 Fartøjer ved Minesprængninger, deriblandt Panserskibene „Hatsuse" og „Yashima". Disse to løb paa Miner, der den foregaaende Dag var udlagte af Russerne vinkelret paa den Kursretning, som man havde lagt Mærke til, at den japanske Flaade altid benyttede under sine daglige Besøg ved Port Arthur; „Hatsuse" stødte paa to Miner og gik tilbunds med næsten 500 Mand, og kort efter led „Yashima" samme Skæbne, men Besætningen blev reddet af de andre japanske Skibe. Karakteristisk er det iøvrigt, at Offentligheden først længe efter fik Underretning om disse svære Tab for Japans Flaade.

Endvidere kan nævnes, at det russiske Panserskib „Sebastopol" blev stærkt havareret ved at tørne mod en Mine (uvist om russisk eller japansk), at den japanske Krydser „Heiyen" sank med næsten 200 Mand efter at være løbet mod en russisk Mine,

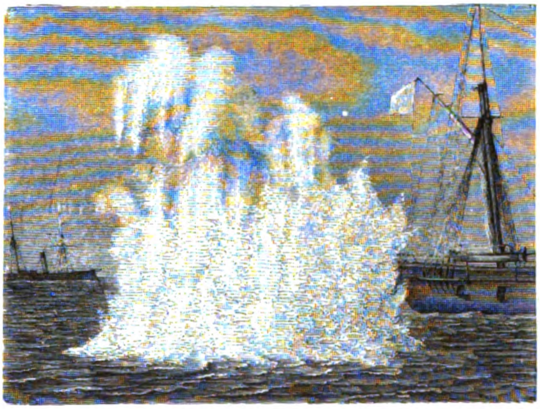

Sprængning af en passiv Mine.

og at det gik den japanske Krydser „Takasago" paa samme Maade; den sank med 2 Trediedele af Besætningen, 280 Mand, efter at være stødt paa en drivende russisk Mine 40 Mil Syd for Port Arthur.

Foruden de her nævnte mistede baade Japanerne og Russerne, som omtalt en stor Mængde Skibe, alle ved selvvirkende Miner. Da disse Miner, udlagte paa eget Territorium, er farlige baade for Ven og for Fjende kan det forstaas, at Russerne mistede meget Materiel ved egne Miner. De havde imidlertid ved Port Arthur kun selvvirkende. At Japanerne anvendte selvvirkende Miner var naturligt, da de kun blev udlagt paa fjendtligt Territorium. Tilsammen skal i dette være udlagt 5000 Miner.

Skønt Japanerne straks efter Port Arthurs Erobring med megen Energi begyndte at rense Farvandet for Miner, var Sejladsen her dog en Tid lang farlig, og da flere

Digitized by Google

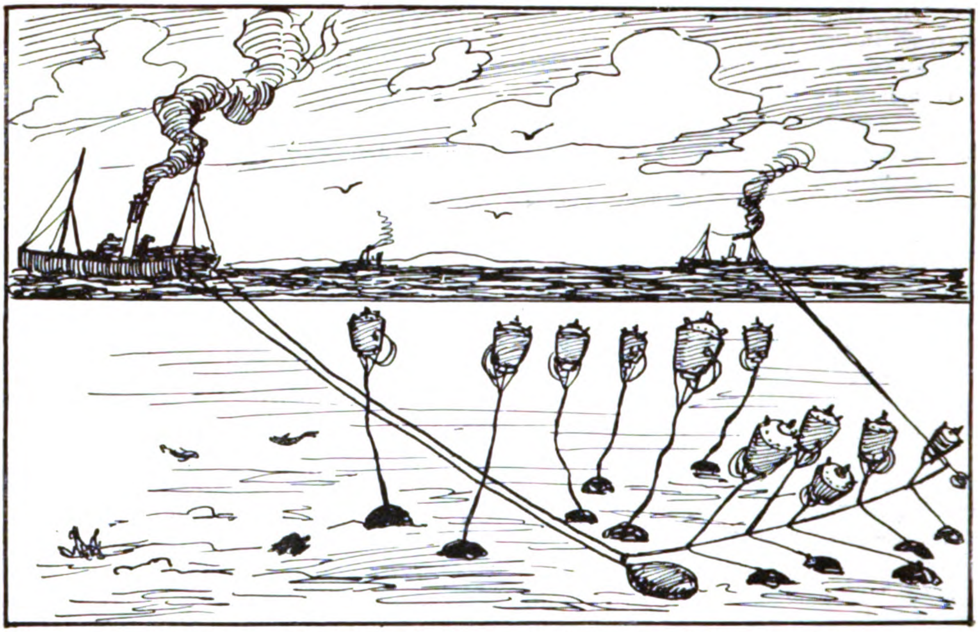

En Damptrawler i Færd med Opfiskning af udlagte Miner („Minestrygning").

neutrale Staters Skibe kom galt afsted ved at støde paa drivende Miner, blev Spørgsmaalet om Berettigelsen til at udlægge „undersøiske selvvirkende Stødminer" taget op til Behandling af Haagerkonventionen af 18. Oktober 1907. I Konventionens Artikel 1 hedder det: „Det er forbudt at udlægge ikke forankrede selvvirkende Stødminer, medmindre de er saaledes indrettede, at de bliver uskadelige i det højeste en Time efter at den, der har udlagt dem, har mistet Kontrollen med dem. I Artikel 2 hedder det, at det er forbudt at udlægge forankrede selvvirkende Stødminer, der ikke bliver uskadelige, saasnart de river sig løs fra deres Fortøjninger.

De fleste Magter vedtog denne Konvention, men England og Tyskland tog visse Forbehold til den. Navnlig ønskede Tyskland stor Frihed i Brugen af den selvvirkende Mine selv langt udenfor eget Territorium, og paa Haagerkonferencen bestræbte Tyskland sig af al Magt for at forhindre en Begrænsning i Brugen af den selvvirkende Mine.

Udlagte Miner søges, som i det foregaaende nævnt, fjærnet paa den Maade, at man, naar man har konstateret Minernes Beliggenhed, slæber Jærntrosser, Kæder eller lignende Apparater langs Havbunden for at fiske Minerne og slæbe dem bort eller bringe dem til Eksplosion. England har særlige Fartøjer, „Minestrygere", til dette Formaal, og flere Damptrawlere af Fiskerflaaden har jævnlig Øvelser i Minestrygning. Vi har jo ogsaa paa det sidste hørt, at engelske Fiskerfartøjer er sat i Virksomhed med at søge at fjærne de af „Königin Luise" ved Englands Sydøstkyst udlagte Miner. Desværre har den Skæbne, der for kort Tid siden ramte de to ovennævnte danske Fragtdampere, vist, at Sejladsen i denne Del af Nordsøen ikke er farefri, selv paa Omraader, hvor det fra tysk Side var hævdet, at der ikke var udlagt Miner. *Tænkeligt* er det, at de to Miner, der forvoldte de to danske Damperes Undergang, er revne løs netop ved Minestrygningen.

Luftskibe og Flyvemaskiner i Krigens Tjeneste. Luftskibenes og Flyvemaskinernes *direkte* Udnyttelse til Krigsoperationer i Verdenskrigens første Fase har muligvis ikke svaret til de almindelige populære Forventninger, idet det, der er opnaaet ved Udkastning af Bomber eller Beskydning fra Luftfartøjer, vistnok har været ret minimalt og næppe haft andet end *moralsk*

Digitized by Google

Virkning. En Beretning om en af den franske Flyver *Pégoud* i Forening med en Officer udført heldig Operation overfor tyske Zeppelin-Hangarer er ikke fuldt bekræftet.

Derimod er der ingen Tvivl om, at disse moderne Apparater i meget betydeligt Omfang har været — og fremdeles vil blive — udnyttede til Observations- og Rekognosceringstjeneste. Og de Resultater, der herigennem er opnaaede kan være større, end nogen paa dette Tidspunkt kan gøre sig Forestilling om. At et stort Antal Aëroplaner har været i Virksomhed hos de kæmpende Magter, fremgaar da ogsaa af Beretninger fra forskellige Sider, og de officielle tyske Tabslister har blandt Døde opført Navnet paa én Militærflyver, Ingeniør *Jahnow*, der allerede under den sidste Balkankrig gjorde sig bekendt som Organisator af den tyrkiske Hærs Flyvekorps. Ogsaa Luftskibene har vist sig hist og her, men hidtil synes de i mindre Grad end Aëroplanerne at have været bragt i Anvendelse og gjort Fyldest. Sandsynligvis vil ogsaa i Henseende til Udviklingen af Luftvaabenet Verdenskrigen vise sig afgørende.

Af de Magter, der er indviklede i Krigen, har de 4 et betydeligt Luftmateriel til Raadighed. Frankrig staar — ialfald paa Papiret — vistnok højst i saa Henseende, idet det har 14 Luftskibe, 67 Aëroplaner og 21 Flyvebaade, medens Tyskland vel har flere Luftskibe nemlig 19, men kun ialt 69 Aëroplaner og Flyvebaade. Ogsaa Belgien har et i Forhold til Landets og Hærens Størrelse meget betydeligt Luftkrigsmateriel nemlig 2 Luftskibe og 57 Aëroplaner; England har 7 Luftskibe, 42 Aëroplaner og 14 Flyvebaade. Rusland har formentlig 12 Luftskibe, men kun 1 eller 2 Aëroplaner. Østrig-Ungarns Luftflaade er saa ringe, at den slet ikke kommer i Betragtning.

Vi bringer omst. et Billede af en tysk Flyvebaad af moderne (Rumpler)-Type. Umiddelbart efter Krigens Udbrud saas disse Flyvebaade efter Beretningerne flere Steder i Nærheden af vore Kyster. Da deres Virksomhed jo i væsentlig Grad er knyttet til de

Lyssignalering fra en Flyvemaskine.

Digitized by Google

maritime Operationer, er det ikke sandsynligt, at man hører meget om dem, førend de kæmpende Magters Flaader kommer hinanden paa nærmere Hold.

Endvidere bringer vi et Billede af et nyt Signal- og Orienteringsmiddel, med hvilket der for ganske kort Tid siden er anstillet interessante og heldige Forsøg paa Flyvepladsen Johannisthal ved Berlin. Det bestaar af et af Professor *Donath* opfundet Signalspejl, med hvilket der kan opnaas en meget virksom optisk Telegrafkorrespondance mellem Flyvemaskiner og Observationsposter paa Jorden. Apparatet bestaar af en Reflektor, i hvis Midte der sidder en elektrisk Glødelampe, som ved Overspænding og deraf følgende høj Temperatur (tæt ved 3000 Gr. Cels.) kan give meget kraftige Lysglimt. Disse forstærkes yderligere ved Reflektoren og kan ses i betydelig Afstand. Glimtene, der fremkaldes ved Tryk paa en elektrisk Knap, udsendes efter Morse-Systemet som længere og kortere, og kan altsaa aflæses af Observatorerne. Ved Hjælp af et ovenover Reflektoren anbragt Visér-Rør tager Lystelegrafisten nøje Sigte paa Observationsstedet.

Det anføres som en Kendsgærning, at disse Lyssignaler skal være overordentlig tydelige ikke blot om Natten, men at de ogsaa i klart Sollys har kunnet anvendes paa Afstande af flere Kilometre.

Tysk Flyvebaad af nyeste Type („Rumpler“).

Traadpergament. Under dette Navn er et nyt Materiale kommet i Handelen, som særlig vil faa Betydning i Gartnerier, men ogsaa ellers kan faa en udstrakt Anvendelse.

Traadpergamentet fremstilles af særlig stærkt Papir, som er vandtæt imprægneret; mellem to Lag indlægges Traade til Forstærkning i Længde- og Tværretningen. Det fremstilles baade gennemsigtigt og i mørkere Farver. Det gennemsigtige Pergament bruges med Fordel i Stedet for Glasvinduer i Væksthuse, Drivkasser o. lign. Planterne trives lige saa godt som under Glas, og Gartnerens Arbejde lettes betydeligt, da det har vist sig, at Planterne ikke behøver at vandes saa ofte,

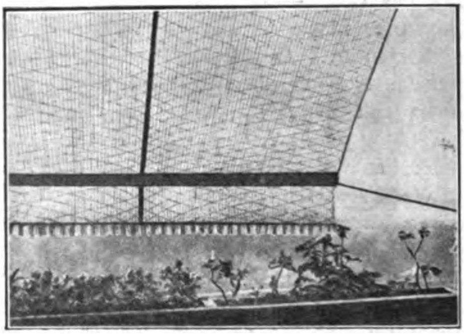

Markise af Traadpergament.

idet Jorden ikke udtørres saa hurtigt som under Glas. Desuden er Pergamentet billigere og gaar ikke saa let itu; mindre Brud kan let repareres ved Sammenlimning.

Det farvede Traadpergament benyttes til Markiser og i det hele taget til at skygge for Solen. Det er paa Grund af sin ringe Vægt let at haandtere og kan rulles sammen. Det indsuger ikke Vand og taaler Frost. Det er derfor ogsaa fortrinligt til Beskyttelse mod Nattefrost og kan anvendes lige godt Vinter og Sommer.

Natur og Videnskab.

Mediumisme. Der gøres stadig Forsøg paa at bringe de mærkelige spiritistiske Materialisationsfænomener ind under videnskabelige Metoder og Synspunkter. Det gælder herved om, at Resultatet ikke gøres direkte afhængigt af Sanseorganerne, som let lader sig skuffe, men at der i størst muligt Omfang benyttes fysiske Apparater, hvorved særlig Fotografien kommer i Betragtning.

Den tyske Nervelæge Schrenck-Notzing har for nyligt offentliggjort Resultaterne af sine Eksperimenter med Mediet Eva C.

Vi meddeler her nogle Prøver paa hans

Digitized by Google

Fig. 1. Et fuldstændigt Fantom bag ved det upaaklædte Medium.

„Materialisationer". Paa Fig 1 ses et fuldstændigt Fantom bag det ubeklædte Medium.

Fig. 2. Hovedet synes at vokse ud af Mediets Nakke.

Fig. 3. Hoved-Materialiseren over Mediets Hoved.

Oftere ser man dog kun Hovedet af den materialiserede Afdøde. Paa Fig. 2 synes Hovedet at vokse ud af Nakken paa Mediet; paa Fig 3 ses det derimod over Mediets Isse.

Schrenck-Notzing nøjes ikke med at konstatere Fantomernes billedlige Form, han paastaar ogsaa at have opsamlet noget af det Stof, hvoraf de bestaar. Stoffets organiske Oprindelse lod sig med Sikkerhed konstatere. Det bestod af hudagtige Masser, Fedtkorn, Slimsubstans o. lign. Dette Stof stammer efter Schrenck-Notzings Mening fra Mediets Mund og Svælghule samt fra de kvindelige Genitalia (!) „Det er altsaa en Slags organiseret Stof, som paa en os ubekendt Maade opstaar af Mediets Organisme, besidder ukendte biologiske Funktioner og Formningsevne og i særlig Grad er afhængigt af psykiske Indflydelser fra Mediet."

Om det vil lykkes Spiritisterne at føre Bevis for, at de formaar at træde i Forbindelse med en usynlig Aandeverden, synes alligevel tvivlsomt. Thi selv om de af Mediet frembragte Fantomer har baade Stof og Form, bliver der dog altid Rum for den Anskuelse, at det afdøde Individ, hvis Billede fremkaldes, er ganske uden Andel i det, som foregaar.

Digitized by Google

Aarsagen til Døden. Den encellede Organisme er udødelig. Efter at have delt sig i to, hører den vel op at eksistere som selvstændig Organisme, men intet af den er gaaet til Grunde. Den flercellede Organisme

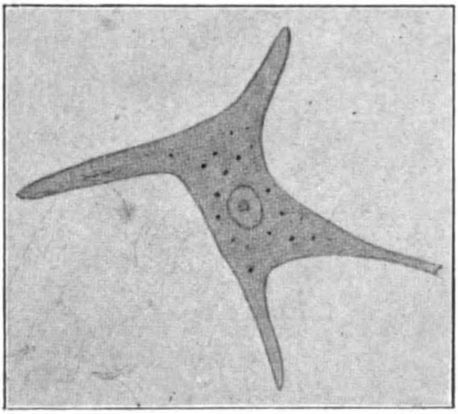

Fig. 1. Et 3-aarigt Barns Nervecelle.

adskiller sig fra den encellede ved sin Dødelighed, og derfor er den Slutning berettiget, at Cellernes Samliv i den flercellede Organisme medfører ugunstige Forhold, som fremkalder Døden. Disse ugunstige Forhold bestaar deri, at medens den encellede Organisme kan optage Næring fra alle Sider, og ligeledes udskille forbrugte Stoffer til alle Sider, er den Celle, der hører til en flercellet Organisme, som Regel henvist til at modtage sin Næring fra andre Celler, som er nærmere ved Næringskilden. Og Forholdet bliver des mere ugunstigt, jo længere Cellen er fra Overfladen, altsaa jo mere den hører til Organismens centrale Dele. Hos de højere Hvirveldyr finder Celledeling, altsaa Vækst, Sted i Huden, i Lungerne og i Tarmen indtil den høje Alder. Tidligere ophører Skelettet og Musklerne at vokse, og endnu tidligere Væksten i Centralnervesystemet. Menneskets Hjærne har sin største Vægt i Pubertetsalderen eller kort efter, og allerede i den tidlige Barnealder bliver Væksten relativt langsommere i Sammenligning med de øvrige Legemsdele.

Disse Iagttagelser, som kan gøres ved Hjælp af Vejning og af det ubevæbnede Øje, bekræftes ved mikroskopiske Undersøgelser, som i de senere Aar er foretagne af Dr. M. Mühlmann. Nervecellerne formerer sig kun i den yngste Fosterperiode, inden Hjærnen endnu er formet. Derefter vokser Cellerne i Størrelse, men ikke i Antal, indtil Femtenaarsalderen. Fra dette Tidspunkt vokser Cellerne hverken i Størrelse eller i Antal. I Cellens Protoplasma aflejrer sig tidlig smaa Fedtkorn, hvilket altid er Tegn paa Degeneration. I Barnets Nerveceller findes de kun i ringe Antal (Fig. 1), med Alderen tiltager Antallet, og i den høje Alder udfylder de næsten hele Cellen (Fig. 2). Ganske naturligt aftager dermed Nervecellernes Funktionsevne, og naar Fedtkornene tilsidst opfylder de livsbetingende Celler i den forlængede Rygmarv, som behersker Hjærtevirksomheden, i den Grad, at de ikke længer kan fungere, da indtræder Døden.

Efter at disse Kendsgerninger var fastslaaede, foretog Dr. Mühlmann en Undersøgelse af Nervecellerne under forskellige Sygdomme. Det viste sig da, at ved en Mængde Sygdomme tiltager Fedtmængden i Cellerne. De forskellige Nervecentrer angribes i ulige Grad efter Sygdommens Art; men i alle Tilfælde, hvor Sygdommen medfører Døden, iagttages sygelige Forandringer i Vaguskærnen, Centret for Hjærtevirksomheden, i særlig høj Grad ved Hjærtesygdomme. Hjærtesvagheden synes altsaa at

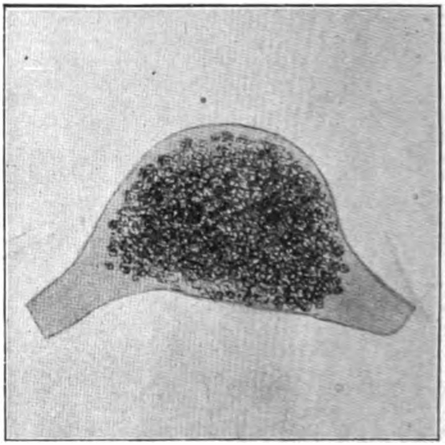

Fig. 2. Nervecelle hos en 90-aarig Olding. Cellen er næsten helt fyldt med Fedtkorn.

have sin Grund i, at Centralnervesystemet er angrebet; og da Døden tilsidst indtræder ved, at Hjærtet staar stille, saa ligger den Slutning nær, at Døden som Følge af Syg-

Digitized by Google

dom, lige saa vel som den normale Død af Alderdom, fremkaldes ved Fedtdegeneration i Centralnervesystemet.

Graa Stær efter Bistik. Den store Rolle, Insekterne spiller med Hensyn til Udbredelsen af Sygdomskim er vel kendt, men netop i den sidste Tid har Fremskridtene i Forskningerne paa dette Omraade taget Fart og i mange Tilfælde vist en hidtil uanet Forbindelse mellem Insekternes Forhold og smitsomme Sygdomme. Fluerne er som bekendt i stort Omfang Aarsag til de saakaldte Blodforgiftninger og tillige bidrager de i høj Grad til Udbredelsen af Malaria, Tuberkulose m. m. Den her i Landet aabnede „Fluekrig“ er altsaa godt nok begrundet. Sjældnere forekommer det, at Stik af Myg, Bier og Hvepser foraarsager direkte, alvorligere Følger for hele Organismen; det er hændt, at Stik paa store Aarer har medført Døden, men ellers indskrænker det sig jo gerne til lokal Irritation.

Men træffer Stikket den tynde Hud paa det menneskelige Øje, kan der dog undertiden vise sig meget alvorlige Følger. Et saadant Tilfælde er nylig iagttaget ved Hospitalet i Meran. En 4-aarig Dreng blev under en Leg stukket af en Hveps paa det højre Øje tæt ved Hornhindens Rand — man kunde tydelig se, hvor Stikket var. Der opstod nu en voldsom Betændelse, og hele Øjet blev blodrødt, men ved Anvendelsen af kolde Omslag fortog Betændelsen sig dog i Løbet af nogen Tid og Øjet blev omtrent normalt. Men efter en Uges Forløb bemærkede Moderen noget Hvidt i det sorte af Pupillen i Barnets Øje og gik til Læge, hvor det viste sig, at Brodden var trængt gennem den ganske tynde Væg ind i Øjets Indre, hvor den havde beskadiget Linsen. Der viste sig tydelige Symptomer paa „graa Stær“; først viste der sig en lille, skarpt begrænset Plet, som hurtig bredte sig over Linsen, og Øjets Synsevne aftog stærkt. Man maatte altsaa skride til Operation, og herved opdagedes det, at de Dele, der laa i Nærheden af det af Brodden ramte Sted, sandsynligvis ved en kemisk Virkning, havde undergaaet en fuldstændig Forandring i Substans. Først efter gentagne Operationer lykkedes det nogenlunde at fjærne Følgerne af det ondartede Hvepsestik.

Fra Himmelrummet.

En astronomisk Opdagelse. De fleste af de forholdsvis stærkt afkølede „røde“ Stjærner forandre Lysstyrke indenfor ret regelmæssige Perioder. Størsteparten af dem bruger ovenikøbet meget lange Perioder, og ved spektralanalytiske Undersøgelser har man fundet, at Forholdene paa disse Stjærners Overflade ligner Forholdene paa Solen, hvor de saakaldte Solpletter opstaar og forsvinder i Løbet af en lignende regelmæssig Periode paa 11 Aar. Derfor har man søgt at finde ud af, om de periodiske Forandringer i hine Stjærners Lysstyrke kan skyldes Tilstedeværelsen af „Solpletter“ paa deres Overflade.

En engelsk Astronom, Professor *Turner* i Cambridge, anstillede for nogle Aar siden en Sammenligning mellem Variationerne i de røde Stjærners Lysstyrke og i Antallet af Solens Pletter indenfor de enkelte Perioder. Det viste sig, at i nogle Tilfælde foregik disse Variationer jævnsides, men i andre Tilfælde gik de tværtimod i modsat Retning af hinanden. Han opstillede derfor den sindrige Hypotese, at de Stjærner, der varierer paa samme Maade som Solen, ses fra Ækvator, medens de andre ses fra Polerne, idet det er en Kendsgerning, at Pletterne altid danner sig langs med Ækvator.

Turners Hypotese har nylig faaet en Bekræftelse ved en ikke mindre sindrig Undersøgelse af vor Landsmand Magister *Luplau Janssen*. Denne Astronom indsaa, at dersom Turners Hypotese er rigtig, maa de Stjærner, der ses fra Ækvator, altsaa lige midt i Pletterne, variere meget stærkere i Lysstyrke end de, der ses fra Polerne, fordi Pletterne der kun danner et Ringparti langs Randen, medens det midterste og største Parti af Fladen ingen Pletter har. Ved sine Undersøgelser, som han har offentliggjort i „Astrophysical Journal“, har han paavist, at det virkelig forholder sig saaledes, som han ventede, thi de Stjærner, der efter Hypotesen ses fra Ækvator og følgelig efter Plet-Teorien maatte variere mest, forandrer sig gennem seks Størrelsesklasser, medens de andre kun varierer gennem to. Dermed maa baade Plet-Teorien og Turners Hypotese om de paagældende Stjærners Stilling i Himmelrummet anses for bevist.

Himmellegemernes Temperatur. Den tyske Astronom *Schwarzschild* har udfundet

Digitized by Google

en Metode, efter hvilken man kan maale Stjærnernes Temperatur. Denne Metode er baseret derpaa, at Spektrum for de Straaler, der har korte „Bølger“ (blaa og violet) har jo stærkere Virkning paa den fotografiske Plade, des højere Temperaturen er. Uafhængig af hinanden har nu de to Astronomer *Rosenberg* og *Nordmann* efter den Schwarzschild'ske Metode bestemt nogle Himmellegemers Temperatur, og deres Beregninger viser — netop med Undtagelse af Maalingerne for Vegas Vedkommende — en mærkelig Overensstemmelse. Resultaterne stiller sig nemlig saaledes:

	Nordmann	Rosenberg
δ Persei	18 500°	15 500
Vega........	12 000	22 000
Polarstjærnen .	8 200	5 200
Solen........	5 320	4 950
Aldebaran	3 500	2 150

Statistik

Verdens Statsgæld. Efter en Opgørelse, foretaget af det amerikanske Handelsministerium beløber Verdens Statsgæld sig nu til ca. $157^1/_2$ Billion Kr.; den er i de sidste 10 Aar voxet 20 Procent og har fordoblet sig i Løbet af de sidste 40 Aar. Renter o. s. v. beløb sig i 1912 til henved 6500 Mill. Kr.

Frankrig har den største Statsgæld, derefter følger Rusland og Storbritannien. Sidstnævnte Land er det eneste, der i det sidste Tiaar har formindsket sin Statsgæld, som siden 1902 er gaaet henved 1500 Mill. Kr. ned.

Sverrigs Befolkning. I Schweitz har man foretaget nogle Undersøgelser med Hensyn til den tidligere Tilstedeværelse af „allemannisk“ Race i dette Land. Undersøgelsen af en Række forhistoriske Kranier og Skeletter har ført til Resultater, der tyder paa. at de gamle Allemanner og de nuværende Beboere af det nordlige Schweitz hører til to vidt forskellige Typer. Den allemanniske Type hører sammen med den Befolkning, der boede i det nordvestlige Tyskland fra det 9. til det 14. Aarhundrede. Disse Folk havde blond Haar og lignede i fysisk Henseende Nutidens Svenskere. Medens store Forandringer er foregaaet siden den forhistoriske Tid i Schweitz's og det sydlige Tysklands Befolkning, synes altsaa Sverrigs Befolkning endnu at have sin oprindelige fysiske Type.

Familiernes Størrelse i Frankrig. Efter den sidste Statistik er der i Frankrig 11.317.424 Familier, hvoraf 45 har 18 eller flere Børn og 37 har 17 Børn. Paa den anden Side har omtrent 2.662.000 Familier eller $23^1/_2$ % af Ægteskaberne kun 2 Børn og omtrent 1.800.000 eller 16 % af Familierne har ingen Børn.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

RENEWALS ONLY—TEL NO. 642-3405
This book is due on the last date stamped below, or
on the date to which renewed.
Renewed books are subject to immediate recall.

ICLF (N)

JUL 31 1970 8 1
Aug 31
REC'D LD AUG 8 70 -1 PM 2 3

LD21A-60m-3,'70
(N5382s10)476-A-32

General Library
University of California
Berkeley

Digitized by Google

YD 11001

Digitized by Google

Digitized by Google